

Wapômbêŋ Anêŋ Abô
Matheŋ

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

Matyu	1
Mak	60
Luk	96
Jon	156
Aposel	198
Lom	253
1 Kolin	281
2 Kolin	304
Galesia	319
Epesus	328
Pilipai	337
Kolosi	343
1 Tesalonaika	349
2 Tesalonaika	354
1 Timoti	357
2 Timoti	364
Titi	369
Pilemon	373
Hiblu	375
Jems	393
1 Pita	400
2 Pita	407
1 Jon	411
2 Jon	418
3 Jon	419
Jut	420
Auk Lonj Kapô	423

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môn

Matyu hato kapyâ êntêk. Ma anêᶇ athêᶇ yaᶇ nena Livai. Yani ma anyô Israeᶇ te. Yani hadum ku hawa takis haviᶇ Lom vêm ma hatak ku êᶇ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêᶇ ᶇê ku laumiᶇ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêᶇ avômalô Israeᶇ nena Yisu ma thêlô iniᶇ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, ‘Ôpatu ba Wapômbêᶇ habi baᶇ hayô hêk ek nêᶇ anêᶇ avômalô bulubiᶇ.’ Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniᶇ kapyâ ba intu abô takêᶇ lêk hik anôᶇ hathak Kilisi. Yani hato kapyâ êntêk ek avômalô Israeᶇ, ma doᶇtom lahaviᶇ avômalô loᶇ buyaᶇ nesam imbiᶇ.

Hato hadêᶇ 60 mena 70 AD la.*

*Yisu Kilisi anêᶇ limi
(Luk 3:23-38)*

¹ *Êntêk ma Yisu Kilisi anêᶇ limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniᶇ lim lukmuk.

² Ablaham habi Aisak vê, ma Aisak habi Jekop vê, ma Jekop habi Juda lôk iviyaᶇ vê.

³ *Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiᶇ talêbô Tama.

Ma Peles habi Heslon vê, ma Heslon habi Lam vê.

⁴ Ma Lam habi Aminadap vê, ma Aminadap habi Nason vê, ma Nason habi Salmon vê.

⁵ *Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.

Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.

Ma Obet habi Jesi vê.

⁶ *Ma Jesi habi Kiᶇ Devit vê.

Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêᶇ talêbô ma Ulia yanavi.

⁷ Ma Solomon habi Lehoboam vê, ma Lehoboam habi Abiya vê, ma Abiya habi Asa vê.

⁸ Ma Asa habi Jehosapat vê, ma Jehosapat habi Jeholam vê. Ma Jeholam ma Usaia anêᶇ lim.

⁹ Ma Usaia ma Jotam anêᶇ bumalô, ma Jotam habi Ahas vê,

ma Ahas habi Hesekaia vê.

¹⁰ Ma Hesekaia habi Manasa vê, ma Manasa habi Amon vê,

ma Amon habi Josaia vê.

¹¹ *Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyaᶇ iniᶇ bumalô. Jekonaia lôk iviyaᶇ ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Israeᶇ i êᶇô Babilon.

¹² *Avômalô Israeᶇ êᶇô Babilon denaᶇ,

ma Jekonaia habi Sialtiel vê, ma Sialtiel ma Selubabel anêᶇ bumalô. Êᶇ ma avômalô Israeᶇ êvôi iniᶇ loᶇ hathak loᶇbô.

¹³ Ma Selubabel ma Abiut anêᶇ lim, ma Abiut ma Elaiakim anêᶇ lim, ma Elaiakim ma Aso anêᶇ lim.

¹⁴ Ma Aso ma Sadok anêᶇ lim, ma Sadok ma Akim anêᶇ lim, ma Akim ma Eliut anêᶇ lim.

¹⁵ Ma Eliut ma Eleasal anêᶇ lim, ma Eleasal ma Matan anêᶇ lim, ma Matan ma Jekop anêᶇ lim.

¹⁶ Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êᶇ intu havathu Yisu. Ma Yisu êᶇ atu ba elam nena “Mesia”.

* :: ‘60 AD’ anêᶇ ôdôᶇ nena Yisu anêᶇ talêbô havathu yani ma sondabêᶇ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kiᶇ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * **1:12:** Esr 3:2

17 Ma avômalô takatu ba ibitak anêḡ Ablaham havenḡ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôḡ lauminḡ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêḡ Devit aleba hayô avômalô Islael i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôḡ lauminḡ ba lahavuva aêḡ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêḡ waklavôḡ atu ba avômalô Islael êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôḡ lauminḡ ba lahavuva aêḡ iyom.

*Malia havathu Yisu
(Luk 2:1-7)*

18 *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêḡ avômalô bôk epesanḡ abô yôv ek nendom yani êndêḡ Josep. Thai miḡ ewa i ami denanḡ ma êyê nena yani hasabeḡ. Lovak Matherḡ da hêv amena êḡ. 19-20 Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthôḡ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô malenḡinḡ.

Êḡ ma habôlêm auk ek êndô avi êḡ menanḡna ba ni. Ma donḡtom hayê niavinḡ nena Wapômbêḡ anêḡ anjela hayô ba hananḡ, “Josep, Devit anêḡ lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Matherḡ hêv hadêḡ yani. Ba intu miḡ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami. 21 *Ma tem embathu okna te ek nêm anêḡ avômalô bulubinḡ ba intu ondam anêḡ athêḡ nena Yisu.”

22 Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hananḡ hadêḡ plopet nena,

23 “Avi te miḡ hêk havinḡ anyô ami denanḡ ma tem esabeḡ ba embathu okna te. Ba tem nendam anêḡ athêḡ nena Imanuel.” *Aisaia 7:14*
Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Wapômbêḡ hamô havinḡ alalô.”

24 Ma Josep hayê niavinḡ êḡ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbêḡ anêḡ anjela hananḡ

ba hawa Malia ba hi anêḡ unyak hatôm yanavi. 25 *Ma miḡ hêk havinḡ ami aleba havathu amena êḡ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êḡ vêm ka hêk havinḡ yanavi havenḡ yam.

2

*Nê lôkauk hathak vulinḡ êlêm êyê
Yisu*

1 Helot hatu kinḡ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêḡ loḡ Judia. Êḡ ma nê lôkauk hathak vulinḡ anêḡ loḡ wak hathak êlêm Jerusalem 2 *ma enanḡ hik linḡ, “Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Islael ininḡ kinḡ, anêḡ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêḡ vulinḡ habitak loḡ wak hathak ba alêm ek nanêm yeḡ êndêḡ yani.”

3 Ma kinḡ Helot lôk avômalô Jerusalem sapêḡ elanô abô êḡ ba êkô hathak. 4 Êḡ ma Helot halam avômalô ininḡ nê bêḡbêḡ êbôk da lôk ininḡ nê lôkauk hathak abô balabuḡ sapêḡ ethak donḡtom. Ma hananḡ hik thêlô linḡ, “Mesia atu tem nembathu êḡjêk êsê?” 5 Ma thêlô enanḡ viyanḡ nena, “Wapômbêḡ bôk hananḡ ba plopet te bôk hatô nena,

6 * “ ‘O Betlehem atu ba hômô Juda ininḡ pik,

anyô bêḡ te tem imbitak anêḡ o ba eyabinḡ yenanḡ avômalô Islael

êtôm boksipsip ininḡ alanḡ

ba intu o miḡ malak oyanḡ te hômô pik Juda malêvôḡ ami. Mi anôḡ!’ ” *Maika 5:2*

7 Yôv ma Helot halam nê lôkauk eyala vulinḡ menanḡna ek endanô nena angê intu vulinḡ êḡ habitak. 8 Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hananḡ, “Môlônu nômbôlêm amena êḡ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonanḡ êndêḡ ya ek yana yanêm yeḡ êndêḡ yani imbinḡ.”

* 1:18: Luk 1:27,35 * 1:21: Luk 1:31; 2:21
Jon 7:42

* 1:25: Luk 2:21 * 2:2: Nam 24:17 * 2:6:

9-10 Thêlô elanô kin anêḡ abô yôv ma i. Ma êyê vulin sêbôk ba habitak loḡ wak hathak. Êḡ ma thêlô leḡinmavi bêḡ anôḡ. Vulin êḡ hamôḡ ba hi aleba hamin unyak atu ba amena hêk vôv. ¹¹*Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êḡ ma elek venjindôḡ lêlô ba êkôm ba êv yeḡ hadêḡ yani. Ma epesaḡ inin nôm kama mavi ba êv inin leḡinmavi hadêḡ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaḡ hathak alokwaḡ thôk. ¹² Ma êyê niaviḡ ma Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ thêlô nena miḡ ini ek Helot ami. Êḡ ma elom loḡondê yaḡ ba i inin loḡ hathak loḡbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

¹³ Nê lôkauk hathak vulin etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviḡ ba Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ba hanaḡ, “Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêḡ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêḡ o am.”

¹⁴ Aêḡ ba intu Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô hadêḡ bôlôvônḡ ba etak Betlehem ma êsôv ba i Ijip ¹⁵ ma hamô aleba Helot hama. Nôm takêḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena, “Yahalam yenaḡ okna hêk Ijip ba halêm.” *Hosea 11:1*

Kin Helot hik apenena vônô

¹⁶ Nê lôkauk hathak vulin miḡ êvôi hathak loḡbô ami ba Kin Helot hayala nena esau yani. Ma laḡaḡa kambom anôḡ ma lahabi thêlôninḡ abô takatu ba bôk enaḡ hathak vulin anêḡ waklavônḡ. Êḡ ma hanaḡ ek nijik apenena takatu ba inin sondabêḡ hatôm lokwaḡju sapêḡ vônô anêḡ Betlehem lôk anêḡ loḡ yaô nena sapêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ

ba hanaḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

¹⁸* “Vojvoj bêḡ hêk Lama, asêḡ malêḡ lôk malain bêḡ, Lesel anêḡ limi lêk ema ba mi. Aêḡ ba halaḡ ba hadô nêḡnêm yani thêvô.” *Jelemaia 31:15*

Êvôi Nasalet

¹⁹ Josep hamô Ijip denaḡ ma Helot hama. Hayê niaviḡ ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela te hayô ²⁰ ba hanaḡ nena, “Nê takatu ba idum ek nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô onja amena lo talêbô ba ômbônû pik Israel esak loḡbô.” ²¹ Êḡ ma Josep haviyô ma hawa amena lo talêbô ba êvôi pik Israel. ²² Ma halaḡô nena Akelaus hawa lambô Helot anêḡ loḡ ba hatu avômâlô Judia ininḡ kin. Ba intu hakô ek ni loḡ êḡ. Ma hayê niaviḡ ma hašôv ba hi ²³*hamô malak nate anêḡ athêḡ nena Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet doho nena, “Avômâlô tem nendam yani nena anyô Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

(*Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28*)

¹ Wak êḡ ma anyô te ba elam nena “Jon anyô hathik ḡaḡ” hayô Judia ininḡ loḡ ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êndêḡ avômâlô. Ôpêḡ hamô loḡ thiliv ²* ma hanaḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk habobo. Ba intu node kapôlômim liliḡ.” ³ Jon êḡ ma ôpatu ba Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ plopet Aisaia nena, “Kaêk te dalam havenḡ loḡ thiliv nena, ‘Nôpôpêk loḡondê ek Anyô Bêḡ êlêm,

* **2:11:** Sng 72:10-15; Ais 60:6 * **2:18:** Stt 35:19 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45

* **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15

ma nopesan ba imbitak thêthônj ek yani.’” *Aisaia 40:3*

4 *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesanj hathak bok kamel vuluk ma havak bokngôp epesanj hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayanj kôm sopek lôk hanum biyo thôk. 5 Ma avômalô anêj Jelusalem lôk Judia anêj malak sapêj lôk loj takatu ba êmô habobo njanj Jolodanj ethak i hadêj Jon. 6 Ma thêlô enanj iniñ kambom bêj ma Jon hathik i halôk njanj Jolodanj.

7 *Ma hayê avômalô IsraeI iniñ nê bêjbêj takatu ba elam nena Pal-isi lôk Sadyusi ma hananj, “Môlô ma umya kambom anêj nali ba osoj nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêj anêj lamanij e? Mi anônj! 8 Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliñ am. 9 *Ma miñ lemimimbi auk te ba nonanj êndêj am nena, ‘Abraham ma yêlôaniñ bumalô. Ba intu yêlô avômalô thêthônj.’ Mi, yananj êndêj môlô nena Wapômbêj hatôm enja valu takêntêk ba epesanj Abraham anêj limi esak. 10 *Kisiñ lêk hamô alokwanj ôdônj yôv, ek alokwanj takatu ba miñ hik anêj anônj mavi ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

11 *‘Yahathik môlô hathak njanj ek injik thô nena bôk ole kapôlômim liliñ yôv. Ma donjom ôpatu ba tem emberj ya yam anêj lôklokwanj ma bomanj ek yenanj ba intu tem isik môlô esak Lovak Mathenj lôk atum. Yani ma anyô lôk athêj bêj ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yanja anêj va bokngôp êtôm anyô ku oyanj ami. Mi anônj. 12 Yani tem isuv nôm anêj kupik vê ba êndô anônj êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô

piklêvônj ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôk njanj

(*Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34*)

13 Yisu hatak Galili ma hi njanj Jolodanj ek Jon isik yani. 14 Ma donjom Jon hadum ek imiñ yani loj siñ ba hananj, “Aisê ka hólêm hadêj ya? Usik ya.”

15 Êj ma Yisu hananj viyanj nena, “Alalô nasopa lojônndê thêthônj ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.

16 *Ma kethenj oyanj ma haviyô hêk njanj kapô. Ma lenj hakyav ma hayê Wapômbêj anêj Lovak Mathenj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. 17 *Ma abô te halêm anêj malak lenj ba hananj nena, “Intu ma yenanj Okna atu ba yalenjhaviñ videdaunj. Ma ya kapôlônj mavi hathak yani.”

4

Sadanj halôk Yisu la ek indum kambom

(*Mak 1:12-13; Luk 4:1-13*)

1 *Yôv ma Lovak Mathenj halom Yisu hi loj thiliv ek Sadanj êndôk yani la ek indum kambom. 2 *Yani hatip ek nôm ba haveñ hatôm wak lo bôlôvônj 40 ba intu hama kisi. 3 Êj ma ngôk iniñ anyô bêj hayô ek Yisu ma hananj, “O Wapômbêj anêj Nakadunj ma onanj ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”

4 *Ma Yisu hananj viyanj nena, “Wapômbêj anêj kapya hananj nena, ‘Anyô miñ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêj anêj abô lôkthô.’”

5 Vêm ma ngôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loj bêj atu ba mathenj ma hadô haminj unyak mathenj anêj vônj daim te. 6 Ma hananj,

* 3:4: 2Kinj 1:8 * 3:7: Mat 12:34; 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Lom 4:12 * 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * 3:16: Jon 1:32 * 3:17: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * 4:1: Hib 2:18; 4:15 * 4:2: Kis 34:28 * 4:4: Lo 8:3

“O ma Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ, e? Wapômbêḅ anêḅ kapy a hanaḅ nena,

“Wapômbêḅ tem nêḅ anêḅ aḅela ek neyabiḅ o.

Ma thêlô tem netak bahen ek miḅ valu la embatho vemkapô ami.’ *Kapya Yeḅ 91:11-12*

Ba intu ôsôv kisi.”

⁷ *Ma Yisu hanaḅ, “Abô bute hêk Wapômbêḅ anêḅ kapy a aêntêk, ‘Miḅ hatôm môlô nundum mambêḅ esak Wapômbêḅ, môlônim Anyô Bêḅ ami.’ ”

⁸ Vêḅ ma ḅgôk hawa yani hathak loḅbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loḅ lôk nômkama mavi lomaloma takatu ba hamô pik bêḅ êntêk lôkthô thô hadêḅ yani. ⁹ Ma hanaḅ hadêḅ Yisu, “Tem yanêḅ nôḅ takêntêk sapêḅ êndêḅ o. Ma doḅtom ondek vemdôḅ lêlô ba nêḅ yeḅ êndêḅ ya am.”

¹⁰ *Ma Yisu hanaḅ, “Sadaḅ, o vê. Wapômbêḅ anêḅ kapy a hanaḅ, ‘Nêḅ yeḅ êndêḅ Wapômbêḅ anêḅ Anyô Bêḅ ma undum yanida anêḅ ku iyom.’ ”

¹¹ Ba intu ḅgôk êḅ hatak yani ba hi ma aḅela êyô êv yani sa.

Yisu hadum anêḅ ku môḅ
(*Mak 1:14-15; Luk 4:14-15*)

¹² *Ma Yisu halaḅô nena bôk êdô Jon hamô koladôḅ. Ba intu havôhi Galili ¹³ ba hi hamô Kapaneam ma miḅ hamô Nasalet ami. Kapaneam êḅ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniḅ pik. ¹⁴ Yani hamô loḅ êḅ ek Wapômbêḅ anêḅ abô injik anôḅ ba hanaḅ hadêḅ plopet Aisaia nena,

¹⁵ “Sebulun lo Naptali iniḅ pik atu hamô habobo kasukthôm, lôk pik atu ba hêk ḅaḅ Jolodaḅ anêḅ daḅ vi, Galili, loḅ atu ba avômalô loḅ buyaḅ êḅmô.

¹⁶ Avômalô takatu ba êḅmô momaḅiniḅ bêḅ kapô, thêlô lêk êyê deda bêḅ te.

Ba idum ek nema, ma doḅtom deda habi hayô hêk thêlô ba hêv momaḅiniḅ vê.”

Aisaia 9:1-2

¹⁷ *Yisu hayô Kapaneam yôv ma hadum anêḅ ku môḅ ba hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ avômalô nena, “Wapômbêḅ anêḅ loḅ lôkliḅyak lêk habobo ba node kapôlômim liliḅ.”

Yisu halam anyô ayova ek ne-sopayani

(*Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42*)

¹⁸ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêḅ liḅdaḅ ma hayê anyô lo yaḅ Saimon atu ba elam nena Pita lôk yaḅ molok Andulu. Thai ma ḅê ik alim ba ibi iniḅ yakseḅ halôk kasukthôm. ¹⁹ Ma hanaḅ hadêḅ thai, “Mamu nôlêḅ nosopa ya! Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseḅ.” ²⁰ Ma ketheḅ oyaḅ ma thai êdô iniḅ yakseḅ hamô ma esopa Yisu.

²¹ Habup hathak vauna ma hayê anyô loyaḅ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nakaduḅ. Thêlô lôk lambô êḅmô yeḅ ba idu iniḅ yakseḅ. Ma Yisu halam thai. ²² Ma ketheḅ oyaḅ ma etak lambô lôk yeḅ hamô ma esopa Yisu.

Yisu hadum avômalô lôk lijiḅ mavi

(*Luk 6:17-19*)

²³ *Yisu hi haveḅ Galili lôbôlôbô ba hathak habitak hayô iniḅ unyak yeḅ ba hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi hathak anêḅ loḅ lôkliḅyak hadêḅ i. Ma hadum iniḅ malaiḅ lôk lijiḅ lomaloma ba ibitak mavi.

²⁴ *Ma avômalô anêḅ plovis Silia elanô abô hathak Yisu anêḅ ku ma ewa iniḅ ḅê lôk lijiḅ lomaloma sapêḅ ba i hadêḅ yani. Ewa ḅê

* 4:7: Lo 6:16 * 4:10: Lo 6:13 * 4:12: Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 * 4:17: Mat 3:2

* 4:23: Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * 4:24: Mak 6:55

takatu ba ewa vovañ bêtj lôk nê ngôk hamô haviñ i ma nê ema yak lôk nê ivuviñ sapêtj i hadêtj yani ek hêv iniñ lijiñ takêtj vê. ²⁵ *Avômalô bêtj anôñ êlêm esopa yani. Doho êlêm anêtj Galili, ma doho êlêm anêtj Jelusalem, ma doho êlêm anêtj Judia. Ma doho êlêm anêtj Dekapolis lôk loñ takatu ba hamô ñañ Jolodan vi.

5

*Yisu hadôtj avômalô
(Luk 6:20-23)*

¹ Yisu hayê avômalô bêtj anôñ êlêm ma hathak dumte ba hi hamô. Ma avômalô takatu ba esopa yani i êyô ek yani. ² Ma hadôtj i ba hanan nena,

³ * “Ôpatu ba hayala nena yani anyô kambom anôñ, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêtj anêtj loñ lôkliñyak.

⁴ *Ma ôpatu ba lamalainj, ôpêtj lêk hamô mavi ba Wapômbêtj tem nêm yani thêvô.

⁵ *Ma ôpatu ba hamô malinÿaô, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem enja pik sapêtj.

⁶ *Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuninÿ ek imbitak êtôm anyô thêthôtj, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem laviyak.

⁷ Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô ÿañ, ôpêtj lêk hamô mavi ba Wapômbêtj tem nêm kapô ek ôpêtj aêtj iyom.

⁸ Ma ôpatu ba kapô mabunÿ, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem ênjê Wapômbêtj.

⁹ Ma ôpatu ba hêv bulubinÿ, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem nendam nena Wapômbêtj anêtj nakadunÿ.

¹⁰ *Ma anyô thêthôtj te hapôm vovañ, ôpêtj lêk hamô mavi ba tem enja Wapômbêtj anêtj loñ lôkliñyak.

¹¹ * “Hosopa ya ba anyô te hanan abôma hathak o lôk hêv vovañ hadêtj o lôk hanan abô kambom lomaloma hathak o mena hanan abôÿañ hathak o, êñ ma lêk hômô mavi!

¹² * “Avômalô bôk idum aêtj hadêtj plopet tak sêbôk ba êmôtj ek o. Ma Wapômbêtj tem nêm vuli mavi bêtj te êndêtj o êmô malak leñ ba intu lemmavi anôtj ba ômbô o!

*Wapômbêtj anêtj avômalô hatôm
ngwêk lo deda*

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ “Môlô ma pik êntêk anêtj ngwêk. Ma donÿtom ngwêk vabô, êñ ma lêk habitak hatôm sinÿusik ma hatôm imbitak vasiñ esak loñbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô niniñ ba nembak pesa.

¹⁴ * “Môlô ma pik anêtj deda. Ma malak atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum lam sapêtj, thêlô êthôkwêtj ek nêm deda ma miñ ivunÿ ami. ¹⁵ *Ma miñ othak ôtôm atum lam ba uvunÿ halôk unÿ kapô ami. Othak opesanÿ lam anêtj deda ek imbi êyô unÿyak kapô lôkthô.

¹⁶ * “Ma môlônim deda imbi êyô ênjêk avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi takatu ba udum ek nebam môlônim lemambô atu ba hamô malak leñ anêtj athênÿ.

Yisu halêm ek embatho abô balabunÿ loñ

¹⁷ * “Môlô miñ nosonÿ nena ya-halêm ek yambulinÿ abô balabunÿ lôk plopet iniñ abô ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêtj injik anôtj ma miñ yahalêm ek yanêm vê ami.

¹⁸ *Yananÿ avanôtj êndêtj môlô. Abô

* **4:25:** Mak 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; ALK 7:17 * **5:5:** Sng 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2 * **5:10:** 1Pi 3:14 * **5:11:** 1Pi 4:14 * **5:12:** 2Sto 36:16; Ap 7:52 * **5:14:** Jon 8:12; 9:5 * **5:15:** Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * **5:16:** Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * **5:17:** Lom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33

lêlêyan yaô nena sapêḡ atu ba eto hêk kapya abô balabuḡ te tem miḡ nêḡ yak ami. Mi anôḡ. Abô takêḡ tem êḡjêk endeba pik lo leḡ anêḡ daḡ. Ma nôḡkama takatu ba hamô abô balabuḡ sapêḡ tem injik anôḡ. 19 *Aêḡ ba ôpatu ba hêv abô balabuḡ yaônate vê ba hadôḡ avômalô hathak tem êtôm okna hathek êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ma doḡtom ôpatu ba hasopa abô balabuḡ lôk hik thô hadêḡ avômalô tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. 20 Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Anêḡ thêthôḡ miḡ hamôḡ ek Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ iniḡ ami, êḡ ma tem miḡ hatôm ôyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ami.

Notauviḡ unim lemim manin
(Luk 12:57-59)

21 * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ hadêḡ bumalô thêlô nena, ‘Miḡ uḡḡwik anyô vônô paliḡ ami. Ma ôpatu ba hik anyô vônô paliḡ tem êpôm abô.’ 22 *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô. Anyô te lamaniḡ hadêḡ anyô yaḡ, ôpêḡ tem êpôm abô. Ma anyô te hanaḡ abôḡma hathak anyô yaḡ, ôpêḡ tem imiḡ ḡê bêḡbêḡ maleḡiḡ ek indum abô. Ma anyô te hanaḡ hadêḡ anyô yaḡ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêḡ tem nimbi êndôk loḡ atum lôkmala.

23 * “Aêḡ ba hômô loḡ êbôk da ek ômbôk anêḡ da, ma lemhabi nena anêḡ abô hêk haviḡ anyô te, 24 êḡ ma otak anêḡ da êmô loḡ êbôk da ma nu êndêḡ ôpêḡ. Ma opesaḡ abô imbiḡ yani vêḡmam ka nu ômbôk anêḡ da.

25 “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o ba mamu oveḡ loḡôndê hi denaḡ ek nôyô loḡ nindum abô, ma opesaḡ abô imbiḡ yani kethêḡ. Yakô tem etak o êndôk anyô halaḡô

abô baḡ. Êḡ ma ôpêḡ tem etak o êndôk anêḡ ḡê ku bahêḡiḡ ek nêndô o êmô koladôḡ. 26 Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ êndêḡ o. Tem ômô koladôḡ endeba nêḡ anêḡ vuli sapêḡ atu ba anyô bêḡ hanaḡ am.

Otak auk sek walilin

27 * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ yôv nena, ‘Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami.’ 28 Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek êḡjêk imbiḡ yani, êḡ ma lêk hêk haviḡ avi êḡ yôv. 29 *Aêḡ ba maleḡ vianôḡ hadum ba hudum kambom, êḡ ma ômbi vê ba umbini! Maleḡ daluk doḡtom iyom, êḡ ma malaiḡ. Ma doḡtom, lemvimkupik sapêḡ êndôk loḡ atum lôkmala, êḡ ma malaiḡ bêḡ anôḡ. 30 *Ma bahem vianôḡ hadum ba hudum kambom, êḡ ma odabêḡ kisi ba umbini! Bahem doḡtom iyom, êḡ ma malaiḡ. Ma doḡtom lemvimkupik sapêḡ êndôk loḡ atum lôkmala, êḡ ma malaiḡ bêḡ anôḡ.

Miḡ nêḡ vônim vê ami

(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 * “Môlô bôk olaḡô yôv nena, ‘Anyô hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya ba nêḡ kapya êḡ êndêḡ yanavi ek nêḡ yani vê. Ma miḡ hatôm nêḡ yanavi vê oyaḡ ami.’ 32 *Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyaḡ ma miḡ hadum sek ami ba avi êḡ hi hawa anyô yaḡ êḡ ma ôpêḡ hadum ba avi êḡ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êḡ hadum sek aêḡ iyom.

Nonanḡ abô anôḡ iyom

33 * “Môlô bôk olaḡô abô takatu ba enaḡ hadêḡ bumalô thêlô nena,

* 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Kis 20:13; Lo 5:17 * 5:22: 1Jon 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11 * 5:33: Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

'Hovak balabuŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ hathak nômla, êŋ ma undum nôm êŋ anôŋ.' Miŋ ômbôliŋ dômim ami. ³⁴ *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ ombak balabuŋ esak nômla ami lôk miŋ ombak balabuŋ esak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami ek malê nena yanida hamô malak leŋ hatôm kiŋ. ³⁵ *Ma miŋ ombak balabuŋ esak pik ami ek malê nena pik bêŋ êntêk ma balê Wapômbêŋ da hatak vakapô hayô haminŋ. Ma miŋ ombak balabuŋ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiŋ Bêŋ atu anêŋ malak. ³⁶ Ma miŋ ombak balabuŋ esak lemkadôk ami ek malê nena o miŋ hatôm onaŋ ba lemkadôk ŋaunŋ imbitak thapuk mena lonŋavu la ami. ³⁷ Ba intu môlô nonaŋ abô avanôŋ iyom. Ma miŋ nonaŋ balabuŋ lomalomama ek injik thô nena onaŋ abô avanôŋ ami. Abô takêŋ habitak anêŋ Sadaŋ anêŋ.

Môlô miŋ uŋgwik kambom liliŋ ami

(Luk 6:29-30)

³⁸ * "Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, 'Anyô te habi anyô yaŋ madaluk siŋ, êŋ ma nômbi ôpêŋ madaluk siŋ aêŋ iyom. Ma anyô te hik anyô yaŋ abôlêk kalalaŋ lu, ma uŋgwik ôpêŋ abôlêk kalalaŋ lu aêŋ iyom.' ³⁹ Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ uŋgwik anyô yaŋ anêŋ kambom liliŋ ami. Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, êŋ ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. ⁴⁰ Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halaŋô abô hanaŋ nena nêŋ anêŋ kwêv êndêŋ ôpêŋ, êŋ ma nêŋ anêŋ kwêv thilibuŋ êndêŋ ôpêŋ imbiŋ. ⁴¹ Ma anyô vovak te hanaŋ nena onja anêŋ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êŋ ma nu êtôm kilomita ju. ⁴² Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ ek

nêŋ nômlate êndêŋ yani, êŋ ma nêŋ êndêŋ yani. Ma anyô te lahaviŋ enja nômlate ênjêk o vêm ka nêŋ viyaŋ, êŋ ma miŋ ôpôlik ami.

Lemimimbiŋ ŋê takatu ba êpôlik hathak o

(Luk 6:27-36)

⁴³ * "Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, 'Lemimbiŋ anêŋ avômalô ma ôpôlik esak ŋê takatu ba êpôlik hathak o.' ⁴⁴⁻⁴⁵ *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena lemimimbiŋ ŋê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk notenŋ mek esak ŋê takatu ba êv vovaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêŋ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek ŋê thêthônŋ lôk ŋê lokbaŋ. ⁴⁶ Ma môlô othak lemimhaviŋ ŋê takatu ba leŋiŋhaviŋ môlô iyom, êŋ ma nôŋ oyaŋ. Tem miŋ môlô noja nôŋ mavi te ami. Nê ewa takis ethak idum aêŋ haviŋ! ⁴⁷ Ma môlô othak ôêv waklêvônŋ hadêŋ môlônim avômalô iyom, môlô osoŋ nena kobom hik môlô vônô e? Nê daluk idum aêŋ haviŋ! ⁴⁸ *Ba intu nôŋô batônŋ oyaŋ êtôm Lemambô atu ba hamô batônŋ oyaŋ hamô malak leŋ."

6

Nônêŋ avômalô siv sa

¹ * "Môlô noyabiŋ am! Miŋ nundum ku mavi lomalomama ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêŋ atu ba hamô malak leŋ tem miŋ nêŋ nôŋ mavi la êndêŋ môlô ami.

² "Môlô udum ek nôŋêŋ avômalô siv sa, ma miŋ nundum êtôm ŋê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmônŋ ba i unyak yeŋ. Êŋ ma thêlô

* 5:34: Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * 5:35: Sng 48:2; Ais 66:1 * 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * 5:43: Wkp 19:18 * 5:44-45: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1: Mat 23:5

êv nômlate hadêḡ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena nê takêḡ lêk ewa iniḡ mavi yôv ba embenḡ yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôḡ mavi yanḡ êndêḡ i ami. ³Ma doḡtom môlô udum ek nôḡnêḡ nômlate êndêḡ avômalô siv, êḡ ma nubunḡ ba nôḡnêḡ ek avômalô vi miḡ nêgê ami. Nôḡḡ atu ba bahem vianôḡ hadum ma bahem vikeḡ êsôḡ paliḡ ⁴ek ku êḡ ênjêk loḡ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loḡ kapô ma tem nêḡ nôḡ mavi te êndêḡ o.

*Okopak ba oteḡ mek
(Luk 11:2-4)*

⁵* “Môlô udum ek notêḡ mek, ma miḡ nundum êtôm nê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leḡḡḡhaviḡ netêḡ mek nimiḡ malaklêvôḡ lôk unyak yeḡ ek avômalô nêgê i. Odaḡô! Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô. Nê takêḡ lêk ewa iniḡ mavi yôv ba embenḡ yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôḡ mavi yanḡ êndêḡ i ami. ⁶Ma doḡtom hudum ek oteḡ mek, êḡ ma nu anêḡ unyak kapô ma nuḡḡwik unyak abôlêk siḡ. Ma oteḡ mek êndêḡ Lemambô atu ba hamô loḡ kapô. Ma Lemambô tem ênjê ku takatu ba hudum hêk loḡ kapô ma nêḡ nôḡ mavi te êndêḡ o.

⁷* “Hudum ek oteḡ mek, ma miḡ ondela abô êtôm nê daluk ethak idum ami. Thêlô eteḡ mek daim ek esoḡ nena Wapômbêḡ tem endanô iniḡ mek daim êḡ. ⁸*Ma doḡtom hudum ek oteḡ mek ma Wapômbêḡ lêk hayala anêḡ malaiḡ yôv ba intu miḡ osopa iniḡ bôk lo loḡ ami. ⁹Ma notêḡ mek aêntêk,

“Wakamik, hôḡmô malak leḡ.

Yêlô nambô anêḡ athêḡ mathenḡ liḡ.

¹⁰* Anêḡ loḡ lôkliḡyak êlêḡ.

Yêlô nasopa anêḡ lemhaviḡ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leḡ.

¹¹Nêḡ nôḡ êndêḡ yêlô êndêḡ wak êntêk.

¹²*Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôḡḡḡ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêḡ yêlô.

¹³*Miḡ otak yêlô ek nandum kambom ami. Ma nêḡ yêlô vê ênjêk kambom.*

¹⁴* “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leḡ tem etak kapô ek môlô aêḡ iyom. ¹⁵Ma hov-alonḡ kapôlôm lôḡ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embalonḡ kapô loḡ ek o aêḡ iyom.

*Hutip ek nôḡ ek lemimbi
Wapômbêḡ*

¹⁶* “Hutip ek nôḡ ek lemimbi Wapômbêḡ, ma miḡ malem tiyamtiyam êtôm nê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miḡ ithik i ba epesanḡ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôḡ. Yananḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena nê êḡ lêk ewa iniḡ nôḡ mavi yôv ba embenḡ yam ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ nôḡ mavi yanḡ êndêḡ i ami. ¹⁷Ma doḡtom hutip ek nôḡ ek lemimbi Wapômbêḡ, ma otak nôḡ lêḡlêḡ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom ¹⁸ek avômalô miḡ neyala nena lêk hutip ek nôḡ ami. Ma lemambô atu ba hamô loḡ kapô, yani iyom intu hayê anêḡ ku loḡ kapô êḡ ba tem nêḡ nôḡ mavi te êndêḡ o.

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Kinḡ 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * **6:13:** Nê lôkawk vi enanḡ nena abô doho atu ba Matyu hatu ma hêk denanḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Loḡ lôkliḡyak lôk lôklokwanḡ ma athêḡ lôkmanḡḡḡ, êḡ ma oda anêḡ êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ. * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9

*Nômbôlêm nômkama malak leŋ
(Luk 12:33-34)*

19* “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk nê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami. 20*Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkama takêŋ lôk nê vani miŋ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami. 21 Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkama mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

*Maleŋ ma kupik anêŋ deda
(Luk 11:34-36)*

22 “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda. Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ. 23 Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem indumbak bêŋ.

*Anyô te miŋ hatôm indum anyô
ju iniŋ ku ami
(Luk 16:13)*

24 “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuseleŋ ami.

*Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak
nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)*

25* “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv

mena nôm lôk ŋaŋ ami. 26* Ôŋgô menak. Thêlô miŋ ethak idum ku lôk elav nôm ami. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ami. Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak. 27 Ma môlô lemhi kam hathak nôm pik takêŋ, ma tem nômô lôkmala wak te imbiŋ e? Mi anôŋ!

28 “Aisê ka môlô othak lemimhabi bêŋ anôŋ hathak kwêv? Môlô ôŋgô alokwaŋ vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak aisê? Thêlô miŋ ethak idum iniŋ ku lôk idu iniŋ kwêv ami. 29* Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô! Solomon hathak hik anêŋ kwêv kêkêlô. Ma anêŋ kwêv sapêŋ ma nôm yaôna ek alokwaŋ vuak mavi takatu. 30 Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ yaôna lôk! Ketheŋ oyaŋ ma tem nedabêŋ kamuŋ takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma doŋtom Wapômbêŋ hathak hêv kwêv hadêŋ kamuŋ takêŋ. Ba intu tem eyabiŋ môlô mavi aêŋ iyom. 31 Aêŋ ba môlô miŋ lemim injik am ba nonaŋ, ‘Yêlô angaŋ malê lôk nanum malê?’ ma ‘Yêlôaniŋ kwêv êsê?’ Dô. 32* Nê daluk ethak elaviŋ ba esopa nôm takêŋ. Ma doŋtom môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hayala môlônim malaiŋ ba tem nê m nôm takêŋ êndêŋ môlô. 33* Ba intu ku môŋ ma lem injik o esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk osopa anêŋ abô ma tem nê m nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ o. 34 Aêŋ ba môlô miŋ lemim malaiŋ ek yamuŋ anêŋ nômkama ami. Yamuŋ anêŋ malaiŋ ma wak êŋ da anêŋ. Ma wak te anêŋ malaiŋ ma wak êŋ da iyom anêŋ.

7

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * 6:32: Mat 6:8 * 6:33: 1Kin 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17

alokwan kambom miñ hatôm injik anêñ anôñ mavi ami. ¹⁹ *Aêñ ba alokwan sapêñ atu ba miñ hik anêñ anôñ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum. ²⁰ *Ba intu plopet abôyan inin anôñ tem injik thêlôda thô êndêñ môlô.

²¹ * “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ.’ Ma donjom thêlô sapêñ miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leñ anêñ abô, thêlô êñ iyom intu tem nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak kapô. ²² Waklavôn yandanô avômalô sapêñ inin abô, ma bêñ anôñ tem nenan êndêñ ya ‘Anyô Bêñ, Anyô Bêñ, yêlô athak alam anêm athêñ ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêñ ba év ngôk vê lôk adum nômbithi bêñ anôñ hathak.’ ²³ *Êñ ma tem yanar êndêñ i, ‘Môlô nu! Môlô nê udum kambom ba yahathôn môlô paliñ.’

Loñôndê ju ek nedav unyak
(Luk 6:46-49)

²⁴ “Aêñ ba ôpatu ba halanô yenan abô sapêñ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêñ unyak halôk valu. ²⁵ Ma ôthôm lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ. Ma valu havalon unyak êñ loñ lôklokwan ba miñ hapu ami. ²⁶ Ma anyô halanô yenan abô ba miñ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêñ unyak halôk thathe oyan. ²⁷ Ma ôthôm malokola lôk lovak bêñ ma ñambô hayô ba hayôkwiñ unyak êñ ba hapu lôk diñdiñ bêñ ba hi.”

²⁸ Yisu hanar abô sapêñ yôv ma avômalô takatu ba elanô eson kambom ba enar, ²⁹ * “Yani miñ hadôn alalô ba halam kêdônwaga bô inin

abô hatôm nê lôkauk hathak abô balabun ethak idum ami. Mi. Hadôn alalô hatôm anyô lôk athêñ bêñ.”

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

¹ Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêñ anôñ esopa yani. ² Ma anyô palê lepla te halêm hadêñ Yisu ma halek vadôn lêlô ma hanar, “Anyô bêñ, odanêm lemhavin ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*

³ Ma hatak ban hayô hêk ôpêñ ma hanar, “Yalenhavin umbitak mabun mavi!” Ma kethen oyan ma lijin êñ hêv yak ba habitak mabun mavi. ⁴ *Êñ ma Yisu hanar hadêñ yani, “Nu nungwik o thô êndêñ anyô habôk da ma nêma da êtôm sêbôk ba Mose hanar ek injik thô nena anêm lijin lêk hêv yak. Ma miñ onar bêñ êndêñ anyôla ami.”

Yisu hadum anyô vovak anêñ anyô ku te mavi

(Luk 7:1-10)

⁵ Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêñ malak bêñ Lom halêm hadêñ yani ⁶ ma hanar, “Anyô bêñ, yenan anyô ku hapôm lijin va lo ban havuvin ba hawa vovan bêñ ba hêk unyak iyom.”

⁷ Ma Yisu hanar hadêñ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêñ mavi.”

⁸⁻⁹ Ma donjom anyô vovak laik êñ hanar, “Anyô bêñ, ya miñ anyô mavi ek ôlêm yenan unyak ami. Yada yahamô anyô bêñ te vibin, ma yenan nê vovak êmô ya vibin. Ba yahanar hadêñ yenan anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êñ ma hi. Mena yahanar hadêñ yan nena, ‘Ôlêm,’

* 7:20: Mat 12:33 * 7:21: Luk 6:46; Jem 1:25 * 7:23: Sng 6:8; 2Ti 2:19 * 7:29: Mak

1:22; Luk 4:32 * 8:2: Lijin lepla ma palê hatêto anyô linakupik aleba ibitak pulin ba avômalô

êpôlik hathak i. * 8:4: Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

êḡ ma halêm. Ma yahanaj hadêḡ yenanj anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êḡ ma hadum. Aêḡ ba yahayala nena onaj iyom ek yenanj anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”

¹⁰ Yisu halanjô abô êḡ ba hasonj kambom ma hananj hadêḡ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yananj avanônḡ êndêḡ môlô. Ya miḡ bôk yahapôm anyô hêvhavinj bêḡ te aêntêk hamô loḡ Israel ami. ¹¹ *Yananj êndêḡ môlô. Avômalô loḡ buyanj bêḡ anônḡ tem nejanj ba ninum imbiḡ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinjak. ¹² *Sêbôk ma Wapômbêḡ lahavinj avômalô Israel nêyô anêḡ loḡ lôklinjak kapô, ma doḡtom lêk ma yani tem nêḡ thêlô vê ba ini loḡ momanjiniḡ bêḡ. Loḡ êḡ ma tem thêlô nedarj asêḡ malerj ba nesanj venjibôlêk ôdônḡ loḡ.”

¹³ Êḡ ma Yisu hananj hadêḡ anyô vovak laik êḡ, “Nu! Ma nôḡm atu ba lêk hôêvhavinj ma tem imbitak aêḡ.” Ma kethenḡ oyanḡ ma ôpêḡ anêḡ anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yanjavi mavi
(Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

¹⁴ Ma Yisu hayô Pita anêḡ unyak kapô ma hayê Pita yanjavi hapôm lijij vovanḡ ba hêk iyom. ¹⁵ Ma Yisu havalonḡ avi êḡ banḡ ma lijij êḡ hatak yani ma haviyô hapôpêk nôḡm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêḡ anônḡ mavi

(Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

¹⁶ Yanjiniḡ ma ewa ḡê lôk ḡḡôk habulinḡ i doho êlêm hadêḡ Yisu. Ma Yisu hananj abô iyom ma ḡḡôk takêḡ etak avômalô takêḡ ba i. Ma hadum avômalô lôk lijij sapêḡ ibitak mavi. ¹⁷ Ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba bôk hananj hadêḡ plopet Aisaia hik anônḡ nena,

“Yani hapesanj alalôaniḡ lijij mavi ma hêḡv alalôaniḡ vovanḡ vê.” *Aisaia 53:4*

Ku bêḡ ek nesopa Yisu vanḡgwam
(Luk 9:57-62)

¹⁸ Yisu hayê avômalô bêḡ anônḡ êḡḡ ma hananj hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ¹⁹ Êḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabunḡ te halêm hadêḡ Yisu ma hananj nena, “Kêdônḡwaga, loḡ nômbêḡ atu ba hu ma tem yasopa o.”

²⁰ *Ma Yisu hananj, “Avunḡ yatap iniḡ pik abyanj hamô ma menak iniḡ unyak hamô, ma doḡtom ya Anyô Anêḡ Nakadunḡ atu anêḡ loḡ ênjêk ma mi.”

²¹ *Ma Yisu anêḡ anyô te hananj, “Anyô Bêḡ, otak ya ek yana yandav wakamik vêḡmam.”

²² Ma doḡtom Yisu hananj hadêḡ ôpêḡ, “Dô! ḡê ḡama da nedav iniḡ ḡama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halanjô Yisu

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Yôḡv ma Yisu hathak yerj ma anêḡ ḡê ku i havinḡ yani. ²⁴ *Thêlô i êyô kasukthôm malêvônḡ ma kethenḡ oyanḡ ma ôthôm bêḡ lôk lovak hayô. Ma ḡanj budum hik ba hadum ek êyô yerj vôv. Ma doḡtom Yisu hêk sôm denanj. ²⁵ Ma anêḡ ḡê ku i ik yani lij ba enanj, “Anyô Bêḡ, nêḡm alalô bulubinḡ! Tem alalô nama!”

²⁶ *Ma Yisu hananj hadêḡ i, “Môlô ḡê ôêvhavinḡ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êḡ ma haviyô hathanj lovak lôk ḡanj budum ba êk malinjaô ba thêthê mavi.

²⁷ Thêlô esonḡ kambom ba enanj, “Anyô aisêḡ ba lovak lôk ḡanj budum elanjô anêḡ abô ba esopa?”

Yisu hêḡv ḡḡôk doho vê

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Yôḡv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala

* 8:11: Luk 13:29 * 8:12: Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 * 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kinj 19:20 * 8:24: Sng 4:8 * 8:26: Mat 14:31; Sng 89:9

iniŋ pik. Ma anyô lokwanju atu ba ngôk kambom hathak habuliŋ i êlêm anêŋ siô ba êpôm yani halôk loŋôndê. Anyô ju êŋ ethak ibu-
liŋ avômalô ba intu êkô ek nen-
dom loŋôndê êŋ. ²⁹ *Ma êyê Yisu
ma elam lôklala, “Wapômbêŋ anêŋ
Nakaduŋ, hôlêm ek undum malê
êndêŋ yêlô? Waklavôŋ nindum abô
hêk denaŋ. Ma hôlêm loŋ êntêk ek
nêm vovaŋ êndêŋ yêlô e?”

³⁰ Ma bok dum te êmô daim
dokte ba eyaŋ kamuŋ êmô. ³¹ Ma
ngôk takêŋ elan lôklokwaŋ hadêŋ
Yisu, “Nêm yêlô vê ni êndôk bok
takêŋdaku kapô.”

³² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô
“Môlô nu!” Êŋ ma ngôk takêŋ etak
anyô ju êŋ ma i êlôk bok takêŋ
kapô ba elanviŋ kethêŋ ba i hadêŋ
loŋ kambom ma êv yak halôk ka-
sukthôm ba ema. ³³ Nê takatu ba
eyabiŋ bok êyê nôm êŋ ma êsôv ba
i êyô malak bêŋ. Ma enaŋ hadêŋ
avômalô hathak nôm atu ba Yisu
hadum hadêŋ bok lôk anyô ju atu
ba ngôk habuliŋ thai. ³⁴ Êŋ ma
avômalô malak lôŋ êŋ iki thô ba i
hadêŋ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô
kambom ma enaŋ nena, “Otak yêlô
ba nu!”

9

*Yisu hadum anyô havuviŋ te
mavi*

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yôv ma Yisu hathak yeŋ ngwêk
te ba havôhi anêŋ loŋ. ² Ma anyô
doho evak anyô havuviŋ te hêk
yêm ba êlêm hadêŋ yani. Êŋ ma
Yisu hayê thêlônin êvhaviŋ ma
hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu
nena, “Yenaŋ okna, lem êndôk biŋ.
Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ
vê.”

³ Nê lôkauk hathak abô balabuŋ
doho elanô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ

i, “Ôpêŋ hasoŋ nena yani ma
Wapômbêŋ e?”

⁴ *Yisu hayala thêlônin auk
ma hanaŋ, “Aisê ka môlô owa
auk kambom êŋ? ⁵ Abô alê intu
vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv
anêm kambom sapêŋ vê’ mena
‘Umbiyô ombêŋ.’ ⁶ *Aêŋ ba tem
yangik thô êndêŋ môlô nena Anyô
Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma
bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.”
Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ
atu nena, “Umbiyô umiŋ ma onja
anêm yêm ba nu anêm unyak.” ⁷ Êŋ
ma ôpêŋ haviyô hamiŋ ba hi anêŋ
unyak. ⁸ Ma avômalô êyê nôm êŋ ba
esoŋ kambom ma êbô Wapômbêŋ
atu ba hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ
hadêŋ avômalô.

Yisu dalam Matyu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Yisu hi ma hayê anyô te ba
anêŋ athêŋ nena Matyu ba hamô
unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ
ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya,” êŋ ma
haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁰ Yisu hayaŋ nôm haviŋ Matyu
hamô anêŋ unyak. Ma nê ewa takis
lôk nê idum kambom bêŋ anôŋ
êlêm eyaŋ nôm haviŋ yani lôk anêŋ
nê ku. ¹¹ *Palisi êyê ma enaŋ hik
anêŋ nê ku liŋ, “Aisê ka môlônin
kêdôŋwaga hayaŋ nôm haviŋ nê
ewa takis lôk nê idum kambom?”

¹² Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ,
“Nê lôk liŋin iyom intu ethak i
êyê dokta. Ma nê liŋin mi ma
mi. ¹³ *Aêŋ ba môlô lemimimbi
Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hêk
kapyia hanaŋ nena,

“‘Yaleŋhaviŋ môlô nônêm
kapôlômim êndêŋ avômalô.

Ma yahapôlik hathak da.’ Hosea
6:6

Ba intu yahalêm ek yandam nê
takatu ba idum kambom. Ma miŋ

* 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mat 4:13

* 9:11: Luk 15:2 * 9:13: Mat 12:7

* 9:4: Luk 9:47; Jon 2:25 * 9:6: Jon 17:2

yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

Enañ hik Yisu lij hathak kobom evak balabuñ ek nô

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ *Jon anêñ nê ku êlêm hadêñ Yisu ma enañ hik yani lij, “Yêlô lôk nê Palisi athak avak balabuñ ek nô ek leññhabi Wapômbêñ. Ma donjom anêm nê ku miñ ethak idum aêñ ami eka?”

¹⁵ Ma Yisu hanañ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nô lôk leññmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nô ami. Ma donjom havenñ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nô.”

¹⁶ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêñ abyanñ sin esak ami. Hadum aêñ ma tem sôp lukmuk buêñ êmô sôp bô kisi. Êñ ma tem itip bêñ. ¹⁷ Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mî! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu bôk thek-thek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isin mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.”

Amena ñama lôk avi lijñ

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Yisu hanañ abô denañ ma anyô bêñ te halêm halek vadôn lêlô hêk yani va ma hanañ, “Yenañ avena lêk hama. Ôlêm otak bahem éyônggêk yani ek imbiyô esak loñbô.” ¹⁹ Ma Yisu lôk anêñ nê ku i iviñ yani ba i.

²⁰ Thêlô even ba i ma avi lôk lijñ te halêm hadêñ Yisu dômlokwanñ ma havalonñ Yisu anêñ kwêv anêñ danñ. Avi êñ hapôm lijñ thalalenñ halom hatôm sondabêñ laumiñ ba lahavuju. ²¹ *Ma avi êñ anêñ

auk nena, “Yambalonñ anêñ kwêv iyom, ma tem ya mavi.” ²² Ma Yisu hik i liliñ ba hayê avi êñ ma hanañ, “Yenañ avena, lem êndôk biñ. Anêm hôêvhaviñ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma kethenñ oyanñ ma avi êñ habitak mavi.

²³ Vêma ma Yisu hi hayô anyô bêñ atu anêñ unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiñ ba elañ ba idum thôthô bêñ ²⁴ ma hanañ, “Môlô vê! Avena hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” Êñ ma thêlô emalik hathak yani. ²⁵ Ma donjom êv avômalô vê ma Yisu habitak hayô unyak kapô ba havalonñ avena êñ banñ, ma haviyô hamiñ. ²⁶ Ba intu abô hathak nômi êñ havenñ loñ êñ lôkthô.

Anyô malenñ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

²⁷ *Ma Yisu hatak loñ êñ ma havenñ ba hi, ma anyô malenñ pusip ju esopa yani ba elam kaêk nena, “Devit anêñ Lim Lukmuk, nêmi kapôlôm ek yai!”

²⁸ Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô ju atu i hadêñ yani. Ma hanañ hik thai lijñ, “Mamu ôêvhaviñ nena ya hatôm yandum ba mamu numbitak mavi e?”

Ma thai enañ, “Intu êñ. Anyô Bêñ.”

²⁹ Êñ ma yani hatak banñ hayô hêk thai malenñdaluk ma hanañ, “Mamu lêk ôêvhaviñ ba intu tem numbitak mavi.” ³⁰ *Êñ ma malenññ daluk hakyav. Ma Yisu hêv abô lôklokwanñ hadêñ thai, “Miñ nonañ êndêñ anyôla esak nômi êntêk ami.” ³¹ Ma donjom i ma enañ nômi atu ba Yisu hadum hadêñ thai havenñ loñ êñ lôkthô.

³² Anyô ju êñ etak Yisu ba i denañ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ngôk habuliñ yani ba êlêm ek Yisu. ³³ *Ma hêv ngôk êñ vê ma ôpêñ hanañ abô. Ma

* 9:14: Luk 18:12 * 9:21: Mat 14:36 * 9:27: Mat 20:29-34 * 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12

avômalô eson kambom ba enan, “Sêbôk ma miñ nômlate aên habitak Israél ami.”

³⁴ *Ma donptom nê Palisi enan, “Ngôk inin anyô bêñ hêv lôklokwan hadênj ôpênj. Ba intu hatôm nêm ngôk sapênj vê ênjêk avômalô.”

Nê ku naju iyom

³⁵ *Ma Yisu havenj loj buênj sapênj ba habitak hayô avômalô inin unyak yenj ba hadôn avômalô lôk hanañ Abô Mavi hathak Wapômbênj anênj loj lôklinyak. Ma hapesan avômalô inin malainj sapênj lôk hêv inin lijinj lomaloma sapênj vê. ³⁶ *Yisu hayê avômalô nômbênj atu inin auk lêk mayaliv ba êmô malainj kambom hatôm boksipsip anênj alañ mi. Aênj ba lahiki hathak i. ³⁷ *Ba intu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Nôm bêñ anônj lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma donptom nê ku ma tomtom iyom. ³⁸ Aênj ba notenj mek êndênj ku anênj alañ ek nêm nê ku ba ini ek nindum anênj ku.”

10

Nê ku lauminj ba lahavuju inin athênj

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ *Ma Yisu halam nê ku lauminj ba lahavuju i hadênj yani. Ma hêv lôklokwan hadênj thêlô ek nênêm ngôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijinj lôk malainj lomaloma mavi.

² Êntêk ma aposel lauminj ba lahavuju takatu inin athênj: anyô môñ ma Saimon, anênj athênj yan nena Pita, ma yan Andulu; ma Jems loyan Jon, thai ma Sebedi nali; ³ ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduñ ma Tadius, ⁴ ma

Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanañ Yisu bêñ.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

⁵ Yisu hanañ abô hadênj anyô lauminj ba lahavuju takênj yôv ma hêv i ba i ma hanañ, “Avômalô Samalia inin loj lôk avômalô loj buyan ma miñ unu êndênj i ami. ⁶ *Ma donptom unu êndênj boksipsip Israél takatu ba evenj mayaliv. ⁷ *Unu luluvulu ba nonan Wapômbênj anênj abô êndênj avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbênj anênj loj lôklinyak tem êlêm.’ ⁸ Nundum avômalô lôk lijinj mavi, ma ungwik nê namanj liñ, ma nundum nê lôk palê lepla mabun mavi, ma nônem ngôk vê ênjêk avômalô. Athênj bêñ ma miñ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyan hadênj môlô ba intu nundum ku takênj oyan esak avômalô.

⁹⁻¹⁰ * “Môlô u hatôm nê ku ba mavi ek avômalô neyabinj môlô ba intu nombenj oyan. Miñ nobek vak ami. Valuselenj mi. Kwêv mi. Venj bokngôp mi. Ma kôm mi. ¹¹ Ma môlô ôyô loj te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbinj yani endeba notak loj êñ ek unu buyan. ¹² *Ma ubitak ôyô anênj unyak kapô, ma nonan êndênj yani lôk anênj avômalô nena, ‘Wapômbênj anênj lamavi êmô imbinj môlô.’ ¹³ Avômalô unyak êñ leninj mavi ba ewa môlô thô, êñ ma môlônim abô mavi êñ tem êmô imbinj i. Ma donptom miñ leninj mavi ba ewa môlô thô ami, êñ ma noja unim abô mavi êñ vê ênjêki ba unu. ¹⁴ *Ma avômalô loj takatu ba miñ ewa môlô thô ami lôk êdô nedañô môlônim abô, ma waklavônj otak loj êñ, ma ungwik vonjgoñ takatu ba

* 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * 9:35: Mat 4:23; Mak 1:39 * 9:36: Nam 27:17; 1Kinj 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * 9:37: Luk 10:2 * 10:1: Mak 6:7; Luk 9:1 * 10:6: Jer 50:6 * 10:7: Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * 10:9-10: Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * 10:12: Luk 10:5-6 * 10:14: Luk 10:10-12; Ap 13:51 * 10:15: Mat 11:24; Jut 7

hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malenij ma unu. ¹⁵*Yananj avanônj êndêj mólô nena waklavônj atu ba Wapômbêj endelêm ek endanjô abô, êj ma avômalô loj atu ba miñ ewa mólô thô ami, thêlônij malainj tem êmônj ek avômalô kambom anêj Sodom lo Gomola.

Malainj lomaloma tem êpôm mólô

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶* “Odanjô! Yahêv mólô hatôm boksipsip ba u ôlôk avunj yatap malêvônj. Aêj ba mólô noja unya inij auk mavi ba nômô mabunj êtôm menak bôbô. ¹⁷*Aêj ba intu mólô noyabinj am ek avômalô! Thêlô tem nebalonj mólô ba netak êndôk inij nê bêjbêj bahenij lôk nebali mólô êmô inij unyak yej. ¹⁸Ma mólô ma yenanj avômalô ba intu tem nendom mólô ba unu êndêj kinj lôk nê bêjbêj ek nonanj yenanj Abô Mavi êndêj i lôk avômalô loj buyanj. ¹⁹⁻²⁰*Ma dojtom evalonj mólô ma mólônim Lemambô anêj Lovak Matherj tem êmô imbinj mólô ba waklavônj êj ma tem nêmbô abô êndêj mólô ek nonanj. Tem miñ mólôda nonanj unim abô ami. Ba intu miñ nôkô ba nonanj nena, ‘Yêlô nananj malê?’ mena ‘nananj aisê?’ ami.

²¹* “Ma anyô loyanj tem yanj enanj yanj bêj ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêj êndêj nakadunj. Ma avômena tem nêmbôlinj dôminj êndêj lami lo taluvi ba nenanj ek nijik i vônô. ²²Ma mólô ma yenanj avômalô. Ba intu avômalô sapêj tem nêpôlik esak mólô. Ma dojtom nê takatu ba iminj lôklokwanj aleba hayô anêj danj, ma Wapômbêj tem nêmbô i bulubinj. ²³Aêj ba avômalô malak te êv vovanj hadêj mólô, ma

nôsôv ba unu malak yanj. Yananj avanônj êndêj mólô, tem nundum ku êj emberj Israêl denanj ma Anyô Anêj Nakadunj atu tem êlêm.

²⁴* “Avômena ethak unyak ma miñ bêj ek inij kêdôjwaga ami. Ma nê ku miñ bêj ek inij anyô bêj ami. ²⁵*Avômalô elam lambô nena, ‘Ngôk Bêj Belsebul’ êj ma tem nindum aêj esak yani anêj avômalô aêj iyom. Avômena ewa kêdôjwaga inij malainj, êj ma hatôm. Ma nê ku ewa inij anyô bêj anêj malainj, êj ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêj iyom
(Luk 12:2-7)

²⁶* “Aêj ba miñ mólô nôkô ek nê takatu ba idum kambom takêj ami. Nôm takatu ba havunij hêk loj kapô, tem imbitak yainj. Ma abô takatu ba havunij, tem avômalô sapêj neyala. ²⁷Aêj ba abô takatu ba yahananj hadêj mólô hadêj bôlôvônj, êj ma nonanj êndêj lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enanj thikuthik, êj ma numinj unyak vôn ba nodam ek avômalô nedanjô. ²⁸*Miñ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma dahôlômim ma thêlô miñ hatôm nijik vônô ami. Aêj ba intu nôkô ek Anyô Bêj iyom! Yani hatôm imbulinj mólônim lemvimkupik lôk dahôlômim êndôk loj atum lôkmala.

²⁹“Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselenj yaô ek eyanj. Ma Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu ba te hama. ³⁰Ma dojtom mólô ma Wapômbêj bôk hakatunj mólô sapêj lemimkadôk najunj yôn. ³¹*Aêj ba mólô ma bêj ek menak, ba intu miñ nôkô ami.

* **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19 * **10:17:** Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * **10:25:** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Lom 8:31; Jem 4:12 * **10:31:** Mat 6:26

Minj mama esak Yisu ami

(Luk 12:8-9)

³² “Aêḡ ba ôpatu ba hanaḡ hadêḡ avômalô nena hasopa ya, intu tem yanaḡ imiḡ Wakamiḡ atu ba hamô malak leḡ ma nena, ‘Ôpêntêḡ ma yenaḡ.’ ³³ *Ma ôpatu ba hanaḡ hadêḡ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaḡ êndêḡ Wakamiḡ atu ba hamô malak leḡ nena, ‘Ya-hathôḡ ôpêḡ paliḡ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose

(Luk 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ “Yahalêḡ ek yanêḡ kôm jaḡak êndêḡ môlô! Ba intu miḡ nosoḡ nena yahalêḡ ek yandum môlô kapôlômim êndôḡ biḡ ami ma miḡlôḡ. ³⁵ Yahalêḡ ek “‘namalô êmbôliḡ dôḡ êndêḡ lambô, ma nalavi êmbôliḡ dôḡ êndêḡ talêbô, ma namalô yanavi êmbôliḡ dôḡ êndêḡ yanavi.’

³⁶ Anyô te lôḡ anêḡ thalaleḡ tem nêpôlik esak i.’ *Maika 7:6*

³⁷ “Ma opalê atu ba lahaviḡ lambô lo talêbô bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôḡ vathek ba miḡ yenaḡ ami. Ma opalê atu ba lahaviḡ nali bêḡ anôḡ hamôḡ ek ya, ôpêḡ hatôm anyô ôḡ vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁸ *Ma ôpatu ba miḡ hawa anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba hasopa ya ami, ôpêḡ hatôm anyô ôḡ vathek ba miḡ yenaḡ ami. ³⁹ *Ma opalê atu ba hadum ku bêḡ ek embatho anêḡ lôḡkmalaloḡ, êḡ ma anêḡ lôḡkmalaloḡ êḡ tem nêḡ yak. Ma ôpatu ba hatak anêḡ lôḡkmalaloḡ ek hasopa ya, ôpêḡ tem embaloḡ anêḡ lôḡkmalaloḡ.

⁴⁰ * “Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êḡ ma hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, êḡ ma hawa Ôpatu ba hêḡ ya ba yahalêḡ thô

haviḡ. ⁴¹ Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba plopet êḡ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô thêthôḡ te ba hawa thô, êḡ ma tem enja nôḡ mavi êtôm atu ba anyô thêthôḡ êḡ hawa. ⁴² Ma ôpatu ba hayê anyô oyaḡ te hasopa ya ba hêḡ ḡaḡ thilibuḡ hadêḡ yani, yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô nena ôpêḡ tem enja anêḡ vuli.”

11

¹ Ma Yisu hadôḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuḡu yôḡ, ma hatak loḡ êḡ ma hi hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô lôḡ hadôḡ avômalô hamô Galili anêḡ malak nenanena.

Yisu hanaḡ abô hathak Jon anyô hathik ḡaḡ

(Luk 7:18-35)

² Jon hamô koladôḡ ma halanô abô hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êḡ ma hêḡ anêḡ ḡê ku doho ba i hadêḡ yani ³ ek nenaḡ injik yani liḡ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêḡ bôḡ habutiḡ abô ek nêḡ êlêḡ mena yêlô nayabiḡ anyô yaḡ?”

⁴⁻⁵ * Êḡ ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Nôbôḡnu ma nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takatu ba mamu olanô lo ôyê. ḡê maleniḡ pusip êyê tak, ma ḡê veḡiḡvuvuḡ evenḡ, ma ḡê palê lepla ibitak mavi, ma ḡê leḡiḡiḡndôḡ kôḡtôḡ elanô abô, ma ḡê ḡama iviyô hathak loḡbô, ma avômalô siv elanô Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaḡ êndêḡ Jon esak nôḡ takêḡ. ⁶ Ma ḡê takatu ba êyê ya ba evaloḡ iniḡ êvhaviḡ loḡ, nêḡmô lôḡ leḡiḡmavi.”

⁷ Jon anêḡ ḡê ku êvôi denaḡ, ma Yisu hanaḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôḡ môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ⁸ Mi.

* **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24

* **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1

Ma mólô u ek ôyê malê? Mólô u ek ôyê anyô te hik kwêv kékêlô e? Mi. Nê takatu ba ik kwêv kékêlô, ma êmô kin inij unyak ma miñ êmô loñ thiliv ami. ⁹ Mólô u loñ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôñ! Ma donjom yanaj êndêñ mólô nena Jon ma bêñ ek plopet sapêñ. ¹⁰ *Bôk eto hathak ôpêñ hêk Wapômbêñ anêñ kapya nena,

“Odanô, tem yanêm yanaj anyô ku te êmôñ ek o,
ek enaj yanaj abô bêñ
ek êpôpêk loñôndê ek o.’
Malakai 3:1

¹¹ “Yanaj avanôñ biñ êndêñ mólô nena Jon ma bêñ ek avômalô pik sapêñ. Avi te miñ bôk havathu anyô te aêñ ami ma mi. Ma donjom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak, ôpêñ ma bêñ ek Jon.

¹²⁻¹³ * “Ma plopet sapêñ lôk kapya balabun bôk enaj Wapômbêñ anêñ abô bêñ aleba lêk hayô Jon habitak havin. Ma sêbôk aleba lêk ma ôpêñ hanaj abô ma Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak halêm hatôm nê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba lovak. ¹⁴ *Ma mólô lemimhavin nodanô plopet takatu inij abô ba nodanô! Wapômbêñ anêñ kapya hanaj nena Elia tem êlêm. Elia êñ ma Jon. ¹⁵ Aêñ ba mólô nê lôk lemôndôñ ma nodanô abô êntêk katô!

¹⁶ “Yanaj aisê esak avômalô bôlôñ êntêk? Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loñ ethak donjom halôk ma elam hi ek avômena vi nena,

¹⁷ “Yêlô abi yeñ beleñ ek mólô nondo yeñ,
ma donjom miñ olo yeñ ami.
Ma yêlô alaj asêñ malêñ ek
mólô nodan,
ma donjom miñ olan ami.’

¹⁸ “Ma avômalô bôlôñ êntêk êtôm avômena takêñ. Jon halêm ba hathak hatip ek nôm lo wain. Ma mólô ôpôlik hathak yani ba onaj nena ngôk hamô havin yani. ¹⁹ *Ma donjom Anyô Anêñ Nakadun atu halêm ma miñ hatip ek nôm lo wain ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaj, ‘Ôngô! Anyô êñ hathak hayaj nôm lôk hanum wain bêñ anôñ aleba intu halo molo. Yani ma nê idum kambom lôk nê ewa takis inij anyô mólô.’ Aêñ ba Wapômbêñ anêñ auk tem injik anôñ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êñ ma thêthôn anôñ.”

Avômalô leñôndôñ kôtôn
(Luk 10:13-15)

²⁰ Yisu bôk hadum nômbithi bêñ anôñ yôv hamô malak doho ma avômalô takêñ miñ ele kapôlôñij liliñ ami. Ba intu Yisu hathaj i ²¹ *ba hanaj, “Alikaknena, mólô avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donjom bôk yandum nômbithi takêñ êmô Taia lo Saidon malêvôn, êñ ma ketheñ oyaj ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ngavu esak leñinjadôk ek nede kapôlôñij liliñ. ²² Odanô! Yahanaj avanôñ êndêñ mólô nena waklavôn atu ba Wapômbêñ endelêm ek endanô abô, êñ ma mólônim malain tem bêñ anôñ êmôñ ek avômalô Taia lo Saidon inij!

²³ * “Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athêñ esak leñ e? Mi, mólô tem unu nê ñama inij loñ! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma donjom bôk yandum nômbithi takêñ êmô Sodom malêvôn, êñ ma tem netak inij kambom ma tem nêmbô denaj endeba lêk. ²⁴ *Odanô! Yanaj avanôñ! Waklavôn atu ba

* **11:10:** Luk 1:76 * **11:12-13:** Luk 16:16

* **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

* **11:19:** Mat 9:14 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1-28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:**

Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12

Wapômbêḅḅ endelêḅ ek endanḅ alalôaniḅ abô, êḅ ma môlônim malaiḅ tem bêḅ anôḅ êḅmôḅ ek avômalô Sodomi!”

Wapômbêḅḅ anêḅ aseleḅ ma vumvum
(Luk 10:21-22)

²⁵ *Yôv ma Yisu hanaḅ, “Wakamik, O ma pik lo leḅ anêḅ alaḅ! Lêk huvuḅ anêḅ auk hadêḅ ḅê lôkauk lôk ḅê bêḅbêḅ, ma huik thô hadêḅ ḅê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêḅ athêḅ! ²⁶ Wakamik, avanôḅ oda hosopa anêḅ lemhaveḅ ba intu hudum aêḅ.

²⁷ * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêḅ yôv. Ba anyô late miḅ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḅ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ḅê takatu ba Nalum lahaviḅ injik O thô êndêḅ i iyom.

²⁸ * “Môlô ḅê takatu ba udum ku bêḅ ba owa malaiḅ nôlêḅ êndêḅ ya ma tem yanêḅ lovak êndêḅ môlô. ²⁹⁻³⁰ *Yahathak yahatauvuḅ ya hatôm anyô ku ba intu tem nôḅ mavi. Ma aseleḅ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miḅ malaiḅ ami. Ba intu nôlêḅ êndêḅ ya ek noja yenaḅ auk.”

12

Yisu ma Sabat anêḅ alaḅ
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêḅ ḅê ku i evenḅ ku kapô te. Ma anêḅ ḅê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êḅ kapô ba eyaḅ. ² *Palisi doho êyê ma enaḅ, “Ondaḅô! Abô balabuḅ hanaḅ nena Sabat ma miḅ hatôm nandum ku ba naja nôḅ ek nanḅaḅ ami. Ma doḅtom anêḅ ḅê ku ibuḅliḅ waklavôḅ êḅ!”

* **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25

* **11:29-30:** 1Jon 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:**

Wkp 24:5-9 * **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7-8:** Mat 9:13 * **12:10:**

Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5

³ *Ma Yisu hanaḅ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Deyit lôk anêḅ ḅê môlô ema kisi ba idum e?”

⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêḅḅ anêḅ unyak mathenḅ kapô ma hayaḅ polom atu ba mathenḅ anôḅ. Polom êḅ ma ḅê êbôk da iyom iniḅ ek nejaḅ ba intu habuliḅ abô balabuḅ buêḅ. ⁵ *Odanô abô te imbiḅ. Môlô bôk osam abô te hamô abô balabuḅ nena Sabat sapêḅ ma ḅê êbôk da idum ku ba êv da hadêḅ Wapômbêḅḅ. Thêlô ethak ibuḅliḅ abô balabuḅ bô êntêk hathak Sabat. Ma doḅtom thêlô ma kambom mi. ⁶ *Aêḅ ba yanaḅ êndêḅ môlô nena nôḅlate lêk hamô loḅ êntêk ma nôḅbêḅ lôk ek unyak mathenḅ. ⁷⁻⁸ *Môlô bôk osam abô êḅ yôv ba hanaḅ nena,

“Yaleḅhaveḅ môlô nôḅnêḅ kapôlômim êndêḅ avômalô ma yahapôlik hathak da.”
Hosea 6:6

“Ya Anyô Anêḅ Nakaduḅ atu ma Sabat anêḅ Alaḅ. Ba intu oyala abô êḅ anêḅ ôdôḅ, ma tem miḅ hatôm notak malaiḅ êyômô ôpatu ba anêḅ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baḅ hatyôk te mavi

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Yôv ma Yisu hatak buêḅ ma habitak hayô avômalô loḅ êḅ iniḅ unyak yenḅ kapô. Ma anyô baḅ hatyôk te hamô loḅ êḅ. ¹⁰ *Ma Palisi doho êbôlêḅ loḅôndê ek nenaḅ Yisu bêḅ ba intu enaḅ hik yani liḅ, “Kapyā balabuḅ hanaḅ aisê? Hatôm alalô nandum anyô lôk lijiḅ mavi êndêḅ Sabat mena mi e?”

¹¹ *Ma Yisu hanaḅ, “Anyô te anêḅ boksipsip hêv yak halôk lôv hadêḅ Sabat, ma ôpêḅ tem ni edadi boksipsip êḅ imbitak yaḅḅ mena mi e?”

¹² Anyô ma bêḅ ek boksipsip. Ba

intu kapy a balabuŋ hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô mavi êndêŋ Sabat.”

¹³ Aêŋ ba Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Oto bahem.” Ma hato baŋ ma baŋ vi kambom atu habitak mavi hathak loŋbô hatôm baŋ vi atu mavi. ¹⁴ *Êŋ ma Palisi iviyô ba i ethak doŋtom ma ekak abô ek nêpôm loŋôndê te ek nijik Yisu vônô.

Wapômbêŋ anêŋ anyô ku

¹⁵ Yisu hayala nôŋ êŋ ba intu hatak loŋ êŋ ba hi. Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba hadum iniŋ lijiŋ sapêŋ mavi. ¹⁶ *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ nenaŋ yani bêŋ êndêŋ anyôla ami. ¹⁷ Yisu hanaŋ aêŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba bôk hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,

¹⁸ * “Ôpêntêk ma yenaŋ anyô ku atu ba bôk yahabi yabahaŋ hayô hêk yani yôv.

Ôpêŋ ma yalenhaviŋ yani bêŋ anôŋ, ma yakapôlôŋ mavi ek yani; tem yanêŋ yenaŋ Lovak Mathenj êmô imbiŋ ôpêŋ, ma tem enaŋ bêŋ êndêŋ avômalô nena tem nêŋ i bulubiŋ.

¹⁹ Yani ma anyô bônôŋ ba miŋ hathak hanaŋ abô lôk lôklala ami, ma miŋ hathak hanaŋ abô hamô loŋ ekaksa ami.

²⁰ Ma tem miŋ edabêŋ baselak atu hapu ba hêk pik ami, ma miŋ imbi ayôk ngathiniŋ ni ami ma mi.

Ma tem indum mavi iyom endeba etak kambom sapêŋ nêŋmô ku mavi vibin am.

²¹ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêŋnêŋ malenjiŋ êndêŋ yani.” *Aisaia 42:1-4*

*Yisu lôk Belsebul
(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)*

²² Vêŋ ma ewa anyô te atu ngôk habuliŋ ba êlêŋ hadêŋ Yisu. Ngôk êŋ hadum ba ôpêŋ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma Yisu hadum ba ôpêŋ madaluk lôk abôlêk hakyav ba hayê tak lôk hanaŋ abô. ²³ Ma avômalô sapêŋ esonj kambom ba enaŋ, “Yakô êntêk ma Devit anêŋ Lim Lukmuk atu ba Wapômbêŋ hêv halêŋ ek nêŋ alalô bulubiŋ la?”

²⁴ *Ma Palisi elanô abô êŋ ma enaŋ, “Ngôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêŋ ngôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

²⁵ Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ, “Loŋ bêŋ te da iniŋ avômalô evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma loŋ bêŋ êŋ tem ênjêk ngathiniŋ. Ma malak te evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem nêŋnêŋ yak. Ma ôdôŋ te evaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem nêŋnêŋ yak aêŋ iyom. ²⁶ Ma Sadaŋ hêv anêŋ ngôk vê, êŋ ma hatôm evaki vose hi ôdôŋ ju. Ba anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imiŋ majan aisê? Mi. ²⁷ Môlô onaŋ nena ngôk bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êŋ haviŋ! Ma opalê intu hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ba idum ku mavi êŋ? Ngôk Bêŋ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaŋ abôyaŋ. ²⁸ *Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathenj hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêŋ ba oyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêŋ yôv.

²⁹ “Odanô abô yaŋ imbiŋ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaŋ yaŋ anêŋ unyak kapô ba enja anêŋ nômkama vani e? Mi anôŋ! Ôpêŋ embalon anyô lôklokwaŋ êŋ ba ekak loŋ am, êŋ

* 12:14: Jon 5:16 * 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12 * 12:18: Mat 3:17 * 12:24: Mat 9:34; 10:25 * 12:28: Ap 10:38; 1Jon 3:8 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50

ma yani hatôm enja anêj nômkama vani.

³⁰* “Ôpatu ba miñ lahaviñ ya ami, yani êj intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miñ hasup avômalô ba ethak doñtom ami, êj ma hatôm halupunij i.

³¹* “Aêj ba yananj êndêj mólô nena Wapômbêj tem nê m avômalô iniñ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enanj hathak Wapômbêj vê. Ma doñtom anyô te hayê Lovak Matheñ anêj ku ba hananj abôma nena, ‘Éntêk ma Ngôk Bêj anêj ku’, êj ma Wapômbêj miñ hatôm nê m kambom êj vê ênjêk ôpêj ami. Ma mi. ³²Ma anyô te hananj abô kambom hathak Anyô Anêj Nakaduñ atu, ma Wapômbêj tem nê m ôpêj anêj kambom vê. Ma doñtom anyôla hananj abô kambom hathak Lovak Matheñ, êj ma Wapômbêj tem miñ nê m ôpêj anêj kambom êj vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwanj kambom hathak hik anêj anôj kambom

(Luk 6:43-45)

³³* “Alokwanj mavi ma tem injik anôj mavi, ma alokwanj kambom ma tem injik anôj kambom aêj iyom. Ma anyô ethak êyê anêj anôj vê m eyala nena alokwanj mavi mena kambom. ³⁴*Mólô ma umya kambom anêj nali ba kapôlô mim putup hathak nô m kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miñ hatôm nonanj abô mavi ami! ³⁵Anyôla hapesanj anêj nômkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enanj abô mavi iyom. Ma anyôla hapesanj nômkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êj ma tem enanj abô kambom iyom.

³⁶ “Odanjô! Yananj êndêj mólô! Wapômbêj tem êlê m ek endanjô abô. Ba intu anyô tomtom tem

nenanj iniñ kambom takatu ba bôk enanj hadêj avômalô vi lôk ibuliñ i bêj. ³⁷Wapômbêj tem endanjô anê m abô ba enanj êndêj o nena o anyô thêthôj mena o anyô lokbanj.”

Palisi lenijhaviñ nêgê lavôñij te (Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸*Vê m ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho enanj hadêj Yisu, “Kêdôjwaga, yêlô lenijhaviñ undum lavôñij te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólê m.”

³⁹⁻⁴⁰*Ma Yisu hananj, “Mólô avômalô bôlôj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhaviñ ya ami. Ba intu lemimhaviñ yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalê m, ma doñtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiñ alim ngwêk bêj te kapô. Ma wak lô aêj iyom ma tem Anyô Anêj Nakaduñ atu ênjêk pik kapô. Lavôñij êj iyom intu tem Wapômbêj injik thô nena bôk hêv ya ba yahalê m. ⁴¹*Sêbôk ma Jona hananj abô hadêj avômalô Ninive ba ele kapôlôñij liliñ. Odanjô! Nômlate lêk hamô loj êntêk ma bêj hamôj ek Jona. Ma mólô miñ ôêvhaviñ ami. Ma waklavôj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenanj mólônim kambom takêj bêj. ⁴²*Ma sêbôk ma Siba iniñ kwîn hatak anêj loj ma halê m anêj loj daim bomanj ek endanjô Solomon anêj auk mavi. Odanjô! Nômlate lêk hamô loj êntêk ma bêj ek Solomon. Ma doñtom mólô ôdô anêj nodanjô. Ma waklavôj atu ba Wapômbêj hatak ek nindum abô ma tem Siba iniñ kwîn êj enanj mólônim kambom takêj bêj.”

Ngôk hatup sij (Luk 11:24-26)

* 12:31: Hib 6:4-6 * 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * 12:38:

Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * 12:39-40: Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17 * 12:41: Jna 3:5

* 12:42: 1Kiñ 10:1-10

43 “Ngôk lelaik hatak anyô te, êᶇ ma hi havenᶇ loᶇ thiliv ek êmbôlêm loᶇ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miᶇ hapôm loᶇ te ami, 44 ma tem enaᶇ nena, ‘Yatup siᶇ yana unyak sêbôk esak loᶇbô.’ Ma hayô ba hayê nena unyak êᶇ lêk hamô oyaᶇ ma epesaᶇ ba lêk habitak mabuᶇ mavi. 45 *Êᶇ ma tem ni êmbôlêm ᶇgôk bahenᶇvi ba lahavuju takatu ba iniᶇ lôklokwaᶇ hamôᶇ ek anêᶇ ba enja i imbiᶇ ek nimbatak nêyô unyak êᶇ kapô esak loᶇbô. Êᶇ ma ôpêᶇ tem êmô kambom anôᶇ ek yaᶇ sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlôᶇ êntêk tem nôpôm malaiᶇ êᶇ imbiᶇ.”

*Yisu anêᶇ talêbô lôk iviyaᶇ
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)*

46 Yisu hanaᶇ abô hadêᶇ avômalô denaᶇ ma anêᶇ talêbô lôk iviyaᶇ lenᶇhaviᶇ nenaᶇ abô imbiᶇ yani ba intu êlêm imiᶇ unyak viyaᶇ. 47 Ma anyô te hi hanaᶇ hadêᶇ Yisu, “Lemtambô lôk môlôviyaᶇ imiᶇ yaiᶇ ba thêlô lenᶇhaviᶇ nenaᶇ abô imbiᶇ o.”

48 Ma Yisu hanaᶇ, “Opalê intu yenaᶇ wakatik lôk aiyaᶇ thêlô?” 49-50 *Ma habi baᶇ hayô haminᶇ anêᶇ ᶇê ku ba hanaᶇ, “Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak lenᶇ anêᶇ lahaviᶇ, intu yenaᶇ wakatik lôk aiyaᶇ ma livôᶇ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaᶇ wakatik lôk aiyaᶇ thêlô.”

13

Abô loᶇ kapô hathak anyô hapaliv yanᶇvêk

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Wak êᶇ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêᶇ daᶇ ma halôk hamô biᶇ. 2 *Ma avômalô bêᶇ anôᶇ ekalabu yani siᶇ ba intu hathak yeᶇ te ba hi hamô, ma avômalô imiᶇ liᶇdaᶇ

habup hathak. 3 Ma hadôᶇ avômalô hathak abô loᶇ kapô bêᶇ anôᶇ. Ba hanaᶇ nena, “Anyô te hi hapaliv anêᶇ yanᶇvêk halôk anêᶇ ku. 4 Yani hapaliv yanᶇvêk takêᶇ ma vi halôk loᶇôndê. Êᶇ ma menak êpôm ba eyaᶇ. 5 Ma doho halôk valu kikiliᶇ ba intu hapup kethenᶇ ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma doᶇtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêᶇ ᶇgalôk ma bidoᶇna. 7 Ma vi halôk loᶇ yak lôkmaᶇgiᶇ kapô ba yak êᶇ halumbak hayô yanᶇvêk takêᶇ vôm. 8 Ma doᶇtom vi halôk pik mavi ba hik anôᶇ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30. 9 Aêᶇ ba môlô ᶇê lôk lemôndôᶇ ma nodanô abô êntêk katô!”

*Aisê ka Yisu hanaᶇ abô loᶇ kapô?
(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)*

10 Yisu anêᶇ ᶇê ku i hadêᶇ yani ma enaᶇ hik yani liᶇ, “Aisê ba hothak honaᶇ abô loᶇ kapô hadêᶇ avômalô?”

11 Ma Yisu hanaᶇ viyaᶇ nena, “Wapômbêᶇ lêk hik anêᶇ auk loᶇ kapô hathak anêᶇ loᶇ lôkliᶇyak thô hadêᶇ môlô. Ma miᶇ hik thô hadêᶇ thêlô ami. 12 *Ba anyô te hayala auk êᶇ, ma tem Wapômbêᶇ nêᶇ auk doho imbiᶇ ba imbitak bêᶇ anôᶇ. Ma doᶇtom anyô te hathôᶇ auk êᶇ, ma anêᶇ auk dokte atu ba ôpêᶇ havalonᶇ loᶇ tem yani nêᶇ vê. 13 *Ba intu yahananᶇ abô loᶇ kapô hadêᶇ thêlô ba

“Êyê, ma doᶇtom miᶇ êyê katô ami.

Elaᶇô, ma doᶇtom miᶇ elaᶇô katô ba eyala abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ ami.

14-15 *Aêᶇ ba Wapômbêᶇ anêᶇ abô hik anôᶇ hatôm bôk ba Aisaia hanaᶇ,

“Avômalô iniᶇ auk bôk thekthek ba ibi lenᶇôndôᶇ siᶇ ma ivuliv maleᶇiᶇ siᶇ.

* 12:45: 2Pi 2:20 * 12:49-50: Lom 8:29 * 13:2: Luk 5:1-3 * 13:12: Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * 13:13: Lo 29:4; Jer 5:21 * 13:14-15: Jon 12:40; Ap 28:26-27

Wak nômbêñ intu ma tem nedanõ
abõ,
ma donjom miñ hatôm neyala
anêñ ôdôn ami.

Ma wak nômbêñ intu ma tem nêgê
nômplate,
ma donjom miñ hatôm nêpôm
anêñ ôdôn ami.

Ba intu etak kambom êñ
ma tem nêgê esak malenij
lôk nedanõ êndôk lenõndôn
ma neja êñjêk iniñ auk

ma nede i liliñ ek yandum thêlô
mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

¹⁶ *Ma môlô lêk ôyê ya hathak
malemim daluk lôk olanõ ya halôk
lemim ôndôn. Ba intu lêk ômô
mavi. ¹⁷ Odanõ! Yanañ avanôn
êndên môlô! Sêbôk ma plopet lôk
nê thêthôn bên anôn lenijhiki ek
nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma
donjom miñ êyê ami. Ma lenijhiki
ek nedanõ abõ takêntêk ba lêk môlô
olanõ, ma donjom miñ elanõ ami.

*Abõ loñ kapõ hathak yanvêk anêñ
ôdôn*

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ “Aêñ ba tem yanañ abõ loñ
kapõ hathak epaliv yanvêk anêñ
ôdôn bên êndên môlô. ¹⁹ Anyô
te halanõ abõ hathak Wapômbên
anêñ loñ lôklinyak ma donjom miñ
hayala anêñ ôdôn ami, êñ ma
Sadañ hayô ba hawa yanvêk atu
ba Wapômbên havatho halôk yani
kapõ vé. Êñ ma hatôm yanvêk atu
ba halôk loñôndê.

²⁰⁻²¹ “Ma ôpatu halanõ abõ ba
hêvhavin kethen lôk lamavi ma
donjom malainj lôk vovan hapôm
yani hathak Wapômbên anêñ abõ
ma hatak anêñ hêvhavin kethen
oyan, êñ ma hatôm yanvêk atu ba
hêv yak halôk valu kikiliñ ba miñ
habiñgalôk ami.

²² * “Anyô te halanõ abõ ma
donjom lahiki bên anôn hathak
anêñ lôkmala pik êntêk lôk nômkama

lomaloma lôk valuselen. Ma auk
takên intu hasivun Wapômbên
anêñ abõ ba ôpên miñ hik anêñ
anôn ami. Êñ ma hatôm yanvêk atu
ba halôk yak lôkmanjin kapõ.

²³ “Ma anyô halanõ Wapômbên
anêñ abõ ba hayala anêñ ôdôn êñ
ma tem indum ku ba injik anôn
mavi êtôm 100 mena 60 mena 30 la.
Êñ ma hatôm yanvêk atu ba halôk
pik mavi.”

*Abõ loñ kapõ hathak kamuñ
kambom*

²⁴ Yisu hanañ abõ loñ kapõ
yan nena, “Wapômbên anêñ loñ
lôklinyak ma aêntêk. Anyô te
havatho yanvêk mavi halôk anêñ
ku. ²⁵ Ma avômalô i êk sôm, ma
ôpên anêñ anyô lamanin te halêm
havatho kamuñ kambom halôk
ku kapõ êñ havin ma hi. ²⁶ Vêm
ma nôm anôn hadum ek êyôk, ma
kamuñ kambom êñ havuak havin.
²⁷ Ma nê eyabin ku i hadên ku alan
ma enañ hadên yani, ‘Anyô bên,
bôk hovatho yanvêk mavi halôk
anêm ku iyom. Aisê ka kamuñ
kambom habitak havin?’

²⁸ “Ma yani hanañ hadên thêlô,
‘Anyô te lamanin hathak ya ba
hadum nôm êñ.’

“Ma nê ku enañ hik yani lin,
‘Lemhavin yêlô nayavovon ku êñ
e?’

²⁹ “Ma donjom ku alan hanañ,
‘Mi. Yahakô môlô noyavovon ba
nosapu nôm mavi vé imbin kamuñ
kambom. ³⁰ Môlô nôndô luvi êmô
endeba avômalô nedav nôm am. Êñ
ma tem yanañ êndên nê ku takatu
ba tem nedav nôm nena, “Môlô
nusup kamuñ kambom sapên ba
nokak lôkulôku ba nôndô êmô loñ
nêmbôk esak atom. Ma nusup nôm
anêñ anôn ba notak êmô unyak
nôm hamô.” ’ ’

*Abõ loñ kapõ hathak ava yaôna
(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)*

31 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hawa ava yaônate ba havatho halôk anêŋ ku kapô. 32 Ava êŋ ma yaôna lôk, ma doŋtom habitak alokwan daim ba hamôŋ ek nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav iniŋ unyak halôk anêŋ ŋauŋ.”

*Abô loŋ kapô hathak yis
(Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)*

33 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk palawa bêŋ anôŋ kapô, ma haveŋ yam ma palawa sapêŋ hathiŋ bêŋ.”

34 Abô takêntêk ba Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô ma hanaŋ hathak abô loŋ kapô iyom ma miŋ hathak hadôŋ i hathak abô yanŋa ami 35 ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena, “Yaveŋbôlêk tem ekyav ba yanaŋ abô loŋ kapô êndêŋ môlô.

Ma yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk lomaloma takatu ba havuŋ hadêŋ sêbôk ba yani hapesaŋ pik êntêk aleba lêk bêŋ.” *Kapya Yeŋ 78:2*

Yisu hanaŋ kamuŋ kambom anêŋ ôdôŋ bêŋ

36 Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêŋ ŋê ku i ek yani ma enaŋ, “Nuŋgwik abô loŋ kapô atu ba hathak kamuŋ kambom habitak ku kapô anêŋ ôdôŋ thô êndêŋ yêlô.”

37 Êŋ ma hanaŋ, “Ôpatu ba havatho yanvêk mavi, êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. 38 Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yanvêk mavi ma loŋ lôkliŋyak anêŋ avômalô, ma kamuŋ kambom ma anyô kambom anêŋ avômalô. 39 Anyô lamaniŋ atu ba havatho yanvêk kambom, yani ma Sadaŋ. Avômalô takatu ba elav

nôm, thêlô êŋ ma hatôm aŋela. Nôm hayôk, êŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ.

40-42 * “Pik lo leŋ anêŋ daŋ hayô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem nêŋ anêŋ aŋela ba ini anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba hamô pik êntêk ek neŋa avômalô kambom takatu ba êvôv avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêŋ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ. Nôm êŋ hatôm avômalô takatu ba isup kamuŋ kambom ba êbôk hathak atum.

43 * “Ma doŋtom avômalô thêthôŋ tem nimbitak êtôm wak anêŋ deda ba nêôm Lambô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodanô abô êntêk katô!”

Abô loŋ kapô hathak ivuŋ nôŋ mavi te

44 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ku kapo te ba ivuŋ nôŋ mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôŋ mavi êŋ. Ma havuŋ halôk loŋbô. Yani lamavi ba hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nêŋem vuli. Ma hawa valuseleŋ ba hêv hadêŋ ku atu ba nôŋ mavi êŋ hamô anêŋ alaŋ ek enja ku êŋ.”

Abô loŋ kapô hathak kômkom mavi

45 “Abô loŋ kapô te haveŋ nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuseleŋ te habôlêŋ kômkom kêkêlô ek nêŋem vuli. 46 Yani habôlêŋ aleba hapôm kômkom kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêŋ anôŋ. Êŋ ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nêŋem vuli. Ma hawa valuseleŋ ba hi hêv kômkom kêkêlô êŋ hathak.”

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

47 “Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Nê ibi yakseŋ

* 13:40-42: Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * 13:43: Dan 12:3

halôk kasukthôm êvôv alim loma-loma aleba putup. ⁴⁸ Êñ ma êvôv yaksen hathak liñdañ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doñtom alim kambom ma ibi hi. ⁴⁹ Ba intu waklavôñ pik lo leñ anêñ dañ ma Wapômbêñ tem indum aêñ iyom. Ba anêñ añela tem nêlêm neja ñê kambom vé êñjêk ñê thêthônñ malêvônñ ⁵⁰ *ba nimbi êndôk loñ atum lôkmala. Thêlô tem nedañ kambom ba nesañ venjñbôlêk ôdônñ loñ.”

⁵¹ Ma Yisu hanañ hik anêñ ñê ku liñ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêñ anêñ ôdônñ e?”

Ma thêlô enañ hadêñ yani, “Intu êñ.”

⁵² Êñ ma yani hanañ hadêñ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuñ te hanañ abô ba hawa auk hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôkñiyak, yani êñ hatôm unyak te anêñ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôm mavi lukmuk lôk bô haviñ ba hêv hadêñ avômalô.”

Plopet ma athêñ mi hêk anêñ malak ôdônñ

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Yisu hanañ abô loñ kapô takêñ yôv ma yani hatak loñ êñ. ⁵⁴ *Ma hi yanida anêñ malak ôdônñ. Ma hadônñ avômalô hamô iniñ unyak yeñ aleba eson kambom ba enañ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêñ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi? ⁵⁵ *Ôpêñ ma anyô halav unyak te anêñ nakaduñ ma anêñ talêbô ma Malia. Ma anêñ iviyañ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas. ⁵⁶ Ma anêñ livi êmô loñ êntêk haviñ. Ma aisê ka anyô êñ hatôm idum nôm takêñ?” ⁵⁷ *Ma thêlô enañ aêñ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Plopet hawa athêñ bêñ hêk malak yañ. Ma

doñtom anêñ malak ôdônñ lôk anêñ thalalenñ ma hatôm anyô athêñ mi.”

⁵⁸ Aêñ ba intu miñ hadum nômbithi bêñ anônñ hêk loñ êñ ami ek malê nena thêlô miñ êvhaviñ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ñañ vônô
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Wak êñ ma Anyô Bêñ Helot Antipas hanañ abô hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ² Êñ ma hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, “Ôpêñ ma Jon anyô hathik ñañ iyom intu haviyô hathak loñbô. Ba intu yani hawa lôklokwañ ba hadum nômbithi takêñ.”

³⁻⁴ *Sêbôk ma Helot hawa yañ Pilip anêñ avi Helodias vani. Ba Jon hanañ hadêñ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliñ abô balabuñ.” Êñ ma Helot hêv anêñ ñê ku ba i evalonñ Jon ba ekak ma êdô hamô koladônñ. ⁵ *Avômalô lenjñhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doñtom hakô ek avômalô.

⁶ Anyô doho êlêm eyañ nôm haviñ Helot ek lenjñhabi anêñ waklavônñ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeñ hamiñ thêlô malêvônñ. Ma Helot hayê ba lamavi anêñ dôêñ. ⁷ Êñ ma Helot havak abô haviñ yani nena, “Yanañ avanônñ biñ dake nena honañ hik ya liñ hathak nômlate ek yanêm êndêñ o, êñ ma tem yanêm iyom.” ⁸ Ma talêbô hêv auk hadêñ nalavi ek enañ nena, “Yalenñhaviñ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêñ êndêñ ya!” ⁹⁻¹⁰ Ma kiñ hanañ abô lamalaiñ. Ma doñtom bôk havak abô halôk ñê bêñbêñ malenjñ yôv ba intu hanañ hadêñ ñê ku ba i koladônñ ma edabêñ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanañ. ¹¹ Ma

* 13:50: Mat 13:42; Luk 13:28 * 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44

* 14:3-4: Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * 14:5: Mat 21:26

thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêḡ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêḡ talêbô. ¹² Ma Jon anêḡ ḡê ku elañô ma êlêm ewa anêḡ liḡkupik ba i elav. Elav vêm ma i enañ hadêḡ Yisu.

Yisu havakôḡ avômalô hatôm 5,000

(Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

¹³ Yisu halarḡ abô êḡ vêm ma hatak loḡ êḡ ma hathak yeḡ te ba hi loḡ thiliv bute. Ma avômalô bêḡ anôḡ elañô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniḡ malak ma evenḡ yani yam ba i. ¹⁴ Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anôḡ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniḡ ḡê lôk lijiḡ mavi.

¹⁵ Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ ḡê ku êlêm ma enañ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nêḡnêḡ iniḡ nôḡm vuli.”

¹⁶ Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi! Thêlô nêḡmô. Môlô da nobakôḡ i.”

¹⁷ Ma doḡtom thêlô enañ, “Yêlôaniḡ polom bahenḡvi ma alim ju iyom.”

¹⁸ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Noja nôlêm.” ¹⁹ *Ma hanaḡ hadêḡ avômalô nena, “Nôḡndôk nôḡmô kamuḡ takêntêk.” Ma hawa polom bahenḡvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêḡ anêḡ ḡê ku, ma ḡê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêḡ avômalô nôḡmbêḡ atu. ²⁰ Ma avômalô sapêḡ eyañ ba leḡḡḡviyak. Ma nôḡm wata vi atu ba hamô ma ḡê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju. ²¹ Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôḡm êḡ haviḡ miḡ ekatuḡ i ami.

Yisu havenḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê

(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Vêm ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena nesak yeḡ ba nêḡmôḡ ba ini kasukthôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêḡm avômalô ba ini am. ²³ *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum te ba hi ek eteḡ mek. Bôlôvôḡ hayô ma yani hamô dum êḡ denañ. ²⁴ Ma yeḡ lêk hi kasuk malêvôḡ ma lovak hayuv ba hamô yeḡ loḡ hale hi ba intu ḡañ budum hik ba yeḡ êḡ halelela liliḡ kambom.

²⁵ Habobo tem eyañ ma yani havenḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ba hi hadêḡ anêḡ ḡê ku. ²⁶ *Ma anêḡ ḡê ku êyê yani havenḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ma êkô kambom ba enañ nena, “Anyôla dahô!” ba elañ boloba.

²⁷ Ma ketheḡ oyaḡ ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô miḡ nôkô ami ma nôḡmô yaô! Ya êntêk!”

²⁸ Êḡ ma Pita hanaḡ, “O Anyô Bêḡ Yisu, ma onañ ek yambeḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ba yasôk êḡndêḡ o.”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Ôlêm.”

Êḡ ma Pita hatak yeḡ ma havenḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ba hi. ³⁰ Ma doḡtom hayê lovak hayuv ba hakô. Êḡ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam nena, “Anyô Bêḡ! Nêḡm ya sa!”

³¹ *Ketheḡ oyaḡ ma Yisu havalonḡ yani. Ma hanaḡ, “O anyô hôêvhaviḡ yaôna lôk. Hosonḡ nena hatôm yayabiḡ o ami e?”

³² Ma thai ethak yeḡ ma lovak bêḡ êḡ hama. ³³ Aêḡ ba ḡê takatu ba êmô yeḡ elek venḡḡdôḡ lêlô ma êkôm ba êv yeḡ ba enañ, “Avanôḡ biḡ! O ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

* 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * 14:23: Luk 6:12; 9:28 * 14:26: Luk 24:37 * 14:31: Mat 8:26; Mak 4:39

Yisu hadum avômalô lôk lijij mavi hêk Genesalet (Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

³⁴ Thêlô ethak lijdanj vi tuvulu anêj Genesalet. ³⁵ Ma avômalô loj êj êyê Yisu ba eyala yani. Ma êv abô havenj malak loj êj sapêj. Ma ewa iniñ nê lôk lijij sapêj ba i hadêj Yisu. ³⁶ *Ma eterj Yisu ba enañ ek nê lôk lijij nêsôm anêj kwêv anêj danj iyom. Ma sapêj atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

Yisu hanañ hathak nôm takatu ba tem indum anyô lelaik (Mak 7:1-23)

¹ Palisi lôk nê lôk kauk hathak abô balabunj doho êlêm anêj Jerusalem ba i hadêj Yisu ma enañ hik yani lij nena, ² “Bumalô iniñ abô manañ hanañ ek alalô nasik bahenij vêmam ka miñ anjanj nôm ek indum Wapômbêj lamavi. Ma aisê ka anêm nê ku ibulij abô êj ba miñ ithik bahenij ami?”

³ Êj ma Yisu hanañ, “Aisê ka môlô ubulij Wapômbêj anêj abô balabunj ba osopa môlôda unim abô majanj? ⁴ *Hatôm Wapômbêj hanañ nena, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathanj lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêj vônô.’ ⁵ Ma doñtom môlô othak onañ nena anyôla hanañ hadêj lami nena, ‘Yenanj nômkama takatu ba hamô ek yanêm mamu sa, êj ma bôk yahananj nena tem yanêm êndêj Wapômbêj êtôm da. ⁶ Ba intu miñ hatôm yanêm mamu sa ami.’ Êj ma hatôm môlô ôvôlij dômim ek Wapômbêj anêj abô ba osopa libumi iniñ bôk lo loj. ⁷ Môlô nê kambom! Môlô udum ba avômalô esonj nena môlô nê wapôm. Ma doñtom môlô ma nê palonj anôj ba

plopet Aisaia anêj abô lêk hik anêj ba hanañ nena,

⁸ “ ‘Avômalô êntêk êbô yenanj athêj hathak venjnbôlêk oyanj.

Ma doñtom kapôlôñij ma hêk daim bô ek ya.

⁹ Thêlô êv yanj oyanj hadêj ya.

Ma ethak enañ thêlôda iniñ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêj anêj abô.” ’ ” *Aisaia 29:13*

¹⁰ Ma Yisu halam avômalô nômbêj atu ba êlêm hadêj yani ma hanañ nena, “Môlô nodanjô ba noyala katô. ¹¹ *Nôm takatu ba anyô hayanj halôk abôlêk miñ hadum yani habitak lelaik ami. Ma doñtom nôm takatu ba anyô hanañ hale abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”

¹² Vêm ma nê ku êlêm enañ hadêj Yisu nena, “Odanjô. Palisi elanjô anêm abô êntêk ba lêk lenjmanij kambom hathak o.”

¹³ Ma Yisu hanañ vijanj nena, “Wakamik atu ba hamô malak lej tem esapu nôm lôk ngalôk takatu ba miñ yani havatho ami. ¹⁴ *Ba miñ môlô nodanjô nê takêj iniñ abô ami. Thêlô ma nê malenij pusip ba idum ek nendom avômalô vi embenj lojôndê. Ma anyô mapusip yanj havenj lojôndê, êj ma tem luvi nê nêm yak êndôk lôv.”

¹⁵ Êj ma Pita hanañ hadêj Yisu nena, “Nunjgwik abô loj kapô êj anêj ôdôj thô êndêj yêlô.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô nena, “Môlô ôthôj haviñ e? ¹⁷ Odanjô katô! Nôm takatu ba halôk anyô abôlêk ba hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yaiñ ba hi. ¹⁸ Ma doñtom nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hanañ hale abôlêk, êj ma habitak anêj anyô kapô ba intu hadum ôpêj habitak lelaik. ¹⁹ Nôm takêntêk

* 14:36: Mat 9:20-21 * 15:4: Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16 * 15:11: Mat 12:34

* 15:14: Luk 6:39; Lom 2:19

intu hamô avômalô kapôlôhij ba hale yañ: auk kambom lôk ik anyô vônô ma idum sek havij anyô yañ yanavi lôk sek walilij ma vani lôk enañ abôyañ hathak anyô yañ ba idum abô ek yani lôk enañ abô kambom hathak anyô vi. ²⁰ Aêñ ba anyô hayañ nôm ba miñ hathik bañ ami, nôm êñ miñ hadum ba yani habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk intu hadum ba ôpêñ habitak lelaik.”

*Avi Kenan te hêvHAVIJ YISU
(Mak 7:24-30)*

²¹ Yisu hatak loñ êñ ma hi hamô habobo Taia lo Saidon. ²² Ma avi Kenan te hamô loñ êñ ba halêm ma halam nena, “Anyô Bêñ! Devit anêñ Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! Ngôk habulin yenañ avena kambom anôñ.”

²³ Ma doñtom yani bônôñ iyom aleba nê ku êlêm ma enañ nena, “Avi êntêk halam kaêk haveñ alalô yam bôsahe! Onañ ek yani ni!”

²⁴ *Êñ ma hanañ viyañ nena, “Wapômbêñ hêv ya ba yahalêm hadêñ avômalô Israe! takatu ba even mayaliv iyom hatôm bôksipsip.”

²⁵ Ma avi atu halêm ma halek vadôñ lêlô ma hanañ, “Anyô bêñ, nêm ya sa!”

²⁶ Ma hanañ hadêñ avi êñ nena, “Kambom ek nakaliv avômena iniñ nôm êndêñ avur.”

²⁷ Avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma doñtom avur ethak eyañ alañsi iniñ nôm mapmap.”

²⁸ Yisu hanañ, “O avi hôêvHAVIJ bêñ anôñ ba Wapômbêñ tem êndôk esak anêm lemHAVIJ.” Ma avi êñ nalavi habitak mavi hathak lonbô.

YISU hadum avômalô lôk lijiñ bêñ anôñ mavi

²⁹ Ma Yisu hatak loñ êñ ma habup hathak kasukthôm anêñ Galili. Vêm ma hathak dumlolê

te ba hi hamô. ³⁰ Ma avômalô bêñ anôñ êlêm hadêñ yani ma ewa nê veñjvuvij, lôk nê maleñij pusip, lôk nê veñj lo bahenij tho tho, lôk nê veñjbôlêk putup, lôk nê lijiñ lomaloma ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba ibitak mavi. ³¹ *Ma avômalô êyê nê veñjbôlêk putup enañ abô, lôk nê veñj lo bahenij tho tho ibitak mavi, ma nê veñjvuvij even, lôk nê maleñij pusip êyê tak. Ma thêlô eson kambom ba êbô Israe! iniñ Wapômbêñ anêñ athêñ.

*YISU havakôñ avômalô hatôm 4,000
(Mak 8:1-10)*

³² *Yisu halam anêñ nê ku êlêm ma hanañ hadêñ i nena, “Yaleñ hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô havij ya hatôm wak lô ba iniñ nôm lêk mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyañ. Yakô tem maleñij etaba êndôk loñôndê ba nêñem yak.”

³³ Ma anêñ nê ku enañ nena, “Alalô amô loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ ba intu naja nôm anêñ êsê ba nanêm êndêñ i?”

³⁴ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”

Ma enañ nena, “Polom bahenji ba lahavuju lôk alim yaônena tomtom.”

³⁵ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêmo bin. ³⁶ Êñ ma hawa polom bahenji ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêñ anêñ nê ku. Ma nê ku ewa ba ibi sam hadêñ avômalô. ³⁷ Sapêñ eyañ ba leñjvivyak ma nê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenji ba lahavuju. ³⁸ Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyañ nôm êñ havij miñ ekatun i

ami. ³⁹ Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yeyj ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi lenjinhavinj nêgê lavônjij te

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêj Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaj hadêj yani nena, “Undum lavônjij te ek injik thô nena Wapômbêj hêv o ba hólêm mena mi e?”

² Ma Yisu hanañ nena, “Yañsinj ma môlô othak onañ nena, ‘Sômuyum mavi, êj ma wak mavi tem ênjêk sawa daim.’ ³ Ma lôkbôk ma môlô othak onañ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala lenjlêvôj anêj kobom katô. Ma donjom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêj ôdôj, ma môlô ôthôj paliñ denañ. ⁴ *Môlô avômalô bôlôj êntêk ma avômalô kambom ba miñ ôêvhavinj ya ami. Môlô lemimhavinj yandum lavônjij ek injik thô nena Wapômbêj bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Môlô tem nôngô Jona anêj lavônjij iyom.” Êj ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loj kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniñ yis

(Mak 8:14-21)

⁵ Yisu lôk anêj jê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêj jê ku lenjipaliñ polom ba miñ ewa havinj ami. ⁶ *Ma hanañ hadêj thêlô nena, “Noyabinj am esak Palisi lo Sadyusi iniñ yis.”

⁷ Ma jê ku enañ abô hadêj thêlôda nena, “Alalô miñ awa polom ami ba intu hanañ abô êntêk la.”

⁸ Ma donjom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ, “Môlô jê ôêvhavinj yaôna lôk. Onañ hathak

miñ owa polom ami eka? ⁹ *Môlô ôthôj denañ e? Miñ lemimhavi polom bahenjvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyañ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk? ¹⁰ *Ma polom bahenjvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma donjom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliñ?

¹¹ “Môlô ôthôj yenañ auk denañ ba osorj nena yahanañ abô hathak polom e? Noyabinj am ek Palisi lo Sadyusi iniñ yis!” ¹² Êj ma jê ku eyala Yisu anêj auk. Yani hanañ nena thêlô neyabinj i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôj avômalô hathak auk lokbanj. Ma miñ hanañ hathak yis atu ba avômalô enjabôm polom hathak ami.

Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Yisu habitak hayô Sisalia Pili-pai ma hanañ hik jê ku liñ nena, “Avômalô iniñ auk aisê? Anyô Anêj Nakaduj atu ma opalê?”

¹⁴ *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik ñañ. Ma doho enañ nena o Elia. Ma vi enañ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”

¹⁵ Ma hanañ hik thêlô liñ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

¹⁶ *Êj ma Saimon Pita hanañ nena, “O ma Mesia, Wapômbêj lôkmala anêj Nakaduj atu ba hêv ek nêmanêj avômalô bulubinj.”

¹⁷ *Ma hanañ viyanj, “Saimon, Jona anêj nakaduj, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miñ hik auk êj thô hadêj o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak lenj, yani êj intu hik auk êntêk thô hadêj o. ¹⁸ *Ma yanañ êndêj o nena o ma Pita. * Ma tem yandav

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Ep 2:20 * **16:18:** Athêj êj anêj ôdôj nena ‘valu’.

yenarj avômalô takatu ba êvhavirj êyô êmô valu êrj. Ma nômlate mirj hatôm imbulirj avômalô ôdôrj êrj ba nema ami ma mi. ¹⁹ *Tem yanêm loj lôklijyak anêrj vovalejrj êndêrj o. Nôm takatu ba hubutirj hamô pik ma tem yambutirj ênjêk lejrj aêrj iyom. Ma nôm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk lejrj aêrj iyom.” ²⁰ Ma hanarj lôklokwarj hadêrj anêrj nê ku ek mirj nenarj êndêrj anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanarj abô hathak anêrj njama

(Mak 8:31–9:1; Luk 9:22–27)

²¹ Pita hanarj nena Yisu ma Mesia vêm ma Yisu anêrj ku yarj hayô nena êndôrj anêrj nê ku, “Tem yasopa Wapômbêrj anêrj lahavirj ba yana Jelusalem. Ma Israêl inirj nê bêrbêrj lôk nê bêrbêrj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balaburj tem nênm vovarj êndêrj ya. Ma Wapômbêrj tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya lirj imbiyô esak lojrbô.”

²² Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hatharj ba hanarj nena, “Anyô Bêrj, mi anôrj! Nôm êrj mirj hatôm êpôm o ami ma mi anôrj!”

²³ Yisu hik i lilirj ma hanarj hadêrj Pita, “Sadarj, nu darj! Hosopa anyô inirj auk iyom ma mirj hosopa Wapômbêrj anêrj auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

²⁴ *Êrj ma Yisu hanarj hadêrj anêrj nê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êrj ma êmbôlijrj dôm êndêrj yanida ma enja anêrj alovalarjansirj ba esopa ya. ²⁵ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêrj anôrj hathak anêrj lôkmala pik, anêrj lôkmala êrj tem nênm yak. Ma donjom ôpatu ba hatak

anêrj lôkmala ek hasopa ya, yani êrj tem enja lôkmala anôrj.

²⁶ * “Anyô te hawa nômkama pik sapêrj ma donjom mirj hasopa Wapômbêrj anêrj abô ami ba anêrj lôkmala hêv yak, êrj ma tem yani êmô mavi e? Mi anôrj, tem enja vovarj. Ma anyôla hatôm nênm nômlate êndêrj Wapômbêrj ek enja anêrj lôkmala esak lojrbô e? Mi anôrj! ²⁷ *Anyô Anêrj Nakadurj atu tem êlêm imbirj arjela ba embalojrj Lambô anêrj lôklokwarj lôk deda lôkmanjrj. Êrj ma tem yani nênm vuli êndêrj avômalô sapêrj êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêrj vuli. ²⁸ Yanarj avanôrj êndêrj môlô nena Anyô Anêrj Nakadurj atu tem êlêm imbirj anêrj loj lôklijyak. Ma môlô vi atu ba lêk umirj loj êntêk tem nômô lôkmala denarj ma ôngô nôm êrj imbirj.”

17

Yisu lirjkupik habitak yarjda
(Mak 9:2–13; Luk 9:28–36)

¹ Wak baherjvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita havirj anyô loyarj Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêrj te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êrj. ² *Êrj ma Yisu lirjkupik habitak yarjda hêk thêlô malejrj. Ma thohavloma hatôm wak anêrj deda, ma anêrj kwêv sapêrj habitak thapuk hatôm deda. ³ Ma ketherj oyarj ma Mose lo Elia êyô ma enarj abô havirj Yisu ba thêlô êyê. ⁴ Êrj ma Pita hanarj hadêrj Yisu, “Anyô Bêrj, mavi anôrj ek lêk alalô amô loj êntêk. Lemhavirj ma tem yandav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

⁵ *Pita hanarj abô denarj ma bu-liv maburj anôrj te hayô hava thêlô

* **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23 * **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **16:26:** Mat 4:8–9 * **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16–18 * **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

siņ. Ma abô te halêm anêņ buliv êņ kapô nena, “Intu ma yenaņ Okna atu ba yalenhaviņ videdaun. Ma ya kapôlôņ mavi hathak yani. Ba nodanđ anêņ abô!”

⁶ Nê ku elanđ abô êņ ma êkô ba elan boloba ba êlôk êk pik. ⁷ Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanaņ, “Numbiyô, miņ nôkô ami.”

⁸ Êņ ma thêlô esonj êyê ma Yisu iyom hamiņ. Ma anyô ju atu ma mi.

⁹ Vêm ma etak dumlolê êņ ba êlôk ele i ma Yisu hanaņ lôklokwan nena, “Môlô miņ nonaņ nôm atu ba ôyê bêņ êndêņ anyôla ami endeba Wapômbêņ injik Anyô Anêņ Nakaduņ atu liņ imbiyô ênjêk ŋama esak loņbô am.”

¹⁰ *Nê ku enaņ hik Yisu liņ nena, “Aisê ka nê lôkauk hathak abô balabuņ enaņ nena Elia tem êmôņ ba êlêm vêm ka Mesia?”

¹¹ Êņ ma Yisu hanaņ, “Avanôņ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêņ imbitak mavi esak loņbô. ¹² *Ma doņtom yanaņ êndêņ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthônj yani paliņ ba esopa iniņ leniņhaviņ iyom ba idum kambom lomaloma hadêņ yani. Ma tem nênem vovaņ êndêņ Anyô Anêņ Nakaduņ atu aêņ iyom.” ¹³ *Nê ku elanđ abô êņ, ma eyala nena Yisu hanaņ abô hathak Jon anyô hathik ŋaņ.

*Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêņ anôņ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêņ Yisu ma halek vadôņ lêlô hêk yani ma, ¹⁵ ma hanaņ, “Anyô Bêņ, nêk kapôlôm ek yenaņ okna. Yani hawa lijiņ hama yak ba hathak hêv yak halôk ŋaņ lôk atum. Ma vovaņ bêņ hathak hapôm yani. ¹⁶ Ma

yahawa hi hadêņ anêk nê ku, ma doņtom thêlô miņ hatôm nindum yani mavi ami.”

¹⁷ Ma Yisu hanaņ, “Yahamô haviņ môlô sawa daim ma doņtom miņ ôêvhaviņ ami ma owa auk lokbaņ aleba yakapôlôņ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êņ êlêm!”

¹⁸ Ma hathaņ ŋgôk ba ŋgôk hatak okna êņ ma kethêņ oyaņ ma habitak mavi.

¹⁹ *Nê ku i hadêņ Yisu ma enaņ, “Aisê ka yêlô miņ hatôm nanêk ŋgôk êņ vê ami?”

²⁰⁻²¹ *Êņ ma Yisu hanaņ, “Môlô miņ hatôm ami ek malê nena môlônim ôêvhaviņ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêņ anôņ ek môlônim ôêvhaviņ! Yanaņ avanôņ êndêņ môlô. Môlônim ôêvhaviņ hatôm ava yaônate iyom, êņ ma hatôm nonaņ êndêņ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaņ’, êņ ma tem ni. Ma môlô hatôm nundum nômbêņ intu sapêņ!”*

*Yisu hanaņ bôlôņ yaņ hathak
anêņ ŋama*

(Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

²² *Yisu lôk anêņ nê ku sapêņ ethak doņtom halôk Galili ma hanaņ hadêņ i nena, “Tem nenaņ Anyô Anêņ Nakaduņ atu bêņ ba netak êndôk avômalô baheniņ. ²³ Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liņ imbiyô esak loņbô.” Nê ku elanđ abô êņ ma leniņmalaiņ kambom.

Yisu hêv da unyak mathêņ

²⁴ *Yisu lôk anêņ nê ku i êyô Kapaneam ma nê ewa da unyak mathêņ êlêm ma enaņ hik Pita liņ, “Môlônim kêdôņwaga hathak hêv da unyak mathêņ e?”

²⁵ Ma Pita hanaņ, “Intu êņ. Yani hathak hêv.”

* 17:10: Mal 4:5 * 17:12: Mat 11:14 * 17:13: Luk 1:17 * 17:19: Mat 10:1 * 17:20-21:

Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * 17:20-21: Nê lôkauk vi enaņ nena abô doho atu ba Matyu hatô ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Ovak balabuņ ek nôk ba oteņ mek iyom ma hatôm nêk ŋgôk lôklokwan anêņ aêņ vê. * 17:22: Mat 16:21 * 17:24: Kis 30:13; 38:26

Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanañ hik yani liñ hamôñ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêñ iniñ kiñ ethak ewa da anêñ opalêla? Thêlôdaniñ nali mena avômalô vi?”

²⁶ Ma hanañ, “Ewa anêñ avômalô vi.”

Aêñ ba Yisu hanañ, “Nali ma miñ ethak êv da êñ ami. ²⁷ Ma doñtom yahadô alalô nanêm malaiñ êndêñ ñê takêñ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim môñ atu ba hôvôv, êñ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôñgô valuselen te hamiñ kapô. Onja valuselen êñ ba nêm êndêñ ñê êñ ek êtôm da unyak mathen.”

18

Opalê intu bêñ hêk Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô

(Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

¹ *Wak êñ ma ñê ku êlêm hadêñ Yisu ma enañ hik yani liñ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô?”

² Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô hamiñ thêlô malêvôñ

³ *ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena miñ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êñ ma môlô tem miñ numbitak nôyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba unu ami. Ma mi. ⁴ Aêñ ba anyô te hatauviñ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êñ tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô. ⁵ *Ma ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviñ.

⁶ “Ma doñtom anyô te hadum ba yenañ amena atu ba hêvhaviñ ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malaiñ bêñ

anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malaiñ êñ ma yaôna ek malaiñ atu ba yani tem êpôm ember yam.

⁷ “Alikaknena môlô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba môlô udum kambom. Nôm takêñ tem imbitak. Ma doñtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êñ tem êpôm malaiñ bêñ anôñ. ⁸ *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi ba umbini ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiñ, ma doñtom mavi ek nu malak leñ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êñ ma lemvimkupik sapêñ tem ni loñ atum hathañ hamô hatôm wak nômbêñ intu sapêñ ba intu malaiñ bêñ anôñ. ⁹ Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êñ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiñ, ma doñtom mavi ek nu malak leñ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êñ ma lemvimkupik sapêñ tem êndôk loñ atum lôkmala ba intu malaiñ bêñ anôñ.

¹⁰ * “Aêñ ba noyabiñ am! Miñ noson nena yenañ avômena ma nôm oyañ ami. Yanañ êndêñ môlô nena iniñ añela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêñ i ma i enañ hadêñ Wakamik atu ba hamô malak leñ. ¹¹ *Ya Anyô Anêñ Nakaduñ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba even mayaliv bulubiñ.*

Abô loñ kapô hathak boksipsip te mi

(Luk 15:4-7)

* 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16;

Jon 13:20 * 18:8: Mat 5:29-30 * 18:10: Hib 1:14 * 18:11: Luk 19:10 * 18:11: Hadêñ sêbôk ñê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviñ, ma doho miñ eto ami.

12 “Anyô te anêḡ boksipsip hatôm 100 êmô ba te havenḡ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alanḡ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêmoḡ dumlolê ma ni êmbôlêḡ ali atu ba mi. 13 Yananḡ avanôḡ êndêḡ môle! Yani hapôm ali êḡ, ma tem lamavi anêḡ dôêḡ esak ali atu ba hapôm êmôḡ ek 99 takatu ba êmô. 14 Ma môleḡnim Lemambô atu ba hamô malak leḡ hadô anyô athêḡ mi te ni loḡ atum lôkmala aêḡ iyom.

Loḡôndê opesanḡ abô imbiḡ mamuyanḡ

15 * “Mamuyanḡ hadum kambom hadêḡ o,* ma nu êndêḡ yani ma onanḡ anêḡ kambom bêḡ. Yani halanḡ o, êḡ ma mamu ômoḡ hatôm anyô loyanḡ hathak loḡbô. 16 *Ma miḡ halanḡ o ami, êḡ ma onja anyô te mena ju la imbiḡ o ba unu êndêḡ yani ma nonanḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ esak loḡbô. Anyô ju êḡ tem nimiḡ ba nedaḡoḡ mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hananḡ yôv. 17 Yani lêndôḡ kôtôḡ denanḡ, êḡ ma nu onanḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ôdôḡ êvhaviḡ. Ma doḡtom yani lêndôḡ kôtôḡ denanḡ ba hadô endanḡoḡ avômalô ôdôḡ êvhaviḡ iniḡ auk, êḡ ma môle nôḡḡoḡ yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

18 * “Yananḡ avanôḡ êndêḡ môle. Nôm takatu ba ubutiḡ hamô pik ma tem yambutinḡ êmô malak leḡ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole êḡjêk malak leḡ aêḡ iyom.

19-20 * “Odanḡ! Anyô ju mena lu la ethak doḡtom hathak yenanḡ athêḡ, êḡ ma yada tem yamô i malêvôḡ. Ba intu te mena ju la kapôlôḡniḡ doḡtom hathak nômlate ba eteḡ mek, ma yenanḡ Wakamik atu ba hamô malak leḡ tem indum nôm êḡ anôḡ.”

* 18:15: Luk 17:3; Gal 6:1 * 18:15: Nê lôkawk vi leḡniḡhabi nena abô ‘hadêḡ o’ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato havenḡ yam. * 18:16: Lo 19:15; Jon 8:17 * 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23 * 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:22: Luk 17:4

Abô loḡ kapô hathak anyô palonḡ

21 Vêḡ ma Pita halêḡ ma hananḡ hik Yisu liḡ, “Anyô Bêḡ, yenanḡ aiyannḡ hadum kambom hadêḡ ya, êḡ ma yatak yakapôlôḡ bôlôḡ vithê? Bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju, e?”

22 *Ma Yisu hananḡ, “Yananḡ êndêḡ o. Otak kapôlôm ek mamuyanḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma miḡ bôlôḡ bahenḡvi ba lahavuju ami!

23 “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma hatôm kiḡ te hadum ek anêḡ ḡê ku nêlêḡ nêwê anêḡ valuseleḡ viyanḡ. 24 Wak êḡ hayô, ma ewa anyô ku atu halêḡ. Ôpêḡ bôk hayannḡ kiḡ anêḡ valuseleḡ vithê ba hathôḡ paliḡ. 25 Yani miḡ hatôm nêḡ viyanḡ ami ba intu kiḡ hananḡ nena nêḡnêḡ ôpêḡ lôk veni lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yanḡ anêḡ ḡê ku oyanḡ ek nêḡnêḡ valuseleḡ êḡ viyanḡ. Ma nêḡnêḡ anêḡ nômkama sapêḡ ba anyô vi nêḡnêḡ vuli ma neja valuseleḡ esak ba nêwê kiḡ anêḡ valuseleḡ êḡ viyanḡ.

26 “Êḡ ma ôpêḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halannḡ nena, ‘Oyabinḡ vêḡmam! Valuseleḡ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêḡ viyanḡ.’ 27 Ma kiḡ lahiki ba hananḡ, ‘Viyannḡ dôlôk!’ Ma hatak ôpêḡ ba hi.

28 “Anyô ku êḡ hatak kiḡ anêḡ unyak ma hi hapôm anyô ku yanḡ ba thainiḡ ku hatôm doḡtom. Anyô yanḡ hawa valuseleḡ yaôna lôk hêk yani ba miḡ bôk hêv ami. Êḡ ma yani havalonḡ ôpêḡ ba hakakô laselo siḡ lôklokwanḡ ma hathannḡ ba hananḡ, ‘Yenanḡ valuseleḡ êlêḡ!’

29 “Ma yanḡ êḡ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halannḡ nena, ‘Oyabinḡ vêḡmam! Tem yanêḡ anêḡ valuseleḡ êḡ viyanḡ.’

30 “Ma doḡtom ôpêḡ hapôlik hathak yanḡ êḡ anêḡ abô ba hawa

ba hi hatak halôk koladôñ endeba ôpêñ nê m valuselen êñ viyañ am.
³¹ Nê ku vi êyê nô m atu ba ôpêñ hadum ba eson kambom ma lenjñmalain bêñ ba i enañ hadêñ kinj.

³² “Êñ ma kinj halam ôpêñ ba halêm ma hanañ, ‘O anyô kambom anôñ! Holanj bêñ hadêñ ya aleba yahatak o ba miñ hôwê anêm valuselen viyañ ami. ³³ Yalenj hik ya hathak o, ma aisê ka miñ hudum aêñ hadêñ mamuyañ ami?’ ³⁴ *Ma kinj lamanin ba hatak ôpêñ halôk nê takatu ba eyabinj koladôñ ek thêlô nê nê m vovanj êndêñ yani endeba nê m valuselen êñ viyañ am.

³⁵ * “Aêñ ba môlô tomtom lemim-mavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyañ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak lenj tem indum aêñ êndêñ o êtôm atu ba kinj hadum hadêñ anêñ anyô ku atu.”

19

Yisu hanañ abô hathak nê lôk veñi êdô i

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

¹ Yisu hanañ abô takêñ vêm ma hatak Galili ma hi ñañ Jolodan vi tuvulu hêk Judia. ² Ma hamô loñ êñ ma avômalô bêñ anôñ êyô. Ma hadum nê lôk lijinj ba ibitak mavi.

³ Ma Palisi doho êlêm hadêñ Yisu ma idum ek nesau yani ba enañ hik yani linj, “Abô balabunj hanañ aisê? Anyô hatôm nê m yanavi vê esak ôdôñ lomaloma mena mi e?”

⁴ *Ma doñtom Yisu hanañ, “Môlô bôk osam Wapômbêñ anêñ abô atu ba hanañ nena, ‘Sêbôk ba môñ anôñ atu ba Wapômbêñ hapesañ avômalô ma hapesañ anyô lo avi.

⁵ *Ba intu Wapômbêñ bôk hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doñtom imbinj

yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik doñtom iyom.” ⁶ Thai miñ ju hathak loñbô ami ma lêk ibitak doñtom. Aêñ ba nô m atu ba Wapômbêñ bôk havak loñ hathak doñtom ma miñ hatôm anyôla epole vê ami.”

⁷ *Ma Palisi enañ, “Ma doñtom Mose bôk hanañ nena anyô hadum ek êndô yanavi ma eto kapya nê m yanavi vê ba nê m êndêñ yanavi ek nê m yani vê.”

⁸ Ma Yisu hanañ, “Môlô nê lemimôndôñ kôtôñ. Ba intu Mose hik loñôndê êñ thô hadêñ môlô. Môñ anôñ atu ba Wapômbêñ hapesañ pik êntêk, ma auk êñ miñ hamô havinj ami. ⁹ *Yanañ êndêñ môlô nena anyô te yanavi miñ hadum sek ami, ma doñtom yamalô hadô yanavi ba hawa avi yañ. Anyô êñ hadum sek havinj avi yañ êñ.”

¹⁰ Nê ku enañ hadêñ Yisu, “Aêñ ba anyô muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”

¹¹ Ma hanañ hadêñ thêlô, “Anyô sapêñ miñ hatôm nedañô abô êñ ami. Ôpatu ba Wapômbêñ hêv lôklokwanj hadêñ i iyom intu hatôm nedañô abô êñ. ¹² Anyô doho ma taluvi ewa i ba malainj hamô ba miñ hatôm neja avi ami. Doho ma êvê ininj thalôk vê ek neyabinj kinj ininj vênji. Ma doho lenjñhavinj nê nê m ininj lôklokwanj lôkthô ek nindum Wapômbêñ anêñ loñ lôklinjyak anêñ ku ba intu miñ ewa avi ami. Ôpatu ba hanañô abô êñ ba hasopa, ma esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena
 (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Avômalô doho ewa avômena yaônena êlêm ek Yisu etak banj êyô ênjêk thêlô ba nê m mek esak i. Ma doñtom anêñ nê ku ethañ avômalô takêñ.

* 18:34: Mat 5:25-26 * 18:35: Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 * 19:4: Stt 1:27;

5:2 * 19:5: Stt 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 19:9: Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

* 19:14: Mat 18:2-3

14 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlô loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ.” 15 Êḡ ma hatak baḡ hayôhêk i vêm ma hatak loḡ êḡ ba hi.

Anyô muk lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô havinḡ Yisu

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Anyô te halêm hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdôḡwaga, yandum malê mavi te ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”

17 *Ma Yisu hanaḡ, “Anyô te iyom intu mavi! Ma honaḡ hik ya liḡ hathak abô ‘mavi’ êḡ eka? Lemhavinḡ onja lôkmala atu ba hamô hatôm wak nômbêḡ intu, êḡ ma osopa Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ.”

18 *Ma ôpêḡ hanaḡ hik yani liḡ nena, “Yasopa abô balabuḡ alisê?”

Êḡ ma Yisu hanaḡ, “‘Miḡ nuḡgwik anyô vônô ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaḡ abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. 19 *Ondovak lemambô lo lemambô.’ Ma ‘lemimbiḡ avômalô vi êtôm lemhavinḡ oda.’”

20 Ma anyô muk êḡ hanaḡ, “Abô balabuḡ takêḡ, ma yahathak yaha-sopa. Yandum malê te imbiḡ?”

21 Ma Yisu hanaḡ, “Lemhavinḡ nuḡgwik anêm ku anêḡ danḡ siḡ, êḡ ma nu nêm anêm nômkama sapêḡ ek avômalô nê-nêm vuli. Ma onja valuselenḡ sapêḡ ba nêm êndêḡ avômalô siv. Hudum aêḡ, ma tem anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak lenḡ. Ma ôlêm osopa ya.”

22 Anyô muk êḡ ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡô

abô êḡ ma hêv malainḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalainḡ.

23 Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô nena ḡê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malainḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. 24 Odaḡô! Miḡ malainḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyanḡ ba ni ami, ma donḡtom malainḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

25 Nê ku elarô abô êḡ ma esonḡ kambom ba enaḡ, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

26 *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwanḡ ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêm yanida bulubiḡ ami ma mi.”

27 Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o ba intu tem naja malê?”

28 *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ mólô! Wak te ma Wapômbêḡ tem epesaḡ loḡ lukmuk. Ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êmô loḡ êḡ ba eyabiḡ anêḡ avômalô êtôm kinḡ lôkmanḡḡinḡ. Ma mólô anyô ku laumiḡ ba lahavuju takatu ba osopa ya, mólô tem noyabinḡ avômalô Israêl ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju êtôm kinḡ aêḡ iyom. 29 Ma avômalô takatu ba lenḡḡinḡhabi ya ba etak iniḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk lami ma taluvi lôk iniḡ nali lôk iniḡ ku, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêm bêḡ anôḡ êndêḡ i êtôm 100 êyô êmô iniḡ loḡ imbiḡ. Ma thêlô tem neja lôkmala atu ba nê-nêm êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ imbiḡ. 30 *Odaḡô! Nê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk

* 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:13-16; Lo 5:17-20 * 19:19: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18 * 19:26: Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21 * 19:30: Mat 20:16; Luk 13:30

athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

20

Abô loḡ kapô hathak ku anêḡ vuli

¹ Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk momaḡiniḡ ma ku te anêḡ alaḡ hi ek êmbôlêm ḡê ku ek nindum ku embeḡ anêḡ ku kapô. ² Yani hapôm anyô doho ma hanaḡ hik i liḡ ek nindum anêḡ ku êtôm wak daluk te ma nêm i vuli esak valuseleḡ doḡtom ma êlôk hathak anêḡ abô. Yôv ma hêv thêlô ba i anêḡ ku kapô.

³ “Wak hathak leḡ ma hi loḡ ethak doḡtom halôk ma hayê anyô doho atu ba ida êmô iyom. ⁴ Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, ‘Môlô nu nundum yenaḡ ku, ma tem yanêm môlô vuli êtôm unim ku.’ ⁵ Êḡ ma i.

“Waklêvôḡ biḡ ma hi hadum aêḡ ma habobo wak êndôk ma hi hadum aêḡ hathak loḡbô. ⁶ Yaḡsiḡ ma hayê anyô doho ida êmô iyom ma hanaḡ, ‘Aisê ka môlô ômô oyaḡ wak daluk êntêk?’

⁷ “Ma enaḡ, ‘Anyô te miḡ hêv ku hadêḡ yêlô ami.’

“Ma ku alaḡ hanaḡ, ‘Môlô nu nundum yenaḡ ku imbiḡ.’

⁸ * “Bôlôvôḡ hayô ma ku alaḡ hanaḡ hadêḡ anyô hayabiḡ ku, ‘Ondam ḡê takatu ba idum ku nêlêm ek nêm i vuli. ḡê yaḡsiḡ êmôḡ ma ḡê wak halôk êyô ênjêk vêm ma ḡê waklêvôḡ ma ḡê lôkbôk ma embeḡ yam anôḡ.’

⁹ “ḡê yaḡsiḡ êlêm ma hêv i valuseleḡ doḡtom. ¹⁰ Ma ḡê lôkbôk esoḡ nena tem neja valuseleḡ esak. Ma doḡtom mi. Ewa hatôm doḡtom. ¹¹ Ewa iniḡ vuli yôv, ma thêlô enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak ku alaḡ ba enaḡ, ¹² ‘Aisê ba yêlô alêm

hadêḡ lôkbôk ba adum ku bêḡ lôk vovanik hamiḡ wak mathalaleḡ. Ma ḡê yaḡsiḡ idum ku yaôna lôk. Ma doḡtom ewa valuseleḡ hatôm yêlôaniḡ!’

¹³ “Êḡ ma ku alaḡ hanaḡ hadêḡ anyô te nena, ‘Aiyaḡ, miḡ ya-hadum kambom hadêḡ o ami. Bôk yahanaḡ ba hôlôk nena undum ku ma tem onja valuseleḡ doḡtom iyom. ¹⁴ Yenaḡ yaleḡhaviḡ ba yahêv ḡê takatu ba evenḡ yam iniḡ vuli hatôm môlônim. Aêḡ ba onja anêm ba nu! ¹⁵ Valuseleḡ êntêk ma yenaḡ ba intu hatôm yasopa yenaḡ yaleḡhaviḡ iyom ek yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’

¹⁶ * “Aêḡ ba ḡê êmôḡ tem nimbitak êtôm ḡê evenḡ yam. Ma ḡê evenḡ yam tem nimbitak êtôm ḡê êmôḡ.”

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

¹⁷ Yisu hi Jerusalem ma hawa anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu. Thêlô evenḡ ba i ma Yisu havôv thêlô i daḡ vi ma hanaḡ nena, ¹⁸ * “Odaḡô. Alalô a daku Jerusalem. Ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nênem yani êndêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô. ¹⁹ Tem nênem ya êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ ek nenaḡ abôma lôk nebali ya ma nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma tem injik ya liḡ ba yambiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon iniḡ talêbô anêḡ la-haviḡ

(Mak 10:35-45)

²⁰ Vêm ma Sebedi anêḡ nakaduḡ ju atu iniḡ talêbô halêm hadêḡ Yisu. Ma halek vadôḡ lêlô ma hadum ek enaḡ injik yani liḡ esak abô te.

* 20:8: Wkp 19:13; Lo 24:15 * 20:16: Mat 19:30; Mak 10:31 * 20:18: Mat 16:21; 17:22-23

* 20:21: Mat 19:28; Luk 22:30

21 *Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Lemhaviḡ malé te?”

Ma avi êḡ hanaḡ, “Tem otak yenaḡ okna ju ênték yaḡ sê êmô bahem vianôḡ ma yaḡ sê êmô bahem vikeḡ êḡjêk anêm loḡ lôkliḡyak kapô?”

22 *Ma hanaḡ hadêḡ anyô loyaḡ, “Mamu ôthôḡ nôm atu ba onayaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum e?”

Ma thai enayaḡ, “Yai hatôm.”

23 Ma hanaḡ nena, “Avanôḡ, tase êḡ tem nunum êndôk. Ma donḡtom nêḡmô yabaheḡ vianôḡ lôk vikeḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wakamik da hayabiḡ ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡmô loḡ êḡ.”

24 Nê ku laumiḡ takêḡ elañô abô êḡ ba leḡiḡḡaḡa hadêḡ Jems lo Jon.

25 *Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak donḡtom ma hanaḡ, “Môlô bôk oyalala nena avômalô loḡ buyayaḡ iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êmô thêlô vibiyḡ. Ma iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak ethayaḡ iniḡ avômalô aêḡ iyom ek nesopa iniḡ abô. 26 *Odayô! Môlô miḡ nondum kobom êḡ ami! Môlô te lahaviḡ imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡjêk môlô malêvôḡ, êḡ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêḡmôlô sa. 27 Ma ôpatu lahaviḡ imbitak êtôm môlônim anyô bêḡ, êḡ ma êmô êtôm môlônim anyô ku oyaḡ 28 *hatôm ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ba yahadum aêḡ iyom. Miḡ yahalêm ek yandum ḡê bêḡbêḡ pik iniḡ kobom ba yasaḡ avômalô ek nindum yenaḡ ku ami. Mi anôḡ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaḡ lôkmala ek nêḡmô avômalô bulubiḡ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Yisu lôk anêḡ ḡê ku etak Jeliko ba i ma avômalô bêḡ anôḡ esopa yani. 30 Ma anyô maleḡ pusip lokwanju êmô loḡôndê daḡ vi, ma thai elañô nena Yisu halêm. Êḡ ma thai elam lôklokwaḡ nena, “Anyô Bêḡ! Devit anêḡ Lim Lukmuk! Nêḡmô kapôlôm ek yai!”

31 Ma avômalô ethayaḡ thai ba enayaḡ, “Mamu bônôḡ!” Ma donḡtom thai elam lôklala nena, “Anyô Bêḡ! Devit anêḡ Lim Lukmuk! Nêḡmô kapôlôm ek yai!”

32 Êḡ ma Yisu hamiḡ ma halam thai ba hanaḡ, “Lemimhaviḡ yandum malé êndêḡ mamu?”

33 Ma thai enayaḡ nena, “Anyô Bêḡ, yai leḡiḡhaviḡ nagê tak!”

34 Êḡ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak baḡ hayô hêk maleḡiḡ daluk. Ma ketheḡ oyaḡ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiḡ

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi, malak êḡ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêḡ ḡê ku ju ba i 2 ma hanaḡ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ma ketheḡ oyaḡ ma tem ôḡḡô bok donḡki te lôk nakaduḡ ba ekak luvi loḡ ba imiyḡ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba nôlêm êndêḡ ya. 3 Ma anyôla hanaḡ abôla hadêḡ mamu, ma nonayaḡ nena, ‘Anyô Bêḡ lahaviḡ indum ku te esak luvi’, êḡ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm ketheḡ.”

4 Nôm êḡ habitak ek Wapômbêḡ anêḡ abô injik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet nena,

5 “Nonayaḡ abô êḡ êndêḡ avômalô Saion,

* 20:22: Mat 26:39; Jon 18:11 * 20:25: Luk 22:25-26 * 20:26: Mat 23:11; Mak 9:35

* 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

‘Ôngô. Môlônim kin lêk halêm hadêj mólô.

Ôpêj anyô labali ba hayô hamô bok donki te.

Yani hayô hamô bok donki nakaduñ te ba halêm.’”

Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11

⁶ Ma nê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanañ. ⁷ Ma ewa donki talêbô lôk nakaduñ êj ba i ma ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok donki dômlokwañ ma Yisu hayô hamô. ⁸ Ma avômalô lubuñlubuñ engava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê. Ma vi ele nôkyalô ñauñ ba engava hêk loñôndê. ⁹ Ma vi êmôj ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôñ ba leñjñmavi anôñ ba lôk lêlô ba elam nena,

“Osana ni êndêj Devit anêj Lim Lukmuk!”

“Wapômbêj nê m lamavi êndêj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêj anêj athêj!” *Kapya Yêj 118:26*

“Osana! Nambô Wapômbêj anêj athêj esak leñ!”

¹⁰ Yisu habitak hayô Jerusalem kapô ma avômalô nômbêj atu ba êmô Jerusalem esoj kambom ba enañ hik liñ mayaliv nena, “Ôpêntêk ma opalê?” ¹¹ Ma avômalô nômbêj atu ba esopa Yisu enañ nena, “Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anêj malak Nasalet hêk Galili.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

¹² Yisu habitak hayô unyak mathen kapô anêj piklêvôñ ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. Êj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathen kapô ba ele yaiñ ba i. Ma hale nê takatu ba êwê nê loñ buyañ iniñ valuselenj hathak Hiblu

iniñ valuselenj iniñ balê liliñ. Ma hadum aêj hadêj nê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nê nê m vuli. ¹³ *Ma hanañ hadêj thêlô aêntêk, “Wapômbêj anêj kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak netenj mek êndôk.’ Ma mólô lêk udum ba lêk habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

¹⁴ Vê m ma nê malenij pusip lôk nê venjuvij i êyô unyak mathen anêj piklêvôñ ma hadum ba ibitak mavi. ¹⁵ Nê bêj bêj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elañ avômena elam kaêk havenj unyak mathen anêj piklêvôñ nena, “Osana ni êndêj Devit anêj Lim Lukmuk!” Êj ma thêlô leñjñmanij ¹⁶ ba enañ hadêj Yisu nena, “Ondañô avômena iniñ abô!”

Ma Yisu hanañ, “Yahalañô. Ma mólô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbêj anêj kapya ba hanañ hathak

“‘Avômena lôk amena kasek nena Wapômbêj bôk hatak abô mavi halôk thêlô venjñbôlêk ek nê mbô anêj athêj.’” *Kapya Yêj 8:2*

¹⁷ Vê m ma hatak avômalô takêj ma hi hêk Betani bôlôvôñ te.

Alokwañ ñauñ hayen

(Mak 11:12-14,20-24)

¹⁸ Lôkbôk momañiniñ ma Yisu havôhi Jerusalem hathak loñbô ma hama kisi. ¹⁹ Yani hayê alokwañ sabo te hamiñ loñôndê dañ vi. Hi hadêj alokwañ êj, ma hayê nena ñauñ oyañ iyom hamiñ ma anêj anôñ mi. Ma hanañ hadêj alokwañ êj, “Minj hatôm nuñgwik anôñ esak loñbô ami!” Ma kethen oyañ ma alokwañ êj anêj ñauñ hayen ba hama.

²⁰ Nê ku êyê nô m êj ba esoj kambom ba enañ, “Honañ malê

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11

hathak alokwanj êntêk ba lêk hama kethen?”

21 *Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ êndênj mólô nena mólô ôêvhavij ba miñ kapôlômim ju ami, êñ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadênj alokwanj êntêk lôk hatôm nundum nômla yañ imbij nena nonañ êndênj dumlolê êntêk, ‘Ômbi o kisi ni tamu ñgwêk.’ Êñ ma Wapômbênj tem indum ba dumlolê êñ endañô mólônim abô. 22 *Mólô ôêvhavij ba oterj mek, ma Wapômbênj tem nêñ nôñ takatu ba onañ hik yani lijn hathak êndênj mólô.”

Yisu, opalê hêv athênj bêñ hadênj o?

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Yisu habitak hayô unyak mathenj anênj piklêvôñ ma hadôñ avômalô hamô. Êñ ma ñê bêñbênj êbôk da lôk avômalô iniñ ñê bêñbênj êlêm hadênj yani ma enañ, “Opalê hêv athênj bêñ hadênj o lôk hêv ku hadênj o ba intu hudum nôñ takêntêk?”

24 Ma Yisu hanañ, “Tem yanañ injik mólô lijn esak abô te aênj iyom. Ba onañ abô êñ bêñ hadênj ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athênj bêñ hadênj ya êndênj mólô. 25 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñañ hadênj Jon? Wapômbênj lenj? Mena anyô pik?”

Ma thêlôda enañ hadênj i nena, “Alalô anañ nena Wapômbênj hêv ku êñ hadênj Jon ma tem yani enañ, ‘Aisé ka mólô miñ ôêvhavij yani ami?’ 26 *Ma doñtom alalô anañ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êñ,’ êñ ma avômalô tem lenjmanij êndênj alalô. Ek malê nena thêlô sapênj êvhavij nena Jon ma plopet te.”

27 Ma thêlô enañ hadênj Yisu nena, “Yêlô athônj palijñ.”

Êñ ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Aênj ba miñ hatôm yandam ôpatu ba hêv athênj bêñ hadênj ya anênj athênj bêñ êndênj mólô ami. Ma mi.”

Abô lonj kapô hathak anyô lo yanj

28 “Lemimbi kukuthij êntêk. Anyô te anênj nakaduñ lokwanju êmô. Ma yani hi ek namalô yanj ma hanañ, ‘Yenañ okna! Undum yenañ ku embenj ku yak wainj kapô!’

29 “Ma namalô hanañ viyanj nena, ‘Yahadô.’ Vêm ma hik anênj auk lilij ma hi.

30 “Lambô hi hadênj namalô yanj ma hanañ abô êñ hathak lonjbô. Ma nakaduñ hanañ, ‘Wakamik, tem yana’. Ma miñ hi ami.

31 “Namalô ju êñ yanj sê intu hasopa lambô anênj abô?”

Ma thêlô enañ, “Namalô yanj môñ.”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Yanañ avanôñ êndênj mólô. Ñê takis lôk avi sek walilij tem nimbitak nêyô Wapômbênj anênj lonj lôklijyak kapô nêñônj ek mólô.

32 *Jon bôk halêm ba hik lonjôndê thêthônj thô hadênj mólô. Ma doñtom mólô miñ ôêvhavij anênj abô ami. Ma ñê takis lôk avi sek walilij, thêlô êvhavij ba bôk mólô ôyê yôv. Ma doñtom mólô miñ ole kapôlômim lilij ami. Ba intu ñê takênj tem nêñônj ba nimbitak nêyô Wapômbênj anênj lonj lôklijyak kapô ba ini.”

Abô lonj kapô hathak ñê kambom eyabij ku yak wainj

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 * “Mólô nodañô abô lonj kapô yanj. Ku alañ te havatho anênj ku yak wainj ma havak lôk hawê havenj. Ma halav lôv nêyô nimir wainj anênj anônj pesa ek neja anênj thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêñônj ek neyabij ku êñ. Vêm

* 21:21: Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2 * 21:22: Mat 7:7-11; 18:19 * 21:26: Mat 14:5 * 21:32: Luk 3:12; 7:29-30 * 21:33: Ais 5:1-2

ma hatak ku êṅ halôk anyô doho bahenṅ ek neyabinṅ ek hik anôṅ ma thêlô neja anôṅ vi ma nêñem vi êndêṅ yani. Ma hatak loṅ êṅ ba hi loṅ buyaṅ.

34 “Yak waiṅ êṅ hadum ek injik anôṅ ma ku alaṅ hêv anêṅ nê ku ba i ek neja yak waiṅ anêṅ anôṅ. 35 Ma nê takatu ba eyabinṅ ku evaloṅ thêlô ba epatinṅ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu. 36 Êṅ ma ku alaṅ hêv nê ku bêṅ anôṅ ba i ma nê eyabinṅ ku yak waiṅ ibulinṅ thêlô aêṅ iyom.

37 “Ma hasoṅ nena thêlô tem nedaṅô namalô anêṅ abô ba intu hêv yani iyom ba hi. 38 *Nê eyabinṅ ku êyê ku alaṅ nakaduṅ hayô ma enaṅ hadêṅ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaṅ anêṅ nakaduṅ ba tem eyabinṅ lambô anêṅ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êṅ tem imbitak alalôaniṅ.’ 39 *Ba intu evaloṅ yani ba ewa ele ku viyaiṅ ma ik vônô.

40 “Aêṅ ba ku alaṅ hayô ma tem indum malê êndêṅ nê takatu ba eyabinṅ ku êṅ?”

41 Nê bêṅbêṅ êbôk da lôk avômalô iniṅ nê bêṅbêṅ enaṅ hadêṅ yani nena, “Yani tem imbulinṅ nê kambom takêṅ kambom anôṅ. Ma tem enja ku yak waiṅ êṅ ba nêñem êndêṅ anyô vi. Yak waiṅ hik anôṅ, ma nê êṅ tem nêñem ku alaṅ anêṅ sam.”

42 *Yisu hanaṅ hadêṅ thêlô nena, “Môlô bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêṅ anêṅ kapyia nena,

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landin anôṅ.

Anyô Bêṅ da hadum aêṅ,

ma yêlô ayê nôm êṅ nena mavi anêṅ dôêṅ.’ *Kapya Yen 118:22-23*

43 “Aêṅ ba yanaṅ êndêṅ môlô nena Wapômbêṅ tem nêñem anêṅ loṅ lôklinyak vê ênjêk môlô ba nêñem êndêṅ nê ôdôṅ yaṅ. Ma thêlô tem nijik anôṅ êtôm alokwaṅ mavi te hathak hik anôṅ. 44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu êṅ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêṅ ipulusik ba imbitak malim-malim.”*

45 Nê bêṅbêṅ êbôk da lôk Palisi elañô Yisu anêṅ abô loṅ kapô takêṅ ma eyala nena yani hanaṅ hathak thêlôda. 46 Êṅ ma thêlô êbôlêm loṅondê ek nebalonṅ yani. Ma doṅtom êkô hathak avômalô iniṅ eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loṅ kapô hathak engabôm nôm ewa i

(Luk 14:16-24)

1 Yisu hanaṅ abô loṅ kapô yaṅ hathak loṅbô nena, 2-3 “Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôklinyak ma hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom avi te ni ek kinṅ te anêṅ nakaduṅ. Êṅ ma hêv abô hadêṅ avômalô doho ek nêlêm nejaṅ nôm imbinṅ thêlô. Ba hanjabôm nôm bêṅ atu yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejaṅ nôm ewa i êṅ imbinṅ thêlô. Ma doṅtom êdô.

4 “Êṅ ma hêv nê ku doho hathak loṅbô ba hanaṅ hadêṅ avômalô takatu ba halam nena, ‘Môlô nodanṅô! Lêk yahapôpêk nôm yôv. Yahik yenaṅ bokmaṅkao doho lôk alim dopdop doho ba yahanjabôm! Ba intu nôlêm!’

5 “Ma doṅtom miṅ elañô ami ma i mayaliv. Vi i iniṅ ku ma vi i idum iniṅ ku valuseleṅ. 6 *Ma vi evaloṅ kinṅ anêṅ nê ku ba idum kambom lomaloma hadêṅ i vêm ma iki vônô.

* 21:38: Mat 27:18 * 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44: Nê lôk kauk vi enaṅ nena, “Abô 44, ma Matyu da miṅ hato ami ma anyô yaṅ hawa abô êṅ hêk Luk ba hato.”

Ma vi enaṅ nena, “Mi, Matyu da hato.” * 22:6: Mat 21:35

7 Kiŋ lamaniŋ kambom ba hêv nê vovak i ek nijik nê êŋ leŋkadôk liŋ lôk nêmbôk atum esaŋ loŋ êŋ.

8 “Êŋ ma hanaŋ hadêŋ nê ku nena, ‘Nôm lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma doŋtom avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô kambom ba intu êdô nêlêm. 9 Aêŋ ba unu malaklêvôŋ ma nodam avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejan nôm êntêk.’ 10 Ma nê ku i mayaliv ba evenŋ loŋôndê sapêŋ ma enaŋ kiŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô takatu ba êpôm i. Êŋ ma elom avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô aleba unyak kapô êŋ putup.

11 “Ma kiŋ habitak hayô unyak kapô ba hi ek ênjê avômalô, ma hayê nena anyô te miŋ hapesaŋ i mavi ami. 12 Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, ‘Aiyaŋ, miŋ huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv o ba hêlêm unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêŋ bônôŋ iyom.

13 * “Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, ‘Nobaloŋ ôpêntêk ba nokak va lo baŋ lusu ma nônêm yani vê ba ni loŋ momaŋiniŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedan kambom ba nesanaŋ veniŋbôlêk ôdôŋ loŋ.’ ”

14 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ, “Wapômbêŋ halam avômalô bêŋ anôŋ, ma doŋtom tem enja naju iyom ek nimbitak anêŋ avômalô.”

*Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)*

15 * Ma Palisi i ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ba iniŋ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô idum aêŋ ek Yisu hanaŋ abô kambom te ma nebalonŋ yani. 16 Êŋ ma thêlô êv iniŋ nê ku doho lôk nê ôdôŋ te iniŋ athêŋ nena “Helotian” ba i hadêŋ Yisu. Ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôŋ. Ma hothak huik Wapômbêŋ anêŋ

abô thô hadêŋ avômalô. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu nê bêŋbêŋ êdô anêm abô, ma miŋ hôkô ek i ami. 17 Aêŋ ba onanŋ êndêŋ yêlô. Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuselenŋ êndêŋ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”

18 Yisu hayala iniŋ auk kambom ba intu hanaŋ, “Môlô nê abôyaŋ! Aisê ba môlô udum ek numbuliŋ ya? 19 Uŋgwik valuselenŋ atu ba othak ôêv hadêŋ Sisa te thô êndêŋ ya.” Ma ewa valuselenŋ êŋ ba i êv hadêŋ yani. 20 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuselenŋ êntêk?”

21 * Ma enaŋ nena, “Sisa.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

22 Thêlô elanŋ abô êŋ ba esonŋ kambom ma etak Yisu ba i.

*Abô hathak nê ŋama tem nimbiyô
aisê
(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)*

23 * Wak êŋ ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdôŋ te atu ba enaŋ nena nê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena, 24 * “Kêdôŋwaga, Mose bôk hanaŋ hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’ 25 Aêŋ ba nê lôk iviyaŋ bahenŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa 26 ba hama ma nakaduŋ mi. Ma ŋwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ. Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. 27 Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ. 28 Ma waklavôŋ

* 22:13: Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * 22:15: Mak 3:6 * 22:21: Lom 13:7 * 22:23: Ap 23:8 * 22:24: Lo 25:5

nê nãma iviyô hathak loñbô ma avi tîp atu ba nê lôk iviyañ bahenji ba lahavuju takatu ba ewa ma alisé te anêñ avi?”

29 Ma Yisu hanañ, “Môlô miñ oyala Wapômbêñ anêñ lôklokwañ lôk anêñ abô atu ba hêk anêñ kapya katô ami. Ba intu onañ abô lokbañ êntêk. 30 Waklavôñ nê nãma iviyô hathak loñbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak loñbô ami ma mi. Thêlô tem nêôm êtôm añela malak leñ iyom.

31 “Môlô onañ nena nê nãma tem miñ nimbiyô esak loñbô ami. Ma doñtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêñ bôk hanañ hadêñ Mose aêntêk, 32 * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêñ.’ Wapômbêñ ma miñ nê nãma iniñ Wapômbêñ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ Wapômbêñ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doñtom lêk êmô lôkmala.”

33 Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba eson kambom.

Balabuñ alisé intu bêñ ek vi?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Palisi elañô nena Yisu hik Sadyusi iniñ auk lokbañ thô aleba thêlô bônôñ iyom. Ma thêlô ethak doñtom ba i hadêñ Yisu. 35 Ma iniñ anyô lôkau bêñ te hathak balabuñ hadum ek esaê Yisu ba hanañ, 36 “Kêdôñwaga, abô balabuñ alisé intu bêñ ek abô balabuñ vi?”

37 *Êñ ma Yisu hanañ nena, “‘Lemimimbiñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ êñjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêñ.’ 38 Ma balabuñ êntêk ma bêñ anôñ ba hamôñ. 39 *Ma balabuñ yañ ma hatôm balabuñ môñ atu iyom ba hanañ nena, ‘Lemimbiñ avômalô vi êtôm lemhañiñ oda.’ 40 *Abô balabuñ sapêñ lôk plopet

iniñ abô ma hamô balabuñ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Yôv ma Yisu hanañ hik Palisi takatu liñ, 42 * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia atu? Yani ma opalê anêñ lim lukmuk?”

Ma thêlô enañ, “Devit anêñ.”

43-44 *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Mavi. Ma doñtom odañô Devit anêñ abô te. Lovak Mathen hêv auk hadêñ yani ba Devit da hanañ nena,

“‘Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianôñ endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nêôm vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yêñ*

110:1

45 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?” 46 Ma thêlô miñ hatôm nenañ vianañ ami. Ba intu hayô hamô wak êñ ba hi, ma thêlô êkô ba miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.

23

Yisu hathañ Palisi lôk nê lôkau hathak abô balabuñ

(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

1 Yisu hanañ hadêñ avômalô lubuñlubuñ takatu lôk anêñ nê ku nena, 2 “Nê lôkau hathak abô balabuñ lôk Palisi ma môlônim nê bêñbêñ êdôñ môlô hathak Mose anêñ abô. 3 *Ba intu nosopa nê êñ iniñ abô sapêñ. Ma doñtom thêlôda miñ ethak esopa iniñ abô ami ma mi. Aêñ ba miñ nundum êtôm atu ba thêlô idum ami. 4 *Thêlô êv balabuñ anêñ malain lomalama hadêñ avômalô ek nesopa. Nôm

* 22:32: Kis 3:6; Mat 8:11 * 22:37: Lo 6:5 * 22:39: Wkp 19:18; Mat 7:12 * 22:40: Lom 13:10; Gal 5:14 * 22:42: Jon 7:42 * 22:43-44: Mat 26:64 * 23:3: Mal 2:7-8 * 23:4: Luk 11:46

êḡ ma hatôm vak malain kambom. Ma doḡtom thêlôda miḡ êv sa dokte ami.

⁵ * “Nê takêḡ ethak epesaḡ vak yaôna ek netak Wapômbêḡ anêḡ abô êndôk ba ibutiḡ hêk luvôḡḡiḡ lôk bahenḡ. Ma ethak ibutiḡ yak daim hamḡ iniḡ kwêv anêḡ daḡ hêk venḡ luvi ek injik thô nena ḡê êvhaviḡ Wapômbêḡ. Lôk epesaḡ iniḡ vak yaô lôk yak daim takatu ba bêḡ ek avômalô vi iniḡ ek avômalô nêḡê ba nebam i. ⁶ * Ma avômalô enḡgabôm nôḡm bêḡ, ma lenḡḡhaviḡ neḡaḡ nôḡm êḡmô ḡê bêḡbêḡ iniḡ loḡ ethak êḡmô. Lôk lenḡḡhaviḡ nêḡmô êtôm ḡê bêḡbêḡ êḡmô unyak yen kapô. ⁷ Ethak i loḡ ethak doḡtom halôk ma lenḡḡhaviḡ avômalô bêḡ anôḡ nenaḡ nena, ‘Waklêvôḡ anyô bêḡ’ lôk nebam i nena ‘Kêdôḡwaga’.

⁸ “Môlônim Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom ma môlô ma ḡê lôk iviyaḡ sapêḡ. Ba intu miḡ maḡemimkilik ek avômalô, nebam môlô nena ḡê bêḡbêḡ ami. ⁹ Ma môlônim lemambô ma doḡtom iyom hamô malak lenḡ. Ba intu miḡ nodam anyô pik te nena môlônim lemambô ami. ¹⁰ Ma môlônim kêdôḡwaga ma doḡtom iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miḡ anyô te endam môlô nena ‘kêdôḡwaga’ ami. ¹¹ * Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv môlô sa, yani êḡ intu tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ. ¹² * Ma ôpatu ba habam yanida, yani êḡ tem imbitak anyô athêḡ mi. Ma ôpatu ba hatauviḡ i, yani êḡ tem nebam yani.

Yisu hathaḡ ḡê bêḡbêḡ sapêḡ

(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

¹³ “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ! Môlô onaḡ auk mavi ma doḡtom môlô udum kambom ba uik Wapômbêḡ

anêḡ loḡ lôklinyak anêḡ unyak abôlêk siḡ ek avômalô. Môlôda ôdô ek numbitak nôyô loḡ êḡ. Ma anyô te hadum ek imbitak êyô, êḡ ma môlô umiḡ yani loḡ siḡ.

¹⁴ “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ! Môlô onaḡ auk mavi ma doḡtom môlô udum kambom. Môlô othak owa avi tôp iniḡ unyak lôk nôḡkama sapêḡ! Ma doḡtom môlô othak oteḡ mek daim bêḡ ek avômalô nebam môlô. Ba intu môlônim vovaḡ tem imbitak bêḡ anôḡ ek avômalô vi iniḡ.*

¹⁵ “Alikaknena môlô Palisi lôk ḡê lôk kauk hathak abô balabuḡ! Môlô onaḡ auk mavi ma doḡtom môlô udum kambom. Môlô othak oveḡ pik lôk ḡḡwêk sapêḡ ek ôdôḡ avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêḡ esopa môlônim auk ba idum kambom takêḡ ma hatôm anyô ju iniḡ kambom idum bôlôḡ ju ba tem ini loḡ atum lôkmala êtôm môlô.

¹⁶ * “Alikaknena! Môlô ma hatôm ḡê malaḡḡiḡ pusip ba yaḡ halom yaḡ haveḡ loḡôndê ba othak onaḡ nena, ‘Anyô te havak balabuḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ unyak, êḡ ma nôḡm yaôna ba yani hatôm êḡmbôliḡ dôḡm êḡndêḡ abô êḡ. Ma doḡtom anyô te havak balabuḡ hathak gol atu ba hamô Wapômbêḡ anêḡ unyak, êḡ ma nôḡmbêḡ ba yani indum êtôm atu ba yani hanaḡ.’ ¹⁷ Môlô ḡê molo lôk maḡemim pusip! Wapômbêḡ anêḡ unyak ma nôḡmbêḡ ek gol. Ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ unyak hadum ba gol êḡ habitak mathenḡ.

¹⁸ “Ma môlô othak onaḡ abô bute haviḡ nena, ‘Anyô te havak balabuḡ hathak loḡ êbôk da, yani êḡ hatôm êḡmbôliḡ dôḡm êḡndêḡ abô êḡ. Ma doḡtom anyô te hêv da ba havak

* 23:5: Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1

* 23:6: Luk 11:43

* 23:11: Mat 20:26;

Mak 9:35; Luk 22:26

* 23:12: Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14

* 23:14: Nê lôk kauk

vi lenḡḡhabi nena abô ¹⁴ êḡ, ma Matyu da miḡ hato ami, ma anyôla hato haveḡ yam.

* 23:16: Mat 15:14

balabuᅇ hathak da êᅇ, êᅇ ma yani indum êtôm atu ba yani hanaᅇ.’
 19 Mólô ᅇ mâlemim pusip! Loᅇ êbôk da ma nômbêᅇ ek nôᅇ atu ba anyô hêᅇ hatôm da. Ek malê nena loᅇ êbôk da hadum ba da êᅇ habitak matherᅇ.

20 “Ba intu Anyô te havak balabuᅇ hathak loᅇ êbôk da, yani lêk havak balabuᅇ hathak loᅇ êbôk da lôk da atu ba hamô haviᅇ. 21 Ma anyô te havak balabuᅇ hathak unyak matherᅇ êᅇ, yani êᅇ lêk havak balabuᅇ hathak unyak matherᅇ lôk Wapômbêᅇ atu ba hamô unyak matherᅇ êᅇ kapô haviᅇ. 22* Ma anyô te havak balabuᅇ hathak malak leᅇ, êᅇ ma hatôm havak balabuᅇ hathak Wapômbêᅇ lôk loᅇ atu ba hayô hamô ek hayabiᅇ nôᅇkama sapêᅇ.

23-24* “Alikaknena mólô ᅇ lôk kauk hathak abô balabuᅇ lôk Palisi! Mólô lôklokwaᅇ ba osopa balabuᅇ yaônena ma balabuᅇ bêᅇ ma mólô ôthôᅇ paliᅇ. Mólô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôᅇ vasiᅇ ma uik sam hi ôdôᅇ laumiᅇ ba ôêᅇ te hadêᅇ Wapômbêᅇ hatôm da. Ma doᅇtom mólô othak ubuliᅇ avômalô ba miᅇ udum thêthôᅇ hadêᅇ i ami lôk miᅇ ôêᅇ kapôlômim ek i ami. Ma miᅇ mólô ôêᅇhaviᅇ ba osopa Wapômbêᅇ anêᅇ abô sapêᅇ ami.

“Mólô othak ôêᅇ thêmathôm vē hêk mólônim nôᅇ, ma doᅇtom bok kamel ma mólô ôtôkwêᅇ paliᅇ! Ba intu mólô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yaᅇ haveᅇ loᅇôndê. Notak auk takêᅇ ma nosopa balabuᅇ bêᅇbêᅇ lôk balabuᅇ yaônena imbiᅇ.

25* “Alikaknena mólô Palisi lôk ᅇ lôk kauk hathak abô balabuᅇ! Mólô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêᅇ vidôm iyom. Ma doᅇtom nôᅇ takatu ba oᅇgasô halôk ma bôk owa vani

ba oaᅇ paloᅇ. 26 Ba intu mólô ᅇ mâlemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiᅇ imbitak mabuᅇ imbiᅇ!

27* “Alikaknena mólô Palisi lôk ᅇ lôk kauk hathak abô balabuᅇ! Mólô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôᅇ thapuk ek nepesaᅇ mavi anôᅇ. Ma doᅇtom siô kapô ma putup hathak ᅇ ᅇama iniᅇ lokwaᅇ bôk hapalê hamô. 28* Ba intu avômalô êyê mólônim bôk lo loᅇ ma thêlô eson nena mólô ma ᅇ thêthôᅇ. Ma doᅇtom mólônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêᅇ anêᅇ abô.

29 “Alikaknena mólô Palisi lôk ᅇ lôk kauk hathak abô balabuᅇ! Mólô onaᅇ nena mólô ôdô kambom te. Ma doᅇtom mólôda udum kambom êntêk. Mólô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniᅇ siô ma mólô opesaᅇ kamuᅇ mavi hamô ᅇ thêthôᅇ iniᅇ siô. 30 Ma mólô othak onaᅇ nena, ‘Bumalô iniᅇ kambom ma bêᅇ ek yêlôaniᅇ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiᅇ bumalô, ma tem miᅇ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’ 31* Aêᅇ ba lêk hik thô nena mólô ma ᅇ takatu ba uik plopet vônô iniᅇ limi ba intu mólô othak udum iniᅇ kambom takêᅇ haviᅇ. 32 Yôᅇ! Mólônu nundum bumalô iniᅇ kambom takêᅇ endeba êyô anêᅇ daᅇ!

33* “Mólô umya kambom! Mólô nyaleᅇ kambom anêᅇ nali! Wapômbêᅇ indum abô ek mólô ma tem mólônu loᅇ atum lôkmala. Ma miᅇ hatôm nôsôᅇ ba unu ami.

34 “Ba intu tem yanêᅇ plopet lôk ᅇ lôk kauk ma kêdôᅇwaga doho êsôk êndêᅇ mólô ma tem uᅇgwik vi vônô ma vi ma uᅇgwik esak alovalaᅇaᅇsiᅇ. Ma vi ma tem nobali êndôk mólônim unyak yeᅇ

* 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34 * 23:23-24: Wkp 27:30; Mai 6:8 * 23:25: Mak 7:4 * 23:27:

Ap 23:3 * 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52 * 23:33: Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7

lôk nudupunij i ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak. ³⁵ *Môlô othak osopa libumi takatu ba bôk ik nê thêthôn bêt anôn vônô. Anyô môj atu ba ik vônô ma Abel ma ik aên habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia nakaduj. Ik yani vônô hêk unyak mathenj lôk loj êbôk da anênj malêvônj. Ba intu Wapômbênj tem nêm vovanj bêtj êndênj môlô. ³⁶ Yanañ avanônj êndênj môlô! Avômalô bôlônj êntêk tem nêpôm vovanj bêtj esak limi inij kambom.”

Yisu lahiki hathak Jelusalem

(Luk 13:34-35; 19:41-44)

³⁷ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô! Ma nê takatu ba Wapômbênj hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlônj ek yasup nalumi esak doñtom êtôm tale tinj hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doñtom môlô ôdô. ³⁸ *Odañô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ñgathinij! ³⁹ *Yanañ avanônj êndênj môlô nena môlô tem minj ôngô ya esak loj bô ami endebe nonanj nena, ‘Wapômbênj nêm lamavi êndênj ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêt anênj athênj!’ am.”

24

Yisu hanañ abô hathak unyak mathenj Jelusalem

(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenj anênj piklêvônj ba havenj denanj ma anênj nê ku êlêm hadênj yani ba enanj nena, “Nôngô unyak mathenj lôk anênj unyak yaônena mavi anônj takêntêk!” ² *Ma Yisu hanañ, “Môlô ôyê nôm takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanañ avanônj êndênj môlô. Malainj bêtj tem imbitak ba nê vovak tem nijik nômkama mavi

nômbênj êntêk pesa ba valu yanj minj hatôm êyômô yanj loj ami.”

Malainj lomaloma tem nimbitak

(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô binj. Ma anênj nê ku iyom i hadênj yani ma enanj hik yani linj nena, “Anjê intu nôm takênj tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik lo leñ anênj danj?”

⁴⁻⁵ *Ma Yisu hanañ nena, “Nê lomaloma tem nêlêm esak yenanj athênj ba nenanj nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalô bêtj anônj. Ba intu noyabinj am. ⁶ Ma môlô tem nodañô abô esak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takênj tem imbitak ma doñtom pik lo leñ anênj danj ma mi denanj. Ba intu minj nodowalinj ami. ⁷ Ma avômalô ôdônj yanj tem nijik vovak imbinj ôdônj yanj. Ma kinj yanj lôk anênj avômalô tem nijik vovak êndênj kinj yanj. Ma loj lomaloma ma tem bôm lôk duviañ bêtj imbitak. ⁸ Nôm takênj ma hatôm vovanj môj atu ba hapôm avi lôk lasabenj ek embathu.

⁹ * “Ma tem nebalonj môlô ba netak êndôk anyô vi bahenij ek nê nê nê nê vovanj êndênj môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenanj avômalô ba intu tem avômalô sapênj nêpôlik esak môlô. ¹⁰ Ma avômalô takatu ba êvhavinj ya bêtj anônj tem netak inij êvhavinj, ma thêlôda tem nêpôlik esak i ba nenanj thêlôda bêtj. ¹¹ *Ma plopet abôyanj bêtj anônj tem nimbitak ba nesau avômalô bêtj anônj. ¹² Ma avômalô takatu ba êdô nesopa Wapômbênj anênj abô tem nimbitak bêtj anônj. Aênj ba avômalô inij lenjnhavinj avômalô vi tem imbitak thilibunj. ¹³ *Ma doñtom nê takatu ba iminj lôklokwanj aleba hayô anênj danj, ma Wapômbênj tem

* 23:35: Stt 4:8; 2Sto 24:20-21 * 23:38: 1Kinj 9:7-8; Jer 22:5 * 23:39: Sng 118:26 * 24:2:

Luk 19:44 * 24:4-5: Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * 24:9: Mat 10:22 * 24:11: Mat 24:5,24;

1Jon 4:1 * 24:13: Mat 10:22 * 24:14: Mat 28:19

nêm i bulubiņ. ¹⁴* Aêņ ba avômalô tem nenaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi êntêk esak anêņ loņ lôklinyak bêņ embeņ pik sapêņ ek avômalô sapêņ nedanđ vêm ka pik lo leņ anêņ dan tem êyô.

Nôm kambom anôņ tem imbitak (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶* “Plopet Daniel bôk hanaņ abô te hathak nôm kambom anôņ atu ba tem imiņ loņ mathen anôņ. (Aêņ ba mólô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma mólô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êņ, ma nôsôv kethen ba unu dumlolê. ¹⁷* Ma nê takatu ba êmô unyak vôv, miņ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniņ nôm kama ami. ¹⁸ Ma nê takatu ba êmô ku kapô miņ hatôm nendeni unyak ek neja iniņ kwêv thilibuņ ami. ¹⁹ Ai, kikaknena. Waklavôņ êņ ma tem malaiņ bêņ ek avi takatu ba esabeņ lôk avi takatu ba êv sôm hadêņ nali. ²⁰ Noteņ mek ek malaiņ takêņ miņ imbitak êndêņ Sabat mena beleņ simbak la ami. ²¹* Ek malê nena waklavôņ êņ ma tem malaiņ bomaņ ba êmôņ ek malaiņ tak sêbôk ba môņ anôņ aleba lêk. Ma tem miņ imbitak aêņ esak loņbô ami. ²² Ma miņ hadabêņ waklavôņ malaiņ takêņ kisi ami, êņ ma avômalô sapêņ tem nema. Ma doņtom lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêņ waklavôņ êņ hi bidon.

²³* “Waklavôņ êņ ma anyôla hanaņ hadêņ mólô nena, ‘Ôņgô, Mesia hamô loņ êntêk’ mena ‘hamô loņ tamu,’ ma miņ nônêmimbiņ ami. ²⁴* Anyô doho tem nêlêm ba nenaņ abôyaņ nena, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêņ anêņ plopet te’, ma nindum lavôņiņ

lôk nôm bithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêņ halam i yôv haviņ. Ma doņtom Wapômbêņ bôk halam i yôv ba intu miņ hatôm ami. ²⁵ Odaņđ! Nôm takêntêk miņ lêk habitak ami denaņ ma yahanaņ nôm takêņ bêņ hadêņ mólô ek mólô noyabiņ am.

²⁶* “Aêņ ba anyô late hanaņ hadêņ mólô nena, ‘Ôņgô, yani hamô loņ thiliv,’ êņ ma miņ mólô unu ami. Mena hanaņ, ‘Ôņgô, yani hamô unyak êntêk,’ êņ ma miņ mólô nônêmimbiņ ôpêņ ami. ²⁷* Nodaņđ! Damak hêv ba habi deda haveņ loņ lôkthô ma avômalô sapêņ êyê. Ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem êlêm ma avômalô sapêņ tem nêgê yani aêņ iyom.

²⁸* “Menak lambek ethak doņtom êmô loņ takatu ba alim palê hêk.

Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem endelêm (Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

²⁹* “Malaiņ takêņ hale halôk vêm ma kethen oyaņ ma “‘wak tem imbitak momaņiniņ, ma ayôņ tem miņ imbi deda ami, ma vuliņ leņ tem nênem yak, ma nôm takatu ba hamô leņ tem nedowaliņ.’ *Aisaia 13:10; 34:4*

³⁰* “Ma wak êņ ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu anêņ lavôņiņ tem imbitak êņjêk leņ. Ma avômalô pik tem nedanđ boloba ba nêgê Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiņ anêņ lôklinyak lôk anêņ deda lôkmaņgiņ. ³¹* Ma lavuak tem endanđ lôklokwaņ bomaņ, ma yani tem nêm anêņ aņela ba ini pik anêņ dan sapêņ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

* **24:15-16:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1 * **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16

32 “Ba intu mólô noja auk esak alokwan beley.* Hayey ba naur lukmuk habitak, êy ma oyala nena tem wak mavi êyô. 33 Ma aêy iyom, mólô ôyê nô m takêntêk habitak, êy ma noyala nena Anyô Anêy Nakaduñ atu anêy waklavôñ endelêm lêk habobo ba hamiñ unyak abólêk. 34 *Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena avômalô bôlôñ êntêk tem miñ nema ami dena, ma nô m takêntêk sapêñ tem imbitak. 35 *Pik lôk ley tem nê m yak ba ni, ma donjom yenañ abô bute miñ hatôm nê m yak ami.

Anyô te miñ hayala waklavôñ Yisu endelêm ami
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

36 * “Anyô te miñ hayala Yisu anêy waklavôñ endelêm ami. Anjela ley miñ eyala ami, ma Nakaduñ miñ hayala haviñ ami. Ma Kamik iyom intu hayala. 37 *Ma avômalô bôlôñ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêñ Noa anêy waklavôñ. Êy ma Anyô Anêy Nakaduñ atu tem êlêm. 38-39 *Avômalô eyañ lo inum ma ewa i aleba êthôñ paliñ ma Noa hi yey kapô. Êy ma nambô bêñ hayô ba habuliñ thêlô sapêñ. Ma avômalô bôlôñ êntêk tem nêsôñ paliñ aêy iyom. Ma Anyô Anêy Nakaduñ atu tem êlêm. 40 Wak êy, ma anyô ju tem nê m kulêvôñ, ma tem enja anyô yañ ma yañ êmô. 41 Ma avi ju tem nepesañ nô m êmô, ma tem enja avi yañ ma yañ êmô.

42 * “Aêy ba mólô noyabiñ am ek malê nena mólô miñ oyala waklavôñ atu ba mólônim Anyô Bêñ endelêm ami. 43 *Mólô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêy alañ halañ abô nena nê vani tem nijik anêy unyak vose, êy ma yani hêk

lêlê ek nê vani miñ hatôm nijik unyak êy vose ami. 44 Ma Anyô Anêy Nakaduñ atu tem endelêm ba indum mólô nosoñ kambom. Ba intu nô m lêlê aêy iyom.

Abô loñ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom
(Luk 12:42-46)

45 “Aêy ba mólô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiñ nô mkama mavi. Unyak alañ hatak yani ek eyabiñ anêy nê ku ba nê m nô m êndêñ i êtôm anêy wakma atu ba hatak. Vê m ma hi loñ buyañ. 46 Ma unyak alañ havôhalêm hathak loñbô ba hayê nena anêy anyô ku êy hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêñ. 47 *Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena unyak alañ êy tem etak ôpêñ ek eyabiñ anêy nô mkama sapêñ.

48 “Ma donjom ôpêñ ma anyô kambom, êy ma tem laimbi ênjêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm kethen ami.’ 49 Êy ma hik nê ku takatu ba idum ku haviñ yani ma hayañ nô m lôk hanum waiñ bêñ anôñ haviñ nê takatu ba ethak inum waiñ ba elo molo. 50 Hadum aêy ba hathôñ paliñ, ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ eson kambom. 51 Êy ma unyak alañ tem nê m vovañ bêñ êndêñ yani ma êndô ôpêñ êmô imbiñ nê takatu ba esau avômalô. Loñ êy ma thêlô tem nedañ kambom ba nesañ venjirbôlêk ôdôñ loñ.

25

Abô loñ kapô hathak avi muk laumiñ

1 * “Wapômbên anêy lôklinyak ma aêntêk. Avi muk laumiñ ewa iniñ

* 24:32: Abô Bômbôm ma ‘fik’. Ma Abô Malê ma ‘sabo’, ma donjom sabo anêy waklavôñ miñ hatôm Israe l iniñ sabo anêy waklavôñ. * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8 * 24:38-39: Stt 7:21-23 * 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; ALK 16:15 * 24:47: Mat 25:21,23 * 25:1: Luk 12:35; ALK 19:7

atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk. ² Avi lôkauk ma baheŋvi ma auk mi ma baheŋvi. ³ Avi auk mi ewa iniŋ atum ba i, ma miŋ ewa iniŋ alokwaŋ thôk ami. ⁴ Ma dorŋtom avi lôkauk ewa iniŋ atum lôk alokwaŋ thôk halôk kolopak. ⁵ Avi takêŋ eyabiŋ anyô êŋ ek êyô aleba mi ma maleniŋ hayaŋ ba êk sôm.

⁶ “Bôlôvônŋ biŋ ma elam, ‘Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!’

⁷ “Êŋ ma avi muk takêŋ iviyô ma êpôpêk iniŋ atum. ⁸ Ma avi auk mi enaŋ hadêŋ avi lôkauk nena, ‘Yêlôaniŋ atum hadum ek ema ba môlô nônêm athôk doho êlêm.’

⁹ “Ma avi lôkauk enaŋ, ‘Miŋ hatôm alalô sapêŋ ami ba dô, ma unu nonaŋ êndêŋ avômalô doho ek nônêm vuli.’

¹⁰ “Êŋ ma thêlô i ek nênêm iniŋ vuli. Thêlô i denaŋ ma anyô atu hayô. Ma vi atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak kapô haviŋ yani ek nejaŋ nôm ma ik unyak abôlêk siŋ.

¹¹ * “Vêm ma vi atu êyô ma enaŋ, ‘Anyô bêŋ, anyô bêŋ! Uŋgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

¹² * “Ma dorŋtom ôpêŋ hanaŋ, ‘Yanaŋ avanônŋ êndêŋ môlô nena yahathônŋ môlô paliŋ.’”

¹³ * Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba elanô anêŋ abô nena, “Môlô miŋ oyala waklavônŋ atu ba Anyô Bêŋ tem endelêm ami. Ba intu noyabiŋ am.”

Abô loŋ kapô hathak nê ku eyabiŋ valuseleŋ

(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Nodaŋô abô doho imbiŋ. Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm anyô te hadum ek ni loŋ buyaŋ ba halam anêŋ nê ku êlêm ek nêm nômkama êndêŋ i ek neyabiŋ. ¹⁵ *Yani hik valuseleŋ sam hatôm

thêlônŋ auk lôk iniŋ ku ba hêv valuseleŋ 5,000 hadêŋ anyô te, ma 2,000 hadêŋ anyô yaŋ, ma 1,000 hadêŋ anyô te ma hi. ¹⁶ Kethêŋ oyaŋ ma ôpatu ba hawa 5,000 hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô hamô loŋ haviŋ. ¹⁷ Ma yaŋ atu ba hawa 2,000 hi hadum aêŋ ba havôv 2,000 hayô hamô loŋ haviŋ. ¹⁸ Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv ba havuŋ halôk.

¹⁹ “Wak doho hale ba hi ma nê êŋ iniŋ anyô bêŋ havôhalêm. Ma halam i ek endanô iniŋ ku anêŋ lavônŋ. ²⁰ Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô hamô loŋ haviŋ halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiŋ. Nônŋgô! Lêk yahavôv 5,000 hayô hamô loŋ haviŋ.’

²¹ * “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘Mavi anônŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiŋ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêŋ anônŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Ôlêm ek alai leŋiŋmavi imbiŋ i!’

²² “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma hanaŋ nena, ‘Anyô bêŋ, bôk hôêv ya 2,000 ek yayabiŋ. Nônŋgô! Lêk yahavôv 2,000 hayô hamô loŋ haviŋ.’

²³ “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘Mavi anônŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoyabiŋ nômkama yaônena mavi ba intu tem yanêm nômkama bêŋ anônŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Ôlêm ek alai leŋiŋmavi imbiŋ i!’

²⁴ “Êŋ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, yahayala nena o ma anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk ku kapô atu ba miŋ hovatho ami. Ma pik atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma hothak howa anêŋ anônŋ. ²⁵ Yahakô ba yahavuŋ anêm 1,000 atu halôk pik. Nônŋgô! Anêm valuseleŋ êntêk.’

* 25:11: Luk 13:25-27 * 25:12: Mat 7:23

* 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10

* 25:13: Mat 24:42 * 25:15: Lom 12:6

26 “Ma anyô bêñ hanañ viyañ, ‘O anyô vau kambom! Hôyé yenañ ku aisê ba intu honañ aêñ?’ 27 Aisê ka miñ hotak yenañ valuseleñ halôk unyak valuseleñ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loñbô ma tem yanja doho êyômô loñ imbiñ.’

28-29 * “Ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenañ nômkama ba habitak bêñ, êñ ma tem yatak doho êyômô loñ imbiñ ba yanêm êndêñ ôpêñ ba anêñ tem imbitak bêñ anôñ. Ma ôpatu ba miñ hadum ku hathak yenañ nômkama ami, êñ ma tem yanêm dokte atu ba havalon loñ vê êñjêk yani. Ba intu noja 1,000 atu vé êñjêk ôpêñ ba nônem êndêñ ôpatu ba hawa 10,000. 30 *Ma nônem ôpêñ vé ba ni loñ momañiniñ. Loñ êñ ma tem nedañ kambom ba nesañ veñjibôlêk ôdôñ loñ.’ ”

Abô loñ kapô hathak boksipsip lôk bokmeme

31 * “Anyô Anêñ Nakaduñ atu ma tem êlêm imbiñ deda lôkmañgiñ lôk aña ma tem êndôk êmô biñ ek endañô avômalô iniñ abô êtôm kin. 32 *Tem nesak doñtom ba ini êndêñ yani ma embaki vose ni ôdôñ ju êtôm boksipsip anêñ alañ hathak hik boksipsip sam ba êmô buyañ ma bokmeme êmô buyañ. 33 Ma yani tem etak boksipsip êmô bañ vianôñ ma bokmeme êmô bañ vikeñ.

34 “Êñ ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba êmô bañ vianôñ nena, ‘Môlô nôlêm! Wakamik bôk hadum mavi hadêñ môlô. Nôlêm noja loñ lôkliñyak atu ba Wapômbêñ lahavin nêm êndêñ môlô. Sêbôk ba yani hapesañ pik lukmuk, ma hapesañ loñ êñ êk môlô. 35 *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêñ ya, ma yahathakmunin

ma ôêv ñañ hadêñ ya, ma ya anyô loñ buyañ ma owa ya thô. 36 Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêñ ya, yahapôm lijin ma oyabin ya, yahamô koladôñ ma ôlêm ôyé ya. Aêñ ba nôlêm noja loñ lôkliñyak atu!’

37 “Ma avômalô thêthôn tem nenañ injik liñ, ‘Anyô Bêñ, angê te ma yêlô ayê homa kisi ba yêlô êv nôm hadêñ o ma hothakmunin ba yêlô êv ñañ hadêñ o? 38 Angê te ma o anyô loñ buyañ ba yêlô awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêñ o? 39 Angê te ma hópôm lijin ba yêlô ayabin o lôk ayê hômô koladôñ ba yêlô athôk ayê o?’

40 * “Ma Kin tem enañ êndêñ i, ‘Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ avômalô takatu ba athêñ mi, êñ ma hatôm udum hadêñ ya.’

41 * “Yôv ma tem enañ êndêñ avômalô takatu ba imin bañ vikeñ nena, ‘Môlô nu! Wapômbêñ lêk hêv malain hadêñ môlô ba unu loñ atum hathañ wak nômbêñ intu sapêñ. Bôk ebañ yôv ba hamô ek Sadañ lôk anêñ nê ku nêndôk. 42 Sêbôk ba yahama kisi ma miñ ôêv nôm hadêñ ya ami, ma yahathakmunin ma miñ ôêv ñañ hadêñ ya ami. 43 Ma ya anyô loñ buyañ ma miñ owa ya thô ami, ma ya sôp mi ma miñ ôêv sôp hadêñ ya ami. Yahapôm lijin ba yahamô koladôñ ma miñ oyabin ya ami. Ba intu môlô nu loñ atum êñ.’

44 “Ma tem nenañ, ‘Anyô Bêñ, angê te ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmunin mena o anyô loñ buyañ, mena o sôp mi, mena hópôm lijin, mena hômô koladôñ, ba miñ yêlô êv o sa ami?’

45 “Ma tem enañ nena, ‘Yanañ avanôñ êndêñ môlô! Môlô miñ bôk udum nôm takêñ hadêñ yenañ

* 25:28-29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12; Luk 13:28 * 25:31: Mat 16:27; 19:28 * 25:32: Ese 34:17; ALK 20:11-13 * 25:35: Ais 58:7 * 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 * 25:41: Mat 7:23

avômalô takatu ba athêḡ mi te ami. Êḡ ma hatôm udum nôm êḡ hadêḡ ya.'

46 * "Aêḡ ba avômalô takêḡ tem ini ek neja vovaḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom avômalô thêthôḡ tem ini ek neja lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ."

26

Nê bêḡbêḡ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Yisu hanaḡ abô nômbêḡ êḡ yôv ma hanaḡ hadêḡ anêḡ nê ku nena, ²* "Môlô oyala nena wak ju hêk denaḡ ma waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi* tem êyô. Waklavôḡ êḡ ma tem netak ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk avômalô doho baheḡḡ ek nijik ya vônô esak a."

³ Ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ nê bêḡbêḡ ethak doḡtom halôk anyô bêḡ habôk da Kaiapas anêḡ unyak. ⁴ Ma êbôlêm loḡôndê ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. ⁵ Ma thêlô enaḡ, "Lêk ma waklavôḡ matherḡ ba intu natak ku êḡ êḡjêk vêmam. Yakô avômalô tem leḡḡmaninḡ ba nijik vovak."

Avi te hanḡasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Wak êḡ ma Yisu hamô Saimon anêḡ unyak anêḡ Betani. Sêbôk ma ôpêḡ hapôm palê lepla ma doḡtom bôk mi. ⁷* Ma thai lôk Yisu ma anêḡ nê ku eyaḡ nôm denaḡ ma avi te halêm unyak kapô. Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ. Ma avi atu hi hanḡasô nôm ôv mavi êḡ hayô hamô Yisu wakadôk.

⁸ Nê ku êyê nôm êḡ ma leḡḡmaninḡ ba enaḡ, "Aisê ka habulinḡ nôm ôv mavi êḡ hi oyaḡ? ⁹ Hatôm nêḡ ek anyô yaḡ nêḡ vuli ma naja valuseleḡ bêḡ esak ek nanêḡ avômalô siv sa."

¹⁰ Yani halanaḡ thêlôninḡ abô êḡ ma hanaḡ, "Aisê ka môlô ôêv malainḡ hadêḡ avi êntêk? Yani hadum nôm mavi anôḡ hadêḡ ya. ¹¹* Avômalô siv tem nêḡ imbinḡ môlô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma doḡtom tem minḡ yamô imbinḡ môlô sawa daim ami. ¹² Avi êntêk hanḡasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ek epesaḡ yalenḡvinḡkupik ek nedav ya. ¹³ Odaḡô! Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô! Pik nômbêḡ atu ba enaḡ yenaḡ Abô Mavi bêḡ havenḡ, ma tem nenaḡ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbinḡ ek avômalô leḡḡimbi yani."

Judas habutinḡ abô ek nêḡ Yisu êndêḡ nê bêḡbêḡ

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Judas Iskaliot ma nê ku lauminḡ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêḡ nê bêḡbêḡ êbôk da ¹⁵* ma hanaḡ hik i linḡ, "Yanêḡ Yisu êndêḡ môlô, ma tem nônêḡ malê te êndêḡ ya?" Ma ekatuḡ valuseleḡ seleva hatôm 30 ba êv hadêḡ yani. ¹⁶ Êḡ ma Judas habôlêm loḡôndê ek nêḡ Yisu êndôk thêlô baheḡḡḡ.

Yisu hayaḡ nôm waklavôḡ Hale ba Hi havinḡ anêḡ nê ku

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

¹⁷* Waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Eyaḡ Polom Yis Mi anêḡ wak te môḡ hayô. Ma nê ku i hadêḡ Yisu ma enaḡ hik yani linḡ, "Lemhavinḡ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leḡḡimbi waklavôḡ Hale ba Hi êndôk?" ¹⁸ Ma yani hanaḡ, "Môlô unu malak bêḡ kapô ba

* 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 * 26:2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:2: Sêbôk Wapômbêḡ anêḡ aḡela hik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma Islael ma hale ba hi ba minḡ hik te vônô ami. * 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11 * 26:15: Sek 11:12; Mat 27:3 * 26:17: Kis 12:14-20

ôpôm ôpatu ma nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Kêdôŋwaga hanaŋ nena anêŋ waklavôŋ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêŋ nê ku tem nêlêm anêm unyak êk leŋŋimbi waklavôŋ Hale ba Hi.’”¹⁹ Ma nê ku idum hatôm atu ba yani hanaŋ ba thêlô i êpôpêk waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ nôm.

²⁰ Bôlôvôŋ ma Yisu hayaŋ nôm hamô haviŋ anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu²¹ ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô te tem enaŋ ya bêŋ.”²² Nê ku kapôlôŋŋ malaiŋ kambom ba thêlô tomtom enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya mi! Aêŋ e?”²³ *Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Ôpatu ba hatak baŋ halôk belev haviŋ ya intu tem enaŋ ya bêŋ.”²⁴ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ bêŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êŋ ma mavi ek ôpêŋ!”

²⁵ Ma Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ, hanaŋ hik liŋ nena, “Kêdôŋwaga, ya mi! Aêŋ e?” Ma Yisu hanaŋ, “Hatôm intu honaŋ aêŋ.”

Yisu hêv polom lo waiŋ leŋŋimbi yani

(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ Thêlô eyaŋ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Noja ba oŋgwaŋ. Êntêk ma yenaŋ vathiap.”²⁷ Vêm ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Môlô sapêŋ nunum.”²⁸ *Êntêk ma yenaŋ thalaleŋ atu ba tem eŋgasô ek embak tabô imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô pik êntêk ek nêm avômalô bêŋ anôŋ iniŋ kambom vê.²⁹ Odaŋô! Yanaŋ êndêŋ môlô nena

tem miŋ hatôm yanum waiŋ êŋ esak loŋbô ami endeba waklavôŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wakamik anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

³⁰ *Êv yeŋ te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyia nena,

“Tem yaŋgik boksipsip alaŋ vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.”³² *Sekalaia 13:7*

Ba intu yaô bôlôvôŋ ma tem môlô ôŋgô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêŋ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu.³² *Ma doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêm ka môlô nombenŋ ya yam.”

³³ Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”³⁴ *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”³⁵ Ma Pita hanaŋ, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma nê ku sapêŋ enaŋ abô êŋ iyom.

Yisu hateŋ hamô Getsemani

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Vêm ma Yisu lôk anêŋ nê ku êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana saka ek yateŋ mek.”³⁷ Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduŋ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiŋ bomaŋ.³⁸ *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yakapôlôŋ lêk

* 26:23: Sng 41:9 * 26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * 26:30: Luk 22:39; Jon 18:1 * 26:31: Jon 16:32 * 26:32: Mat 28:7,16 * 26:34: Mat 26:69-75 * 26:38: Jon 12:27

malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Mólô nôôm loŋ êntêk ma nônem lêlê imbiŋ ya.”³⁹ Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yalenhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yalenhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

⁴⁰ Ma Yisu hale hi ma hayê nê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisé? Mólô miŋ hatôm nônem lêlê imbiŋ ya êtôm wakma te ami e?”⁴¹ Nômô lêlê ba noter mek ek miŋ nônem yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

⁴² Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malaiŋ bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.”⁴³ Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleniŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêômô lêlê ami.⁴⁴ Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlôŋ te lu hathak loŋbô.

⁴⁵ Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ nê ku ma hanaŋ, “Mólô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk nê kambom baheniŋ.”⁴⁶ *Aêŋ ba numbiyô ek alôana! Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv!”

Evaloŋ Yisu

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Nê takêŋ ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ nê bêŋbêŋ êv thêlô ba êlêm.⁴⁸ Ôpatu ba

tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu ba nobaloŋ!”⁴⁹ Ma ôpêŋ hi kethen hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, bôlôvôŋ mavi.” Ma halinju yani.

⁵⁰ Ma Yisu hanaŋ, “Aiyaŋ, undum ku atu ba hólêm hathak.” Ma nê takatu ba êlêm haviŋ Judas i ma evaloŋ Yisu ba ewa ba i.

⁵¹ *Ma anyô te atu ba hamiŋ haviŋ Yisu hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.⁵² *Ma Yisu hanaŋ, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ loŋ esak loŋbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biŋ, ma biŋ êŋ tem enaŋ yani vônô.⁵³ Lemimbi! Yahalaŋ hadêŋ Wakamik ma kethen ma yani tem nêm aŋela vovak ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju ma doho imbiŋ ba nêlêm ek nênem ya sa.⁵⁴ Ma doŋtom abô atu ba bôk hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya tem injik anôŋ aisé? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena nôm takêŋ tem êpôm ya.”

⁵⁵ *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e? Aisé? Wak nômbêŋ intu ma yahadôŋ avômalô hamô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ma miŋ ovaloŋ ya ami eka?”⁵⁶ Ma doŋtom nômkama takêntêk ba lêk habitak ek plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto injik anôŋ.” Êŋ ma anêŋ nê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

⁵⁷ Nê takatu ba evaloŋ Yisu ewa ba i Kaiapas anêŋ unyak, ôpêŋ ma anyô bêŋ habôk da. Nê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk nê bêŋbêŋ ethak doŋtom ba êmô loŋ êŋ.⁵⁸ Ma

* 26:46: Jon 14:31 * 26:51: Jon 18:26 * 26:52: Stt 9:6; ALK 13:10 * 26:55: Luk 19:47; 21:37

Pita hasopa Yisu havenj yam ma donjom havenj daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêj habôk da anêj badêj kapô. Ma hi halôk hamô havij sôp bidonj ek ênjê nena malê intu tem imbitak.

⁵⁹ Nê bêjbêj êbôk da lôk Sanhedlin sapêj* êbôlêm avômalô doho ek nenanj abôyanj esak Yisu ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. ⁶⁰ Anyô bêj anôj êlêm ma enanj abôyanj hathak yani, ma donjom thêlô minj êpôm Yisu anêj kambom te ek nijik yani vônô ami. Êj ma anyô ju êlêm ⁶¹ *ma enanj, “Anyô êntêk bôk hanañ yôv nena, ‘Yahatôm yandiniñ Wapômbêj anêj unyak mathenj ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak lonjbô.’”

⁶² Êj ma anyô bêj habôk da havijô haminj ma hanañ hik Yisu linj nena, “Anyô ju êntêk lêk enanj o bêj yôv ma o bônônj eka? O abô mi e?” ⁶³ *Ma donjom Yisu bônônj iyom. Ma anyô bêj habôk da hanañ hadêj Yisu, “Yananj êndêj o! Ondam Wapômbêj lôkmala atu anêj athêj ba onanj êndêj yêlô nena, ‘O ma Mesia, Wapômbêj anêj nakadunj atu e?’”

⁶⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Oda honanj aêj. Ma yananj abô te imbinj êndêj môlô sapêj nena wak te am ka tem môlô ôngô Anyô Anêj Nakadunj atu tem êmô Wapômbêj Lôklinjak Anôj banj vianônj ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶⁵ *Ma anyô bêj habôk da halanj abô êj ma hakakavinj anêj kwêv ma hanañ, “Lêk yôv! Ôpêntêk habulinj Wapômbêj anêj athêj ba hanañ nena yanida ma hatôm Wapômbêj ba môlô lêk olanj abô êj yôv! Aisê ka alalô leñjinhavinj nadanj abô doho

imbinj? ⁶⁶ *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?” Ma thêlô enanj, “Yani hanañ abôma hathak Wapômbêj ba intu ema.”

⁶⁷ *Êj ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu thohavloma ma êpêj yani. Ma doho epetav yani ⁶⁸ ba enanj, “O ma Mesia e? O plopet te ma onanj êndêj yêlô nena opalê intu hik o?”

Pita hanañ nena hathônj Yisu palinj

(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pita hamô unyak atu anêj badêj kapô ma avi ku te halêm hadêj yani ma hanañ, “O êntêk intu bôk hovenj havij Yisu anêj Galili.” ⁷⁰ Ma Pita hanañ, “Injo! Yahathônj abô intu ba honanj palinj!” Ma avômalô sapêj elanj abô.

⁷¹ Pita hi badêj abôlêk ma avi ku yanj hayê ma hanañ hadêj avômalô, “Anyô êntêk bôk hamô havij Yisu anêj Nasalet.” ⁷² Ma Pita halam Wapômbêj anêj athêj ba hanañ hathak lonjbô, “Mi anônj! Yahathônj ôpêntu palinj!” ⁷³ Vêm ma nê takatu ba iminj badêj kapô êlêm hadêj Pita ma enanj, “Môlô lemimselo donjom ba intu o ma Yisu anêj anyô te.”

⁷⁴ Ma donjom Pita hanañ, “Ya minj yahananj abô avanônj ami, êj ma tem Wapômbêj nêm vovanj êndêj ya. Yahalam Wapômbêj anêj athêj ba yahananj nena yahathônj ôpêntu palinj!” Kethenj oyanj ma tale halanj. ⁷⁵ *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanañ hadêj yani nena, “Tale minj halanj ami denanj, ma tem onanj êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.” Êj ma Pita hale yainj ma lahiki ba halanj bêj.

* 26:59: Elam ininj kaunsil nena ‘Sanhedlin’.

27:12 * 26:64: Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30
24:16; Jon 19:7 * 26:67: Ais 50:6; 53:5 * 26:75: Mat 26:34

* 26:61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mat

* 26:65: Mat 9:3; Jon 10:33 * 26:66: Wkjp

27

Ewa Yisu ba i hadêḡ Pailat

(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹ Lôkbôk momañiniḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da sapêḡ lôk avômalô Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak doḡtom ma ibutiḡ abô ek nijik Yisu vônô. ² Ma ekak baḡ luvi lusu ma ewa ba i hadêḡ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiḡ Judia.

Judas hama
(Ap 1:18-19)

³ Judas ôpatu ba hanaḡ Yisu bêḡ halanô nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô. Êḡ ma lahiki bêḡ ba hi hêv valuselenḡ 30 seleva takatu hadêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ hathak loḡbô ⁴ ma hanaḡ, “Lêk yahadum kambom hathak yahanaḡ ôpatu ba kambom mi bêḡ.”

Êḡ ma thêlô enaḡ, “Oda anêḡ malaiḡ ma miḡ yêlôaniḡ ami.”

⁵ *Ma Judas hakaliv valuselenḡ seleva takêḡ hayô unyak mathenḡ kapô ma hi havaklôk ba hama.

⁶ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da isup valuselenḡ seleva takêḡ ba enaḡ, “Valuselenḡ êntêk ma valuselenḡ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba intu abô balabuḡ hanaḡ nena valuselenḡ takêḡ ma miḡ nandô êmô imbiḡ unyak mathenḡ anêḡ valuselenḡ ami.” ⁷ Ma thêlô ibutiḡ abô ek nêḡnêḡ anyô hapesaḡ uḡ anêḡ pik bute vuli ek nedav avômalô loḡ buyaḡ êḡjêk. ⁸ Ma avômalô elam pik êḡ nena “Engasô Thalalenḡ” ek malê nena ewa valuselenḡ ek nijik anyô yaḡ vônô esak. ⁹⁻¹⁰ *Ba intu Wapômbêḡ anêḡ abô hik anôḡ ba hanaḡ hadêḡ plopet Jelemaia nena,

“Thêlô ewa valuselenḡ ba êv anyô hapesaḡ uḡ anêḡ pik bute

vuli hatôm atu ba Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ ya.

Valuselenḡ êḡ ma avômalô Israeḡ elam hatôm yani anêḡ vuli ba êv ek nijik yani vônô.”
Sekalaia 11:12-13

Yisu hadum abô hathak Pailat
(Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹¹ Yisu hamiḡ anyô bêḡ Pailat thohavloma, ma Pailat hanaḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e?” Ma Yisu hanaḡ nena, “Intu êḡ, hatôm intu honaḡ.”

¹² *ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalô iniḡ ḡê bêḡbêḡ ibi Yisu liḡkupik hathak abô lomaloma.

¹³ Êḡ ma Pailat hanaḡ, “Aisé! Miḡ holaḡô iniḡ abô ami ma o bônôḡ eka?” ¹⁴ Ma doḡtom yani bônôḡ iyom ma miḡ hanaḡ iniḡ abô viyaḡ ami. Ba intu Pailat hasoḡ kambom.

¹⁵ Waklavôḡ Hale ba Hi nômbêḡ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôḡ te anêḡ athêḡ ek Pailat nêḡm vê. Ma Pailat hathak hêv ôpêḡ vê.

¹⁶ Sondabêḡ êḡ ma anyô te anêḡ athêḡ nena Yisu Balabas hamô koladôḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ eyala ôpêḡ. ¹⁷ Aêḡ ba avômalô sapêḡ ethak doḡtom ma Pailat hanaḡ hik thêlô liḡ, “Yatak opalê te êndêḡ môlô, Balabas mena Yisu atu ba elam nena Mesia?” ¹⁸ *Pailat hayala nena ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ lenḡḡdaḡ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaḡ aêḡ.

¹⁹ Pailat halanô abô denaḡ ma yanavi hêv abô hadêḡ yani ba hanaḡ, “Bôkam ma yahayê niaviḡ te ba yahakô kambom. Aêḡ ba miḡ undum nômlate êndêḡ anyô thêthôḡ intu ami.”

²⁰ Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ êlôk avômalô lenḡ ek nendam Balabas ma nenaḡ

* 27:5: Mat 26:14-15

* 27:9-10: Jer 19:13; 32:6-9

* 27:12: Ais 53:7

* 27:18: Jon 11:47-48; 12:19

éndêḡ Pailat nena nijik Yisu vônô.
 21 Aêḡ ba Pailat hananḡ hik thêlô liḡ,
 “Yatak anyô ju êntêk yan sê?” Ma
 avômalô elam, “Balabas.” 22 Ma
 Pailat hananḡ hik thêlô liḡ hathak
 loḡbô nena, “Ma Yisu atu ba elam
 nena Mesia, yandum ôpêḡ aisê?”
 Ma sapêḡ elam nena, “Nijik vônô
 esak a!” 23 Ma Pailat hananḡ, “Eka?
 Yani hadum malê kambom?” Ma
 doḡtom thêlô elam lôklala hathak
 loḡbô nena, “Nijik vônô esak a!”

24 *Pailat halanô thêlôninḡ kaêk
 ma hayê nena vovak bêḡ hadum
 ek imbitak ba anêḡ ku êḡ tem miḡ
 hik anôḡ ami. Êḡ ma yani hawa
 ḡanḡ ma hathik banḡ hamiḡ avômalô
 malenḡ ma hananḡ nena, “Ôpêntêk
 hama, ma môlôda unim malainḡ ma
 miḡ yenanḡ malainḡ ami!” 25 *Ma
 avômalô sapêḡ enanḡ viyanḡ, “Yôv!
 Yêlô lôk yêlôaniḡ avômena ininḡ
 malainḡ!” 26 Êḡ ma Pailat hatak
 Balabas ba hi. Ma hananḡ ek nebali
 Yisu esak yak lôkmanḡinḡ vêm ma
 hatak halôk ḡê vovak bahenḡinḡ ek
 nijik vônô esak a.

*Nê vovak enanḡ abôma hathak
 Yisu*

(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

27 Pailat anêḡ ḡê vovak ewa
 Yisu ba i Pailat anêḡ unyak badêḡ
 kapô. Ma elam ḡê vovak sapêḡ
 êlêm ethak doḡtom ba ekalabu yani
 sinḡ. 28 *Ma ibi anêḡ nômkama thô
 ba hamiḡ liḡ popam. Ma ewa kinḡ
 anêḡ kwêv thalalenḡ daim te ma
 ik hathak yani. 29 Ma ewa yak
 lôkmanḡinḡ atu ba epesanḡ hatôm kinḡ
 ininḡ kulunḡ ma ik halôk wakadôk.
 Ma etak kôm halôk yani banḡ
 vianôḡ ba havalonḡ hatôm kinḡ ininḡ
 kwandinḡ. Ma thêlô elek venḡndôḡ
 lêlô hadêḡ yani ma enanḡ abôma
 nena, “Waklêvôḡ mavi, avômalô
 Israël ininḡ kinḡ!” 30 *Ma vi êsôvwapôk

hathak yani ma vi ewa kwandinḡ
 atu ba ik wakadôk hathak. 31 Ma
 enanḡ abôma hathak yani vêm ma
 ibi kwêv thalalenḡ atu thô ma ik
 yanida anêḡ kwêv daim hathak
 loḡbô. Ma elom yani ba i ek nijik
 vônô esak a.

*Ik Yisu hathak a
 (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43;
 Jon 19:17-27)*

32 Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini
 te ba anêḡ athêḡ nena Saimon
 halôk loḡondê. Ma êpôvinḡ ôpêḡ
 ek enja Yisu anêḡ alovalanḡsinḡ.
 33 Êḡ ma thêlô i êyô loḡ te anêḡ
 athêḡ nena Golgota, athêḡ êḡ anêḡ
 ôdôḡ nena Loḡ Lenkadôk Lokwanḡ.
 34 *Loḡ êḡ ma thêlô ewa wainḡ ba
 eyelanḡ nôm maninḡ te halôk ma êv
 hadêḡ yani ek inum ek miḡ vovanḡ
 bêḡ anôḡ ami. Yani hanum dokte
 iyom ma hadô. 35 *Êḡ ma thêlô ik
 yani loḡ hathak a. Vêm ma ibi valu
 ek nêgê nena opalêla intu tem neja
 anêḡ kwêv lo sôp. 36 Vêm ma êlôk
 êmô ma eyabinḡ ininḡ ku êḡ. 37 Yani
 wakadôk vulinḡ ma eto abô atu ba
 idum anêḡ abô ḡama hathak ba eto
 nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ IS-
 LAEL ININḡ KIN

38 *Ma êthôkwêḡ anyô vani lok-
 wanḡju haviḡ. Êthôkwêḡ yanḡ hamiḡ
 Yisu banḡ vianôḡ, ma yanḡ hamiḡ
 banḡ vikenḡ. 39 *Ma avômalô takatu
 ba elom loḡondê êḡ ba i ibi abôma
 hathak yani lôk itutuninḡ lenḡkadôk
 40 *ba enanḡ, “O atu ba honanḡ nena
 tem undininḡ Wapômbêḡ anêḡ un-
 yak mathenḡ ma ondav esak loḡbô
 êtôm wak lô iyom e? Êḡ ma nêm
 oda bulubinḡ! O ma Wapômbêḡ
 anêḡ Nakadunḡ, e? Êḡ ma otak alo-
 valanḡsinḡ ma ôlêm pik!” 41 Ma
 ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk
 hathak abô balabunḡ lôk avômalô

* 27:24: Lo 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28 * 27:28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6 * 27:34:
 Sng 69:21 * 27:35: Sng 22:18 * 27:38: Ais 53:12 * 27:39: Sng 22:7; 109:25 * 27:40:
 Mat 26:61; Jon 2:19

iniñ nê bêñbêñ, thêlô enañ abôma haviñ ba enañ, ⁴² “Ôñgô! Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ, ma doñtom miñ hatôm nêñ yanida bulubiñ ami eka? Yani ma Is-lael iniñ kiñ e? Êñ ma etak alo-valañsiniñ ba êlêm pik ek alalô nagê ba nanêmimibiñ yani! ⁴³ *Ôpêñ hêvhaviñ Wapômbêñ ba hanañ, ‘Ya Wapômbêñ anêñ Nakaduñ’. Yôv! Alalô nagê! Wapômbêñ lahaviñ nêñ yani bulubiñ e?” ⁴⁴ Ma anyô kambom ju atu ba imiñ alo-valañsiniñ haviñ yani enañ abôma haviñ.

Yisu hama

(*Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30*)

⁴⁵ Waklêvôñ biñ ma momañiniñ hayô pik sapêñ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. ⁴⁶ *Habobo 3 kilok ma Yisu dalam lôklala nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êñ anêñ ôdôñ aêntêk, “Yenan Wapômbêñ, yenan Wapômbêñ, aisê ka hôdô ya?” ⁴⁷ Ma avômalô vi atu ba imiñ loñ êñ elañô abô êñ ma enañ, “Yani dalam Elia!” ⁴⁸ *Kethen oyan ma nê êñ te hi ma hawa kapôk ba hason halôk wain manin. Ma hathôkwêñ kapôk êñ hathak apiyak te ba hêv hadêñ yani ek inum. ⁴⁹ Ma anyô vi enañ, “Dô! Alalô nagê vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêñ yani bulubiñ la?” ⁵⁰ Ma yani dalam kaêk lôklala hathak loñbô ma hatak dahô ba hi ma hama.

⁵¹ *Ma sôp bêñ atu ba hamiñ unyak mathen ek hayañ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vulin ba hayô vibiñ. Ma duviañ hayôkwiñ pik ma valu hapupup nenanena. ⁵²⁻⁵³ Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô mathen sêbôk atu ba ema ma Wapômbêñ hik i liñ ba etak siô ma iviyô hathak loñbô. Ma eyabiñ Yisu anêñ haviyô

hathak loñbô, êñ ma thêlô lôkthô i unyak mathen Jerusalem. Ma avômalô bêñ anôñ êyê i. ⁵⁴ Ma anyô vovak laik lôk nê vovak takatu ba eyabiñ Yisu êmô êyê duviañ lôk nôñ takatu ba habitak. Êñ ma thêlô êkô kambom ba enañ nena, “Avanôñ biñ, ôpêntêk ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ anôñ!”

⁵⁵⁻⁵⁶ *Ma Malia anêñ Magadala, ma Malia Jems lo Josep iniñ talêbô, ma Sebedi anêñ nakaduñ luvi iniñ talêbô, thêlô lôk avi bêñ anôñ imiñ daim dokte ba êyê. Avi takêñ bôk etak Galili ma even haviñ Yisu ek êv yani sa.

Elav Yisu

(*Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42*)

⁵⁷⁻⁵⁸ *Yañsiniñ ma anyô lôk valuseleñ bêñ te anêñ Alimatia ba anêñ athêñ nena Josep halêm hayê Pailat. Yani bôk halañô Yisu anêñ abô ba hasopa ba intu hi hanañ hadêñ Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêñ kupik e?” Êñ ma Pailat hanañ hadêñ nê vovak ba êv hadêñ Josep. ⁵⁹ Ma Josep hawa Yisu liñkupik ba havuliv siñ hathak sôp thapuk mabuñ mavi te. ⁶⁰ *Ma hawa Yisu liñkupik ba hi hadô hêk anêñ siô lukmuk te. Siô êñ ma elav valu abyañ ba epesañ ek nedav nê ñama êndôk. Yôv ma habubi valu bêñ te ba hik siô abôlêk siñ hathak ma hi. ⁶¹ Ma Malia anêñ Magadala, thai lôk Malia yan, êmô saku ma êyê siô êñ.

Nê vovak eyabiñ siô

⁶² Waklavôñ êpôpêk nômkama Sabat lêk hale ba hi yôv. Ma haviyô hayañ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi i ek nêgê Pailat. ⁶³ *Ma thêlô enañ, “Anyô bêñ, yêlô lenñhabi nena anyô abôyan atu hamô lôkmala

* 27:43: Sng 22:8 * 27:46: Sng 22:1 * 27:48: Sng 69:21 * 27:51: Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 * 27:55-56: Luk 8:2-3 * 27:57-58: Lo 21:22-23 * 27:60: Ais 53:9 * 27:63: Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

denañ ma hanañ nena êtôm wak lô, ma tem nijik yani liñ ba imbiyô esak loñbô.

⁶⁴ “Ba intu nê m nê vovak ini ek neyabin siô êtôm wak lô êñ. Yakô yanida anêñ nê ku ini neja anêñ kupik vani ma nesau avômalô nena, ‘Wapômbênj lêk hik yani liñ ba haviyô hathak loñbô.’ Abôyanj êñ ma tem kambom anôñ ek yanj môñj atu.” ⁶⁵ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ thêlô, “Mavi. Noja nê vovak doho ba unu ek nepesañ siô abôlêk êñ ba majanj.” ⁶⁶ Êñ ma thêlô i ma ebalanj valu atu ba hamô siô abôlêk sinj. Yôv ma thêlô enanj hadêñ nê vovak, “Môlô nô môtô ek noyabinj siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loñbô

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

¹ Sabat hale ba hi. Ma sonda êñ anêñ wak te môñj hayô. Lôkbôk momanjiniñ ma Malia anêñ Magadala lôk Malia yanj thai i ek nêgê siô. ² Ma duvianj bêñj hayô ek malê nena Anyô Bêñj anêñ añela te halôk anêñ lej ba halêm ba habubi valu bêñj atu vê ma hayô hamô loñj ba hamô. ³ Anêñ thohavloma hatôm damak ma anêñ kwêv ma thapuk anêñ dôêñ. ⁴ Ma nê vovak êyê ba êkô kambom ba elowalinj. Ba êv yak êlôk êk êtôm nê ñama.

⁵ Êñ ma añela hanañ hadêñ avi ju êñ, “Minj nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm Yisu, ôpatu ba ik hathak a. ⁶ *Wapômbênj lêk hik yani liñ yôv ba haviyô hathak loñbô hatôm bôk ba hanañ. Yani minj hêk loñj êntêk ami ma lêk hi yôv. Ma nôlêm ek ôngô loñj atu ba yani hêk. ⁷ Mamu kethenj ba unu nonanj êndêñ anêñ nê ku nena, ‘Wapômbênj lêk hik yani liñ hêk ñama ba haviyô hathak loñbô. Ma lêk hamôñj ek

môlô ba hi Galili. Ôyô loñj êñ ma tem nôpôm yani.’ Abô êntêk intu yahalêm hathak.”

⁸ Avi ju êñ elanjô abô êñ ba êkô, ma donjom thai leñjñmavi anôñj haviñ. Ma thai etak siô ma elanjvñj kethenj ba i ek nenanj abô êñ êndêñ anêñ nê ku. ⁹ Ma Yisu hapôm thai ma hanañ, “Lôkbôk mavi.” Ma thai i evalanj vakapô ma êv yenj hadêñ yani. ¹⁰ *Êñ ma hanañ, “Mamu minj nôkô ami ma unu nonanj êndêñ yenanj aijan thêlô nena ini Galili. Loñj êñ ma tem thêlô nêpôm ya.”

Nê vovak iniñ abôyanj

¹¹ Avi ju êñ even denanj ma nê vovak doho eyabinj siô êyô Jerusalem. Ma thêlô i hadêñ nê bêñbêñj êbôk da ma enanj abô hathak duvianj lôk añela. ¹² Ma nê bêñbêñj êbôk da lôk nê bêñbêñj ethak donjom ma epe-sanj abô ek nê nê m valuselenj bêñj anôñj êndêñ nê vovak. ¹³ Ma thêlô enanj hadêñ nê vovak nena, “Môlô nonanj aêntêk êndêñ avômalô, ‘Yêlô ek sôm ba athônj paliñ ma Yisu anêñ nê ku êlêm hadêñj bôlôvônj ma ewa anêñ kupik vani.’” ¹⁴ Ma thêlô enanj abô doho haviñ hadêñ nê vovak nena, “Anyô bêñj Pailat halanjô abô hathak nô m êñ, ma yêlô tem napesanj abô imbiñj yani ek môlô minj nôpôm malainj ami.” ¹⁵ Ma nê vovak ewa valuselenj ma idum hatôm atu ba nê bêñbêñj enanj. Ma abô êñ intu hi haveñj Israe l iniñ loñj sapêñj ba enanj aêñ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêñ anêñ nê ku

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ *Nê ku lauminj ba lahavute i Galili ma êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanañ yôv nena thêlô ini. ¹⁷ Thêlô êyê Yisu ma êv yenj hadêñ yani. Ma doho êthônj paliñ dokte ba leñjñhabi nena, “Êntêk ma Yisu mena mi e?” ¹⁸ *Êñ ma halêm

* 28:6: Mat 12:40; 16:21 * 28:10: Mat 26:32

* 28:16: Mat 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22

ma hanaŋ hadêŋ i, “Wapômbêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ek yayabiŋ leŋ lôk pik lôkthô. ¹⁹ *Aêŋ ba môlô unu êtôm pik sapêŋ ma nundum avômalô sapêŋ ba nimbitak êtôm yenaŋ avômalô. Ma nusik thêlô êndôkŋaŋ esak Wapômbêŋ lôk Nakaduŋ ma Lovak Matherŋ iniŋ athêŋ. ²⁰ Ma nôndôŋ thêlô ek nesopa abô nômbêŋ atu ba bôk yahêv hadêŋ môlô yôv. Odaŋô! Tem yamô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ.”

* **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môñ

Mak hato kapya êntêk. Yani anêñ athênj yañ nena Jon Mak. Yani ma anyô Israèl te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêñ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denañ ba intu miñ hi haviñ Yisu ami. Yani halumbak bêñ hamô Jerusalem ba intu halanô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môñ anôñ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviñ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Havenj yam ma Mak hamô haviñ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêñ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanañ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbênj anêñ Nakaduñ ba havalonj Wapômbênj anêñ lôklokwanj ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviñ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malainj lomaloma hapôm avômalô êvhavinj anêñ Lom, ba intu hato kapya êntêk ek embatho avômalô êvhavinj lonj ek niminj lôklokwanj. Mak hayê nena Yisu anêñ lôklokwanj ma bêñ anôñ ba hamônj ek Sadañ anêñ.

Hato kapya êntêk hadênj sond-abênj 55 mena 65 AD la.

Jon anyô hathik ñañ hapôpêk Yisu anêñ lonjondê

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

¹ Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbênj nakaduñ Yisu Kilisi.

² Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,

“Ondañô! Tem yanêm yenañ anyô ku te ek enja abô êmônj ek o,

ôpênj tem êpôpêk anêm lonjondê. *Malakai 3:1*

³ *Kaêk te halam havenj lonj thiliv nena,

‘Nôpôpêk lonjondê ek Anyô Bêñ êlêm, ma nopesañ ba imbitak thêthônj ek yani.’ *Aisaia 40:3*

⁴ *Aênj ba Jon anyô hathik ñañ habitak anêñ lonj thiliv ba hanañ ek avômalô nede kapôlônjinj liliñ ba nisik ñañ ek Wapômbênj nêm inin kambom vê. ⁵ Êñ ma avômalô Judia lo Jerusalem sapênj ibi thêthô ba i hadênj yani ek enañ inin kambom bêñ. Ma Jon hathik i halôk ñañ Jolodañ. ⁶ *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesañ hathak bok kamel vuluk ma havak bokñgôp epesañ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayañ kôm sopek lôk hanum biyo thôk. ⁷ *Ma hanañ nena, “Ôpatu ba tem embenj ya yam anêñ lôklokwanj ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athênj bêñ ma ya ma yaônâlôk ba intu miñ hatôm yakôm ba yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami. ⁸ Yahathik môlô hathak ñañ. Ma donjom yani tem isik môlô esak Lovak Matheñ.”

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

⁹ Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêñ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ñañ Jolodañ. ¹⁰ Yisu haviyô anêñ ñañ kapô ma hayê leñ hakyav ma Lovak Matheñ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô. ¹¹ *Ma abô te halêm anêñ leñ nena, “O ma yenañ Okna atu ba yalenj haviñ. Yalenj mavi anôñ hathak o.”

* 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4 * 1:6: 2Kinj 1:8; Mat 11:8 * 1:7: Ap 13:25 * 1:11: Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sng 91:11-13

Sadañ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Ma kethen oyañ ma Lovak Mathen hêv Yisu vê hi loñ thiliv. ¹³ *Yisu hamô loñ êñ hatôm wak 40, êñ ma Sadañ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviñ alim bomañ ma aña eyabiñ yani.

Yisu anêñ ku môñ

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ *Etak Jon halôk koladôn, êñ ma Yisu hi Galili ma hanañ Wapômbên anêñ Abô Mavi bên nena, ¹⁵ **“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbên anêñ loñ lôkliñyak lêk habobo. Aên ba node kapôlômim liliñ lôk nônêmimbiñ Wapômbên anêñ Abô Mavi!”*

Yisu dalam anyô ayova ek nesopayani

(Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

¹⁶ Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêñ dañ ma hayê Saimon lo yañ Andulu. Thai ma nê ik alim ba lêk ekaliv yakseñ haveñ. ¹⁷ Ma Yisu hanañ hadênñ thai, *“Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseñ.”* ¹⁸ Kethen oyañ ma thai êdô iniñ yakseñ hamô ma esopa yani.

¹⁹ Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniñ yeñ ma idu iniñ yakseñ titip. ²⁰ Hayê thai ma halam, êñ ma êdô lambô Sebedi hamô yeñ haviñ anêñ nê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ngôk vé

(Luk 4:31-37)

²¹ Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeñ ma hadôn avômalô. ²² *Thêlô elañ anêñ abô ba eson kambom ma lenjñhabi nena yani

miñ hadôn i hatôm nê lôkauk hathak abô balabuñ ami. Mi, hadôn i hatôm anyô lôk athên bên. ²³ Ma anyô te hamô unyak yeñ êñ ba ngôk lelaik hamô haviñ yani. Ma dalam nena, ²⁴ **“Yisu anêñ Nasalet, hôlêm ek udum malê êndênñ yêlô? Hôlêm ek umbuliñ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbên anêñ Anyô Mathen.”*

²⁵ Êñ ma Yisu hathañ ngôk êñ ba hanañ, *“O bônôn ma otak ôpêntul!”* ²⁶ *Ma ngôk lelaik êñ hayôkwiñ ôpên kambom anôn ba hañgaliak ma hatak ôpên ba hi.

²⁷ Ma avômalô sapên eson kambom ba enañ hadên i, *“Malê êntêk aên am? Yani hadôn auk lukmuk hatôm anyô lôk athên bên. Ma hanañ lôklokwañ hadên ngôk lelaik ma elañ anêñ abô ba esopa.”* ²⁸ *Ma abô hathak Yisu halañviñ haveñ Galili iniñ loñ sapên.

Yisu hadum avômalô lijiñ bên anôn mavi

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Ma Yisu thêlô etak unyak yeñ, ma i Saimon lo Andulu iniñ unyak. Ma Jems lo Jon i iviñ. ³⁰ Êyô unyak, ma enañ hadên Yisu nena Saimon yañavi hapôm lijiñ vovañ ba hêk. ³¹ Ma Yisu hi hadênñ avi êñ ma havalon bañ ma hadadi haviyô. Êñ ma lijiñ hatak yani ma hapôpêk nôm ek thêlô.

³² Wak halôk abuk ma avômalô ewa nê lôk lijiñ lôk nê takatu ba ngôk habuliñ i ba êlêm ek Yisu. ³³ Lôk avômalô malak lôñ êñ sapên êlêm iviñ ba êmô unyak anêñ piklêvôn. ³⁴ *Êñ ma Yisu hadum avômalô lôk lijiñ lomalom bên anôn mavi. Ma hêv ngôk bên anôn vê haviñ. Ngôk takên eyala nena yani intu opalê ba miñ hatak i ek nenañ abô ami.

* 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2 * 1:22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26
* 1:28: Mat 4:24 * 1:34: Mak 3:10-12

*Yisu da hi loŋ thiliv ek eteŋ mek
(Luk 4:42-44)*

35 *Lôkbôk momaŋiniŋ mi ma Yisu haviyô ba hi loŋ thiliv ek eteŋ mek. 36 Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani haveŋ. 37 Êpôm yani ma enaŋ, “Avômalô sapêŋ êbôlêm o haveŋ.”

38 Ma Yisu hanaŋ, “Alôana buyaŋ. Alôana malak lôŋ takatu ba hamô habobo ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ i imbiŋ. Hathak ôdôŋ êŋ iyom intu yahalêm.” 39 *Ma Yisu haveŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamô iniŋ unyak yeŋ lôk hêv ŋgôk bêŋ anôŋ vê hêk avômalô.

*Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)*

40 Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôŋ lêlô ma habui hadêŋ Yisu ba hanaŋ, “Hathak oda anêm lemhaveŋ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”

41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêŋ ba hataka baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, “Yaleŋhaveŋ. Umbitak mabuŋ mavi.” 42 Êŋ ma palê lepla êŋ hayôv ma liŋkupik habitak mabuŋ mavi.

43 Ma Yisu hêv ôpêŋ ba hi ketheŋ ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ yani nena, 44 * “Miŋ onaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ avômalô vi ami. Nu êndêŋ nê êbôk da ma nuŋgwik o thô êndêŋ i iyom. Ma osopa balabuŋ atu ba Mose bôk hato ba nêma da ek nê êbôk da nêgê o nena lêk hubitak mabuŋ.” 45 Ma doŋtom ôpêŋ miŋ hasopa Yisu anêŋ abô thêthôŋ ami. Mi, hanaŋ bêŋ ba abô êŋ hi may-aliv. Ba intu Yisu miŋ hatôm ni lo-malak nenanena ami. Mi, hi haveŋ loŋ thiliv, ma avômalô êlêm anêŋ luvuluvu ba êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Kapaneam hathak loŋbô ma avômalô elañô nena Yisu lêk hayô anêŋ loŋ. 2 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm ba êmô unyak kapô êŋ aleba putup, ma unyak abôlêk putup aêŋ iyom. Ma Yisu hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ i. 3 Ma anyô doho ewa anyô havuviŋ te ba êlêm ma anyô ayova evak. 4 Avômalô bêŋ anôŋ ba loŋ putup ba miŋ hatôm neja ôpêŋ ba ini unyak kapô ek Yisu ami. Ba ethak unyak vôv ba êŋgô unyak vôv abyaŋ ma êlêlô ôpêŋ halôk yêm aleba habup ek Yisu. 5 Yisu hayê thêlôniŋ êvhaviŋ, ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, “Yenaŋ okna, lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

6 Ma nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô haviŋ ba leŋiŋhabi nena, 7 “Aisê ka ôpêntêk hanaŋ aêŋ? Ôpêŋ hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêma kambom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

8 Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk? 9 Abô alê intu vumvum ek yanaŋ êndêŋ anyô havuviŋ êntêk: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô onja anêm yêm ba omben.’ 10 Aêŋ ba tem yaŋgik thô êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêma kambom vê.” Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, 11 “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.” 12 Êŋ ma ôpêŋ haviyô anêŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêm ma hale yaŋ ba hi. Avômalô esoŋ kambom ba êbô

* 1:35: Mat 14:23; Mak 6:46

* 1:39: Mat 4:23; 9:35

* 1:44: Wkp 14:1-32

Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enaḡ, “Yêlô miḡ bôk ayê nômlate aêntêk ami!”

Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ êyô ma yani hadôḡ i. ¹⁴ Yani habup hathak ma hayê Livai, Alpius nakaduḡ hamô unyak ewa takis. Ma hanaḡ, “Ôlêm osopa ya.” Êḡ ma haviyô ba hi hasopa yani.

¹⁵ Yisu hayaḡ nôḡ haviḡ Livai hamô anêḡ unyak. Ma ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom bêḡ anôḡ êyô eyaḡ nôḡ haviḡ yani lôk anêḡ ḡê ku ek malê nena thêlô bêḡ anôḡ esopa Yisu. ¹⁶ *Ma Palisi doho atu ba ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êyê ma enaḡ hik anêḡ ḡê ku liḡ, “Yisu hayaḡ nôḡ haviḡ ḡê ewa takis lôk ḡê idum kambom eka?”

¹⁷ Yisu halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ, “ḡê lôk lijiḡ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ḡê lijiḡ mi ma mi. Ma aêḡ iyom yahalêm ek yandam ḡê takatu ba idum kambom. Ma miḡ yahalêm ek yandam ḡê thêthôḡ ami.”

Enaḡ hik Yisu liḡ hathak kobom evak balabuḡ ek nôḡ

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Wak te ma Jon anêḡ ḡê ku lôk Palisi esopa iniḡ kobom evak balabuḡ ek nôḡ ek leḡiḡhabi Wapômbêḡ. Ma avômalô doho êyô ek Yisu ma enaḡ hik liḡ, “Jon lo Palisi iniḡ ḡê ku evak balabuḡ ek nôḡ ma anêḡ ma mi eka?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ, “Anyô te hawa avi lukmuk, êḡ ma anêḡ anyô môlô eyaḡ nôḡ lôk leḡiḡmavi. Ma miḡ hatôm nembak balabuḡ ek nôḡ ami. ²⁰ Ma doḡtom haveḡ yam, ba ewa yani vê hêk thêlô, êḡ ma anêḡ ḡê môlô tem nembak balabuḡ ek nôḡ.

²¹ “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute ba indu sôp bô anêḡ abyaḡ siḡ esak ami. Hadum aêḡ ma tem sôp lukmuk buêḡ êmô sôp bô kisi. Êḡ ma tem itip bêḡ. ²² Ma môlô othak ôkê waiḡ lukmuk halôk kolopak epesaḡ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiḡ lukmuk êḡ tem imbuliḡ bok kupik bô atu ba bôk thek-thek ba tem ipup ba waiḡ engasô ni. Ba intu othak ôkê waiḡ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiḡ mavi ma miḡ ipup ami lôk waiḡ miḡ engasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêḡ alaḡ
(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Sabat te ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku i evenḡ ku kapô te, ma ḡê ku ewa wit doho ek nejaḡ. ²⁴ *Ma Palisi enaḡ hadêḡ Yisu, “Ondaḡô! Abô balabuḡ hanaḡ nena Sabat ma miḡ hatôm nandum ku ba naja nôḡ ek naḡḡaḡ ami. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ibuliḡ waklavôḡ êḡ!”

²⁵ *Ma Yisu hanaḡ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêḡ ḡê môlô ema kisi ba idum e? ²⁶ *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô bêḡ habôk da, ma Devit habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ kapô ma hayaḡ polom atu ba mathenḡ anôḡ. Polom êḡ ma ḡê êbôk da iyom iniḡ ek nejaḡ ba intu habuliḡ abô balabuḡ buêḡ. Ma doḡtom Devit hayaḡ doho ma hêv doho hadêḡ anêḡ ḡê takatu ba iviḡ yani ba eyaḡ.”

²⁷ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Wapômbêḡ hapesaḡ Sabat ek nêḡ avômalô sa ma miḡ hapesaḡ avômalô ek Sabat eyabiḡ i ami. ²⁸ Aêḡ ba Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma Sabat anêḡ Alaḡ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baḡ

* 2:16: Mat 11:19 * 2:24: Lo 23:25 * 2:25: 1Sml 21:1-6 * 2:26: Wkp 24:5-9 * 2:27: Lo 5:14

hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Ma Yisu habitak hayô unyak yen kapô hathak loŋbô. Ma anyô banj hatyôk te hamô unyak êj kapô. ² Ma nê takatu ba êbôlêm loŋôndê ek nenanj Yisu bêj êmô ma ititiŋ yani nena tem indum ôpêj mavi êndêj Sabat mena mi e? ³ Êj ma Yisu hananj hadêj ôpatu ba banj hatyôk nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêj nêgê o.”

⁴ *Vêm ma hananj hik thêlô liŋ nena, “Alalô hatôm nandum malê ek nasopa balabuŋ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi mena nandum kambom? Hatôm alalô nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nanjik i vônô?” Ma doŋtom sapêj bônôj.

⁵ Ma Yisu lamaniŋ ba hatitiŋ i hawê havenj lôk lamalaiŋ hathak thêlô evalonj kapôlônjiŋ loŋ. Êj ma hananj hadêj ôpatu, “Oto bahem.” Ma ôpêj hato banj ma banj êj habitak mavi hathak loŋbô. ⁶ *Yôv ma Palisi ethak doŋtom haviŋ avômalô Israeël vi atu ba esopa Helot. Ma evak abô ek nêpôm loŋôndê te ek nijik Yisu vônô.

Avômalô bêj anôj esopa Yisu
(Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

⁷ Yisu lôk anêj nê ku etak loŋ êj ba i kasukthôm anêj danj ma avômalô Galili bêj anôj esopa yani. ⁸ Avômalô anêj Judia ma Jelusalem lo Idumia ma ŋanj Jolodanj vi lôk Taia ma Saidon, bêj anôj elanjô nôm takatu ba Yisu hadum ba intu êlêm ek nêgê yani. ⁹ Ma Yisu hayê avômalô bêj anôj ba hananj hadêj anêj nê ku nena nêpôm yen te yapinj ek avômalô ekalabu yani sinj ma esak yenj êj ba ni êmô. ¹⁰ *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk lijiŋ bêj anôj mavi ba avômalô

takatu ba idum lijiŋ denanj intu lôklokwanj ek nêsôm yani. ¹¹ *Ma ŋgôk lelaik takatu êyê yani ma êv yak êlôk êk yani ma ba elanj lôklala nena, “O ma Wapômbêj anêj Nakaduŋ.” ¹² *Ma doŋtom Yisu hananj lôklokwanj hadêj thêlô ek miŋ nenanj yani bêj êndêj anyôla ami.

Yisu halam nê ku laumiŋ ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam nê takatu ba yani lahaviniŋ ba i hadêj yani. ¹⁴ Ma habi banj hayô hamiŋ anyô hatôm laumiŋ ba lahavuju ma halam i nena aposel. Yani hatak i ek nêôm imbiŋ yani lôk nê m i ba ini ek nenanj Wapômbêj anêj abô bêj. ¹⁵ Ma yani lahaviniŋ nê m lôklokwanj êndêj thêlô ek nê nê m ŋgôk loma-loma vê. ¹⁶ *Êntêk ma anyô laumiŋ ba lahavuju takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba halam nena Pita ma ¹⁷ *Jems lo yanj Jon, thai iniŋ lambô ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis. Boanegis anêj ôdôj nena Kakalu anêj Nali. ¹⁸ Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te ¹⁹ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hananj Yisu bêj.

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ma Yisu lôk anêj nê ku êyô unyak te kapô ma avômalô bêj anôj êyô ba ekalabu thêlô siŋ hathak loŋbô aleba miŋ hatôm nejanj nôm ami. ²¹ Ma Yisu anêj avômalô elanjô abô hathak nôm êj ma êlêm ek neja yani ba ini neyabiniŋ ek malê nena avômalô enanj nena anêj auk lêk molo.

* 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:18: Selot anêj ôdôj nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniŋ gavman ek miŋ eyabiŋ avômalô Israeël ami. * 3:22: Mat 9:34; 10:25

22 *Nê lôkauk hathak abô bal-abun anêḡ Jerusalem êlôk ba êlêm ma enaḡ, “Belsebul* hamô havinḡ yani! Ba intu hêv ḡgôk vê hathak ḡgôk ininḡ anyô bêḡ Belsebul anêḡ lôklokwanḡ.”

23 Ma Yisu dalam thêlô êlêm ethak donḡtom ma hanaḡ abô loḡ kapô doho hadêḡ i. “Sadaḡ hatôm nêḡ Sadaḡ vê e? 24 Mi, avômalô loḡ bêḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak. 25 Lôk avômalô ôdôḡ te evaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma tem nêḡnêḡ yak aêḡ iyom. 26 Ba intu Sadaḡ hik vovak havinḡ yanida ba havaki vose hi ôdôḡ ju, êḡ ma tem yani nêḡ nêḡ yak ba tem minḡ êḡmô ami. 27 Odaḡô abô yanḡ imbinḡ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwanḡ yanḡ anêḡ unyak kapô ba enja anêḡ nômkkama vani e? Mi anôḡ! Ôpêḡ embalonḡ anyô lôklokwanḡ êḡ ba ekak loḡ am, êḡ ma yani hatôm enja anêḡ nômkkama vani. 28 Yanaḡ avanaḡ êḡndêḡ môlô nena Wapômbêḡ tem nêḡ avômalô ininḡ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enaḡ vê. 29 Ma donḡtom anyôla hayê Lovak Matherḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôma nena, ‘Êntêk ma ḡgôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ minḡ hatôm nêḡ kambom êḡ vê êḡḡkêk ôpêḡ ami. Ma mi. Anêḡ kambom êḡ tem êḡḡkêk thêthô.”

30 Yisu hanaḡ abô takêḡ hathak ḡḡ takatu ba enaḡ nena ḡgôk lelaik hamô havinḡ yani.

Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 *Ma Yisu anêḡ talêbô lôk iviyaḡ êyô iminḡ yainḡ ma êv anyô te ba hi ek enaḡ êḡndêḡ Yisu nena êlêm yainḡ. 32 Avômalô bêḡ anôḡ lêk ekalabu yani sinḡ ba enaḡ, “Lemtambô lôk môlôvianḡ iminḡ yainḡ ba leḡḡḡhavinḡ nêḡê o.”

33 Ma Yisu hanaḡ hik linḡ, “Opalê intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô?”

34-35 Ma Yisu hayê avômalô nômbêḡ atu ba ekalabu yani sinḡ ma hanaḡ, “Avômalô takatu ba esopa Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ, intu yenaḡ wakatik lôk aiaḡ ma livôḡ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaḡ wakatik lôk aiaḡ thêlô.”

4

Abô loḡ kapô hathak anyô hapaliv yanḡvêk

(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

1 *Ma Yisu hadôḡ avômalô hathak loḡbô hamô kasukthôm anêḡ daḡ. Ma avômalô bêḡ anôḡ ekalabu yani sinḡ ba intu hathak yenḡ te ba hi hamô kasuk habobo linḡdaḡ ma avômalô iminḡ linḡdaḡ habup hathak.

2 *Ma hadôḡ thêlô hathak abô loḡ kapô bêḡ anôḡ. Ba hanaḡ nena, 3 “Odaḡô! Anyô te hi hapaliv anêḡ yanḡvêk halôk anêḡ ku. 4 Yani hapaliv yanḡvêk takêḡ ma vi halôk loḡôndê. Êḡ ma menak êpôm ba eyaḡ. 5 Ma doho halôk valu kikilinḡ ba intu hapup kethenḡ ek malê nena pik dokte iyom. 6 Ma donḡtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêḡ ḡgalôk ma bidonḡna. 7 Ma vi halôk loḡ yak lôkmanḡḡḡ kapô ba yak êḡ halumbak hayô yanḡvêk takêḡ vov. Ba intu minḡ yanḡvêk êḡ hik anôḡ ami. 8 Ma donḡtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêḡ ba hik anêḡ anôḡ. Vi hatôm 30, ma vi 60, ma vi 100.”

9 Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô ḡḡ lôk lemôndôḡ ma nodanḡ abô êntêk katô!”

10 Avômalô nômbêḡ atu etak Yisu ba i, êḡ ma yani lôk anêḡ ḡḡ ku lauminḡ ba lahavuju ma avômalô takatu ba evenḡ havenḡ yani iyom intu thêlô êḡmô. Ma thêlô enaḡ hik yani linḡ hathak abô loḡ kapô

* 3:22: Belsebul ma Sadaḡ anêḡ athêḡ yanḡ.

* 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

* 4:1: Mak

3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

takatu ba yani hanañ anêñ ôdôñ.
 11 Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ lêk hêv anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôkliñyak hadêñ môlô. Ma doñtom avômalô vi atu ba êmô yaiñ ek anêñ loñ lôkliñyak, thêlô ethak elañô abô êñ hathak abô loñ kapô iyom. 12 *Aên ba,

“ thêlô tem nêgê bêñ anôñ, ma doñtom tem miñ neyala ami. Ma tem nedañô abô bêñ anôñ, ma doñtom tem miñ neyala abô takêñ anêñ ôdôñ ami.

Yakô thêlô nede kapôlôñij liliñ,
 ma Wapômbêñ nêñ iniñ kam-bom vê.’ ” Aisaia
 6:9-10

13 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô miñ oyala abô loñ kapô êntêk ami e? Aên ba tem môlô noyala abô loñ kapô yañ aisê? 14 Anyô atu ba havatho yañvêk, êñ ma hatôm yani havatho Wapômbêñ anêñ abô. 15 Ma avômalô vi ma êtôm yañvêk atu ba epaliv halôk loñôndê. Thêlô êñ elañô Wapômbêñ anêñ abô. Ma doñtom kethêñ oyañ ma Sadan hayô ba hêv abô takatu ba evatho halôk thêlô kapôlôñij vê. 16 Ma avômalô vi ma hatôm yañvêk epaliv halôk valu kikiliñ. Thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ba êvhaviñ kethêñ lôk leñijmavi. 17 Ma doñtom miñ habi ñgalôk ami ba intu imiñ vauna iyom. Ek malê nena malaiñ lôk vovañ hapôm thêlô hathak Wapômbêñ anêñ abô, êñ ma etak iniñ êvhaviñ kethêñ oyañ. 18 Ma avômalô vi êtôm yañvêk epaliv halôk loñ yak lôkmañgij kapô. Avômalô takêñ elañô Wapômbêñ anêñ abô, 19 *ma doñtom thêlô leñijhiki bêñ anôñ hathak iniñ lôkmala pik êntêk lôk valuselen ma malenijkilik hathak nômkama lomalomama. Auk takêñ intu hasivun Wapômbêñ anêñ abô ba thêlô miñ

ik iniñ anôñ ami. 20 Ma avômalô vi ma êtôm yañvêk epaliv halôk pik mavi. Thêlô elañô ba evaloñ loñ hêk thêlôniñ kapôlôñij. Doho iniñ anôñ atu ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho hatôm 100.”

Êthôkwêñ atum hamiñ ek nêñ deda
 (Luk 8:16-18)

21 *Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ nena, “Môlô othak ôtôm atum ba oson halôk uñ kapô mena uvun hamô loñ kapô e? Mi, môlô ôtôm ba ôthôkwêñ liñ hamiñ. 22 *Nômkama nômbêñ atu ba hamô loñ kapô, êñ ma vêmam ka tem imbitak yaiñ. Ma nômkama takatu ba anyô havun hêk loñ kapô, êñ ma vêmam ka tem imbitak deda. 23 O anyô lôk lemôndôñ ma ondanô abô êntêk.”

24 *Vêm ma Yisu hanañ, “Lemim-imiñ abô takatu ba yahanañ katô. Ma olañô mavi, êñ ma tem noyala katô anôñ lôk noja auk mavi bêñ anôñ imbiñ. 25 *Ôpatu ba halañô Wapômbêñ anêñ abô, ma tem Wapômbêñ nêñ auk bêñ anôñ êndêñ yani. Ma doñtom ôpatu ba miñ halañô Wapômbêñ anêñ abô ami, anêñ auk mavi atu ba bôk hamô haviñ yani, Wapômbêñ tem nêñ vê.”

Abô loñ kapô hathak yañvêk halumbak bêñ

26 Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yañvêk halôk anêñ ku kapô. 27 Ma hêk hadêñ bôlôvôñ ma haveñ hadêñ lôkwak. Ma doñtom yañvêk da hapup ba habitak bêñ, ba anyô êñ miñ hayala ami. 28 Pik da hadum ku ba yañvêk êñ hapup ba livuk habitak ma habi ñauñ ba hik va hayô hamô. 29 *Ma nômkama takêñ hapôpêk i, êñ ma anyô êñ hawa biñ ba hale anôñ hathak

* 4:12: Ap 28:26-27 * 4:19: Mat 19:23-24

10:26; Luk 12:2

* 4:24: Mat 7:2

* 4:25:

Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

* 4:21: Mat 5:15; Luk 11:33

* 4:22: Mat

ek malê nena waklavôñ neja anôñ hayô.”

*Abô loñ kapô hathak ava yaôna
(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)*

³⁰ Ma Yisu hanañ, “Yanañ aisê esak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ek nêñ auk êndêñ môlô? Lôk abô loñ kapô alê yan intu tem yanañ? ³¹ Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêñ ku. Ava êñ ma yaôna lôk. ³² Ma donjom hapup ba habitak alokwanj daim ba hamôñ ek nômkama ku kapô vi. Alokwanj êñ anêñ thanañ ma bêñ ba intu loñ kapô mavi ek menak nedav iniñ unyak êndôk ba nêñmô.”

*Yisu hanañ abô loñ kapô iyom
(Mat 13:34-35)*

³³ Ma Yisu hathak hanañ abô loñ kapô bêñ anôñ aêñ iyom hadêñ avômalô. Ma hadôñ thêlô hatôm thêlôda iniñ auk eyala nômkama. ³⁴ Avômalô bêñ anôñ êmô haviñ yani, êñ ma hathak hadôñ i hathak abô loñ kapô iyom. Ma yanida lôk anêñ nê ku iyom êmô, êñ ma hanañ anêñ ôdôñ bêñ hadêñ i.

*Yisu hanañ ba lovak bêñ hama
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Wak êñ anêñ yanñsin habôk ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” ³⁶ Êñ ma thêlô etak avômalô nômbêñ atu ma ethak yeñ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeñ doho i haviñ. ³⁷ Êñ ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô ba hayuv ñañ ba ñañ hançasô halôk yeñ kapô ba hadum ek êmô yeñ sesonj. ³⁸ Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeñ layuk ba hêk sôm. Êñ ma anêñ nê ku êyô ik liñ ba enañ, “Kêdôñwaga, ñañ tem endok alalô. Ma hosonj nena êñ ma nôñm oyanj e?”

³⁹ Êñ ma Yisu haviyô ma hathañ ñañ budum lôk lovak ba hanañ nena, “Nôñgwêk yaô ma ômô tinjñ!”

Yôv ma lovak hama ma ñañ hêk labalina.

⁴⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miñ ôêvhaviñ ami denañ e?”

⁴¹ Ma nê êñ elowaliñ kambom ba enañ hik thêlôda liñ, “Yani ma opalê ba intu ñañ lo lovak elañô anêñ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ñgôk kambom vé hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Yisu lôk anêñ nê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniñ pik. ² Ma yeñ hathak liñ ma Yisu habup pik. Êñ ma anyô lôk ñgôk lelaik te halêm anêñ siô ba hi hadêñ Yisu. ³ Yani hathak hamô siô ma miñ hatôm anyô late embaloñ yani loñ ami. Ma miñ hatôm nekak yani loñ esak señ ami. ⁴ Bôk evaloñ yani lôbôlôñ ba ekak va lobañ lusu hathak señ ma donjom hathô señ êñ kisi. Anyô late miñ hatôm embaloñ ôpêñ ba êmô tinjñ ami, milôk. ⁵ Ma wak lo bôlôlvôñ sapêñ ma hamô ba haveñ siô lo dum ma hanjaliak ba hanjothe liñkupik hathak valu.

⁶ Yani hayê Yisu halêm daim denañ, ma hanañviñ ba hi hadêñ Yisu ma halek vadôñ lêlô hamô Yisu ma. ⁷⁻⁸ *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ, “Ñgôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ñgôk êñ halam lôklala bomañ, “Yisu, Wapômbêñ Leñ Anôñ Biñ anêñ Nakadunj, hôleñ ek undum malê êndêñ ya? Esak Wapômbêñ anêñ athêñ miñ nêñm vovañ êndêñ ya ami!”

⁹ Êñ ma Yisu hanañ hik ôpêñ liñ, “Anêñ athêñ nena?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yenañ athêñ nena Nê Vovak Lubunjubun, ek malê nena yêlô ma bêñ anôñ.” ¹⁰ Ma yani hateñ Yisu lôbôlôñ nena miñ nêñ thêlô vé êñjêk loñ êñ ami.

* 5:7-8: Mak 1:24

¹¹ Bok bêñ anôñ eyañ nôñ êmô dum te habobo loñ êñ. ¹² Ma ñgôk takêñ enañ hik Yisu liñ nena, “Nêm yêlô vê ni êndôk bok takêñdaku kapô.” ¹³ Êñ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêñ kapô. Ma bok takêñ elañviñ kethêñ ba i hadêñ loñ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêñ vônô. Bok takêñ ma hatôm 2,000.

¹⁴ Ma ñê takatu ba eyabiñ bok êsôv ba i enañ bêñ haveñ malak bêñ lôk loñ yaô nenanena haviñ. Êñ ma avômalo i ek nêgê nôñ atu ba lêk habitak. ¹⁵ Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ñgôk lubuñlubuñ êmô iviñ yani lêk hapuk sôp ma anêñ auk mavi ba hamô tiñiñ. Êñ ma thêlô êkô kambom. ¹⁶ Ma ñê takatu ba êyê nôñ êñ enañ abô hadêñ avômalo hathak malê atu hapôm anyô lôk ñgôk êñ ma enañ hathak bok takatu ba elok ñañ ba ema haviñ. ¹⁷ Êñ ma avômalo eten Yisu lôklokwañ êk etak thêlônin loñ ba ni buyañ.

¹⁸ Yôv ma Yisu hathak yeñ, ma anyô atu ba ñgôk bôk hamô haviñ yani hapetenak nena, “Hatôm yasôk imbiñ o e?” ¹⁹ Ma doñtom Yisu miñ halôk hathak ôpêñ anêñ abô ami ba hanañ nena, “Nu anêm unyak lôk anêm avômalo. Ma onañ êndêñ thêlô esak nômbêñ atu ba Anyô Bêñ hadum hathak o lôk hêv anêñ lahaviñ hadêñ o.” ²⁰ Êñ ma ôpêñ havôhi anêñ loñ ma hanañ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani haveñ malak laumiñ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalo loñ êñ sapêñ elañô ba eson kambom.

*Avena ñama lôk avi lijiñ
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Yisu hathak yeñ ba hi liñdan vi tuvulu hathak loñbô. Yani hamiñ liñdan, ma avômalo bêñ anôñ isup i

ethak doñtom ba ekalabu yani siñ. ²² Ma anyô bêñ hayabiñ unyak yeñ te halêm, anêñ athêñ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi. ²³ Ma hapetenak nena, “Yenañ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôñgêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?” ²⁴ Êñ ma Yisu hi haviñ yani.

Ma avômalo bêñ anôñ esopa yani ba ekalabu yani siñ. ²⁵ Avi te hamô loñ êñ ba hapôm lijiñ thalaleñ halom hatôm sondabêñ laumiñ ba lahavuju. ²⁶ Dokta bêñ anôñ idum ek nênêm yani sa ma doñtom miñ êtôm ami ma êv vovañ iyom. Avi êñ hêv anêñ valu lôkthô hadêñ thêlô, ma doñtom lijiñ êñ miñ hakaok dokte ami ma halom hêk denañ. ²⁷ Ma bôk halañô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalo nômbêñ êñ kapô ma haveñ Yisu yam ba hasôm anêñ sôp dan. ²⁸ Yani lahabi nena, “Yambaloñ anêñ kwêv iyom ma tem ya mavi.” ²⁹ Hasôm iyom ma kethêñ oyañ ma anêñ thalaleñ hakaok ma hayala nena malaiñ êñ hatak yani.

³⁰ *Ma Yisu hasaê nena anêñ lôklokwañ doho hêv yak. Êñ ma hik i liliñ hamiñ avômalo takêñ malêvôn ma hanañ, “Opalê hasôm ya?”

³¹ Ma anêñ ñê ku enañ, “Hôyê avômalo nômbêñ êntêk ekalabu o siñ ma honañ hik liñ hathak opalê hasôm o eka?”

³² Ma doñtom Yisu hatitiñ hawê haveñ nena opalê intu hasôm yani. ³³ Ma avi êñ hayala nôñ atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowaliñ ma hi halek vadôñ lêlô hêk Yisu va. Ma hanañ nôñ takêñ bêñ hadêñ yani. ³⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Yenañ avena, anêm hôêvhaviñ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêm lijiñ lêk hatak o.”

* 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

³⁵ Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô doho êlêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba enaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêŋ malaiŋ êndêŋ yani ami.”

³⁶ Ma doŋtom Yisu miŋ hanaŋ inin abô ami ma hanaŋ hadêŋ Jailus nena, “Miŋ ôkô ami, ônêŋimbiŋ iyom.”

³⁷ Yisu hadô avômalô ini nimbiŋ yani ba hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom ba i haviŋ yani. ³⁸ Thêlô êyô Jailus anêŋ unyak ma hayê avômalô lêk elañ asêŋ malêŋ lôk thôthô bêŋ anôŋ. ³⁹ Êŋ ma hi unyak kapô ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Olaŋ ba thôthô bêŋ êntêk eka? Amena ma hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” ⁴⁰ Ma thêlô emalik hathak yani.

Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaŋ ba i, ma hawa amena êŋ anêŋ talêbô lo lambô ma anêŋ nê ku lô atu iyom iviŋ yani ba i unyak kapô atu ba amena hêk. ⁴¹ *Êŋ ma havalon avena baŋ ma hanaŋ hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!” (Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Yenaŋ avena, yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô.”) ⁴² Ma ketheŋ oyaŋ ma avena êŋ haviyô ba haveŋ. Yani anêŋ sondabêŋ hatôm laumiŋ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba kambom. ⁴³ Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ nenaŋ nôŋ êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. Ma nêŋêm nôŋ ek enjaŋ.

6

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Yisu hatak lon êŋ ma hi anêŋ malak ôdôŋ ma anêŋ nê ku i iviŋ. ² *Sabat anêŋ Waklavônŋ hayô ba Yisu hi unyak yeŋ ma hadôŋ avômalô. Ma avômalô bêŋ anôŋ

elañô anêŋ abô ba eson ma enaŋ nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk anêŋ êsê ba intu hadum nômbithi hathak? ³ Ôpêŋ ma anyô halav unyak e? Yani ma Malia nakaduŋ ma Jems lo Josep ma Judas lo Saimon thêlô inin te bêŋ e? Ma anêŋ livi êmô lon êntêk haviŋ alalô e?” Thêlô enaŋ aêŋ, ma êpôlik hathak yani.

⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yaŋ. Ma doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalaleŋ ma anêŋ avômalô, ma hatôm anyô athêŋ mi.”

⁵ Aêŋ ba Yisu miŋ hatôm idum nômbithi êŋjêk lon êŋ ami, ma hatak baŋ hayô hêk anyô lôk lijiŋ tomtom iyom ba ibitak mavi. ⁶ Ma Yisu hason kambom hathak thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami.

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôŋ avômalô. ⁷ Ma halam anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma habi i sam ba hêv juju ba i lôk hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nêŋêm ŋgok lelaik vê.

⁸ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, “Nobalon unim kôm kwandiŋ iyom. Ma miŋ noja nômla doho imbiŋ ami. Polom lôk vak ma valu imiŋ unim vak damaŋ ami, dô. ⁹ Ma unŋwik vemim kapô bokŋgôp iyom, ma miŋ noja kwêv ju ami. ¹⁰ Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êŋ iyom endeba notak lon êŋ ba unu buyaŋ. ¹¹ *Ma lon takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavônŋ otak lon êŋ, ma unŋwik vonŋgoŋ takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ek injik inin kambom thô.”

¹² Êŋ ma Yisu anêŋ nê ku i lomalak ma enaŋ ek avômalô nede

* 5:41: Luk 7:14 * 6:2: Jon 7:15 * 6:4: Jon 4:44 * 6:8: Luk 10:4-11 * 6:11: Ap 13:51 * 6:13: Jem 5:14

kapôlôñij liliñ. ¹³ *Thêlô êv ñgôk bêñ anôñ vé lôk etak nôñ lèñlèñ hayô hamô avômalô lôk lijiñ bêñ anôñ leññkadôk ba idum i ibitak mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ñañ

(*Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9*)

¹⁴ *Kiñ Helot Antipas halañô abô hathak Yisu ek malê nena avômalô sapêñ bôk eyala yani katô. Doho enañ, “Jon anyô hathik ñañ haviyô hathak loñbô ba intu hawa lôklokwañ ba hadum nômbithi takêñ.”

¹⁵ Ma vi enañ, “Yani ma Elia.”

Ma vi enañ, “Yani ma plopet te hatôm plopet tak sêbôk doho.”

¹⁶ Ma doñtom Helot halañô abô takêñ ma hanañ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêñ laselo kisi, lèk haviyô hathak loñbô!”

¹⁷⁻¹⁸ *Sêbôk ma Helot hawa yañ Pilip anêñ avi Helodias vani. Ba Jon hanañ hadêñ Helot nena, “Lêk howa mamuyañ yanavi vani ba intu hubuliñ abô balabuñ.” Êñ ma Helot hêv abô ek nebalon Jon. Ma evalon yani ba ekak lonj ma êdô hamô koladôn. ¹⁹ Ma Helodias havalon anêñ lamanij hathak Jon lonj ba lahaviñ nijik yani vônô, ma doñtom miñ hatôm ami, ²⁰ ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô mathenj lôk anyô thêthôn. Aêñ ba hayabiñ Jon mavi. Ma hathak halañô Jon anêñ abô ba lahiki kambom, ma doñtom lahaviñ bêñ anôn ek endañô anêñ abô.

²¹ Haveñ yam ma Helodias hapôm loñôndê te. Helot hanjabôm nôñ bêñ ek lahabi anêñ waklavônj talêbô hawa yani. Ba halam anêñ ñê bêñbêñ takatu ba ethak êv yani sa lôk ñê vovak laik môñ ma ñê bêñbêñ anêñ Galili. ²² Thêlô eyañ nôñ êmô ma Helodias nalavi hayô

haloyen ba hadum Helot lôk anêñ ñê bêñbêñ sapêñ malenij mavi.

Êñ ma kiñ hanañ hadêñ avena êñ, “Lemhaviñ malê ba honañ ma tem yanêm êndêñ o.” ²³ Ma havak abô haviñ yani nena, “Yanañ avanônj biñ dake nena honañ hik ya liñ hathak nômlate ek yanêm êndêñ o, êñ ma tem yanêm iyom. Ma honañ hadêñ ya ek yambak yenañ pik lôk nômkama sapêñ vose êndôk malêvônj ba yanêm vi êndêñ o, êñ ma hatôm.”

²⁴ Êñ ma avena êñ hi hanañ hik talêbô liñ, “Yanañ aisê?”

Ma talêbô hanañ, “Onañ nena, ‘Yalenjhaviñ Jon anyô hathik ñañ wakadôk.’”

²⁵ Ma avena êñ havôhi lêvôkê ma hanañ hadêñ kiñ nena, “Yalenjhaviñ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ñañ wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêñ ya.”

²⁶ Ma kiñ halañô ma lamalaiñ bêñ, ma doñtom bôk havak abô halôk ñê bêñbêñ malenij yôv. Ba intu hadô enañ nena mi. ²⁷ Aêñ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êñ hi koladônj ma hadabêñ Jon laselo kisi. ²⁸ Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêñ avi muk atu. Ma avi êñ hawa ba hi hêv hadêñ talêbô. ²⁹ Ma Jon anêñ ñê ku elañô abô êñ, ma êlêm ewa anêñ liñkupik ba i elav halôk siô valu abyañ.

Yisu havakônj avômalô hatôm 5,000

(*Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13*)

³⁰ *Aposel itup êyô ek Yisu hathak loñbô ma enañ hathak nôñ takatu ba thêlô idum lo êdôn. ³¹ Ma avômalô bêñ anônj i ba êlêm ba Yisu lôk anêñ ñê ku miñ hatôm nejañ nôñ ami. Ba intu hanañ hadêñ

* 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20

* 6:17-18: Wkp 18:16

* 6:30: Luk 10:17

anêḡ nê ku nena, “Nôlêm ek alôana loḡ thiliv bute ek naja lovak.”

³² Aêḡ ba thêlôda iyom ethak yeḡ te ba i loḡ thiliv bute. ³³ Ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ êyê thêlô ma eyala loḡ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêḡ lomalak lomalak elanḡviḡ ba êyô loḡ êḡ êmôḡ vêm ka Yisu lôk anêḡ nê ku êyô evenyam. ³⁴ *Ma Yisu hathak liḡ ma hayê avômalô bêḡ anôḡ lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alaḡsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôḡ thêlô hathak nômkama bêḡ anôḡ.

³⁵ *Yaḡsiḡ hayô ma anêḡ nê ku i hadêḡ yani ma enaḡ, “Lêk yaḡsiḡ ma alalô amô loḡ thiliv. ³⁶ Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loḡ takatu ba hamô habobo ek nêḡnêḡ iniḡ nôḡm vuli ek neḡaḡ.”

³⁷ Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Mi, môlôda nobakôḡ i.”

Êḡ ma thêlô enaḡ viyaḡ, “Ai, avômalô nômbêḡ anôḡ ba intu napôm valu êtôm ku ayôḡ baheḡvi ba lahavulô anêḡ vuli ek nanêḡm nôḡm vuli esak e?”

³⁸ Ma Yisu hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlônim polom vithê? Ôḡḡô am.”

Ma i êyê ma enaḡ nena, “Polom baheḡvi ma alim ju.”

³⁹ Êḡ ma Yisu hanaḡ ek anêḡ nê ku nenaḡ êndêḡ avômalô ek nimbi i sam ni lodôḡlodôḡ nena nena ba nêḡdôk nêḡmô kamuḡ mavi atu. ⁴⁰ Ma thêlô ibi i sam hi lodôḡlodôḡ ba vi ma hatôm 100 êmô dôḡm te ma ôdôḡ yaḡ ma hatôm 50 êmô lodôḡlodôḡ aêḡ. ⁴¹ Ma Yisu hawa polom baheḡvi lôk alim ju atu. Ma hêv ma hathak leḡ ma hêv mek. Vêm ma haya polom êḡ ma hêv hadêḡ anêḡ nê ku ek nimbi sam êndêḡ avômalô takatu ba êmô. Ma hadum aêḡ hathak alim ju atu haviḡ. ⁴² Ma avômalô sapêḡ eyaḡ ba leḡḡviyak. ⁴³ Ma polom lôk alim

wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiḡ ba lahavuju. ⁴⁴ Ma anyô takatu ba eyaḡ nôḡm êḡ ma hatôm 5,000.

Yisu haveḡ kasukthôm anêḡ dôḡmlê

(Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

⁴⁵ Vêm ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ nê ku nena nesak yeḡ ba nêḡmôḡ ba ini Betsaida. Ma yanida hamô ek nêḡm avômalô ba ini am. ⁴⁶ *Yani hêv avômalô ba i, êḡ ma yani hathak dum te ba hi ek eteḡ mek.

⁴⁷ Hale vônô ma yeḡ atu lôk anêḡ nê ku êmô kasukthôm malêvônḡ biḡ ma Yisu da intu hamô liḡḡaḡ denaḡ. ⁴⁸ Ma hayê lovak hayuv anêḡ nê ku lôk yeḡ ba hamô yeḡ loḡ hale hi. Ma thêlô lôklokwaḡ ek ivusiḡ yeḡ. Habobo tem eyaḡ ma Yisu haveḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ba hi hadêḡ thêlô. Yani hadum ek nêḡm thêlô liliḡ, ⁴⁹⁻⁵⁰ *ma doḡtom anêḡ nê ku êyê yani haveḡ kasuk anêḡ dôḡmlê ba esoḡ nena anyôla dahô. Thêlô sapêḡ êyê yani ba êkô kambom ba elanḡ boloba.

Ma ketheḡ oyaḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô miḡ nôkô ami ma nôḡmô yaô! Ya êntêk!”

⁵¹ *Ma yani hathak yeḡ haviḡ thêlô ma lovak bêḡ êḡ hama. Ma thêlô esoḡ kambom ba leḡḡhabi mayaliv. ⁵² Ek malê nena iniḡ auk ma thektheke denaḡ ba miḡ eyala polom atu ba Yisu hanḡḡli anêḡ ôdôḡ ami.

Yisu hadum avômalô lôk liḡḡ mavi hêk Genesalet

(Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

⁵³ Thêlô ethak liḡḡaḡ vi tuvulu anêḡ Genesalet ma êthô yeḡ hamô. ⁵⁴ Etak yeḡ ba êlôk biḡ ma avômalô êyê Yisu ba eyala yani ketheḡ. ⁵⁵ Ba intu elanḡviḡ evenḡ loḡ sapêḡ ba ewa nê lôk liḡḡ halôk yêm ba i loḡ atu ba elanḡ nena Yisu tem

* 6:34: Nam 27:17; Mat 9:36 * 6:35: Mak 8:1-9 * 6:46: Luk 5:16 * 6:49-50: Luk 24:37

* 6:51: Mak 4:39

êmô. ⁵⁶ Loŋ nômbêŋ atu ba yani hi, malak yaónena lôk malak bêŋbêŋ, ma avômalô ewa nê lôk lijiŋ ba i êdô i hêk loŋ ethak doŋtom halôk. Ma eteŋ yani ek nêsôm anêŋ kwêv daim anêŋ daŋ iyom. Ma sapêŋ atu ba êsôm ma ibitak mavi.

7

Yisu hanaŋ hathak nôm takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mat 15:1-20)

¹ Ma Palisi lo nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êlêm anêŋ Jelusalem ba ekalabu Yisu siŋ.

² *Ma thêlô êyê Yisu anêŋ nê ku doho eyaŋ nôm lôk baheŋ “lelaik” ma miŋ ithik baheŋiŋ hatôm Palisi iniŋ abô majaŋ hanaŋ ami. ³ (Palisi lôk avômalô Israeŋ ethak esopa limi iniŋ kobom ba intu ethak ithik baheŋiŋ hatôm kobom atu ba limi ethak idum. Ithik aêŋ ma hatôm nejaŋ nôm, ma miŋ ithik aêŋ ami ma miŋ hatôm nejaŋ nôm ami.

⁴ *Lôk i loŋ etak nôm hamô ek nênenê vuli ba êvô êlêm ma miŋ ithik nôm takatu ba ewa hatôm iniŋ bôk lo loŋ atu ba ethak idum ami, êŋ ma miŋ hatôm nejaŋ nôm takêŋ ami. Thêlô ethak esopa limi iniŋ bôk lo loŋ ba ithik tase lôk uŋ ma belev lôk nômkama lomalomahatôm iniŋ abô majaŋ hanaŋ.)

⁵ Êŋ ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ hadêŋ Yisu, “Aisê ka anêŋ nê ku eyaŋ nôm lôk baheŋiŋ lelaik ma miŋ esopa bumalô iniŋ abô majaŋ ami?”

⁶ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet Aisaia bôk hato abô avanôŋ hathak môlô nê takatu ba onaŋ abô mavi ma doŋtom udum kambom lomalomahatôm ba hanaŋ nena, “‘Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêŋ hathak veŋiŋbôlêk oyaŋ.

Ma doŋtom kapôlôŋiŋ ma hêk daim bô ek ya.

⁷ Thêlô êv yeaŋ oyaŋ hadêŋ ya.

Ma ethak enaŋ thêlôda iniŋ abô iyom ba esau nena,

“Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô.”’ *Aisaia 29:13*

⁸ Môlô ovaloŋ nê pik iniŋ kobom loŋ ma otak Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ba osopa môlôda unim abô majaŋ. ¹⁰ *Hatôm Mose bôk hanaŋ aêntêk, ‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu ba hathaŋ lambô lo talêbô hathak abô kambom, ma nijik ôpêŋ vônô.’

¹¹ Ma doŋtom môlô othak onaŋ nena anyôla hanaŋ hadêŋ lami nena, ‘Yenaŋ nômkama atu ba hamô ek yanêŋ mamu sa, êŋ ma bôk yahananaŋ nena tem yanêŋ êndêŋ Wapômbêŋ êtôm da. Ba intu miŋ hatôm yanêŋ mamu sa ami.’

¹² Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nêŋ talêbô lo lambô sa. ¹³ Môlô othak osopa libumi iniŋ bôk lo loŋ ba ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô. Lôk udum kobom lomalomahatôm aêŋ iyom.”

¹⁴ Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu êlêm hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaŋ, “Môlô sapêŋ, nodanô ya lôk noyala abô takêntêk. ¹⁵⁻¹⁶ *Nôm eyaŋ miŋ hatôm indum anyô imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiŋ, intu hadum anyô habitak lelaik.”*

¹⁷ Yisu hatak avômalô nômbêŋ atu ma hi unyak kapô. Êŋ ma anêŋ nê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô loŋ kapô atu ba hanaŋ. ¹⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Ma môlô ôthôŋ haviŋ e? Odaŋô katô! Nôm takatu ba

* **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:10:** Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * **7:15-16:** Ap 10:14-15 * **7:15-16:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôŋ ma odaŋô abô êntêk.

eyañ, miñ hatôm idum anyô imbitak lelaik ênjêk Wapômbêñ ma ami. ¹⁹ Nôm takêñ miñ halôk anyô kapô ba habuliñ iniñ auk ami. Mi, hi hamiñ anyô lasoam vêm ma hale yaiñ ba hi.” (Yisu hanañ aêñ ek hik thô nena nôm eyañ sapêñ ma lêk mavi iyom.)

²⁰ Ma Yisu hanañ nena, “Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ, intu hadum anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêñ ma. ²¹ Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba hale yaiñ ma aêntêk: auk kambom lôk sek waliliñ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum sek haviñ anyô yañ yanavi lôk ²² maleññkiliñ ma leñññhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyañ ma idum nôm kambom hathak anyô yañ ma miñ mama ami lôk leññañ hathak anyô yañ anêñ nôm kama ma enañ abôyañ hathak anyô yañ lôk êbôï hathak iniñ athêñ ma idum nôm kama hatôm nê molo. ²³ Nôm kambom takêñ intu hamô anyô kapô ba hale yaiñ ba hadum ôpêñ habitak lelaik.”

*Avi Ponisia te hêvhaviñ Yisu
(Mat 15:21-28)*

²⁴ Ma Yisu hatak loñ êñ ma hi haven loñ takatu ba habôbo Taia. Ma hi unyak te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena yani hamô loñ êñ. Ma doñtom miñ hatôm imbuñ i ek avômalô ami. ²⁵ Ma avi te atu ba ngôk lelaik hamô haviñ nalavi halañô nena Yisu lêk hayô loñ êñ. Êñ ma hi kethêñ ma halek vadôñ lélô hêk Yisu ma. ²⁶ Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanañ hik Yisu liñ lôk kapô malaiñ nena nêm ngôk atu ba hamô haviñ nalavi vê.

²⁷ Ma Yisu hanañ nena, “Alalô nanêm nôm êndêñ avômena vêmam. Ma kambom ek nakaliv avômena iniñ nôm êndêñ avuñ.”

²⁸ Ma avi êñ hanañ, “Anyô Bêñ, êñ ma avanôñ. Ma doñtom avuñ ethak isup avômena iniñ nôm mapmap atu ba hêv yak halôk balê vibin ba eyañ.”

²⁹ Ma Yisu hanañ, “Abô atu ba honañ ma mavi ba intu ômbônu. Ngôk êñ lêk hatak nalum avi yôv.”

³⁰ Ma avi êñ hayô anêñ unyak ma hayê nena ngôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk hêk bônôñ hêk anêñ loñ.

*Yisu hadum anyô lêndôñ lôk
abôlêk putup te mavi*

³¹ Ma Yisu hatak Taia iniñ loñ hêk ma hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô Dekapolis iniñ loñ vêm ma havôhi kasukthôm Galili. ³² Êñ ma ewa anyô lêndôñ lôk abôlêk putup te ba êyô ek Yisu ma enañ hik yani liñ lôk kapôlôññ ek etak bañ êyôngêk ôpêñ.

³³ Ma Yisu hawa ôpêñ ba hi daim dokte ek avômalô ma hasoñ bañgwasin halôk ôpêñ lêndôñ kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak bañ ma hasôm ôpêñ dahalañ. ³⁴ Ma hayê leñ ma hik siv auk ma hanañ hadêñ ôpêñ hathak abô Hiblu nena, “Epata!” (Anêñ ôdôñ nena lemôndôñ ekyav.) ³⁵ Êñ ma ôpêñ lêndôñ lo abôlêk hakyav ma hanañ abô halêm yaiñ.

³⁶ *Ma Yisu hanañ nena miñ nenañ bêñ êndêñ anyôla ami. Hanañ aêñ lôbôlôñ ma doñtom avômalô miñ bônôñ ami ma enañ bêñ hi ba hi. ³⁷ *Ma avômalô esoñ kambom ba enañ, “Yani hadum nôm kama lôkthô ma mavi anôñ. Hadum nê leñôndôñ kôtoñ elañô abô ma nê veññbôlêk putup enañ abô halêm yaiñ.”

8

*Yisu havakôñ avômalô hatôm
4,000
(Mat 15:32-39)*

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5 * 8:1: Mak 6:35-44

¹ *Ma wak te ma avômalô bêñ anôñ êlêm ethak doñtom hathak loñbô. Ma thêlô nôñ mi ek nejan. Êñ ma Yisu halam anêñ ñê ku êlêm ma hanañ hadêñ i nena, ² “Yaleñ hik ya hathak avômalô nômbêñ êntêk. Thêlô bôk êmô haviñ ya hatôm wak lô ba iniñ nôñ lêk mi. ³ Doho êlêm anêñ loñ daim bô ba intu yahêv i ba i oyañ, ma tem maleññ etaba êndôk loñôndê ba nêñem yak.”

⁴ Ma anêñ ñê ku enañ nena, “Loñ êntêk ma loñ thiliv ma avômalô bêñ anôñ. Aêñ ba alalô naja polom anêñ êsê ek nanêm êndêñ i?”

⁵ Ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlônim polom vithê intu hamô?” Ma enañ nena, “Bahenñvi ba lahavuju.”

⁶ Ma Yisu hanañ hadêñ avômalô nômbêñ atu nena nêndôk nêñmô biñ. Ma hawa polom bahenñvi ba lahavuju atu ma hêv lamavi hadêñ Wapômbêñ. Ma haya ba hêv hadêñ anêñ ñê ku ek nebani êndêñ avômalô nômbêñ atu ba êmô. ⁷ Ma iniñ alim yaônena tomtom hamô haviñ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv hadêñ anêñ ñê ku ek nebani êndêñ avômalô imbiñ. ⁸ Ma avômalô nômbêñ êñ eyañ ba leññiyak. Ma ñê ku isup nôñ wata halôk vak sam bahenñvi ba lahavuju. ⁹ Avômalô takêñ ma hatôm 4,000. Yôv ma Yisu hêv thêlô sapêñ ba i. ¹⁰ Ma yani hathak yeñ haviñ anêñ ñê ku ba i Dalmanuta iniñ loñ.

Palisi leññhaviñ nêgê lavôññ te
(Mat 16:1-4)

¹¹ Ma Palisi êyô ma enañ hik Yisu liñ lôklokwañ nena, “Undum lavôññ te ek injik thô nena Wapômbêñ hêv o ba hólêm mena mi e?” Thêlô enañ aêñ ek nesau yani iyom. ¹² *Êñ ma Yisu hik siv auk ma hanañ, “Avômalô bôlôñ êntêk

leññhaviñ yandum lavôññ te ek injik thô nena Wapômbêñ bôk hêv ya ba yahalêm eka. Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena tem miñ yandum lavôññ ek avômalô bôlôñ êntêk nêgê ami, ma mi.” ¹³ Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeñ hathak loñbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loñ kapô hathak Palisi lôk Helot iniñ yis
(Mat 16:5-12)

¹⁴ Yisu anêñ ñê ku leññpaliñ ba miñ ewa polom bêñ anôñ ba ethak yeñ ami ma ewa polom doñtom iyom. ¹⁵ *Ma Yisu hanañ lôklokwañ hadêñ thêlô nena, “Noyabiñ am esak Palisi lo Helot iniñ yis.”*

¹⁶ Ma ñê ku enañ hadêñ thêlôda nena, “Betha hanañ hathak alalô polom mi la.”

¹⁷ *Ma doñtom yani hayala iniñ abô atu ba enañ ba hanañ hik thêlô liñ, “Môlô onañ hathak miñ owa polom ami eka? Môlô ôthôñ lôk miñ oyala ami denañ e? Ma unim auk ma thekthek e? ¹⁸ Môlô ñê lôk malemim ma miñ ôyê tak ami e? Ma môlô ñê lôk lemimôndôñ ma miñ olañ abô ami e? Ma môlô miñ lemimhabi nôñ atu ba bôk yahadum ami e? ¹⁹ *Yahaya polom bahenñvi ek avômalô hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Laumiñ ba lahavuju.”

²⁰ “Ma yahaya polom bahenñvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup polom wata halôk vak sam vithê?”

Ma enañ, “Bahenñvi ba lahavuju.”

²¹ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ i, “Aisê, miñ oyala ami denañ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

²² Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô doho ewa anyô mapusip te hayô ma enañ hik yani liñ

* 8:12: Mat 12:39; Luk 11:29

* 8:15: Luk 12:1

* 8:15: Yis ma nôñ atu ba hadum polom

hathiñ bêñ. * 8:17: Mak 6:52

* 8:19: Mak 6:41-44

lôklokwanj ek êsôm ôpêj. ²³ Ma Yisu havalonj anyô mapusip hamô banj ma hadadi ba thai etak malak bêj ma i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak ôpêj madaluk luvi ma hatak banj hayô hêk ôpêj. Ma hanañ, “Hôyê nômlate mena mi e?”

²⁴ Ma ôpêj hêv ma lij ma hanañ, “Yahayê avômalô doho, ma doñtom thêlô hatôm alokwanj i ba êlêm.”

²⁵ Êj ma Yisu hatak banj hayô hêk ôpêj madaluk hathak lonjbô. Ma ôpêj madaluk hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama sapêj halêm yaij. ²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Nu oda anêm unyak ma miñ nu malak bêj ami.”

*Pita hanañ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)*

²⁷ Ma Yisu lôk anêj jê ku etak lonj êj ma ibup ethak malak nenanena takatu ba hamô habobo Sisalia Pili-pai. Evenj lonjondê denañ ma hanañ hik anêj jê ku lij, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

²⁸ *Ma thêlô enañ nena, “Doho enañ nena o ma Jon anyô hathik njanj ma doho enañ nena o ma Elia ma doho enañ nena o ma plopet bô te.”

²⁹ *Ma Yisu hanañ hik thêlô lij, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Êj ma Pita hanañ bêj nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêj hêv ek nêm anêj avômalô bulubinj.”

³⁰ *Ma Yisu hanañ lôklokwanj ek miñ nenañ abô êj bêj êndêj anyôla ami.

*Yisu hanañ abô hathak anêj
ñama*

(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Ma Yisu hadôj thêlô ba hanañ nena, “Anyô Anêj Nakaduñ atu tem esopa Wapômbêj anêj lahavinj ba enja vovanj bêj anôj. Ma Islael ininj jê bêjbêj lôk jê bêjbêj êbôk

da lôk jê lôkauk hathak abô bal-abunj tem nimbulinj dôminj êndêj yani. Ma Wapômbêj tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak lonjbô.” ³² Yisu hanañ abô takêj bêj hadêj thêlô, êj ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathañ ba hanañ nena, “Miñ onañ aêj ami.”

³³ Ma doñtom Yisu hik ma lilinj ba hayê anêj jê ku vi ma hathañ Pita ba hanañ, “Sadan, nu danj! Hosopa anyô ininj aukiyom ma miñ hosopa Wapômbêj anêj auk ami.”

³⁴ *Êj ma Yisu halam avômalô nômbêj atu ba êlêm ivinj anêj jê ku ma hanañ, “Anyôla hadum ek esopa ya, êj ma êmbôlinj dôm êndêj yanida ma enja anêj alovalañanj sinj ba esopa ya. ³⁵ Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêj anôj hathak anêj lôkmala pik, anêj lôkmala êj tem nêm yak. Ma doñtom ôpatu ba hatak anêj lôkmala ek hasopa ya lôk yenañ abô, yani êj tem enja lôkmala anôj. ³⁶ Anyô te hawa nômkama pik sapêj, ma doñtom miñ hasopa Wapômbêj ami ba anêj lôkmala hêv yak, êj ma tem yani êmô mavi e? Mi anôj, tem enja vovanj. ³⁷ Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêj Wapômbêj ek enja anêj lôkmala esak lonjbô e? Mi anôj! ³⁸ *Avômalô bôlôj êntêk ma lêk idum kobom kambom lomalom ba êdô Wapômbêj. Aêj ba anyôla mama ek ya lôk yenañ abô, ma embenj yam atu ba Anyô Anêj Nakaduñ êlêm imbinj Lambô anêj deda lôkmanjginj lôk anêj anjela matheñ, ma yani tem mama ek ôpêj aêj iyom.”

9

¹ *Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Yanañ avanôj êndêj môlô nena Wapômbêj anêj lonj lôklinyak tem êlêm imbinj anêj lôklokwanj bêj. Ma

* 8:28: Mak 6:15 * 8:29: Jon 6:68-69 * 8:30: Mak 9:9 * 8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27

* 8:38: Mat 10:33 * 9:1: Mak 13:30

môlô vi atu ba umiņ loņ êntêk tem nômo lôkmala denaņ, ma ôņgô nômo êņ imbiņ.”

*Yisu liņkupik habitak yaņda
(Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)*

2 *Wak baherņvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviņ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmo daluk. Êņ ma Yisu liņkupik habitak yaņda hêk thêlô maleņiņ. 3 Ma anêņ kwêv habitak thapuk anôņ biņ ba anyô pik la miņ hatôm isik anêņ kwêv ba imbitak thapuk aêņ ami. 4 Ma ketheņ oyaņ ma Elia lo Mose êyô ma enaņ abô haviņ Yisu ba thêlô êyê.

5 Ma Pita hanaņ hadêņ Yisu, “Kêdônwaga, mavi anôņ ek lêk alalô amô loņ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwanjô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” 6 (Thêlô êkô kambom ba êthôn abô nenaņ paliņ ba intu Pita hanaņ aêņ.)

7 Ma buliv te hayô hava thêlô siņ, ma abô te halêm anêņ buliv êņ kapô nena, “Intu ma yenaņ Okna atu ba yalenhaviņ videdaņ. Ba nodanô anêņ abô!”

8 Ma ketheņ oyaņ ma thêlô êyê hawê haveņ ma Yisu iyom intu hamiņ ma miņ anyôla hamiņ haviņ yani ami.

9 Vêm ma etak dumlolê êņ ba êlôk ele i ma Yisu hanaņ lôklokwanj ek miņ nenaņ nômo atu ba êyê bêņ êndêņ anyôla ami endeba Anyô Anêņ Nakaduņ atu ema ba imbiyô ênjêk ņama esak loņbô am. 10 Aêņ ba thêlô ivuņ abô êņ hêk thêlôda ma miņ enaņ bêņ ami, ma doņtom enaņ abô pôk bêņ hathak “ema lo imbiyô ênjêk ņama” anêņ ôdôn ma aisê?

11 *Ma thêlô enaņ hik Yisu liņ, “Aisê ka ñê lôkauk hathak abô balabuņ enaņ nena Elia tem êmôn ba êlêm vêm ka Mesia?”

12-13 *Ma Yisu hanaņ nena, “Avanôn! Elia tem êmôn ek indum nômkama sapêņ imbitak mavi esak loņbô. Ma doņtom yanaņ êndêņ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniņ leniņhaviņ iyom ba idum kambom lomaloma hadêņ yani hatôm atu ba Wapômbêņ anêņ kapya bôk hanaņ hathak yani. Ma doņtom aisê ka Wapômbêņ anêņ kapya hanaņ nena Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem enja vovaņ bêņ lôk nêmbôliņ dômiņ êndêņ yani?”

*Yisu hêv ņgôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)*

14 Yisu thêlô êyô ek ñê ku vi ma êyê avômalô bêņ anôņ lêk ethak doņtom ba êmo. Ma ñê lôkauk hathak abô balabuņ lôk anêņ ñê ku vi atu ba êmo enaņ abô ba êkôki hathak. 15 Ma avômalô nômbêņ êņ êyê Yisu, ma eson kambom ba elanviņ i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hanaņ hik thêlô liņ, “Môlô ôkôkam hathak malê?”

17 Ma anyô te hamiņ avômalô nômbêņ êņ kapô ba hanaņ, “Kêdônwaga, ņgôk te havalon yenaņ okna abôlêk loņ ba miņ hatôm enaņ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o. 18 ņgôk hathak hayôkwiņ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiņ ma halonolon abôlêk kalalan ma liņ havuviņ ba thotho. Yahanaņ ek anêm ñê ku nênem ņgôk êņ vê ma doņtom thêlô miņ hatôm ami.”

19 Ma Yisu hanaņ viyaņ, “Yahamô haviņ môlô sawa daim ma doņtom miņ ôêvhaviņ ami ma owa auk lokbaņ aleba yakapôlôn lêk haņgiap hathak môlô. Noja okna êņ êlêm.”

20 Êņ ma ewa okna atu hi hadêņ Yisu. ņgôk hayê Yisu, ma hayôkwiņ okna êņ kambom ba hêv yak halôk

* 9:2: Ap 3:22; 2Pi 1:17-18 * 9:11: Mal 3:1 11:14

* 9:12-13: Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat

pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

21 Ma Yisu hanañ hik lambô liñ, “Ngôk habuliñ yani hadêñ anjê?”

Ma lambô hanañ nena, “Sêbôk ba yani yaôna. 22 Ngôk êñ habi yani halôk atum lôk ñañ lôbôlôñ ek injik yani vônô ma doñtom mi. Aêñ ba o hatôm undum ek ngôk êñ etak yenañ okna, êñ ma hôêv kapôlôm ek yai.”

23 *Ma Yisu hanañ, “Aisê ka honañ nena, ‘o hatôm?’ Wapômbêñ hatôm indum nômkama sapêñ ek ñê takatu ba êvhaviñ yani.”

24 Ma kethêñ oyañ ma okna êñ anêñ lambô hanañ, “Yahêvhaviñ ba undum ek yenañ auk atu ba miñ yahêvhaviñ ami êkôk ya liñ ek yanêmimbiñ!”

25 Ma Yisu hayê nena avômalô êvôv i kethêñ ethak doñtom, êñ ma hathañ ngôk lelaik atu ba hanañ, “O ngôk vembôlêk lôk lemôndôñ putup, yahanañ hadêñ o nena otak okna êntêk ba nu ma miñ ômbôlêm esak loñbô ami.”

26 *Ma ngôk halañ boloba ma hayôkwiñ okna êñ kambom ma hale yaiñ ba hi. Ma okna êñ hêk inañ anyô ñama ba avômalô enañ nena, “Lêk hama.” 27 Ma doñtom Yisu havalonñ hamô banñ vi ma havôv ba haviyô hamiñ.

28 Vêma ma Yisu lôk anêñ ñê ku iyom êmô unyak kapô ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ka yêlô miñ hatôm nanêm ngôk êñ vê ami?”

29 Ma Yisu hanañ viyañ hadêñ thêlô, “Mek iyom intu hatôm nêm ngôk anêñ aêñ vê.”

Yisu hanañ bôlôñ yañ hathak anêñ ñama

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

30 *Ma thêlô etak loñ êñ ba ibitak êyô Galili. Ma Yisu hadô avômalô

neyala nena thêlô lêk êmô êsê 31 *ek êndôñ anêñ ñê ku. Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Tem nenañ Anyô Anêñ Nakadunñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô baheñiñ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loñbô.” 32 *Ma anêñ ñê ku êthônñ abô êñ anêñ ôdônñ paliñ lôk êkô ek nenañ injik yani liñ.

Opalê intu anyô bêñ?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô unyak kapô te. Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Môlô ôkôkam hathak malê haveñ loñôndê ba ôlêm?” 34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak thêlô alisê intu anyô bêñ ek Yisu anêñ ñê ku vi ba intu thêlô bônônñ. 35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêñ ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu ba êlêm. Ma hanañ, “Lemimhaviñ numbitak anyô bêñ, êñ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm avômalô lôkthô iniñ anyô ku oyañ.”

36 Ma hawa amena te ba hadô hamiñ thêlô malêvônñ. Ma havalonñ hamiñ ma hanañ hadêñ thêlô, 37 **“Ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviñ.”*

Ôpatu ba hadum ku haviñ alalô ma miñ numiñ yani loñ siñ ami

(Luk 9:49-50)

38 Ma Jon hanañ hadêñ Yisu nena, “Kêdônñwaga, yêlô ayê anyô te hêv ngôk vê hathak anêm athêñ. Ma doñtom yani ma miñ alalô te ami, ba intu yêlô anañ ek yani etak ku êñ.”

39 Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Dô! Miñ numiñ yani loñ siñ ami. Ôpatu ba hadum nômbithi hathak

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31: Mak 8:31; 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45 * 9:35: Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * 9:37: Mat 10:40 * 9:40: Mat 12:30; Luk 11:23

yenanj athêj ma tem miñ enanj abô kambom ketherj esak ya ami, ^{40*} ek malê nena ôpatu ba miñ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniñ te. ^{41*} Yenanj avanôñ êndêñ mólô nena anyô te hayê nena mólô ma Kilisi anêñ avômalô ba hêv ñañ hadêñ mólô, ôpêñ tem enja anêñ vuli.

Umij lôklokwanj ek kambom miñ esale o thô ami

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

^{42*} “Ma anyô te hadum ba yenanj amena atu ba hêv haviñ ya te hêv yak, ôpêñ tem êpôm malainj bêñ anôñ. Ôpêñ tem nêsôkwêñ valu bêñ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ñgwêk makidiñ ba ema. Malainj êñ ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. ^{43-44*} Ma bahem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi ba nêñ vê ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Bahem vi iyom ma malainj, ma doñtom mavi ek nu malak leñ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êñ ma lemvimkupik sapêñ tem ni loñ atu ba atum hathañ ba miñ hama ami. Ba intu malainj bêñ anôñ.* ^{45-46*} Ma vem hadum ba hudum kambom, êñ ma odabêñ kisi ba nêñ vê ek miñ undum kambom esak loñbô ami! Vem vi iyom ma malainj, ma doñtom mavi ek nu malak leñ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êñ ma lemvimkupik sapêñ tem ni loñ atu ba atum hathañ ba miñ hama ami. Ba intu malainj bêñ anôñ.* ^{47*} Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êñ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malainj, ma doñtom mavi ek nu

malak leñ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êñ ma lemvimkupik sapêñ tem ni loñ atu ba atum hathañ ba miñ hama ami. Ba intu malainj bêñ anôñ. ^{48*} ‘Loñ êñ ma matiñyak tem nejan anyô liñkupik êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma atum tem esanj anyô êmô aêñ.’ ^{49*} Atum tem êpôm avômalô sapêñ êtôm ñgwêk etak hathak nôñ ek atum êñ esaê thêlô.

^{50*} “Ñgwêk ma nôñ mavi, ma doñtom anêñ maniñ hêv yak, êñ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniñ esak loñbô am? Ñgwêk hathak hadum nôñ ba vasiñ, ba intu nôñ yôhok* mavi imbiñ am aêñ iyom.”

10

Yisu hanañ abô hathak ñê lôk veñj êdô i

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

^{1*} Ma Yisu hatak loñ êñ ma hi haveñ loñ Judia lo ñañ Jolodanj vi. Ma avômalô bêñ anôñ êlêm hathak loñbô. Êñ ma hasopa anêñ bôk lo loñ ba hadôñ i.

^{2*} Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enanj hik yani liñ, “Abô balabuñ hanañ aisê? Anyô hatôm nêñ yanavi vê mena mi e?”

^{3*} Ma Yisu hanañ viyanj, “Mose bôk hanañ aisê?”

^{4*} Ma thêlô enanj, “Mose halôk ek anyô eto kapyã nêñ yanavi vê ba etak êndôk yanavi bañ ek nêñ yani vê.”

^{5*} Êñ ma Yisu hanañ nena, “Mólô ñê lemôndôñ kôtôñ kambom ba intu Mose hato balabuñ êñ ba hêv hadêñ mólô. ^{6*} Ma doñtom ‘sêbôk

* **9:41:** Mat 10:42 * **9:43-44:** Mat 5:30

atu ba Mak hato ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Loñ êñ ma matiñyak tem nejan anyô liñkupik êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma atum tem esanj anyô êmô aêñ. * **9:45-46:** Nê lôk kauk vi enanj nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denanj. Abô êñ ma aêntêk: Loñ êñ ma matiñyak tem nejan anyô liñkupik êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, ma atum tem esanj anyô êmô aêñ. * **9:47:** Mat

5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **9:50:** ‘Yôhok’ anêñ ôdôñ nena ôpatu ba hamô malinyaô haviñ avômalô vi. Lôk miñ lamanij ketherj ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Stt 1:27; 5:2

ba mōḡ anōḡ atu ba Wapōmbêḡ hapesaḡ avōmalō ma hapesaḡ anyō lo avi. ⁷ *Ba intu Wapōmbêḡ bōk hanaḡ nena, “Anyō tem etak lambō lo talêbō ma esak doḡtom imbiḡ yanavi ⁸ ek thai nimbitak êtōm kupik doḡtom iyom.” ’ Thai miḡ ju hathak loḡbō ami ma lêk ibitak doḡtom. ⁹ Aêḡ ba nōm atu ba Wapōmbêḡ bōk havak loḡ hathak doḡtom, ma miḡ hatōm anyōla epole vê ami.”

¹⁰ Vêḡ ma Yisu lôk anêḡ ḡê ku êmō unyak kapō, ma anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ hathak abō êḡ. ¹¹ *Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlō, “Anyō hadō yanavi ba hawa avi yaḡ, êḡ ma hadum sek ba habu-liḡ yanavi bō. ¹² Ma avi te hadō yamalō ba hawa anyō yaḡ, êḡ ma hadum sek aêḡ iyom.”

*Yisu hêv mek hathak avōmena
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Ma avōmalō ewa avōmena yaōnena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyō ênjêk thêlō. Ma doḡtom anêḡ ḡê ku ethaḡ avōmalō takêḡ. ¹⁴ Yisu hayê nōm êḡ, ma lamaniḡ ba hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Notak avōmena yaōnena ba nêlêḡ êndêḡ ya ma miḡ numiḡ thêlō loḡ siḡ ami ek malê nena avōmalō takatu ba athêḡ mi ma hatōm avōmena takêntêk ba Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlōniḡ. ¹⁵ *Yanaḡ avanōḡ êndêḡ mōlō nena ôpatu ba miḡ hawa Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatōm avōmena yaōnena ami, miḡ hatōm imbitak êyō loḡ êḡ kapō ba ni ami. Ma mi.” ¹⁶ Ma Yisu havalōḡ avōmena ma hatak baḡ hayō hêk i ma hêv mek hathak thêlō.

*Anyō lôk nōmkama bêḡ hanaḡ abō
haviḡ Yisu*

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Ma Yisu haviyō ba hi ma anyō te halaḡviḡ hadêḡ yani ma halek

vadōḡ lêlō hamō valuvi ma hanaḡ, “Kêdōḡwaga mavi, yandum malê ek yamō lôkmala êtōm wak nōmbêḡ intu sapêḡ?”

¹⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyō late miḡ mavi ami ma Wapōmbêḡ iyom intu ba mavi. ¹⁹ *Abō balabuḡ ma bōk hoyala yōv: ‘Miḡ unḡwik anyō vōnō ami. Miḡ undum sek imbiḡ anyō yaḡ yanavi ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaḡ abōyaḡ esak anyō vi ba undum abō ek i ami. Miḡ onaḡ abōyaḡ ek ômbōv anyō yaḡ anêḡ nōmkama ami. Ma ondovak lemambō lo lemtambō.’ ”

²⁰ Ma ôpêḡ hanaḡ, “Kêdōḡwaga, ya yaōna aleba lêk ma yahasopa abō balabuḡ takêḡ.”

²¹ Ma Yisu hayê ôpêḡ ba lahaviḡ. Ma hanaḡ, “O ma nōmlate mi denaḡ. Nu nêḡ anêḡ nōmkama sapêḡ ek avōmalō nêḡḡ vuli, ma onja valuseleḡ sapêḡ ba nêḡ êndêḡ avōmalō siv. Hudum aêḡ, ma tem anêḡ nōmkama mavi lomalomā êmō malak leḡ. Ma ôlêḡ osopa ya.”

²² Yani ma anyō lôk nōmkama bêḡ anōḡ. Ba intu halaḡō abō êḡ, ma hakōm ba hi lôk lamalaiḡ bêḡ.

²³ Ma Yisu hayê hawê haveḡ ma hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku, “Nê lôk nōmkama bêḡ tem nêpōm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyō Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapō ba ini.”

²⁴ Yisu anêḡ ḡê ku elañō ba eson kambom. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlō hathak loḡbō nena, “Yanaḡ avōmena, avōmalō takatu ba indum ek nimbitak nêyō Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapō ba ini ma tem nêpōm malaiḡ bêḡ anōḡ! ²⁵ Miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyō luvik idu sōp anêḡ abyāḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anōḡ ek anyō lôk nōmkama bêḡ te imbitak êyō Wapōmbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapō.”

* **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32 * **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20

26 Ma Yisu anêḡ ḡê ku eson kambom anôḡ ba enaḡ hadêḡ i, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hayê thêlô lôklokwan ma hanaḡ, “Wapômbêḡ iyom hatôm indum nômkama sapêḡ. Ma anyô te miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami ma mi.”

28 Ma Pita hanaḡ hadêḡ Yisu, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêḡ asopa o!”

29 Ma Yisu hanaḡ nena, “Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenaḡ Abô Mavi ba hatak anêḡ unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêḡ pik, 30 êḡ ma Wapômbêḡ tem nêḡ bêḡ anôḡ êndêḡ ôpêḡ êtôm 100 êyô êmô anêḡ loḡ imbiḡ. Ôpêḡ hamô pik denaḡ, ma tem enja nômkama bêḡ anôḡ aêntêk unyak lôk iviyaḡ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doḡtom avômalô vi tem nimbuliḡ yani imbiḡ. Ma emberḡ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. 31 *Odaḡô! Nê lôk athêḡ bêḡ, bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ mi. Ma ḡê lôk athêḡ mi bêḡ anôḡ tem nimbitak ḡê lôk athêḡ bêḡ.”

Yisu hanaḡ abô hathak anêḡ ḡama bôlôḡ te lô

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 *Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôḡ. Ma anêḡ ḡê ku êyê ba eson kambom ma avômalô takatu ba evenḡ yam êkô. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu ek nêlêḡ bidonḡ ma hanaḡ hathak nôḡ takatu ba tem êpôm yani. 33 “Odaḡô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenaḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu bêḡ ba nêḡnêḡ yani êndêḡ ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk

ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma tem nenaḡ ek nijik yani vônô ma nêḡnêḡ yani êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ 34 ek thêlô nenaḡ abôma lôk nêḡsôvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loḡbô.”

Jems lo Jon leniḡhaviḡ nimbitak ḡê bêḡ

(Mat 20:20-28)

35 Yôv ma Sebedi nakaduḡ luvi, Jems lo Jon, i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Kêdôḡwaga, yai leniḡhaviḡ undum nômlate ek yai.”

36 Ma Yisu hanaḡ, “Mamu lemiḡhaviḡ malêḡ?”

37 Ma thai enaḡ nena, “Otaḡ yai yaḡ êmô bahem vianôḡ ma yaḡ êmô bahem vikeḡ êḡjêk anêḡ loḡ lôkmaḡḡiḡ kapô.”

38 *Ma Yisu hanaḡ, “Mamu ôthôḡ nôḡ atu ba onaḡ hik ya liḡ paliḡ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ḡaḡ atu ba tem yasik e?”

39 *Ma enaḡ, “Yai hatôm.”

Ma Yisu hanaḡ, “Avanôḡ, tase êḡ lôk ḡaḡ êḡ tem nunum lôk nusik. 40 Ma doḡtom nêḡmô yabaheḡ vianôḡ lôk vikeḡ, ma miḡ yenaḡ ku ami. Mi, Wapômbêḡ da hayabiḡ ku êḡ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêḡmô loḡ êḡ.”

41 Nê ku laumiḡ takêḡ elañô abô êḡ ba leniḡḡaḡa hadêḡ Jems lo Jon.

42 *Ma Yisu halam sapêḡ ethak doḡtom ma hanaḡ, “Môlô bôk oyala nena avômalô loḡ buyaḡ iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êmô thêlô vibiḡ. Ma iniḡ ḡê bêḡbêḡ ethak ethaḡ iniḡ avômalô aêḡ iyom.

43 *Odaḡô! Môlô miḡ nundum kobom êḡ ami! Môlô te lahaviḡ imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ êḡjêk môlô malêvôḡ, êḡ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêḡ môlô sa.

* 10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31; 9:31 * 10:38: Mak 14:36; Luk 12:50

* 10:39: Ap 12:2; ALK 1:9 * 10:42: Luk 22:25-26 * 10:43: Mat 23:11; Mak 9:35

44 Ma ôpatu lahaviņ imbitak êtôm môlônim anyô bêñ, êñ ma êmô êtôm avômalô sapêñ iniñ anyô ku oyañ 45 hatôm ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu ba yahadam aêñ iyom. Miñ yahalêm ek yandum nê bêñbêñ pik iniñ kobom ba yasañ avômalô ek nindum yenañ ku ami. Mi anôñ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenañ lôkmala ek nêm avômalô bulubiñ.”

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ma Yisu lôk anêñ nê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêñ anôñ i haviñ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêñ athêñ nena Batimeas hamô loñôndê dañ vi ba hapetenak ek avômalô nêñêm yani sa. (Batimeas anêñ ôdôñ nena Timeas nakaduñ.) 47 Yani halanô nena Yisu anêñ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, “Yisu, Devit anêñ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

48 Ma avômalô bêñ anôñ ethañ yani ba enañ, “O bônôñ!” Ma doñtom yani halam lôklala nena, “Yisu, Devit anêñ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!”

49 Êñ ma Yisu hamiñ ma hanañ, “Nodam yani êlêm.”

Ma elam hadêñ anyô madaluk pusip atu nena, “Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o.” 50 Êñ ma hakaliv anêñ kwêv thilibuñ hi ma hasôv kisi haviyô hamiñ ma hi hadêñ Yisu.

51 Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lemhaviñ yandum malê êndêñ o?”

Ma anyô madaluk pusip êñ hanañ, “Kêdôñwaga, yalenhaviñ yangê tak.”

52 *Ma Yisu hanañ, “Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhaviñ hadum ba hubitak mavi.” Ma kethêñ oyañ ma

ôpêñ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haven loñôndê.

11

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kin

(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êñ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêñ nê ku ju ba i 2 ma hanañ nena, “Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôngô ekak bok doñki map te loñ ba hamiñ. Bok êñ ma miñ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 3 Ma anyôla hanañ hik mamu liñ nena, ‘Udum aêñ eka?’ ma nonañ êndêñ yani nena, ‘Anyô Bêñ lahaviñ idum ku te esak vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’”

4 Êñ ma nê ku ju atu i ma êyê bok doñki map atu ekak loñ ba êthô hamô unyak abôlêk habobo loñôndê viyaiñ. Ma thai epole yak vê. 5 Ma anyô doho imiñ loñ êñ êyê ba enañ, “Mamu udum malê ba opole bok anêñ yak vê?”

6 Ma thai enañ hatôm atu ba Yisu hanañ hadêñ thai. Êñ ma etak thai ba i. 7 Ma ewa bok doñki êñ ba i hadêñ Yisu, ma ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok dômlokwañ ma Yisu hayô hamô. 8 Ma avômalô bêñ anôñ engava iniñ kwêv thilibuñ daim ma vi ele nôkyalô ñaun hamô kamuñ ba engava hêk loñôndê. 9 Ma vi êmôñ ma vi even yam ma Yisu halôk malêvôn ba elam nena,

“Osana!”

“Wapômbêñ nêm lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ!” *Kapya Yen*

118:25-26

10 “Wapômbêñ nêm anêñ lamavi êyô êmô bumalô Devit anêñ lîm êntêk atu ba tem eyabiñ

alalô êtôm kinj êtôm sêbôk ba
Devit hayabin!

Osana! Nambô Wapômbêḅ anêḅ
athêḅ esak leḅ!”

¹¹ Ma hi Jerusalem ma habitak
hayô unyak mathenḅ anêḅ piklêvônḅ
kapô ba hi. Ma hayê nômkama
takatu ba hamô loḅ êḅ. Ma doḅtom
wak lêk halôk jalôm, êḅ ma hatak
Jerusalem ma hi Betani haviḅ anêḅ
ḅê ku laumiḅ ba lahavuju takatu.

*Yisu hêv ḅê idum ku valu vê hêk
unyak mathenḅ kapô*

*(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon
2:13-22)*

¹² Haviyô hayaḅ ma etak Betani
ek ini Jerusalem. Ma Yisu hama
kisi. ¹³ *Ma hayê alokwaḅ sabo te
lôk ḅauḅ hamiḅ daim dokte. Êḅ
ma hi hayô alokwaḅ êḅ ôdôḅ ek
êḅḅ nena hik anôḅ mena mi. Ma
doḅtom hayê ḅauḅ oyaḅ iyom ma
miḅ hik ami ek malê nena miḅ
anêḅ waklavônḅ injik ami. ¹⁴ Êḅ
ma Yisu hanaḅ hadêḅ alokwaḅ êḅ
nena, “Anyô late miḅ hatôm enjaḅ
anêḅ anôḅ esak loḅbô ami.” Ba
anêḅ ḅê ku elañô.

¹⁵ *Ma Yisu thêlô êyô Jerusalem.
Ma habitak hayô unyak mathenḅ
kapô anêḅ piklêvônḅ. Ma hayê
avômalô ewa nômkama ba êdô
hamô ek avômalô vi nêḅem vuli.
Êḅ ma halupuniḅ i ba hêv i vê
hêk unyak mathenḅ kapô ba ele
yaiḅ ba i. Ma hale ḅê takatu ba
êwê ḅê loḅ buyaḅ iniḅ valuselenḅ
hathak Hiblu iniḅ valuselenḅ iniḅ
balê liliḅ. Ma hadum aêḅ hadêḅ ḅê
takatu ba êdô menak bôbô hamô
ek avômalô vi nêḅem vuli. ¹⁶ Ma
hamiḅ loḅ siḅ ek avômalô miḅ neja
iniḅ nômkama ba ini kapô ek nêḅem
vuli ami. ¹⁷ *Ma Yisu hadôḅ thêlô
ba hanaḅ aêḅtêk, “Wapômbêḅ anêḅ

kapya hanaḅ nena, ‘Yenaḅ unyak
ma unyak avômalô pik sapêḅ netenḅ
mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum
ba habitak hatôm ḅê vani iniḅ loḅ
ekopak êmô.”

¹⁸ *Nê bêḅbêḅ êbôk da lôk ḅê
lôkauk hathak abô balabuḅ elañô
abô êḅ ma êbôlêḅ loḅôndê ek nijik
yani vônô. Ma doḅtom thêlô êkô
hathak yani ek malê nena avômalô
sapêḅ esonḅ kambom hathak anêḅ
abô.

¹⁹ Yaḅsiḅ anôḅ ma Yisu thêlô etak
Jerusalem ba i.

Alokwaḅ sabo hakapok

(Mat 21:20-22)

²⁰ Hayaḅ lôkbôk ma Yisu thêlô
êvôḅ ma êyê alokwaḅ sabo atu
lêk hama ba hakapok hêk ḅauḅ
ba hayô ôdôḅ. ²¹ Ma Pita lahabi
Yisu anêḅ abô ba hanaḅ nena,
“Kêdôḅwaga, nôḅḅô! Alokwaḅ sabo
wakbôk atu ba hothaḅ ma lêk
hakapok yôv.”

²² Ma Yisu hanaḅ hadêḅ
thêlô, “Nônêḅimbiḅ Wapômbêḅ.
²³ *Yanaḅ avanôḅ êndêḅ môlô nena
ôpatu ba hanaḅ hadêḅ dumlolê
êḅtêk nena, ‘Ômbi o kisi ni tamu
ḅḅwêk’, ma hêv haviḅ ba havalonḅ
anêḅ abô êḅ loḅ lôklokwaḅ ma miḅ
laluvi ami, êḅ ma Wapômbêḅ tem
indum ba dumlolê êḅ endañô ôpêḅ
anêḅ abô. ²⁴ *Aêḅ ba intu yanaḅ
êndêḅ môlô nena malê atu ba
môlô onañ halôk unim mek, êḅ ma
nônêḅimbiḅ nena lêk owa yôv, ma
nôm êḅ tem imbitak êtôm môlônim.
²⁵⁻²⁶ *Môlô umiḅ ba oteḅ mek, ba
lemimhabi kambom atu ba anyôla
bôk hadum hadêḅ o, êḅ ma notak
unim kapôlômim ek ôpêḅ. Udum
aêḅ ma môlônim Lemambô atu ba
hamô malak leḅ tem etak kapô ek
môlô aêḅ iyom.”*

* 11:13: Luk 13:6

* 11:15: Jon 2:14

* 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11

* 11:18: Mak 14:1

* 11:23: Mat 17:20

* 11:24: Mat 7:7

* 11:25-26: Mat 6:14-15

* 11:25-26: Nê lôkauk

vi enañ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denañ. Abô êḅ ma aêḅtêk: Ma doḅtom môlô miḅ otak kapôlômim ek avômalô vi iniḅ kambom ami, êḅ ma môlônim Lemambô tem miḅ etak anêḅ kapô ek môlônim kambom ami.

Yisu, opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o?

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak loḡbô ba êyô unyak mathen anêḡ piklêvônḡ. Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê bêḡbêḡ vi i hadêḡ Yisu. ²⁸ Ma enaḡ hik yani liḡ nena, “Opalê hêv athêḡ bêḡ hadêḡ o lôk hêv ku hadêḡ o ba intu hudum nôḡ takêntêk?”

²⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ i nena, “Tem yanaḡ injik môlô liḡ esak abô te aêḡ iyom. Ba onaḡ abô êḡ bêḡ hadêḡ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya êndêḡ môlô. ³⁰ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ḡaḡ hadêḡ Jon? Wapômbêḡ leḡ? Mena anyô pik? Môlô nonaḡ êndêḡ ya!”

³¹ Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i nena, “Alalô anaḡ nena Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ Jon ma tem yani enaḡ, ‘Aisê ka môlô miḡ ôêvhaviḡ yani ami?’ ³² Ma doḡtom alalô anaḡ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êḡ,’ êḡ ma avômalô tem leḡḡmaniḡ êndêḡ alalô. Ek malê nena thêlô sapêḡ êvhaviḡ nena Jon ma plopet te.”

³³ Ma thêlô enaḡ hadêḡ Yisu nena, “Yêlô athôḡ paliḡ.”

Êḡ ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Aêḡ ba miḡ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêḡ bêḡ hadêḡ ya anêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ môlô ami. Ma mi.”

12

Abô loḡ kapô hathak ḡê kambom eyabiḡ ku yak waiḡ

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ *Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô doho hadêḡ thêlô. Ba hanaḡ, “Anyô te havatho anêḡ ku yak waiḡ ma havak lôk hawê havenḡ. Ma halav lôv nêyô nimiḡ waiḡ anêḡ anôḡ pesa ek neja anêḡ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêḡmô ek neyabiḡ ku êḡ. Vêḡ ma hatak ku

êḡ halôk anyô doho baheniḡ ek neyabiḡ ba hik anôḡ ma thêlô neja anôḡ vi ma nêḡnêḡ vi êndêḡ yani. Vêḡ ma hatak loḡ êḡ ba hi loḡ buyaḡ. ² Waklavôḡ yak waiḡ hik anôḡ hayô ma hêv anêḡ anyô ku te ba hi hadêḡ ḡê takatu ba eyabiḡ anêḡ ku atu. Yani lahaviḡ thêlô nêḡnêḡ anôḡ doho êndêḡ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviḡ i. ³ Ma doḡtom thêlô evaloḡ ôpêḡ loḡ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaḡ. ⁴ Vêḡ ma hêv anyô ku yaḡ ba hi hathak loḡbô, ma doḡtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêḡ yani. ⁵ Êḡ ma hêv anyô ku te hathak loḡbô ma doḡtom thêlô ik yani vônô. Vêḡ ma hêv tomtom aêḡ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

⁶ “Hadum aêḡ aleba lêk mi ma anyô doḡtom iyom hamô. Ôpêḡ ma anêḡ namalô atu ba yani lahaviḡ. Hêv ôpêḡ hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenaḡ okna ba tem nedaḡô anêḡ abô.’

⁷ “Ma doḡtom ḡê takatu ba eyabiḡ ku êḡ êyê ôpêḡ ma enaḡ hadêḡ thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaḡ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ⁸ *Ba intu evaloḡ yani ba ik yani vônô ma ibi anêḡ kupik hale viyaiḡ ba hi.

⁹ “Aêḡ ba ku alaḡ tem indum malê? Tem ni injik ḡê takêḡ vônô ma nêḡm ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabiḡ. ¹⁰ Môlô bôk osam Wapômbêḡ anêḡ abô bu êntêk mena mi e?

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiḡ anôḡ.

¹¹ Anyô Bêḡ da hadum nôḡm êḡ, ma yêlô ayê nôḡm êḡ nena mavi anêḡ dôêḡ.” *Kapya Yeḡ 118:22-23*

¹² Ma Israel inin nê bêñbêñ eyala nena Yisu hanañ abô loñ kapô êñ hathak thêlô ba intu êbôlêm loñondê ek nebalon yani. Ma doñtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

*Nênem takis êndêñ Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ *Vêm ma êv Palisi doho lôk nê esopa Helot doho ba i hadêñ Yisu ek nesau yani esak abô ek nebalon yani. ¹⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enañ, “Kêdôñwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôñ. Ma miñ hothak hobam anyô yan ma hôdô anyô yan ami. Ba intu nê bêñbêñ êdô anêm abô, ma miñ hokô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêñ anêñ abô thô hadêñ avômalô. Aêñ ba lemhabi aisê? Bumalô inin balabun hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuseleñ êndêñ Sisa mena mi?”

¹⁵ Ma doñtom Yisu hayê thêlônin auk kambom thô ba hanañ hik thêlô lin, “Aisê ba môlô udum ek numbulin ya? Noja valuseleñ te êlêm ek yangê.” ¹⁶ Êñ ma thêlô ewa valuseleñ te halêm ek Yisu. Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Opalê anêñ dahô lôk anêñ athêñ hêk valuseleñ êntêk?”

Ma thêlô enañ, “Sisa.”

¹⁷ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Sisa anêñ nômkama ma nônem êndêñ Sisa da. Ma Wapômbêñ anêñ nômkama ma nônem êndêñ Wapômbêñ da.”

Ma thêlô elañô ba eson kambom hathak anêñ abô êñ.

*Abô hathak nê ñama tem nimbiyô
aisê*

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ *Ma Sadyusi doho i hadêñ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak loñbô ami. Aêñ ba intu enañ hik Yisu lin nena, ¹⁹ * “Kêdôñwaga,

Mose bôk hatô hadêñ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêñ yan hamô, ma enja avi tôp êñ ek imbi yan atu ba hama anêñ nakaduñ vê.’ ²⁰ Aêñ ba nê lôk iviyan baherñvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. ²¹ Ma nôk enja avi tôp êñ, hawa ba hama ba nakaduñ mi. Ma ñgwa enja avi tôp bô êñ, nena hama haviñ. ²² Êñ ma iviyan takatu ba êmô ma nesopa kobom doñtom êñ iyom. Vêm ma avi tôp êñ hama haviñ. ²³ Ma waklavôn nê ñama iviyô hathak loñbô ma avi tôp atu ba nê lôk iviyan baherñvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêñ avi?”

²⁴ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô miñ oyala Wapômbêñ anêñ lôklokwan lôk anêñ abô atu ba hêk anêñ kapyã katô ami. Ba intu onañ abô lokban êntêk. ²⁵ Nê ñama iviyô hathak loñbô, ma anyô lo avi tem miñ neja i esak loñbô ami ma mi. Thêlô tem nêmo êtôm anjela malak leñ iyom. ²⁶ *Môlô onañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak loñbô ami. Ma doñtom môlô bôk osam Mose anêñ kapyã lôk kukuthin atum hathan hamô alin e? Wak êñ ma Wapômbêñ hanañ hadêñ Mose aêntêk, ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop inin Wapômbêñ.’ ²⁷ Wapômbêñ ma miñ nê ñama inin Wapômbêñ ami. Mi, yani ma nê lôkmala iyom inin Wapômbêñ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doñtom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokban anôn!”

Balabun alisê intu bêñ ek vi?

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Nê lôkauk hathak abô balabun te hayô ma halañô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halañô Yisu hanañ thêlônin abô viyaiñ mavi anôn. Aêñ ba yani hanañ hik Yisu

* 12:13: Luk 11:53-54 * 12:17: Lom 13:7

* 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Lo 25:5 * 12:26:

Kis 3:2,6 * 12:28: Luk 10:25-28

lin, “Balabuñ alisê intu bêñ ek balabuñ vi?”

²⁹ *Êñ ma Yisu hanañ nena, “Balabuñ môñ hanañ nena, ‘Môlô Israél nodañ katô. Anyô Bêñ alalôaniñ Wapômbêñ, yani iyom intu Anyô Bêñ. ³⁰ Lemimimbin Anyô Bêñ unim Wapômbêñ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwan lôk unim auk sapêñ.’ ³¹ *Ma balabuñ yan ma aêntêk: ‘Lemimbin avômalô vi êtôm lemhavin oda.’ Balabuñ vi ma êmô balabuñ bêñ ju êntêk kapô.”

³² Ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hanañ hadêñ Yisu, “Kêdôñwaga, honañ abô mavi anôñ. Anêm abô ma avanôñ bin nena Anyô Bêñ iyom intu Wapômbêñ ma miñ wapômbêñ la yan hamô doho havin ami. ³³ *Alalô leññimbin yani avanôñ ênjêk alalôaniñ kapôlôñin lôk auk ma lôklokwan sapêñ. Lôk leññimbin avômalô vi êtôm alalô leññimbin alalôda. Abô balabuñ ju êñ ma bêñ ek da nômbêñ atu ba êbôk hathak atum.”

³⁴ Yisu halañô ôpêñ hanañ viyan lôkauk mavi ba intu hanañ hadêñ ôpêñ, “Miñ hômô daim ek Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani lin ek nesau yani esak loñbô ami.

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Luk 20:41–47)

³⁵ Ma Yisu hadôñ avômalô hamô unyak mathen anêñ piklêvôn ma hanañ, “Nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka? ³⁶ Lovak Mathen hêv auk hadêñ Devit da ba hanañ, “Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabahen vianôn endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadêñ o nê môm vemkapô vibin am.” ’ *Kapya Yen 110:1*

³⁷ Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbin?”

Avômalô elañô Yisu anêñ abô êñ ba leññim mavi anôñ.

³⁸ Yisu hadôñ thêlô ba hanañ, “Môlô noyabin am ek nê lôkauk hathak abô balabuñ. Thêlô leññimbin nijik kwêv daim kêkêlô ba nember ek avômalô nebam i. Lôk leññimbin avômalô bêñ anôñ nenañ, ‘Waklêvôn anyô bêñ’ ember loñ ethak donjom halôk. ³⁹ Ma leññimbin nê môm êtôm nê bêñbêñ êmô unyak yen kapô. Ma avômalô engabôm nô m bêñ, ma leññimbin nejan nô m êmô nê bêñbêñ iniñ loñ ethak êmô. ⁴⁰ Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniñ unyak vani lôk eten mek daim bêñ ek avômalô leññimbin nena thêlô ma nê thêthôn anôñ. Nê anêñ aên ma tem nêpôm vovan bêñ êndên waklavôn idum abô.”

*Avi tôp te anêñ da
(Luk 21:1–4)*

⁴¹ Yisu hi halôk hamô habobo unyak mathen anêñ alapa da ma hayê avômalô lubunlubun i ibi iniñ da. Ma nê lôk valu bêñ ekaliv valu bêñ anôñ halôk alapa da. ⁴² Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôñ hayô ma hatak anêñ da hatôm valuselen thalalen ju iyom halôk alapa da êñ.

⁴³ *Ma Yisu halam anêñ nê ku êlêm ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndên môlô nena avi tôp êntêk hêv valuselen bêñ anôñ hamôn ek takêntêk sapêñ. ⁴⁴ Avômalô nômbêñ êntêk iniñ valu bêñ anôñ hamô ma donjom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôñ ma

lêk hêv anêḡ valuselenḡ sapêḡ ba miḡ havalonḡ dokte lonḡ ami.”

13

Yisu hanaḡ abô hathak unyak mathenḡ Jelusalem

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yisu hatak unyak mathenḡ ba hale yaiḡ ma anêḡ ḡê ku te hanaḡ hadêḡ yani, “Kêdônḡwaga, nônḡḡ unyak mathenḡ anêḡ lêlêyaḡ ma kêkêlô bomaḡ lôk anêḡ valu bêḡbêḡ!”

² *Ma Yisu hanaḡ nena, “Hôyê unyak bêḡbêḡ takêntêk e? Malaiḡ bêḡ tem imbitak ba ḡê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêḡ êntêk pesa ba valu yaḡ miḡ hatôm êyômô yaḡ lonḡ ami.”

Malaiḡ lomaloma tem imbitak

(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

³ Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê unyak mathenḡ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaḡ hik yani liḡ, ⁴ “Onaḡ êndêḡ yêlô nena anḡê intu nôm takêḡ tem imbitak? Lôk malê intu tem imbitak ek injik thô nena nômbêḡ êḡ lêk habobo?”

⁵⁻⁶ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “ḡê lomaloma tem nêlêm esak yenaḡ athêḡ ba nenaḡ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem nesau avômalo bêḡ anôḡ. Ba intu noyabiḡ am. ⁷ Ma môlô olaḡ abô hathak vovak lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu. Nôm takêḡ tem imbitak, ma donḡtom pik lo leḡ anêḡ daḡ ma mi denaḡ. Ba intu miḡ nodowaliḡ ami. ⁸ Ma avômalo ôdôḡ yaḡ tem nijik vovak imbiḡ ôdôḡ yaḡ. Ma kiḡ yaḡ lôk anêḡ avômalo tem nijik vovak êndêḡ kiḡ yaḡ. Ma lonḡ lomaloma ma tem duviaḡ lôk bôm bêḡ imbitak. Nôm takêḡ ma hatôm vovaḡ môḡ atu ba hapôm avi lôk lasabeḡ ek embathu.

⁹ * “Aêḡ ba noyabiḡ am. Tem nebalonḡ môlô ba netak êndôk ḡê elañô abô baheḡḡ. Lôk nebali môlô êmô unyak yaḡ. Hathak yenaḡ athêḡ ma tem numiḡ ḡê bêḡbêḡ lôk kiḡ maleḡḡ ek nonaḡ yenaḡ abô bêḡ êndêḡ i. ¹⁰ Avômalo pik sapêḡ tem nedaḡô yenaḡ Abô Mavi vêmam ka nôm takêḡ tem imbitak embeḡ yam. ¹¹ *Thêlô ekak môlô lonḡ ma ewa ba i ek nundum abô, êḡ ma miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô tem nanaḡ malê?’ Mî. Waklavôḡ êḡ ma nonaḡ auk takatu ba êv hadêḡ môlô iyom. Auk takêḡ ma Lovak Mathenḡ da hanaḡ ma miḡ môlôda onaḡ ami.

¹² * “Ma anyô loyaḡ tem yaḡ enaḡ yaḡ bêḡ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum aêḡ êndêḡ nakaduḡ. Ma avômena tem nêmbôliḡ dômiḡ êndêḡ lami lo taluvi ba nenaḡ ek nijik i vônô. ¹³ *Môlô ma yenaḡ avômalo. Ba intu avômalo sapêḡ tem nêpôlik esak môlô. Ma donḡtom ḡê takatu ba imiḡ lôklokwaḡ aleba hayô anêḡ daḡ, ma Wapômbêḡ tem nêm i bu-lubiḡ.

¹⁴ * “Nôm kambom anôḡ te tem imiḡ lonḡ mathenḡ anôḡ ba lonḡ êḡ ma miḡ hatôm imiḡ ami. (Aêḡ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êḡ ma nôsôv ketheḡ ba unu dumlolê. ¹⁵ *Ma ḡê takatu ba êmô unyak vôn miḡ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniḡ nômkama ami. ¹⁶ Ma ḡê takatu ba êmô ku kapô miḡ hatôm nendeni unyak ek neja iniḡ kwêv thilibuḡ ami. ¹⁷ *Ai, kikaknena. Waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bêḡ ek avi takatu ba esabeḡ lôk avi takatu ba êv sôm hadêḡ nali. ¹⁸ Noteḡ mek ek malaiḡ takêḡ miḡ imbitak êndêḡ waklavôḡ

* **13:2:** Luk 19:44 * **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21

* **13:13:** Mat 10:22; Jon 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:**

Luk 23:29 * **13:19:** Dan 12:1; ALK 7:14

beley simbak ami. ¹⁹ *Ek malê nena waklavôḡ êḡ ma tem malaiḡ bomaḡ anôḡ ba êmôḡ ek malaiḡ tak sêbôk atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk. Ma tem miḡ imbitak aêḡ esak loḡbô ami. ²⁰ Ma Anyô Bêḡ miḡ hadabêḡ waklavôḡ malaiḡ takêḡ kisi ami, êḡ ma avômalô sapêḡ tem nema. Ma doḡtom yani lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêḡ waklavôḡ êḡ hi bidonḡ.

²¹ “Waklavôḡ êḡ ma anyôla hananḡ hadêḡ môlô nena, ‘Ôḡgô, Mesia hamô loḡ êntêk’ mena ‘hamô loḡ tamu,’ ma miḡ nônêmbiḡ ami. ²² *Anyô doho tem nêlêḡ ba nenanḡ abôyaḡ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya ma Wapômbêḡ anêḡ plopet te’, ma nindum lavôḡniḡ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêḡ halam i yôv haviḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ bôk halam i yôv ba intu miḡ hatôm ami. ²³ Odaḡô! Nôm takêntêk miḡ lêk habitak ami denanḡ ma yahananḡ nôḡ takêḡ bêḡ hadêḡ môlô ek môlô noyabiḡ am.

Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem endelêḡ

(Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

²⁴ * “Malaiḡ takêḡ hale halôk vêḡ,
“ma wak tem imbitak momaḡiniḡ,
ma ayôḡ tem miḡ imbi deda
ami;

²⁵ ma vuliḡ leḡ tem nêḡnêḡ yak
ma nôḡ takatu ba hamô leḡ
tem nedowaliḡ.’ *Aisaia*
13:10; 34:4

²⁶ * “Ma wak êḡ ma avômalô tem
nêḡê Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem
êyô êmô buliv ba êlêḡ imbiḡ anêḡ
lôkliḡyak lôk anêḡ deda lôkmaḡniḡ.
²⁷ *Yani tem nêḡ anêḡ aḡela ba
ini pik anêḡ daḡ sapêḡ ek nisup
avômalô takatu ba bôk halam i yôv.

²⁸ “Ba intu môlô noja auk esak
alokwanḡ beley.* Hayeḡ ba ḡauḡ
lukmuk habitak, êḡ ma oyala nena
tem wak mavi êyô. ²⁹ Ma aêḡ iyom,
môlô ôyê nôḡ takêntêk habitak,
êḡ ma noyala nena Anyô Anêḡ
Nakaduḡ atu anêḡ waklavôḡ en-
delêḡ lêk habobo ba hamiḡ un-
yak abôlêk. ³⁰ Yanaḡ avanôḡ êndêḡ
môlô nena avômalô bôlôḡ êntêk
tem miḡ nema ami denanḡ ma nôḡ
takêntêk sapêḡ tem imbitak. ³¹ Pik
lôk leḡ tem nêḡ yak ba ni, ma
doḡtom yenanḡ abô bute miḡ hatôm
nêḡ yak ami.

*Anyô te miḡ hayala waklavôḡ
Yisu endelêḡ ami
(Mat 24:36-44)*

³² “Anyô te miḡ hayala Yisu anêḡ
waklavôḡ endelêḡ ami. Aḡela leḡ
miḡ eyala ami, ma Nakaduḡ miḡ
hayala haviḡ ami. Ma Kamik
iyom intu hayala. ³³ Aêḡ ba noy-
abiḡ am ba nônêḡ lêlê! Môlô
miḡ oyala waklavôḡ atu ba nôḡ êḡ
tem imbitak ami. ³⁴ Nôm êḡ ma
hatôm anyô hatak anêḡ unyak ba
hi loḡ buyanḡ. Yani hi ma hananḡ
hadêḡ anêḡ ḡê ku ek neyabiḡ anêḡ
nômkaḡa. Ma hik ku sam toḡtom
hatôm thêlô. Ma hananḡ hadêḡ anyô
hayabiḡ malak abôlêk nena eyabiḡ
dedaḡ mavi.

³⁵ * “Môlô miḡ oyala waklavôḡ
atu ba unyak alaḡ tem endelêḡ
esak loḡbô ami. Tem êlêḡ êndêḡ
yaḡsiḡ mena bôlôvôḡ biḡ mena
wakma tale halaḡ mena hayaḡ
wak bêḡ la. ³⁶ Yakô ek êlêḡ kethenḡ
ma êḡḡ nena môlô ôêk sôm de-
nanḡ. ³⁷ Ma abô êntêk ba yahananḡ
hadêḡ môlô, ma lêk yahananḡ hadêḡ
avômalô sapêḡ haviḡ nena, ‘Noy-
abiḡ am!’ ”

* 13:22: ALK 13:13 * 13:24: Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13

* 13:26: ALK 1:7 * 13:27:

Mat 13:41 * 13:28: Abô Bômbôḡ ma “fik”. Nôḡgô Mat 24:32.

* 13:35: Luk 12:38

14

Avi te hanngasô nô m ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk

(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

¹ Wak lokwanju hêk denan ek waklavôn nôm bê n ju, yan ma Hale ba Hi* ma yan ma Eyan Polom Yis Mi. Ma nê bê n bêtê êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabu idum ek nesau Yisu ba nebalon ek nijik yani vônô. ² Ba enan, "Lêk ma waklavôn mathen ba intu natak ku ê n ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem lenjimanin ba nijik vovak."

³ *Wak ê n ma Yisu hamô Saimon anê n unyak anê n Betani. Sêbôk ma ôpê n hapôm palê lepla ma donjom bôk mi. Yisu hamô balê eyan nôm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba anê n vuli ma bê n anôn. Ma hik kolopak ê n wakadôk lu ma hanngasô nô m ôv mavi ê n hayô hamô Yisu wakadôk.

⁴ Ma avômalô vi atu ba ê mô lon ê n havin ê yê ba lenjimanin ba enan hadê n thêlôda, "Aisê ka habulin nôm ôv mavi ê n hi oyan? ⁵ Hatôm nê m ek anyô yan nê m vuli ê tôm 300 seleva ek naja ba nanê m avômalô siv sa esak!" Ê n ma lenjimanin ba ethan avi ê n.

⁶ Ma donjom Yisu hana n, "Aisê ka môlô ôê v malain hadê n avi ê ntêk? Notak yani. Yani hadum nô m mavi anôn hadê n ya. ⁷ *Avômalô siv tem nê mô imbin môlô ê tôm wak nô mbê n intu sapê n, ba lemimhavin nônê m i sa ma nônê m sa. Ma donjom tem min yamô imbin môlô sawa daim ami. ⁸ *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba hanngasô nô m ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav. ⁹ Yanan avanôn ê ndê n

môlô nena pik nô mbê n atu ba enan yenan Abô Mavi bê n haven ma tem nenan esak nô m atu ba avi ê ntêk lêk hadum imbin ek avômalô lenjimbini yani."

¹⁰ Ê n ma Judas Iskaliot, Yisu anê n nê ku laumin ba lahavuju takatu te, hi hadê n nê bê n bêtê êbôk da ek nê m Yisu ê ndôk thêlô bahenjin. ¹¹ Thêlô elanô abô ê n ma lenjimanin anôn ba ibutin abô ek nê nê m valuselen ê ndê n yani. Ba intu yani habôlê m lonôn dê ek enan Yisu bê n.

Yisu hayan nôm waklavôn Hale ba Hi havin anê n nê ku

(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

¹² *Waklavôn anê n athê n nena Eyan Polom Yis Mi anê n wak te môn hayô. Wak ê n ma ethak ik boksipsip nakadun te ek lenjinhabi waklavôn Hale ba Hi. Ma Yisu anê n nê ku enan hik yani lin, "Lemhavin yêlô ana unyak alê ek napôpêk nô m lenjimbini waklavôn Hale ba Hi ê ndôk?"

¹³ Ma Yisu hê v anê n nê ku ju ba i ma hana n, "Mamu unu malak bê n kapô ma tem nô pôm anyô te ba hawa nan lôk kolopak bê n te halôk lonôn dê, ma nosopa yani ba unu. ¹⁴ Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonan ê ndê n unyak ê n anê n ala n nena, 'Kêdôn waga hana n nena, "Yenan unyak kapô atu ba yan gan nô m waklavôn Hale ba Hi imbin yenan nê ku hamô ê sê?"' ¹⁵ Ê n ma tem injik unyak kapô bê n atu ba hêk vulin thô ê ndê n mamu. Unyak kapô ê n ma nô mkama sapê n bôk hamô yôv. Ba intu nô pôpêk alalôanin nô m ê mô lon ê n."

¹⁶ Ê n ma nê ku ju atu i ê yô malak lôn ê n kapô. Ma ê pôm nô mkama sapê n hatôm atu ba yani hana n. Ma

* 14:1: Waklavôn Hale ba Hi ma avômalô Israe l lenjinhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbê n anê n anjela hi avômalô Israe l inin unyak ma hê v lili n ba hi hathak avômalô Ijip inin unyak ma hik inin bôp sapê n vônô. * 14:3: Luk 7:37-38 * 14:7: Lo 15:11 * 14:8: Jon 19:40 * 14:12: Kis 12:6

êpôpêk nô m waklavôn Hale ba Hi ek thêlô.

¹⁷ Yanjsij habôk ma Yisu lôk anêj nê ku lauminj ba lahavuju i êyô loj êj. ¹⁸ *Thêlô eyanj nô m êmô ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj êndêj mólô nena mólô te tem enañ ya bêj. Ôpêj lêk hayañ nô m haviñ ya.”

¹⁹ Ma thêlô leñjmalainj ba tomtom enañ hadêj yani nena, “Ya mi, aêj e?”

²⁰ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Mólô lauminj ba lahavuju takatu te. Ôpêj intu hasonj banj halôk belev haviñ ya. ²¹ Anyô Anêj Nakaduj atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doñtom alikakna. Malainj bêj ek ôpatu ba hanañ Anyô Anêj Nakaduj bêj. Talêbô minj bôk havathu ami, êj ma mavi ek ôpêj!”

²² Thêlô eyanj nô m hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vê m ma haya ba hêv hadêj anêj nê ku ma hanañ, “Noja ba onjwanj. Êntêk ma yenañ vathiap.”

²³ Vê m ma hawa tase lôk waiñ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêj thêlô ba sapêj inum.

²⁴ *Ma hanañ hadêj thêlô, “Êntêk ma yenañ thalalenj atu ba tem enjasô ek embak tabô imbinj Wapômbêj lôk avômalô pik ek nê m avômalô bêj anônj sa. ²⁵ Yanañ avanônj êndêj mólô nena tem minj hatôm yanum waiñ esak loñbô ami endeba waklavônj êj hayô ma tem yanum waiñ lukmuk êmô Wapômbêj anêj loj lôklinjak kapô.”

²⁶ Vê m ma êv yej te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanañ nena Pita tem enañ nena hathônj yani palinj

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Ma Yisu hanañ hadêj thêlô, “Bôk eto hêk Wapômbêj anêj kapya nena,

“Tem yangik boksipsip alanj vônô, ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.” *Sekalaia 13:7*

Ba intu mólô sapêj tem notak ya ma nêsôv mayaliv ba unu. ²⁸ *Ma doñtom hik ya linj hathak loñbô, ma tem yamônj ba yana Galili vê m ka mólô nombenj ya yam.”

²⁹ Ma Pita hanañ nena, “Dô! Thêlô sapêj etak o ba i, ma tem yaminj imbinj o denanj.”

³⁰ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanônj binj êndêj o nena bôlôvônj êntêk ma tale minj halanj bôlônj ju ami denanj, ma tem onanj êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.”

³¹ *Ma doñtom Pita hanañ lôklokwanj nena, “Mi anônj! Ik ya vônô, ma minj hatôm yanañ nena yahathônj o palinj ami. Milôk!” Ma nê ku sapêj enañ aêj iyom.

Yisu hateñ mek hamô Getsemani (Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² *Vê m ma thêlô êyô loj atu ba elam nena Getsemani ma hanañ hadêj anêj nê ku, “Mólô nô m loj êntêk ma yana ek yatenj mek.” ³³ Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviñ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalainj kambom.

³⁴ *Ma hanañ hadêj thêlô nena, “Yakapôlônj lêk malainj bomanj hatôm lêk yahama yôv. Mólô nô m loj êntêk ma nô nê m lêlê.”

³⁵ Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateñ mek nena loñôndê la hêk ek yani ma nê m malainj lôk vovanj êntêk vê.

³⁶ *Ma hanañ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nô mkama sapêj. Aêj ba nê m tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doñtom minj osopa yenañ

* 14:18: Sng 41:9

* 14:24: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* 14:28:

Mat 28:16; Mak 16:7

* 14:31: Jon 11:16 * 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27

* 14:36:

Mak 10:38; Jon 6:38

* 14:36: ‘Aba’ anêj ôdônj ma kamik. Êj ma abô Alam, Yisu thêlô ininj abô.

yalenhaviñ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviñ.”

³⁷ Ma Yisu hale hi ma hayê anêñ nê ku lêk êk sôm. Ma hanañ hadêñ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miñ hatôm ômô lêlê wakma te ami e? ³⁸ Nômô lêlê ba noterñ mek ek miñ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviñ indum mavi ma doñtom auk ma pulusikna ba miñ hatôm indum ami.”

³⁹ Vêm ma havôhi ma haterñ mek bô atu hathak loñbô. ⁴⁰ Ma halehi hathak loñbô ma hayê thêlô êk sôm denañ ek malê nena malenñ hayañ ba miñ hatôm nêlêlê ami. Ba intu êthôn nena nenañ malê êndêñ yani.

⁴¹ Vêm ma halehi bôlôn te lô ma hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denañ e? Hatôm! Odañô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk nê kambom bahenñ. ⁴² Aêñ ba numbiyô ek alôana. Ôñgô! Ôpatu ba tem enañ ya bêñ lêk halêm yôv.”

Evalon Yisu

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yisu hanañ abô denañ ma Judas hayô. Yani ma nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêñ anôñ êlêm iviñ yani ba ewa biñ vovak lôk okdiba. Nê takêñ ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ lôk nê bêñbêñ vi êv thêlô ba êlêm.

⁴⁴ Ôpatu ba tem enañ Yisu bêñ bôk hik lavônñ te thô hadêñ i nena, “Ôpatu ba yahaliñu, êñ ma Yisu. Ba intu nobalon loñ ma noja ba unu.” ⁴⁵ Ma ôpêñ hi ketherñ hadêñ Yisu ma hanañ, “Kêdônwaga.” Ma haliñu yani. ⁴⁶ Ma nê takatu ba i haviñ Judas evalon Yisu ba ewa ba i. ⁴⁷ Ma nê takatu ba imiñ habobo te hadadi anêñ biñ vovak ma hale

anyô bêñ habôk da anêñ anyô ku te limbuk vi vê.

⁴⁸ Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôñ ba intu owa biñ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalon ya e? ⁴⁹ *Aisê? Wak nômbêñ intu ma yahamô unyak matherñ anêñ piklêvôn ba yahadôn môlô ma miñ ovalon ya ami eka? Ma doñtom lêk nôm takêñ habitak ek Wapômbêñ anêñ abô injik anôñ.” ⁵⁰ *Êñ ma anêñ nê ku sapêñ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

⁵¹ Ma anyô muk te hasopa Yisu haven yam ba havuliv liñkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebalon yani, ⁵² ma doñtom evalon sôp oyañ ma hasôv liñpopam ba hi.

Enañ Yisu bêñ hadêñ Sanhedlin

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

⁵³ Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêñ anyô bêñ habôk da. Ma nê bêñbêñ êbôk da sapêñ lôk nê bêñbêñ sapêñ lôk nê lôkawk hathak abô balabuñ sapêñ ethak doñtom. ⁵⁴ Ma Pita hasopa Yisu haven yam ma doñtom haven daim dokte. Ma habitak hayô anyô bêñ habôk da anêñ badêñ kapô. Ma hi hamô haviñ sôp bidon ba havuñu atum haviñ thêlô.

⁵⁵ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêñ êbôlêm avômalô doho ek nenan Yisu anêñ kambom takatu ba hadum bêñ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doñtom miñ êpôm Yisu anêñ kambom te ek nijik yani vônô ami. ⁵⁶ Avômalô bêñ anôñ enañ abôyañ hathak Yisu, ma doñtom iniñ abô takatu ba enañ ma miñ hatôm doñtom ami.

⁵⁷ Ma doho iviyô imiñ ma enañ abôyañ hathak Yisu aêntêk, ⁵⁸ * “Yêlô alanô yani hanañ nena, “Tem

* 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20 * 14:50: Mak 14:27-31 * 14:55: Sanhedlin ma avômalô Israeñ iniñ kaunsiñ. * 14:58: Jon 2:19-21

yandiniḡ unyak mathenḡ êntêk ba anyô elav hathak bahenḡ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yanḡ atu ba miḡ elav hathak bahenḡ ami.”⁵⁹ Ma doḡtom iniḡ abô takatu ba enaḡ hi mayaliv ma miḡ enaḡ abô doḡtom ami.

⁶⁰ Êḡ ma anyô bêḡ habôk da haviyô hamiḡ thêlô malenḡ ma hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Nê takêntêk lêk enaḡ o bêḡ yôv ma o bônôḡ eka? O abô mi e?”⁶¹ Ma doḡtom Yisu bônôḡ iyom ma miḡ hanaḡ abôla ami.

Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hik Yisu liḡ hathak loḡbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêḡ Matherḡ atu anêḡ Nakaduḡ e?”

⁶² Ma Yisu hanaḡ nena, “Ya êḡ êntêk. Ma tem ôḡḡô Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem êmô Wapômbêḡ Lôkliḡyak Anôḡ baḡ vianôḡ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

⁶³ Ma anyô bêḡ habôk da halanaḡ abô êḡ ma hakakaviḡ anêḡ kwêv ma hanaḡ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô lenḡhaviḡ nadaḡô abô doho imbiḡ? ⁶⁴ *Lêk alanaḡ yôv nena habuliḡ Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ nena yanida ma hatôm Wapômbêḡ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêḡ enaḡ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”⁶⁵ Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siḡ hathak sôp ma êpêḡ yani ba enaḡ nena, “O plopet te ma onanḡ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidonḡ evalonḡ yani ba ik haviḡ.

Pita hanaḡ nena hathôḡ Yisu paliḡ

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pita hamô tamu unyak atu anêḡ badêḡ kapô, ma anyô bêḡ habôk da anêḡ avi ku te halêm.⁶⁷ Ma hayê Pita havuḡu atum

hamô. Ma hatitiḡ yani ba hanaḡ, “O êntêk intu bôk hovenḡ haviḡ Yisu, anyô Nasalet atu.”

⁶⁸ Êḡ ma Pita hanaḡ, “Mi, yahathôḡ abô intu ba honaḡ paliḡ.” Ma hale ba hi habobo badêḡ abôlêk. Ma tale te halanḡ.

⁶⁹ Ma avi ku atu hayê Pita hathak loḡbô ma hanaḡ hadêḡ anyô takatu ba imiḡ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma nê takatu iniḡ anyô te.”⁷⁰ Ma doḡtom yani hanaḡ hathak loḡbô, “Mi.”

Vêm ma nê takatu ba imiḡ habobo yani enaḡ hadêḡ Pita hathak loḡbô, “Avanôḡ biḡ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêḡ anyô te.”

⁷¹ Ma doḡtom Pita hanaḡ nena, “Ya miḡ yahananḡ abô avanôḡ ami, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêm vovanḡ êndêḡ ya. Yahalam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba yahananḡ nena yahathôḡ ôpêntu ba onanḡ abô hathak paliḡ.”

⁷² Ketheḡ oyanḡ ma tale halanḡ bôlônḡ yanḡ, êḡ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaḡ hadêḡ yani nena, “Tale miḡ halanḡ bôlônḡ ju ami denanḡ, ma tem onanḡ êtôm bôlônḡ lô nena hôthônḡ ya paliḡ.” Êḡ ma Pita hakôm ba halanḡ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêḡ Pailat
(Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

¹ *Lôkbôk momanḡiniḡ ma Sanhedlin sapêḡ ethak doḡtom. Thêlô ma nê bêḡbêḡ êbôk da lôk avômalo iniḡ nê bêḡbêḡ lôk nê lôkauk hathak abô balabuḡ. Ma ibutiḡ abô hathak doḡtom vêm ma ekak baḡ luvi lusu ma ewa ba i hadêḡ Pailat.

² Ma Pailat hanaḡ hik Yisu liḡ aêntêk, “O ma avômalo Israeḡ iniḡ kiḡ e?”

* 14:64: Wkp 24:16; Jon 19:7 * 15:1: Luk 22:66

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

³ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da ibi Yisu liŋkupik hathak abô lomaloma.

⁴ Ma Pailat hanaŋ hadêŋ Yisu hathak loŋbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik hathak abô lomaloma.”

⁵ *Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom. Ba intu Pailat hasoŋ kambom.

⁶ Waklavôŋ Hale ba Hi nômbêŋ intu, ma avômalô ethak elam anyô koladôŋ te anêŋ athêŋ ek Pailat nêŋm vê. Ma Pailat hathak hêŋ ôpêŋ vê. ⁷ Sondabêŋ êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ nena Balabas hamô koladôŋ. Yani hamô koladôŋ haviŋ nê takatu ba thêlô ik vovak hadêŋ Lom ba ik anyô doho vônô. ⁸ Êŋ ma avômalô i hadêŋ Pailat ma elam ek nêŋm anyô koladôŋ te vê êtôm hathak hadum lôbôlôŋ.

⁹ Ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Israeŋ unim kiŋ êntêk e?”

¹⁰ Pailat hayala nena nê bêŋbêŋ êbôk da leŋŋdaŋ hathak Yisu ba intu idum abô ek yani ba hanaŋ aêŋ. ¹¹ *Ma doŋtom nê bêŋbêŋ êbôk da ik avômalô kapôlôŋiŋ liŋ ek nendam nena netak Balabas ba ni ma nebalonŋ Yisu loŋ.

¹² Ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô nena, “Yandum malê êndêŋ ôpatu ba môlô olam nena Israeŋ iniŋ kiŋ?”

¹³ Ma sapêŋ elam nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁴ Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum malê kambom?”

Ma doŋtom thêlô elam lôklala hathak loŋbô nena, “Nijik vônô esak a!”

¹⁵ Ma Pailat lahaviŋ nêŋm leŋŋmavi êndêŋ avômalô nômbêŋ atu ba intu hatak Balabas ba hi. Ma hanaŋ ek nebalu Yisu esak yak lôkmaŋŋiŋ vêŋ ma hatak halôk nê

vovak bahenŋiŋ ek nijik vônô esak a.

Nê vovak enaŋ abôma hathak Yisu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Vêŋ ma nê vovak ewa Yisu ba i Pailat anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam nê vovak sapêŋ ba êlêŋm ethak doŋtom. ¹⁷ Ma ewa kiŋ anêŋ kwêŋv thalaleŋ daim te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmaŋŋiŋ atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik halôk wakadôk. ¹⁸ Ma iviyô ma êŋv bahenŋ hathak leŋ ma enaŋ, “Waklêvôŋ mavi, avômalô Israeŋ iniŋ kiŋ!” ¹⁹ Ma ik wakadôk hathak alokwaŋ te lôbôlôŋ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêŋ ma elek venŋŋdôŋ lêlô hadêŋ yani lôk êbô anêŋ athêŋ. ²⁰ Ma enaŋ abôma hathak yani vêŋ ma ibi kwêŋv thalaleŋ atu thô ma ik yanida anêŋ kwêŋv daim hathak loŋbô. Ma elom yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ *Ma anyô te anêŋ athêŋ nena Saimon anêŋ Sailini halêŋm anêŋ buyaŋ ba hadum ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo Lupus iniŋ lambô. Ma nê vovak êpôm yani ba êpôŋiŋ ek enja Yisu anêŋ alovalaŋaŋsiŋ. ²² Êŋ ma ewa Yisu ba i loŋ te anêŋ athêŋ nena Golgota. Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena Loŋ Leŋkadôk Lokwaŋ. ²³ Ma ewa waiŋ ba eyelaŋ haviŋ alokwaŋ te anêŋ thôk ba êŋv hadêŋ yani ek inum ek etauviŋ vovaŋ. Ma doŋtom hadô. ²⁴ *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêŋ ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêŋ kwêŋv lo sôp.

²⁵ Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik Yisu loŋ hathak a. ²⁶ Alovalaŋaŋsiŋ anêŋ vuliŋ ma

* 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61 * 15:11: Ap 3:13-14 * 15:21: Lom 16:13 * 15:24: Sng 22:18 * 15:27-28: Ais 53:12

eto abô atu ba enaḡ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIḡ KIN

27-28 *Ma êthôkwêḡ anyô vani lokwanju haviḡ. Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ, ma yaḡ hamiḡ baḡ vikerḡ. * 29 *Ma avômalô takatu ba elom loḡôndê êḡ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniḡ leḡiḡkadôk ba enaḡ, “Ai! O atu ba honaḡ nena tem undiniḡ Wapômbêḡ anêḡ unyak mathenḡ ma ondav esak loḡbô êtôm wak lô iyom e? 30 Êḡ ma oda nêḡ oda bulubiḡ ba otak alovalaḡaḡsiḡ ma ôlêḡ pik!”

31 Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ enaḡ abôma haviḡ. Ba enaḡ hadêḡ i nena, “Ôḡgô! Yani bôk hêḡ avômalô vi bulubiḡ, ma doḡtom miḡ hatôm nêḡ yanida bulubiḡ ami eka? 32 Yani ma Mesia, Israel iniḡ kin e? Êḡ ma etak alovalaḡaḡsiḡ ba êlêḡ pik ek alalô nagê ba nanêḡmimbiḡ!” Ma anyô ju atu ba imiḡ alovalaḡaḡsiḡ haviḡ yani enaḡ abôma haviḡ.

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 Wاكلêḡvôḡ biḡ ma momaḡiniḡ hayô pik sapêḡ vôḡ ba hêk aleba hayô 3 kilok. 34 *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena, “Yenaḡ Wapômbêḡ, yenaḡ Wapômbêḡ, aisê ka hôdô ya?”

35 Ma avômalô vi atu ba imiḡ loḡ êḡ elañô abô êḡ ma enaḡ, “Odaḡô, yani halam Elia.”

36 *Ma anyô te hi bôlôḡ doḡtom ma hawa kapôk ba hasoḡ halôk waiḡ maniḡ. Ma hathôkwêḡ kapôk êḡ hathak apiyak te ba hêḡ hadêḡ

Yisu ek inum. Ma ôpêḡ hanaḡ, “Dô! Alalô nagê vêḡmam. Yakô Elia tem êlêḡ enja yani vê êḡḡêk alovalaḡaḡsiḡ la?”

37 Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.

38 Ma sôp bêḡ atu ba hamiḡ unyak mathenḡ ek hayaḡ unyak kapô kisi ma hapup vose hi luvi hêk vuliḡ ba hayô vibiḡ. 39 Ma anyô vovak laik atu ba hamiḡ habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama hathak, êḡ ma hanaḡ, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anôḡ.”

40 *Avi doho imiḡ daim dokte ba êyê imiḡ. Thêlô êḡ te ma Malia anêḡ Magadala. Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniḡ talêbô. Ma te ma Salome. 41 Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêḡ esopa yani ba êḡ yani sa. Ma avi bêḡ anôḡ êḡmô haviḡ ba iviḡ Yisu ba i Jerusalem.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

42 Wak ik Yisu vônô, êḡ ma wاكلavôḡ avômalô ethak êpôpêk iniḡ nôḡkama ek Sabat. Ma wak êḡ anêḡ yaḡsiḡ bôlôḡvôḡ ma tem Sabat. 43 Ba intu wak hamiḡ denaḡ ma Josep anêḡ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin iniḡ anyô bêḡ te. Yani hathak hêḡ ma ek Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak atu tem êlêḡ. Ma miḡ hakô ami ma hi hadêḡ Pailat ma hanaḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. 44 Ma Pailat halaḡô nena Yisu lêk hama yôḡ ba hasoḡ kambom ma halam anyô vovak laik halêḡ. Ma hanaḡ hik ôpêḡ liḡ nena, “Yisu lêk hama yôḡ mena mi e?” 45 Ma halaḡô anyô vovak laik anêḡ abô yôḡ ma halôk ek Josep enja anêḡ kupik. 46 Êḡ ma Josep hêḡ sôp daim mavi te vuli ma hawa Yisu liḡkupik vê hêk alovalaḡaḡsiḡ ma havuliv

* 15:27-28: ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Mak hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ abô bute hik anôḡ. Abô êḡ hanaḡ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * 15:29: Sḡg 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sḡg 22:1 * 15:36: Sḡg 69:21

* 15:40: Luk 8:2-3

siñ hathak sôp atu. Ma hi hadô hêk siô valu abyanj atu ba elav ek nedav nê nãma êndôk. Ma habubi valu bêñj te ek hik siô abôlêk siñ hathak. ⁴⁷ Malia anêñ Magadala lôk Malia, Josep anêñ talêbô, imiñ ma êyê loñ atu ba etak Yisu anêñ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loñbô

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Sabat hale ba hi ma Malia anêñ Magadala lôk Malia, Jems anêñ talêbô, ma Salome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek netak esak Yisu kupik. ² Ma sonda êñ anêñ wak te môñ anêñ lôkbôk mo-manjiniñ ma thêlô iviyô ba i siô. ³ Ma enañ hadêñ i nena, “Opalê tem ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô am?”

⁴ Êyô siô ma êyê nena valu bêñj atu ma lêk ibubi hi hamô dañ. ⁵ Thêlô ibitak êyô valu abyanj kapô ma êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te hamô thêlô bahenj vianôñ. Thêlô êyê ma esonj kambom.

⁶ Ma doñtom ôpêñ hanañ, “Minj nosonj ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêñ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma minj hêk loñ êntêk ami. Ôñgô loñ atu ba êdô yani hêk êntêk. ⁷ *Ma unu nonañ êndên anêñ nê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamôñ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loñ êñ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanañ yôv hadêñ môlô.’”

⁸ Ma avi takênj êkô ba elowalin kambom ma etak siô ba êsôv ele yainj ba i. Thêlô êkô ba bônônj iyom ma minj enañ abô êñ hadêñ anyôla ami.

[Malia anêñ Magadala lôk Yisu anêñ nê ku êyê yani*]

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

⁹ Yisu haviyô hadêñ sonda te anêñ wak te môñ. Ma hik i thô môñ hadêñ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ñgôk bahenji ba lahavuju vê hêk yani. ¹⁰ Êñ ma Malia hi hanañ hadêñ nê takatu ba bôk evenj haviñ yani. Nê takênj lenjñmalainj ba elañ êmô. ¹¹ Ma elañô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doñtom minj êvhavinj abô êñ ami.

¹² Havenj yam ma Yisu anêñ nê ku ju etak malak bêñj ba i loñ yan. Ma Yisu habitak yanja ba hik i thô hadêñ thai. ¹³ Ma ele i enañ abô êñ hadêñ nê ku vi, ma doñtom minj êvhavinj iniñ abô ami.

¹⁴ *Yôv ma Yisu anêñ nê ku lauminj ba lahavute eyañ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathañ thêlô hathak iniñ kapôlônjinj thek-thek ba minj êvhavinj nê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniñ abô ami.

¹⁵ *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Unu êtôm pik sapênj ma nonañ Abô Mavi atu ba hathak ya bêñj êndênj avômalô sapênj. ¹⁶ *Nê takatu ba êvhavinj ba ithik ñañ ma tem Wapômbênj nê i bulubinj. Ma nê takatu ba minj êvhavinj ami, ma tem nêpôm Wapômbênj anêñ abô atu nena ini nêndôk loñ atum. ¹⁷ *Wapômbênj tem etak lavônjinj lo-maloma êndôk nê êvhavinj bahenjinj aêntêk. Esak yenañ athênj, ma tem nêñêm ñgôk vê lôk nenañ abô masôm lukmuk. ¹⁸ *Ma nebalonj umya kambom êmô bahenjinj lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doñtom tem nêñêm mavi. Ma

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:8:** Nê lôk kauk bêñj anônj lenjinj habi nena abô êñ ma Mak da minj hatô ami, ma anyôla hatô havenj yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6

netak bahenij êyôngêk nê lôk lijij,
ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbêj hawa Yisu
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Anyô Bêj Yisu hanan abô
havinj thêlô yôv ma ewa yani
hathak lej ba hi hamô Wapômbêj
ban vianôj. ²⁰ *Vê m ma anêj nê
ku i enan Abô Mavi êj havenj lon
sapêj. Ma Anyô Bêj hadum ku
havinj thêlô ba hik iniñ abô lon
hathak lavôñij takatu ba idum.]

* **16:19:** Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môñ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loñ buyañ ma miñ Israël te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêñ anyô môlô. Yanida ma miñ hayê Yisu ami, ma donjom hanañ abô haviñ nê nômbêñ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleññ.

Yani hato kapyã êntêk hadêñ anyô bêñ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miñ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba havenñ ami. Ba intu Luk hawasa bêñ anôñ. Luk lahaviñ Tiapilus eyala abô avanôñ esak malêla takatu ba Yisu hanañ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôñ hathak leñ ba hi. Aêñ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miñ halêm ek nêm nê Israël iyom bulubiñ ami. Mi, halêm ek nêm nê Israël lôk nê loñ buyañ bulubiñ imbiñ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêñ Nakaduñ” bêñ anôñ.

Hato kapyã êntêk hadêñ 60 mena 70 AD la. Ma havenñ yam ma hato kapyã Aposel haviñ.

Abô môñ

¹ *Anyô bêñ Tiapilus, avômalô bêñ anôñ eto kapyã hathak nômtakatu ba bôk hik anôñ hêk yêlô malêvôñ. ² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanañ. Nê êñ êmô hatôm Wapômbêñ anêñ nê ku ek enañ abô hadêñ avômalô. ³ Aêñ ba yalenñmavi anôñ ba yahato kapyã êntêk hadêñ o hathak nômtakêñ ek malê nena yada yahadum ku bêñ anôñ ek yahanañ hik abô takêñ liñ hathak Yisu anêñ ku sapêñ ek yenañ abô êñ

imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêñ ek nêm o sa ek oyala abô takatu ba bôk holañô, êñ ma abô avanôñ.

Añela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiñ Helot hayabiñ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêñ athêñ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviñ nê ôdôñ atu ba iniñ athêñ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêñ Alon anêñ limi haviñ. ⁶ Thai êmô thêthôñ mavi hêk Wapômbêñ ma, ma ethak esopa abô balabuñ lôk Anyô Bêñ anêñ abô sapêñ ba iniñ kambom mi. ⁷ Ma donjom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôñ Abiya iniñ waklavôñ nindum ku êmô unyak matherñ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êñ. ⁹ *Thêlô esopa nê êbôk da iniñ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêñ anêñ unyak matherñ ba ni ek êmbôk kamuñ ôv mavi. Êñ ma Sekalaia anêñ athêñ habitak ba yani hi Wapômbêñ anêñ unyak ek êmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêñ anôñ imiñ unyak viyaiñ ba etenñ mek imiñ.

¹¹ Êñ ma Anyô Bêñ anêñ añela te hayô ek Sekalaia ba hamiñ loñ êbôk da ôv mavi anêñ loñ vianôñ. ¹² Sekalaia hayê añela, êñ ma hasonñ ba hakô kambom. ¹³ Ma donjom añela hanañ, “Sekalaia, miñ ôkô ami. Anêm mek ma Wapômbêñ holañô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêñ athêñ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêñ anôñ. Amena êñ habitak ma avômalô bêñ anôñ tem lenñmavi ¹⁵ *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ imiñ Anyô Bêñ ma. Yani miñ hatôm inum yak waiñ lôk ñañ maniñ vi ami.

* 1:1: Ap 1:1 * 1:9: Kis 30:7 * 1:15: Nam 6:2-3

Hamiñ talêbô la denañ ma tem Lovak Mathenj êmbôlô yani kapô siñ. ¹⁶ Ma tem endom avômalô Israeël bêñ anôñ ba ini êndên Anyô Bêñ, thêlônij Wapômbêñ. ¹⁷ *Ma yani tem êmôñ ek Anyô Bêñ ma anêñ lôklokwanj lôk ku lo loñ ma tem êtôm Elia anêñ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbatak kapôlônij donjom. Lôk indum nê leñôndônj kôtônj leñôndônj ekyav ek nedañô nê thêthônj iniñ auk mavi. Ma yani tem indum aêñ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiñ Anyô Bêñ anêñ êyô.”

¹⁸ Ma Sekalaia hanañ hadêñ añela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmimbiñ abô êñ aisê?”

¹⁹ *Ma donjom añela hanañ viyan nena, “Ya Gebliel, ba yahamiñ Wapômbêñ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanañ abô mavi êntêk êndên o. ²⁰ Yôv ma ondanô, miñ hôêvhavinj yenañ abô ami. Aêñ ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onañ abô ami endeba yenañ abô êntêk injik anôñ êtôm waklavôñj atu ba Wapômbêñ hanañ am.”

²¹ Avômalô eyabiñ Sekalaia aleba mi ma leñijñhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathenj kapô am? ²² Ma Sekalaia hale yainj ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak banj iyom ma miñ hanañ abô ami. Aêñ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wênj te hêk unyak mathenj kapô.

²³ Sekalaia hadum anêñ ku yôv ma yani havôhi anêñ unyak. ²⁴ Havenj yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabenj. Ma havuj i hatôm ayônj bahenji. ²⁵ Ma hanañ nena, “Anyô Bêñ lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenañ mama vê hêk avômalô malenij.”

Anjela hayô ek Malia

²⁶ Elisabet hasabenj hatôm ayônj bahenji ba lahavute, ma Wapômbêñ hêv añela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô. ²⁷ *Yani hi hadêñ avi muk te anêñ athêñ nena Malia. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndên anyô te anêñ athêñ nena Josep. Josep ma Kinj Devit anêñ lim. ²⁸ Añela hi hadêñ Malia ma hanañ, “Waklêvônj mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anôñ hadêñ o ba hamô havinj o.”

²⁹ Ma Malia halanjo abô êñ ma hasonj kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma donjom añela hanañ hadêñ yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêñ anêñ lamavi. ³¹ *Ondanjo, tem osabenj ba onja okna te ba ondam anêñ athêñ nena Yisu. ³² *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêñ Leñ anêñ Nakaduj. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbêñ nêlim Devit anêñ ku kinj êndên yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêñ avômalô iniñ kinj wak nômbêñ intu sapênj. Ma anêñ ku eyabiñ anêñ avômalô hatôm nêlim yak ami ma mi anôñ.”

³⁴ Ma Malia hanañ hadêñ añela aêntêk, “Nôm êñ tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk havinj anyô te ami.”

³⁵ Ma añela hanañ nena, “Lovak Mathenj tem êlêm êndôk o ma Wapômbêñ Leñ anêñ lôklokwanj tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem mathenj ba nendam nena Wapômbêñ Anêñ Nakaduj. ³⁶ Ondanjo. Yatam avi Elisabet bôk avôdônja ba elam yani nena avi yamu, ma donjom lêk hasabenj ba anêñ ayônj bahenji ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷ *Nômplate miñ malainj ek Wapômbêñ indum ami.”

* 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 * 1:19: Dan 8:16; 9:21 * 1:27: Mat 1:16,18 * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23 * 1:32: 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * 1:37: Stt 18:14

³⁸ Ma Malia hanaņ, “Ya ma Anyô Bêņ anêņ avi ku. Ba indum êndêņ ya êtôm intu honaņ.” Êņ ma aņela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêņ loņ ma hi kethêņ ba hayô malak te atu ba hêk loņ dumlolê anêņ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêņ unyak kapô ma hanaņ waktêvôņ mavi hadêņ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halanô anêņ abô ma amena hapundik hamiņ yani la kapô ba Lovak Matherņ havôlô yani kapô siņ. ⁴² Êņ ma Elisabet dalam kaêk lôk lamavi ba hanaņ, “Wapômbêņ hêv lamavi bêņ anôņ hadêņ o hamôņ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêņ o imbiņ amena intu ba hamiņ o kapôlôm. ⁴³ Ma doņtom ya avi alê te ba yenaņ Anyô Bêņ anêņ talêbô halêm ek êņjê ya? ⁴⁴ Ondaņô, yahaļaô anêm waktêvôņ, êņ ma amena êntêk hamiņ yalensoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holaņô Wapômbêņ anêņ abô ba hôêvhaviņ nena tem indum aêņ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêņ yey

⁴⁶ *Ma Malia hanaņ, “Yakapôlôņ habô Anyô Bêņ anêņ athêņ, ⁴⁷ ma yadahôlôņ lamavi hadêņ Wapômbêņ atu ba hêv ya bu-lubiņ ⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêņ avi oyaņ atu ba hadum anêņ ku. Avômalô sapêņ tem nenaņ nena Wapômbêņ hêv lamavi hadêņ ya hatôm wak nôm bêņ intu sapêņ ⁴⁹ ek malê nena Wapômbêņ Lôklokwaņ Anôņ hadum nôm bêņ ek ya.

Ma anêņ athêņ ida êņjêk mathêņ.

⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêņ nê takatu ba elanô anêņ abô hadêņ sêbôk ma êntêk ma embeņ yam imbiņ.

⁵¹ *Yani hadum ku bêņbêņ hathak yani anêņ lôklokwaņ.

Ma hathak havalon avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.

⁵² *Ma hathak hamô nê bêņbêņ iniņ lôklokwaņ lu.

Ma hêv athêņ bêņ hadêņ nê athêņ mi.

⁵³ *Ma hathak havakôņ avômalô takatu ba ema kisi hathak nôm mavi anôņ ba leniņviyak.

Ma doņtom nê lôk nôm kama bêņ, ma hathak hêv i vê ba i oyaņ.

⁵⁴⁻⁵⁵ *Ma yani hathak hêv anêņ avômalô ku Isral sa, ma lahabi anêņ abô atu ba bôk havak haviņ Ablaham lôk anêņ limi sapêņ nena tem laimbi i ba nêmi i sa wak nôm bêņ intu sapêņ.”

⁵⁶ Êņ ma Malia hamô haviņ Elisabet hatôm ayôņ lô vêm ma halehi anêņ loņ hathak loņbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ŋaņ

⁵⁷ Ma Elisabet anêņ waktêvôņ embathu hayô ba havathu okna te.

⁵⁸ Êņ ma Elisabet anêņ thalaleņ lôk anêņ avômalô elanô nena Anyô Bêņ hêv kapô bêņ hadêņ yani ba intu êbôi lôk leniņmavi anôņ.

⁵⁹ *Ma amena êņ hamô hatôm wak bahenyi ba lahavulô, ma anêņ avômalô êlêm ek nengothe anêņ kupik. Ma leniņhaviņ nê nêmi lambô Sekalaia da anêņ athêņ êndêņ okna êņ. ⁶⁰ Ma doņtom talêbô hanaņ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

* 1:46: 1Sml 2:1-10 * 1:50: Sng 103:13,17

Sng 147:6 * 1:53: Sng 34:10

Wkp 12:3; Luk 2:21

* 1:51: 2Sml 22:28 * 1:52: Jop 12:19; 5:11;

Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * 1:59: Stt 17:12;

61 Ma thêlô enaḡ hadêḡ yani nena, “Libumi la miḡ bôk ewa athêḡ Jon ami.”

62 Êḡ ma thêlô enaḡ hik lambô liḡ hathak bahenḡ nena nendam anêḡ athêḡ aisê? 63 Aêḡ ba hanaḡ hathak baḡ nena neja aseleḡ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êḡ anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esoḡ kambom. 64 Ma kethenḡ oyaḡ ma Sekalaia hanaḡ abô hathak loḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. 65 Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡ êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi havenḡ Judia iniḡ loḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. 66 Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô haviḡ amena êntêk ba embenḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yeḡ

67 Yôv ma Lovak Mathenḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanaḡ abô plopet aêntêk,

68 * “Anyô Bêḡ, Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêm ek nêḡ anêḡ avômalô vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ yani.

69 *Yani hêv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalalenḡ ek nêḡ alalô bulubiḡ.

70 *Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hanaḡ hadêḡ anêḡ plopet mathenḡ ba enaḡ nena

71 *tem Wapômbêḡ nêḡ alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

72 *Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô mathenḡ.

73 *Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ haviḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

74 tem nêḡ alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

75 *ek namô mathenḡ lôk thêthônḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

76 *Aêḡ ba, yenaḡ okna, tem ômônḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ plopet.

77 *Lôk ôndônḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêḡ i bulubiḡ esak hêv iniḡ kambom vê.

78 *Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anônḡ ba intu hêv kapô ba tem indum nôḡ êḡ lôk nêḡ anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ

79 ek nêḡ deda êndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êḡmô momaḡiniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêḡ alalô sa ek nambenḡ loḡôndê labali mavi.”

80 Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwaḡ hathak hêvhaviḡ. Êḡ ma hi hamô loḡ thiliv ba hayabiḡ anêḡ waklavônḡ êlêm yaiḡ ek indum anêḡ ku êḡjêk avômalô Israeḡ malenḡ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

1 Waklavônḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majanḡ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabiḡ i iniḡ athêḡ. 2 Wak êḡ ma môḡ anônḡ ek gavman hawa avômalô iniḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovinḡ Silia iniḡ gavman

* 1:68: Sng 72:18 * 1:69: Sng 18:2 * 1:71: Sng 106:10 * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9

* 1:73: Stt 22:16-17 * 1:75: Tit 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3 * 1:77: Jer 31:34 * 1:78:

Ais 60:1-2

bêḡ. ³ Êḡ ma avômalô sapêḡ i iniḡ malak ôdôḡ nenanena ek neja iniḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdôḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi havinḡ Malia ek neto thainiḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesaḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasabeḡ.

⁶ Êmô Betlehem denaḡ ma Malia anêḡ waklavôḡ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmanḡkao iniḡ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Anḡla hayô ek ḡê eyabinḡ bok

⁸ Ma ḡê eyabinḡ boksipsip doho êmô loḡ êḡ viyaiḡ ba eyabinḡ iniḡ bok hadêḡ bôlôvôḡ. ⁹ Ma Anyô Bêḡ anêḡ anḡla te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêḡ anêḡ deda lôkmanḡḡinḡ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doḡtom anḡla hanaḡ nena, “Minḡ nôkô ami. Odaḡô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêḡ leḡinḡmavi anôḡ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêḡ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nêḡ môlô bulubiḡ. Yani ma Anyô Bêḡ, Mesia* atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nêḡ anêḡ avômalô bulubiḡ. ¹² Môlô tem ôḡgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmanḡkao iniḡ kabum. Nôm êḡ ma hatôm lavôḡinḡ ek môlô ôḡgô.”

¹³ Anḡla hanaḡ yôv ma ketheḡ oyaḡ ma anḡla bêḡ anôḡ anêḡ leḡ êlêm iviḡ yani. Ma êbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba enaḡ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ lôkmanḡḡinḡ esak leḡbum.

Ma pik ma anêḡ labali êmô imbiḡ avômalô takatu ba Wapômbêḡ lamavi hathak.”

Nê eyabinḡ bok i êyê Yisu

¹⁵ Anḡla etak thêlô ba i malak leḡ ma ḡê eyabinḡ bok enaḡ hadêḡ i, “Alôana ek nagê nôḡm atu ba Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

¹⁶ Êḡ ma thêlô i ketheḡ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanḡkao iniḡ kabum. ¹⁷ Thêlô êyê yôv ma enaḡ abô takatu ba anḡla hanaḡ hadêḡ i hathak amena êḡ. ¹⁸ Ma avômalô elarḡ ḡê eyabinḡ bok iniḡ abô êḡ ba esonḡ kambom. ¹⁹ *Ma Malia lahabi abô takêḡ ba havalonḡ loḡ hêk kapô. ²⁰ Ma ḡê eyabinḡ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêḡ lôk leḡinḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ hathak nôḡm takatu ba thêlô êyê lo elarḡ hatôm atu ba anḡla hanaḡ hadêḡ i.

Elam Yisu anêḡ athêḡ

²¹ *Wak bahenḡvi ba lahavulô hale ba hi ma enḡothe okna êḡ anêḡ kupik ba elam anêḡ athêḡ nena Yisu. Athêḡ êḡ ma Malia miḡ hasabeḡ ami denaḡ ma anḡla te bôk dalam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

²² *Josep lo Malia iniḡ waklavôḡ nimbatak mabuḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma hayô hatôm balabuḡ atu ba Mose bôk hatô. Êḡ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nêḡnêḡ êndêḡ Anyô Bêḡ ²³ *hatôm anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ yôv nena, “Nônêḡ anyô môḡ sapêḡ êndêḡ Wapômbêḡ.” ²⁴ *Lôk i ek nêḡmbôk da hatôm Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ bôk hanaḡ nena, “menak bôbô lokwanḡju mena thabiyom muk lokwanḡju.”

* 2:11: Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêḡ ôdôḡ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômalô bulubiḡ.” * 2:14: Luk 19:38 * 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22:

Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2 * 2:24: Wkp 12:8

25 Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêḡ athêḡ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôḡ ba hasopa abô balabuḡ dedaḡ mavi. Yani hayabiḡ Mesia atu ba tem nêḡ Israeḡ thêvô. Ma Lovak Matherḡ hamô haviḡ Simeon. 26 Ma Lovak Matherḡ bôk hanaḡ hadêḡ yani yôv nena tem miḡ ema ami ma êḡ endeba êḡ Anyô Bêḡ anêḡ Mesia vêḡmam. 27 Ma Lovak Matherḡ halom yani ba hi Wapômbêḡ anêḡ unyak matherḡ. Yani hamô denaḡ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêḡ ek nesopa abô balabuḡ. 28 Ma Simeon hasip okna hamô baḡ ma habô Wapômbêḡ ba hanaḡ aêntêk,

29 “Anyô Bêḡ Wapômbêḡ, ya anêḡ anyô ku. Lêk ya-hayê yôv ba tem yama lôk yalenḡmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviḡ ya.

30 *Lêk yamalenḡ hayê nôḡm atu ba hêv ek nêḡm yêlô bulubiḡ.

31 Hôpôpêk nôḡm êḡ hêk avômalô sapêḡ malenḡ.

32 *Nôḡm êḡ ma hatôm deda ek avômalô loḡ buyaḡ nêḡgê, ma tem nêḡm athêḡ lôkmaḡḡinḡ êndêḡ anêḡm avômalô Israeḡ.”

33 Yisu anêḡ lambô lo talêbô elanô Simeon anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak okna êḡ ba eson kambom. 34 *Êḡ ma Simeon hêv mek hadêḡ thêlô ma hanaḡ hadêḡ Malia aêntêk, “Wapômbêḡ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ nêḡnêḡm yak ma bêḡ anôḡ nimbiyô nimiḡ. Yani tem êḡm êtôm Wapômbêḡ anêḡ lavôḡḡinḡ te ma doḡtom avômalô bêḡ anôḡ tem miḡ nêḡnêḡmimiḡ yani ami. 35 Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ iniḡ auk loḡ kapô tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma tem kapôlôm indinḡ o êtôm biḡ vovak hadabêḡ bimdaluk kisi.”

36 Ma plopet avi te hamô haviḡ ba anêḡ athêḡ nena Ana. Yani ma Panuel anêḡ nalavi ba habitak anêḡ Asel anêḡ ôdôḡ. Yani bôk avôdôḡḡna ba anêḡ sondabêḡ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviḡ yamalô hatôm sondabêḡ bahenḡvi ba lahavuju. 37 Vêḡm ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêḡ bêḡ anôḡ. Wak lo bôlôvôḡ ma miḡ hatak unyak matherḡ ami, ma hathak hatak nôḡm ek nêḡm yenḡ lo eten mek. 38 Ma Simeon hanaḡ abô denaḡ, ma avi êḡ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ. Ma hanaḡ abô hathak okna êḡ hadêḡ avômalô takatu ba êḡm ek eyabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ nêḡm avômalô Israeḡ vê êḡḡêk iniḡ malaiḡ.

39 *Josep lo Malia idum nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba Anyô Bêḡ anêḡ balabuḡ hanaḡ vêḡm ma ele i iniḡ malak Nasalet hêk Galili. 40 Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaḡ. Ma anêḡ auk mavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ wapôm hamô haviḡ yani.

Yisu hamô unyak matherḡ kapô

41 *Sondabêḡ nôḡmbêḡ intu ma Yisu anêḡ talêbô lo lambô i Jerusalem ek nêḡgê waklavôḡ anêḡ athêḡ nena Hale ba Hi.* 42 Ma Yisu anêḡ sondabêḡ hatôm laumiḡ ba lahavuju, ma thêlô idum aêḡ ba ethak ba i Jerusalem ek nêḡgê waklavôḡ êḡ. 43 Waklavôḡ bêḡ êḡ hale halôk ma thêlô ele i iniḡ loḡ. Ma okna Yisu ma hamô Jerusalem denaḡ. Ma talêbô lo lambô êthôḡ ba i. 44 Ma eson nena lêk haviḡ anêḡ avômalô vi ba hi la. Ba evenḡ wak daluk te vêḡm ma êyê mi, êḡ ma i êbôlêḡm yani haveḡ iniḡ avômalô malêvôḡ. 45 Ma doḡtom miḡ êpôm

* 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * 2:39: Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêḡ anêḡ aḡela ik Ijip iniḡ apenena môḡ vônô. Ma hayô Israeḡ ma hayê thalalenḡ hamô iniḡ unyak abôlêk, êḡ ma hale ba hi ba miḡ hik Israeḡ te vônô ami.

ami, êḡ ma êvôî Jerusalem hathak loḡbô ek nêmbôlêm yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak mathen kapô. Yani hamô haviḡ kêdôḡwaga doho ba hanaḡ ininḡ abô ma hanaḡ hik thêlô linḡ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elañô anêḡ abô lôk anêḡ auk bêḡ ma esonḡ kambom. ⁴⁸ Êḡ ma lambô lo talêbô êyê yani ba esonḡ kambom haviḡ. Ma talêbô hanaḡ, “Yenaḡ okna, hudum malê aêḡ? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miḡ oyala nena tem yamô Wakamik anêḡ unyak ami e?” ⁵⁰ Ma doḡtom êthônḡ anêḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ palinḡ.

⁵¹ *Yôv ma hi haviḡ talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma hanaḡ ininḡ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonḡ abô takêḡ loḡ hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêḡ ma anêḡ auk mavi anôḡ. Ma Wapômbêḡ lôk avômalô leninḡmavi hathak yani.

3

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô
(*Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28*)

¹ Hadêḡ sondabêḡ lauminḡ ba labahenḡvi atu ba kinḡ Sisa Taibelias hayabinḡ Lom, ma Pontius Pailat hayabinḡ Judia, ma Helot hayabinḡ Galili, ma yaḡ molok Pilip hayabinḡ Itulia lo Takonitis, ma Lisaniias hayabinḡ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêḡ êbôk da. Hadêḡ wak êḡ ma Sekalaia nakaduḡ Jon hamô loḡ thiliv, ma Wapômbêḡ hêv anêḡ abô hadêḡ yani. ³ *Êḡ ma Jon hi haveḡ loḡ takatu ba hamô habobo ḡaḡ Jolodan ma hanaḡ ek avômalô nede kapôlônḡinḡ liliḡ ba nisik ḡaḡ ek Wapômbêḡ nêḡ ininḡ kambom

vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêḡ kapyra nena,

“Kaêk te dalam haveḡ loḡ thiliv nena,

‘Nôpôpêk loḡôndê ek Anyô Bêḡ êlêm,

ma nopesaḡ ba imbitak thêthônḡ ek yani.

⁵ Nusivunḡ kolosonḡ sapêḡ sinḡ ma node dumlolê sapêḡ pesa ba imbitak kalônḡ mavi.

Ma nopesaḡ loḡôndê lokbanḡ ba imbitak thêthônḡ,

ma loḡôndê kekela ma nope-saḡ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêḡ tem nêḡê Wapômbêḡ anêḡ kobom atu ba hêv avômalô bulubinḡ.’” *Aisaia 40:3-5*

⁷ *Avômalô bêḡ anôḡ i hadêḡ Jon ek isik thêlô ma hanaḡ hadêḡ i, “Môlô ma umya kambom anêḡ nali ba osonḡ nena tem yasik môlô ek nôsôv êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ e? Mi anôḡ! ⁸ *Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliḡ. Ma miḡ lemimimbi auk takatu ba nonaḡ êndêḡ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniḡ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthônḡ.’ Mi, yanaḡ êndêḡ môlô nena Wapômbêḡ hatôm enja valu takêntêk ba epesaḡ Ablaham anêḡ limi esak. ⁹ *Kisiḡ lêk hamô alokwaḡ ôdôḡ yôv ek alok-waḡ takatu ba miḡ hik anôḡ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêḡ atu ba elañô anêḡ abô enaḡ hik yani linḡ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaḡ nena, “Anyô anêḡ kwêv ju hamô ma nêḡm yaḡ êndêḡ anyô yaḡ atu ba kwêv mi. Ma anêḡ nôḡm hamô ma nêḡm aêḡ iyom.”

¹² *Ma ḡê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbinḡ ba enaḡ

* 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4

* 3:8: Jon 8:33,39 * 3:9: Mat 7:19 * 3:12: Luk 7:29

* 3:3: Ap 13:24 * 3:7: Mat 12:34; 23:33

hik yani liņ nena, “Kêdôņwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaņ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniņ anyô bêņ hanaņ iyom ma miņ noja vi oyaņ ami.”

¹⁴ Ma ñê vovak doho enaņ hik yani liņ haviņ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaņ nena, “Miņ o mathalalenj êndêņ avômalô ek noja iniņ valuselenj oyaņ ami. Lôk miņ osau ñê idum abô ek onja anyô yaņ anêņ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêņ vuli ma hatôm môlô.”

¹⁵ Avômalô Israel ethak êv maleniņ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêņ ma esonj nena yani ma Mesia la.

¹⁶ *Êņ ma Jon hanaņ hadêņ i nena, “Yahathik môlô hathak ñaņ, ma doņtom ôpatu ba tem embenj ya yam anêņ lôklokwaņ ma bomaņ ek yenaņ. Yani ma anyô lôk athêņ bêņ ma ya ma yaônalôk ba intu miņ hatôm yapole anêņ vakapô bokņgôp anêņ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matherj lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nôm anêņ kupik vê ba êndô anôņ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôņ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miņ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanaņ abô bêņ anôņ haviņ ek imbi avômalô leniņ liņ ba hathak kobom êņ ma hanaņ Wapômbêņ anêņ Abô Mavi bêņ hadêņ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathaņ Galili iniņ Anyô Bêņ Helot hathak anêņ kambom takatu ba hadum ba hanaņ te bêņ nena, “Aisê ka howa mamuyaņ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êņ ma Helot hadum kambom yaņ hathak lonbô nena hatak Jon hamô koladôņ.

Jon hathik Yisu

(*Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34*)

²¹ Jon hathik avômalô bêņ anôņ halôk ñaņ aleba hathik Yisu haviņ. Hathik vêm ma Yisu hamiņ ba hateņ mek ma lenj hakyav. ²² *Ma Lovak Matherj halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêņ lenj ba hanaņ nena, “O ma yenaņ okna atu ba yalenjhaviņ videdaunj. Ma yalenjmavi anôņ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêņ ku môņ havenj avômalô maleniņ, ma anêņ sondabêņ ma habobo 30. Ma avômalô esonj nena yani ma Josep nakaduņ.

Ma Josep ma Heli nakaduņ.

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduņ.

Matat ma Livai nakaduņ.

Livai ma Melki nakaduņ.

Melki ma Janai nakaduņ.

Janai ma Josep nakaduņ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduņ.

Matatias ma Amos nakaduņ.

Amos ma Nahum nakaduņ.

Nahum ma Esli nakaduņ.

Esli ma Nagai nakaduņ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduņ.

Mat ma Matatias nakaduņ.

Matatias ma Semen nakaduņ.

Semen ma Josek nakaduņ.

Josek ma Joda nakaduņ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduņ.

Joanan ma Lesa nakaduņ.

Lesa ma Selubabel nakaduņ.

Selubabel ma Sealtiel nakaduņ.

Sealtiel ma Neli nakaduņ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduņ.

Melki ma Adi nakaduņ.

Adi ma Kosam nakaduņ.

Kosam ma Elmadam nakaduņ.

Elmadam ma El nakaduņ.

²⁹ El ma Josua nakaduņ.

Josua ma Eliesel nakaduņ.

Eliesel ma Jolim nakaduņ.

Jolim ma Matat nakaduņ.

Matat ma Livai nakaduņ.

³⁰ Livai ma Simeon nakaduņ.

* **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18
Jon 6:42

* **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22;

Simeon ma Juda nakaduḅ.
 Juda ma Josep nakaduḅ.
 Josep ma Jonam nakaduḅ.
 Jonam ma Eliakim nakaduḅ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduḅ.
 Melea ma Mena nakaduḅ.
 Mena ma Matata nakaduḅ.
 Matata ma Natan nakaduḅ.
 Natan ma Devit nakaduḅ.
³² *Devit ma Jesi nakaduḅ.
 Jesi ma Obet nakaduḅ.
 Obet ma Boas nakaduḅ.
 Boas ma Salmon nakaduḅ.
 Salmon ma Nason nakaduḅ.
³³ Nason ma Aminadap
 nakaduḅ.
 Aminadap ma Atmin
 nakaduḅ.
 Atmin ma Alni nakaduḅ.
 Alni ma Heslon nakaduḅ.
 Heslon ma Peles nakaduḅ.
 Peles ma Juda nakaduḅ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduḅ.
 Jekop ma Aisak nakaduḅ.
 Aisak ma Ablaham nakaduḅ.
 Ablaham ma Tela nakaduḅ.
 Tela ma Naho nakaduḅ.
³⁵ Naho ma Seluk nakaduḅ.
 Seluk ma Leu nakaduḅ.
 Leu ma Pelek nakaduḅ.
 Pelek ma Ebel nakaduḅ.
 Ebel ma Sela nakaduḅ.
³⁶ *Sela ma Kainan nakaduḅ.
 Kainan ma Alpaksat nakaduḅ.
 Alpaksat ma Sem nakaduḅ.
 Sem ma Noa nakaduḅ.
 Noa ma Lamek nakaduḅ.
³⁷ Lamek ma Metusela
 nakaduḅ.
 Metusela ma Inok nakaduḅ.
 Inok ma Jalet nakaduḅ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduḅ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduḅ.
³⁸ *Kenan ma Inos nakaduḅ.
 Inos ma Set nakaduḅ.
 Set ma Adam nakaduḅ.
 Adam ma Wapômbêḅ
 nakaduḅ.

4

*Sadaḅ halôk Yisu la ek indum
 kambom*

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matherḅ hadum ku lôklokwaḅ hamô Yisu kapô, êḅ ma hatak ḅaḅ Jolodaḅ hêk. Ma Lovak Matherḅ halom yani ba hi loḅ thiliv.
² Ma hamô loḅ êḅ hatôm wak 40 ek Sadaḅ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miḅ hayaḅ nôḅ ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaḅ hanaḅ hadêḅ yani, “Avanôḅ, o Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ ma onaḅ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doḅtom Yisu hanaḅ viyaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ kapy a hanaḅ, ‘Anyô miḅ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”

⁵ Vêḅ ma Sadaḅ halom Yisu ba hathak dumlolê bêḅ te ba hi daku anêḅ dum. Ketherḅ oyaḅ ma hik pik êntêk anêḅ loḅ lôkliḅyak sapêḅ thô hadêḅ yani. ⁶ Ma hanaḅ hadêḅ Yisu, “Tem yanêḅ loḅ takêḅ iniḅ athêḅ bêḅ lôk iniḅ lôkmangriḅ sapêḅ êndêḅ o ek oyabiḅ. Nôm takêḅ ma yenaḅ ba yalenḅhaviḅ yanêḅ êndêḅ opalê, êḅ ma tem yanêḅ. ⁷ Aêḅ ba hôêḅ yeaḅ hadêḅ ya, ma tem yanêḅ nôḅkama takêntêk sapêḅ êndêḅ o.”

⁸ *Ma Yisu hanaḅ, “Wapômbêḅ anêḅ kapy a hanaḅ, ‘Nêḅ yeaḅ êndêḅ Wapômbêḅ anêḅ Anyô Bêḅ lôk undum yani iyom anêḅ ku.’ ”

⁹ Yôḅ ma Sadaḅ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiḅ unyak matherḅ anêḅ vôḅ. Ma hanaḅ, “Avanôḅ, o ma Wapômbêḅ anêḅ Nakaduḅ ma ôsôḅ kisi nu tamu pik ¹⁰ ek malê nena bôk eto yôḅ nena,

“Yani tem nêḅ anêḅ aḅela ek neyabiḅ o mavi ¹¹ lôk nisip o ek miḅ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ”
Kapy a Yeaḅ 91:11-12

* 3:32: Rut 4:17-22 * 3:36: Stt 11:10-26 * 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3 * 4:8: Lo 6:13-14

12 *Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ kapy a hanañ nena, ‘Minj osaê Wapômbêñ anêm Anyô Bêñ ami.’”

13 *Sadañ halôk Yisu la ek indum kambom takêñ vêm ma hatak yani ba hi ma hayabiñ wak yañ.

Yisu hadum ku môñ daluk hêk Galili

(*Mat 4:12-17; Mak 1:14-15*)

14 Hathak Lovak Matherñ anêñ lôklokwanñ ma Yisu hale hi Galili hathak loñbô. Ma abô hathak yani haveñ loñ takêñ sapêñ. 15 Ma hadôñ thêlô hamô iniñ unyak yeñ ba avômalô sapêñ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(*Mat 13:53-58; Mak 6:1-6*)

16 Ma Yisu hi Nasalet, loñ êñ intu anêñ loñ halumbak bêñ hamô. Ma Sabat ma hi unyak yeñ hatôm anêñ kobom hathak hadum. Haviyô hamiñ ek esam Wapômbêñ anêñ abô. 17 Ma êv plopet Aisaia anêñ kapy hadêñ yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanañ aêntêk,

18 “Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hamô haviñ ya ek malê nena Anyô Bêñ hatak ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanañ bêñ êndêñ nê takatu ba êmô koladôñ ek nede yaiñ lôk yanañ êndêñ nê maleniñ pusip ek nêgê tak esak loñbô ma yanañ nê takatu ba anyô vi êv vovanñ hadêñ i vê

19 *lôk yanañ nena lêk ma Anyô Bêñ anêñ waklavôñ hik anêñ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

20 Êñ ma hik kapy siñ ma hêv hadêñ ôpatu ba hayabiñ kapy ma halôk hamô biñ. Ma avômalô sapêñ ititiñ yani. 21 Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy ba olañô intu lêk hik anôñ.”

22 *Ma thêlô sapêñ eson ba enañ nena anêñ abô ma mavi anôñ. Ma doñtom enañ, “Yani ma Josep anêñ nakaduñ iyom, aêñ e?”

23 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonañ abô loñ kapô te êndêñ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaño nôm takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aêñ êñjêk anêm malak ôdôñ imbiñ.’”

24 *Ma hanañ, “Yanañ avanôñ êndêñ môlô nena plopet te hi anêñ malak ôdôñ ma anêñ avômalô minj ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israel iniñ avi tôp bêñ anôñ êmô. Ma Wapômbêñ hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêñ lô ma wata te haviñ ba bôm bêñ habitak loñ êñ. 26 *Ma doñtom Wapômbêñ minj hêv Elia ba hi hadêñ avi Israel te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêñ avi tôp te atu ba hamô Salepat Saidon iniñ pik.

27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israel bêñ anôñ êpôm palê lepla. Ma doñtom thêlô te minj mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loñ buyañ Naiman anêñ Silia iyom sa.

28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeñ elañô abô takêñ ba lenjñmaniñ kambom. 29 Ma iviyô imiñ ma êv Yisu vê hêk anêñ malak. Ma êmô yani siñ hi hadêñ dumlolê atu ba elav iniñ malak hamô anêñ dum. Ma êmô siñ hadêñ loñ kambom te ek nêsô yani pônêñ êndôk. 30 Ma doñtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôñ ba haveñ ba hi.”

Yisu hêv ngôk vê

(*Mak 1:21-28*)

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêñ Galili. Ma Sabat ma

* 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15 * 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kiñ 17:1,7 * 4:26: 1Kiñ 17:8-16 * 4:27: 2Kiñ 5:1-14 * 4:32: Mat 7:28-29

hadôḡ avômalô. ³² *Thêlô elanô anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡgôk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hôlêm ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hôlêm ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Matherḡ.”

³⁵ Ma donḡtom Yisu hathaḡ ḡgôk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡgôk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡgôk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma lôklokwan bomanḡ ba ḡgôk elanô ba ele yaiḡ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi haveḡ lonḡ bêḡ êḡ sapêḡ.

Yisu hadum ḡê lôk lijiḡ bêḡ anôḡ mavi

(*Mat 8:14-17; Mak 1:29-39*)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeḡ ma hi Saimon anêḡ unyak. Ma Saimon yanḡavi hapôm lijiḡ vovaḡ kambom. Ma thêlô enaḡ ek Yisu nêḡ yani sa. ³⁹ Êḡ ma Yisu hi habobo avi êḡ ma hathaḡ lijiḡ êḡ ma lijiḡ êḡ hatak yani. Ma kethêḡ oyaḡ ma haviyô ba hapôpêk nôḡ ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ḡê lôk lijiḡ lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baḡ hayô hêk tomtom ma sapêḡ ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ḡgôk etak avômalô bêḡ anôḡ ba ele yaiḡ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêḡ Anêḡ Nakaduḡ.” ḡgôk takêḡ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaḡ i ek bônôḡ.

⁴² Lôkbôk momaḡiniḡ ma Yisu hatak lonḡ êḡ hêk ma hi lonḡ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonḡ yani lonḡ ek miḡ etak thêlô ba ni lonḡ buyaḡ ami. ⁴³ Ma donḡtom hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êḡ ba intu yana ek yanaḡ Abô Mavi esak Wapômbêḡ anêḡ lonḡ lôkliḡyak êndêḡ avômalô malak yaḡ imbiḡ.” ⁴⁴ *Êḡ ma hi Judia iniḡ unyak yeḡ tomtom ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ hadêḡ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêḡ Saimon

(*Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42*)

¹ *Wak te ma Yisu hamiḡ kasukthôm Genesalet* anêḡ daḡ ma avômalô bêḡ anôḡ imiḡ ba elanô Wapômbêḡ anêḡ abô ba ililiḡ yani siḡ hawê haveḡ. ² Ma hayê ḡê ik alim etak iniḡ yeḡ luvi hamô liḡdaḡ ma i ithik iniḡ yakseḡ. ³ Êḡ ma hi hathak yeḡ êḡ yaḡ, yeḡ êḡ ma Saimon anêḡ. Ba intu hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Ôlêm ususiḡ yeḡ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôḡ avômalô.

⁴ Yani hadôḡ avômalô yôv ma hanaḡ hadêḡ Saimon nena, “Onja yeḡ ba nu kasuk malêvôḡ ma otak yakseḡ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanaḡ, “Anyô bêḡ, bôkam bôlôvôḡ daim ma yêlô atak yakseḡ halôk kasuk aleba miḡ avôv alim te ami ma mi anôḡ. Ma donḡtom lêk honaḡ ba intu tem yêlô natak yakseḡ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêḡ ma êvôv alim bêḡ anôḡ ba yakseḡ hadum ek itip. ⁷ Êḡ ma ik kaiyav hadêḡ yeḡ yaḡ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviḡ i nena nêlêm ek nêḡnêḡ thêlô

* 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12 * 4:44: Mat 4:23 * 5:1: Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * 5:1:

Genesalet ma kasukthôm Galili anêḡ athêḡ yaḡ.

* 5:5: Jon 21:3-8

sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô sinj ba hadum ek êmô yeñ luvi sesonj.

8-9 Saimon Pita lôk nê takatu ba êmô havinj yani êyé alim nômbênj atu ba êvôn ma esonj kambom. Êñ ma Saimon halek vadônj lêlô hamô Yisu va luvi ma hanañ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô ya-hadum kambom.”¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakadunj Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôn alim havinj i êyé nôm êñ ba esonj kambom havinj.

Ma Yisu hanañ hadêñ Saimon, “Minj ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôn alim.”¹¹ *Êñ ma ewa yeñ ba i ethak linjanj. Ma etak ininj nômkama sapêñ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi
(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôñj te ma anyô palê lepla hatêto linjkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadônj lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhavinj ma hatôm opesanj ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanañ, “Yalenjhavinj. Umbitak mabunj mavi.” Ma kethenj oyanj ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak linjsinjanj anônj.

¹⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Minj onanj nôm êntêk bêñ ami. Ma nu nunjgwik o thô êndênj anyô habôk da lôk nêm da êndênj Wapômbênj hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma nê êbôk da tem nenanj êndênj avômalô sapêñ nena lêk o mabunj mavi.”

¹⁵ Ma donjom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anônj êlêm ek nedanônj anêñ abô lôk indum ininj lijinj mavi.¹⁶ Ma donjom wak bêñ anônj ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi lonj thiliv ek etenj mek.

Yisu hadum anyô havuvinj te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadônj avômalô. Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunj êlêm anêñ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anêñ lôkklokwanj hamô havinj Yisu ek indum avômalô lôk lijinj nimbitak mavi.¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuvinj te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu.¹⁹ Ma donjom avômalô bêñ anônj ba lonj putup ba minj hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vôn ma êngô unyak vôn abyanj ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvônj aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlôninjanj êvhavinjanj ma hanañ hadêñ anyô havuvinjanj atu nena, “Aianjanj, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabunjanj elanjô abô êñ ma lenjinhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasonj nena yani ma Wapômbênj e? Anyô late minj hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbênj iyom.”

²² Yisu hayala thêlôninjanj auk ba hanañ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?²³ Abô alê intu vumvum ek yanjanj: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê’ mena ‘Umbiyô ombenjanj.’²⁴ *Aênj ba tem yangik Anyô Anêñ Nakadunjanj atu thô êndênj môlô nena anêñ athênjanj ma bêñ ba hatôm nêm kambom vê.” Êñ ma Yisu hanañ hadêñ anyô havuvinjanj atu aêntêk, “Yananjanj êndênj o nena umbiyô uminjanj ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”²⁵ Kethenjanj oyanjanj ma ôpêñ haviyô haminjanj avômalô malêvônjanj ma hawa anêñ yêm. Ma hi anêñ

* 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48 * 5:24: Jon 5:8

unyak ba habô Wapômbêñ anêñ athêñ. ²⁶ Ma avômalô sapêñ eson kambom ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ haviñ. Ma êkô ba enañ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôñ te.”

*Yisu dalam Livai
(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêñ athêñ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Ôlêm osopa ya.” ²⁸ Êñ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêñ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanğabôm nômbêñ hamô anêñ malak ek Yisu enañ. Ma nê ewa takis bêñ anôñ lôk avômalô vi eyañ nômbêñ haviñ thai.

³⁰ *Ma Palisi lôk nê lôkuk hathak abô balabuñ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enañ abô diñdiñ hadêñ anêñ nê ku nena, “Môlô oañ ba unum haviñ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êñ ma Yisu hanañ nena, “Nê lôk lijiñ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiñ mi ma mi. ³² Ma aêñ iyom yahalêm ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôñij liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôñ ami.”

Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nômbêñ

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Ma thêlô enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Wak bêñ anôñ ma Jon anêñ nê ku evak balabuñ ek nômbêñ ek lenjiñhabi Wapômbêñ, ma Palisi iniñ nê ku idum aêñ iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anêñ anyô môlô eyañ nômbêñ lôk lenjiñmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nômbêñ ami. ³⁵ Ma donjom haven yam

ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anêñ nê môlô tem nembak balabuñ ek nômbêñ.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabêñ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêñ abyan siñ esak ami. Hadum aêñ ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyan haviñ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thekhek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

³⁹ “Ma donjom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

6

*Yisu ma Sabat anêñ alañ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)*

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêñ nê ku i even ku kapô te. Ma anêñ nê ku even haviñ yani. Ma ewa wit anêñ va ba ekamithiñ hamô baheniñ kapô ek anêñ kupik nêmbêñ yak ek nejan. ² *Ma Palisi doho êyê ba enañ, “Abô balabuñ hanañ nena Sabat ma miñ hatôm nandum ku ba naja nômbêñ ek nanğañ ami. Ma donjom anêm nê ku ibuliñ waklavôñ êñ!”

³ *Ma Yisu hanañ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêñ nê môlô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbêñ anêñ unyak mathen kapô ba hawa polom mathen atu ba mathen anôñ. Polom êñ ma nê êbôk da iyom iniñ ek nejan ba intu habuliñ abô balabuñ buêñ. Ma donjom Devit hayañ ma hêv doho hadêñ anêñ

* 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29 * 6:1: Lo 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3: 1Sm 21:1-6 * 6:4: Wkp 24:5-9

nê takatu ba evenj haviņ yani ba eyaņ.”

⁵ Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Anyô Anêņ Nakaduņ atu ma Sabat anêņ Alaņ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baņ hatyôk te mavi

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yaņ ma Yisu habitak hayô unyak yeņ te ba hi ma hadôņ avômalô. Ma anyô te hamô loņ êņ ba baņ vianôņ hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuņ doho êmô ba ititiņ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiņ mavi êndêņ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loņôndê ek nanaņ yani bêņ. ⁸ Ma doņtom hayala thêlôniniņ auk ba hanaņ hadêņ anyô baņ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiņ ek avômalô sapêņ nêgê o.” Êņ ma ôpêņ haviyô hamiņ.

⁹ Ma Yisu hanaņ, “Yahadum ek yanaņ injik môlô liņ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêņ balabuņ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliņ i ek nema?”

¹⁰ Ma Yisu hatitiņ thêlô sapêņ hawê haveņ ma hanaņ hadêņ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êņ ma ôpêņ hadum aêņ ma baņ habitak mavi hathak loņbô. ¹¹ Ma doņtom nê lôkauk hathak abô balabuņ lôk Palisi leņiņmaniņ kambom ba enaņ hadêņ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêņ Yisu?”

Yisu halam aposel laumiņ ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteņ mek. Ma bôlôvôņ êņ aleba hayaņ ma hateņ mek iyom hadêņ Wapômbêņ. ¹³ Hayaņ ma halam nê takatu ba esopa yani ethak doņtom. Ma habi baņ hayô hamiņ

tomtom hatôm laumiņ ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêņ lukmuk nena Pita hadêņ yani ma yaņ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduņ ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduņ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaņ Yisu bêņ.

Yisu hadum avômalô bêņ anôņ mavi

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêņ nê ku êlôk ba i kalôņ bute. Ma avômalô nômbêņ atu ba bôk esopa yani êmô loņ êņ lôk avômalô bêņ anôņ êlêm anêņ Judia lo Jelusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm haviņ. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedaņô anêņ abô lôk indum iniņ nê lôk lijiņ mavi. Ma nê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takêņ vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêņ anôņ idum ek nêsôm yani ek malê nena anêņ lôklokwaņ bêņ anôņ habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

Yisu hadôņ avômalô

(Mat 5:1-12)

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanaņ hadêņ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêņ anêņ loņ lôkliņyak ma tem môlônim.

²¹ *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olaņ, môlô lêk ômô mavi ba tem noma-lik.

²² *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêņ Nakaduņ atu, ba êpôlik lôk êvôliņ dômiņ ma enaņ abôma nena

* 6:13: ‘Aposel’ anêņ ôdôņ nena nê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaņ Wapômbêņ anêņ abô.

* 6:21: Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

môlônim athêḡ ma nôḡ
ôvathek kambom.

²³ “Êḡ ma lemimmavi lôk nodam
kaêk lôklala ek malê nena môlônim
nôḡ mavi bêḡ lêk hamô malak leḡ.
Sêbôk ma iniḡ bumalô idum aêḡ
hadêḡ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doḡtom kikaknena môlô
ḡê lôk nôḡkama bêḡ anôḡ,
lêk owa unim nôḡkama lôk
lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk
lemimviyak, tem noma kisi.
Ma kikaknena môlô takatu ba lêk
omalik, tem lemimmalaiḡ
kambom ba nodanḡ.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba
lêk avômalô sapêḡ êbô môlô.
Sêbôk ma môlônim bumalô
êbô plopet abôyanḡ aêḡ iyom.

*Lemimibiḡ ḡê takatu ba ik vo-
vak hadêḡ môlô
(Mat 5:38-48)*

²⁷ “Ma doḡtom yanarḡ êndêḡ môlô
takatu ba othak olanô yenanḡ abô
nena lemimibiḡ ḡê takatu ba
ik vovak hadêḡ môlô ma nu-
dum kobom mavi êndêḡ ḡê êpôlik
hathak môlô. ²⁸ Ma nonarḡ êndêḡ
Wapômbêḡ ek indum mavi êndêḡ
ḡê takatu ba enarḡ nena Wapômbêḡ
imbuliḡ môlô. Ma noterḡ mek ek
Wapômbêḡ indum mavi êndêḡ ḡê
takatu ba idum kambom hadêḡ
môlô. ²⁹ Ma anyô te hapetav
malem danḡ vi, ma nuḡgwik vi liliḡ
ek epetav imbiḡ. Ma anyô te havôv
anêḡ kwêv daim vê, êḡ ma otak
yani ek enja anêḡ kwêv yanḡ im-
biḡ. ³⁰ Ma anyô te hanarḡ hik o liḡ
hathak nôḡkama, êḡ ma nêḡ iyom.
Ma anyô te hawa anêḡ nôḡkama,
êḡ ma miḡ onarḡ lôklokwarḡ ek nêḡ
endelêḡ ami. Dô. ³¹ *Ma kobom
atu ba lemhabiḡ anyô yanḡ indum
êndêḡ o, êḡ ma undum aêḡ êndêḡ
yani.

³² “Môlô lemimhabiḡ ḡê takatu
ba leḡḡhaviḡ môlô iyom, êḡ ma

osorḡ nena môlô avômalô mavi
e? Mi anôḡ, ḡê idum kambom
ethak idum aêḡ iyom. ³³ Ma môlô
othak idum kobom mavi hadêḡ
ḡê takatu ba idum kobom mavi
hadêḡ môlô iyom, êḡ ma osorḡ nena
môlô avômalô mavi e? Mi anôḡ,
ḡê idum kambom ethak idum aêḡ
iyom. ³⁴ Ma môlô ôêv nôḡkama
hadêḡ ḡê takatu ba lemimhabi
nena tem nêḡnêḡ viyanḡ iyom, êḡ ma
osorḡ nena môlô avômalô mavi e?
Mi anôḡ, ḡê idum kambom ethak
idum aêḡ iyom. ³⁵ Ma doḡtom
lemimhabiḡ nundum kobom
mavi, êḡ ma lemimibiḡ ḡê êpôlik
hathak môlô ba nundum kobom
mavi lôk nêḡnêḡ nôḡkama oyarḡ
êndêḡ i. Udum aêḡ ma embenḡ yam
ma tem noja vuli bêḡ, ma tem nôḡmô
êtôm Wapômbêḡ Leḡ anêḡ nali ek
malê nena osopa yani anêḡ bôk lo
loḡ. Yani hathak hadum kobom
mavi hadêḡ ḡê palorḡ lôk avômalô
idum kambom haviḡ. ³⁶ Ma môlô
kapôlômim injik am esak avômalô
lôkthô êtôm môlônim Lemambô
kapô hiki hathak avômalô pik
sapêḡ.

*Môlô miḡ notatale anyô vi iniḡ
kobom ami
(Mat 7:1-5)*

³⁷ * “Môlô miḡ notatale anyô
vi ami. Wapômbêḡ tem etatale
môlô aêḡ iyom! Ma miḡ nonarḡ
êndêḡ anyô vi nena vovanḡ bêḡ tem
êpôm yani ami. Wapômbêḡ tem
enarḡ êndêḡ môlô aêḡ iyom. Ma
anyô te hadum kambom hadêḡ
o, ma otak kapôlôm ek ôpêḡ. Êḡ
ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ
kambom vê aêḡ iyom. ³⁸ *Ma ôêv
nôḡkama hadêḡ avômalô vi, ma tem
Wapômbêḡ nêḡ nôḡkama êndêḡ
môlô. Yani tem nêḡ bêḡ anôḡ.
Ma doḡtom yani hathak hasopa
môlônim kobom. Môlô udum palorḡ
ma tem yani indum aêḡ. Ma udum

wapôm, ma tem Wapômbêḡ indum aêḡ iyom êndêḡ mólô.”

39 *Vêm ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te hadêḡ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yaḡ endom anyô mapusip yaḡ e? Mi anôḡ. Thai luvî tem nênmê yak êndôk lôv. 40 *Avômena ethak unyak ma miḡ bêḡ ek iniḡ kêdôḡwaga ami. Ma doḡtom ethak unyak vêm ma tem nimbitak êtôm iniḡ kêdôḡwaga.

41 “Aisê ka hôyê siḡusik hamô mamuyaḡ madaluk ma miḡ lemhabi aseleḡ atu ba hapalaḡaniḡ hêk malemdaluk ami? 42 Ma aisê ka honaḡ hadêḡ mamuyaḡ, ‘Aiyaḡ, yalenḡhaviḡ yanêḡ siḡusik vê êḡjêk malem?’ O anyô abôyaḡ, nêḡ aseleḡ atu ba hapalaḡaniḡ hêk malem vê ek nôḡḡô katô am ka nêḡ siḡusik atu ba hamô mamuyaḡ madaluk vê.”

Alokwaḡ lôk anêḡ anôḡ
(Mat 7:15-20; 12:33-35)

43 “Alokwaḡ mavi ma miḡ hathak hik anôḡ kambom ami. Ma alokwaḡ kambom miḡ hathak hik anôḡ mavi ami. 44 Ma anyô ethak êyê alokwaḡ anêḡ anôḡ ma eyala nena alokwaḡ mavi mena alokwaḡ kambom. Ma anyô miḡ hatôm enja ḡḡôbêḡ mena bada êḡmô yak lôkmaḡniḡ kapô ami. Milôk. 45 Aêḡ ba anyô iniḡ kobom tem injik iniḡ kapôlôḡniḡ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nôḡkama mavi. Ma doḡtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nôḡkama kambom. Aêḡ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siḡ intu tem enaḡ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak
(Mat 7:24-27)

46 * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêḡ’ ma miḡ osopa yenaḡ abô ami? 47 Ma ôpatu ba halêḡ hadêḡ ya ba halaḡô yenaḡ abô ba hasopa,

êḡ ma tem yaḡḡik ôpêḡ anêḡ bôk lo loḡ thô êndêḡ mólô. 48 Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêḡ unyak landiḡ halôk pik lôk valu ba havalonḡ loḡ majaḡ. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma doḡtom miḡ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalonḡ loḡ majaḡ. 49 Ma doḡtom ôpatu ba halaḡô yenaḡ abô ma miḡ hasopa ami, êḡ ma hatôm halav anêḡ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ḡambô bêḡ hayô ba hayôkwiḡ unyak êḡ, ma hapu ketheḡ oyaḡ ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêḡ hêvḡhaviḡ
(Mat 8:5-13)

1 Yisu hanaḡ abô takêḡ hadêḡ avômalô vêm ma hi Kapaneam. 2 Ma anyô vovak laik te anêḡ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêḡ anyô ku te, ma doḡtom anêḡ anyô ku êḡ hapôm lijiḡ kambom ba hadum ek ema. 3 Anyô vovak laik atu halaḡô nena Yisu lêk hamô loḡ êḡ, êḡ ma yani hêv Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ doho ba i hadêḡ Yisu ek nenaḡ injik yani liḡ ek êlêḡ indum anêḡ anyô ku êḡ mavi. 4 Thêlô êyô ek Yisu ma enaḡ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêḡ yani sa. 5 Ôpêḡ hathak lahaḡiḡ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeḡ.”

6-8 Êḡ ma Yisu hi haḡiḡ thêlô. Thêlô ebobo anêḡ unyak ma anyô vovak laik êḡ hêv anêḡ anyô mólô doho ba i hadêḡ Yisu ma enaḡ, “Anyô Bêḡ, ya miḡ anyô mavi ek ôlêḡ yenaḡ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêḡ iyom ma ya miḡ anyô mavi ek yasôk yaḡḡê o ami. Yada yaḡamô anyô bêḡ te vibiḡ ma yenaḡ ḡê vovak êḡmô ya vibiḡ aêḡ iyom. Ba yaḡanaḡ hadêḡ yenaḡ ḡê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yaḡanaḡ hadêḡ yaḡ nena, ‘Ôlêḡ,’

* 6:40: Mat 10:24-25 * 6:46: Mat 7:21

ma halêm. Ma yahanaj hadêj anyô ku te, 'Undum ku êntêk,' ma hadum. Ba intu huminj daim ba honaj ek yenaj anyô ku imbitak mavi ma tem mavi."

⁹ Yisu halanjô ôpêj anêj abô ba hasonj kambom ma hik i liliñ havôhi ma hanaj hadêj avômalô nômbêj atu ba evenj yani yam nena, "Yanaj êndêj môlô nena miñ bôk yahayê anyô te anêj pik Israël anêj hêvhavij hatôm ôpêntêk ami!"

¹⁰ Ma nê takatu ba enaj abô havij Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijij atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô nãma te lij

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêj athêj nena Nain. Ma anêj nê ku lôk avômalô bêj anôj i havij yani. ¹² Thêlô ebobo malak êj anêj badêj abôlêk ma avômalô malak êj ewa anyô nãma te ba ele yaiñ ba i. Yani ma avi tôp te anêj nakaduj donjom êj iyom. Ma avômalô malak êj bêj anôj i havij avi tôp lôk nakaduj nãma atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êj ma lahiki ba hanaj hadêj yani nena, "Miñ ondanj andô."

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak banj hayôhêk alapa, ma nê takatu ba evak ôpêj iminj tijij. Ma Yisu hanaj, "Anyô muk, yanaj êndêj o, umbiyô!" ¹⁵ *Ma anyô nãma êj havijô hamô ma hanaj abô, ma Yisu hêv ôpêj hadêj talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapêj êyê ba êkô ma êbô Wapômbêj anêj athêj ba enaj, "Plopet bêj te lêk habitak alalô malêvônj. Ma Wapômbêj lêk halêm ek nê anêj avômalô sa."

¹⁷ Êj ma abô hathak Yisu anêj ku atu ba hadum hi havenj avômalô Judia inj loj sapêj lôk pik buyanj takatu ba habobô havij.

Jon hêv nê ku ju ba i ek nenanj injik Yisu lij

(Mat 11:2-19)

¹⁸ Jon anêj nê ku enaj hadêj yani hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anêj anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenanj injik Yisu lij, "O ma Mesia atu ba Wapômbêj bôk habutij abô ek nê êlêm mena yêlô nayabij anyô yanj?"

²⁰ Anyô ju êj êyô ek Yisu ma enaj, "Jon anyô hathik naj hêv yai ba alêm ek nananj injik o lij nena, 'O ma Mesia atu ba Wapômbêj bôk habutij abô ek nê êlêm mena yêlô nayabij anyô yanj?'"

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijij lomaloma mavi lôk hêv ngôk kambom bêj anôj vê hêk avômalô. Ma hadum nê malenjij pusip bêj anôj êyê tak.

²² *Vêm ma hanaj hadêj thai aêntêk, "Nôbônu ma nonanj êndêj Jon esak nôm takatu ba mamu ôyê lo olanjô. Nê malenjij pusip êyê tak, ma nê venjivuvij evenj, ma nê palê lepla ibitak mavi, ma nê lenjijondônj kôtônj elanjô abô, ma nê nãma iviyô hathak lonjô ma nê siv elanjô Wapômbêj anêj Abô Mavi atu. Ba intu unu nonanj êndêj Jon esak nôm takêj. ²³ Ma nê takatu ba êyê ya ba evalonj injij êvhavij lonj, nê mô lôk lenjijmavi."

²⁴ Ma Jon anêj anyô ku êvôi ma Yisu hanaj abô hathak Jon hadêj avômalô nena, "Bôk môlô u loj thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayanj nôm mavi lomaloma e? Mi, nê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êmô kinj anêj unyak ma miñ êmô lonj thiliv ami. ²⁶ *Môlô u loj thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôj! Ma donjom yanaj êndêj môlô nena Jon ma bêj ek plopet

* 7:15: 1Kinj 17:23; 2Kinj 4:36 * 7:16: Luk 1:68 * 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76

sapêḡ. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapyā nena, “‘Odaḡô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êmôḡ ek o,

ek enaḡ yenaḡ abô bêḡ ek êpôpêk loḡôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

²⁸ “Yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma doḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

²⁹* (Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḡê ewa takis haviḡ ba intu elañô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.”

³⁰ *Ma doḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliḡ dômiḡ hadêḡ loḡôndê atu ba Wapômbêḡ hik thô hadêḡ i.)

³¹ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“‘Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,

ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.

Ma yêlô alaḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodañ,

ma doḡtom miḡ olaḡ ami.’

³³ “Ma avômalô bôlôḡ êntêk êtôm avômena takêḡ. Jon anyô hathik ḡañ halêḡ ma hatip ek nôḡ lôk waiḡ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onañ nena ḡḡôk hamô haviḡ yani. ³⁴ *Ma doḡtom Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu halêḡ ma miḡ hatip ek nôḡ lo waiḡ ami. Ba intu môlô onañ, ‘Ôḡḡô, anyô êḡ hathak hayaḡ nôḡ lôk hanum waiḡ bêḡ anôḡ aleba intu halo molo. Yani ma ḡê idum kambom lôk ḡê ewa takis iniḡ anyô môlô.’ ³⁵ Aêḡ ba Wapômbêḡ anêḡ auk tem injik

anôḡ mavi ba avômalô tem ḡêḡ nena auk êḡ ma thêthôḡ anôḡ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôḡ ôv mavi

³⁶ Palisi te dalam Yisu hi ek enañ nôḡ imbiḡ yani. Êḡ ma yani hi hayô ôpêḡ anêḡ unyak ma halôk hamô ek enañ nôḡ. ³⁷ *Ma avi sek te anêḡ loḡ êḡ halañô nena Yisu lêk hayaḡ nôḡ hamô Palisi atu anêḡ unyak. Êḡ ma hawa nôḡ ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êḡ. ³⁸ Ma halêḡ hamiḡ Yisu dôḡ habobo valuvi ma halañ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ḡañ. Ma haliḡu Yisu vakapô lôbôlôḡ ma hawa nôḡ lêḡlêḡ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nôḡ êḡ ma lahabi nena, “Yisu ma miḡ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêḡ anêḡ auk ma hanaḡ, “Saimon, yenaḡ abô te hêk ek yanaḡ êndêḡ o.”

Ma Saimon hanaḡ, “Kêdôḡwaga, onañ.”

⁴¹ Ma Yisu hanaḡ, “Anyô ju bôk ewa valuseleḡ hêk anyô bêḡ te. Anyô yaḡ hawa hatôm 500, ma yaḡ hawa hatôm 50 ba iniḡ viyaḡ hêk. ⁴² Ma thai miḡ hatôm nêḡnêḡ valuseleḡ êḡ viyaḡ ami. Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’”

Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ hik Saimon liḡ nena, “Lemhabi nena anyô ju êḡ yaḡsé intu lahaviḡ ôpêḡ bêḡ anôḡ?”

⁴³ Ma Saimon hanaḡ viyaḡ nena, “Yaḡ atu ba hawa valu bêḡ la.”

Ma Yisu hanaḡ, “Anêḡ auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliḡ ma hayê avi êḡ ma hanaḡ hadêḡ Saimon,

* 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32 * 7:34: Luk 15:2 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

“Nôngô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miñ hôêv ñaŋ ba yahathik yaveñ ami. Ma doñtom avi êntêk hathik yaveñ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ñauñ. ⁴⁵ Ma miñ huliñu ya ami, ma doñtom avi êntêk halinju yaveñkapô lôbôlôñ. ⁴⁶ Ma miñ howa nôm lêñlêñ ba hongasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doñtom avi êntêk hawa nôm lêñlêñ ôv mavi ba hançasô hayô hamô yaveñkapô. ⁴⁷ Aêñ ba yanañ êndêñ o nena avi êntêk lahaviñ ya bêñ anôñ ba intu alalô ayala nena anêñ kambom bêñ anôñ bôk hêv yak yôv. Ma doñtom avômalô takatu ba esoñ nena iniñ kambom takatu ba Wapômbêñ hêv vê ma dokte iyom, êñ ma leñinHAVIñ yani dokte aêñ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ nena, “Anêm kambom sapêñ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêñ unyak elañô abô êñ ma enañ hadêñ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Anêm hôêvhaviñ hêv o bulubiñ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

¹ Yôv ma Yisu hi haveñ malak lôbôlôbô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak. ² *Nê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijin vê even haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anêñ Magadala sêbôk ba ngôk bahenji ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yan ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anêñ unyak. Ma te ma Susana lôk avi bêñ anôñ haviñ. Avi takêñ ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yanvêk

(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

⁴ Avômalô bêñ anôñ ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yanvêk halôk anêñ ku. Ma hapaliv yanvêk takêñ ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doñtom pik êñ moma ba yanvêk êñ hayeñ ba hama. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmanjin kapô ba yak êñ halumbak hayô yanvêk takêñ vôv. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bêñ ma hik anôñ ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takêñ yôv ma halam nena, “Môlô nê lôk lemôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anêñ nê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ. ¹⁰ *Ma yani hanañ nena, “Wapômbêñ lêk hik anêñ auk loñ kapô hathak anêñ loñ lôklinyak thô hadêñ môlô yôv. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loñ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anêñ ôdôñ katô ami.” *Aisaia 6:9*

¹¹ Ma Yisu hanañ nena, “Abô loñ kapô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Yanvêk ma hatôm Wapômbêñ anêñ abô. ¹² Yanvêk takatu ba halôk loñôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma haveñ yam ma Sadañ hayô ma hêv Wapômbêñ anêñ abô vê hêk thêlô kapôlôñin ek miñ nênemimbiñ ami. Ba intu Wapômbêñ miñ hatôm nêñ thêlô bulubiñ ami. ¹³ Ma yanvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evaloñ lôk

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

* 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

* 8:10: Ais 6:9-10

lenjinhmavi. Ma donjom iniñ ngalók miñ halók pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviñ bidoñna iyom ma malaiñ hayô ma etak iniñ êvhaviñ. ¹⁴ Ma yanvêk takatu ba halók yak lôkmanjij kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô, ma donjom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêñ malaiñ lôk anêñ nômkama lôk anêñ nôm mavi hathivuj Wapômbêñ anêñ abô siñ ba thêlô miñ ik anôñ ami ma mi. ¹⁵ Ma donjom yanvêk takatu ba halók pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlôñij mavi ba maleñ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêñ anêñ abô ba evalonj loñ majañ. Êñ ma hatôm imiñ lôklokwanj ba ik anôñ mavi.

Minj evuj atum lam anêñ deda ami

(Mak 4:21-25)

¹⁶ * “Anyô miñ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uj kapô mena ivuj hamô loñ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêñ hamiñ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivuj hêk loñ kapô ma tem nimbatak loñ yaiñ. Ma nômkama takatu ba ivuj i êmô loñ momañiniñ ma tem nimbatak yaiñ ek sapêñ neyala i. ¹⁸ *Aêñ ba môlô nodañô yenañ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenañ abô katô ma tem Wapômbêñ indum ba yani eyala nômkama doho imbiñ. Ma donjom ôpatu ba miñ hayala yenañ abô ami, ma tem Wapômbêñ enja auk takatu ba ôpêñ hasonj nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêñ.”

Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Ma Yisu anêñ talêbô lôk iviyañ êlêm ek nêgê yani, ma donjom avômalô bêñ anôñ imiñ loñ siñ ba miñ hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êñ ma

anyô te hanañ hadêñ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyañ imiñ yaiñ ba lenjihaviñ nêgê o.”

²¹ Êñ ma Yisu hanañ, “Yenañ wakatik lôk aiyañ thêlô ma nê takatu ba elañô Wapômbêñ anêñ abô ba esopa.”

Yisu hanañ ba lovak bêñ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Wak te ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êñ ma ewa yeñ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêñ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halók yeñ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesonj êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êñ ma i ik Yisu liñ ba enañ, “Anyô bêñ, anyô bêñ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathañ lovak lôk kasuk budum bêñ takatu ba ema ba êk tiñij. ²⁵ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlônim ôêvhaviñ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esonj kambom ba enañ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanañ abô hadêñ kasuk lo lovak ba elañô anêñ abô ba esopa?”

Yisu hêv ngôk vê hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Ma thêlô ewa yeñ êñ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniñ pik. Loñ êñ hêk Galili vi tuvulu.

²⁷ Ma thêlô ethak liñ ma Yisu hatak yeñ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviñ yani anêñ loñ êñ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêñ bôk hatak anêñ malak ma hi hamô siô ba haveñ kôlôlôñ. ²⁸⁻²⁹ Nê loñ êñ ethak ekak ôpêñ bañ lo va lusu hathak señ ma êv anyô te ek eyabiñ, ma donjom ngôk êñ hayô ba hayôkwij ôpêñ ma hamô señ êñ kisi. Ma habi ôpêñ vôkê ma hi hamô loñ thiliv.

Ma anyô êñ hayê Yisu ma hanañ boloba ba hêv yak halók pik

* 8:16: Mat 5:15; Luk 11:33 * 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2 * 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

habobo Yisu valuvi. Êñ ma Yisu hanañ hadêñ ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êñ ma ôpêñ halam lôklala bomañ nena, “Yisu, o ma Wapômbêñ Leñ Anôñ Biñ anêñ Nakaduñ, lemhavin undum malê êndêñ ya? Miñ nêñ vovañ êndêñ ya ami!”

³⁰ Êñ ma Yisu hanañ hik ôpêñ liñ, “Anêm athêñ nena?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yenañ athêñ nena Nê Vovak Lubuñlubuñ” ek malê nena ngôk bêñ anôñ êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêñ enañ lôbôlôn hadêñ Yisu nena, “Miñ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêm yêlô ni êndôk bok takêñdaku ba êmô dum endaku.” Êñ ma Yisu halôk hathak inin auk. ³³ Ma ngôk takêñ etak ôpêñ ma i êlôk bok takêñ kapô. Ma bok takêñ elañvin kethen ba i hadêñ loñ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ñañ halok sapêñ vônô.

³⁴ Ma ñê takatu ba eyabin bok êyê nôñ êñ ma êsôv ba i enañ mayaliv haven lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loñ êñ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêñ anôñ bôk êmô havin yani ba lêk anêñ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ñê takatu ba êyê nôñ êñ enañ hadêñ avômalô hathak nôñ takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêñ êkô ba elowalin kambom ba enañ ek Yisu etak i ba ni buyañ. Aêñ ba Yisu hathak yen ma thêlô êvôi Galili hathak loñbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanañ lôklakwañ hadêñ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbin o e?” Ma donjom Yisu hêv ek êmbôni anêñ loñ ba hanañ, ³⁹ “Onañ êndêñ avômalô esak nômbêñ atu

ba Wapômbêñ hadum hathak o.” Êñ ma havôhi anêñ loñ ma hanañ hadêñ avômalô sapêñ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani.

Avena ñama lo avi liñ

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loñbô ma avômalô bêñ anôñ lêk eyabin yani êmô liñdan ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêñ hayabin unyak yen te halêm ma anêñ athêñ nena Jailus. Yani halek vadôñ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanañ hik yani liñ lôk kapô malain ek Yisu imbin yani ba ini anêñ unyak. ⁴² Ek malê nena anêñ amena ma donjom iyom ba hapôm liñ ba hadum ek ema. Amena êñ anêñ sondabêñ ma hatôm laumin ba lahavuju.

Êñ ma Yisu hi havin yani ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani sin. ⁴³ Ma avi te hamô loñ êñ ba hapôm liñ thalalen halom hatôm sondabêñ laumin ba lahavuju. Ma anyôla miñ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êñ halêm habobo Yisu dômlokwañ ma hasôm Yisu anêñ kwêv daim anêñ dan iyom ma kethen oyañ ma thalalen êñ hakapok.

⁴⁵ Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô liñ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena thêlô mi. Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, avômalô bêñ anôñ ekalabu o sin ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma donjom Yisu hanañ, “Anyôla hasôm ya ba yahaê nena yenañ lôklakwañ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êñ hayê nena miñ hatôm imbuñ i ami. Ba intu hakô ba halowalin ba hi halek vadôñ lêlô habobo Yisu va. Ma hanañ hathak hasôm yani ma kethen oyañ ma anêñ thalalen atu hakapok ba avômalô nômbêñ atu elañô. ⁴⁸ *Ma

* 8:48: Luk 7:50

Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Yenañ avena, anêm hôêvhaviñ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanañ abô hamiñ denañ ma anyô te halêm anêñ Jailus anêñ unyak ba hanañ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôñwaga ma miñ nêm malainj êndêñ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halanjô abô êñ ma hanañ hadêñ Jailus, “Miñ ôkô ami. Nêmbimbiñ iyom ma tem nalum avi mavi esak lonjbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêñ unyak ma avômalô êmô ba elañ asêñ malêñ lôk leñijmalainj bêñ hathak yani. Ma Yisu hanañ, “Asêñ dô. Yani hêk sôm iyom ma miñ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiñ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êñ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviñ yani.

⁵⁴ Êñ ma havalonj avena hamô banj ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êñ anêñ dahô hayô halôk kupik hathak lonjbô ma kethenj oyanj ma haviyô. Ma Yisu hanañ ek nêñêm nôm êndêñ avena êñ ek enjanj. ⁵⁶ Ma anêñ talêbô lo lambô esonj kam-bom. Ma donjom Yisu hanañ lôklokwanj nena miñ nenanj nôm êñ bêñ êndêñ anyôla ami.

9

*Yisu hêv ñê ku ba i
(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Yisu halam anêñ ñê ku lauminj ba lahavuju ethak donjom ma hêv lôklokwanj lôk athêñ bêñ hadêñ i ek nêñêm ñgôk sapêñ vê lôk nindum avômalô lijij mavi. ² Ma yani hêv thêlô ba i ek nenanj abô esak Wapômbêñ anêñ lonj lôklinjyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi. ³ *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô,

“Môlô ñu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselej imbiñ ami. Unjwik kwêv donjom ma miñ noja kwêv yanj imbiñ ami. ⁴ Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êñ iyom endeba notak lonj êñ ek unu buyanj. ⁵ Ma donjom lonj takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavônj otak lonj êñ, ma unjwik vonjgovanj takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleñij ek injik iniñ kambom thô.” ⁶ Yôv ma thêlô i evenj lomalak lomalak ba enanj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

*Helot lahabi nena Yisu ma opalê
(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)*

⁷ *Anyô Bêñ Helot halanjô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anôñ hathak ek malê nena anyô doho enanj aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak lonjbô.” ⁸ Ma anyô doho enanj, “Elia halêm,” ma doho enanj, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak lonjbô.” ⁹ *Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahadabêñ Jon laselo kisi yôv, ma donjom Yisu ma opalê ba yahalanjô avômalô enanj abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

*Yisu havakônj avômalô hatôm
5,000*

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰ Ma Yisu anêñ aposel êyô, ma enanj hathak nôm takatu ba thêlô idum bêñ hadêñ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêñ athêñ nena Betsaida. ¹¹ Ma donjom avômalô bêñ anôñ eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanañ abô hathak Wapômbêñ anêñ lonj lôklinjyak ba hadum avômalô lôk lijij ibitak mavi.

* 9:3: Luk 10:4-11 * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8

12 Ma yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma Yisu anêŋ nê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yaŋi nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nôŋ lôk loŋ nêjêk.”

13 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nôŋ ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nôŋ vuli ek avômalô nômbêŋ êntêk êŋ la?” 14 Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.” 15 Nê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ. 16 Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ nê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nômbêŋ atu. 17 Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋŋviyak. Ma nôŋ wata vi atu ba hamô ma nê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuŋu.

*Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)*

18 Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ nê ku iyom êmô haviŋ yaŋi. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

19 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviŋô hathak loŋbô.”

20 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanaŋ viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêŋ anêŋ avômalô bulubiŋ.”

21 Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. 22 *Ma yaŋi hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ la-haviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yaŋi. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yaŋi vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yaŋi liŋ imbiyô esak loŋbô.”

23 *Ma yaŋi hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôŋ êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. 24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yaŋi êŋ tem enja lôkmala anôŋ. 25 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yaŋi êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. 26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealetêm imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk lambô ma aŋela matherŋ iniŋ deda lôkmaŋgiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. 27 Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nôŋ lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôŋ êŋ imbiŋ.”

*Yisu liŋkupik habitak yaŋda
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

* 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon 6:68-69 * 9:22: Luk 9:44; 18:32-33 * 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

28 Ma Yisu hanañ abô êñ yôv ma wak bahenñvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dum-lolê te ba hi ek etenñ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviñ yani. 29 Yisu hateñ mek denañ ma thohavloma habitak yanña ba anêñ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. 30-31 *Ma kethenñ oyañ ma anyô lokwanju lôk deda bêñ imiñ ba enañ abô haviñ yani, yañ ma Mose ma yañ ma Elia. Thai enañ abô hadêñ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu tem indum ba injik anôñ êmô Jelusalem ende ba yani etak pik êntêk ba ni. 32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleñ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêñ deda bêñ lôk anyô ju imiñ iviñ yani. 33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanañ hadêñ Yisu aêntêk, “Anyô bêñ, mavi anôñ ek lêk alalô amô loñ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwanjlo, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôn abô atu ba enañ ba intu hanañ aên.

34 Pita hanañ abô denañ ma bu-liv te hayô hava thêlô sinñ ba thêlô êkô. 35 *Ma abô te halêm anêñ bu-liv êñ kapô nena, “Intu ma yenañ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenañ ku. Ba nodañô anêñ abô.” 36 Abô êñ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiñ. Pita lo Jems ma Jon miñ enañ hadêñ anyôla hathak nôm takatu ba êyê lo elañô ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

37 Haviyô hayañ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêñ anôñ i êpôm yani. 38 Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdônwaga, hatôm nêñ kapôlôm ek yenañ okna ba nêñ yani sa ek malê nena yenañ okna donñtom iyom. 39 Ngôk te hathak hayôkwij

yani ba kethenñ oyañ ma yani hanañ boloba ba halowaliñ kambom ba wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habuliñ yani liñkupik kambom anôñ ba miñ hathak hatak yani dokte ami. 40 Yahanañ hik anêm nê ku liñ lôklokwanñ ek nêñem ngôk kambom êñ vê, ma donñtom thêlô miñ hatôm ami.”

41 Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Yahamô haviñ môlô sawa daim ma donñtom miñ ôêvhaviñ ami ma owa auk lokbañ aleba yakapôlônñ lêk hagiap hathak môlô. Onja okna êñ êlêm.”

42 Ma okna êñ havenñ denañ, ma ngôk êñ habi vôiê halôk pik ba hadum ba okna halowaliñ kambom. Ma donñtom Yisu hathanñ ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hêv hi hadêñ lambô hathak loñbô. 43 Ma avômalô sapênñ esonñ kambom hathak Wapômbênñ anêñ lôklokwanñ bêñ.

*Yisu hanañ bôlônñ yañ hathak
anêñ nama*

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapênñ lenññhabi abô bêñ anôñ hathak nôm takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanañ hadêñ anêñ nê ku nena, 44 * “Môlô nodañô abô êntêk katô. Tem nenañ Anyô Anêñ Nakadunñ atu bêñ ba netak êndôk avômalô bahenññ.” 45 *Ma anêñ nê ku êthônñ abô êñ anêñ ôdônñ paliñ ek malê nena havuñ ek thêlô. Ma êkô ek nenañ injik yani liñ ek enañ anêñ ôdônñ bêñ êndênñ thêlô.

Opalê intu anyô bêñ?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

46 *Ma Yisu anêñ nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bêñ ek nê ku vi. 47 Ma Yisu hayala thêlônññ auk êñ. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. 48 *Ma hanañ

* 9:30-31: Luk 9:22 * 9:32: 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mat 10:40

hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviḡ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviḡ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvôḡ intu anyô bêḡ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ, yêlô ayê anyô te hêv ḡḡok vê hathak anêm athêḡ. Ma doḡtom yani ma miḡ alalô te ami ba intu yêlô ananḡ ek yani etak ku êḡ.”

⁵⁰ *Ma doḡtom Yisu hanaḡ nena, “Dô! Miḡ numiḡ yani loḡ siḡ ami. Ôpatu ba miḡ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniḡ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavôḡ Wapômbêḡ enja Yisu ni leḡ lêk habobo, êḡ ma yani lavidonḡ ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmôḡ ek yani. ⁵³ Ma doḡtom avômalô loḡ êḡ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem. ⁵⁴ *Ma ḡê ku Jems lo Jon êyê nôm êḡ ma enaḡ hik yani liḡ aêntêk, “Anyô Bêḡ, yaî nandam atum êndôk ba êlêm anêḡ leḡ ek esaḡ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doḡtom Yisu hik i liliḡ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaḡ.

Ku bêḡ ek nesopa Yisu vanḡwam (Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô evenḡ loḡôndê ba i ma anyô te hanaḡ nena, “Loḡ nômbêḡ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaḡ, “Avuḡ yatap iniḡ pik abyanaḡ hamô ma menak iniḡ unyak hamô aliḡ, ma doḡtom ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu ma yenaḡ loḡ yangêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anyô yan nena, “Osopa ya.”

Ma doḡtom ôpêḡ hanaḡ, “Anyô Bêḡ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

⁶⁰ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, “Dô, ḡê ḡama da nedav iniḡ ḡama. Ma nu onanḡ abô esak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak bêḡ.”

⁶¹ *Ma anyô yan hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Anyô Bêḡ, tem yasopa o, ma doḡtom otak ya ek yanaḡ waklêvôḡ êndêḡ yenaḡ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Ôpatu ba havenḡ loḡôndê ma hik ma liliḡ miḡ hatôm indum ku êḡjêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ḡê ku hatôm 72 ba i (Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêḡ hatak avômalô yanḡa hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôḡ ek yani ba i hadêḡ malak lôḡ sapêḡ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Nôm bêḡ anôḡ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doḡtom ḡê ku ma tomtom iyom. Aêḡ ba notenḡ mek êndêḡ ku anêḡ alaḡ ek nêḡ ḡê ku ba ini ek nindum anêḡ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuḡ yatap malêvôḡ. ⁴ *Ma miḡ môlô noja valuseleḡ lôk vak lôk bokḡḡôp imbiḡ ami. Ma miḡ nonanḡ abô pôk emberḡ loḡôndê ami ma unu nundum ku êḡ kethenḡ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonanḡ êndêḡ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêḡ hatôm indum ba môlô nômô yôhók mavi.’ ⁶ Anyô yôhók te hamô unyak êḡ ba hêvhaviḡ, êḡ ma tem môlônim abô mavi êḡ êmô imbiḡ thêlô. Ma mi, ma tem abô êḡ êmbôlêm ek môlôda esak loḡbô.

⁷ *Ma môlô nômô unyak êḡ iyom.

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:54: 2Kḡ 1:9-16 * 9:61: 1Kḡ 19:20 * 10:1: Mak 6:7

* 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35 * 10:3: Mat 10:16 * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

* 10:7: 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

Ma mólô onḡwanj ba nunum êtôm atu ba êv hadêḡ mólô iyom ek malê nena mólô ma nê ku ba mavi ek avômalô neyabinḡ mólô. Ma miḡ mólô unu nosak unyak mayaliv ami.

8* “Mólô ôyô malak lôḡ te ba ewa mólô thô ba êv nôḡ hadêḡ mólô, êḡ ma mólôḡḡanḡ. 9 Ma mólô nundum thêlôninḡ avômalô lôk lijinḡ nimbitalak mavi, ma mólô nonanḡ aêntêk, ‘Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk halêḡ habobo mólô.’ 10 Ma doḡtom miḡ ewa mólô thô ami, êḡ ma mólô unu numinḡ loḡôndê ma nonanḡ nena, 11 *Yêlô ik vonḡovanḡ venḡḡkapô vê halôk mólô malemim ek injik mólônim kambom thô. Ba intu mólô lemim imbi katô nena Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak lêk halêḡ habobo mólô.’ 12 *Yananḡ êndêḡ mólô nena waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêḡ ek endanḡô abô, êḡ ma avômalô loḡ atu ba miḡ ewa mólô thô ami, thêlôninḡ malainḡ tem êmôḡ ek avômalô kambom anêḡ Sodom.

13 “Alikaknena, mólô avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi lomalomama. Ma doḡtom bôk yandum nômbithi takêḡ êmô Taia lo Saidon malêvônḡ, êḡ ma kethêḡ oyanḡ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ḡḡavu esak leḡḡḡkadôk ek nede kapôlôḡḡinḡ liliḡ. 14 Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ endelêḡ ek endanḡô abô, êḡ ma mólônim malainḡ tem bêḡ anôḡ êmôḡ ek avômalô Taia lo Saidon ininḡ! 15 Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athêḡ esak leḡ e? Mi, mólô tem unu nê ḡama ininḡ loḡ!

16* “Anyô halanḡô mólônim abô, êḡ ma yani halanḡô yenanḡ abô havinḡ. Ma anyô havôlinḡ dôḡ hadêḡ mólô, êḡ ma yani havôlinḡ dôḡ

hadêḡ ya havinḡ. Ma anyô havôlinḡ dôḡ hadêḡ ya, êḡ ma yani havôlinḡ dôḡ hadêḡ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡ havinḡ.”

*Nê ku êvôlêḡ hathak loḡbô
(Mat 11:25-27; 13:16-17)*

17 Nê ku 72 takatu êvôlêḡ hathak loḡbô ma leḡḡḡmavi bêḡ anôḡ ba enanḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô adum ku lomalomama lôk êv ḡḡôk vê hathak anêḡ athêḡ.”

18* Ma Yisu hananḡ aêntêk, “Yahayê Sadanḡ hêv yak anêḡ leḡ hatôm damak. 19* Odanḡô, yahêv lôklokwanḡ hadêḡ mólô ek nombak umya lo danḡḡavinḡ pesa. Ma mólô hatôm nôḡ Sadanḡ ôpatu ba lamaninḡ hathak mólô anêḡ lôklokwanḡ sapêḡ lu. Ma nôḡlate miḡ hatôm imbulinḡ mólô ami ma mi. 20* Ma mólô miḡ lemimmavi bêḡ anôḡ esak ḡḡôk elanḡô mólônim abô ami ma mi, ma doḡtom mólô lemimmavi esak Wapômbêḡ bôk hato mólônim athêḡ hêk leḡ.”

21 Yôv ma Lovak Mathêḡ hadum Yisu anêḡ kapô lamavi ba hananḡ, “Wakamik, O ma leḡ lo pik anêḡ alanḡ! Lêk huvuḡ anêḡ auk hadêḡ nê lôkauk lôk nê bêḡbêḡ ma huik thô hadêḡ nê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêḡ athêḡ! Wakamik, avanôḡ oda hosopa anêḡ lemḡavinḡ ba intu hudum aêḡ.

22* “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêḡ yôv. Ba anyô late miḡ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miḡ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk nê takatu ba Nalum lahavinḡ injik O thô êndêḡ i iyom.”

23 Ma Yisu hik i liliḡ ba hananḡ hadêḡ anêḡ nê ku iyom nena, “Wapômbêḡ hadum mavi hadêḡ mólô ba mólô ôyê nôḡ takatu.

* 10:8: 1Ko 10:27 * 10:11: Ap 13:51; 18:6 * 10:12: Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * 10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * 10:18: Jon 12:31; ALK 12:8-9 * 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18 * 10:20: Plp 4:3; ALK 3:5 * 10:22: Jon 3:35; 10:15

24 Yanaŋ êndêŋ mólô nena sêbôk ma plopet lôk kiŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nêgê nôŋm êntêk ba lêk mólô ôyê, ma doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhaviŋ nedanô abô takêntêk ba lêk mólô olanô, ma doŋtom miŋ elanô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(*Mat 22:34-40; Mak 12:28-34*)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê ek Wapômbêŋ nêŋm lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”

26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Abô balabuŋ hanaŋ malê? Êŋ ma oda osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ hanaŋ aisê?”

27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimibiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêŋ avômalô êtôm lemhaviŋ oda.”

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala.”

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, “Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?”

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, “Anyô te hatak Jerusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma nê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i. 31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi. 32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma ketheŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi. 33 Ma doŋtom anyô Samalia* te

halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. 34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma hanŋasô waiŋ lôk nôŋm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. 35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêŋ ma tem yanêŋm doho imbiŋ.’ ”

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba nê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ nê ku evenŋ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. 39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. 40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiyaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêŋ ek nêŋm ya sa.”

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama loma-loma? 42 *Ma doŋtom nômlate iyom

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5 * 10:28: Wkp 18:5 * 10:33: Avômalô Samalia ma Isael iniŋ nê kambom. * 10:39: Jon 11:1; 12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

intu ba nômbêḅ ma Malia lêk hawa nôḅ êḅ yôv ba anyô te miḅ hatôm enja nôḅ êḅ vê êḅjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteḅ mek
(*Mat 6:9-15; 7:7-11*)

¹ Wak te ma Yisu hateḅ mek hamô bute. Ma hateḅ mek yôv ma anêḅ ḅê ku te hanaḅ hadêḅ yani nena, “Anyô Bêḅ, ôḅdôḅ yêlô ek yêlô nateḅ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôḅ anêḅ ḅê ku.”

² Ma Yisu hanaḅ, “Môlô noteḅ mek aêntêk,
“Wakamik, anêḅ athêḅ êḅjêk mathêḅ.

Ma anêḅ loḅ lôkliḅyak êlêḅ êtôm loḅ lôkthô.

³ Ma nêḅ wak tomtom anêḅ nôḅ êḅdêḅ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniḅ kambom takatu ba idum hadêḅ yêlô vê,
ba intu nêḅ yêlôaniḅ kambom vê aêḅ iyom.

Lôk miḅ otak yêlô êḅdôk nôḅ atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô aêntêk, “Bôlôvôḅ biḅ te ma hu hadêḅ anêḅ anyô môlô te anêḅ unyak ma honaḅ, ‘Aiyaḅ, yenaḅ anyô môlô te halêḅ anêḅ loḅ daim ba lêk hamô yenaḅ unyak ba hama kisi ma ya nôḅ mi. Ba hatôm nêḅ polom lokwaḅlô ek yani e?’ ⁷ Ma anêḅ anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enaḅ viyaḅ nena, ‘Yahadô. Yêlô lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba tem miḅ yanêḅ nôḅ êḅdêḅ o ami ma mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêḅ anêḅ anyô môlô sa. Ma doḅtom yahananaḅ hadêḅ môlô nena oteḅ lôbôlôḅ, êḅ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêḅ nôḅ êtôm atu ba hotêḅ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahananaḅ hadêḅ môlô nena ḅê takatu ba enaḅ hik Wapômbêḅ liḅ, ma tem neja nôḅkama êtôm atu ba enaḅ. Ma êbôlêḅ nôḅlate ma tem nêḅpôm. Ma ipididiḅ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêḅ ba onanaḅ hik Wapômbêḅ liḅ ma tem nêḅ môlônim lemimhaviḅ êḅdêḅ môlô. Ma ôbôlêḅ ma tem nôḅpôm. Ma upididiḅ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

¹¹ “Môlô avômena iniḅ lami, nalum hanaḅ hik o liḅ ek enjanaḅ alim ma tem nêḅ umya kambom te êḅdêḅ yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanaḅ ek enjanaḅ menak daluk, êḅ ma tem nêḅ ḅgalivaḅ te e? Ma mi! ¹³ Môlô avômalô pik unim bôk lo loḅ ma kambom, ma doḅtom môlô othak ôêv nôḅkama mavi hadêḅ nalumi. Aêḅ ba môlô noyala katô nena môlônim Lemambô Bêḅ atu ba hamô malak leḅ yani lamavi anôḅ ek nêḅ Lovak Mathêḅ êḅdêḅ ḅê takatu ba enaḅ hik yani liḅ.”

Yisu lo Belsebul
(*Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27*)

¹⁴ Yisu hêv ḅgôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ḅgôk êḅ hatak ôpêḅ ba hi ma ôpêḅ hanaḅ abô ba avômalô sapêḅ éyê ba eson kambom. ¹⁵ *Ma doḅtom avômalô doho enaḅ, “ḅgôk iniḅ anyô bêḅ Belsebul hêv lôklokwaḅ hadêḅ ôpêḅ. Ba intu hatôm nêḅ ḅgôk sapêḅ vê êḅjêk avômalô.” ¹⁶ *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaḅ hik yani liḅ nena, “Undum lavôḅiḅ te ek injik thô nena Wapômbêḅ hêv o ba hólêḅ mena mi e?”

¹⁷ Ma doḅtom Yisu hayala thêlôniḅ auk ba hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô nena, “Avômalô malak lôḅ te evaki vose hi ôdôḅ ju, êḅ ma tem malak lôḅ êḅ ḅgathiniḅ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôḅ te evaki vose hi ôdôḅ ju ma

* 11:15: Mat 9:34; 10:25 * 11:16: Mat 12:38

tem thêlôda nênenem yak. ¹⁸ Aêñ ba Sadañ anêñ ngôk vi evaki vose hi ôdôñ ju, êñ ma Sadañ anêñ loñ lôklinyak tem imiñ majan aisé? Mi. Ma aisé ka môlô onañ nena yahêv ngôk vê hathak Belsebul anêñ lôklokwan? ¹⁹ Môlô onañ nena ngôk bêñ Belsebul hêv lôklokwan hadêñ ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êñ havin! Ma opalêntu hêv lôklokwan hadêñ thêlô ba idum ku mavi êñ? Ngôk Bêñ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onañ abôyan. ²⁰ Wapômbêñ da hêv lôklokwan hadêñ ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêñ ba oyala nena Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwan te havalon nômka vovak ba hayabin anêñ loñ, êñ ma anêñ nômka tem êmô mavi. ²² *Ma donjom anyô vovak laik môñ hayô ba hik vovak hadêñ ôpêñ aleba hamô lu, êñ ma yani tem enja ôpêñ anêñ nômka vovak takatu ba bôk hadum ôpêñ ba habitak lôklokwan vê. Aêñ ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yan atu ba hêv yak anêñ nômka sam.

²³ * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yay nançik vovak êndêñ Sadañ ami, ôpêñ hatôm havin Sadañ ba thai ik vovak hadêñ ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak donjom ami, êñ ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ngôk lelaik hatak anyô te, êñ ma hi haven loñ thiliv ek êmbôlêm loñ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loñ te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup siñ yana unyak sêbôk esak loñbô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êñ lêk epesan ba habitak mabun mavi. ²⁶ Êñ ma tem ni êmbôlêm ngôk bahenji ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwan hamôñ ek anêñ ba enja i imbiñ ek

nimbitak nêyô unyak êñ kapô esak loñbô. Êñ ma ôpêñ tem êmô kambom anôñ ek yan sêbôk.”

²⁷ *Yisu hanañ abô takêñ hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbêñ êñ malêvôn ma dalam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêñ o, yani êñ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma donjom Yisu hanañ, “Ôpatu ba hanañ Wapômbêñ anêñ abô ba hasopa, yani êñ êmô lôk lamavi anôñ.”

Anyô doho lenjinhavin nêgê lavôñij

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹ *Avômalô bêñ anôñ êyô ek Yisu. Êñ ma Yisu hanañ, “Avômalô bôlôn êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enañ ek yandum lavôñij ek injik thô nena Wapômbêñ bôk hêv ya ba yahalêm, ma donjom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêñ lavôñij iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôñij ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêñ Nakadun atu tem imbitak aêñ iyom êndêñ avômalô bôlôn êntêk.

³¹ * “Sêbôk ma Siba iniñ kwin hatak anêñ loñ ma halêm anêñ pik anêñ dan ek endañô Solomon anêñ auk mavi. Odañô! Nômplate hamô loñ êntêk ma bêñ ek Solomon. Ma donjom môlô ôdô anêñ nodañô. Ma waklavôn atu ba Wapômbêñ hatak ek nindum abô ma Siba iniñ kwin êñ tem enañ môlônim kambom takêñ bêñ. ³² *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elañô Jona anêñ abô ba ele kapôlônij lilij. Ma nômlate lêk hamô loñ êntêk ma bêñ ek Jona. Ma donjom môlô ôdô anêñ nodañô. Ma waklavôn atu ba Wapômbêñ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive niniñ ba nenañ môlônim kambom takêñ bêñ.”

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mat 16:4
* 11:31: 1Kij 10:1-10 * 11:32: Jna 3:5-10

Deda leŋviŋkupik
(Mat 5:15; 6:22-23)

33 * “Anyô miŋ ethak êtôm atum ba ivuŋ hamô lôŋ kapô mena êdô hamô uŋ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda. 34 Malem daluk ma hatôm atum ek nêŋ deda êndêŋ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêŋ. Ma doŋtom malem daluk kambom ma tem momaŋiniŋ bêŋ ênjêk lemvimkupik. 35 Aêŋ ba nôŋgô katô nena anêŋ deda ma deda anôŋ ek malê nena deda doho ma hatôm momaŋiniŋ. 36 Ma deda hamô lemvimkupik sapêŋ, ma momaŋiniŋ miŋ hêk bute ami. Êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loŋ.”

Yisu hathaŋ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi te hanaŋ hik Yisu liŋ ek enjaŋ nôŋ êmô imbiŋ yani. Êŋ ma Yisu hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô. 38 Ma Palisi êŋ hayê Yisu halôk hamô ek enjaŋ nôŋ ma miŋ hathik i ami. Êŋ ma yani hasoŋ kambom.

39 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom, ma doŋtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. 40 Môlô nê molo, Wapômbêŋ hapesaŋ viyaiŋ lôk vikapô haviŋ. 41 Ma doŋtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nôŋnêŋ êndêŋ nê nômkama mi ek nêŋ thêlô sa. Môlô nundum aêŋ ma tem môlônim nômkama sapêŋ êmô mabuŋ mavi ênjêk Wapômbêŋ ma.

42 “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô

othak usup ava takatu ba hadum nôŋm vasiŋ ba uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv ôdôŋ te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Kobom êŋ ma nôŋm yaôna. Ma doŋtom môlô otak kobom thêthôŋ lôk kobom lemimimbiŋ Wapômbêŋ. Kobom êntêk ma nômbêŋ! Nodaŋô! Môlô nosopa abô balabuŋ bêŋ takêntêk lôk abô balabuŋ yaônena imbiŋ!

43 “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviŋ nôŋmô êtôm nê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô lôk lemimhaviŋ avômalô nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êndôk loŋ ethak doŋtom halôk.

44 “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom.”

45 Nê eyala abô balabuŋ te hanaŋ abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô êŋ hadêŋ nê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ.”

46 Ma Yisu hanaŋ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomalomama hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma doŋtom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedaŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum. 49 Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkauk bêŋ bôk hanaŋ aêntêk, ‘Tem yanêŋ plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho

* 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

vônô.’⁵⁰ Aêḡ ba avômalô bôlôḡ êntêk tem neja vovaḡ bêḡ esak plopet takatu ba ik vônô hadêḡ waklavôḡ Wapômbêḡ hapesaḡ pik aleba lêk.⁵¹ Plopet môḡ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêḡ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêḡ daḡ. Ik yani vônô hêk unyak matheḡ lôk loḡ êbôk da anêḡ malêvôḡ. Avanôḡ, yanaḡ êndêḡ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loḡ takêḡ tem imbitak êpôm avômalô bôlôḡ êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô ḡê uik abô majaḡ thô, vovaḡ bêḡ tem êpôm môlô! Môlô umiḡ auk mavi anêḡ loḡôndê loḡ siḡ. Môlôda miḡ ovej loḡôndê êḡ ami ma umiḡ siḡ ek avômalô takatu ba leḡiḡhaviḡ ne-sopa ma miḡ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ lôk ḡê Palisi leḡiḡḡaḡ kambom ba enaḡ ik yani liḡ lomalomaa.⁵⁴ Thêlô idum aêḡ ek neja yani êndôk adêk esak anêḡ abô.

12

Noyabiḡ am esak Palisi iniḡ kobom kambom
(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹ *Avômalô bêḡ anôḡ bomaḡ ethak doḡtom ba êyô imiḡ i pesa. Ma Yisu hanaḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku aêntêk, “Noyabiḡ am esak Palisi iniḡ kobom kambom. Thêlô idum hatôm ḡê mavi êmô avômalô malêvôḡ, ma doḡtom auk lomalomaa hêk iniḡ kapôlôḡiḡ. Nôm êḡ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêḡ anôḡ. ² *Nôm takatu ba havuḡi hêk loḡ kapô ma tem imbitak loḡ yaiḡ. Ma abô takatu ba havuḡi ma tem avômalô sapêḡ neyala. ³ Aêḡ ba abô takatu ba môlô onaḡ hadêḡ bôlôvôḡ ma tem avômalô nedaḡô êndêḡ lôkwak. Ma

abô takatu ba môlô onaḡ thikuthik halôk unyak kapô, êḡ ma tem nimiḡ unyak vôv ba nendam bêḡ.

⁴ “Yenaḡ avômalô, yanaḡ êndêḡ môlô nena miḡ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embeḡ yam ma tem miḡ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaḡô tem yaḡḡik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêḡ. Yani hatôm injik môlô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk aḡum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuselaḡ yaô ek eyaḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ hathôḡ thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatuḡ môlô sapêḡ lemimkadôk ḡauḡ yôv. Aêḡ ba môlô ma bêḡ ek menak, ba intu miḡ nôkô ami.

⁸ “Yanaḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba hanaḡ hadêḡ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu yanaḡ imiḡ Wapômbêḡ ma ba aḡela nedaḡô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaḡ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanaḡ hadêḡ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaḡ imiḡ Wapômbêḡ ma ba aḡela nedaḡô nena, ‘Yahathôḡ ôpêḡ paliḡ.’ ¹⁰ Ma anyô te hanaḡ abô kambom hathak Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu, ma Wapômbêḡ tem nêm ôpêḡ anêḡ kambom vê. Ma doḡtom anyôla hayê Lovak Matheḡ anêḡ ku ba hanaḡ abôma nena, ‘Êntêk ma ḡḡôk Bêḡ anêḡ ku’, êḡ ma Wapômbêḡ tem miḡ nêm ôpêḡ anêḡ kambom êḡ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evaloḡ môlô loḡ ba u unyak yeḡ mena êdô môlô hamiḡ ḡê bêḡbêḡ mena ḡê loḡ buyaḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ malaḡiḡ, êḡ ma miḡ nôkô ba nonaḡ nena, ‘Yêlô tem nanaḡ malê?’ mena ‘nanaḡ viyaḡ aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * 12:2: Luk 8:17 * 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34 * 12:11: Luk 13:11; Luk 21:12-15

Mathen tem nê m auk êndênj mólô ek nonanj.”

Anyô lôkmanjij atu ba auk mi

¹³ Anyô te haminj avômalô nômbênj atu kapô ma hanan hadênj Yisu aêntêk, “Kêdônjwaga, wakamik bôk hama yôv ba onan ek aiyanj bênj imbi anênj nômkama sam ba nê m ôdônj te ek ya.”

¹⁴ Ma donjom Yisu hanan hik ôpênj linj, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bênj ek yambi mólônim nômkama sam?”

¹⁵ *Ma Yisu hanan hadênj avômalô aêntêk, “Noyabinj am katô ek minj malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô minj hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanan abô lonj kapô te hadênj thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bênj te anênj nômkama hik anônj bênj anônj haminj ku. ¹⁷ Ênj ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenanj nô m êmô êsê? Yenanj unyak kapô sapênj putup ba mi.’ ¹⁸ Ma yani hanan, ‘Aênj ba dô ma yandum aêntêk. Yasenj yenanj unyak sapênj thô ma yandav unyak lukmuk bênjbênj ek yandô yenanj nô m lôk nômkama sapênj êmô kapô. ¹⁹ Ma yada yananj êndênj ya aêntêk, ‘Ya ma anyô lôkmanjij kambom. Yenanj nômkama bênj anônj hamô. Ba tem yanjanj lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbênj intu sapênj. Ma minj hatôm yandum ku te ami.’”

²⁰ “Ma donjom Wapômbênj hanan hadênj ôpênj aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlônônj êntêk ma tem yanja anê m lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopenanj ek oda?’

²¹ * “Noyabinj am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bênj anônj ek thêlôda ba lejnjalij Anyô Bênj hatôm ôpêntêk, thêlô ênj ma nômkama mi anônj hêk malak lenj.”

Minj nôkô esak nô m atu tem imbitak ami

(Mat 6:25-34)

²²⁻²³ Ma Yisu hanan hadênj anênj nê ku aêntêk, “Lôkmala ma bênj ek nô m eyanj. Ma lejnjkupik ma bênj ek kwêv lo sup. Aênj ba intu yananj êndênj mólô nena minj lemimimbi bênj anônj esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nô m ami. ²⁴ Mólô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma minj ethak ewa nô m ba etak hamô unyak kapô ek waklavônj nô m mi ami. Ma donjom Wapômbênj havakônj thêlô. Ma mólô ma Wapômbênj lahavinj bênj anônj hamônj ek menak ba intu tem eyabinj mólô. ²⁵ Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, ênj ma tem kobom ênj nê m yani sa ek êmô lôkmala dokte imbinj e? Ma mi anônj. ²⁶ Mólô minj hatôm nundum nô m yaôna aênj ami. Aênj ba aisê ka mólô lemimhabi bênj anônj hathak nômkama takênj.

²⁷ “Lemimimbi alokwanj vuak. Thêlô minj idum ku lôk epesanj sôp ami. Ma donjom yananj êndênj mólô nena alokwanj vuak takênj ininj lêlêyanj hamônj ek Kinj Solomon anênj nômkama mavi sapênj. ²⁸ Aênj ba Wapômbênj hêv sôp mavi anônj hadênj alokwanj vuak lo kamunj lomaloma atu ba êmô bidonj, ênj ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aênj ba mólô oyala nena Wapômbênj lahavinj bênj anônj ek nê m sôp êndênj mólô imbinj. Alikak-nena, mólônim ôêvhavinj minj bênj ami. ²⁹ Ba minj kapôlô mim injik am esak onganj malê mena nunum malê ami. ³⁰ Nê daluk ethak lejnjhiki ba êbôlê m nô m takênj, ma donjom mólônim Lemambô hayala mólônim malainj ba tem nê m nô m takênj êndênj mólô. ³¹ Aênj ba mólô lemim injik am ek nômbôlê m Wapômbênj anênj lonj lôklinjak. Ênj ma tem yani nê m nô m takênj sapênj

* 12:15: 1Ti 6:9-10

* 12:21: Mat 6:19-20

* 12:32: Mat 14:27; 25:34

éndêj mólô imbiñ.

32 * “Mólô boksipsip ôdôj yaôna, miñ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nê m loj lôklijyak êndêj mólô. 33 *Ma mólô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêm êndêj nê siv. Noja vak valuselej atu ba tem miñ kambom ami, ma nusup nômkama kékêlô lomaloma ek mólô ênjêk lej. Loj êj ma nê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô. 34 Ma loj atu ba mólônim nômkama kékêlô hamô, loj êj iyom intu tem mólônim lemimhaviñ êmô imbiñ.

Noyabiñ Anyô Anêj Nakaduñ atu

(Mat 24:42-51)

35 * “Mólô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiñ nômô 36 êtôm avômalô ku takatu ba eyabiñ iniñ anyô bêj. Thêlônij anyô bêj bôk hi hayañ nô m ewa avi vêm ma tem êmbôlê m esak lojbô. Yani havôhalê m anêj loj ba hapididij unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê kethêj ba neja yani thô. 37 Anyô bêj êj hayô ba hayê nena anêj nê ku eyabiñ yani ba êmô lêlê, êj ma tem yani lamavi ma thêlô nê mô lôk leñijmavi. Yanañ avanôj êndêj mólô nena anyô bêj êj tem ipuk anêj sôp ku ma enañ ek thêlô nêndôk nê mô biñ ma yani nê m nô m êndêj thêlô êtôm anyô ku te. 38 Anyô bêj hale halê m hadêj bôlôvôj biñ mena lôkbôk momañiniñ ba hayê anêj nê ku miñ êk sôm ami ma eyabiñ yani iyom, êj ma tem nê m anêj lamavi êndêj thêlô.

39 * “Mólô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêj alañ halañô abô nena nê vani tem nijik anêj unyak vose, êj ma yani hêk lêlê ek nê vani miñ hatôm nijik unyak

êj vose ami. 40 Ma Anyô Anêj Nakaduñ atu tem endelê m ba indum mólô nosoj kambom. Ba intu nô mô lêlê aêj iyom.”

41 Ma Pita hanañ aêntêk, “Anyô Bêj, hôêv abô loj kapô êntêk hadêj yêlô iyom mena hôêv hadêj avômalô sapêj haviñ e?”

42 Êj ma Anyô Bêj hanañ nena, “Yahanañ hadêj nê takatu ba idum iniñ anyô bêj anêj ku mavi êtôm anyô lôkauk bêj atu ba hayañ nômkama mavi. Unyak alañ hatak yani ek eyabiñ anêj nê ku vi ba nê m nô m êndêj i êtôm anêj wakma atu ba hatak. Vê m ma hi loj buyañ. 43 Ma unyak alañ havôhalê m hathak lojbô ma hayê nena anyô ku êj hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêj. 44 *Yanañ avanôj êndêj mólô nena unyak alañ êj tem etak ôpêj ek eyabiñ anêj nômkama sapêj. 45 Ma doñtom anyô ku êj lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêj miñ havôhalê m kethêj ami.’ Êj ma hik anyô lo avi ku vi ma hayañ nô m lôk hanum waiñ bêj anôj aleba halo molo. 46 Hadum aêj ba hathôj paliñ ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêj esoj kambom. Êj ma unyak alañ tem nê m vovañ bêj êndêj yani ma êndô ôpêj êmô imbiñ nê takatu ba miñ êvhaviñ ami.

47 * “Anyô ku atu ba hayala anêj anyô bêj anêj lahaviñ ma doñtom miñ hapesañ nômkama ba hasopa anêj anyô bêj anêj lahaviñ ami ma tem enja vovañ bêj. 48 Ma doñtom anyô ku atu ba miñ hayala anêj anyô bêj anêj lahaviñ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovañ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêj hêv auk bêj hadêj yani, êj ma Wapômbêj lahaviñ yani indum ku bêj esak. Ma

* 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

1Te 5:2

* 12:44: Mat 25:21,23

* 12:47: Jem 4:17

* 12:35: Mat 25:1-13

* 12:39: Mat 24:43-44;

ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahavij yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose

(Mat 10:34-36)

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalenhaviŋ lôklokwan nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv. ⁵⁰ *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôlôŋ malaiŋ kambom endeba anêŋ daŋ. ⁵¹ Môlô osoŋ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôŋiŋ êndôk biŋ e? Mi anôŋ! Yanaŋ êndêŋ môlô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk emberŋ yam ma avômalô bahenŋvi anêŋ unyak te tem nembaki vose ni ôdôŋ ju ba lokwanlô tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwanju ma lokwanju tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwanlô. ⁵³ *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ nakaduŋ, ma namalô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ lambô, ma talêbô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ nalavi, ma nalavi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ talêbô, ma yanŋvi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ yanŋvi.”

Noyala waklavôŋ bôlôŋ êntêk

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv lonŋavu hamô lonŋ wak halôk, êŋ ma môlô onaŋ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êŋ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêŋ lonŋ vovaŋ, êŋ ma môlô onaŋ nena, ‘Tem vovaŋ kambom.’ Êŋ ma tak vovaŋ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaŋ. Môlô ôyê leŋ lo pik ma oyala anêŋ ôdôŋ, ma doŋtom waklavôŋ êntêk ma môlô ôthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ.

⁵⁷ “Aisé ka môlô miŋ lemimhabi katô nena yenaŋ abô ma thêthôŋ

mena mi e? ⁵⁸ Nodaŋô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu overŋ lonŋondê denaŋ, êŋ ma opesaŋ abô imbiŋ yani kethêŋ. Ma miŋ honaŋ abô mavi hadêŋ yani ami, êŋ ma tem ôpêŋ êmbôv o lôklokwan kambom ba ni êndêŋ anyô halaŋô abô. Ma anyô bêŋ êŋ tem nêv o ni êndêŋ sôp bidonŋ. Ma sôp bidonŋ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôŋ. ⁵⁹ Yanaŋ êndêŋ o nena tem ômô koladôŋ endeba nêv anêv vuli sapêŋ am. Aêŋ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliŋ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaŋ hadêŋ Yisu hathak nê Galili doho êbôk iniŋ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniŋ thalalenŋ hanŋasô hathak iniŋ da. ² *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Môlô osoŋ nena nê Galili êŋ iniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Galili vi ba malaiŋ êŋ hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêŋ Siloam hanŋôli ba hik thêlô vônô, êŋ ma môlô osoŋ nena thêlôninŋ kambom hamôŋ ek avômalô Jelusalem iniŋ kambom e? ⁵ Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

Abô lonŋ kapô hathak alokwan anôŋ mi

⁶ Ma Yisu hanaŋ abô lonŋ kapô te aêntêk, “Alokwan sabo te hamiŋ anyô te anêŋ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doŋtom mi. ⁷ *Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ anêŋ anyô

* 12:50: Mak 10:38-39

* 12:53: Mai 7:6

* 13:2: Jon 9:2

* 13:7: Luk 3:9

ku nena, ‘Ondañô. Sondabêñ lokwanlô ma yahalêm ek yangê a êntêk anêñ va ma donjom mi. Alokwan êñ habulin yenan pik anêñ lêñlêñ, ba dô ma onde lu.’

⁸ * “Ma anyô ku êñ hanañ viyan nena, ‘Anyô bêñ, otak imin sondabêñ te vëmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôñ. ⁹ Êñ ma tem injik anôñ êndêñ sondabêñ yan endake. Nena mi, ma onde lu.’”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanañ abô hadêñ avômalô halôk unyak yeñ. ¹¹ Ma avi te hamô ba ngôk bôk hêv lijn hadêñ avi êñ hatôm sondabêñ 18. Avi êñ anêñ dômlokwan lokban kambom ba min hatôm imin tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êñ ma halam “Ôlêm.” Ma avi êñ halêm ma Yisu hatak ban hayôhêk yani ma hanañ, “Avi, yahêv anêm lijn vê.” Êñ ma kethen oyan ma avi êñ hamin tibum mavi ma habô Wapômbêñ anêñ athêñ.

¹⁴ * “Ma donjom anyô bêñ atu ba hayabin unyak yeñ lamanin hathak Yisu hadum avi êñ mavi hadêñ Sabat. Êñ ma anyô bêñ atu hanañ hadêñ avômalô aëntêk, “Wak bahenvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêñ wak takêñ ek nêm môlônim lijn vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ * “Ma Anyô Bêñ hanañ ôpêñ anêñ abô viyan nena, “Môlô nê abôyan. Môlô sapêñ othak opole unim bokmankao lók donki ba i inum ñan hadêñ Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anêñ lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijn hatôm sondabêñ 18. Ma kambom ek yapole anêñ yak vê êndêñ Sabat e? Mi anôñ. Êñ ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanañ abô êñ ma nê takatu ba êpôlik hathak yani elañô

ba mama kambom, ma avômalô sapêñ leñinmavi hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêñ anêñ lôklinyak ma hatôm malê?

(*Mat 13:31-33; Mak 4:30-32*)

¹⁸ Vëm ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêñ ku kapô. Ma haven yam ma ava êñ halumbak bêñ hatôm alokwan ba menak elav inin unyak halôk anêñ thanañ.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlô lijn hathak loñbô, “Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak, êñ ma hatôm malê? ²¹ Êñ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelan halôk palawa bêñ anôñ kapô, ma haven yam ma palawa sapêñ hathin bêñ.”

Unyak abôlêk yaôna

(*Mat 7:13-14,21-23*)

²² Yisu hi Jelusalem ma haven malak lodôñlodôñ nenanena ba hadôñ avômalô. ²³ Ma anyô te hanañ hik yani lijn nena, “Anyô Bêñ, Wapômbêñ tem nêm anyô tomtom iyom bulubin e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, ²⁴ “Môlô majan anôñ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanañ êndêñ môlô nena tem anyô bêñ anôñ leñinhavin nimitak nêyô, ma donjom thêlô min hatôm ami. ²⁵ * “Unyak alan tem imbiyô injik unyak abôlêk sin, êñ ma môlô tem numin viyain ma nupididin unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêñ, nunjwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma donjom yani tem enañ viyan nena, ‘Yahathôn môlô palin. Môlô ôlêm anêñ êsê?”

²⁶ “Ma môlô tem nonañ êndêñ yani nena, ‘Bôk yêlô an nôm havin o ma hôdôn yêlô hamô yêlôanin loñ.’

* 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14 * 13:15: Luk 14:5 * 13:25: Mat 25:10-12 * 13:27: Sng 6:8

27 *Ma donjom yani tem enañ nena, ‘Yahathôñ mólô paliñ. Mólô ôlêm anêñ êsê? Mólô ñê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 *‘Ma avômalô loñ buyañ tem netak pik luvuluvu sapêñ ma ini nejañ nômbêñ nêmbô Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak. Êñ ma mólô tem ôñgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêñ tem nêmbô loñ êñ. Ma donjom Wapômbêñ tem nêmbô mólô vé ba mólô tem nodañ asêñ malêñ ba nosañ vemimbôlêk ôdôñ loñ. 30 *Odañô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêtñ. Ma anyô bêtñ doho ma tem nimbitak anyô yaô.’

*Yisu hanañ hathak Jerusalem
(Mat 23:37-39)*

31 Yisu hanañ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enañ hadêñ Yisu nena, ‘Otañ loñ êntêk ma nu buyañ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.’

32 Ma Yisu hanañ viyañ nena, ‘Unu nonañ êndêñ avuñ yatap êñ aêntêk, ‘Odañô, yaô lo yamuñ ma tem yanêm ñgôk kambom vé lôk yandum avômalô lôk lijiñ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yangik yenañ ku anêñ dañ sin.’ 33 Aêñ ba yaô lo yamuñ ma yañ ma tem yambeñ ba yana Jerusalem ek malê nena kambom ek plopet ema êñjêk loñ yañda.

34 ‘Ai, Jerusalem, Jerusalem! Mólô othak uik plopet pôpônô. Ma ñê takatu ba Wapômbêñ hêv halêm ma mólô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôñ ek yasup nalumi esak donjom êtôm tale tiñ hasup nali ba êmbô banik kapô. Ma donjom mólô ôdô! 35 *Odañô! Mólônim malak ma tem kambom ba êmbô ñgathiniñ! Yanañ avanôñ êndêñ mólô nena mólô tem miñ ôñgô ya esak loñbô ami

endeba nonañ nena, ‘Wapômbêñ nêmbô lamavi êndêñ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêtñ anêñ athêñ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiñ te mavi

1 Sabat te ma Yisu hi hayañ nômbô hamô Palisi iniñ anyô bêtñ te anêñ unyak ma thêlô ititiñ yani lôklokwañ. 2 Anyô te hathiñ kambom ba hamô haviñ yani. 3 *Ma Yisu hanañ hik ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ liñ nena, ‘Alalôaniñ abô balabuñ te hanañ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiñ mavi êndêñ Sabat mena mi e?’ 4 Ma donjom thêlô bônôñ iyom. Êñ ma yani hawa anyô lijiñ êñ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

5 *Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, ‘Mólônim nalumi mena bokmanjao la hêv yak halôk lôv hadêñ Sabat, ma mólô tem kethêñ unu nodadi imbitak yaiñ mena mi e?’ 6 Ma thêlô miñ hatôm nenañ abô êñ viyañ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejañ nômbô ma thêlô leñiñ haviñ nêndôk nêmbô ñê bêtñbêtñ iniñ loñ iyom. Aêñ ba yani hanañ abô loñ kapô te hadêñ thêlô nena, 8 * ‘Anyô te hapôpêk anêñ nômbô bêtñ ba halam o ma miñ nu ômbô ñê bêtñbêtñ iniñ loñ ami. Yakô thêlô bôk netak loñ êñ ek anyô lôk athêñ bêtñ te la. 9 Ma nômbô anêñ alañ tem êyô ma enañ, ‘O vé ek anyô êntêk enja anêm loñ.’ Êñ ma tem o mama kambom ba nu ômbô ñê yaô iniñ loñ. 10 Aêñ ba anyô te halam o ba hu ek nonjwañ nômbô, êñ ma nu ômbô anyô yaô iniñ loñ. Hudum aêñ ma nômbô anêñ alañ tem êlêm ma enañ, ‘Aiyañ, ôlêm ômbô imbiñ ñê bêtñbêtñ.’ Yani hadum

* 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3 * 13:30: Mat 19:30 * 13:35: Sng 118:26 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Snd 25:6-7

aêḡ ma tem onja athêḡ bêḡ ênjêk ḡê nômbêḡ atu ba êlêm eyaḡ nôḡ êḡ.
 11 *Anyô habô anêḡ athêḡ hathak leḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ yani. Ma doḡtom anyô hatauviḡ i aleba yaôna ma Wapômbêḡ tem nêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ yani.”

12 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ unyak anêḡ alaḡ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôḡ bêḡ ma miḡ ondam anêḡ avômalô môlô lôk anêḡ thalaleḡ ma avômalô lôkmaḡḡiḡ ami. Embeḡ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noḡgwaḡ nôḡ êndôk thêlônḡiḡ unyak aêḡ iyom. 13 Ma doḡtom hôpôpêk nôḡ bêḡ, ma ondam ḡê siv ma ḡê bahenḡiḡ kambom lôk ḡê venḡiḡ kambom ma ḡê maleḡiḡ pusip. 14 *ḡê anêḡ aêḡ ma miḡ hatôm nêḡnêḡ anêḡ nôḡ viyaḡ ami. Êḡ ma tem lemmavi ek malê nena embeḡ yam ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ nôḡ êḡ viyaḡ êndêḡ waklavôḡ atu ba ḡê thêthôḡ mavi iviyô hêk ḡama.”

*Abô loḡ kapô hathak nôḡ bêḡ te
 (Mat 22:1-14)*

15 *Anyô te atu ba hayaḡ nôḡ hamô haviḡ Yisu halaḡô abô êḡ ma hanaḡ hadêḡ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaḡ nôḡ nêḡmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak anêḡ leḡ nêḡmô lôk leḡḡiḡmavi.”

16 Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Anyô te hatak waklavôḡ te ek êpôpêk anêḡ nôḡ bêḡ ma hêv abô hadêḡ avômalô bêḡ anôḡ ek nêlêḡ nejaḡ. 17 Waklavôḡ hayô ma yani hêv anêḡ anyô ku ba hi hadêḡ avômalô takatu ba bôk hanaḡ yôv hadêḡ i ma hanaḡ nena, ‘Môlô nôlêḡ, lêk yêlô apesaḡ nôḡ yôv.’

18 “Ma doḡtom avômalô takêḡ maleḡ baki iyom. Anyô te hanaḡ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaḡḡê. Alikakna, ku êḡ havalonḡ ya loḡ ba tem miḡ hatôm yasôk ami.’

19 “Ma anyô yaḡ hanaḡ, ‘Lêk yahêv bokmaḡkaô laumiḡ vuli ek nindum yenaḡ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaḡḡê. Alikakna, ku êḡ havalonḡ ya loḡ ba tem miḡ hatôm yasôk ami.’

20 * “Ma anyô yaḡ hanaḡ, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba miḡ hatôm yasôk ami.’

21 “Êḡ ma anyô ku hawa abô takêḡ ba hi hadêḡ anêḡ anyô bêḡ. Ma unyak anêḡ alaḡ lamanḡiḡ kambom ba hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, ‘Nu ketheḡ êndêḡ malak lôḡ anêḡ loḡôndê bêḡ lôk loḡôndê yaô ma onja ḡê siv lôk ḡê bahenḡiḡ kambom ma ḡê maleḡiḡ pusip lôk ḡê venḡiḡ kambom ba ôlêḡ yenaḡ unyak kapô.’

22 “Haveḡ yam ma anyô ku êḡ hanaḡ, ‘Anyô bêḡ, lêk yahadum hatôm honaḡ, ma doḡtom unyak miḡ putup ami denaḡ.’

23 “Ma anyô bêḡ hanaḡ hadêḡ anyô ku nena, ‘Otak malak lôḡ ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ḡaḡ onaḡ sapêḡ ba onaḡ lôklokwaḡ nena thêlô nêlêḡ. Yalenḡhaviḡ yenaḡ unyak putup am. 24 Yanaḡ êndêḡ môlô nena ḡê takatu ba maleḡiḡ baki, thêlô miḡ hatôm nejaḡ yenaḡ nôḡ dokte ami ma mi anôḡ.’”

*Hudum ek osopa Yisu
 (Mat 10:37-38)*

25 Avômalô bêḡ anôḡ i haviḡ Yisu. Ma yani hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô nena, 26 * “Anyô hadum ek esopa ya ma doḡtom miḡ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyaḡ lôk livi ma anêḡ lôkmala haviḡ ami ma miḡ hatôm imbitak yenaḡ anyô ku ami. 27 Ma ôpatu ba miḡ hawa anêḡ alovalaḡaḡsiḡ ba hasopa ya ami ma miḡ hatôm imbitak yenaḡ anyô ku ami.

* 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29 * 14:20: 1Ko 7:33

* 14:26: Luk 9:23

28 “Môlônim anyô te lahavij endav unyak bêj te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êj ba injik sij e. 29 Ma mij lahabi aêj ami ma tem endav landij iyom ma mij hatôm injik sij ami. Ma avômalô sapêj tem nêgê ba nemalik esak yani 30 ba nenan nena, ‘Halav landij iyom ma mij hatôm injik unyak sij ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

31 “Ma kij te lahabi injik vovak êndêj kij yan, êj ma êmô ba laimbi katô êja anêj jê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêj kij yan atu ba anêj 20,000 e? 32 Ma mi, ma nêma abô ni ek kij yan atu ba hamô daim denan ek thai nepesan abô ek vovak dô.

33 “Ma aêj iyom ma môlô te lahavij imbitak yenan anyô ku, êj ma etak anêj nômkama sapêj.

34 * “Ngwêk ma nôma mavi. Ma donjom ngwêk doho thilibun kambom ma tem nindum aisê ek anêj vasiy êmô esak lonbô? Mi anôj. 35 * “Ma anêj ku lêk mi ba dô ma nubini. Nê lôk lejonndôj ma nodarj abô êntêk katô.”

15

Abô loj kapô hathak boksipsip mi
(Mat 18:12-14)

1 Nê ewa takis lôk jê idum kambom, thêlô êlêm ek nedarj Yisu anêj abô. 2 * “Ma donjom jê Palisi lôk jê lôkauk hathak abô balabun enan abô mununmunun nena, “Ôpêntêk hawa jê kambom thô ba hayan nôma hamô havij thêlô.”

3 Aêj ba Yisu hana j abô loj kapô hadêj thêlô aêntêk, 4 * “Môlônim anyô te anêj boksipsip hatôm 100 ba te mi, êj ma tem yani etak 99 ba nejan kamu j nêma ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm

am. 5 Ma hapôm boksipsip êj, ma tem ekaliv ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni. 6 Ma hayô anêj unyak ma tem endam anêj avômalô ma enan nena, ‘Yalenmavi anêj dôêj hathak lêk yahapôm yenan boksipsip hathak lonbô ba nôlêm ek alalô lejinmavi imbin i.’

7 “Yanan êndêj môlô nena Wapômbêj lamavi hathak avômalô thêthôn hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlônij lili j yôv. Ma donjom anyô kambom te hale kapô lili j ma tem avômalô malak le j lejinmavi anôj êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loj kapô hathak valuselej mi

8 Ma Yisu hana j, “Avi te anêj valuselej seleva laumij hamô ma donjom te mi. Êj ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. 9 Êj ma yani halam anêj avômalô ba hana j hadêj thêlô, ‘Yalenmavi anêj dôêj ek malê nena lêk yahapôm yenan valuselej hathak lonbô ba alalô lejinmavi.’ 10 Yanan êndêj môlô nena lejinmavi anêj aêj iyom habitak Wapômbêj anêj a jela malêvônj hathak anyô kambom te hale kapô lili j.”

Abô loj kapô hathak nakadun hatak lambô

11 Ma Yisu hana j, “Anyô te anêj nakadun bôp lo nôk êmô. 12 Wak te ma nôk hana j hadêj lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêma nômkama sam ba nêma ôdôn yan êndêj ya.’ Êj ma lambô hik nômkama sam hi ôdôn ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêj nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuselej sapêj ba hi loj buyan. Ma yani hadum kambom loma-loma ba habulij anêj nômkama

* 14:34: Mak 9:49-50 * 14:35: Mat 5:13

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

sapêḅ. ¹⁴ Êḅ ma yani anêḅ valuseleḅ lêk thô, ma bôm bêḅ hayô loḅ êḅ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loḅ êḅ te ma ôpêḅ hêv ku ni ek embakôḅ anêḅ bok. Ku êḅ ma lelaik kambom hêk Israeḅ maleḅḅ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviḅ enjaḅ bok iniḅ nôḅ, ma doḅtom thêlô miḅ êv nôḅ dokte hadêḅ yani ami.

¹⁷ “Êḅ ma yani hawa auk mavi ma hanaḅ, ‘Ai, Wakamik anêḅ ḅê ku sapêḅ eyaḅ nôḅ mavi bêḅ anôḅ. Ma doḅtom yahamô loḅ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!’ ¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaḅ êndêḅ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêḅ hadêḅ o lôk Wapômbêḅ. ¹⁹ Ya miḅ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêḅ anyô ku te.” ’

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêḅ lambô. Ma hamiḅ daim denaḅ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaḅviḅ ba hi hadêḅ namalô ma havalonḅ ba halaḅ hathak.

²¹ “Ma nakaduḅ hanaḅ hadêḅ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêḅ hadêḅ o lôk Wapômbêḅ. Ya miḅ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

²² “Ma doḅtom lambô halama hadêḅ anêḅ ḅê ku nena, ‘Ketheḅ! Noja kwêv daim mavi te êlêḅ ek naḅgik esak yenaḅ okna. Ma notak mote êndôk baḅgwasiaḅ ma uḅgwik va bokḅgôp esak vakapô. ²³ Ma môlô unu noja bokmaḅkao dopdop te êlêḅ ma uḅgwik ek alalô aḅgaḅ lôk leḅḅmavi. ²⁴ *Ek malê nena yenaḅ okna êntêk bôk hama yôv, ma doḅtom lêk hamô lôkmalama hathak loḅbô. Yani bôk mi, ma doḅtom lêk apôm yani hathak loḅbô.’ Êḅ ma thêlô enḅabôm nôḅ bêḅ ba eyaḅ lôk leḅḅmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp haveḅ ku denaḅ. Ma haveḅ yama ma yani hale halêḅ ma hanaḅ ku kapô ba habobo unyak ma halaḅ avômalô eloyeḅ bêḅ. ²⁶ Êḅ ma yani halama anyô ku te halêḅ ma hanaḅ hik yani liḅ, ‘Idum malê?’ ²⁷ Ma anyô ku hanaḅ hadêḅ yani nena, ‘Mamuyaḅ molok hale halêḅ hathak loḅbô ba lemambô hik bokmaḅkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêḅ.’

²⁸ “Bôp halaḅ abô êḅ ma lamaniḅ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êḅ ma lambô hale yaiaḅ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doḅtom yani hanaḅ hadêḅ lambô aêntêk, ‘Ondaḅ! Aisê ba huik bok siaḅ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaḅ. Yani habuliḅ anêḅ nôḅkama sapêḅ ba hêv hadêḅ avi idum sek waliliḅ. Ma ya ma yahayabiḅ o mavi ba yahalaḅ anêḅ abô hatôm sondabêḅ nôḅbêḅ intu sapêḅ. Yahadum anêḅ ku hatôm anyô oyaḅ. Ma doḅtom miḅ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaḅ ḅê môlô ami.’

³¹ “Ma lambô hanaḅ hadêḅ yani nena, ‘Yenaḅ okna, wak nôḅbêḅ intu ma hômô haviḅ ya ba yenaḅ nôḅkama sapêḅ ma o iyom anêḅ. ³² Ma doḅtom lêk ma alalô leḅḅmavi ek malê nena mamuyaḅ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak loḅbô. Alalô asoḅ nena bôk hama ma doḅtom lêk hamô lôkmalama hathak loḅbô.’ ”

16

Abô loḅ kapô hathak kobom neyabiḅ valuseleḅ

¹ Yisu hanaḅ hadêḅ anêḅ ḅê ku nena, “Anyô lôkmaḅḅḅ te hatak anyô te ek eyabiḅ anêḅ ku. Ma haveḅ yama ma halaḅ nena ôpêḅ habuliḅ anêḅ nôḅkama. ² Ba intu halama yani ba hanaḅ, ‘Yahalaḅ nena hubuliḅ yenaḅ nôḅkama. Ba

* 15:18: Sng 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

oto anêm ku anêḡ lavôḡ êlêm ek yangê. O miḡ hatôm oyabiḡ yenaḡ ku esak loḡbô ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aêntêk, 'Yenaḡ anyô bêḡ tem nêḡ ya vê êḡjêk anêḡ ku, aêḡ ba yandum malê. Ya miḡ anyô lôklokwaḡ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêḡnêḡ ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leḡḡḡmavi ba neja ya thô êḡḡḡḡ waklavôḡ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêḡ ba yani halam ḡê takatu ba bôk ewa anyô bêḡ anêḡ nômkaḡ ba anêḡ viyaḡ hêk denaḡ. Anyô môḡ hayô ba yani hanaḡ hik ôpêḡ liḡ, 'Howa yenaḡ anyô bêḡ anêḡ nômkaḡ vithê ba anêḡ viyaḡ hêk?'

⁶ "Ma hanaḡ, 'Yahawa nôm lêḡlêḡ lôk uḡ hatôm 100.' Êḡ ma anyô ku hanaḡ, 'Onja kapya atu ba bôk ato anêḡ nômkaḡ halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanaḡ hadêḡ yaḡ atu ba haveḡ yam, 'Anêḡ viyaḡ ma vithê?'

"Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

"Ma anyô ku hanaḡ, 'Onja kapya atu ba bôk ato anêḡ nômkaḡ halôk êlêm ma oto 80 iyom.'

⁸ "Ma haveḡ yam ma anyô lôkmaḡḡiḡ atu hayê nôm atu ba anêḡ anyô ku hadum. Êḡ ma hanaḡ nena ôpêḡ ma anyô kambom ma doḡtom hadum nômkaḡ hatôm anyô lôkkaḡ bêḡ. Avanôḡ, ḡê pik eyala kobom pik mavi anôḡ hamôḡ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ "Yanaḡ êḡḡḡḡ môlô nena noja nômkaḡ pik ba nônêḡ êḡḡḡḡ avômalô vi ek thêlô leḡḡḡmavi êḡḡḡḡ môlô. Ma waklavôḡ atu ba nômkaḡ mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbeḡ intu sapêḡ.

¹⁰ * "Ôpatu ba hayabiḡ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiḡ nômbeḡ mavi aêḡ iyom. Ma ôpatu ba hayabiḡ nôm yaônena kambom ma tem eyabiḡ nômbeḡ kambom aêḡ iyom. ¹¹ Aêḡ ba oyabiḡ nômkaḡ pik êntêk kambom, êḡ ma opalê tem nêḡ nômkaḡ anôḡ êḡḡḡḡ môlô? Mi. ¹² Ma oyabiḡ anyô yaḡ anêḡ nômkaḡ kambom, êḡ ma opalê tem nêḡ nômkaḡ ek môlôda? Milôk.

¹³ * "Anyô ku te miḡ hatôm indum anyô bêḡ ju iniḡ ku ami. Ma tem la imbiḡ anyô yaḡ ma kapô êḡḡḡḡ yaḡ. Ma tem ma endahaliḡ anyô yaḡ ma imbuliḡ dôḡ ek anyô yaḡ. Môlô miḡ hatôm nosopa Wapômbêḡ lôk valuselenḡ ami."

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leḡḡḡhaviḡ valuselenḡ elarôḡ Yisu anêḡ abô takêḡ ba maleḡ thêlêv hathak Yisu.

¹⁵ * "Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, "Môlô udum ek avômalô leḡḡḡimbi nena môlô ḡê thêthôḡ mavi. Ma doḡtom Wapômbêḡ hayala môlônim kapôlôḡmim. Nôm takatu ba avômalô leḡḡḡhabi nena nôm mavi anôḡ, êḡ ma Wapômbêḡ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanaḡ abô hathak balabuḡ

¹⁶ * "Abô balabuḡ lôk plopet iniḡ abô iyom hayabiḡ avômalô aleba hayô Jon anêḡ waklavôḡ. Ma lêk yahanaḡ Abô Mavi bêḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak. Ba avômalô bêḡ anôḡ lôklokwaḡ ek nimbitak nêyô loḡ lôkliḡyak êḡ kapô ba ini. ¹⁷ *Pik lo leḡ hatôm nêḡ yak. Ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ bunate miḡ hatôm nêḡ yak ami.

¹⁸ * "Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaḡ, êḡ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êḡ ma hadum sek haviḡ."

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mat 6:24

Mat 11:12-13 * 16:17: Mat 5:18 * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

Anyô lôkmanjij lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmanjij te hamô ba wak nômbêj intu sapêj ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalalen kêkêlô ba hayaj nôm mavi lomaloma lôk lamavi bêj anôj. 20 Ma anyô siv te anêj athêj nena Lasalus hêk ôpêj anêj malak badêj abôlêk. Ma palê hatêtô lijkupik lôkthô. 21 Ma yani lahavinj enjaj ôpêj anêj nôm mapmap atu ba ibi hi, ma dojtom mi. Yani hamô ma avuj ethak êlêm elami anêj palê.

22 “Havenj yam ma anyô siv hama, ma ajele ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmanjij êj hama havij ba elav. 23 Anyô lôkmanjij hamô nê nêjama iniñ loj ba hawa vovanj bêj. Yani hêv ma lij ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. 24 Êj ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêm Lasalus ek etak banjwasij kupik êndôk naj ba etak êyô êmô yadahalanj ek thilibunj ek malê nena yahawa vovanj bêj anôj hamô atum êntêk.’

25 “Ma dojtom Ablaham hananj vyanj nena, ‘Yenaj okna, sébôk ba hômô pik ma howa anêm nôm mavi yôv ma Lasalus hawa anêj kambom. Ma dojtom lêk yêlô êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovanj. 26 Ma Wapômbêj bôk hatak kolosoj bêj te hêk malêvônj ek yêlô ma môlô. Ba intu miñ hatôm môlô nôlêm êndêj yêlô ma yêlô nasôk êndêj môlô ami.’

27 “Ma ôpêj hananj, ‘Aêj ba wakamik, hatôm nêm Lasalus ba endeni wakamik anêj unyak 28 ma enanj abô lôklokwanj êndêj yenanj aijan bahenji takatu ek miñ nêlêm loj vovanj bêj êntêk imbij ya ami.’

29 “Ma dojtom Ablaham hananj, ‘Mose lo plopet iniñ abô hêk ba thêlô nedañô ba nesopa.’

30 “Ma ôpêj hananj, ‘Wakamik Ablaham, miñ hatôm ami. Ma dojtom anyô njama te ni êndêj thêlô, êj ma tem thêlô nede kapôlôñij liliñ.’

31 “Ma dojtom Ablaham hananj hadêj yani nena, ‘Thêlô miñ elanjô Mose lo plopet iniñ abô ami. Êj ma anyô njama te havijô hathak lojbô, ma tem miñ nedañô anêj abô imbij ami.’”

17*Kambom hathak habulij êvhavinj (Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)*

1 Yisu hananj hadêj anêj nê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leñij ek nindum kambom. Ma dojtom vovanj bêj tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êj. 2 Ma anyô te hadum ba yenanj amena atu ba hêvhavinj ya te hêv yak, ôpêj tem êpôm malainj bêj anôj. Ôpêj tem nêsôkwêj valu bêj te esak laselo ba nimbi yani êndôk ngwêk makidij ba ema. Malainj êj ma yaôna ek malainj atu ba yani tem êpôm embenj yam. 3 *Aêj ba noyabinj am.

“Mamuyan hadum kambom hadêj o, êj ma nu opesanj abô imbij yani. Ma yani hale kapô liliñ, êj ma nêm anêj kambom êj vê. 4 *Wak te iyom ma mamuyan hadum kambom hadêj o hatôm bôlôj bahenji ba lahavuju, ma bôlôj bahenji ba lahavuju havôhalêm hananj hadêj o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êj ma nêm anêj kambom vê.”

Êvhavinj

5 Ma aposel enanj hadêj Anyô Bêj nena, “Undum yêlôñianj êvhavinj indumbak bêj!”

6 *Ma Anyô Bêj hananj, “Môlônim ôêvhavinj ma yaôna hatôm ava yaônate, êj ma hatôm nonanj êndêj

alokwan sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiŋ ŋgwêk,’ êŋ ma tem endanŋô mólônim abô.”

Nê ku inij auk

⁷ Ma Yisu hanaŋ, “Mólô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêŋ malak lôŋ te. Êŋ ma nê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena nejanŋ nôm êmôŋ e? Mi. ⁸ Nê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniŋ nôm êmôŋ ma mólônim emberŋ yam.’ ⁹ Ma tem nê bêŋbêŋ nenaŋ leniŋmavi bêŋ êndêŋ malak lôŋ êŋ e? Mi, thêlô idum inij ku iyom. ¹⁰ Ma mólô aêŋ iyom, mólô udum ku sapêŋ atu ba Anyô Bêŋ hêv hadêŋ mólô yôv, êŋ ma nonaŋ, ‘Yêlô ma nê ku iyom ba adum yêlôaniŋ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiŋ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denaŋ ba hasopa loŋôndê atu ba havenŋ Samalia lo Galili inij pik malêvôŋ. ¹² Ma hi habobo malak te ma nê lepla laumiŋ êlêm êpôm yani. Thêlô imiŋ daim dokte ¹³* ma elam nena, “Anyô Bêŋ Yisu, lem ek yêlô.”

¹⁴* Ma Yisu hayê thêlô ma hanaŋ, “Mólô unu ŋŋwik am thô êndêŋ nê êbôk da.” Êŋ ma thêlô evenŋ ba i denaŋ ma leniŋkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êŋ te hayê nena liŋkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadôŋ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêŋ yani. Ôpêŋ ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum anyô laumiŋ mavi. Ma anyô bahenŋvi ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loŋ buyaŋ iyom hale halêm ek habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ?” ¹⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviŋ hadum ba o mavi.”

Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm
(*Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23*)

²⁰ Nê Palisi enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Angê ka tem Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm?” Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak halêm ma tem miŋ êlêm lôk lavôŋiŋ ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aêŋ ba tem miŋ nenaŋ nena, ‘Ôŋgô, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êntêk aêŋ’ mena ‘Endaku aêŋ’ ami. Mi, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk hamô mólô malêvôŋ.”

²² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Wak te tem êyô ba mólô tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma doŋtom mólô tem miŋ ôŋgô ami. ²³* Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ mólô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma mólô nômô maliŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda havenŋ leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanja vovaŋ lomalama ma mólô nê bôlôŋ êntêk tem nômbôliŋ dômim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavôŋ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yenŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸* Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavôŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav inij unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavôŋ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô

* 17:13: Wkp 13:45-46 * 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4 * 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

* 17:28: Stt 18:20-19:25

ma tem imbitak kethen oyan aen yiom.

31 * “Wak en ma anyo te hamo unyak von ma anen nomkama hamo unyak kapo, en ma min ni unyak kapo ek enja anen nomkama ami. Mi, esov ba ni yiom. Ma aen yiom ma anyola hamin ku kapo ma min endeni unyak ami. Mi, esov ba ni yiom. 32 *Molo lemim imbi Lot yanavi! 33 *Anyo te hadum ek embalon yanida anen lokmala lon ma anen lokmala tem nem yak. Ma donjom anyo te hatak anen lokmala ma anen lokmala tem emo mavi.

34 “Yanan enden molo nena bolovon en ma anyo ju tem nenek yem donjom ma tem neja anyo yan ma yan enjek. 35-36 Ma avi ju tem nepesan inin palawa ma tem neja avi yan ma yan emo.”*

37 Ne ku enan hik Yisu lin nena, “Anyo Ben, nom en tem imbitak esé?”

Ma Yisu hanan viyan nena, “Menak lambek ethak donjom ba emo lon takatu ba alim hapale hek.”

18

Abô lon kapô hathak avi tôp lôk anyô halanô abô

1 *Yisu hanan abo lon kapo te haden thelo ek neten mek etom wak nomben intu sapen ma min kapolonin engiap ami. 2 Aen ba yani hanan aentek, “Malak lon te ma anyo ben halan avomal inin abo hamo. Yani ma min hako Wapomben ami ma hapolik ek avomal inin abo havi. 3 Ma avi top te hamo lon en. Ma yani hi haden anyo ben en lobolon ma hanan, ‘Anyo te habulin ya. Ma olom ondan yanab abo ba opesan.’ 4 Ma donjom anyo ben

hadô avi tôp en anen abo hatom wak ben anen.

“Haven yan ma anyo ben en lahabi nena, ‘Min yahalanô Wapomben anen abo ami ma yakapolon hado avomal inin abo havi, 5 ma donjom yahado ek avi top entek elem wak nomben intu sapen ba imbulin yanauk. Aen ba yandanô yani anen abo ba yapesan kethen ek yani emo tinin.’”

6 Ma Anyo Ben Yisu hanan, “Noja auk esak anyo ben kambom entek anen kobom. 7 Aen ba Wapomben tem endan anen avomal takatu ba bok hatak i yon inin asen atu ba elan bolovon ba wak mena mi e? Tem endan. Ma tem yani endan yaoya e? 8 Mi anen! Yanan avanon bin nena yani tem endan kethen ma tem epesan. Ma donjom Anyo Anen Nakadun atu halom pik hathak lonbo, en ma tem epom nena avomal evhavin doho emo mena mi e?”

Abô lon kapô hathak anyô ju eten mek

9 Ma Yisu hanan abo lon kapo te haden avomal takatu ba leninhabi nena thelo ma avomal thethon yiom ba ey avomal vi kambom. En ma Yisu hanan nena, 10 “Anyo ju i unyak mathen ek neten mek. Anyo yan ma Palisi ma yan ma anyo hawa takis. 11 Palisi en da hamin ba hater mek nena, ‘Wapomben, mavi anen ek ya anyo mavi ma ya min hatom anyo vi ami. Thelo ma ne vani lok ne kambom lok ne idum sek havi anyo yan yanavi. Ma ya ma mi anen, ya ma min hatom anyo hawa takis endaku ami. 12 *Sonda te anen wak ju ma yahavak balabun ek nom. Ma nomkama nomben atu ba yahawa

* 17:31: Mat 24:17-18 * 17:32: Stt 19:17,26 * 17:33: Luk 9:24 * 17:35-36: Ne lokauk vi enan nena abo doho atu ba Luk hato ma hek denan. Abo en ma aentek: Anyo ju emo ku kapo ma neja yan ma yan emo. * 18:1: Kol 4:2; 1Te 5:17 * 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23

ma yahabi sam hi ôdôḡ laumiḡ ba yahêv ôdôḡ te hadêḡ o.’

13 **“Ma doḡtom anyô hawa takis hamiḡ daim ba hakô ek ênjê leḡ. Ma yani hakôm ba hatak baḡ luvi hêk madaluk siḡ ma hanaḡ, ‘Wapômbêḡ, ya anyô kambom ba nêḡ kapôlôm ek ya.’”*

14 **“Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ êndêḡ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêḡ unyak ma lêk anyô thêthôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ma anyô yaḡ ma mi. Ôpatu ba hêv anêḡ athêḡ liḡ ma tem Wapômbêḡ etauviḡ anêḡ athêḡ. Ma doḡtom ôpatu ba hatauviḡ i ma tem Wapômbêḡ nêḡ anêḡ athêḡ liḡ.”*

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

15 Avômalô ewa iniḡ avômena yaônena i hadêḡ Yisu ek etak baḡ êyô ênjêk thêlô. Ma anêḡ ḡê ku êyê ma ethaḡ i. 16 Ma doḡtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaḡ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêḡ ya ma miḡ numiḡ loḡ siḡ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêḡ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma thêlôniḡ. 17 **Yanaḡ avanôḡ êndêḡ môlô nena ôpatu ba miḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak hatôm avômena yaônena ami ma miḡ hatôm imbitak êyô loḡ êḡ kapô ba ni ami. Ma mi.”*

*Anyô lôk nômkama bêḡ hanaḡ abô
haviḡ Yisu*

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 **Anyô bêḡ te hanaḡ hik Yisu liḡ nena, “Kêdôḡwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ?”*

19 Ma Yisu hanaḡ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miḡ mavi ami ma Wapômbêḡ iyom intu ba mavi. 20 **Abô balabuḡ ma bôk hoyala yôv: ‘Miḡ undum sek imbiḡ*

anyô yaḡ yanavi ami. Miḡ nuḡḡwik anyô vônô ami. Miḡ onja vani ami. Miḡ onaj abôyaḡ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’”

21 Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuḡ takêḡ.”

22 Ma Yisu halaḡô ma hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Mavi anôḡ, ma doḡtom nômlate hamô denaḡ. Nu nêḡ anêḡ nômkama sapêḡ ek avômalô nêḡnêḡ vuli ma onja valuseleḡ sapêḡ ba nêḡ êndêḡ ḡê siv. Êḡ ma tem anêḡ nômkama mavi lomaloma êmô malak leḡ. Ma ôlêm osopa ya.”

23 Yani ma anyô lôk nômkama bêḡ anôḡ. Ba intu halaḡô abô êḡ ma hêv malaiḡ bêḡ hadêḡ yani ba hi lôk lamalaiḡ. 24 Yisu hayê yani lamalaiḡ ma hanaḡ, “Nê lôk nômkama bêḡ tem nêpôm malaiḡ bêḡ ek nimbitak nêyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ini. 25 Avanôḡ biḡ nena miḡ malaiḡ bêḡ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêḡ abyanaḡ ba ni ami, ma doḡtom malaiḡ anôḡ ek anyô lôk nômkama bêḡ te imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô.”

26 Avômalô elañô abô êḡ ma enaḡ nena, “Avanôḡ e? Aêḡ ba miḡ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak kapô ba ni ami e?”

27 Ma Yisu hanaḡ, “Nôm takatu ba anyô miḡ hatôm nindum ami, intu Wapômbêḡ hatôm indum.”

28 Ma Pita hanaḡ, “Yêlô bôk atak yêlôaniḡ nômkama sapêḡ ba alêm asopa o.”

29 Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Yanaḡ avanôḡ nena avômalô takatu ba leḡḡhabi Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ba etak iniḡ unyak lo avi ma iviyaḡ

lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denaŋ ma Wapômbêŋ tem nê inin nôm kama lôkthô êndêŋ i ba tem nêmbêŋ anôŋ êyô êmô inin loŋ imbiŋ ma embeŋ yam ma tem nêmbêŋ atu ba nêmbêŋ êtôm wak nôm bêtêŋ intu sapêŋ êndêŋ i imbiŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôn te lô

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu hathak doŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô. Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak avanôŋ.

³² *Tem nêmbêŋ yani êndôk ŋê loŋ buyaŋ Lom baheŋiŋ. Ma tem nemalik esak yani ba nenaŋ abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma ne bali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loŋbô.”

³⁴ *Ma doŋtom ŋê ku miŋ eyala abô takêŋ ami. Abô êŋ anêŋ ôdôn ma havuŋ ek thêlô ba thêlô miŋ eyala ami ma êthôn palin.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi

(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô loŋondê dan vi ba hapetenak ek avômalô nêmbêŋ yani sa. ³⁶ Yani halaŋô avômalô bêtêŋ anôŋ ele ba i ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu anêŋ Nasalet halêm.”

³⁸ Êŋ ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêmbêŋ kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôn ethaŋ yani ba enaŋ, “O bônôn.” Ma doŋtom yani halam lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêmbêŋ kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ nena, ⁴¹ “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yalenhaviŋ yanê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nônô tak. Anêmbêŋ hôêhvaviŋ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ma avômalô nôm bêtêŋ atu ba i haviŋ yani êyê nôm êŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ.

19

Yisu hi Sakius anêŋ unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselen bêtêŋ te hamô. Yani ma anyô bêtêŋ hawa takis ba anêŋ athêŋ nena Sakius. ³ Yani lahaviŋ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doŋtom avômalô bêtêŋ anôŋ ma Sakius anyô bidon ba miŋ hatôm ênjê ami. ⁴ Êŋ ma yani halaŋviŋ hamôn ba hi ma hathak alokwaŋ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loŋ êŋ ma hêv ma hathak leŋ ma hanaŋ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm ketheŋ. Yaô ma tem yamô anêmbêŋ unyak.” ⁶ Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷ *Ma avômalô sapêŋ êyê ba kapôlônin diŋdiŋ ba enaŋ nena, “Yani hi hamô haviŋ anyô kambom te.”

⁸ *Ma doŋtom Sakius haviyô hamiŋ ma hanaŋ hadêŋ Anyô Bêŋ nena, “Anyô Bêŋ, ondaŋô. Tem yambi yenaŋ nôm kama sam ni ôdôn ju ba yanêmbêŋ yanêndêŋ ŋê siv. Ma bôk yahasaŋ anyôla ba yahawa anêŋ valuselen doho vani, êŋ ma

* 18:31: Luk 24:44 * 18:32: Luk 9:22,44 * 18:34: Mak 9:32 * 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7

tem yanêm valuselej êtôm dum ayova êyômô loj imbiņ.”

9 *Ma Yisu hanaņ hadêņ yani nena, “Lêk ma Wapômbêņ hêv avômalô unyak êntêk êņ bulubiņ ek malê nena yani ma Ablaham anêņ nakaduņ te. 10 *Anyô Anêņ Nakaduņ atu halêm ek êmbôlêm nê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiņ.”

Abô loj kapô hathak anyô bêņ te hêv valuselej hadêņ nê ku

(Mat 25:14-30)

11 Avômalô elarjô abô êņ yôv ma Yisu hanaņ abô loj kapô te haviņ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêņ leņiņhabi nena yani hayô Jelusalem, êņ ma Wapômbêņ anêņ loj lôkliņyak tem imbitak êmô pik. 12 Êņ ma Yisu hanaņ nena, “Anyô bêņ te anêņ namalô tem ni loj buyaņ ek enja athêņ lôk kuluj kiņ vêmam ka êmbôlêm anêņ malak ôdôņ esak loj bô ek eyabiņ anêņ avômalô. Loj êņ ma daim kambom. 13 Vêm ma yani halam anêņ nê ku laumiņ hathak doņtom ma hêv valuselej hatôm 100 hadêņ thêlô tomtom sapêņ. Ma hanaņ aêntêk, ‘Môlô noja valuselej êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loj bô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

14 “Ma doņtom yanida anêņ avômalô kapôlôņiņ agiap ek yani. Êņ ma yani hi loj buyaņ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nena aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniņ kiņ.’

15 “Ma doņtom yani habitak kiņ yôv ma havôhalêm ma hanaņ aêntêk, ‘Nodam nê ku takatu ba bôk yahêv valuselej hadêņ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselej vithê haviņ.’

16 “Êņ ma anyô te hamôņ hi ma hanaņ, ‘Anyô bêņ, yahadam ku

hathak anêm valuselej êņ ba yahavôv valuselej hatôm 1,000.’

17 * “Ma anêņ anyô bêņ hanaņ nena, ‘Mavi anôņ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiņ nôm yaôna dedauņ mavi ba intu oyabiņ malak lôņ laumiņ.’

18 “Yôv ma anyô yaņ halêm ma hanaņ, ‘Anyô bêņ, hathak anêm valuselej, yahavôv valuselej hatôm 500.’

19 “Ma anêņ anyô bêņ hanaņ hadêņ yani, ‘Oyabiņ malak lôņ baherņvi.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaņ, ‘Anyô bêņ, anêm valuselej atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô 21 ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniņ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma hothak howa anêņ anôņ.’

22 “Êņ ma anêņ anyô bêņ hanaņ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaņ o bêņ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniņ nômkama ba yahawa hatôm yenaņ. Lôk pik atu ba anyô yaņ hapaliv yaņvêk halôk ma ya hathak yahawa anêņ anôņ. 23 Ma aisê ka miņ hotak yenaņ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loj bô ma tem yanja doho êyômô loj imbiņ?’

24 “Êņ ma hanaņ hadêņ nê takatu ba imiņ habobo nena, ‘Môlô noja anêņ valuselej hatôm 100 vé êņjêk yani ba nônêm êndêņ ôpatu ba hawa 1,000.’

25 “Ma thêlô enaņ hadêņ yani nena, ‘Anyô bêņ, yani anêņ 1,000 bôk hamô yôv.’

26 * “Ma yani hanaņ, ‘Yanaņ êndêņ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaņ nômkama ba habitak bêņ, êņ ma tem yatak doho

* 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31

* 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

* 19:17: Luk 16:10

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18

éyômô loj imbiņ ba yanêm êndêj ôpêj. Ma doņtom ôpatu ba miņ hadum ku hathak yenaņ nômčkama ami, êj ma tem yanêm dokte atu ba havalonj loj vê ênjêk yani.’

27 “Ma doņtom nê takatu leniņmaniņ hathak ya ba êdô ek yambitak iniņ kiņ, ‘Noja i êlêm loj êntêk ma unjwik i pôpônô ênjêk yamalen.’”

28 Yisu hanaņ abô êj yôv ma hamôj ba hi Jelusalem.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiņ

(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êj hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêj nê ku ju ba i ma hanaņ nena, 30 “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôņgô ekak bok doņki map te loj ba hamiņ. Bok êj ma miņ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. 31 Ma anyôla hanaņ nena, ‘Mamu opole eka’, êj ma nonaņ viyaņ nena, ‘Anyô Bêj lahaviņ indum ku te esak.’”

32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêj hatôm atu ba yani hanaņ. 33 Thai epole bok doņki êj anêj yak vê ma bok anêj alaņsi enaņ hadêj thai nena, “Mamu opole eka?”

34 Ma thai enaņ, “Anyô Bêj lahaviņ indum ku te esak.”

35 Êj ma thai ewa bok doņki ba i êv hadêj Yisu. Ma thai ibi iniņ kwêv thilibuņ daim thô ba engava hayôhêk bok doņki dômlokwaņ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êj. 36 Ma Yisu hi ma avômalô engava iniņ kwêv thilibuņ hêk lojônđé.

37 Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêj atu ba esopa yani leniņmavi hathak nômbithi nômbêj

atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêj ba elam nena,

38 * “Wapômbêj nêm lamavi êndêj kiņ atu ba halêm hathak Anyô Bêj anêj athêj! *Kapya Yeh 118:26*

Avômalô malak lej leniņmavi ma alalô nanêm athêj lôkmaņgiņ êndêj Wapômbêj esak lej ba ni.”

39 Ma Palisi doho imiņ avômalô takêj kapô ba enaņ hadêj Yisu aêntêk, “Kêdôņwaga, osaņ anêm nê ku takêntêk.”

40 Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Yanaņ êndêj môlô nena thêlô bônôj ma tem valu nendam kaêk.”

41 Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaņ hathak avômalô Jelusalem 42 ba hanaņ, “Yalenhaviņ lêk oyala nômkataku ba nundum ek Wapômbêj indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doņtom mi, nômkataku hamô loj kapô ba môlô miņ hatôm ôņgô ami. 43 Aêj ba waklavôj hayô ma nê vovak tem nêyô ba nedav badêj êwê ember Jelusalem sapêj ba nêmkapô ba nindum ek nijik môlô vônô. 44 *Thêlô tem nimbuliņ môlônim loj sapêj ba nijik môlô takatu ba ômkataku badêj kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miņ éyômô yaņ loj ami. Nôm malaiņ êj tem êlêm ek malê nena môlô miņ oyala waklavôj atu ba Wapômbêj halêm pik ek nêm môlô bulubiņ ami.”

Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathen kapô

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

45 Vêm ma Yisu habitak hayô Wapômbêj anêj unyak mathen anêj piklêvônj. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênkama vuli. Êj ma halupuniņ i ba hêv i vê hêk unyak

mathen kapô ba ele yain ba i. Ma hanan hadêñ thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbên anên kapyâ hanan nena, ‘Yenan unyak ma unyak neten mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm nê vani inin lon ekopak êmô.”

⁴⁷ *Ma wak nômbên intu ma yani hadôn avômalô halôk unyak mathen. Ma nê bêngbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun lôk Israeël inin nê bêngbên, thêlô êbôlêm lonjondê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doñtom thêlô min hatôm nêpôm lonjondê te ami ek malê nena avômalô sapên lenjnmavi bên ek Yisu ba êmô ek nedarjô anên abô sapên.

20

Yisu, opalê hêv athên bên hadên o?

(*Mat 21:23-27; Mak 11:27-33*)

¹ Wak te ma Yisu hadôn avômalô hamô Wapômbên anên unyak mathen anên piklêvôn ba hanan Wapômbên anên Abô Mavi hadên i. Ma nê bêngbên êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabun ethak doñtom havin nê bêngbên ba i hadên Yisu. ² Ma thêlô enan, “Opalê hêv athên bên hadên o lôk hêv ku hadên o ba intu hudum nôm takêntêk?”

³ Ma Yisu hanan viyan nena, “Tem yanar injik môlô lin esak abô te aên iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ñar hadên Jon? Wapômbên len? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enan hadên i nena, “Alalô anar nena Wapômbên hêv ku êñ hadên Jon ma tem yani enan, ‘Ma aisê ka môlô min ôêvhavin yani ami?’ ⁶ Ma doñtom alalô anar nena, ‘Anyô pik te hêv ku êñ,’ êñ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhavin nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enan hadên Yisu nena, “Yêlô athôn palin.”

⁸ Êñ ma Yisu hanan hadên thêlô, “Aên ba min hatôm yandam ôpatu ba hêv athên bên hadên ya anên athên bên êndên môlô ami. Ma mi.”

Abô lon kapô hathak nê kambom eyabin ku yak wain

(*Mat 21:33-46; Mak 12:1-12*)

⁹ *Ma Yisu hanan abô lon kapô te hadên avômalô, “Anyô te havatho anên ku yak wain ma hêv hadên nê ku doho ek neyabin ba hanan nena, ‘Waklavôn yak wain hik anôn ma nombak vose ni ôdôn ju ba nônem vi êndên ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô lon buyar sawa daim. ¹⁰ Ma waklavôn yak wain hik anôn hayô ma hêv anên anyô ku te ba hi hadên thêlô ek enja anên sam. Ma doñtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyan. ¹¹ Êñ ma ku anên alan hêv anyô ku yan ba hi hadên thêlô, ma doñtom thêlô idum kobom kambom hadên yani lôk ik yani ma êv yani vê oyan ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doñtom nê ku takên ibulin yani ma êvôn yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aên ba ku alan hanan hadên yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenan okna atu ba yalenhavin bên anôn. Yahadum aên ma tem nedarjô anên abô.’ ¹⁴ Ma doñtom nê ku êyê namalô hayô ma enan hadên i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alan anên nakadun ba tem eyabin lambô anên ku. Alalô ik yani vônô ma ku êñ tem imbitak alalôani.’ ¹⁵ Ba intu evalon yani ba êvôn hale yain ma ik yani vônô.

“Aên ba ku anên alan tem indum malê êndên thêlô? ¹⁶ Tem ni injik nê ku takên vônô ma nê ku êñ êndên anyô vi ek neyabin.”

Ma avômalô elanjô abô lon kapô êñ ma enan, “Yêlô adô abô lon kapô êñ injik anôn!”

17 Ma donjom Yisu hatitin thêlô lôklokwan ma hanañ, “Ma bôk eto abô êntêk aêñ eka?”

“Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landin anôn.’
Kapya Yen 118:22

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êñ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

19 Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ eyala nena Yisu hanañ abô lon kapô êñ hathak thêlô. Ba intu êbôlêm lonjondê ek nebalon yani, ma donjom êkô hathak avômalô.

*Nênêm takis êndên Sisa mena dô
(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)*

20 *Yôv ma nê bêñbêñ maleñ hadahalin Yisu ek nebalon yani esak anên abô. Ma thêlô êv nê kambom doho vuli ek nimbatak êtôm nê thêthôn ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebalon Yisu anên abô êndôk ba nênêm yani êndên Lom iniñ anyô bêñ Pailat. 21 Êñ ma thêlô enañ hadên Yisu nena, “Kêdônwaga, yêlô ayala nena anêm abô sapên ma abô avanôn iyom. Ma hudum kobom donjom hadên avômalô sapên lôk hódôn avômalô hathak Wapômbên anên abô ma thêthôn iyom. 22 Aên ba lemhabi aisê? Bumalô iniñ balabuñ hanañ nena yêlô hatôm nanêm valuselen êndên Sisa mena mi e?”

23 Yisu hayala thêlônin auk ba hanañ hadên thêlô, 24 “Môlô ungwik valuselen te thô ek yangê. Opalê anên dahô lôk athên hêk valuselen êntêk?” Ma thêlô enañ, “Sisa.”

25 Êñ ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Sisa anên nômkama ma nônêm êndên Sisa da. Ma

Wapômbên anên nômkama ma nônêm êndên Wapômbên da.”

26 Yisu hanañ aên ba avômalô sapên elanô. Ba intu nê êñ miñ hatôm nebalon yani esak anên abô ami. Ma eson kambom hathak anên abô ba thêlô bônôn.

*Abô hathak nê ñama tem nimbiyô
aisê*

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Ma Sadyusi doho i hadên Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enañ nena nê ñama tem miñ nimbiyô esak lonbô ami. Aên ba intu enañ hik Yisu lin nena, 28*“Kêdônwaga, Mose hato hadên alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anên yan hamô, ma enja avi tốp êñ ek imbi yan atu ba hama anên nakaduñ vê.’ 29 Aên ba nê lôk iviyan bahenji ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduñ mi. 30 Ma nôk enja avi tốp êñ, hawa ba hama ba nakaduñ mi. 31 Ma ñgwa aên iyom. Ma iviyan takatu ba êmô ma nesopa kobom donjom êñ iyom. 32 Vêm ma avi tốp êñ hama haviñ. 33 Ma waklavôn nê ñama iviyô hathak lonbô ma avi tốp atu ba nê lôk iviyan bahenji ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anên avi?”

34 Ma Yisu hanañ viyan hadên thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, 35 ma donjom avômalô takatu ba Wapômbên hêv i bulubiñ ba ewa lôkmala hathak lonbô, thêlô êñ miñ hatôm neja i esak lonbô ami. 36 Thêlô ma tem nêtôm anela ba intu tem miñ nema ami. Wapômbên bôk hik thêlô lin yôv hêk ñama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anên nali.

37*“Mose da anên abô hik thô nena nê ñama tem nimbiyô esak lonbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathañ hamô alokwan lin ma halam Anyô Bên nena ‘Abraham lo

Aisak ma Jekop iniñ Wapômbêñ.’
³⁸ Alalô ayala nena Wapômbêñ ma
 miñ nê ñama iniñ Wapômbêñ ami.
 Mi, yani ma nê lôkmala iyom iniñ
 Wapômbêñ ek malê nena yani hay-
 ala nena avômalô lôkthô ma êmô
 lôkmala.”

³⁹ Nê lôkauk hathak abô balabuñ
 doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ
 Yisu aêntêk, “Êê, Kêdôñwaga, anêm
 abô ma mavi anôñ!” ⁴⁰ Ma avômalô
 sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma
 miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani
 esak loñbô ami.

*Mesia ma opalê anêñ lim luk-
 muk?*

(*Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-
 40; Luk 11:37-54*)

⁴¹ Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô
 nena, “Avômalô ethak enañ nena
 Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk
 eka? ⁴² Hêk Kapya Yeñ kapô ma
 Devit da hanañ aêntêk,

“Anyô Bêñ Wapômbêñ hanañ
 hadêñ yenañ Anyô Bêñ
 Mesia nena,

“Ômô yabahañ vianôñ

⁴³ endeba yatak nê takatu ba ik vo-
 vak hadêñ o nêmo vemkapô
 vibin am.”’ *Kapya Yeñ
 110:1*

⁴⁴ Ma Devit da bôk halam Mesia
 nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka
 Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ
 Anyô Bêñ imbin?”

⁴⁵ Avômalô elañô Yisu anêñ
 abô imiñ denañ ma Yisu hanañ
 hadêñ anêñ nê ku aêntêk, ⁴⁶ “Môlô
 noyabin am ek nê lôkauk hathak
 abô balabuñ. Thêlô leñinhavin nijik
 kwêv daim kêkêlô ba nember ek
 avômalô nebam i. Ma leñinhavin
 avômalô nenañ nena, ‘Waklêvôñ
 anyô bêñ’ êmô loñ ethak doñtom
 halôk. Ma leñinhavin nêmo êtôm
 nê bêñbêñ êmô unyak yeñ kapô.
 Ma avômalô engabôm nômbêñ
 ma leñinhavin nejan nômbêñ nê
 bêñbêñ iniñ loñ ethak êmô. ⁴⁷ Thêlô

esau avi tôp ek neja iniñ unyak ba
 eteñ mek daim bomañ ek avômalô
 nêgê. Wapômbêñ tem nêmb vovañ
 kambom êndêñ i.”

21

*Avi tôp te anêñ da
 (Mak 12:41-44)*

¹ Yisu hamô Wapômbêñ anêñ un-
 yak ba hayê nê lôk nômkama bêñ
 etak iniñ valuselen halôk alapa da.

² Ma avi tôp te atu ba nômkama
 mi anôñ hayô ma hatak anêñ da
 hatôm valuselen thalalen ju iyom
 halôk alapa da êñ. ³ *Yisu hayê
 ma hanañ nena, “Yanañ avanôñ
 bin êndêñ môlô nena avi tôp êntêk
 hêv valuselen bêñ anôñ hamôñ ek
 avômalô takêntêk sapêñ. ⁴ Avômalô
 nômbêñ êntêk iniñ valu bêñ anôñ
 hamô ma doñtom êv doktena iyom.
 Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi
 anôñ ma lêk hêv anêñ valuselen
 sapêñ ba miñ havalon dokte loñ
 ami.”

*Yisu hanañ abô hathak unyak
 matheñ Jerusalem*

(*Mat 24:1-2; Mak 13:1-2*)

⁵ Nê ku doho enañ abô hathak
 valu kêkêlô lôk nômb da mavi anôñ
 atu ba etak hathak unyak matheñ
 ek anêñ lêlêyan mavi anôñ. Êñ ma
 Yisu hanañ, ⁶ * “Odañô katô. Nôm
 takêntêk ba lêk môlô ôyê, malain
 bêñ tem imbitak ba nê vovak tem
 nijik nômkama mavi nômbêñ êntêk
 pesa ba valu yan miñ hatôm êyômô
 yan loñ ami.”

*Malain lomaloma tem nimbitak
 (Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak
 13:3-13)*

⁷ Ma thêlô enañ hik Yisu liñ nena,
 “Kêdôñwaga, angê intu nômb takêñ
 tem imbitak? Ma malê intu tem im-
 bitak ek injik thô nena nômb takêñ
 lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanañ, “Noyabin am,
 avômalô tem nindum ek nesau
 môlô. Nê lomaloma tem nêlêm

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

esak yenañ athêñ ba nenañ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lók nenañ nena, ‘Waklavôñ pik lo leñ anêñ dañ lêk habobo tem êyô.’ Ma donjom miñ nônêminbiñ iniñ abô ba nosopa ami. ⁹ Mólô olañô vovak bêñ ba avômalô iki vônô, êñ ma miñ nôkô ami. Nôm takêñ tem imbitak êmôñ, ma donjom pik lo leñ anêñ dañ tem miñ imbitak kethen oyañ ami.”

¹⁰ Êñ ma Yisu hanañ, “Ma avômalô ôdôñ yañ tem nijik vovak imbiñ ôdôñ yañ. Ma kiñ yañ lók anêñ avômalô tem nijik vovak êndêñ kiñ yañ. ¹¹ Ma loñ lomaloma ma duviañ lók bôm ma lijiñ bêñ tem êyô injik avômalô bêñ anôñ vônô. Lavôñiñ lókmañgiñ lomaloma tem êñjêk leñlêvôñ ba indum avômalô nêkô kambom anôñ.

¹² “Ma nôm takêñ tem miñ imbitak ami denañ ma tem nebalon mólô ba nindum kambom êndêñ mólô. Ma tem nenañ mólô bêñ imiñ unyak yeñ lók nindum abô ek netak mólô êndôk koladôñ. Mólô osopa ya ba intu tem neja mólô ba unu numiñ kiñ lók iniñ nê bêñbêñ maleñiñ. ¹³ Ma nôm êñ tem imbitak êtôm loñôndê ek nonañ yenañ Abô Mavi bêñ êndêñ i. ¹⁴ *Ma miñ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanañ aisê êndêñ thêlô’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanêm abô lókauk mavi êndêñ mólô. Ma nê takatu ba idum abô ek mólô ma miñ hatôm nijik abô êñ pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenañ mólô bêñ ba tem nijik mólô doho vônô ma mólônim lemami lók mólôlviañ lók anêm thalalen lók anêm anyô mólô tem nindum aêñ iyom. ¹⁷ Mólô ma yenañ avômalô ba intu avômalô sapêñ tem nêpôlik esak mólô. ¹⁸ Ma donjom Wapômbêñ tem eyabiñ mólô ba lemimkadók ñaun te miñ hatôm nêm yak ami. ¹⁹ Ma mólô

numiñ lóklakwañ ma tem noja lókmalá êtôm wak nômbeñ intu sapêñ.”

Tem nimbuliñ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanañ, “Mólô ôyê nena nê vovak lodôñlodôñ êyô even Jelusalem luvi, êñ ma mólô noyala nena tem nimbuliñ malak lôn êñ kethen. ²¹ Aêñ ba mólô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiñ kethen. Ma mólô takatu ba ômô Jelusalem viyaiñ, ma miñ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôñ êñ ma Wapômbêñ anêñ wakma nêm vovañ viyañ ek abô takatu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapyá ma tem injik anôñ. ²³ Ai, kikaknena. Waklavôñ êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esaben lók avi takatu ba êv sôm hadêñ nali ek malê nena malaiñ lók vovañ bêñ tem imbitak Israeñ iniñ pik êntêk, ma Wapômbêñ anêñ lamaniñ tem êyô êmô avômalô pik êñ. ²⁴ *Nê vovak tem ini Jelusalem ma iniñ biñ vovak tem injik avômalô Jelusalem pópônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loñ buyañ tem nêyô nêmo Jelusalem ba neyabiñ Jelusalem endeba nê loñ buyañ iniñ waklavôñ anêñ dañ am.”

Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem endelêm

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavôñiñ tem êpôm wak lo ayôñ ma vuliñ. Ma ñgwêk budum tem injik ba pók lóklala bomañ ba avômalô pik sapêñ tem nedañô ba nêkô kambom anôñ ba iniñ auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nôm takatu ba hamô leñ tem nedowaliñ ba avômalô tem nêkô

* 21:14: Luk 12:11-12 * 21:15: Ap 6:10 * 21:16: Mat 10:21-22 * 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2 * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13

ba nemayak esak malainj bêñj atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êñj ma tem thêlô nêgê Anyô Anêñj Nakaduñj atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbinj anêñj lôkliñyak lôk anêñj deda lôkmanjñ. ²⁸ Nôm kama takêñj hadum ek imbitak ma numinj ba nônêm malemim esak leñj ek malê nena waklavôñj Wapômbêñj nêm môlô vê êñjêk unim malainj lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hananj abô loñj kapô te hadêñj thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwanj beleñj* lôk alokwanj vi imbinj. ³⁰ Ôyê nena alokwanj takêntêk habi ñauñj belap, êñj ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêñj iyom, môlô ôyê nôñm takêñj habitak, êñj ma noyala nena Wapômbêñj anêñj loñj lôkliñyak tem êyô ketheñj.

³² “Yananj avanôñj êndêñj môlô nena avômalô bôlôñj êntêk tem minj nema ami denanj ma nôñm takêntêk sapêñj tem imbitak. ³³ Pik lo leñj tem nêñm yak ba ni, ma doñjtom yenanj abô bute minj hatôm nêñm yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabinj am. Anyô Anêñj Nakaduñj tem êlêm esak loñjbô ba tem êpôm avômalô pik sapêñj. Môlô udum pik anêñj kobom ba unum wainj ba olo molo lôk lemimhikam hathak nôñm kama pik, ma wak êñj tem enja môlô ketheñj êtôm gwasilim ba tem nosonj kambom. ³⁶ Aêñj ba wak nômbêñj intu ma môlô noyabinj am lôklokwanj ba notenj mek ek Wapômbêñj nêm môlô sa ek numinj lôklokwanj ek nôñm takêntêk minj hatôm imbulinj môlô ami. Êñj ma môlô hatôm numinj Anyô Anêñj Nakaduñj atu ma.”

³⁷ Wak nômbêñj intu ma Yisu hadôñj avômalô hamô Wapômbêñj

anêñj unyak mathenj. Ma bôlôvôñj ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momanjñinij ma avômalô sapêñj ethak i unyak mathenj ek elañjô Yisu anêñj abô.

22

Judas hananj Yisu bêñj

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavôñj anêñj athêñj nena Eyanj Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôñj êñj nena Hale Ba Hi.* ² Ma ñê bêñjbêñj êbôk da lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñj êbôlêm loñjôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³ *Ma Sadañ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ñê ku lauminj ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hananj abô havinj ñê bêñjbêñj êbôk da lôk unyak mathenj ininj sôp bidonj nena yani tem enanj Yisu bêñj aisê? ⁵ Ñê êñj leñjñmavi ma thêlô evak abô ek nêñm valuselenj êndêñj yani. ⁶ Êñj ma Judas halôk hathak thêlôninj abô ba hadum ek nêm Yisu êndôk thêlô baheninj êndêñj wak te atu ba avômalô minj êmô havinj Yisu ami.

Ñê ku lokwanju êpôpêk nôñm

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ *Waklavôñj anêñj athêñj nena Eyanj Polom Yis Mi hayô. Wak êñj ma thêlô ik boksipsip nakaduñj te vônô ek leñjñhabij waklavôñj anêñj athêñj nena Hale ba Hi. ⁸ Êñj ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i ma hananj, “Mamu unu nôpôpêk nôñm waklavôñj Hale ba Hi ek alalô anjanj.”

⁹ Ma thai enanj hik Yisu liñj, “Yai napôpêk nôñm êmô êsê?”

¹⁰ Ma Yisu hananj hadêñj thai nena, “Odanjô. Mamu unu malak

* 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7

* 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”. Nôñgô Mat 24:32.

* 22:1: Sêbôk ba Wapômbêñj hêv anêñj anjela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ñê Ijip ininj nali vônô. Ma doñjtom ñê Israeal esaba thalalenj hathak unyak abôlêk ba intu anjela minj hik ininj nali ami. Yani hayê thalalenj ma hatak ma hale ba hi.

* 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27

bêḡ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ḡaḡ lôk uḡ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êḡ ma nonaḡ êndêḡ unyak anêḡ alaḡ nena, ‘Kêdôḡwaga hanaḡ hik o liḡ nena unyak kapô atu ba yaḡgaḡ nôḡm waklavôḡ Hale ba Hi imbiḡ yenaḡ ḡê ku hamô êsê?’ ¹² Êḡ ma tem injik unyak kapô bêḡ atu ba hêk vuliḡ thô êndêḡ mamu. Unyak kapô êḡ ma nôḡmkama sapêḡ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôḡm êḡmô loḡ êḡ.”

¹³ Êḡ ma thai i ma êpôm nôḡmkama sapêḡ hatôm atu ba yani hanaḡ. Êḡ ma thai êpôpêk waklavôḡ Hale ba Hi anêḡ nôḡm.

Yisu hêv polom lôk waiḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma nejaḡ nôḡm hayô ma Yisu hayaḡ nôḡm hamô haviḡ anêḡ aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Ya vovaḡ ek yaḡgaḡ nôḡm waklavôḡ Hale ba Hi imbiḡ mîlô vêm ka yanja vovaḡ. ¹⁶ Yahanajaḡ avanôḡ nena tem miḡ yaḡgaḡ nôḡm êntêk esak loḡbô ami endeba waklavôḡ Hale ba Hi injik anôḡ êḡḡêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiḡ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaḡ, “Noja ba nunum imbiḡ am. ¹⁸ Yanaḡ êndêḡ mîlô nena tem miḡ hatôm yanum waiḡ esak loḡbô ami endeba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak êlêḡm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêḡ thêlô ma hanaḡ, “Êntêk ma yenaḡ vathiap atu ba yahêv ek nêḡm mîlô sa. Nundum aêḡ ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyaḡ vêm ma hadum aêḡ hathak tase lôk waiḡ ma hanaḡ,

“Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaḡ thalaleḡ ba tem yaḡgasô ek nêḡm mîlô sa. ²¹ *Ma doḡtom odaḡô. Ôpatu ba tem enaḡ ya bêḡ lêk hayaḡ nôḡm haviḡ ya. ²² Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv, ma doḡtom alikakna. Malaiḡ bêḡ ek ôpatu ba hanaḡ yani bêḡ.” ²³ ḡê ku elañô abô êḡ ma thêlôda enaḡ hik i liḡ nena, “Opalê te tem indum nôḡm êḡ?”

²⁴ *Ma Yisu anêḡ ḡê ku êkôki nena thêlôniniḡ opalê tem êtôm thêlôniniḡ anyô bêḡ êḡmô loḡ lôkliḡnyak atu ba tem imbitak emberḡ yam. ²⁵ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Avômalô daluk iniḡ kiḡ ethak ebam i ba ibuliḡ ḡê takatu ba êḡmô thêlô vibiniḡ. Ma ḡê lôk athêḡ leḡniḡhaviḡ avômalô nebam thêlô nena ‘ḡê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma doḡtom mîlô miḡ nundum aêḡ ami. Mîlônim anyô lôk athêḡ indum êtôm anyô athêḡ mi. Ma mîlônim anyô bêḡ indum ku êtôm anyô ku oyaḡ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêḡ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôḡm mena ôpatu ba hapôpêk nôḡm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaḡ nôḡm, aêḡ e? Ma doḡtom yahamô haviḡ mîlô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mîlô takatu ba malaiḡ lomaloma habitak ma doḡtom ôḡmô haviḡ ya denaḡ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêḡ ‘kiḡ’ hadêḡ mîlô hatôm wakamik hêv hadêḡ ya ek mîlô tem oḡgwaḡ nôḡm lôk nunum ḡaḡ imbiḡ ya êḡmô yenaḡ loḡ lôkliḡnyak. Ma mîlô tem nôtôm kiḡ ek noyabiḡ avômalô Israeḡ ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22 * 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45

* 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35 * 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29-30: Mat 19:28

31 Ma Yisu hanañ, “Saimon, Saimon, ondanô. Sadañ hanañ hik Wapômbêñ lij ek yani êyôkwij mîlô êtôm lovak hayôkwij alokwanj te ek ênjê nena o lôklokwanj mena mi e? 32 *Ma doñtom lêk ya-hateñ mek yôv ek anêm hôêvhavinj miñ nêm yak ami. Ma hole o lilij, êñ ma ombatho mîlôvianj loñ.”

33 Ma doñtom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklokwanj ba ya hatôm yamô koladônj ba yama imbinj o.”

34 Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Pita, yanaj êndênj o nena bîlôvônj êntêk ma tale miñ halanj ami denanj, ma tem onanj êtôm bîlônj lô nena hôthônj ya palinj.”

Noja valuselej lôk vak ma binj vovak

35 *Yôv ma Yisu hanañ hadênj thêlô aêntêk, “Bôk yahêv mîlô ba u ma miñ mîlô owa valuselej lôk vak lôk vemimkapô bokngôp havinj mîlô ami. Wak êñ ma mîlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enanj, “Mi, hamô.”

36 Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Ma doñtom lêk anêm valuselej lôk vak hamô ma noja. Ma o binj vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nêñem vuli ma onja binj vovak esak. 37 *Ek malê nena Wapômbêñ anênj kapya hanañ aêntêk, “Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anônj esak ya ma nômkama sapênj atu ba hathak ya ma anênj danj tem êyô.”

38 Ma thêlô enanj, “Anyô Bêñ, nôngô yêlôaninj binj vovak ju êntêk haminj.”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateñ mek hamô Dum Oliv (Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Yisu hatak Jerusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. 40 Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadênj thêlô nena,

“Notenj mek ek miñ nôñem yak ba nundum kambom ami.” 41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadônj lêlô ma hateñ mek aêntêk, 42 “Wakamik, lemhavinj nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doñtom miñ osopa yananj yalerhavinj ami. Mi, osopa oda anêm lemhavinj.”

43 Ma anjela te anênj lenj hayô ek yani ma havatho yani loñ. 44 Yisu kapô malainj kambom ba hateñ mek lôklokwanj ba vovanik hatek-tek halôk pik hatôm thalalenj.

45 Yani hateñ mek yôv ma haviyô haminj ma hi hadênj anênj nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôninj kapôlôninj malainj kambom. 46 Ma hanañ hadênj thêlô, “Mîlô ôêk sôm eka? Numbiyô notenj mek ek miñ nôñem yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evalonj Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

47 Yisu hanañ abô denanj ma avômalo bêñ anônj êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku lauminj ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indinju Yisu, 48 ma doñtom Yisu hanañ hik ôpênj lij aêntêk, “Judas, hudum ek undinju Anyô Anênj Nakadunj atu ek onanj yani bêñ e?”

49 Êñ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enanj, “Anyô Bêñ, yêlô nangik thêlô esak binj vovak e?” 50 Êñ ma thêlôninj anyô te hale anyô bêñ habôk da anênj anyô ku te limbuk vianônj vê.

51 Ma Yisu hayê ma hanañ, “Dô.” Ma hatak banj hayôhêk ôpênj limbuk ma habitak mavi hathak loñbô.

52 Êñ ma Yisu hanañ hadênj nê bêñbêñ êbôk da lôk unyak mathenjinj sôp bidonj lôk nê bêñbêñ takatu ba êlêm ek nebalonj yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anônj ba intu

* 22:32: Jon 17:15 * 22:35: Luk 9:3; 10:4

* 22:37: Ais 53:12

owa binj vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobalonj ya e? ⁵³ Aisé? Wak nômbênj intu ma yahamô unyak mathen anênj piklêvônj havinj môlô ma miñ ovalonj ya ami eka? Ma donjom lêk ma momarjinij hayabinj pik ba intu môlônim waklavônj.”

Pita hanañ nena yani hathônj Yisu palinj

(*Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27*)

⁵⁴ *Ma evalonj Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêj habôk da anênj unyak. Ma Pita hasopa havenj yam ma donjom havenj daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebanj atum hamô unyak ênj anênj badênj kapô, ma Pita hi halôk hamô havinj thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitij yani ma hanañ, “Anyô êntêk ma hathak hamô havinj Yisu.”

⁵⁷ Ma donjom Pita hanañ, “Livônj, yahathônj ôpênj palinj.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yanj hayê yani ma hanañ, “O ma nê takatu inij anyô te.”

Ma donjom Pita hanañ, “Mi anônj.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yanj hanañ lôklokwanj hathak lonbô nena, “Avanônj binj, yani ma anyô Galili te. Aênj ba yani ma Yisu anênj anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanañ, “Aiyanj, yahathônj anêm abô palinj!” Pita hanañ denanj ma tale halanj. ⁶¹ Ma Anyô Bêj hik i lilinj ma hatitij Pita ma Pita lahabi anênj abô atu ba hanañ, “Tale miñ halanj ami denanj ma tem onanj êtôm bôlônj lô nena hôthônj ya palinj.” ⁶² Ênj ma Pita hale yainj ma lahiki ba halanj bêj.

Ik Yisu lôk emalik hathak
(*Mat 26:67-68; Mak 14:65*)

⁶³ Nê takatu ba evalonj Yisu enanj abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma sinj ma ik yani ba enanj nena, “O plopet te

ma onanj nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enanj abô kambom lomaloma hadênj yani havinj.

Enanj Yisu bêj haminj Israeël ininj nê bêjbêj maleñij

(*Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24*)

⁶⁶ Haviyô hayañ ma avômalô Israeël ininj nê bêjbêj ethak donjom ek elanj abô. Nê bêjbêj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabunj êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enanj hik yani linj, ⁶⁷ * “Onanj êndênj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Yananj abô ênj êndênj môlô, ênj ma môlô tem miñ nônêmbinij ami. ⁶⁸ Ma yananj injik môlô linj, ma tem miñ môlô nonanj viyanj ami. ⁶⁹ *Ma donjom yaô ma Anyô Anênj Nakadunj atu tem êyô êmô Wapômbênj lôklokwanj anênj banj vianônj êtôm wak nômbênj intu sapênj.”

⁷⁰ Ma thêlô sapênj enanj hik yani linj, “Aênj ba oda ma Wapômbênj anênj Nakadunj e?”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Môlôda oyala ba onanj.”

⁷¹ Ênj ma thêlô enanj, “Aisé ka alalô leninj havinj nadanj abô doho imbinj? Yani hanañ yanida bêj ba alalô lêk alanj yôv.”

23

Enanj Yisu bêj haminj Pailat ma
(*Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38*)

¹ Ma nê bêjbêj takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ² Ênj ma enanj yani bêj aëntêk, “Ôpêntêk habulinj yêlôaninj avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabinj yêlô ba hanañ ek miñ nênbem takis êndênj Sisa ami. Ma hanañ nena yani ma Mesia. Mesia anênj ôdônj nena kinj.”

³ Ma Pailat hanañ hik Yisu linj, “O ma avômalô Israeël ininj kinj e?”

* 22:54: Mak 14:53-54

* 22:67: Jon 3:12

* 22:69: Ap 7:56

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”

⁴ Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô nômbêŋ atu nena, “Minŋ yahapôm yani anêŋ kambom la ami.”

⁵ Ma doŋtom enaŋ lôklokwaŋ nena, “Yani hadôŋ avômalô ba halela iniŋ auk havenŋ Judia lôkthô. Môŋ hêk Galili aleba hayô loŋ êntêk.”

⁶ Pailat halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ôpêŋ ma anyô Galili e?” ⁷ *Pailat halaŋô nena Yisu halêm anêŋ Galili, êŋ ma hêv yani hi hadêŋ Helot ek malê nena yani hayabiŋ loŋ êŋ. Wak êŋ ma Helot hamô Jerusalem haviŋ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêŋ anôŋ. Yani bôk halaŋô abô hathak Yisu ba lahaviŋ ênjê yani ma doŋtom mi aleba lêk hayê ma lahaviŋ Yisu indum lavôŋiŋ te ek yani ênjê. ⁹ Ba intu Helot hanaŋ hik Yisu liŋ bêŋ anôŋ, ma doŋtom yani bônôŋ iyom. ¹⁰ Ma nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ takatu ba imiŋ loŋ êŋ enaŋ abô lôklokwaŋ ba ibi yani liŋkupik hathak abô lomalomama. ¹¹ Êŋ ma Helot lôk anêŋ nê vovak ewa kiŋ anêŋ kwêv thalalenŋ daim te ma ik hathak Yisu ma enaŋ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loŋbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doŋtom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanaŋ ba ik Yisu hathak a (Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê bêŋbêŋ lôk avômalô ba ethak doŋtom. ¹⁴ Ma hanaŋ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêŋ ya ma môlô onaŋ nena anyô êntêk

hanaŋ abôyaŋ hadêŋ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiŋ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanaŋ hik ôpêŋ liŋ hathak nômbêŋ. Yôv ma môlô odaŋô. Minŋ yahapôm ôpêntêk anêŋ kambom takatu ba môlô onaŋ yani bêŋ hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêŋ auk aêŋ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêŋ alalô hathak loŋbô. Odaŋô. Anyô êntêk minŋ hadum kambom te ek yanaŋ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêŋ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.*

¹⁸ Ma doŋtom avômalô sapêŋ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêŋ yêlô.” ¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêŋ gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôŋ.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êŋ ma yani halam hadêŋ avômalô hathak loŋbô. ²¹ Ma doŋtom thêlô elam lôbôlôŋ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanaŋ bôlôŋ te lô hadêŋ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôŋ te minŋ hamô ek yangik yani vônô ami. Aêŋ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doŋtom thêlô lôklokwaŋ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôniŋ kaêk êŋ ma bêŋ anôŋ ba Pailat halaŋô. ²⁴ Aêŋ ba Pailat hasopa thêlôniŋ abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêŋ thêlô ma hêv Yisu hadêŋ nê vovak hatôm iniŋ leniŋhaviŋ.

Ik Yisu hathak a (Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loŋôndê ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani

* **23:7:** Luk 3:1 * **23:16-17:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanaŋ aêŋ ek malê nena waklavôŋ nômbêŋ êŋ anêŋ sondabêŋ tomtom ma hêv anyô koladôŋ te vê ba hi hadêŋ i”.

halêm anêḡ loḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jerusalem. Ma ḡê vovak evaloḡ yani ba êv Yisu anêḡ a ba hawa ba haveḡ Yisu yam.

²⁷ Ma avômalô bêḡ anôḡ even Yisu yam, lôk avi doho elañ asêḡ malêḡ ba even yani yam. ²⁸ Ma doḡtom Yisu hik i liliḡ ma hanaḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jerusalem, miḡ nodaḡ ek ya ami. Mî, nodaḡ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odaḡô, malaiḡ bêḡ tem êyô ma tem avômalô nenaḡ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miḡ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena iniḡ avômena miḡ hatôm nêpôm vovaḡ ami.’ ³⁰ *Wak êḡ ma avômalô tem nenaḡ êndêḡ dumlolê nena, ‘Upu ba usivuaḡ yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanaḡ abô loḡ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêḡ alokwaḡ lôkmala ma tem nindum malê êndêḡ alokwaḡ kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviḡ ek nijik vônô imbiḡ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loḡ te ba anêḡ athêḡ nena Lenkadôk Lokwaḡ. Loḡ êḡ ma thêlô êthôkwêḡ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêḡ yaḡ hamiḡ Yisu baḡ vianôḡ ma yaḡ hamiḡ baḡ vikeḡ. ³⁴ *Ma Yisu hanaḡ, “Wakamik, nêḡ thêlôniḡ kambom vê ek malê nena thêlô êthôḡ paliḡ ba idum.” Vêḡ ma ḡê vovak ibi valu ek nêḡ nena opalêla intu tem neja anêḡ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiḡ ba êyê iyom. Ma ḡê bêḡbêḡ ibi yani liliḡ ba enaḡ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiḡ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêḡ bôk hatak yôv ek nêḡ avômalô bulubiḡ, êḡ ma nêḡ yanida bulubiḡ.”

³⁶ *Ma ḡê vovak êyô haviḡ ba enaḡ abôma ma êv waiḡ maniḡ hadêḡ yani. ³⁷ Ma enaḡ, “O ma avômalô Israeḡ iniḡ kiḡ e? Êḡ ma

nêḡ oda bulubiḡ.” ³⁸ Ma eto abô te hamiḡ Yisu vuliḡ aêntêk, AVÔMALÔ ISLAEL INIḡ KIḡ

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêḡ haviḡ Yisu ma yaḡ hanaḡ abôma hadêḡ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êḡ ma nêḡ oda bulubiḡ lôk yai imbiḡ.”

⁴⁰ Ma doḡtom yaḡ halaḡô abô êḡ ma hathaḡ yaḡ êḡ ba hanaḡ, “Alalô tem nama ba miḡ hôkô ek Wapômbêḡ ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêḡ anôḡ ba intu êv vovaḡ hadêḡ alai, ma doḡtom ôpêntêk ma miḡ hadum kambom te ami.” ⁴² Êḡ ma hanaḡ, “Yisu, hôyô anêḡ loḡ lôkliḡyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanaḡ êndêḡ o nena yaô ma tem ômo imbiḡ ya êmo malak lenḡ.”

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo wاكلêvôḡ biḡ ma momaḡiniḡ hayô pik sapêḡ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêḡ atu ba êthôkwêḡ hamiḡ unyak mathaḡ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiḡ yadahôlôḡ.” Yani hanaḡ aêḡ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôḡ êḡ ma yani habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ba hanaḡ, “Avanôḡ biḡ, ôpêntêk ma anyô thêthôḡ mavi.”

⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doḡtom ba imiḡ ek êyê, thêlô êyê nôḡ êḡ ba kapôlôḡniḡ malaiḡ kambom ba ik biḡ daluk ba êvôi.

⁴⁹ Ma doḡtom Yisu anêḡ avômalô sapêḡ lôk avi takatu ba even haviḡ yani hêk Galili ba êlêm imiḡ daim dokte ma êyê nôḡ takatu ba habitak.

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42*)

* 23:29: Luk 21:23 * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16 * 23:34: Sng 22:18; Ais 53:12 * 23:35: Sng 22:7-8 * 23:36: Sng 69:21 * 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

50-51 Josep ma anyô Alimatia te anêḡ Judia. Yani hayabinḡ waklavônḡ atu ba Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak tem êlêm pik. Yani ma anyô thêthônḡ mavi te ma Sanhedlin ininḡ anyô bêḡ te. Ma minḡ halôk hathak Sanhedlin ininḡ auk atu ba ik Yisu vônô ami. 52 Ba intu hi hadêḡ Pailat ma hananḡ hik linḡ ek enja Yisu anêḡ kupik. 53 Êḡ ma hawa Yisu linḡkupik vê ma havuliv sinḡ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyanḡ ek nedav ḡê ḡama êndôk. Ma minḡ bôk êdô anyô ḡama la hêk ami.

54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyanḡ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êḡ ma waklavônḡ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêgê Sabat. 56 *Aêḡ ba avi takêḡ i ininḡ unyak ma êpôpêk nôḡm ôv mavi lôk nôḡm lêḡlêḡ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuḡ hananḡ.

24

Yisu haviyô hathak loḡbô

(*Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10*)

¹Sonda êḡ anêḡ wak te môḡ anêḡ lôkbôk momanjininḡ ma avi ewa nôḡm ôv mavi takatu ba bôk epesanḡ yôv ba i siô. ²Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô danḡ. ³Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma donḡtom thêlô minḡ êpôm Anyô Bêḡ Yisu anêḡ kupik ami. ⁴Ma thêlô leḡḡnhabi bêḡ anôḡ iminḡ denanḡ ma kethenḡ oyanḡ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv iminḡ haviḡn thêlô. ⁵Êḡ ma avi takêḡ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma donḡtom thai enanḡ hadêḡ thêlô aêntêk, “Aisé ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala havenḡ ḡê ḡama ininḡ loḡ?” ⁶*Yani minḡ hêk loḡ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hananḡ hadêḡ môlô

hêk Galili. ⁷Yani hananḡ aêntêk, “Tem nêḡnêḡ Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu êndôk ḡê kambom bahenḡn ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loḡbô.” ⁸Êḡ ma thêlô leḡḡnhabi abô êḡ.

⁹Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôḡ ma enanḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku lauminḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êḡmô haviḡ. ¹⁰Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. ¹¹Ma aposel elanḡ avi takêḡ ininḡ abô ba esonḡ nena enanḡ abô molo la ba minḡ êvhavinḡ ami. ¹²Ma donḡtom Pita haviyô ma halanḡvinḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôḡm takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loḡôndê

(*Mak 16:12-13*)

¹³Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴Thai evenḡ loḡôndê ba i ma enanḡ hathak nôḡm takatu ba habitak. ¹⁵Thai enanḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm havenḡ haviḡn thai, ¹⁶ma donḡtom Yisu hik thai malenḡ loḡ ba minḡ eyala yani ami.

¹⁷Ma yani hananḡ hik thai linḡ, “Mamu onanḡ malê?”

Êḡ ma thai iminḡ ma idum hatôm thai elanḡ. ¹⁸Anyô yanḡ anêḡ athêḡ nena Kelopas hananḡ hik yani linḡ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêḡ eyala nôḡm atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hovenḡ êsê ba minḡ hoyala ami?”

¹⁹Ma Yisu hananḡ hik thai linḡ, “Malê?”

Ma thai enanḡ hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôklinḡyak kambom

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14 * 24:6: Luk 9:22

hamin Wapômbênj ma lôk avômalô sapênj malenij. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô lenijhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbênj hêv ek nê Israel vê ênjêk inij malainj. Ma doŋtom alalôaniŋ nê bênbênj lôk nê bênbênj êbôk da enaŋ yani bênj hadênj Lom inij anyô bênj ba halôk hathak inij abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniŋ avi doho elela yêlôaniŋ auk. Hadênj lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô i siô ²³ ma miŋ êpôm Yisu anênj kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaŋ nena thêlô êyê wênj aŋela doho ba enaŋ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniŋ anyô doho i siô ma êyê nôm takenj hatôm atu ba avi enaŋ, ma doŋtom thêlô miŋ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanaŋ hadênj thai nena, “Mamu nê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miŋ ôêvhavij plopet inij abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enaŋ yôv nena Mesia tem enja vovaŋ takênj vêm ka tem enja anênj athênj lôkmaŋij ênjêk lenj.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbênj anênj abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadênj thai. Mômj ma hanaŋ hathak Mose anênj kapya vêm ma plopet sapênj inij abô takatu ba bôk eto hathak yani havij.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma doŋtom thai enaŋ lôklokwanj, “Lêk yaŋsiŋ habôk ba tem bôlôvônj ba dô ma ômô imbiŋ yai.” Ênj ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiŋ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êmô ek nejaŋ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadênj thai. ³¹ Thai êyê ma malenj hakyav ba eyala yani. Ma kethenj oyaŋ ma yani mi. ³² Ma thai enaŋ hadênj i nena, “Êê, avanônj biŋ. Alai avenj loŋôndê ma

yani hik Wapômbênj anênj abô thô ba alaianiŋ kapôlônij hatôm atum hathaŋ.”

³³ Ma bôlônj doŋtom ma thai etak loŋ ênj ma ele i Jerusalem hathak loŋbô. Thai êyô ma êpôm nê ku laumiŋ ba lahavute lôk anyô doho ethak doŋtom havij ba êmô. ³⁴ *Ma thêlô enaŋ hadênj thai aêntêk, “Avanônj biŋ nena Anyô Bênj haviyô hathak loŋbô ba yani hik i thô hadênj Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju ênj enaŋ nôm takatu ba hapôm thai halôk loŋôndê lôk polom atu ba yani haya, ênj ma thai eyala nena Yisu.

Nê ku êyê Yisu hathak loŋbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Nê ku enaŋ abô êmô denaŋ ma Yisu hamiŋ thêlô malêvônj ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esonj nena ŋgôk anyô dahô ba êkô kambom. ³⁸ Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô osonj ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôŋgô yabaheŋ lo yaveŋ. Yada ênj êntêk ba nobaloŋ yalenjvinkupik. Ma ŋgôk liŋkupik mi, ma doŋtom yenaŋ ma hamô.” ⁴⁰ Ênj ma Yisu hik va lo baŋ thô hadênj thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma lenijmavi, ma doŋtom thêlônij auk mayaliv ba miŋ êvhavij ami. Ênj ma Yisu hanaŋ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Ênj ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayaŋ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanaŋ hadênj thêlô, “Bôk yahamô lôkmala havij môlô, ma yahanaŋ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anênj Abô Balabuŋ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yenj tem injik anônj.” ⁴⁵ Ma yani hik inij auk liŋ ek neyala Wapômbênj anênj kapya ⁴⁶ ba hanaŋ, “Wapômbênj anênj

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6 * 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22 * 24:27: Sng

22:1-21; Ais 53 * 24:34: 1Ko 15:4-5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:44: Luk 9:22

kapya hanaŋ nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk nê ŋama iniŋ loŋ esak loŋbô. ⁴⁷ Ma esak anêŋ athêŋ ma tem nenaŋ êndêŋ nê Jelusalem lôk Israeŋ ma avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek Wapômbêŋ nêŋ iniŋ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nôŋ takêŋ yôv ba intu nonaŋ lôkthô bêŋ. ⁴⁹ *Odaŋô! Tem yanêŋ nôŋ atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêŋ êyômô môlô. Aêŋ ba nôŋô Jelusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi. ⁵² Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³ Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapômbêŋ êmô unyak matherŋ.

* **24:48:** Jon 15:27; Ap 1:8 * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môñ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Israêl te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêñ nê ku laumiñ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôñ takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma ‘nê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviñ bêñ anôñ’ (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêñ abô môñ hêk kapya êntêk ma hanañ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nêñemimbiñ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. Ma hato ek nêñemimbiñ ek neja lôkmala esak anêñ athêñ (Jon 20:31).

Hato hadêñ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

1 *Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Abô hamô. Ma Abô êñ hamô haviñ Wapômbêñ ba Wapômbêñ da intu abô êñ² ba hamô haviñ Wapômbêñ hadêñ sêbôk ba môñ anôñ.

3 *Abô êñ intu Wapômbêñ hapesañ nômkama sapêñ hathak. Nômlate atu ba miñ habitak ami, êñ ma miñ yani hapesañ ami.

4 *Abô êñ hadum ba nômkama sapêñ habitak lôkmala. Ma lôkmala êñ ma avômalô iniñ deda. 5 *Deda êñ habi hayô hêk momañiniñ. Ma momañiniñ êñ hathôñ paliñ ba miñ hatôm êñjêk deda êñ loñ siñ ami.

6 *Ma Wapômbêñ hêv anyô te halêm ba anêñ athêñ nena Jon. 7 Yani halêm ek injik Abô deda êñ thô ek avômalô sapêñ nedañô ba

nêñemimbiñ. 8 Yanida ma miñ deda êñ ami ma halêm ek injik thô iyom. 9 *Deda êñ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êñ ma deda anôñ.

10 Wapômbêñ bôk hapesañ avômalô hathak Abô êñ ba halêm pik. Ma doñtom êthôñ paliñ denañ. 11 Yani hi ek anêñ avômalô, ma miñ ewa yani thô ami. 12 Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviñ ma hatak avômalô takêñ ek nimbitak Wapômbêñ anêñ nali. 13 *Avômena takêñ ma Wapômbêñ da hapesañ loñôndê ba intu ibitak yanida anêñ nali. Ma miñ ibitak hatôm avômalô pik sapêñ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miñ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miñ idum ba ibitak ami lôk miñ ibitak hathak lami iniñ leñiñhaviñ ami. Mi.

14 *Abô êñ intu habitak anyô ba halêm hamô haviñ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmañgiñ anôñ. Yani ma wapôm anêñ ôdôñ biñ ba hik nômkama avanôñ thô hadêñ avômalô. Yani ma Lambô anêñ Nakaduñ doñtom êñ iyom ba intu Lambô hêv lôkmañgiñ êñ hadêñ yani.

15 Jon hik anyô êñ thô ba halam, “Bôk yahanañ yôv hathak anyô êntêk êñ nena, ‘Anyô te tem embenñ ya yam. Ma doñtom yani hamô hadêñ sêbôk ba miñ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêñ ek ya.’”

16 Yani ma lôkmañgiñ anôñ ba anêñ wapôm hêv liñ siñ ba halêm ek alalô lôbôlôñ 17 *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuñ hadêñ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kiliñ halêm ba hik Lambô lôk anêñ wapôm thô. 18 *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma doñtom Wapômbêñ anêñ Nakaduñ doñtom

* 1:1: Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 * 1:3: 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * 1:4: Jon 5:26

* 1:5: Jon 3:19 * 1:6: Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * 1:9: Jon 8:12 * 1:13: Jon 3:3-6; 1Pi

1:23 * 1:14: Plp 2:7 * 1:17: Kis 34:28; Lom 6:14 * 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

êḡ iyom intu Wapômbêḡ ba hamô haviḡ Lambô ma hik Lambô thô hadêḡ alalô.

Jon anyô hathik ḡaḡ hanaḡ anêḡ ku bêḡ

(*Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17*)

¹⁹ Islael iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êmô Jelusalem êv ḡê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêḡ Jon ma enaḡ hik yani liḡ nena, “O ma opalê?” ²⁰ Ma yani miḡ bônôḡ ami ma hanaḡ bêḡ nena, “Ya ma miḡ Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ avômalô bulubiḡ ami. Mi anôḡ.” ²¹ *Êḡ ma enaḡ hik yani liḡ, “Sêbôk ma enaḡ nena Elia tem êmôḡ vêḡ ka Mesia embenḡ yam. O êḡ êntêk e?”

Ma hanaḡ, “Mi.”

“Sêbôk ma Mose hanaḡ nena plopet te tem êlêḡ. O êḡ êntêk e?”
Lo 18:15-18

Ma hanaḡ viyaḡ, “Mi.”

²² “Aêḡ ba o opalê? Onaḡ aisê esak oda? Onaḡ viyaḡ ek yêlô ana nanaḡ êndêḡ ḡê bêḡbêḡ.”

²³ Êḡ ma Jon hawa plopet Aisaia anêḡ abô ba hanaḡ,

“Ya ma kaêk atu ba halam halêḡ anêḡ loḡ thiliv nena,

‘Nopesaḡ loḡondê ek Anyô Bêḡ êlêḡ.’” *Aisaia 40:3*
Hasam Aisaia anêḡ abô êḡ yôv ma hanaḡ, “Ya êḡ êntêk.”

²⁴ Vêḡ ma Palisi takatu ba êlêḡ haviḡ ḡê bêḡbêḡ ²⁵ enaḡ hik yani liḡ, “O ma miḡ Mesia lôk plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô halôk ḡaḡ?”

²⁶ Ma Jon hanaḡ viyaḡ, “Yahathik thêlô hathak ḡaḡ, ma doḡtom anyô te hamô môlô malêvôḡ ba môlô ôthôḡ ôpêḡ paliḡ. ²⁷ *Yani ma ôpatu ba tem embenḡ ya yam. Yani ma anyô lôk athêḡ bêḡ ma ya ma yaônâlôk ba intu miḡ hatôm yapole

anêḡ vakapô bokḡḡôp anêḡ yak vê ami.”

²⁸ Nôm êḡ habitak anêḡ Betani hêk Jolodaḡ vi, loḡ atu ba Jon hathak hathik avômalô halôk ḡaḡ.

Yisu ma Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ

²⁹ *Haviyô hayaḡ ma Jon hayê Yisu halêḡ. Ma hanaḡ, “Ôḡḡô, ôpêḡ ma Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ atu ba hêv ek nêḡ avômalô pik iniḡ kambom vê. ³⁰ *Yani ma ôpatu ba bôk yahananḡ nena, ‘Anyô te tem embenḡ ya yam. Ma doḡtom yani hamô hadêḡ sêbôk atu ba miḡ yahabitak ami denaḡ. Ba intu yani ma bêḡ ek ya.’ ³¹ Yada ma yahathôḡ ôpêḡ anêḡ ku paliḡ. Ma doḡtom yahalêḡ yahathik avômalô halôk ḡaḡ ek yaḡḡik ôpêḡ thô êndêḡ avômalô Islael.”

³²⁻³³ *Êḡ ma Jon hanaḡ hathak nômlate atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaḡ nena, “Sêbôk ma yahathôḡ ôpêḡ anêḡ ku paliḡ. Ma doḡtom Wapômbêḡ hêv ya ba yahalêḡ ek yasik avômalô êndôk ḡaḡ. Ma yani hanaḡ hadêḡ ya nena, ‘Tem nôḡḡô Lovak Matherḡ êlêḡ anêḡ leḡ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêḡ intu tem isik avômalô esak Lovak Matherḡ.’ Wapômbêḡ bôk hanaḡ abô êḡ hadêḡ ya. Êḡ ma yahayê Lovak Matherḡ hatak leḡ ma halôk ba halêḡ hatôm menak bôbô ba hayô hamô ôpêḡ. Yada yahayê nôḡ êḡ. ³⁴ *Avanôḡ! Yada bôk yahayê nôḡ êḡ. Ma yahananḡ nena anyô êntêk ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêḡ ḡê ku

³⁵ Haviyô hayaḡ ma Jon lôk anêḡ ḡê ku ju êmô loḡ atu hathak loḡbô.

³⁶ *Ma hayê Yisu halêḡ ma hanaḡ, “Ôḡḡô, Wapômbêḡ anêḡ Boksipsip Nakaduḡ atu intu.”

* 1:21: Mal 4:5; Mat 11:14 * 1:27: Jon 1:15

1:15 * 1:32-33: Mat 3:16 * 1:34: Mat 3:17

* 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon

* 1:36: Jon 1:29

37 Nê ku ju êṅ elanô abô êṅ ma i esopa Yisu. 38 Êṅ ma yani hik i liliṅ ma hayê thai esopa yani ma hananṅ hik thai liṅ, “Mamu lemimhaviṅ malê?”

Ma thai enanṅ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai” anêṅ ôdôṅ nena “Kêdôṅwaga”).

39 Ma Yisu hananṅ, “Mamu nôlêm nôṅgô.”

Êṅ ma thai i êyê loṅ atu ba yani hamô. Nôm êṅ habitak hadêṅ yanṅiṅ hatôm 4 kilok. Ma thai êmô haviṅ yani aleba bôlôvôṅ.

40 *Andulu ma Saimon Pita anêṅ yanṅ, yani ma Jon anêṅ anyô ku te atu ba halanô Jon anêṅ abô ba hi hasopa Yisu. 41 Yani hayê Yisu vêm ma hi ketherṅ ba hapôm yanṅ Saimon ma hananṅ, “Yêlô lêk ayê Mesia.” (Mesia anêṅ ôdôṅ nena “Kilisi, ôpatu ba Wapômbêṅ hêv ek nêm avômalô bulubiṅ”).* 42 *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêṅ Yisu. Yisu hayê ma hananṅ, “O Saimon, Jon nakaduṅ. O ma tem nendam nena Sipas.” (Athêṅ “Sipas” êṅ ma hatôm “Pita”. Ma athêṅ ju êṅ anêṅ ôdôṅ nena “valu”).

Yisu halam Pilip lo Nataniel

43 Haviyô hayaṅ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hananṅ, “Ôlêm osopa ya.”

44 Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êṅ ma Andulu lo Pita iniṅ malak ôdôṅ. 45 *Yani hapôm Nataniel ma hananṅ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya balabuṅ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêṅ haviṅ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêṅ ma Yisu anêṅ Nasalet, Josep nakaduṅ.”

46 Ma Nataniel hananṅ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hananṅ, “Ôlêm nôṅgô.” Êṅ ma thai i.

47 Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hananṅ, “Avanôṅ! Ôpêntêk ma anyô Israel mavi te. Yani ma abôyanṅ mi.”

48 Ma Nataniel hananṅ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hananṅ, “Pilip miṅ halam o ami denanṅ. Ma yahayê hômô alokwanṅ avi te ôdôṅ ba yahayala o.”

49 *Nataniel halanô abô êṅ ma hananṅ, “Kêdôṅwaga, o ma Wapômbêṅ anêṅ Nakaduṅ ma avômalô Israel iniṅ Kiṅ.”

50 Ma Yisu hananṅ, “Thatu yahayê hômô alokwanṅ ôdôṅ ba intu hôêvhaviṅ e? Ondanô! Nôm êṅ ma yaôna ek yanṅ atu ba tem embenṅ yam.” 51 *Ma hananṅ abô doho haviṅ nena, “Yananṅ avanôṅ biṅ êndêṅ môlô. Tem môlô ôṅgô leṅ ekyav ma anjela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêṅ Nakaduṅ.”

2

Yisu hadum ba ṅaṅ habitak waiṅ

1 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêṅ Kena. Malak Kena êṅ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêṅ talêbô hi haviṅ. 2 Ma elam Yisu lôk anêṅ ṅê ku ba i haviṅ. 3 Avômalô inum waiṅ aleba thô. Ma Yisu anêṅ talêbô hananṅ hadêṅ Yisu nena, “Nôṅgô! Thêlôniṅ waiṅ lêk thô.”

4 *Ma Yisu hananṅ, “Avi bêṅ, honanṅ abô êṅ hadêṅ ya eka? Yenanṅ waklavôṅ mi denanṅ.”

5 Ma Yisu talêbô hananṅ hadêṅ ṅê takatu ba eyabiṅ nôm nena, “Nodanô anêṅ abô ba nundum êtôm atu ba hananṅ.”

6 Ma uṅ valu baherṅvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uṅ te hatôm embaloṅ ṅaṅ êtôm 100

* 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * 1:42: Mat 16:18 * 1:45: Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * 1:49: Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * 1:51: Stt 28:12 * 2:4: Jon 7:30; 8:20

lita la. Avômalô Israêl ethak ithik halôk ek nênem leñinmavi êndêñ Wapômbêñ.

7 Êñ ma Yisu hanañ hadêñ nê eyabin nôm nena, “Nongasô ñañ êndôk un sapêñ.” Ma engasô halôk aleba hayô abôlêk sin.

8 Yôv ma hanañ hadêñ thêlô, “Noja doho ba nônêm êndêñ anyô bêñ atu hayabin nôm.” Ma nê ku ewa ba i êv hadêñ yani. 9 Anyô bêñ êñ hanum ñañ atu ba Yisu hik liliñ ba habitak waiñ. Ma doñtom miñ hayala ami. Nê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasonj kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte 10 ma hanañ, “Ethak êv waiñ vasiñ mavi hamôñ ek avômalô inum aleba maleñin hataba êñ ma miñ êv waiñ maniñ havenj yam. Ma doñtom waiñ êntêk anêñ vasiñ ma vasiñ anôñ ek waiñ yañ atu ba hamôñ.”

11 Yisu hadum nôm êñ hamô Kena anêñ Galili. Nôm êñ ma lavôñin mông anôñ atu ba hadum ek hik anêñ lôkmanjij thô. Ma anêñ nê ku êvhaviñ yani. 12 *Vêm ma Yisu lôk iviyañ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma nê ku iviñ thêlô ba i êmô loñ êñ hatôm wak doho.

Yisu halupunij avômalô doho hêk unyak mathenj kapô
(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 *Avômalô Israêl iniñ waklavôñ te habobo anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê waklavôñ êñ. 14 Yani hi unyak mathenj anêñ piklêvôñ ma hayê avômalô etak bokmanjao lôk sip-sip ma menak bôbô ek nênem vuli ek nêmbôk êtôm da lôk nê takatu ba êwê nê loñ buyañ iniñ valuseleñ hathak Hiblu iniñ valuseleñ

êmô. 15 Êñ ma havuvi yak bal-awa te ba halupunij i lôk iniñ boksipsip lo bokmanjao ma hêv i vê hêk unyak mathenj ba i. Ma hakayañ nê êñ iniñ balê ba valuseleñ hagililiñ mayaliv. 16 Ma hanañ hadêñ nê takatu ba etak menak bôbô ek nênem vuli nena, “Noja unim menak ba unu! Wakamik anêñ unyak ma loñ netak nômkama êmô ek nênem vuli e?”

17 Ma Yisu anêñ nê ku êyê nôm êñ ma leñinhabi hathak abô te hêk Wapômbêñ anêñ kapy nena, “Yahêv lêlê ek anêm unyak ma yalenjaviñ unyak êñ bêñ anôñ.” *Kapya Yerj 69:9*

18 Israêl iniñ nê bêñbêñ êyê ma enañ, “Undum lavôñin te ek injik o thô nena Wapômbêñ halam o ba hudum nôm êñ!”

19 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Nundiniñ unyak mathenj êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav esak loñbô.”

20 Ma nê bêñbêñ enañ, “Avômalô idum ku hatôm sondabêñ 46 ek elav unyak êntêk ma doñtom mi denañ! Ma hatôm ondav wak lô iyom e?” 21 *Unyak mathenj atu ba Yisu hanañ hathak êñ ma yanida liñkupik. 22 *Ba Yisu haviyô hathak loñbô hêk ñama ma anêñ nê ku leñinhabi abô atu ba bôk hanañ. Êñ ma êvhaviñ abô atu ba hêk Wapômbêñ anêñ kapy lôk Yisu da hanañ.

23 *Yani hamô Jelusalem ma hayê waklavôñ atu ba anêñ athêñ nena Hale ba Hi. Ma avômalô bêñ anôñ êyê lavôñin takatu ba hadum ba êvhaviñ. 24 Ma doñtom Yisu miñ hêvhaviñ i ami. Hayala anyô sapêñ iniñ auk. 25 Anyô te miñ hêv auk hadêñ yani hathak avômalô iniñ kobom ami. Mi, bôk hayala avômalô sapêñ iniñ kapôlôñin.

* 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27 * 2:19: Mat 26:61; 27:40 * 2:21: 1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16 * 2:23: Jon 7:31

3

Yisu hêv auk hadêḡ Nikodimus

1 *Israël inin anyô bêḡ te anêḡ athêḡ nena Nikodimus. Yani ma Palisi te. 2 Bôlôvônḡ ma hi hadêḡ Yisu ma hanaḡ, “Kêdônḡwaga, hothak hudum lavônḡin lomaloma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêḡ hêv o ba hôlêm hatôm kêdônḡwaga. Ma Wapômbêḡ miḡ hamô havinḡ anyô te ami, êḡ ma miḡ hatôm indum lavônḡin êtôm atu ba hudum ami.”

3 *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ, “Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba evathu hathak loḡbô iyom intu tem êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô.”*

4 Ma ôpêḡ hanaḡ, “Aisê ka nembathu ôpatu ba bôk hayalôn yôv? Yani tem êndôk talêbô kapô ba nembathu esak loḡbô e? Ma mi!”

5 *Ma Yisu hanaḡ viyaḡ nena, “Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba Wapômbêḡ hathik hathak ḡaḡ lôk Lovak Matheḡ hatôm evathu hathak loḡbô, ôpêḡ iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak kapô. 6 *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê. Ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô ibitak hathak Lovak Matheḡ habi i vê. 7 Ma aisê ka hosonḡ hathak abô êntêk ba yahananḡ hadêḡ o nena ‘nimbi o vê esak loḡbô.’ 8 Lovak da hathak hayuv hatôm anêḡ lahavinḡ ma holanô anêḡ diḡdiḡ iyom. Ma doḡtom hôthônḡ nena halêm anêḡ êsê ba hi êsê. Ma ḡê takatu ba Lovak Matheḡ havathu i ma aêḡ iyom.”

9 Ma ôpêḡ hanaḡ hik liḡ hathak loḡbô, “Nôm takêḡ tem imbitak aisê?”

10 Ma Yisu hanaḡ, “Ai! O Israël inin kêdônḡwaga bêḡ ma hôthônḡ nôḡm êntêk palin, e? 11-13 Ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ iyom intu yahatak malak leḡ ba yahalêm. Ma anyôla miḡ bôk hi loḡ êḡ ba hale halêm hathak loḡbô ami. Yanaḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Yêlô anaḡ hathak nôḡm takatu ba bôk ayala. Ma anaḡ bêḡ hathak nôḡm takatu ba bôk ayê. Ma môlô miḡ olanô yêlôaniḡ abô ami. Lêk yahananḡ abô doho hathak nôḡmkama pik ek oyala Wapômbêḡ anêḡ auk. Ma môlô miḡ ôêvhavinḡ ami. Ba intu nôḡmkama malak leḡ tem miḡ nônêmimbinḡ aêḡ ami.

14 *Sêbôk ma avômalô Israël êmô loḡ thiliv ma umya bêḡ anônḡ ethaḡ i. Êḡ ma Mose hathôkwêḡ umya dahô te hathak kôm ba hêv liḡ haminḡ leḡ ek avômalô nêḡê ba nimbitak mavi. Wapômbêḡ anêḡ lahavinḡ ba tem nêsôkwêḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ ba nêḡnêm liḡ aêḡ iyom 15 *ek avômalô takatu ba êvhavinḡ tem neja lôkmala anônḡ atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

16 * “Wapômbêḡ lahavinḡ avômalô pik bêḡ anônḡ ba intu hêv Nakaduḡ doḡtom êḡ halêm ek ôpatu ba hêvhavinḡ tem enja lôkmala anônḡ atu ba êmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Ma tem miḡ ema ami. 17 *Wapômbêḡ hêv Nakaduḡ halêm pik ek nêḡm avômalô bulubinḡ. Ma miḡ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami. 18 *Ôpatu ba hêvhavinḡ Nakaduḡ êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miḡ hêvhavinḡ Nakaduḡ doḡtom êḡ ami ma ôpêḡ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêḡ bôk hadum abô hathak yani yôv. 19 *Wapômbêḡ

* 3:1: Jon 7:50; 19:39 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:3: Abô Glik “hathak loḡbô” lôk “halêm anêḡ vulinḡ” thai luvî ma abô doḡtom iyom. Yisu anêḡ auk nena “halêm anêḡ vulinḡ” ma doḡtom Nikodimus hasonḡ nena “hathak loḡbô”. * 3:5: Ese 36:25-27 * 3:6: Jon 1:13 * 3:14: Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * 3:15: Jon 20:31 * 3:16: Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10 * 3:18: Jon 5:24 * 3:19: Jon 1:5,9; 8:12

hadum abô hathak avômalô pik aëntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leñin^{haviñ} momañiniñ ma êdô deda êñ. ²⁰ Deda tem injik avômalô iniñ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu nê kambom ethak êpôlik ba miñ ibitak êyô deda kapô ami. ²¹ Ma donjom ôpatu ba halanô Wapômbêñ anêñ abô nena avanôñ, yani êñ ma hatôm hamiñ deda ba avômalô sapêñ êyê anêñ ku takatu ba hadum ma Wapômbêñ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ñañ hik Yisu anêñ ku thô

²² *Yôv ma Yisu lôk anêñ nê ku i Judia anêñ loñ kamuñ ma hamô haviñ anêñ nê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ñañ. ²³⁻²⁴ Aionon hêk habobo Salim. Loñ êñ ma ñañ bêñ anôñ hêk ba avômalô ibi thêthô i loñ êñ. Jon miñ hamô koladôñ ami denañ, ba intu hamô loñ êñ ek isik thêlô. ²⁵ Ma anêñ nê ku lôk anyô Israël te êkôki hathak auk nimbitak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma. ²⁶ Êñ ma nê ku i hadêñ Jon ma enañ, “Kêdôñwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviñ o hamô Jolodañ vi ba honañ abô bêñ anôñ hathak yani. Ondanô! Ôpêñ lêk hathik avômalô halôk ñañ ba avômalô sapêñ i hadêñ yani!”

²⁷ Ma Jon hanañ, “Wapômbêñ da anêñ lahaviñ ba nômlate habitak aêñ hadêñ anyô te ma yôv. ²⁸ *Môlôda bôk olañ abô atu ba yahanañ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêñ hêv hamôñ ek yanañ êndêñ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miñ Mesia ami.’ ²⁹ Anyô te hawa avi te, êñ ma tem enja êtôm yanida anêñ. Ma donjom yapmalô ma tem êtôm ôpêñ anêñ anyô môlô atu ba imiñ ek embatho

yani loñ. Ba halanô ôpêñ anêñ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êñ. Ba intu lêk yalen^{mavi} bêñ anôñ hamô yakapôlôñ siñ. ³⁰ Wapômbêñ anêñ lahaviñ ba yani habitak anyô bêñ, ma yada yahabitak anyô oyañ.”

³¹ * “Ôpêñ bôk hamô leñ ba halêm, yani ma bêñ anôñ ek avômalô pik sapêñ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêñ ma anyô pik ba intu hanañ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôñ! Ôpatu ba halêm anêñ malak leñ, ôpêñ ma bêñ anôñ ek avômalô pik sapêñ. ³² *Yani hanañ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halanô bêñ. Ma avômalô miñ êvhaviñ abô êñ ami. ³³⁻³⁴ Wapômbêñ bôk hêv Lovak Matherñ ba hamô ôpêñ kapô siñ ba halêm hanañ Wapômbêñ anêñ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviñ yani ma hik thô nena Wapômbêñ ma hanañ abô avanôñ iyom. ³⁵ *Lambô lahaviñ Nakaduñ ba hêv nômkama sapêñ ek eyabiñ. ³⁶ *Ôpatu ba hêvhaviñ Nakaduñ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma ôpatu ba havôliñ dôm hadêñ Nakaduñ ma Wapômbêñ bôk hadum abô yôv ba ôpêñ lêk hawa vovañ. Ba intu tem miñ enja lôkmala ami.”

4

Yisu hanañ abô haviñ avi Samalia te

¹⁻² *Yisu da miñ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leñin^{haviñ} nesopa Yisu i hadêñ anêñ nê ku ek nisik i êndôk ñañ. Ma Palisi elañô nena avômalô bêñ anôñ i hadêñ Yisu ek isik i. Ma Jon anêñ lêk auviñna. ³ Yisu halanô abô êñ ma hayê nena Palisi lêk ititiñ anêñ

* 3:22: Jon 4:1-2 * 3:28: Mat 11:10; Jon 1:20

* 3:31: Jon 8:23 * 3:32: Jon 3:11 * 3:35:

Mat 11:27; Jon 5:20 * 3:36: Jon 3:16-18; 1Jon 5:12

* 4:1-2: Jon 3:22 * 4:5: Stt 33:19; Jos 24:32

ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.

4 Ma lojôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviñ. 5 *Êñ ma yani havenj ba hi hayô Samalia iniñ malak lôñ te ba elam nena Sika. Loj êñ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêñ nakadun Josep. 6 Ma Jekop bôk halav ñañ lôv te hamô loj êñ. Yisu havenj aleba waklêvônñ biñ ma hayô ñañ lôv êñ ma yani lêk vau ba halôk hamô biñ. 7-8 Nê ku lêk i malak ek nêñem vuli nôñ. Ma avi Samalia te halêm ek enja ñañ. Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Ñañ ek yanum.”

9 *Avômalô Israèl ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êñ hanañ, “O ma Israèl ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honañ nena ñañ êlêm ek unum?”

10 *Ma Yisu hanañ hadêñ avi êñ, “Hoyala nôñ mavi atu ba Wapômbêñ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanañ, ‘Ñañ ek yanum’, êñ ma tem onañ injik yani liñ ek nêñ ñañ lôkmala êndêñ o.”

11 Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô Bêñ, lôv êntêk ma daim ba anêm un onja ñañ êsê? Ma ñañ lôkmala êñ tem onja anêñ êsê? 12 *Yêlôaniñ bumalô Jekop hêv ñañ lôv êntêk hadêñ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêñ bokmanjao sapêñ inum halôk ñañ lôv êntêk. Ma anêm ñañ ma mavi anôñ ek ñañ êntêk lôk o ma bêñ ek Jekop e?”

13 Ma Yisu hanañ, “Ñañ êntêk ba inum ma tem nesakmunin esak lojbo. 14 *Ma donjom ôpatu ba hanum ñañ atu ba yahêv ma miñ hatôm esakmunin esak lojbo ami. Lôk ñañ êñ ma tem imbitak êtôm ñañ onañ te êñjêk o kapôlôm ba nêñ lôkmala anôñ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.”

15 Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, nêñ ñañ êñ êndêñ ya ek miñ yasakmunin esak lojbo ami. Lôk miñ yalêm loj êntêk ek yanja ñañ esak lojbo ami.”

16 Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Nu ondam vônim êlêm.”

17 Ma avi êñ hanañ, “Ya anyô mi.”

Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Lêk honañ avanôñ nena o anyô mi. 18 Sêbôk ma vônim bahenvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviñ yani ma miñ vônim ami. Lêk honañ abô avanôñ!”

19 Ma avi êñ hanañ hadêñ yani, “Anyô bêñ, lêk yahayala nena o ma plopet te. 20 *Yêlôaniñ bumalô ethak êv yeñ halôk dumlolê êntêk. Ma donjom môlô avômalô Israèl onañ nena Wapômbêñ lahavinj alalô nanêm yeñ êndôk Jerusalem.”

21 Ma Yisu hanañ, “Livôn! Ondañô! Wak te ma tem miñ môlô nôñem yeñ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jerusalem ami. 22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôn ôpatu ba ôêv yeñ hadêñ. Ma Wapômbêñ hêv anyô Israèl te ek nêñ avômalô bulubiñ ba intu yêlô avômalô Israèl ayala ôpatu ba yêlô êv yeñ hadêñ yani.

23-24 * “Wapômbêñ ma lôkmala anêñ ôdôn. Ba intu Wapômbêñ habôlêm avômalô takatu ba êv yeñ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêñ anêñ lôkmala anôn yôv. Aên ba avômalô takatu ba êvhavinj Wapômbêñ intu nêñem yeñ aên. Ma waklavôn atu ba nôñ êñ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv.”

25 Ma avi êñ hanañ hadêñ Yisu, “Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêñ thô êndêñ alalô.” (Ma “Mesia” êñ intu elam nena “Kilisi”).

* 4:9: Esr 4:1-5 * 4:10: Jon 7:37-38; ALK 21:6 * 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35

* 4:20: Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * 4:22: 2Kinj 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * 4:23-24: Lom

12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3 * 4:26: Mak 14:61-62

26 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Ôpatu ba hanaŋ abô hadêŋ o ma yani êŋ.”

27 Enaŋ abô denaŋ ma Yisu anêŋ nê ku êvô êlêm hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviŋ avi êŋ ba esonŋ kambom. Ma doŋtom thêlô bônônŋ ma miŋ enaŋ hik yani liŋ nena, “Lemhaviŋ malê?” mena “Honaŋ abô haviŋ avi êntêk eka?”

28 Êŋ ma avi êŋ hatak anêŋ uŋ hawa ŋaŋ hamô ma havôhi malak ôdônŋ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, 29 “Môlô nôlêm ôŋgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya. Betha yani ma Mesia atu la.” 30 Avômalô elanŋ abô êŋ ma etak malak ba i hadêŋ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Kêdônŋwaga, nonŋgwaŋ nôm.”

32 Ma hanaŋ, “Yenaŋ nôm hamô ek yanŋaŋ ma môlô ôthônŋ nôm êŋ palinŋ.”

33 Êŋ ma nê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Betha anyôla lêk hêv nôm hadêŋ yani la?”

34 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yenaŋ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ ba yandum anêŋ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm. 35 *Môlô othak onaŋ, ‘Ayônŋ ayova iyom hêk, êŋ ma tem nôm injik anônŋ ba alalô naja.’ Yanaŋ êndêŋ môlô! Malemim ekyav ba ôŋgô ku katô! Nôm lêk hik anônŋ yôv! 36 Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêŋ vuli. Yani halav nôm anônŋ ek nôm sapêŋ êŋ neja lôkmala anônŋ atu ba tem nêômô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leŋiŋmavi. 37 Aêŋ ba abô êntêk ma abô avanônŋ. ‘Anyô yaŋ habaŋ ku ba havatho ma anyô yaŋ

halav anêŋ anônŋ.’ 38 Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miŋ bôk môlô udum ku êŋ ami. Anyô vi idum ku êŋ. Ma môlô u olav anônŋ iyom.”

39 Avômalô Samalia bêŋ anônŋ êmô malak êŋ ba elanŋ avi êŋ hanaŋ, “Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya!” Ba intu thêlô êvhaviŋ Yisu. 40 Êŋ ma nê Samalia takêŋ êlêm enaŋ hik yani liŋ, “Ômô imbiŋ yêlô wak doho!” Ma yani hamô haviŋ thêlô hatôm wak ju. 41 Ma hanaŋ abô haviŋ i ba intu bêŋ anônŋ êvhaviŋ yani.

42 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Sêbôk yêlô alaŋô anêŋ abô ba êvhaviŋ. Ma lêk yêlôda alaŋô anêŋ abô ma ayala nena avanônŋ. Ôpêŋ ma ôpatu ba tem nêŋ avômalô pik bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô bêŋ te nakaduŋ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loŋ êŋ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jelusalem hadêŋ waklavônŋ Hale ba Hi ba intu êyê nôm takatu ba hadum. Aêŋ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doŋtom ewa yani thô oyaŋ hathak nêgê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaŋ nena plopet ma athêŋ mi hêk iniŋ malak ôdônŋ.

46 *Hamô Galili vêŋ ma havôhi Kena loŋ atu ba bôk hadum ŋaŋ ba habitak waiŋ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêŋ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm liŋiŋ ba hadum ek ema. 47 *Ôpêŋ halaŋô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êŋ ma hi hadêŋ Yisu ba halaŋ hadêŋ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêŋ ba Yisu hathaŋ yani aêntêk, “Môlô lemhaviŋ yandum

* 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jon 4:14 * 4:43-45: Mat 13:57; Jon 2:23

* 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22

lavôñij lók nômibithi lomaloma ek mólô nônémimbiñ ya e?”

49 Êñ ma anyô bêñ êñ hanañ hadêñ Yisu, “Anyô bêñ, ôlêm kethen! Yenañ okna tem ema!”

50 *Ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala.”

Yôv ma ôpêñ hêvhaviñ Yisu anêñ abô ba hi 51 ma anêñ ñê ku êpôm yani ba enañ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.” 52 Êñ ma yani hanañ hik thêlô liñ nena wakma alê intu okna êñ mavi. Ma enañ, “Wakbôk yanñij hatôm 1 kilok ma liñij êñ hatak yani.”

53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êñ ma Yisu hanañ hadêñ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lók anêñ avômalô sapêñ êvhaviñ.

54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôñij yanñ êñ ek hik thô nena Wapômbêñ hêv yani ba halêm.

5

Anyô liñij Betesda te

1 Vêv ma Yisu hi daku Jerusalem ek êñjê avômalô Israel iniñ waklavôñ te. 2 Kasuk te hêk Jerusalem ba avômalô Israel elam nena Betesda. Kasuk êñ hêk habobo Jerusalem anêñ badêñ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniñ Unyak Abôlêk. Ba kapo danñ êyô êmô bahenñvi hêk loñ êñ. 3-4 Ma ñê lók liñij hatôm ñê maleñij pusip lók ñê venñij kambom ma ñê ivuvij ethak êk kapo danñ takêñ.* 5 Ma anyô te hawa liñij havuvij ba hêk kapo danñ êñ te hatôm sondabêñ 38. 6 Yisu hayê ôpêñ ma hayala nena liñij bôk hamô bô ba hanañ hik

yani liñ, “Lemhaviñ umbitak mavi e?”

7 Ma ôpêñ hanañ viyanñ, “Anyô bêñ, kasuk hathak liñaliñ ma anyôla miñ hamô ek nêm ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôñ ma doñtom anyô vi êlôk êmôñ ek ya.”

8 *Êñ ma Yisu hanañ hadêñ yani, “Umbiyô umiñ! Ma onja anêm yêm ba nu!” 9 Kethenñ oyanñ ma yani habitak mavi ba hawa anêñ yêm ba hi.

Wak êñ ma Sabat. 10 *Ba intu Israel iniñ ñê bêñbêñ enañ hadêñ anyô havuvij atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuñ hatip ek miñ onja yêm ba ombenñ ami.”

11 Ma ôpêñ hanañ viyanñ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanañ nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’”

12 Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Opalê intu hanañ nena onja anêm yêm ba nu?”

13 Avômalô bêñ anôñ êmô loñ êñ ba Yisu hêv i vê menañna ba hi. Ba intu ôpêñ hathôñ nena opalê.

14 Yôv ma Yisu habitak hayô unyak mathenñ anêñ piklêvôñ ma hayê ôpêñ hamô ma hanañ, “Ondañô. O lêk mavi hathak loñbô ba otak anêm kambom. Yakô malaiñ bêñ yanñ tem êpôm o.” 15 Êñ ma ôpêñ hi hanañ hadêñ Israel iniñ ñê bêñbêñ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”

16 Yisu hadum nôv takêñ hadêñ Sabat. Ba intu Israel iniñ ñê bêñbêñ ethañ yani. 17 Ma Yisu hanañ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêñ intu sapêñ ba hadum ku takêñ denañ. Ba intu ya tem yandum ku aêñ iyom.” 18 *Israel iniñ ñê bêñbêñ elañô abô êñ ma êyê nena Yisu lêk habuliñ abô balabuñ hathak Sabat ba hadum ku. Ma dalam Wapômbêñ nena Lambô ma

* 4:50: Mat 8:13 * 4:54: Jon 2:11 * 5:3-4: Nêlôkauk vi enañ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aentêk: Nêliñij takatu ba êk balê ek eyabiñ Anyô Bêñ anêñ anjela te halôk ba hadum kasuk êñ liñaliñ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôñ tem imbitak mavi. * 5:8: Mat 9:6 * 5:10: Neh 13:19; Jer 17:21 * 5:18: Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30

yanida hadum i hatôm Wapômbêḡ. Ba intu leḡiḡmaniḡ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ

19 *Ma Yisu hananḡ hadêḡ ḡê bêḡbêḡ, “Yananḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Ya ma Nakaduḡ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduḡ indum aêḡ iyom. Ya miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yenanḡ auk ami. Aêḡ ba nômkama sapêḡ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa. 20 Wakamik lahaviḡ ya anêḡ Nakaduḡ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêḡ ya. Aêḡ ba Nakaduḡ hatôm indum nôḡ takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêḡ anônḡ thô êndêḡ Nakaduḡ ba indum môlô nosonḡ kambom ek ku yanḡ sêbôk. 21 Wakamik hathak hik ḡê ḡama liḡ ba hêv lôkmala hadêḡ i. Ma aêḡ iyom ma ya Nakaduḡ tem yanêm lôkmala êndêḡ avômalô êtôm yada yalenḡhaviḡ. 22 *Ma wakamik hatak ku nedaḡô avômalô iniḡ abô halôk yabaheḡ. Ma yanida miḡ hadum ku êḡ ami. Aêḡ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêḡ iyom 23 *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduḡ vibinḡ intu elovak Lambô aêḡ iyom. Ma ḡê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

24 * “Yananḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba halaḡô yenanḡ abô ba hêvhaviḡ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. Ma Wapômbêḡ tem miḡ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ḡama yôv ba lêk hamô lôkmala anônḡ. 25 Yananḡ avanônḡ biḡ êndêḡ môlô. Avômalô ḡama tem nedaḡô ya Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ anêḡ abô. Ma

avômalô takatu ba esopa ma tem nêḡmô lôkmala. Wak te ma nôḡ takêḡ tem imbitak. Ma wak êḡ lêk hayô yôv.

26 “Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduḡ yahamô lôkmala aêḡ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êḡ êndêḡ avômalô. 27 Ma ya ma Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu. Aêḡ ba hatak ya ek yandum ku yandaḡô avômalô iniḡ abô.

28 “Môlô miḡ nosonḡ esak yenanḡ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ḡê ḡama nedaḡô ya Nakaduḡ yalenḡselo 29 *ba nimbiyô esak loḡbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêḡmô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema. 30 *Yada miḡ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenanḡ auk ami. Yahasopa Wakamik anêḡ auk atu ek yandaḡô avômalô iniḡ abô ek yanêm lôkmala mena ḡama êndêḡ i la. Yahasopa Wakamik anêḡ lahaviḡ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miḡ yahasopa yenanḡ yalenḡhaviḡ ami. Ba intu yenanḡ abô yahadum ma thêthônḡ.

Anyô vi evatho Yisu anêḡ abô loḡ

31 “Yahavatho yenanḡ abô loḡ êḡ ma tem miḡ avômalô nêḡnêḡmimbiḡ ya ami. 32 Ma doḡtom anyô yanḡ bôk havatho yenanḡ abô loḡ yôv. Ma yahayala nena anêḡ abô atu ba hananḡ hathak ya ma avanônḡ.

33 “Sêbôk ma môlô onanḡ hik Jon liḡ hathak ya ba yani bôk hananḡ abô avanônḡ. 34 Ma anyô pik te hatôm embatho yenanḡ abô loḡ e? Yahananḡ hathak Jon anêḡ abô êḡ ek môlô noja bulubiḡ. 35 Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêḡ deda êḡ sawa bidonḡ iyom.

36 * “Ma doḡtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya

* 5:19: Jon 5:30 * 5:22: Jon 5:27; Ap 10:42
3:15-18 * 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15
14:11

* 5:23: Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * 5:24: Jon
* 5:30: Jon 5:19; 6:38 * 5:36: Jon 3:2;

ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êḡ ma hamônḡ ek Jon anêḡ abô. ³⁷⁻³⁸ *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miḡ ôêvhaviḡ ya ami. Aêḡ ba môlô miḡ bôk olaḡô Wakamik laselo lôk ôyê yani tho-havloma ami ma anêḡ abô miḡ hêk haviḡ môlô ami aêḡ iyom. ³⁹ *Môlô othak utitiḡ Wapômbêḡ anêḡ kapya ba osoḡ nena tem nêḡm lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ môlô. Abô êḡ ma hik ya thô, ⁴⁰ ma doḡtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôḡ êḡ.

⁴¹ “Ya miḡ yahanariḡ abô êḡ ek avômalô nebami ya ami. ⁴² Ma doḡtom yahayala môlô! Môlô miḡ lemimhaviḡ Wapômbêḡ ami. ⁴³ Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanariḡ anêḡ abô bêḡ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doḡtom anyô te halêm ba hanariḡ yanida anêḡ abô, êḡ ma môlô othak owa yani thô! ⁴⁴ Môlô othak ôêv athêḡ lôkmanḡiḡ hadêḡ ôpatu ba lahaviḡ môlô. Ma doḡtom miḡ môlô malemkiḡlik hathak Wapômbêḡ doḡtom atu anêḡ lamavi ami. Êḡ ma tem nôḡnêḡmimiḡbiḡ aisé?”

⁴⁵ “Môlô othak ôêv malem hadêḡ Mose. Ma doḡtom tem enariḡ môlô bêḡ. Ba intu miḡ môlô lemimimbiḡ nena tem yanariḡ môlô bêḡ imiḡ Wakamik ma ami. Mi anôḡ! ⁴⁶ *Mose bôk hatô abô hathak ya yôv. Aêḡ ba môlô ôêvhaviḡ Mose anêḡ abô, êḡ ma tem nôḡnêḡmimiḡbiḡ ya imbiḡ. ⁴⁷ Ma doḡtom môlô miḡ ôêvhaviḡ abô atu ba yani hatô ami. Ba intu môlô miḡ ôêvhaviḡ yanariḡ abô haviḡ ami.”

6

Yisu havakôḡ anyô hatôm 5,000 (Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

* 5:37-38: Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18 * 5:39: Luk 24:27 * 6:15: Jon 18:36

¹ Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêḡ danḡ vi. Kasuk êḡ anêḡ athêḡ yanariḡ nena Taibelias. ² Ma avômalô bêḡ anôḡ bôk êyê lavôḡiḡ takatu ba hadum hathak avômalô lijiḡ ba intu esopa yani. ³ Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biḡ haviḡ anêḡ ḡê ku. ⁴ Avômalô Israel iniḡ waklavôḡ elami nena Hale ba Hi habobo.

⁵ Ma Yisu hayê avômalô bêḡ anôḡ êlêm ma hanariḡ hadêḡ Pilip, “Alalô nanêḡm vuli polom embenḡ êsê ek nabakôḡ avômalô takêntêk?” ⁶ Yani hayala nôḡm atu ba tem yani indum ba intu hanariḡ ek eyala Pilip anêḡ auk iyom.

⁷ Ma Pilip hanariḡ viyanariḡ, “Alalô nandum ku êtôm ayôḡ bahenḡvi ba lahavulô la anêḡ vuli ma miḡ hatôm nanêḡm polom vuli ek avômalô tomtom neḡariḡ dokte dokte ami!”

⁸ Êḡ ma ḡê ku te anêḡ athêḡ nena Andulu, Saimon Pita anêḡ yanariḡ molok, hanariḡ nena, ⁹ “Nôḡḡô okna êntêk anêḡ polom bali yaôḡnena bahenḡvi lôk alim yaôḡna lokwanḡju. Ba nôḡm êḡ hatôm avômalô nôḡmbêḡ êntêk e?”

¹⁰ Ma Yisu hanariḡ, “Nonariḡ êndêḡ avômalô ek nêḡndôk nêḡmô biḡ.” Kamunḡ bêḡ anôḡ hamô loḡ êḡ ba anyô sapêḡ êlôk êḡmô. Thêlô hatôm 5,000. ¹¹ Êḡ ma Yisu hawa polom ma hateḡ mek ba havani hatôm thêlôniḡ lenḡiḡhaviḡ vêḡm ma hadum aêḡ hathak alim ju atu haviḡ.

¹² Thêlô eyariḡ ba lenḡiḡviyak ma Yisu hanariḡ hadêḡ anêḡ ḡê ku nena, “Môlô nusup nôḡm wata sapêḡ esak doḡtom ma miḡ nôḡmibiḡ ni ami.” ¹³ Êḡ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumiḡ ba lahavuju.

¹⁴ *Ma avômalô êyê lavôḡiḡ êḡ ba enariḡ, “Avanôḡ! Sêbôk ma enariḡ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk

* 5:46: Ap 3:22 * 6:14: Lo

lêk halêm yôv.”¹⁵ *Êñ ma idum ek nebalonj yani ek imbitak êtôm iniñ kinj. Ma hayala iniñ auk êñ, ba intu hatak lonj êñ ma havôhi dum atu hathak lonjbô.

Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê

(*Mat 14:22-33; Mak 6:45-52*)

¹⁶ Yanjsinj ma anêñ nê ku i tamu kasukthôm anêñ danj. ¹⁷ Bôlôvôñ ma miñ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeñ ba i tuvulu Kapaneam. ¹⁸ Ma lovak bêñ te hayuv ba kasuk hik bêñ. ¹⁹ Thêlô ivusinj yeñ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu havenj kasukthôm anêñ dômlê ba halêm habobo yeñ ba hadum thêlô êkô kambom. ²⁰ Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Yada êntêk! Miñ nôkô ami.” ²¹ Êñ ma thêlô leñinj mavi ba êlôk ek yani ni yeñ kapô. Ma kasana ma yeñ hi hathak liñ danj.

²² Haviyô hayañ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêñ danj vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeñ doñtom iyom hamô ba nê ku iyom ethak yeñ êñ ba i. Ma Yisu miñ hathak yeñ êñ haviñ anêñ nê ku ba hi ami ma mi. ²³ Êñ ma avômalô Taibelias iniñ yeñ doho êlêm ebobo lonj atu ba Anyô Bêñ hava polom liñ halôk ba thêlô eyañ. ²⁴ Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêñ nê ku miñ êmô ami. Êñ ma thêlô ethak yeñ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

²⁵ Avômalô i êpôm Yisu hêk lonj atu ma enañ, “Kêdôñwaga, anğê te intu hólêm lonj êntêk?”

²⁶ Ma Yisu hanañ nena, “Yanañ avanôñ binj êndêñ mólô. Mólô bôk oañ polom aleba lemimviyak. Ba intu mólô ôbôlêm ya. Ma lavôñinj ma mólô bôk ôyê ma doñtom ôthôñ palinj denañ. ²⁷ *Nundum ku ek

noja nôm atu ba tem nêmbôlêm lôkmala ba nêmbôlêm êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Wakamik Wapômbêñ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêñ Nakaduñ ba tem nêmbôlêm lôkmala êñ êndêñ mólô. Ma miñ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”

²⁸ Êñ ma thêlô enañ, “Wapômbêñ lahavinj yêlô nandum ku malê?”

²⁹ *Ma Yisu hanañ, “Wapômbêñ anêñ ku nena nônêmbimbinj ôpatu ba yani hêv ba halêm.”

³⁰⁻³¹ *Êñ ma thêlô enañ hik yani liñ, “Undum lavôñinj te ek yêlô nagê ma tem nanêmbimbinj anêmbô. Mose bôk hêv mana hadêñ yêlôlaninj bumalô ba eyañ hamô lonj thiliv ba eto aêntêk,

‘Yani hêv polom anêñ malak leñ hadêñ avômalô ba eyañ.’
Etak Ijip 16:4

Ma o, tem undum lavôñinj alê yañ?”

³²⁻³³ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avanôñ binj êndêñ mólô nena Anyô Bêñ hêv anyô te ba halêm anêñ malak leñ ba hêv lôkmala hadêñ avômalô hatôm polom anôñ. Ba intu Wakamik iyom hêv nômbôlêm anêñ malak leñ hadêñ mólô. Ma miñ Mose hêv ami.”

³⁴ Êñ ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, wak nômbêñ intu sapêñ ma nêmbôlêm polom êñ êndêñ yêlô.”

³⁵ *Êñ ma Yisu hanañ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêñ ya ma tem miñ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhavinj ya ma tem miñ esakmuninj ek inum ñañ ami. ³⁶ Ma doñtom bôk yahanañ hadêñ mólô yôv. Mólô lêk ôyê ya ma miñ mólô ôêvhavinj ami. ³⁷⁻⁴⁰ *Lêk yahalêm anêñ malak leñ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêñ lahavinj. Ma miñ yahalêm ek yasopa yada yenañ yalenhavinj ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduñ ba êvhavinj ma tem neja

* 6:27: Jon 6:48-58 * 6:29: 1Jon 3:23 * 6:30-31: Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18 * 6:35: Jon 4:14 * 6:37-40: Jon 10:28-29; 17:12

lôkmala anêḡ atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ dan ma tem yangik thêlô liḡ. Êntêk ma Wakamik anêḡ lahavij. Ba intu miḡ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya te ami. Milôk. Pik lo leḡ anêḡ dan ma tem yangik thêlô liḡ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ lahavij. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêḡ ya ma tem nêlêm êndêḡ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêḡ ya ma tem miḡ yandupunij yani ami.”

⁴¹ Avômalô Israeḡ elanḡ Yisu anêḡ abô êḡ “Ya ma nôḡm atu ba halôk anêḡ malak leḡ ba halêm.” Êḡ ma enaḡ abô munuḡmunuḡ ⁴² *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêḡ nakaduḡ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaḡ nena halôk anêḡ malak leḡ ba halêm?”

⁴³ Ma Yisu hanaḡ, “Môlô bônôḡ! ⁴⁴ *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêm êndêḡ ya. Ma pik lo leḡ anêḡ dan ma tem yangik avômalô takêḡ liḡ nimbiyô esak lonḡbô. ⁴⁵ Plopet te bôk hato abô halôk kapy aêntêk, “Wapômbêḡ tem nêḡm auk êndêḡ avômalô sapêḡ.” *Aisaia 54:13*

Avômalô takatu ba elanḡ Wakamik anêḡ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya. ⁴⁶ *Anyô te miḡ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô havij Anyô Bêḡ ba halêm iyom intu hayê. ⁴⁷ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô hêvhavij ya ma lêk hawa lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ yôv. ⁴⁸ *Ya ma polom lôkmala. ⁴⁹ Môlônim bumalô takatu ba eyaḡ mana hamô loḡ thiliv bôk ema yôv. ⁵⁰ Ma polom atu ba halêm anêḡ malak leḡ ba avômalô eyaḡ tem miḡ nema ami.

⁵¹ Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêḡ malak leḡ. Anyô te hayaḡ, êḡ ma tem êḡmô lôkmala êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Polom êḡ ma yenaḡ vathiap ek yanêḡm ek avômalô pik neja lôkmala.”

⁵² Ma avômalô Israeḡ elanḡ abô êḡ ma kapôlôḡḡḡḡ ḡḡḡḡ ba enaḡ nena, “Anyô êntêk hatôm nêḡm anêḡ vathiap êndêḡ alalô ba anḡaḡ aisê?”

⁵³ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Môlô miḡ oaḡ ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ vathiap lôk unum anêḡ thalaleḡ ami, ma tem miḡ noja lôkmala ami. ⁵⁴⁻⁵⁵ Yenaḡ vathiap ma nôḡm anôḡ biḡ ek nejaḡ, ma yenaḡ thalaleḡ ma nôḡm anôḡ biḡ ek ninum. Ba intu anyô hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ ma yani hawa lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Ma pik lo leḡ anêḡ dan ma tem yangik yani liḡ. ⁵⁶ Ôpatu ba hayaḡ yenaḡ vathiap lôk hanum yenaḡ thalaleḡ intu hamô havij ya ma yahamô havij yani. ⁵⁷ *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala aêḡ iyom. Aêḡ ba ôpatu ba hayaḡ ya ma tem êḡmô lôkmala aêḡ iyom. ⁵⁸ Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêḡ malak leḡ. Sêbôk ma bumalô eyaḡ mana ba bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaḡ polom êḡ, ma tem enja lôkmala anôḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.” ⁵⁹ Yisu hamô unyak yeḡ anêḡ Kapaneam ma hadôḡ avômalô hathak auk takêḡ.

Yisu anêḡ ḡê ku doho êdô yani

⁶⁰ Avômalô takatu ba esopa Yisu elanḡ abô takêḡ ma bêḡ anôḡ êpôlik ba enaḡ, “Abô êntêk ma abôma ba opalê hatôm endanḡ?”

⁶¹ Yisu hayala nena thêlô enaḡ abô munuḡmunuḡ hathak abô atu. Êḡ ma hanaḡ, “Abô êntêk habulij

* 6:42: Mat 13:55 * 6:44: Jon 6:65 * 6:46: Jon 1:18 * 6:47: Jon 3:15-16 * 6:48: Jon 6:32,58 * 6:57: 1Jon 3:24

môlô e? ⁶² Ma môlô ôyê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu havôhi daku loḡ sêbôk atu ba yani hamô, êḡ ma tem môlô lemimimbi aisê? ⁶³ Lovak Matherḡ da hêv lôkmala hadêḡ avômalô. Ma avômalô pik miḡ êtôm ami. Abô takatu ba yahanarḡ hadêḡ môlô ma ida hamô lôkmala ba halêm anêḡ Lovak Matherḡ ba hêv lôkmala êḡ hadêḡ môlô. ⁶⁴⁻⁶⁵ *Ma doḡtom môlô doho miḡ ôêvhaviḡ ami. Ba intu bôk yahanarḡ hadêḡ môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêḡ ya iyom intu tem enja lôklokwaḡ ek êlêm êndêḡ ya.”

Aêḡ ba môḡ anôḡ ma Yisu hadôḡ avômalô ba hayala ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami. Ma hayala ôpatu ba tem enarḡ yani bêḡ aêḡ iyom.

⁶⁶ Êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ elarḡ abô êḡ ma êpôlik hathak yani ba miḡ esopa yani hathak loḡbô ami.

⁶⁷ Yisu hanarḡ hik ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu liḡ, “Ma môlô lemimhaviḡ unu imbiḡ e?”

⁶⁸ *Ma Saimon Pita hanarḡ viyarḡ, “Anyô Bêḡ, yêlô ana êndêḡ opalê am? Anêm abô iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmoê êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ⁶⁹ Ma yêlô êvhaviḡ ba ayala katô nena o ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Matherḡ.”

⁷⁰ Ma Yisu hanarḡ, “Bôk yahatak môlô laumiḡ ba lahavuju ek numbitak yenaḡ ḡê ku. Ma doḡtom môlônim anyô te ma ḡgôk.” ⁷¹ Yani hanarḡ hathak Judas, Saimon Iskaliot anêḡ nakaduḡ. Yani ma ḡê ku laumiḡ ba lahavuju takatu te ma doḡtom wak te am ka tem yani enarḡ Yisu bêḡ.

7

Yisu hayê waktavôḡ bêḡ halôk Jelusalem

¹ *Vêm ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ idum ek nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma hi havenḡ

Galili lôbôlôbô iyom. ² *Ma avômalô Israel iniḡ waktavôḡ te habobo ba elam nena Elav Unyak Alôkḡarḡ.

³ Êḡ ma Yisu anêḡ iviyarḡ ibi yani liliḡ ba enarḡ, “Waktavôḡ Elav Unyak Alôkḡarḡ lêk hayô ba otak loḡ êntêk ma nu Judia ek anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê lavôḡiḡ takatu ba hothak hudum. ⁴ Lemhaviḡ avômalô sapêḡ neyala o, êḡ ma miḡ umbuḡ o ami. Bôk huik o thô yôv ba intu nu yarḡ ek avômalô sapêḡ neyala o!” ⁵ *Yisu anêḡ iviyarḡ miḡ êvhaviḡ yani ami ba intu enarḡ aêḡ.

⁶ Ma Yisu hanarḡ viyarḡ, “Yenaḡ waktavôḡ yana Jelusalem ma mi denarḡ. Ma môlô ma wak sapêḡ ma mavi. ⁷ Avômalô pik miḡ hatôm nêpôlik ek môlô ami. Ma yahik avômalô pik iniḡ kambom thô ba intu êpôlik hathak ya. ⁸ Môlô nu ôḡgô waktavôḡ atu. Ma yenaḡ waktavôḡ yana Jelusalem miḡ lêk hayô ami denarḡ ba intu tem miḡ yana daku ami.” ⁹ Êḡ ma hamô Galili.

¹⁰ Aêḡ ba anêḡ iviyarḡ êmôḡ ba i ek nêgê waktavôḡ êḡ. Ma yani havenḡ i yam ma doḡtom miḡ hik i thô ami. ¹¹ Ma Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ takatu ba êyê waktavôḡ êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba enarḡ, “Anyô êntêk hamô êsê?”

¹² Ma avômalô nômbêḡ êḡ enarḡ abô thikuthik bêḡ anôḡ hadêḡ i hathak yani. Vi enarḡ, “Yani anyô mavi anôḡ.” Ma vi enarḡ, “Mi. Yani ḡasau avômalô.” ¹³ Ma avômalô êkô ek iniḡ ḡê bêḡbêḡ ba intu miḡ imiḡ piklêvôḡ ek nenaḡ iniḡ auk bêḡ ami.

¹⁴ Waktavôḡ Elav Unyak Alôkḡarḡ anêḡ wak te malêvôḡ hayô. Ma Yisu hi unyak mathenḡ anêḡ piklêvôḡ ba hêv auk hadêḡ avômalô. ¹⁵ *Israel iniḡ ḡê bêḡbêḡ elarḡ Yisu anêḡ abô êḡ ma esonḡ

* 6:64-65: Jon 6:44; 13:11 * 6:68: Mat 16:16

* 7:1: Jon 5:18 * 7:2: Wkp 23:34 * 7:5:

Ap 1:14 * 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47

kambom ba enañ, “Aisê ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniñ abô balabuñ? Kêdôñwaga te miñ hadôñ yani ami.”

16 *Ma Yisu hanañ viyañ, “Auk atu ba yahêv hadêñ môlô halêm anêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yenañ auk ami. 17 Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviñ, yani tem eyala nena yenañ auk êñ halêm anêñ Wapômbêñ mena halêm anêñ yada yenañ auk iyom. 18 *Ôpatu ba habam yanida hadum aêñ ek enja athêñ lôkmanñiñ. Ma doñtom ôpatu ba hadum ku ek avômalô neham anyô atu ba hêv yani ba halêm, ôpêñ ma hanañ abô avanôñ. Ma miñ hasau avômalô ami. 19 *Mose bôk hêv abô balabuñ hadêñ môlô yôv. Ma doñtom môlônim anyô te miñ hasopa abô balabuñ takêñ ami! Ma môlô udum ek unñwik ya vônô eka?”

20 *Ma avômalô enañ viyañ, “Nñgôk hamô haviñ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”

21 Ma Yisu hanañ, “Bôk yahadum ku te hadêñ Sabat nena yahadum anyô havuviñ atu mavi. Êñ ma hadum ba môlô osoñ kambom! 22 *Odanô! Môlô osoñ nena Mose hêv abô balabuñ neñgothe anyô kupik hadêñ môlô. Ma doñtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êñ habitak hadêñ Sabat ma môlô othak osopa aêñ iyom. 23 *Abô balabuñ neñgothe kupik ma bêñ ek abô balabuñ Sabat. Ba intu môlô oñgothe okna kupik hadêñ Sabat ek môlô miñ numbuliñ Mose anêñ abô balabuñ atu ami. Ma nindum anyô mavi ma bêñ ek neñgothe kupik! Aêñ ba yahatôm yandum anyô te liñkupik lôkthô mavi êndêñ Sabat. Ma môlô lemimmaniñ eka?”

24 Noja auk thêthôñ esak ku lo loñ vêmam. Ma miñ ôñgô iyom ma nundum abô esak ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

25 Êñ ma avômalô Jerusalem doho enañ, “Ôpêntêk intu ba nê bêñbêñ idum ek nijik vônô, e? 26 Ôñgô, yani hanañ abô hamiñ piklêvôñ ma nê bêñbêñ êyê iyom. Yakô ek thêlô neyala nena ôpêñ ma Mesia la. 27 *Ma doñtom ôpêntêk ma ayala anêñ malak ôdôñ. Ma Mesia atu halêm ma tem miñ nayala anêñ malak ôdôñ ami.”

28 *Yisu hamiñ unyak mathen anêñ piklêvôñ ma halanô thêlônin abô. Êñ ma halam, “Môlô oyala ya lôk yenañ malak ôdôñ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma Wapômbêñ anôñ atu ba môlô ôthôñ yani paliñ ba miñ yahalêm hatôm yadanañ auk ami. 29 Yahalêm anêñ yani atu ba hêv ya ba yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”

30 *Thêlô elañô abô êñ ba idum ek nebalon yani ma doñtom anêñ waklavôñ miñ hayô ami denañ. Ba intu miñ hatôm anyôla embalon yani ami. 31 Avômalô nômbêñ atu ba êmô ma êyê. Bêñ anôñ ma êvhaviñ yani ba enañ thikuthik, “Anyôla tem miñ emben yam ba indum lavôñiñ bêñ anôñ êmôñ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la.”

32 Nê Palisi elañô thêlônin abô. Êñ ma thêlô lôk nê bêñbêñ êbôk da êv thêlônin sôp bidon ba i ek nebalon Yisu.

33 Ma Yisu hanañ, “Sawa bidon ma tem yamô imbiñ môlô vêm ma tem yambôna êndêñ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. 34 *Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ

* 7:16: Jon 12:49; 14:10 * 7:18: Jon 8:50

8:48; 10:20 * 7:22: Stt 17:9-13; Wkp 12:3

* 7:28: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44

* 7:19: Ap 7:53; Lom 2:21-24 * 7:20: Jon

7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:27: Jon 7:41; 9:29

* 7:34: Jon 8:21; 13:36

hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.”

35 Ma Israhel inij nê bêñbêñ enañ hadêñ thêlôda, “Tem ni êsê ba miñ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loñ atu ba alalôaniñ avômalô sêbôk ba ilupunij i ba lêk êmô haviñ nê daluk ek êndôñ thêlô e? 36 Yani anêñ auk aisê ba intu hanañ aêñ, ‘Tem mólô nômbôlêm ya, ma doñtom tem miñ hatôm nôpôm ya ami lôk miñ hatôm unu loñ atu ba yahamô ami.’ ”

Yisu ma ñañ lôkmala

37 *Waklavônñ bêñ êñ anêñ ðañ ma bêñ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiñ unyak mathen kapô ma halam, “Anyô te hathakmuniñ ek inum ñañ ma êlêm êndêñ ya. 38 *Abô te hêk Wapômbênñ anêñ kapya ba hanañ, ‘Ñañ atu ba hêv lôkmala tem endañviñ êndôk avômalô takatu ba êvhaviñ ya inij kapôlônñiñ ba endañ endeba ni.’ ” 39 *Yisu hanañ abô êñ hathak Lovak Mathenñ atu ba tem nêñ êndêñ avômalô takatu ba êvhaviñ. Yani miñ hama ba haviyô ami ðenañ ba intu Lovak Mathenñ miñ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdônñ ju

40 *Avômalô doho elañô Yisu anêñ abô êñ ma enañ, “Avanônñ biñ! Alalô ayabiñ plopet te! Ôpêñ êntêk êñ!”

41-42 *Ma vi enañ, “Yani ma Mesia!”

Ma vi enañ, “Mi. Wapômbênñ anêñ kapya hanañ, ‘Mesia ma tem imbitak anêñ Devit anêñ thalalenñ anêñ malak Betlehem.’ Ma doñtom yani ma anyô Galili te.” 43 Aêñ ba avômalô evak i vose hi ôdônñ ju. 44 Anyô doho leñiñ haviñ nebalonñ yani, ma doñtom miñ evalonñ ami.

* 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14

* 7:38: Ais 58:11

* 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4

* 7:40: Lo 18:15; Jon 6:14

* 7:41-42: Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2

* 7:46: Mak 1:22

* 7:48: Jon 12:42

* 7:50: Jon 3:1-2

* 7:52: Jon 7:41-42

* 7:52: Nê lôkaur vi leñiñhabi

nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miñ hato ami, ma anyôla hato havenñ jam.

Israhel inij nê bêñbêñ miñ êvhaviñ Yisu ami

45 Êñ ma nê bêñbêñ inij sôp bidonñ êvôi ek nê bêñbêñ êbôk da lôk nê Palisi. Ma thêlô enañ, “Aisê ba mólô miñ ovalonñ yani ba owa ba ôlêm ami?”

46 *Ma sôp bidonñ takêñ enañ, “Anyô êñ hanañ abô atu ba miñ anyô la bôk hanañ ami.”

47 Ma Palisi ethañ thêlô ba enañ, “Ôpêñ bôk hasau avômalô bêñ anônñ. Ma lêk hasau mólô haviñ e? 48 *Ma alalôaniñ nê bêñbêñ lôk Palisi takêntêk inij anyô te hêvhaviñ yani e? 49 Ma mi! Avômalô alonañ takêñ êthônñ Mose anêñ abô balabunñ paliñ. Ba intu Wapômbênñ tem injiki vônô!”

50 *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêñ Yisu halanô abô takêñ ma hanañ hadêñ thêlô, 51 “Alalôaniñ abô balabunñ hanañ nena nijik anyô te vônô oyanñ e? Mi. Nadaanô anêñ abô ba nayala nôñ takatu ba hadum vêmam.”

52 *Ma thêlô enañ viyanñ, “O Galili hatôm ôpêñ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbênñ anêñ kapya katô ma tem oyala nena plopet te tem miñ êlêm anêñ Galili ami.”

[*Avi sek**

53 Yôv ma avômalô i inij unyak.

8

1 Ma Yisu hi Dum Oliv. 2 Haviyô hayañ wak hapup ma Yisu havôhi unyak mathenñ anêñ piklêvônñ. Ma avômalô êlêm êdêñ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêñ thêlô. 3 Nê Palisi lôk nê lôkaur hathak abô balabunñ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiñ nê bêñbêñ malenñiñ. 4 Ma enañ hik Yisu liñ, “Kêdônñwaga, lêk yêlô ayê

avi êntêk hêk haviņ anyô lôk avi te. ⁵ *Ma Mose anêņ abô balabuņ hanaņ nena avi anêņ aêņ ma nijik vônô esak valu. Ba lemhabi aisê?" ⁶ Iniņ auk êņ ma hatôm gwasilim ek neja yani êmô ek nenaņ yani bêņ.

Ma donjom Yisu hakôm ba hatô abô hêk pik hathak banğwasin. ⁷ *Ma enaņ hik liņ mathalaleņ aleba yani haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ thêlô, "Môlô te hayala nena miņ hadum kambom te ami êņ ma enja valu ba injik avi êntêk esak êmôn." ⁸ Êņ ma hakôm ba hatô abô hêk pik hathak loņbô.

⁹ Thêlô elañô abô êņ ma thêlô tomtom etak loņ êņ ba i. Nê iniņ sondabêņ bêņ anônê êmônê ba i. Ma anyô vi even yam aleba Yisu lo avi êņ iyom êmô. ¹⁰ Ma Yisu haviyô hamiņ ma hanaņ hadêņ yani, "Livôn, nê takatu ma lêk i êsê ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o vônô?"

¹¹ *Ma avi êņ hanaņ, "Anyô Bêņ, anyô mi."

Êņ ma Yisu hanaņ, "Ya miņ yahadam abô ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm kambom êņ!"]

Yisu ma pik anêņ deda

¹² *Yisu hanaņ abô hadêņ avômalô hathak loņbô nena, "Ya ma hatôm avômalô pik iniņ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja deda atu ba nêmlôk mala anônê ma tem miņ ember loņ momaņiniņ ami. Milôk."

¹³ Ma Palisi enaņ, "Oda hovatho anêm abô loņ ba abô êņ ma miņ abô avanônê ami."

¹⁴ *Ma hanaņ viyaņ, "Avanônê, lêk yahavatho yenaņ abô loņ. Ma yahayala loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana. Ba intu yenaņ abô ma avanônê. Ma

donjom môlô ôthôn loņ atu ba yahamô ba yahalêm lôk loņ atu ba tem yana paliņ. ¹⁵ *Môlô othak osopa avômalô pik iniņ auk ba udum abô aêntêk, 'anyô êntêk ma mavi' mena 'avi êntêk ma kambom'. Ma donjom yada miņ aêņ ami. ¹⁶ *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yai adum ku êņ haviņ i. Ma miņ yahadam abô hathak yada yenaņ auk ami ma mi. Ba intu yahadam ek yandum abô, ma yenaņ abô ma avanônê iyom. ¹⁷ *Môlôda unim abô balabuņ hanaņ aêntêk, 'Anyô lokwanju idum abô ba enaņ abô te iyom êņ ma abô avanônê.' ¹⁸ *Ma yada yahavatho yenaņ abô loņ. Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu havatho yenaņ abô loņ haviņ."

¹⁹ Êņ ma nê Palisi enaņ hik yani liņ, "Lemambô hamô êsê?"

Ma Yisu hanaņ viyaņ, "Môlô oyala ya, êņ ma tem noyala Wakamik imbiņ. Ma donjom môlô ôthôn ya ba intu ôthôn Wakamik haviņ."

²⁰ *Yisu hanaņ abô takêņ lôk hadôn avômalô hamô unyak mathen anêņ piklêvônê hamô habobo loņ êv da halôk. Ma anêņ waklavônê miņ lêk hayô ami denaņ ba intu miņ evaloņ yani ami.

Yisu anêņ malak ôdônê

²¹ *Yisu hanaņ hathak loņbô. "Tem yana. Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kambom atu ôthôn ya paliņ tem injik môlô vônô ba miņ hatôm unu loņ atu ba yaha ami."

²² Israêl iniņ nê bêņbêņ elañô abô êņ ma thêlôda enaņ hadêņ i nena, "Aisê ka yani hanaņ, 'Môlô miņ hatôm unu loņ atu ba yaha ami'? Yakô yanida injik i vônô la?"

²³ *Ma donjom Yisu hanaņ hadêņ thêlô, "Môlônim loņ ma pik êntêk.

* 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * 8:7: Lo 17:7 * 8:11: Jon 5:14 * 8:12: Ais 49:6; Jon

1:4-9; 9:5; 12:46 * 8:14: Jon 5:31-32; 7:28 * 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29

* 8:17: Lo 19:15 * 8:18: 1Jon 5:9 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23:

Jon 3:31

Ma yenañ loñ ma malak leñ. Môlô ma avômalô pik ma doñtom ya ma miñ anyô pik êntêk ami. ²⁴ Ma miñ môlô ôêvhaviñ abô êntêk ‘Yada Yahamô’ ami, êñ ma tem noma. Ba intu bôk yahanañ hadêñ môlô yôv nena môlô othak udum kambom lomalomama ba tem noma.”

²⁵ Thêlô enañ hik yani lin, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanañ, “Sêbôk ba môñ anôñ ma yahanañ hadêñ môlô. ²⁶ Yahatôm yanañ môlônim kambom lomalomama bêñ. Ma doñtom Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôñ. Ba yahanañ anêñ abô ba yahanañ hadêñ avômalô pik.”

²⁷ Thêlô êthôñ Yisu anêñ abô atu ba hanañ hathak Lambô. ²⁸ *Aêñ ba yani hanañ hadêñ thêlô, “Wak te am ka tem môlô nôsôkwêñ ya Anyô Anêñ Nakaduñ atu. Êñ ma tem noyala nena Yada Yahamô ba yahanañ abô takatu ba Wakamik hik thô hadêñ ya ma miñ yahadum nômlate hatôm yada yenañ auk ami. ²⁹ Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu hamô haviñ ya. Yahadum nômkama hatôm anêñ lahaviñ. Aêñ ba miñ hatak ya ba yahamô daluk ami.” ³⁰ Avômalô bêñ anôñ elañô Yisu anêñ abô êñ ba êvhaviñ.

Avômena ethak idum hatôm lami

³¹ Yisu hanañ hadêñ avômalô Israel takatu ba êvhaviñ yani nena, “Môlô ovaloñ yenañ abô loñ lôklokwan, êñ ma môlô ma yenañ ñê ku anôñ. ³² Ma tem noyala nôm avanôñ. Ma nôm avanôñ êñ tem epole yak atu ba havuvi môlô loñ vê.”

³³ *Ma thêlô enañ viyañ, “Aisê! Yêlô ma Ablaham anêñ limi ba anyôla ma miñ yêlôaniñ alañ ami. Ma honañ aêñ eka?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ viyañ, “Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô nena ñê takatu ba ethak idum kambom, êñ ma hatôm yak havalon i loñ ba intu kambom habitak thêlônin alañ. ³⁵ Ma ñê takatu ba ewa hêk loñ buyañ ma iniñ alañ hamô. Ba intu ñê êñ ma miñ unyak alañ anêñ thalaleñ te ami. Nakaduñ iyom intu unyak alañ anêñ avômalô wak nômbêñ intu sapêñ. ³⁶ Aêñ ba ya Nakaduñ yahapole môlônim yak vê, ma yak êñ tem miñ embalon môlô loñ esak loñbô ami. ³⁷ Yahayala nena môlô ma Ablaham anêñ limi, ma doñtom yenañ abô ma miñ hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu udum ek ungwik ya vônô. ³⁸ Yahathak yahanañ abô hathak nômkama takatu ba Wakamik hathak hik thô hadêñ ya. Ma môlô othak udum hatôm atu ba olañô hêk lemimambô.”

³⁹ *Thêlô enañ viyañ, “Ablaham ma yêlôaniñ wakamik.”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô ma Ablaham anêñ limi, êñ ma tem nosopa anêñ bôk lo loñ. ⁴⁰ Odañô! Wapômbêñ hanañ abô avanôñ hadêñ ya ba yahanañ abô êñ hadêñ môlô. Ma lêk môlô udum ek ungwik ya vônô! Ablaham miñ hadum aêñ ami. Ma môlô aisê? ⁴¹ *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enañ, “Yêlô miñ avômena loñ sawa ami. Wapômbêñ da intu yêlôaniñ wakamik. Ma o?”

⁴² Ma Yisu hanañ, “Yahalêm anêñ Wapômbêñ ba êntêk yahamô. Yani hêv ya ba yahalêm ma miñ yada yahalêm hathak yenañ auk ami. Ba intu Wapômbêñ môlônim Lemambô, êñ ma tem môlô lemimimbiñ ya aêñ iyom. ⁴³ Môlô ôdô yenañ abô. Ba intu môlô ôthôñ yenañ abô denañ. ⁴⁴ *Sêbôk ba môñ anôñ ma Sadan anyô hik avômalô

* 8:28: Jon 3:14 * 8:33: Mat 3:9 * 8:34: Lom 6:16,20 * 8:39: Mat 3:9 * 8:41: Ais 63:16 * 8:44: 1Jon 3:8

vônô mayaliv ba êntêk hadum aêḡ havenḡ denaḡ. Nôm avanôḡ te miḡ hamô haviḡ yani ami. Ba intu hadô nôm avanôḡ sapêḡ. Yani ma anyô abôyaḡ lôk abôyaḡ anêḡ alaḡ. Aêḡ ba abôyaḡ ma anêḡ abô anôḡ ba intu hanaḡ abôyaḡ iyom. Ma môlônim lemambô ma Sadaḡ êḡ ba anêḡ nali ma môlô ba intu osopa anêḡ lahaviḡ. ⁴⁵ Ma ya anyô loḡ buyaḡ ba yahanaḡ abô avanôḡ. Ba intu môlô miḡ ôêvhaviḡ ya ami. ⁴⁶ *Môlô te hatôm injik yenaḡ kambom thô e? Yakô yenaḡ abô ma avanôḡ ma aisê ba miḡ môlô ôêvhaviḡ ya ami? ⁴⁷ *Wapômbêḡ anêḡ nali ma ethak elañô anêḡ abô. Môlô ma miḡ Wapômbêḡ anêḡ nali ami. Ba intu miḡ olaḡô anêḡ abô ami.”

Yisu hanaḡ abô hathak yanida

⁴⁸ *Avômalô Israeḡ enaḡ Yisu anêḡ abô viyaḡ, “Avanôḡ! O anyô Samalia te ba ḡgôk hamô haviḡ o!”

⁴⁹ Ma Yisu hanaḡ, “ḡgôk miḡ hamô haviḡ ya ami. Yahalovak Wakamik vibiy. Ma môlô miḡ ollovak ya vibiy ami. ⁵⁰ Miḡ yada yahadum ek avômalô nebam ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu hadum ek avômalô nebam ya ma tem endañô avômalô iniḡ abô. ⁵¹ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ôpatu ba hasopa yenaḡ abô ma tem miḡ ema ami. Mi anôḡ.”

⁵² Avômalô Israeḡ enaḡ, “Yêlô lêk ayala nena ḡgôk hamô haviḡ o. Ablaham lôk plopet sapêḡ bôk ema yôv. Ma doḡtom oda honaḡ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaḡ abô ma tem miḡ ema ami.’ ⁵³ O bêḡ ek yêlôaniḡ bumalô Ablaham, e? Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêḡ bôk ema haviḡ. Ma hosonḡ nena o anyô bêḡ e?”

⁵⁴ Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Yahabam yada, êḡ ma nôm oyaḡ. Wakamik atu ba môlô olam nena unim Wapômbêḡ, yani êḡ intu habam ya. ⁵⁵ Ma doḡtom môlô miḡ oyala yani ami ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba yahanaḡ nena yahathôḡ yani paliḡ, êḡ ma tem yambitak anyô abôyaḡ êtôm môlô. Aêḡ ba yahayala yani ba intu yahasopa anêḡ abô. ⁵⁶ Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala nena tem yalêm ba lamavi anôḡ. Ma hayê yenaḡ waklavôḡ êḡ ma hadum yani lamavi anêḡ dôêḡ.”

⁵⁷ Avômalô Israeḡ enaḡ hadêḡ Yisu, “Anêm sondabêḡ miḡ hatôm 50 ami denaḡ ma honaḡ nena bôk hôyê Ablaham. Hosau!”

⁵⁸ *Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Ablaham miḡ habitak ami denaḡ, ma yada bôk yahamô yôv.” ⁵⁹ Thêlô elañô abô êḡ ma ewa valu ek nijik yani esak. Ma doḡtom Yisu hêv i vê menañna hêk unyak matherḡ anêḡ piklêvôḡ ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

¹ Yisu havenḡ ba hi ma hayê anyô mapusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma mapusip. ² *Ma anêḡ ḡê ku enaḡ hik yani liḡ, “Kêdôḡwaga, opalê intu hadum kambom ba talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêḡ da anêḡ kambom mena lambô lo talêbô iniḡ e?”

³ *Ma Yisu hanaḡ, “Wapômbêḡ hadum ku êḡ hathak ôpêḡ ek avômalô pik nêgê. Ma miḡ ôpêḡ mena lambô lo talêbô iniḡ kambom ami. Mi. ⁴ Deda hêk denaḡ ba alalô nandum ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêḡ ku. Bôlôvôḡ tem êyô ba miḡ hatôm anyô nindum

* 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * 8:47: 1Jon 4:6

* 8:48: Mak 3:21-22 * 8:51: Jon 5:24

* 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Ese 18:20; Luk 13:2,4

* 9:3: Jon 11:4 * 9:5: Mat 5:14; Jon 8:12

ku ami. ⁵ *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniñ deda.”

⁶ *Êñ ma yani hasôwapôk hathak pik ma hayelan aleba habitak malim. Ma hawa ba hatak hathak anyô mapusip êñ madaluk. ⁷ Ma hanañ hadêñ yani, “Nu usik o êndôk kasuk Siloam.” (Athêñ Siloam êñ anêñ ôdôñ nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêñ hi hathik i. Ma hale halêm hathak loñbô ma lêk hayê tak mavi.

⁸ Yanida anêñ avômalô lôk avômalô takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêñ ma enañ, “Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?” ⁹ Ma doho enañ, “Ôpêñ intu.”

Ma vi enañ, “Mi, anyô yañ ba hatôm ôpêñ.”

Ma donjom ôpêñda hanañ, “Ya êñ êntêk.”

¹⁰ Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Aisê ba malem daluk hakyav?”

¹¹ Ma hanañ, “Ôpatu ba elam nena Yisu, hayelan pik havin wapôk aleba hatôm pik malim ma hatak hathak yamalen. Yôv ma hanañ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik o.’ Êñ ma yaha yahathik ma yamalen hakyav.”

¹² Ma thêlô enañ hik yani liñ, “Ôpêñ hamô êsê?”

Ma yani hanañ, “Yahathôn palin.”

Palisi enañ abô hadêñ anyô madaluk hakyav

¹³ Êñ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip atu ba lêk mavi hi ek Palisi.

¹⁴ Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êñ. ¹⁵ Aêñ ba Palisi enañ hik yani liñ hatôm atu ba avômalô enañ hik yani liñ, “Malem hakyav aisê?” Ma yani hanañ, “Ôpêñ hatak pik malim hathak yamalen ma yahathik ma lêk yahayê tak.”

¹⁶ Ma Palisi doho enañ, “Anyô êñ min halêm anêñ Wapômbêñ ami ek malê nena habulin Sabat.”

Ma donjom vi enañ, “Anyô kambom hatôm indum lavôñin anêñ aêñ e?” Ma thêlô evaki vose hi ôdôñ ju.

¹⁷ *Yôv ma thêlô enañ hik anyô madaluk pusip êñ liñ hathak loñbô, “Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma hanañ aisê hathak yani?”

Ma ôpêñ hanañ, “Yani ma plopete.”

¹⁸ Ma Israel iniñ nê bêñbêñ min êvhavin nena sêbôk ma yani mapusip ma donjom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm. ¹⁹ Ma enañ hik thai liñ, “Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?”

²⁰ Ma talêbô lo lambô enañ, “Avanôn! Ôpêntêk ma yaianin okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv. ²¹ Ma donjom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êñ ma yai athôn palin. Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.” ²² Israel iniñ nê bêñbêñ bôk enañ nena anyôla hanañ nena Yisu ma Mesia, êñ ma tem nêñêm ôpêñ vê. Aêñ ba intu thai êkô ²³ ba enañ, “Yani bôk anyô muk yôv ba nonañ injik yanida liñ.”

²⁴ Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loñbô ma enañ, “Ondam Wapômbêñ anêñ athêñ ma onañ abô avanôn! Ôpêñ ma anyô kambom! Aêñ e?”

²⁵ Ma yani hanañ, “Injo! Ôpêñ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamalen pusip ma lêk yamalen hakyav!”

²⁶ Ma enañ hik yani liñ, “Yani hadum malê hadêñ o ba malem hakyav?”

²⁷ Ma yani hanañ, “Lêk yahanañ yôv hadêñ môlô, ma môlô lemimôndôn kôtôn. Môlô udum ek

nodanô esak lonjbô ek numbitak anêj nê ku e?”

28 Êj ma Palisi enaj abôma lôk ethan yani nena, “Oda intu hosopa ôpêj! Ma yêlô ma asopa Mose iyom! 29 Alalô ayala nena Wapômbêj bôk hanañ abô hadêj Mose. Ma donjom ôpêj anêj lon ma yêlô athôj palij.”

30 Ma ôpêj hanañ, “Aêj e? Môlô ôthôj ôpêj anêj lon, e? Odañô! Yani hadum yamalen mavi. 31 *Wapômbêj hathak halanô nê idum kambom iniñ abô e? Mi. Halañô nê thêthôj atu ba esopa anêj abô iyom. 32 Sêbôk aleba lêk ma miñ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami. 33 Wapômbêj miñ hêv ôpêj ba halêm ami, êj ma miñ hatôm indum nômlate ami.”

34 *Palisi elanjô aêj ba enaj, “Waklavôj lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôj yêlô? Dô!” Êj ma ilupunij ôpêj.

Palisi ma hatôm nê malenij pusip

35 Yisu halanô nena ilupunij ôpêj ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanañ, “Hôêvhavin Anyô Anêj Nakadun atu e?”

36 Ma yani hanañ, “Anyô bêj, anyô êj ma opalê? Onaj êndêj ya ek yanêmimibij yani.”

37 Ma Yisu hanañ hadêj yani, “Bôk hôyê yani yôv. Odañô! Yani êj êntêk ba hanañ abô haviñ o.”

38 Ma ôpêj hanañ, “Anyô Bêj, yahêvhavin.” Êj ma yani halek vadôj lêlô hadêj Yisu.

39 Ma Yisu hanañ, “Yahalêm pik ek yanañ avômalô iniñ kambom bêj ek nê malenij pusip tem nêgê tak ma nê êyê tak tem malenij pusip.”

40 *Ma Palisi doho êmô ba elanjô abô êj. Ma enaj hik yani lij, “Aisé! Yêlô ma nê malenij pusip haviñ e?”

41 Ma Yisu hanañ, “Malenij pusip, êj ma kambom mi. Ma donjom môlô othak onaj, ‘Yêlô athak ayê tak.’ Ba intu môlônim kambom havalonj môlô lon denaj.”

10

Yisu ma boksipsip iniñ alaj

1 Yisu hanañ, “Yanañ avanôj binj êndêj môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miñ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom. 2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniñ alaj. 3 Anyô hayabij kola halate abôlêk vê ek boksipsip alaj enja anêj bok. Halam tomtom iniñ athêj ma elanjô ba halom i hi yaiñ. 4 Yani hawa anêj boksipsip sapêj ele yaiñ yôv ma hamôj ma boksipsip evenj yam. Boksipsip eyala alañsi lenjelo ba intu esopa i. 5 Ma anyô yaj ma êthôj ôpêj laselo palij ba intu êsôv ma miñ ethak esopa ami.” 6 Yisu havunj abô ba miñ eyala anêj ôdôj ami.

7 Aêj ba Yisu hanañ hathak lonjbô nena, “Avanôj! Yanañ êndêj môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô. 8 *Avômalô sapêj atu ba êmôj ek ya ma nê vani lôk nê kambom. Ma donjom boksipsip miñ elanjô thêlô lenjelo ami. 9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêj ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêj tem nêm yani bulubij. Ôpêj tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enaj. 10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbulij i. Ma donjom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôjij sij.

* 9:31: Sng 34:15 * 9:34: Sng 51:5 * 9:40: Mat 15:14 * 10:8: Jer 23:1-2; Ese 34:2-3

* 10:11: Sng 23:1; ALK 7:17 * 10:12: Ap 20:29

11 * “Ya ma boksipsip iniñ alañ mavi ba yahatak yenañ lôkmala ek nêm boksipsip sa. 12 *Alañ anêñ nê ku ma miñ boksipsip iniñ alañ ami. Ba êyê avuñ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêôm ma nêsôv ba ini. Ma avuñ yatap tem indupunin i ba nêsôv mayaliv. 13 Alañ anêñ nê ku ma leñin̄havin̄ vuli iyom ma miñ leñin̄hiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.

14 “Yada iyom intu boksipsip iniñ alañ mavi. Yahayala yenañ boksipsip ma thêlô eyala ya 15 *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenañ lôkmala ek nêm boksipsip sa. 16 *Yenañ boksipsip doho miñ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedarjô yalen̄selo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbital ôdôn̄ doñtom lôk alañ doñtom iyom. 17 *Wakamik lahavin̄ ya ba intu yalen̄havin̄ yani ek yatak yenañ lôkmala ma tem yanja esak loñbô. 18 Anyôla miñ hatôm nêm yenañ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenañ yalen̄havin̄ ek yatak yenañ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loñbô. Wakamik hanañ ek yandum aêñ.”

19 Avômalô Israel elañô abô êñ ma evak i vose hi ôdôn̄ ju hathak loñbô. 20 Ma bêñ anôn̄ enañ nena, “Ngôk kambom hamô havin̄ yani ba anêñ auk molo. Aisê ka môlô olañô anêñ abô?”

21 Ma doñtom vi enañ, “Mi! Anyô lôk ngôk te miñ hatôm enañ abô takêñ ami. Ma ngôk kambom miñ hatôm indum malen̄ pusip mavi ami. Mi.”

Nê Israel miñ êvhavin̄ ami

* 10:15: Mat 11:27; 1Jon 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Ese 34:23 * 10:17: Plp 2:8-9 * 10:22: Sêbôk ba avômalô loñ buyañ ibulin̄ unyak mathen̄ ma avômalô Israel ik vovak. Vêm ma êv mek ek unyak mathen̄ hathak loñbô. Ba intu avômalô Israel leñhabi waklavôn̄ êñ. * 10:28: Jon 3:16; 6:39 * 10:33: Wkp 24:16

22 Waklavôn̄ Êv Mek Ek Unyak Mathen̄ hayô ba avômalô Israel i Jelusalem ek nêgê.*

Lêk ma belen̄ simbak 23 ba Yisu haven̄ unyak mathen̄ anêñ kapo dañ te ba elam nena Solomon Anêñ Kapo Dañ. 24 Ma avômalô Israel ekalabu yani siñ ma enañ, “Huvuñ abô ba anjê ka tem onañ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êñ ma onañ bêñ.”

25 Ma Yisu hanañ viyan̄ nena, “Bôk yahanañ yôn̄ hadêñ môlô lôk lavôn̄in̄ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêñ athêñ hik ya thô hadêñ môlô. Ma miñ ôêvhavin̄ ya ami. 26 Ek malê nena môlô ma miñ yenañ boksipsip ami ba intu miñ ôêvhavin̄ ya ami. 27 Yenañ boksipsip ma ethak elañô yalen̄selo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya. 28 *Yahêv lôkmala atu ba tem nêôm êtôm wak nômbên̄ intu sapên̄ hadêñ yenañ avômalô ek miñ nema ami lôk miñ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabahañ ami. 29 Wakamik hêv i hadêñ ya, ma yani ma bêñ ek nômkama sapên̄ ba miñ hatôm anyôla nêm thêlô vê ênjêk Wakamik ban̄ ami. 30 Yai lôk Wakamik ma doñtom iyom.”

31 Avômalô Israel ewa valu hathak loñbô ba idum ek nijik Yisu vônô. 32 Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô bôk ôyê lavôn̄in̄ mavi bêñ anôn̄ atu ba yahadum yôn̄. Ku êñ ma Wakamik hêv hadêñ ya. Ma lavôn̄in̄ alisê intu yenañ kambom ba udum ek unjwik ya esak valu?”

33 *Ma thêlô enañ viyan̄, “Yêlô adum ek nangik o esak valu ek malê nena honañ abôma hathak Wapômbên̄ nena oda ma Wapômbên̄. Ma doñtom o ma anyô pik iyom. Ma miñ yêlô leñin̄habi lavôn̄in̄ la ami. Mi.”

³⁴Ma Yisu hanaŋ, “Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena, ‘Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.’ *Kapya Yen 82:6*

³⁵“Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, ‘wapômbêŋ’.”
³⁶Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahanaŋ nena, ‘Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ’ ma yahanaŋ abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ? ³⁷Yahadam ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêminbiŋ ya. ³⁸*Ma ôdô nônêminbiŋ ya, êŋ ma nônêminbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêminbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô.” ³⁹Êŋ ma idum ek nebalonŋ yani esak lonbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.

⁴⁰*Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô lonŋ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk ⁴¹ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, “Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanaŋ hathak ôpêntêk ma avanôŋ.” ⁴²Ma avômalô lonŋ êŋ bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

11

Lasalus hama

¹*Anyô te hapôm lijiŋ ba anêŋ athêŋ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êŋ ma avi loyaŋ Malia lo Mata iniŋ malak ôdôŋ.

²*Malia êŋ atu ba yani haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêŋ va ma haya lopali vê hathak

wakadôk ŋaunŋ. Anyô lijiŋ êŋ ma Lasalus, Malia atu limalô. ³Ma avi lo yaŋ êv abô hadêŋ Yisu nena, “Anyô bêŋ, anêŋ anyô môlô hapôm lijiŋ.”

⁴*Yani halaŋô abô êŋ ma hanaŋ nena, “Lijiŋ êŋ anêŋ anôŋ ma miŋ ŋama ami. Lijiŋ êŋ habitak ek injik Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma lôkmaŋgiŋ êŋ tem injik ya Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom.” ⁵Yani lahaviŋ Mata lo yaŋ Malia ma Lasalus bêŋ anôŋ. ⁶Ma doŋtom yani halaŋô nena Lasalus hapôm lijiŋ ma miŋ hi kethêŋ ami ma hamô lonŋ êŋ hatôm wak ju.

⁷Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku, “Alalô nabôana Judia.”

⁸Ma thêlô enaŋ, “Kêdôŋwaga, lonŋ êŋ ma waksêŋyôk ma avômalô Is-lael idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?”

⁹Ma hanaŋ, “Wakma laumiŋ ba lahavuju hadêŋ wak te, aêŋ e? Ma pik êntêk êŋ anêŋ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miŋ nêndôk ami. ¹⁰Ma bôlôvôŋ ma deda mi ba anyô evenŋ ma tem nêndôk.”

¹¹Vêm ma hanaŋ, “Alalôaniŋ anyô môlô Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaŋgik liŋ.”

¹²Ma ŋê ku enaŋ, “Anyô Bêŋ, dô! Hêk sôm ek lijiŋ etak yani ba imbitak mavi.” ¹³Thêlô esoŋ nena hanaŋ hathak Lasalus hêk sôm la. Ma doŋtom mi. Hanaŋ hathak Lasalus anêŋ ŋama.

¹⁴Ba intu hanaŋ bêŋ nena, “Lasalus lêk hama ¹⁵ba miŋ yahamô haviŋ ami ba intu yalenmavi. Ma tem yanêŋ môlô sa ek nônêminbiŋ. Alôana i!”

¹⁶*Êŋ ma Tomas anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus* hanaŋ hadêŋ ŋê ku vi nena, “Alôana imbiŋ yani ek nijik alalô vônô imbiŋ.”

Yisu ma lôkmalâ anêŋ ôdôŋ

* **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3 * **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêŋ ôdôŋ ‘anyô lopopek’.

17 Yisu thêlô êyô Betani ma yani halanô nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova. 18 Lonj ênj hamô habobo Jelusalem ba hatôm kilomita lô iyom. 19 Ma avômalô Israeël bênj anônj êlêm ek nênem Malia lo Mata thêvô. 20 Mata halanô nena Yisu lêk halêm ênj ma hi ek ênjê. Malia ma hamô unyak.

21 Ma Mata hananj, “Anyô Bênj, hômô lonj êntêk ma yenanj livônj tem miñ ema ami. 22 Ma donjom yahayala nena malêla takatu ba honanj hik Wapômbênj liñ, ênj ma tem yani indum.”

23 Ma Yisu hananj, “Livôm tem imbiyô esak lonjbô.”

24 *Ma Mata hananj, “Avanônj! Pik lo leñ anênj danj ba avômalô iviyô ma tem yani imbiyô imbiñ.”

25 Ma hananj, “Yada ma anyô yahik avômalô liñ lôk yahêv lôkmala hadênj i. Ma ôpatu ba hama ma donjom hêvhavinj ya, ôpênj tem êmô lôkmala. 26 Avômalô takatu ba êvhavinj intu ewa lôkmala anônj ma tem miñ nema ami. Hôêvhavinj abô êntêk mena mi e?”

27 *Ma Mata hananj, “Anyô Bênj! Avanônj! Yahêvhavinj nena o ma Mesia lôk Wapômbênj Nakadunj atu ba bôk hananj nena tem êlêm pik êntêk.”

28 Ênj ma Mata hi hananj yaôna hadênj Malia, “Kêdônjwaga hayô ba halam o.” 29 Malia halanô abô ênj ma haviyô kethenj ba hi ek ênjê. 30 Yisu hamô lonj atu ba Mata hapôm yani halôk ma miñ hayô malaklêvônj ami. 31 Avômalô Israeël takatu ba êmô unyak havinj Malia ek nênem yani thêvô êyê haviyô kethenj ba hi yainj ma esopa ba i. Thêlô esonj nena hi ek endanj embenj siô la. 32 Malia hi hayô lonj atu ba Yisu hamô ma hayê yani. Ma halek vadônj lêlô habobo Yisu valuvi ma hananj, “Anyô Bênj, hômô

lonj êntêk ma tem miñ livônj ema ami.”

33 Yani halanô Malia lôk avômalô ininj asênj malênj ba lamalainj lôk lahiki bênj anônj. 34 Ma hananj, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”

Ma thêlô enanj, “Anyô Bênj, ôlêm nôngô.”

35 Enanj aênj ma halanj.

36 Ma avômalô Israeël takênj enanj, “Alikak! Yani lahavinj ôpêntêk bênj anônj.”

37 *Ma donjom doho enanj, “Anyô ênj hadum ba njê maleñnj pusip êyê tak. Ma tem indum aênj iyom êndênj ôpêntêk ba miñ hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liñ hathak lonjbô

38 Yisu lamalainj ba lahiki bênj anônj hathak lonjbô aleba hi hayô siô. Siô ênj ma valu abyanj te ba epesanj hêk dumlolê. Ma valu te hamô lôv abôlêk sinj. 39 Ma hananj, “Nônêm valu vê!”

Mata, anyô njama ênj anênj livavi, hananj, “Anyô Bênj, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba kupik bôk ôvpâlê.”

40 Ma hananj, “Lêk yahananj hadênj o yôv! Hôêvhavinj, ma tem nôngô Wapômbênj anênj lôkmanjnj.”

41 Ênj ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leñ ma hananj, “Wakamik! Hothak holanô yenanj abô ba yalenj mavi. 42 Yada yahayala yôv nena wak nômbênj intu ma holanô yenanj abô. Ma donjom yahananj abô êntêk ek nênem avômalô takêntêk sa ek nênemimbiñ nena hôêv ya ba yahalêm.”

43 Ênj ma halam lôklala nena, “Lasalus, ôlêm yainj!” 44 Ma hatak siô ba hale yainj. Ivuvi va lo banj hathak sôp selej ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hananj hadênj thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

45 *Ma avômalô Israeël takatu ba elanj havinj Malia êyê nôm atu ba

Yisu hadum ba bêḡ anôḡ êvhaviḡ.
 46 *Ma doḡtom vi i hadêḡ ḡê Palisi ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba yani hadum. 47 Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enaḡ nena, “Ôḡḡô! Anyô êntêk hadum lavôḡḡiḡ bêḡ anôḡ. Ma alalô ayê loḡ eka? 48 Atak yani ba hadum ku êḡ, ma tem avômalô sapêḡ ḡênêḡmimiḡ. Êḡ ma Lom tem nêlêḡ nimbuliḡ alalôaniḡ unyak mathenḡ lôk avômalô sapêḡ.”

49 Ma thêlôḡniḡ anyô te anêḡ athêḡ nena Kaiapas. Ma sondabêḡ êḡ ma yani hatôm anyô bêḡ habôk da ba hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “Môlô molo e? 50 Odaḡô! Môlô ôthôḡ auk êntêk paliḡ e? Anyô te hama êḡ ma nôḡ yaôna. Ma avômalô Israeḡ sapêḡ ema êḡ ma malaiḡ bêḡ. Aêḡ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêḡ avômalô bêḡ anôḡ sa.”

51-52 *Sondabêḡ êḡ ma Kaiapas hatôm anyô bêḡ habôk da. Ba intu hanaḡ abô loḡ kapô atu ba tem injik anôḡ nena Yisu tem ema ek nêḡ avômalô Israeḡ sa lôk isup Wapômbêḡ anêḡ nali takatu ba êḡ mayaliv esak doḡtom ek malê nena miḡ hama ek nêḡ avômalô Israeḡ iyom sa ami. Ma Kaiapas miḡ hanaḡ abô êḡ hatôm yanida anêḡ auk ami. 53 *Nê bêḡbêḡ elanô Kaiapas anêḡ abô ma êbôlêḡ loḡḡndê ek nijik Yisu vônô.

54 Êḡ ma Yisu hatak avômalô Israeḡ ma hi Eplaim atu hamô habobo loḡ thiliv ek êḡ imbiḡ anêḡ ḡê ku doho ba intu miḡ havenḡ Israeḡ malêvôḡ ami.

55 Avômalô Israeḡ iniḡ waklavôḡ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêḡ anôḡ i daku Jelusalem ek nêḡpêk i ek nêḡê waklavôḡ êḡ. 56 Ma thêlô imiḡ unyak mathenḡ

anêḡ piklêvôḡ ek nêḡbôlêḡ Yisu. Ma thêlôda enaḡ hadêḡ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêḡ êḡḡê waklavôḡ êntêk imbiḡ mena mi e?” 57 Ma doḡtom ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê Palisi enaḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êḡ ma enaḡ bêḡ ek nebalon yani.”

12

*Malia hathik Yisu va
 (Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)*

1 *Wak bahenḡvi ba lahavute hêk denaḡ ek êyô waklavôḡ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêḡ loḡ, ôpatu ba yani hik liḡ hathak loḡbô hêk ḡama. 2 *Êḡ ma thêlô enḡgabôm nôḡ leḡḡḡmavi ek yani. Mata hathô nôḡ ma Lasalus hamô haviḡ ḡê takatu ba eyanḡ nôḡ haviḡ Yisu. 3 *Ma Malia hawa kolopak nôḡ ôv mavi hamô kapô ba anêḡ vuli ma bêḡ anôḡ ba hanḡasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ḡauḡ. Ma nôḡ ôv mavi atu anêḡ ôv havenḡ unyak kapô êḡ sapêḡ.

4 Ma Yisu da anêḡ ḡê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaḡ yani bêḡ hayê ba hanaḡ, 5 “Nôm ôv mavi êḡ ma anyô hadum ku sondabêḡ daluk te ek nêḡ vuli! Ma lêk enḡasô oyaḡ iyom! Nanêḡ nôḡ êḡ ek anyô vi nêḡḡḡ vuli ba naja valuselenḡ ek nanêḡ êndêḡ avômalô siv.” 6 Judas anêḡ ku hayabiḡ avômalô êvhaviḡ iniḡ valuselenḡ ma doḡtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. Ba intu hanaḡ aêḡ. Ma miḡ lahiki hathak avômalô siv ba hanaḡ ami.

7 Ma Yisu hanaḡ, “Notak yani. Avi êḡ hapôpêk yenaḡ ḡama. 8 *Avômalô siv tem nêḡḡ imbiḡ môlô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

* 11:46: Luk 16:31 * 11:47: Elam iniḡ kaunsil nena “Sanhedlin”. * 11:51-52: Jon 10:16

* 11:53: Jon 5:18 * 12:1: Jon 11:1,43 * 12:2: Luk 10:40 * 12:3: Luk 7:37-38 * 12:8:

Ma donjom tem miŋ yamô imbiŋ mólô sawa daim ami.”

⁹ Avômalô Israeël bêŋ anôŋ elanô nena Yisu hamô Betani. Êŋ ma i ek nêgê yani. Thêlô miŋ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Leŋiŋhaviŋ nêgê Lasalus imbiŋ, ôpatu ba Yisu hik liŋ hathak loŋbô hêk ŋama. ¹⁰⁻¹¹ *Ba intu avômalô Israeël bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba esopa Yisu. Ma nê bêŋbêŋ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiŋ Yisu.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ

(*Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40*)

¹² Haviyô hayaŋ ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi elanô nena Yisu haveŋ ba hi Jelusalem.

¹³ *Ma ewa nôkyał thaŋaŋ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena, “Osana!”

“Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!” *Kapya Yeŋ 118:25-26*

“Wapômbêŋ nêŋ lamavi êndêŋ avômalô Israeël iniŋ Kiŋ!”

¹⁴ Yisu hawa bok donki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena, ¹⁵ “Mólô avômalô Saion miŋ nôkô ami.

Ôŋgô! Unim kiŋ halêm!
Yani hayô hamô bok donki nakaduŋ te ba halêm!”
Sekalaia 9:9

¹⁶ *Nê ku êyê nôŋ takêŋ ma donjom êthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loŋbô ma miŋ leŋiŋhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya. Êŋ ma eyala nena abô êŋ eto hathak Yisu da lôk leŋiŋhabi nôŋ takatu ba idum hadêŋ yani.

¹⁷ Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liŋ

hathak loŋbô enaŋ haveŋ denaŋ ba abô êŋ hi mayaliv. ¹⁸ Aêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ elanô nena Yisu bôk hadum lavôŋiŋ êŋ. Ba intu etak Jelusalem ba i ek nêpôm yani. ¹⁹ Nê Palisi êyê ma thêlôda enaŋ hadêŋ i, “Ôŋgô! Avômalô sapêŋ lêk esopa yani ba alalôaniŋ ku anôŋ mi.”

Yisu anêŋ ku hayô

²⁰ Avômalô loŋ buyaŋ doho i daku Jelusalem ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi ba nêŋem yeŋ imbiŋ avômalô Israeël. ²¹ Ma i hadêŋ Pilip, anyô Betsaida anêŋ Galili. Ma enaŋ hik yani liŋ, “Anyô bêŋ, yêlô adum ek nagê Yisu.” ²² Êŋ ma Pilip hi hanaŋ hadêŋ Andulu ba thai i enaŋ hadêŋ Yisu.

²³ *Ma Yisu hanaŋ, “Wakma lêk hayô yôŋ ek injik Anyô Anêŋ Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋiŋ thô.

²⁴ *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mólô. Yaŋvêk te miŋ evatho halôk pik ami, êŋ ma tem miŋ injik anôŋ ami. Tem ida êmô aêŋ. Ma donjom yaŋvêk atu ba evatho halôk pik, êŋ ma hama ba tem injik anêŋ anôŋ bêŋ anôŋ. ²⁵ *Anyô te lahaviŋ anêŋ lôkmala bêŋ anôŋ êŋ ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêŋ yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêŋ lôkmala pik êntêk êŋ ma tem embaloŋ anêŋ lôkmala êŋ loŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁶ Ôpatu ba hadum ek indum yenaŋ ku ma esopa ya ba loŋ atu ba yahamô ma tem êmô imbiŋ. Ma Wakamik tem enaŋ abô mavi esak ôpêŋ.

²⁷ * “Lêk yalenmalaiŋ bêŋ ba hatôm yanaŋ nena, ‘Wakamik, nêŋ ya bulubiŋ.’ Dô! Yahalêm ek yandum ku êŋ. ²⁸ Wakamik, nuŋgwik anêŋ lôkmaŋiŋ thô!”

Êŋ ma kaêk te halam anêŋ malak leŋ nena, “Bôk yahik yenaŋ lôkmaŋiŋ thô yôŋ. Ma tem yandum

* 12:10-11: Jon 11:45 * 12:13: Jon 1:49 * 12:16: Jon 2:22 * 12:23: Jon 13:31-32; 17:1

* 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25 * 12:27: Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38

esak loṅbô.”²⁹ Avômalô nômbêṅ atu imiṅ loṅ êṅ elanô abô êṅ ba enaṅ, “Kakalu!” Ma doho enaṅ, “Anjela te hanaṅ abô hadêṅ yani!”

³⁰ Ma Yisu hanaṅ nena, “Kaêk êṅ halêm ek nêm môlô sa. Yani miṅ halam ek nêm ya sa ami ma mi. ³¹ Ku nenaṅ avômalô pik bêṅ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêṅ anyô bêṅ kambom atu ni. ³² *Ma tem nênenêm ya liṅ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêṅ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêṅ nêlêm êndêṅ ya.” ³³ *Yisu hanaṅ abô êṅ ek injik loṅôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalaṅsiṅ thô.

³⁴ *Ma avômalô nômbêṅ atu enaṅ, “Abô balabuṅ hanaṅ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ ba yêlô ayala abô êṅ. Ma honaṅ nena nêsôkwêṅ o Anyô Anêṅ Nakaduṅ esak a. Anyô Anêṅ Nakaduṅ êṅ ma opalê?” ³⁵ *Ma Yisu hanaṅ, “Sawa bidonṅ iyom ma deda tem êmô imbiṅ môlô. Ba ôpatu haveṅ momaṅiniṅ ma hathôṅ nena tem ni êsê. Aêṅ ba intu môlô nombenṅ yapiṅ êṅa tem momaṅiniṅ êyô môlô vôn! ³⁶ *Deda hamô haviṅ môlô denaṅ. Aêṅ ba nônenêmbiṅ yani ek môlô tem numbitak deda anêṅ avômalô.” Yisu hanaṅ abô êṅ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêṅ anôṅ miṅ êvhaviṅ Yisu ami

³⁷ Yisu bôk hadum lavôṅiṅ loma-loma hêk avômalô maleṅiṅ. Ma doṅtom miṅ êvhaviṅ yani ami ³⁸ ek plopet Aisaia anêṅ abô injik anôṅ neña,

“Anyô Bêṅ, opalê lêk hêvhaviṅ alalôaniṅ abô?

Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwaṅ atu ba bôk huik thô? Mi anôṅ.” *Aisaia 53:1*

³⁹ Avômalô iniṅ lôklokwaṅ mi ek nêmbiṅ ba intu plopet Aisaia bôk hanaṅ hêk Wapômbêṅ anêṅ kapya aêntêk,

⁴⁰ “Yani habi thêlô maleṅiṅ siṅ ma hik thêlôniṅ auk siṅ

ek miṅ nêgê esak maleṅiṅ lôk neyala ênjêk iniṅ auk ba nêmbô nêlêm êndêṅ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*

⁴¹ *Aisaia bôk hayê Yisu anêṅ lôkmaṅiṅ. Aêṅ ba yani hanaṅ abô êṅ hathak Yisu.

⁴² *Ma avômalô Isael iniṅ nê bêṅbêṅ doho êvhaviṅ Yisu ma doṅtom miṅ enaṅ iniṅ êvhaviṅ bêṅ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênenêm i vê ⁴³ *ba intu leṅiṅhaviṅ avômalô pik iniṅ leṅiṅmavi bêṅ anôṅ hamôṅ ek Wapômbêṅ anêṅ lamavi. ⁴⁴ Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviṅ ya ma hêvhaviṅ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviṅ. Miṅ hêvhaviṅ ya iyom ami. ⁴⁵ *Ôpatu ba hayê ya, êṅ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. ⁴⁶ Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviṅ ya ma tem miṅ nêmbô momaṅiniṅ esak loṅbô ami.

⁴⁷ * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiṅ. Ma miṅ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêṅ ba opalêla takatu ba elanô yenaṅ abô ba miṅ esopa ami ma tem miṅ yandum abô ek i ami. ⁴⁸ Abô takêntêk ba yahananṅ êṅ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêṅ pik lo leṅ anêṅ daṅ ba opalê atu ba hadô ya ba miṅ halaṅô yenaṅ abô ami, êṅ ma tem yani indum abô. ⁴⁹ Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êṅ ba yahananṅ. Miṅ yada yahananṅ yenaṅ abô ami. Ba intu tem nindum abô

* 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 18:32 * 12:34: Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8 * 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 9:22 * 12:43: Jon 5:44 * 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17

esak abô êḡ iyom. ⁵⁰ Ma yahayala nena Wakamik anêḡ abô tem nêḡm lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Aêḡ ba yahanaḡ abô takatu ba Wakamik hêḡv hadêḡ ya iyom.”

13

Yisu hathik ḡê ku venḡkapô

¹ Avômalô Israêl inḡ waklavôḡ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêḡ waklavôḡ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviḡ anêḡ avômalô takatu ba êḡmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêḡ lahaviḡ anêḡ anôḡ thô êndêḡ thêlô.

² *Yanḡsiḡ ma thêlô eyaḡ nôm êḡmô. Ma Sadaḡ bôk halôk Judas la yôḡv ek enaḡ Yisu bêḡ. Judas êḡ ma Saimon Iskaliot nakaduḡ. ³ *Ma Yisu hayala nena Wapômbêḡ hatak nômkama sapêḡ halôk yanida baḡ. Lôk hayala nena yanida halêḡm anêḡ Wapômbêḡ ba tem êḡmbôni êndêḡ Wapômbêḡ esak loḡbô. ⁴ Êḡ ma hatak nôm hamô. Ma habi anêḡ kwêḡv thô hatôm anyô athêḡ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô havenḡ lamalim. ⁵ Ma hanḡgasô ḡaḡ halôk belev te ba hathik anêḡ ḡê ku venḡkapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê havenḡ lamalim.

⁶ Yani hathik anyô vi inḡ yôḡv ma hadum ek isik Saimon Pita anêḡ. Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, hudum ek usik yaveḡkapô e?”

⁷ Ma hanaḡ, “Hôthôḡ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

⁸ Ma Pita hanaḡ, “Dô! Miḡ usik yaveḡkapô ami. Mi anôḡ.”

Ma hanaḡ viyaḡ, “Miḡ yahathik o ami ma tem miḡ umbitak yenaḡ avômalô te ami.”

⁹ Ma Saimon Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, êḡ ma usik yabahaḡ lôk

yaleḡkadôk imbiḡ ma miḡ usik yaveḡkapô iyom ami.”

¹⁰ *Ma yani hanaḡ hadêḡ ôpêḡ nena, “Anyô bôk hathik i yôḡv, ma miḡ isik i esak loḡbô ami. Isik va iyom ek malê nena liḡkupik ma mabuḡ. Ma môlô ma mabuḡ. Ma doḡtom miḡ sapêḡ mabuḡ ami.” ¹¹ Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaḡ yani bêḡ. Ba intu hanaḡ, “Miḡ sapêḡ mabuḡ ami.”

¹² Yani havôkwiḡ thêlô venḡ yôḡv ma hik anêḡ kwêḡv hathak loḡbô ma halôk hamô. Ma hanaḡ hik thêlô liḡ, “Môlô oyala nôḡm atu ba lêk yahadum anêḡ ôdôḡ e? ¹³ Ya môlônim Kêdôḡwaga lôk môlônim Anyô Bêḡ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôḡwaga’ lôk ‘Anyô Bêḡ’.

¹⁴ *Ôḡḡô! Ya ma môlônim Anyô Bêḡ lôk Kêdôḡwaga ma doḡtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêḡ mi. Aêḡ ba môlô sapêḡ nusik môlônim avômalô vi venḡ aêḡ iyom. ¹⁵ *Yahik ku êḡ thô hadêḡ môlô ek nosopa yaveḡgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêḡ môlô. ¹⁶ *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ môlô. Anyô ku ma miḡ bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami. Ma anyô atu ba hi ma miḡ bêḡ ek ôpatu ba hêḡv yani ba hi ami. ¹⁷ Lêk môlô oyala auk takêḡ. Ba udum aêḡ ma tem Wapômbêḡ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêḡ kambom (Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

¹⁸ “Ma miḡ yahanaḡ abô êḡ hathak môlô sapêḡ ami. Yahayala môlô ḡê takatu ba yahalam yôḡv unim auk. Ma doḡtom abô atu ba hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya tem injik anôḡ aêḡtêk,

‘Ôpatu ba hayaḡ nôm haviḡ ya ma tem nêḡm vaḡgwam liḡ ek em-

* 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3: Jon 3:35; 16:28 * 13:10: Jon 6:64,70-71; 15:3 * 13:14: Mat 20:28; Luk 22:27 * 13:15: Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * 13:16: Mat 10:24

bak ya esak.’
41:9

Karya Yer

polom êḡ yôv ma hatak thêlô ba hi.
Ma lêk bôlôvôḡ.

19 **“Nôm êḡ habitak ami denaḡ ma lêk yahanaḡ hadêḡ mômô yôv ek waklavôḡ atu ba nôḡm êḡ habitak ma mômô tem nônêḡmimbiḡ ya nena Yada Yahamô. 20 *Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviḡ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡm thô haviḡ.”*

21 Yisu hanaḡ yôv ma lamalain kambom. Ma hanaḡ bêḡ nena, *“Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ mômô. Mômô te tem enaḡ ya bêḡ!”*

22 Ma ḡê ku êthôḡ nena thêlô alisê intu tem indum nôḡm êḡ ba ititiḡ i mayaliv. 23 ḡê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviḡ bêḡ anôḡ hamô habobo yani. 24 Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, *“Onaḡ injik yani liḡ nena yani hanaḡ hathak opalê.”*

25 Êḡ ma ôpêḡ hanaḡ thikuthik nena, *“Anyô Bêḡ, honaḡ hathak opalê?”*

26 Ma Yisu hanaḡ, *“Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêḡ mômô te. Êḡ ma ôpêḡ.”* Ma hatak polom seleḡ êḡ halôk thôk ma hêv hadêḡ Judas, Saimon Iskaliot nakaduḡ. 27 *Judas hawa polom êḡ ma Sadaḡ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaḡ hadêḡ yani, *“Nu undum anêḡm ku ketheḡ.”* 28 ḡê takatu ba eyaḡ nôḡm haviḡ Yisu elarô ma donḡtom êthôḡ anêḡ abô atu ba hanaḡ hathak Judas anêḡ ôdôḡ paliḡ. 29 Judas ma anyô hayabiḡ valuseleḡ. Aêḡ ba doho esoḡ nena Yisu hanaḡ ek ni nêḡm nôḡmkama vuli ek nêḡê waklavôḡ Hale ba Hi mena ni nêḡm nôḡmkama êndêḡ ḡê siv la. 30 Judas hawa

Yisu hêv abô balabuḡ lukmuk

31 *Judas hi yôv ma Yisu hanaḡ, *“Dokte ma avômalô tem nêḡê ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô. Ma lôkmaḡḡiḡ êḡ tem injik Wapômbêḡ anêḡ lôkmaḡḡiḡ anôḡ thô. 32 *Ma kasana Wapômbêḡ tem injik ya Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô aêḡ iyom.*

33 **“Yenaḡ avômena, tem yamô vauna imbiḡ mômô. Ma mômô tem nôḡmbôlêḡm ya. Ma donḡtom mômô miḡ ôtôm unu loḡ atu ba tem yana ami. Bôk yahanaḡ abô êḡ hadêḡ avômalô Israêl ma lêk yahanaḡ abô bô êḡ hathak loḡbô.*

34 **“Ma yahêv balabuḡ lukmuk te hadêḡ mômô nena lemimimbiḡ am êtôm atu ba lêk yaleḡhaviḡ mômô. 35 Mômô lemimhaviḡ am aêḡ ma tem avômalô sapêḡ nêḡê mômô nena yenaḡ avômalô takatu ba esopa ya.”*

Yisu hanaḡ nena Pita tem enaḡ nena hathôḡ yani paliḡ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Saimon Pita hanaḡ hik Yisu liḡ, *“Anyô Bêḡ, nu êsê?”*

Ma Yisu hanaḡ, *“Loḡ atu ba tem yana ma miḡ hatôm osopa ya ami. Ma donḡtom wak te am ka tem osopa ya.”*

37 Ma Pita hanaḡ, *“Anyô Bêḡ, aisê ba miḡ hatôm yasopa o êndêḡ yaô ami? Tem yatak yenaḡ lôkmala ek yanêḡm o sa!”*

38 Ma Yisu hanaḡ, *“Avanôḡ e? Lemhaviḡ otak anêḡm lôkmala ek nêḡm ya sa e? Yanaḡ avanôḡ biḡ êndêḡ o nena tale miḡ halaḡ ami denaḡ ma tem onaḡ êtôm bôlôḡ lô nena hôthôḡ ya paliḡ.”*

* 13:19: Jon 14:29; 16:4 * 13:20: Mat 10:40 * 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23

* 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon 7:33-34 * 13:34: Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5

14

Yisu da ma lojôndê

¹ “Môlô miñ kapôlômim malain ami. Nônêmimbiñ Wapômbêñ lôk nônêmimbiñ ya. ² Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik anêñ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim loj. Abô êñ ma abôyañ, ma tem miñ yanañ aêñ ami. ³ *Yaha ek yapôpêk môlônim loj. Êñ ma tem yandéalêm ek yanja môlô ek nômo loj êñ imbiñ ya. ⁴ Ma bôk oyala lojôndê atu ba hi loj atu ba tem yana.”

⁵ Tomas hanañ, “Anyô Bêñ, yêlô athôñ loj atu ba tem nu paliñ ma tem nayala lojôndê êñ aisê?”

⁶ *Ma Yisu hanañ, “Yada intu lojôndê lôk abô avanôñ ma lôkmala. Ma anyô te miñ hatôm esak lojôndê yañ ba ni ek Wakamik ami. Mi. Ya iyom. ⁷ *Môlô oyala ya katô, êñ ma tem noyala Wakamik aêñ iyom. Avanôñ! Bôk ôyê lôk oyala yani yôv!”

⁸ Ma Pilip hanañ hadêñ Yisu, “Anyô Bêñ, nuñgwik Lemambô thô êndêñ yêlô. Êñ ma hatôm.”

⁹ *Ma hanañ viyan, “Pilip, bôk yahamô haviñ môlô sawa daim ma miñ hoyala ya ami denañ e? Anyô hayê ya ma hayê Wakamik. Ma honañ nena yañgik Wakamik thô eka? ¹⁰ *Ma miñ hêvhaviñ nena yahamô Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô ami e? Abô atu ba yahanañ hadêñ môlô ma Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum anêñ ku. Miñ yada yahanañ hathak yenañ auk ami. ¹¹ *Nônêmimbiñ abô êntêk! Wakamik hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma môlô ôdô nônêmimbiñ abô êntêk, êñ ma lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêm môlô sa ek nônêmimbiñ!

¹² *Yanañ avanôñ biñ êndêñ môlô. Anyô hêvhaviñ ya ma tem indum ku lomaloma êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêñ ba ôpatu ba hêvhaviñ tem indum ku mavi lomaloma êmôñ ek ku takatu ba yahadum. ¹³ *Nôm takatu ba môlô onañ hathak yenañ athêñ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduñ injik Lambô anêñ lôkmanñ thô. ¹⁴ Ma nômo takatu ba môlô onañ hik liñ hathak yenañ athêñ ma tem yandum.”

Lovak Matheñ tem êlêm

¹⁵ * “Môlô lemimhaviñ ya, êñ ma tem nosopa abô takatu ba yahanañ. ¹⁶ *Ma tem yanañ injik Wakamik liñ ek nêm anyô yañ ek embatho môlô loj. ¹⁷ *Ma anyô êñ tem êmô imbiñ môlô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ôpêñ ma Lovak Matheñ ba hathak hik Wapômbêñ thô. Ma tem êmô imbiñ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doñtom avômalô pik miñ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miñ neja ami. ¹⁸ Tem yandéalêm esak lojbô ba miñ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami. ¹⁹ Dokte ma avômalô pik tem nêsôñ ya paliñ. Ma doñtom môlô tem ôngô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômo lôkmala imbiñ. ²⁰ *Wak êñ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim. ²¹ Ma ôpatu ba halañô yenañ abô balabuñ ba hasopa, ôpêñ lahaviñ ya. Ma ôpatu ba lahaviñ ya ma Wakamik tem laimbiñ yani. Ma aêñ iyom tem yalenimbiñ yani ma tem yañgik ya thô êndêñ yani.”

²² Êñ ma Judas yañ, miñ Iskaliot ami, yani hanañ, “Anyô Bêñ, aisê

* **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Lom 5:1-2 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49 * **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16 * **14:15:** Jon 15:10; 1Jon 5:3 * **14:16:** Jon 14:26; 15:26; 16:7 * **14:17:** Jon 16:13 * **14:20:** Jon 17:21-23

ba lemhaviņ nuņgwik oda thô êndêņ yêlô ma avômalô pik mi?”

²³ Ma Yisu hanaņ, “Ôpatu ba la-haviņ ya tem esopa yenaņ abô. Ma Wakamik tem laimbiņ ôpêņ, ma tem yai ana namô imbiņ yani.

²⁴ *Ma ôpatu ba miņ lahaviņ ya ami tem miņ esopa yenaņ abô ami. Abô êntêk ba mólô olaņô ma miņ yenaņ abô ami. Mi. Abô takêņ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêņ abô.

²⁵ “Yahamô denaņ ma yahanaņ abô takêņ hadêņ mólô. ²⁶ Ma Wakamik tem nêġ anyô te ba êlêm esak yenaņ athêņ ek embatho mólô loņ. Ôpêņ ma Lovak Mathen ba tem êndôņ mólô esak nôm takêņ sapêņ. Ma tem indum ba mólô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanaņ. ²⁷ Yenaņ labali yahêv lôk yahadô hamô haviņ mólô. Êņ ma yada yenaņ. Miņ avômalô pik hatôm nêġ êndêņ mólô ami. Lemim êndôk biņ ma miņ nôkô ami.

²⁸ * “Ma lêk olaņô abô êntêk ba yahanaņ hadêņ mólô, ‘Yaha. Ma tem yandaelêm esak loņbô.’ Êņ ma mólô lemimmalaiņ. Wakamik ma bêņ ek ya. Ma mólô lemimimbiņ ya, ma tem mólô lemimmavi ek yaha hadêņ Wakamik. ²⁹ *Nôm êņ miņ habitak ami denaņ ma lêk yahanaņ hadêņ mólô ek wak êņ hayô ma mólô nôġemimbiņ. ³⁰ Dokte ma pik êntêk anêņ anyô bêņ tem êlêm ba intu miņ hatôm yanaņ abô pôk bêņ anôņ ami. Ma miņ hatôm indum nôġla esak ya ami. ³¹ Ma doņtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yalenhaviņ Wakamik ba yahasopa nôġ takatu ba yani hanaņ hadêņ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwaņ ta anôņ

¹ Yisu hanaņ, “Ya ma yak lokwaņ ta anôņ. Ma Wakamik ma ku kapô anêņ alaņ. ² *Yenaņ thanaņ sapêņ atu ba miņ hik anôņ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thanaņ sapêņ atu ba hik anôņ ma hêv katôņ vê ek injik limamôk. ³ Abô atu ba yahanaņ hadum ba mólô ubitak mabuņ. ⁴ Mólô odahaliņ ya êņ ma tem yandahaliņ mólô. Yak thanaņ da miņ hatôm injik anêņ anôņ ami. Thanaņ hadahaliņ yak lokwaņ ta ek injik limamôk. Aêņ ba mólô miņ odahaliņ ya ami, êņ ma tem miņ uņgwik anôņ ami.

⁵ “Yada ma hatôm yak lokwaņ ta. Ma mólô ma thanaņ. Ôpatu ba hadahaliņ ya ma yahadahaliņ yani ba intu hik limamôk. Ma miņ yahêv mólô sa ami, ma mólô miņ hatôm nundum nôġlate ami. ⁶ *Ma anyô te miņ hadahaliņ ya ami ma hatôm thanaņ atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêġbôk esak atum. ⁷ Ma mólô odahaliņ ya ba yenaņ abô hêk mólô kapô ba onaņ hik ya liņ hathak malêla takatu ba mólô lemimhaviņ, êņ ma tem noja. ⁸ *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôņ limamôk intu tem nêġe i nena yenaņ. Êņ ma uik Wakamik anêņ lôkmaņgiņ thô.

⁹ “Yalenhaviņ mólô hatôm atu ba Wakamik lahaviņ ya. Nômô yenaņ yalenhaviņ êņ kapô. ¹⁰ *Mólô osopa yenaņ abô ma tem mólô nôġma yenaņ yalenhaviņ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêņ abô ba yahamô yani anêņ lahaviņ kapô. ¹¹ Yahanaņ abô takêntêk ek yenaņ yalenmavi êġma imbiņ mólô lôk êġma mólô kapôlômim siņ. ¹² *Yanaņ abô balabuņ te êndêņ mólô nena mólô tomtom lemimimbiņ am êtôm atu ba bôk yalenhaviņ mólô yôv. ¹³ *Ma

* 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2: Mat 3:10 * 15:6: Mat 7:19; 13:42 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jon 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11; 1Jon 3:16

anyô te hatak anêḡ lôkmala ek hêv anêḡ anyô môlô bulubiḡ, êḡ ma lahaviḡ êḡ hamôḡ ek leḡiḡhaviḡ vi. ¹⁴*Môlô udum aêḡ êḡ ma môlô ma yenaḡ anyô môlô. ¹⁵Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miḡ hayala anyô bêḡ anêḡ auk ami. Ma doḡtom lêk yahik auk nômbêḡ atu ba Wakamik bôk hêv hadêḡ ya thô hadêḡ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miḡ ḡê ku hathak loḡbô ami. ¹⁶Môlô miḡ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabahaḡ hayô hêk môlô ba hathak yenaḡ athêḡ nonaḡ injik Wakamik liḡ esak unim lemimhaviḡ ma tem yanêḡ lemimhaviḡ takêḡ êndêḡ môlô ek unu uḡwik anôḡ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. ¹⁷*Yenaḡ abô balabuḡ ma môlô lemimimbiḡ am.”

Nê pik tem nêpôlik esak ḡê ku

¹⁸ Yisu hanaḡ, “Avômalô pik êpôlik ek môlô, êḡ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêḡ iyom. ¹⁹*Môlô ma pik anêḡ ma tem avômalô pik leḡiḡimbiḡ môlô êtôm atu ba leḡiḡ haviḡ thêlôda iniḡ avômalô. Ma doḡtom môlô ma miḡ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêḡ ba intu êpôlik hathak môlô. ²⁰*Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanāḡ hadêḡ môlô katô. ‘Anyô ku miḡ bêḡ ek anêḡ anyô bêḡ ami.’ Avômalô pik êntêk bôk êv vovaḡ hadêḡ ya ba intu tem nindum aêḡ iyom êndêḡ môlô. Ma aêḡ iyom doho bôk elañô yenaḡ abô ba intu tem nedaḡô môlônim abô imbiḡ. ²¹Môlô ma yenaḡ avômalô. Ma avômalô pik êthôḡ ôpatu ba hêv ya ba yahalêḡ paliḡ. Ba intu tem nêḡnêḡ vovaḡ êndêḡ môlô. ²²Ma miḡ yahalêḡ ba yahêv

abô hadêḡ avômalô takêḡ ami, êḡ ma tem miḡ neḡa vuli esak iniḡ kambom ami. Ma doḡtom lêk miḡ hatôm nenaḡ abô te ami. ²³*Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêḡ iyom. ²⁴Ma ya miḡ yahamô thêlô malêvôḡ ba yahadum ku atu ba miḡ bôk anyô te hadum ami êḡ ma thêlôniniḡ kambom mi. Ma doḡtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik. ²⁵*Aêḡ ba thêlôda iniḡ abô balabuḡ bute hik anôḡ aêntêk, ‘Thêlô êdô ya oyaḡ.’ *Kapya Yen* 35:19; 69:4

²⁶* “Tem yanêḡ anyô te êlêḡ anêḡ Wakamik ek embatho môlô loḡ. Ôpêḡ ma Lovak Matheḡ atu ba Wakamik tem nêḡ ek injik Wapômbêḡ thô. Ma tem enaḡ yenaḡ abô bêḡ. ²⁷Ma yenaḡ ku anêḡ môḡ ma môlô sapêḡ bôk ômô haviḡ ya aleba lêk. Êḡ ma môlô nonaḡ yenaḡ abô bêḡ imbiḡ.

16

¹ “Yahanaḡ abô takêḡ ek môlô miḡ notak unim ôêvhaviḡ ami. ²⁻³*Êthôḡ yai lôk Wakamik paliḡ ba intu tem nêḡnêḡ môlô vê lôk nijik môlô vônô ba nesonaḡ nena êḡ ma êv yeaḡ hadêḡ Wapômbêḡ. ⁴Lêk yahanaḡ abô takêḡ yôv hadêḡ môlô ek waklavôḡ nôḡ takêḡ habitak, êḡ ma tem lemimimbi nena bôk yahanaḡ yôv. Sêbôk ma yada yahamô haviḡ môlô ba intu miḡ yahanaḡ abô êḡ hadêḡ môlô ami.

⁵⁻⁶ “Ma doḡtom yaha ek yani atu ba hêv ya ba yahalêḡ. Ma yahanāḡ abô takêntêk hadêḡ môlô ba intu hadum môlô lemimimalaiḡ kambom ba miḡ onaḡ hik ya liḡ nena ‘tem nu êsê’ ami e? ⁷*Yanaḡ avañôḡ êndêḡ môlô nena yaha ek Wakamik ek nêḡ môlô sa. Yaha ami êḡ ma Lovak Matheḡ, ôpatu ba

* 15:14: Mat 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Jon 13:16 * 15:26: Jon 14:26 * 16:2-3: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21 * 16:7: Jon 14:16

embatho mólô loŋ tem miŋ êlêm ami. Ba intu tem yana ek yanêm yani ba êlêm êndêŋ mólô. ⁸ Yani tem êlêm ek enaŋ avômalô pik iniŋ kambom lokwanlô bêŋ aêntêk: iniŋ kambom atu idum bêŋ lôk auk atu elela auk thêthôŋ ma iniŋ auk lôkbaŋ hathak waklavôŋ idum abô. ⁹ Ku môŋ ma tem enaŋ avômalô iniŋ kambom atu ba miŋ êvhaviŋ ya ami bêŋ. ¹⁰ Ma ku yaŋ ma avômalô pik eson nena ya miŋ anyô thêthôŋ ami. Ma doŋtom yaha ek Wakamik ba tem miŋ mólô nôŋgô ya ami ba intu ya ma anyô thêthôŋ. Aêŋ ba tem êlêm ek injik auk thêthôŋ êŋ thô.* ¹¹ *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa anyô môŋ atu ba hayabiŋ pik êntêk ba eson nena tem miŋ nindum abô ami. Ma doŋtom ôpêŋ bôk hamô loŋ idum abô yôv ek ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiŋ. Aêŋ ba Lovak Matherŋ tem injik auk êŋ thô êndêŋ i imbiŋ.

¹² * “Yalenhaviŋ yanêm abô bêŋ anôŋ imbiŋ êndêŋ mólô ma mólô miŋ hatôm nobaloŋ ami. ¹³ Ma doŋtom Lovak Matherŋ ôpatu ba hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ mólônim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk enaŋ abô esak nôm takatu ba tem imbitak embenŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba halanô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm yanida anêŋ auk ami. ¹⁴ Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ êndêŋ mólô ma tem injik yenaŋ lôkmanŋiŋ thô êndêŋ mólô imbiŋ. ¹⁵ Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yahananŋ nena Lovak Matherŋ tem enja yenaŋ auk ba injik thô êndêŋ mólô.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anôŋ

¹⁶ *Yisu hanaŋ, “Dokte ma tem mólô nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.”

¹⁷ Ma nê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem alalô nasôŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô? Alalô athôŋ abô takêŋ paliŋ.”

¹⁸ Ma thêlô enaŋ lôbôlôŋ, “‘Dokte’ anêŋ ôdôŋ aisê? Alalô athôŋ abô êŋ paliŋ.”

¹⁹ Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Yahananŋ ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu mólô onanŋ hik mólôda liŋ hathak abô atu ba yahananŋ anêŋ ôdôŋ e? ²⁰ Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mólô. Avômalô pik tem leŋiŋmavi. Ma doŋtom mólô tem nodan asêŋ malêŋ. Mólô tem kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom mólô lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi anôŋ. ²¹ Avi anêŋ waklavôŋ embathu hayô êŋ ma hawa vovaŋ ek embathu. Ma lêk havathu yôv ma miŋ lahabi vovaŋ êŋ hathak loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu lamavi anôŋ. ²² Ma mólô aêŋ iyom. Lêk mólô kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom tem yanŋê mólô esak loŋbô ba intu tem lemim mavi. Ma miŋ hatôm anyô la nê m lemim mavi êŋ vê ênjêk mólô ami. ²³ *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mólô. Tem yana ba nôm takatu ba mólô onanŋ hik Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yani nê m êndêŋ mólô. Ma mólô tem miŋ nonanŋ injik ya liŋ esak nômlate ami. ²⁴ Ya ma Nakaduŋ ba intu nonanŋ injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô mólô kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ mólô onanŋ hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”

²⁵ Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahananŋ abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ mólô. Ma wak

* **16:10:** Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma miŋ hêk yaiŋ ami.

* **16:11:** Jon 12:31

* **16:12:** 1Ko 3:1-2

* **16:16:** Jon 14:19

* **16:23:** Mat 7:7

te am ka tem yanan abô avanônj êndêj mólô esak Wakamik ba tem yanan bêj. ²⁶ Wak êj ma mólôda tem nodam yenan athênj ba nonanj injik Wakamik lij. Ma minj yada yanja mólônim abô ba yanan injik yani lij ami. ²⁷ *Avanônj! Mólô lemimhavinj ya lôk ôêvhavinj nena yahalêm anêj Wapômbêj. Aêj ba intu Wakamik da lahavinj mólô ba mólôda tem nonanj injik yani lij esak unim lemimhavinj. ²⁸ Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”

²⁹ Êj ma Yisu anêj njê ku enanj, “Lêk honanj abô êj bêj ma minj huvuj ami. ³⁰ Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêj. Minj yêlô ananj hik o lij ami denanj ma hoyala yêlôaninj abô ba honanj bêj. Ba intu yêlô êvhavinj nena hólêm anêj Wapômbêj.”

³¹ Yisu hanaan, “Lêk mólô ôêvhavinj e? ³² *Odanj! Avômalô tem nidupuninj mólô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loj. Ma mólô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma donjom Wakamik hamô havinj ya. Aêj ba tem minj yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êj tem imbitak. Ma wak êj lêk habitak yôv.

³³ * “Lêk yahananj abô takêj ek mólô nodahalinj ya ba nômô yaô. Mólô tem nôpôm malainj êmô pik êntêk. Ma donjom numinj lôklokwanj! Ya bôk yahamô pik êntêk anêj lôklokwanj lu yôv.”

17

Yisu hatej mek ek yanida

¹⁻² Yisu hanaan abô takêj yôv ma hêv ma hathak lej ma hatej mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabinj avômalô takatu ba bôk

hôêv hadêj ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmo êtom wak nômbêj intu sapêj êndêj i. Ba nunjwik Nalum anêj lôkmanjinj thô ek yangik anêm lôkmanjinj thô aêj iyom. ³ *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmo êtom wak nômbêj intu sapêj. Neyala nena O ma Wapômbêj avanônj binj donjom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêj hôêv ba halêm. ⁴⁻⁵ *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmanjinj thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêj ya aleba lêk anêj danj. Ma nêm mavi lôk athênj bêj êndêj ya esak lojbô êtom sêbôk atu ba pik minj habitak ami denanj ma yahawa athênj bêj êj havinj o ba yahamô mavi anôj.

Yisu hatej mek ek njê ku lauminj ba lahavuju

⁶ “Bôk yahik o thô hadêj avômalô pik takatu ba hôêv hadêj ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêj ya ba lêk esopa anêm abô. ⁷⁻⁸ Yahêv abô sapêj atu ba hôêv hadêj ya hadêj i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhavinj nena hôêv ya ba yahalêm. Aêj ba lêk eyala nena nôm takatu ba hôêv hadêj ya ma halêm anêj o iyom. ⁹ Yahatej ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêj ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahatej mek ek i. Ma minj yahatej mek ek avômalô pik ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba yenanj êj ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êj ma yenanj. Ma thêlô êj intu ik yenanj lôkmanjinj thô. ¹¹ Tem yatak pik ba yana ma tem minj yamô pik esak lojbô ami. Ma thêlô tem nêmo pik. Wakamik, o ma mathenj! Ba oyabinj i esak anêm athênj atu ba bôk hôêv hadêj ya ek thêlô kapôlôjinj donjom êtom alai kapôlôjinj donjom. ¹² *Bôk yahamô havinj thêlô ba yahayabinj

* 16:27: Jon 14:21,23 * 16:32: Mat 26:31,56

* 16:33: Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4 * 17:3:

1Jon 5:20 * 17:4-5: Jon 1:1-2; 4:34 * 17:12: Jon 6:39; 13:18

i hathak athêj atu ba hôêv hadêj ya. Ma kambom te miñ habulin i ami lôk thêlô te miñ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom intu tem ni loj atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapyu tem injik anôj.

¹³ “Ma doñtom yahamô pik denaŋ ba yahanaj abô êj ek yenaŋ yalenmavi bêj anôj êmô thêlô kapôlôñij siñ ek malê nena tem yasôk. ¹⁴ Bôk yahêv anêm abô yôv hadêj i. Ma ya miñ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêj iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i. ¹⁵ *Wakamik yahanaj hik o liñ nena umiñ anyô kambom loj siñ ek thêlô ma miñ onja i vê ênjêk pik êntêk ami. ¹⁶ Ya miñ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêj iyom. ¹⁷ Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlôñij ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku mathen. Anêm abô êj ma avanôj. ¹⁸ *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm. ¹⁹ Ma yahêv yada hadêj o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku mathen anôj.

Yisu hateñ mek ek avômalô êvhaviñ sapêj

²⁰ “Miñ yahateñ mek hathak nê ku takêj iyom ami. Mi. Yahateñ mek hathak avômalô takatu ba tem nedañô nê ku takêj iniñ abô ba nênimimbiñ ya ²¹ ek thêlô sapêj nêmo kapôlôñij doñtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmo alai kapô imbiñ ek avômalô pik nênimimbiñ nena hôêv ya ba yahalêm. ²² *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmañij ba lêk yahik lôkmañij êj thô hadêj thêlô ek thêlô kapôlôñij doñtom êtôm alai kapôlôñij doñtom. ²³ Yahamô thêlô kapôlôñij ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlôñij doñtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm

lôk neyala nena lemhaviñ thêlô hatôm atu ba lemhaviñ ya.

²⁴ “Wakamik, yalenhaviñ avômalô takêntêk ba hôêv hadêj ya nêmo imbiñ ya êmô loj atu ba yahamô ek nêgê yenaŋ lôkmañij. Pik miñ habitak ami denaŋ ma lemhaviñ ya ba intu hôêv lôkmañij êj hadêj ya.

²⁵ “Wakamik, o ma thêthôj. Avômalô pik êthôj o paliñ ma doñtom ya ma yahayala o. Ma yenaŋ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm. ²⁶ Bôk yahik o thô hadêj thêlô. Ma tem miñ yatak ku êj ami ek yada yamô thêlô kapôlôñij ek lenjimbiñ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviñ ya.”

18

Evalonj Yisu

(*Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53*)

¹ Yisu hateñ mek yôv ma lôk anêj nê ku ibup êyô ñaŋ Kidlon. Ñaŋ êj vi ma ku alokwaŋ oliv te hêk ba thêlô i loj êj.

² Loj êj ma thêlô ethak i lôbôlôj. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêj, hayala loj êj. ³ Êj ma Judas halom nê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk nê bêjbêj êbôk da ma iniñ nê bêjbêj ba i loj êj. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiñ kapok ma nômkama nijik vovak.

⁴ Yisu hayala nômk takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiñ ma hanaŋ, “Môlô ôbôlêm opalê?”

⁵ Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêj Nasalet.”

Ma yani hanaŋ, “Ya êj êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêj intu hamiñ haviñ nê êj. ⁶ Thêlô elañô Yisu hanaŋ, “Ya êj êntêk.” Êj ma ele i ma êv yak halôk pik.

⁷ Ma yani hanaŋ hik thêlô liñ hathak lojbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”

* 17:15: Mat 6:13; 2Te 3:3

* 17:18: Jon 20:21

* 17:22: Ap 4:32

Ma thêlô enañ, “Yisu anêḡ Nasalet.”

⁸Ma hanaḡ, “Lêk yahanaḡ hadêḡ mólô yôv nena ya êḡ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak ḡê êntêk ba ini.” ⁹*Hanaḡ aêḡ ek abô bôsêbôk tem injik anôḡ nena miḡ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêḡ yani te ami.

¹⁰Êḡ ma Saimon Pita hawa biḡ vovak ma hale anyô bêḡ habôk da anêḡ anyô ku te limbuk vianôḡ vê. Anyô ku êḡ anêḡ athêḡ nena Maluku.

¹¹*Ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita, “Otak anêḡ biḡ êndôk anêḡ kupik esak loḡbô! Tem yandum ku malaiḡ atu ba Wakamik hêv hadêḡ ya.”

*Ewa Yisu ba i hadêḡ Anas
(Mat 26:57)*

¹²Êḡ ma Lom iniḡ ḡê vovak lôk anyô vovak laik lôk avômalô Israeḡ iniḡ sôp bidonḡ evalonḡ Yisu ba ekak hathak yak. ¹³Thêlôninḡ ku môḡ ma ewa yani ba i hadêḡ Anas, yani ma Kaiapas anêḡ yaḡmalô. Kaiapas ma anyô bêḡ habôk da hadêḡ sondabêḡ êḡ. ¹⁴*Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô hadêḡ Israeḡ iniḡ ḡê bêḡbêḡ nena, “Mavi ek anyô te iyom ema ek nêḡ avômalô Israeḡ bêḡ anôḡ sa.”

*Pita hanaḡ “Yahathôḡ Yisu”
(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68;
Luk 22:55-57)*

¹⁵Saimon Pita lôk anyô ku yaḡ esopa Yisu ba i. Anyô ku êḡ ma anyô bêḡ habôk da anêḡ anyô mólô te ba intu hasopa Yisu habitak hayô badêḡ abólêk ba hi. ¹⁶Ma Pita hamiḡ badêḡ viyaiḡ. Ma anyô ku yaḡ atu ba anyô bêḡ habôk da anêḡ anyô mólô havôhi ma hanaḡ abô hadêḡ avi atu ba hayabiḡ badêḡ abólêk ba hawa Pita hayô badêḡ kapô.

¹⁷Avi atu ba hayabiḡ unyak abólêk hanaḡ hik Pita liḡ, “E! O ma ôpatu anêḡ anyô ku te e?”

Ma Pita hanaḡ, “Mi.”

¹⁸Loḡ lêk thilibuḡ. Ma ḡê ku lôk ḡê êbôk da iniḡ sôp bidonḡ ebaḡ atum ba ivuḡu imiḡ. Ma Pita hamiḡ haviḡ.

*Anyô bêḡ habôk da hanaḡ hik
Yisu liḡ*

*(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65;
Luk 22:66-71)*

¹⁹Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ hik Yisu liḡ hathak anêḡ ḡê ku lôk abô takatu ba hanaḡ ba hadôḡ avômalô.

²⁰Ma Yisu hanaḡ, “Yahathak yahamiḡ piklêvôḡ ba yahanaḡ abô hadêḡ avômalô. Ma yahadôḡ avômalô hamô unyak yeḡ lôk unyak mathêḡ ma loḡ atu ba avômalô Israeḡ ethak doḡtom halôk. Ma miḡ yahavuḡ abô ami. ²¹Ma aisê ka honaḡ hik ya liḡ? Avômalô takatu ba elañô abô takatu ba yahanaḡ, thêlô eyala abô êḡ katô. Ba intu onañ injik i liḡ.”

²²Hanaḡ aêḡ ma ḡê êbôk da iniḡ sôp bidonḡ atu ba hamiḡ habobo hapetav Yisu ba hanaḡ, “E! Honaḡ aêḡ hadêḡ anyô bêḡ habôk da eka?”

²³Ma Yisu hanaḡ, “Yahanaḡ abô kambom, êḡ ma onañ abô êḡ bêḡ. Yahanaḡ abô avanôḡ, ma aisê ka huik ya?” ²⁴Êḡ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêḡ Kaiapas, anyô bêḡ habôk da. Ma yak atu ba ekak yani hamô denañ.

*Pita hanaḡ “Yahathôḡ Yisu”
bólôḡ yaḡ hathak loḡbô*

*(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72;
Luk 22:58-62)*

²⁵Saimon Pita havuḡu atum hamiḡ ma enañ hik yani liḡ, “O ma ôpêḡ anêḡ ḡê ku te e?”

Ma Pita hanaḡ, “Mi.”

²⁶Êḡ ma anyô bêḡ habôk da anêḡ ḡê ku te hanaḡ, “Yahayê

* 18:9: Jon 6:39 * 18:11: Mat 26:39 * 18:14: Jon 11:49-51

huminj alokwanj oliv kapô havinj yani.” Anyô ku êj ma ôpatu ba Pita hanjasiv limbuk vê anêj thalalen te.

²⁷ *Ma Pita hananj hathak lonjbô, “Mi.” Kasana ma tale halanj.

Ewa Yisu hi hadêj Pailat

(*Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25*)

²⁸ Ewa Yisu hêk Kaiapas anêj unyak ba i anyô bêj Lom atu anêj unyak. Waklavôn Hale ba Hi anêj lôkbôk momanjinij lêk hayô ba Israel inji nê bêjbêj lejinj havi nê mômô mabu nêjêk Wapômbêj ma ek nêgê waklavôn êj. Ba intu êdô nimbitak nêyô anyô lonj buyanj bêj êj anêj unyak. ²⁹ Ma Pailat hi viyaij ma hananj, “Ôpêj hadum malê ba mômô udum abô ek yani?”

³⁰ Ma enanj, “Aisê! Yani minj anyô kambom ami, êj ma tem minj yêlô naja yani êlêm êndêj o ami!”

³¹ *Ma Pailat hananj, “Yôv! Mômôda noja yani ba nundum abô esak mômôda unim abô balabunj.”

Ma enanj, “Mômô avômalo Lom unim abô balabunj hananj nena yêlô avômalo Israel minj hatôm nanjik ôpatu ba hadum kambom vônô ami.” ³² *Enanj aêj ek abô sêbôk atu ba Yisu hananj hathak lonjondê atu ba tem ema esak tem injik anôj.

³³ Aêj ba Pailat hi unyak kapô hathak lonjbô ma halam Yisu halêm ma hananj hik yani linj, “O ma avômalo Israel inji kinj e?”

³⁴ Ma Yisu hananj, “Oda anêm auk ba honanj abô êj mena anyôla hananj hadêj o e?”

³⁵ *Ma Pailat hananj, “Hosonj nena ya anyô Israel e? Hudum malê ba oda anêm avômalo lôk nê bêjbêj êbôk da ewa o ba êlêm hadêj ya?”

³⁶ Ma Yisu hananj, “Lonj lôklinyak atu ba yahayabinj ma minj anêj pik

êntêk ami. Yayabinj lonj lôklinyak pik êntêk ma yenanj nê ku tem nijik vovak ek minj anyô te etak ya êndôk Israel inji nê bêjbêj bahenjinj ami. Ba intu yenanj lonj lôklinyak ma minj hamô pik êntêk ami.”

³⁷ Aêj ba Pailat hananj, “O ma kinj!”

Ma Yisu hananj “Intu êj. Ya ma kinj. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yangik abô avanônj thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanônj êj intu halanjô yenanj abô.”

³⁸ Ma Pailat hananj, “Abô avanônj, êj ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaij ba hi hadêj avômalo Israel hathak lonjbô ma hananj, “Lêk yahanjô abô ba ôpêntêk ma anêj kambom mi. ³⁹ Ma yahathak yahasopa mômônim lemimhavinj nena sondabêj nômbej intu anêj waklavôn Hale ba Hi ma yahatak anyô koladônj te ba hi hadêj mômô. Aêj ba lemimhavinj yatak mômô avômalo Israel unim kinj êntêk e?”

⁴⁰ Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêj nê bêjbêj anêj Lom takatu ba eyabinj avômalo Israel.

19

Pailat hananj ek nijik Yisu vônô
(*Mat 27:26-31; Mak 15:15-20*)

¹ Yôv ma Pailat hananj ba evali Yisu. ² *Ma nê vovak ewa yak lôkmanjinj atu ba epesanj hatôm kinj inji kulunj ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kinj anêj kwêv thalalenj daim te ma ik hathak yani. ³ Ma i hadêj yani ma enanj mathalalenj, “Waklêvônj mavi, avômalo Israel inji kinj!” ma epetav yani.

⁴ Ma Pailat hale yaij hathak lonjbô ma hananj hadêj avômalo, “Odanjô! Tem yanja yani ende yaij ek yangik thô êndêj mômô nena lêk

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11

* 19:2: Luk 23:11

yahalanô abô yôv ba ôpêntêk ma anêḡ kambom mi.”⁵ Êḡ ma Yisu hale yain ma kulun yak lôkmanḡin hamô wakadôk ma kwêv thalalen atu hamô linḡupik. Ma Pailat hanaḡ, “Ôḡḡo yani atu êntêk!”

⁶ Êḡ ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk inin sôp bidon êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

Ma Pailat hanaḡ, “Lêk yahalanô abô yôv ba ôpêntêk anêḡ kambom mi! Aêḡ ba môlôda noja ba unḡwik vônô esak a!”

⁷ Ma enaḡ viyaḡ, “Anyô êntêk hanaḡ nena yani ma Wapômbêḡ anêḡ Nakaduḡ. Ma yêlôaniḡ abô balabuḡ te hanaḡ nena nanḡik anyô anêḡ aêḡ vônô.”

⁸ Pailat halanô abô êḡ ba linḡhaka.
⁹ *Ma hi unyak kapô ma hanaḡ hik Yisu linḡ, “Hôlêm anêḡ êsê?” Ma donḡtom Yisu bônôḡ iyom. ¹⁰ Ma Pailat hanaḡ, “Hôdô onanḡ yenanḡ abô viyaḡ e? Ondanô! Ya ma anyô lôk athêḡ ba ya hatôm yananḡ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holanô e?”

¹¹ *Ma hanaḡ, “Wapômbêḡ miḡ hêv athêḡ bêḡ êḡ hadêḡ o ami êḡ ma miḡ hatôm undum nômlate êndêḡ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêḡ auk intu anêḡ kambom ma bêḡ anôḡ ek anêm.”

¹² *Pailat halanô abô êḡ ma habôlêm lonḡondê ek etak Yisu ba ni. Ma donḡtom Israel inin ḡê bêḡbêḡ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miḡ kinḡ Lom inin anyô te ami! Ôpatu ba hanaḡ nena yani kinḡ, êḡ ma hapôlik hathak Lom inin kinḡ.”

¹³ Pailat halanô abô êḡ ma hawa Yisu hale yain ma halôk hamô anêḡ lonḡ idum abô. Lonḡ êḡ elam nena Lonḡ Valu. Ma avômalô Hiblu elam lonḡ êḡ nena “Gabata”. ¹⁴ Habobo waklêvônḡ binḡ hadêḡ wak atu ba

avômalô ethak epesanḡ i ek nêḡê waklavônḡ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yain ma hanaḡ hadêḡ avômalô Israel, “Ôḡḡo, môlônim kinḡ êntêk.”

¹⁵ Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaḡ, “Yanḡik môlônim kinḡ esak alovalanḡsinḡ e?”

Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ, “Yêlôaniḡ kinḡ intu Lom inin kinḡ!”

¹⁶ Êḡ ma Pailat hatak Yisu halôk ḡê vovak bahenḡin ek nijik vônô esak alovalanḡsinḡ ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalanḡsinḡ

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

¹⁷ Yisu da hawa anêḡ alovalanḡsinḡ ba hi malak viyaḡin ba hayô lonḡ te atu ba elam nena Lenḡkadôk Lokwanḡ. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota. ¹⁸ Lonḡ êḡ ma thêlô êthôkwêḡ Yisu lôk anyô lokwanḡju hathak alovalanḡsinḡ. Anyô yanḡ hamiḡ vi ma yanḡ hamiḡ vi ma Yisu hamiḡ malêvônḡ.

¹⁹ Pailat hanaḡ ba eto abô te hathak aselenḡ te ba ik lonḡ hathak alovalanḡsinḡ aêntêk,

YISU ANÊḡ NASALET, AVÔMALÔ IS-LAEL ININ KINḡ

²⁰ Eto abô êḡ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêḡ anôḡ êyê ba esam abô êḡ. Lonḡ atu ba êthôkwêḡ Yisu ma habobo malak lôḡ. Ma lonḡondê êḡ ma avômalô bêḡ anôḡ ethak elom ba intu esam. ²¹ Israel inin ḡê bêḡbêḡ êbôk da êyê ma enaḡ hadêḡ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanaḡ nena yanida intu Israel inin kinḡ.’ Ma miḡ oto nena, ‘Israel inin kinḡ’ ami.”

²² Ma Pailat hanaḡ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma êḡḡek aêḡ.”

²³ Nê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalanḡsinḡ ewa anêḡ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdônḡ

ayova. Ma nê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denaņ. Kwêv êņ ma idu hathak sôp doņtom iyom ma miņ idu hathak sôp doho haviņ ami. ²⁴ Ma nê vovak enaņ, “Alalô nato athêņ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiņ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miņ nakakaviņ ami.”

Thêlô idum aêņ ek abô atu ba hêk Wapômbêņ anêņ kapya hik anôņ nena,

“Thêlô ibi yenaņ kwêv sam ba ewa, ma ibi valu ek neja yenaņ kwêv daim.” *Kapya Yeņ* 22:18

Aêņ ba intu nê vovak idum aêņ.

²⁵ *Ma avi doho imiņ habobo alovalaņaņsiņ atu ba êthôkwêņ Yisu hathak. Yisu anêņ talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêņ Magadala. ²⁶ *Ma anyô ku atu ba Yisu lahaviņ bêņ anôņ hamiņ habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êņ ma hanaņ, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.” ²⁷ Ma hanaņ hadêņ anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aêņ ba ôpêņ hayabiņ Malia hatôm anêņ thalaleņ te hamô yanida anêņ unyak.

Yisu hama

(*Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49*)

²⁸ *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêņ ku yôv ma hanaņ, “Yahathakmuniņ” ek abô atu ba hamô Wapômbêņ anêņ kapya injik anôņ. ²⁹ *Kolopak waiņ maniņ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba eson halôk waiņ aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwaņ thaņaņ te anêņ athêņ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk. ³⁰ Hanum vêm ma hanaņ, “Ku lêk yôv.” Êņ ma laselo haņgôli ma hatak dahô ba hi ma hama.

³¹ *Wak êņ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êņ ma waklavôņ bêņ te ba Israel iniņ nê bêņbêņ êdô ek nê takatu iniņ kupik imiņ alovalaņaņsiņ. Ba intu enaņ hik Pailat liņ nena nijik veniņlokwaņ lu ek nema kethêņ ek nênem iniņ kupik vê. ³² Êņ ma nê vovak i ma ik anyô yaņ atu ba êthôkwêņ haviņ Yisu valokwaņ lu. Yôv ma idum aêņ hadêņ anyô yaņ. ³³⁻³⁴ Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethêņ oyaņ ma thalaleņ lôk ŋaņ haņgasô. Ma miņ ik valokwaņ lu ami. ³⁵ *Ôpatu ba hayê nôm êņ hanaņ abô avanôņ ba hayala nena anêņ abô ma avanôņ ba intu hanaņ bêņ ek môlô nônemimbiņ. ³⁶ Nôm takêņ habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbêņ anêņ kapya injik anôņ nena,

“Tem miņ nijik yani lokwaņ te lu ami.” *Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapya Yeņ 34:20*

³⁷ *Ma

“Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi.” *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu

(*Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56*)

³⁸ Josep anêņ Alimatia bôk halaņô Yisu anêņ abô ba hasopa. Ma doņtom hakô ek Israel iniņ nê bêņbêņ ba intu havuņ anêņ hêvhaviņ. Ik Yisu hathak alovalaņaņsiņ yôv ma hi hanaņ hik Pailat liņ ek enja anêņ liņkupik. Ma Pailat halaņô anêņ abô ba halôk ma yani hi hawa. ³⁹ *Nikodimus hi haviņ Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadêņ bôlôvôņ. Yani hawa kamuņ ôv mavi ju ba hatak hathak doņtom ba anêņ malaiņ hatôm 30 kilo la. ⁴⁰ Thai epesaņ ŋama êņ ba esopa avômalô

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23

* 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 *

* 19:28: Sng 22:15 * 19:29: Sng 69:21

* 19:37: ALK 1:7 * 19:39: Jon 3:1-2

Israël inin kobom ba ewa Yisu lin kupik ba etak kamun ôv mavi ên hathak ma ivuliv sin hathak sôp selen. ⁴¹ Ku te hêk habobo lonj atu ba êthôkwên Yisu hathak. Ku ên ma valu abyanj lukmuk te hêk ba minj bôk êdô nãma la hêk ami. ⁴² Wak ên ma waklavônj atu ba avômalô Israël nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyanj êdô nãma hêk habobo. Aênj ba thai ewa Yisu anênj kupik ba i êdô hêk valu abyanj ên.

20

Yisu haviyô hathak lonjbô

(*Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12*)

¹ Sonda ên anênj wak te mônj anênj lôkbôk momaninij ma Malia anênj Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vé. ² Ma halanjvijn ba hi hadênj Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavinj bênj anônj ma hanañ, “Anyôla ewa Anyô Bênj anênj kupik vé hêk siô ba yêlô athônj nena êdô yani hêk êsê.”

³ Ênj ma thai iviyô ba i siô. ⁴ Thai luvi elanjvijn ba i ma anyô ku yanj atu hamônj ek Pita ba hayô siô mônj. ⁵ Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selen takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma minj habitak hayô valu abyanj kapô ami. ⁶ Ma Saimon Pita havenj yam hayô ma habitak hayô valu abyanj kapô ba hi. Ma hayê sôp selen takatu ba ivuliv hathak ⁷ lôk sôp ivuliv thohavloma sinj hathak intu hamô. Sôp ju ênj intu lêk epesanj ba êdô yanj hamô buyanj ma yanj hamô buyanj. ⁸ Ênj ma anyô ku yanj atu ba hayô siô mônj hi kapô ma hayê ba hêvhavinj. ⁹ *Ma donjom thai êthônj abô atu ba bôk hanañ hêk Wapômbênj anênj kapya nena tem injik Yisu linj imbiyô ênjêk nãma esak lonjbô palinj. ¹⁰ Yôv ma nê ku ju ênj êvôli malak.

Yisu hik i thô hadênj Malia anênj Magadala

(*Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11*)

¹¹ Malia halanj haminj valu abyanj viyainj ma hakôm ba hayê lôv kapô. ¹² Ma hayê anjela ju ba inin kwêv thapuk. Thai êmô lonj bu atu ba Yisu anênj kupik hêk. Yanj hamô wakadôk ma yanj hamô valuvi.

¹³ Ma thai enanj hik Malia linj, “Livônj, holanj eka?”

Ma hanañ, “Anyôla hawa yenanj Anyô Bênj anênj kupik vé ba minj yahayala lonj atu ba êdô hêk ami.”

¹⁴ *Hanañ aênj ma hik i liliñ ma hayê Yisu haminj ma donjom hathônj yani palinj.

¹⁵ Ma Yisu hanañ, “Livônj, holanj eka? Ma hôbôlêm opalê?”

Malia hasonj nena yani ma anyô hayabinj ku kapô ba hanañ, “Livônj, howa anênj kupik ba hôdô hêk êsê ma onanj ek yana yanja.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ, “Malia.”

Ma hasonj losauk ba hik i liliñ ma hanañ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô ênj anênj ôdônj nena “Kêdônjwaga.”

¹⁷ *Ma Yisu hanañ, “Minj yahavôha ek Wakamik ami denanj ba intu otak ya ma nu êndênj yenanj nê ku ma onanj êndênj i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenanj Wapômbênj ma môlônim Wapômbênj.’”

¹⁸ Yôv ma Malia anênj Magadala hi ma hanañ hadênj nê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bênj.” Ma abô takatu ba Yisu hanañ hadênj yani ma hanañ hadênj thêlô havinj.

Yisu hik i thô hadênj nê ku

(*Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49*)

¹⁹ Sonda ên anênj bôlôvônj ma nê ku ethak donjom. Thêlô êkô ek Israël inin nê bênbênj ba intu ik unyak abôlêk sinj. Ma Yisu halêm haminj

* 20:9: Sng 16:10; Ap 2:24-32

* 20:14: Luk 24:16; Jon 21:4

* 20:17: Lom 8:29; Hib 2:11-12

* 20:20: Jon 16:22; 1Jon 1:1

thêlô malêvônġ ma hanaġ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!” ²⁰*Ma hik baġ kapô lôk baya thô hadêġ thêlô. Nê ku êyê Anyô Bêġ ba leġiġmavi anônġ.

²¹Ma hanaġ hathak loġbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.” ²²Êġ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanaġ, “Noja Lovak Matherġ. ²³*Ma môlô ôêv anyô iniġ kambom vê êġ ma iniġ kambom tem nêm yak. Ma miġ ôêv anyô iniġ kambom vê ami êġ ma iniġ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêġ Tomas

²⁴Tomas ma nê ku laumiġ ba lahavuju takatu te ba anêġ athêġ yaġ nena Didimus. Yisu hayô ek nê ku vi ma yani miġ hamô ami. ²⁵Êġ ma nê ku vi atu enaġ hadêġ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêġ yôv!”

Ma Tomas hanaġ, “Miġ yahayê anêġ pôpô atu ba hamô baġ lôk yahatak yabahengwasiġ halôk yani baya êġ ami ma tem miġ yanêmimbiġ ami ma milôk.”

²⁶Soġda te hale ba hi ma Yisu anêġ nê ku ethak doġtom hathak loġbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviġ. Thêlô ik unyak abôlêk siġ ma doġtom Yisu halêm hamiġ thêlô malêvônġ ma hanaġ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.”

²⁷Ma hanaġ hadêġ Tomas, “Nônġô yabaheġ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasiġ êndôk ya baya ek nôġġô kôm lavônġ. Otak auk thekthek lôk nôġġô esak malem, ma nêmimbiġ iyom.”

²⁸Ma Tomas hanaġ, “Yenaġ Anyô Bêġ lôk Wapômbêġ!”

²⁹*Ma Yisu hanaġ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviġ e? Wapômbêġ tem lamavi esak avômalô takatu ba miġ êyê ami ma doġtom êvhaviġ.”

Kapya êntêk anêġ ôdônġ

³⁰Yisu hadum lavônġiġ bêġ anônġ haviġ ba anêġ nê ku êyê. Ma doġtom miġ yahato abô takêġ halôk kapya êntêk ami. ³¹*Yahato abô takêntêk ek môlô nônmimbiġ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêġ anêġ Nakaduġ. Lôk yahato ek môlô nônmimbiġ ba noja lôkmala esak anêġ athêġ.

21

Nê ku evov alim bêġ anônġ

¹Yôv ma nê ku êmô kasukthôm atu anêġ athêġ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêġ i hathak loġbô.* ²Saimon Pita lo Tomas, anêġ athêġ yaġ nena Didimus, ma Nataniel anêġ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêġ nakaduġ luvi, ma Yisu anêġ nê ku lokwanġu, thêlô sapêġ êmô loġ êġ. ³*Ma Saimon Pita hanaġ, “Yana yangik alim.” Ma enaġ, “Yêlô nasôk nambiġ o.” Êġ ma thêlô i ethak yeġ te ma bôlôvônġ êġ ma êvôv alim te ami.

⁴Wak hapup ma Yisu hamiġ kasukthôm anêġ daġ. Ma anêġ nê ku êyê yani ma doġtom miġ eyala ami.

⁵Ma Yisu halam, “Aiyaġ thêlô! Môlô alim mi, aêġ e?”

Ma enaġ, “Intu êġ.”

⁶Ma hanaġ, “Notak yakseġ êndôk yeġ vianônġ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêġ ma ewa alim bêġ anônġ ba intu miġ hatôm nêbôv yakseġ esak ami.

⁷*Anyô ku atu ba Yisu lahaviġ bêġ anônġ hanaġ hadêġ Pita, “Intu ma Anyô Bêġ!” Pita êġ intu bôk habi anêġ kwêv thilibuġ thô ek indum ku. Ma halaġô ôpêġ anêġ abô êġ ma hik hathak loġbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi. ⁸Thêlô ebobo kasukthôm daġ hatôm 90 mita la ma nê ku vi êmô yeġ ba êvôv yakseġ havenġ yam

* **20:23:** Mat 16:19 * **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 * **21:1:** Kasuk Galili intu elam athêġ yaġ nena “Taibelias”. * **21:3:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23

ma Pita hayam hamôḡ. ⁹ Thêlô êlêm ethak lijdaḡ ma êyê atum te hathaḡ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.

¹⁰ Ma Yisu hanaḡ, “Alim doho êlêm!”

¹¹ *Ma Saimon Pita hayô hathak yeaḡ ma havôv yakseḡ halêm hathak lijdaḡ. Yakseḡ êḡ putup hathak alim daim lomalomâ hatôm 153. Ma yakseḡ miḡ hatip ami. ¹² Ma Yisu hanaḡ, “Nôlêm oḡgwaḡ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêḡ ba êkô ba te miḡ hanaḡ nena, “O ma opalê?” ami. ¹³ Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêḡ thêlô ma hadum aêḡ hathak alim. ¹⁴ *Êntêk ma bôlôḡ te lô atu ba haviyô hathak loḡbô ba hik i thô hadêḡ anêḡ ḡê ku.

Yisu hapesaḡ abô haviḡ Pita

¹⁵ Eyaḡ nôḡ yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, anêḡ lemhaviḡ ya ma bêḡ hamôḡ ek ḡê ku vi mena mi e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o bêḡ anôḡ.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip nali sapêḡ.”

¹⁶ *Ma hanaḡ hathak loḡbô, “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Ma Pita hanaḡ, “Intu êḡ. Anyô Bêḡ, hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Oyabiḡ yenaḡ boksipsip.”

¹⁷ Ma hanaḡ bôlôḡ te lô “Saimon, Jon anêḡ nakaduḡ, lemhaviḡ ya e?”

Yisu lêk hanaḡ hik Pita lij hatôm bôlôḡ lô nena “Lemhaviḡ ya e?” ba Pita kapô malaiḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, o hoyala nôḡkama sapêḡ ba hoyala nena yalenḡhaviḡ o.”

Ma Yisu hanaḡ, “Ombakôḡ yenaḡ boksipsip. ¹⁸ Yanaḡ avanôḡ

biḡ êndêḡ o. Sêbôk ba hôḡmô anyô muk denaḡ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêḡ lemhaviḡ. Ma doḡtom hoyalôv ma tem nêḡ bahem ek anyô yaḡ injik anêḡ kwêv ma endom o ek nu loḡ atu ba miḡ lemhaviḡ nu ami.” ¹⁹ *Yisu hanaḡ abô êḡ ek injik loḡôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êndêḡ Wapômbêḡ. Yôv ma Yisu hanaḡ hadêḡ Pita, “Osopa ya!”

²⁰ *Pita hik i liliḡ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviḡ bêḡ anôḡ hasopa thai. Ôpatu ba hayaḡ nôḡ hamô ma hakithiḡ Yisu ba hanaḡ, “Anyô Bêḡ, opalê intu tem enaḡ o bêḡ?”

²¹ Ma Saimon Pita hayê ôpêḡ ma hanaḡ, “Anyô Bêḡ, anyô êntêk tem êpôm malê?”

²² Ma Yisu hanaḡ, “Yalenḡhaviḡ nena ôpêḡ tem êḡmô endeba yandealêḡ am, o Pita miḡ anêḡ nôḡmlate ami. Mi. Osopa ya iyom.”

²³ Ma abô êḡ hi mayaliv ba ḡê takatu ba esopa Yisu elañô haviḡ ba eson nena anyô ku êḡ tem miḡ ema ami. Yisu hanaḡ nena êḡmô endeba yani endelêḡ am, ma miḡ Pita anêḡ nôḡmla ami. Ma doḡtom miḡ hanaḡ hathak ôpêḡ anêḡ ḡama ami.

²⁴ *Anyô ku atu ba hanaḡ nôḡ takêḡ bêḡ ba hatô halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anêḡ abô ma avanôḡ.

²⁵ *Yisu hadum ku lomalomâ bêḡ anôḡ haviḡ. Pik ma yaôna ba yakô miḡ hatôm nêḡdô kapya nôḡmbêḡ atu ba eto lôkthô êḡmô ami.

* 21:11: Luk 5:6 * 21:14: Jon 20:19,26 * 21:16: Ap 20:28 * 21:19: Mat 16:24-25; 2Pi 1:14 * 21:20: Jon 13:23-25 * 21:24: Jon 19:35 * 21:25: Jon 20:30

Aposel iniñ ku Abô mông

Luk hato kapyã lokwanju. Hato kapyã luvi ek Anyô Bêñ Tiapilus. Yani ma Lom iniñ anyô bêñ te ba lahaviniñ nêñem kapyã êñ luvi êndên avômalô ek nesam. Kapyã mông atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leñ ba hi. Ma kapyã yan haven yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviniñ idum hadên waklavông Yisu hatak pik êntêk ba hi leñ.

Luk da miñ hayê Yisu ami, ma donjom hawa abô hêk nê vi atu ba elanô lo êyê hathak maleñiñ. Luk ma miñ anyô Israe te ami, yani ma anyô loñ buyan.

Hato kapyã êntêk ek enañ abô avanông esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêñ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enañ abôyanñ hathak nê takatu ba êvhaviniñ ba intu Luk hato kapyã êntêk ek injik thô nena nê êvhaviniñ ma nê mavi ba esopa gavman iniñ abô. Malainñ lomalomã hathak hapôm nê êvhaviniñ ba intu hato kapyã êñ ek injik loñondê mavi thô êndên nê takatu ba esopa Yisu. Ma kapyã êntêk hik thô nena Yisu lôk anêñ avômalô êvhaviniñ tem nêñem nê kam-bom lu.

Hato kapyã êntêk hadên 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêñ Lovak Mathenñ êlêm

¹ *Tiapilus, bôk yahato kapyã te hadên o hathak nôñ takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôn, ² *mông anôn aleba hayô waklavông hathak leñ ba

hi. Hamô pik denañ ma hathak Lovak Mathenñ anênñ lôklokwanñ ma hêv abô ku hadên anênñ aposel* takatu ba bôk halam i yôv. ³ *Yani hawa vovanñ ba hama vêm ma haviyô hathak loñbô ma hik i thô hadên anênñ nê takên. Lôk hadum nômkama bêñ anôn ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loñbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlônñ hadên thêlô ba hananñ abô hathak Wapômbênñ anênñ loñ lôklinyak.

⁴ *Wak te ma hayanñ nôñ haviniñ thêlô ma hananñ, “Noyabinñ nôñ atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêñ êndên mólô hatôm atu ba bôk yahananñ ba olanô yôv. Ma miñ notak Jelusalem ami. ⁵ *Jon bôk hathik avômalô halôk nãñ ma kasana ma tem nisik mólô esak Lovak Mathenñ.”

Yisu hathak leñ ba hi

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁶ *Ma aposel êmô haviniñ Yisu ma enañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Israe naja alalôaniñ kin esak loñbô e?”

⁷ *Ma Yisu hananñ, “Êñ ma miñ mólô unim nômlã ek noyala waklavông atu ba Kamik hatak ami. Hathak anênñ lôklokwanñ yanida hayabinñ wak êñ. ⁸ *Ma Lovak Mathenñ hayô hamô mólô, ma tem noja lôklokwanñ. Ma tem nonanñ yanañ abô imiñ Jelusalem lôk Judia sapênñ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anênñ danñ.”

⁹ Hananñ abô êñ yôv, ma ewa yani hathak leñ ba hi. Thêlô êyê imiñ ma buliv hava yani siñ ba êthônñ. ¹⁰ Thêlô ititiñ leñ denañ ma kethenñ oyanñ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiñ thêlô malêvônñ. ¹¹ *Ma enañ, “Nê Galili, umiñ ba utitiñ leñ

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:2:** Aposel anênñ ôdônñ nena nêñ takatu ba Yisu hêv ek nenanñ anênñ Abô Mavi bêñ. * **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27

eka? Yisu donjom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leŋ ma tem endelêm aêŋ iyom.”

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêŋ loŋ

12 *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êŋ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom. 13 *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliŋ atu ba ethak êmô. Thêlô iniŋ athêŋ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduŋ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduŋ. 14 Wak sapêŋ ma thêlô ethak donjom ba eteŋ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêŋ iviyaŋ êmô haviŋ.

15 Ma wak te ma Pita haviyô hamiŋ nê êvhaviŋ hatôm 120 malêvôŋ ma hanaŋ, 16 **“Aiyaŋ thêlô, abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapyba ba lêk hik anôŋ. Abô êŋ ma Lovak Matherŋ bôk hanaŋ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêŋ nê takatu ba evaloŋ yani. 17 Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviŋ alalô.”*

18 *(Judas hêv pik bute vuli hathak valuselenŋ atu ba hadum kambom ba hawa. Êŋ ma hêv yak halôk pik buêŋ ba lasoam hapup ba la haŋgasô hale yaiaŋ. 19 Avômalô Jelusalem sapêŋ elanô abô êŋ ba intu elam pik buêŋ hathak iniŋ abô nena “Akeldama”. Anêŋ ôdôŋ nena, “Pik atu ba thalalenŋ hathanŋ.”)

20 Êŋ ma Pita hanaŋ, “Hatôm bôk eto hêk Kapyba Yeŋ nena,

“Anêŋ unyak tem ŋgathiniŋ;
ma miŋ notak anyôla ek êmô
ami.” *Kapyba Yeŋ 69:25*

Ma buyaŋ hanaŋ nena,

“Anyô yaŋ enja anêŋ loŋ lôk anêŋ ku.” *Kapyba Yeŋ 109:8*

21 Aêŋ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêŋ Yisu hamô haviŋ alalô denaŋ ma yani hamô haviŋ alalô wak nômbêŋ intu sapêŋ, 22 *môŋ ma waklavôŋ atu ba Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leŋ. Anyô êŋ tem imbiŋ alalô ek enaŋ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô bêŋ êndêŋ avômalô.”

23 Yôv ma etak anyô lokwanju. Yaŋ ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêŋ yaŋ ma Jastas. Ma anyô yaŋ ma Matias. 24 Ma eteŋ mek nena, “Anyô Bêŋ, hoyala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ. Nuŋgwik thô nena hotak anyô ju êntêk yaŋ sê 25 ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêŋ loŋ.” 26 Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêŋ yaŋ sê habitak. Êŋ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiŋ thêlô laumiŋ ba lahavute takatu.

2

Lovak Matherŋ halôk ba halêm

1 *Waklavôŋ Pentikos hayô, êŋ ma avômalô êvhaviŋ ethak donjom ba êmô unyak te. 2 Ma ketheŋ oyaŋ ma nômlate diŋdiŋ halêm anêŋ leŋ ba anêŋ pôk ma hatôm lovak bêŋ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siŋ. 3 *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaŋ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom. 4 *Ma Lovak Matherŋ hayô hava thêlô sapêŋ kapôlôŋiŋ siŋ ba enaŋ abô masôm lomalomama hatôm Lovak Matherŋ hêv hadêŋ thêlô.

5 Avômalô Israel takatu ba êmô Wapômbêŋ vibinŋ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos. 6 Ma elanô diŋdiŋ ba êlêm ethak donjom. Ma eboloba kambom hathak elanô nê

* 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:16: Sng 41:9 * 1:18: Mat 27:3-8 * 1:22:

Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27 * 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * 2:3: Mat 3:11 * 2:4: Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

êḡ enaḡ abô hathak thêlô tomtom da iniḡ abô. ⁷ Ma eson kambom ba enaḡ hik thêlôda liḡ, “Thêlô ma ḡê Galili iyom. Malê te aêḡ am? ⁸ Aisê ba alalô alañô thêlô enaḡ abô hathak alalôaniḡ abô tomtom? ⁹ Alalô ma anêḡ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia ¹⁰ ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ḡê doho anêḡ Lom. ¹¹ (Ma vi ma avômalô Israeḡ, ma vi ma avômalô loḡ buyaḡ takatu ba ibitak êyô Israeḡ iniḡ êvhaviḡ kapô.) Ma doho anêḡ Klit lo Alebia. Ma doḡtom alalô alañô thêlô enaḡ abô hathak nômbêḡ atu ba Wapômbêḡ hadum hathak alalôaniḡ abô tomtom.” ¹² Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba itutuniḡ leḡḡkadôk ma enaḡ hik thêlôda liḡ nena, “Nôm êḡ anêḡ ôdôḡ ma aisê?”

¹³ Ma doḡtom vi ibi thêlô liliḡ ba enaḡ, “Inum waiḡ bêḡ anôḡ ba elo molo.”

Pita hanaḡ abô

¹⁴ Êḡ ma Pita haviyô hamiḡ aposel laumiḡ ba lahavute malêvôḡ ma halam lôklokwaḡ nena, “Môlô avômalô Israeḡ lôk avômalô takêntêk ba lêk ômô Jerusalem, nodañô yenaḡ abô katô. Tem yanaḡ nôm êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹⁵ Lêk ma lôkbôk denaḡ hatôm 9 kilok. Ba intu miḡ noson nena ḡê êntêk inum waiḡ ba elo molo ami. ¹⁶ Mi, nôm êḡ ma hatôm plopet Joel bôk hanaḡ, ¹⁷ “‘Wapômbêḡ hanaḡ nena habobo pik lo leḡ anêḡ daḡ

Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

Ma môlônim apenena tem netulak ba nêgê wêḡ.

Ma môlônim anyô boḡnena tem nêgê niaviḡ.

¹⁸ Ma tem yaḡgasô yenaḡ Lovak Matheḡ êyômô yenaḡ anyô lo avi ku êndêḡ waklavôḡ êḡ ma tem yanêm yenaḡ abô êndêḡ i ba nenaḡ abô êtôm plopet.

¹⁹ Ma tem yandum nômbithi êḡḡêk leḡ, ma yandum lavôḡḡḡ êḡḡêk pik. Thalaleḡ lôk atum ma atum yova bêḡ tem imbitak.

²⁰ Ma wak tem ende i liliḡ ba imbitak momañiniḡ, ma ayôḡ tem ende i liliḡ ba imbitak êtôm thalaleḡ. Vêm ma Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ lôkmaḡḡiḡ bêḡ atu tem êlêm.

²¹ Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ, tem nêm i bulubiḡ.’ *Jol* 2:28-32

²² “Avômalô Israeḡ, nodañô abô êntêk. Wapômbêḡ bôk hadum ku lôklokwaḡ anôḡ lôk nômbithi ma lavôḡḡiḡ hathak Yisu anêḡ Nasalet anêḡ baḡ hamô môlô malêvôḡ ba hik thô nena yanida hêv ôpêḡ ba halêm. Ba bôk oyala nôm takêḡ yôv.

²³ Ma Wapômbêḡ hatak yani halôk môlô bahemim hatôm bôḡsêbôk ba lahabi lôk anêḡ auk ek nôm takêḡ imbitak aêḡ. Ma môlô udum ba ḡê kambom ik yani loḡ hathak alovalañañsiḡ ba hama. ²⁴ Ma doḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ ba haviyô hathak loḡbô ba hawa yani vê hêk ḡama anêḡ vovaḡ bêḡ ek malê nena ḡama miḡ hatôm embalonḡ yani loḡ ami. ²⁵ Devit bôk hanaḡ hathak yani nena,

“‘Yahayê Anyô Bêḡ hamô haviḡ ya wak nômbêḡ intu sapêḡ.

Yani hamô habobo ya ba intu miḡ hatôm nômlate esale ya thô ami.

²⁶ Aêḡ ba yaleḡmavi anôḡ ba yahabôya.

Ma yaleḡviḡkupik hêv ma.

27 Ek malê nena tem miñ òndô ya êmô nê ñama iniñ loñ ami, ma tem miñ otak anêm Anyô Mathen ek epalê ênjêk siô ami.

28 Bôk huik loñôndê lôkmala thô hadên ya yôv, ma tem yamô imbiñ o ba undum yalenmavi anên dôên.’
Kapya Yen 16:8-11

29 * “Aiyañ thêlô, yahanañ avanôn birñ nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv. Ma anên siô êntêk hêk denañ aleba lêk. 30 *Ma doñtom Devit ma plopet te ba hayala nena Wapômbên bôk havak abô nena embeñ yam ma tem etak lim lukmuk te ek imbitak kiñ êtôm yanida. 31 *Devit bôk hayala nôm atu ba tem imbitak embeñ yam ba hanañ hathak Mesia atu ba Wapômbên tem nêm lôkmala êndên yani ba imbiyô esak loñbô. Ba intu hanañ nena tem miñ nêndô yani êmô nê ñama iniñ loñ ba kupik epalê ami. 32 Ôpên ma Yisu atu ba Wapômbên bôk hik yani liñ. Ma yêlô sapên ayê nôm êñ haviñ ba êntêk anañ bên hadên môlô. 33 *Ma Wapômbên hawa Yisu ba hatak yani hamô ban vianôn yôv. Ma hêv Lovak Mathen atu ba bôk havak abô ek nêm êndên yani ma êntêk lêk hançasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olañô. 34 Devit da miñ hi malak len hatôm Yisu ami, ma doñtom hanañ,

“Anyô Bên Wapômbên hanañ hadên yenañ Anyô Bên Mesia nena,

“Ômô yabahan vianôn

35 endeba yatak nê takatu ba ik vovak hadên o nêmo vemkapô vibin am.”
Kapya Yen 110:1

36 * “Aên ba môlô avômalô Islael sapên, noyala abô êntêk katô.

Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbên hadum ba habitak Anyô Bên lôk Mesia.”

Avômalô bên anôn ele i liliñ ba ithik ñañ

37 Thêlô elañô Pita anên abô takên ma habi thêlô kapôlônin vose. Ma enañ hadên yani lôk aposel vi nena, “Aiyañ thêlô, yêlô nandum malê?”

38 Ma Pita hanañ, “Môlô tomtom node kapôlômim liliñ ba nusik ñañ esak Yisu Kilisi anên athên ek Wapômbên nêm môlônim kambom vê ma nêm Lovak Mathen êndên môlô êtôm anên wapôm. 39 *Havak abô êñ ek avômalô takatu ba alalôaniñ Wapômbên tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”

40 Ma Pita hanañ abô bên anôn haviñ hadên thêlô ba hanañ nena, “Noyabin am. Nônêm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takên ek miñ nôpôm vovañ atu ba tem êpôm i ami.” 41 *Aên ba nê takatu ba ewa Pita anên abô intu ithik ñañ. Ma wak êñ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviñ avômalô takatu ba bôk êvhaviñ yôv.

Nê êvhaviñ ethak doñtom haviñ i

42 *Ma thêlô lôklokwan ek nedañô aposel iniñ abô lôk ethak doñtom haviñ i ma eyañ polom lo inum wain mathen atu ba Yisu bôk hêv lôk eten mek haviñ i. 43 Ma aposel idum lavônin lôk nômbithi bên anôn ba avômalô sapên êyê ba eson kambom. 44 *Ma avômalô êvhaviñ sapên ethak doñtom haviñ i ma miñ lenvi iniñ nômkama ami. Iniñ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapên sa. 45 Thêlô ethak êv iniñ pik lôk nômkama ek nênem vuli ma ewa vuli takên ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa. 46 Ma wak nômbên intu ma thêlô ethak

* 2:29: 1Kin 2:10 * 2:30: 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 * 2:31: Sng 16:10 * 2:33: Ap 5:32; 7:55-56 * 2:36: Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19 * 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44: Ap 4:32-35

doŋtom êmô unyak mathen anêŋ piklêvôŋ. Ma ethak eyaŋ nôŋm haviŋ i lôk leŋiŋmavi ma kapôlôŋiŋ labalina. ⁴⁷ *Lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anôŋ hathak i. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma Anyô Bêŋ hêv avômalô doho bulubiŋ ba hêv i ibitak êyô ŋê êvhaviŋ kapô haviŋ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

¹ Wak te ma Pita lo Jon i unyak mathen hadêŋ wakma eteŋ mek. Wakma êŋ ma hatôm 3 kilok yaŋsiŋ. ² Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêŋ. Ma wak nômbêŋ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak mathen anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô. Êdô yani hamô loŋ êŋ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak mathen anêŋ piklêvôŋ ek nênem valu êndêŋ yani. ³ Ôpêŋ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak mathen kapô, êŋ ma halam ek thai nênem valu êndêŋ yani. ⁴ *Pita lo Jon ititiŋ yani lôklokwaŋ. Ma Pita hanaŋ, “Nôŋgô yai!” ⁵ Êŋ ma ôpêŋ hik i liliŋ hadêŋ thai ma hasoŋ nena tem nênem nômla êndêŋ yani la.

⁶ *Ma Pita hanaŋ, “Ya valu mi. Ma doŋtom nôŋm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêŋ o. Hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ, umbiyô omben.” ⁷ Ma Pita havalonŋ ôpêŋ baŋ vianôŋ ba havôv yani haviyô. Ma ketheŋ oyaŋ ôpêŋ vagigiŋ lôk vakapô habitak lôklokwaŋ. ⁸ Êŋ ma yani hasôv kisi ma havenŋ. Ma hi unyak mathen anêŋ piklêvôŋ haviŋ thai. Ma havenŋ ba hasôv kisi hathak lolenŋ lolenŋ ba habô Wapômbêŋ. ⁹ Ma avômalô sapêŋ êyê

yani havenŋ ba habô Wapômbêŋ. ¹⁰ Ma eyala nena ôpêŋ ma anyô petenak atu ba hathak hamô unyak mathen abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô, êŋ ma eboloba ba dahôlôŋiŋ hi.

Pita hanaŋ abô hamiŋ unyak mathen kapô

¹¹ Ma anyô petenak atu havalonŋ Pita lo Jon, êŋ ma avômalô sapêŋ esonŋ kambom ba elanviŋ êlêm hadêŋ thêlô halôk kapo daŋ atu ba elam nena Solomon anêŋ Kapo Daŋ. ¹² Pita hayê ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô Israeŋ, osoŋ kambom ba utitiŋ yai lôklokwaŋ eka? Osoŋ nena yai adum ôpêntêk mavi hathak yaidaniŋ lôklokwaŋ lôk kobom mathen e? Mi anôŋ! ¹³ *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk alalôaniŋ bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ iyom intu hadum nôŋm êŋ ek nêŋm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ anêŋ anyô ku Yisu. Môlô bôk otak ôpêŋ ek nijik vônô. Ma Pailat lahaviŋ etak yani, ma doŋtom môlô ôvôliŋ dôŋim hadêŋ yani. ¹⁴ Avanôŋ, môlô ôvôliŋ dôŋim hadêŋ Anyô Mathenŋ lôk Anyô Thêthôŋ atu ma onanŋ hik Pailat liŋ ek etak ôpatu ba bôk hik anyô vônô êlêm êndêŋ môlô. ¹⁵ Ôpatu ba lôkmala anêŋ ôdôŋ ma uik vônô. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ hathak loŋbô hêk ŋama. Ma yai bôk ayê nôŋm takêŋ ba êntêk lêk ananŋ abô hathak. ¹⁶ Êvhaviŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ iyom hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa lôklokwaŋ. Yani habitak mavi anôŋ hatôm ôyê hathak Yisu anêŋ athêŋ lôk êvhaviŋ atu ba halêm anêŋ yani.

¹⁷ * “Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlô lôk unim avaka miŋ oyala ôpêŋ katô ami ba intu udum kambom hadêŋ yani. ¹⁸ Ma doŋtom sêbôk ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ

* 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18 * 3:13: Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * 3:17: Luk 23:34; 1Ti 1:13

plopet sapêḡ ba eto nena anêḡ Mesia tem enja vovaḡ. Aêḡ ba unim kambom atu udum ma Wapômbêḡ anêḡ abô êḡ lêk hik anôḡ.

¹⁹ * “Aêḡ ba node kapôlômim liliḡ ba nosopa Wapômbêḡ ek nêḡ mômônim kambom vê lôk nêḡ lovak êndêḡ mômô. ²⁰ Ma nêḡ anêḡ Mesia atu ba bôk hatak ek nêḡ êndêḡ mômô. Mesia êḡ ma Yisu atu. ²¹ Ma lêk yani hamô malak lej ba hayabiḡ waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ bôk hatak ek nômkama sapêḡ imbitak lukmuk esak loḡbô êtôm sêbôk atu ba yani havak abô ba hanaḡ ba anêḡ plopet mathêḡ enaḡ bêḡ. ²² *Hatôm Mose bôk hanaḡ, ‘Wapômbêḡ unim Anyô Bêḡ tem etak plopet te êtôm ya ba imbitak anêḡ mômô malêvôḡ. Ba intu nodarô anêḡ abô takatu ba hanaḡ bêḡ hadêḡ mômô katô. ²³ Ma ôpatu ba miḡ halaḡ plopet êḡ anêḡ abô ami, ma tem nêḡnêḡ yani vê êḡjêk anêḡ avômalo ba nimbuliḡ yani vi dedaḡ.’

²⁴ “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak evenḡ yam bôk enaḡ hathak waklavôḡ atu ba lêk habitak. ²⁵ *Mômô ma plopet takêḡ iniḡ nali. Ma abô atu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ libumi yôv, abô êḡ êntêk havalonḡ mômô loḡ denaḡ. Hatôm bôk hanaḡ hadêḡ Ablaham, ‘Hathak anêḡ libumi, ma tem avômalo pik sapêḡ neja mek mavi.’ ²⁶ *Ba intu Wapômbêḡ hik anêḡ anyô ku liḡ ma hêv halêḡ hadêḡ mômô hamôḡ ek nêḡ mek mavi êndêḡ mômô lôk ende mômô tomtom liliḡ êḡjêk unim kambom takatu ba udum.”

4

Evalonḡ Pita lo Jon

¹ Pita lo Jon enaḡ abô hadêḡ avômalo imiḡ denaḡ, ma ḡê êbôk

da lôk unyak mathêḡ anêḡ sôḡ bidonḡ iniḡ anyô vovak laik ma Sadyusi doho êyô ek thai. ² Thêlô lenḡmaniḡ hathak thai êdônḡ avômalo nena Yisu bôk haviyô hêk ḡama ba intu avômalo ḡama sapêḡ tem nimbiyô esak loḡbô aêḡ iyom. ³ Lêk yaḡsiḡ habôk ba intu evalonḡ thai ba êdô hamô koladônḡ aleba hayaḡ wak bêḡ. ⁴ *Ma donḡtom avômalo bêḡ anônḡ elarôḡ thai iniḡ abô ba êvhaviḡ. Ba ḡê takatu ba êvhaviḡ lêk halumbak hi habobo 5,000.

⁵ Haviyô hayaḡ ma ḡê bêḡbêḡ eyabiḡ avômalo lôk ḡê bêḡbêḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ ethak donḡtom êḡḡ Jelusalem. ⁶ Anas, anyô bêḡ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêḡ habôk da anêḡ thalalenḡ vi êḡḡ haviḡ. ⁷ Ma ewa thai êlêḡ ma enaḡ hik thai liḡ nena, “Lôklokwaḡ lôk athêḡ alê intu udum ôpêḡ mavi hathak?”

⁸ Ma Lovak Mathêḡ hava Pita kapô siḡ ba hanaḡ hadêḡ thêlô nena, “ḡê bêḡbêḡ lôk ḡê eyabiḡ avômalo, nodarô yenaḡ abô! ⁹ Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaḡ yai bêḡ lôk lemimhaviḡ noyala nena yai adum yani mavi aisê e? ¹⁰ *Aêḡ ba mômô lôk avômalo Israeḡ sapêḡ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiḡ mômô malemim hathak Yisu Kilisi anêḡ Nasalet anêḡ athêḡ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma donḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama. ¹¹ Yani ma

“valu atu ba mômô ḡê olav unyak ôpôlik hathak, ma lêk habitak valu landiḡ anônḡ.’ *Kapya Yeḡ 118:22*

¹² *Yisu da iyom anêḡ athêḡ hatôm nêḡḡ alalô bulubiḡ. Ma athêḡ yaḡ

* 3:19: Ap 2:38 * 3:22: Lo 18:15,18-19 * 3:25: Stt 22:18 * 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41 * 4:10: Ap 3:6,13-16 * 4:12: Mat 1:21

miñ hêk pik lo leñ sapêñ ek nêma alalô bulubiñ ami. Mi.”

13 Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiñ lôklokwan ma kô mi, ma eyala nena thai ma nê oyan ba miñ bôk ethak unyak ami. Êñ ma thêlô eson kambom ba leññhabi nena bôk êmô haviñ Yisu. 14 Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiñ haviñ thai ba intu thêlô abô mi ek nenañ. 15 Êñ ma enañ ek neja Pita lo Jon vê êñjêk Sanhedlin* anêñ unyak ma nede yaiñ ba ini. Ma ele yaiñ ba i ma thêlô êbôlêm auk. 16 Ba enañ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêñ lêk eyala yôv nena thai idum lavôññ bêñ te ba miñ hatôm alalô nasi ami. 17 Ma donjom alalô napôm loñôndê te ek abô êñ miñ ni mayaliv êñjêk avômalô malêvôñ ami. Aêñ ba nanañ lôklokwan êndêñ thai nena miñ nenañ abô esak athêñ êñ êndêñ avômalô la esak loñbô ami.”

18*Yôv ma elam thai êlêm hathak loñbô ma enañ lôklokwan nena miñ nenañ abô êñ lôk nêndôñ avômalô esak Yisu anêñ athêñ ami. 19*Ma donjom Pita lo Jon enañ viyan, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêñ ma ek yai nandum? Nasopa mólônim abô mena Wapômbêñ anêñ abô? 20 Yai miñ hatôm bônôñ esak nôm takatu ba ayê lo alaño ami.”

21 Ma Sanhedlin enañ lôklokwan ek thai nêmo bônôñ, êñ ma etak thai ba i. Avômalô sapêñ êbô Wapômbêñ anêñ athêñ hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miñ hatôm nêpôm loñôndê la ek nênem vovan êndêñ thai ami. 22 Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêñ sondabêñ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêñ iyom hatôm indum nôm êñ.

Nê êvhaviñ iniñ mek

23 Etak Pita lo Jon ba i hadêñ avômalô êvhaviñ. Ma enañ abô takatu ba nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ enañ hadêñ thai. 24*Thêlô elañô aêñ ma lôkthô êv venjñbôlêk liñ ba eteñ mek hadêñ Wapômbêñ nena, “Anyô Bêñ, nômkama sapêñ anêñ alañ, bôk hopesañ pik lo leñ ma ngwêk lôk nômkama sapêñ atu ba êmô kapô. 25 Sêbôk ma honañ abô hathak Lovak Mathen hale anêm anyô ku ma yêlôaniñ bumalô Devit abôlêk. Ba hanañ aêntêk,

“‘Avômalô pik sapêñ leñññañ eka?

Lôk ibutin abôyan ek nijik vovak êndêñ Wapômbêñ eka?

26 Pik iniñ kiñ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.

Lôk nê bêñbêñ pik sapêñ ethak donjom

ek nêmo Anyô Bêñ lôk anêñ Mesia lu.’ *Kapya Yen 2:1-2*

27*Avanôñ biñ, Helot Antipas lo Pontius Pailat ma nê loñ buyañ lôk avômalô Islael bôk ethak donjom êmô malak lôñ êntêk ba idum ek nêmo anêm anyô ku mathen Yisu lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm Mesia. 28*Thêlô idum nômkama sapêñ hatôm anêm auk lôk lôklokwan atu ba bôk lemhabi nena tem imbitak aêñ. 29*Anyô Bêñ, lemimbi abô takatu ba evak ba enañ ek indum yêlô nakô ba intu nêmo yêlô anêm nê ku sa ek nanañ anêm abô lôklokwan ma miñ nakô ami. 30 Ma otak bahem êyônggêk avômalô lôk lijiñ ba undum i mavi lôk undum lavôññ lôk nôm bithi lomaloma esak anêm anyô ku mathen Yisu anêñ athêñ.”

31 Thêlô eteñ mek yôv ma loñ atu ba êmô halowaliñ. Ma Lovak Mathen hayô hava thêlô lôkthô

* 4:15: Islael elam iniñ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * 4:18: Ap 5:28 * 4:19: Ap 5:29

* 4:24: Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6 * 4:27: Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap

2:23 * 4:29: Ep 6:19

kapôlônjin sinj. Ba enañ Wapômbêñ anêñ abô bêñ ma miñ êkô ami.

Nê êvhavinj sapêñ kapôlônjin donjom

³² *Ma nê êvhavinj sapêñ iniñ auk lôk kapôlônjin donjom iyom. Ma iniñ nômkama sapêñ ma hatôm thêlô lôkthô iniñ ma miñ evasinj ami. ³³ Ma aposel ethak enañ Yisu anêñ haviyô hathak lonbô bêñ ba iniñ abô êñ anêñ lôklokwanj ma bo-manj. Ma Wapômbêñ habi anêñ wapôm hayô hamô thêlô lôkthô. ³⁴ *Ma thêlô vi iniñ pik lo unyak hamô ba ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu takêñ ³⁵ ba êv hadêñ aposel ek neyabinj. Ma aposel ibi valuselenj takêñ sam hadêñ avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama. Ba intu thêlô te miñ hêv yak hathak nôm lôk nômkama ami.

³⁶ Ma thêlô êñ te ma Josep ba anêñ lonj ma ngavithôm Saipulus ma habitak anêñ ôdônj Livai. Ma aposel ethak elam yani nena Banabas, athêñ êñ anêñ ôdônj nena, “Anyô hathak havatho avômalô kapôlônjin lonj.” ³⁷ Yani hêv anêñ pik bute ek nêñem vuli. Ma hawa valu hathak pik êñ ba hi hêv hadêñ aposel.

5

Ananias lo Sapaila

¹ Ma anyô yanj hamô ba anêñ athêñ nena Ananias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv iniñ pik bute ba êv vuli. ² *Ma hawa valu pik êñ vi ek thaida ma hêv vi hadêñ aposel ma hasau i nena, “Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.

³ *Ma Pita hanañ nena, “Ananias, hotak Sadañ ba hava kapôlôm sinj ma hosau Lovak Mathenj, ba huvunj anêm valu pik êñ vi eka? ⁴ Miñ bôk êv vuli pik êñ ami denanj, êñ ma anêm pik. Ma bôk êv vuli

yôv, valu êñ ma anêm aêñ iyom. Ma donjom howa auk kambom êñ anêñ êsê ba honañ abôyanj? Hosau nê pik lôk Wapômbêñ havinj.”

⁵ Ananias hanañ abô êñ ma hêv yak halôk biñ ba hama. Ma avômalô takatu ba elañ abô êñ êkô ba biñdaluk havalu kambom. ⁶ Êñ ma apenena muk êlêm ma ivuliv anêñ kupik ma ewa ba i elav.

⁷ Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm hayô ma hathônj nôm atu ba habitak palinj. ⁸ Ma Pita hanañ hik avi êñ linj, “Valu êntêk ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”

Ma avi êñ hanañ, “Intu êñ, vuli êñ intu hatôm.”

⁹ Êñ ma Pita hanañ hadêñ avi êñ, “Aisê ka mamu ubutinj abô ek nosaê Anyô Bêñ anêñ Lovak Mathenj? Nôngô! Nê takatu ba lêk elav vônim yôv, êntêk lêk iminj unyak abôlêk ba tem neja o ba ini nedav imbinj.”

¹⁰ Ma kethenj oyanj ma avi êñ hêv yak halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma apenena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô. Ma êyê avi êñ lêk hama. Êñ ma ewa ba i elav yani hêk yamalô vi. ¹¹ Yôv ma avômalô êvhavinj sapêñ lôk avômalô takatu ba elañ abô êñ, lôkthô êkô kambom.

Aposel idum avômalô bêñ anônj ibitak mavi

¹² *Ma aposel idum lavônjin lôk nômbithi lomalomâ hêk avômalô malenjin. Ma nê êvhavinj sapêñ ethak donjom lôbôlônj halôk unyak mathenj anêñ kapo danj atu ba elam nena Solomon anêñ Kapo Danj. ¹³ Ma avômalô vi atu ba miñ êvhavinj ami êkô ek nesak donjom imbinj thêlô, ma donjom avômalô sapêñ êyê thêlô nena nê mavi. ¹⁴ Ma anyô lo avi bêñ anônj ethak êvhavinj Anyô Bêñ ba ibitak êyô avômalô êvhavinj kapô. ¹⁵ Êñ ma avômalô ethak ewa

* 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2 * 5:12: Ap 2:43; 14:3

iniņ nê lôk lijiņ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiņ hêk lojôndê anêj daņ ek Pita haven lojôndê, êj ma dahô imbi êyôngêk i ek nimbitak mavi esak lojbô. ¹⁶ Ma avômalô bêj anôj êlêm anêj lomalak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm ethak doņtom. Ma ewa iniņ nê lôk lijiņ lôk nê takatu ba ngôk lelaik habuliņ i ma lôkthô ibitak mavi hathak lojbô.

Êv vovaņ hadêj aposel

¹⁷ Ma anyô bêj habôk da lôk nê idum ku haviņ yani, thêlô sapêj ma Sadyusi ba êyé nôm takatu ba aposel idum ba leniņdaņ hathak i. ¹⁸ Ba evaloņ aposel ma etak i halôk malak lôn anêj koladôj. ¹⁹ *Ma bôlôvôj êj ma Anyô Bêj anêj anjela hik koladôj abôlêk vê ma hawa i ele yaiņ. Ma hanaņ, ²⁰ “Unu numiņ unyak mathen anêj piklêvôj ma nonaņ abô sapêj esak lôkmala lukmuk êntêk êj bêj.”

²¹ Aposel elanô abô êj ba lôkbôk momaņiniņ ma i unyak mathen anêj piklêvôj. Ma êdôj avômalô.

Ma anyô bêj habôk da lôk anêj nê mólô êlêm ma elam nê Sanhedlin lôk Israeļ iniņ nê bêjbêj sapêj. Ma êv abô hadêj koladôj ek neja aposel ba nêlêm. ²² Êj ma nê koladôj iniņ sôp bidon i ek neja aposel ma doņtom miņ êmô ami. Ma êvôi ma enaņ nena, ²³ “Yêlô ayê koladôj anêj abôlêk putup ma nê takatu ba eyabiņ imiņ habobo. Ma doņtom yêlô ik koladôj abôlêk vê ma miņ apôm anyô late hamô kapô ami.” ²⁴ Unyak mathen anêj sôp bidon iniņ anyô vovak laik lôk nê bêjbêj êbôk da elanô abô êj ba leniņhabi bêj anôj hathak ba enaņ, “Malê te tem imbitak?”

²⁵ Ma anyô te hayô ma hanaņ hadêj i, “Nodaņto! Nê takatu ba

otak i hamô koladôj, lêk imiņ unyak mathen anêj piklêvôj ba êdôj avômalô.” ²⁶ Êj ma anyô vovak laik lôk anêj sôp bidon i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i esak valu ba intu miņ êpôviņ thêlô ami.

²⁷ Ewa aposel êyô ma etak i hamiņ Sanhedlin maleņiņ ek anyô bêj habôk da enaņ injik thêlô liņ. ²⁸ * “Yêlô bôk anaņ lôklokwaņ hadêj mólô nena miņ nôndôj avômalô esak ôpêj anêj athêj ami. Ma doņtom lêk unim abô êj halaņviņ haven Jelusalem mayaliv. Lôk lêk udum ek nonaņ nena yêlô intu anġasô ôpêj anêj thalalen.”

²⁹ *Ma doņtom Pita lôk aposel vi enaņ hadêj i nena, “Yêlô nasopa Wapômbêj anêj abô iyom ma miņ anyô iniņ abô ami. ³⁰ Mólô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma doņtom bumalô thêlô iniņ Wapômbêj hik yani liņ. ³¹ *Wapômbêj bôk hawa yani hathak ba hi daku len ba hadô hamô baņ vianôj hatôm Anyô Môj lôk Anyô hêv alalô bulubiņ ek nêm alalô Israeļ sa ek nande kapôlôjiņ liliņ lôk nêm alalôaniņ kambom vê. ³² Yêlô ma nê takatu ba bôk ayê nôm takêj ba lêk anaņ abô êj bêj. Ma Lovak Mathen atu ba Wapômbêj hêv hadêj avômalô takatu ba esopa anêj abô hik nôm takêj loj haviņ.”

Gameliel hanaņ ek Sanhedlin netak aposel

³³ Sanhedlin elanô abô êj ma leniņmaniņ kambom ba leniņhaviņ nijik aposel vônô. ³⁴ Ma doņtom Gameliel haviyô hamiņ Sanhedlin malêvôj. Yani ma anyô Palisi lôk anyô lôkauk hathak abô balabuņ ma hadum ku Sanhedlin haviņ. Avômalô sapêj ethak êv athêj bêj hadêj yani. Yani hamiņ ba hanaņ ek netak aposel takêj ba ini yaiņ dokte vêmam. ³⁵ Êj ma hanaņ hadêj thêlô, “Mólô nê

* 5:19: Ap 12:7-10 * 5:28: Mat 27:25 * 5:29: Ap 4:19 * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 * 5:36: Ap 21:38

Israël, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêñj nê takêntêk vêmam. ³⁶ *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêñj ba hananaj, ‘Ya anyô bêñj’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma doñtom Lom ik yani vônô ma anêñj nê ku êsôv mayaliv. Ma anêñj abô êñj hêv yak. ³⁷ Vêm ma waklavônj ewa avômalô inij athêñj, êñj ma Judas anêñj Galili habitak anyô lôk athêñj ba havôv avômalô bêñj anônj ek nijik vovak êndêñj gavman. Ma doñtom ik yani vônô, ma anêñj nê ku êsôv mayaliv aêñj iyom. ³⁸ Ba intu yahanaj hadêñj môlô Sanhedlin: Notak nê takêntêk. Miñ nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêñj nê pik inij hatôm Teudas lo Judas, êñj ma inij ku takêñj tem nêm yak. ³⁹ Ma doñtom ku takatu ba halêm anêñj Wapômbêñj, ma môlô miñ hatôm numij i loñ sij ami. Yahakô tem unğwik vovak ni ba ni, êñj ma tem ôñğô nena uik vovak êñj hadêñj Wapômbêñj.”

⁴⁰ *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêñj abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enañj lôklokwanj hadêñj thêlô nena miñ nenanaj abô esak Yisu anêñj athêñj ami. Êñj ma etak i ba i.

⁴¹ *Aposel etak Sanhedlin ba ele yainj ma thêlô lenijnmavi hathak Wapômbêñj hayê thêlô nena nê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêñj athêñj. ⁴² Ma wak nômbêñj intu ma thêlô i unyak mathen anêñj piklêvônj lôk lounyak lounyak ma êdônj avômalô ba enañj Abô Mavi bêñj nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô bahenji ba lahavuju ek nêñem aposel sa

¹ *Avômalô êvhavinj ilumbak ba êv lij sij, êñj ma avômalô Israël vi atu ba êvhavinj ba enañj abô Glik,

etatale avômalô Israël vi atu ba êvhavinj ba enañj abô Hiblu. Ba enañj, “Wak nômbêñj intu ba ibi nôm sam ma miñ evani yêlôñanij avi tôp inij sam ami.” ² Êñj ma aposel lauminj ba lahavuju takatu elam nê êvhavinj sapêñj ethak doñtom ma enañj, “Miñ mavi ek yêlô natak ku nananj Wapômbêñj anêñj abô ma nandum ku nambi nôm sam ami. ³ Aêñj ba, aiyanj thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk bahenji ba lahavuju takatu ba Lovak Mathenj hava kapôlônijn sij ek nanêm ku êñj êndêñj i. ⁴ Êñj ma tem yêlô hatôm namô tinijn ek natenj meklôk nananj Wapômbêñj anêñj abô lôk nandônj avômalô.”

⁵ Avômalô sapêñj elanj abô êñj ma lenijnmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhavinj lôklokwanj lôk Lovak Mathenj hava yani kapô sij, ma Pilip lôk Plokulus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Israël inij êvhavinj kapô vêm ma hêvhavinj Yisu. ⁶ Ewa nê êñj ba i hadêñj aposel. Ma aposel etak bahenijn hayô hêk i ma etenj mek hathak i.

⁷ *Aêñj ba Wapômbêñj anêñj abô hi ba hi. Ma avômalô anêñj Jelusalem takatu ba êvhavinj ilumbak hi ba hi. Ma nê êbôk da bêñj anônj êvhavinj ba esopa Yisu havijn.

Evaluñ Stiven

⁸ Ma Wapômbêñj habi anêñj wapôm sam ba hêv lôklokwanj bêñj anônj hadêñj Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavônijn lomaloma hêk avômalô malêvônj. ⁹ Ma doñtom nê doho êpôlik hathak yani. Nê êñj inij unyak yenj ma elam nena, “Nê takatu ba bôk inijn alanj hêv athêñj ku vê hêk i ma êmô oyanj havijn i”. Thêlô sapêñj ma avômalô Israël, doho anêñj Sailini ma doho anêñj Aleksandlia ma

* **5:40:** Ap 4:18 * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * **6:1:** Ap 4:35 * **6:7:** Ap 2:41; 16:5

* **6:10:** Luk 21:15

doho anêḡ plovins Silisia lo Esia. Ma ḡê takêḡ êkôki hathak Stiven anêḡ abô. ¹⁰ *Ma donḡtom Lovak Mathen hêv auk mavi hadêḡ Stiven ba miḡ hatôm nêḡmô anêḡ abô lu ami.

¹¹ Êḡ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leḡiḡ liḡ ek nenaḡ nena, “Yêlô bôk alaḡô ôpêḡ hanaḡ abôma hathak Mose lo Wapômbêḡ.”

¹² Aêḡ ba thêlô ibi avômalô lôk ḡê bêḡbêḡ ma ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ leḡiḡ liḡ. Ma i evaloḡ Stiven ba ewa ba i êdô hamiḡ Sanhedlin maleḡiḡ. ¹³ Ma êv anyô doho ek nenaḡ abôyaḡ esak yani. Ba enaḡ, “Wak nômbêḡ intu ma ôpêntêk hathak hanaḡ abô kambom hathak unyak mathen lôk Mose anêḡ balabuḡ. ¹⁴ Yêlô alaḡô yani hanaḡ, ‘Yisu anêḡ Nasalet tem indiniḡ unyak mathen êntêk ma injik Mose anêḡ kobom sêbôk ba hêv hadêḡ alalô liliḡ.’”

¹⁵ Ma ḡê nômbêḡ atu ba êḡmô Sanhedlin ititiḡ Stiven lôklokwaḡ ma êyê thohavloma lêk hatôm aḡela te.

7

Stiven hanaḡ abô hadêḡ Sanhedlin

¹ Ma anyô bêḡ habôk da hanaḡ, “Abô takêḡ ma avanôḡ e?”

² *Ma Stiven hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô yenaḡ abô! Sêbôk atu ba alalôaniḡ bumalô Ablaham hamô Mesopotemia denaḡ ma miḡ hi Halan ami, ma Wapômbêḡ lôkmaḡḡiḡ hayô ek yani. ³ *Ma hanaḡ, ‘Otak anêḡm pik lôk avômalô ma nu pik atu ba tem yanḡḡik thô êndêḡ o.’

⁴ * “Êḡ ma hatak Kaldia iniḡ pik ba hi hamô Halan. Vêḡm ba lambô hama ma Wapômbêḡ hêv yani ba halêḡm pik êntêk atu lêk alalô amô.

⁵ *Ma wak êḡ ma Wapômbêḡ miḡ hêv pik bute ek yani ami, milôk. Ma donḡtom havak abô nena embeḡ yam ma tem yani lôk anêḡ limi neja pik bêḡ êḡ lôkthô. Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hanaḡ abô takêḡ ma Ablaham nakaduḡ mi denaḡ.

⁶ *Ma donḡtom Wapômbêḡ hanaḡ nena, ‘Anêḡm libumi tem nêḡmô êtôm ḡê masôm êḡmô malak yaḡ iniḡ pik. Ma ḡê pik êḡ tem nimbital thêlôniḡ alaḡ ba nêḡnêḡ malaiḡ êndêḡ i êtôm sondabêḡ 400. ⁷ *Vêḡm ma tem yanêḡm vovaḡ êndêḡ alaḡ takêḡ. Ma embeḡ yam ma tem netak pik yaḡ êḡ ma nêbônêlêḡm pik êntêk ma nêḡnêḡm yeḡ êndêḡ ya.’ ⁸ *Vêḡm ma Wapômbêḡ havak abô haviḡ Ablaham ba hêv tabô neḡgothe kupik vê hadêḡ yani. Ma haveḡ yam ma Ablaham habitak Aisak anêḡ lambô ma hatôm wak baherḡvi ba lahavulô ma haḡgothe Aisak anêḡ kupik vê. Vêḡm ma Aisak habitak Jekop anêḡ lambô, ma Jekop habitak hatôm bumalô laumiḡ ba lahavuḡu takatu iniḡ lambô. Ma thêlô sapêḡ esopa tabô atu ba hêv.

⁹ * “Bumalô thêlô leḡiḡḡanḡ hathak Josep ba intu êv hadêḡ ḡê loḡ buyaḡ ba êv vuli ba intu anyô Ijip te habitak Josep anêḡ alaḡ. Ma donḡtom Wapômbêḡ hamô haviḡ yani ba ¹⁰ *hêv yani bulubiḡ hathak malaiḡ lomalama. Ba hêv auk mavi hadêḡ Josep ek indum Ijip iniḡ kiḡ Pelo lamavi esak yani. Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêḡ ek eyabiḡ Ijip lôk anêḡ unyak lôkmaḡḡiḡ sapêḡ.

¹¹ * “Haveḡ yam ma bôm bêḡ lôk malaiḡ lomalama habitak Ijip lo Kenan iniḡ loḡ sapêḡ ba bumalô thêlô miḡ hatôm nêpôm nôḡm ami.

¹² Ma Jekop halaḡô nena nôḡm hamô

* 7:2: Stt 11:31; 15:7 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31–12:5 * 7:5: Stt 12:7; 15:18; 17:8

* 7:6: Stt 15:13-14; Kis 12:40 * 7:7: Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9-14; 21:4 * 7:9: Stt 37:11,28;

39:2,21-23 * 7:10: Stt 41:37-44 * 7:11: Stt 41:54; 42:1-2 * 7:13: Stt 45:1-4,16

Ijip. Êḡ ma hêv bumalô thêlô ba i môḡ anôḡ. ¹³ *Ma i bôlôḡ yaḡ, ma Josep hanaḡ yanida bêḡ hadêḡ iviyaḡ. Ma Pelo halaḡô nena Josep anêḡ lambô lôk iviyaḡ êmô. ¹⁴ *Êḡ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop lôk anêḡ avômalô sapêḡ nêlêm. Thêlô hatôm 75. ¹⁵ *Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô aleba hama ma bumalô thêlô ema haviḡ. ¹⁶ *Ma ewa iniḡ kupik ba i elav hêk malak Sekem. Siô êḡ ma Ablaham bôk hêv vuli hêk Hamol anêḡ nali.

¹⁷ * “Waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ bôk havak abô haviḡ Ablaham lêk habobo injik anôḡ, êḡ ma alalôaniḡ avômalô lêk ilumbak ba êv liḡsiḡ êmô Ijip. ¹⁸ *Vêm ma kiḡ yaḡ habitak anêḡ Ijip ba hathôḡ Josep paliḡ. ¹⁹ *Ôpêḡ hasau alalôaniḡ avômalô ba hêv malaiḡ hadêḡ bumalô thêlô lôk hanaḡ lôklokwaḡ nena neja avômena kasek ende yaiḡ ma nimbi i ni ek nema.

²⁰ * “Êḡ ma Mose talêbô havathu yani, ma yani amena mavi hêk Wapômbêḡ ma. Ma hatôm ayôḡ lô ma eyabiḡ yani hamô lambô anêḡ unyak. ²¹ *Vêm ma êdô yani hamô yaiḡ ma Pelo nalavi hawa ba hi hayabiḡ yani hatôm anêḡ namalô. ²² Ma Mose hathak unyak ba êdôḡ yani hathak avômalô Ijip iniḡ auk mavi sapêḡ. Anêḡ abô lôk ku ma lôklokwaḡ anôḡ.

²³ “Mose anêḡ sondabêḡ hatôm 40 ma lahaviḡ ni ek ênjê anêḡ avômalô Israeḡ. ²⁴ *Ma hayê Ijip te habuliḡ Israeḡ yaḡ. Êḡ ma hêv Israeḡ êḡ sa ba hik anyô Ijip atu anêḡ kambom liliḡ ba hik ôpêḡ vônô. ²⁵ Ma lahabi nena tem anêḡ avômalô neyala nena Wapômbêḡ hêv yani ek nêḡ thêlô bulubiḡ. Ma

donḡtom mi. ²⁶ Haviyô hayaḡ ma Mose hi ma hayê anyô Israeḡ ju ik i. Ma hadum ek nêḡ thêvô ek lenḡimbiḡ i ba hanaḡ, ‘Ai, mamu nê loyaḡ. Ma uik am eka?’

²⁷ “Ma donḡtom ôpatu ba habuliḡ yaḡ hathô Mose pôḡêḡ ba hanaḡ, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak?’

²⁸ *Tem nuḡgwik ya vônô êtôm wakbôk ba huik Ijip alaḡ vônô e?’

²⁹ *Mose halaḡô abô êḡ ma hasôv ba hi hamô Midian iniḡ pik hatôm anyô masôm. Ma hawa nakaduḡ ju.

³⁰ * “Sondabêḡ 40 hale ba hi ma aḡela te hayô ek Mose hêk loḡ thiliḡ habobo dum Sainai. Aḡela êḡ hamô atum atu ba hathaḡ hamô alokwaḡ yaônate kapô. ³¹ Mose hayê ma hasoḡ kambom. Ma hi habobo ek ênjê katô, êḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ³² ‘Ya libumi iniḡ Wapômbêḡ, Ablaham lo Aisak ma Jekop iniḡ Wapômbêḡ.’ Êḡ ma Mose hakô kambom ba halowaliḡ ba miḡ hatôm ênjê ami.

³³ “Ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani, ‘Ômbi anêḡ vem bokḡgôp thô. Loḡ êntêk ba humiḡ ma loḡ mathêḡ. ³⁴ Yahayê kambom takatu ba Ijip idum hathak yenaḡ avômalô. Ma lêk yahalaḡô iniḡ asêḡ ba êntêk yahalêm ek yanêḡ thêlô vé. Aêḡ ba ôlêm ek yanêḡ o ba ondenu Ijip esak loḡbô.’

³⁵ * “Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba enaḡ nena, ‘Opalê hatak o hatôm yêlôaniḡ anyô bêḡ lôk anyô nindum abô esak?’ Ma donḡtom hathak aḡela atu ba Mose hayê hatôm atum ba hathaḡ hamô alokwaḡ thaḡaḡ, Wapômbêḡ da hatak yani ek imbitak iniḡ anyô bêḡ lôk nêḡ thêlô bulubiḡ. ³⁶ *Mose

* 7:14: Stt 45:9-11; 46:27 * 7:15: Stt 46:1-7; 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32

* 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:11-22 * 7:20: Kis 2:2 * 7:21: Kis 2:3-10

* 7:24: Kis 2:11-15 * 7:28: Kis 2:14 * 7:29: Kis 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Kis 3:1-10

* 7:35: Kis 2:14 * 7:36: Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33

hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi ma hadum nômbithi lôk lavônjin hêk Ijip lôk Ngwêk Thalalej ma loj thiliv hatôm sondabêj 40.

37 * “Êntêk ma Mose atu ba hanañ hadêj avômalô Israeł nena, ‘Wapômbêj tem etak môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enañ Wapômbêj anêj abô êtôm êntêk ba lêk yahanañ hadêj môlô.’ 38 *Yani êj intu hamô haviñ bumalô takatu ba ethak doñtom êmô loj thiliv. Ma hathak ba hi dum Sainai ma añela hanañ abô hadêj yani. Ma hawa Wapômbêj anêj abô takatu ba hêv lôkmala ek nê m êndêj alalô.

39 “Ma doñtom bumalô thêlô êpôlik hathak anêj abô. Lôk êdô yani ma ik kapôlôjin liliñ hale hi Ijip hathak loñbô. 40 *Ma enañ hadêj Alon nena, ‘Opesañ ngôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho ba yêlô athônj paliñ.’

41 *Aêj ba intu epesañ bokmanjao map te anêj dahô ba êv da hadêj yani. Ma enjabôm nô m lôk eloyej bêj ek êv athêj bêj hadêj nô m atu ba epesañ hathak bahenjin. 42 Ba intu Wapômbêj havôlin dô m hadêj thêlô ba hatak thêlô ek nê nê m yej êndêj wak lo ayônj ma vulin. Hatôm bôk eto hêk plopet inin kapya nena, “Sêbôk atu ba môlô Israeł

ômô sondabêj 40 hamô loj thiliv,
osonj nena uik bokmanjao lôk boksipsip ba ôêv hatôm da hadêj ya e? Milôk.

43 Môlô bôk owa unim ngôk Molek anêj malak yej
lôk ngôk Lepañ anêj vulin dahô,
ma ngôk dahô takatu ba ope-
saj ek nô nê m yej êndêj.

Aêj ba intu tem yanê m môlô vê
ba unu Babilon vidôm doho.’
Amos 5:25-27

44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loj thiliv ma malak yej hamô haviñ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yej êj hatôm Wapômbêj hanañ hadêj Mose nena endav aêj, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê. 45 *Vê m ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêj haliti i ba i inin pik. Ma inin bumalô bôk êv malak yej êj hadêj i ba ewa ba i pik lukmuk êj haviñ i. Ma êmô pik êj aleba Devit habitak. 46 *Wapômbêj lamavi hathak Devit. Ma Devit hateñ mek ek endav malak yej ek Jekop anêj Wapômbêj êmô. 47 *Ma doñtom nakaduñ Solomon halav unyak êj.

48 “Ma Wapômbêj Lôkmanjin minj hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanañ:

49 “Wapômbêj hanañ nena,
‘Leñ ma yenañ balê atu ba ya-
hayô hamô hatôm kinj,
ma pik ma yenañ balê yaôna
ek yahatak yavenkapô hayô
haminj.

Ma môlô udum ek nodav un-
yak alê te ek ya?

Ma tem yamô êsê ek yanja lo-
vak?

50 Ek malê nena yada yahape-
saj nô mkama takêj sapêj.
Avanônj e?’ *Aisaia 66:1-2*

51 * “Môlô nê lemimôndônj kôtônj.
Môlô kapôlô mim ma thekthe k
hatôm nê daluk. Wak nô mbêj
intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak
Mathen anêj abô hatôm libumi
taksêbôk. 52 *Môlônim libumi bôk
idum kambom hadêj plopet sapêj!
Ma plopet takatu ba bôk enañ nena
Anyô Thêthônj atu tem êlêm ma
ik i pôpônô haviñ. Ma lêk môlô
onanj ôpênda bêj haviñ ba uik
vônô. 53 Môlô ma nê takatu ba bôk
owa Wapômbêj anêj abô balabuñ

* 7:37: Lo 18:15 * 7:38: Kis 19:3 * 7:40: Kis 32:1 * 7:41: Kis 32:2-6 * 7:45: Jos 3:14-17 * 7:46: 2Sml 7:1-16 * 7:47: 1Kinj 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10 * 7:52: Mat 23:31

takatu ba anjela êv, ma donjom miñ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

⁵⁴ Thêlô elanjô abô êñ ma leñjmanij kambom hadêñ Stiven ma ethañ venijbôlêk lokwanj loñ. ⁵⁵ *Ma donjom Lovak Mathen hadum ku lôklokwanj hamô Stiven kapô ba yani hayê leñ lôklokwanj ma hayê Wapômbêñ anêñ deda lôkmanjginj lôk Yisu hamij Wapômbêñ banj vianôñ. ⁵⁶ *Êñ ma hananj nena, “Ôngô! Yahayê leñ abyanj ba Anyô Anêñ Nakadunj atu hamij Wapômbêñ banj vianôñ.”

⁵⁷ Êñ ma thêlô ibi leñjondôñ sinj ma elam kaêk lôklala bomanj ma elanjvijn ba i evaloj Stiven. ⁵⁸ Ma êvôv yani hale malak lôñ vijainj ma ik yani hathak valu. Nê takatu ba bôk enanj yani bêñ, ibi inij kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêñ valuvi ek eyabinj. Ôpêñ anêñ athêñ nena Sol.

⁵⁹ Ik Stiven hathak valu ma yani hateñ mek nena, “Anyô Bêñ Yisu, onja yadahôlôñ.” ⁶⁰ *Ma yani hêv yak ba habi vadôñ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêñ, miñ ombalor inij kambom êntêk vijanj loñ ami.” Halam aêñ ma hama.

8

¹⁻² Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma nê vi atu ba esopa Wapômbêñ anêñ lahavijn elav yani lôk kapôlôñijnj malainj kambom.

Sol habulij avômalô êvhavinj

Hadêñ wak êñ ba hi ma êv malainj lomalomama hadêñ avômalô êvhavinj anêñ Jerusalem. Êñ ma êsôv mayaliv ba i hadêñ loñ bêñ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jerusalem denanj. ³ *Êñ ma Sol hadum ek imbulij avômalô êvhavinj. Yani hi lounyak lounyak

ba havalorj anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôñ.

Pilip hi Samalia

⁴ Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enanj Wapômbêñ anêñ Abô Mavi haveñ loñ nômbêñ atu ba êyô. ⁵ Ma Pilip hi hayô malak bêñ te anêñ Samalia ba hananj abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu. ⁶ Avômalô bêñ anôñ elanjô Pilip anêñ abô ba êyê lavôñijnj lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elanjô anêñ abô takatu ba hananj katô. ⁷ Ma Pilip hêv ngôk kambom bêñ anôñ vê hêk avômalô, ma ngôk takêñ elanj ba engaliak lôklokwanj ba ele yainj ba i. Ma hadum nê ivuvijn lôk nê venij kambom bêñ anôñ mavi hathak loñbô. ⁸ Aêñ ba avômalô malak bêñ êñ leñjnmavi bêñ anôñ.

Saimon anyô lôk ngôk sonjorj

⁹ Anyô te hamô malak bêñ êñ ba anêñ athêñ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ngôk sonjorj ba hadum anêñ aloyak hamô loñ êñ sondabêñ bêñ anôñ ba avômalô Samalia êyê ba esonj kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêñ.” ¹⁰ Ma avômalô lôk athêñ bêñ lôk athêñ yaô ethak ititijn yani ba enanj nena, “Yani intu ma Wapômbêñ anêñ lôklokwanj atu ba elam nena Lôklokwanj Bêñ.” ¹¹ Wak bêñ anôñ ma yani hadum nômbithi ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêñ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôñ. ¹² Ma donjom Pilip hayô ba hananj Abô Mavi hathak Wapômbêñ anêñ loñ lôklijnyak lôk Yisu Kilisi anêñ athêñ. Êñ ma anyô lo avi bêñ anôñ êvhavinj ba ithik njan. ¹³ Ma Saimon hêvhavinj havijn ba ithik yani halôk njan. Ma hasopa Pilip haveñ loñ nômbêñ atu ba yani hi ek hayê lavôñijnj lôk nômbithi

* 7:55: Sng 110:1 * 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34 * 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êᵇ ma hasoᵇ kambom.

¹⁴ Aposel anêᵇ Jerusalem elanᵇ nena avômalô Samalia lêk êvhavinᵇ Wapômbêᵇ anêᵇ abô. Êᵇ ma êv Pita lo Jon ba i hadêᵇ thêlô. ¹⁵⁻¹⁶ Thai êyô ma elanᵇ nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhavinᵇ lo ithik ᵇanᵇ hathak Anyô Bêᵇ Yisu anêᵇ athêᵇ, ma donᵇtom miᵇ ewa Lovak Matherᵇ ami. Êᵇ ma thai eteᵇ mek ek thêlô neja Lovak Matherᵇ. ¹⁷ *Etak bahenᵇ hayô hêk thêlô, ma Lovak Matherᵇ hayô hamô i.

¹⁸ Saimon hayê aposel ju atu etak bahenᵇ hayô hêk avômalô ma Lovak Matherᵇ hayô hamô i. Êᵇ ma hadum ek nêᵇ valuselenᵇ êndêᵇ thai ba hanaᵇ, ¹⁹ “Nônêᵇm lôklokwanᵇ intu êndêᵇ ya imbiᵇ ek yahatak yabaheᵇ hayô hêk anyô te, ma ôpêᵇ tem enja Lovak Matherᵇ.”

²⁰ Ma Pita hanaᵇ nena, “Aisê? Hosonᵇ nena hatôm nêᵇ Wapômbêᵇ anêᵇ wapôm vuli e? O nêᵇ yak ba nu loᵇ atum imbiᵇ anêᵇ valu! ²¹ O miᵇ hatôm undum Wapômbêᵇ anêᵇ ku êntêk imbiᵇ yêlô ami. Mi anôᵇ! Kapôlôm miᵇ thêthôᵇ hêk Wapômbêᵇ ma ami. ²² Aêᵇ ba onde kapôlôm liliᵇ ma otak anêᵇ kambom êᵇ. Ma oteᵇ mek êndêᵇ Anyô Bêᵇ ek etak anêᵇ kapô esak anêᵇ kambom takatu ba havuᵇji hêk kapôlôm. ²³ Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêᵇ lôklokwanᵇ havalonᵇ o loᵇ majanᵇ bomaᵇ.”

²⁴ Ma Saimon hanaᵇ nena, “Notenᵇ mek êndêᵇ Anyô Bêᵇ esak ya ek malaᵇiᵇ takatu ba honaᵇ miᵇ epôm ya ami.”

²⁵ Ma Pita lo Jon enaᵇ Anyô Bêᵇ anêᵇ abô bêᵇ lôk enaᵇ hathak nôᵇm takatu ba bôk êyê. Vêᵇ ma êvôi Jerusalem hathak loᵇbô ba enaᵇ

Abô Mavi bêᵇ havenᵇ Samalia iniᵇ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

²⁶ Ma Anyô Bêᵇ anêᵇ anêᵇ hanaᵇ hadêᵇ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loᵇondê atu ba hatak Jerusalem ma hi Gasa, loᵇ êᵇ ma loᵇ thiliv.” ²⁷ Êᵇ ma Pilip haviyô ma hasopa loᵇondê êᵇ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêᵇ atu ba hayabiᵇ Itiopia iniᵇ kwin Kandas anêᵇ valuselenᵇ. Ôpêᵇ bôk êvê thalôk vê ek indum anêᵇ ku. Ma hi Jerusalem ek hêv yeᵇ hadêᵇ Wapômbêᵇ. ²⁸ Vêᵇ ma hale hi anêᵇ loᵇ hathak loᵇbô. Ma hathak anêᵇ kalis ba hi ma hasam kapya atu ba plopet Aisaia bôk hatô. ²⁹ Ma Lovak Matherᵇ hanaᵇ hadêᵇ Pilip, “Nu bidonᵇ ek kalis intu ma ombenᵇ imbiᵇ.”

³⁰ Êᵇ ma Pilip halaᵇviᵇ ba hi habobo kalis ma halaᵇ ôpatu hasam plopet Aisaia anêᵇ kapya. Ma Pilip hanaᵇ hik liᵇ, “Hoyala abô intu ba hosam anêᵇ ôdôᵇ e?”

³¹ Ma ôpêᵇ hanaᵇ, “Tem yayala aisê? Anyôla miᵇ hamô ek enaᵇ anêᵇ ôdôᵇ bêᵇ êndêᵇ ya ami.”

Êᵇ ma hanaᵇ nena Pilip esak anêᵇ kalis ba ni êᵇmô imbiᵇ yani.

³² Ma Wapômbêᵇ anêᵇ abô atu ba ôpêᵇ hasam ma aêntêk,

“Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom hi ek nijik vônô.

Lôk hatôm boksipsip nakaduᵇ atu ba ekapiᵇ vuluk vê

ba bônôᵇ iyom, lôk miᵇ halaᵇ ba hanaᵇ abô te ami.

³³ Thêlô êv mama bêᵇ hadêᵇ yani, ma miᵇ idum abô thêthôᵇ hathak yani ami.

Thêlô ik yani vônô, ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*

³⁴ Ma anyô êᵇ hanaᵇ hik Pilip liᵇ, “Plopet êᵇ hanaᵇ hathak yanida, mena anyô yanᵇ?” ³⁵ Êᵇ ma Pilip

hananĵ Abô Mavi bêĵ anôĵ hathak Yisu hadêĵ ôpêĵ, môtĵ ma Aisaia anêĵ abô atu ba lêk hasam vêm ma hananĵ Wapômbêĵ anêĵ abô vi havinĵ.

36-37 *Thai evenĵ loĵôndê aleba êyô ñaĵ te, ma ôpêĵ hananĵ hadêĵ Pilip, “Nôĵgô, ñaĵ êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”* 38 Êĵ ma ôpêĵ hananĵ ek nebalonĵ kalis loĵ. Ma thai lôk Pilip ibup ñaĵ ma Pilip hathik yani. 39 Êtak ñaĵ ma ketheĵ oyaĵ ma Anyô Bêĵ anêĵ Lovak Matherĵ hawa Pilip vê. Ma ôpêĵ miĵ hayê Pilip hathak loĵbô ami. Ma hi lôk lamavi. 40 *Ma Pilip hasonĵ kambom ek lêk habitak hayô Asotas. Êĵ ma hi lomalak lomalak ba hananĵ Abô Mavi bêĵ haveĵ aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliĵ

1 *Ma Sol hananĵ abô lôklokwaĵ denaĵ nena tem imbuliĵ lôk injik avômalô takatu ba esopa Anyô Bêĵ Yisu vônô. Ma hi hadêĵ anyô bêĵ habôk da 2 ek eto kapyâ êndêĵ ñê bêĵbêĵ takatu ba eyabiĵ Israël iniĵ unyak yeĵ takatu hamô Damaskas. Kapyâ êĵ hananĵ nena Sol hapôm avômalô la esopa Yisu anêĵ loĵôndê, anyô mena avi, êĵ ma embalonĵ i ba enja ba êlêm Jelusalem êtôm ñê koladôĵ. 3 Êĵ ma hatak Jelusalem ma hi Damaskas. Ma habobo Damaskas ma ketheĵ oyaĵ ma deda bêĵ te anêĵ leĵ hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani. 4 Ma hêv yak halôk pik ma halaĵô abô te halam hadêĵ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliĵ ya eka?”

5 Ma Sol hananĵ, “Anyô Bêĵ, o opalê?”

Ma ôpêĵ hananĵ, “Ya Yisu ôpatu ba hubuliĵ. 6 Umbiyô ba nu malak lôĵ kapô. Ma tem nenaĵ êndêĵ o esak nôm atu ba undum.”

7 Ma ñê takatu ba evenĵ havinĵ Sol imiĵ bônôĵ iyom. Thêlô elanô abô, ma donĵtom miĵ êyê anyôla ami. 8 Êĵ ma Sol haviyô ma donĵtom miĵ hatôm êĵê tak ami. Ba intu evalonĵ yani baĵ ma edadi ba i Damaskas. 9 Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miĵ hayaĵ nôm lo hanum ñaĵ ami.

10 Yisu anêĵ anyô ku te hamô Damaskas ba anêĵ athêĵ nena Ananaias. Ma hayê wêĵ te atu ba Anyô Bêĵ hananĵ hadêĵ yani nena, “Ananaias!”

Ma yani hananĵ, “Anyô Bêĵ, ya êntêk yahamô.”

11 Ma Anyô Bêĵ hananĵ hadêĵ yani, “Umbiyô ba nu Judas anêĵ unyak hêk loĵôndê atu anêĵ athêĵ nena Thêthônĵ. Ma onaĵ injik liĵ nena, ‘Sol anêĵ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateĵ mek. 12 Ma hatulak ma hayê wêĵ te nena anyô te anêĵ athêĵ nena Ananaias halêm hatak baĵ hayô hêk yani ek êĵê tak esak loĵbô.”

13 Ma Ananaias hananĵ viyaĵ nena, “Anyô Bêĵ, yahalaĵô abô bêĵ anôĵ hathak ôpêĵ. Yani hadum nôm kambom lomalama hadêĵ anêm avômalô matherĵ anêĵ Jelusalem. 14 Ma ñê bêĵbêĵ êbôk da êv lôklokwaĵ hadêĵ yani ba halêm loĵ êntêk ek embalonĵ avômalô takatu ba êvhavinĵ anêm athêĵ.”

15 *Ma donĵtom Anyô Bêĵ hananĵ hadêĵ Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêĵ yôv ek imbitak yenaĵ anyô ku ba enja yenaĵ athêĵ ba ni ek avômalô loĵ buyaĵ lôk iniĵ kiĵ ma avômalô Israël imbiĵ. 16 *Ma tem yangĵik malaiĵ lomalama

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Ñê lôk kauk vi enaĵ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaĵ. Abô êĵ ma aêntêk: Êĵ ma Pilip hananĵ, ‘Hôêvhavinĵ avanôĵ hêk kapôlôm, êĵ ma o hatôm.’ Ma yani hananĵ viyaĵ, ‘Yahêvhavinĵ Yisu Kilisi Wapômbêĵ anêĵ Nakaduĵ.’ * **8:40:** Ap 21:8 * **9:1:** Ap 8:3 * **9:15:** Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

takatu ba tem êpôm yani esak yenañ athêñ thô êndêñ yani.”

¹⁷ Êñ ma Ananias hi unyak atu kapô ma hatak barñ hayô hêk Sol ma hanañ, “Aiyañ Sol, Anyô Bêñ Yisu atu ba hapôm o halôk loñôndê hêv ya ba yahalêm ek nôñgô tak esak loñbô lôk Lovak Mathenj êmbôlô kapôlôm siñ.” ¹⁸ Ma kethenj oyañ ma nômla hatôm alim anêñ kalak hagililiñ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loñbô. Haviyô ma Ananias hathik yani. ¹⁹ Vêm ma hayañ nôm doho ma hawa lôklokwanj hathak loñbô.

Sol hanañ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviñ Yisu anêñ nê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho. ²⁰ Vêm ma hi Israeël iniñ unyak yenj takatu ba hamô loñ êñ, ma hanañ bêñ nena Yisu ma Wapômbêñ anêñ Nakaduñ. ²¹ *Avômalô takatu ba elañ anêñ abô esonj kambom ba enañ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliñ avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu anêñ athêñ anêñ Jerusalem e? Ma lêk halêm loñ êntêk ek embalonj thêlô êtôm nê koladôñ ba enja ba ni ek nê bêñbêñ êbôk da, aêñ e?” ²² *Ma doñtom Sol anêñ lôklokwanj halumbak hi ba hi. Ma anêñ abô hik thô hadêñ avômalô Israeël takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô esonj kambom ba miñ hatôm nenanj abôla ami.

²³ Wak bêñ anôñ hale ba hi ma avômalô Israeël anêñ loñ êñ ethak doñtom ba ibutiñ abô ek nijik Sol vônô. ²⁴ Ma doñtom Sol halañ abô hathak iniñ auk êñ. Wak lo bôlôvônj ma nê takêñ eyabiñ malak lôñ êñ anêñ badêñ abôlêk ek nijik yani vônô. ²⁵ *Ma doñtom bôlôvônj te ma Sol anêñ nê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêñ te kapô. Ma

êlêlô halôk badêñ anêñ loñ lovak te ba hi tamu badêñ viyañ.

Sol hi Jerusalem

²⁶ *Vêm ma Sol hi Jerusalem. Hayô ma lahaviñ êmô imbiñ avômalô êvhaviñ, ma doñtom thêlô sapêñ êkô ek yani lôk miñ êvhaviñ nena yani ma Yisu anêñ anyô ku te ami. ²⁷ *Ma doñtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanañ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêñ halôk loñôndê ma Anyô Bêñ hanañ abô hadêñ yani. Ma hanañ nena Sol hamô Damaskas ma hanañ abô lôklokwanj hathak Yisu anêñ athêñ ma miñ hakô ami. Ma aposel êvhaviñ anêñ abô. ²⁸ Aêñ ba Sol hamô haviñ i. Ma hi ba halêm hamô Jerusalem kapô ma hanañ abô bêñ hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ ma kô mi. ²⁹ Ma yani hi hanañ abô haviñ avômalô Israeël takatu ba ethak enañ abô Glik. Ma hawa iniñ auk vose ek nêñemimbiñ Yisu. Ma doñtom thêlô leñinmaniñ ba idum ek nijik yani vônô. ³⁰ Ma abô êñ hi hapôm nê êvhaviñ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yenj te ek ni Tasus.

³¹ Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miñ anyôla hêv malaiñ hadêñ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwanj ma Lovak Mathenj havatho thêlô kapôlôñin loñ. Thêlô êmô Anyô Bêñ vibin ma êbô anêñ athêñ. Ma avômalô êvhaviñ ilumbak hi ba hi.

Pita hadum anyô havuvinj te mavi

³² Pita hi havenj lomalak lomalak. Ma wak te ma hi ek ênjê avômalô mathenj anêñ Lida. ³³ Loñ êñ ma hapôm anyô te ba anêñ athêñ nena Ainias. Yani kupik bôk havuvinj ma hêk biñ iyom hatôm sondabêñ baherñvi ba lahavulô. ³⁴ Ma Pita hanañ, “Ainias, Yisu Kilisi lêk

* 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm yêm.” Ma kethêj oyañ ma haviyô. ³⁵ Êñ ma avômalô Lida lôk Salon sapêñ êyê yani, ma ele i liliñ ba esopa Anyô Bêñ.

Pita hik avi ñama te liñ

³⁶ Anêñ Jopa ma avi êvhaviñ te ba anêñ athêñ nena Tabita, ma hathak abô Glik nena Dokas. Wak nômbêñ intu ma yani hadum kobom mavi lomalomalô lôk hêv avômalô siv sa. ³⁷ Pita hamô Lida denañ ma Dokas hapôm lijiñ ba hama. Ma ithik anêñ kupik ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku vuliñ. ³⁸ Jopa hamô habobo Lida ba intu avômalô êvhaviñ elañô nena Pita lêk hamô Lida, êñ ma êv anyô ju ba i hadêñ yani ma enañ lôklokwanñ nena, “Ôlêm kethêj!”

³⁹ Êñ ma Pita hi haviñ thai ba êyô Jopa. Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk daku vuliñ. Avi tôp bêtñ anôñ êmô unyak kapô êñ ba elañ. Thêlô ekalabu Pita siñ ma ewa iniñ kwêv thilibuñ lôk sôp takatu ba Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêñ i ma ik thô hadêñ yani.

⁴⁰ Ma Pita hanañ ba avômalô sapêñ ele yaiñ ba i. Ma halek vadôñ lêlô ma hatêñ mek. Vêm ma hik i liliñ hadêñ avi ñama êñ ma hanañ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô. ⁴¹ Ma Pita havalonñ barñ ma hêv yani liñ haviyô hamiñ. Ma halam avômalô mathêñ lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena yani lêk haviyô lôkmala hathak lonjbô.

⁴² Abô hathak nôm atu ba Pita hadum halanviñ havenñ Jopa iniñ lonñ sapêñ ba avômalô bêtñ anôñ êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu. ⁴³ Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviñ Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik.

10

Konilias halam Pita

¹ Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêñ athêñ nena Konilias. Yani ma anyô vovak laik te ba hayabiñ nê vovak ôdôñ te hatôm 100 takatu ba êmô Lom iniñ nê vovak kapô ba elam i nena Nê Vovak Itali. ² Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa Wapômbêñ anêñ lahaviniñ. Ba yani lôk vênji lôk nali ethak êmô Wapômbêñ vibiniñ. Yani hathak hêv valuseleñ bêtñ anôñ hadêñ Israel iniñ avômalô siv, ma wak nômbêñ intu ma hathak hatêñ mek. ³ Wak te hatôm 3 kilok yañsiñ ma hayê wên te nena Wapômbêñ anêñ añela te halêm ma hanañ, “Konilias!”

⁴ Ma Konilias hatitiñ añela êñ lôklokwanñ ba hakô kambom ma hanañ, “Anyô Bêñ, aisé?”

Ma añela hanañ, “Anêm mek nômbêñ atu ba hotêñ lôk wapôm takatu ba hôv hadêñ avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk Wapômbêñ ma. ⁵ Aêñ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja anyô te anêñ athêñ nena Saimon, ma athêñ yañ nena Pita ba nêlêm. ⁶ Ôpêñ hamô haviñ anêñ wase Saimon, ôpatu ba hapesañ nômkama hathak alim kupik. Anêñ unyak hamô habobo ñgwêk danñ.”

⁷ Añela hanañ abô takêñ yôv ma hi. Êñ ma Konilias halam anêñ anyô ku ju lôk anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa Wapômbêñ. Ôpêñ ma Konilias anêñ anyô hamô haviñ yani. ⁸ Ma Konilias hanañ abô takêñ sapêñ hadêñ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wên te

⁹ Haviyô hayañ anêñ wاكلêvônñ biñ ma thêlô lêk ebobo nêyô malak bêtñ Jopa. Ma wakma êñ iyom ma Pita hathak unyak vônñ atu ba kalônñ ek etêñ mek. ¹⁰ Ma hama kisi ba lahaviniñ enañ nôm. Ma donjom êpôpêk nôm denañ ba ma hatulak

ma hayê wêḡ te aêntêk. ¹¹ Leḡ abyanḡ ma nômla hatôm sôp bêḡ te ba ibutin anêḡ dan ayova loḡ ma êlêlô halôk ba halêm. ¹² Sôp êḡ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho evenḡ hathak venḡḡ lo bahenḡḡ ma vi êyêyê hathak bôbôḡḡḡ ma vi ma menak leḡlêvôḡ. ¹³ Ma abô te halêm hadêḡ yani nena, “Pita, umbiyô. Nungwik ba nonḡwanḡ.”

¹⁴ *Ma Pita hanaḡ, “Anyô Bêḡ, ya milôk. Nôm takêḡ ma balabuḡ hanaḡ nena lelaik ba miḡ bôk ya-haḡ ami.”

¹⁵ *Ma abô êḡ hanaḡ hathak loḡbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêḡ hadum ba habitak mabuḡ ma miḡ onanḡ nena lelaik ami.”

¹⁶ Nôm êḡ habitak hatôm bôlôḡ lô ma ketheḡ oyanḡ ma sôp lôk alim takêḡ hathak leḡ hathak loḡbô ba hi.

¹⁷ Ma Pita lahabi wêḡ êḡ anêḡ ôdôḡ denaḡ ma ḡê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêḡ unyak aleba êyô imiḡ unyak abôlêk. ¹⁸ Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?

¹⁹ Ma Pita lahabi wêḡ atu denaḡ ma Lovak Matheḡ hanaḡ, “Ondaḡô, anyô lokwanḡlô êbôlêm o evenḡ. ²⁰ Ba intu nu tamu pik. Ma miḡ ôkô ek nu imbiḡ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiḡ i.”

²¹ Ma Pita habup ma hanaḡ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êḡ êntêk. Môlô ôlêm eka?”

²² Ma thêlô enaḡ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniḡ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôḡ ba hathak hamô Wapômbêḡ vibiḡ. Ma avômalô Israeḡ takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aḡela matheḡ te hanaḡ hadêḡ yani ek endam o ba nu anêḡ unyak ek

endaḡô abô takatu ba tem onanḡ.” ²³ Pita halaḡô iniḡ abô ma hanaḡ ek ini nêmo unyak kapô imbiḡ yani.

Pita hayô Konilias anêḡ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviḡ thêlô ma ḡê êvhaviḡ doho anêḡ Jopa i haviḡ. ²⁴ Thêlô evenḡ aleba êk loḡôndê, ma haviyô hayaḡ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêḡ avômalô lôk anêḡ ḡê môlô ba thêlô ethak doḡtom êmo anêḡ unyak kapô ba eyabiḡ Pita. ²⁵ Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôḡ lêlô hamô valuvi ma habô yani. ²⁶ *Ma doḡtom Pita hanaḡ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”

²⁷ Ma Pita hanaḡ abô haviḡ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak doḡtom ba êmo. ²⁸ Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Môlô oyala nena Israeḡ iniḡ balabuḡ hanaḡ lôklokwanḡ nena yêlô Israeḡ miḡ hatôm namô imbiḡ avômalô loḡ buyanḡ ba nambitak nayô iniḡ unyak kapô ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ hik thô hadêḡ ya nena miḡ hatôm yandam anyô te neḡa lelaik mena kambom ami. ²⁹ Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neḡa ya, ma miḡ yahanaḡ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêḡ ba hatôm onanḡ anêm auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêḡ êndêḡ ya mena mi e?”

³⁰ Ma Konilias hanaḡ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaḡ unyak kapô ba yahaterḡ mek hadêḡ wakma êntêk hatôm 3 kilok yanḡḡḡ. Êḡ ma anyô te hamiḡ yamaleḡ ba anêḡ kwêv lôk sôp ma thapuk anôḡ oyanḡ. ³¹ Ma hanaḡ, ‘Konilias, Wapômbêḡ lêk halaḡô anêm mek lôk wapôm takatu ba hêv hadêḡ ḡê siv. ³² Aêḡ ba nêmo abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita.

Yani hamô haviņ anêņ wase Saimon ôpatu ba hapesaņ nôm kama hathak alim kupik. Anêņ unyak hamô habobo ŋgwêk daņ.’³³ Aêņ ba yahêv abô ketheņ ek o, ma hudum nô mavi ba lêk hôlêm yôv. Lêk yêlô sapêņ athak doņtom ba amô Wapômbêņ ma ek nadaņô abô takatu ba Anyô Bêņ hanaņ hadêņ o ek onañ êndêņ yêlô.”

Nê loņ buyaņ elañô Abô Mavi

³⁴ *Êņ ma Pita hanaņ abô hadêņ thêlô nena, “Avanôņ biņ, lêk yahayala nena Wapômbêņ hadum kobom doņtom hadêņ avômalô lodôņlodôņ. Ma miņ lamavi hathak ôdôņ te iyom ami. ³⁵ Mi, yani lamavi hathak avômalô lodôņlodôņ sapêņ atu ba elovak yani vibiņ ba idum nô m takatu ba thêthôņ. ³⁶ Môlô oyala abô atu ba Wapômbêņ hêv hadêņ yêlô avômalô Israe. Abô êņ hanaņ hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô nê mô yôhok imbiņ yani hathak Yisu Kilisi anêņ ku. Yani ma avômalô sapêņ iniņ Anyô Bêņ. ³⁷ *Ma môlô bôk oyala nômbêņ atu ba habitak Israe iniņ loņ yôv. Môņ ma habitak anêņ Galili ba Jon anyô hathik ŋaņ hanaņ ek avômalô nisik ŋaņ. ³⁸ *Lôk oyala nena Wapômbêņ bôk hêv Lovak Mathêņ lôk lôkliņyak bêņ hadêņ Yisu anêņ Nasalet hatôm mek ek indum ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum mavi. Wapômbêņ hamô haviņ yani ba intu hadum avômalô takatu ba êmô Sadaņ anêņ lôklokwaņ vibiņ ibitak mavi hathak loņbô.

³⁹ “Ma yêlô aposel anañ hathak nô m takatu ba yêlô ayê yani hadum haveņ Jelusalem lôk Israe iniņ loņ sapêņ bêņ hadêņ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba hama, ⁴⁰ ma doņtom wak te lô ma Wapômbêņ hik yani liņ hathak loņbô ek injik

i thô êndêņ avômalô. ⁴¹ *Avômalô sapêņ miņ êyê yani ami. Mi, yêlô ŋê takatu ba bôk halam yôv ek nanaņ nô m takêntêk bêņ intu an lo anum haviņ yani hadêņ waklavôņ haviyô hathak loņbô. ⁴² *Ma yani hanaņ hadêņ yêlô ek yêlô nanaņ anêņ Abô Mavi bêņ êndêņ avômalô lôk nanaņ bêņ aêntêk, ‘Wapômbêņ bôk hatak yani yôv ek endañô avômalô lôk mala lôk ŋama iniņ abô.’ ⁴³ *Plopet bô sapêņ bôk enañ nena avômalô takatu ba êvhaviņ yani ma tem Wapômbêņ nê m iniņ kambom vê esak anêņ athêņ.”

⁴⁴ *Pita hanaņ abô êņ denañ ma Lovak Mathêņ hayô hamô avômalô takatu ba elañô anêņ abô. ⁴⁵⁻⁴⁶ *Ma Israe iniņ ŋê êvhaviņ takatu ba iviņ Pita ba i, elañô thêlô enañ abô masôm lôk êbô Wapômbêņ anêņ athêņ. Ba intu eson kambom ba enañ nena, “Wapômbêņ hêv Lovak Mathêņ hadêņ avômalô loņ buyaņ hatôm alalô.”

Êņ ma Pita hanaņ, ⁴⁷ “Thêlô ewa Lovak Mathêņ hatôm alalô ŋê Israe. Ma opalê hatôm imiņ thêlô loņ siņ ek nisik ŋaņ?” ⁴⁸ *Êņ ma hanaņ nena, “Môlô nusik ŋaņ esak Yisu Kilisi anêņ athêņ.” Nê takêņ ithik ŋaņ yôv ma enañ ek Pita êmô wak doho imbiņ thêlô.

11

Pita hanaņ hathak ku takatu ba hadum haviņ avômalô loņ buyaņ

¹ Aposel lôk avômalô êvhaviņ takatu ba êmô Judia elañô nena avômalô loņ buyaņ lêk ewa Wapômbêņ anêņ abô haviņ. ² Vê m ma Pita havôhi Jelusalem hathak loņbô ma ŋê êvhaviņ takatu ba lôklokwaņ ek neņgothe kupik, ethañ yani ³ *ba enañ, “Hu ŋê loņ buyaņ

* 10:34: Lo 10:17; Lom 2:11 * 10:37: Mat 4:12-17 * 10:38: Mat 3:16; Luk 4:17-21 * 10:41:

Luk 24:42-43; Ap 1:8 * 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5 * 10:43: Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38

* 10:44: Ap 11:15; 15:8 * 10:45-46: Ap 2:4; 19:6 * 10:48: Ap 19:5 * 11:3: Ap 10:28;

Gal 2:12

takatu ba miñ engothe kupik ami iniñ unyak ma hoan nôm haviñ i eka?”

4 Êñ ma Pita hanañ hathak nômkama takatu ba habitak ba hanañ nena, 5 * “Yahamô malak bêñ Jopa ba yahateñ mek hamô, êñ ma yahatulak ma yahayê wêñ te aêntêk. Nômplate hatôm sôp bêñ te ba ibutin anêñ dan ayova loñ ma êlêlô anêñ leñ halôk ba halêm habup ek ya. 6 Ma sôp êñ kapô ma yahayê alim pik lomaloma takatu ba even hathak veniñ lo baheniñ ma alim kamuñ kambom lôk alim vi atu ba êyêyê hathak bôbôñiñ ma menak lenlêvôñ haviñ. 7 Êñ ma yahalanô abô te halam hadêñ ya nena, ‘Pita, umbiyô, nuñgwik ba nonñwan.’

8 “Ma donñtom yahanañ, ‘Anyô Bêñ, ya milôk. Nôm takêñ ma balabuñ hanañ nena lelaik ba miñ bôk yahan dokte ami.’

9 “Êñ ma abô anêñ leñ hanañ hathak loñbô nena, ‘Nôm takatu ba Wapômbêñ hadum ba habitak mabuñ, ma miñ onañ nena lelaik ami.’ 10 Abô êñ habitak hatôm bôlôñ lô. Ma nôm takêñ hathak leñ hathak loñbô ba hi.

11 “Êñ ma ketheñ oyañ ma anyô lokwanlô êyô imiñ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêñ te anêñ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya. 12 Ma Lovak Matheniñ hanañ hadêñ ya, ‘Nu umbiñ thêlô ma miñ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyañ baheniñ ba lahavute anêñ Jopa atu ba bôk i haviñ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêñ anêñ unyak kapô. 13 Ma ôpêñ hanañ nena yani hayê añañ hayô anêñ unyak kapô ba hanañ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêñ athêñ yañ nena Pita ba êlêm. 14 *Yani tem enañ abô êndêñ môlô. Ma hathak

abô êñ ma Wapômbêñ tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiñ.’

15 * “Aêñ ba yahadum ek yanañ abô êndêñ thêlô ma ketheñ oyañ ma Lovak Matheniñ halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môñ anôñ ma hayô hamô alalô. 16 * Êñ ma yalenñhabi Anyô Bêñ anêñ abô atu ba bôk hanañ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ñañ, ma donñtom Wapômbêñ tem isik esak Lovak Matheniñ.’ 17 Thêlô êvhaviñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviñ yani. Êñ ma Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Matheniñ hatôm wapôm hadêñ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêñ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yangêk Wapômbêñ anêñ lahaviñ loñ siñ?”

18 * Thêlô elañô abô êñ ma bônôñ ba êbô Wapômbêñ anêñ athêñ ba enañ, “Intu êñ, avômalô takatu ba ele kapôlôñiñ liliñ ma Wapômbêñ tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndêñ i ma alalô Israeñ lôk ñê loñ buyañ imbiñ.”

Avômalô êvhaviñ anêñ Antiok

19 * Ma ik Stiven vônô ma êv malaiñ hadêñ avômalô êvhaviñ vi haviñ. Ba intu ñê êvhaviñ bêñ anôñ anêñ Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ngavithôm Saiplus ma vi i Antiok. Ma enañ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Israeñ takatu ba êmô loñ takêñ iyom, ma ñê loñ buyañ ma mi. 20 Ma donñtom ñê êvhaviñ doho anêñ Saiplus lo Sailini, i Antiok ma enañ Anyô Bêñ Yisu anêñ Abô Mavi hadêñ avômalô Glik haviñ. 21 Ma Anyô Bêñ anêñ lôkñiyak hamô haviñ thêlô. Ba intu avômalô bêñ anôñ êvhaviñ ba ik kapôlôñiñ liliñ hadêñ Anyô Bêñ.

22 * Êñ ma avômalô êvhaviñ anêñ Jelusalem elañô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv

* 11:5: Ap 10:9-48 * 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4 * 11:22: Ap 4:36

Banabas ba hi loṅ êṅ. ²³ Ma hi hayô ma hayê Wapômbêṅ hêv anêṅ wapôm hadêṅ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêṅ iniṅ auk liṅ ek nesopa Anyô Bêṅ ênjêk kapôlôṅiṅ êtôm wak nômbêṅ intu sapêṅ. ²⁴ Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviṅ lôkliṅyak. Ma Lovak Matherṅ hadum ku lôklokwaṅ hamô yani kapô. Ma avômalô bêṅ anôṅ anêṅ loṅ êṅ êvhaviṅ Anyô Bêṅ.

²⁵ *Vêm ma Banabas hi Tasmus ek êmbôlêm Sol. ²⁶ Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loṅbô ba thai êmô hatôm sondabêṅ te haviṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Antiok ma êdôṅ avômalô bêṅ anôṅ hathak Wapômbêṅ anêṅ abô. Antiok ma loṅ môṅ anôṅ atu ba elam avômalô êvhaviṅ nena Kilisi anêṅ avômalô.

²⁷ Banabas lo Sol êmô Antiok denaṅ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok. ²⁸ *Ma thêlô te, anêṅ athêṅ nena Agabas, hamiṅ ba hanaṅ hathak Lovak Matherṅ anêṅ lôklokwaṅ nena bôm bêṅ tem imbitak pik sapêṅ. (Hadêṅ waklavôṅ Klodias hamô hatôm Lom iniṅ kiṅ ma abô êṅ hik anôṅ.) ²⁹ Aêṅ ba avômalô êvhaviṅ evak abô ek nênem valuselen ni ek iviyaṅ takatu ba êmô Judia ek nênem thêlô sa. Nê êvhaviṅ tomtom êv valuselen hatôm atu ba thêlô êpôm. ³⁰ *Thêlô isup yôv ma êv hadêṅ Banabas lo Sol ek nênem êndêṅ avaka takatu ba eyabiṅ avômalô êvhaviṅ anêṅ Jelusalem.

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôṅ

¹ Waklavôṅ atu ba nôm takêṅ habitak ma Kiṅ Helot Aglipa havalon avômalô êvhaviṅ doho ek nênem vovaṅ êndêṅ i imbiṅ. ² Ma hanaṅ ba edabêṅ Jon anêṅ yaṅ Jems laselo kisi hathak biṅ vovak

ba hama. ³ Ma hayê nena avômalô Israeḷ leṅiṅmavi hathak nôm êṅ, êṅ ma evalonṅ Pita haviṅ. Yani hadum nôm êṅ hadêṅ waklavôṅ Eyaṅ Polom Yis Mi. ⁴ Havalonṅ Pita, êṅ ma hadô hamô koladôṅ ma hatak yani halôk nê vovak ôdôṅ ayova baheniṅ. Nê vovak ôdôṅ ayova êṅ iniṅ nê vovak hatôm ayova ayova eyabiṅ yani. Helot lahabi nena waklavôṅ Hale ba Hi anêṅ danṅ, ma tem enja Pita ende yaṅiṅ ba imiṅ avômalô maleṅiṅ ek enaṅ yani bêṅ.

⁵ Pita hamô koladôṅ ma avômalô êvhaviṅ etenṅ mek lôklokwaṅ ek Wapômbêṅ nêṅ yani sa.

⁶ Ma bôlôvôṅ te ma Pita hêk sôm hêk nê vovak lokwanṅju malêvôṅ. Ma ekak baṅ luvi hathak senṅ ju ba êthô hathak anyô vovak ju atu baheniṅ. Ma sôp bidonṅ vi eyabiṅ koladôṅ abôlêk. Helot bôk hanaṅ yôv nena biyamôṅ lôkbôk ma tem neja yani ende yaṅiṅ ek indum abô. ⁷ Ma ketheniṅ oyaṅ ma deda bêṅ habi halôk koladôṅ kapô ma Anyô Bêṅ anêṅ aṅela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma hik liṅ ba hanaṅ, “Umbiyô ketheni!” Ma senṅ ju atu hêv yak hêk Pita baṅ.

⁸ Êṅ ma aṅela hanaṅ hadêṅ yani, “Umbuliv o siṅ esak anêṅ sôp ma nuṅgwik anêṅ bokṅgôp.” Ma Pita hadum aêṅ ma aṅela hanaṅ, “Nuṅgwik anêṅ kwêv daim ba osopa ya.” ⁹ Êṅ ma Pita hasopa aṅela ba thai i, ma doṅtom hasonṅ nena yani hayê wêṅ ma miṅ nôm avanôṅ ami. ¹⁰ *Thai ele ba i ma êv nê eyabiṅ koladôṅ abôlêk lokwanṅju atu liliṅ ba ele ba i. Êṅ ma thai i êyô badêṅ abôlêk atu ba epesaṅ hathak aenṅ, ma badêṅ abôlêk êṅ da hakyav ma thai ele yaṅiṅ ba i malak bêṅ. Ma esopa loṅôndê te ba i. Ma ketheniṅ oyaṅ ma aṅela hatak Pita ba hi.

¹¹ Yôv ma Pita anêṅ auk hathak ba hanaṅ, “Lêk yahayala avanôṅ

nena Anyô Bêḡ hêv anêḡ aḡela ba halêm hawa ya vê hêk Helot baḡ lôk nômkama sapêḡ atu ba avômalô Israeḡ eson nena tem nindum aêḡ esak ya.”

¹² Yani lahabi abô êḡ yôv ma hi Jon talêbô Malia anêḡ unyak. Jon anêḡ athêḡ yaḡ nena Mak. Avômalô bêḡ anôḡ lêk ethak doḡtom ba eteḡ mek êmô. ¹³ Ma Pita hapididiḡ unyak abôlêk hamiḡ viyaiḡ ma avi ku te ba anêḡ athêḡ nena Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê. ¹⁴ Ma doḡtom halaḡô Pita laselo katô, êḡ ma lamavi anôḡ ba halaḡviḡ hi unyak kapô hathak loḡbô ma miḡ hik unyak abôlêk vê ami. Ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Pita hamiḡ unyak abôlêk!”

¹⁵ Ma thêlô miḡ êvhaviḡ yani ami ba enaḡ, “O avi molo.” Ma doḡtom yani lôklokwaḡ ba hanaḡ, “Mi anôḡ, yanida intu hamiḡ.” Êḡ ma enaḡ nena, “Betha Pita anêḡ aḡela la.”

¹⁶ Ma doḡtom Pita hapididiḡ unyak abôlêk hamiḡ denaḡ. Êḡ ma thêlô ik unyak abôlêk vê ma êyê Pita ba eson kambom. ¹⁷ Ma Pita hik thô hathak baḡ nena thêlô bônôḡ ma hanaḡ hathak nômk takatu ba Anyô Bêḡ hadum ba hawa yani vê hêk koladôḡ. Ma hanaḡ, “Nonaḡ abô êntêk êndêḡ Jems lôk ḡê êvhaviḡ vi imbiḡ.” Ma hatak i ba hi buyaḡ.

¹⁸ *Haviyô hayaḡ ma ḡê vovak takatu ba eyabiḡ koladôḡ êyê nena Pita miḡ hamô ami. Êḡ ma eboloba ba enaḡ mayaliv, “Pita hamô sê?” ¹⁹ Ma Helot hêv ḡê vovak ba i ek nêmbôlêm Pita, ma doḡtom miḡ êpôm ami. Êḡ ma hanaḡ hik ḡê takatu ba eyabiḡ Pita hamô koladôḡ liḡ lôklokwaḡ nena idum aisê? Ma doḡtom thêlô enaḡ nena injo. Êḡ ma Helot hanaḡ ek nijik sapêḡ vônô.

Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi hamô Sisalia.

Kiḡ Helot Aglipa hama

²⁰ Ma Helot bôk lamaniḡ hathak avômalô Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êḡ ma thêlô evak abô ek ini nepesaḡ abô imbiḡ yani ek malê nena thêlô ethak ewa nômk halêm anêḡ kiḡ anêḡ loḡ. Ba intu thêlô enaḡ abô haviḡ Blastas ôpatu ba hayaḡ Helot anêḡ unyak kapô ma yani halôk ek nêmk thêlô sa. Êḡ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaḡ abô imbiḡ kiḡ.

²¹ Ma wakma êḡ hayô ma Helot hik kiḡ iniḡ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêḡ loḡ kiḡ. Êḡ ma hanaḡ abô hadêḡ avômalô takêḡ. ²² Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miḡ anyô leḡselo ami. Mi, wapômbêḡ te laselo.” ²³ *Ma Helot halaḡô iniḡ abô ba lamavi hathak i ma miḡ habam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ami. Ba intu ketheḡ oyaḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela hik yani ba matinyak yaônena eyaḡ yani ba hama.

²⁴ *Malaiḡ lomaloma hapôm avômalô êvhaviḡ, ma doḡtom Wapômbêḡ anêḡ abô halumbak ba halaḡviḡ ba hi luvuluvu.

²⁵ *Ma Banabas lo Sol ik iniḡ ku atu ba êv hadêḡ thai daḡ siḡ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loḡbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviḡ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenan Wapômbêḡ anêḡ abô

¹ Êntêk ma plopet lôk ḡê êdôḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba êmô Antiok iniḡ athêḡ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêḡ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiḡ Helot Antipas yaônna ma evenḡ haviḡ i.

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37

* 13:1: Niga anêḡ ôdôḡ nena ḡê kupik loḡgavu. * 13:2: Ap 9:15

2 *Wak te ma thêlô ethak donjom ba evak balabuŋ nôm ek neteŋ mek ma êv yeŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Êŋ ma Lovak Matherŋ hanaŋ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.” 3 *Êŋ ma thêlô evak balabuŋ ek netak nôm lôk neteŋ mek esak loŋbô. Vêm ma etak baheŋiŋ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ.

Banabas lo Sol i ngavithôm Saiplus

4 Ma Lovak Matherŋ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeŋ te ba i ngavithôm Saiplus. 5 *Thai ethak malak Salamis ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hamô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ takatu ba êmô loŋ êŋ. Ma Jon Mak haveŋ haviŋ thai ek nêma thai sa.

6 Thai everŋ ngavithôm Saiplus anêŋ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loŋ êŋ ma thai êyê anyô Israeŋ te atu ba hathak hadum ngôk sonjoŋ. Yani ma plopet abôyaŋ haviŋ. Ba anêŋ athêŋ nena Ba-Yisu. 7 Yani hathak hamô haviŋ Lom iniŋ anyô bêŋ atu ba hayabiŋ loŋ êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviŋ endanô Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm. 8 Ma donjom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniŋ abô thô ma lahaviŋ injik Lom iniŋ anyô bêŋ anêŋ auk liliŋ ek miŋ nêmiŋbiŋ thai iniŋ abô ami. (Ba-Yisu anêŋ athêŋ hathak abô Glik nena Elimas ma anêŋ ôdôŋ ma anyô lôk ngôk sonjoŋ.) 9 Êŋ ma Lovak Matherŋ hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siŋ, ma hatitiŋ Elimas lôklokwaŋ ma hanaŋ nena, 10 “O ma Sadaŋ anêŋ nakaduŋ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôŋ! Kapôlôm hayô siŋ

hathak abôyaŋ lôk kambom loma-loma sapêŋ. Wak nômbêŋ intu ma hothavuthiŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô thêthôŋ ba habitak hatôm abôyaŋ. 11 *Aêŋ ba ondanô! Anyô Bêŋ anêŋ baŋ tem epetaŋ o êndêŋ êntêk. Ba malem tem pusip ba miŋ hatôm nôngô wak anêŋ deda ami ma tem ômô aêŋ dokte vêmam.”

Ma kethêŋ oyaŋ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaŋiniŋ hava madaluk siŋ. Ma yani havalonŋ nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embalonŋ yani baŋ ba endom yani ba ni. 12 Anyô bêŋ Lom atu hayê nôm êŋ ma hasonŋ kambom hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô atu ba thai enaŋ ma hêv haviŋ.

Thai enaŋ Abô Mavi hamô Antiok anêŋ Pisidia

13 *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa yeŋ ba i Pega anêŋ plovins Pampilia. Ma donjom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi Jelusalem hathak loŋbô. 14 Êŋ ma etak Pega ma i Antiok anêŋ Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô Israeŋ iniŋ unyak yeŋ ma êlôk êmô. 15 Esam abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô yôv, êŋ ma unyak yeŋ iniŋ nê bêŋ êv abô hadêŋ Pol thêlô ba enaŋ, “Aiyaŋ thêlô, unim abôla hamiŋ ek nobatho avômalô iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ, êŋ ma nonaŋ.”

16 Ma Pol haviyô hamiŋ ma hik thô hathak baŋ ba hanaŋ, “Môlô avômalô Israeŋ lôk nê loŋ buyaŋ takatu ba ôêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ, nodanô ya! 17 *Sêbôk ma Israeŋ iniŋ Wapômbêŋ halam alalôaniŋ bumalô thêlô ba etak iniŋ loŋ ba i êmô Ijip ma habi anêŋ wapôm sam hadêŋ i ba ibitak lôkmanŋiŋ. Ma haveŋ yam ma halom thêlô vé hêk Ijip hathak anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. 18 *Ma êmô loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40 ba idum

* 13:3: Ap 6:6 * 13:5: Ap 12:12; 15:39 * 13:11: Ap 9:8 * 13:13: Ap 15:38 * 13:17:

Kis 1:7; 6:6; 12:51 * 13:18: Nam 14:34; Lo 1:31-32

kambom lomaloma, ma donptom hayabin thêlô mavi. ¹⁹ *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôḡ bahenṽi ba lahavuju vê ma hêv iniḡ pik hadêḡ avômalô Israeḡ ba evaloḡ hatôm iniḡ pik. ²⁰ *Nôm takêḡ bôk habitak ba hale ba hi hatôm sondabêḡ 450.

“Vêm ma Wapômbêḡ hatak ḡê doho ek neyabin avômalô Israeḡ. Ma hatak tomtom da iniḡ waklavôḡ neyabin endeḡa êyô plopet Samuel anêḡ waklavôḡ. ²¹ *Vêm ma avômalô Israeḡ enaḡ hik Wapômbêḡ liḡ ek nêm kiḡ êndêḡ thêlô ma Wapômbêḡ hatak Sol ek imbitak kiḡ. Yani ma Kis nakaduḡ ba habitak anêḡ Benjamin anêḡ ôdôḡ. Yani hayabin Israeḡ hatôm sondabêḡ 40. ²² *Vêm ma Wapômbêḡ hêv yani vê ma hatak Devit habitak thêlô iniḡ kiḡ. Ma hanan hathak Devit aêntêk, ‘Yahayê Jesi nakaduḡ Devit kapô ma hatôm yada yakapôlôḡ. Yani tem indum nômkama sapêḡ êtôm yenaḡ yalenḡhaviḡ.’

²³ * “Ma Devit anêḡ limi ma Wapômbêḡ hêv Yisu ôpatu ba nêm Israeḡ bulubiḡ hatôm bôk ba habutiḡ abô haviḡ i. ²⁴ *Yisu miḡ bôk hadum anêḡ ku ami denaḡ ma Jon hanan ek avômalô Israeḡ nede kapôlôḡḡḡ liliḡ ba nisik ḡan. ²⁵ *Jon anêḡ ku anêḡ daḡ lêk habobo ma hanan, ‘Môlô lemimhabi aisê hathak ya? Ya ma miḡ Mesia atu ba môlô oyabiḡ ek nêm môlô bulubiḡ ami. Mi, yani tem embeḡ ya yam. Yani ma anyô lôk athêḡ ma ya ma yaônalôk ba intu miḡ hatôm yakôm ba yapole anêḡ vakapô bokḡḡôp anêḡ yak vê ami.’

²⁶ “Aiyaḡ thêlô, môlô takatu ba Ablahan anêḡ limi lôk môlô takatu ba ḡê loḡ buyaḡ ba ômô Wapômbêḡ

vibiḡ, odanô. Abô takatu ba hathak bulubiḡ, êḡ ma Wapômbêḡ hêv ek alalô sapêḡ. ²⁷ Avômalô Jerusalem lôk iniḡ ḡê bêḡbêḡ miḡ eyala Yisu êḡ ami. Ba intu thêlô enaḡ ek nijik yani vônô, êḡ ma esopa plopet iniḡ abô takatu ba esam hadêḡ Sabat sapêḡ ba abô takêḡ intu hik anôḡ. ²⁸ *Thêlô miḡ êpôm anêḡ kambom la ek nijik yani vônô ami, ma donptom enaḡ hik Pailat liḡ ek injik yani vônô. ²⁹ *Thêlô idum nômkama sapêḡ hatôm bôk ba plopet eto hathak yani, êḡ ma êv yani vê hêk alovalanḡsiḡ ma êdô yani hêk siô. ³⁰ Ma donptom Wapômbêḡ hik yani liḡ haviyô hêk ḡama hathak loḡbô, ³¹ *ma wak bêḡ anôḡ ma anêḡ avômalô takatu ba bôk evenḡ haviḡ yani anêḡ Galili ba i Jerusalem êyê yani. Ma ḡê takatu ba bôk êyê nômkama takêḡ intu lêk enaḡ bêḡ hadêḡ alalôaniḡ avômalô.

³²⁻³³ “Ma lêk yêlô anaḡ Abô Mavi êntêk bêḡ hadêḡ môlô nena Wapômbêḡ lêk hik Yisu liḡ hêk ḡama ba intu abô takatu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ bumalô thêlô ma lêk hik anôḡ hathak iniḡ nali alalô. Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeḡ anêḡ abô ju nena,

“ ‘O ma yenaḡ Okna,
lêk yahabitak anêm Lemambô.’
Kapya Yeḡ 2:7

³⁴ “Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba miḡ hatôm ema esak loḡbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

“ ‘Yahanaḡ avanôḡ biḡ nena tem yanêm mek mathêḡ mavi êndêḡ môlô êtôm bôk ba yahabutiḡ ek yanêm êndêḡ Devit.’
Aisaia 55:3

³⁵ “Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaḡ nena,

* **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 10:20-24
* **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20 * **13:23:** 2Sml 7:12-16 * **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:**
Jon 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:31:** Ap 1:3,8

“Ma tem miñ ôdô anêm Anyô Mathen anêñ kupik êñjêk siô ba epalê ami.” *Kapya Yen 16:10*

36 “Devit miñ hato abô êñ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêñ halam yani ek indum anêñ ku êtôm anêñ waklavônñ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani havin limi ba anêñ kupik hapalê. 37 Ma doñtom ôpatu ba Wapômbêñ hik lin, miñ kupik hapalê ami.

38 “Aêñ ba aiyañ thêlô, nodañô katô. Lêk yêlô anañ hadêñ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêñ tem nêm môlônim kambom vé. 39 *Anyôla miñ hatôm esopa Mose anêñ abô balaburñ lôkthô ek Wapômbêñ endam yani nena anyô thêthônñ ami. Mi anônñ, ma doñtom lêk avômalô takatu ba êvhavinñ Yisu, Wapômbêñ hayê thêlô nena nê thêthônñ ba miñ lahabi iniñ kambom hathak loñbô ami. 40 Noyabinñ am ek abô takatu ba plopet bôk enañ miñ injik anônñ imiñ môlô ami. Thêlô bôk enañ aêntêk,

41 “Môlô nê obi Wapômbêñ liliñ, nodañô katô!

Tem yandum nômla bêñ te imbitak êñjêk môlô malêvônñ.

Ba anyôla hanañ nôm atu ba tem imbitak bêñ hadêñ môlô, ma tem miñ nôñêmimbiñ ami.

Ba intu tem indum môlô nosonñ kambom lôk yambuliñ môlô ba noma.” *Habakuk 1:5*

42 Pol hanañ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yainñ ma avômalô enañ nena, “Sabat yanñ endake ma mamu nonañ abô esak nôm takêntêk esak loñbô.” 43 Sa anêñ danñ ma avômalô Israel lôk nê loñ buyañ takatu ba ibitak êyô Israel iniñ êvhavinñ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enañ abô doho havinñ hadêñ thêlô ek injik thêlôninñ auk linñ ek nesopa Wapômbêñ anêñ

lahavinñ ba nimiñ lôklokwanñ ek anêñ wapôm embatho thêlô loñ.

44 Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêñ êyô ek nedañô Wapômbêñ anêñ abô takatu ba thai tem nenañ. 45 Ma doñtom nê bêñbêñ Israel vi êyé avômalô nômbêñ êñ ba leñinñdanñ ba enañ abôma hathak abô takatu ba Pol hanañ.

46 *Êñ ma Pol lo Banabas miñ êkô ami ma enañ hadêñ thêlô nena, “Wapômbêñ hêv yai ba alêm ek nanañ anêñ abô êndêñ môlô nê Israel êmônñ. Ma doñtom môlô ôpôlik hathak abô êñ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ e? Aêñ ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô loñ buyañ. 47 Hatôm atu ba Anyô Bêñ hanañ hadêñ yai nena,

“Yahatak o hatôm deda ek avômalô loñ buyañ

ek onañ Abô Mavi esak bulubiñ atu ba tem yanêm êndêñ avômalô embenñ pik bêñ êntêk endeba êyô anêñ danñ.” *Aisaia 49:6*

48 Avômalô loñ buyañ elañô abô êñ ba leñinñmavi ba enañ nena Anyô Bêñ anêñ abô ma mavi anônñ. Ma avômalô takatu ba Wapômbêñ bôk hatak i yôv ek nêmô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ, lôkthô êvhavinñ.

49 Ma Anyô Bêñ anêñ abô halilup havenñ loñ êñ sapêñ. 50 Ma doñtom nê Israel doho i hadêñ malak êñ anêñ nê bêñbêñ lôk avi bêñbêñ takatu ba ethak êmô Wapômbêñ vibinñ ma ik iniñ auk linñ ek nimbulinñ Pol lo Banabas. Êñ ma thêlô evatho avômalô malak êñ loñ ek nêñêm vovanñ êndêñ thai. Idum aêñ vêm ma êv thai vê hêk iniñ loñ ba i. 51 *Êñ ma thai ik vonñgoañ vê hêk venñkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba

* 13:39: Lom 10:4

* 13:46: Ap 3:26; 18:6

* 13:51: Mat 10:14; Ap 18:6

i malak Aikoniam. ⁵² Ma donjom nê êvhaviñ anêñ Antiok lenjñmavi anôñ ba Lovak Mathenñ hava thêlô kapôlôñij sinj.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

¹ Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniñ kobom ba i Israeł iniñ unyak yeñ. Ma thai enañ abô mavi anôñ ba intu avômalô Israeł lôk nê loñ buyañ bêñ anôñ êvhaviñ. ² Ma donjom nê Israeł takatu ba miñ êvhaviñ ami ik avômalô loñ buyañ iniñ kapôlôñij liñ ba idum thêlô lenjñmaniñ kambom hadêñ avômalô êvhaviñ. ³ *Aêñ ba thai êmô loñ êñ sawa daim ma enañ Anyô Bêñ anêñ abô bêñ ma kô mi. Ma Anyô Bêñ havatho thai loñ ek nindum lavôñij lôk nômbithi lomalama. Hathak nôm êñ ma hik thô hadêñ avômalô nena anêñ wapôm takatu ba hêv ek nê avômalô bulubiñ ma avanôñ biñ. ⁴ Êñ ma avômalô malak êñ evak i vose hi ôdôñ ju. Ôdôñ yañ imiñ haviñ avômalô Israeł takatu ba miñ êvhaviñ ami ma yañ imiñ haviñ aposel. ⁵ *Vêm ma avômalô loñ buyañ lôk avômalô Israeł takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliñ thai ba nitu thai vônô esak valu. ⁶ Ma donjom thai elañô abô êñ ma êsôn ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loñ vi atu ba hêk habobo loñ êñ. ⁷ Ma thai even loñ takêñ ba enañ Abô Mavi hadêñ avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

⁸ Malak Listla ma anyô vavuviñ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miñ bôk havenñ dokte ami. ⁹ Wak te ma Pol hanañ Abô Mavi hadêñ avômalô ma yani halañô anêñ abô. Ma Pol hatitiñ yani ma

hayê nena anêñ hêvhaviñ hatôm indum yani mavi. ¹⁰ Êñ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiñ.” Ma kethen oyañ ma ôpêñ haviyô hamiñ ba havenñ.

¹¹ *Ma avômalô takatu ba êmô loñ êñ êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniñ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêñ lokwanju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!” ¹² Thêlô iniñ wapômbêñ môñ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniñ wapômbêñ atu ba hathak hanañ abô hamôñ. ¹³ Wapômbêñ Sus anêñ malakba hamô malak bêñ viyaiñ. Ma anêñ anyô habôk da lôk avômalô sapêñ lenjñhaviñ nêñêm da êndêñ thai. Aêñ ba Sus anêñ anyô habôk da hawa bokmanjao malô doho lôk alokwanj vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêñ anêñ badêñ abôlêk ek nêñêm da êndêñ thai.

¹⁴ Ma donjom aposel Banabas lo Pol elañô abô êñ, ma ekakaviñ iniñ kwêv ma elañviñ ba i imiñ avômalô nômbêñ atu malêvôñ ma elam, ¹⁵ * “Avômalô Listla! Môlô udum aêñ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanañ Abô Mavi êndêñ môlô ek notak nôm oyañ takêntêk atu ba ôêv yeñ hadêñ i ma unu êndêñ Wapômbêñ lôkmala. Yani hapesañ pik lo leñ ma ñgwêk lôk nômkama sapêñ atu ba hamô kapô. ¹⁶ *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêñ ek nesopa thêlôda iniñ auk. ¹⁷ *Ma donjom hathak lavôñij ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêñ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôm ku kapô hik anôñ. Ma hêv nôm bêñ anôñ hadêñ môlô lôk hadum ba môlô lemim-mavi anôñ.” ¹⁸ Thai enañ abô takêñ, ma donjom avômalô nômbêñ

* 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4 * 14:5: Ap 14:19
10:26 * 14:16: Ap 17:30 * 14:17: Jer 5:24

* 14:11: Ap 28:6 * 14:15: Sng 146:6; Ap

bêḡ anêḡ aleba Pita haviyô hamiḡ ma hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêḡ halam ya hêk môlô malêvôḡ ek yanaḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ ek nedaḡô ba nênemimbiḡ. ⁸ *Wapômbêḡ hayala avômalô kapôlôḡiḡ. Ma hêv anêḡ Lovak Mathêḡ hadêḡ avômalô loḡ buyaḡ hatôm hêv hadêḡ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiḡ. ⁹ Wapômbêḡ miḡ hadum nômlate hadêḡ alalô avômalô Israel ma hadum nômla yaḡ hadêḡ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviḡ yani ba intu yani havôkwiḡ thêlô kapôlôḡiḡ. ¹⁰ *Ma alalô lôk bumalô thêlô miḡ hatôm naja malaiḡ takatu ba Mose anêḡ balabuḡ hanaḡ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônem malaiḡ êndêḡ avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êvhaviḡ? Môlô udum aêḡ ek nômbi Wapômbêḡ la liḡ e? ¹¹ *Ma doḡtom alalô êvhaviḡ nena Wapômbêḡ hêv alalô bulubiḡ hathak Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm. Ma thêlô aêḡ iyom.”

¹² Pita hanaḡ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enaḡ abô ma lôkthô elañô ba bônôḡ iyom. Thai enaḡ abô hathak lavôḡiḡ lôk nômbithi lomalomata takatu ba Wapômbêḡ hatak halôk thai bahêḡiḡ ba idum haveḡ avômalô loḡ buyaḡ malêvôḡ.

¹³ *Thai enaḡ yôv ma Jems hanaḡ, “Aiyaḡ thêlô, nodañô yenaḡ abô. ¹⁴ Saimon lêk hanaḡ hadêḡ alalô yôv nena Wapômbêḡ hik anêḡ lahaviḡ thô hathak hawa avômalô loḡ buyaḡ vi ek nimitak êtôm anêḡ avômalô. ¹⁵ Ma plopet iniḡ abô bôk enaḡ aêḡ iyom. Ba te bôk hatô nena,

¹⁶ “Embeḡ yam ma tem yan-dealêḡ,
ma yapesaḡ Devit anêḡ loḡ lôkliḡyak atu ba bôk hapu yôv

ek imbitak lôklokwaḡ esak loḡbô.

Ma loḡ lôkliḡyak êḡ anêḡ nômkamata takatu ba bôk kambom, ma tem yapesaḡ lukmuk esak loḡbô.

¹⁷ Ek avômalô takatu ba êmô denaḡ lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba bôk yahêv yenaḡ athêḡ hadêḡ i hatôm nêpôm Anyô Bêḡ.

Ya Anyô Bêḡ atu ba tem yandum nôḡ takêntêk, intu yahananaḡ aêḡ.

¹⁸ Ma nôḡ takêḡ intu bôk yahik thô hadêḡ yenaḡ avômalô.’
Amos 9:11-12

¹⁹ “Aêḡ ba yenaḡ auk ma aêntêk. Avômalô loḡ buyaḡ takatu ba bôk ele kapôlôḡiḡ liliḡ ba i hadêḡ Wapômbêḡ ma miḡ nanêḡ malaiḡ êndêḡ i ami. ²⁰ *Mi, alalô nato kapyâ êndêḡ thêlô ma nanaḡ ek miḡ nejaḡ nôḡ takatu ba anyô êv hatôm da hadêḡ ḡgôk dahô ami, nôḡ êḡ intu lelaik hêk Wapômbêḡ ma. Lôk netak sek waliliḡ, ma miḡ nejaḡ alim takatu ba evak laselo siḡ ba thalaleḡ hamô kapô siḡ lôk ninum thalaleḡ ami. ²¹ Êḡ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaḡ Mose anêḡ abô bêḡ haveḡ lomalak lomalak lôk esam hamô Israel iniḡ unyak yeḡ hadêḡ Sabat sapêḡ. Ba intu ḡê loḡ buyaḡ hatôm neyala.”

Eto kapyâ hi ek ḡê êvhaviḡ anêḡ loḡ buyaḡ

²² Êḡ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviḡ sapêḡ ibutiḡ abô nena nendam iniḡ anyô doho ek ini Antiok imbiḡ Pol lo Banabas. Ma elam iniḡ anyô bêḡ ju. Yaḡ ma Judas, anêḡ athêḡ yaḡ nena Balsabas, ma yaḡ ma Silas. ²³ Ma eto kapyâ te ba êv hadêḡ thêlô. Kapyâ êḡ hanaḡ aêntêk.

* 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10 * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8 * 15:13:

Gal 2:9 * 15:20: Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

Yêlô avaka lôk aposel, môle nim môle viyan, yêlô ato kapy a êntêk hadêj môle avômalô loj buyan takatu ba dêvhavij ba omô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaj thêlô, waktêvôj mavi.

²⁴Yêlô alanjô yôv nena yêlô anij avômalô doho bôk êthôk ba ibulinj môle nim auk ba êv malainj hadêj môle hathak abô takatu ba enaj. Yêlô minj êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk. ²⁵Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbinj Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô lenj havij bêj anôj. ²⁶Thai bôk etak inij lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêj ku.

²⁷Aêj ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaj abô ek embatho kapy a êntêk loj. ²⁸*Yêlô lôk Lovak Mathen adô nanêm malainj êndêj môle. Ba intu yêlô lenj havij môle nosopa abô takêntêk iyom. ²⁹Minj onjwanj nô m takatu ba anyô êv hatôm da hadêj ngôk dahô ami. Lôk minj nunum thalalenj ami ma minj onjwanj alim takatu ba ekak lenj selo sinj ba thalalenj hamô kapô ami, lôk notak sek walilij. Môle udum aêj, ma mavi.

Waktêvôj mavi môle lôkthô.

³⁰Eto kapy a êj yôv ma êv hadêj thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhavij ethak dojtom ma êv kapy a êj hadêj thêlô. ³¹Ma avômalô Antiok esam kapy a êj, ma kapy a êj havatho thêlô loj ba thêlô lenj mavi anôj. ³²Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaj abô bêj anôj ek evatho nê êvhavij loj lôk idum thêlô nimbitak lôklokwanj. ³³⁻³⁴Êmô loj êj wak doho vêm ma avômalô êvhavij anêj loj êj êv mek labali hadêj thai ma êv thai

ba êvôi hadêj nê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.* ³⁵Ma dojtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku havij avômalô bêj anôj ek enaj lo êdôj avômalô hathak Anyô Bêj anêj abô.

Pol lo Banabas evak i vose

³⁶Wak doho hale ba hi ma Pol hanaj hadêj Banabas, "Alai ana ek nagê avômalô êvhavij embenj malak nenanena taksêbôk ba alai anaj Anyô Bêj anêj abô hadêj i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?" ³⁷*Ma Banabas lahavij enja Jon atu ba elam nena Mak imbinj thai, ³⁸*ma dojtom Pol hanaj nena, "Ôpêj bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma minj havij alai ba hadum ku ami. Ba intu dô." ³⁹Thai êkôki mathalalenj aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak havij yani ba thai ethak yej ba i ngavithôm Saipulus. ⁴⁰Ma Pol hawa Silas havij yani. Êj ma avômalô êvhavij anêj Antiok êv mek ek Wapômbêj anêj wapôm êmô imbinj thai. Vêm ma etak i ⁴¹ba i plovins Silia lôk Silisia inij malak nenanena ba evatho avômalô êvhavij loj.

16

Timoti hi havij Pol lo Silas

¹*Pol hi hayô Debi lo Listla. Loj êj ma anyô hêvhavij te hamô ba anêj athêj nena Timoti. Talêbô ma avi Islael te atu ba hêvhavij. Ma lambô ma anyô Glik te. ²*Ma avômalô êvhavij anêj Listla lo Aikoniam enaj nena Timoti ma anyô mavi. ³Aêj ba Pol lahavij ôpêj ni imbinj yani. Ma dojtom lahabi nena avômalô Islael takatu ba êmô loj êj eyala nena Timoti anêj lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek

* **15:28:** Mat 23:4 * **15:33-34:** Nê lôkauk vi enaj nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaj.

Abô êj ma aêntêk: Ma dojtom Silas hik auk lilij ba hamô Antiok ba minj havôhi ami. * **15:37:**

Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22

* **16:4:** Ap 15:23-29

nengothe anêj kupik vê. ⁴ *Ma thêlô evenj ba i lomalak lomalak ma enaŋ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêj Jelusalem ek avômalô nesopa. ⁵ Aêj ba avômalô êvhaviŋ ibitak lôklokwaŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba wak nômbêj intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêj hathak anyô Masedonia te

⁶ *Ma Lovak Matherj miŋ halôk ek Pol thêlô ini nenaŋ Wapômbêj anêj abô embeŋ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniŋ malak nenanena. ⁷ Ma êyô pik Misia anêj daŋ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doŋtom Yisu anêj Lovak Matherj miŋ halôk ek ini loŋ êj ami. ⁸ Ba intu thêlô êv Misia liliŋ ma i tamu Tloas. ⁹ Ma bôlôvôŋ ma Pol hatulak ma hayê wêj te nena anyô plovins Masedonia te hamiŋ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.” ¹⁰ Pol hayê wêj êj yôv ma yêlô apesaŋ i ketherj ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêj dalam yêlô ek ana nanaŋ Abô Mavi êj bêj êndêj thêlô.

Lidia halanô Pol anêj abô ba hêvhaviŋ Yisu

¹¹ Vêm ma yêlô athak yeŋ te hêk Tloas ba a nôŋnôŋ hadêj ngavithôm Samotles ma wak yaŋ ma a Niapolis. ¹² Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êj ma Masedonia iniŋ malak bêj ma avômalô Lom takatu ba eyabiŋ pik takêj ethak êmô loŋ êj. Ma yêlô amô wak doho hamô loŋ êj.

¹³ Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêj anêj badêj abôlêk ba a ŋaŋ te hêk viyaiŋ. Yêlô lenjŋhabi nena loŋ eteŋ mek hêk habobo ŋaŋ êj la. Ma ŋaŋ êj ma yêlô ayê avi doho ethak doŋtom ba êmô. Êj ma yêlô alôk amô haviŋ thêlô ma anaŋ abô hadêj i. ¹⁴ Ma avi Taiataila

te halanô abô êj, ba anêj athêj nena Lidia. Avi êj hadum ku valu hathak sôp thalalenj ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeŋ hadêj Wapômbêj. Anyô Bêj hik avi êj anêj kapô liliŋ ek halanô Pol anêj abô ba hêvhaviŋ. ¹⁵ Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêj unyak sapêj ithik ŋaŋ. Êj ma yani hanaŋ hadêj yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviŋ Anyô Bêj, êj ma nôlêm nômô yenaŋ unyak.” Ma yani hanŋgasi yêlô aleba yêlô a anêj unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôŋ

¹⁶ Wak te ma yêlô a loŋ neteŋ mek ma avi te atu ba anêj alaŋsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ŋgôk ba anêj ŋgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embeŋ yam ba hanaŋ bêj. Yani hathak havôv valu bêj hathak anêj ku êj ba hêv hadêj anêj alaŋsi. ¹⁷ *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma dalam kaêk lôbôlôŋ aêntêk, “Nê êntêk êj ma Wapômbêj Leŋ Anôj Biŋ anêj nê ku. Ba lêk enaŋ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêj nêk môlô bulubiŋ.” ¹⁸ Wak bêj anôj ma yani hathak dalam aêj aleba habuliŋ Pol kapô kambom anôj. Ba intu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêj ŋgôk êj nena, “Hathak Yisu Kilisi anêj athêj ma yanaŋ êndêj o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketherj oyaŋ ma ŋgôk êj hatak avi êj.

¹⁹ Ma avi êj anêj alaŋsi êyê nena iniŋ loŋôndê nêbôv valuselenj lêk mi, êj ma evaloŋ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôŋ êj anêj loŋ ethak doŋtom halôk ek nimiŋ nê idum abô hathak maleniŋ. ²⁰⁻²¹ *Ewa thai ba êyô ek nê takatu ba idum abô hathak ba enaŋ, “Anyô ju êntêk ma nê Israel. Thai enaŋ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom

ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêñ êntêk leñjij liñ ba leñjijñaña mayaliv.”

22 *Ma avômalô bêñ anôñ enañ abô lôk leñjijmanij hathak thai havij. Êñ ma nê takatu ba idum abô hathak enañ ek nimbi inij kwêv thô ma neballi thai esak yak wabenj. 23 Evali thai kambom anôñ vêm ma ibi thai halôk koladôñ kapô. Ma enañ hadêñ ôpatu ba hayabij koladôñ nena eyabij thai dedaun mavi. 24 Ôpêñ halanô abô êñ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôñ kapô ali atu ba hêk vibij anôñ ma eson venij halôk alokwan abyan ba hadahaliñ venij loñ.

25 Ma bôlôvônj bij ma Pol lo Silas etej mek ba êv yer hadêñ Wapômbênj, ma nê koladôñ vi elanjô. 26 Ma ketheñ oyanj ma duvijanj bêñ te hayô ba hayôkwij koladôñ anêñ landij. Ma koladôñ abôlêk sapêñ hakyav ma senj takatu ba ibutij thêlô venij lo bahenij sapêñ hêv yak. 27 *Ma ôpatu ba hayabij koladôñ haviyô ma hayê koladôñ anêñ abôlêk sapêñ lêk abyan. Ma lahabi nena nê koladôñ sapêñ lêk êsôn ba i, ba intu hadadi anêñ bij vovak ek embatho yanida vônô esak. 28 Ma donjom Pol halam lôklokwanj, “Minj ômbi o vônô ami! Yêlô sapêñ êntêk amô!”

29 Êñ ma ôpêñ halam ek neja atum êlêm ma halanjvij ba hi koladôñ kapô, ma hakô ba halowalinj ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleñij. 30 *Vêm ma hawa thai ba hi yaiñ ma hanañ, “Anyô bêñ luvij, yandum malê ek yanja bulubij?”

31 Ma thai enañ viyanj, “Ônêminbij Anyô Bêñ Yisu ma tem Wapômbênj nêm o lôk anêm avômalô

bulubij.” 32 Êñ ma thai enañ Anyô Bêñ anêñ abô hadêñ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêñ unyak kapô. 33 Bôlôvônj denanj ma yani hawa thai ba hi hathik inij palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêñ lôk anêñ avômalô sapêñ. 34 Ma yani hawa thai ba hi anêñ unyak ma hêv nôm hadêñ thai. Yani lôk anêñ avômalô sapêñ leñjijmavi anôñ ek lêk êvhavij Wapômbênj.

35 Haviyô hayañ lôkbôk ma nê takatu ba idum abô hathak êv inij sôp bidonj ba i hadêñ ôpatu ba hayabij koladôñ ma enañ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.” 36 Ma ôpatu ba hayabij koladôñ hi hanañ hadêñ Pol nena, “Nê takatu ba idum abô hathak enañ nena mamu lôk Silas notak koladôñ ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

37 Ma donjom Pol hanañ hadêñ sôp bidonj takêñ nena, “Yai ma nê Israeal ma Lom havij.* Ma donjom ik yai oyanj ma mij enañ yaianij kambom bêñ ami. Ma ibi yai halôk koladôñ kapô. Ma Lom inij balabun hanañ nena mij hatôm nindum aêñ êndêñ nê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menañna ba ana e? Mi anôñ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê ênjêk koladôñ.”

38 Ma sôp bidonj ewa abô êñ ba i enañ hadêñ nê takatu ba idum abô hathak. Ma elanjô nena thai ma nê Lom havij, êñ ma thêlô êkô kambom. 39 Ma thêlô i ma ibui hadêñ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiñ. Ma enañ nena, “Hatôm mamu notak loñ êntêk ba unu e?” 40 Êñ ma thai etak koladôñ ma ele yaiñ ma i Lidia anêñ unyak. Ma êyê avômalô êvhavij ma enañ abô doho ek embatho inij kapôlônij loñ. Vêm ma

* 16:22: 2Ko 11:25; 1Te 2:2 * 16:27: Ap 12:18-19 * 16:30: Ap 2:37 * 16:37: Abô êñ anêñ ôdônj hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanañ nena thai ma Israeal citizen lôk Lom citizen havij. Lom inij abô majanj te nena mij hatôm nijik Lom inij citizen te oyanj ami. Ba intu nê bêñ idum abô hathak ibulinj Lom inij abô majanj. Nôngô abô êñ vi hêk Aposel 22:25-29.

etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

¹ Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliñ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Israel iniñ unyak yeñ te hamô loñ êñ. ² Sabat te lô ma Pol hasopa anêñ kobom ba habitak hayô unyak yeñ êñ kapô. Ma hadôñ avômalô hathak Wapômbêñ anêñ kapyã. ³ Ma hik thô nena kapyã êñ ma hanañ nena Mesia tem enja vovañ ba ema ma imbiyô esak loñbô. Êñ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanañ hadêñ mólô, ôpêñ intu Mesia êñ.” ⁴ Ma avômalô Israel doho lôk avômalô Glik bêñ anôñ atu ba êmô Wapômbêñ vibinñ lôk avi lôk athêñ bêñ doho elañô ma êvhavinñ ba i ivinñ Pol lo Silas.

⁵ Ma doñtom avômalô Israel leninñdanñ ba ewa nê kambom doho anêñ loñ ethak doñtom halôk ba isup avômalô bêñ anôñ ethak doñtom ek nijik avômalô malak êñ iniñ kapôlôñinñ linñ. Ma thêlô elañvinñ ba i Jeson anêñ unyak ek nêmbôlêñ Pol lo Silas ek nebalonñ thai ba neja ende yainñ ba ini nêñem êndêñ avômalô nômbêñ atu. ⁶ Ma doñtom minñ êpôm thai ami, êñ ma êvôv Jeson lôk nê êvhavinñ doho ba ewa i hi hadêñ nê bêñbêñ loñ êñ maleninñ ma elam aêntêk, “Nê êntêk êñ idum nôñ kambom haveñ pik lôkthô aleba lêk êyô loñ êntêk. ⁷*Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêñ unyak. Nê takêñ êdô nêñmô Lom iniñ Kinñ Sisa anêñ abô majañ vibinñ ba enañ nena, ‘Kinñ yanñ hamô ba anêñ athêñ nena Yisu.’” ⁸ Nê bêñbêñ lôk avômalô nômbêñ atu elañô abô êñ ma esonñ kambom ba kapôlôñinñ halinñ i kambom. ⁹ Yôv ma malak êñ anêñ nê bêñbêñ enañ hadêñ Jeson thêlô nena, “Nônêñ valuselenñ ek injik thô nena tem minñ nundum kambom êñ esak

loñbô ami. Ba ômô tinñinñ, ma tem noja unim valu esak loñbô.” Êñ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêñ anôñ êvhavinñ Yisu

¹⁰ Bôlôvônñ êñ iyom ma nê êvhavinñ êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Israel iniñ unyak yeñ. ¹¹ Avômalô Belia iniñ kobom ma mavi anôñ ek avômalô Tesalonaika iniñ. Thêlô elañô Pol lo Silas iniñ abô lôk kapôlôñinñ mavi ba wak nômbêñ intu ma êyê Wapômbêñ anêñ kapyã ek nêgê nena iniñ abô ma avanôñ mena mi. ¹² Êñ ma avômalô Israel bêñ anôñ êvhavinñ ma avi Glik lôk athêñ bêñ doho lôk anyô Glik bêñ anôñ êvhavinñ aêñ iyom.

¹³ Vêñ ma avômalô Israel anêñ Tesalonaika elañô nena Pol hanañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ avômalô Belia. Êñ ma thêlô i loñ êñ ma elela iniñ auk ek thêlô leninñmaninñ. ¹⁴ Kethenñ oyanñ ma nê êvhavinñ anêñ Belia êv Pol ba hi ñgwêk danñ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia. ¹⁵ Ma nê takatu ba elom Pol ba i ma ivinñ yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêñ i ek nenanñ êndêñ Silas lo Timoti nena ini kethenñ.

Pol hamô Atens

¹⁶ Pol hayabinñ thai hamô Atens ma hayê nena nê lôñ êñ iniñ ñgôk dahô bêñ anôñ êmô ba kapô malainñ kambom. ¹⁷*Aêñ ba yani hi avômalô Israel iniñ unyak yeñ kapô ma hanañ abô havinñ avômalô Israel lôk avômalô loñ buyañ takatu ba êmô Wapômbêñ vibinñ. Ma wak nômbêñ intu ma yani hathak hi loñ ethak doñtom halôk ek enañ abô imbinñ avômalô takatu ba êmô loñ êñ. ¹⁸ Ma nê lôkauk ôdônñ ju êmô, yanñ iniñ athêñ nena Epikulian ma yanñ ma Stoik. Thêlô elañô Pol hanañ Abô Mavi hathak Yisu

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12 * 17:17: Ap 18:19

lôk anêḡ haviyô hathak loḡbô. Ba intu thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaḡ, “Anyô abô mayaliv êntêk hadum ek enaḡ malê?” Ma vi enaḡ, “Yani hanaḡ hathak wapômbêḡ masôm doho.”¹⁹ Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô Aliopagas, loḡ atu ba avômalô ethak doḡtom ek enaḡ abô hathak auk lomaloma anêḡ ôdôḡ. Ma thêlô enaḡ, “Yêlô leḡḡhaviḡ nayala auk lukmuk takatu ba honaḡ hadêḡ avômalô.”²⁰ Abô takatu ba honaḡ ma hatôm abô masôm ek yêlô. Aêḡ ba yêlô leḡḡhaviḡ nayala anêḡ ôdôḡ.”²¹ Wak nômbêḡ intu ma avômalô Atens lôk avômalô loḡ buyaḡ takatu ba êmô Atens ethak doḡtom ek nedaḡô abô esak auk lukmuk takatu ba hayô ek nenaḡ abô pôk esak. Ma miḡ idum nômla yaḡ haviḡ ami. Ba intu leḡḡhaviḡ nedaḡô Pol anêḡ abô.

²²⁻²³ Êḡ ma Pol haviyô hamiḡ Aliopagas maleḡḡ ma hanaḡ, “Môlô ḡê Atens, lêk yahavenḡ môlônim loḡ ba yahayê nôḡ takatu ba môlô ôêv yeḡ hadêḡ. Ma yahapôm loḡ êbôk da te ba abô te hanaḡ nena, ‘Loḡ êntêk ma wapômbêḡ te atu ba yêlô athôḡ paliḡ anêḡ loḡ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena môlô udum nôḡ lomaloma ek ôêv athêḡ bêḡ hadêḡ unim wapômbêḡ lomaloma. Ma wapômbêḡ atu ba môlô ôthôḡ paliḡ ba ôêv yeḡ hathak, êntêk tem yanaḡ bêḡ êndêḡ môlô.

²⁴ * “Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ pik lôk anêḡ nôḡkama sapêḡ, ma yani ma pik lo leḡ iniḡ alaḡ. Ma miḡ hamô unyak mathêḡ atu ba elav hathak bahenḡ ami.²⁵ *Yanida hêv lovak kapôlôḡḡḡ lôk lôkmala ma nôḡkama sapêḡ hadêḡ avômalô lôkthô. Ma yani miḡ hêv yak hathak nôḡmlate ek anyôla nêḡ yani sa ami, ma mi.²⁶ Hathak anyô

doḡtom iyom ma yani habi avômalô lodôḡlodôḡ sapêḡ vê ek nêḡmô pik bêḡ êntêk sapêḡ. Yanida hatak iniḡ waklavôḡ lôk iniḡ loḡ takatu ba nêḡmô. ²⁷ *Wapômbêḡ hadum nôḡm takêḡ ek avômalô sapêḡ nêḡê ba nêḡmbôlêḡ yani atu ba êthôḡ. Ma doḡtom miḡ hamô daim ek alalô toḡtom ami.

²⁸ “Mi, hatôm anyô lôk auk te bôk hatô nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôv ba awa lôkmala lôk avenḡ ma lôkmala anêḡ ôdôḡ ma halêḡ anêḡ yani iyom.’ Ma unim ḡê lôk auk te bôk hatô nena, ‘Alalô ma yani anêḡ nali.’

²⁹ * “Avanôḡ biḡ nena alalô ma Wapômbêḡ anêḡ nali ba intu miḡ mavi ek leḡḡḡimbi nena yani ma hatôm dahô takatu ba epesaḡ hathak gol lo seleva ma valu ami. Mi, dahô takêḡ ma anyô epesaḡ hathak bahenḡḡ lôk iniḡ auk iyom.³⁰ Sêbôk ma avômalô êthôḡ Wapômbêḡ paliḡ ba intu yani miḡ hêv kambom êḡ anêḡ viyaḡ hadêḡ i ami. Ma doḡtom yani lêk hanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô pik sapêḡ nena nede kapôlôḡḡḡ liliḡ.³¹ *Yani bôk hatak waklavôḡ te yôv ek nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek indum ku êḡ thêthôḡ. Ôpêḡ bôk hama ma Wapômbêḡ hik liḡ hêk ḡama ek injik thô nena yani tem endeaḡô avômalô sapêḡ iniḡ abô.”

³² Thêlô elaaḡô Pol anêḡ abô hathak anyô haviyô hêk ḡama, êḡ ma vi ibi anêḡ abô êḡ liliḡ ma doḡtom vi enaḡ, “Yêlô leḡḡhaviḡ nadaḡô anêḡ abô esak nôḡm êntêk esak loḡbô.”³³ Vêḡ ma Pol hatak thêlô ba hi.³⁴ Thêlô doho êvhaviḡ ba esopa yani. Thêlô êḡ te ma Dionisius, yani ma Aliopagas iniḡ anyô te, lôk avi te ba anêḡ athêḡ nena Damalis, ma doho haviḡ.

* 17:24: 1Kinḡ 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sng 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Sng 145:18; Jer 23:23

* 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sng 96:13

18

Pol hi Kolin

¹ Vêm ma Pol hatak Atens ma hi Kolin. ² *Ma hapôm anyô Israe! te ba anêḡ athêḡ nena Akwila. Yani anêḡ malak ôdôḡ ma plovins Pontus. Bôk lovêḡ Plisila êmô malak Lom anêḡ Itali vêm ma Kiḡ Klo-dias hanaḡ ek avômalô Israe! sapêḡ netak Lom ba ini. Aêḡ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek êḡḡ thai. ³ *Thai ethak idum ku epesaḡ unyak hathak alim kupik ek nêḡnêm vuli. Ku êḡ ma Pol anêḡ ku hathak hadum ba intu hamô haviḡ thai ba hadum ku êḡ haviḡ. ⁴ Sabat sapêḡ ma Pol hi Israe! iniḡ unyak yeḡ ma hanaḡ abô haviḡ thêlô ek injik avômalô Israe! lôk Glik iniḡ auk liliḡ ek nêḡnêḡmibiḡ.

⁵ *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma êlôk ba i Kolin, êḡ ma Pol hatak anêḡ ku epesaḡ sôp ma hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô iyom. Ba hanaḡ bêḡ hadêḡ avômalô Israe! nena, “Yisu ma Mesia atu.” ⁶ *Vêm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma enaḡ abôma hathak yani. Êḡ ma yani hik voḡḡovaḡ vê hêk anêḡ kwêv ek injik Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ thô ma hanaḡ hadêḡ thêlô, “Malaiḡ atu ba tem êpôm môlô, êḡ ma môlôda unim kambom ma miḡ yenaḡ kambom ami. Ma lêk yahatak môlô avômalô Israe! ma yaha ek avômalô loḡ buyaḡ.”

⁷ Êḡ ma Pol hatak unyak yeḡ hêk ma hi hamô Titius Jastas anêḡ unyak. Ôpêḡ ma anyô loḡ buyaḡ atu ba hathak hêv yeḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba anêḡ unyak hamô habobo unyak yeḡ atu. ⁸ Ma Klispus, anyô bêḡ atu ba hayabiḡ Israe! iniḡ unyak yeḡ, lôk anêḡ avômalô takatu ba êmô anêḡ unyak êvhaviḡ Anyô Bêḡ. Ma avômalô

Kolin bêḡ anôḡ elañô Pol anêḡ abô ba êvhaviḡ ma ithik ḡaḡ.

⁹ Ma bôlôvôḡ te ma Pol hayê wêḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena, “Onaḡ abô takêḡ bêḡ ma miḡ ôkô ba o bônôḡ ami. ¹⁰ *Yahamô haviḡ o ba miḡ hatôm anyô late êyô ba imbuliḡ o ami. Mi, yenaḡ avômalô bêḡ anôḡ êmô malak êntêk.” ¹¹ Aêḡ ba Pol hamô Kolin ba hadôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô hatôm sondabêḡ te lôk ayôḡ baherḡvi ba lahavute haviḡ.

¹² Waklavôḡ Galio hayabiḡ plovins Akaia, êḡ ma avômalô Israe! anêḡ Kolin ethak doḡtom ba idum leniḡḡaḡa hathak Pol ba ewa yani ba i loḡ idum abô. ¹³ Êḡ ma thêlô enaḡ, “Ôpêntêk hadôḡ avômalô ek nêḡnêm yeḡ êndêḡ Wapômbêḡ hathak loḡondê yaḡda atu ba habuliḡ abô balabuḡ.”

¹⁴ Pol hadum ek enaḡ abô êḡ viyaḡ, êḡ ma Galio hanaḡ hadêḡ avômalô Israe! takatu nena, “Môlô avômalô Israe!, môlô ôyé nena ôpêntêk hadum nômlate ba habuliḡ Lom iniḡ abô majaḡ mena hadum kambom bêḡ te, êḡ ma mavi ek yandaḡô môlônim abô. ¹⁵ Ma doḡtom abô takatu ba môlô onaḡ hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêḡ doho ma môlô Israe! da unim abô balabuḡ. Ba intu tem miḡ yandaḡô abô êḡ ami. Mi, môlôda nopesaḡ abô êḡ.” ¹⁶ Ba intu hêv thêlô vê hêk loḡ idum abô. ¹⁷ Êḡ ma thêlô evaloḡ Israe! iniḡ unyak yeḡ anêḡ anyô bêḡ te anêḡ athêḡ nena Sostenes hêk ba ik yani habobo loḡ atu ba idum abô viyaiḡ. Ma Galio hayê ma hadum hatôm hathôḡ paliḡ.

Pol havôhi Antiok

¹⁸ *Pol hamô Kolin sawa daim dokte. Vêm ma hatak ḡê êvhaviḡ ma hi tamu Senk!ia ek enja yeḡ

* **18:2:** Lom 16:3 * **18:3:** Ap 20:34 * **18:5:** Ap 17:14-15 * **18:6:** Ap 13:46,51; 20:26

* **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10 * **18:18:** Nam 6:18; Ap 21:24

ba ni Silia. Ma Plisila lo Akwila ivin̄ yani ba i. Pol bôk havak abô havin̄ Wapômbên̄ hathak nômlate ba intu min̄ hakapin̄ wakadôk n̄aun̄ ami aleba hayô Senkليا. Ên̄ ma abô ên̄ anên̄ daŋ ba intu hakapin̄ wakadôk n̄aun̄ vê. ¹⁹⁻²¹ Vêm ma ethak yeŋ te ba i Epesus. Ma Pol hi Israe'l inin̄ unyak yeŋ ma hanaŋ abô havin̄ avômalô Israe'l. Ma thêlô enaŋ ek yani êmô imbin̄ thêlô wak doho vêmam, ma don̄tom yani min̄ halôk hathak inin̄ abô ami. Ba hathak yeŋ ma hanaŋ hadên̄ thêlô nena, “Wapômbên̄ anên̄ lahavin̄ ma tem yambôalêm êndên̄ mólô esak lon̄bô.” Ên̄ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus. ²² Ma yeŋ hi Sisalia ma Pol hatak yeŋ ên̄ ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê avômalô êvhavin̄ anên̄ lon̄ ên̄. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

²³ Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia inin̄ malak nenanena ek embatho avômalô êvhavin̄ kapôlôn̄in̄ lon̄.

Apolo hanaŋ abô hamô Epesus lo Kolin

²⁴ Ma anyô Israe'l te anên̄ athên̄ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anên̄ malak ôdôn̄ ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bên̄ ba hayala Wapômbên̄ anên̄ abô dedaun̄ mavi. ²⁵ Bôk êdôn̄ yani hathak Anyô Bên̄ anên̄ lon̄ôndê ba intu kapô lôklokwan̄ ek êdôn̄ avômalô esak auk thêthôn̄ ên̄. Ma hanaŋ abô thêthôn̄ hathak Yîsu anên̄ bôk lo lon̄ vi. Ma don̄tom hayala n̄aŋ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom. ²⁶ Yani hi avômalô Israe'l inin̄ unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Yîsu ma min̄ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elan̄ô anên̄ abô ma elam yani ba hi inin̄ unyak ma ewa Wapômbên̄

anên̄ abô atu ba min̄ hayala ami sa hadên̄ yani.

²⁷ Vêm ma Apolo lahavin̄ ni plovins Akaia, ma avômalô êvhavin̄ anên̄ Epesus evatho yani anên̄ auk lon̄ ek indum aên̄. Ba eto kapya hadên̄ avômalô êvhavin̄ anên̄ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, ên̄ ma hêv avômalô takatu ba êvhavin̄ Wapômbên̄ hathak anên̄ wapôm sa bên̄ anôn̄. ²⁸ *Yani hamin̄ lôklokwan̄ ba hanaŋ avômalô Israe'l inin̄ abô viyan̄ hêk avômalô sapên̄ malen̄in̄. Ma hawa Wapômbên̄ anên̄ kapya sa ba hik thô nena Yîsu ma Mesia atu ba Wapômbên̄ bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak lon̄bô

¹ *Apolo hamô Kolin denaŋ ma Pol hi haven̄ plovins Galesia lo Plijia kapô ba haven̄ aleba hayô Epesus. Lon̄ ên̄ ma hapôm avômalô êvhavin̄ doho ² *ma hanaŋ hik thêlô lin̄, “Bôk ôêvhavin̄ ba owa Lovak Mathen̄ e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, yêlô min̄ bôk alarô abô te hathak Lovak Mathen̄ ami.”

³ Ên̄ ma Pol hanaŋ, “N̄aŋ malê intu bôk mólô uthik?” Ma enaŋ, “Jon anên̄ n̄aŋ.”

⁴ *Ma Pol hanaŋ, “Jon bôk hathik avômalô hathak n̄aŋ nede kapôlôn̄in̄ liliŋ ma hanaŋ ek avômalô nênimbin̄ ôpatu ba haven̄ yani yam. Ôpên̄ ma Yîsu.”

⁵ Thêlô elan̄ô abô ên̄, ma ithik n̄aŋ hathak Anyô Bên̄ Yîsu anên̄ athên̄.

⁶ *Ma Pol hatak baŋ hayô hêk thêlô, ên̄ ma Lovak Mathen̄ hayô hamô thêlô ba enaŋ abô masôm lôk abô plopet. ⁷ Nê takên̄ ma hatôm laumin̄ ba lahavuju la.

⁸ Ên̄ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôn̄ lô. Ma hathak hi

* 18:28: Ap 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Ap 8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46

avômalô Israeël inin unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak ek thêlô nênemimbin ma miŋ hakô ami. ⁹ Ma doŋtom thêlô doho evaloŋ kapôlôŋin loŋ ba miŋ êvhavin ami ma enaŋ abôma hathak Anyô Bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ ek avômalô sapêŋ nedaŋô. Aêŋ ba Pol hatak thêlô ma hawa nê êvhavin ba i Tailanus anêŋ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abô hamô loŋ êŋ. ¹⁰ Pol hadum aêŋ hatôm sondabêŋ ju. Aêŋ ba intu avômalô Israeël lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elanô Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Skeva nali

¹¹ *Wapômbêŋ hêv lôklokwan hadêŋ Pol ba hadum nômbithi yanđa lomaloma. ¹² *Ba intu sôp seleŋ lo sôp daŋ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijin ba ibitak mavi ma ngôk etak i ba i.

¹³ Ma avômalô Israeël doho idum ku nênem ngôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êŋ, ma elam Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ hayô nê lôk ngôk takêŋ vov ba enaŋ, "Hathak Yisu atu ba Pol hanaŋ abô hathak anêŋ athêŋ, yahanaŋ nena otak ôpêntêk ba nu." ¹⁴ Ma Israeël inin nê bêŋbêŋ êbôk da te anêŋ athêŋ nena Skeva namalô bahenvi ba lahavuju idum aêŋ haviŋ. ¹⁵ Ma wak te ma ngôk hawê inin abô viyan ba hanaŋ, "Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?" ¹⁶ Êŋ ma ôpatu ba ngôk havalon loŋ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomaŋ aleba thêlô sapêŋ ewa thalalen ba êsôv lenvinpopam ele unyak viyaiŋ ba i.

¹⁷ *Ma avômalô Israeël lo Glik anêŋ Epesus elanô abô êŋ, ma êkô kambom ba êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ Yisu. ¹⁸ Ma avômalô êvhavin

bêŋ anôŋ êlêm ma enaŋ inin kambom lomaloma bêŋ. ¹⁹ Thêlô vi êbôk siniŋ ma vi idum aloyak, aêŋ ba isup inin kapy aloyak sapêŋ hathak doŋtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô malenin. Ekatur kapy takêŋ ba anêŋ vuli hatôm 50,000 seleva. ²⁰ Hathak kobom êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ abô halanvin ba hi mayaliv ma anêŋ lôklokwan halumbak bêŋ.

²¹ *Nôm takêŋ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loŋôndê yan atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanaŋ, "Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbin." ²² Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviŋ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ngalakngalak bêŋ habitak Epesus

²³ *Wak êŋ ma avômalô ethan i hathak Yisu anêŋ loŋôndê ba ngalakngalak bêŋ habitak. ²⁴ Anyô atu ba hadum ba nôm êŋ habitak anêŋ athêŋ nena Demitlius. Ôpêŋ ma anyô hapesan nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesan ngôkba avi Atemis anêŋ malakba anêŋ dahô ek avômalô nêndô êmô inin unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvov valu bêŋ hathak inin ku êŋ. ²⁵ Wak te ma ôpêŋ halam nê ku êŋ sapêŋ ethak doŋtom ba hanaŋ, "Aiyaŋ thêlô, odanô. Môlô oyala nena alalô avov valu bêŋ hathak alalôaniŋ ku êntêk. ²⁶ Ma doŋtom lêk ôyê lo olanô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêŋ hathak hanaŋ nena ngôk takatu ba anyô epesan hathak bahenin, êŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami. Yani hanaŋ aêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ êvhavin anêŋ abô ba etak alalôaniŋ ngôkba Atemis. Yani hadum aêŋ hamô Epesus ma bidon oyan ma

* 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11 * 19:21: Ap 23:11; Lom 1:13

* 19:23: 2Ko 1:8

tem anêḡ abô êḡ endanḡiḡ em-
benḡ plovins Esia sapêḡ. ²⁷ Nôm
êḡ tem indum ba avômalô nêḡê
alalôaniḡ ku êtôm nôḡ kambom.
Lôk nêḡê ḡḡôk lôk athêḡ bêḡ ḡḡôkba
avi Atemis anêḡ malakba êtôm nôḡ
oyanḡ. Ma ḡḡôk avi êḡ atu ba
avômalô plovins Esia lôk avômalô
pik bêḡ êntêk sapêḡ ethak êv yeḡ
hathak, yanida anêḡ athêḡ tem
nêḡ yak.”

²⁸ Thêlô elanô abô êḡ ma
lenḡmanḡiḡ kambom ba elam kaêk
lôklala nena, “Atemis anêḡ Epe-
sus ma ḡḡôkba lôkmanḡiḡ anôḡ!”
²⁹ *Bidonḡ oyanḡ ma ḡḡalakḡgalak
bêḡ êḡ havenḡ Epesus sapêḡ. Ma
avômalô evalonḡ Gaius lo Alistakas,
thai ma ḡê Masedonia ju atu ba
ethak evenḡ havḡiḡ Pol, ma elanḡiḡ
hathak donḡtom ba i inḡiḡ lonḡ evalonḡ
sa bêḡbêḡ halôk. ³⁰ Ma Pol lahavḡiḡ
ni lonḡ êḡ kapô ek enanḡ abô êndêḡ
avômalô nôḡbêḡ êḡ, ma donḡtom ḡê
êvhavḡiḡ imḡiḡ yanḡ lonḡ sinḡ. ³¹ Ma
ḡê bêḡbêḡ doho anêḡ plovins Esia
takatu ba êḡ Epesus, thêlô ma Pol
anêḡ ḡê môlô ba êv abô hadêḡ Pol
ba enanḡ nena, “Minḡ ôyô kapô ami.
Tem nijik o vônô ba dô.”

³² Ma avômalô nôḡbêḡ atu ba
êḡ lonḡ êḡ kapô inḡiḡ auk hêv yak
ba elam kaêk lomaloma. Ma bêḡ
anôḡ miḡ eyala inḡiḡ ethak donḡtom
êḡ anêḡ ôdôḡ ami. ³³ Ma avômalô Is-
lael isisunḡ inḡiḡ anyô te anêḡ athêḡ
nena Aleksanda ek ni imḡiḡ avômalô
nôḡbêḡ atu malenḡiḡ ek enanḡ abô
esak malainḡ êḡ. Êḡ ma Aleksanda
hêv banḡ hathak lenḡ ek avômalô
bônôḡ ek enanḡ abô. ³⁴ Ma donḡtom
avômalô nôḡbêḡ êḡ êyê nena yanḡ
ma anyô Islael te, êḡ ma thêlô êvôlô
venḡiḡbôlêk hathak donḡtom ba elam
lôklala nena, “Atemis anêḡ Epesus
ma ḡḡôkba lôkmanḡiḡ anôḡ!” Elam
aêḡ halôk ba halôk hatôm wakma
lokwanḡju.

³⁵ Vêḡ ma Epesus inḡiḡ anyô
bêḡ hapesanḡ kapya hananḡ ek
avômalô lôkthô bônôḡ. Êḡ ma
hananḡ, “Avômalô Epesus, avômalô
pik sapêḡ eyala nena Epesus ma
malak bêḡ atu ba hayabinḡ ḡḡôkba
lôkmanḡiḡ Atemis anêḡ malakba
lôk anêḡ valu mathenḡ atu ba hêv
yak halôk lenḡ ba habup. ³⁶ Auk
êḡ ma hêk yanḡ ba avômalô pik
sapêḡ eyala. Ba intu môlô bônôḡ
ma noyabinḡ am ek miḡ nundum
nômplate mayaliv ami. ³⁷ Môlô
ovalonḡ anyô ju êntêk ba owa ba
ôlêḡ, ma donḡtom miḡ enanḡ abôḡma
hathak alalôaniḡ ḡḡôkba avi mena
ewa malakba anêḡ nôḡla vanḡ
ami. Mi. ³⁸ Ma alalôaniḡ unyak
nedanô abô lôk anêḡ ḡê bêḡbêḡ
nindum abô esak i intu êḡmô. Aêḡ
ba Demitlius lôk ḡê takatu ba
epesanḡ nôḡkama hathak seleva
inḡiḡ malainḡ la hêk, êḡ ma neja ba
ini ek ḡê idum abô hathak. ³⁹ Aêḡ
ba abô yanḡ hamḡiḡ denanḡ, êḡ ma
waklavônḡ atu ḡê idum abô hathak
ethak donḡtom, ma nêḡ êndêḡ i.
⁴⁰ Noyabinḡ am mavi. Nê bêḡ Lom
idum abô ek alalô hathak nôḡ
ḡḡalakḡgalak takatu ba lêk habitak,
êḡ ma tem alalô abô mi ek malê
nena nôḡ ḡḡalakḡgalak êḡ anêḡ
ôdôḡ mi.” ⁴¹ Yanḡ hananḡ abô êḡ
yôv ma hêv avômalô ba i inḡiḡ lonḡ
mayaliv.

20

*Pol hadum ku hamô plovins
Masedonia lo Glis*

¹ ḡḡalakḡgalak bêḡ êḡ lêk yôv, ma
Pol halam avômalô êvhavḡiḡ ethak
donḡtom. Ma hananḡ abô doho ek
embatho thêlô lonḡ. Vêḡ ma hananḡ
waklêvônḡ hadêḡ i ma hatak Epesus
ba hi Masedonia. ² Yanḡ havenḡ
lonḡ êḡ anêḡ lomalak nenanena
ma hananḡ abô bêḡ anôḡ ek em-
batho i lonḡ aleba hayô Glis. ³ Êḡ
ma hamô lonḡ êḡ ayôḡ lô. Ma

* 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

hadum ek enja yeŋ ba ni Silia, ma doŋtom halaŋô nena avômalô Israelael ibutinj abô nena hathak yeŋ ma thêlô nesak imbinj ek nijik yani vônô. Aêŋ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak lonjbô. ⁴ Êntêk ma nê takatu ba ethak evenj haviŋ Pol iniŋ athêŋ: Sopata anêŋ Belia, yani ma Pailas anêŋ nakadunj, ma Alistakas lo Sekandas anêŋ Tesalonaika, ma Gaius anêŋ Debi, ma Tikikus lo Tlopinas anêŋ plovins Esia, ma Timoti. ⁵ Nê takêntêk êmôŋ ba i eyabinj yêlô êmô Tloas. ⁶ Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Israelael iniŋ waklavôŋ Eyaŋ Polom Yis Mi hale ba hi. Êŋ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeŋ ba avenj hatôm wak bahenji ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas lij

⁷⁻⁹ Sonda te anêŋ wak môŋ ma yêlô lôk nê êvhavinj athak doŋtom ek nanŋaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom matheŋ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vulinj ma avômalô êtôm atum lam bêŋ anôŋ ba êthôkwêŋ haveŋ. Pol lahabi etak thêlô êndêŋ lôkbôk ba intu hanaŋ abô daim aleba bôlôvôŋ binj. Ma anyô muk te anêŋ athêŋ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halaŋô Pol anêŋ abô aleba ma hayaŋ ma hêk sôm. Êŋ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doŋtom lêk hama yôv. ¹⁰ Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêŋ ma havalonj yani ma hanaŋ, “Môlô miŋ noboloba ami. Yani hêk lôkmala.” ¹¹ Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vulinj hathak lonjbô ma eyaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom matheŋ. Êŋ ma Pol hanaŋ abô bêŋ anôŋ hathak lonjbô aleba hayaŋ wak bêŋ ma hi. ¹² Ma anyô muk atu ba Pol hik lij anêŋ

avômalô ewa yani ba i unyak lôk lenjinj mavi anôŋ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

¹³ Pol lahavinj embeŋ pik ba ni Asos ma hanaŋ ek yêlô nasak yeŋ ba ana napôm yani êndôk lonj êŋ. ¹⁴ Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeŋ ba a Mitilini. ¹⁵ Ma haviyô hayaŋ ma atak Mitilini ma yêlô a ngavithôm Kios ma doŋtom miŋ athak lij ami. Ma hayaŋ hathak lonjbô ma yêlô a ayô apôm ngavithôm Samos. Ma hayaŋ te ma yêlô ayô Miletus. ¹⁶ Pol lahavinj ênjê waklavôŋ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahavinj ni ketheŋ. Aêŋ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi lonj êŋ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ nê bêŋbêŋ anêŋ Epesus

¹⁷ *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêŋ Epesus nena avômalô êvhavinj iniŋ avaka sapêŋ ini êndêŋ yani. ¹⁸ *Thêlô êyô ma yani hanaŋ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môŋ anôŋ ma yahamô haviŋ môlô ba yahadum aleba lêk. ¹⁹ Avômalô Israelael ethak êv malainj lomalama hadêŋ ya lôk ibutinj abô ek nimbulinj ya lôbôlôŋ. Ma doŋtom yahatauvinj ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêŋ anêŋ ku lôk yamaleŋ thôk. ²⁰ Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êŋ ma yahanaŋ abô takêŋ bêŋ lôk yalenjvidonj iyom. Ma yahadôŋ môlô hamô lonj yainj lôk haveŋ môlônim unyak nenanena haviŋ. ²¹ Ma yahanaŋ abô doŋtom êntêk hadêŋ avômalô Israelael lôk avômalô lonj buyaŋ nena nede kapôlôŋinj liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba nênmimbinj alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu.

²² “Ma lêk Lovak Matheŋ hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miŋ yahayala nena malê intu tem êpôm ya

* 20:17: Ap 18:21 * 20:18: Ap 18:19–19:41

* 20:23: Ap 9:16; 21:11

anêḡ loḡ êḡ ami. ²³ *Nôm doḡtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêḡ atu ba yahayô ma Lovak Matheḡ hanaḡ hadêḡ ya nena, “Tem malaiḡ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôḡ.” ²⁴ *Ma miḡ yalenḡ hik ya hathak nôḡ takêḡ ami. Lôk miḡ yahayê yalenḡvinḡkupik hatôm nômbêḡ ek ya ami. Mi, yenaḡ auk bêḡ ma yamiḡ lôklokwanḡ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêḡ Yisu hêv hadêḡ ya endeba êyô anêḡ daḡ am. Ku êḡ ma aêntêk: yanaḡ Abô Mavi bêḡ esak Anyô Bêḡ anêḡ wapôm.

²⁵ “Ma môlô takatu ba bôk yahamô haviḡ ba yahananḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôklinḡyak, ondanô. Lêk yahayala nena môlô te tem miḡ ênjê yamalenḡ esak loḡbô ami. ²⁶ Aêḡ ba yahananḡ bêḡ hadêḡ môlô nena anyôla hadô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hapôm malaiḡ, êḡ ma miḡ yenaḡ kambom ami. ²⁷ Ek malê nena yahananḡ Wapômbêḡ anêḡ loḡôndê sapêḡ bêḡ hadêḡ môlô ma miḡ yahakô ami. ²⁸ *Noyabiḡ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheḡ hêv hadêḡ môlô ek noyabiḡ i. Ma noyabiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêḡ thalalenḡ. ²⁹ *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êḡ ma kêdôḡwaga abôyaḡ tem nêlêḡm êtôm avuḡ yatap ek nimbuliḡ boksipsip. ³⁰ Ma môlôda doho tem nonanḡ abôyaḡ ba nunduviḡ abô avanôḡ ek nôbôv ḡê êvhaviḡ vi ek nesopa i. ³¹ *Aêḡ ba noyabiḡ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêḡ lô anêḡ wak lo bôlôvôḡ ma yahananḡ abô hadêḡ môlô lôk yamalenḡ thôk ek yambatho môlô lôḡ.

³² “Ma lêk yahatak môlô halôk

Wapômbêḡ baḡ lôk anêḡ abô hathak anêḡ wapôm. Abô êḡ ma hatôm embatho môlô loḡ ba nêḡm loḡ ênjêk malak leḡ ek môlô imbiḡ ḡê matheḡ takatu ba bôk êḡmô yôv.

³³ *Ma miḡ yamalenḡkilik hathak anyôla anêḡ seleva lo gol ma sôp ami. ³⁴ *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabahenḡ ek yahêv yada sa lôk ḡê takatu ba idum ku iviḡ ya. ³⁵ Ku takatu ba yahadum hik thô hadêḡ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêḡ ek nanêḡm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêḡ Yisu bôk hanaḡ nena, ‘Anyô yaḡ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doḡtom hêv nômlate ek nêḡm anyô yaḡ sa, êḡ ma tem lemmavi anôḡ.’”

³⁶ Pol hanaḡ abô takêḡ yôv, ma halek vadôḡ lêlô ma hateḡ mek haviḡ thêlô. ³⁷ Ma thêlô sapêḡ evalonḡ yani ba iliḡu ma elanḡ bêḡ hathak yani. ³⁸ Êḡ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeḡ. Thêlô leḡḡmalaiḡ kambom hathak abô takatu ba bôk hanaḡ nena tem miḡ nêḡê yani ma esak loḡbô ami.

21

Pol hi Jelusalem

¹ Yêlô atak thêlô lôk kapôlôḡḡḡ malaiḡ, ma yeḡ hatak ḡḡwêk daḡ anêḡ Miletus ba hi nôḡnôḡ hadêḡ ḡḡgavithôm Kos. Haviyô hayaḡ ma yêlô ayô ḡḡgavithôm Lodes vêḡm ma a Patala. ² Ma yêlô atak yeḡ êḡ ma apôm yeḡ yaḡ atu ba tem ni Pinisia, êḡ ma yêlô athak yeḡ êḡ ba a. ³ Ma yêlô a aleba ayê ḡḡgavithôm Saiplus hamô vituvulu bahenḡvi kenḡ ma yêlô alom bahenḡvi anôḡ aleba ayô Taia hêk plovinḡ Silia. Loḡ êḡ ma yeḡ hadum ek etak anêḡ nôḡkama êndôk biḡ. ⁴ *Êḡ ma yêlô apôm ḡê êvhaviḡ anêḡ loḡ êḡ ba amô

* 20:24: Ap 21:13; 2Ti 4:7 * 20:28: 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12

* 20:31: 1Te 2:11 * 20:33: 1Ko 9:11-12 * 20:34: Ap 18:3; 1Te 2:9 * 21:4: Ap 20:23

havin thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matherj ma thêlô enañ lôklokwanj hadêj Pol nena miñ ni Jerusalem ami. ⁵ Ma donjom sonda daluk êj anêj danj, ma yêlô a ek nasak yej esak lonjbô. Ma nê êvhavij lôk vênj lôk nali elom yêlô ibup ngwêk danj. Ma ngwêk danj ma yêlô alek venij lêlô ma atenj mek. ⁶ Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yej ba a ma thêlô êvôi inij lonj hathak lonjbô.

⁷ Ma yej hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêj Tolemes ma yêlô a ek nagê nê êvhavij ba namô imbij thêlô êtôm wak te. ⁸ *Havijô hayanj ma yêlô athak yej ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêj unyak. Yani ma anyô hananj Anyô Bêj anêj abô bêj. Bôk etak nê bahenji ba lahavuju ek nênem aposel sa ba Pilip ma nê êj te. ⁹ Yani anêj nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enanj abô hatôm plopet.

¹⁰ *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêj athênj nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia. ¹¹ *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêj bokngôp ba hakak yanida banj lo va lonj hathak ma hananj, “Lovak Matherj hananj nena, ‘Avômalô Israe anêj Jerusalem tem nekak bokngôp êntêk anêj alanj aênj iyom ba nênem yani êndôk avômalô lonj buyanj bahenij.’”

¹² Yêlô alanj abô êj, ma yêlô lôk avômalô lonj êj alanj ba ananj hadêj Pol nena miñ ni Jerusalem ami. ¹³ *Êj ma Pol hananj nena, “Môlô olanj ba ômô yabijdaluk lu eka? Ya lêk yahapesanj ya yôv ek yamô koladôj mena ik ya vônô halôk Jerusalem hathak Anyô Bêj Yisu anêj athênj la. Êj ma hatôm.”

¹⁴ Yêlô ayê nena yani miñ hatôm

endanô yêlôaniñ abô ami ba intu yêlô atak auk êj ma ananj, “Anyô Bêj anêj lahavij injik anôj.”

Pol hayô Jerusalem

¹⁵ Vêm ma yêlô apesanj i ek ana Jerusalem. ¹⁶ Ma nê êvhavij doho anêj Sisalia elom yêlô ba i Neson anêj unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhavij mông anôj.

¹⁷ Yêlô ayô Jerusalem ma nê êvhavij ewa yêlô thô lôk lenijmavi anôj. ¹⁸ Havijô hayanj ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhavij inij avaka sapêj êmô havij. ¹⁹ *Ma Pol hakam thêlô ma hananj hathak nôm takatu ba Wapômbêj hadum hathak yani hêk avômalô lonj buyanj malêvônj.

²⁰ *Thêlô elanj abô êj, ma êbô Wapômbêj. Ba enanj hadêj Pol, “Aijan, ondanô. Avômalô Israe lubunlubun bôk êvhavij Yisu yôv ba thêlô lôklokwanj ek nesopa Mose anêj balabun. ²¹ Ma thêlô bôk elanj yôv nena hódônj avômalô Israe takatu ba êmô nê lonj buyanj malêvônj nena netak Mose anêj balabun lôk miñ nenjothe nali inij kupik vê ami lôk miñ nebalonj yêlôaniñ kobom ami. ²² Tem nedanjô nena lêk hólêm ba alalô nandum malê? ²³ *Osopa yêlôaniñ auk êntêk. Yêlôaniñ anyô ayova êmô ba bôk ibutij abô havij Wapômbêj ek nindum nômlate ek nimbitak mathenj. ²⁴ Onja nê takêntêk ba nu unyak mathenj ma umbij thêlô esak lonjondê atu ba esopa ek indum thêlô nimbitak mabun ênjêk Wapômbêj ma. Ma nênu valu ek thêlô nênem êtôm inij da vêm ma nenjulu lenijkadôk njanj sapêj vê. Undum aênj ma tem avômalô sapêj neyala nena abô takatu ba elanjô ma abôyanj. Ma oda

* 21:8: Ap 6:5; 8:40 * 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33 * 21:13: Ap 20:24

* 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5 * 21:23: Nam 6:1-20; Ap 18:18 * 21:25: Ap 15:29

hôwê balabuñ vibinñ haviñ. ²⁵ *Ma hathak avômalô loñ buyañ takatu ba êvhaviñ, yêlô bôk ato kapya hadêñ thêlô yôv ek nenañ abô takatu ba alalô bôk abutiñ nena thêlô miñ nejanñ alim takatu ba êv hatôm da hadêñ ngôk dahô ami, lôk miñ ninum thalalenñ ami, ma miñ nejanñ alim takatu ba ekak lenjselo sinñ ami, ma netak sek walilinñ.”

²⁶ *Haviyô hayañ ma Pol lôk nê ayova atu i unyak mathenñ ba esopa loñôndê atu ba indum thêlô nimbitak mabuñ ênjêk Wapômbênñ ma. Vêm ma hi unyak mathenñ kapô ma hananñ hadêñ nê êbôk da nena wak bahenñvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniñ wklavônñ nêmo mabuñ anênñ danñ ba intu tem nêlêm esak loñbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniñ da.

Evalonñ Pol

²⁷ Wak bahenñvi ba lahavuju atu habobo anênñ danñ ma avômalô Israeal anênñ plovins Esia êyê Pol haminiñ unyak mathenñ. Êñ ma ibi avômalô nômbênñ atu lenñ ba evalonñ Pol. ²⁸ Ma elam kaêk aêntêk, “Môlô nê Israeal, nônêm yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hananñ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuñ ma unyak mathenñ êntêk havenñ lomalak nenanena ba hadônñ avômalô sapênñ hathak auk êñ. Ma nômla yanñ haviñ aêntêk. Yani halom nê loñ buyañ doho ba ibitak êyô unyak mathenñ êntêk kapô ba idum loñ mathenñ habitak lelaik.” ²⁹ *Thêlô enañ aênñ ek malê nena bôk êyê Tlopinas anênñ Epesus hamô Jelusalem haviñ Pol ba esonñ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak mathenñ kapô.

³⁰ Êñ ma avômalô Jelusalem sapênñ lenññña kambom ba elanñviñ ethak donñtom ma evalonñ Pol ba êvôn hale unyak mathenñ viyaiñ ba hi. Ma kethenñ oyanñ ma ik

unyak mathenñ anênñ badênñ abôlêk sinñ ek miñ ini kapô esak loñbô ami.

³¹ Thêlô idum ek nijik yani vônô havenñ denañ, ma abô halanñviñ hi hayô Lom iniñ anyô vovak laik môñ nena avômalô Jelusalem sapênñ idum pôk lili bênñ anônñ. ³² Êñ ma yani hawa nê vovak lôk nê vovak laik doho ba elanñviñ ba i hadênñ avômalô nômbênñ atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môñ lôk anênñ nê vovak êlêm, êñ ma etak Pol ba miñ ik yani hathak loñbô ami. ³³ Anyô vovak laik môñ hayô ma havalonñ Pol ma hananñ hadênñ nê vovak nena nekak Pol loñ esak senñ ju. Ma hananñ hik avômalô linñ nena, “Yani ma opalê ba hadum malê te?”

³⁴ Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yanñ. Pôk lili bênñ habitak ba anyô vovak laik môñ miñ hatôm êpôm malainñ êñ anênñ ôdônñ ami. Ba intu hananñ hadênñ nê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniñ loñ êmô. ³⁵ Thêlô ewa Pol êyô loñ êñ anênñ alêlê ma avômalô lenññña kambom ek nijik yani vônô ba intu nê vovak êv Pol linñ hathak lenñ ek miñ hatôm nijik yani ami. ³⁶ *Ma avômalô nômbênñ atu ba evenñ yam elam mathalalenñ nena, “Ungwik yani vônô! Ungwik yani vônô!”

³⁷ Ma nê vovak ebobo iniñ loñ êmô, êñ ma Pol hananñ hathak abô Glik hadênñ anyô vovak laik môñ nena, “Hatôm yanañ abô te êndênñ o e?” Ma anyô vovak laik môñ hasonñ ba hananñ, “Hoyala abô Glik, e?” ³⁸ *Yahasonñ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadênñ Lom ba howa nê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loñ thiliv la.”

³⁹ Ma Pol hananñ, “Mi. Ya anyô Israeal te ba yanañ loñ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yanañ loñ ma loñ lôk athênñ. Hatôm yanañ abô dokte êndênñ avômalô takêntêk e?”

⁴⁰Ma anyô vovak laik môḡ halôk, ma Pol hamiḡ alêlê ma hêv ban hathak leḡ ek avômalô bônôḡ. Thêlô bônôḡ, êḡ ma Pol hanaḡ abô hadêḡ thêlô hathak abô Hiblu.

22

¹Ba hanaḡ nena, “Aiyaḡ thêlô lo wakamik thêlô, nodanô. Tem yanaḡ nôḡm êḡ bêḡ êndêḡ môlô.”

²Ma elanô Pol hanaḡ abô hathak abô Hiblu, êḡ ma thêlô imiḡ tiḡiḡ.

Êḡ ma Pol hanaḡ, ³* “Ya anyô Israeḡ. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêḡ ploḡvins Silisia, ma doḡtom yahalumbak bêḡ hamô loḡ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôḡ ya dedaḡ mavi hathak bumalô iniḡ balabuḡ. Ma ya bôk lôklokwaḡ bomaḡ ek ya-sopa Wapômbêḡ hatôm môlô êntêk lêk udum. ⁴*Bôk yahêv vovaḡ hadêḡ nê takatu ba esopa Yisu anêḡ loḡôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôḡ lôk yahanaḡ ek ni-jik thêlô vônô. ⁵Anyô bêḡ habôk da lôk Israeḡ iniḡ nê bêḡbêḡ eyala nôḡm takêntêk. Thêlô eto kapyā te hadêḡ iniḡ iviyaḡ anêḡ Damaskas ek niḡik ku takatu tem yandum thô êndêḡ thêlô. Ku êḡ ma yambaloḡ nê takatu ba esopa Yisu anêḡ loḡôndê ba yanja i ba yalêḡ Jelusalem ek nêḡnêḡm vovaḡ êndêḡ i.

⁶“Yaha ek yandum ku êḡ ba hatôm waktêvôḡ biḡ ma yahabobo Damaskas. Ma kethêḡ oyaḡ ma deda bêḡ te anêḡ leḡ habi hayô hêk ya. ⁷Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaḡô abô te hanaḡ hadêḡ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliḡ ya?’

⁸“Ma yahanaḡ viyaḡ, ‘Anyô Bêḡ, o ma opalê?’

“Ma hanaḡ nena, ‘Ya Yisu anêḡ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaḡ hadêḡ.’ ⁹Nê takatu ba iviḡ ya êyê deda êḡ, ma doḡtom miḡ elanô ôpatu anêḡ abô atu ba hanaḡ hadêḡ ya ami.

¹⁰“Ma yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, yandum malê?’

“Ma Anyô Bêḡ hanaḡ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enaḡ êndêḡ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’

¹¹Deda bêḡ êḡ habi yamaleḡ siḡ ba miḡ hatôm yangê loḡ ami. Aêḡ ba nê takatu iviḡ ya evaloḡ yabaheḡ ba edadi ya hi Damaskas.

¹²“Ma anyô te anêḡ athêḡ nena Ananias hamô loḡ êḡ ba halêḡm ek êḡjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuḡ dedaḡ mavi, ma avômalô Israeḡ takatu ba êḡmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi.

¹³Yani hamiḡ habobo ya ma hanaḡ, ‘Aiyaḡ Sol, nôḡḡo tak esak loḡbô!’ Ma kethêḡ oyaḡ ma yahayê yani.

¹⁴“Ma hanaḡ, ‘Bumalô thêlô iniḡ Wapômbêḡ hatak o ek oyala anêḡ lahaviḡ lôk nôḡḡo anêḡ Anyô Thêthôḡ Yisu lôk ondanô laselo.

¹⁵Tem umbitak êtôm anêḡ anyô onaḡ anêḡ abô bêḡ êndêḡ avômalô sapêḡ esak nôḡm takatu ba hôyê lo holaḡô. ¹⁶Lêk aisê, hoyabiḡ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ḡaḡ lôk ondam anêḡ athêḡ ek êḡmbôkwiḡ anêḡ kambom sapêḡ vê.’

¹⁷“Vêḡm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahateḡ mek hamô unyak matherḡ kapô ma yahatulak ba yahayê wêḡ te. ¹⁸*Ma yahayê Anyô Bêḡ hanaḡ abô hadêḡ ya ba hanaḡ, ‘O kethêḡ, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loḡ êntêk tem miḡ nedanô anêḡm abô takatu ba honaḡ hathak ya ami.’

¹⁹* “Ma yahanaḡ, ‘Anyô Bêḡ, thêlô eyala nena bôk yahaveḡ avômalô Israeḡ iniḡ unyak yeḡ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviḡ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôḡ. ²⁰*Ma ik Stiven anêḡm anyô atu ba hanaḡ anêḡm abô bêḡ

* 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3 * 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1

vônô ma lêk yahaminj loj ênj haviñ ba intu yahalôk hathak auk ênj ba yahayabinj nê ik yani vônô iniñ sôp.’

21 **Ênj* ma Wapômbênj hanañ hadênj ya, ‘Nu, tem yanêm o êndênj avômalô loj buyañ takatu ba êmô daimbô.’”

22 Avômalô Israel elañô Pol anênj abô aleba hanañ bute nena, “Wapômbênj hêv yani ba hi ek nê loj buyañ”, ênj ma thêlô elam lôklala nena, “Uñgwik yani vônô! Miñ notak yani ek êmô lôkmala ami.” 23 Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniñ kwêv daim thô ma ibi vonçovanj hathak leñ ek injik thô nena leñjmaninj hathak abô takatu ba Pol hanañ. 24 Ênj ma anyô vovak laik mônj hanañ ek nê vovak neja Pol ba ini iniñ loj. Ma hanañ nena nebali yani esak yak wabênj lôk nenañ injik yani liñ ek neyala nena avômalô leñjññañ hathak malê ba elam kaêk lôklala. 25 **Thêlô* eto Pol va lo banj thêthônj ma ekak loj ek nebali yani, ênj ma Pol hanañ hadênj anyô vovak laik atu ba haminj habobo yani nena, “Lom iniñ balabuñ hanañ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miñ hadum abô ba êpôm anênj kambom ami denañ e?”

26 Anyô vovak laik halanjô abô ênj ma hi hanañ hadênj anyô vovak laik mônj nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”

27 Ma anyô vovak laik mônj hi hadênj Pol ma hanañ hik yani liñ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanañ, “Intu ênj.”

28 Ma anyô vovak laik mônj hanañ, “Bôk yahêv valuseleñ bênj anônj hadênj Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanañ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviñ.”

29 **Ênj* ma nê takatu ba idum ek nenañ injik yani liñ, etak yani ba i kethenj. Ma anyô vovak laik mônj hasonj kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te banj lo va lusu hathak senj.

Pol haminj kaunsil malêvônj

30 Ma anyô vovak laik mônj la-haviñ eyala katô nena avômalô Israel enañ Pol bênj hathak malê. Aênj ba haviyô hayañ ma hapole senj vé hêk Pol ma hêv abô hadênj nê bênjbênj êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doñtom. Ênj ma hawa Pol ba hi hadô haminj thêlô maleninj.

23

1 Pol hatitinj Sanhedlin ma hanañ, “Aiyañ thêlô, yahadum Wapômbênj anênj ku dedaun mavi hêk Wapômbênj ma ba yakapôlôn miñ hanañ ya bênj hathak nômlate ami aleba lêk.” 2 **Ênj* ma anyô bênj habôk da Ananaias hanañ hadênj nê takatu ba iminj habobo yani ek nepetav yani abôlêk. 3 **Ma* Pol hanañ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doñtom kapôlôm ma lôngôlônj ba Wapômbênj tem epetav o. Hômô loj êntêk ek onañ ya bênj esak balabuñ, ma doñtom oda huik balabuñ pesa ba honañ nena nepetav ya.”

4 Ma nê takatu ba iminj habobo yani enañ, “Honañ abô kambom hathak Wapômbênj anênj anyô bênj habôk da eka?”

5 **Ma* Pol hanañ, “Aiyañ thêlô, miñ yahayala nena yani ma anyô bênj habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miñ nonañ abô kambom esak anyô bênj atu ba hayabinj anêm avômalô ami.’”

6 **Ma* Pol hayala nena avômalô Sanhedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadênj thêlô nena, “Aiyañ thêlô, wakamik

* 22:21: Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37 * 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3:

Wkp 19:15; Mat 23:27 * 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Ap 26:5

ma anyô Palisi ma ya aêḡ iyom. Ba yahêvhaviḡ nena ḡê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loḡbô, ma hathak abô êḡ ma lêk udum abô ek ya.”⁷ Yani hananḡ abô êḡ ma Palisi lôk Sadyusi enanḡ i aleba evak i vose hi ôdôḡ ju.⁸ *Evak i vose ek malê nena ḡê Sadyusi iniḡ auk nena ḡê ḡama tem miḡ nimbiyô esak loḡbô ami, lôk enanḡ nena anḡela lôk ḡgôk miḡ êmô ami. Ma doḡtom Palisi êvhaviḡ nena nôḡm takêḡ ma avanôḡ.

⁹ Êḡ ma pôk lili bêḡ habitak ma ḡê lôkawk hathak abô balabuḡ doho atu ba Palisi, iviyô imiḡ ma enanḡ lôklala nena, “Yêlô miḡ lêk apôm ôpêntêk anêḡ kambom la ami. Betha ḡgôk mena anḡela te hananḡ abô êḡ hadêḡ yani la.”¹⁰ Ma lenḡmaninḡ halumbak hi bêḡ ba anyô vovak laik môḡ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviaḡ. Ba intu hananḡ hadêḡ ḡê vovak nena nêbôv Pol vê êḡḡêk i ba neja ba ini iniḡ loḡ.

¹¹ *Wak êḡ anêḡ bôlôvôḡ ma Anyô Bêḡ hamiḡ habobo Pol ma hananḡ, “Umḡ lôklokwanḡ ma miḡ ôkô ami! Bôk honanḡ abô hathak ya bêḡ hamiḡ Jelusalem ma tem onanḡ imiḡ Lom aêḡ iyom.”

Avômalô Israeḡ evak abô ek nijik Pol vônô

¹² Haviyô hayaḡ ma avômalô Israeḡ doho ethak doḡtom ma evak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena, “Alalô miḡ hatôm nanḡanḡ nôḡm lo nanum ḡanḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am.”¹³ Nê takatu ba evak abô êḡ, ma hatôm 40 ba havôhi.¹⁴ Ma thêlô i êyô ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê bêḡbêḡ Israeḡ ma enanḡ, “Yêlô avak abô hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm anḡanḡ nôḡm lo nanum ḡanḡ ami endeba nanḡik Pol vônô am.

¹⁵ *Aêḡ ba môlô lôk Sanhedlin

nônêḡm abô êndêḡ anyô vovak laik môḡ ba nosau yani nena neja Pol êlêḡ êndêḡ môlô ek nonanḡ injik yani liḡ ek enanḡ anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ bêḡ. Ek malê nena yêlô lêk apesanḡ i yôv ek nanḡik yani vônô êndôk loḡôndê.”

¹⁶ Ma doḡtom Pol livavi anêḡ namalô halanḡ abô takatu ba thêlô ibutiḡ. Ma hi ḡê vovak iniḡ loḡ kapô ma hananḡ hadêḡ Pol.¹⁷ Pol halanḡ anêḡ abô, êḡ ma halam anyô vovak laik te halêḡ ma hananḡ, “Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môḡ ek enanḡ anêḡ abô te êndêḡ yani.”¹⁸ Êḡ ma anyô vovak laik êḡ hawa yani ba hi hadêḡ anyô vovak laik môḡ ma hananḡ, “Pol anyô koladôḡ halam ya ek yanḡa anyô muk êntêk êlêḡ êndêḡ o. Ek malê nena anêḡ abô te hêk ek enanḡ imbiḡ o.”

¹⁹ Êḡ ma anyô vovak laik môḡ havalonḡ anyô muk atu banḡ ba halom yani hi daim dokte ma hananḡ hik yani liḡ, “Hudum ek onanḡ malê êndêḡ ya?”²⁰ Ma ôpatu hananḡ, “Avômalô Israeḡ lêk evak abô ek nenanḡ injik o liḡ nena yamuḡ ma nêḡm Pol êndêḡ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenanḡ injik Pol liḡ esak anêḡ abô doho anêḡ ôdôḡ.”²¹ Ma miḡ ondanḡ iniḡ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majanḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ hatôm nejanḡ nôḡm lo ninum ḡanḡ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesanḡ i yôv ba êmô loḡôndê ek nijik yani vônô, ma doḡtom eyabiḡ o ek ôndôk esak iniḡ abô am.”

²² Ma anyô vovak laik môḡ hatak anyô muk atu ba hi ma hananḡ lôklokwanḡ nena, “Miḡ onanḡ êndêḡ anyôla nena honanḡ abô êntêk hadêḡ ya ami.”

Anyô vovak laik môḡ hêv Pol hadêḡ Peliks

* 23:8: Mat 22:23 * 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

23 Êñ ma anyô vovak laik môñ
 dalam nê vovak laik ju ma hanan,
 “Nusup nê vovak êtôm 200 takatu
 ba evenj pik lôk 70 takatu ba êyô
 êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vo-
 vak hathak kôm janak ek nêpôpêk i
 ek dokte bôlôvônj êtôm 9 kilok ma
 ini Sisalia. 24 Ma nopesanj bokhos
 doho ek Pol ek noja yani dedaun
 mavi endeba notak êndôk Peliks
 anyô bêtj atu ba hayabinj Judia
 banj.” 25 Lôk hato kapya te aêntêk:

26 Ya Klodias Lisia, yahato
 kapya êntêk hadêñ o Peliks,

O ma anyô bêtj mavi atu ba
 hoyabinj Judia. Wاكلêvônj mavi o!

27 *Nê IsraeI evalonj anyô êntêk
 ba idum ek nijik yani vônô, ma
 doñtom bôk yahalanjô yôv nena
 yani ma anyô Lom te. Ba intu ya
 lôk yenanj nê vovak ayô aêv yani
 sa. 28 *Ma yalenjhavinj yandanjô
 nena avômalô IsraeI lenjindanj ba
 enanj ôpêntêk bêtj hathak malê.
 Ba intu yahawa yani hi hadêñ
 ininj Sanhedlin. 29 Ma ininj abô
 takatu ba enanj hathak yani ma
 hathak IsraeI da ininj balabunj,
 ma miñ yahapôm abôla hatôm
 nanjik yani vônô mena nandô
 yani êmô koladônj ami. 30 *Ma
 yahalanjô nena nê IsraeI doho
 evak abô ek nijik yani vônô, ba
 intu yahêv yani kethenj oyanj ba
 hathôk ek o. Ma yahananj hadêñ
 nê takatu ba enanj yani bêtj nena
 thêlôda nenanj abô êñ bêtj êndêñ
 o.

31 Hato kapya êñ yôv, ma hêv
 hadêñ anêñ nê vovak. Ma thêlô
 esopa anêñ abô takêñ ma ewa
 Pol ba i malak Antipatlis hadêñ
 bôlôvônj. 32 Ma haviyô hayanj ma nê
 êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba
 i Sisalia. Ma nê vovak vi êvôi ininj
 lonj hathak lonjbô. 33 Ma nê bokhos
 êyô Sisalia, êñ ma êv kapya atu lôk
 Pol hadêñ anyô bêtj hayabinj Judia.

34 Ma hasam kapya êñ ma hananj
 hik Pol linj, “O anêñ plovins alê?”
 Ma Pol hananj, “Ya anêñ Silisia.”

35 Ma ôpêñ hananj, “Nê takatu ba
 idum abô ek o êyô, ma tem yan-
 danjô anêñ abô.” Ma hananj ek nê
 vovak doho neyabinj Pol êmô un-
 yak bêtj atu ba Helot bôk halav bô.

24

*Nê bêtjbêtj anêñ IsraeI idum abô
 ek Pol*

1 Wak bahenji hale ba hi, ma
 Ananias anyô bêtj habôk da lôk
 IsraeI ininj nê bêtjbêtj doho ma
 Tetulus ôpatu ba ewa hatôm ininj
 anyô indum abô, thêlô sapêñ êlôk
 ba i Sisalia. Ma enanj Pol bêtj
 hadêñ Peliks anyô bêtj atu ba
 hayabinj avômalô Judia. 2-3 Ewa
 Pol ba êyô lonj nedanjô abô. Êñ ma
 Tetulus hananj Pol anêñ kambom
 bêtj ba hananj nena, “Anyô bêtj
 Peliks, o anyô mavi anônj. Hoyabinj
 yêlô mavi anônj ba intu yêlô amô
 labali mavi. Ma hathak anêñ
 auk mavi hopenanj nôñ takatu
 ba bôk hêv malainj hadêñ yêlô ba
 lêk habitak mavi hathak lonjbô.
 Aêñ ba yêlô lôk avômalô lomalak
 nenanena sapêñ ananj lenjinmavi
 anônj hathak nôñ takêñ hatôm wak
 nômbêtj intu sapêñ. 4 Ma kambom
 ek yambalonj o lonj bêtj anônj lôk
 nanêñ malainj êndêñ o ba intu lem
 ek yêlô ba ondanjô yêlôaninj abô
 bidonjna êntêk.

5 *Ôpêntêk hêv malainj bêtj anônj
 hadêñ yêlô ba hik avômalô IsraeI
 kapôlônjinj linj havenj pik sapêñ.
 Yani ma anyô bêtj ek ôdônj lukmuk
 te atu ba esopa anyô Nasalet atu
 anêñ abô kambom. 6-8 *Ma yani
 hadum ek imbulinj yêlôaninj unyak
 mathenj ba imbitak lelaik ênjêk
 Wapômbêtj ma. Ba intu yêlô avalonj

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27 * 23:28: Ap 22:30 * 23:30: Ap 23:16-23; 24:1-9 * 24:5:

Ap 17:6 * 24:6-8: Ap 21:28-30

yani.* Oda onañ injik ôpêñ liñ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anañ hathak yani ma avanôñ.”

⁹Tetulus hanañ abô takêñ yôv ma avômalô Israèl takatu ba iviñ yani ik Tetulus anêñ abô loñ haviñ ba enañ nena abô takatu ba hanañ ma avanôñ.

¹⁰Ma anyô bêñ atu habi ban hadêñ Pol nena enañ anêñ abô. Êñ ma Pol hanañ viyañ, “Yahayala nena hoyabiñ avômalô Judia sondabêñ bêñ anôñ ba holañô iniñ abô ba hopenañ thêthôñ. Ba intu yalenmavi ek yanañ yenañ abô bêñ êndêñ o ek opesañ. ¹¹Ma onañ injik anyô doho liñ ma tem ôpôm nena wak laumiñ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeñ. ¹²Ma wak êñ ma nê Israèl takatu ba enañ ya bêñ miñ êyê yahanañ abô lôk vovak hadêñ anyôla hamô unyak mathen ami, lôk miñ yahabi avômalô leniñ hamô malak yeñ la mena loñ la hamô malak bêñ Jelusalem haviñ ami. Mi. ¹³Abô kambom takatu ba enañ hathak ya, abôla miñ hêk ek injik thô nena iniñ abô ma avanôñ ami. ¹⁴Ma doñtom abô êntêk ma abô avanôñ; Yahêv yeñ hadêñ bumalô thêlô iniñ Wapômbêñ ba yahasopa Yisu anêñ loñôndê atu ba elam nena loñôndê lokban. Ma yahêvhaviñ Mose anêñ balabuñ lôk plopet iniñ abô takatu ba bôk eto. ¹⁵*Ma ya hatôm nê takêntêk ba yahêv yamalen ek Wapômbêñ injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv liñ, avômalô thêthôñ lôk avômalô kambom. ¹⁶Aêñ ba wak nômbêñ intu sapêñ ma ya lôklokwan ek yakapôlôn ênjêk mabuñ ma kambom mi ênjêk Wapômbêñ lo avômalô maleniñ.

* **24:6-8:** Nê lôkawk vi enañ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denañ. Abô êñ ma aêntêk: Ma leniñhaviñ nanañ yani bêñ esak yêlôaniñ abô balabuñ. Ma doñtom anyô vovak laik môñ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanañ nena nê takatu ba idum ek nenañ yani bêñ, nêlêm nindum abô esak o. * **24:15:** Jon 5:28-29 * **24:18:** Ap 21:17-28 * **24:21:** Ap 23:6

* **24:22:** Ap 23:26

¹⁷“Bôk yahatak Jelusalem sondabêñ doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêñ yenañ avômalô Israèl takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêñ Wapômbêñ.

¹⁸*Yaha unyak mathen anêñ piklêvôñ ma yahadam nôm êñ lôk yahasopa kobom yambitak mabuñ ênjêk Wapômbêñ ma. Êñ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêñ anôñ miñ êmô haviñ ya ami lôk miñ yahadam thôthô bêñ ami. Mi. ¹⁹Avômalô Israèl doho anêñ plovinis Esia iniñ abôla hamiñ ek nenañ ya bêñ, êñ ma mavi ek thêlô nêlêm nimiñ malem ma nenañ ya bêñ. Ma doñtom nê êñ la miñ halêm ami. ²⁰Ba intu onañ ek nê takatu ba lêk êmô nenañ yenañ kambom takatu ba bôk êpôm hadêñ waklavôñ atu ba idum abô ek ya hamiñ Sanhedlin maleniñ bêñ. ²¹*Betha thêlô êpôm yenañ kambom doñtom iyom la. Kambom êñ ma bôk yahalam hamiñ thêlô maleniñ nena, ‘Yahêvhaviñ nena Wapômbêñ tem injik avômalô ñama liñ esak loñbô. Ma hathak nôm êñ iyom intu lêk môlô udum abô ek ya.’” Pol hanañ aêñ.

²²*Peliks bôk halañô abô bêñ anôñ hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêñ loñôndê. Ba intu hakak abô dan siñ ba hanañ nena, “Anyô vovak laik môñ Lisias halêm hayô ma tem yanañ yenañ auk bêñ esak anêm abô.” ²³Ma hanañ hadêñ sôp bidon nena etak yani êndôk koladôn, ma doñtom nepole yak sêñ vê ênjêk yani ban ek êmô oyañ ma anêñ nê môlô êyô ma neta i ek nêlêm yani sa.

Eyabiñ Pol hamô Sisalia

24 Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk yanavi Dlusila, yani ma avi Is-lael te, i êyô iniņ loņ ekaksa halôk. Ma Peliks halam Pol halêm ma ha-lanô Pol hanaņ abô hathak anêņ hêvhaviņ Yisu Kilisi. 25 Ma hanaņ abô hathak loņôndê thêthôņ lôk bôk lo loņ nipuk i loņ lôk waklavôņ Wapômbêņ tem indum abô, êņ ma Peliks hakô ba hanaņ, “Lêk hatôm, ma nu. Ma wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm esak loņbô.” 26 Peliks lahavi nena Pol tem nêm valu doho êndêņ yani ek indum yani lamavi ek nêm Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlôņ ek thai nenaņ abô.

27 Sondabêņ ju hale ba hi ma Posias Pestas hawa Peliks anêņ ku. Ma Peliks lahaviņ indum avômalô Israeļ leņiņmavi ba intu hadô Pol hamô koladôņ denaņ.

25

Idum abô ek Pol hamiņ Pestas ma

1 Pestas hawa ku eyabiņ Judia ba hamô Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem. 2 *Êņ ma nê bêņbêņ êbôk da lôk nê bêņbêņ Is-lael i hadêņ yani ma enaņ Pol bêņ. 3 *Ba enaņ nena, “Lemmavi hathak yêlô, êņ ma nêm ôpêntêk ba êlêm Jelusalem ek indum abô.” Ma doņtom iniņ auk loņ kapô ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek nekopak êmô loņôndê ek nijik Pol vônô. 4 Ma Pestas hanaņ iniņ abô viyaņ nena, “Pol ma eyabiņ hamô Sisalia. Ma tem yana Sisalia esak loņbô. 5 Ba intu nônêm unim nê bêņbêņ doho nêlêm imbiņ ya ek ne-naņ kambom takatu ba onañ nena bôk hadum bêņ êndôk loņ êņ.”

6 Pestas hamô haviņ thêlô hatôm wak bahenvi ba lahavulô mena laumiņ la vêm ma halôk ba hi Sisalia hathak loņbô. Ma haviyô hayaņ ma hi loņ idum abô ma

hanaņ ek neja Pol ba ini loņ êņ. 7 *Pol hayô, êņ ma nê Israeļ takatu ba êlêm anêņ Jelusalem ekalabu yani siņ ma enaņ yani bêņ hathak abô malaiņ lomaloma, ma doņtom iniņ abô miņ hatôm injik nômla thô nena iniņ abô ma avanôņ ami. 8 Êņ ma Pol hanaņ iniņ abô viyaņ nena, “Miņ yahadum kambom la hathak Israeļ iniņ balabuņ lôk iniņ unyak mathen ma Sisa anêņ abô majañ ami. Milôk.”

9 Ma doņtom Pestas lahaviņ in-dum avômalô Israeļ leņiņmavi ba hanaņ hadêņ Pol, “Lemmavi ek nu Jelusalem ek yandaņô anêm abô takêntêk êndôk loņ êņ e?”

10 Ma Pol hanaņ, “Unyak êntêk lêk yahamiņ, êņ ma Sisa anêņ un-yak idum abô halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loņ êntêk ma thêthôņ ek yandum abô êndôk. Ma oda hoyala nena miņ yahadum nômla kambom hadêņ avômalô Israeļ ami. 11 Ma yahadum nômla kambom ba abô majañ hanaņ nena yama, êņ ma mavi ek nijik ya vônô. Ma doņtom abô takêntêk ba thêlô enaņ hathak ya miņ avanôņ ami, êņ ma miņ mavi ek otak ya êndôk thêlô bahenij ami. Ba intu yalenhaviņ Sisa da endañô yenaņ abô êndôk Lom.”

12 Pestas halanô abô êņ ma hanaņ abô haviņ anêņ nê lôkauk vêm ma hanaņ bêņ nena, “Holam Sisa ek endañô anêm abô ba intu tem nu ek Sisa endañô.”

Pestas hanaņ abô haviņ Kiņ Aglipa hathak Pol

13 Wak doho hale ba hi ma Kiņ Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nêlêm leņiņmavi êndêņ Pestas. 14 *Thai êmô loņ êņ wak bêņ anôņ ma wak te ma Pestas hanaņ abô hathak Pol hadêņ kiņ ba hanaņ nena, “Anyô te hamô loņ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk

* 25:2: Ap 24:1 * 25:3: Ap 23:15 * 25:7: Ap 24:5-6 * 25:14: Ap 24:27

koladôḡ. ¹⁵ Wak atu ba yaha Jerusalem ma nê bēḡbēḡ êbôk da lôk Israeḡ iniy nê bēḡbēḡ enaḡ ôpêntêk anêḡ kambom bēḡ, ba enaḡ ek yandum abô ba yanaḡ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô. ¹⁶ Ma yahanay hadêḡ i nena, ‘Yêlô Lom iniy abô majay hanay aêntêk, yêlô miḡ hatôm nangik anyô te vônô oyaḡ ami. Mi, môḡ ma imiy nê takatu ba idum abô hathak yani maleniy ek endayô iniy abô. Vêḡ ma enaḡ iniy abô viyaḡ.’ ¹⁷ Thêlô iviy ya ba êlêḡ, êḡ ma miḡ yahayabiḡ wak doho ami. Mi, haviyô hayaḡ ma yaha loḡ idum abô ba yahanay ek neja Pol ba nêlêḡ. ¹⁸ Ma nê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiy ma yahasony nena tem nenaḡ yani anêḡ kambom anôḡ la bēḡ, ma donḡtom mi. ¹⁹ Thêlô enaḡ hathak loḡondê takatu ba nesopa iniy Wapômbēḡ ba enaḡ nena Pol miḡ hasopa loḡondê êḡ thêthôḡ ami. Lôk enaḡ hathak anyô ḡama te anêḡ athêḡ nena Yisu atu ba Pol hanay nena hamô lôkmala. ²⁰ Miḡ yahapôm loḡondê la hatôm yapesay malainy êḡ ami. Ba intu yahanay hik yani liḡ nena, ‘Lemhaviḡ nu Jerusalem ek yandayô anêḡ abô êḡ êndôk loḡ êḡ e?’ ²¹ Ma donḡtom yani hanay nena yani lahaviḡ Sisa endayô anêḡ abô êndôk Lom. Ba intu yahanay hadêḡ yenaḡ nê vovak nena neyabiḡ yani endeba yanêḡ yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

²² Êḡ ma Aglipa hanay hadêḡ Pestas, “Yalenḡhaviḡ yandayô ôpêḡ da anêḡ abô.” Ma Pestas hanay viyaḡ, “Mavi, biyamôḡ ma tem ondayô.”

Pol hamiy Aglipa ma

²³ Haviyô hayaḡ ma Aglipa lo Benaisi ik iniy nômkama kêkêlô ba i malak bēḡ atu ethak elayô abô halôk. Ma nê vovak laik môḡ lôk nê bēḡbēḡ malak êḡ êlêḡ haviḡ thai. Ma Pestas hanay ba ewa Pol halêḡ.

²⁴ Ma Pestas hanay, “Kiḡ Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviḡ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Israeḡ sapêḡ anêḡ Jerusalem lôk loḡ êntêk bôk elam lôklala hadêḡ ya ek yandôk esak iniy abô ba yanaḡ ek nijik ôpêntêk vônô. ²⁵ Ma donḡtom miḡ yahapôm ôpêntêk anêḡ kambomlate hatôm yanaḡ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviḡ ni ek Sisa endayô anêḡ abô ba intu tem yanêḡ yani ni ek ênjê Sisa. ²⁶ Ma donḡtom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndêḡ anyô bēḡ Sisa? Ba intu yahawa yani halêḡ ek o, Kiḡ Aglipa, lôk môlô sapêḡ ek alalô nadayô anêḡ abô katô ek apôm ôpêḡ anêḡ malainy anêḡ ôdôḡ bēḡ, êḡ ma tem yato êndôk kapya êntêk. ²⁷ Yanêḡ anyô koladôḡ te oyaḡ ni êndêḡ Sisa ma miḡ yahato abô atu ba enaḡ yani bēḡ hathak halôk kapya ami, êḡ ma kambom.”

26

Pol hamiy Kiḡ Aglipa ma

¹ Êḡ ma Aglipa hanay hadêḡ Pol, “Yahêv thalek ek onay anêḡ abô.”

Ma Pol hêv bay liḡ ma hanay anêḡ abô nena, ² “Kiḡ Aglipa, tem yangik thô nena nê Israeḡ iniy abô takatu ba enaḡ hathak ya ma miḡ abô avanôḡ ami. Yalenḡmavi anôḡ ek yanaḡ abô êḡ imiy maleḡ ³ ek malê nena o ma anyô lôkauk bēḡ hathak yêlô Israeḡ iniy kobom sapêḡ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêḡ ba yahalanḡ hadêḡ o nena ondayô yenaḡ abô vêḡmam.

⁴ “Avômalô Israeḡ sapêḡ bôk eyala yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahasopa hadêḡ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaḡ loḡ aleba lêk. Lôk eyala loḡondê takatu ba yahasopa hamô Jerusalem haviḡ. ⁵ *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaḡ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbēḡ lôk anêḡ

* 26:5: Plp 3:5-6

balabuŋ lôklokwaŋ ba êmôŋ ek Israeł iniŋ ôdôŋ vi. ⁶ *Ma yahathak yahêv yamaleŋ ek malêla takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô havinŋ bumalô thêlô ek nê. Ma hathak ôdôŋ êŋ, ma lêk idum abô ek ya. ⁷ Yêlô ma lodôŋlodôŋ hatôm lauminŋ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôŋ ma athak aêv yeŋ lôklokwaŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôk aêv maleŋ ek nô. takatu ba yani bôk havak ek nê. injik anêŋ anôŋ. Kinŋ, yahêv yamaleŋ ek nô. takêŋ ba intu lêk avômalô Israeł enaŋ ya bêŋ. ⁸ Aisê ka môle doho lemimhabi nena Wapômbêŋ miŋ hatôm injik ŋê ŋama liŋ esak lonjô ami e?

⁹ * “Sêbôk ma yenaŋ auk thekthek ek yandum nômkama bêŋ anôŋ ek yamiŋ avômalô takatu ba esopa Yisu anêŋ Nasalet loŋ siŋ ek miŋ nesopa ami. ¹⁰ Ma bôk yahadum aêŋ havenŋ Jelusalem. Nê bêŋbêŋ êbôk da anêŋ loŋ êŋ bôk êv athêŋ hadêŋ ya ba intu yahavalonŋ avômalô mathenŋ bêŋ anôŋ ba yahadô i hamô koladôŋ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniŋ auk êŋ havinŋ. ¹¹ Ma wak bêŋ anôŋ ma yaha unyak yeŋ nenanena ek yanê. vovaŋ êndêŋ i. Lôk yahabi thêlô leŋiŋ liŋ ek nenaŋ abô. ma esak Yisu. Yalenmaniŋ kambom anôŋ hathak thêlô ba intu yaha malak lôŋ takatu ba êmô loŋ buyaŋ ek yanê. malaiŋ êndêŋ i imbiŋ.

¹² “Wak te ma yaha Damaskas ek yambuliŋ ŋê êvhavinŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da êv athêŋ lôk lôklokwaŋ hadêŋ ya ek yandum ku êŋ. ¹³ Kinŋ, hatôm waktêvôŋ biŋ ma yahabup hathak loŋondê denaŋ ma deda lôkmanŋiŋ anôŋ te anêŋ leŋ. miŋ habi hayô hêk ya lôk ŋê takatu ba evenŋ havinŋ ya. Wak anêŋ deda ma yaôna lôk ek deda êŋ anêŋ. ¹⁴ Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yaha. lanjô abô te halê. m hadêŋ ya hathak

abô Hiblu nena, ‘Sol, Sol, hubuliŋ ya eka? O hatôm bokmanŋkao atu ba habô. i ba miŋ hasopa anêŋ alaŋ anêŋ lahavinŋ ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovaŋ.’

¹⁵ “Ma yaha. naŋ, ‘Anyô Bêŋ, o opalê?’

“Ma Anyô Bêŋ hanaŋ, ‘Ya ma Yisu atu ba hubuliŋ. ¹⁶ Umbiyô umiŋ. Yahik ya thô hadêŋ o ek yatak o ek umbitak yenaŋ anyô ku. Ma tem onaŋ abô esak nô. takatu ba lêk hôyê lôk nô. takatu ba tem yanŋik thô êndêŋ o emberŋ yam bêŋ êndêŋ avômalô. ¹⁷ Ma tem yanê. m o bulubiŋ ênjêk anê. m avômalô lôk avômalô loŋ buyaŋ ba. henŋiŋ. Ma yanê. m o êndêŋ thêlô ¹⁸ *ek okyav thêlô maleŋiŋ lôk nuŋgwik i liliŋ ênjêk momaniniŋ ni êndêŋ deda. Ma nuŋgwik thêlô liliŋ ênjêk Sadaŋ anêŋ lôklokwaŋ ni êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek yanê. m iniŋ kambom vê lôk neja loŋ imbiŋ avômalô takatu ba bôk ibitak mathenŋ hathak iniŋ êvhavinŋ ya.’

¹⁹ “Aêŋ ba, Kinŋ Aglipa, wêŋ atu ba yahayê anêŋ leŋ ma yahawê anêŋ abô vibinŋ. ²⁰ Ma yaha. naŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma nindum kobom thêthôŋ ek injik thô nena avanôŋ lêk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Môm ma yaha. naŋ abô êŋ halôk Damaskas vê. m ma Jelusalem lôk Judia sapêŋ aleba yaha. naŋ abô êŋ hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ havinŋ. ²¹ Aêŋ ba intu avômalô Israeł evalonŋ ya hêk unyak mathenŋ anêŋ piklêvôŋ ma idum ek nijik ya vônô. ²² Ma donjom Wapômbêŋ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiŋ loŋ êntêk ba yaha. naŋ abô hadêŋ ŋê athêŋ mi lôk ŋê athêŋ bêŋ havinŋ. Ma abô takatu ba yaha. naŋ ma miŋ abô yan. da ami. Mi, abô êŋ iyom intu plopet lo

* 26:6: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3 * 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 * 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

Mose bôk enañ nena tem imbitak.

²³ *Ba enañ Mesia tem enja vovan ba ema, ma tem imbiyô môm ek avômalô nana sapên ba enañ abô esak deda êndên anên avômalô Is-lael lôk avômalô lon buyan imbinj.”

²⁴ Pol hanañ abô denañ ma Pestas dalam lôklala nena, “Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bên takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo.”

²⁵ Ma Pol hanañ, “Anyô bên Pestas, abô takatu ba yahanañ ma thêthôn ma avanôn binj. Ma minj ya molo ami. ²⁶ Ma nôm takên ma hêk lon yainj ma minj hêk lon kapô ami. Ba intu Kinj Aglipa minj hatôm êsôn ami. Mi, yani bôk hayala nôm takên yôv ba intu yahanañ abô takên bên hadên yani. ²⁷ Kinj Aglipa, hôêvhavinj plopet ininj abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhavinj.”

²⁸ Ma Aglipa hanañ hadên Pol, “Hosonj nena sawa bidonj êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anên anyô te e?”

²⁹ Ma Pol hanañ, “Sawa bidonj mena sawa daim, ma donjom yalerhabi nôm donjom iyom ba intu yahatenj mek hadên Wapômbên nena o lôk avômalô takatu ba lêk elanj yenanj abô, môm lôkthô numbitak êtôm ya. Ma donjom yahadô señ embalonj môm lonj êtôm êntêk lêk havalonj ya lonj.”

³⁰ Pol hanañ abô ênj, ma Kinj Aglipa lôk anyô bên hayabinj Judia ma Benaisi lôk nê takatu ba êmô havinj thêlô, lôkthô iviyô iminj ³¹ ma etak lonj ênj ba i. Ma thêlôda enañ hadên i nena, “Anyô êntêk minj hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladôn ami. Mi.” ³² Ma Aglipa hanañ hadên Pestas nena, “Ôpêntêk bôk dalam Sisa yôv ek endanô anên abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni.”

27

Nê vovak ewa Pol ba i Lom

¹ Havenj yam ma thêlô epesan abô ek Pol lôk nê koladôn doho neja yenj ba ini pik bên Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te banj, yani anên athên nena Julias. Yani hayabinj Sisa anên nê vovak ôdôn takatu ba lôkmanjinj anôn. ² *Thêlô ethak yenj te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anên athên nena Alis-takas athak yenj ênj havinj ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yenj ênj halêm anên lonj Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.

³ Haviyô hayañ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadên Pol ba hatak yani ek ni ênjê anên avômalô môm ek nênem yani sa esak nômkama takatu ba yani mi. ⁴ Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bên te hayuv yêlô vômê ba intu yêlô asopa Ngavithôm Saiplus vidôm. ⁵ Ma yenj halom hêk ngwêk malêvôn binj hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anên plovins Lisia. ⁶ Lonj ênj ma anyô vovak laik atu hayê yenj te halêm anên Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yenj ênj. ⁷ Ma lovak hayuv kambom ba intu yenj hi yaôyaô hatôm wak bên anôn ba hêv malainj bên ek yenj ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, ênj ma lovak bên hayuv ba yenj minj hatôm esopa yenj anên lonj atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yenj hik i lalinj ba halom hêk Ngavithôm Klit anên viyaiñ ba hi habobo lonj te anên athên nena Salmoni. ⁸ Yenj anên nê ku idum ku bên ba yêlô asopa ngwêk danj iyom aleba ayô lonj atu elam nena Lonj Mavi Ek Yenj Êmô. Lonj ênj hamô habobo malak Lasia.

* 27:2: Ap 19:29

⁹ Wak bêñ anôñ bôk hale ba hi yôv lôk Israeł iniñ waklavôñ Evak Balabuñ Ek Nôm bôk hale ba hi havin ba intu lêk ma waklavôñ kambom ek yeñ embeñ ngwêk. Êñ ma Pol hanan hadêñ thêlô, ¹⁰ “Aiyar thêlô, yahayala nena alalô a ma malain bêñ tem êpôm alalô ba imbuliñ yeñ lôk nômkama takatu ba hamô yeñ ma alalô bêñ anôñ tem nama imbiñ.” ¹¹ Ma doñtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeñ lôk yeñ anêñ alañ iniñ abô, ma miñ hasopa Pol anêñ abô ami. ¹² Loñ Mavi Ek Yeñ Êmô êñ ma miñ mavi ek yeñ êmô êndêñ waklavôñ ngwêk beleñ lokwan hik ami. Ba intu avômalô bêñ anôñ leñiñhabi nena yêlô natak loñ êñ ma ana Piniks ek namô loñ êñ endeba ngwêk beleñ lokwan ende êndôk am. Piniks ma Ngavithôm Klit anêñ loñ te atu ba havova hêk ngwêk malêvôñ ba intu loñ mavi ek yeñ êmô êndêñ waklavôñ ôthôm beleñ lokwan.

Lovak bêñ hayuv

¹³ Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô eson nena hatôm yêlô ana mavi. Êñ ma êvôv anğa hathak ma idum ek nesopa Klit anêñ ngwêk dañ ba ini Piniks. ¹⁴ Ma miñ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwan bêñ te hayuv yêlô vôkê hêk liñdañ ba yeñ hi ngwêk malêvôñ biñ. ¹⁵ Lovak hayuv lôklokwan bomañ ba yeñ miñ hatôm imbup êndôk ngwêk dañ ami. Ba intu yêlô atak ma yeñ hasopa lovak anêñ lahaviñ. ¹⁶ Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ngavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loñ siñ dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaniñ yeñ yaôna hathak ba halêm. Ma doñtom yêlô avôv mathalaleñ kambom ek malê nena lovak bêñ hayuv denañ. ¹⁷ Thêlô êvôv yeñ yaô ba etak halôk yeñ bêñ kapô ma ibutiñ

yeñ lokwan loñ hathak yak balawa doho ek embalon yeñ loñ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba neşak thathe atu ba hamô ngwêk malêvôñ habobo Siltis anêñ Aplika. Ba intu ibi anğa halôk ngwêk ek embalon yeñ loñ ek ni yaôyaô dokte. ¹⁸ Haviyô hayañ ma lovak lôk ngwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeñ hawa doho halôk ngwêk ba hi. ¹⁹ Ma wak te lô ma evalon yeñ anêñ alokwan havalon sôp loñ lôk anêñ yak ba ibi halôk ngwêk ba hi. ²⁰ Wak bêñ anôñ ma yêlô miñ ayê wak lo vuliñ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêñ hayuv denañ ba hadum ba yêlô sapêñ akô kambom nena tem nama.

²¹ Wak bêñ anôñ ma yêlô sapêñ miñ an nôm ami, êñ ma Pol halam thêlô hathak doñtom ma hanan, “Aiyar thêlô, bôk yahanan nena miñ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êñ ma tem miñ napôm malain êntêk lôk miñ hatôm nômkama la nêma yak ami. ²² Ma doñtom lêk ma yanar êndêñ mólô nena numiñ lôklokwan ma miñ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miñ ema ami. Mi, yeñ iyom intu tem kambom. ²³ Bôkam ma yanar alañ Wapômbêñ atu ba yahadum anêñ ku anêñ anjela hamiñ habobo ya ma hanan, ²⁴ * ‘Pol, miñ ôkô ami. Tem umiñ Sisa ma ek undum abô. Aêñ ba ondañô. Wapômbêñ lêk halañô anêm mek ba nê takatu ba êmô yeñ haviñ o, sapêñ tem nêmo lôkmala.’ ²⁵ Aêñ ba numiñ lôklokwan ma miñ nôkô ami! Yahêvhaviñ Wapômbêñ nena tem indum ba nômkama sapêñ tem imbitak êtôm atu ba anêñ anjela hanan hadêñ ya. ²⁶ *Yeñ tem esak ngavithôm te anêñ liñdañ ma alalô sapêñ tem namô lôkmala.”

Yeñ hathak liñdañ

* 27:24: Ap 23:11 * 27:26: Ap 28:1

27 Ma wak te lauminj ba lahavuva anêj bôlôvônj ma lovak hayuv yêlô lôklokwanj denaj ba yêlô amô Njgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvônj binj ma njê ku yej elanjô nena yej lêk habobo njgwêk danj. 28 Aêj ba thêlô ililu yej anêj lavôninj ma êyê nena njgwêk anêj daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak lonjbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita. 29 Êj ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yej anêj anja ayova halôk yej layuk ma etej mek ek eyanj wak bêj kethej. 30 Ma yej anêj njê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yej yaô atu halôk njgwêk ma esau nena imbi anja doho halôk yej anêj thohav. 31 Ma donjom Pol hananj hadêj anyô vovak laik lôk anêj njê vovak nena, “Njê takêntêk etak yej ba i, ma tem môlô sapêj noma.” 32 Êj ma njê vovak edabêj yej yaô anêj yak kisi ba hêv yak halôk njgwêk.

33 Habobo eyanj wak bêj ma Pol hasonj thêlô lokwanj ba hananj ek thêlô sapêj nejanj nôm. Ma hananj nena, “Wak lauminj ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba minj oanj nôm ami. 34 Ma lêk yahananj hadêj môlô nena tem minj malainj la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahasonj môlô lokwanj nena onjwanj nôm dokte ek embatho môlô lonj ek nômô mavi.” 35 Yani hananj aêj vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêj Wapômbêj haminj thêlô maleninj. Ma hanjôli polom atu ba hayanj. 36 Êj ma anyô sapêj leninj halôk binj ma ewa nôm ba eyanj. 37 Yêlô sapêj atu ba amô yej ma hatôm 276. 38 Eyanj nôm takatu ba leninjavinj yôv, ma ibi wit halôk njgwêk ek yej vumvum.

39 Lu hayanj wak bêj hayô, ma thêlô êyê linjanj, ma donjom êthônj

lonj êj palinj. Ma êyê lonj mavi te hêk ek yej êmô ba lonj êj ma lonj thathe mavi. Ba intu leninjhabi nena nimbusing yej ba ni nôjnônj êndêj lonj êj. 40 Êj ma thêlô edabêj yej anêj anja takatu ba havalonj yej lonj kisi ba êv yak halôk njgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havalonj yej anêj nôm nimbusing vê. Ma thêlô êthôkwêj yej anêj sôp lovak hathak ma lovak hayuv yej hi ek esak linjanj. 41 Ma donjom yej halanjvinj ba hi hathak thathe atu ba hamô njgwêk malêvônj ba havalonj yej lonj lôklokwanj. Ma njgwêk budum bêj hik yej layuk aleba hapup nenanena.

42 Ma njê vovak leninjhabi nena nijik njê koladônj sapêj vônô ek minj neyam ba nêsôv ami. 43 Ma donjom anyô vovak laik lahavinj nêm Pol sa ba intu hêk thêlô lonj sinj. Ma hananj hadêj njê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk njgwêk êmônj ba neyam ba ini linj. 44 Ma takatu ba êthônj neyam, êj ma vi nêyô nêjêk aselej ma vi neja yej anêj nômkama takatu hapup loselej loselanj ba nêyô nêjêk selej tomtom ba neyam ba ini linjanj. Thêlô idum aêj ma sapêj ethak linj mavi.

28

Pol hamô ngavithôm Molta

1 Yêlô sapêj athak linj mavi vêm ma ayala nena ngavithôm êj ma elam nena Molta. 2 *Ma avômalô ngavithôm êj ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anônj hadêj yêlô. Ôthôm hik ba lonj lêk thilibunj kambom ba intu thêlô ebanj atum ek yêlô nabunju. 3 Ma Pol hasup ayôk doho ba habanj hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum halinj ba vovanj. Êj ma hale yainj ma hathanj Pol banj. 4 Ma avômalô lonj êj êyê umya

* 27:27: Njgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

* 28:2: 2Ko 11:27

hakêlô hamiņ Pol baņ ma enaņ hadêņ thêlôda nena, “Avanôņ biņ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doņtom ŋgwêk miņ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loņôndê thêthôņ thô.” ⁵ *Ma doņtom Pol havali baņ ma umya êņ hêv yak hayô hêk atum ma miņ nômla hapôm yani ami. ⁶ *Avômalô loņ êņ leņiņhabi nena Pol liņkupik tem isiņ bêņ mena nêma yak ba ema la. Ma doņtom thêlô eyabiņ aleba lêk sawa daim ma miņ nômlate hapôm yani ami. Êņ ma thêlô ik iniņ auk liliņ ma enaņ, “Yani ma ŋgôk te la.”

⁷ Anyô loņ êņ te anêņ athêņ nena Publias ma yani ma ŋgavithôm êņ iniņ anyô bêņ. Ma anêņ loņ hamô habobo loņ atu ba yeņ hathak. Ôpêņ hawa yêlô ba hi anêņ unyak ma hayabiņ yêlô mavi anôņ hatôm wak lô. ⁸ Ôpêņ anêņ lambô bôk hapôm lijiņ liņkupik vovaņ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êņjê yani. Hayô ma hateņ mek vêma ma hatak baņ hayô hêk yani ma hadum ôpêņ habitak mavi hathak loņbô. ⁹ Avômalô ŋgavithôm êyê nôma êņ, ma iniņ avômalô lôk lijiņ sapêņ i hadêņ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêņ ibitak mavi. ¹⁰ Thêlô êv athêņ bêņ hadêņ yêlô hathak kobom mavi lomalama. Aêņ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

¹¹ Yêlô amô ŋgavithôm êņ hatôm ayôņ lô, êņ ma yêlô athak yeņ te atu ba bôk hamô loņ êņ hadêņ waklavôņ ŋgwêk beleņ lokwaņ. Yeņ êņ halêm anêņ malak Aleksandria. Ma yeņ thohav ma etak ŋgôkba lopopek dahô hamô, ŋgôkba yaņ anêņ athêņ nena Kasto ma yaņ ma Polaks. Êņ ma yêlô athak yeņ

êņ ba a. ¹² Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loņ êņ hatôm wak lô. ¹³ Ma yêlô atak loņ êņ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayaņ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaņ ma yêlô athak malak Puteoli. ¹⁴ Ma loņ êņ ma yêlô apôm nê êvhaviņ doho ba ewa yêlô thô ma enaņ ek yêlô namô imbiņ i êtôm sonda te. Vêma ma yêlô atak i ma aveņ pik ba a Lom. ¹⁵ Ma avômalô êvhaviņ anêņ Lom elañô nena yêlô aveņ loņôndê ek nayô Lom, êņ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loņôndê. Doho i malak te anêņ athêņ nena “Apias Anêņ Loņ Êv Vuli Nômkama”, ma doho i malak yaņ ba anêņ athêņ nena “Unyak Lô Ek Vathi”. Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêņ Wapômbêņ ma kapô halôk biņ. ¹⁶ Yêlô ayô Lom ma enaņ nena Pol êņjêk unyak te êtôm yani da anêņ lahaviņ. Ma anyô vovak te eyabiņ yani.

Pol hanaņ Abô Mavi bêņ hamô Lom

¹⁷ Wak lô hale ba hi ma Pol dalam Israel iniņ nê bêņbêņ takatu ba êmô Lom ethak doņtom ma hanaņ, “Aiyaņ thêlô, miņ yahadum nômla kambom hadêņ alalôaniņ avômalô mena yahabuliņ bumalô thêlô iniņ kobom ami. Ma doņtom anêņ Jerusalem ma evaloņ ya ba etak ya halôk Lom baheniņ. ¹⁸ *Ma avômalô Lom elañô yenaņ abô ma enaņ nena miņ yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leņiņhaviņ nênem ya vê êņjêk koladôņ. ¹⁹ *Ma doņtom avômalô Israel êdô ba imiņ lôklokwaņ aleba ya loņôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endañô yenaņ abô. Miņ yahadum aêņ ek yanaņ thêlô bêņ êndêņ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêņ ya ami. Mi. ²⁰ *Ba intu yahalam

* 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11 * 28:18: Ap 26:31 * 28:19: Ap 25:11 * 28:20: Ap 26:6-7

môlô ek nôlêm ek yangê môlô lôk yananj abô imbinj môlô. Minj yahadum kambom la ami, ma donjom seŋ havalonj ya lonj. Ek malê nena yahêv yamalenj hathak nôm donjom atu ba avômalô Israe ethak êv maleninj hathak. Nôm êŋ ma Mesia.”

²¹ Ma enaŋ viyanj, “Minj anyô Judia la hato kapyra hadêŋ yêlô ba hanaŋ abôla hathak o mena nê Israe ethak ba êlêm lonj êntêk, minj enaŋ abô kambom la hathak o ami. Mi. ²² *Ma donjom yêlô ayala nena lonj nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô enaŋ abô kambom hathak lonjondê nênimbinj Yisu. Ba intu yêlô leninj haviŋ nadaŋô anêm auk nena honaŋ aisê hathak lonjondê êŋ.” ²³ Êŋ ma etak wak yanj ek nesak donjom imbinj yani.

Wak êŋ hayô ma avômalô Israe bêŋ anôŋ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvônj ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô. Ma hik Wapômbêŋ anêŋ lonj lôklinyak anêŋ ôdônj thô hadêŋ i. Ma hik iniŋ auk linj hathak Mose anêŋ balabunj lôk plopet iniŋ abô ek thêlô nênimbinj nena Yisu ma Mesia atu. ²⁴ Ma thêlô doho êvhaviŋ abô takatu ba hanaŋ ma doho ma mi. ²⁵ Ma thêlôda enaŋ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdônj ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaŋ abô te havenj yam nena, “Lovak Mathenj bôk hanaŋ abô avanônj hadêŋ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaŋ aêntêk,

²⁶ “Nu êndêŋ avômalô takêntêk ba onanj êndêŋ i nena,

“Wak nômbêŋ intu ma tem nodanô abô,
ma donjom tem minj hatôm noyala anêŋ ôdônj ami;

Ma wak nômbêŋ intu ma tem ôŋgô nômlate,

ma donjom minj hatôm nôpôm anêŋ ôdônj ami.”

²⁷ Ek malê nena avômalô takêŋ iniŋ auk ma thekthek,
ma ibi leninjondônj sinj,
lôk ivuliv maleninj sinj.

Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleninj,
lôk nedaŋô êndôk leninjondônj,
lôk neja ênjêk iniŋ auk

ma tem nede kapôlônjinj liliŋ ek yandum thêlô ba nimbatak mavi.’ *Aisaia 6:9-10*

²⁸ “Aêŋ ba noyala katô nena Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hathak anêŋ bulubinj hadêŋ avômalô lonj buyanj ba tem thêlô neja thô.”

²⁹ [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Israe etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

³⁰ Hatôm sondabêŋ ju ma Pol hamô unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk lamavi. ³¹ Ma yani hamiŋ lôklokwanj ma kô mi ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ lonj lôklinyak ma hadônj avômalô hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi. Ma anyôla minj hamiŋ yani lonj sinj ami.

* **28:22:** Ap 24:14 * **28:29:** Nê lôkawk vi leninj havi nena abô 28:29, ma Luk da minj hato ami, ma anyôla hato havenj yam.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom Abô môn

Pol hamô Kolin mena Senkليا la ma hato kapya êntêk hadên avômalô êvhavin takatu ba êmô Lom. Yani da miñ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miñ hamô havin thêlô ek êndôn i ami. Thêlô bêñ anôn ma nê loñ buyan, ma doho intu nê Israe. Pol anên auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma dorjtom môn ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniñ da takatu ba êv ek nêm avômalô êvhavin anên Jelusalem takatu ba bôm bêñ hapôm i ba ewa malain sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enañ Wapômbên anên Abô Mavi êndên i. Thêlô ma nê daluk ba miñ bôk elañô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanan bêñ halêm yain hathak Wapômbên anên loñondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôn hathak iniñ êvhavin. Ma hadum ek enañ bêñ nena aisê ba avômalô Israe bêñ anôn êvôlin dômin hadên Yisu. Hato nena emben yam ka tem avômalô Israe bêñ anôn nedañô Yisu anên abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadên 57 AD la.

Pol hato anên lamavi hadên avômalô Lom

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anên anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbên bôk halam ya ek yambitak aposel ma hataku ya ek yanañ anên Abô Mavi êñ bêñ. ² *Abô Mavi êñ ma bôk habutin ek nêm ba anên plopet bôk enañ bêñ hêk kapya mathen atu. ³ Abô Mavi êñ ma hanan hathak

anên Nakaduñ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anên Kin Devit anên thalalen. ⁴ Wapômbên hik yani lin hêk nãma ba hathak Lovak Mathen hik yani thô nena Wapômbên Nakaduñ Lôklokwan. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniñ Anyô Bên. ⁵ *Hathak yani, Wapômbên habi anên wapôm sam hadên yêlô ba hadum yêlô abitak anên aposel ek nandom avômalô loñ buyan lôkthô ek nênmimbin ba nesopa yani ek nênm athên bêñ êndên yani. ⁶ Ma halam môlô aên iyom ek numbitak Yisu Kilisi anên imbin.

⁷ *Yahato kapya êntêk hadên môlô takatu ba Wapômbên lahavin anên Lom. Yani halam môlô ek numbitak anên avômalô mathen. Alalôaniñ Kamik Wapômbên lôk Anyô Bên Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbin môlô.

Pol lahavin ênjê avômalô Lom

⁸ Abô takatu ba yahadum ek yanañ êmôn ma avômalô pik bêñ êntêk lôkthô enañ hathak unim ôêvhavin. Ba intu yalenhabî môlô ba yahêv yalenmavi hadên yenan Wapômbên hathak Yisu Kilisi anên athên. ⁹ Yahathak yahadum Wapômbên anên ku lôk yakapôlôn lôkthô ba intu yahanan Abô Mavi hathak Nakaduñ bêñ. Ma yanida hayala nena yahathak yahaten mek veleleve ek môlô ¹⁰ *ma miñ yalenpaliñ ami. Bôk yahaten mek bôbô ba yahanan hik anên lahavin lin hatôm êpôm loñondê te ek yasôk yangê môlô mena mi e? ¹¹ Yahêk lêlê ek yangê môlô ek yanêm môlô Lovak Mathen anên mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhavin loñ. ¹² Ek batu môlônim ôêvhavin embatho yenan loñ ma yanañ embatho môlônim loñ. ¹³ *Aiyan thêlô, noyala katô nena wak bêñ anôn yalenhabî

* 1:1: Ap 9:15 * 1:2: Lom 16:25-26 * 1:5: Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * 1:7: Nam 6:25-26

* 1:10: Ap 19:21; Lom 15:23 * 1:13: Ap 19:21

yasôk yangê môlô, ma donjom nômlomaloma habitak ba havasiñ ya. Yahadam ku lomalomahavin avômalô loñ buyañ ba yahayê ku takêñ anêñ anôñ habitak. Ba intu yalenhavin yasôk ek yandum ku imbiñ môlô ek anêñ anôñ imbitak aêñ iyom. ¹⁴ Wapômbêñ hêv ku hadêñ ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êndêñ avômalô sapêñ, avômalô ñgwêk lôk avômalô alonan, ma ñê lôkawk lôk ñê thônôthôn. Ba intu miñ hatôm yatak ku êñ ami. ¹⁵ Aêñ ba yahapôviñ ya ek yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi êndêñ môlô avômalô Lom imbiñ.

Abô Mavi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ

¹⁶ *Abô Mavi ma Wapômbêñ anêñ lôklokwañ ek nêmlomalô sapêñ atu ba êvhavin bulubiñ. Ba intu ya miñ mama ek yanañ abô êñ bêñ ami. Môñ ma hêv avômalô Israeñ bulubiñ vêmlomalô loñ buyañ. ¹⁷ *Abô Mavi êñ intu hik Wapômbêñ anêñ loñôndê atu ba endam avômalô nena thêthôn thô. Loñôndê êñ ma êvhavin iyom, ma miñ loñôndê yañ hêk ek nimbatak thêthôn êñjêk Wapômbêñ ma ami. Hatôm bôk eto nena, "Avômalô takatu ba êvhavin Wapômbêñ, ma tem endam i nena avômalô thêthôn ek nêmlô lôkmala." *Habakuk 2:4*

Avômalô sapêñ êvôliñ dômiñ hadêñ Wapômbêñ

¹⁸ Wapômbêñ leñ lêk hik anêñ lamaniñ thô hadêñ avômalô lôkthô atu ba êvôliñ dômiñ hadêñ yañ ba idum kambom lomalomahavin. Iniy kambom takêñ intu haluviñ abô avanôn. ¹⁹ *Bôk Wapômbêñ hik auk anôn hathak yanida thô hadêñ avômalô sapêñ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôn. ²⁰ *Anyôla

miñ hatôm êñjê Wapômbêñ esak ma ami. Ma donjom yañ hapesañ pik lo leñ ma hathak nômlomalô, thêlô hatôm neyala nena yañ ma yañda ek malê nena yañ ma Wapômbêñ. Ma anêñ lôklokwañ bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Aêñ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miñ hatôm nesavuthiñ ba nenan nena êthôn Wapômbêñ ami. ²¹ *Avanôn, thêlô bôk eyala Wapômbêñ ma donjom miñ êbô anêñ athêñ lôk êv leñiñ mavi hadêñ yañ ami. Mi, iniñ auk hi mayaliv ba êtôm ñê molo ba intu momañiniñ havalon iniñ auk molo êñ loñ denañ. ²² *Thêlô eson nena thêlô ma ñê lôkawk bêñ ma donjom mi, thêlô lôkthô ibitak ñê molo. ²³ *Ba intu miñ êv yeñ hadêñ Wapômbêñ lôkmanñiñ atu ida hamô aêñ ami. Mi, êv yeñ hadêñ dahô takatu ba epesañ hatôm ñê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴ Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nindum sek lôngôlôn lomalomahatôm iniñ thethañak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêñ thêlôda leñviñkupik. ²⁵ Thêlô êdô neja auk anôn esak Wapômbêñ ba ethavuthiñ hathak abôyañ. Ma êv yeñ hadêñ nômlomalô takatu ba Wapômbêñ hapesañ ba idum iniñ ku, ma nômkama lôkthô anêñ alañ atu ba hapesañ ma mi. Wapômbêñ êñ intu nambô wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôn.

²⁶ Aêñ ba Wapômbêñ hatak thêlô ek nesopa iniñ thethañak mama takêñ. Ba intu iniñ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiñ anyô ma êwê hathak auk lokbañ. ²⁷ *Ma anyô aêñ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiñ avi ba iniñ thethañak haliñ i ek nêndêñ i. Ba intu idum nômlomalô mama bêñ hathak anyô yañ ba ewa

* 1:16: Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * 1:17: Lom 3:21-22 * 1:19: Ap 14:15-17; 17:24-28

* 1:20: Jop 12:7-9; Sng 19:1 * 1:21: Ep 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo

4:15-19; Sng 106:20 * 1:27: Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

kambom êḡ anêḡ vuli viyaḡ hathak thêlôda leḡviḡkupik.

²⁸ Thêlô êdô neyala Wapômbêḡ ba intu hatak i ek nesopa iniḡ auk ôvathek takêḡ ek nindum nôḡ takatu ba miḡ mavi ami. ²⁹ Thêlô kapôlôḡniḡ putup hathak kambom lomalomalôk lokbaḡ ma palonḡ lôk leḡniḡdaḡ. Ma malenḡkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyaḡ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô ³⁰ lôk enaḡ abôma hathak anyô yaḡ. Ma êpôlik ek Wapômbêḡ, ma epek hathak avômalô vi, ma leḡniḡhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêḡ kambom lukmuk lomalomaloma ek nindum, ma miḡ êwê taluvi lo lami iniḡ abô vibinḡ ami. ³¹ Thêlô ma ḡê auk mi, lôk miḡ esopa iniḡ abô ami, ma leḡniḡhavinḡ mi, lôk miḡ ethak êv kapôlôḡniḡ ami. ³² Thêlô eyala abô thêthôḡ takatu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ nena ḡê takatu ba idum nôḡ takêḡ tem nêpôm ḡama. Ma doḡtom idum havôhi thêthô lôk leḡniḡmavi ek vi atu ba idum nôḡ takêḡ haviḡ.

2

Wapômbêḡ anêḡ hadum abô ma thêthôḡ

¹ *Môlô doho lêk lemimhabi nena, "Avanôḡ biḡ, avômalô takêḡ ma ḡê kambom." Ma doḡtom yahanaḡ nena môlô ma ḡê kambom aêḡ iyom ba intu môlô bônôḡ. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. ² Wapômbêḡ halanô abô, êḡ ma hêv malaiḡ hadêḡ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yaḡ hayala nôḡkama sapêḡ ba intu anêḡ hadum abô ma thêthôḡ iyom. ³ Ma tem endanô iniḡ abô ba nêḡ malaiḡ êndêḡ i esak iniḡ kambom. Ma môlô udum

kambom aêḡ iyom ba osonḡ nena tem miḡ endanô môlônim abô ba nêḡ malaiḡ êndêḡ môlô imbiḡ ami e? Mi. ⁴ *Wapômbêḡ hadum mavi anôḡ hathak alalô ba intu hamô malinḡyaô ba miḡ hêv kambom anêḡ vuli viyaḡ ketheḡ ami. Hosonḡ nena êḡ ma nôḡ oyaḡ e? Miḡ hoyala nena Wapômbêḡ hadum mavi êḡ ek hêv thalek hêk ek môlô node kapôlômim liliḡ ba nosopa yaḡ ami e?

⁵ Ma doḡtom môlônim auk ma thekthek kambom ba miḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Aêḡ ba môlô usup Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ hathak amda ba tem êpôm môlô êndêḡ anêḡ waklavôḡ endanô abô. Wak êḡ ma anêḡ lamaniḡ atu ba thêthôḡ tem êlêḡ yaḡ. ⁶ *Ma tem nêḡ anyô tomtom iniḡ vuli êtôm nôḡ takatu ba bôk idum. ⁷ ḡê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neḡa lôkmaḡniḡ lôk athêḡ bêḡ ma lôkmala atu ba anêḡ daḡ mi ma Wapômbêḡ tem nêḡ lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êndêḡ i. ⁸ *Ma doḡtom ḡê takatu ba idum palonḡ lôk êpôlik hathak abô avanôḡ ma idum kambom thêthô ma tem nêḡpôm Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ lôk vovaḡ. ⁹ Avanôḡ biḡ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêḡ tem nêḡ malaiḡ lôk vovaḡ êndêḡ i, avômalô Israeḡ êmôḡ ma avômalô lonḡ buyaḡ nemberḡ yaḡ. ¹⁰ Ma doḡtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neḡa lôkmaḡniḡ lôk athêḡ bêḡ ma kapôlôḡniḡ êḡḡk yaô, avômalô Israeḡ êmôḡ ma avômalô lonḡ buyaḡ nemberḡ yaḡ. ¹¹ Ek malê nena Wapômbêḡ hadum kobom doḡtom hadêḡ avômalô lôkthô, avômalô Israeḡ lôk avômalô lonḡ buyaḡ haviḡ.

¹² Avômalô lonḡ buyaḡ idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô

* 2:1: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27;

2Ko 5:10 * 2:8: 2Te 1:8

ba nê m vovaŋ êndêŋ i. Thêlô miŋ eyala Mose anêŋ balabuŋ ami ba intu Wapômbêŋ tem miŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i ami. Aêŋ iyom ma avômalô Israe l idum kambom ma tem Wapômbêŋ indum abô ba nê m vovaŋ êndêŋ i. Thêlô eyala Mose anêŋ balabuŋ ba intu tem Wapômbêŋ enja balabuŋ êŋ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena nê takatu ba elanô abô balabuŋ ma miŋ êwê vibiŋ ami ma Wapômbêŋ miŋ halam i nena nê thêthôŋ ami. Mi, nê takatu ba êwê vibiŋ iyom, intu Wapômbêŋ halam i nena nê thêthôŋ. ¹⁴ *Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose anêŋ abô balabuŋ ami, ma doŋtom doho esopa abô balabuŋ êŋ vi hathak ida iniŋ leniŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵ Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ hêk kapôlôŋiŋ. Ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ thêlôda bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ nena thêlô idum mavi. ¹⁶ Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu Kilisi endanô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu ba yahananŋ intu hanaŋ aêŋ.

Avômalô Israe l lôk abô balabuŋ

¹⁷ Môlô vi olam am nena Israe l. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” ¹⁸ Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bôk hadôŋ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ma malêla takatu ba mavi anôŋ. ¹⁹⁻²⁰ *Ma môlô lemimhabi nena abô balabuŋ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanôŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom nê malenŋ

pusip lôk nô nê m deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momaŋiniŋ lôk unŋwik auk thô ek avômalô auk thôŋôthôŋ lôk auk pulusik e?

²¹ *Avanôŋ, ôdôŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdôŋ amda ami? Ma onaŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma môlôda? ²² Ma onaŋ nena miŋ nindum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nômkama vani hayô iniŋ malak mathen e? ²³ Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otauviŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁴ Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israe l udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enaŋ abôma hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.”
Aisaia 52:5

²⁵ Môlô osopa balabuŋ, êŋ ma tabô nenŋothe anyô iniŋ kupik ma nô m mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm nê takatu ba miŋ enŋothe iniŋ kupik ami. ²⁶ *Ma aêŋ iyom ma nê takatu ba miŋ enŋothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem ênjê i êtôm nê enŋothe kupik haviŋ. ²⁷ Avanôŋ, môlô avômalô Israe l owa Wapômbêŋ anêŋ kapy balabuŋ ba enŋothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ enŋothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenaŋ môlônim kambom bêŋ. ²⁸⁻²⁹ *Ôpatu ba habitak anêŋ Israe l ba enŋothe anêŋ kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô haviŋ Wapômbêŋ ami, miŋ Israe l anôŋ ami. Mi, Israe l anôŋ ma ôpatu ba anêŋ kapô hamô haviŋ Wapômbêŋ. Ma tabô enŋothe kupik anôŋ ma miŋ kupik viyaŋ hatôm balabuŋ hanaŋ ami.

* 2:14: Ap 10:35

* 2:19-20: 2Ti 3:5

* 2:21: Mat 23:3-4

* 2:26: Gal 5:6

* 2:28-29:

Lo 30:6; Kol 2:11

Mi, tabô engothe kupik anôḡ ma Lovak Mathenḡ da hanḡothe tabô êḡ hêk anyô kapô. Ôpêḡ ma avômalô miḡ ebam ami. Mi, Wapômbêḡ da habam yani.

3

Kobom kambom miḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ ami

¹ Aêḡ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Israel? Ma engothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ² Mavi lomaloma bêḡ anôḡ hêk! Nôm môḡ ma Wapômbêḡ bôk hêv anêḡ abô halôk thêlô bahenḡ ek neyabinḡ.

³ Ma donḡtom ḡê Israel doho miḡ êvhavinḡ ami. Ba intu nôm êḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ e? ⁴ Mi anôḡ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyanḡ, ma donḡtom Wapômbêḡ da hananḡ abô avanôḡ ba hasopa anêḡ abô iyom. Hatôm bôk eto nena, “Abô takatu ba honanḡ, ma tem nêḡê nena abô avanôḡ iyom.

Ma avômalô idum abô ek o, ma tem ômô i lu.” *Kapya Yey 51:4*

⁵ Yêlôaniḡ kambom hik Wapômbêḡ anêḡ thêthônḡ thô halêm yainḡ. Aêḡ ba avômalô pik doho enanḡ nena, “Wapômbêḡ hik anêḡ lamanḡ thô ba hêv vovanḡ viyanḡ hathak yêlôaniḡ kambom, êḡ ma hadum kambom.” ⁶ Êḡ ma lokbanḡ! Wapômbêḡ miḡ thêthônḡ ami, ma tem indum abô thêthônḡ aisê esak avômalô pik sapêḡ? ⁷ Ma anyôla tem enanḡ nena, “Yenanḡ abôyanḡ hik thô nena Wapômbêḡ anêḡ abô ma avanôḡ ba nanêm athêḡ lôkmanḡḡ êndêḡ yani. Ma donḡtom, aisê ka Wapômbêḡ hayê ya nena anyô kambom ba hananḡ ya bêḡ?”

⁸ Abô êḡ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enanḡ, “Alalô

nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahananḡ abô êḡ. Aêḡ ba malainḡ takatu ba tem êpôm i ma thêthônḡ.

Anyô thêthônḡ la miḡ hamô ami

⁹ *Aêḡ ba alalô nananḡ aisê? Avômalô Israel iyom intu mavi hêk Wapômbêḡ ma, ma avômalô loḡ buyanḡ ma mi e? Mi, bôk yahananḡ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiḡ, avômalô Israel lôk avômalô loḡ buyanḡ havinḡ. ¹⁰ Hatôm bôk eto nena, “Anyô thêthônḡ la miḡ hamô ami. Mi anôḡ.

¹¹ Ma anyô lôkauk mavi la miḡ hamô ami.

Lôk anyôla miḡ habôlêm Wapômbêḡ ami.

¹² Avômalô lôkthô êvôlinḡ dôminḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba intu ibitak êtôm nôm oyanḡ. *Kapya Yey 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20*

Ma miḡ anyôla hadum mavi ami, milôk.

¹³ Abô takatu ba hale thêlô venḡnbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô ḡama inḡ loḡv abôlêk vê.

Thêlô ethak enanḡ abôyanḡ bêḡ anôḡ hale venḡnbôlêk. *Kapya Yey 5:9*

Ma inḡ abô hatôm umya kambom anêḡ siniḡ. *Kapya Yey 140:3*

¹⁴ Wak nômbêḡ intu ma thêlô enanḡ abôma lôk lenḡḡḡḡḡḡ. *Kapya Yey 10:7*

¹⁵ Ma elom evenḡ ek nijik anyô vônô.

¹⁶ Loḡ takatu ba thêlô i, ma ibulinḡ avômalô ba êv malainḡ hadêḡ i.

¹⁷ Ma êthônḡ bôk lo loḡ nêḡmô labali imbinḡ avômalô vi paliḡ. *Ai-saia 59:7-8*

¹⁸ Ma miḡ êkô dokte ek Wapômbêḡ ami.” *Kapya Yey 36:1*

¹⁹ Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuḡ takêḡ ma hananḡ hathak

* 3:9: Lom 1:18-2:24; 3:23

avômalô Israël takatu ba êmô balabun vibiñ. Ba intu avômalô Israël lôk avômalô pik sapêñ bônôñ iyom hathak Wapômbêñ hanar inij kambom bêñ. ²⁰ *Aêñ ba anyôla miñ hatôm esopa balabun ba imbitak thêthônj êñjêk Wapômbêñ ma ami. Mi, balabun hathak hik alalôaniñ kambom thô hadêñ alalôda.

Alalô abitak thêthônj hathak aêvhavij iyom

²¹ Ma donjom lêk Wapômbêñ hik loñondê yan da thô hadêñ alalô ek nambitak thêthônj êñjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enarj hathak loñondê êñ yôv. Ma loñondê êñ miñ hanarj hathak nesopa balabun ami. Mi. ²² *Loñondê êñ ma aêntêk. Wapômbêñ dalam avômalô takatu ba êvhavij Yisu Kilisi nena thêthônj. Avômalô Israël lôk avômalô loñ buyarj sapêñ ma imbitak thêthônj hathak loñondê donjom êñ iyom. ²³ Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miñ hatôm nêmo lôkmanjij êtôm Wapômbêñ ami. ²⁴ *Aêñ ba intu Wapômbêñ habi anêñ wapôm sam ba hapesarj loñondê ek avômalô nimbatak thêthônj. Hadum aêñ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole nê takatu ba êvhavij inij kambom anêñ malaiñ vê. ²⁵ Wapômbêñ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô malenij ek ema ba enjasô anêñ thalalenj êtôm da ek enja alalôaniñ kambom anêñ vovarj. Ba intu alalô aêvhavij, êñ ma Wapômbêñ tem etak anêñ lamanij atu hathak alalô. Êñ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthônj hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamônj vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miñ hadum abô ketherj ek i ami. Mi, havalonj lôkthô inij kambom loñ

aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. ²⁶ Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthônj ba hapesarj loñondê ek dalam avômalô takatu ba êvhavij Yisu nena thêthônj.

²⁷ Aêñ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anônj, ek malê nena alalô miñ adum ku asopa balabun ek nambitak thêthônj êñjêk Wapômbêñ ma ami. Mi, aêvhavij iyom. ²⁸ Alalô aêvhavij nena ôpatu ba hêvhavij iyom intu hamô thêthônj hêk Wapômbêñ ma. Ma ku esopa balabun miñ hatôm indum ôpêñ imbitak thêthônj ami. Mi. ²⁹ *Wapômbêñ ma avômalô Israël iyom inij Wapômbêñ e? Mi, yani ma avômalô loñ buyarj inij Wapômbêñ havij. ³⁰ *Ek malê nena Wapômbêñ ma donjom iyom. Ma hik loñondê donjom iyom thô ek nambitak thêthônj êñjêk yani ma. Nê takatu ba engothe inij kupik ba êvhavij ma Wapômbêñ tem endam i nena nê thêthônj. Ma nê takatu ba miñ engothe inij kupik ami ba êvhavij ma Wapômbêñ tem endam i imbiñ nena nê thêthônj. ³¹ *Lêk aisê? Alalô adum êvhavij hi bêñ ma balabun tem imbitak êtôm nôm oyarj e? Mi, êvhavij havatho balabun loñ.

4

Wapômbêñ dalam Ablaham nena anyô thêthônj hathak anêñ hêvhavij

¹ Alalô lenjimbij bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthônj? ² Yani hadum ku ba habitak thêthônj ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anônj, Wapômbêñ miñ lahabi aêñ ami. ³ *Bôk eto aisê? Eto nena,

“Ablaham hêvhavij Wapômbêñ ba intu dalam yani nena anyô thêthônj.” *Môn Anônj 15:6*

* 3:20: Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * 3:22: Gal 2:16 * 3:24: Lom 5:1 * 3:29: Lom 10:12 * 3:30: Lo 6:4; Gal 3:20 * 3:31: Mat 5:17 * 4:3: Gal 3:6

⁴ Anyô te hadum ku ba anêḡ anyô bêḡ hêv yani vuli, êḡ ma nanaḡ nena hêv anêḡ anyô ku vuli ma miḡ nanaḡ nena anêḡ anyô bêḡ hêv anêḡ wapôm hadêḡ yani ami. ⁵ Ma doḡtom anyô miḡ hatôm indum ku ek imbitak thêthôḡ ami. Mi, hêvhaviḡ Wapômbêḡ iyom, ma tem Wapômbêḡ endam yani nena anyô thêthôḡ. Wapômbêḡ ma ôpatu ba halam ḡê kambom nena thêthôḡ. ⁶ Devit bôk hanaḡ aêḡ iyom hathak avômalô takatu ba miḡ idum ku ek nimbitak thêthôḡ ami, ma Wapômbêḡ halam i nena ḡê thêthôḡ. Yani hanaḡ nena thêlô lêk êmô lôk leḡiḡmavi ba hato hathak i nena,

⁷ “ḡê takatu ba Wapômbêḡ bôk hêv iniḡ kambom vê lôk haluviḡ iniḡ sek, thêlô lêk êmô lôk leḡiḡmavi.

⁸ Ma ḡê takatu ba bôk Wapômbêḡ lapaliḡ iniḡ kambom, lêk êmô lôk leḡiḡmavi.” *Kapyā Yer 32:1-2*

⁹ Môlônim auk aisê? Mek mavi êḡ ma ḡê Israeḡ takatu ba enḡothe kupik iyom iniḡ e? Ma ḡê loḡ buyaḡ takatu ba miḡ enḡothe kupik ami? Alalô bôk anaḡ nena Abḡraham hêvhaviḡ ba intu halam yani nena anyô thêthôḡ. ¹⁰ Ma enḡothe yani kupik vêm ka Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôḡ. ¹¹ *Miḡ enḡothe Abḡraham kupik ami denaḡ ma hêvhaviḡ ba Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôḡ. Vêm ma Wapômbêḡ havak balabuḡ nenḡothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôḡ yôv. Aêḡ ba Abḡraham habitak hatôm Lambô ek ḡê êvhaviḡ takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami ek Wapômbêḡ endam i nena ḡê thêthôḡ. ¹² Ma aêḡ iyom ma Abḡraham ma ḡê

takatu ba enḡothe kupik lôk esopa anêḡ vanḡwam hathak êvhaviḡ iniḡ lambô. Iniḡ êvhaviḡ ma hatôm bumalô Abḡraham anêḡ ba hêvhaviḡ vêm ka enḡothe anêḡ kupik havenḡ yam.

¹³ *Wapômbêḡ habutiḡ abô haviḡ Abḡraham lôk anêḡ limi nena tem nêm pik sapêḡ êndêḡ i hathak anêḡ thêthôḡ atu ba halêm anêḡ hêvhaviḡ. Ma miḡ hathak anêḡ hasopa balabuḡ ami. ¹⁴ *Avômalô esopa abô balabuḡ ba ewa nôḡm atu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak, êḡ ma êvhaviḡ lêk habitak hatôm nôḡm oyaḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba habutiḡ haviḡ Abḡraham habitak hatôm yavoyav oyaḡ. ¹⁵ *Ek malê nena balabuḡ hathak havôv Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ halêm hadêḡ avômalô takatu ba miḡ esopa ami. Balabuḡ mi, ma tem namô balabuḡ lu aisê?

¹⁶ *Aêḡ ba avômalô ewa nôḡm takatu ba Wapômbêḡ habutiḡ abô hathak anêḡ anôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ba intu hathak anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ hadum nôḡm êḡ. Ma Wapômbêḡ hik anêḡ abô habutiḡ haviḡ Abḡraham loḡ hathak anêḡ limi sapêḡ atu ba êvhaviḡ, avômalô Israeḡ takatu ba bôk ewa anêḡ balabuḡ lôk avômalô loḡ buyaḡ haviḡ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷ Hatôm abô atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba eto nena,

“Lêk yahatako ek umbitak avômalô lodôḡlodôḡ iniḡ lim.” *Môḡ Anôḡ 17:5*

Abô êḡ ma avanôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Abḡraham hêvhaviḡ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêḡ ḡê ḡama ma hathak halam nôḡmkama takatu ba miḡ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêḡ.

¹⁸ Avômalô sapêḡ leḡiḡhabi nena nôḡm êḡ miḡ hatôm imbitak ami.

* 4:11: Stt 17:10-11 * 4:13: Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * 4:14: Gal 3:18 * 4:15: Lom 3:20; 5:13 * 4:16: Gal 3:7

Ma donptom Wapômbêñ hik vulin lenjsawa thô hadêñ yani ba hanañ, “Anêm libumi tem nimbitak aêñ.”

Môñ Anôñ 15:5

Ma Ablaham hêvhavinñ ba hêv ma ba intu habitak lodôñlodôñ inin lambô. ¹⁹ *Ablaham hayala nena yani anêñ sondabêñ hatôm 100 ba lêk linjkupik hayalôv. Ma Sala linjkupik bôk hayalôv aêñ iyom. Ma donptom nôñ êñ minñ hatauvinñ anêñ hêvhavinñ ami. Mi, havalonñ lonñ lôklokwanñ. ²⁰ Ma minñ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêñ havak havinñ yani ami. Mi, anêñ hêvhavinñ halumbak bêñ ba hêv athêñ lôkmanñinñ hadêñ Wapômbêñ. ²¹ Yani hayala yôv nena Wapômbêñ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutinñ. ²² Ba intu

“Wapômbêñ halam yani nena anyô thêthônñ.” *Môñ Anôñ 15:6*

²³⁻²⁴ Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthônñ,” minñ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhavinñ Wapômbêñ atu ba hik alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu linñ hêk ñama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhavinñ nena ñê thêthônñ. ²⁵ *Yisu êñ intu Wapômbêñ hatak ek ema esak alalôaniñ kambom ma hik linñ hathak lonñbô ek êpôpêk lonñondê ek alalô nambitak thêthônñ.

5

Alalô lêk amô labali havinñ Wapômbêñ

¹ Alalô aêvhavinñ ba Wapômbêñ halam alalô nena avômalô thêthônñ. Aêñ ba lêk amô labali havinñ Wapômbêñ hathak alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi. ² Hathak aêvhavinñ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêñ anêñ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv malenñinñ lôk lenjinñmavi ek namô Wapômbêñ anêñ lôkmanñinñ

kapô. ³ *Ma aêñ iyom ma alalô lenjinñmavi esak malainñ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malainñ takêñ tem indum ba alalô naminñ lôklokwanñ. ⁴ Ma aminñ lôklokwanñ, êñ ma hik thô nena alalô amô malainñ takêñ lu. Ma amô malainñ takêñ lu, êñ ma havatho alalô lonñ ek nanêm malenñinñ. ⁵ Ma aêv malenñinñ êñ minñ hatôm indum alalô kapôlônñinñ malainñ ami. Mi, Wapômbêñ bôk hanngasô anêñ lahavinñ halôk alalô kapôlônñinñ hathak anêñ Lovak Mathenñ atu ba hêv hadêñ alalô.

⁶ Nodañô. Bôk alalô lokwanñ mi ba apôlik hathak Wapômbêñ ma hadêñ anêñ waklavônñ atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷ Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthônñ yanñ anêñ lonñ e? Injo, betha wakla intu anyô yanñ hêv anêñ lôkmala ek nêm anyô mavi yanñ sa la. ⁸ *Ma donptom Wapômbêñ hik anêñ lahavinñ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denañ ma Kilisi hêv anêñ lôkmala ba hama ek alalô. ⁹ *Ma lêk Wapômbêñ halam alalô nena thêthônñ hathak Yisu anêñ thalalenñ. Aêñ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêm alalô vê ênjêk anêñ lamaninñ. ¹⁰ Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêñ apôlik hathak i, êñ ma hapesanñ abô havinñ alalô hathak Nakadunñ anêñ ñama ek nambitak anêñ ñê môlô. Ma lêk alalô ma anêñ ñê môlô ba intu ayala katô nena tem nêm alalô bulubinñ esak anêñ lôkmala. ¹¹ Ma nôñ mavi yanñ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêñ anêñ ñê môlô ba intu alalô athak lenjinñmavi anônñ hathak Wapômbêñ.

Ñama halêm anêñ Adam ma lôkmala halêm anêñ Kilisi

* 4:19: Stt 17:17 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:8: Jon 3:16; 1Jon 4:10 * 5:9: Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * 5:12: Stt 3:6; Lom 6:23

12 *Kambom halêm pik hathak anyô doŋtom iyom ma ŋama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ŋama hapôm sapêŋ. 13 *Abô balabuŋ mi denaŋ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêŋ miŋ hakatuŋ avômalô iniŋ kambom tomtom ami ek malê nena balabuŋ mi denaŋ. 14 Avômalô takatu ba evenŋ Adam yam ba hi hayô waklavôŋ Wapômbêŋ hêv balabuŋ hadêŋ Mose ma miŋ êmô balabuŋ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miŋ êmô balabuŋ kapô ami. Ma doŋtom ŋama hayabiŋ thêlô sapêŋ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaŋ atu ba havenŋ yam anêŋ dahô. 15 Adam ma anyô doŋtom, ma doŋtom hamô Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ lu ba avômalô bêŋ anôŋ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doŋtom aêŋ iyom. Ma doŋtom hathak yani anêŋ wapôm ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv liŋsiŋ ek hêv nôm mavi hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv ma miŋ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. 16 Avanôŋ biŋ, wapôm êŋ lôk kambom êŋ iniŋ anôŋ ma yaŋda yaŋda. Kambom anêŋ anôŋ ma aêntêk, Wapômbêŋ hadum abô ba hik kambom êŋ anêŋ malaiŋ thô. Ma wapôm anêŋ anôŋ ma aêntêk, hadum ŋê takatu ba idum kambom lomalama ibitak thêthôŋ. 17 Anyô doŋtom hadum kambom ba intu ŋama hayabiŋ avômalô pik sapêŋ hathak anêŋ kambom. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbitak thêthôŋ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nêmo lôkmala êtôm kiŋ esak anyô doŋtom,

* 5:13: Lom 4:15 * 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:21: Lom 6:23 * 6:3: Gal 3:27 * 6:4: Kol 2:12

ôpêŋ ma Yisu Kilisi.

18 *Aêŋ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô sapêŋ ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma doŋtom anyô yaŋ hadum nôm thêthôŋ yaŋ ba intu Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ nena thêthôŋ ba hêv lôkmala hadêŋ alalô. 19 *Avanôŋ, anyô te anêŋ lëndôŋ kôtoŋ hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê idum kambom. Ma doŋtom anyô yaŋ anêŋ halaŋô abô hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

20 Wapômbêŋ hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlôniŋ kambom ma nôm kambom anôŋ. Ma doŋtom iniŋ kambom habitak bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm halumbak hi ba hi. 21 *Sêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma doŋtom lêk ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthôŋ ek nêmo lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

6

Kambom anêŋ lôklokwaŋ lêk hêv yak

1 Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêŋ ba mavi ek alalô nandum kambom lomalama ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm indumbak ni ba ni e? 2 Mi anôŋ! Alalô bôk atôm ŋê ŋama ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. 3 *Alalô takatu ba athik ŋaŋ lôk athak doŋtom haviŋ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêŋ ŋama haviŋ. Lemimpaliŋ e? 4 *Ba intu athik

ɲaɲ, êɲ ma hatôm alalô ama ba elav haviɲ Kilisi. Ma hathak ôdôɲ êɲ ma Wapômbêɲ atu ba bôk hik Kilisi liɲ hêk ɲama hathak anêɲ lôklokwaɲ lôkmaɲgiɲ lêk hadum aêɲ hadêɲ alalô ek namô imbiɲ lôkmala lukmuk êɲ.

⁵ Alalô bôk athak doɲtom aviɲ Kilisi lôk anêɲ ɲama yôv ba intu avanôɲ biɲ nena tem nasak doɲtom imbiɲ anêɲ haviyô aêɲ iyom. ⁶ *Alalô nayala nena alalôaniɲ kapôlôɲiɲ bô bôk ik vônô hathak a haviɲ yani ek kambom anêɲ lôklokwaɲ miɲ hatôm eyabiɲ alalô esak loɲbô ami. Ba intu kambom ma miɲ lêk alalôaniɲ alaɲ ami. ⁷ Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviɲ Kilisi ma miɲ hamô kambom anêɲ lôklokwaɲ vibiyi ami.

⁸ Avanôɲ biɲ nena alalô bôk ama yôv haviɲ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiɲ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêɲ hik yani liɲ ba intu alalô nayala nena yani miɲ hatôm ema esak loɲbô ami. ɲama anêɲ lôklokwaɲ ma lêk nôm oyaɲ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôɲ te iyom ek imbuliyi kambom anêɲ lôklokwaɲ. Ma lêk hamô lôkmala ek nê m athêɲ lôkmaɲgiɲ êndêɲ Wapômbêɲ. ¹¹ *Aêɲ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ɲê ɲama ma amô lôkmala haviɲ Kilisi ek nanêm athêɲ bêɲ êndêɲ Wapômbêɲ. ¹² *Ba intu miɲ notak kambom ek eyabiɲ lemvimkupik ba nosopa anêɲ thethaɲak ami. ¹³ *Wapômbêɲ bôk hik môlô liɲ hêk ɲama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêɲ êndêɲ Wapômbêɲ ek nindum ku takatu ba thêthôɲ. Ma miɲ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêɲ ku ami. ¹⁴ *Môlô ômô Wapômbêɲ anêɲ wapôm kapô

ma miɲ ômô balabuɲ vibiyi ami. Ba intu kambom miɲ môlônim anyô bêɲ hathak loɲbô ami.

Thêthôɲ ma alalôaniɲ alaɲ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêɲ anêɲ wapôm kapô ma miɲ amô balabuɲ vibiyi ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôɲ. ¹⁶ *Ôpatu ba olaɲô anêɲ abô ba osopa, êɲ ma hatôm môlônim anyô bêɲ. Ba osopa kambom, êɲ ma kambom hatôm môlônim anyô bêɲ ba tem endom môlô ni ɲama. Ma aêɲ iyom ma olaɲô Wapômbêɲ anêɲ abô ba osopa, êɲ ma hatôm môlônim anyô bêɲ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôɲ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môlônim alaɲ, ma doɲtom Wapômbêɲ hatak môlô hamô abô avanôɲ vibiyi ba lêk môlô ôêv kapôlômim ek olaɲô abô êɲ ba osopa. Hathak nô m êɲ ma nanêm leɲiɲmavi êndêɲ Wapômbêɲ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alaɲ bô. Ma thêthôɲ lêk habitak môlônim alaɲ lukmuk. ¹⁹ Auk êɲ ma malaiɲ ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliɲ hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôngôlôɲ imbitak môlônim alaɲ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doɲtom lêk ma nô nê m lemvimkupik lôkthô ek thêthôɲ imbitak môlônim alaɲ ek êmbôv môlô ni êndêɲ mathêɲ.

²⁰ Sêbôk ma môlônim alaɲ ma kambom. Ba miɲ ômô thêthôɲ anêɲ lôklokwaɲ vibiyi ami. ²¹ Ma bôk owa anôɲ alêla hêk kambom anêɲ? Mi, nô m takêɲ anêɲ anôɲ ma ɲama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²² Ma doɲtom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêɲ lôklokwaɲ ba Wapômbêɲ lêk habitak môlônim alaɲ. Ba ku êɲ anêɲ anôɲ lêk hadum môlô ubitak mathêɲ ba tem

* 6:6: Gal 5:24 * 6:11: 2Ko 5:15; Gal 2:19

1Jon 3:6 * 6:16: Jon 8:34; 2Pi 2:19

* 6:12: Stt 4:7 * 6:13: Lom 12:1 * 6:14:

ku hamô yani vibin. ¹⁵ *Minj ya-hayala nô m atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenhavinj yandum ma minj yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êj ma yahathak yahadum. ¹⁶ Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êj ma hik thô nena yena auk halôk hathak balabun anêj auk lôk hayala nena balabun ma nô m mavi. ¹⁷ Kambom atu ba hamô yakapôlôj iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma minj yena auk havôv ya ek yandum kambom takêj ami. ¹⁸ Yalenhavinj yandum malê atu ba mavi, ma donjom minj yahatôm yandum ami. Ba intu ya-hayala nena nômla mavi te minj hêk yakapôlôj bô ami. ¹⁹ Nôm mavi atu ba yalenj hik ya hathak ek yandum ma minj yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êj ma yahadum havôhi thêthô. ²⁰ Avanôj, nô m kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada minj yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôj da intu hadum nô m êj.

²¹ Aêj ba avanôj binj nena wak nômbêj atu ba yalenhavinj yandum mavi ma kambom haminj ya lonj sinj. ²² Ya dahôlôj lamavi hathak Wapômbêj anêj balabun, ²³ * ma donjom lôklokwanj yanja hadum ku hathak yalenvinj kupik ba hik vovak hadêj balabun atu ba yalenhavinj yasopa. Lôklokwanj êj ma kambom anêj ba lovak ek yalenhavinj atu ba havalonj ya ek yandum anêj ku. ²⁴⁻²⁵ *Aêj ba yena auk ma aêntêk. Yalenhavinj Wapômbêj anêj balabun imbitak yena alanj, ma donjom yakapôlôj bô hathak hadum ba kambom habitak yena alanj. Ai, malainj êj habulinj ya kambom anôj! Yalenvinj kupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi lonjondê nama. Opalê

intu hatôm nê m ya sa? Wapômbêj hathak alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi iyom intu hatôm nê m ya vê ênjêk kambom anêj lôklokwanj, ba intu yahananj yalenmavi hadêj Wapômbêj.

8

Lêk asopa Lovak Mathenj anêj lonjondê lukmuk

¹ Abô takatu ba bôk yahananj yôv anêj ôdôj ma aêntêk. Wapômbêj tem minj indum abô ba nê m malainj êndêj avômalô takatu ba êmô havinj Yisu Kilisi ami. ² Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêj ku, ma Lovak Mathenj atu ba hêv lôkmala anêj lôklokwanj hêv alalô vê hêk kambom anêj lôklokwanj atu ba havôv alalô hi ek nama. ³ Alalôaninj kapôlôjinj bô minj hatôm esopa balabun ami ba intu balabun êj minj hatôm nê m alalô vê ênjêk kambom anêj lôklokwanj ami. Ma donjom Wapômbêj da hadum nô m êj hathak hêv Nakadunj halê m hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaninj kambom ba hawa anêj vovanj. ⁴ *Yani hadum aêj ek balabun injik anêj anôj iminj alalô atu ba asopa Lovak Mathenj anêj lonjondê ma minj kapôlôjinj bô anêj lonjondê ami.

⁵ Avômalô takatu ba êmô kapôlôjinj bô vibinj ethak lenjinj habi auk takatu ba kapôlôjinj bô lahavinj. Ma donjom avômalô takatu ba êmô Lovak Mathenj vibinj ethak lenjinj habi auk takatu ba Lovak Mathenj lahavinj. ⁶ Ma avômalô takatu ba ininj auk hasopa kapôlôjinj bô anêj auk tem nema. Ma donjom avômalô takatu ba ininj auk hasopa Lovak Mathenj anêj auk tem neja lôkmala ba nê m ô labali. ⁷ Avômalô takatu ba evalonj kapôlôjinj bô minj hatôm nesopa Wapômbêj anêj balabun ami. Ba

* 7:23: Gal 5:17; 1Pi 2:11

* 7:24-25: 1Ko 15:57

* 8:4: Gal 5:16,25

intu miñ esopa ami ba iniñ auk hapôlik hathak yani. ⁸ Ma avômalô takatu ba kapôlôñiñ bô hayabiñ i miñ hatôm nindum Wapômbêñ lamavi ami.

⁹ *Ma doñtom môlônim kapôlômim bô miñ hayabiñ môlô ami ma mi. Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabiñ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêñ Lovak Mathen mi, thêlô êñ intu miñ yani anêñ ami. ¹⁰ *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doñtom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôn yôv. Aêñ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôn yôv. ¹¹ Wapômbêñ bôk hik Yisu Kilisi liñ hêk ñama. Ma anêñ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Mathen anêñ ku ma Wapômbêñ tem nêñ lôkmala êndên kupik atu ba tem ema aên iyom.

Lovak Mathen hadum ba alalô abitak Wapômbêñ nali

¹² Aên ba aiyañ thêlô, alalôaniñ ku hêk ek nasopa Lovak Mathen anêñ auk ma miñ nasopa kapôlôñiñ bô anêñ auk esak loñbô ami. ¹³ *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêñ auk, êñ ma tem noma. Ma doñtom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviñ vônô hathak Lovak Mathen, êñ ma tem nômo lôkmala. ¹⁴ Wapômbêñ anêñ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Mathen halom i. ¹⁵ *Wapômbêñ hêv anêñ Lovak Mathen hadên alalô. Ma Lovak Mathen hadum ek alalô nambitak Wapômbêñ da anêñ avômena ba intu alañ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miñ hatak alalô hamô yani vibiñ ek nakô esak loñbô ami.

¹⁶ *Ma Lovak Mathen hathak hik alalôaniñ auk loñ nena alalô ma Wapômbêñ anêñ avômena anôn. ¹⁷ Alalô ma Wapômbêñ anêñ avômena ba intu tem alalô naja nôñ mavi takatu ba yani bôk habutiñ haviñ anêñ avômalô. Avanôn, tem naja nôñ mavimavi takên anêñ Wapômbêñ imbiñ Kilisi. Ma lêk awa vovañ hatôm yani bôk hawa, êñ ma tem naja athên lôkmañgiñ imbiñ yani.

Lôkmañgiñ tem imbitak emben yam

¹⁸ Avanôn, Wapômbêñ tem injik anêñ lôkmañgiñ thô ek namô kapô. Ba intu yalenñhabi nena malaiñ lo-maloma takatu ba lêk hapôm alalô, êñ ma nôñ oyañ lôkthô. ¹⁹ Nômkaña sapên atu ba Wapômbêñ hapesañ ma êvsoñ ba eyabiñ ek nêgê waklavôn atu ba tem yani injik anêñ avômena thô. ²⁰⁻²¹ *Ek malê nena nômkama pik sapên lêk êmô mayaliv. Wapômbêñ habuliñ hathak Adam anêñ kambom ba hêv malaiñ hadên nôñ takên. Ma nôñ takên miñ leniñhaviñ aên ami. Nômkaña takatu ba hapesañ lêk epalê ba hatôm êmô koladôn. Ma doñtom wak te tem nêñ nôñ takên vê êñjêk koladôn êñ ba nede yaiñ imbiñ Wapômbêñ anêñ avômena takatu ba êmô anêñ lôkmañgiñ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êv maleniñ.

²² Alalô ayala nena nômkama sapên atu ba Wapômbêñ bôk hapesañ ma lôkthô lêk elañ ba elom even hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³ *Vovañ êñ lêk hapôm alalô haviñ ma miñ nômkama iyom ami. Wapômbêñ bôk hêv Lovak Mathen yôv hatôm nôñ mavi môñ hadên alalô. Ba intu alalôaniñ kapôlôñiñ halañ

* **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3 * **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7 * **8:15:** ‘Aba’ anêñ ôdôn nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nônğô Mak 14:36. * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:20-21:** Stt 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4

ba halom haven ba hayabin wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêj da anêj avômena anôj lôk nê m kupik lukmuk êndêj alalô. ²⁴ Avanôj, Wapômbêj bôk hêv alalô bulubij yôv, ma dojtom miñ alalô ayê balabuñ anêj anôj sapêj hathak malenij ami dena. Ba intu aêv malenij ba ayabin anêj anôj. Avômalô miñ ethak eyabin nô m takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵ Ma aêj iyom ma alalô aêv malenij hathak nô m takatu ba miñ bôk ayê ami dena. Ba intu amô malinjaô ba ayabin.

²⁶ Ma Lovak Matherj hathak hêv alalô sa haviñ. Alalô lokwanj mi ba athôj nena natej mek aisê. Êj ma Lovak Matherj da hêv alalô sa ba hatej mek hatôm kapô halarj iyom ma abô mi. ²⁷ *Ma Wapômbêj atu ba hayala kapôlôjij sapêj halarj ba hayala Lovak Matherj anêj mek êj. Ek malê nena Lovak Matherj hatej mek ek avômalô matherj hatôm Wapômbêj anêj lahaviñ.

*Avômalô takatu ba Wapômbêj
halam tem nêtom Kilisi*

²⁸ *Alalô ayala nena Wapômbêj hathak hawa nô mkama nô mbêj atu ba habitak ba hadum ek nô m mavi imbitak ek avômalô takatu ba lenijhaviñ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêj lahaviñ. ²⁹ *Sêbôk atu ba môj anôj ma Wapômbêj bôk hayala i yôv ba habi bañ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduñ Kilisi. Hadum aêj ek Kilisi imbitak anyô môj ek iviyañ lôk livi nô mbêj atu ba evenj yam. ³⁰ Ma avômalô takatu ba bôk habi bañ hayô hêk i yôv intu halam i haviñ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena jê thêthôj haviñ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôj ma tem nê m deda lôkmanjij êndêj i imbiñ.

*Nômlate miñ hatôm nê m alalô vé
ênjêk Wapômbêj anêj lahaviñ ami*

³¹ *Aêj ba alalô nananj aisê esak nô m takatu ba Wapômbêj hadum? Yani hamiñ haviñ alalô, êj ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôj! ³² Wapômbêj hatak Nakaduñ halôk jê kambom bahenij ba hama hathak alalô sapêj ma miñ havasiñ ami. Aêj ba intu nayala nena tem injik anêj lawapôm sam ba nê m mek lomaloma êyô êmô loj imbiñ ek nê m alalô sa. ³³ *Wapômbêj da bôk habi bañ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enanj alalôaniñ kambom bêj? Mi anôj, Wapômbêj da bôk halam alalô yôv nena thêthôj! ³⁴ Ba intu opalêla tem nenan nena alalô naja kambom anêj vovan? Mi anôj. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loj bô ba lêk hamô Wapômbêj bañ vianôj ba hathak hananj hik lambô lij ek nê m alalô sa.

³⁵ Malê te hatôm êmbôv alalô vé ênjêk Kilisi anêj lahaviñ alalô? Malaiñ lomaloma lôk vovan ma avômalô ethanj alalô lôk bôm bêj lôk amô thavuthij hathak nô mkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biñ, nô m takêj hatôm êmbôv alalô vé e? Mi anôj! ³⁶ Hatôm bôk eto nena, “Yêlô ma anê m avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nô mbêj intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evalonj ek nijik vônô.” *Kapy a Yej 44:22*

³⁷ Ma dojtom malaiñ takêj miñ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviñ alalô, alalô lovak ba ik nô m takêj sapêj seson. ³⁸ Yenanj auk thekthêk nena nômlate miñ hatôm êmbôv alalô vé ênjêk Wapômbêj anêj lahaviñ ami. Mi anôj! Alalô ama mena

amô lôkmala, mena aņela la lôk
ņgôk la, mena nôm takatu ba lêk
hamô mena tem nimbitak embeņ
yam, mena lôklokwaņ la, ³⁹ mena
nôm kama vuliņ lôk nômkama vibiņ,
mena nômlate atu ba Wapômbêņ
hapesaņ tem nê m alalô vê êņjêk
Wapômbêņ anêņ lahaviņ atu ba
halêm anêņ alalôaniņ Anyô Bêņ
Yisu Kilisi e? Mi anôņ!

9

Pol lahiki hathak avômalô Israel

¹ Yahamô haviņ Kilisi ba intu
abô alêla takatu ba tem yanaņ ma
avanôņ iyom. Miņ yahasa u mólô
ami. Mi, yenaņ auk ma Lovak
Mathêņ hik loņ haviņ. ² Wak
nômbêņ intu ma yakapólôņ malaiņ
kambom ba vovaņ bêņ haliņ ya
³ *hathak yenaņ avômalô, thêlô ma
yêlô ôdôņ te iyom. Yalenhaviņ thêlô
nênê mimi biņ ek Wapômbêņ nê m
thêlô bulubiņ. Hê v thêlô bulubiņ,
êņ ma hatôm nê m ya vê êņjêk Kilisi
ba imbi ya êndôk loņ atum ek
nê m thêlô sa. ⁴ *Yahanaņ hathak
avômalô Israel iyom. Wapômbêņ
bôk halam i yô v ek nimbitak anêņ
avômena ma hik anêņ lôkmaņgiņ
thô hadêņ i. Ma havak tabô lôk
habutiņ abô haviņ iniņ limi. Ma
hê v balaba u lo k hadôņ i ek nê nê m
yeņ êndêņ yani. ⁵ Iniņ limi bôbô
ma ñê lôk athêņ bêņ. Ma Kilisi
halêm pik hatôm anyô ba habitak
anêņ iniņ thalaleņ. Yanida ma
Wapômbêņ ma nômkama lôkthô
anêņ alaņ. Nambô anêņ athêņ esak
leņ êtôm wak nômbêņ intu sapêņ.
Avanôņ.

*Wapômbêņ anêņ loņôndê halam
anêņ avômalô*

⁶ Wapômbêņ bôk havak abô
haviņ avômalô Israel. Ma lêk Israel
bêņ anôņ êdô Kilisi, ma doņtom
Wapômbêņ anêņ abô miņ hê v
yak ami. Ek malê nena avômalô

takatu ba ibitak anêņ Israel, vi atu
ba Wapômbêņ halam iyom intu
Israel anôņ ma vi ma mi. ⁷ Ma
aêņ iyom ma limi lukmuk takatu
ba ibitak anêņ Ablaham ma miņ
Ablaham nali sapêņ ami. Mi, vi
atu ba ibutiņ abô hathak iyom
intu nali anôņ ma vi atu ba mi ma
mi. Hatôm Wapômbêņ bôk hanaņ
hadêņ Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi luk-
muk tem nimbitak.” *Môņ*

Anôņ 21:12

⁸ *Abô êņ anêņ ôdôņ nena avômena
takatu ba Wapômbêņ habutiņ abô
hathak iyom intu ba Wapômbêņ
anêņ nali. Ma avômena takatu ba
Ablaham habi vê, thêlô ma miņ
Ablaham nali anôņ ami. ⁹ Abô êņ
ma hatôm abô atu ba bôk ibutiņ ba
hanaņ,

“Sondabêņ yaņ endake yahale
halêm hathak loņbô ma Sala
tem embathu okna te.” *Môņ*
Anôņ 18:10,14

¹⁰ Okna êņ ma bumalô Aisak.
Vê m hawa Lebeka ba havathu
amena lopopek. ¹¹⁻¹² Amena ju
êņ mi denaņ ma Wapômbêņ hanaņ
hadêņ Lebeka aêntêk,

“Amena yaņ bêņ tem imbitak yaņ
molok anêņ anyô ku.” *Môņ*
Anôņ 25:23

Odaņô! Amena ju êņ mi denaņ
ba miņ idum kambom lo mavi la
ami. Ma doņtom abô êņ habitak
môņ ba hik thô nena Wapômbêņ
hathak habi baņ hayôhêk avômalô
hatôm yanida anêņ auk atu ba bôk
lahabi. Ma miņ hathak iniņ ku ami.
Mi, halam i hathak yanida anêņ
lahaviņ. ¹³ Hatôm bôk eto nena,
“Yalenhaviņ Jekop, ma yahadô yaņ
bêņ Isau”. *Mal 1:2-3*

¹⁴ Aêņ ba nanaņ aisê? Wapômbêņ
hadum aêņ ma miņ thêthôņ ami e?
Mi anôņ! ¹⁵ Yani bôk hanaņ hadêņ
Mose nena,

* 9:3: Kis 32:32

* 9:4: Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5

* 9:8: Gal 4:23

“Yakapôlôh hik ya hathak anyôla, êh ma tem yanêm yakapôlôh ek ôpêh.

Ma yalenhaviñ yanêm anyôla sa, êh ma tem yanêm ôpêh sa.” *Etak Ijip 33:19*

16* Aêh ba intu Wapômbêh habi ban hayôhêk avômalô hathak yanida anêh lahiki. Ma miñ hathak iniñ ku lôk leñihaviñ ami. 17 Hatôm bôk eto Wapômbêh anêh abô hadêh Pelo aëntêk,

“Yahatak o hatôm kiñ ek yangik yenañ lôklokwan thô esak o ek avômalô pik sapêh neyala yenañ athêh.” *Etak Ijip 9:16*

18 Ba intu Wapômbêh lahaviñ nêm kapô ek anyôla, êh ma hêv kapô ek ôpêh. Ma lahaviñ indum avômalô vi leñôndôh kôtôh, êh ma hadum thêlô leñôndôh kôtôh.

19 Mólô te tem endanô abô êh ba enañ, “Aisé ka Wapômbêh hanañ avômalô leñôndôh kôtôh iniñ kambom bêh? Thêlô miñ hatôm netak Wapômbêh anêh lahaviñ ba nesopa iniñ leñihaviñ ami, aêh e?” 20* Ma donjom o anyô alê ba hôwê Wapômbêh anêh abô viyan? Hatôm nôm atu ba epesañ, enañ êndêh ôpatu ba hapesañ yani nena, “Hopesañ ya aêh eka?” 21* Ôpatu ba hapesañ uñ hatôm enja pik tôktôk ba epesañ uñ ek indum ku mavi-mavi esak lôk epesañ uñ ek indum ku oyan esak imbiñ e?

22 Ma aêh iyom ma Wapômbêh da hatôm esopa anêh lahaviñ ba injik anêh lôklinyak lôk lamanin thô ba imbuliñ nê takatu ba bôk epesañ i yôv ek neja vovan. Ma donjom mi, havalon kapô lon ba miñ habuliñ nê takêh kethen ami. 23 Yani hadum aêh ek injik anêh lôkmanjiñ anôh thô êndêh avômalô ôdôh yan atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesañ i yôv ek nêm anêh lôkmanjiñ êndêh i.

24 Avômalô takêh ma alalô takatu ba Wapômbêh bôk halam yôv, avômalô Israeël lôk avômalô lon buyan haviñ.

25 Hathak avômalô lon buyan ma Wapômbêh bôk hanañ hadêh Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miñ yenañ ami ma tem yandam i nena ‘yenañ avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miñ yalenhaviñ i ami ma tem yandam i nena ‘avômalô takatu ba yalenhaviñ videdaun.’” *Hosea 2:23*

26 Lôk hanañ nena,

“Lon atu ba bôk yahanañ hadêh thêlô nena, ‘Mólô ma miñ yenañ avômalô ami’,

lon êh ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêh Lôkmala anêh nali.’” *Hosea 1:10*

27 Ma hathak avômalô Israeël ma plopet Aisaia bôk halañ nena,

“Avômalô Israeël ma hatôm thathe ñgwêk dan,

ma donjom Anyô Bêh tem nêm auviñna iyom bulubiñ.

28 Ek malê nena Anyô Bêh tem esopa anêh indum abô esak avômalô pik sapêh ba injik dan siñ kethen oyan.” *Aisaia 10:22-23*

29 Abô êh ma hatôm abô yan atu ba Aisaia bôk hato nena,

“Anyô Bêh Lôklokwan Lôkthô Anêh Ôdôh miñ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êh ma alalô lôkthô tem nam-bitak vonjgovan oyan êtôm Sodom lo Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Israeël miñ esopa lonôndê êhvaviñ ami

30 Aêh ba alalô nanañ aisê? Avômalô lon buyan miñ idum ek nimbitak thêthôh ami, ma donjom ibitak thêthôh hathak iniñ êhvaviñ.

31 Ma avômalô Israeël esopa balabuñ ek nimbitak thêthôh, ma donjom

miñ ibitak thêthônj ami. ³² Eka? Thêlô esonj nena tem nimbatak thêthônj esakinij ku esopa balabunj ma miñ hathak inij êvhavij ami. Thêlô evak valu vuviyathij atu silili ba habi i pônjêj. ³³ Hatôm bôk eto nena,

“Odañô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô liliñ ba imbi i pônjêj lôk valu bêj te ek nembak silili ba nênem yak.

Ma avômalô takatu ba êvhavij yani tem miñ nênem mama êndêj i ami.” *Aisaia 8:14; 28:16*

10

Israël miñ eyala Wapômbêj anêj lojôndê ek nimbatak thêthônj ami

¹ Aiyaj thêlô, yakapôlônj lahavij yenañ avômalô Israël nêpôm Wapômbêj anêj bulubij ba intu yahatej mek ek thêlô. ² Yahanaj avanônj nena thêlô ethak lôklokwanj ek nesopa Wapômbêj, ma donjom miñ eyala lojôndê êj katô ami. ³ Thêlô miñ eyala lojôndê atu ba Wapômbêj bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthônj ami. Mi, esopa thêlôda inij lojôndê ek nimbatak thêthônj. Ba intu miñ êwê Wapômbêj anêj lahavij êj vibij ami. ⁴ Kilisi ma balabunj anêj danj ba intu avômalô takatu ba êvhavij yani ibitak thêthônj hêk Wapômbêj ma.

⁵ Mose bôk hato abô hathak lojôndê balabunj atu ba avômalô nesopa ek nimbatak thêthônj ma aêntêk,

“Nê takatu ba esopa abô balabunj dedaunj mavi ma miñ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*

⁶ Ma donjom lojôndê atu ba avômalô nimbatak thêthônj esak nênemimbij ma miñ malaiñ hatôm lojôndê nesopa abô balabunj ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miñ nosonj nena unim ku bêj hêk ek nosak lej ba unu ami.” *Lo 30:12*

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êj. ⁷ Ma hatôm bôk eto nena,

“Môlô miñ nosonj nena unim ku bêj hêk ek unu loj nama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêj bôk hik yani lij yôv hêk loj nama ba intu notak auk êj.

⁸ Lojôndê nanêmimbij miñ hanaj hathak nandum ku takêj ami. Mi, hanaj nena,

“Wapômbêj anêj abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.” *Lo 30:14*

Abô nênemimbij êntêk intu yêlô athak anañ hadêj môlô. ⁹ Aêntêk nena honaj bêj hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêj” lôk hôêvhavij hêk kapôlôm nena Wapômbêj hik yani lij hêk nama, êj ma Wapômbêj tem nêm o bulubij. ¹⁰ Ek malê nena hêk kapôlônij ma avômalô ethak êvhavij ba Wapômbêj halam i nena nê thêthônj. Ma hale venjibôlêk ma avômalô ethak enaj inij êvhavij bêj ba Wapômbêj hêv i bulubij.

¹¹ Hatôm Wapômbêj anêj kapya bôk hanaj nena,

“Opalêla takatu ba êvhavij yani ma tem miñ nênem mama êndêj i ami.” *Aisaia 28:16*

¹² *Anyô Bêj donjom êj iyom intu avômalô pik sapêj inij Anyô Bêj. Ba intu abô êj hanaj hathak avômalô sapêj, avômalô Israël lôk avômalô loj buyanj havij. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêj wapôm anônj hadêj i.

¹³ *Hatôm bôk eto nena, “Lôkthô atu ba elam Anyô Bêj anêj athêj ma tem neja bulubij.” *Joel 2:32*

¹⁴⁻¹⁵ Avômalô takatu ba miñ êvhavij Anyô Bêj ami ma tem nendam yani aisê? Môj ma nanêm

* **10:12:** Ap 15:9 * **10:13:** Jol 2:32

anyô ek enañ Abô Mavi êñ bêñ. Ma hanañ bêñ ba elañô, êñ ma tem nêñemimbiñ ba nendam yani ek nêñ thêlô bulubiñ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elañô Abô Mavi, thêlô êbôi hathak nê takatu ba ewa abô êñ ba êyô enañ.” *Aisaia 52:7*

¹⁶⁻¹⁷ Aêñ ba avômalô ethak elañô abô hathak Kilisi vêm ka êvhaviñ Abô Mavi takatu ba elañô. Ma donjom avômalô Israel naju iyom ewa Abô Mavi êñ thô. Hatôm bôk Aisaia hanañ,

“Anyô Bêñ, opalê hêvhaviñ abô takatu ba yêlô anañ hadêñ i? Mi la.” *Aisaia 53:1*

¹⁸ Ma malê te hapôm Israel ba thêlô bêñ anôñ miñ êvhaviñ ami? Thêlô miñ elañô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elañô yôv. Hatôm bôk eto nena,

“Abô êñ bôk havenj mayaliv ba hi hayô pik anêñ danj.” *Kapya Yey 19:4*

¹⁹⁻²¹ Avanôñ, Israel elañô, ma donjom êthôñ anêñ ôdôñ paliñ e? Mi, thêlô bôk elañô ba eyala yôv ma donjom miñ êvhaviñ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hatô hathak Israel nena,

“Wak nômbêñ intu ma yahalek yabahanj hadêñ môlô, ma donjom môlô ma nê auk thekthekek lôk lemimôndôñ kôtôñ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêñ hanañ ba Mose hatô aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêñ avômalô athêñ mi lôk auk mi ek yandum môlô Israel malenijkilik lôk lenijñanja.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miñ hakô ami ma hanañ auk êñ bêñ nena,

“Avômalô takatu ba miñ êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba miñ enañ hik ya liñ ami ma

tem yangik ya thô êndêñ i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêñ miñ havôliñ dôñ ek Israel ami

¹*Aêñ ba intu yahanañ hik môlô liñ nena Wapômbêñ hapôlik ek anêñ avômalô Israel e? Milôk. Yada ma anyô Israel te ma Ablaham anêñ lim ba yahabitak anêñ Benjamin anêñ ôdôñ ba intu oyala nena Wapômbêñ miñ hapôlik ek Israel ami. ²Sêbôk atu ba môñ anôñ ma Wapômbêñ bôk lahaviñ thêlô yôv ba intu miñ hapôlik hathak anêñ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêñ anêñ kapya bu atu ba hanañ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israel ba hanañ hadêñ Wapômbêñ nena,

³ “Anyô Bêñ, thêlô ik anêm plopet pôpônô lôk ik anêm loñ êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denañ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiñ.” *I Kij 19:10,14*

⁴Ma donjom Wapômbêñ hanañ aisê hadêñ Elia? Hanañ,

“Yahavalonj avômalô Israel hatôm 7,000 takatu ba miñ êv yey hadêñ Ngôk Baal ami loñ hatôm yada yenanj. Ma miñ o iyom ami.” *I Kij 19:18*

⁵Ma lêk aêñ iyom, Wapômbêñ hik anêñ wapôm sam ba halam avômalô Israel auviñna. ⁶*Yani habi anêñ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miñ hathak iniñ ku ami. Hêv hathak iniñ ku, êñ ma miñ wapôm anôñ ami.

⁷Abô êñ anêñ ôdôñ ma aêntêk. Avômalô Israel idum lôklokwanj ek nimbitak thêthôñ êñjêk Wapômbêñ ma, ma donjom mi. Vi atu ba Wapômbêñ halam iyom intu ibitak thêthôñ. Ma vi dedauj ma hadum thêlôniñ auk thekthekek. ⁸Hatôm Wapômbêñ anêñ kapya hanañ,

avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhok hadêj mólô takatu ba omô anêj mayôhok kapô ba miñ notak ami. Ma otak, ma tem edabêj mólô kisi imbiñ. ²³ Ma avômalô Israe ele i liliñ ba êvhaviñ, êj ma tem Wapômbêj êgêgê i loj esak alokwañ atu esak lojbô. Yani hatôm indum aêj. ²⁴ Ek malê nena Wapômbêj bôk hale mólô vê hêk oliv bomañ ba hagêgê loj hathak oliv yôhok yôv. Alokwañ êj ma miñ unim ami. Ba intu miñ malaiñ ek êgêgê oliv yôhok da anêj thañañ esak lojbô ami.

Wapômbêj lahaviñ injik anêj lahiki thô êndêj avômalô sapêj

²⁵ Aiyañ thêlô, yalenhaviñ mólô noyala abô lôk kup êntêk ek miñ nômbôam ami. Abô lôk kup êj ma aêntêk. Avômalô Israe vi iniñ kapôlôñij lêk thekthek ba tem nêmo aêj endeba avômalô lôj buyañ takatu ba Wapômbêj halam i, nênemimbiñ ba nêyô ek yani am.

²⁶ *Êj ma tem yani nêm Israe sapêj bulubiñ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêj hanañ nena,

“Anyô hêv bulubiñ tem êlêm anêj Saion,

ma tem injik avômalô Israe liliñ ênjêk iniñ kambom.

²⁷ *Êj ma tem yalenjimi tabô atu ba bôk yahavak haviñ i nena tem yanêm iniñ kambom vê.”
Aisaia 59:20-21

²⁸ Avômalô Israe miñ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêj hapôlik hathak i. Nôm êj hêv mólô avômalô loj buyañ sa. Ma donjom Wapômbêj bôk halam thêlô ba havak balabuñ haviñ iniñ limi ba intu lahaviñ thêlô denañ. ²⁹ Ek malê nena Wapômbêj hathak halam avômalô ba hêv mek hadêj i ma tem miñ lapaliñ i ba nêm anêj mek vê esak lojbô ami. ³⁰ Bôk mólô

avômalô loj buyañ lemimôndôj kôtôj hadêj Wapômbêj. Havenyam ma avômalô Israe lenjiñôndôj kôtôj haviñ ba intu Wapômbêj hêv kapô hadêj mólô. ³¹ Ma aêj iyom ma avômalô Israe lêk lenjiñôndôj kôtôj ba Wapômbêj hêv kapô ek mólô. Hadum aêj ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiñ. ³² Wapômbêj hatak avômalô sapêj ek nesopa iniñ lenjiñôndôj kôtôj ek injik anêj lahiki thô êndêj thêlô sapêj.

Nambô Wapômbêj anêj athêj

³³ *Aiyê, yahason kambom hathak Wapômbêj anêj wapôm lôk anêj auk lôk anêj hayala nômkama ma anêj dañ mi!

Opalê hatôm eyala anêj auk atu ba lahabi am? Mi anôj.

Anyô late miñ hatôm eyala anêj lojôndê atu ba hape-sañ ami.

³⁴ *Opalê hatôm eyala Wapômbêj anêj tabilôk? Mi.

Ma opalê hatôm nêm auk êndêj yani? Mi anôj. *Aisaia 40:13*

³⁵ Ma opalê hatôm nêm nômlate êndêj yani ek êwê viyañ. Milôk!
Jop 41:11

³⁶ *Nômkama lôkthô halêm anêj yani ba imiñ hathak anêj lôklokwañ lôk êmô ek nêmbô yani.

Nanêm athêj lôkmanjiñ êndêj yani êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj biñ.

12

Nanêm i êtôm da êndêj Wapômbêj

¹ *Aêj ba, aiyañ thêlô, Wapômbêj lahiki lôbôlôj hathak alalô. Ba intu yahason mólô lokwañ nena nônêm am vidoj êndêj yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loj êbôk da. Da êj ma lôkmala lôk mathen ba hêv lamavi hadêj Wapômbêj.

* 11:26: Ais 59:20-21

* 11:27: Ais 27:9; Jer 31:33-34

* 11:33: Ais 55:8-9

* 11:34: 1Ko

2:16

* 11:36: 1Ko 8:6

* 12:1: Lom 6:11,13; 1Pi 2:5

Êḡ ma hatôm ôêv yeḡ anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ. ² Ba nônêm loḡ ênjêk kapôlômim ek Wapômbêḡ epesaḡ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yaḡda. Ma miḡ nosopa avômalô pik veḡḡḡwam ami. Êḡ ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbêḡ lahaviḡ. Lahaviḡ êḡ ma mavi lôk mabuḡ anôḡ ba tem indum Wapômbêḡ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô tomtom

³ *Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahananḡ hadêḡ môlô nena lemimimbi am ba nutitiḡ am katô esak êvhaviḡ atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ môlô tomtom. Ma miḡ nosonḡ nena môlô ma ḡê bêḡbêḡ ami. ⁴ *Anyô liḡkupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô ma bêḡ anôḡ. Ma lôbôlôbô takêḡ ethak idum ku lomaloma. ⁵ Ma alalô aêḡ iyom. Alalô ma bêḡ anôḡ ma doḡtom athak doḡtom haviḡ Kilisi ba abitak kupik doḡtom. Ba intu alalô amô hatôm ḡê ôdôḡ te iyom.

⁶ *Ma Wapômbêḡ hik anêḡ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêḡ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô êtôm plopet, êḡ ma yani indum ku êḡ êtôm anêḡ hêvhaviḡ. ⁷ Ma yaḡ hawa auk ek indum ku nêḡ avômalô sa, êḡ ma nêḡ i sa. Ma te hawa auk ek êndôḡ avômalô esak Wapômbêḡ anêḡ abô, ma êndôḡ. ⁸ Ma yaḡ hawa auk ek embatho avômalô vi loḡ, êḡ ma embatho i loḡ. Ma te hawa auk ek nêḡ avômalô sa esak nômkama, êḡ ma nêḡ lôk lavidonḡ. Ma te hawa auk ek eyabiḡ avômalô, êḡ ma eyabiḡ dedaḡḡ mavi. Ma te hawa auk nêḡ

kapô ek avômalô, êḡ ma indum lôk lamavi.

Kobom leḡhaviḡ

⁹ Lemimbiḡ avômalô lôk lemvidonḡ. Ma nôpôlik esak nôm takatu ba kambom ma nobalonḡ nôm takatu ba mavi loḡ. ¹⁰ *Lemimbiḡ avômalô takatu ba êvhaviḡ videdaḡḡ êtôm lemhaviḡ mamuyaḡ. Ma nêḡ athêḡ bêḡ êndêḡ i êmôḡ ek o. ¹¹ Ma nônêm am lôkthô ek nundum Anyô Bêḡ anêḡ ku ma miḡ o vau ami. Ma notak Lovak Matherḡ ek esaḡ êtôm atum êmô môlô kapôlômim. ¹² *Ma nônêm malemim lôk lemimmavi. Ma malaiḡ hapôm o ma ômô malinyaô. Ma oterḡ mek thôthô. ¹³ *Ma avômalô mathêḡ takatu ba êv i sêkêya, êḡ ma nêḡ i sa. Ma avômalô malak yaḡ êlêḡ, onja i thô ba oyabiḡ i mavi.

¹⁴ *Nêḡ mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêḡ o. Nêḡ mek ma miḡ ondanḡ ek Wapômbêḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ i ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba leḡḡḡmavi ma lemmavi imbiḡ i. Ma avômalô takatu ba elanḡ asêḡ malêḡ ma ondanḡ imbiḡ i. ¹⁶ *Nômô malinyaô imbiḡ am. Ma miḡ osoḡ nena o anyô bêḡ ami. Mi, otauviḡ o ba ômô imbiḡ ḡê athêḡ mi. Ma miḡ osoḡ nena o anyô lôkauk bêḡ ami. Mi.

¹⁷ *Anyôla hadum kambom hadêḡ o ma miḡ nuḡḡwik kambom êḡ liliḡ êndêḡ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô malenḡḡ. ¹⁸ Ombatho o loḡ lôklokwanḡ ek ômô labali imbiḡ avômalô sapêḡ. ¹⁹ *Aiyaḡ thêlô, miḡ nôwê kambom viyaḡ ami ma notak êndôk Wapômbêḡ anêḡ lamanḡḡ kapô. Hatôm bôk eto nena,

* 12:3: 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * 12:4: 1Ko 12:12,27 * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

* 12:10: 1Pi 1:22 * 12:12: 1Te 5:16-18 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mat 5:44; 1Ko 4:12

* 12:16: Snd 3:7 * 12:17: 1Te 5:15 * 12:19: Mat 5:39

“Ya Anyô Bêṅ yahananṅ nena ku nijik anyô lenṅkadôk liṅ ma yenaṅ ku ba tem yandum.”
Lo 32:35

20 *Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêṅ nôm êndêṅ yani. Ma hathakmuninṅ ma nêṅ ṅaṅ ek inum.

Hudum aêṅ ma tem nêṅ yani mama bêṅ.” *Gutpela*

Sindaun 25:21-22

21 Aêṅ ba undum mavi iyom ek ôṁô kambom lu, ma miṅ otak kambom ek êṁô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibinṅ

1 *Gavman pik sapêṅ ma Wapômbêṅ hatak i ba hêṅ lôklokwanṅ hadêṅ i ek neyabinṅ avômalô. Gavman te miṅ habitak oyaṅ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêṁô thêlô vibinṅ. 2 Aêṅ ba anyôla hadô êṁô gavman vibinṅ, êṅ ma hadô ek êṁô Wapômbêṅ banṅ vibinṅ. Ba intu ôpêṅ tem indum abô ba enja malaiṅ. 3 *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ṅê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miṅ nêṅ vovaṅ êndêṅ o ami, ma embam o iyom. Êṅ ma tem miṅ ôkô ek gavman ami. 4 Gavman ma Wapômbêṅ anêṅ ṅê ku ek nêṅ nêṅ o sa ek ôṁô mavi. Wapômbêṅ hêṅ lôklokwanṅ hadêṅ i ek nêṅ nêṅ anêṅ vovaṅ êndêṅ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miṅ ewa lôklokwanṅ êṅ oyaṅ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êṅ ma ôkô. 5 Aêṅ ba alalô miṅ namô gavman vibinṅ esak akô ek naja vovaṅ iyom ami. Mi, esak nayala êṅjêk kapôlôṅinṅ nena êṅ ma mavi.

6 *Aêṅ ba intu alalô athak êṅ takis. Gavman ma Wapômbêṅ

anêṅ ṅê ku ba ethak idum ininṅ ku thêthôṅ. 7 Ba intu malêla takatu ba enaṅ nena nêṅ ma nêṅ. Elam takis alêla ma nêṅ. Ma anyôla hamô o vulinṅ ma ôṁô yani vibinṅ. Ma opalêla takatu ba ewa athêṅ bêṅ ma nêṅ athêṅ bêṅ êndêṅ i.

Lemimbinṅ avômalô vi

8 *Ôwê anêṅ malêla takatu ba viyaṅ hêk denaṅ. Ma undum ku esak viyaṅ doṅtom atu hêk nena lemimbinṅ avômalô. Hudum aêṅ ma hatôm abô balabuṅ lôkthô hik anôṅ hamiṅ o. 9 *Abô balabuṅ hanaṅ aêntêk, “Miṅ undum sek imbinṅ anyô yaṅ yanavi ami. Miṅ nuṅgwik anyô vônô ami. Miṅ onja vani ami. Ma miṅ malemkilik esak anyô vi ininṅ nômkama ami.” Ma hanaṅ abô balabuṅ vi haviṅ. Balabuṅ nômbêṅ êṅ hamô balabuṅ ali êntêk kapô nena, “Lemimbinṅ anyô yaṅ êtôm lemhaviṅ oda.” 10 *Alalô leninṅhaviṅ avômalô vi ma tem miṅ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leninṅhaviṅ avômalô vi, êṅ ma hatôm balabuṅ lôkthô hik anôṅ.

Waklavôṅ naja bulubinṅ lêk habobo

11 *Oyala waklavôṅ êntêk ba lêk alalô amô, aêṅ ba nosopa abô takatu ba lêk yahananṅ yôṅ hadêṅ môlô. Sébôk atu ba alalô aêṅhaviṅ môṅ anôṅ ma hamô daim dokte, ma doṅtom waklavôṅ naja bulubinṅ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaṅ ma numbiyô. 12 *Bôlôvôṅ anêṅ daṅ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momaṅinṅ anêṅ ku thô ma noba deda anêṅ nômkama vovak. 13 *Aêṅ ba alalô nasopa waklavôṅ êṅ anêṅ kobom mavi. Ba miṅ nandum nômkama mayaliv lôk anum waiṅ ba nambitak molo ami. Ma miṅ nandum sek walilinṅ lôk nasopa

* 12:20: Mat 5:44 * 13:1: Snd 8:15; Tit 3:1 * 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mat 22:21

* 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8 * 13:9: Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7

* 13:11: Ep 5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12: 1Jon 2:8 * 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18

thethajak ami. Ma natak leñinᵛaᵛa
lôk leñindaᵛ. ¹⁴ *Miñ nundum
kobom takêᵛ ami, ma mi. Omba
Anyô Bêᵛ Yisu Kilisi êtôm anêm
kwêᵛ ma miñ ômbôlêm kambom
anêᵛ loᵛndê ek undum thethajak
lamavi ami.

14

*Miñ ôᵛᵛô môleᵛiyaᵛ ba nonaᵛ
nena ᵛê kambom ami*

¹ *Onja ᵛê takatu ba iniᵛ êᵛhaviᵛ
pulusik thô. Ma hathak auk atu ba
Wapômbêᵛ anêᵛ abô miñ hik thô
halêm yaᵛ ami ma miñ otatale i
esak iniᵛ auk atu ba leñinᵛhabi nena
malê intu mavi lo kambom hêk
Wapômbêᵛ ma ami. ² *Ma anyô
yaᵛ anêᵛ êᵛhaviᵛ ma lôklokwaᵛ
ba hatôm enjaᵛ nôᵛ lomaloma
sapêᵛ. Ma yaᵛ anêᵛ hêᵛhaviᵛ ma
pulusikna ba intu hayaᵛ nôᵛ ku
kapô iyom ma hatip ek alim atu ba
êᵛ hadêᵛ ᵛᵛôk. ³ *Ôpatu ba hayaᵛ
nômkaᵛ sapêᵛ ma miñ enaᵛ nena
ôpatu ba hatip ek nôᵛ doho ma
anyô kambom ami. Ma ôpatu ba
hatak nôᵛ doho ma miñ etatale
ôpatu ba hayaᵛ nôᵛkaᵛ sapêᵛ
ami. Mi, Wapômbêᵛ bôk hawa yaᵛ
yôᵛ. ⁴ *Ma o opalê ba hotatale
anyô yaᵛ anêᵛ anyô ku? Ôpêᵛ da
anêᵛ anyô bêᵛ tem enaᵛ nena ôpêᵛ
hamiᵛ mena hêᵛ yak. Ma Anyô Bêᵛ
da tem embatho ôpêᵛ loᵛ ek imiᵛ.

⁵ *Ma avômalô vi leñinᵛhabi nena
wak doho ma matherᵛ ma doho
ma mi. Ma vi leñinᵛhabi nena
wak lôkthô ma hatôm donᵛtom iyom.
Hathak auk êᵛ ma anyô tomtom
da leñinᵛmibi katô am ka nesopa
iniᵛ êᵛhaviᵛ. ⁶ Avômalô takatu
ba leñinᵛhabi nena wak doho ma
matherᵛ ma ethak idum aêᵛ ek êᵛ
athêᵛ bêᵛ hadêᵛ Anyô Bêᵛ. Ma
vi atu ba ethak eyaᵛ alim ma

êᵛ leñinᵛmavi hadêᵛ Wapômbêᵛ ba
eyaᵛ ek nêᵛnêm athêᵛ bêᵛ êᵛndêᵛ
Anyô Bêᵛ. Ma avômalô takatu
ba itip ek alim ma êᵛ leñinᵛmavi
hadêᵛ Wapômbêᵛ ba eyaᵛ iniᵛ nôᵛ
ek nêᵛnêm athêᵛ bêᵛ êᵛndêᵛ Anyô
Bêᵛ. ⁷ Alalô ᵛê êᵛhaviᵛ miñ adum
nômplate ek alalô da iyom ami. Mi,
nômkaᵛ lôkthô atu ba adum, amô
lôkmalâ mena ama, ma adum ek
Anyô Bêᵛ. ⁸ *Alalô amô lôkmalâ,
ma amô ek nanêm athêᵛ bêᵛ êᵛndêᵛ
Anyô Bêᵛ. Ma ama, ma ama ek
nanêm athêᵛ bêᵛ êᵛndêᵛ Anyô Bêᵛ
aêᵛ iyom. Ba intu alalô amô mena
ama, alalô ma Anyô Bêᵛ da anêᵛ.
⁹ Kilisi bôk hama ba haviᵛyô hathak
loᵛbô ek imbitak ᵛê lôkmalâ lôk ᵛê
ᵛama iniᵛ Anyô Bêᵛ.

¹⁰ *Aêᵛ ba aisê ka môleᵛ otatale
môleᵛiyaᵛ? Ma aisê ka môleᵛ ôᵛyê
môleᵛiyaᵛ ba onaᵛ nena thêlô ma
ᵛê kambom? Wapômbêᵛ tem in-
dum abô ba alalô sapêᵛ tem namiᵛ
yaᵛ ma êᵛndêᵛ wak êᵛ. ¹¹ *Hatôm
bôk eto nena,

“Yada Anyô Bêᵛ, yahamô aêᵛ, ba
yahanᵛ avanôᵛ biᵛ nena
avômalô sapêᵛ tem nedek
veᵛinᵛdôᵛ lêlô
ma nêᵛnêm athêᵛ bêᵛ êᵛndêᵛ ya
Wapômbêᵛ.” *Aisaia 45:23*

¹² Ba intu alalô tomtom tem namiᵛ
Wapômbêᵛ ma ek nandum abô
esak alalôaniᵛ nôᵛ takatu ba
adum.

*Miñ undum mamuyaᵛ nêᵛ yak
ami*

¹³ Wapômbêᵛ tem endanô
avômalô lôkthô iniᵛ abô ba intu
notak auk notatale avômalô êᵛhaviᵛ
vi. Ma lemimimibi katô ek
miñ nundum nômplate ek nosale
lôk numbuliᵛ môleᵛiyaᵛ ami.

¹⁴ *Yahamô haviᵛ Anyô Bêᵛ Yisu
ba yahayala lôk yahêᵛhaviᵛ nena
nôm takatu ba êᵛ hadêᵛ ᵛᵛôk lôk

* 13:14: Ep 5:11 * 14:1: Lom 15:7 * 14:2: Stt 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mat
7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11 * 14:8: Gal 2:20 * 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Plp
2:10-11 * 14:14: Ap 10:15; Tit 1:15

nôm sapêḡ ma mavi hêk Wapômbêḡ ma ek nejaḡ. Ma doḡtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêḡ ma, êḡ ma nôm êḡ lêk lelaik ek ôpêḡ. ¹⁵ *Hoanḡ nômlate atu ba mamuyaḡ hêvhaviḡ nena lelaik ba hôêv malaiḡ hadêḡ yani, êḡ ma miḡ hosopa leḡhaviḡ anêḡ loḡôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêḡ ba intu miḡ undum ek yani nêḡ yak esak nôm atu ba hoanḡ ami. ¹⁶ Aêḡ ba hoyala nena nôm lôkthô ma mavi ek nejaḡ, êḡ ma auk mavi. Ma doḡtom mamuyaḡ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êḡ ma oyabiḡ o ek anêḡ auk mavi êḡ miḡ imbuliḡ yani ba enaḡ abô kambom esak anêḡ auk êḡ ami. ¹⁷ Nôm eyaḡ lo inum, êḡ ma nôm oyaḡ. Nômbêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ma nandum nômkama thêthôḡ lôk namô labali imbiḡ i ma namô lôk leḡḡmavi. Nôm takêḡ halêḡ anêḡ Lovak Matheḡ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêḡ ku takêḡ hêv lamavi hadêḡ Wapômbêḡ ba avômalô ebam yani.

¹⁹ *Aêḡ ba alalô nandum ek namô yôhok imbiḡ i lôk nambatho alalôaniḡ êvhaviḡ loḡ. ²⁰ *Ma miḡ umbuliḡ Wapômbêḡ anêḡ ku esak nôm eyaḡ ami. Nôm lôkthô ma mabuḡ hêk Wapômbêḡ ma, ma doḡtom hoanḡ nômla te atu ba hadum ba anyô yaḡ hêv yak, êḡ ma hudum kambom. ²¹ Aêḡ ba hoanḡ alim mena hunum waiḡ mena hudum nômla yaḡ atu ba hadum mamuyaḡ hêv yak, êḡ ma mavi ek otak.

²² Anêḡ auk hathak nôm takatu ba lêk yahanaḡ, êḡ ma êḡmô imbiḡ oda lôk Wapômbêḡ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniḡ êvhaviḡ lôk kapôlôḡḡḡ labali lêk êḡmô lôk leḡḡmavi. ²³ Ma doḡtom avômalô takatu ba eyaḡ nôm lôk auk ju, êḡ

ma miḡ esopa iniḡ êvhaviḡ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêḡ ma. Malêla takatu ba hudum ma miḡ halêḡ anêḡ hôêvhaviḡ ami, êḡ ma hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nônêḡ môleḡvijaḡ sa

¹ Alalô takatu ba aêvhaviḡ lôklokwaḡ miḡ nasopa alalôaniḡ leḡḡhaviḡ iyom ami. Mi, nanêḡ avômalô takatu ba iniḡ êvhaviḡ pulusikna sa ba naja iniḡ malaiḡ imbiḡ. ² *Ma alalô tomtom leḡḡḡimbi alalôaniḡ iviyaḡ ek nanêḡ i sa ek iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miḡ hasopa yanida anêḡ lahaviḡ ami. Mi, bôk eto nena, “Wapômbêḡ, abôma atu ba enaḡ hathak o ma lêk hapôm ya haviḡ.” *Kapya Yeḡ 69:9*

⁴ *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya ma eto ek êḡndôḡ alalô ek namô maliḡyaô lôk nêḡ alalô thêvô ek alalô nanêḡ maleniḡ ek Wapômbêḡ anêḡ bulubiḡ.

⁵ Wapômbêḡ atu ba hathak havatho môleḡ loḡ ek nôḡmô maliḡyaô lôk hêv môleḡ thêvô ma tem indum ba môleḡ kapôlômim imbitak doḡtom êtôm Yisu Kilisi anêḡ lahaviḡ. ⁶ Ek môleḡ sapêḡ kapôlômim doḡtom lôk auk doḡtom ba nônêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êḡndêḡ Wapômbêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô.

Yisu halêḡ ek nêḡ avômalô Israeḡ lo avômalô loḡ buyaḡ sa

⁷ *Aêḡ ba onja ḡê êvhaviḡ vi thô êtôm môleḡvijaḡ hatôm Kilisi bôk hawa môleḡ thô. Nundum aêḡ ek nêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ êḡndêḡ Wapômbêḡ. ⁸ *Yahanaḡ avanôḡ nena Kilisi habitak hatôm ḡê Israeḡ iniḡ anyô ku ek hik thô

* 14:15: 1Ko 8:11-13 * 14:19: Lom 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13 * 15:2: 1Ko 10:24,33

* 15:4: 2Ti 3:16 * 15:7: Lom 14:1 * 15:8: Mat 15:24 * 15:9: Ap 3:25

na Wapômbêḡ hasopa anêḡ abô takatu ba bôk habutiḡ haviḡ iniḡ limi. ⁹ *Ma Kilisi hadum ku êḡ ek avômalô loḡ buyaḡ hatôm nêḡem athêḡ lôkmanḡiḡ êḡdêḡ Wapômbêḡ hathak anêḡ hêḡ kapô hadêḡ thêlô. Hatôm bôk eto nena,
 “Tem yambam anêḡ athêḡ êḡjêk ḡê loḡ buyaḡ malêḡvôḡ.

Lôk yanêḡ yeḡ êḡdêḡ o.”
Kapya Yeḡ 18:49

¹⁰ Ma buyaḡ hanaḡ nena,
 “Môlô ḡê loḡ buyaḡ, lemimmavi imbiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô.” *Lo 32:43*

¹¹ Ma bute hanaḡ nena,
 “Môlô avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ nômbo Anyô Bêḡ.
 Lôk avômalô pik sapêḡ nônêḡ yeḡ ba nômbo yani.” *Kapya Yeḡ 117:1*

¹² *Ma Aisaia bôk hato abô te aêḡtêk,
 “Jesi anêḡ ôḡdôḡ ma su lukmuk tem ipililip.*

Yani tem imbitak kiḡ ba eyabiḡ avômalô loḡ buyaḡ sapêḡ.

Ma thêlô tem nêḡem maleḡ ek nôm atu ba yani bôk havak abô hathak.” *Aisaia 11:10*

¹³ Môlô ôêḡhaviḡ ma Wapômbêḡ ma nôm mavi lôkthô atu ba ôêḡ maleḡ hathak anêḡ ôḡdôḡ tem êḡmbôlô môlô kapôlômim siḡ esak leḡiḡmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ ma tem indum ek môlô maleḡmim endahaliḡ nôm takatu ba tem Wapômbêḡ nêḡ.

Pol anêḡ ku hawa Abô Mavi hi loḡ buyaḡ

¹⁴ Aiaḡ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomalomama ba unim auk mavi ma bêḡ ba intu hatôm nôḡdôḡ amda.
¹⁵ Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ ya ba hêḡ anêḡ ku hadêḡ ya ba intu yahato abô lôkliḡyak

doho hêk kapya êḡtêk hadêḡ môlô ek lemimimbi esak loḡbô. ¹⁶ *Yani dalam ya ek yambitak êḡtôm Yisu Kilisi anêḡ anyô habôk da ek môlô avômalô loḡ buyaḡ. Ba intu yahananḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô ek yanêḡ môlô êḡtôm da ôḡ mavi êḡdêḡ Wapômbêḡ. Lovak Matherḡ hadum ba da êḡ habitak matherḡ.

¹⁷ Aêḡ ba Yisu Kilisi hadum ku bêḡ hathak ya ek yandum Wapômbêḡ anêḡ ku ba intu hathak ku takêḡ ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miḡ yanaḡ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaḡ esak nôm takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loḡ buyaḡ nêḡemimbiḡ Wapômbêḡ esak nôm takatu ba yahadum lôk yahananḡ. ¹⁹ Ma êyê nôḡmbithi lôk lavôḡiḡ lomalomama takatu ba yahadum hathak Lovak Matherḡ anêḡ lôklokwaḡ. Ba intu ḡê loḡ buyaḡ esopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Aêḡ ba bôk yahananḡ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jerusalem ba hi loḡ sapêḡ aleba hayô ploḡvins Iilikum.

²⁰ *Yahathak yaleḡ hik ya lôklokwaḡ ek yanaḡ Abô Mavi embeḡ loḡ takatu ba miḡ bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loḡ lavôḡ atu ba anyô yaḡ bôk halav halôk yôḡ. ²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba miḡ bôk enaḡ abô hathak yani hadêḡ i ami ma tem nêḡê katô.

Ma avômalô takatu ba miḡ bôk elanô ami ma tem neyala katô anôḡ.” *Aisaia 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

²² *Ku takêḡ hathak havalonḡ ya loḡ bêḡ anôḡ ba intu miḡ yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêḡ lôbôlôḡ ya thôthô ek yasôk yanḡê môlô ma doḡtom mi. Ma yenaḡ ku loḡ

* 15:12: ALK 5:5 * 15:12: Jesi ma Kiḡ Devit anêḡ lambô. * 15:16: Lom 1:5; 11:13

* 15:20: 2Ko 10:15-16 * 15:22: Lom 1:13

êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk.
 24 Yahadam ek yana Spen, êḡ ma yalenḡhabi nena tem yande yanḡgê mólô vêmam ek alalô lenḡḡmavi imbiḡ i. Vêm ma mólô nônêm ya sa esak loḡôndê ek yana Spen.

25 *Ma doḡtom lêk êntêk ma tem yana Jelusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. 26 *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêḡ lôk lenḡḡmavi anôḡ ek nênêm avômalô mathenḡ takatu ba êv i sêkêya êmô Jelusalem sa. 27 *Thêlô lenḡḡmavi ek nênêm da êḡ êndêḡ avômalô Jelusalem ek malê nena avômalô Israeḡ bôk êv nômkama malak lenḡ hadêḡ thêlô ḡê loḡ buyanḡ ba intu viyanḡ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyanḡ esak nômkama pik. 28 Tem yada yanja da êḡ ba yana Jelusalem ek yanêm da êḡ solop êndêḡ i. Vêm ma yana Spen ma tem yanḡgê mólô vêmam ka yana. 29 *Yahayala nena yahathôk ek mólô ba alalô amô, êḡ ma Kilisi tem nêm mek bêḡ anôḡ êndêḡ alalô.

30 *Aiyann thêlô, Wapômbêḡ anêḡ Lovak Mathenḡ hadum ba alalô lenḡḡhaviḡ i. Aêḡ ba yahasonḡ mólô lokwanḡ hathak Yisu Kilisi anêḡ athêḡ nena nônêm lêlê esak mek imbiḡ ya ek Wapômbêḡ nêm ya sa. 31 Mólô notenḡ mek ek Wapômbêḡ eyabiḡ ya mavi ek ḡê Israeḡ takatu ba lenḡḡndôḡ kôtôḡ miḡ nimbuliḡ ya ami. Ma notenḡ mek imbiḡ ek avômalô mathenḡ anêḡ Jelusalem lenḡḡmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. 32 Ek Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ yasôk, êḡ ma tem yasôk ek alalô lenḡḡmavi lôk yambatho mólô loḡ ma mólô nobatho ya loḡ.

33 Wapômbêḡ, labali lôkthô anêḡ alann, êmô imbiḡ mólô. Avanôḡ.

16

Pol hêv anêḡ lamavi hadêḡ avômalô

1 Yahêv abô ek mólô hathak livôḡ Pibi atu ba hathôk ek êḡjê mólô. Yani ma avômalô êvhaviḡ anêḡ Senklia iniḡ avi ku te. 2 Ba noja yani thô esak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ avi ku mathenḡ te. Yani bôk hayabiḡ ya lôk avômalô bêḡ anôḡ hathak anêḡ nômkama. Ba nônêm yani sa esak malainḡ malêla takatu ba hapôm yani.

3 *Nônêm yenanḡ yalenḡmavi êndêḡ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêḡ ku haviḡ ya. 4 Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviḡ lodôḡlodôḡ anêḡ loḡ buyanḡ sapêḡ lenḡḡmavi hathak thai. 5 Ma nônêm yalenḡmavi ni êndêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êv yenḡ halôk thai iniḡ unyak imbiḡ.

Nônêm yalenḡmavi êndêḡ yenanḡ aiyann anôḡ Epainetus. Yani anyô môḡ anêḡ plovins Esia atu ba hêvhaviḡ Kilisi vêm ka vi êvhaviḡ havenḡ yam. 6 Ma nônêm yalenḡmavi êndêḡ Malia. Yani hathak hadum ku bêḡ ek hêv mólô sa. 7 Ma nônêm yalenḡmavi êndêḡ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenanḡ avômalô Israeḡ ba bôk êvhaviḡ Kilisi hamôḡ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôḡ haviḡ i. Thai ma aposel lôk athêḡ bêḡ.

8 Nônêm yalenḡmavi êndêḡ Ampliatu atu ba yalenḡhaviḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ. 9 Nônêm yalenḡmavi êndêḡ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêḡ ku haviḡ alalô. Lôk nônêm yalenḡmavi êndêḡ yenanḡ aiyann Stakis. 10 Nônêm yalenḡmavi êndêḡ Apeles, yani hawa malainḡ lomaloma ma doḡtom haminḡ lôklokwanḡ hathak Kilisi. Ma nônêm yalenḡmavi êndêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô haviḡ Alistobulus. 11 Ma

* 15:25: 1Ko 16:1-4 * 15:26: Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * 15:27: 1Ko 9:11
 * 15:29: Lom 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 * 16:3: Ap 18:2

nônêm yalenmavi êndêḡ Helodion, yani ma yenaḡ avômalô Israeḡ te. Ma nônmêm yalenmavi êndêḡ Anyô Bêḡ anêḡ avômalô sapêḡ atu ba êmô havinḡ Nalsisus.

¹² Nônêm yalenmavi êndêḡ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêḡ anêḡ ku. Nônêm yalenmavi êndêḡ livôḡ Pelsis, yani hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku lôklokwaḡ havinḡ. ¹³ *Ma nônmêm yalenmavi êndêḡ Lupus atu ba Anyô Bêḡ bôk habi baḡ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaḡ wakatik. ¹⁴ Ma nônmêm yalenmavi êndêḡ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhavinḡ takatu ba ethak êmô havinḡ thêlô. ¹⁵ Ma nônmêm yalenmavi êndêḡ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpás lôk avômalô mathenḡ lôkthô atu ba êmô havinḡ thêlô.

¹⁶ *Ma nokam môlôviyaḡ esak kobom yôhôk mathenḡ.

Kilisi anêḡ avômalô êvhavinḡ lodôḡlodôḡ sapêḡ êv ininḡ lenjinmavi hadêḡ môlô.

Noyabinḡ am

¹⁷ *Aiyaḡ thêlô, yahathô môlô loḡ lôklokwaḡ nena noyabinḡ am esak ḡê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô ininḡ abô ma yaḡda ek abô avanôḡ atu ba bôk olaḡô ba ôêvhavinḡ. Ba intu iminḡ môlô loḡ sinḡ hathak ôêvhavinḡ. Aêḡ ba nômô daim ek i. ¹⁸ *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa ininḡ kobom idum ku hathak thêlôda ininḡ lenjinḡhavinḡ ma minḡ idum alalôaniḡ Anyô Bêḡ Kilisi anêḡ ku ami. Enaḡ abô vasinḡ mavi lôk abô lôk thôk ek nesau avômalô takatu ba ininḡ auk volonḡ. ¹⁹ *Avômalô êvhavinḡ lôkthô bôk elanḡ yôv nena môlô ma avômalô

olanḡô abô ba osopa. Ba intu yalenmavi anôḡ hathak môlô. Ma donḡtom yalenḡhavinḡ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuḡ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰ *Ma Wapômbêḡ ma labali anêḡ alaḡ ba kasana ma tem etak Sadaḡ êmô vemimkapô vibinḡ ek nombak pesa.

Anyô Bêḡ Yisu anêḡ wapôm êmô imbinḡ môlô.

Avômalô doho êv ininḡ lenjinmavi hadêḡ avômalô Lom

²¹ *Timoti atu ba hadum ku havinḡ ya hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaḡ avômalô Israeḡ ba êv ininḡ lenjinmavi havinḡ.

²² Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêḡ abô halôk kapya êntêk, yahananḡ yenaḡ yalenmavi hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ hadêḡ môlô havinḡ.

²³⁻²⁴ *Gaius hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Yani hathak hayabinḡ ya lôk avômalô êvhavinḡ sapêḡ atu ba êlêm êmô anêḡ unyak. Ma Elastus atu ba hayabinḡ malak bêḡ êntêk ininḡ valu lôk yêlôaniḡ aiyaḡ Kwaltus êv ininḡ lenjinmavi hadêḡ môlô havinḡ.*

Nanêm athêḡ bêḡ êndêḡ Wapômbêḡ

²⁵ *Alalô nambô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. Yani hatôm embatho unim ôêvhavinḡ loḡ esak Abô Mavi takatu ba yahananḡ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êḡ intu hik auk loḡ kapô takatu ba bôk havuḡ i bô halêm yaḡ. ²⁶ Plopet bôk eto hathak auk loḡ kapô êḡ ma Wapômbêḡ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ hananḡ ek auk loḡ kapô êḡ lêk halêm

* **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3 * **16:19:** Lom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nê lôk kauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Pol hatô ma hêk denanḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêḡ wapôm êmô imbinḡ môlô. Avanôḡ.
* **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

yaiŋ ek avômalô pik lôkthô hatôm
nênêmimbiŋ ba nesopa. ²⁷ Aêŋ
ba alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ
êndêŋ Wapômbêŋ, yanida iyom
intu Wapômbêŋ lôkauk lôkthô anêŋ
ôdôŋ hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ
esak Yisu Kilisi. Avanôŋ.

Kapya môḅ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môḅ

Pol hato kapya êntêk hadêḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolin. Kolin ma malak bêḅ ba anêḅ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliḅ bêḅ anôḅ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êḅ ma abô loḅ kapô te. Ma anêḅ ôdôḅ nena, ‘Yahadum sek waliliḅ’.

Pol hamô Epesus ma hanaḅ nena avômalô êvhaviḅ anêḅ Kolin ethak esopa kobom kambom takêḅ lôk evaki vose ba intu hato kapya êntêk hadêḅ thêlô. Ma Pol bôk hato kapya te hadêḅ thêlô ba thêlô vi miḅ eyala katô ami ba intu hato kapya êntêk hadêḅ thêlô ek injik anêḅ abô êḅ anêḅ ôdôḅ thô êndêḅ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaḅ hik Pol liḅ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêḅ yani ba intu hato iniḅ kapya êḅ viyaḅ. Ma hato ek embatho iniḅ êvhaviḅ loḅ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêḅ 55 AD la.

Abô môḅ

¹ Ya Pol ma Wapômbêḅ dalam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêḅ aposel hatôm anêḅ lahaviḅ. Yai lôk ² alalôaniḅ aiyaḅ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôḅ takatu ba ôêvhaviḅ Wapômbêḅ anêḅ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matheḅ ma dalam i nena Wapômbêḅ anêḅ avômalô haviḅ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ athêḅ. Yani ma alalôaniḅ Anyô Bêḅ ma thêlôniḅ haviḅ.

³ Wakamik Wapômbêḅ lôk Anyô Bêḅ Yisu Kilisi nênem iniḅ wapôm lôk labali êndêḅ môlô.

Pol hanaḅ lamavi hadêḅ Wapômbêḅ

⁴ Wapômbêḅ hêv anêḅ wapôm hadêḅ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaḅ yalenḅmavi lôbôlôḅ hadêḅ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêḅ abô loḅ lôklokwaḅ hamiḅ môlô ba môlô ôêvhaviḅ ba Wapômbêḅ lêk hanḅgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siḅ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêḅ ba môlô ma avômalô ôpôviḅ alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ waklavôḅ endelêm ek injiki thô ba intu môlô miḅ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani dalam môlô ek numbitak Nakaduḅ Yisu Kilisi, alalôaniḅ Anyô Bêḅ anêḅ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaḅ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loḅ endeba anêḅ daḅ ek miḅ môlônim abô la êḅjêk êndêḅ alalôaniḅ Anyô Bêḅ Yisu Kilisi anêḅ waklavôḅ ami.

Avômalô êvhaviḅ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyaḅ thêlô, Kaloe anêḅ avômalô doho enaḅ hadêḅ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onanḅ nena, “Yêlô ma Pol anêḅ” ma vi enaḅ nena, “Apolo anêḅ” ma vi enaḅ nena, “Sipas anêḅ” ma vi ma “Kilisi anêḅ”. Ba intu aiyaḅ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêḅ athêḅ ma yalenḅ hik ya nena miḅ nombak am vose ami ek nobaloḅ auk lôk kapôlômim donḅtom iyom.

¹³ Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalanaḅsiḅ ek môlô e? Mena môlô uthik ḅaḅ hathak Pol anêḅ athêḅ e? ¹⁴ *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḅ ya-hathik anyôla haviḅ ami ba intu yalenḅmavi anôḅ hadêḅ Wapômbêḅ

* 1:8-9: 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3

* 1:10-12: Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

* 1:14: Ap

18:8; Lom 16:23

* 1:16: 1Ko 16:15

15 ek mólô te miñ hatôm enañ nena yahathik mólô hathak yenañ athêñ ami. 16 *Bôk yahathik Stepanas anêñ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi havinj la. 17 Odañô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi ma miñ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambulinj Kilisi anêñ alovalañsij imbitak êtôm nôm oyañ. Ba intu miñ yahanañ anêñ Abô Mavi êñ ek yandôk thêlô lenjñ êtôm nê lók auk bêñ ethak idum ami.

Nê lók auk bêñ miñ hêv ya sa ami

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loñôndé ñama elañô abô hathak alovalañsij êñ ba eson nena abô molo. Ma doñtom alalô takatu ba Wapômbêñ hêv bulubinj ayala nena nôm êñ ma Wapômbêñ anêñ lóklokwañ. 19 *Hatôm bôk eto nena, “Tem yambulinj nê lók auk bêñ ininj auk ma tem yambak ininj auk takêñ pesa ba imbitak êtôm nôm oyañ.” *Aisaia 29:14*

20 *Ma nê lók auk bêñ lók nê ethak lôm bêñ lók kédôñwaga takatu ba evalonj kapya auk bêñ bôlônj êntêk, thêlô aisê? Wapômbêñ hik thô nena auk bêñ takêñ habitak auk molo. 21 *Wapômbêñ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôñinj. Aêñ ba hawa abô molo ek nêmi vi atu ba êvhavinj bulubinj. 22 Ma avômalô Israeël lenjñhavinj nêgê lavôñinj ek nêñemimbinj. Ma Glik êbôlêm auk lôm bêñ ek nêñemimbinj. 23 *Ma doñtom yêlô anañ bêñ nena Kilisi hama hathak alovalañsij. Auk êñ habulinj avômalô Israeël ba intu êpôlik. Ma nê loñ buyañ elañô nena auk êñ ma auk molo. 24-25 *Wapômbêñ anêñ auk molo

êñ ma auk bêñ ek nê pik ininj auk. Ma Wapômbêñ anêñ pulusik ma lóklokwañ bêñ ek nê pik ininj. Ba intu avômalô Israeël lo Glik ma avômalô loñ buyañ takatu ba Wapômbêñ dalam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêñ anêñ lóklokwañ lók anêñ auk bêñ.

26 *Aiyañ thêlô, mólô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam mólô. Avômalô lókthô miñ êyê mólô bêñ anôñ nena nê lók auk bêñ mena anyô lókmañij mena anyô lók athêñ bêñ te ami. Mi. 27 Wapômbêñ hawa auk molo anêñ pik ek nêmi mama êndêñ nê lók auk bêñ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêmi mama êndêñ nê lóklokwañ. 28 Nê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lók nômi ôvathek lók nômi oyañ lomalomama pik êntêk intu yani dalam ek nêmi auk bôlônj êntêk vê esak, 29 *ek anyô late miñ hatôm êmbômi iminj Wapômbêñ ma ami. 30 *Ma mólô ma Wapômbêñ da hadum ba lêk ômô havinj Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêñ anêñ auk atu ba hêv ek nêmi alalô sa ek nêmi kambom vuli lók hapole alalô vê hêk kambom anêñ ba lêk abitak thêthônj lók mathenj haminj Wapômbêñ ma. 31 Ba intu eto nena, “Opalêla takatu ba êbômi ma nêmbômi esak Wapômbêñ iyom.” *Jelemaia 9:24*

2

Pol hêv auk hadêñ avômalô Kolin

1 Aiyañ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek mólô ma yahanañ Wapômbêñ anêñ abô takatu ba hik thô hadêñ ya ma miñ yahanañ abô mavi mena auk mavi hatôm nê lók auk ininj ami. 2 Mi anôñ. Yahadam ek yanañ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalañsij iyom. 3 *Yahamô havinj mólô

* 1:18: Lom 1:16 * 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * 1:21: Mat 11:25 * 1:23: Lom 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24-25: Kol 2:3; 2Ko 13:4 * 1:26: Mat 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1

ma ya anyô vau lôk bômko ma yahalowaliŋ bêŋ anôŋ. ⁴ *Ma doŋtom Lovak Matherŋ da hik anêŋ lôklokwaŋ tho ba yahanaŋ abô ba miŋ yahanaŋ hatôm nê lôk auk iniŋ abô ek yandôk môlô lemim ami ⁵ ek môlô nônêmbiŋ Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak ma miŋ nê lôk auk iniŋ abô ami.

Lovak Matherŋ hêv auk

⁶⁻⁷ Nê talaŋ elanô yêlôaniŋ abô hatôm auk bêŋ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêŋ havuŋ auk nêmb alalô bulubiŋ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmaŋgiŋ. Ma yêlôaniŋ auk êŋ ma miŋ hatôm nê bêŋbêŋ iniŋ auk bôlôŋ êntêk ami. Thêlô takêŋ tem nêmb yak. ⁸⁻⁹ *Hatôm bôk eto hathak auk êŋ nena,

“Wapômbêŋ bôk hapesaŋ nômkama yôv

ek nêmb ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ yani.

Ma doŋtom maleŋiŋ miŋ êyê nômb takêŋ

lôk leŋôndôŋ miŋ elanô abô takêŋ ami.

Ba intu avômalô êthôŋ nômb takêŋ paliŋ.”

Aisaia 64:4

Nê bêŋbêŋ bôlôŋ êntêk miŋ eyala auk êŋ ami. Bôk neyala ma tem miŋ nijik Anyô Bêŋ Lôkmaŋgiŋ êŋ vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniŋ dahôlôŋiŋ da hayala alalôaniŋ auk. Ma Wapômbêŋ da anêŋ dahô hayala anêŋ aêŋ iyom. Ba intu Lovak Matherŋ hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêŋ anêŋ auk anôŋ biŋ ba lêk hik nômkama lôkthô tho hadêŋ alalô.

¹² Wapômbêŋ hêv anêŋ Lovak Matherŋ êŋ hadêŋ alalô ek nayala anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ alalô. Ma miŋ hêv auk pik ami. ¹³ Auk takêŋ ma Lovak Matherŋ intu hêv hadêŋ yêlô ba anaŋ bêŋ lôk

adôŋ avômalô takatu ba êmô haviŋ Lovak Matherŋ hathak anêŋ auk. Anyôla miŋ hadôŋ yêlô ba anaŋ abô êŋ ami. ¹⁴ Lovak Matherŋ hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêŋ anêŋ auk. Ba opalê atu ba miŋ hawa Lovak Matherŋ ami hasoŋ nena auk êŋ ma auk molo ba intu miŋ hatôm ititiŋ ba eyala auk takatu ba halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêŋ anêŋ auk ba tem êndôŋ yani? Mi.” *Aisaia 40:13*

Ma ôpatu ba hawa Lovak Matherŋ anêŋ auk tem ititiŋ nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba miŋ hayala Anyô Bêŋ anêŋ auk ami tem miŋ ititiniŋ alalô takatu ba awa Lovak Matherŋ anêŋ auk ami. Aêŋ ba alalô ma awa Kilisi da anêŋ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

¹⁻² *Aiyaŋ thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk veŋiŋwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miŋ oarŋ nômb thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêŋ môlô ba miŋ yahanaŋ abô hatôm nê bôk ilumbak yôv iniŋ abô ami. Ba êntêk unum sum denaŋ e?

³ *Môlô othak udum hatôm nê pik ba môlô lemimdaŋ lôk lemimŋaŋa

⁴ *ma ôdôŋ yaŋ enaŋ nena, “Yêlô ma Pol anêŋ” ma vi enaŋ, “Yêlô ma Apolo anêŋ.” Êŋ ma hathak uik unim auk tho nena môlô ma nê pik.

⁵ *Aêŋ ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêŋ anêŋ nê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniŋ ku ba hêv yaianiŋ ba intu môlô bôk ôêvhaiŋ yôv. ⁶ *Yahavatho yaŋvêk ma Apolo hathak hêv ŋaŋ ma Wapômbêŋ da hadum ba yaŋvêk êŋ halumbak.

⁷ Ba ôpatu ba havatho mena hêv

* 2:4: 1Te 1:5 * 2:8-9: Ais 64:4 * 2:15-16: Ais 40:13 * 3:1-2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2

* 3:3: 1Ko 1:10-11 * 3:4: 1Ko 1:12 * 3:5: Ap 18:24 * 3:6: Ap 18:4-11,27-28

ņaj thai luvi ma nôm oyaņ. Ma Wapômbêņ iyom intu ba nôm avanôņ. ⁸ *Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv ņaj, thai idum ku doņtom ba tem neja vuli êtôm ida iniņ ku atu idum.

⁹ *Yai adum Wapômbêņ anêņ ku iyom haviņ i ma mólô ma anêņ unyak lôk anêņ ku kapô. ¹⁰⁻¹¹ *Wapômbêņ hêv wapôm hadêņ ya ba yahabitak anyô lôkmanģiņ ek yandav unyak. Ba yahalav landiņ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vov hayô hamô. Ma miņ anyôla endav landiņ yaņda imbiņ ami. Yisu Kilisi da intu landiņ êņ ba bôk hamiņ yôv. Ba mólô ñê ku tomtom noyabiņ am katô ek nodav Wapômbêņ anêņ unyak êņ. ¹²⁻¹³ *Waklavôņ Idum Abô hayô ma tem injik ñê ku takêņ iniņ ku sapêņ êlêm yaiņ. Ma atum tem esaņ anyô tomtom iniņ ku ek êņjê nena elav unyak êņ mavi mena kambom. Ba intu uik siņ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwanj kapi mena kamuņ kondañ mena sesalik la, ma hêk mólôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniņ ku elav unyak êņ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathañ anêņ ku ma tem miņ enja vuli ami. Ma doņtom bulubiņ hamô ba tem nê m ôpêņ vê êņjêk atum.

Mólôda ma Wapômbêņ anêņ unyak

¹⁶ *Mólô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êņ mena mi? Ma Wapômbêņ anêņ Lovak Matherj hamô mólô kapôlômim. ¹⁷ Mólô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathenj atu ba yanida hamô kapô ba intu loņ êņ ma mathenj! Ma ôpatu ba habuliņ unyak mathenj êņ ma tem Wapômbêņ imbuliņ ôpêņ aêņ iyom.

Miņ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miņ mólô nosau am ami! Mólô lemimhabi nena mólô ma ñê lôkauk bêņ hatôm ñê lôk luvôņiņ bôlôņ êntêk, êņ ma notak. Ma noja alovalañsiņ anêņ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêņ ma hatôm eto nena, “Yani havalonj ñê lôk auk bêņ hathak thêlôda iniņ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yaņ hanaņ nena, “Anyô Bêņ hayala nena ñê lôk auk bêņ iniņ auk ma anôņ mi.” *Kapya Yerj 94:11*

²¹ Aêņ ba miņ nobam anyô te êmôņ ek vi ami. Thêlô sapêņ ma ñê ku ek nê nê m mólô sa iyom. ²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ņama ma lêk lo embenj yam ma nômkama lôk avômalô ma nôm takêņ ma mólônim iyom. ²³ Ma mólô ma Kilisi anêņ ma Kilisi ma Wapômbêņ anêņ.

4

Kilisi anêņ aposel

¹ Aêņ ba avômalô sapêņ nêģê yêlô nena Yisu Kilisi anêņ ñê ku oyaņ iyom ek ayabiņ Wapômbêņ anêņ abô loņ kapô atu ba hik thô hadêņ anêņ avômalô. ² *Aêņ ba intu nayabiņ ku êņ mavi êtôm anyô hamôņ ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlôņ miņ hanaņ ya bêņ nena yahadam Wapômbêņ anêņ ku tombeņ ami. Aêņ ba mólô otha ya mena owa ya hi loņ idum abô êņ ma nôm oyaņ. Ma yenaņ auk miņ hatôm ami. Aêņ ba miņ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêņ da intu tem ititiniņ ya. ⁵ *Waklavôņ Anyô Bêņ endelêm ma tem imbi anêņ deda êyô êņjêk nômkama takatu ba havuņi hêk loņ momañiniņ kapô ba injik avômalô iniņ auk takatu

* **3:8:** Mat 16:27 * **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:12-13:** 1Ko 4:5

* **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **4:2:** Luk 12:42 * **4:5:** 1Ko 3:8

ba hêk kapôlôñij thô. Ma wak êñ ma tomtom tem neja iniñ lenijmavi êñjêk Wapômbênj. Aênj ba miñ nosa avômalô vi iniñ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

6 *Aiyan thêlô, bôk yahanaj hathak yai lôk Apolo ek nêm môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabunj atu ba eto,” nena miñ nobam anyôla êmôñ ek vi ami. 7 *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bênj? Môlôda unim lôklokwanj ba owa auk e? Mi! Wapôm takênj intu hêv hadênj môlô. Ma aisê ka obam amda?

8 Môlô lêk ubitak ôyô unjlov yôv e? Ma môlô lêk nê lôkmanjij e? Mena môlô lêk hatôm kinj e? Kikak-nena! Alalô nê lôk iviyanj ba lêk môlô ubitak kinj ma tem yêlô aênj iyom! 9 Nôñgô! Wapômbênj hatak yêlô aposel hatôm nê oyanj ba aminj piklêvônj ma avômalô lôk anjela ititij yêlô hatôm nê kambom takatu ba enanj nena, “Unjgwik thêlô vônô.” 10 Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô nê lôk auk bênj hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma môlô nê lôklinjak e? Môlô nê lôk athênj bênj ma yêlô nê athênj mi e? 11 *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmunij ma ik nômkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôanij malak namô mi. 12 *Ma adum ku hathak bahenij aleba yêlô lêk vau. Enanj ek nimbulinj yêlô, êñ ma yêlô êv lenijmavi iyom. Ilti yêlô ba êv vovanj, êñ ma yêlô aminj lenjvidonj. 13 Enanj abômapopak hathak yêlô ma yêlô ananj viyanj lôk labali mavi. Wak nômbênj intu sapênj ma yêlô hatôm matinjyak pik lôk nôm ôvpalê.

Pol lahaviñ avômalô Kolin ne-sopayani

* 4:6: Lom 12:3 * 4:7: Lom 12:6 * 4:11: 2Ko 11:23-27 * 4:12: Mat 5:44; 2Te 3:8
* 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp
18:7-8; Lo 22:30 * 5:3: Kol 2:5

14 Môlô ma yenanj avômena takatu ba yalenjhaviñ ba intu yahadônj môlô. Ma miñ yahato nôm takêntêk ek indum môlô mama ami. 15 *Nê êvhaviñ bênj anônj ethak eyabiñ môlô, ma donjom lemambô donjom iyom. Yada bôk yahananj Wapômbênj anênj Abô Mavi hadênj môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô ubitak Yisu Kilisi anênj avômalô. 16 *Aênj ba yalenj hik ya nena nosopa yavenjgwan. 17 *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêm môlô sa. Yani ma anyô ku anônj lôk yenanj okna atu ba hasopa Anyô Bênj ba yalenjhaviñ yani. Ma tem injik môlônim auk lij esak yenanj bôk lo lonj atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadônj avômalô êvhaviñ takatu ba êmô luvuluvu hathak. 18 Môlô doho osoñ nena tem miñ yasôk esak lonjô ami ba intu môlô lemimôndônj kôtônj. 19-20 *Nodañô katô! Wapômbênj anênj avômalô miñ enanj hathak abô oyanj ami. Mi. Lovak Mathenj hêv lôklinjak ba idum Wapômbênj anênj lahaviñ. Anyô Bênj lahaviñ ma tem yasôk kethenj ek yangê nena avômalô takênj bôk ewa lôklokwanj êñ mena mi e? 21 Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali môlô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yananj abô labalina?

5

Nutij nê sek êndôk kamunj

1 *Yahalañô nena môlô avômalô ôêvhaviñ te hadum sek haviñ lambô yanavi lukmuk lôbôlônj. Ma donjom nê daluk miñ ethak idum aênj ami. 2 Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutij ôpênj êndôk kamunj! 3 *Ya miñ yahamô haviñ môlô ami. Mi. Ma donjom yakapôlônj hamô haviñ môlô hatôm lêk yahamô haviñ môlô. Ma lêk

yahanarj ôpatu ba bôk hadum kambom êj bêj yôv hathak Yisu Kilisi anêj athêj. ⁴ Aêj ba othak donjom, êj ma yakapôlôj lêk hamô havinj môlô. Ma alalôaniñ Anyô Bêj Yisu anêj lôklijyak lêk hamô havinj. ⁵ *Ba nônêm ôpêj êndêj Ngôk Bêj ek imbulinj ôpêj anêj auk ek Anyô Bêj anêj Waklavôj Nindum Abô ma tem yani enja bulubinj.

⁶ *Môlô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêj anôj kapô ba isinj bêj ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Israeël ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leñjhabî Waklavôj Hale ba Hi. Ma alalôaniñ boksipsip nakaduñ Waklavôj Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêj ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israeël ethak ibi yis bô hi ek leñjhabî Waklavôj Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô leñjimbi Waklavôj Hale ba Hi wak nômbêj intu sapêj ma nam-bitak êtôm polom atu ba anêj yis mi. Polom êj ma nôm anôj ba anêj lelaik mi. Ma yis bô atu êj ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêj ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bôk yahato yenañ kapyâ hadêj môlô ek miñ nômô imbiñ jê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰ Ma donjom miñ yahanarj hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo jê esau avômalô ba ewa ininj nômkama vani lôk jê palonj ma jê esopa ngôk ami. Mi. Jê takêj ma êmô pik havinj alalô ba natak i aisê? ¹¹ *Yenañ abô anêj ôdôj ma aêntêk. Ôpatu ba hanarj nena, “Yahêvhavinj Wapômbêj” ma donjom hadum sek lomaloma mena hadum palonj mena hêv yerj hadêj ngôk mena hanarj abôma mena hanum wainj ba molo mena

hawa vani. Anyô anêj aêj miñ nonjwanj nôm lo ômô imbiñ yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa jê takatu ba êmô avômalô êvhavinj kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êj ma miñ bôk êv hadêj alalô ami. ¹³ *Aêj ba Wapômbêj tem indum abô ek jê daluk. Ba intu jê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vê ênjêk môlô.” *Lo 17:7*

6

Kobom nepesarj malainj

¹ Aisê ka môlô doho lemimmaninj hathak môlô doho ma othak u jê daluk ininj lonj idum abô? Yahasonj kambom hathak môlô uik kobom êj liliñ! ² *Môlô oyala nena Waklavôj Idum Abô ma jê mathenj tem nedañ jê daluk ininj abô. Môlô jê auk pulusik ba miñ hatôm nopesarj malainj pik lomaloma ami e? ³ Nodañô! Tem alalô nadañô anjela ininj idum abô. Aêj ba malainj pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesarj. ⁴⁻⁶ Môlô te miñ anyô lôk auk bêj hatôm epesarj abô imbiñ avômalô êvhavinj vi ami e? Ma jê êvhavinj yanj lamaninj hathak yanj ma môlô olam jê daluk ek nepesarj abô êj eka? Jê daluk elanjô ma môlô miñ mama ami e? Aêj ba môlônim malainj lomaloma hamô ma môlônim anyô bêj la miñ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhavinj takatu ba athêj mi ek nedañô abô êj. Ma miñ nodam jê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êj ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habulinj o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸ Ma donjom môlôda intu udum tombeñ êj ba osau môlôvianj ba ubulinj i hamô jê daluk ininj lonj idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmo imbiñ Wapômbêj

* 5:5: 1Ti 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3 * 5:11: 2Te 3:6; Tit 3:10 * 5:13: Lo 13:5; 17:7 * 6:2: ALK 20:4 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15

êmô loṅ atu ba yani hayabiṅ, e? Mi anôṅ. Noyabiṅ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yeṅ hadêṅ ṅgôk ma idum sek haviṅ anyô yaṅ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma¹⁰ vani lo palonṅ ma inum waiṅ ba elo molo lôk enaṅ abôma ma esau avômalô ba ewa iniṅ nôm kama vani. Nê takêṅ miṅ hatôm nêmo Wapômbêṅ anêṅ loṅ lôkliṅyak ami. ¹¹ *Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêṅ haviṅ. Ma doṅtom Wapômbêṅ hathik môlô ba ubitak mathenṅ lôk thêthôṅ hathak Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ athêṅ lôk alalôaniṅ Wapômbêṅ anêṅ Lovak Mathenṅ.

Alalôaniṅ leṅviṅkupik ma Lovak Mathenṅ anêṅ unyak

¹² *Môlô onaṅ nena, “Balabuṅ te miṅ havalonṅ ya loṅ ami. Ba malêla takatu ba yalenṅhaviṅ yandum ma ya hatôm.” Ma doṅtom ya Pol yahananṅ nena auk takêṅ tem miṅ nêma ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiṅ ya. ¹³ *Môlô onaṅ nena, “Nôm eyaṅ hêv leṅsoam sa ma leṅsoam hêv nôma eyaṅ sa. Ma thai luvi ma nôma pik iyom ba Wapômbêṅ tem nêma vê.” Ma môlô osoṅ nena sek waliliṅ ma nôma oyaṅ hatôm nôma eyaṅ lôk leṅsoam e? Ma yahananṅ nena kupik ma Anyô Bêṅ anêṅ ek indum anêṅ ku. Aêṅ ba kupik lôk sek miṅ ethak doṅtom ami. ¹⁴ *Wapômbêṅ da anêṅ lôkliṅyak hik Anyô Bêṅ liṅ ba tem injik alalô liṅ aêṅ iyom. ¹⁵⁻¹⁷ *Môlônim lemvimkupik sapêṅ ma hatôm Kilisi da anêṅ liṅkupik bute. Môlô ôthôṅ auk êṅ e? Ma ôpatu ba hathak doṅtom haviṅ Anyô Bêṅ thai iniṅ dahôlôṅiṅ habitak doṅtom. Ma Wapômbêṅ anêṅ abô bute hananṅ nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik doṅtom.” *Môṅ Anôṅ 2:24*
Aêṅ ba anyô te hathak doṅtom haviṅ avi sek te, êṅ ma thai lêk ibitak kupik doṅtom. Ma naja Kilisi anêṅ liṅkupik bute ba nanêma êndêṅ avi sek e? Mi anôṅ!

¹⁸ Nôsôv ek sek waliliṅ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiṅ. Ma opalê atu ba hadum sek waliliṅ êṅ ma yanida habuliṅ anêṅ liṅkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰ *Môlô lemvimkupik ma Lovak Mathenṅ anêṅ unyak mathenṅ atu ba hamô kapô ba Wapômbêṅ da hêv hadêṅ alalô. Avanôṅ e? Ma hêv alalô vuli ba miṅ o anyô bêṅ ek oyabiṅ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêṅ esak lemvimkupik.

7

Abô hathak ewa i

¹ Yahato môlônim abô viyaṅ nena mavi ek nômo daluk ma miṅ noja avi ami. ² Ma doṅtom avômalô ethak idum sek waliliṅ. Aêṅ ba mavi ek ṅê ewa i, anyô êṅjêk imbiṅ yanavi ma avi êṅjêk imbiṅ yamalô. ³ Ma anyô lahaviṅ êṅjêk imbiṅ yanavi êṅ ma yanavi miṅ embasiṅ i ami. Ma yanavi lahaviṅ êṅjêk imbiṅ yamalô ma yamalô indum aêṅ iyom ek malê nena ṅê lôk vêṅi iniṅ viyaṅ hêk. ⁴ Avi miṅ hayabiṅ yanida liṅkupik ami. Mi. Anyô hayabiṅ. Ma anyô miṅ hayabiṅ yanida liṅkupik ami. Mi. Avi hayabiṅ. ⁵ Ba intu ovasiṅ am, êṅ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteṅ mek ma miṅ bônôṅ ami. Enaṅ êndêṅ yanavi. Ma avi hadum ek eteṅ mek ma miṅ bônôṅ ami. Enaṅ bêṅ êndêṅ yamalô ba thai nêndôk am. Êṅ ma netak iniṅ êk haviṅ i êtôm wak vithê. Ma mek anêṅ daṅ ma nêjêk esak loṅbô ek Sadanṅ miṅ hatôm

* **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30 * **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

enja iniñ thethañak ek êndók thai leniñ ami. ⁶ Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanañ ek yanêm mólônim auk sa iyom. ⁷ Yada ma anyô muk ba yalenhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma donjom anyô tomtom da ewa iniñ wapôm lomalama halêm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba nôm takatu ba Wapômbêñ habi sam ma yanña yanña.

⁸ Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmo daluk êtôm ya. ⁹ *Thethañak miñ êmbôk mólô êtôm atum hathañ ami, êñ ma mavi anôñ. Aêñ ba anyô te miñ hatôm ipuki lonñ ami, êñ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanañ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miñ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ ma miñ yenañ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êñ ma epesañ abô imbiñ yamalô ma miñ enja anyô yanñ ami. Ma anyô aêñ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanañ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yanñ miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma donjom lahaviñ êmô imbiñ yani, ma miñ êndô avi êñ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ma donjom lahaviñ êmô imbiñ yani, ma miñ êndô ôpêñ ami. Êntêk ma yenañ auk iyom. Ma miñ Anyô Bêñ anêñ abô balabuñ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miñ hêvhaviñ ami, êñ ma anyô anêñ hêvhaviñ hatôm nêmo avi êñ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuñ hêk Wapômbêñ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miñ hêvhaviñ ami ma aêñ iyom. Ma mi, êñ ma tem Wapômbêñ ênjê nali takêñ nena lelaik. Aêñ ba miñ ôndô

vônim atu ba anêñ hêvhaviñ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miñ hêvhaviñ Wapômbêñ ami ba hadum ek êndô o, êñ ma otak yani ek ni aêñ iyom. Tem miñ undum abô esak nôm êñ ami. Wapômbêñ halam alalô hathak kobom namô malinnyaô imbiñ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêmo yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviñ mena yamalô nêmo yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviñ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêñ lahaviñ alalô namô

¹⁷ Hômo aisê ba Wapômbêñ halam o ma ômô aêñ. Êñ ma hatôm Anyô Bêñ anêñ wapôm atu ba hik sam hadêñ mólô tomtom. Abô balabuñ êntêk ma yahêv hadêñ nê êvhaviñ lodôñlodôñ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk engothe anêñ kupik ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ. Ma miñ nepesañ anêñ kupik esak lonbô ami. Ma ôpatu ba miñ engothe anêñ kupik ami ba Wapômbêñ halam yani ma êmô aêñ iyom. Ma miñ engothe anêñ kupik vê ami. ¹⁹ *Engothe kupik lôk miñ engothe kupik ami, nôm ju êñ ma nôm oyanñ. Ma nôm bêñ ma nesopa Wapômbêñ anêñ abô. ²⁰ Engothe anêmo kupik mena engothe ami mena ewa avi mena miñ ewa avi ami ba Wapômbêñ halam o, ma ômô aêñ. ²¹ Ma o atu ba anêmo alañ hamô ba Wapômbêñ halam o ma miñ lemmalaiñ andô. Ma donjom lonjondê la hêk ek otak anêmo alañ anêñ ku, êñ ma undum aêñ. ²² *Ba nê takatu ba iniñ alañ hamô aleba Anyô Bêñ halam i ma hatôm Anyô Bêñ hapole iniñ yak vê. Ma aêñ iyom nê takatu ba miñ êmô alañ la vibiñ ami aleba Anyô Bêñ halam i ma Kilisi lêk habitak iniñ alañ.

* 7:9: 1Ti 5:14 * 7:10: Mat 5:32 * 7:15: 2:25; Gal 5:6; 6:15 * 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16

Lom 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1 * 7:19: Lom

23 Wapômbêḅḅ bôk hêv mólô vuli hathak vuli bêḅḅ ba miḅḅ anyôla habitak mólônim alaḅḅ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêḅḅ ami. 24 Aiyaḅḅ thêlô, mólô tomtom nômô êtôm aêsêbôk ba Wapômbêḅḅ haḅḅam mólô. Mólô owa am mena miḅḅ owa am ami mena eḅḅgothe kupik mena miḅḅ eḅḅgothe kupik ami lôk ḅḅê iniḅḅ alaḅḅ hamô mena iniḅḅ alaḅḅ mi, nômô aêḅḅ iyom ba nosopa Wapômbêḅḅ.

Pol hêv abô hadêḅḅ avômalô muk

25 Anyô Bêḅḅ lahiki hathak ya ba intu yenaḅḅ abô ma avanôḅḅ ek mólô nônêmbiḅḅ. Êntêk ma yenaḅḅ auk hathak avômalô muk ma miḅḅ Anyô Bêḅḅ anêḅḅ abô balabuḅḅ ami. 26 Lêk ma malaiḅḅ lomaloma habitak. Aêḅḅ ba nômô êtôm avômalô muk ma tem nômô mavi. 27 Ôpatu ba lêk epe-saḅḅ anêḅḅ abô ek enja avi ma miḅḅ êndô ami. Ma mólô takatu ba avi mi miḅḅ nômbôlêḅḅ avi ami. 28 Ma howa avi, ma miḅḅ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miḅḅ hadum kambom ami. Ma doḅḅtom mólô takatu ba owa am tem nôpôm malaiḅḅ lomaloma êḅḅ pik êntêk ba intu yahavatho mólô loḅḅ ek miḅḅ malaiḅḅ takêḅḅ êpôm mólô ami.

29-31 *Yenaḅḅ abô anêḅḅ ôdôḅḅ nena pik êntêk tem êḅḅ sawa bidoḅḅ iyom ba anêḅḅ auk lôk anêḅḅ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êḅḅ ma nôḅḅ mavi. Ma doḅḅtom lemimbi nena ewa i tem miḅḅ êḅḅ wak nômbêḅḅ intu sapêḅḅ ami. Ma opalê atu ba lamalaiḅḅ miḅḅ undum ba malaiḅḅ êḅḅ eyabiḅḅ anêḅḅ auk ami. Ma nôḅḅ mavi miḅḅ eyabiḅḅ anêḅḅ auk ami. O atu ba hêḅḅ vuli nômkama lomaloma miḅḅ nôḅḅgêk lêlê esak nôḅḅ takêḅḅ ami. Nômkama pik nômbêḅḅ êḅḅ ma nôḅḅ mavi anôḅḅ. Ma doḅḅtom miḅḅ nôḅḅgô êtôm nômbêḅḅ êḅḅjêk anêḅḅ auk ami.

32 Yalenḅḅhaviḅḅ nena lenḅḅhiki lomaloma miḅḅ embaloḅḅ mólô loḅḅ ami. Anyô miḅḅ lahiki hathak Anyô Bêḅḅ anêḅḅ ku ek indum Anyô Bêḅḅ lamavi. 33 Ma doḅḅtom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi. 34 Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêḅḅ haviḅḅ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak lenḅḅhiki hathak Anyô Bêḅḅ anêḅḅ ku. Iniḅḅ auk nena nêḅḅnêḅḅ dahôlôḅḅḅḅ lôk lenḅḅḅḅkupik êndêḅḅ Anyô Bêḅḅ. Ma doḅḅtom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi. 35 Yahananḅḅ abô takêḅḅtêk ek nêḅḅ mólô sa ma miḅḅ nêḅḅ malaiḅḅ êndêḅḅ mólô ami ek mólô nômô thêthôḅḅ ma miḅḅ nôḅḅla embaloḅḅ mólô loḅḅ ami ek mólô nônêḅḅ kapôlômim lôkthô êndêḅḅ Anyô Bêḅḅ. Ma miḅḅ yahananḅḅ ek êtôm yak embaloḅḅ mólô loḅḅ ami.

36 Ma ôpatu ba hapesaḅḅ abô yôv ek enja avi muk te ba anêḅḅ thethaḅḅak hadum ek imbuliḅḅ avi êḅḅ ma ôpêḅḅ enja avi êḅḅ. Yani miḅḅ hadum kambom ami. 37 Ma ôpatu ba hapesaḅḅ yanida anêḅḅ auk ma miḅḅ hasopa anyôla anêḅḅ auk ami ba hasopa anêḅḅ lahaviḅḅ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêḅḅ hadum nôḅḅ mavi haviḅḅ. 38 Aêḅḅ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôḅḅ mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êḅḅ ma anêḅḅ malaiḅḅ ma yaô ba intu hadum nôḅḅ mavi anôḅḅ.

39 *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denaḅḅ ma hatôm ibutiḅḅ thai loḅḅ endeba anyô ema am. Êḅḅ ma hatôm enja anyô yaḅḅ atu ba hasopa Anyô Bêḅḅ esak loḅḅbô êtôm yanida anêḅḅ lahaviḅḅ. 40 Yenaḅḅ auk nena yani êḅḅ daluk ma tem yani lamavi bêḅḅ anôḅḅ. Ma Wapômbêḅḅ anêḅḅ Lovak Matherḅḅ hamô haviḅḅ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm mólô.

8

Ngôkba anêj nôm lôk ya

1 *Yahanaj abô êntêk hathak ngôkba anêj nôm lôk ya.* Mólô onaj nena, “Alalô lôkthô ma nê lôkauk.” Mólônim auk êj hadum ba mólô ôyê am dan ba ubulin avômalô êvhavinj vi. Ma mólô lemimhavinj avômalô takêj, êj ma tem nônêm i sa. 2 *Mólô osorj nena mólô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Mólô ôthônj auk anônj palinj! 3 Opalê atu ba lahavinj Wapômbêj ma Wapômbêj hayala yani.

4 *Yenaj auk hathak eyan ngôkba ininj nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêj ma donjom iyom. Ma ngôkba takatu avômalô êv yej hathak minj Wapômbêj anônj ami. 5 Avômalô elam nôm lomalomama nena ininj ngôkba lo ininj anyô bêj. Aêj ba nôm takêj hatôm ininj wapômbêj lo anyô bêj. 6 *Ma donjom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêj yani iyom intu Wapômbêj ba hapesanj nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêj ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêj anônj ba Wapômbêj hapesanj nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êj hadum ba alalô abitak Wapômbêj anêj avômalô.

7 Ma avômalô doho minj lenjinhabi auk takêj hêk kapôlônjinj ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ngôkba anêj nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêj. Ma donjom eyan ngôkba anêj nôm ma hatôm esopa ngôkba hathak lonjô. Thêlôninj auk ma pulusikna ba intu lenjinjalainj. 8 Avômalô takatu ba lenjinj malainj hathak nôm êj ba minj eyan ami ma Wapômbêj minj hatatale i ami. Ma mólô avômalô takatu ba oanj

nôm lomalomama ma Wapômbêj minj habam mólô ami. Aêj ba oanj mena ôdô ma nôm oyanj hêk Wapômbêj ma.

9 *Aêj ba o anyô hôêvhavinj lôklokwanj, oyabinj o! Anêm malainj mi ek nonjwanj ngôkba anêj nôm ba hoanj êj ma minj onaj êndêj avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêj ami êja tem indum thêlô nênm yak. 10 Hu malakba ba hoanj ngôkba anêj nôm ma anyôla lamalainj hathak nôm êj te hayê hoanj, hosorj nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôm êj ma nôm oyanj e? 11 *Êj ma hubulinj yani ek endeni anêj kobom bô esak lonjô ba anêm auk êj habulinj anyô hêvhavinj pulusik atu ba Yisu hama ek nênm yani sa. 12 Anyô te anêj auk pulusik ba hubulinj yani êj ma hudum kambom hathak Kilisi. 13 *Ba intu yahanj nôm êj ba habulinj yenanj aiyanj ba hadum kambom êj ma tem minj yanjanj alim esak lonjô ami. Yakô yandum ba yenanj aiyanj nênm yak.

9*Pol hadô vuli*

1 *Odanô! Abô balabunj lomalomama minj havalonj ya lonj ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaninj Anyô Bêj yôv! Ya ma aposel ba yada yenanj ku lôk Wapômbêj anêj lôklokwanj hadum ba intu mólô ubitak! 2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma minj aposel ami. Ma donjom mólônim ôêvhavinj hik ya thô nena ya ma Anyô Bêj anêj aposel. Aêj ba mólônim aposel ma yâ.

3 Avômalô doho ibi yalenj nena yahabulinj yenanj ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. 4 *Avômalô

* 8:1: Ap 15:29 * 8:1: Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêj ngôk. Ma nê êvhavinj lenjhavinj nejanj nôm takêj. Thêlôninj auk aêntêk nena êj ma minj wapômbêj anônj ami ba intu thêlô hatôm nejanj. Aêj ba thêlô eto kapya hadêj Pol ek nedanô anêj auk. * 8:2: Gal 6:3 * 8:4: Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * 8:6: Ep 4:5,6 * 8:9: Lom 14:13-15; Gal 5:13 * 8:11: Lom 14:15,20 * 8:13: Lom 14:21 * 9:1: Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8

ethak êv nô m hadêj yêlô hatôm nê lôk athêj bêj takatu ba idum Wapômbêj anêj ku. ⁵ Ma Anyô Bêj anêj iviyan lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhavij hatôm vêji. Ma yêlô hatôm nandum aêj imbiñ. ⁶ Ma yai hatôm natak ku bahenij ek nandum Wapômbêj anêj ku êtôm aposel vi. Ma môlô osoñ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêj mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom.* ⁷ Nê vovak da miñ êv vuli iniñ nô m ami. Ma avômalô takatu ba idum iniñ ku ethak eyañ anêj anôj. Ma nê takatu ba eyabiñ bok ethak eyañ bok takêj. ⁸ Abô takêj ma auk pik e? Mi. Wapômbêj anêj abô balabuñ bôk hanañ ⁹*ba Mose bôk hato nena,

“Bok oks hadum ku ma miñ nokak abôlêk siñ ami.” *Lo 25:4*

Ma Wapômbêj lahiki hathak bok oks mena? ¹⁰*Mi. Abô êj ma hathak yêlô. Avanôj! Abô êj hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêj anêj ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv malenij ek nejan nô m. ¹¹⁻¹²*Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêj anêj abô halôk môlô. Aêj ba awa nô m anêj môlô ma ôyê nena malaiñ e? Mi! Yêlôaniñ athêj hêk ba intu yêlô amôj ek naja môlônim nô m!

Ma doñtom miñ yêlô asopa lojôndê êj ami. Ba awa malaiñ lomaloma ek miñ embasiñ Wapômbêj anêj Abô Mavi ami. ¹³*Môlô oyala nena nê takatu ba idum ku hamô unyak mathen ma eyañ nô m takatu ba êv hadêj unyak êj. Ma nê takatu ba idum ku hamô loj êbôk da ma eyañ nô m takatu ba êv hatôm da. ¹⁴*Anyô Bêj bôk hanañ aêj iyom nena nê

takatu ba enañ Wapômbêj anêj abô ma neja iniñ nô m êlêm anêj iniñ ku takatu ba idum. ¹⁵ Ma doñtom yada miñ bôk yahasopa lojôndê takêj ami. Ma miñ yahato abô êntêk ek môlô nobakôj ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miñ yanêm malaiñ êndêj môlô ami ek anyôla miñ enja nô m takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶*Miñ yahabam ya hathak yahanañ Wapômbêj anêj abô ami. Mi. Wapômbêj hêv ku êj hadêj ya. Ba miñ yahanañ Wapômbêj anêj abô ami, êj ma malaiñ bêj ek ya. ¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êj ma tem yanja vuli. Ma doñtom miñ yada yenañ auk ami. Ba intu yahadum oyañ hatôm yenañ ku atu ba Wapômbêj hêv ek yayabiñ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenañ vuli ma aêntêk. Yahanañ Wapômbêj anêj Abô Mavi ma miñ avômalô nê nê m vuli ami. Êj ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêj ba yabahen miñ ekak loj lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma doñtom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenañ alañ ek yangik lojôndê thô ek bêj anôj ini nesopa Kilisi. ²⁰*Yahamô haviñ avômalô Israe l ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu êj ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doñtom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami. ²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, êj ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Israe l iniñ abô balabuñ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêj Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêj lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya. ²²*Ma

* **9:6:** Pol hayala Kolin iniñ auk lôkbañ ba intu havuñ abô ba hadô ek enja Kolin iniñ da. Aêj ba hadum thêlô lenjiñmaniñ. * **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10:** 2Ti 2:6 * **9:11-12:** Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Lo 18:1-3 * **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9

* **9:20:** Ap 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29

yahamô haviņ nê takatu ba inin auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô inin auk lomaloma ek auk anêņ aêņ ma hatôm yanêm vi dedaun sa. ²³ Yahadum aêņ ek avômalô lôkthô nedaņô Wapômbêņ anêņ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubin.

Nadaņvinj lôklokwanj ek nayô unjlov

²⁴ Avômalô takatu ba elanvinj sapêņ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôņ iyom. Aêņ ba ondanvinj ek onja anêm vuli aêņ iyom. ²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambêņ ma ethak êdôņ i wak nômbêņ intu ek neja kuluņ atu ba tem ekapok kethen. Ma doņtom alalô adum ek naja kuluņ atu ba tem êmô wak nômbêņ intu sapêņ. ²⁶ Ba intu ya miņ yahalanvinj hatôm anyô halanvinj mayaliv ami. Ma miņ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loņ oyanj ami. ²⁷ *Mi! Yahik yalenvinjkupik ek batu yenanj auk pik etauvinj. Yakô yananj Wapômbêņ anêņ Abô Mavi êndên avômalô ba nênimbinj ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

¹ *Aiyanj thêlô miņ mólô lemimpalinj ami! Sêbôk ma alalôaninj bumalô esopa buliv lôk evenj ngwêk malêvôn. ² Ma buliv lo ngwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³ *Thêlô sapêņ eyanj nôm mathenj atu ⁴ *ma sapêņ inum njan valu mathenj atu ba haveņ haviņ i. Valu êņ ma Yisu da. ⁵ *Ma doņtom Wapômbêņ miņ lamavi hathak

thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loņ thiliv.

⁶ *Nôm takêņ habitak ek alalô lenjinjimi esak ma miņ imbisôk imin alalô ek nandum kambom ami. ⁷ Bôk eto hathak thêlô nena, “Avômalô êņ esopa ngôk ba eloyenj hathak lôk eyanj ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip 32:6*

Aêņ ba miņ mólô nundum aêņ ami. ⁸ *Miņ alalô nandum sek walilinj êtôm bôk ba alalôaninj bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doņtom iyom ami. ⁹ *Alalô miņ natatale Anyô Bêņ êtôm avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathanj i pôpônô ami. ¹⁰ *Ma miņ nananj abô mununmununj êtôm bôk ba doho idum ba anjela vovak hiki pôpônô ami.

¹¹ Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlônj êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo lenj anêņ danj lenjinjimi katô ba nayabinj i. ¹² Aêņ ba o atu ba hosonj nena humiņ lôklokwanj êņ ma oyabinj o ek miņ nêm yak ami. ¹³ Kambom hathak halôk avômalô lenjinj ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêņ tem miņ imbulinj dôm ek o ami. Tem yani êmbôlêm loņôndê ek otak auk êņ ek uminj lôklokwanj. Ma tem miņ etak o ek nêm yak ami.

Miņ nônem yen êndênj Wapômbêņ ma ngôkba imbinj ami

¹⁴ Aêņ ba aiyanj thêlô, nônem am vê ênjêk ngôkba anêņ ku lo loņ. ¹⁵ Mólô avômalô lôkauk ba intu nutitinj abô êntêk nena thêthônj mena mi e? ¹⁶ *Kilisi anêņ thalalenj hadum ba alalô abitak doņtom lôk anum ba lenjinjhabi hathak nôm mavi takatu ba yani hadum ek hêv

* 9:25: Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * 9:27: Lom 8:13; 13:14 * 10:1: Kis 13:21-22; 14:22-29

* 10:3: Kis 16:35 * 10:4: Kis 17:6; Nam 20:11 * 10:5: Nam 14:29-30 * 10:6: Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * 10:8: Nam 25:1-9 * 10:9: Nam 21:5-6 * 10:10: Nam 16:41-49

* 10:16: Mat 26:26-28 * 10:17: Lom 12:5

alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli ba aŋ. ¹⁷ *Ma alalô avômalô bêŋ anôŋ aŋ ek injik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak ôdôŋ te iyom.

¹⁸ *Ma lemimimbi esak avômalô Islael. Thêlô êv iniŋ da hadêŋ nê êbôk da ba êbôk ma sapêŋ eyaŋ nôm da êŋ ma hatôm ethak doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdôŋ te iyom.

¹⁹ *Ma yahanaj nena ŋgôk iniŋ nôm lôk alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e? ²⁰ *Mi. Nê daluk êv da hadêŋ ŋgôk. Ma ŋgôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ yalenjhaviŋ môlô nosak doŋtom imbiŋ ŋgôk ami. ²¹ *Miŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ anêŋ tase lôk ŋgôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ hatôm noŋgwaŋ ŋgôk anêŋ nôm lôk Anyô Bêŋ anêŋ imbiŋ ami. ²² *Hatôm alalô nadôk Anyô Bêŋ la ek ladaŋ e? Ma hêv vovaŋ hadêŋ alalô êŋ ma tem namô lôklokwaŋ ma miŋ nanêm yak ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

²³ *Môlô onaŋ nena, “Balabuŋ te miŋ havalonj alalô lonj ami. Ba malêla takatu alalô lenjrhaviŋ nandum ma hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanaj nena nômkama sapêŋ tem miŋ nêŋ môlô sa lôk embathô môlô lonj ami. ²⁴ *Ba miŋ lemimimbi oda anêŋ mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ mavi imbiŋ.

²⁵⁻³⁰ *Ma
 “Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.” *Kapya Yerj 24:1*
 Yahabô Wapômbêŋ ba yahanaj lôk yalenjmavi êŋ ma anyôla miŋ hatôm esaŋ ya ami. Yenaŋ auk nena

yanjaŋ ma tem yanjaŋ. Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniŋ auk miŋ havalonj ya lonj ami. Aêŋ ba noja alim vathiap lôkthô atu ba ôev vuli ba ongwaŋ. Miŋ lemim malainj ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu noŋgwaŋ nôŋ imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onaŋ injik i liŋ ami. Noŋgwaŋ iyom. Ma doŋtom anyôla hanaŋ hadêŋ o nena nôŋ êntêk ma nôŋ ŋgôkba, êŋ ma miŋ noŋgwaŋ ami ek nêŋ anyô daluk êŋ sa ek miŋ lamalaiŋ esak o ami. Ma miŋ yahanaj hathak nê êvhaviŋ ami. Mi. Yahanaj hathak nê daluk.

³¹ *Aêŋ ba onaŋ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêŋ iyom ek nobam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ³² *Avômalô Islael lo Glik lôk Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ takatu, ma miŋ nundum nômla ek nosale i thô ami. ³³ *Nômkama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêŋ avômalô vi sa ek neja bulubiŋ. Miŋ yahabôlêŋm nôŋ lenjrhaviŋ ek yada ami.

11

¹ *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yavenjgwaŋ.

Pol hanaŋ hathak nendam lenjkadôk sij

² Yahayê nena môlô miŋ lemimpalinj yenaŋ abô ami ba yahanaj abô mavi hathak môlô. Môlô ovalonj yenaŋ auk taksêbôk atu ba êdôŋ ya ba yahadôŋ môlô hathak.

³ *Yalenjhaviŋ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vulinj ek anyô ma anyô hamô vulinj ek avi ma Wapômbêŋ hamô vulinj ek Kilisi.*

⁴ Ba ôpatu ba hadum ek eteŋ mek mena hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ

* **10:18:** Wkp 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Lo 32:17; ALK 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16

* **10:22:** Lo 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Lom 15:1-2 * **10:25-30:** Sng 24:1; 1Ko

8:7; 1Ti 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Lom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko

4:16 * **11:3:** Stt 3:16; Ep 5:23 * **11:3:** Abô Glik hathak “vulinj” anêŋ ôdôŋ yaŋ nena “lokwaŋ

ta”. Aêŋ ba abô 11:3 havenj aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma anyô sapêŋ ma epesaŋ hathak Kilisi ba êtom thaŋaŋ. Ma anyô hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma avi halêŋ anêŋ anyô ba êtom thaŋaŋ. Ma Anyô Bêŋ hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma hêv Kilisi ba halêŋ ba hatôm thaŋaŋ.”

auk bêñ ek embatho avômalô loñ ba hakôk kulurj, êñ ma hêv mama hadêñ Kilisi atu ba hamô vuliñ ek yani. ⁵ Avi takatu ba enañ Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ lôk eteñ mek nendam leñjkadôk siñ ma miñ nekapiñ leñjkadôk ñaurj ba popam ami. Edam leñjkadôk siñ ami lôk ekapiñ leñjkadôk ñaurj ba popam, êñ ma hatôm êv mama hadêñ ôpatu ba hamô vuliñ ek i. ⁶ Avi atu ba miñ lahaviñ endam wakadôk ami êñ ma nekapiñ wakadôk ñaurj. Ma doñtom nôm êñ ma nôm mama. Ba intu avi nesak nendam leñjkadôk siñ. ⁷⁻⁹ *Anyô ma hatôm Wapômbêñ da ba hik Wapômbêñ anêñ lôkmanñiñ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miñ epesanj hathak avi lokwanj ami ma mi. Avi ma epesanj hathak anyô lokwanj. Miñ epesanj anyô ek nêma avi sa ami, mi, avi ek nêma anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêñ lôkmanñiñ thô. ¹⁰ Aêñ ba avi nendam leñjkadôk siñ êtôm lavôñiñ te ek añela nêgê.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anêñ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anêñ avi aêñ iyom. Ma doñtom nômkama sapêñ halêm anêñ Wapômbêñ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêñ miñ hatôm nenan nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenan nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemimhabi aisê? Avi miñ edam leñkadôk siñ ami ba eteñ mek hadêñ Wapômbêñ êñ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôaniñ auk. Avi iniñ leñkadôk ñaurj hamô ek imbuliv leñjkadôk siñ. Ma alalô anañ nena yani ma avi mavi. Ma doñtom anyô atu ba wakadôk ñaurj daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodanô! Yêlôaniñ avi lôk avi takatu ba

êvhaviñ Anyô Bêñ ba êmô luvuluvu ethak edam leñjkadôk siñ ba intu mólô nundum aêñ iyom.

Kolin ibuliñ Wapômbêñ anêñ nôm matheñ

¹⁷ Mólô othak doñtom ma miñ udum mavi hadêñ avômalô vi ami. Mólô ubuliñ i ba intu ya miñ hatôm yanañ abô mavi esak mólô ami. ¹⁸ *Yahalanô mólô ñê êvhaviñ othak doñtom ma ovak am vose hi lodôñlodôñ. Yakô abô êñ bute ma avanôñ. ¹⁹ Yakô mólô oson nena lodôñlodôñ êñ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêñ mavi ba hanañ mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰ Mólô othak doñtom hatôm ñê êvhaviñ ma oson nena oan Anyô Bêñ anêñ nôm e? Mi! ²¹ Mólô doho ômôñ ba ovasiñ nôma ba oan palonj. Ma doho ema kisi ma doho eyañ ba inum aleba leñsoam bok. ²² Mólô unyak onñwanj lo nunum êmô mi e? Yakô mólô nôpôlik ek Wapômbêñ anêñ avômalô êvhaviñ takatu ba nômkama mi ba ôñgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanañ aisê êndêñ mólô? Yambam mólô e? Mi anôñ!

²³ Anyô Bêñ hadôñ ya ba intu yandôñ mólô aêntêk. Bôlôvôñ atu ba tem nenan Anyô Bêñ Yisu bêñ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba hanañ, “Êntêk ma yenanj yalenñjñkupik ba yahêv ek nêma mólô sa. Nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyanj vêma ma hawa tase te aêñ iyom ma hanañ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenanj thalalenj. Waklavôñ atu ba unum ma nundum aêñ ek lemimimbi ya.” ²⁶ Waklavôñ mólô oan polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hanañ hathak Anyô Bêñ anêñ ñama lôk endelêm.

* **11:7-9:** Stt 1:26-27; 2:18-23

* **11:18:** 1Ko 1:10-12

* **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13

* **11:27:** Hib 10:29

Alalô nasô i ba naya vēmam ka naja Anyô Bêḡ anêḡ nôm

²⁷ *Aêḡ ba anyôla hayaḡ lo hanum palonḡ êḡ ma habulinḡ polom lôk tase êḡ ba Anyô Bêḡ anêḡ liḡkupik lo thalalenḡ lôk ḡama habitak hatôm nôm oyaḡ ba ôpêḡ tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejaḡ polom lôk ninum êndôk tase êḡ ma nêsô i ba neya vēmam ka nejaḡ. ²⁹ Anyôla hayaḡ lo hanum nôm matherḡ êntêk ma miḡ lahabi Yisu Kilisi liḡkupik lôk anêḡ avômalô ami, ôpêḡda hadum ba tem Wapômbêḡ nêḡ malaiḡ êndêḡ ôpêḡ. ³⁰ Aêḡ ba intu môlô doho lokwaḡ mi lôk ôpôm lijiḡ ma bêḡ anôḡ ema. ³¹ Ma doḡtom alalôda nasô i ba naya êḡa Wapômbêḡ miḡ hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêḡ hananḡ alalô bêḡ ba hêḡ malaiḡ hadêḡ alalô ek êndôḡ alalô ek pik lo leḡ anêḡ daḡ atu ba Wapômbêḡ hêḡ avômalô pik vê ma tem miḡ nêḡ malalô vê imbiḡ ami.

³³ Aêḡ ba aiyaḡ thêlô, waklavônḡ atu ba môlô ôlêḡ othak doḡtom ek oḡgwaḡ, êḡ ma noyabiḡ môlôviyaḡ. ³⁴ Ma môlô doho oma kisi ma oḡgwaḡ nôm êḡmô unim unyak vêḡ ka nôlêḡ nosak doḡtom ek miḡ abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêḡ auk doho imbiḡ.

12

Lovak Matherḡ anêḡ wapôm lomalomama

¹ Aiyaḡ thêlô yahadum ek yape-saḡ môlônim auk lokbaḡ takatu ba hathak wapôm lomalomama atu ba Lovak Matherḡ hêḡ hadêḡ avômalô. ² *Sêbôk ba môlô avômalô daluk ma elom môlô hi mayaliv ek ôêḡ yeḡ hadêḡ nôm takatu ba miḡ hatôm enaḡ abô ami. ³ *Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ môlô nena Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Matherḡ hayabiḡ anyôla, êḡ

ma tem miḡ yani esaḡ Yisu ba enaḡ abôma ami. Ma Lovak Matherḡ iyom intu hatôm indum ôpêḡ ba enaḡ nena Yisu ma Anyô Bêḡ.

⁴ *Wapôm ma lomalomama ma Lovak Matherḡ ma doḡtom iyom intu hêḡ. ⁵ Ma kobom nêḡnêḡ avômalô sa ma lomalomama ma Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom. ⁶ Ma ku lomalomama hêk ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom intu hêḡ lôklokwaḡ hadêḡ avômalô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Matherḡ hadum ku hamô anyô tomtom ek hêḡ alalô sa ek namô mavi imbiḡ. ⁸ Anyô yaḡ ma hêḡ Wapômbêḡ anêḡ abô auk lôkmaḡgiḡ ek enaḡ bêḡ. Ma yaḡ ma Lovak Matherḡ êḡ hêḡ auk eyala Wapômbêḡ anêḡ auk lomalomama. ⁹ Ma te ma hêḡ auk hêḡhaviḡ lôklokwaḡ. Ma te ma hêḡ lôklokwaḡ ek nindum anyô lijiḡ mavi. ¹⁰ Ma te ma hêḡ ek indum nômbithi lôklokwaḡ ma yaḡ ma enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ ma te ma hatitiḡ ḡê evatho avômalô loḡ hathak iniḡ ku ma te ma hêḡ abô masôm hadêḡ avômalô ma te ma hêḡ auk ek enaḡ abô masôm takêḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ. ¹¹ *Ku takêḡ lôkthô ma halêḡ anêḡ Lovak Matherḡ doḡtom êḡ iyom ba hêḡ hadêḡ anyô tomtom hatôm yanida anêḡ lahaviḡ.

Alalô lôkthô ma kupik doḡtom êḡ anêḡ lôbôlôbô

¹² *Kupik ma doḡtom iyom, ma doḡtom anêḡ lôbôlôbô hamô. Anêḡ lôbôlôbô takêḡ ma bêḡ anôḡ, ma doḡtom kupik doḡtom hayabiḡ. Ma Kilisi da anêḡ aêḡ iyom. ¹³ *Alalô lôkthô athik athak Lovak Matherḡ doḡtom ba abitak kupik doḡtom, avômalô Israêl lôk avômalô Glik ma ḡê lôk alaḡsi lôk ḡê alaḡsi mi, alalô sapêḡ abitak hatôm kupik doḡtom

* 11:32: Hib 12:5-6 * 12:2: Hab 2:18-19 * 12:3: 1Jon 4:2-3 * 12:4: Lom 12:6 * 12:11: 1Ko 7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28

iyom. Ma Lovak Mathen donjom intu hamô alalô lôkthô kapôlôhinj.

14 Ma kupik ma minj epesan hathak nômla donjom ami. Mi. Bêh anôh. 15 Veñ kapô hanañ nena, “Baheñ ma yanđa ma veñ kapô ma yanđa. Ba intu ya minj kupik bute ami.” Êh ma abô avanôh e? Mi. Veñ kapô ma kupik êh bute. 16 Leñôndôh hanañ nena, “Malenjaluk ma yanđa ma leñôndôh ma yanđa. Ba intu ya minj kupik bute ami.” Êh ma abô avanôh e? Mi. Leñôndôh ma kupik êh bute. 17 Aêh ba kupik lôkthô ma malenjaluk iyom ma tem alalô nanañô aisê? Ma kupik lôkthô ma leñôndôh iyom, ma tem alalô nadinju ôv aisê? 18 Odañô! Wapômbêh hapesañ kupik êh bu tomtom halôk ida iniñ loñ hatôm yanida anêh lahavinj. 19 Ba intu kupik êh bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? 20 Aêh ba kupik êh anêh lôbôlôbô hamô ma donjom anêh kupik ma donjom.

21 Malenjaluk minj hatôm êpôlik esak baheñ ba enañ, “O dô!” Ma leñkadôk minj hatôm êpôlik esak veñkapô ba enañ, “O dô!” 22 Mi! Kupik lôkthô ma anêh loñ pulusik hamô ba loñ pulusik takêh ma bêh ek eyabinj o mavi. 23 Kupik anêh loñ mama alalô athak apesañ lôk aluvinj mavi ba adô hêk loñ kapô. 24 Ma kupik anêh loñ mama mi ma minj alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêh hapesañ kupik anêh lôbôlôbô atu ba ethak donjom ma hêv athêh bêh hadêh loñ mama 25 ek batu minj nabaki vose ni lodôh lodôh ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. 26 Bute hawa vovanj, lôkthô ewa vovanj. Ma bute hawa athêh bêh, êh ma lôkthô êbôi.

27 *Môlô ma Kilisi liñkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêh

kupik lôbôlôbô atu. 28 *Nê êvhavinj Anyô Bêh ma hêv ku lomaloma hadêh i. Môh anôh ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haveñ yam ma kêdôhwaga, vêm ma nê ku idum nômbithi lôk nê takatu ba idum avômalô mavi lôk nê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma nê enañ abô masôm. 29 Aêh ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôhwaga lôk doho idum nômbithi 30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho enañ abô masôm ma doho ik abô masôm liliñ êh ma mavi. 31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôh ek vi, êh ma ôpôvinj o ek onja.

Êntêk ma loñôndê mavi anôh te intu tem yanjik thô êndêh môlô.

13

Loñôndê leñinhavinj

1 Ôpatu ba hanañ abô masôm lôk añela iniñ abô lomaloma ma donjom lahavinj avômalô ami, yani êh hatôm subim atu ba ik ba halañ mayaliv lôk yeñ beleñ atu ba ibi ba pôk lili oyanj. 2 *Ma ôpatu ba hanañ Wapômbêh anêh auk bêh mena hawa auk hathak auk loñ kapô ba hanañ auk lôkmanjinj mena anyô hêvhavinj ba hanañ ba dumlolê haviyô ba hi, ma donjom lahavinj mi hêk ôpêh ma anêh ku ma nôm oyanj. 3 Ma anyôla hêv anêh nômkama ek hêv nê siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma donjom minj lahavinj avômalô ami, nôm êh minj hêv yanida sa ami.

4 Ôpatu ba lahavinj avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêm la êndêh avômalô. Yani minj ladañ lôk ebam yanida ba êmbôi ami. 5 Ma minj indum nôm mama lôk êtôm anyô palonj lôk minj lañaña kethenj oyanj lôk embalonj auk esak kambom bôsêbok ami. 6 *Leñhavinj ma minj

* 12:27: Lom 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1 * 13:2: Mat 17:20 * 13:6: Lom 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8

habôî hathak kambom ami, mi, habôî hathak abô avanôñ iyom.

⁷*Ôpatu ba lahaviñ avômalô hathak hamô malinÿaô ma anêñ hêvhaviñ hamiñ lôklokwan. Ma hathak hêv ma ek Wapômbêñ ba hamiñ majan.

⁸ Kobom leñihaviñ i ma anêñ dan mi. Ma opalêla takatu ba enañ abô plopet ma thêlôniñ ku tem anêñ dan. Lôk abô masôm loma-loma, jinan takêñ tem êñjêk tinin. Lôk auk lôkmangin tem ende ba ni.

⁹ Ma alalô ayala Wapômbêñ anêñ auk dokte iyom lôk anan anêñ auk dokte iyom.

¹⁰ Ma waklavôñ atu ba Yisu endelêm ma ku sapêñ tem êyô anêñ dan ba injik anôñ ma tem enja loñ ek ku takêñ lôkthô. ¹¹ Sêbôk ma ya amena ma yahanan abô inañ amena lôk yalenhabi inañ amena ma yenan auk inañ amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anôñ ami. Mi. Ayê dahô oyan. Ma emben yam ma tem nagê lôk anôñ. Lêk ayala dokte iyom ma emben yam ma tem nayala anôñ bin hatôm Wapômbêñ lêk hayala alalô lôkthô katô anôñ.

¹³ *Ma nôm lô êntêk iyom hêk. Êvhaviñ lôk êv malen ek Wapômbêñ ma leñhaviñ. Ma doñtom leñhaviñ iyom intu bêñ ek nôm lô êntêk.

14

Alalô leñihmavi anôñ ek nanan Wapômbêñ anêñ abô

¹ *Nosopa loñôndê leñihaviñ iyom ba nondanvin ek nonan Lovak Mather anêñ abô loma-loma. Lôk nômbêñ ba nôpôvin am lôklokwan ek nonan Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ. ² Ma opalê atu ba hanan hathak abô masôm min hanan hadêñ avômalô pik ami. Mi. Hanan hadêñ Wapômbêñ ba hanan abô loñ kapô atu ba Lovak Mather

hêv hadêñ yani. Ba anyôla min hatôm eyala anêñ ôdôñ ami.

³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loñ ma nenan Wapômbêñ anêñ abô esak avômalô pik iniñ abô, ôpêñ havatho thêlô loñ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêñ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanan abô masôm havatho yanida loñ. Ma doñtom ôpatu ba hanan Wapômbêñ anêñ auk hathak avômalô pik iniñ abô, yani havatho avômalô êvhaviñ loñ. ⁵ Yalenhaviñ môlô lôkthô nonan abô masôm. Ma doñtom yenan auk lôklokwan nena nonan Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviñ loñ ma bêñ anôñ ek ôpatu ba hanan hathak abô masôm. Ma doñtom anyôla hik abô êñ liliñ ba havatho avômalô êvhaviñ lôkthô loñ, êñ ma mavi anôñ aêñ iyom.

⁶ Aêñ ba aiyan thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanan abô lôk auk mena yahik Wapômbêñ anêñ auk loñ kapô thô mena yahadôñ avômalô mena yahanan Wapômbêñ anêñ auk bêñ, êñ ma hatôm yahavatho môlô loñ. Ma doñtom yahanan abô masôm ba min môlô oyala ami, êñ ma yahavatho môlô loñ aisê? ⁷ Ma môlô lemimimbi esak abin lôk gita. Thêlô ma min nôm lôkmala ami. Ma doñtom iniñ asêñ hamô. Ma thêlôniñ pôk halan mayaliv êñ ma tem min alalô nadanô iniñ asêñ mavi ami. ⁸ Ma lavuak min halan mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêñ iyom. Môlô onan abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êñ ma hatôm lovak ba min eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêñ êntêk lôkthô iniñ ôdôñ hamô. ¹¹ Aêñ ba min yahayala abô atu ba anyô yan hanan anêñ ôdôñ ami, êñ ma hatôm ya

anyô loj buyañ ma yani anyô loj buyañ. ¹² Ma môlô aêj iyom. Môlô othak ôpôviñ ek nundum Lovak Mathen anêj ku lomaloma. Aêj ba nundilup esak ku yanj atu ba tem embatho avômalô êvhaviñ lôkthô loj.

¹³ Ba intu opalêla takatu ba enañ abô hathak abô masôm ma neteñ mek ek nijik iniñ abô êj liliñ ek avômalô lôkthô neyala. ¹⁴ Ma yahateñ mek hathak abô masôm, êj ma yadahôlôñ hateñ mek êj. Ma doñtom yenañ auk miñ havalonj ami. ¹⁵ Aêj ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôñ hateñ ma yenañ auk eteñ imbiñ. Lôk yeñ atu ba yadahôlôñ hêv ma yenañ auk nêñ imbiñ. ¹⁶ Hôêv lemmavi hadêj Wapômbêj hathak abô masôm ma ôpatu ba miñ halañô ami tem miñ hatôm eyala abô atu ba honañ ami. Ba tem miñ enañ nena “avanôñ” esak anêm mek êj ami. ¹⁷ Odanêm mek êj mavi ma doñtom miñ havatho ôpêj loj ami.

¹⁸ Yahamôñ ek môlô lôkthô hathak yahanañ abô masôm ba intu yahanañ yalenmavi hadêj Wapômbêj. ¹⁹ Ma yahamô ñê êvhaviñ malêvônj ba yahanañ abô bidonja hathak avômalô da iniñ abô ek yanêm auk êndêj i, êj ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êj ma tem thêlô neja auk aisê?

²⁰ *Aiyanj thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miñ eyala nômla ami ma noja ñê bôk talañ yôv iniñ auk. ²¹ *Eto hêk abô balabuñ nena Wapômbêj hanañ avômalô Islel bêj ba hanañ,

“Tem yangik vovak ba yanañ abô masôm
lôk ñê pik yanj iniñ abô
êndêj avômalô,

ma doñtom thêlô tem miñ
nedañô ya ami.’

Anyô Bêj hanañ aêj.” *Aisaia*
28:11-12

²² Ba intu abô masôm ma hatôm lavôñiñ ba êv hadêj ñê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enañ ek havatho avômalô loj ma hatôm lavôñiñ ba êv hadêj ñê êvhaviñ. ²³ *Avômalô êvhaviñ lôkthô ethak doñtom ba enañ abô masôm lôk vi atu ba miñ êvhaviñ ami ba miñ êdônj i ami, elañô abô êj, ma tem nenañ nena môlô ma avômalô molo. ²⁴ *Ma doñtom môlô onañ Wapômbêj anêj auk bêj ek embatho avômalô vi loj, ma auk êj intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliñ. ²⁵ Malêla takatu ba havuñj hamiñ yani kapô tem imbitak yaiñ. Êj ma tem yani endek vadônj lêlô ba nêñ yeñ êndêj Wapômbêj ba enañ bêj nena, “Avanônj biñ! Wapômbêj lêk hamô havinj môlô!”

*Ku nêñem yeñ lôkthô imbitak
thêthônj*

²⁶ *Aêj ba aiyanj thêlô, alalô nanañ aisê? Alalô ayô athak doñtom ma doho nêñem yeñ ma doho nêndônj avômalô ma doho nenañ Wapômbêj anêj abô loj kapô ma doho nenañ abô masôm ma doho nenañ abô êj anêj ôdônj bêj. Nômbêj êj imbitak aêj ek embatho avômalô êvhaviñ loj. ²⁷ Ba intu anyô ju mena lô la nenañ abô masôm ma te êmônj ma yanj embeñ yam ma te embeñ yam anônj ek anyô lôkauk la hamô ma enañ abô êj anêj ôdônj bêj. ²⁸ Aêj ba ôpatu ba hanañ abô masôm anêj ôdônj bêj te miñ hamô avômalô malêvônj ami, êj ma ôpatu ba hanañ abô masôm bônônj ba imiñ. Yani enañ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêj.

* 14:20: Ep 4:14 * 14:21: Ais 28:11-12 * 14:23: Ap 2:13 * 14:24: Jon 16:8 * 14:26: 1Ko 12:8-10 * 14:29: 1Te 5:21

29 *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêñ hêv abô hadêñ i ek nenan ma takatu ba êmô ek elanô nitiñ abô takêñ katô. 30 Anyôla hanan Wapômbêñ anêñ abô hamin ba Wapômbêñ hêv abô halôk anyô yan kapô ek enan, ma ôpêñ êndôk êmô bin ma yan atu imbiyô enan 31 ek môlô sapêñ tomtom nonan abô ek avômalô sapêñ nedañô ba neja auk ek embatho i loñ. 32-34 *Wapômbêñ hathak hasup avômalô sapêñ ethak doñtom lôk kapôlôññ doñtom. Ma miñ hadum nômla mayaliv ami. Aêñ ba avômalô enan Wapômbêñ anêñ abô bêñ, thêlô ethak eyabin venjibôlêk.

Avômalô êvhavin ethak doñtom êñ ma avi nêmo bônôn. Avômalô ôdôn êvhavin takatu ba êmô luvu-luvu ethak idum aêñ. Thêlô miñ hatôm nenan abô ami. Ma thêlôda nêmo anyô vibiñ êtôm atu ba abô balabuñ hanan. 35 Avômalô êvhavin lêk ethak doñtom ek nênem yen, ma avi la hamin ba hanan abô, êñ ma nôm mama. Aêñ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miñ nenan injik vênj liñ.

36 Ma môlô oson nena môlôda intu Wapômbêñ anêñ abô anêñ alan e? 37 *Anyô la hason nena yani anyô hanan Wapômbêñ anêñ abô hadêñ avômalô vi mena hadum Lovak Mathen anêñ ku lomaloma, êñ ma enan bêñ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêñ anêñ balabuñ mena mi e? 38 Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêñ iyom.

39 Aêñ ba aiyan thêlô, nôpôvin am ek nonan Wapômbêñ anêñ auk bêñ ek embatho avômalô loñ ma miñ nôñgwêk abô masôm loñ sin ami. 40 Ma nundum ku lôkthô thêthôn ma miñ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loñbô

1 Aiyan thêlô, yahadum ek yangik môlônim auk liñ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanan hadêñ môlô yôv. Môlô bôk olanô ba lêk umin lôklokwan. 2 Ma doñtom yakô môlônim ôêvhavin êñ anêñ anôn mi. Môlô ovalon abô takatu ba bôk yahanan bêñ hadêñ môlô lôklokwan êñ ma tem nêmo môlô bulubin.

3 *Abô bôk êdôn ya hathak ma yahadôn môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêñ ôdôn. Kilisi hama ek hêv alalôaniñ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. 4 *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. 5 *Pita hayê yani vêm ma aposel laumin ba lahavuju êyê yani. 6 Vêm ma avômalô êvhavin hatôm 500 ethak doñtom êmô ba êyê yani. Bêñ anôn êmô lôkmala ma vi bôk ema. 7 *Ma yani hik i thô hadêñ Jems vêm ma aposel lôkthô. 8 *Ma ya hatôm amena atu ba evolon ba intu yani hiki thô hadêñ ya haven yam anôn.

9 *Yahabulin Wapômbêñ anêñ avômalô êvhavin ba intu yahatôm aposel yaônalok ba ya miñ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. 10 *Ma Wapômbêñ hêv anêñ wapôm hadêñ ya ba hik anôn ek yambitak aposel. Yahadum ku bêñ anôn hamôn ek aposel vi. Ma doñtom yada miñ yahadum ku takêñ ami ma Wapômbêñ anêñ wapôm atu ba hamô havin ya. 11 Yêlô lôk aposel sapêñ athak anan abô doñtom hadêñ môlô ba abô takêñ intu bôk ôêvhavin yôv.

Avômalô ñama tem nimbiyô

12 Yêlô athak anan nena Yisu haviyô anêñ ñama ma aisê ka môlô

* 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * 14:37: 1Jon 4:6 * 15:3: Ais 53:5-12 * 15:4: Mat 12:40; Ap 2:24-32 * 15:5: Mat 28:16-17; Luk 24:34 * 15:7: Ap 1:3-4 * 15:8: Ap 9:3-6 * 15:9: Ep 3:8; 1Ti 1:15 * 15:10: 2Ko 11:23

vi onañ nena miñ hatôm imbiyô ami? ¹³ Aêñ ba nê ñama miñ iviyô ami, êñ ma Kilisi miñ bôk haviyô anêñ ñama ami. ¹⁴ Ma Kilisi miñ bôk haviyô hathak lonbô ami, êñ ma yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma anêñ anôñ mi hatôm môlônim ôêvhaviñ anêñ anôñ mi aêñ iyom. ¹⁵ Yêlô anañ nena Wapômbêñ bôk hik Kilisi liñ. Ma nê ñama miñ iviyô hathak lonbô ami, êñ ma Wapômbêñ miñ bôk hik Kilisi liñ ami ba yêlô êv Wapômbêñ anêñ abô lelaliliñ ba adum hatôm abôyañ. Êñ ma malaiñ bêñ. ¹⁶ Ma nê ñama miñ iviyô ami, êñ ma Kilisi miñ bôk haviyô haviñ ami. ¹⁷ Ma Kilisi miñ haviyô ami, êñ ma môlônim kambom hamô denañ ba môlônim ôêvhaviñ miñ hatôm nêñ môlô sa ami. ¹⁸ Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviñ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êñ bôk êv yak haviñ. ¹⁹ Ma alalô asoñ nena alalôaniñ êvhaviñ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êñ ma alalô kambom anôñ ma nê puliñ takatu ba avômalô vi enañ nena "Alikaknena!" êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêñ ñama

²⁰ Ma donjom Kilisi bôk haviyô yôv anêñ ñama. Yani hatôm vuñ môñ atu ba halôk môñ ba hayôk. Ba alalô ayê vuñ môñ êñ ma ayala nena bêñ anôñ tem êyôk emben yam. Ma Yisu haviyô môñ ba nê ñama lôkthô tem nimbiyô esak lonbô aêñ iyom. ²¹ *Ma anyô yañ hadum ba ñama habitak. Ma yañ hadum ba nê ñama iviyô hathak lonbô. ²² Aêñ ba alalô ma Adam anêñ avômalô ba intu tem nama. Ma donjom vi atu ba êvhaviñ Kilisi tem neja lôkmala esak lonbô. ²³ *Ba ôdôñ ju êñ iniñ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuñ yôk

môñ atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêñ avômalô nimbiyô aêñ iyom. ²⁴⁻²⁵ *Kilisi tem eyabiñ anêñ nômkama lôkthô endeba etak nê takatu ba ik vovak hadêñ yani nêñmô vakapô vibiñ am. Êñ ma pik lo leñ anêñ dañ tem êyô ma tem imbuliñ kiñ lo nê bêñbêñ ma ngôk lomalama. Ma nêñ lon lôkliñyak êmbôni êndêñ Lambô Wapômbêñ. ²⁶ *Ma nôñ kambom anôñ atu ba yani imbuliñ emben yam, êñ ma ñama ²⁷ *hatôm bôk enañ nena,

"Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiñ." *Kapya Yey 8:6*

Aêñ ba Wapômbêñ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiñ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibiñ ma donjom Wapômbêñ da hamô vuliñ. ²⁸ Wapômbêñ hadum anêñ ku hatak nômkama sapêñ hamô Kilisi vakapô vibiñ endeba anêñ dañ ma tem etak Nakaduñ êmô yani vibiñ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduñ vibiñ ek Wapômbêñ êmô nômkama sapêñ vuliñ.

²⁹ Ma nê ñama miñ ewa lôkmala hathak lonbô ami ma aisê hathak nê takatu ba ithik ñañ ek nêñnêñ nê ñama sa? Aêñ ba nê ñama miñ iviyô ami ma idum aêñ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana lon takatu ba yêlô apôm malaiñ lomalama? ³¹ Wak nômbêñ intu ma yahama! Aiyañ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhaviñ Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ atu ba hadum ku hamiñ môlô ba yahanañ abô avanôñ. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yangik vovak imbiñ alim kambom atu. Ma abô hathak nê ñama iviyô hathak lonbô ma abô êñ abôyañ, êñ ma tem miñ yandum aêñ ami. Mí. Tem yasopa

* 15:21: Lom 5:12 * 15:23: 1Te 4:16; ALK 20:5 * 15:24-25: Mat 22:44 * 15:26: ALK 20:14 * 15:27: Sng 8:6 * 15:30: Lom 8:36 * 15:32: Ais 22:13

avômalô iniñ abô nena,
 “Alalô nanğan ba nanum yapin ek
 yamuñ ma tem alalô nama.”

Aisaia 22:13

³³ Abô bute hananñ nena, “Avômalô kambom ethak ibulinñ avômalô mavi.” Ba intu miñ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miñ oyala Wapômbênñ ami. Ba intu yahananñ ek nêmmama êndênñ môlô. Aênñ ba môlô nubiyô nombenñ thêthônñ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma tem yanđa

³⁵ Ma doho enanñ, “Avômalô ñama tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miñ hovatho yanvêk ami êñ ma tem enja lôkmala esak lonbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anênñ anônñ e? Mi. Hovatho anênñ vêk iyom. ³⁸ Wapômbênñ da hêv yanvêk takênñ iniñ linñkupik hatôm yanida anênñ lahavinñ. Yani hêv yanvêk takênñ da lenvinñkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miñ hatôm donjom ami. Anyô iniñ vathiap yanđa, ma alim iniñ te da, menak iniñ te da, ma alim ñgwêk iniñ te da. ⁴⁰ Ma nômkama lenñ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama lenñ da anênñ lêlêyanñ hamô ma nômkama pik anênñ lêlêyanñ da hamô aênñ iyom. ⁴¹ Ma wak anênñ lêlêyanñ yanđa ek ayônñ anênñ ma vulinñ anênñ te da. Ma vulinñ lomaloma da iniñ lêlêyanñ hamô aênñ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak lonbô iniñ lêlêyanñ hamô aênñ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êñ ma yanđa ba tem miñ epalê ami. ⁴³ *Kupik atu ba elav êñ ma anênñ athênñ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô êñ ma lôkmanñinñ. Ma kupik atu ba

elav, êñ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma anênñ lôklokwanñ bomanñ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak lonbô ma kupik dahô lôkmala. Avanônñ. Kupik pik hamô ba intu kupik lenñ hamô aênñ iyom.

⁴⁵ *Bôk eto nena,

“Adam môñ habitak hatôm nômm lôkmala.” *Môn Anôn 2:7*

Ma donjom Adam yanñ atu ba havenñ yam ma kupik dahô lôkmala anênñ ôdônñ ba tem nêmm lôkmala. ⁴⁶ Aênñ ba dahô êñ miñ habitak môñ ami. Ma kupik pik atu ba hamônñ vêmam ka miñ dahô lôkmala êñ havenñ yam. ⁴⁷ Ma anyô môñ habitak anênñ pik ma anyô yanñ havenñ yam halêmm anênñ malak lenñ aênñ iyom. ⁴⁸ Aênñ ba avômalô takatu ba êmô pik, êñ ma anyô pik atu anênñ. Ma avômalô malak lenñ ma êtôm anyô malak lenñ atu anênñ. ⁴⁹ Alalô lêk awa lenvinñkupik anyô pik anênñ ma embenñ yam ka tem naja anyô malak lenñ anênñ linñkupik aênñ iyom.

⁵⁰ Aiyann thêlô, yahananñ nena kupik lôk thalalenñ atu ba hapalê tem miñ êmô Wapômbênñ anênñ lonñ lôklinñyak ami. Ma nômm atu ba hapalê tem miñ enja nômm atu ba tem miñ epalê anênñ lonñ ami.

⁵¹ *Nodañô! Ya tem yanann abô lonñ kapô te êndênñ môlô. Alalô sapênñ tem miñ nama ami ma lenvinñkupik sapênñ tem imbitak yanđa. ⁵² Alalô tem nadañô abinñ ali atu ba anênñ danñ anênñ asênñ ma kasana ma tem ñê ñama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yanđa.

⁵³ *Ma kupik palê êñ imbuliv i esak kwêv yanñ atu ba tem miñ epalê ami. Ma kupik ñama êñ imbuliv i esak kwêv yanñ atu ba tem miñ ema ami. ⁵⁴ *Ma kupik palê êñ havuliv i hathak kwêv yanñ atu ba tem miñ

* 15:36: Jon 12:24 * 15:43: Plp 3:20-21 * 15:45: Stt 2:7 * 15:51: Mat 24:31; 1Te 4:15-17
 * 15:53: 2Ko 5:4 * 15:54: Ais 25:8

epalê ami lôk kupik nãma havuliv i hathak kwêv yan atu ba tem miñ ema ami aêñ iyom, êñ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôñ nena,
 “Lôklokwanj lovak ba hatôkwêñ nãma.” *Aisaia 25:8*

55 * “Nãma ma anêñm lôklokwanj o lovak êsê?”

Nãma ma anêñm siniñ nunjgwik anyô vônô êsê?” *Hosea 13:14*

56 * Nãma anêñm siniñ ma kambom lomalomã. Ma kambom hawa lôklokwanj hêk balabuñ. 57 Ba nanêñm leññmavi êndêñ Wapômbêñ! Yani hêv alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

58 Yenañ aiyañ lôkma anôñ, mólô oyala nena udum Anyô Bêñ anêñ ku ba ku êñ tem miñ anôñ mi ami. Mi. Ba intu numiñ lôklokwanj ma miñ notak nômlã ek êyôkwijn mólô ami. Ma nôñem am dedauñ ek nundum Wapômbêñ anêñ ku êñ.

16

Pol hanañ hathak da atu ni Jerusalem

1 * Yahanañ abô êntêk hathak da takatu ba tem mólô nôñem êndêñ Wapômbêñ anêñ avômalô mathen. Nundum êtôm atu ba yahanañ hadêñ avômalô êvhavinj takatu ba êmô Galesia. 2 Sonda lôkthô anêñ wak te môñ ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôñlodôñ ba notak valuselej da êndôk kolopak te ek imbitak bêñ anôñ ek yahayô ma da takêñ bôk usup yôv. 3 Ma nodam anyô doho ek yato kapya te imbiñ ek injiki thô ek neja mólônim wapôm takêñ ba ini Jerusalem. 4 Injo. Tem yana menã mi la. Yaha ma tem ñê êñ nimbiñ ya ek yêlô ana.

Pol lahavinj ni Kolin

* 15:55: Hos 13:14 * 15:56: Lom 7:13 * 16:1: Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * 16:5: Ap 19:21 * 16:6-7: Lom 15:24 * 16:8-9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12 * 16:10: 1Ko 4:17 * 16:11: 1Ti 4:12 * 16:12: 1Ko 3:6 * 16:15: 1Ko 1:16

5 * Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek mólô. 6-7 * Yahathôñ. Miñ yalenhavinj yangê mólô ma yatak mólô kethen ami. Yalenhavinj nena yamô imbiñ mólô êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêñ anêñ lahavinj. Ba intu belenj simbak havin ba tem yamô imbiñ mólô wak doho menã injo ek batu mólô nôñem ya sa ek loñ alêla takatu ba tem yana. 8-9 * Avômalô Epesus bêñ anôñ ethak êdô yenañ ku. Ma doñtom loñôndê nindum ku ek nêñem i sa lêk abyanj ba intu tem yamô loñ êñ endeba Pentikos.

10 * Timoti hadum Anyô Bêñ anêñ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma mólô noyabiñ am ek yani miñ êkô esak mólô ami. Ma wak takatu ba hamô havin mólô ma noyabiñ yani mavi. 11 * Ma miñ nôñdô ek noja yani thô ami. Ma hatak mólô ma nôñem yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêñ ya. Tem yayabiñ yani lôk iviyanj takatu ba tem nêlêm nimbiñ yani.

12 * Yahanañ hathak alalôaniñ aiyañ Apolo. Yahanañ abô lôklokwanj ek yani êsôk imbiñ iviyanj doho ek nêgê mólô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêñ wak alê atu ba yanida lahavinj.

13 Nômô lêlê lôk nobaloñ êvhavinj loñ. Numiñ lôklokwanj êtôm anyô ñê. 14 Ma nundum nômkama lôkthô esak leññinhavinj iyom.

15 * Mólô oyala nena Stepanas lôk anêñ avômalô, thêlô ma avômalô êvhavinj môñ hamô Akãia. Ma thêlô êv i dedauñ ek êv avômalô mathen sa. Aiyañ thêlô, yahêv abô lôklokwanj hadêñ mólô 16 ek nôñmô avômalô takêñ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêñ anêñ ku vibiñ. 17 Ya miñ yahamô havin

môlô ami ba yalen hik ya bêñ anôñ.
Ma don̄tom Stepanas lo Potunatus
ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalen
halôk biñ ¹⁸ lôk yalen mavi. Ma
môlô aêñ iyom. Aêñ ba noja ñê
anêñ aêñ thô êtôm ñê athêñ bêñ.

Abô anêñ dañ

¹⁹* Avômalô êvhaviñ anêñ plovins
Esia êv iniñ leñiñmavi hadêñ
môlô. Akwila lo Plisila enañ iniñ
leñiñhaviñ anôñ hathak Anyô Bêñ
anêñ athêñ lôk avômalô vi atu ba
êv yeñ êmô thai iniñ unyak. ²⁰ Ñê
êvhaviñ lôkthô anêñ loñ êntêk êv
iniñ leñiñmavi hadêñ môlô. Ma
nokam am esak kobom yôhok
mathêñ.

²¹ Ya Pol da yahato yalenmavi
êntêk hathak ya da yabaheñ.

²²* Anyôla miñ lahaviñ Anyô Bêñ
ami, vovañ tem êpôm yani. Ôlêm,
Anyô Bêñ.

²³ Anyô Bêñ Yisu anêñ wapôm
êmô imbiñ môlô.

²⁴ Yenañ yalenhaviñ êmô imbiñ
môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêñ
athêñ.

* **16:19:** Ap 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin Abô mōŋ

Kêdōŋwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôŋ ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena nê takêŋ inin abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nê nêma ma nê nêma ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

¹ Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô mathen takatu ba êmô plovins Akaia.

² Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

³ *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa. ⁴⁻⁵ *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô sin ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô. ⁶ Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô. ⁷ Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ

ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.

⁸ *Aiyaŋ thêlô, nodarôŋ! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoŋ nena tem nama. ⁹ Avanôŋ! Yêlô kapôlôŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anaŋ nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik nê ŋama liŋ.” ¹⁰⁻¹¹ *Yani hêv yêlô vé hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noten mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nêma yêlô bulubiŋ. Avanôŋ! Avômalô bêŋ anôŋ neten mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nêma wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôŋ nêgê lôk nenaŋ leniŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

¹²⁻¹⁴ *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anaŋ abô anôŋ ma miŋ avôv môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedauŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôŋ ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesaŋ abô imbiŋ i. Ma waklavôŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ endelêm ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêŋ iyom.

* 1:3: Lom 15:5 * 1:4-5: Sng 34:19 * 1:8: Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10-11: 2Ti 4:18

* 1:12-14: 2Ko 5:12; Plp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6

15-16 *Ma yahayala nena mólónim auk ma hatôm yenañ. Ba intu yalenñhaviñ yasók ek mólô vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak loñbô ek mólô nônêm ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yalenñhaviñ yasók ek mólô bôlôñ ju ma yanêm yalenñmavi bôlôñ ju êndêñ mólô. 17 Ma donñtom yahik yenañ auk liliñ. Ba lêk mólô onañ nena ya anyô auk pik ba yahasau mólô ba miñ yahathôk ami. Ba mólô onañ nena ya hathak yahanañ abô luvi nena “avanôñ” lo “mi”, aêñ e?

18 Wapômbêñ hathak hanañ abô avanôñ iyom. Ba intu yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma avanôñ aêñ iyom ba miñ anañ abô takêñ lôk leñ luvi ami. 19 *Yisu Kilisi ma Wapômbêñ nakaduñ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anañ anêñ abô bêñ hadêñ mólô ba Wapômbêñ hanañ abôla hathak yani ma miñ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêñ anêñ “avanôñ!” 20 *Wapômbêñ habutiñ abô lomaloma ba hanañ, “Avanôñ! Yisu Kilisi tem injik yenañ abô sapêñ thô.” Ba intu alalô aêñhaviñ Kilisi ba anañ nena “avanôñ” ek Wapômbêñ enja athêñ lôkmanñgiñ. 21 Ma Wapômbêñ da hanañ nena alalô ma Kilisi anêñ avômalô ba habi bañ hayô hêk yani lôk alalô aêñ iyom ek embatho alalô loñ ek nambitak anêñ avômalô. 22 *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêñ avômalô ma hatak anêñ dahô halôk alalô kapôlôñiñ ek nayala nena anêñ abô tem injik anôñ.

23-24 *Yêlô miñ anyô bêñ ek nasañ mólô ba nanañ nena, “Nônêmimbiñ.” Mi! Mólôda bôk ôêñhaviñ ba umiñ lôklokwan yôv. Ba intu alalô nê lôk iviyañ ek nandum ku imbiñ i ma nanêm lenñmavi

ni ba êlêm. Aêñ ba yahamiñ Wapômbêñ ma ba yahanañ abô êntêk. Yakô yasók Kolin ma tem yanêm malaiñ êndêñ mólô ba intu miñ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenañ auk thekthek nena tem miñ yasók lôk malaiñ bôlôñ te imbiñ ami. 2 Yahêv malaiñ hadêñ mólô ma opalê te tem indum yalenñmavi? Mólô takatu ba yahêv malaiñ e? Yakô mi. 3 Mólô ma avômalô takatu ba othak udum yalenñmavi. Aêñ ba bôk yahato kapya ek alalô miñ naja malaiñ ami. Yenañ auk ma thekthek nena alalô lôkthô lêk athak donñtom lôk lenñmavi iyom. 4 *Yalenñmalaiñ lôk yalenñ hik ya ma yahalañ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamalenñ thôk. Miñ yahato kapya êñ ek nêm mólô malaiñ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yalenñhaviñ mólô bêñ anôñ.

Nodate kapôlômim ek nê idum kambom

5 Malaiñ takatu ba ôpatu hêv hadêñ ya Pol ma hatôm hêv malaiñ êñ hadêñ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la. 6 Malaiñ takatu ba bôk avômalô êñhaviñ êv hadêñ yani ma hatôm. 7 Ma ôpatu ba kapô malaiñ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siñ ek miñ la injiki ami. 8 Ba intu yahanañ lôklokwan nena mólô nopesañ abô ba lemimmavi esak yani. 9 Bôk yahato hathak malaiñ takatu ek injik mólô thô ek yanğê nena mólô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e? 10 Injo. Betha ôpêñ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêñ ek yandate yenañ aêñ iyom. Yahamiñ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôñ ek yani ek yanêm mólô sa 11 *ek alalô miñ

* 1:19: Ap 18:5 * 1:20: ALK 3:14 * 1:22: 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * 1:23-24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21 * 2:4: Ap 20:31 * 2:11: Luk 22:31

natak sawa bute ênjêk ek Sadan esau alalô ami. Alalô ayala anêy auk êy.

Aposel ma tabô lukmuk anêy nê ku

¹² *Anyô Bêy da hadum ba yaha Tloas ek yanan anêy Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêy. ¹³ *Ma donjom miy yahapôm Titi ami denar ba yakapôlôy malain ba yahanar yanşiy ma yaha plovins Masedonia.

¹⁴ Aêy ba nanêm leniy mavi êndêy Wapômbêy. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêy avômalô ba aloyey lôk leniy mavi. Wapômbêy hadum ku hamô alalô kapôlôyiy ba intu avômalô tem neja anêy auk êtôm nômla ôv mavi embenj luvuluvu. ¹⁵ Alalô ma Kilisi anêy da atu ba ôv mavi ba êv hadêy Wapômbêy ba avômalô lôkthô iliny ôv êy. Avômalô takatu ba ewa bulubiy lôk takatu ba i loy nimbulyi i. ¹⁶ *Avômalô vi iliny alalô hatôm nômla ôv palê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi iliny alalô hatôm nômla ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nêmla lôkmala. Aêy ba anyôla miy lôkmanjiy anôy ek indum Wapômbêy anêy ku ami. ¹⁷ Avômalô doho iluviy Wapômbêy anêy abô ek neja valuselenj. Yêlô ma Kilisi anêy avômalô takatu ba Wapômbêy hêv ba aminj thohavloma. Aêy ba anar abô te ma avanôy iyom.

3

¹ *Môlô osoy nena yêlô aêv i linj e? Mi. Yêlô miy anar hadêy môlô nena noto kapyâ lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêy. Ma yêlô ma mi. ² *Môlôda intu yêlôaniy kapyâ atu eto hêk yêlô kapôlôyiy.

* 2:12: Ap 14:27; 1Ko 16:9

* 2:13: Ap 20:1

2Ko 5:12 * 3:2: 1Ko 9:2

* 3:3: Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27

6:63; 1Ko 11:25

* 3:7: Kis 34:29

* 3:9: Lo 27:26; Lom 1:17

Ba avômalô lôkthô esam ba eyala. ³ *Môlô uik thô nena môlô ma kapyâ halêm anêy Yisu. Ba yêlôaniy ku anêy anôy ma miy eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêy lôkmala anêy Lovak Mathenj. Miy eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôyiy.

⁴ Yêlô ma Kilisi anêy avômalô takatu ba aminj Wapômbêy ma. Aêy ba intu alalô ayala avanôy biy nena abô takêy ma avanôy iyom. ⁵ Yêlô da ma lôkmanjiy ba hatôm nanar, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêy da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi. ⁶ *Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma donjom Lovak Mathenj hêv lôkmala. Wapômbêy hadum yêlô abitak lôklokwanj ek nandum tabô lukmuk anêy ku atu ba miy eto ami. Mi. Lovak Mathenj da hayabinj.

Tabô lukmuk anêy lôkmanjiy

⁷ *Tabô bô ma edabêy valu ba eto hathak. Ma deda bêy habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Israêl maleniy loy ba miy hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêmla ma deda hale hi yaôna ma donjom thêlô miy hatôm nêgê ami denar. Odañô! Tabô halêm lôk deda bêy ma donjom anêy ku ma havôv nama halêm havinj. ⁸ Ma Lovak Mathenj anêy ku hamôy lôk anêy deda ma lôkmanjiy anôy ek tabô bô anêy. ⁹ *Odañô! Tabô bô anêy ku ma halêm lôk deda. Ma donjom avômalô miy esopa ami ba intu Wapômbêy hanar, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêy ku ma hapesanj loyôndê ek indum avômalô nimbity thêthôy. Ba intu anêy deda ma mabuj anôy hamôy ek tabô bô anêy. ¹⁰ Deda havenj yam hamôy ek yan bô ba deda bô

* 2:16: Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

* 3:1: Ap 18:27;

Jer 31:31; Jon 3:6

lêk hi ba mi. ¹¹ Ma yan halêm lôk deda ma doŋtom lêk hale hi mabô. Ma yan ma tem ida imbi deda wak nômbênj intu. Ba intu anênj deda ma lôkmanjgin anônj ek yan.

¹² Aênj ba yêlô aêv malenjin hadênj tabô lukmuk. Ba intu miŋ akô ami ma ananj Wapômbênj anênj abô bênj. ¹³ *Yêlô miŋ avuliv malenjin sinj hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doŋtom yani havuliv ma sinj ba miŋ hatôm avômalô Israeël nêgê ami. ¹⁴ Thêlô esam balabuŋ tabô takênj ma doŋtom iniŋ auk thekthekek hatôm ivuliv i sinj ba intu miŋ eyala abô takênj ami aleba lêk êntêk. Anyôla miŋ hatôm nêv sôp ênj vê ênjêk anênj auk ek eyala abô takênj ami. Mî. Kilisi iyom. ¹⁵ Avanônj! Lêk êntêk nê bênjbênj esam Mose anênj balabuŋ ma doŋtom sôp ênj havuliv kapôlônjin sinj denanj. ¹⁶ *Ma anyôla hale i lilin ba hasopa Anyô Bênj ênj ma hatôm hêv sôp ênj vê. ¹⁷ *Anyô Bênj ma hatôm Lovak Matherj. Ma loŋ atu ba Lovak Matherj havenj, ênj ma hatôm hapole alalôlanin jak vê. ¹⁸ Alalô malenjin ma miŋ avuliv sinj ami ba lêk ayê Anyô Bênj anênj deda lôkmanjin hatôm alalô ayê thonanj lo malenjin halôk liyali. Yanida intu Lovak Matherj ênj ba hêv deda lôkmanjin anônj halêm ba halêm aleba abitak yanja hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda ênj thô ek avômalô vi nêgê.

4

Aposel ma êtôm uŋ anônj

¹ Ma Wapômbênj lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadênj yêlô. Ba intu yêlô namiŋ lôklokwanj ma miŋ natak ami. ² *Yêlô avôlinj dômiŋ ek nôv mama takatu ba hêk loŋ kapô

ba miŋ avuŋ abô ba asau avômalô lôk aluvinj Wapômbênj anênj abô ami. Wapômbênj hayê yêlô. Aênj ba yêlô ik abô avanônj thô ma avômalô ititinj yêlôlanin ku ba eyala nena yêlô adum thêthônj. ³⁻⁴ *Ma doŋtom anyô bênj bôlônj êntêk Sadanj bôk havuliv avômalô malenjin sinj ba miŋ êvhavinj ami. Ba intu yêlôlanin Abô Mavi hêk loŋ kapô ma avômalô takênj lêk idum ek nema ba miŋ hatôm nêgê Abô Mavi anênj deda atu ba enanj hathak anyô lôkmanjin Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbênj. ⁵ Yêlô ananj bênj nena Yisu Kilisi ma Anyô Bênj. Ma yêlôda atôm mólônim nê ku ek nandum Yisu anênj ku. Ma yêlô miŋ aêv yêlôda linj ami. ⁶ *Wapômbênj bôk hanaŋ, “Deda tem imbi êyô ênjêk momanjin ba imbitak deda”. *Mônj Anônj 1:3*

Ba Wapômbênj ênj iyom intu habi deda ênj halôk alalô kapôlônjin ek nagê Kilisi thohavloma. Ênj ma hatôm alalô ayê Wapômbênj lôkmanjin aênj iyom.

⁷ *Ma deda lôk Abô Mavi ênj ma hatôm payenj atu ba halôk uŋ anônj kapô ek injik thô nena anênj lôklokwanj lôkmanjin ma Wapômbênj anênj ma miŋ halêm anênj alalô ami. ⁸ *Vovanj lomalama hapôm yêlô ma doŋtom miŋ hakapin yêlô loŋ ami. Hadum ek injik yêlô sesonj aleba nanaŋ aisê. Ma doŋtom miŋ hadum yêlô popabuk ami. ⁹ Malenj thêlêv hathak yêlô ma doŋtom ayala nena Anyô Bênj miŋ hatak yêlô ami. Êpênj yêlô ba ama jak ma doŋtom miŋ ama ami. ¹⁰⁻¹¹ *Wak nômbênj intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô ênj ma hatôm ik Yisu anênj lôkmala atu ba hamô yêlôlanin kupik pik thô. Aênj

* **3:13:** Kis 34:33 * **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5

* **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8;

* **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36

ba Yisu anêḡ ḡama lêk hamô yêlô leḡviḡkupik kapô ek injik Yisu anêḡ ḡama lôk lôkmala thô. Luvî êntêk lêk hamô. ¹² Aêḡ ba ḡama hadum ku hamô yêlô ma doḡtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

¹³ Bôk eto hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena, “Yahêvhaviḡ ba intû yahananḡ.”

Kapya Yey 116:10

Ma yêlô aêvhaviḡ aêḡ iyom. Ba intû yêlô ananḡ Anyô Bêḡ anêḡ abô mavi. ¹⁴ *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêḡ Yisu liḡ hêk ḡama ma tem indum aêḡ êndêḡ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiḡ Yisu. Aêḡ ba intû yêlô ananḡ Wapômbêḡ anêḡ abô bêḡ. ¹⁵ Yahawa malaiḡ takêntêk ek nêḡ môlô sa ek Wapômbêḡ imbi anêḡ wapôm sam êndêḡ avômalô bêḡ anôḡ endeba leḡḡmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡḡ esak leḡ.

¹⁶ *Aêḡ ba miḡ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêḡ ami. Mi. Alalô leḡviḡkupik lêk hapalê ma doḡtom dahôlôḡḡḡ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi. ¹⁷ *Ma alalôaniḡ malaiḡ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doḡtom tem injik anêḡ anôḡ lôkmaḡḡḡḡ atu ba êḡmô êtôm wak nômbêḡ intû sapêḡ ba êḡmô vuliḡ ek nômkama lôkthô. ¹⁸ *Ma nôḡ takatu ba hôyê ma tem nêḡ yak ba ni. Ma nôḡ takatu ba miḡ hôyê ami ma tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intû sapêḡ. Ba intû miḡ maleḡḡḡkilik hathak nôḡ takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiḡ nôḡ takatu ba miḡ hatôm nagê ami.

5

Leḡviḡkupik lukmuk

¹ *Alalôaniḡ leḡviḡkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala

* **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **5:2:** Lom 8:23 * **5:6-7:** Hib 11:13-16 Sav 12:14

nena ibuliḡ unyak êḡ ma tem naja leḡviḡkupik yanḡ atu ba hatôm unyak anôḡ atu ba Wapômbêḡ hapesanḡ ba hamô malak leḡ ba tem êḡmô êtôm wak nômbêḡ intû sapêḡ. Unyak êḡ ma miḡ ḡê pik epesanḡ hathak bahenḡḡ ami. ² *Ma alalô alarḡ ba adum ek nanḡḡḡ leḡviḡkupik malak leḡ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê ³ ek imbi êyô alalô vôn ek miḡ nambenḡ kôlôlôḡḡ ami. ⁴ Alalô amô pik hatôm avômalô leḡ popam ba intû alarḡ lôk leḡḡmalaiḡ ek naja kupik malak leḡ ek lôkmala êtôkwêḡ kupik pik. ⁵ Wapômbêḡ hapesanḡ alalô ek nambitak aêḡ ma hatak anêḡ dahô halôk alalô kapôlôḡḡḡ ek nayala nena anêḡ abô ma tem injik anôḡ.

⁶⁻⁷ *Aêvhaviḡ hayabiḡ alalô. Ma miḡ aêv alalôaniḡ auk ek nôḡ atu ba ayê hathak maleḡḡdaluk ami. Aêḡ ba alalô ayala avanôḡ nena alalô amô lôk kupik pik ba intû miḡ amô haviḡ Anyô Bêḡ ami. ⁸ *Avanôḡ! Alalô ayala auk êḡ ba apôviḡ ek natak kupik êntêk ba ana namô imbiḡ Anyô Bêḡ. ⁹⁻¹⁰ *Ma alalô lôkthô tem namiḡ Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô toḡtom naja alalôaniḡ vuli. Ba intû amô pik mena amô haviḡ Anyô Bêḡ ma nanêḡ i videdauḡ ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôḡḡḡ esak doḡtom imbiḡ Wapômbêḡ

¹¹ Yêlô ayala nena amô Anyô Bêḡ vibiḡ ba tem nandum abô. Aêḡ ba yêlô alôk avômalô leḡḡḡ ek nesopa yani. Wapômbêḡ hayala yêlôaniḡ kapôlôḡḡḡ. Ma yahêvhaviḡ nena môlô kapôlômim hayala yêlô aêḡ iyom. ¹² Yêlô adum ek môlô nobam am esak yêlôaniḡ ku lôk nonanḡ bêḡ êndêḡ avômalô takatu ba êv thêlôda liḡ hathak nômkama viyaiḡ

* **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9-10:** Kol 1:10; 1Te 4:1;

ma leñinpalin nõmkama kapólõrin. Ma min yêlô aêv yêlôda lin ami. ¹³ Ma avõmalô doho ena nena yêlô adum molo. Yõv lôk. Hêk Wapõmbêñ da. Ma vi ena nena yêlô awa auk mavi. Yõv lôk. Êñ ma hêv môlô sa. ¹⁴ Alalô ayala nena anyô te iyom intu bók hama ek hêv avõmalô lôkthô sa ba intu lôkthô bók ema yõv. Aêñ ba Kilisi anêñ lahavin hayabin alalô. ¹⁵ *Avanõñ! Yani hama ek avõmalô lôkthô. Ba alalô nê lôkmala takatu ba asopa yani nasõñ alalôda palin ma leminimbi õpatu ba bók hama ba haviyô hathak lonbô ek hêv alalô sa.

¹⁶ Aêñ ba min alalô nabalõñ avõmalô esak auk pik ami. Sêbók ma adum aêñ hathak Kilisi. Ma doñtom lêk ayala yani thêthõñ. ¹⁷ *Aêñ ba anyõla haven havin Kilisi êñ ma ku lukmuk lêk hayô ma nõmkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nõmkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm. ¹⁸ *Ma Wapõmbêñ hadum nõm takên lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêñ yêlô ek nanêm avõmalô sa ek neyala ku êñ. ¹⁹ *Ku êñ ma aêntêk. Wapõmbêñ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapalin alalõaniñ kambom ek alalô namô labali mavi imbin yani. Ma hêv ku ek nanañ abô êñ êndêñ avõmalô. ²⁰ Yêlô ma Kilisi anêñ nê ku. Ba intu alañ ba awa Wapõmbêñ abólêk lôk alók môlô lemim hathak Kilisi anêñ athêñ nena môlô nõlêm noja Wapõmbêñ anêñ tabô. ²¹ *Kilisi ma kambom mi. Ma doñtom Wapõmbêñ hêv alalô sa ba hêv alalõaniñ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthõñ êñjêk Wapõmbêñ ma esak Kilisi anêñ ku êñ.

6

1-2 Yêlô lôk Wapõmbêñ adum ku

havin i. Yani hanañ, “Bók yahatak wak te yõv ek yanêm môlô sa.

Ba môlô olañ ma yahalañô ba yahêv môlô bulubin yõv.”

Aisaia 49:8

Môlô bók owa Wapõmbêñ anêñ wapôm yõv. Ba intu yêlô asoñ môlô lokwan, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubin.”

Ba intu min nundum ku êñ imbitak êtôm nõm oyañ ami.

Aposel ewa malain bêñ hathak inin ku

³ Yêlô adó ek anyõla enañ abõma esak Wapõmbêñ anêñ ku. Ba intu adum ku êñ ek min nambulin avõmalô inin auk ami. ⁴⁻⁵ *Yêlô ma Wapõmbêñ anêñ nê ku. Ba intu yêlô awa inin ku mavi takatu sa hadêñ môlô. Yêlô awa vovañ lôk malain hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halók koladõñ ma êkoki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêñ ba aêv lêlê lôk nõm mi ba ama kisi. Malain nõmbêñ êntêk hapôm yêlô ma doñtom amin lôklokwan.

⁶ *Lovak Mather hamô havin yêlô ba ayala Wapõmbêñ anêñ auk ba kapólõrin ida hêk mabuñ ma yêlô nê malin yaô lôk yõhók ma wapôm. Ma yêlô leñinhavin avõmalô ba min asau thêlô ami. ⁷ Yêlô anañ abô avanõñ iyom havin Wapõmbêñ anêñ lôklokwan lôk avaloñ anêñ thêthõñ hatôm nõmkama vovak hamô bahen luvi. ⁸ Avõmalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enañ abô mavi hathak yêlô ma doho enañ abõma. Yêlô nê abô anõñ iyom ma doñtom avõmalô vi elam yêlô nena nê abõyañ.

⁹ *Avõmalô pik êthõñ yêlô palin ma doñtom Wapõmbêñ hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doñtom nõngô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô

* 5:15: Lom 14:7-8 * 5:17: Lom 8:1; Gal 6:15 * 5:18: Lom 5:10 * 5:19: Lom 3:23-25

* 5:21: Hib 4:15 * 6:4-5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Ti 4:12 * 6:9: 2Ko 4:10

kambom ma doŋtom miŋ ama ami. ¹⁰ Leniŋmalaiŋ ma doŋtom leniŋmavi wak nômbêŋ intu. Yêlô ma nê nômkama mi ma doŋtom adum ba avômalô bêŋ anôŋ ibitak nê lôk nômkama bêŋ. Yêlô nômkama mi ma doŋtom nômkama sapêŋ ma yêlôaniŋ.

¹¹ O yenaŋ avômalô Kolin! Yêlô anaŋ abô lôkthô hi yaiŋ ek môlô ma yêlô kapôlôŋiŋ hik i ek môlô nôlêm. ¹² Yêlô miŋ avasiŋ kapôlôŋiŋ ek môlô ami. Mi. Môlô da. ¹³ *Aêŋ ba yahanaŋ hadêŋ môlô hatôm lambô hanaŋ hathak nakaduŋ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêŋ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Nê daluk lôk nê êvhaviŋ miŋ nesak doŋtom ami

¹⁴ *Môlô miŋ nômô imbiŋ nê daluk ami. Thêthôŋ lôk lokbaŋ hatôm doŋtom e? Deda lo mo-manjiniŋ hatôm doŋtom e? ¹⁵ Sadaŋ Belial lo Kilisi hatôm leniŋmavi imbiŋ i e? Mena nê êvhaviŋ lo nê daluk hatôm nesak doŋtom e? ¹⁶ *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak mathen lôk ŋgôkba hatôm nêmo imbiŋ i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêŋ lôkmala anêŋ unyak mathen hatôm anêŋ abô hanaŋ,

“Tem yamô lôk yamben imbiŋ i ma ya tem êtôm thêlôniŋ Wapômbêŋ ma thêlô tem nimitak yenaŋ avômalô. *Wok Plis 26:12*

¹⁷ *Aêŋ ba notak avômalô takêŋ ma nômô daim.

Ma miŋ nobaloŋ lelaik takêŋ ami ek batu yanja môlô thô. *Ai-saia 52:11; Esekiel 20:34,41*

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

¹⁸ *Ya tem yambitak môlônim lemambô ma môlô tem numbitak êtôm yenaŋ okna lo avena. ² *Samuel 7:8, 14*

Ya Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ yahanaŋ aêŋ.”

7

¹ Aiaŋ thêlô, Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ alalô ba amô yani vibiŋ. Ba intu natip ek nôm takatu ba hadum alalô leniŋkupik lôk dahôlôŋiŋ habitak lelaik ek nayô unjlov ba nambitak mabuŋ lôk mathen anôŋ.

Avômalô Kolin ele kapôlôŋiŋ lilin ba Pol lamavi

² Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miŋ adum kambom lôk abuliŋ anyôla lôk asau i ami. ³ Miŋ yahanaŋ abô êŋ ek yasaŋ môlô ami. Mi. Bôk yahanaŋ nena môlô ma yenaŋ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêŋ iyom. ⁴ Yahayala avanôŋ nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniŋ malaiŋ lomaloma hamô ma doŋtom yalenmavi hamô yakapôlôŋ siŋ aleba yalen halôk biŋ.

⁵ *Yêlô ayô Masedonia ma malaiŋ lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesoŋ. Ibuliŋ yêlô lôbôlôŋ lôk ik vovak hadêŋ yêlô ma yêlô leniŋhiki hathak malaiŋ lomaloma vi haviŋ. ⁶ Ma doŋtom Wapômbêŋ atu ba hêv avômalô leniŋmalaiŋ thêvô, hêv Titi ba hayô. ⁷ Yani hanaŋ hadêŋ ya nena môlô lemhikam bêŋ anôŋ hathak malaiŋ lomaloma ba môlô vovaŋ ek alalô napesaŋ malaiŋ takêŋ imbiŋ i. Titi halaŋô môlônim abô êŋ ma hêv yani thêvô. Ba intu Wapômbêŋ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya thêvô aêŋ iyom ba yalenmavi anêŋ dôêŋ.

⁸ *Bôk yahato kapyâ ba hêv malaiŋ hadêŋ môlô. Ma doŋtom yada ma malaiŋ mi. Alikaknena. Yahêv malaiŋ atu ba hamô vauna ma yalenmalaiŋ aêŋ iyom. ⁹ Ma

* 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Ep 5:11 * 6:16: 1Ko 3:16 * 6:17: ALK 18:4 * 6:18: Jer 31:9

* 7:5: 2Ko 2:13 * 7:8: 2Ko 2:4

donjom lêk yalenmavi anôh. Ma yenaŋ kapyā hêv malaiŋ hadêh mólô ba intu hadum yalenmavi e? Mi. Wapômbêh intu hadum ba hêv malaiŋ takêh hadêh mólô ba intu ole kapôlômim liliŋ. Aêh ba abô takatu ba yêlô anaŋ miŋ habuliŋ mólô ami. Ba intu hadum yalenmavi. ¹⁰ *Wapômbêh hêv malaiŋ hadêh avômalô ek nede kapôlôhŋ liliŋ ek neja bulubiŋ. Êh ma miŋ malaiŋ bêh ami. Ma donjom malaiŋ pik hathak hadum anêh ku nena hik avômalô vônô. ¹¹ Odaŋô! Mólônim malaiŋ halêm anêh Wapômbêh ba hik mólô thô nena mólô vovaŋ ek notak auk kambom lôk udum ek unŋwik mólôda thô nena mólô ma kambom mi. Mólô lemimmaniŋ lôk ôkô ma vovaŋ ek ôhŋô ya ek napesaŋ malaiŋ êh ek nanêm malaiŋ êndêh ôpatu ba hadum kambom êh. Avanôh! Mólô udum aêh ba intu hik thô nena mólô kambom mi. ¹² Aêh ba kapyā atu ba bôk yahato ma miŋ yahato ek imbuliŋ ôpatu ba hamiŋ yenaŋ ku loŋ siŋ lôk nêm yada liŋ ami. Mi. Yahato ek mólô numiŋ Wapômbêh ma ek injik mólôda thô nena mólô lemimhaviŋ yêlô bêh anôh. ¹³ Ma nôm takêh hadum ba havatho yêlô kapôlôhŋ loŋ.

Ba mólô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêh anôh ba intu yêlô leŋiŋmavi bêh anôh aêh iyom. ¹⁴ Yahabaŋ mólô ba yahaŋaŋ hadêh yani nena mólô ma avômalô mavi. Ba lêk udum mavi ba miŋ ôêv mama hadêh ya ami. Mi. Abô nômbêh atu ba yêlô anaŋ hadêh mólô, êh ma avanôh ba yêlôaniŋ abô mavi atu ba anaŋ hathak mólô hadêh Titi, ma abô êh hik anôh mavi aêh iyom. ¹⁵ Mólô ôkô ba olowaliŋ ma owa yani thô lôk olaŋô anêh abô. Hayê aêh ba lahaviŋ

mólô bêh anôh. ¹⁶ Lêk yahayala avanôh nena mólô ma avômalô mavi ba intu yalenmavi anôh.

8

Numbitak avômalô wapôm

¹ *Aiyaŋ thêlô, yêlô leŋiŋhaviŋ mólô noyala wapôm atu ba Wapômbêh hêv hadêh avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô plovins Masedonia. ² Thêlô ewa malaiŋ bêh anôh ba êv i sêkêya. Ma donjom leŋiŋmavi bêh anôh ba hayô siŋ ba halelope ma iniŋ malaiŋ êv i sêkêya anêh anôh ma wapôm ba êv bêh anôh hatôm da. ³ Yahaŋaŋ avanôh biŋ nena êv iniŋ nômkama aleba miŋ hatôm ami. Êh ma thêlô êv doho haviŋ. Thêlôda iniŋ auk ma miŋ anyôla hanaŋ hadêh i ami. ⁴ Thêlô elañ hadêh yêlô nena, “Yêlô vovaŋ ek nandum ku imbiŋ avômalô vi ek nanêm Wapômbêh anêh avômalô mathêh sa. Ba intu nundum mavi êndêh yêlô ba notak yêlô ek nandum ku êh.” ⁵ Ma yêlô asoŋ kambom! Avômalô takêh iniŋ ku môh ma êv i hadêh Wapômbêh vêm ma esopa Wapômbêh anêh auk ba êv i hadêh yêlô haviŋ. ⁶ Aêh ba yêlô apôviŋ Titi nena, “Nu Kolin ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk habitak yôv endeba anêh dan am.” ⁷ *Mólô avômalô vuliŋ biŋ ba udum unim ku mavi ba hêv liŋsiŋ. Ôêvhaviŋ ba onaŋ abô batôh oyaŋ lôk oyala auk ma ôpôviŋ ek nundum ku lôk lemimhaviŋ yêlô. Aêh ba intu nônêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv liŋsiŋ aêh iyom. ⁸ Ya miŋ hatôm anyô bêh te ek yanaŋ nena, “Undum aêh” ami. Mi. Ma donjom yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya leŋiŋhiki ek nênem avômalô vi sa. Ba intu yalenhaviŋ yanŋê nena mólônim lemimhaviŋ êh ma avanôh hatôm thêlô iniŋ

* 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

* 8:1: Lom 15:26; 2Ko 9:1-2

* 8:7: 1Ko 16:1-2

* 8:9:

mena mi e? ⁹ *Ma mólô oyala Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ wapôm. Yani lôkmanñiñ. Ma doñtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nê mólô sa ek batu numbitak lôkmanñiñ.

¹⁰ Mólô ma avômalô mavi ba yenañ auk ma aêntêk. Sondabêñ yañ wakbôk ma mólô ômôn ek ôêv unim da. Ma miñ ôêv oyañ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv. ¹¹ Aêñ ba valuseleñ vithê la takatu ba ôpôm ma nônêm vi ek nandum ku esak ek mólônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doñtom iyom. ¹² *Nônêm lôk kapôlômim, êñ ma mavi. Ba miñ lemimbi nena nônêm nômkama sapêñ êtôm da êndêñ Wapômbêñ ami. Nônêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêñ lamavi. ¹³ Yêlôaniñ auk nena miñ nôdêlêk am ba nônêm nômkama lôkthô ek nê mólô avômalô vi sa ma mólô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniñ bôk lo loñ êmô. ¹⁴ Ma lêk mólônim bêñ anôn hamô ba intu nônêm thêlô sa. Yakô ember yam ma tem iniñ bêñ anôn ma tem nê nê mólô sa aêñ iyom. Êñ ma lôkthô tem êtôm doñtom. ¹⁵ Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêñ anôn ma tem miñ êpôm bêñ anôn ami, ma opalê atu ba hawa auviñna ma tem miñ nê mólô yak ami.”
Etak Ijip 16:18

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

¹⁶⁻¹⁷ Yêlô anañ hik Titi liñ ek êsôk ek mólô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miñ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviñ ba hapôviñ ek êsôk. Wapômbêñ hêv yenañ auk hadêñ Titi ba lahiki hathak mólô. Aêñ ba yahêv yalenmavi hadêñ Wapômbêñ. ¹⁸ Tem yêlô nanêm anyô yañ imbiñ yani. Ôpêñ ma avômalô êvhaviñ êyê nena anyô hadum Wapômbêñ anêñ

ku mavi ba ebam yani. ¹⁹ Ba intu avômalô êvhaviñ elam ôpêñ ek ni imbiñ yêlô ek nê mólô da wapôm atu ek Wapômbêñ enja athêñ lôkmanñiñ lôk injik thô nena yêlô leniñhaviñ nanêm thêlô sa. ²⁰ Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiñ. Ba intu yêlô apesañ ku êñ mavi ²¹ ek Anyô Bêñ lôk avômalô sapêñ nêgê nena yêlô adum ku êñ thêthôn.

²² Ba intu yêlô êv anyô te haviñ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nê mólô ku lomaloma sa lôbôlôn. Bôk hayê nena mólô ma avômalô mavi ba intu hapôviñ ek êsôk. ²³ Titi ma yenañ anyô mólô atu ba hadum ku haviñ ya hamô mólô malêvôn. Ma aiyañ takêñ ma avômalô êvhaviñ iniñ nê ku takatu ba êv athêñ lôkmanñiñ hadêñ Kilisi. ²⁴ *Aêñ ba uñgwik am thô êndêñ nê êntêk nena mólô ma avômalô lemimhaviñ avômalô vi. Ba intu yêlô abam mólô. Ma tem avômalô êvhaviñ lodôn lodôn lôkthô nêgê nena yêlôaniñ abô ma avanôn.

9

Kolin êv da ek nê mólô Wapômbêñ anêñ avômalô sa

¹ *Mólô bôk ovalon ku da takatu ba ôêv ek nê mólô Wapômbêñ anêñ avômalô mathen sa. Ma doñtom yalenhaviñ yanañ abô doho imbiñ. ² Yahayala nena mólô lemimhaviñ nônêm i sa. Ba yahabam mólô hadêñ avômalô Masedonia nena sondabêñ yañ wakbôk atu ma mólô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elañ ba elom even ek nindum aêñ. ³ Aêñ ba yahêv aiyañ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam mólô ek miñ imbitak êtôm abôyañ ami ma êtôm ku ek mólô nopesañ am êtôm atu ba yahanañ. ⁴ Sêbôk ma yahabam mólô ba yakô nê Masedonia doho

* 8:12: Mak 12:43-44 * 8:24: 2Ko 7:13-14

* 9:1: 2Ko 8:1-7

nêlêm imbiñ yêlô ba nêgê nena miñ ôpôpêk am ami êñ ma tem ya mama ma mômô ma tem noja mama bêñ anôñ lôk. ⁵ Aêñ ba yahanañ hik aiyañ takatu liñ ek nêmôñ nêsôk nêgê mômô ek nêpôpêk da takatu ba bôk mômô ubutiñ abô ek nônêm ek batu da êñ imbitak êtôm da wapôm ma miñ da palon ami.

⁶ *Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yañvêk auviñna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêñ anôñ ma tem enja limamôk. ⁷ Wapômbêñ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidon. Ba intu avômâlô tomtom nêñêm malêla êtôm iniñ leññhaviñ. Ma miñ nêpôlik ami. Ma anyô yañ miñ êndôk anyô yañ la ek nêm ami. ⁸ Wapômbêñ anêñ wapôm tem indum ba anêm nômkama tem imbitak bêñ anôñ êtôm wak nômbêñ intu ek anêm ku lomaloma indilup mavi. ⁹ Hatôm bôk eto nena, “Yani hathak hapaliv anêñ wapôm hadêñ nê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô,

ma anêñ thêthôñ hêk wak nômbêñ intu sapêñ.” *Kapya Yen 112:9*

¹⁰ *Wapômbêñ hêv yañvêk ek nembatho ma polom ek nejañ. Ma tem nêm yañvêk bêñ anôñ ek indum mômô numbitak thêthôñ êtôm yañvêk atu ba hêv liñsiñ.

¹¹ *Yani tem indum ba mômô numbitak lôkmanñiñ ek nundum wapôm lôbôlôn ek yêlô nanêm da êntêk êndêñ avômâlô ma tem nêñêm iniñ leññmavi êndêñ Wapômbêñ.

¹² Ku takatu ba mômô udum ma miñ ôêv Wapômbêñ anêñ avômâlô mathen iyom sa ami. Mi. Thêlô enañ iniñ leññmavi bêñ hadêñ Wapômbêñ aleba leññmavi takêñ hayô siñ ba halelope. ¹³ Ma da êñ hik mômônim wapôm thô ek avômâlô nêgê nena ôêvhaviñ Kilisi

ba osopa anêñ Abô Mavi ba udum wapôm hadêñ thêlô lôk avômâlô vi haviñ. Êñ ma tem nêmbô Wapômbêñ. ¹⁴ Ma thêlô tem nêgê Wapômbêñ anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ mômô ba hayô siñ ba halelope ma tem leññjiki ba neten mek ek mômô. ¹⁵ Nanêm leññmavi êndêñ Wapômbêñ esak anêñ wapôm takatu ba hêv hadêñ alalô aleba hik alalôaniñ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

¹ *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviñ i ba hamô malinyaô. Ma yalen hik ya ek mômô ba yahanañ nena avômâlô enañ nena yahamô haviñ mômô ma ya anyô kupik. Ma dorñtom enañ nena yahamô daim ma yahakôk haveñ ek yambitak anyô bêñ. ² *Ma doho enañ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêñ ba yasañ i la. Ba intu yahanañ hik mômô liñ lôklokwañ ek nopesañ abô êñ vêmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêñ. ³ Yêlô amô pik ma dorñtom miñ ik vovak hatôm avômâlô ethak idum ami. ⁴ *Ma yêlô awa Wapômbêñ anêñ lôklokwañ ek abuliñ nômkama pik takatu ba lôklokwañ ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miñ nômkama pik êntêk ami. ⁵ Abô eban i lôk êkôki takatu ba hamin Wapômbêñ anêñ auk loñ siñ intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbañ takêñ ek imbitak thêthôñ êñjêk Wapômbêñ ma. ⁶ Ba intu node kapôlômim liliñ yapiñ ek yêlô athôk ma nanêm vovañ êndêñ nê takatu ba leññondôñ kôtôn iyom. Ma miñ ole kapôlômim liliñ ami ma ku êñ tem mi.

⁷ Mômô othak ôyê nômkama hêk viyaiñ iyom. Ma ôpatu ba habam

* 9:6: Snd 11:24-25 * 9:10: Ais 55:10 * 9:11: 2Ko 1:11; 4:15 * 10:1: 1Ko 2:3 * 10:2:

1Ko 4:21 * 10:4: Ep 6:13-17 * 10:8: 2Ko 13:10

yani nena Kilisi anêḡ, nodanḡ! Yêlô ma Kilisi anêḡ haviḡ. ⁸ *Yahabam yada bêḡ anôḡ nena Anyô Bêḡ hêv athêḡ bêḡ hadêḡ yêlô ek nambatho môlô loḡ lôklokwanḡ ma miḡ nambuliḡ môlô ami. Ba intu miḡ ya mama ami. ⁹⁻¹⁰ Avômalô enaḡ nena yahato kapya hatôm anyô bêḡ lôk yamalenḡ thêlêv ba yahathanḡ avômalô. Lôk enaḡ nena yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenaḡ abô ma volonḡna. Nodaḡ! Môlô miḡ nosonḡ nena yahato kapya yaḡ atu ek indum môlô nôkô ami. Mi. ¹¹ Môlô opalêla takatu ba osonḡ nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndôḡ ba nodanḡ! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniḡ kapya, nôm takêḡ iyom intu tem yêlô nasopa.

¹² Hatôm yambam yada êtôm ḡê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yanaḡ nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. ḡê molo ethak idum aêḡ! Thêlô ethak êyê iniḡ ku ba ebam nena thêlôniḡ ku lêk habitak mavi. ¹³ *Yêlô abam yêlôaniḡ athêḡ hathak ku takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êḡ kapô. Ma vi atu ba miḡ hêv ami ma miḡ abam yêlôda ba anaḡ abô mayaliv ami. ¹⁴ Ma avômalô doho enaḡ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miḡ yêlôaniḡ ami. Mi. Yêlô ma ḡê môḡ anôḡ ek ayô ek môlô haviḡ Kilisi anêḡ Abô Mavi. ¹⁵ Ba intu yêlô miḡ abam yêlôaniḡ athêḡ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviḡ tem indumbak ma yêlôaniḡ ku tem ni emberḡ môlônim loḡ sapêḡ ¹⁶ ek yêlô nananḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi emberḡ luvuluvu. Aêḡ ba tem yêlô nabam yêlôaniḡ athêḡ esak ku kapô takatu ba anyô yaḡ hadum ami. ¹⁷⁻¹⁸ *Ôpatu ba Anyô Bêḡ

habam yani intu tem Anyô Bêḡ imbi binôḡ esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêḡ mi. Hatôm bôk eto nena,
 “Opalêla takatu ba êbô: ma nêmbô: esak Anyô Bêḡ iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miḡ kêdôḡwaga abôyaḡ ami

¹ Yahananḡ abô molo ma doḡtom nômô malinḡyaô vêmam. ² *Yalenḡdanḡ hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêḡ ladaḡ hathak alalô. Yahapesanḡ abô ek noja anyô doḡtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim êḡḡek mabuḡ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doḡtom miḡ elom ami denaḡ. ³ *Ma yakô avômalô doho nimbuliḡ môlônim auk endeba ḡôndô abô takatu ba ovak haviḡ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuḡ abô ba hasau Ewa. ⁴ *ḡê takêḡ êlêm enaḡ ba môlô osopa Yisu yanḡa ma miḡ Yisu atu ba yêlô bôk anaḡ hathak ami. Ma owa dahô yanḡa ma miḡ yaḡ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yanḡa ma miḡ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa ḡê êḡ thô? ⁵ *Môlô osonḡ nena kêdôḡwaga takatu ba olam nena “aposel lôkmanḡḡiḡ” êmô vuliḡ ek ya e? Mi. Miḡ yahamô thêlô vibiḡ ami. ⁶ *Ya anyô yavenḡbôlêk malainḡ ba yahananḡ abô thôthô. Ma doḡtom yenaḡ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêḡ môlô ba oyala yôv.

⁷ *Yahananḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi hadêḡ môlô ma doḡtom yahadô vuli ek yatauviḡ ya ma yanêm môlô liḡ. Êḡ ma kambom e? ⁸ *Nodaḡ! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa ḡê êvhaviḡ vi iniḡ valuselenḡ ek batu yandum ku

* **10:13:** Lom 12:3 * **10:17-18:** 1Ko 1:31; 4:4 * **11:2:** Ep 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13

* **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:** 1Ko 9:18

* **11:8:** Plp 4:15,18 * **11:9:** 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

yanêm mólô sa esak. ⁹ *Yahamô haviñ mólô ba yahêv yak hathak nômkama ma doñtom miñ yahêv malaiñ hadêñ mólô ami. Aiyañ doho êlêm anêñ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêñ ma yahadô yanêm malaiñ lomalama êndêñ mólô ba tem miñ yatak auk êñ ami. ¹⁰ Kilisi anêñ abô ma avanôñ. Ma yenañ abô aêñ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêñ. Mólô avômalô plovins Akaia miñ hatôm numiñ ya loñ siñ ami. ¹¹ Miñ yalenñ haviñ mólô ami ba intu yahadum aêñ e? Wapômbêñ intu hayala.

¹²⁻¹⁵ Sadanñ hêv i liliñ hatôm anjela lôk deda. Ma anêñ nê ku ele i liliñ hatôm nê thêthônñ aêñ iyom ba ibitak aposel oyañ ma esau mólô nena thêlô ma Kilisi anêñ aposel. Êñ ma Sadanñ da anêñ kobom ba hathak hadum aêñ ba intu miñ nosonñ kakapuk ami. Aêñ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miñ yanja vuli esak Wapômbêñ anêñ abô takatu ba yahananñ ami ek yadabêñ nê takêñ iniñ auk kisi. Thêlô idum ek nenañ nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanañ injik mólô liñ esak vuli. Êñ ma tem thêlô nêñêm iniñ athêñ liñ esak iniñ ku. Nê takêñ iniñ lôkmala anêñ danñ tem êtôm iniñ ku kambom takatu ba idum.

Pol hadum ku aposel ba hawa malaiñ lomalama

¹⁶ Bôk yahananñ yôv nena miñ lemimimbi nena ya ma anyô molo te ami. Ma doñtom tem yanañ abô molo ba yambam ya êtôm kêdônñwaga abôyañ takêñ ba intu nodanñ bônônñ êtôm atu ba othak udum hadêñ nê molo vi. ¹⁷ Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma miñ yahasopa Anyô Bêñ anêñ abô ami. ¹⁸ Ma

kêdônñwaga abôyañ ethak ebam i hatôm avômalô pik ethak idum. Aêñ ba intu tem yambam ya. ¹⁹ Mólô othak ômô labalina haviñ nê auk molo. Êñ ma mólô nê lôkawk e? ²⁰ Odañô! Nê êñ êyê mólô nena ôvathek lôk ibuliñ mólô ma êv vovañ lôk êv thêlôda liñ ma epetav mólô malemim danñ. Ma doñtom mólô miñ ôpôlik ami! ²¹ *Betha ya anyô vau lôk miñ yahadum hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya? Ai! Lêk ya mama.

Nê takêñ miñ êkô ami ma êv iniñ athêñ liñ ba intu tem yandum êtôm anyô auk molo ek yambam yada aêñ iyom. ²²⁻²³ *Thêlô ma Hiblu e? Mena Israeël e? Mena Ablaham anêñ limi e? Ma thêlô ma Kilisi anêñ nê ku e? Ma ya? Ya ma bêñ anônñ lôk ek thêlô. Aêñ ba ya hatôm anyô molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum ku bêñ anônñ lôk yahamô koladônñ ma ik ya hathak yak lôkmanñiñ lôk idum ek nijik ya vônô lôbôlônñ hamônñ ek i. ²⁴ *Avômalô Israeël bôk ik ya bôlônñ bahenñvi hathak yak lôkmanñiñ hatôm 39. * ²⁵ *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlônñ lô ma ik ya hathak valu bôlônñ te. Ma yahathak yeñ ba yaha ma kakalu lôk damak ba yeñ kambom hatôm bôlônñ lô. Ma yahamô ñgwêk malêvônñ hatôm bôlônñvônñ yañ ma wak daluk yañ. ²⁶ *Yaha ba yahalêm lôbôlônñ ba ñanñbô lôk nê vani ma yada yenañ avômalô lôk nê loñ buyañ ma avômalô malak bêñbêñ lôk loñ oyañ ma ñgwêk kambom lôk nê esau nena yenañ aiyañ lôkthô idum ek nimbuliñ ya. ²⁷ Yahadum ku malaiñ lôk vovanik bêñ ba miñ yahêk ami. Yahathakmuniñ lôk yahama kisi ma yaha yalenñ oyañ. Ya nômkama mi ba yahasimbak.

* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Israeël iniñ abô balabuñ hananñ nena nijik anyô esak yak lôkmanñiñ êñ êtôm bôlônñ 40 êñ ma tem anyô ema.

Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19

* **11:26:** Ap 9:23; 14:5

28 Ma malainj te havinj nena yalenj hik ya wak nômbênj intu hathak avômalô êvhavinj lôkthô. 29 Nê takatu ba lêk vau, ênj ma ya lêk vau aênj iyom. Ma anyôla havôv anyô yanj ek indum kambom, ênj ma yakapôlônj hathanj hatôm atum.

30 Lemimhavinj yambam ya aênj ba intu tem yambam ya esak yenanj ku vaunena takatu ba bôk yahadum iyom. 31 Wapômbênj alalôanijn Anyô Bênj Yisu anênj lambô atu ba nêmbô wak nômbênj intu sapênj hayala nena minj yahananj abôyanj ami. 32 *Aletas hatôm kinj ma yahamô Damaskas. Ma kinj anênj anyô bênj te hananj hadênj nê vovak takatu ba eyabinj lonj ênj ek nebalonj ya. 33 Ma donjom etak ya halôk vak sam bênj te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyanj ba yahasôv ma minj evalonj ya ami.

12

Pol hayê wênj

1 Abô êntêk minj hatôm nê avômalô sa mavi ami. Ma donjom tem yambam ya esak lonjô esak wênj lôk auk takatu ba Anyô Bênj hik thô hadênj ya. 2 Yahayala anyô atu ba hêvhavinj Kilisi. Sondabênj 14 hale ba hi ma ewa yani ba i malak lenj te lô. Ewa ôpênj lôk linjkupik mena injo, ênj ma yahathônj. Wapômbênj da hayala. 3 Yahayala nena anyô ênj ewa lôk linjkupik mena mi, ênj ma yahathônj ma Wapômbênj iyom intu hayala 4 ba ewa yani ba i malak lenj elam nena "Paladais". Yani halanjô abô lonj kapô lomaloma ba ik yani kisi ek minj enanj bênj ami. 5 Anyô anênj aênj ma tem yambam yani. Ma donjom yada ma tem yambam yenanj ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmanjinj havatho Pol

6-7 *Wapômbênj bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmanjinj hadênj ya yôv. Aênj ba yahadum ek yambam yada esak auk ênj, ênj ma yananj abô avanônj iyom ba minj ya anyô auk volonj ami. Ma yakô avômalô nesonj nena ya anyô lôkmanjinj ba minj ya anyô oyanj hatôm nê vi ami. Aênj ba hêv Sadañ anênj nê ku ba i ibi yalenjvinjkupik hathak yak lôkmanjinj ba hêv malainj hadênj ya ek minj yangê ya danj ami. 8 Yahalanj hadênj Wapômbênj hatôm bôlônj lô ek nêv ênjêk ya. 9 *Ma donjom hananj hadênj ya, "Yenanj lôklokwanj hik i thô hadênj waklavônj o vau lôk yenanj wapôm ma hatôm ek o." Aênj ba yalenjmavi ek yambam yenanj ku vaunena takatu ek injik Kilisi anênj lôklokwanj thô. 10 Ya anyô vau ma donjom lêk ya anyô lôklokwanj. Ba intu yahasopa Kilisi vanjgwanj ma yalenjmavi nena ya anyô vau lôk enanj abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovanj lôk malainj lomaloma hadênj ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

11 *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyanj ma donjom minj ya anyô oyanj anônj ek aposel lôkmanjinj takatu ami. Thêlô êlêv ek môlô ma môlô ôêv yak ba minj onanj yenanj ku anênj lavônj mavi hadênj i ami. 12 *Wapômbênj haminj lôklokwanj havinj ya ba intu hik yenanj ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavônjinj lôk nômbithi ma ku lôklokwanj lomaloma ma minj ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôv takênj yôv. 13 *Aisé ba môlô onanj nena yakapôlônj hagiap hathak môlô ma yalenjhavinj avômalô êvhavinj vi? Sêbôk ba yahamô havinj môlô ma yahadô yanêv malainj êndênj môlô

* 11:32: Ap 9:23-25 * 12:6-7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13 * 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Lom 15:19 * 12:13: 2Ko 11:9

ba intu miñ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêñ avômalô êvhaviñ vi ami. Ma môlô lemmaniñ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.

¹⁴ Odañô! Lêk bôlôñ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miñ yalenhaviñ môlô nônêm nômkama êndêñ ya ami. Yalenhaviñ môlôda. Avômena miñ isup valuseleñ ek nêñêm lami sa ami. Mi. Lami isup valuseleñ ek nêñêm nali sa. Ba intu tem miñ yanêm môlô malaiñ ek ya-sup môlônim da ek nêm ya sa ami. ¹⁵ Aêñ ba yalenmavi anôñ ek yanêm yenañ nômkama lôkthô êndêñ môlô ma yanêm yada imbiñ aêñ iyom. Yalenhaviñ môlô bêñ anôñ ma yakô ek môlô nôndô ya. ¹⁶ Avômalô enañ nena yahamô haviñ i ba miñ yahêv malaiñ ami. Ma doñtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanañ abô yañ. ¹⁷ Aisê! Nê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliñ môlô e? ¹⁸ *Yahapôviñ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniñ aiyañ te haviñ. Ma Titi habuliñ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yaveñgwan iyom ma yaianiñ auk ma doñtom.

¹⁹ Môlô olañô abô takatu ba osorñ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêñ avômalô ba aminñ Wapômbêñ ma ba anañ abô êntêk. Aiyañ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loñ. ²⁰ Yahakô ek yasôk ma tem miñ yalenmavi ek môlô ami ma môlô tem miñ lemimmavi ek ya aêñ ami. Yahakô ek abô lôkthango ma lenđañ lôk lenñaña, lôk ovak am vose hi lodôñlodôñ, abôma lôk onañ abôyañ hathak anyô yañ ma otatale am lôk ôyê am dañ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv. ²¹ *Yahakô ek yasôk esak loñbô ma yenañ Wapômbêñ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem

yakapôlôñ malaiñ bêñ anôñ esak nê takatu ba miñ ele kapôlôñiñ liliñ hathak iniñ lelaik lôk thethanak ma sek waliliñ takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabiñ iniñ êvhaviñ

¹ *Bôk yahathôk bôlôñ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôñ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk, "Ju mena lô la enañ anyô te anêñ kambom bêñ, êñ ma abô avanôñ." *Lo 19:15*

²⁻³ Sêbôk atu ba yahathôk bôlôñ yañ ma yahêv abô lôkliñyak hadêñ môlô. Ma lêk yahamô haviñ môlô ami, ma doñtom yahanañ hathak loñbô nena môlô lemimhaviñ ôngô nena yada yenañ abô mena Kilisi anêñ abô. Ba intu tem yasôk esak loñbô ek yangê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miñ yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma miñ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwan kambom ba tem eyabiñ môlô dedaun mavi. ⁴ *Avanôñ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doñtom hamô lôkmala hathak Wapômbêñ anêñ lôkliñyak. Yêlô ma vaunena aêñ iyom ma doñtom hathak Wapômbêñ anêñ lôklokwan ba intu yêlô amô lôkmala haviñ yani ek nanêm môlô sa.

⁵ *Nôsôam ba noya ek ôngô nena unim êvhaviñ hamô mena mi e? Nutitiñ amda ek noyala nena intu ômô haviñ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la. ⁶ Yalenhaviñ môlô nutitiñ yêlô ma tem ôngô nena miñ bôk aêv yak ami. ⁷ Ba yêlô miñ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êñ ma nôm oyañ. Mena enañ nena yêlô aêv yak ba yêlô nê vau ba miñ aposel ami, êñ ma nôm oyañ aêñ iyom. Ma doñtom nômbêñ ma nundum nômkama lôkthô thêthôñ

* 12:18: 2Ko 8:6,16-18

* 12:21: 2Ko 13:2

* 13:1: Mat 18:16; 1Ti 5:19

* 13:4: Plp 2:7-8

* 13:5: 1Ko 11:28

iyom. Ma yahanan hik Wapômbêḡ liḡ ek miḡ mólô nundum kambom la ami. ⁸ Yêlô miḡ hatôm nandum nômla eso abô avanôḡ ami. Mi. Nambatho abô avanôḡ loḡ iyom. ⁹ Mólô lôklokwanḡ ma yêlô vau, êḡ ma yêlô leḡiḡmavi. Yêlô atēḡ mek ek mólô nopesaḡ unim kambom takêḡ ba numbitak mavi esak loḡbô. ¹⁰ *Anyô Bêḡ hêv ku lôk athêḡ êḡ hadêḡ ya ek yato mólô ek numbitak thêthôḡ ma miḡ yambi mólô ni ami. Aêḡ ba miḡ yahamô haviḡ mólô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôḡ atu ba yahathôk ma tem yanja yenaḡ lôklokwanḡ ek yapesaḡ mólônim auk. Ma miḡ yanêḡm vovaḡ êndêḡ mólô ami.

Pol hanaḡ anêḡ lamavi

¹¹ Aiyaḡ thêlô, lêk yôv. Ba lemim-mavi ma nopesaḡ malaiḡ sapêḡ. Nobatho am loḡ esak abô ni ba êlêḡ ma noja auk dorḡtom lôk nômô yôhók ma Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ lôk anêḡ labali êḡmô imbiḡ mólô.

¹² Ma nokam mólôviyaḡ esak kobom yôhók mathēḡ.

Nê mathēḡ lôkthô êv iniḡ leḡiḡmavi haviḡ.

¹³ Alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ wapôm lôk Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ma Lovak Mathēḡ anêḡ lamavi êḡmô imbiḡ mólô lôkthô.

* 13:10: 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi Galesia Abô môn

Pol hato abô êntêk hi hadêḅ avômalô êvhaviḅ takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô haviḅ thêlô ba hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi bêḅ hadêḅ thêlô ba intu êvhaviḅ Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêḅ anôḅ ma miḅ ḅê Israeḅ ami ma ḅê loḅ buyaḅ.

Havenḅ yam ma ḅê Israeḅ doho êlêm ma enaḅ hadêḅ thêlô ek nebalonḅ Mose anêḅ abô balabuḅ loḅ lôk nenḅoḅe iniḅ kupik êtôm ḅê Israeḅ ek nimbitak thêthônḅ êḅjêk Wapômbêḅ ma. Pol hanaḅ abô êḅ, ma hato kapya êntêk nena ḅê takatu ba êvhaviḅ Yisu Kilisi ma Wapômbêḅ halam i nena ḅê thêthônḅ. Ma ḅê takatu ba esopa balabuḅ iyom miḅ hatôm nimbitak thêthônḅ ami.

Hato hadêḅ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya ma aposel Pol. Avômalô la miḅ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miḅ anyôla hêv ku êntêk hadêḅ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêḅ thai da êv ku êntêk hadêḅ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liḅ ḅê ḅama. ² Ya lôk aiyar thêlô aêv kapya êntêk hadêḅ môlô avômalô ôdônḅ takatu ba ôêvhaviḅ ômô malak lôḅ nenanena anêḅ plovins Galesia.

³ Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ lôk Anyô Bêḅ Yisu Kilisi nêḅnêm iniḅ wapôm lôk labali êndêḅ môlô.

⁴ *Alalôaniḅ Kamik Wapômbêḅ anêḅ lahaviḅ ba Kilisi hêv yanida ek nêḅ alalô sa ek nêḅ kambom vê lôk epole kambom bôlônḅ êntêk anêḅ yak takatu ba havalonḅ alalô

loḅ vê. ⁵ Aêḅ ba nambô Kamik Wapômbêḅ anêḅ athêḅ lôkmanḅḅiḅ êtôm wak nômbêḅ intu sapêḅ. Avanônḅ!

Abô Mavi ma doḅtom iyom

⁶ Ya kapôlônḅ hasonḅ kambom nena kethenḅ oyaḅ ma môlô ôvôliḅ dôḅmim hadêḅ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêḅ wapôm ma lêk môlô osopa abô yaḅda. ⁷*Ma doḅtom abô êḅ ma miḅ Wapômbêḅ anêḅ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduviḅ Kilisi anêḅ Abô Mavi. ⁸*Odanô! Yêlôda anaḅ abô yaḅda mena aḅela la anêḅ malak leḅ hanaḅ abô yaḅda hadêḅ môlô ba miḅ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anaḅ hadêḅ môlô ami, êḅ ma tem yandam Wapômbêḅ ek imbuliḅ ôpêḅ. ⁹ Bôk yêlô anaḅ hadêḅ môlô yôv ma lêk yahananḅ hathak loḅbô. Anyô late hanaḅ Abô Mavi hadêḅ môlô ba miḅ hatôm atu ba bôk owa anêḅ yêlô ami, êḅ ma tem yandam Wapômbêḅ ek imbuliḅ ôpêḅ.

¹⁰*Ba yahananḅ abô êḅ ek yandôk avômalô leḅiḅ lôk Wapômbêḅ la e? Mena yahadum ek avômalô nêḅê ya nena mavi e? Yahananḅ abô êḅ ba hatôm sêbôk atu ba yahadum ku ek avômalô nêḅê ba nebam ya, êḅ ma ya miḅ Kilisi anêḅ anyô ku te ami.

Pol hanaḅ anêḅ ku lavônḅ

¹¹⁻¹² *Aiyar thêlô, yalenḅhaviḅ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahananḅ hadêḅ môlô, êḅ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêḅ ya. Ma miḅ anyôla hanaḅ mena yahawa ḅêk anyôla anêḅ auk lôk miḅ anyôla hadônḅ ya hathak abô êḅ ami. Milôk.

¹³*Môlô bôk olaḅô hathak yenanḅ bôk lo loḅ sêbôk ba yahasopa Israeḅ iniḅ abô balabuḅ, ba yahêv vovanḅ bêḅ hadêḅ Wapômbêḅ anêḅ

* 1:4 Gal 2:20 * 1:7 Ap 15:1,24 * 1:8 1Ko 16:22 * 1:10 1Te 2:4 * 1:11-12: Mat 16:17 * 1:13 Ap 8:3 * 1:14 Ap 22:3

avômalô êvhavin̄ ba yahabulin̄ i.
 14 *Ma ya lôklokwan̄ ek yasopa
 bumalô inin̄ bôk lo lon̄ ba yahatitin̄
 Mose anên̄ balabun̄ aleba yenan̄
 auk hamôn̄ ek apenena muk
 Israel vi inin̄. 15-17 *Ma don̄tom
 Wapômbên̄ da hadum ba hik
 nakadun̄ thô hadên̄ ya ek yan̄an̄
 Abô Mavi esak nakadun̄ bên̄ êndên̄
 avômalô lon̄ buyan̄. Sêbôk ba
 yahamin̄ wakatik kapô denan̄, ma
 bôk habi ban̄ hayô hêk ya lôk halam
 ya yôv hathak anên̄ wapôm. Ba intu
 yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm
 Damaskas hathak lon̄bô. Min̄
 yahanan̄ hik anyôla lin̄ lôk yaha
 Jelusalem ek yan̄gê aposel takatu
 ba ibitak êmôn̄ ek ya ami.

18 *Sondabên̄ lokwan̄lô hale ba
 hi, ên̄ ma yaha daku Jelusalem ek
 yan̄an̄ abô imbin̄ Pita. Ma yahamô
 havin̄ yani hatôm wak laumin̄ ba
 labahen̄vi. 19 Ma don̄tom min̄ ya-
 hayê aposel vi ami ma yahayê Jems
 iyom, Yisu yan̄ molok. 20 Ba intu
 abô êntêk ba yahato hadên̄ môlô,
 ma yahanan̄ abô avanôn̄ hamin̄
 Wapômbên̄ ma. Ma min̄ abôyan̄
 ami. 21 *Vêm ma yaha plovins
 Silia lo Silisia. 22 Ma avômalô ôdôn̄
 takatu ba êvhavin̄ Yisu Kilisi êmô
 Judia êthôn̄ ya palin̄. 23 Thêlô
 elan̄ô abô takatu ba avômalô vi
 enan̄ hathak ya iyom nena, “Sêbôk
 ma ôpên̄ hêv vovan̄ hadên̄ alalô ba
 habulin̄ abô êvhavin̄. Ma don̄tom
 lêk hanan̄ abô ên̄ bên̄.” 24 Ma
 avômalô takên̄ êyê yenan̄ ku ba êbô
 Wapômbên̄ anên̄ athên̄.

2

Aposel êlôk hathak Pol anên̄ ku

1-2 *Sondabên̄ hatôm 14 hale ba
 hi yôv ma Wapômbên̄ min̄ hik anên̄
 lahavin̄ thô ek yana Jelusalem. Aên̄
 ba yahavôha daku hathak lon̄bô.

Ma Banabas hi havin̄ ya ma ya-
 hawa Titi havin̄. Ma yahalam
 avômalô êvhavin̄ inin̄ nê bên̄bên̄ ba
 yêlô amô unyak kapô ma yahanan̄
 yenan̄ ku lavôn̄ hathak Wapômbên̄
 anên̄ Abô Mavi atu ba yahêv hadên̄
 avômalô lon̄ buyan̄ ek yêlô sapên̄
 kapôlôn̄in̄ don̄tom ek ku ên̄ injik
 anôn̄. 3 Nê bên̄bên̄ takên̄ elan̄ô
 yenan̄ abô ba len̄in̄mavi hathak
 ma min̄ enan̄ nena yêlô nan̄gothe
 Titi anyô Glik atu anên̄ kupik ami.
 4 *Ku ên̄ anên̄ ôdôn̄ nena sêbôk ba
 aiyar doho atu ba esopa abô yan̄da
 ivun̄ inin̄ auk ma ibitak êyô yêlô
 kapô ba êlêm ek neyala yêlôanin̄
 auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba bal-
 abun̄ nen̄gothe kupik min̄ havalon̄
 alalô lon̄ hathak lon̄bô ami. Yakô
 inin̄ auk ên̄ embalon̄ alalô lon̄ ba
 namô balabun̄ vibin̄ esak lon̄bô.
 5 Ma yêlô min̄ alôk hathak nê ên̄
 inin̄ auk nen̄gothe Titi anên̄ kupik
 ami, ma milôk ek Abô Mavi ên̄ anên̄
 anôn̄ injik imin̄ môlô.

6 Ma don̄tom nê bên̄bên̄ takên̄ min̄
 eyabin̄ yenan̄ auk ami. Môlôda
 obam thêlô nena nê bên̄bên̄ ma
 don̄tom Wapômbên̄ min̄ hayê
 nômkama takatu ba hêk lon̄ yain̄
 ami. Aên̄ ba yada yenan̄ auk
 nena thêlô ma nê bên̄bên̄, ên̄ ma
 nôm oyan̄. 7 *Nê bên̄bên̄ takên̄
 êyê nena Wapômbên̄ bôk hêv ku
 yan̄an̄ anên̄ Abô Mavi bên̄ êndên̄
 avômalô lon̄ buyan̄ hatôm hêv ku
 hadên̄ Pita ek enan̄ êndên̄ avômalô
 Israel. 8 Wapômbên̄ hêv lôklokwan̄
 ên̄ hadên̄ Pita ek indum ku aposel
 êmô avômalô Israel malêvôn̄. Ma
 hêv lôklokwan̄ hadên̄ ya aên̄ iyom ek
 yandum ku aposel êmô avômalô lon̄
 buyan̄ malêvôn̄. 9 Jems lo Pita ma
 Jon nê takatu ba môlô ôyê hatôm
 nê bên̄bên̄, thêlô takên̄ êyê nena
 Wapômbên̄ hêv anên̄ wapôm ek
 yandum ku ên̄ imbin̄. Ba intu ekam
 yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm

* 1:15-17: Ais 49:1; Gal 2:7 * 1:18: Ap 9:26-27 * 1:21: Ap 9:30 * 2:1-2: Ap 15:2 * 2:4:
 Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21

iniñ iviyañ ek nandum ku êmô avômalô loñ buyañ malêvôñ ma thêlôda nindum ku nêmo avômalô Israeal malêvôñ. ¹⁰*Ma thêlô êv abô doñtom iyom hadêñ yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhaviñ sa. Ku êñ bôk halin ya bô ba hapôviñ ya ek yandum.

Polhanañ Pita anêñ kambom bêñ

¹¹ Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathañ yani nena, ¹²*“O ma anyô hothak hoan nôm haviñ avômalô loñ buyañ takatu ba miñ engothe iniñ kupik ami ma êvhaviñ Yisu Kilisi. Ma doñtom Jems anêñ nê ku takatu ba evaloñ auk nengothe kupik loñ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôlin dômim ek avômalô loñ buyañ takêñ. ¹³ Ma anêm auk lôkbañ êñ havôv avômalô êvhaviñ vi anêñ Israeal aleba havôv Banabas haviñ.”

¹⁴ Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anêñ loñondê ba even mayaliv, êñ ma yahamiñ piklêvôñ ma yahanañ Pita bêñ nena, “O ma anyô Israeal te ma doñtom lêk hôyô loñ êntêk môñ ma hotak avômalô Israeal iniñ kobom ba hoan nôm mayaliv haviñ avômalô loñ buyañ. Ma doñtom lêk huik auk êñ liliñ ba hudum ek osopa Mose anêñ balabuñ esak loñbô ba hôpôlik hathak avômalô loñ buyañ takêñ. Aisê, hudum ek ôpôviñ avômalô loñ buyañ ek nesopa Mose anêñ abô balabuñ e?”

Ôpatu ba hêvhaviñ Yisu ma anyô thêthôn

¹⁵ Yêlôaniñ wakatik lo wakamik ma avômalô Israeal ba yêlô ma miñ abitak anêñ avômalô loñ buyañ takatu ba elam nena nê daluk ami. ¹⁶*Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviñ Yisu Kilisi, ma Wapômbêñ halam yani nena anyô thêthôn. Ma

ôpatu ba hasopa Mose anêñ abô balabuñ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthôn hatôm avômalô loñ buyañ hathak ale kapôlôñin liliñ ba aêvhaviñ Yisu Kilisi. Ma miñ hathak abô balabuñ ami ek malê nena abô balabuñ miñ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthôn ami.

¹⁷ Ma doñtom anyôla hanañ nena balabuñ ma nôm oyañ ma êvhaviñ iyom intu nôm anôn ba hadum mayaliv, êñ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêñ alañ. Êñ ma auk lokbañ anôn! ¹⁸ Yahavôlin yadômiñ ek abô balabuñ ma doñtom haven yam ma yahik auk êñ liliñ ba yahayê nena balabuñ ma lêk nômbêñ ba yahasopa. Êñ ma hik thô nena ya ma anyô yahabulin abô balabuñ. ¹⁹ Lôk abô balabuñ êñ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiñ Wapômbêñ. ²⁰*Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalañsiñ. Yada ma miñ yahamô lôkmala hathak loñbô ami. Ma doñtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlôn. Lôkmala êñ intu hamô yalenvinikupik hatôm yahêvhaviñ Wapômbêñ Nakaduñ, ôpatu ba lahaviñ ya ba hêv i ek nêm ya sa. ²¹ Avômalô doho enañ nena yahanañ abôma hathak abô balabuñ lôk yahavôlin yadômiñ hadêñ Wapômbêñ anêñ wapôm. Ma doñtom miñ yahadum aêñ ami. Abô balabuñ hadum ba alalô abitak thêthôn hêk Wapômbêñ ma, êñ ma Kilisi anêñ nana lêk habitak hatôm nôm oyañ.

3

Kobom nasopa balabuñ lôk êvhaviñ

¹ Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêñ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyé êthôkwêñ hamiñ alovalañsiñ ba

* 2:10: Ap 11:29-30 * 2:12: Ap 11:3 * 2:16: Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * 2:20: Gal 1:4

opalê intu halela môlônim auk?
²Yalenhaviñ yandanô môlônim auk.
 Môlô bôk osopa balabuñ ba owa
 Lovak Matheñ? Mena olanô Abô
 Mavi lôk ôêvhaviñ ba intu owa
 Lovak Matheñ êñ? ³Môlô molo
 e? Lovak Matheñ bôk hadum ku
 ba bôk ôêvhaviñ yôv. Ma donjom
 môlô osoñ nena miñ ôyô unjlov
 ami denañ ba intu owa lôklokwan
 hêk balabuñ ek unjgwik ku êñ dan
 siñ e? ⁴Aêñ ba malaiñ takatu ba
 bôk ôpôm hêk ôêvhaviñ êñ ma nôm
 oyañ e? Yakô anôñ êñ la. ⁵Môlô
 othak osopa abô balabuñ ba intu
 Wapômbêñ hêv Lovak Matheñ lôk
 hadum nômbithi hêk môlô malêvôn
 e? Mi. Hêv hathak olanô Abô Mavi
 ba ôêvhaviñ. ⁶Môlô lemimimbi
 esak Ablaham. Bôk eto nena,
 “Ablaham hêvhaviñ Wapômbêñ
 anêñ abô ba intu halam yani
 nena anyô thêthôn.” *Môñ
 Anôñ 15:6*

⁷Ba intu noyala nena nê takatu
 ba êvhaviñ iyom intu Wapômbêñ
 hayê thêlô hatôm Ablaham nali.
⁸*Wapômbêñ anêñ kapyâ hanañ
 nena avômalô loñ buyañ tem
 nêñemimbiñ ba Wapômbêñ endam i
 nena nê thêthôn hatôm bôk hanañ
 Abô Mavi êñ bêñ hadêñ Ablaham
 nena,
 “Esak o iyom ma avômalô
 lodôñlodôñ anêñ loñ buyañ
 tem neja mek mavi.” *Môñ
 Anôñ 12:3*

⁹Ablaham ma ôpatu ba bôk
 hêvhaviñ ba intu Wapômbêñ
 hadum mavi hadêñ yani. Ma
 avômalô takatu ba êvhaviñ ma
 tem indum mavi êndêñ i êtôm bôk
 hadum hadêñ Ablaham.

¹⁰*Avômalô takatu ba esoñ nena
 esopa balabuñ ma tem nimbatak
 thêthôn êñjêk Wapômbêñ ma lêk
 êmô malaiñ bêñ kapô yôv. Hatôm
 bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êv yak hathak
 abô balabuñ bute lôk miñ
 esopa balabuñ takatu ba
 bôk eto hêk kapyâ balabuñ
 dedauñ mavi ami ma lêk
 êmô malaiñ bêñ kapô yôv.”
Lo 27:26

¹¹*Ma buyañ hanañ nena,
 “Avômalô takatu ba êvhaviñ intu
 ibitak thêthôn ba tem neja
 lôkmala.” *Habakuk 2:4*
 Aêñ ba auk êntêk lêk habitak
 yañ yôv nena abô balabuñ miñ
 hatôm indum ba avômalô nimbatak
 thêthôn ami. Milôk. ¹²Ma bôk eto
 hathak abô balabuñ nena,
 “Anyô hasopa abô balabuñ sapêñ,
 êñ ma balabuñ hadum ba ôpêñ tem
 enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*
 Aêñ ba êvhaviñ miñ hamô balabuñ
 êñ kapô ami. ¹³*Lôk eto abô buyañ
 nena,
 “Wapômbêñ tem imbuliñ nê takatu
 ba êthôkwêñ hamiñ alo-
 valañsiñ.” *Lo
 21:23*

Ma Wapômbêñ habuliñ Kilisi ba
 intu hêv alalô vuli hêk balabuñ
 anêñ vovañ ¹⁴ek avômalô loñ
 buyañ tem nêñemimbiñ Yisu Kilisi
 imbiñ ba neja Lovak Matheñ
 atu ba bôk habutiñ abô hathak
 ek thêlô neja mek mavi takatu
 ba Wapômbêñ bôk hêv hadêñ
 Ablaham lôk anêñ nali.

Wapômbêñ anêñ tabô lôk balabuñ

¹⁵Aiyañ thêlô, môlô lêk oyala
 alalôaniñ kobom katô. Avak tabô
 ma hatôm nanêm vê, e? Mena
 hatôm nambak tabô yañ imbiñ
 e? ¹⁶*Wapômbêñ bôk havak abô
 haviñ Ablaham lôk anêñ su luk-
 muk yôv. Ma miñ hanañ hathak su
 lukmuk lôkthô ami. Hanañ hathak
 donjom iyom. Su lukmuk êñ intu
 Kilisi.

¹⁷*Aêñ ba Wapômbêñ havak tabô
 haviñ Ablaham. Ma sondabêñ

* **3:8:** Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16 * **3:10:** Lo 27:26 * **3:11:** Gal 2:16 * **3:13:** Lo 27:26;
 Lom 8:3 * **3:16:** Stt 12:7; 13:15; 24:7 * **3:17:** Kis 12:40

hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuñ hayô. Ba intu balabuñ atu ba haveñ yam miñ hatôm edabêñ Wapômbêñ anêñ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviñ Ablaham ba lôklokwan ba miñ hatôm nê m vê ami. ¹⁸ *Wapômbêñ hêv anêñ wapôm ba havak tabô ba hêv anêñ lamavi hadêñ Ablaham ma miñ hêv hathak balabuñ ami. Ba intu balabuñ havatho lamavi êñ lonj, êñ ma tem nê m tabô êñ vê.

¹⁹ *Ma hêv balabuñ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuñ halê m ek injik iniñ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêñ su lukmuk atu ba Wapômbêñ havak abô hathak ek êlê m. Anjela êv hadêñ Mose ma Mose hi hêv hadêñ avômalô. ²⁰ Mose hamiñ malêvônj ek avômalô Israe l ma Wapômbêñ. Ma donjom Wapômbêñ ma donjom iyom ma yanida intu havak abô haviñ Ablaham, ma miñ hêv hadêñ anyôla yan ba hi hêv ami.

²¹ *Abô balabuñ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuñ hatôm nê m lôkmala, êñ ma tem nambitak thêthônj esak balabuñ. ²² Ma donjom mi. Wapômbêñ anêñ abô hanañ nena avômalô pik sapêñ idum kambom ba hatôm ê m ô koladônj te ek injik iniñ kambom thô endeba nede kapôlônjin liliñ ba nê nê mimiñ Yisu Kilisi ek neja leñj mavi sêbôk ba Wapômbêñ havak abô hathak.

²³ *Sêbôk ma alalô miñ aêvhaviñ ami ba intu abô balabuñ hatôm alañ ek injik Kilisi thô êndêñ alalô endeba nanê mimiñ yani am. ²⁴ *Abô balabuñ ma hatôm kamik atu ba hayabiñ alalô ek nanê mimiñ Kilisi endeba nambitak thêthônj am. ²⁵ Ma lonjôn dê êvhaviñ lêk hayô yôv ba intu abô

balabuñ miñ hayabiñ alalô hathak lonjô ami.

Nê êvhaviñ intu Wapômbêñ nali

²⁶⁻²⁷ *Mô lô ôêvhaviñ Yisu Kilisi ba intu ithik mô lô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak mô lô ba mô lô lôk Kilisi lêk ubitak donjom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêñ nali. ²⁸ *Aêñ ba mô lô ma lêk ôdônj te iyom. Ma miñ nosonj nena mô lô ma nê Israe l mena nê Glik la ami. Lôk miñ nosonj nena mô lô ma nê udum ku hamô alañ vibiñ mena mô lô nê lôk alañsi mi ami. Ma miñ nosonj nena mô lô anyô mena avi ami. Milôk. ²⁹ *Mô lô ma Kilisi anêñ ba intu mô lô ma Ablaham anêñ limi takatu ba tem noja leñj mavi takatu ba Wapômbêñ bôk havak abô yôv ek nê m êndêñ yani.

4

¹ Yenañ abô ma aêntêk. Okna te lambô anêñ nô mkama ma nakaduñ anêñ ma donjom tem miñ enja kethêñ ami. Yani ma alañ ma donjom okna denañ ba intu tem ê m ô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alañ vibiñ vê mam. ² Yani hamô nê takatu ba eyabiñ yani vibiñ ma miñ hatôm enja anêñ nô mkama sapêñ ami endeba êyô waklavônj atu ba lambô hatak am. ³ *Ma yê lô Israe l ma aêñ iyom. Yê lô ma hatôm okna atu ba balabuñ havalonj lonj denañ ⁴ *endeba Wapômbêñ etak anêñ waklavônj atu ba nê m Nakaduñ êlê m am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuñ vibiñ ⁵ ek nê m yê lô avômena seka takatu ba amô balabuñ vibiñ vê ek nambitak Wapômbêñ anêñ nali anônj.

⁶ *Ma mô lô avômalô lonj buyañ lêk ubitak Wapômbêñ anêñ nali haviñ. Ba intu Wapômbêñ hêv

* 3:18: Lom 4:14 * 3:19: Ap 7:38; Lom 5:20

Lom 10:4 * 3:26-27: Jon 1:12; Lom 6:3 *

Kol 2:20 *

4:4: Jon 1:12-14; Lom 1:3 *

4:6: Lom 8:15-17

* 3:21: Lom 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24:

3:28: Lom 10:12 * 3:29: Lom 4:13 * 4:3:

Nakaduŋ anêŋ Lovak Matherŋ halêm hamô alalôaniŋ kapôlôniŋ lôk Lovak Matherŋ êŋ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”* 7 Aêŋ ba môlô ma nali ma miŋ hatôm nê idum ku hamô alaŋsi vibiŋ hathak loŋbô ami. Ba intu Wapômbêŋ hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiŋ ek avômalô Galesia

8 Sêbôk atu ba miŋ oyala Wapômbêŋ ami, êŋ ma ŋgôkba hamô hatôm môlônim alaŋ. Ŋgôkba takêŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami. 9-10 *Ma lêk môlô osopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ da anêŋ ku nena bôk havôv môlô vê ba lêk ubitak yani anêŋ ma miŋ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêŋ balabuŋ hathak loŋbô? Ayôŋ lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêŋ iniŋ balabuŋ ma êntêk osopa denaŋ. Ku takêŋ ma pulusikna lôk vaunena ma doŋtom havôv môlô halehi bumalô iniŋ auk pik hathak loŋbô. Ba lemimhaviŋ nôm takêŋ imbitak môlônim alaŋ esak loŋbô e? Môlôda. 11 Yalenŋ hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadam ma lêk hêv yak ba miŋ hik anôŋ ami.

12 Aiyaŋ thêlô, bôk yahabitaŋ hatôm môlô ma yahataŋ avômalô Israeŋ iniŋ balabuŋ. Ba intu yahalaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miŋ ôdô ya ami. 13 Môlô oyala nena yahapôm lijiŋ ma yahathôk ba yahaŋaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi môŋ anôŋ hadêŋ môlô. 14 Lijiŋ êŋ hêv malaiŋ hadêŋ môlô ma doŋtom owa ya thô hatôm owa Wapômbêŋ anêŋ aŋela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miŋ ôvôliŋ dômim lôk ôpôlik hathak ya ami. 15 Yahayala katô nena môlô hatôm nômbi malemim daluk vê ba nônêm êndêŋ ya.

Lemimmavi êŋ lêk hasôv ba hi êsê? 16 Yahaŋaŋ abô avanôŋ hadêŋ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

17 Nê takêŋ maleniŋkiliŋ ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbiŋ i. Ma miŋ idum aêŋ ek môlô nôpôm nômla mavi êŋjêk i ami. 18 Avômalô ethak êv leŋiŋmavi hadêŋ nê loŋ buyaŋ, êŋ ma mavi. Ma doŋtom miŋ yahamô haviŋ môlô ami, ma aisê ka môlô uluviŋ ku êŋ ma ôêv lemimmavi hadêŋ nê auk kambom takêŋ? 19 Yenaŋ avômena anôŋ, ya hatôm avi atu ba hawa vo-vaŋ hathak loŋbô ek embathu ende- deba Kilisi êmô môlô kapôlômim am. 20 Môlônim auk haliŋ ya ba intu yalenŋhaviŋ yasôk yamô imbiŋ môlô ek yatak abô lôklokwaŋ ma yanaŋ abô labali iyom.

Abô loŋ kapô hathak Sela lo Haga

21 Môlô takatu ba udum ek nômô Mose anêŋ abô balabuŋ vibiŋ ma yahadam ek yanaŋ injik môlô liŋ nena, “Môlô oyala abô balabuŋ anêŋ loŋôndê anêŋ daŋ sapêŋ e?” 22 *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yaŋ, yani ma alaŋ mi. Ma avi ku Haga havathu yaŋ, yani ma avi lôk alaŋ. 23 *Ma Haga havathu nakaduŋ hathak nê pik iniŋ loŋôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham yôv.

24-25 Avi ju êntêk ma abô loŋ kapô hathak ik tabô lokwaŋju thô. Tabô yaŋ ma evak hêk dum Sainai hamô loŋ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alaŋsi vibiŋ. Ma avômalô Israeŋ takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuŋ vibiŋ hatôm nê lôk alaŋsi takêŋ. Aêŋ ba tabô êŋ ma Haga ma Haga êŋ ma malak Jelusalem bôlôŋ êntêk.

* 4:6: “Aba” êŋ ma abô Alam ba anêŋ ôdôŋ nena ‘kamik’. * 4:9-10: Lom 14:5; Kol 2:16

* 4:22: Stt 16:15; 21:2 * 4:23: Lom 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; ALK 21:2,10

26 *Ma tabô yaŋ ma avi atu ba alaŋ mi, êŋ ma Jelusalem atu ba hamô malak leŋ ma yani miŋ hadum ku hamô alaŋ vibiŋ ami. Yani ma alalôaniŋ wakatik.

27 Hatôm bôk eto nena, “O avi yamu, miŋ howa avômena ami,

ômô lôk lemmavi.

Ma o avi atu ba miŋ howa vovaŋ ek ombathu avômena ami,

nêm yeŋ lôk lemmavi lôk lêlô,

ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêŋ anôŋ

hamôŋ ek avi lôk anyô atu.”

Aisaia 54:1

28 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ havak abô ba Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêŋ iyom. 29 *Ma okna yaŋ atu ba habitak hathak nê pik iniŋ loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ atu ba evathu hathak Lovak Mathen. Lêk êntêk aêŋ iyom. 30 Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaj aisé?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô ma alaŋ mi tem enja lambô anêŋ nômkama.

Ma yaŋ atu ba talêbô hamô alaŋ vibiŋ ma mi.

Ba intu nêm avi êŋ lôk anêŋ nakaduŋ vê.” *Môŋ Anôŋ 21:10*

31 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô ma avi alaŋ atu anêŋ nali. Ma miŋ avi lôk alaŋsi anêŋ nali ami.

5

Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ

1 Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ ek balabuŋ miŋ eyabiŋ alalô ami. Aêŋ ba numiŋ lôklokwaŋ ek balabuŋ miŋ imbitak alalôaniŋ alaŋ esak loŋbô ami.

2 Nodaŋô! Ya Pol yahanaj hadêŋ môlô nena noŋgothe unim kupik, êŋ ma Kilisi anêŋ ku tem imbitak êtôm nôm oyaŋ. 3 Ma yahanaj hathak loŋbô nena opalêla takatu

ba engothe iniŋ kupik, ma balabuŋ anêŋ ku miŋ hama ami ma lôkmala denaj ek nesopa lôkthô. 4 Aêŋ

ba ôpatu ba hasopa balabuŋ ek imbitak thêthôŋ, êŋ ma hatôm hadabêŋ yanida kisi hêk Kilisi anêŋ wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi. 5 Ma doŋtom Lovak Mathen hadum ba alalô aêvhaviŋ ba apôviŋ thêthôŋ atu ba aêv maleŋiŋ hathak ek êlêm. 6 *Engothe kupik mena miŋ engothe kupik ami ma alalô takatu ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi ayê nena nôm oyaŋ. Êvhaviŋ ma nômbêŋ ba hik anêŋ anôŋ ma leŋiŋhaviŋ avômalô vi.

7 Sêbôk ma môlô olaŋviŋ mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanôŋ?

8 Auk êŋ miŋ halêm anêŋ ôpatu ba halam môlô ami. 9 *Yis dokte iyom hatôm idum polom isiŋ bêŋ. 10 *Ma

doŋtom yahayala nena môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba tem miŋ nobaloŋ auk yaŋ ami. Ma opalê atu ba habuliŋ môlônim auk tem enja anêŋ vuli.

11 Aiyaŋ thêlô, avômalô doho esoŋ nena yahavatho auk nengothe kupik loŋ hatôm sêbôk ba yahasopa abô balabuŋ. Ma doŋtom yahavatho auk nengothe kupik loŋ, êŋ ma tem miŋ avômalô takêŋ nesaŋ ya ami. Lôk yahalôk ek nengothe kupik, êŋ ma yahêv alovalaŋaŋsiŋ atu ba avômalô êpôlik hathak vê. 12 Ma nê takatu ba ibuliŋ môlônim auk, êŋ ma mavi ek nengothe iniŋ kupik lôk nimbi thalôk vê imbiŋ!

13 *Yenaŋ aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balabuŋ anêŋ ku. Balabuŋ miŋ hayabiŋ môlô hathak loŋbô ami ba intu miŋ nodenu kapôlômim bô esak loŋbô ami. Mi. Lemim-imbiŋ avômalô vi ba nônêm i sa.

* 4:28: Stt 15:4-5; Lom 9:7

* 4:29: Stt 21:9

* 5:10: 2Ko 11:15; Gal 1:7

* 5:13: 1Pi 2:16

* 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15

* 5:9: 1Ko 5:6

* 5:14: Lom 13:9

14 *Balabuŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ ma doŋtom iyom nena,

“Lemimbiŋ anyô yaŋ êtôm lemhaviŋ oda.” *Wok Plis 19:18*

15 Mólô hatôm avuŋ yatap ba othaŋ am mayaliv ba intu noyabiŋ am. Yakô mólôda numbuliŋ am.

Lovak Matheŋ anêŋ loŋôndê

16 Yahananŋ nena nosopa Lovak Matheŋ ek lemvimkupik anêŋ thethaŋak miŋ imbi alak imiŋ mólô ami.

17 *Kapôlôŋiŋ bô hapôlik ek Lovak Matheŋ anêŋ auk ma Lovak Matheŋ hapôlik ek kapôlôŋiŋ bô anêŋ thethaŋak. Nôm ju êŋ ethak ik i aleba mólô miŋ hatôm nundum ku mavi takatu ba mólô lemimhaviŋ ek nundum ami.

18 Ma doŋtom mólô lêk osopa Lovak Matheŋ anêŋ abô ba intu miŋ ômô abô balabuŋ vibiiŋ ami.

19 *Kapôlôŋiŋ bô anêŋ bôk lo loŋ atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek waliliŋ lôk anyô lo avi maleniŋkilik ek i ma kobom mama lomaloma 20 lôk êv yeŋ hadêŋ ngôkba lôk êbôk siniŋ ma ik vovak ba leŋiŋmaniŋ lôk kapôlôŋiŋ kambom ba ethaŋ i ma leŋiŋdaŋ ba idum palonŋ lôk enaŋ abô lôk vovak ek nembak i vose. 21 Ma maleniŋkilik hathak nômkama lôk inum waiŋ ba molo ma êbô i ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma haviŋ. Nôm takêŋ bôk yahananŋ hadêŋ mólô yôv, ma lêk yahananŋ hathak loŋbô nena avômalô takatu ba idum aêŋ tem miŋ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami. Mi anôŋ.

22 Ma doŋtom Lovak Matheŋ anêŋ bôk lo loŋ atu ba hik anôŋ ma aêntêk. Leŋiŋhaviŋ i lôk leŋiŋmavi haviŋ i ma êmô yôhokna lôk êmô malinŋyaô ma êv avômalô vi sa lôk

idum mavi hadêŋ i ma êmô batôŋ oyaŋ 23 lôk etauviŋ i ma ipuki loŋ. Ma balabuŋ la miŋ hêk kobom takêntêk êŋ loŋ siŋ ami. 24 *Ma Yisu Kilisi anêŋ avômalô bôk ik kapôlôŋiŋ bô lôk thethaŋak takatu ba habi alak hamiŋ i vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ. 25 Lovak Matheŋ lêk hayabiŋ alalô ba intu nasopa vaŋgwam. 26 *Ma miŋ alalô nambô i lôk nambi anyô yaŋ la ek injik vovak ma leŋiŋdaŋ ami.

6

Kobom mavi anêŋ ôdôŋ

1 *Aiyaŋ thêlô, mólônim anyô hêvhaviŋ te hadum kambom, êŋ ma mólô takatu ba osopa Lovak Matheŋ nonaŋ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak loŋbô. Ma oyabiŋ o ek miŋ êmbôv o ami.

2 *Nônêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ sa. Êŋ ma hatôm hosopa Kilisi anêŋ balabuŋ. 3 Alalô lôkthô ma nê athêŋ mi. Ba intu anyô te hasoŋ nena yani anyô lôk athêŋ bêŋ, êŋ ma hasau yanida. 4 Anyô tomtom nêsô i ba neya ek leŋiŋmavi esak iniŋ kobom ma miŋ netatale anyô vi ami. 5 *Aêŋ ba mólôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o.

6 *Ma nuŋgwik anêm nômkama mavi sam êndêŋ kêdôŋwaga takatu ba êdôŋ mólô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô.

7 *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miŋ nosoŋ nena hatôm nosau Wapômbêŋ esak nômla ami. Mi anôŋ. 8 Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôŋiŋ bô anêŋ vêk ma tem enja anêŋ anôŋ ma ŋama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matheŋ anêŋ vêk ma tem enja anêŋ anôŋ ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak

* 5:17: Lom 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10

* 6:1: Mat 18:15 * 6:2: Lom 15:1 * 6:5: Lom 14:12

* 5:24: Lom 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3

* 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Lom 8:13

nômbêᶇ intu sapêᶇ. ⁹ Alalô nandum ku lôklokwaᶇ ma miᶇ natak ku takêᶇ ami ek naja anêᶇ anôᶇ mavi êndêᶇ anêᶇ waklavôᶇ. Ba intu alalô miᶇ kapôlôᶇiᶇ egiap ek nandum mavi lomaloma ami. ¹⁰ Aêᶇ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêᶇ avômalô sapêᶇ. Ma nandum kobom êᶇ mathalalen êndêᶇ ôdôᶇ takatu ba êvhavinᶇ.

Abô anêᶇ daᶇ

¹¹ Môlô ôyê abô anêᶇ daᶇ êntêk ba eto bêᶇbêᶇ ma yahato hathak yada yabaheᶇ.

¹² Nê takêᶇ êkô ek neja vovaᶇ esak Kilisi anêᶇ alovalaᶇaᶇsiᶇ. Ba intu eyanda môlô ek noᶇgothe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiᶇ iyom. ¹³ Nê takatu ba êlôk hathak auk neᶇgothe kupik, ma thêlôda miᶇ esopa balabuᶇ lôkthô ami. Ma doᶇtom idum ek môlô noᶇgothe kupik ek avômalô vi nêgê ba nênem athêᶇ lôkmaᶇᶇiᶇ êndêᶇ i. ¹⁴ Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaᶇaᶇsiᶇ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôᶇ auk êᶇ paliᶇ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôᶇ ya paliᶇ aêᶇ iyom. Aêᶇ ba yada tem yambôya esak alalôaniᶇ Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ alovalaᶇaᶇsiᶇ iyom. ¹⁵ *Eᶇgothe kupik mena miᶇ eᶇgothe kupik ami, êᶇ ma nôm oyaᶇ. Nômbêᶇ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk. ¹⁶ Yôhôk lôk nanêᶇ kapôlôᶇiᶇ ni êndêᶇ avômalô takatu ba esopa abô êᶇ, thêlô ma Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô Islael anôᶇ.

¹⁷ *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yalenᶇviᶇkupik ma hatôm. Ba intu notak nôᶇ takêᶇ ek miᶇ nêᶇ malaiᶇ êndêᶇ ya esak loᶇbô ami.

¹⁸ Aiyaᶇ thêlô, Anyô Bêᶇ Yisu Kilisi anêᶇ wapôm eyabiᶇ môlônim dahôlômim. Avanôᶇ.

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus Abô mông

Pol hato kapya êntêk hadên avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athên bêj, Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaŋ Wapômbên anên Abô Mavi bêj hadên avômalô aleba êyô Epesus haviŋ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Havenŋ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loŋbô ba hamô hatôm sondabên lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ. Ma miŋ hato ek enaŋ iniŋ kambom bêj ami. Hadônŋ thêlô hathak Wapômbên anên wapôm lomalama. Ma hik êvhaviŋ anên loŋôndê mavi thô hadên i.

Pol hamô koladônŋ ma hato kapya êntêk hadên 60 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol, Yisu Kilisi anên aposel hathak Wapômbên da anên lahaviŋ. Yahato kapya êntêk hadên avômalô mathen anên Epesus takatu ba êvhaviŋ ba esopa Yisu Kilisi. ² Alalôaniŋ Kamik Wapômbên lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi nênem iniŋ wapôm lôk labali êndên môlô.

Wapômbên hêv nôm mavi lomalama hadên alalô hathak Kilisi

³ *Alalô nambô Wapômbên, alalôaniŋ Anyô Bêj Yisu Kilisi anên Lambô. Yani bôk hêv Lovak Mathen anên mek mavi hathak nômkama lomalama anên malak lenŋ yôv hadên alalô takatu ba amiŋ haviŋ Kilisi. ⁴ *Sêbôk atu ba miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ ma halam

alalô takatu ba amô haviŋ Kilisi ek nambitak mathen lôk kambom mi ênjêk yani ma. ⁵ *Ma lahaviŋ alalô ba intu hathak anên lamavi lôk anên auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anên nali esak Yisu Kilisi. Hadum aên ⁶ ek avômalô nêmbô anên wapôm lôkmanŋiŋ. Yani hanŋgasô anên wapôm êj oyaŋ biŋ ek alalô takatu ba amiŋ haviŋ Nakaduŋ, anên biŋdaluk anônŋ.

⁷ *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anên thalalenŋ ba hale alalôaniŋ kambom liliŋ hathak anên wapôm anên sam valaluk. ⁸ Ma hanŋgasô anên wapôm takatu ba hayô abôlêk siŋ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêj ek nayala nômkama lomalama sapênŋ. ⁹ *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loŋ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anên auk êj thô hadên alalô. ¹⁰ *Auk êj ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo lenŋ esak doŋtom ba nêmo Kilisi vibiŋ. Nôm êj tem imbitak êndên anên waklavônŋ.

¹¹ *Nômkama takatu ba Wapômbên lahabi nimbatak ma lôkthô tem nimbatak aênŋ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô nê Israeal ba habutiŋ anên sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anên sam. ¹² Yani hadum aên ek yêlô nê môŋ takatu ba aêv maleŋiŋ ek Kilisi nabam anên athên lôkmanŋiŋ. ¹³ Ma havenŋ yam ma môlô olaŋô abô avanônŋ aên iyom. Abô êj ma Abô Mavi atu ba nênmôlô bulubiŋ. Môlô olaŋô ba ôêvhaviŋ, êj ma Wapômbên habutiŋ anên sêk hayô hêk môlô. Sêk êj ma Lovak Mathen atu ba Wapômbên bôk havak abô yôv ek nênmôlô. ¹⁴ *Wapômbên hêv Lovak Mathen hadên alalô hatôm nôm mavi atu ba havak abô ek nênmôlô dahô, ek waklavônŋ

* 1:1: Ap 18:19-21; 19:1 * 1:3: Ep 2:6 * 1:4: Jon 15:16 * 1:5: Jon 1:12 * 1:7: Ep 2:7; Kol 1:14 * 1:9: Lom 16:25 * 1:10: Kol 1:16,20 * 1:11: Lom 8:28-29 * 1:14: 2Ko 1:22

êḡ ma tem nêḡ anêḡ avômalô vê êḡjêk kambom lomaloma. Ba intu nabam anêḡ athêḡ lôkmaḡḡiḡ esak leḡ.

Pol hateḡ mek ek avômalô Epesus

¹⁵ Yahalaḡô abô takêḡ hathak môlô ôêvhaviḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi lôklokwaḡ lôk lemimhaviḡ avômalô mathêḡ lôkthô. Aêḡ ba ¹⁶ yahaḡaḡ yaleḡmavi velevele hadêḡ Wapômbêḡ hathak môlô halôk yenaḡ mek. ¹⁷ *Yahateḡ mek lôbôlôḡ ek Wapômbêḡ nêḡ anêḡ Lovak Mathêḡ êḡdêḡ môlô ek nêḡ auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êḡdêḡ môlô ek noyala yani katô anôḡ. Yani ma alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô lôkmaḡḡiḡ. ¹⁸ Ma yahateḡ mek ek Wapômbêḡ nêḡ deda mavi êḡdôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêḡ atu ba halam môlô ek nôḡnêḡ malemim esak. Nôm takêḡ ma wapôm lôkmaḡḡiḡ anôḡ ek anêḡ avômalô mathêḡ neḡa embeḡ yam. ¹⁹ *Ma yahateḡ ek môlô noyala anêḡ lôklokwaḡ anôḡ biḡ atu ba hathak hadum ku ek hêḡv alalô takatu ba aêḡvhaviḡ yani sa. Lôklokwaḡ êḡ iyom intu ²⁰ *bôk hik Kilisi liḡ hêk ḡama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ anêḡ leḡ. ²¹ *Loḡ êḡ ma Kilisi hamô vuliḡ anôḡ ek ḡḡôkba lôk ḡḡôk bêḡ lomaloma ma aḡela bêḡ lôk lôklokwaḡ sapêḡ ma ḡê lôk athêḡ bêḡ lôkthô takatu ba tem nêḡmô êḡdêḡ lêk ma embeḡ yam imbiḡ. ²² *Wapômbêḡ hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêḡ lôklokwaḡ vibiḡ ma hêḡv yani ek imbitak nômkama sapêḡ anêḡ alaḡ ek nêḡ anêḡ avômalô ôdôḡ takatu ba êḡvhaviḡ yani sa. ²³ *Avômalô êḡvhaviḡ ma hatôm yanida liḡkupik.

Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêḡ kapô ba hayô abôlêk siḡ.

2

Wapômbêḡ hêḡv lôkmala hadêḡ alalô ḡê ḡama

¹ *Sêbôk ma môlô ovalaki abô balabuḡ ba udum kambom lomaloma ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv. ² *Bôk olaḡô pik anêḡ auk ba osopa ḡḡôk Sadaḡ anêḡ abô. Yani ma anyô bêḡ ek ḡḡôk takatu ba êḡmô pik vuliḡ. Ma lêk hadum ku haviḡ avômalô takatu ba ibi leḡḡndôḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô. ³ *Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôḡiḡ bô anêḡ thethaḡak lôk anêḡ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ iyom.

⁴⁻⁵ *Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniḡ kapôlôḡiḡ vônô yôv. Ma doḡtom Wapômbêḡ anyô hêḡv kapô lôk la-haviḡ alalô bêḡ anôḡ ba hêḡv lôkmala hadêḡ alalô haviḡ Kilisi. Avanôḡ biḡ nena Wapômbêḡ hêḡv alalô bulubiḡ hathak anêḡ wapôm. ⁶ *Ma hik alalô liḡ haviḡ Kilisi ba hadô alalô amô malak leḡ haviḡ yani. Alalô amô haviḡ Yisu Kilisi ba intu hadum nôḡm takêḡ aêḡ. ⁷ Yani hadum nôḡm mavi takêḡ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêḡ atu ba tem imbitak embeḡ yam ma yani hatôm injik anêḡ wapôm anôḡ biḡ atu thô. ⁸ Avanôḡ, Wapômbêḡ anêḡ wapôm hêḡv môlô bulubiḡ hathak unim ôêvhaviḡ. Hêḡv oyaḡ biḡ ba miḡ udum nôḡmlate ek owa bulubiḡ êḡ ami. ⁹ *Ma miḡ hayê môlô unim ku ba hêḡv ami. Ba intu miḡ hatôm anyôla embam yanida ami. ¹⁰ *Mi, alalô takatu ba amô haviḡ Yisu Kilisi ma Wapômbêḡ da

* **1:17:** Kol 1:9 * **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sḡ 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10 * **1:22:** Sḡ 8:6 * **1:23:** Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4-5:** Lom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tit 2:14

ban hapesan lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Israeël lôk avômalô loŋ buyan ibitak doŋtom

¹¹ Aêŋ ba môle nê loŋ buyan lemimimbi nena bôk ômô viyaiŋ ek avômalô Israeël. Thêlô ethak elam môle nena, “Nê miŋ engothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Nê engothe kupik”. Ku êŋ ma ku baheniŋ iyom. ¹² *Môle bôk ômô daimbô ek Kilisi ma môle miŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm Israeël ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ Israeël ma miŋ hathak môle ami. Ma môle miŋ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaŋ ma Wapômbêŋ mi. ¹³ *Sêbôk ma môle ômô daimbô ek Wapômbêŋ, ma doŋtom lêk ômô haviŋ Yisu Kilisi ba intu Wapômbêŋ hawa môle halêm bidon oyaŋ ek yani hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ.

¹⁴ *Kilisi da ma alalôaniŋ yôhok ba hadum ek yêlô Israeël lôk môle avômalô loŋ buyan nambitak ôdôŋ doŋtom. Sêbôk ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêŋ hayaŋ thêlô lôk alalô kisi, ma doŋtom lêk Kilisi hamô badêŋ êŋ lu. ¹⁵ *Badêŋ êŋ ma Israeël iniŋ abô balabuŋ lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêŋ vê ek indum ôdôŋ ju êŋ nimbitak ôdôŋ lukmuk doŋtom nêmo yani kapô. Hadum aêŋ ba intu yôhok habitak. ¹⁶ *Ma ôdôŋ ju êŋ ma yani hakapo i hathak doŋtom ek nimbitak kupik doŋtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhok imbiŋ ôdôŋ lukmuk êŋ ma Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Yisu hik alalôaniŋ apôlik êŋ vônô hathak a. ¹⁷ *Yani halêm ba hanan abô yôhok hadêŋ môle takatu ba

ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidon. ¹⁸ Aêŋ ba hathak Kilisi anêŋ ku ma Lovak Mathen doŋtom iyom hapesan loŋondê ek môle lôk yêlô ana bidon ek Kamikbêŋ.

Alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ unyak mathen

¹⁹ *Aêŋ ba sêbôk ma môle ôtôm avômalô takatu ba etak iniŋ loŋ ba i buyan ma pik mi. Ma doŋtom lêk môle ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ avômalô haviŋ avômalô mathen sapêŋ. Ma môle ômô Wapômbêŋ anêŋ unyak lo loŋ. ²⁰ *Alalô nê aêvhaviŋ hatôm unyak atu ba Wapômbêŋ halav. Aposeŋ lo plopet êtôm unyak êŋ anêŋ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiŋ. ²¹ *Anyô Bêŋ Kilisi hagêgê unyak êŋ lôkthô loŋ ba hadum ba halumbak bêŋ ba habitak unyak mathen ek yanida. ²² *Ma Kilisi halav unyak êŋ hathak môle avômalô loŋ buyan haviŋ. Halav môle hathak doŋtom haviŋ anêŋ avômalô lôkthô hatôm unyak mathen ek Wapômbêŋ êmô esak anêŋ Lovak Mathen.

3

Pol hik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô hadêŋ nê loŋ buyan

¹ *Wapômbêŋ hadum nôm mavi takêŋ ba intu ya Pol yahathak yahalek yavenôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ. Ma yahamô koladôŋ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêŋ ku ek yahêv môle nê loŋ buyan sa. ² *Môle bôk olanô yôv nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hêv ku yanêm môle sa. ³ *Ma hik anêŋ auk loŋ kapô êŋ thô hadêŋ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk. ⁴ Osam abô êŋ, ma tem noyala yenaŋ auk esak

* 2:12: Lom 9:4; Kol 1:21 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: 1Ko 12:13 * 2:15: Kol 2:14 * 2:16: Sek 9:10; Kol 1:20,22 * 2:17: Ais 57:19 * 2:19: Ep 3:6 * 2:20: 1Ko 3:11 * 2:21: 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Plp 1:7,13 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Ep 1:9-10; Kol 1:26

auk loŋ kapô takatu ba hathak Kilisi. ⁵ Wapômbêŋ miŋ bôk hik auk loŋ kapô takêŋ thô hadêŋ avômalô bôsêbôk ami. Ma doŋtom lêk Wapômbêŋ hik nôŋ takêŋ thô hadêŋ anêŋ plopet lôk aposel mathenŋ hathak Lovak Mathenŋ. ⁶ *Ma auk loŋ kapô êŋ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ômô haviŋ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêŋ imbi sam doŋtom êndêŋ môlô êtôm sam atu ba habi hadêŋ yêlô avômalô Israeŋ. Ma môlô lêk ubitak kupik doŋtom haviŋ yêlô Israeŋ. Ma môlô lôk yêlô Israeŋ tem naja nôŋ takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô hathak imbiŋ i.

⁷ *Hathak anêŋ lôklokwaŋ ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ek yambitak Abô Mavi êŋ anêŋ anyô ku. ⁸ *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô mathenŋ lôkthô, ma doŋtom hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi esak Kilisi anêŋ nômkama kêkêlô êndêŋ môlô nê loŋ buyaŋ. Nômkama takêŋ halôk ba hi bomaŋ ba miŋ hatôm anyôla eyala anêŋ ôdôŋ ami. ⁹ Ma yani hêv ya ek yangik auk loŋ kapô êŋ thô êlêm yaiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê. Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ pik lo leŋ bôk havuŋ auk loŋ kapô êŋ hadêŋ môŋ anôŋ aleba lêk ma hik thô. ¹⁰ Yani hadum aêŋ ek ŋgôk bêŋ ma aŋela lôk athêŋ anêŋ leŋ sapêŋ nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loŋ buyaŋ lôk Israeŋ ba ibitak avômalô êvhaviŋ doŋtom. Ek batu neyala anêŋ auk kêkêlô lôkmaŋgiŋ takêŋ. ¹¹ Wapômbêŋ hadum aêŋ ek hasopa anêŋ auk atu ba bôk lahabi hadêŋ môŋ anôŋ. Ma hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma nôŋ takêŋ lêk hik anôŋ.

¹² *Alalô aêvhaviŋ Kilisi ba amô haviŋ yani ba intu miŋ akô ek

ana bidonŋ ek Wapômbêŋ ami. Mi, ayala avanôŋ biŋ nena yani lamavi ek alalô. ¹³ Aêŋ ba môlô miŋ kapôlômim malaiŋ esak vovaŋ takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nômbêŋ hêk Wapômbêŋ ma ba intu yahawa vovaŋ takêŋ.

Pol hateŋ mek

¹⁴ Yalenŋhabi nôŋ takatu ba Wapômbêŋ hadum ba yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ. ¹⁵ Yani bôk hapesaŋ avômalô pik lo leŋ ba hêv athêŋ hadêŋ thêlô lôkthô. ¹⁶ Yahatenŋ mek ek nômkama lôkthô anêŋ alaŋ lôkmaŋgiŋ nena nêŋ Lovak Mathenŋ êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loŋ esak yanida anêŋ lôklokwaŋ bêŋ ¹⁷ *ek Kilisi enja loŋ êmô môlô kapôlômim esak unim ôevhaviŋ. Ma yahatenŋ mek nena Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma indum ba numiŋ lôklokwaŋ êtôm a anêŋ ŋgalôk halôk pik ba havalonŋ loŋ ¹⁸ ek môlô lôk nê mathenŋ lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêŋ lahaviŋ ma bêŋ anôŋ ba anêŋ daim hathak bomaŋ ma halôk bomaŋ ba hi ma anêŋ vova ma hi ba hi iyom. ¹⁹ Kilisi anêŋ lahaviŋ ma hi bomaŋ ba miŋ hatôm anyôla eyala anêŋ danŋ ami. Ma doŋtom yahatenŋ mek ek Wapômbêŋ injik lahaviŋ êŋ thô êndêŋ môlô ek anêŋ nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô môlô kapôlômim siŋ.

²⁰ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ. Ma hathak lôklokwaŋ êŋ ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anaŋ lo leŋiŋhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miŋ hatôm leŋiŋimbi ami ma yani hatôm indum nôŋ takêŋ imbiŋ. ²¹ Aêŋ ba alalô takatu ba aêvhaviŋ nabam Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ esak

* 3:6: Ep 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:25 * 3:8: 1Ko 15:9-10 * 3:12: Jon 14:6; Lom 5:2

* 3:17: Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

Yisu Kilisi anêḡ athêḡ ni ba ni êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

4

Avômalô êvhaviḡ ma Kilisi anêḡ liḡkupik

1 *Aêḡ ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ, yahasonḡ môlô lokwanḡ ek nômô êtôm atu ba Wapômbêḡ dalam môlô ek nômô aêḡ. 2 *Ba intu notauviḡ am anôḡ biḡ ma nômô labalina imbiḡ avômalô. Nômô malinḡyaô ma malaiḡ takatu ba môlôviyaḡ êv hadêḡ môlô ma noja lôk lemimmavi iyom esak unim lemimhaviḡ. 3 *Lovak Matherḡ hatak kapôlôḡniḡ doḡtom halôk alalô ba nubuvi am esak yak nômô yôhok êḡ. 4 Kilisi anêḡ liḡkupik ma doḡtom, ma Lovak Matherḡ ma doḡtom aêḡ iyom. Ma Wapômbêḡ dalam alalô sapêḡ ek nanêḡ maleḡ ek nôḡ doḡtom iyom. 5 Ma Anyô Bêḡ ma doḡtom, ma êvhaviḡ ma doḡtom aêḡ iyom, ma ithik ḡaḡ ma doḡtom aêḡ haviḡ. 6 *Ma Wapômbêḡ doḡtom ma Kamikbêḡ doḡtom aêḡ iyom. Yani habibôm hayô hêk alalô lôkthô vov ma hadum ku hathak alalô lôkthô ma hamô alalô lôkthô kapôlôḡniḡ.

7 *Ma Kilisi habi anêḡ wapôm sam hadêḡ alalô tomtom hatôm yanida anêḡ lahaviḡ. 8 Hatôm Wapômbêḡ anêḡ kapyâ bôk hanan nena,

“Yani hamô anêḡ ḡê vovak lu, ma halom i hatôm ḡê ku koladôḡ ba ethak vuliḡ ba i, ma hik anêḡ wapôm sam hadêḡ anêḡ avômalô.” *Kapyâ Yeḡ 68:18*

9 *Ma abô atu ba enaḡ nena, “ethak vuliḡ ba i” hik thô nena yani bôk halôk ba halêm pik. 10 Ma ôpatu ba halôk ba halêm, yanida

intu hathak ba hi leḡ lôkthô anêḡ vuliḡ ek êmbôlô nômkama sapêḡ ba êyô siḡ. 11 *Ma yanida intu habi anêḡ wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ḡê enaḡ Abô Mavi hadêḡ ḡê daluk, ma doho ḡsakiḡ, ma doho kêdôḡwaga êdôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô. 12 Yani habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô takêḡ ek nêpôpêk Wapômbêḡ anêḡ avômalô mathêḡ sapêḡ ek nindum ku nêḡnêḡ avômalô sa ek embatho Kilisi anêḡ liḡkupik loḡ ek imbitak lôklokwanḡ. 13 *Ku takêḡ lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniḡ aêvhaviḡ lôk auk esak Wapômbêḡ Nakaduḡ imbitak bêḡ lôk indum ek alalô sapêḡ nambitak kapôlôḡniḡ doḡtom. Êḡ ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaḡ te atu ba halumbak ba anêḡ daim êtôm Kilisi da.

14 Êḡ ma tem miḡ namô êtôm avômena esak loḡbô ami. Ma ḡê takatu ba êdôḡ abôyaḡ lôk êbôlêm loḡḡndê ek nesau alalô ek nimbuliḡ alalôaniḡ aêvhaviḡ ma tem miḡ hatôm nêyôkwiḡ alalôaniḡ aêvhaviḡ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ḡgwêk hik ami. 15 *Mi, alalô leḡḡimbiḡ avômalô ba nananḡ abô avanôḡ iyom êndêḡ i. Adum aêḡ ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviḡ sapêḡ iniḡ wakadôk. 16 Yani havalonḡ leḡviḡkupik lôbôlôbô sapêḡ ba hagêḡ loḡ hathak doḡtom. Bu tomtom da idum iniḡ ku ba idum leḡviḡkupik takêḡ halumbak bêḡ lôk lôklokwanḡ ma leḡḡihaviḡ i.

Nosopa loḡḡndê lukmuk

17 *Aêḡ ba yenaḡ abô te hêk ek yanaḡ imbiḡ môlô. Ma yahananḡ hathak Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ nena miḡ nômô êtôm ḡê

* 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Lom 12:3,6 * 4:9: Jon 3:13 * 4:11: 1Ko 12:28 * 4:13: Kol 1:28 * 4:15: Kol 1:18; 2:19 * 4:17: Lom 1:21; 1Pi 1:14

daluk ethak êmô aêḡ esak loḡbô ami. Mi, iniḡ auk ma nôḡm oyaḡ. ¹⁸ Lôk iniḡ eyala nôḡmkama ma hatôm êmô momaḡiniḡ bêḡ kapô denaḡ. Thêlôniniḡ auk ma thektheḡ lôk iniḡ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêḡ anêḡ lôkmala. ¹⁹ Thêlô kapôlôḡniḡ halôk biḡ hathak kambom ba intu êv i vidonḡ ek nesopa iniḡ thethaḡak ma miḡ mama ami. Lôk maleḡniḡkilik ek nindum nôḡm lôḡḡlôḡ lomaloma ni ba ni.

²⁰ Ma doḡtom sêbôk atu ba ôêvhaviḡ Kilisi ma êdônḡ môlô hathak loḡondê yaḡda. ²¹ Ma olaḡô abô hathak yani ba ôêvhaviḡ yani ma êdônḡ môlô hathak abô avanônḡ takatu ba hêk Yisu kapô. ²² *Ba êdônḡ aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethaḡak lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbuliḡ môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa ²³ *ek Wapômbêḡ indum môlônim auk imbitak lukmuk anônḡ. ²⁴ *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêḡ hapesaḡ ek numbitak êtôm yanida esak anêḡ matheriḡ lôk thêthônḡ anônḡ.

²⁵ *Aêḡ ba notak abôyaḡ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leḡviḡkupik doḡtom yôv ba intu nonaḡ abô avanônḡ imbiḡam. ²⁶ *Môlô lemimmaniḡ ma noyabiḡ am ek miḡ nundum kambom ami. Wak hamiḡ denaḡ ma nopesaḡ unim lemmaniḡ êḡ ma miḡ noyabiḡ endeba wak êndôk jalôm ami ²⁷ ek batu miḡ node loḡ ek Sadaḡ imbitak êyô ba êlêm ami.

²⁸ Môlô te anyô vani ma etak anêḡ vani. Ma indum ku mavi esak baḡ ek êpôm nôḡm. Êḡ ma yani hatôm nêḡm avômalô vi atu ba nôḡmkama mi sa.

²⁹ *Oyabiḡ vembôlêk esak abô kambom. Onaḡ abô mavi iyom ek embatho môlôvianḡ loḡ ek nêḡm i sa lôk nêḡm Wapômbêḡ anêḡ wapôm êndêḡ avômalô takatu ba elanḡ.

³⁰ *Miḡ undum Wapômbêḡ anêḡ Lovak Matheriḡ kapô malaiḡ ami. Lemimimbi nena Lovak Matheriḡ ma Wapômbêḡ anêḡ sêk atu ba bôk habutiḡ haviḡ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêḡ ku êndêḡ waklavônḡ pik lo leḡ anêḡ daḡ.

³¹ *Môlô notak kobom ômô lôkthaḡḡo lôk lemimmaniḡ ketherḡ lôk lemimḡaḡa ba olam kaêk lôklala ma othaḡ anyô vi hathak abô kambom. Avanônḡ biḡ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaḡ. ³² *Ma miḡ nundum aêḡ ami. Mi, nundum mavi êndêḡ môlôvianḡ lôk nôḡnêḡm kapôlômim êndêḡ i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêḡ o êtôm Wapômbêḡ bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêḡ athêḡ.

5

Nômô êtôm deda anêḡ avômena

¹ *Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômena ba lahariḡ môlô bêḡ anônḡ ba intu nosopa vaḡḡwam. ² *Ma nôḡmô lôk lemimimbiḡ avômalô vi êtôm Kilisi bôk lahariḡ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêḡ lôkmala hadêḡ Wapômbêḡ hatôm da atu ba ôv vasiḡ mavi anônḡ.

³ Môlô nôḡmô daimbô ek sek waliḡliḡ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêḡ anêḡ avômalô matheriḡ ba kobom takêḡ ma miḡ mavi ek môlô ami. ⁴ Ma miḡ nonaḡ abô kambom mena abô lokbaḡ lôk abô sop esak nôḡm mama ami.

* 4:22: Lom 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Lom 12:2 * 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Sek 8:16;

Kol 3:8-9 * 4:26: Sng 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6 * 4:30: Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te

5:19 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Kis 29:18; Hib 10:10

Abô takêḡ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaḡ lemimmavi iyom êndêḡ Wapômbêḡ. ⁵ *Odanô, abô avanôḡ ma aêntêk. Wapômbêḡ tem miḡ enja ḡê takatu ba ethak idum sek waliliḡ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma malenḡkilik thô ami. Malenḡkilik ma hatôm êv yeḡ hadêḡ ḡḡôk. ḡê takêḡ tem miḡ nêḡ Wapômbêḡ lo Kilisi iniḡ loḡ lôkliḡyak kapô ami. ⁶ *Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ hathak hapôm ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ takatu ba idum nôḡ takêḡ. Ba intu oyabiḡ o ek anyôla miḡ esau o esak abô oyaḡ ami. ⁷ Aêḡ ba oyabiḡ o ek miḡ ombenḡ imbiḡ i ami.

⁸ *Sêbôk ma môlô hatôm momaḡiniḡ, ma doḡtom lêk ma Anyô Bêḡ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nôḡ êtôm deda anêḡ avômena. ⁹ Deda anêḡ anôḡ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loḡôndê thêthôḡ ma nabalonḡ nôḡ avanôḡ loḡ ¹⁰ lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêḡ lamavi hathak. ¹¹ Ma avômalô takatu ba idum momaḡiniḡ anêḡ ku, ma miḡ undum ku êḡ dokte imbiḡ i ami. Ku êḡ ma anêḡ anôḡ mi ba miḡ undum ami. Mî, nuḡḡwik kambom êḡ thô ni yaḡ ek avômalô lôkthô nêḡê. ¹² Nôm mama bêḡ ek nenaḡ abô esak ḡê leḡôndôḡ kôtôḡ iniḡ kambom takatu ba idum hamô loḡ kapô. ¹³ *Ma doḡtom deda habi hayô hêk nôḡ takêḡ, êḡ ma hik thô nena nôḡ takêḡ ma kambom anôḡ ¹⁴ *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nôḡkama sapêḡ habitak yaḡ. Ba intu nôḡ takêḡ tem imbitak deda imbiḡ hatôm abô atu ba hananḡ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô êḡḡêk ḡama.

Ma Kilisi tem imbi êyôḡḡêk môlô êtôm deda.”

¹⁵ *Aêḡ ba noyabiḡ am ek nôḡ êtôm ḡê lôkawk ma miḡ êtôm ḡê auk mi ami. ¹⁶ Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaḡ ba intu nobatho am loḡ lôklokwaḡ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êḡ ni oyaḡ. ¹⁷ Ba intu numiḡ lôklokwaḡ ek nôḡpôm Anyô Bêḡ anêḡ lahaviḡ. Ma miḡ nôḡ êtôm ḡê auk thôḡôthôḡ ami. ¹⁸ *Lôk miḡ nondo molo esak waiḡ atu ba tem imbuliḡ môlô ami. Mi, notak Lovak Mathenḡ ek êḡ môlô kapôlômim siḡ. ¹⁹ *Êḡ ma tem nôḡnêḡ yeḡ imbiḡam wak nôḡmbêḡ intu, yeḡ takatu ba hêk kapa yeḡ lôk ebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ma yeḡ atu ba mathenḡ. Nôḡnêḡ yeḡ takêḡ lôk kapôlômim ni êndêḡ Anyô Bêḡ. ²⁰ *Wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ ma nôḡnêḡ lemimmavi êndêḡ Kamik Wapômbêḡ esak nôḡmkama sapêḡ esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ athêḡ.

Anyô lo avi ewa i iniḡ abô

²¹ *Môlô othak ôyê Kilisi anêḡ athêḡ nena mathenḡ ba intu nôḡ môlôviiyaḡ vibiḡ.

²² *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nôḡ môlô vônimi vibiḡ êtôm atu ba ôḡ Anyô Bêḡ vibiḡ ²³ *ek malê nena yamalô hamô vuliḡ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vuliḡ ek avômalô êvhaviḡ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôḡ êvhaviḡ iniḡ wakadôk ma avômalô ôdôḡ êvhaviḡ ma Kilisi anêḡ liḡkupik. Yanida intu hêv i bulubiḡ. ²⁴ Avômalô êvhaviḡ ethak êḡ Kilisi vibiḡ ma aêḡ iyom ma yanavi êḡ yamalô vibiḡ esak nôḡmkama lôkthô.

* 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Lom 1:18; Kol 2:4,8 * 5:8: Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Lom 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26: Tit 3:5

25 *Ma mólô anyô, lemimimbiñ vônimi êtôm Kilisi lahavij avômalô ôdôñ êvhavij ba hêv anêñ lôkmala ek hêv i sa. 26 *Yani hadum aêñ ek êmbôkwiñ anêñ avômalô ôdôñ êvhavij inij kambom esak ñañ lôk abô avanôñ ek nimbitak matheñ. 27 *Yani hadum aêñ ek avômalô ôdôñ êvhavij nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk liñsiñ mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô matheñ ma kambom mi. Êñ ma Kilisi tem endom avi êñ êndêñ yanida. 28 Aêñ iyom mólô anyô lemimbiñ vônimi êtôm atu ba lemimhaviñ lemvimkupik. Ôpatu ba lahavij yanavi ma hatôm lahavij yanida. 29 Anyô late miñ hapôlik hathak yanida liñkupik ami. Mi anôñ, havakôñ ba hayabiñ mavi hatôm Kilisi hadum hadêñ avômalô êvhavij 30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêñ liñkupik anêñ lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêñ anêñ kapa hanañ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doñtom imbiñ yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik doñtom iyom.” *Môñ Anôñ* 2:24

32 *Abô êñ ma abô lôk kup anôñ biñ. Ma doñtom yahayala nena hanañ hathak Kilisi lôk avômalô êvhavij. 33 Ba intu mólô anyô tomtom lemimbiñ vônimi êtôm oda lemhaviñ oda. Ma mólô avi nôñêm athêñ bêñ êndêñ vônimi.

6

Avômena lôk lami inij abô

1 *Avômena, mólô ma Anyô Bêñ anêñ ba intu nosopa lemami lo

* 5:27: 2Ko 11:2; Kol 1:22 * 5:31: Mat 19:5

Lo 5:16 * 6:4: Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21

Ñê takatu ba inij alañ êmô ma anêñ ôdôñ aêntêk. Gavman anêñ abô majañ hanañ nena thêlô miñ hatôm netak inij ku lôk alañsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ñê lovak hathak vovak ewa i hatôm inij ñê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miñ êwê inij viyañ ami. Ma doho ma lami ma inij alañsi êmô ba intu nali ibitak aêñ. * 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * 6:9: Lom 2:11; Kol 4:1

lemtami inij abô. Êñ ma mavi. 2 *Wapômbêñ anêñ tabô balabuñ laumiñ takatu bute hanañ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuñ êntêk êñ ma balabuñ môñ atu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak ba hanañ, 3 “Udum aêñ ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

4 *Ma yahanañ hadêñ mólô avômena inij lami nena noyabiñ nalumi mavi lôk noto i ma nôndôñ i êtôm Anyô Bêñ anêñ lahavij. Ma miñ nondela inij auk ba nundum i leñijñña ami.

Alañsi lôk inij ñê ku inij abô

5 *Mólô ñê takatu ba unim alañ êmô * nosopa unim alañ takatu ba êmô pik inij abô. Nônêm athêñ bêñ êndêñ i ma nômô thêlô vibij. Nundum aêñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêñ ku. 6 Ma miñ nundum unim alañ anêñ ku mavi êndêñ wak takatu ba êmô havij mólô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêñ intu sapêñ, êndêñ wakma atu ba êmô mena miñ êmô ami. Wapômbêñ lahavij nundum ku êñ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi mólônim alañ anêñ ku. 7 Nundum unim ku lôk lemimimbiñ êtôm udum Anyô Bêñ anêñ ku ma miñ anyô inij ku ami. 8 *Lemimimbi nena Anyô Bêñ tem nêñ vuli êndêñ avômalô tomtom esak inij ku mavi takatu ba idum, ñê êmô alañsi vibij lôk ñê takatu ba idum ida inij ku havij.

9 *Ma mólô alañ takatu ba oyabiñ unim ñê ku, noyabiñ i mavi. Miñ onañ abô takatu ba indum thêlô ñêkô ami. Lemimimbi nena mólô lôk thêlô unim Alañ ma doñtom

* 5:32: ALK 19:7 * 6:1: Kol 3:20 * 6:2:

* 6:5: Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:5:

iyom hamô malak leŋ. Yani tem indum abô ma miŋ hathak lahabi avômalô iniŋ athêŋ lôk ku ami. Mi, hathak hadum kobom doŋtom hadêŋ avômalô lôkthô ba intu noy-abiŋ am.

Noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak

¹⁰ Êntêk ma yenaŋ abô anêŋ daŋ ba nodanô katô. Numiŋ lôklokwaŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ lôkliŋyak bêŋ. ¹¹ *Sadaŋ anêŋ auk loŋ kapô hadum ek esau môlô ba intu noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak sapêŋ êndôk am ma numbiyô numiŋ ek uŋgwik vovak. ¹² *Alalô ik vovak hadêŋ ŋgôkba lôk ŋgôk lôk athêŋ ma ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik anêŋ momaŋiniŋ lôk ŋgôk bomaŋ takatu ba êmô leŋ. Ma miŋ alalô ik vovak hadêŋ nê pik ami.

¹³ Aêŋ ba noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak sapêŋ ek waklavôŋ kambom êŋ hayô, ma tem numiŋ lôklokwaŋ ba uŋgwik vovak mavi endeba anêŋ daŋ ma tem numiŋ denaŋ. ¹⁴ *Numiŋ lôklokwaŋ ba nobaloŋ abô avanôŋ loŋ êtôm bokŋgôp vovak atu ba ovak hayô hêk lemmimalim. Ma nobaŋŋiŋ kobom thêthôŋ êtôm moko bôbôŋiŋ. ¹⁵ *Ma nôpôpêk am ek nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum aêŋ, ma hatôm uik vemimkapô bokŋgôp ek vovak. ¹⁶ Lôk nobaloŋ unim ôêvhaviŋ loŋ êtôm moko ek uŋgwik ŋgôk kambom atu anêŋ kôm lôk atum sapêŋ vôkê. ¹⁷ *Ma noja bulubiŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ môlô êtôm kuluŋ thekthek. Lôk noja Lovak Matherŋ anêŋ biŋ vovak, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ Abô. ¹⁸ *Ma notêŋ mek ek nômkama lôkthô êtôm wak sapêŋ esak Lovak Matherŋ anêŋ lôklokwaŋ ba nonaŋ

injik yani liŋ ek nêŋ môlô sa. Lôk nômô lêlê ma notêŋ mek lôk lemimvidonŋ ek avômalô matherŋ lôkthô.

¹⁹ *Ma notêŋ mek ek ya imbiŋ ek Wapômbêŋ nêŋ abô êndêŋ ya ek yaŋgik Abô Mavi anêŋ auk loŋ kapô thô ma miŋ yakô ami. ²⁰ *Lêk ma yahamô koladôŋ hathak yahawa Wapômbêŋ anêŋ abôlêk ba yahananŋ Abô Mavi êŋ. Aêŋ ba notêŋ mek ek yandum yenaŋ ku dedaunŋ mavi ba yanaŋ abô êŋ bêŋ ma miŋ yakô ami.

Abô anêŋ daŋ lôk mek

²¹ *Tikikus tem enaŋ êndêŋ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena yahamô aisê. Yani ma aiyaŋ anôŋ te ba hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku dedaunŋ mavi. ²² Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô ba enaŋ esak malêla takatu ba hapôm yêlô ek indum môlô lemimmavi.

²³ Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nêŋem yôhok êndêŋ môlô yenaŋ aiyaŋ sapêŋ ma nindum ek môlô lemimimbiŋ am lôk unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ. ²⁴ Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô lôk avômalô nômbêŋ atu ba lemimhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

* 6:11: Lom 13:12; 2Ko 10:4 * 6:12: 1Pi 5:8-9 * 6:14: Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15:

Lom 10:15 * 6:17: Hib 4:12 * 6:18: Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * 6:19: Kol 4:3-4; 2Te 3:1

* 6:20: 2Ko 5:20; Plm 9 * 6:21: Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai Abô mông

Pol bôk hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêŋ ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ emben loŋ luvuluvu. Ma havenŋ yam ma Pol hamô koladôŋ anêŋ Lom. Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Pilipai elanô nena yani hamô koladôŋ ma êv yani sa hathak loŋbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanaŋ anêŋ lamavi bêŋ hadêŋ i. Lôk hanaŋ hathak lêk yani aisê lôk hanaŋ ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ. Yani hanaŋ haviŋ ek thêlô nesopa Yisu vaŋgwam lôk nebalonŋ auk donŋtom. Ma hanaŋ nena Timoti lo Eaploditus ma nê mavi luvi. Ma hanaŋ lôklokwaŋ ek thêlô neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Pilipai ma malak lôk athêŋ bêŋ ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêŋ 61 AD la.

1 *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêŋ nê ku ba ato kapya êntêk hadêŋ avômalô mathenŋ takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi anêŋ Pilipai lôk nê takatu ba eyabiŋ i lôk nê takatu ba idum ku êv avômalô êvhaviŋ sa. 2 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

3 Wak nômbêŋ intu ma yalenŋhabi môlô ba yahananŋ yalenŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô. 4-5 Sêbôk ba môlônim ôêvhaviŋ hadêŋ môŋ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loŋ hathak ku yanarŋ Abô Mavi

bêŋ ba intu yalenŋmavi ba yahatenŋ mek hathak môlô wak nômbêŋ intu sapêŋ. 6 *Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbêŋ hadum anêŋ ku mavi ba hatak halôk môlô kapôlômim ma tem indum ku êŋ endeba êyô Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem injik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ. 7 Yahamô koladôŋ mena yahamô yaiŋ ma yahêv Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bulubiŋ lôk yahik Abô Mavi êŋ thô, ma môlô sapêŋ owa Wapômbêŋ anêŋ wapôm haviŋ ya. Ba intu môlô ma hatôm yenaŋ avômalô vuliŋ biŋ. Aêŋ ba yenaŋ auk atu ba yalenŋhabi hathak môlô ma thêthôŋ hatôm mek atu ba yahatenŋ ek môlô. 8 Ma Wapômbêŋ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêŋ anôŋ hathak môlô ma lêk yalenŋ hik ya hathak môlô bêŋ anôŋ aêŋ iyom.

9 Yahatenŋ mek aêntêk nena môlônim lemimhaviŋ indumbak ni ba ni ek noyala auk anôŋ ba nutitiŋ mavi lo kambom 10 *ek noyala loŋôndê atu ba mavi anôŋ ek Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem nômô mabuŋ anôŋ ek miŋ êpôm môlônim kambom la ami. 11 Yisu da tem indum ba thêthôŋ injik anôŋ êmô môlô kapôlômim siŋ ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmanŋiŋ.

Pol anêŋ malaiŋ havatho Abô Mavi loŋ

12 Aiyanŋ thêlô, yalenŋhaviŋ môlô noyala katô nena malaiŋ takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi habitak bêŋ hêk avômalô loŋ êntêk malêvôŋ. 13 *Aêŋ ba nê vovak takatu ba eyabiŋ anyô bêŋ môŋ anêŋ unyak lôk avômalô takatu ba êmô loŋ êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôŋ ek malê nena yahasopa Kilisi. 14 Ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ imiŋ

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1Te 5:23 * 1:13: Ap 28:30

lôklokwan ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma miŋ êkô ami.

¹⁵ Avômalô doho leŋinŋan hathak ya ba enaŋ Kilisi anêŋ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôŋlodôŋ. Ma doŋtom avômalô vi enaŋ Kilisi anêŋ abô lôk leŋinŋmavi haviŋ ya. ¹⁶ Thêlô eyala nena Wapômbêŋ hatak ya ek yanêm anêŋ Abô Mavi bulubiŋ ba intu yahamô koladôŋ. Aêŋ ba thêlô evatho yenaŋ ku loŋ hathak leŋinŋhaviŋ ya. ¹⁷ Ma avômalô ôdôŋ yaŋ enaŋ Yisu anêŋ abô ma doŋtom ivuŋ iniŋ auk nembak avômalô vose ni lodôŋlodôŋ hêk kapôlôŋinŋ. Yahamô koladôŋ ba intu thêlô eson nena tem nênem malaiŋ bêŋ êndêŋ ya. ¹⁸ Hatôm. Avômalô ivuŋ iniŋ auk ba enaŋ abô hathak Kilisi mena enaŋ abô avanôŋ, êŋ ma nôm oyaŋ. Ku bêŋ hamôŋ ma enaŋ abô hathak Kilisi. Ba intu yalenŋmavi anôŋ. Avanôŋ! Yalenŋmavi! ¹⁹ *Yahayala nena môlô oterŋ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêŋ Lovak Matherŋ tem nêem ya sa, aêŋ ba tem injik ya thô lôk yanja bulubiŋ. ²⁰ Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaŋ ba yahêvhaviŋ nena tem yamiŋ êtôm anyô nê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk. ²¹ *Yahamô lôkmala, êŋ ma yahamô haviŋ Yisu. Ma yahama, êŋ ma tem yamô mavi aêŋ iyom. ²² Yahamô lôkmala, êŋ ma tem yandav ku êŋ anêŋ anôŋ la. Ba intu yasopa loŋôndê yaŋ sê? Injo. ²³ *Aêŋ ba auk ju êŋ havôv ya. Yahamô haviŋ Kilisi, êŋ ma mavi anôŋ hamôŋ ek nômkama sapêŋ ba intu yahapôviŋ ek yana. ²⁴ Ma doŋtom yahamô lôkmala, êŋ ma mavi anôŋ ek môlô. ²⁵ Aêŋ ba yahayala katô nena tem yamô imbiŋ môlô ma miŋ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviŋ ²⁶ ek môlô nômbôam

esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô haviŋ môlô hathak loŋbô.

²⁷ *Yenaŋ auk bêŋ doŋtom iyom nena môlô nômo batôŋ oyaŋ êtôm nê esopa Yisu Kilisi anêŋ Abô Mavi. Aêŋ ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandaŋô nena môlô umiŋ lôklokwan hathak kapôlômim doŋtom lôk uik vovak hathak dahôlômim doŋtom iyom ek nobatho Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi loŋ ek avômalô nênemimbiŋ ²⁸ lôk miŋ oka hathak nê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Êŋ ma hik thô nena Wapômbêŋ tem nêem môlô bulubiŋ ma imbuliŋ nê takêŋ. ²⁹ *Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ môlô ba ôêvhaviŋ. Ma hêv wapôm noja vovaŋ esak Kilisi aêŋ iyom. Ba intu malaiŋ takêŋ lêk hapôm môlô. ³⁰ Ma yada yahik vovak hathak malaiŋ aêŋ iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olaŋô.

2

Avômalô êvhaviŋ netauviŋ i

¹ Aêŋ ba nodanô. Kilisi havatho môlônim kapôlômim loŋ lôk lahaviŋ môlô ba hêv thêvô hadêŋ môlô. Ma môlô ômô haviŋ Lovak Matherŋ ma Wapômbêŋ hêv kapô lôk lahiki hathak môlô. ² Ba intu môlô sapêŋ noja auk doŋtom iyom lôk lemimimbiŋ am ma nômo kapôlômim doŋtom ek nundum ku doŋtom iyom ek yalenŋmavi êmbôlô yakapôlôŋ siŋ. ³ *Ma môlô tomtom notauviŋ am ba ôŋgô anyô vi nena bêŋ ek môlô. Ma miŋ nundum palon ba nobam amda ami. ⁴ *Ma miŋ lemimimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemimimbiŋ avômalô vi imbiŋ.

Yisu Kilisi hatauviŋ i ma Wapômbêŋ hêv yani liŋ

⁵ Ma môlô nobalon auk doŋtom atu ba Yisu Kilisi havalon aêntêk.

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:21: Gal 2:20 * 1:23: 2Ko 5:8 * 1:27: Ep 4:1; 1Te 2:12 * 1:29: Ap 16:19-40 * 2:3: Gal 5:26 * 2:4: 1Ko 10:24 * 2:6-7: Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9

6-7 *Yanida ma Wapômbêḅḅḅ
 ma donḅtom yani hatauvinḅ i aleba
 yaôna lôk ba
 hatôm ôpatu ba hamô alaḅ
 vibinḅ
 ma habitak hatôm anyô pik.
 Ma miḅ lahabi lôklokwaḅ ek em-
 baloḅ anêḅ loḅ atu ba êtôm
 Wapômbêḅḅḅ ami.

8 *Avômalô êyê yani hatôm anyô
 anôḅ,
 ma hatauvinḅ i
 ba hasopa Wapômbêḅḅḅ anêḅ
 abô aleba hama hathak a
 hatôm anyô kambom anôḅ.

9 *Ba intu Wapômbêḅḅḅ hadô
 yani hamô vulinḅ anôḅ ek
 nômkama sapêḅḅ
 lôk hêv athêḅḅ te atu ba hamôḅḅ
 ek athêḅḅ lôkthô hadêḅḅ yani

10 *ek avômalô takatu ba êmô leḅ lo
 pik ma pik kapô lôkthô
 tem nedanḅ anêḅ athêḅḅ ma
 nedek veḅinḅdôḅ lêlô êndêḅḅ
 yani.

11 *Ma thêlô sapêḅḅḅ tem nenanḅ ende
 veḅinḅbôlêk nena, “Yisu Kilisi
 ma Anyô Bêḅḅ”
 ba lôkmanḅḅḅ ni êndêḅḅ Kamik
 Wapômbêḅḅḅ.

Namô êtôm pik anêḅ deda

12-13 Aêḅḅ ba yenanḅ aiyaḅḅ
 lôkma anôḅ thêlô, môlô nôkô ba
 nodowalinḅ ba nundum ku ek
 môlônim bulubinḅ ni êyô anêḅ danḅ.
 Wapômbêḅḅḅ da hik môlô kapôlômim
 linḅ ba hêv lôklokwaḅ hadêḅḅ môlô ek
 nundum ku takatu ba yani lahavinḅ.
 Sêbôk ba yahamô havinḅ môlô ma
 môlô osopa yenanḅ abô. Ma lêk
 yahatak môlô ma nosopa yenanḅ
 abô takêḅḅ dedaunḅ mavi aêḅḅ iyom.

14 Ma nôm takatu ba môlô udum
 ma miḅ kapôlômim diḅḅḅinḅ lôk
 nôkôkam esak ami 15 *ek numbitak
 mabuḅḅ lôk anyôla miḅ hatôm enaḅ
 môlô bêḅḅ ami. Ma tem môlô nômô

êtôm Wapômbêḅḅḅ anêḅḅ nali mavi
 êmô avômalô lokbaḅ takatu ba
 idum kambom lomaloma malêvôḅḅ
 êtôm vulinḅ hêv deda hadêḅḅ leḅ.
 16 *Ma môlô nobaloḅ abô lôkmala
 loḅ ek waklavôḅḅ Kilisi hale halêm
 hathak loḅbô ma tem yambôya
 esak môlô ek injik thô nena
 lêk yenanḅ ku hik anôḅḅ ma miḅ
 yahalanḅḅḅ oyaḅḅ ami. 17 Môlô ma
 avômalô ôêvhavinḅḅ ba ôêv môlôda
 hatôm da hadêḅḅ Wapômbêḅḅḅ. Betha
 ik ya vônô ma tem yambitak êtôm
 wainḅḅ atu ba enḅḅasô halôk da. Êḅḅ ma
 tem yambôya ba yalenḅmavi imbinḅ
 môlô sapêḅḅḅ. 18 *Ma môlô aêḅḅ iyom
 tem nôbôam ba lemimmavi imbinḅ
 ya.

Timoti lo Epaploditus

19 Anyô Bêḅḅ Yisu anêḅḅ lahavinḅ,
 êḅḅ ma tem yanêm Timoti ba êsôk
 ek môlô kethenḅ. Ma halehalêm
 ma tem enaḅ êndêḅḅḅ ya esak môlô
 ek nêḅḅ thêvô êndêḅḅḅ ya. 20 Anyô
 late miḅ hamô havinḅ ya ba anêḅḅ
 auk hatôm Timoti ami ma Timoti
 iyom. Yani lahiki hathak môlô ba
 hadum ku lomaloma ek eyabinḅ
 môlô mavi anôḅḅ. 21 *Ma donḅtom
 avômalô vi ethak leḅḅinḅhiki hathak
 ininḅḅ leḅḅinḅhavinḅḅ ma miḅ leḅḅḅ
 hathak Yisu Kilisi anêḅḅ lahavinḅ
 ami. 22 Ma môlôda oyala nena
 Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya
 sa hathak ku hanaḅḅ Abô Mavi bêḅḅ
 hatôm amena hathak hêv lambô sa.
 23 Aêḅḅḅ ba yahêv yamalenḅḅ ek yanḅḅḅ
 nena malê intu tem êpôm ya vêm ka
 yanêm yani ba êsôk kethenḅḅ ek êḅḅḅ
 môlô. 24 Ma donḅtom yahêvhavinḅḅ
 nena yada tem yasôk kethenḅḅ ek
 yanḅḅḅ môlô imbinḅḅ.

25-26 *Môlô bôk ôêv Epaploditus
 halêm hadêḅḅḅ ya ek nêḅḅḅ ya sa.
 Yani hatôm yenanḅ aiyaḅḅḅ atu ba
 yai adum ku vovak havinḅḅ i. Ma
 donḅtom yani lamalainḅḅ lôk lahiki

* 2:8: Hib 5:8; 12:2 * 2:9: Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * 2:10: Lom 14:11 * 2:11:
 Lom 10:9 * 2:15: Dan 12:3 * 2:16: Plp 1:10; 1Te 2:19 * 2:18: Plp 3:1; 4:4 * 2:21: 2Ti
 4:10 * 2:25-26: Plp 4:18

hathak môlô ek malê nena môlô bôk olanô abô hathak yani hapôm lijij. Ba intu tem yanêm ôpêñ imbiñ ba êsôk ek môlô. ²⁷ Avanôn, yani bôk hapôm lijij ba hadum ek ema, ma doñtom Wapômbêñ hêv la ek yani. Ma miñ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviñ ek malê nena hadô malaiñ bêñ anôn êpôm ya. ²⁸ Aêñ ba yahapôviñ ek yanêm yani ba êsôk ek môlô ôngô yani esak loñbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôn êndôk biñ. ²⁹⁻³⁰ Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêñ anêñ athêñ lôk lemimmavi anôn. Yani habobo ema esak Kilisi anêñ ku ma miñ havalon anêñ lôkmala loñ ami ek hêv ya sa ek malê nena môlô ômô loñ buyañ ba miñ hatôm ami. Aêñ ba nôñêm athêñ bêñ êndêñ ñê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôn anêñ ôdôn

¹ Aiyañ thêlô, yenañ abô lêk habobo êyô anêñ dañ. Ma alalô ma Anyô Bêñ anêñ avômalô ba intu yahanañ nena lemimmavi. Yahato abô takêñ hadêñ môlô hathak loñbô ma miñ yakapôlôn hagiap ami ek yanêm môlô sa.

² Môlô noyabiñ am ek ñê takatu ba idum kambom hatôm avuñ yatap ba engothe anyô leñviñkupik mayaliv ek nimbital êtôm Wapômbêñ anêñ nali. ³*Alalô ma ñê takatu ba Wapômbêñ anêñ Lovak Mathen hêv lôklokwañ ek nanêm yeñ. Alalô ma ñê takatu ba abôi hathak Yisu Kilisi iyom ma miñ aêvhaviñ leñviñkupik iniñ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm ñê takatu ba bôk angothe kupik anôn.

⁴ *Odanô, yahamôn ek ñê takatu ba êbôi hathak nômkama leñviñkupik. Ba intu nômkama leñviñkupik hatôm nêñ alalô sa,

êñ ma tem yada yamô mavi anôn. ⁵ *Wak baherñvi ba lahavulô ma engothe yenañ kupik. Ya ma anyô Israel ba yahabitak anêñ Benjamin anêñ lukmuk. Yahanañ abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniñ abô majañ mavi anôn. ⁶ *Ma ya vovañ ek yasopa Wapômbêñ aleba yahabuliñ yanida anêñ avômalô êvhaviñ bêñ anôn. Ma ya anyô thêthôn anôn ba miñ yahabuliñ balabuñ la ami.

⁷ *Ma doñtom yahayê nôñ mavi takêñ nena nôñ oyañ ek yahasopa Kilisi. ⁸ Avanôn! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôñ oyañ haviñ. Nôm mavi anêñ dôêñ ma yambital yenañ Anyô Bêñ Yisu Kilisi anêñ anyô. Ba intu yahavôliñ yadômiñ hadêñ nômkama pik mavi takêñ ba yahayê hatôm sinusik ek yanja Yisu Kilisi ⁹ *ba yamô imbiñ yani. Yahêvhaviñ Kilisi iyom ba intu Wapômbêñ hadum ba yahabitak anyô thêthôn. Ma miñ yada yenañ ku yahasopa balabuñ ba yahabitak anyô thêthôn ami. ¹⁰ *Yalenhaviñ yayala Kilisi avanôn lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwañ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loñbô. Ma yalenhaviñ yanja anêñ malaiñ lomaloma ek yama imbiñ yani ¹¹ ek yapôm loñôndê atu ba tem yambiyô esak loñbô êñjêk ñama.

Nadañviñ lôklokwañ

¹² *Miñ noson nena lêk yahayala Kilisi katô anôn ba yenañ ku lêk hayô anêñ dañ ami. Mi. Kilisi bôk havalon ya loñ ba yahalanviñ ek yambalon nôñ takatu ba Kilisi havalon loñ ek nêñ êndêñ ya. ¹³ Aiyañ thêlô, miñ yahavalon nôñ êñ ami denañ. Aêñ ba yahapôviñ ba yahathôn nômkama

* 3:3: Lom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:21 * 3:5: Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22 * 3:6: Ap 8:3
* 3:7: Mat 13:44-46 * 3:9: Lom 3:21-22 * 3:10: Lom 6:3-5; 8:17 * 3:12: 1Ti 6:12,19

bô palin ma yahato yabahen ek yanja nômkama takatu ba hamô unjlov. ¹⁴ *Yahalanvinj lôklokwanj ek yayô unjlov ek yanja vuli atu ba Wapômbênj tem endam ya ek yamô imbinj yani êmô malak leŋ wak nômbênj intu sapênj ek malê nena yahêvhavinj Yisu Kilisi.

¹⁵ *Aênj ba alalô vi ma nê talan ba nabalonj auk êj lonj. Ma donjtom môlô doho owa auk yanja, êj ma tem Wapômbênj injik auk thêthônj thô êndênj môlô. ¹⁶ Aênj ba alalô nasopa auk takatu ba bôk avalonj yôv. Êj ma nômbênj.

¹⁷ *Aiyanj thêlô, môlô kapôlômim donjtom ba nosopa yavenjgwan. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô venjngwan, nutitij nê takênj inij bôk lo lonj ba nosopa. ¹⁸ Bôk yahananj lôbôlônj ma lêk yahananj hathak lonjbô lôk yamalenj thôk nena avômalô bênj anônj lèk ik vovak hathak Kilisi anênj a. ¹⁹ *Thêlônij Anyô Bênj ma thethanjak. Thêlô ethak idum kambom lomalom takatu ba hêv mama, ma donjtom êbôi hathak. Ma thêlô ethak leŋjhabij nôm pik iyom. Ku takênj anênj anônj tem imbulij i. ²⁰ *Ma donjtom alalôanij malak ôdônj ma hamô malak leŋ ba intu alalô ayabinj ek Anyô Bênj Yisu Kilisi endelêm ek nêma alalô bulubij. ²¹ *Ôpênj tem enja anênj lôklokwanj ek injik alalôanij kupik pulusikna lilij ba nambitak êtôm yanida anênj kupik lôkmanjginj. Hathak lôklokwanj êj ma yani tem êndô nômkama sapênj êmô yani vibij.

4

¹ *Aênj ba yanaj aiyanj lôkma anônj, nosopa yanaj abô takênj ba numij lôklokwanj esak Anyô Bênj anênj athênj. Môlô ma hatôm yanaj

kulunj kêkêlô atu ba yahawa hatôm ku anênj vuli. Ba yahêk lêlê ek yanjê môlô yanaj avômalô takatu ba yalenjmavi hathak.

Pol hik lonjondê auk mavi thô

² Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhavinj Anyô Bênj. Ba intu yahananj hik mamu lij nena notak auk ôkôkam ma nobalonj kapôlômim donjtom iyom. ³ *Aênj ba yanaj aiyanj atu ba humij lôklokwanj hathak ku êntêk êj havij ya, yahananj hadênj o nena nêma avi ju êntêk êj sa. Thai ethak idum ku lôklokwanj havij ya ek enanj Abô Mavi havij Klemen lôk yanaj nê ku vi atu ba yêlô adum ku havij i. Nê takênj inij athênj hêk kapya lôkmala.

⁴ Môlô ma Anyô Bênj anênj avômalô ba lemimmavi wak nômbênj intu sapênj. Aênj ba yanaj esak lonjbô nena lemimmavi.

⁵ *Yalenjhavinj avômalô lôkthô nêgê môlô nena avômalô ômô malinjyâô. Anyô Bênj anênj endelêm lèk habobo. ⁶ *Ma wak nômbênj intu notenj mek ba nonanj lemimmavi êndênj Wapômbênj lôk nonanj injik yani lij esak môlônim lemimhavinj. Ma mij kapôlômim daluk ami.

⁷ *Môlô ma avômalô ôêvhavinj Yisu Kilisi ba intu Wapômbênj anênj labali atu ba hayô sinj ba halelope tem eyabinj môlônim auk lôk kapôlômim.

⁸ Aiyanj thêlô, yanaj abô lèk habobo anênj danj. Aênj ba nobalonj kobom takêntêk êj lonj. Kobom avanônj lôk nômô batônj oyanj ma nômô thêthônj lôk nômô mabunj lôk bôk lo lonj nundum avômalô kapôlônij mavi esak lôk malemimkilik esak nosopa auk mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba avômalô sapênj êyê nena mavi

* 3:14: 1Ko 9:24 * 3:15: 1Ko 2:6 * 3:17: 1Ko 4:16 * 3:19: Lom 16:18 * 3:20: Ep 2:6,19 * 3:21: 1Ko 15:28,42-53 * 4:1: 1Te 2:19-20 * 4:3: Luk 10:20 * 4:5: Hib 10:25; Jem 5:8-9 * 4:6: Mat 6:25-34; Kol 4:2 * 4:7: Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * 4:9: Lom 16:20

ba lenjɨmavi anôŋ. ⁹ *Nôm takatu ba yahik thô lôk yahanaj ba mólô olaŋô lôk ôyê yahadam intu nosopa. Ma Wapômbêŋ anyô yôhók anêŋ ôdôŋ da tem êmô imbiŋ mólô.

Pol hêv lamavi hadêŋ avômalô Pilipai

¹⁰ Yalenjɨmavi anôŋ hathak Anyô Bêŋ. Lêk ma mólôda uik unim auk liŋ ba ôêv ya sa. Yahayala nena sêbók ma mólô lemimhabi ya, ma doŋtom loŋôndê atu ba nônêm ya sa ma mi. ¹¹ Malêla takatu ba hapôm ya, êŋ ma yalenjɨmavi iyom. Auk êŋ intu yahayala ba miŋ nosoŋ nena ya nômkama mi ba intu yahanaj abô êntêk ami. ¹² Ya anyô lôkmaŋgiŋ mena ya anyô thavuthiŋ, yalenjɨviyak mena yahama kisi, ya anyô nômkama bêŋ mena ya anyô nômkama mi, auk takêŋ bók hapôm ya lôbôlôŋ ba yahayala katô anôŋ ba intu miŋ nômbêŋ ami. ¹³ *Kilisi anêŋ lôklokwaŋ iyom intu havalonŋ ya loŋ ba hêv malaiŋ takêntêk vê hêk ya.

¹⁴ Ma doŋtom malaiŋ takatu ba hapôm ya ma mólô lêk udum kobom mavi ba lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa. ¹⁵ *Yalenjɨmabi môŋ anôŋ sêbók atu ba yahanaj Abô Mavi bêŋ hadêŋ mólô avômalô Pilipai. Vêm ma yahatak mólônim plovins Masedonia ba yaha ma mólô Pilipai iyom ôêv da ek hêv ya sa ma nê êvhaviŋ ôdôŋ yaŋ miŋ idum aêŋ ami. Mólôda intu oyala ku êŋ. ¹⁶ Ma yahamô Tesalonaika ma mólô ôêv ya sa vêm ma mólô ôêv ya sa hathak loŋbô. ¹⁷ Ma doŋtom miŋ yamalenjikilik hathak mólônim da lomaloma ami. Mi. Yamalenjikilik hathak ku atu ba halumbak ba hadum Wapômbêŋ lamavi anôŋ hadêŋ mólô. ¹⁸ Mólônim da takatu ba Epaploditus hêv hadêŋ ya ma lêk hayô abôlêk siŋ ba halelope ba

intu miŋ lemimmalaiŋ ami. Da takêŋ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêŋ hawa lôk lamavi. ¹⁹ Ma yenaŋ Wapômbêŋ tem eyabiŋ mólô esak anêŋ lôkmaŋgiŋ atu ba hamô Yisu Kilisi kapô. ²⁰ Aêŋ ba nanêm alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak lenj êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Pol hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ avômalô Pilipai

²¹ Nônêm yalenjɨmavi êndêŋ avômalô mathenŋ lôkthô esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Ma nê êvhaviŋ takatu ba êmô haviŋ ya êv iniŋ lenjɨmavi hadêŋ mólô haviŋ. ²² Avômalô mathenŋ lôkthô êv iniŋ lenjɨmavi hadêŋ mólô. Ma nê takatu ba idum ku hamô Sisa anêŋ unyak êpôviŋ ek nênem lenjɨmavi êndêŋ mólô imbiŋ.

²³ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm eyabiŋ mólô dahôlômim.

Kapyra atu ba Pol hato hi Kolosi Abô môn

Pol hato kapyra êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolosi. Pol miŋ bôk hi Kolosi ami. Ma donjom Epaplas bôk hamô Epesus ba halaŋô Pol anêŋ abô ba hêvhaviŋ. Êŋ ma hawa Abô Mavi êŋ ba hi hanaŋ bêŋ hadêŋ avômalô Kolosi.

Kêdônŋwaga abôyaŋ êv auk lokbaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesaŋ iniŋ auk lôk embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ.

Hamô koladôŋ ma hato kapyra êntêk hadêŋ 60 AD la.

Pol hanaŋ anêŋ lamavi

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel hathak Wapômbêŋ da anêŋ lahaŋiŋ lôk alalôaniŋ aiaŋ Timoti, yai ato kapyra êntêk ² hadêŋ avômalô mathen takatu ba êmô majaŋ anêŋ Kolosi. Môlô ma yêlôaniŋ aiaŋ takatu ba ômô haviŋ Kilisi.

Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

*Mek lenjŋmavi hathak avômalô
Kolosi*

³ *Yêlô aten mek ma athak anaŋ lenjŋmavi wak nômbêŋ intu hathak môlô hadêŋ Wapômbêŋ, alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô ⁴⁻⁵ *ek malê nena bôk alaŋô nena môlô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak lenj. Môlô bôk olaŋô abô hathak nôm mavi takêŋ yôv halôk Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba avanôŋ. Aêŋ ba yêlô alaŋô nena môlô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi lôklokwaŋ ba lemimhaviŋ

avômalô mathen lôkthô. ⁶ Abô Mavi êŋ bôk halêm ek môlô ma lêk hik anôŋ ba hêv liŋsiŋ haviŋ pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêŋ môlô hadêŋ wak atu ba olaŋô lôk oyala abô avanôŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm aleba lêk.

⁷ *Epaplas bôk hadôŋ môlô hathak abô êŋ yôv. Yani ma yêlôaniŋ aiaŋ ba hadum ku haviŋ yêlô ma yêlô lenjŋhaviŋ yani. Yani ma Kilisi anêŋ anyô ku majaŋ te ek hêv môlô sa. ⁸ Ma bôk hanaŋ hadêŋ yêlô hathak môlônim lemimhaviŋ takatu ba Lovak Mathen hêv.

⁹ *Waklavôŋ abô êŋ hayô ek yêlô ma miŋ atak mek ek môlô ami. Ma athak aten mek ek Wapômbêŋ anêŋ Lovak Mathen nêv auk lomaloma êndêŋ môlô ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ katô. ¹⁰ Yêlô aten mek êŋ ek môlô nômô êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaŋiŋ ek indum yani lamavi esak nômbêŋ atu ba môlô udum. Êŋ ma tem unim ku mavi lomaloma injik anôŋ lôk auk hathak Wapômbêŋ tem indumbak bêŋ. ¹¹ *Ma embatho môlô loŋ esak lôklokwaŋ lôkthô atu ba halêm anêŋ yanida anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ ek malaiŋ la hapôm môlô, ma numiŋ lôklokwaŋ lôk nômô malinŋyâô. ¹² *Ma nômbôam ba nônêv lemimmavi êndêŋ Kamikbêŋ. Yani hêv athêŋ hadêŋ môlô ek noja unim sam imbiŋ avômalô mathen takatu ba êmô anêŋ loŋ deda. ¹³ *Yani hawa alalô vê hêk momaŋiniŋ anêŋ lôklokwaŋ ba hadô alalô hamô Namalô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Yani lahaŋiŋ Namalô êŋ ba ¹⁴ *Namalô êŋ iyom intu hêv alalôaniŋ kambom vê ba halate alalô hale yaŋiŋ.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vuliŋ

* 1:3: Ep 1:15-16 * 1:4-5: Ep 1:15; 1Pi 1:4

* 1:11: Ep 1:19; 3:16 * 1:12: Ep 1:11,18

* 1:15: Jon 1:18; 2Ko 4:4

* 1:7: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16-17

* 1:13: Luk 22:53; Ep 2:2 * 1:14: Ep 1:7

15 *Kilisi hawa Wapômbêḅj atu ba anyôla miḅ hatôm êḅjê ami anêḅ dahô. Yani ma Wapômbêḅj nakaduḅ mōḅj ba hamô vuliḅj ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêḅj hapesaḅj. 16 Hathak Kilisi ma Wapômbêḅj hapesaḅj nômkama lôkthô anêḅj leḅj lô pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miḅj hatôm nagê ami hatôm aḅjela lôk iniḅj avaka ma iniḅj ḅjê bêḅjêḅj lôk lôklokwaḅj takatu ba hêk kapô. Hapesaḅj nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêḅm athêḅj bêḅj êḅdêḅj yani. 17 *Kilisi hamô hamôḅj vêḅm ka nômkama lôkthô habitak. Ma havalonḅj nômkama lôkthô lonḅj ba intu êḅmô tiḅj. 18 *Yani bôk hadum ba avômalô ôdôḅj êḅhaviḅj lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm avômalô êḅhaviḅj lôkthô iniḅj wakadôk. Ma thêlô ma yani liḅkupik. Yani ma anyô mōḅj atu ba haviyô anêḅj ḅjama ek avômalô ḅjama lôkthô ba intu hamô vuliḅj ek nômkama lôkthô. 19 *Wapômbêḅj lamavi ek anêḅj auk lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô. 20 *Hathak Kilisi Wapômbêḅj hapôpêk lonḅjondê ek etauviḅj nômkama sapêḅj anêḅj leḅj lô pik ek nêḅmô labali imbiḅj yani. Hadum nôḅm êḅj hathak Kilisi anêḅj thalalenḅj atu ba haḅḅasaô hathak a.

21 *Sêbôk ma môlô ôḅmô daimbô ek Wapômbêḅj. Ba udum kambom lomalomama ba intu unim auk hapôlik hathak yani. 22 *Ma doḅḅtom lêk hathak Kilisi anêḅj ḅjama liḅkupik, hatauviḅj môlô ek nôḅmô labali imbiḅj yani lôk matheḅj ma mabuḅj lôk kambom mi êḅjêk yani ma. 23 Aêḅj ba nobalonḅj unim ôêḅhaviḅj lonḅj ba numiḅj lôklokwaḅj ek miḅj nupu ami. Ma nôḅnêḅm malemim ek nôḅm mavi takatu ba Abô Mavi hik thô ma miḅj notak ami, êḅj ma tem nôpôm mek mavi takêḅj. Môlô bôk olanḅj Abô Mavi

êḅj yôv. Ma bôk enaḅj bêḅj hadêḅj avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu, Abô Mavi êḅj anêḅj anyô ku.

Pol hêḅv avômalô matheḅj sa

24 Ma lêk yalenḅmavi hathak vovaḅj takatu ba hapôm ya ek nêḅm môlô sa. Kilisi bôk hawa vovaḅj vi, aêḅj ba anêḅj avômalô êḅhaviḅj tem neja vovaḅj êḅj vi imbiḅj. Thêlô ma yani liḅkupik ma vovaḅj êḅtêk ba yahawa hêḅv Kilisi anêḅj liḅkupik sa ek vovaḅj sapêḅj atu ba Kilisi hawa ni êyô anêḅj daḅj. 25 *Wapômbêḅj hêḅv ku hadêḅj ya ba yahabitak avômalô êḅhaviḅj iniḅj anyô ku ek yanaḅj anêḅj abô lôkthô bêḅj êḅdêḅj môlô avômalô lonḅj buyaḅj. 26 *Abô êḅj ma abô lôk kup ba bôk havuḅj hêk lonḅj kapô ek avômalô bôsé bôk bôlada halêḅm ba halêḅm. Ma doḅḅtom lêk hik thô halêḅm yaḅj ek anêḅj avômalô matheḅj. 27 Wapômbêḅj lahaviḅj thêlô neyala abô lôk kup êḅj. Ma abô lôk kup êḅj ma abô lôkmaḅḅiḅj anôḅj atu ba habitak ek nêḅm môlô avômalô lonḅj buyaḅj sa hatôm hêḅv avômalô Israêl sa. Ma abô lôk kup êḅj ma aêḅtêk. Kilisi hamô môlô ḅjê lonḅj buyaḅj kapô ba intu ôêḅv malemim ek nôḅmô Kilisi anêḅj lôkmaḅḅiḅj kapô. 28 Aêḅj ba intu yêlô anaḅj Kilisi bêḅj hadêḅj avômalô sapêḅj. Yêlô adôḅj lôk anaḅj abô lôklokwaḅj hathak auk mavi sapêḅj ek thêlô lôkthô nimbitak ḅjê mabuḅj anôḅj imbiḅj Kilisi ek ini nêḅmô Wapômbêḅj ma. 29 *Ba intu yahadam ku bêḅj lôk vovanik hathak Kilisi anêḅj lôklokwaḅj atu ba hadum ku bêḅj hamô yakapôlônḅj.

2

1 Yalenḅhaviḅj môlô noyala nena yahadam ku lôk vovanik bêḅj ek môlô lôk avômalô Laodisia lôk avômalô êḅhaviḅj lôkthô atu ba miḅj bôk êyê ya ami. 2 Yahadam ku êḅj ek

* 1:17: Jon 1:1; 8:58 * 1:18: Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * 1:19: Kol 2:9 * 1:20: Ep 1:10 * 1:21: Lom 5:10; Ep 2:12 * 1:22: Lom 5:10; Ep 5:27 * 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13

yambatho mólô lôkthô kapólômim loj ek nosak dojtom lôk lemimbinj am ek noja auk lôkmanjij sapêj ek noyala Wapômbêj anêj auk atu ba havunji katô. Auk êj ma Kilisi da. ³ *Ma auk lôkmanjij lôk auk bêj sapêj havunji hamô yani kapô hatôm payerj mavi ek nê m alalô sa.

⁴ *Yahanaj abô takêj ek anyôla miñ êmbôv mólônim auk esak abô léléyaj mavi la ba esau mólô ami.

⁵ *Miñ yahamô havij mólô ami, ma dojtom yadahólôj hamô havij mólô. Ma yahayê mólô ômô thêthôj mavi ba ôêvhavij Kilisi lôklokwanj ba intu yalenj mavi anôj.

Lôkmala lukmuk

⁶ Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô Bêj yôv. Ba intu nô môm imbinj yani aêj iyom. ⁷ *Numij lôklokwanj êtôm alokwanj lôk ngalôk ma nodav unim ôêvhavij êyômô yani ek unim ôêvhavij imbitak lôklokwanj êtôm atu ba bôk êdôj mólô. Ma nô nê m lemimmavi êndêj Wapômbêj êtôm naj hasôv halôk bôj.

⁸ Noyabinj am dedauj mavi ek avômalô vi miñ nesau mólô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyanj ami. Ôêvhavij inij abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêj halê m anêj auk bô lôk ngôk takatu ba eyabinj pik ma miñ Kilisi ami ⁹ *ek malê nena Wapômbêj anêj auk lôkmala sapêj hamô Kilisi linjupik kapô. ¹⁰ *Yani hamô vulij ek lôklokwanj lôk athêj bêj lôkthô. Mólô ômô havij yani ba intu Wapômbêj hêv anêj lôkmala hadêj mólô ba lôkmala êj intu hanjasô hayô mólô vôv. ¹¹ *Ma tabô enjgothe kupik hik anôj haminj mólô takatu ba ôêvhavij Kilisi. Miñ enjgothe kupik hathak bahenij ami. Mi, Kilisi da

hadum ku hêk mólô kapólômim ba hadabêj mólônim kapólômim bô vê. ¹² *Ba uthik naj ma Wapômbêj halav mólô havij Kilisi. Ma hathak unim ôêvhavij Wapômbêj anêj lôklokwanj atu ba hik Kilisi linj ma hik mólô linj havij.

¹³ *Sêbôk atu ba Kilisi miñ hanjgothe kapólômim bô vê ami denaj, ma kapólômim bô êj havaloj mólô loj ba udum kambom loma-loma lôk ômô hatôm nê njama. Êj ma Wapômbêj hêv unim kambom sapêj vê ba hadum ba ômô lôkmala havij Kilisi. ¹⁴ *Sêbôk ma alalô lenjôndôj kôtoj ba abulinj abô balabunj ba intu tem injik i lilij ba nê m vovanj êndêj alalô. Ma dojtom Wapômbêj haminj abô balabunj anêj vovanj takêj loj sij ba hik loj hathak a havij Kilisi. ¹⁵ Ma hathak Kilisi anêj njama hathak a, ma Wapômbêj hamô ngôk bêjbêj lôk ngôk lôk athêj lu ba hêv inij nô mkama vovak vê. Vê m ma halom thêlô ba hi hadô haminj avômalô malenij ma hêv mama bêj hadêj thêlô.

Abô hathak nê pik inij balabunj

¹⁶ *Aêj ba nê doho etatale mólô hathak nô m takatu ba oanj lo unum ma waklavôj ôêv yenj lo waklavôj ayôj lukmuk ma waklavôj Sabat, êj ma miñ nodanj inij abô ami.*

¹⁷ *Nôm takêj lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halê m hamôj ek alalô nagê vê mam ka miñ nô m anôj embenj yam. Ma nô m anôj êj ma Kilisi da. ¹⁸ Avômalô doho esopa inij auk bô ba ebanj i oyanj hathak inij kobom êv yenj. Thêlô enanj nena thêlô etauvij i ba esopa inij niavij takatu ba êyê ba intu êv yenj hathak anjela. Miñ no-tak i ek netatale mólô ba nê nê m

* 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Lom 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17 * 2:9: Jon 1:14,16

* 2:10: Ep 1:21-22 * 2:11: Lom 2:29 * 2:12: Lom 6:4 * 2:13: Ep 2:1,4-5 * 2:14: Ep

2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:16: Lom 14:1-13 * 2:16: 'Sabat' ma abô Hiblu ma anêj ôdôj nena,

'Waklavôj neja lovak.' * 2:17: Hib 8:5 * 2:19: Ep 2:21; 4:16

unim vuli mavi vê ami. ¹⁹ *Nê êḡ miḡ evaloḡ Kilisi atu ba hatôm leḡviḡkupik anêḡ wakadók loḡ ami. Leḡviḡkupik êḡ ma nê êvhaveḡ Kilisi. Ma hathak hayabiḡ leḡviḡkupik êḡ lôkthô dedauḡ mavi ek nimbatak lôklokwaḡ ba nedahaliḡ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaḡ atu ba Wapômbêḡ hêv.

²⁰ *Môlô bôk oma yôv haveḡ Kilisi ba intu ḡgók takatu ba eyabiḡ pik êntêk ma miḡ eyabiḡ môlô ami. Ma osopa pik anêḡ balabuḡ hatôm pik hayabiḡ môlô denaḡ eka? ²¹ Pik anêḡ balabuḡ hanaḡ nena, “Miḡ ombaloḡ ami! Miḡ nonḡwaḡ ami! Miḡ ôsôm ami!” ²² *Balabuḡ takêḡ halêm anêḡ avômalô pik iniḡ auk lôk iniḡ abô takatu ba êdôḡ ba enaḡ hathak nôm takatu ba aḡ lo anum iyom vêm ma mi. ²³ Nê takatu ba êdôḡ balabuḡ takêḡ eson nena balabuḡ êḡ ma auk mavi ek nêm avômalô sa ek nêḡnêḡ yeḡ lôk nêḡnêḡ vovaḡ êḡndêḡ leḡviḡkupik ek indum Wapômbêḡ lamavi. Ma doḡtom mi, balabuḡ takêḡ miḡ hatôm nêm avômalô sa ek netak iniḡ thethaḡak ami.

3

Alalô aviyô ba awa lôkmala haveḡ Kilisi

¹ *Aêḡ ba Wapômbêḡ bôk hik môlô liḡ haveḡ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ hamô malak leḡ. Ba intu nôḡmô lêlê esak nôḡmkama malak leḡ iyom. ² *Ma nônêḡ auk esak nôḡmkama vuliḡ, ma miḡ nôḡmkama pik ami. ³ Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haveḡ Kilisi atu ba hadahaliḡ haveḡ Wapômbêḡ. ⁴ Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêḡ waklavôḡ endelêm ma tem nôlêm yaḡ imbiḡ yaḡi lôk anêḡ lôkmaḡḡiḡ.

* 2:20: Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * 2:22: Mat 15:9

6:33 * 3:5: Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * 3:8: Ep 4:25-29; 5:4

Ep 4:24 * 3:11: Gal 3:28 * 3:12: 1Pi 2:9

⁵ *Aêḡ ba uḡḡwik kambom pik sapêḡ atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliḡ lôk auk lôḡgôlôḡ ma thethaḡak lôk leḡviḡhaveḡ kambom lôk maleḡviḡkilik hathak nôḡmkama. Maleḡviḡkilik ma hatôm êv yeḡ hathak ḡgók. ⁶ Avômalô leḡôḡndôḡ kôtôḡ intu ethak idum nôḡm takêḡ ba intu tem nêḡpôm Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ. ⁷ Sêbók ma môlô ôḡmô aêḡ ba osopa loḡôḡndê kambom takêḡntêk haveḡ. ⁸ *Ma doḡtom lêk ma notak kambom sapêḡ atu ba hamiḡ môlô kapôlômim aêḡntêk: lemimmaniḡ lôk lemimḡaḡa ma kapôlômim kambom lôk onaḡ abôma hathak avômalô vi lôk onaḡ abô kambom. ⁹ *Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêḡ kambom lomaloma yôv. Ba intu miḡ nonaḡ abôyaḡ êḡndêḡ môlôviyaḡ ami. ¹⁰ *Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nôḡmbêḡ intu ma Wapômbêḡ atu ba hapesaḡ kapôlômim lukmuk êḡ hadum ek imbitak êtôm yanida anêḡ dahô ek noyala yaḡi mavi anôḡ. ¹¹ *Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôḡiḡ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doḡtom iyom. Avômalô Islael lôk avômalô loḡ buyaḡ, ma vi atu ba enḡothe kupik lôk vi atu ba miḡ enḡothe ami, ma vi atu ba nê kamuḡ lôk vi atu ba alonaḡ anôḡ, ma vi atu ba êḡmô alaḡsi vibiḡ lôk vi atu ba idum ida iniḡ ku, lôkthô êtôm doḡtom iyom. Kilisi intu bêḡ ek nôḡmbêḡ takêḡ lôkthô ba hamô haveḡ alalô sapêḡ.

¹² *Wapômbêḡ lahaveḡ môlô ba bôk habi baḡ hayô hêk môlô ek numbitak anêḡ avômalô mathêḡ. Ba intu numbuliv am siḡ esak kobom leḡviḡhiki hatôm vovaḡ haliiḡ anyô lôk nundum mavi êḡndêḡ anyô

* 3:1: Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20 * 3:2: Mat

3:8: Ep 4:25-29; 5:4 * 3:9: Ep 4:22,25 * 3:10:

* 3:13: Ep 4:2,32

yaŋ ma notauviŋ am ba nômô labalina lôk maliŋyaô. ¹³ *Ma anyô te hawa auk lokbaŋ hathak yaŋ ma embaloŋ kapô loŋ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaŋ ma otak anêm kapôlôm kambom êŋ. Anyô Bêŋ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêŋ iyom. ¹⁴ *Ma ôkôk leŋiŋhaviŋ êyôŋgêk nôm takêŋ vôv. Leŋiŋhaviŋ havalon lôkthô loŋ majan anôŋ.

¹⁵ *Môlô lôkthô bôk othak doŋtom ba ubitak Kilisi anêŋ liŋkupik doŋtom ba halam môlô ek nômô yôhok imbiŋam. Ba intu notak Kilisi anêŋ yôhok ek eyabiŋ môlô kapôlômim. Ma nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. ¹⁶ *Nômbôlô Kilisi anêŋ abô êmô kapôlômim siŋ ek nôndôŋ lôk uŋgwik auk mavi sapêŋ thô imbiŋ am. Nônêm yeŋ atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya yeŋ lôk yeŋ mathêŋ lôk yeŋ atu ba Lovak Mathêŋ hêv ek nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ êndôk kapôlômim. ¹⁷ *Nômkama lôkthô atu ba môlô udum ba onaŋ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêŋ Kamik Wapômbêŋ.

Pol anêŋ abô hadêŋ ŋê mathêŋ lodôŋlodôŋ

¹⁸ *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibin. Êŋ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêŋ.

¹⁹ *Ma môlô anyô, lemimimbiŋ vônimi ma miŋ nosaŋ i ami.

²⁰ *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniŋ abô sapêŋ vibin. Nôm êŋ hadum Anyô Bêŋ lamavi.

²¹ *Ma môlô lami miŋ nosaŋ i kakapuk ami, êŋ ma tem undum nalumi maleŋiŋ tiyamtiyam.

Pol anêŋ abô hanan hadêŋ ŋê ku lôk anêŋ alaŋsi

²² *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ iniŋ abô sapêŋ vibin. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum iniŋ ku dedauŋ mavi. Ma miŋ nundum unim ku mavi êndêŋ wak takatu ba yani hamô ek nêm lamavi êndêŋ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêŋ ba nundum unim ku sapêŋ lôk kapôlômim. ²³ Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ ŋê pik iniŋ ami. ²⁴ Êŋ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêŋ, êŋ ma Anyô Bêŋ Kilisi anêŋ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêŋ vuli sam êndêŋ môlô. ²⁵ *Ma doŋtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êŋ anêŋ vuli viyan. Wapômbêŋ hathak hadum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô ba miŋ lahabi iniŋ athêŋ ami.

4

¹ *Ma môlô alaŋsi takatu ba unim ŋê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthônŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

² *Môlô nônêm lêlê ba noteŋ mek lemimvidonŋ lôk nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ³ *Ma noteŋ mek ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêm balaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêm yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladônŋ hathak. ⁴ Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ

* **3:14:** Lom 13:8-10 * **3:15:** 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7 * **3:16:** Ep 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Ep 5:20 * **3:18:** Ep 5:22 * **3:19:** Ep 5:25 * **3:20:** Ep 6:1 * **3:21:** Ep 6:4 * **3:22:** Ep 6:5-8 * **3:25:** Lom 2:11 * **4:1:** Ep 6:9 * **4:2:** Ep 6:18; Plp 4:6 * **4:3:** Lom 15:30; Ep 6:19 * **4:5:** Ep 5:15-16

êtôm Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ek avômalô sapêḡ neyala.

5 *Ômô haviḡ ḡê takatu ba miḡ êvhaviḡ ami, ma nomberḡ lôk auk mavi wak nômbêḡ intu ma nômbôlêm loḡondê atu ba nuḡgwik Kilisi thô êndêḡ i. 6 *Undum ek anêm abô sapêḡ ida yôhokna êtôm nôm lôk ḡgwêk ek oyala loḡondê ôwê avômalô tomtom iniḡ abô viyaḡ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniḡ aiyaḡ anôḡ Tikikus tem enaḡ êndêḡ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaḡ te ba hathak hadum Anyô Bêḡ anêḡ ku haviḡ ya. 8 *Yahêv yani hathôk hathak ôdôḡ êntêk ek enaḡ nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi. 9 *Ma yahêv alalôaniḡ aiyaḡ anôḡ Onesimi hathôk haviḡ Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba hamiḡ majaḡ. Thai tem nenan esak nôm takatu ba habitak loḡ êntêk.

Pol hêv thêlôniḡ leḡiḡmavi hadêḡ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladôḡ haviḡ ya hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Ma Mak, Balabas anêḡ naha hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô haviḡ. Mak hathôk ek môlô ma nosopa abô takatu ba bôk yahanan ba noja yani thô. 11 Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêḡ lamavi haviḡ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêḡ anôḡ. Thêlô êḡ ma ḡê Israel ba idum ku enaḡ abô hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak haviḡ ya. Israel miḡ bêḡ anôḡ êmô haviḡ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

12 *Eaplas, ma môlôda te, hêv anêḡ lamavi hadêḡ môlô. Yani ma Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ba hathak havalon môlô loḡ lôklokwan hathak mek ek môlô numiḡ êtôm ḡê talan ek noyala Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ katô. 13 Yahanan avanôḡ biḡ nena yani hathak hadum ku bêḡ hathak môlô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis. 14 *Alalôaniḡ aiyaḡ anôḡ dokta Luk lôk Dimas êv iniḡ leḡiḡmavi hadêḡ môlô haviḡ.

15 Nônêm yenaḡ yaleḡmavi êndêḡ aiyaḡ thêlô anêḡ Laodisia lôk Nimpa ma ḡê êvhaviḡ takatu ba êv yeḡ êmô anêḡ unyak.

16 Môlô te hasam kapya êntêk hadêḡ môlô yôv, ma nônmê ni êndêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Laodisia ek nesam imbiḡ. Ma kapya atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum aêḡ iyom ek môlô nosam. 17 *Ma nonan êndêḡ Alkipus nena, “Ku atu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ o, ma undum ku êḡ dedaun mavi.”

18 *Ya Pol, hathak yada yabahan ma yahato yaleḡmavi êntêk hadêḡ môlô.* Yahamô koladôḡ ba intu lemimimbi ya. Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbiḡ môlô.

* 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7: Ep 6:21 * 4:8: Ep 6:22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * 4:12: Kol 1:7; Plm 23 * 4:14: Plm 24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21 * 4:18: Anyô yan hêv Pol sa ba hatô anêḡ abô halôk kapya. Ma Pol da hatô anêḡ lamavi iyom hathak yanida ban. Nôḡgô Lom 16:22.

Kapya môṅ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môṅ

Tesalonaika ma malak bêṅ hamô ṅgwêk daṅ. Avômalô loṅ êṅ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniṅ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiṅ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma donṅtom ṅê Israeḷ doho leṅṅmaniṅ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loṅ êṅ ma hato kapya êntêk hadêṅ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviṅ avômalô Tesalonaika sawa bidoṅ ma hatak i ketheṅ ba hi ba intu hato ek embatho iniṅ êvhaviṅ loṅ ek nimiṅ lôklokwaṅ esak malaiṅ. Ma hato abô hathak Wapômbêṅ anêṅ lahaviṅ takatu ba nêmo lo nemberṅ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ṅê êvhaviṅ takatu ba bôk ema hadêṅ waklavôṅ atu ba Yisu miṅ halêm pik ami denaṅ.

Êntêk ma Pol anêṅ kapya môṅ atu ba hato hi ek thêlô hadêṅ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêṅ môlô avômalô ôêvhaviṅ takatu ba ômo haviṅ Kamik Wapômbêṅ lo Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô imbiṅ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniṅ êvhaviṅ

² Wak nômbêṅ intu sapêṅ ma yêlô aêv leṅṅmavi hadêṅ Wapômbêṅ hathak môlô sapêṅ ba ateh mek ek môlô ma miṅ atak ami. ³ *Yêlô amô alalôaniṅ Kamik Wapômbêṅ thohavlo ma leṅṅhabi môlônim

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 Ap 16:19-24; 17:1-9

ôêvhaviṅ anêṅ ku lôk lemimhaviṅ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi anêṅ waklavôṅ endelêm ba umiṅ lôklokwaṅ.

⁴ Aiyaṅ thêlô, Wapômbêṅ lahaviṅ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêṅ ⁵ *ek malê nena môṅ anôṅ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêṅ môlô ma miṅ halêm hatôm abô oyaṅ ami. Mi, halêm haviṅ lôkliṅyak lôk Lovak Matherṅ ma kapôlôṅiṅ anôṅ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôṅ ek hêv môlô sa.

⁶ *Wak êṅ ma môlô ôpôm malaiṅ lomalama, ma donṅtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêṅ Lovak Matherṅ. Udum aêṅ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêṅ veṅṅgwam. ⁷ Êṅ ma hatôm môlô uik loṅôndê mavi thô hadêṅ avômalô êvhaviṅ sapêṅ anêṅ plovins Masedonia lo Akaia. ⁸ Ma anêṅ môlô ma Anyô Bêṅ anêṅ abô hi yaiṅ ba halaṅ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma donṅtom miṅ hamô loṅ êṅ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêṅ elanô abô hathak môlônim ôêvhaviṅ Wapômbêṅ. Aêṅ ba yêlô a loṅ buyaṅ ma thêlô bôk elanô yôv. ⁹ Ma enaṅ nena môlô owa yêlô thô mavi anôṅ ba otak unim ṅgôk ma ole am liliṅ ek udum Wapômbêṅ avanôṅ atu ba hamô lôkmala anêṅ ku. ¹⁰ Lôk oyabiṅ anêṅ Nakaduṅ atu ba bôk hik liṅ hêk ṅama. Yisu tem êlêm anêṅ leṅ ek nêmo alalô vé êṅjêk waklavôṅ lamaniṅ atu ba tem imbitak emberṅ yam.

2

Pol anêṅ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

¹ Aiyaṅ thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviṅ môlô ma

* 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9 * 2:2:

miñ aêv yak ami. Mi, ku êñ hik anôñ. ² *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovañ lôk mama hêk Pili-pai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loñ ma Wapômbêñ ha-vatho yêlô loñ ba hêv yêlô sa ek miñ nakô esak nê lôklokwañ takatu ba imiñ yêlô loñ siñ ami. Aêñ ba intu anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô. ³ Abô takatu ba yêlô asonñ môlô lokwañ miñ halêm anêñ auk lokbañ lôk auk lônğôlônğ ma adum ek nasau môlô ami. ⁴ *Mi anôñ. Wapômbêñ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanañ anêñ Abô Mavi bêñ halôk yêlô baherñ. Aêñ ba yêlô miñ anañ abô ek indum avômalô lenñmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêñ atu ba hatitiñ yêlô kapô mavi. ⁵ Môlô oyala nena yêlô miñ anañ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôñ, Wapômbêñ da hamô ba hayê yêlô. ⁶ Ba intu miñ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

⁷ Yêlô ma Kilisi anêñ aposel ba intu hatôm naterñ môlô ek nônem yêlô sa. Ma doñtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviñ môlô hatôm avi te hayabiñ anêñ nali. ⁸ Sêbôk ma yêlô lenñhaviñ môlô bêñ anôñ ba intu yêlô lenñmavi ba aêv Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviñ ek malê nena yêlô lenñhaviñ môlô bêñ anôñ. ⁹ *Aiyañ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviñ môlô. Yêlô amô ek anañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi, ma doñtom wak lo bôlôvônğ ma adum ku bêñ haviñ ek napôm nôm nanğañ ek nêm lenñkupik sa. Yêlô adum aêñ ek miñ nanêm malaiñ te êndêñ môlô ami. ¹⁰ Môlô lôk Wapômbêñ

oyala nena yêlô bôk adum kobom mathenñ lôk thêthônğ ma kambom mi hêk avômalô malenñ hadêñ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviñ. ¹¹ *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêñ môlô tomtom hatôm lambô hayabiñ nali. ¹² Ba asonñ môlô lokwañ lôk athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nômô anêñ loñ lôkliñyak lôk lôkmañgiñ kapô.

¹³ *Ma yêlô athak anañ lenñmavi hadêñ Wapômbêñ hatôm wak nômbêñ intu hathak yêlô bôk anañ Wapômbêñ anêñ abô hadêñ môlô ba olañô ba ôêvhaviñ nena abô êñ ma Wapômbêñ da anêñ abô, ma miñ nosonñ nena anyô late anêñ abô ami. Mi, abô êñ ma halêm anêñ Wapômbêñ ba hadum ku hamô môlô nê ôêvhaviñ kapôlômim.

¹⁴ *Aiyañ thêlô, môlô bôk owa vovañ hatôm Wapômbêñ anêñ avômalô anêñ Islael takatu ba êvhaviñ Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovañ hadêñ môlô hatôm avômalô Islael bôk êv hadêñ iniñ avômalô takatu ba êvhaviñ Yisu. ¹⁵ *Avômalô Islael êñ bôk ik Anyô Bêñ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviñ. Wapômbêñ miñ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêñ ¹⁶ ba idum ek nimiñ yêlô loñ siñ ek miñ nanañ Wapômbêñ anêñ abô êndêñ nê loñ buyañ ek Wapômbêñ nêm thêlô bulubiñ ami. Ba intu thêlôninğ kambom hathak halumbak ba Wapômbêñ anêñ lamaninğ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek ênjê avômalô Tesalonaika

¹⁷ Aiyañ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô balonğ, ma doñtom yêlô

* 2:4: Gal 1:10 * 2:9: Ap 20:34 * 2:11: Ap 20:31 * 2:13: 2Te 2:13 * 2:14: Ap 17:5
* 2:15: Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19

kapôlônij hamô havij mólô denaj. Ba intu yêlô lenijhiki bêj anôj ek nagê mólô, lôk adum lôklokwanj ek nasôk esak lonjô. ¹⁸ Yêlôanij auk lôklokwanj ek nasôk nagê mólô ma ya Pol yahadum lôbôlônj ek yasôk, ma donjom Sadanj hamij yêlô lonj sij. ¹⁹ *Malê te intu tem indum yêlô malenij mavi lôk lenijmavi lôk êtôm kulunj kékêlô atu ba nê m athênj bêj êndênj yêlô ênjêk Anyô Bêj Yisu thohavloma êndênj waklavônj endelêm? Mólô iyom! ²⁰ Avanônj, mólô ma yêlôanij lôkmanjij lôk lenijmavi anôj.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

¹ *Bôk yêlô lenijmalainj hathak mólô ba miñ hatôm nayabinj sawa daim ami. Ba intu yêlô lenijhabi nena yai iyom namô Atens ² *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôanij aiyanj ba yêlô lôkthô ma Wapômbênj anênj nê ku havij i ek ananj Kilisi anênj Abô Mavi bêj. Yêlô êv yani ek embatho mólô lonj lôk êsô mólô lij esak unim ôêvhavij ³ *ek malainj lomaloma miñ imbulij mólô ami. Mólô bôk oyala yôv nena Wapômbênj bôk hatak malainj takênj ek êpôm alalô takatu ba aêvhavij. ⁴ Sêbôk atu ba yêlô amô havij mólô ma ananj lôbôlônj nena tem alalô naja malainj lomaloma. Ma mólô oyala nena nô m takênj lêk habitak yôv. ⁵ Ba intu miñ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek ênjê mólônim ôêvhavij. Yakô ek anyô halôk avômalô lenij atu* esau mólô ba yêlôanij ku takatu ba adum hathak mólô tem imbitak êtôm nô m oyanj.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika inij êvhavij

* **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4 * **3:1:** Ap 17:15 * **3:2:** Ap 16:1-3 * **3:3:** 2Ti 3:12
* **3:5:** Anyô êj ma Sadanj. * **3:6:** Ap 18:5 * **3:7:** 2Te 1:4 * **3:11:** 2Te 2:16-17

⁶ *Ma lêk Timoti hatak mólô ba halêm hathak lonjô ma hawa abô mavi hathak mólônim ôêvhavij lôk lemimhavij. Yani hananj nena mólô othak lemimhabi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhavij lôklokwanj ek ôngô yêlô ma yêlô aênj iyom. ⁷ *Ba intu aiyanj thêlô, mólônim ôêvhavij hêv yêlô thêvô hathak malainj lôk vovanj lomaloma takatu ba hapôm yêlô. ⁸ Êj ma yêlô ayala nena mólô umij lôklokwanj hathak Wapômbênj ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak lonjô. ⁹ Ma yêlô abô ba lenijmavi anênj dôênj hathak mólô hêk Wapômbênj ma ba intu miñ hatôm nabam lenijmavi êj katô êndênj Wapômbênj ami. ¹⁰ Wak lo bôlôvônj ma yêlô atenj mek lôklokwanj ek nasôk nagê mólô lôk nanêm mólô sa esak nô m takatu ba mi denanj ek unim ôêvhavij injik lôkanônj.

Pol hatenj mek hathak avômalô Tesalonaika

¹¹ *Alalôanij Kamik Wapômbênj da lôk alalôanij Anyô Bêj Yisu tem nepesanj lonjôndê thêthônj te ek yêlô nasôk nagê mólô. ¹² Ma Anyô Bêj indum ek mólô lemimimbij avômalô êvhavij lôk avômalô sapênj bêj anôj êtôm yêlô adum hadênj mólô. ¹³ Ma yani embatho mólô kapôlômim lonj ek mólô nô m mathen ma kambom mi ênjêk alalôanij Kamik Wapômbênj ma êndênj wak atu ba alalôanij Anyô Bêj Yisu endelêm imbij anênj nê mathenj.

4

Nasopa Wapômbênj anênj lahavij

¹ Yôv, aiyanj thêlô, yêlô bôk adôj mólô hathak Wapômbênj anênj lonjôndê nô m lo nombenj ek nundum yani lamavi ma lêk

osopa yôv. Ma yêlô asonj mólô lokwanj hathak Anyô Bêj Yisu anêj athêj nena nosopa lonjôndê êj mathalalenj. ² Mólô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêj mólô hathak Anyô Bêj Yisu anêj lôklokwanj yôv.

³ *Êntêk ma Wapômbêj anêj lahaviñ nena mólô numbitak mathenj ba notak sek walilinj. ⁴ *Yani lahaviñ mólô tomtom noyabij unim kupik êtôm Wapômbêj anêj ek avômalô lôkthô nebam. ⁵ Miñ thethajak êmbôv o inanj nê daluk ami. Thêlô miñ eyala Wapômbêj ami. ⁶ Ma miñ mólô nosau mólôviyanj ba nundum sek esak vênj ami. Yêlô bôk ananj lôklokwanj hadêj mólô yôv nena Wapômbêj tem nêv vovanj viyanj esak nôv takêj lôkthô. ⁷ *Wapômbêj miñ halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô mathenj. ⁸ *Aêj ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêj atu ba hêv anêj Lovak Mathenj hadêj mólô. Ma miñ hadô anyô iyom iniñ abô ami.

Alalô lenjijimbiñ avômalô

⁹ *Wapômbêj bôk hadôj mólô yôv hathak kobom lenjijimbiñ mólôviyanj ba intu yêlô miñ hatôm nato abô esak kobom êj ami. ¹⁰ Mólô bôk udum aêj hadêj mólôviyanj takatu ba êmô malak nenanena anêj plovins Masedonia kapô. Ma donjom aijan thêlô, yêlô asonj mólô lokwanj ek nundum aêj mathalalenj. ¹¹ *Ma nundum ek nôvô labalina lôk noyabij amda unim ku. Ma nundum ku ek nôvô am sa êtôm atu ba yêlô bôk ananj hadêj mólô yôv. ¹² Nundum aêj ek miñ nôvô malainj êndêj anyô yanj ek eyabij mólô ami, lôk nê

takatu ba miñ êvhaviñ ami tem nêgê mólônim kobom nena mavi anôj.

Waklavôj Yisu endelêm

¹³ Aijan thêlô, yêlô lenjijimbiñ mólô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm nê êvhaviñ takatu ba bôk ema yôv. Yakô mólô kapôlômim malainj êtôm nê daluk takatu ba miñ êv maleñij ek nimbiyô esak lonjô ami. ¹⁴ *Alalô êvhaviñ nena Yisu hama ba haviyô hathak lonjô. Ba intu alalô aêvhaviñ nena nê êvhaviñ Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêj injik i lij êtôm hik Yisu lij ba nimbiyô esak lonjô ba nêlêm imbiñ Yisu. ¹⁵ *Êntêk ma Anyô Bêj Yisu da anêj abô takatu ba lêk yêlô ananj. Alalô takatu ba amô lôkmala denanj ma Anyô Bêj anêj waklavôj endelêm hayô ma tem miñ ana namôj ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami. ¹⁶ Mi, Anyô Bêj da tem êndôk anêj lej lôk kaêk ma ajea bêj atu tem endam ma Wapômbêj anêj lavuak tem niyuv. Êj ma nê nãma takatu ba bôk êvhaviñ Kilisi tem nimbiyô mônj. ¹⁷ Êj ma Wapômbêj tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denanj lôk nê nãma takatu ba êvhaviñ ek napôm Anyô Bêj êndôk buliv. Ma tem namô imbiñ yani wak nômbêj intu sapêj. ¹⁸ Aêj ba nôvô am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêj anêj endelêm

¹ Aijan thêlô, yêlô miñ hatôm nato abô êndêj mólô esak wak lo ayôj alê intu ba Anyô Bêj tem endelêm esak lonjô ami. ² *Mi. Mólô bôk oyala yôv nena Anyô Bêj anêj waklavôj ma tem êlêm êtôm

* 4:3: 1Te 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:11: Ep 4:28 * 4:14: Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52 * 5:2: Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3 * 5:3: Mat 24:39; Luk 21:34-35

anyô vani halêm hadêj bôlôvôj.
 3 *Avômalô tem nenan nena, “Alalô lêt amô mavi ma malaij mi.” Êj ma ketherj oyanj ma malaij bêj tem imbulij thêlô êtôm vovaj hapôm avi lôk lasabenj ek embathu. Ba tem miñ nêsôv ami.

4 Ma donjom, aiyaj thêlô, môlô miñ ômô momanijinj ek waklavôj êj indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami. 5 *Mi, alalô sapêj ma wak lo deda iniñ avômena ma miñ bôlôvôj lo momanijinj iniñ ami. 6 Ba intu napuki loj ba namô lêlê ma miñ nanjêk êtôm avômalô vi ami. 7 Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêj bôlôvôj. Ma vi atu ba inum waij ba elo molo, ma elo molo hadêj bôlôvôj. 8 *Ma donjom alalô ma wak anêj ba intu napuki loj. Ma alalôaniñ aêvhavij lôk leñjhavij tem êtôm moko biñdaluk. Ma nanêm malenj ek waklavôj Wapômbêj nêm alalô bulubij tem êtôm akôk kuluj vovak.

9 Wapômbêj hatak alalô ek nêm alalô bulubij esak alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi ma miñ hatak alalô ek naja anêj lamanij ami. Mi. 10 *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala havij yani. 11 Aêj ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loj êtôm intu othak udum.

Nê êvhavij iniñ lojôndê nesopa

12 Aiyaj thêlô, yêlô anaj ek môlô nodovak nê takatu ba idum ku bêj hathak môlô lôk eyabij môlô hathak Anyô Bêj anêj ku lôk ik auk mavi thô hadêj môlô ek notak kobom kambom. 13 Ma lemimim-bij i ba nônêm athêj bêj êndêj nê takêj esak iniñ ku. Ma nômô yôhok mavi imbij am.

14 *Aêj ba aiyaj thêlô, yêlô asonj môlô lokwanj ek nonanj lôklokwanj

êndêj nê ku mi ek nindum ku lôk nônêm nê takatu ba êkô thêvô ma nônêm nê vau hathak êvhavij sa. Ma nômô malinjaô imbij avômalô sapêj. 15 *Noyabij am ek wak nômbêj intu ma nundum mavi imbij am lôk avômalô sapêj. Ma môlô te miñ injik anyô yanj anêj kambom liliñ ami. Mi.

16 *Wak nômbêj intu sapêj ma lemimmavi. 17 Lôk notenj mek ma miñ notak ami. 18 *Ma nônêm lemimmavi êndêj Wapômbêj esak malêla takatu ba habitak. Wapômbêj anêj lahavij nena môlô takatu ba ômô havij Yisu Kilisi nundum aêj. 19 *Ma miñ numij Lovak Matherj anêj ku loj sij ami. 20 Lôk miñ nôndô abô plopet takatu ba Lovak Matherj hêv hadêj môlô ami. 21 *Noyawê nômkama sapêj ma nobaloj nôm takatu ba mavi loj. 22 Ma nobasij am ek kambom lomaloma sapêj.

23 *Wapômbêj da ma yôhok anêj ôdôj ba tem indum môlô numbitak mathenj anôj lôk eyabij unim dahôlômim lôk auk ma kupik dedauj mavi ek kambom mi êndêj waklavôj atu ba alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi endelêm. 24 Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa anêj abô ba tem indum aêj ek abô takêj injik anôj.

25 *Aiyaj thêlô, notenj mek ek yêlô. 26 Ma nokam môlôvijanj esak kobom yôhok mathenj. 27 Yahananj lôklokwanj hathak Anyô Bêj anêj athêj nena nosam kapya êntêk êndêj môlôvijanj lôkthô.

28 Alalôaniñ Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj wapôm êmô imbij môlô sapêj.

* 5:5: Lom 13:12 * 5:8: Ais 59:17; Ep 6:14,17 * 5:10: Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:14: 2Te 3:6,11 * 5:15: Lom 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16: Plp 4:4 * 5:18: Ep 5:20 * 5:19: Ep 4:30 * 5:21: 1Jon 4:1 * 5:23: 2Te 3:13 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yañ atu ba Pol hato hi Tesalonaika Abô môn

Hatôm ayôn bahenvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yañ haven yam êntêk hadên avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniñ êvhaviñ loñ ma hanan abô doho haviñ ek epesan iniñ auk esak waklavôn atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadên 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadên môlô avômalô ôêvhaviñ takatu ba ômô haviñ alalôaniñ Kamik Wapômbên lo Anyô Bên Yisu Kilisi anên Tesalonaika.

² *Kamik Wapômbên lo Anyô Bên Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô.

Avômalô Tesalonaika miñ êv yak hathak malaiñ ami

³ Aiyañ thêlô, yêlô athak aêv lenijnmavi hadên Wapômbên hathak môlô hatôm wak nômbên intu sapên. Êñ ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhaviñ halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhaviñ môlôviyañ habitak bên. ⁴ *Ba intu yêlô abam môlô hadên avômalô êvhaviñ anên luvu-luvu. Ba anañ nena avômalô ibuliñ môlô ba owa malaiñ lomaloma, ma donjom ôêvhaviñ Yisu ba umiñ lôklokwañ denañ.

Wapômbên tem indum abô

⁵ Nôm takên hik thô nena Wapômbên anên hadum abô ma thêthôn iyom ba tem enañ nena môlô hatôm nômô yani anên loñ lôkliñyak kapô atu ba lêk

owa malaiñ hathak. ⁶ *Avanôn, Wapômbên tem indum abô thêthôn ba nêm malaiñ êndên nê takatu ba êv malaiñ hadên môlô. ⁷ *Ma nêm lovak êndên môlô takatu ba owa malaiñ lôk yêlô imbiñ êndên waklavôn atu ba Anyô Bên Yisu lôk anên añela lôklokwañ netak len ba nêlêm yaiñ lôk atum dahalañ.

⁸ *Ma nêm vovañ viyañ êndên nê takatu ba êthôn Wapômbên lôk nê takatu ba miñ esopa alalôaniñ Anyô Bên Yisu anên Abô Mavi ami.

⁹ *Vovañ bên tem imbuliñ nê takên êtôm wak nômbên intu sapên ba tem nêmo daimbô ênjêk Anyô Bên ma lôk anên lôklokwañ lôkmañgin.

¹⁰ *Nôm takên tem imbitak êndên waklavôn yani endelêm ek anên avômalô mathen takatu ba êvhaviñ nêmbô anên athên lôk nebam yani. Ma môlô aên iyom ek malê nena môlô ôêvhaviñ yêlôaniñ abô haviñ.

Eten mek ek avômalô Tesalonaika

¹¹ *Ba intu yêlô aten mek wak nômbên intu ek môlô nena alalôaniñ Wapômbên indum ek môlô nômô êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômô aên, lôk nêm lôklokwañ êndên môlô ek nundum nôm mavi takatu ba lemimhaviñ nundum lôk nundum ôêvhaviñ anên ku sapên. ¹² Ma yahaten mek takên ek Anyô Bên Yisu enja athên bên esak môlô ma môlô noja athên bên esak yani esak alalôaniñ Wapômbên lôk Anyô Bên Yisu Kilisi iniñ wapôm.

2

Anyô lëndôn kôtôn atu tem êyô

¹ Aiyañ thêlô, yêlôaniñ abô te hêk ek nanañ êndên môlô esak alalôaniñ Anyô Bên Yisu Kilisi anên endelêm ba isup alalô esak donjom

* 1:2: Lom 1:7 * 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * 66:15 * 1:9: Ais 2:10 * 1:10: Kol 3:4

* 1:6: Lom 12:19 * 1:7: 1Te 3:13 * 1:8: Ais 1:11: Kol 1:9; 1Te 1:2-3

ek napôm yani. ² Anyô late hasau nena Anyô Bêñ anêñ waklavôñ lêk halêm yôv, êñ ma miñ noson kakapuk ba unim auk endowalin kethen ami. Anyô late hanañ nena Lovak Matherñ hêv abô êñ mena yêlô ato abô êñ halôk kapya ma miñ nônêmbinñ thêlô ami. ³ *Lôk miñ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavôñ êñ tem imbitak embenñ yam ek waklavôñ êvôlinñ dôminñ hadêñ Wapômbêñ lôk anyô lêndôñ kôtôñ anêñ waklavôñ êlêm yaiñ. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbêñ imbulinñ. ⁴ *Yani tem nêñ ida linñ ba êpôlik ek Wapômbêñ lôk nômkama sapêñ takatu ba avômalô elam nena mathenñ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbêñ anêñ unyak mathenñ kapô ba enañ nena yanida ma Wapômbêñ.

⁵ Bôk yahamô havinñ môlô ma yahanañ nôñ takêñ yôv. Lemim hêv sinñ e? ⁶ Ma lêk oyala nôñ atu ba havalonñ yani lonñ ba hayabinñ waklavôñ atu ba Wapômbêñ hatak ek ende yaiñ. ⁷ Kobom lenjôndôñ kôtôñ lêk hadum anêñ ku menañna hamô kapô. Tem indum aêñ endeba Wapômbêñ nêñ anyô atu ba hamiñ lonñ sinñ vê am. ⁸ *Êñ ma anyô lêndôñ kôtôñ êñ tem ende yaiñ. Vêñ ma tem Anyô Bêñ Yisu endelêm ma anêñ abôlêk auk tem injik ôpêñ vônô lôk anêñ deda lôkmanñginñ injik ôpêñ anêñ lôklokwanñ pesa. ⁹ *Anyô lêndôñ kôtôñ êñ tem êlêm lôk lôklokwanñ bêñ ek indum Sadañ anêñ ku lôk lavôñinñ ma nômbithi oyañ lomalomaa. ¹⁰ Tem indum kambom lomalomaa ek esau avômalô takatu ba evenñ lonjôndê ñama ek malê nena thêlô miñ êvhavinñ abô avanôñ takatu ba hatôm nêñ i bulubinñ ami. ¹¹ Ba intu Wapômbêñ tem nêñ auk lokbanñ lôklinyak ek esau thêlô ek nêñêmbinñ abôyanñ

takatu. ¹² Aêñ ba avômalô takatu ba miñ êvhavinñ abô avanôñ ami ma lenjñmavi hathak iniñ kambom ma Wapômbêñ tem enañ iniñ kambom bêñ.

Numinñ lôklokwanñ

¹³ *Aiyañ thêlô takatu ba Anyô Bêñ lahavinñ, yêlô athak aêv lenjñmavi wak nômbêñ intu hadêñ Wapômbêñ hathak môlô. Êñ ma mavi ek malê nena môñ anôñ ma yani hatak môlô ek nêñ môlô bulubinñ. Ma hêv môlô bulubinñ hathak môlônim ôêvhavinñ abô avanôñ lôk Lovak Matherñ anêñ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak mathenñ. ¹⁴ Yani dalam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anañ ek alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôkmanñginñ imbi êyô môlô vôv.

¹⁵ Ba intu aiyañ thêlô, numinñ lôklokwanñ ba nobalonñ abô avanôñ takatu ba yêlô ato lo anañ hadêñ môlô lonñ.

Pol anêñ mek

¹⁶⁻¹⁷ Alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu da lo Kamik Wapômbêñ nêñêñ môlô thêvô ma nembatho môlô lonñ esak nômkama mavi nômbêñ atu ba môlô udum lo onañ. Wapômbêñ lahavinñ alalô ba hathak anêñ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miñ nêñ yak ami lôk havak abô hathak nôñ mavi takatu ba nanêñ maleñ esak.

3

Notenñ mek êndêñ Wapômbêñ ek nêñ yêlô sa

¹ Ma aiyañ thêlô, notenñ mek ek Wapômbêñ nêñ yêlô sa ek Anyô Bêñ anêñ abô ni pik sapêñ kethenñ ek enja athêñ bêñ êtôm atu ba bôk udum. ² Ma notenñ mek ek Wapômbêñ nêñ yêlô vê ênjêk ñê sek lôk ñê kambom ek malê nena avômalô vi miñ êvhavinñ ami denañ.

* 2:3: 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3 * 2:4: Ese 28:2; Dan 11:36 * 2:8: Ais 11:4; ALK 19:15 * 2:9:

ALK 13:11-13 * 2:13: Ep 1:4; 2Te 1:3

³ Ma donɗom Anyô Bêɗ hasopa anêɗ abô iyom ba tem embatho mólô loɗ ma eyabiɗ mólô ek ɗgók kambom atu. ⁴ *Hathak Anyô Bêɗ anêɗ lôklokwaɗ ma yêlô ayala avanôɗ nena abô takatu ba anañ, ma mólô lêk udum ba tem nundum ni thêthô. ⁵ Anyô Bêɗ injik mólônim kapôlômim liɗ ek noyala Wapômbêɗ anêɗ kobom lahavɗ lôk Kilisi anêɗ kobom hamɗ lôklokwaɗ hathak malaiɗ lomalomaa.

Avômalô lôkthô nindum inɗ ku

⁶ *Aiyaɗ thêlô, yêlô anañ lôklokwaɗ hadêɗ mólô hathak alalôaniɗ Anyô Bêɗ Yisu Kilisi anêɗ athêɗ nena nômo daim ek mólôviyaɗ takatu ba êmo ku mi ba miɗ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêɗ mólô ami. ⁷ *Mólô oyala nena mavi ek nosopa yêlô veɗɗingwam. Ma sêbók atu ba yêlô amô haviɗ mólô, ma miɗ amô ku mi ami. ⁸ *Mi, yêlô adum ku lôklokwaɗ bôlôvôɗ ba wak ek miɗ nanêm malaiɗ êndêɗ mólô ek noyabiɗ yêlô ami. Lôk yêlô miɗ aɗ anyôla anêɗ nôm oyaɗ ami. ⁹ *Yêlô hatôm nanaɗ ek mólô nônem yêlô sa esak nôm. Ma donɗom yêlô miɗ bók adum aêɗ ami ek aɗgik loɗôndê thô êndêɗ mólô. ¹⁰ Sêbók ba yêlô amô haviɗ mólô ma aêv abô êntêk hadêɗ mólô nena, “Anyô te miɗ hadum ku ami ma miɗ enjaɗ nôm ami.” ¹¹ *Ma donɗom yêlô alañô nena mólô vi ôêk vau ma ku mi ma olom overɗ lounyak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak avômalô vi. ¹² *Ma hathak Anyô Bêɗ Yisu Kilisi anêɗ athêɗ, yêlô anañ lôklokwaɗ hadêɗ avômalô anêɗ aêɗ ek nêmo malɗyaô ba nindum ida inɗ ku ek nejaɗ nôm. ¹³ *Ma aiyaɗ thêlô, miɗ mólô vau

ek nundum nôm takatu ba mavi ami.

¹⁴ Anyô late miɗ hasopa yêlôaniɗ abô takatu ba ato ami, êɗ ma ôɗgô ôpêɗ katô. Ma nômo daim ek yani ek yani mama esak kobom êɗ. ¹⁵ *Ma donɗom miɗ nôɗgô yani êtôm anyô atu ba hik vovak haviɗ o ami. Mi, onaɗ abô imbiɗ yani êtôm mamuyaɗ ek nêmo auk mavi êndêɗ yani.

Abô anêɗ daɗ

¹⁶ Anyô Bêɗ ma yôhok anêɗ ôdôɗ ba tem nêmo yôhok êndêɗ mólô esak nômkama sapêɗ êtôm wak nômbêɗ intu. Anyô Bêɗ êmo imbiɗ mólô sapêɗ.

¹⁷ Ya Pol yahathak yahato abô daɗ êntêk iyom hathak yada yabaheɗ hêk kapyaa takatu ba yahanaɗ ba eto ek hik thô nena kapyaa takêɗ halêm anêɗ ya.

¹⁸ Alalôaniɗ Anyô Bêɗ Yisu Kilisi anêɗ wapôm êmo imbiɗ mólô lôkthô.

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 * 3:6: Lom 16:17 * 3:7: Plp 3:17 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9 * 3:15: 1Te 5:14

Kapya môḅ atu ba Pol hato hadêḅ Timoti Abô môḅ

Pol hato kapya êntêk hadêḅ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Israel. Pol lo Silas bôk i enaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi evenḅ ma ewa Timoti haviḅ (Ap 16:1-4). Vêma ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêḅ lô ba hanaḅ Wapômbêḅ anêḅ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êḅ haviḅ (Ap 19:1-22). Havenḅ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabiḅ avômalô êvhaviḅ anêḅ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loḅ êḅ sawa daim ba intu hato kapya êntêk ek nêma Timoti sa. Hato hathak loḅondê eyabiḅ nê êvhaviḅ lôk kobom nênem yeḅ êndêḅ Wapômbêḅ lôk eyabiḅ i esak kêdôḅwaga abôyaḅ.

Hato hadêḅ 64 AD la.

¹ Ya Pol, Yisu Kilisi anêḅ aposel yahato kapya êntêk. Wapômbêḅ anyô hêv alalô bulubiḅ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv malenḅ, thai enaḅ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêḅ aposel.

² *Hadêḅ o Timoti yenaḅ okna anôḅ atu ba hôêvhaviḅ.

Kamik Wapômbêḅ lôk Yisu Kilisi alalôaniḅ Anyô Bêḅ iniḅ wapôm lôk kapôlôḅniḅ ma labali êmô imbiḅ o.

Naḅgik abôyaḅ pesa

³ Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahasonḅ o lokwaḅ nena omô Epesus ek onaḅ êndêḅ nê takatu ba êdôḅ avômalô hathak êvhaviḅ anêḅ ôdôḅ yaḅ nena netak iniḅ ku êḅ. ⁴ *Ma miḅ thêlô nimbi kukuthiḅ abôyaḅ bô lôk nekatuḅ

limi bôbô takatu ba êthôḅ palin ami. Nôm takêḅ hadum ba avômalô lenḅhabui ma miḅ hêv thêlô sa ek nênemimbiḅ Wapômbêḅ anêḅ auk ami. ⁵ Yahananḅ abô takêḅ ek alalôaniḅ kapôlôḅniḅ ênjêk mabuḅ lôk nasôi ba naya lôk nanênimbiḅ avanôḅ ek lenḅjimiḅ avômalô vi. ⁶ Avômalô doho lêk etak auk takêḅ ba idum mayaliv hatôm abô anêḅ ôdôḅ mi. ⁷ Thêlô miḅ eyala abô takatu ba enaḅ hathak ami ba lenḅjhaviḅ nimbitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuḅ ba idum hatôm thêlôda nê lôk auk.

⁸ *Ma donḅtom alalô ayala nena anyôla miḅ halela abô balabuḅ ami, êḅ ma nôma mavi anôḅ. ⁹ Ma bôk ayala yôv nena balabuḅ ma miḅ eto ek nê thêthôḅ ami. Mi. Eto ek nê takatu ba miḅ esopa Wapômbêḅ anêḅ abô ami lôk nê lenḅondôḅ kôtôḅ lôk nê miḅ êvhaviḅ ami lôk nê kambom lomaloma lôk nê miḅ mathenḅ ami lôk nê ibuḅliḅ Wapômbêḅ lôk nê ik lami lo taluvi vônô lôk nê ik anyô vônô. ¹⁰ Ma eto ek nê idum sek haviḅ anyô yaḅ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk nê ewa anyô vi vani hatôm iniḅ nê ku lôk nê enaḅ abôyaḅ êmô loḅ idum abô. Eto balabuḅ êḅ ek kambom takêḅ lôk nôma lada takatu ba miḅ esopa auk thêthôḅ ami. ¹¹ Auk thêthôḅ êḅ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêḅ atu ba ida hamô mavi anêḅ lôkmaḅniḅ thô ma bôk hêv hadêḅ ya ek ya ya biḅ.

Pol hêv lamavi hadêḅ Wapômbêḅ

¹² *Yisu Kilisi hêv lôklokwaḅ hadêḅ ya ba hayala yenaḅ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêḅ ku. Aêḅ ba intu yahêv yalenḅmavi hadêḅ Yisu Kilisi alalôaniḅ Anyô Bêḅ. ¹³ *Sêbôk atu ba miḅ yahêvhaviḅ ami ba yahasonḅ nena

* 1:2: Ap 16:1-3; Tit 1:4 * 1:4: 1Ti 4:7; Tit 1:14 * 1:8: Lom 7:12,16 * 1:12: Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * 1:13: Ap 8:3; 9:1-5

yahadam mavi ba yahanaj abôma hathak Wapômbêj lôk yahêv vovan hadêj anêj avômalô ma ya anyô yalenjaña. Ma doŋtom Wapômbêj hêv kapô ek ya. ¹⁴ Anyô Bêj ma anyô wapôm ba hanjasô êvhavij lôk lenijmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêj danj mi.

¹⁵ *Êntêk ma abô avanôj biŋ ba avômalô sapêj nênemimbiŋ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nê m avômalô kambom bulubiŋ. Ma yada ma anyô ôvathek anôj. ¹⁶ Ba intu Wapômbêj hêv kapô ek ya anyô ôvathek kambom êj ek yani injik Yisu Kilisi anêj malinjaô atu ba anêj danj mi thô ek avômalô nêgê ba nênemimbiŋ ma neja lôkmala atu ba nê m wak nômbêj intu sapêj. ¹⁷ Wapômbêj ma kiŋ hatôm wak nômbêj intu sapêj ba ida hamô lôkmala. Ma avômalô miŋ hatôm nêgê ami. Yanida ma Wapômbêj. Aêj ba nanêm athêj lôkmanjij êndêj Wapômbêj wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.

Timoti injik vovak lôklokwanj esak kobom kambom

¹⁸ Timoti yenanj okna, sêbôk ma plopet enanj abô hathak o. Yahavatho thêlôniŋ abô loŋ hathak ku takatu ba bôk yahêv hadêj o yôv. Lemimbi abô takêj ek nunjwik vovak mavi atu. ¹⁹ Ombaloŋ hôêvhavij loŋ lôk ôsô o ba oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êj ba iniŋ êvhavij hatôm yenj hamô ôthôm lôk lovak bêj ba hamô yenj vose. ²⁰ *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêj ba yahêv i hadêj Sadaŋ ek thai neja auk ek miŋ thai nenanj abôma esak Wapômbêj ami.

2

Natej mek ek nê m avômalô vi sa

¹ Aêj ba nodanjô! Môlô notenj mek bêj anôj ba nonanj môlônim

lemimhavij bêj lôk nô nê m lemim-mavi esak avômalô sapêj. Ma nonanj injik Wapômbêj liŋ ek nê m avômalô takatu ba lenijmalaiŋ sa. Ma notenj mek ek ² kiŋ lôk nê bêjbêj takatu imbiŋ ek alalô namô labali mavi lôk namô malinjaô ek alalô nasopa Wapômbêj ba namô yani vibij. ³ Mek takêntêk ma mavi ba tem indum alalôaniŋ Wapômbêj anyô hêv alalô bulubiŋ lamavi. ⁴ Yani lahavij avômalô lôkthô neyala abô avanôj ek nê m thêlô bulubiŋ aêntêk nena ⁵ Wapômbêj ma doŋtom. Ma Yisu Kilisi iyom intu anyô yôhok ek embak avômalô loŋ imbiŋ Wapômbêj. ⁶ *Ma Wapômbêj bôk hatak anêj waklavôj te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi êj ek nê m avômalô vuli lôk injik thô nena Wapômbêj lahavij nê m avômalô sapêj bulubiŋ. ⁷ *Yisu habi banj hayô hêk ya ek yandum ku aposel ek yananj abô mavi êntêk bêj. Ya anyô yahêv auk hathak êvhavij anôj hadêj nê daluk. Yahananj avanôj biŋ. Ma miŋ yahananj abôyanj ami.

⁸ Ba yalenjavij anyô sapêj netak lenijjaña lôk abô êkôki lôk nim-bitak mathej ma nê nê m baherij liŋ ba neten mek.

Avi iniŋ kobom nindum

⁹ *Ma yalenjavij avi nijik kwêv mavi lôk nipuk sôp mavi lôk nepe-sanj i mavi êtôm atu ba miŋ êbôdi ami. Ma miŋ nibutiŋ lenijkadok detaim lôk nebanu kôm kôm gol lôk kôm kôm kêkêlô esak lenijkupik ma nijik kwêv lo sôp lôkmanjij ami. ¹⁰ *Thêlô lenijimbi auk ek nindum mavi lomalama. Êj ma iniŋ kwêv lo sôp. Avi takatu ba elanjô Wapômbêj anêj abô ba esopa ethak idum aêj.

* 1:15: Luk 19:10 * 1:20: 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15 * 2:6: Gal 1:4 * 2:7: Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * 2:9: 1Pi 3:3-5 * 2:10: 1Ti 5:10

ma Wapômbêḅ hawa yani
ba hi hadô hamô anêḅ loḅ
lôkmanḅin anôḅ.

4

Kêdôḅwaga abôḅayan

¹ Lovak Matheḅ hanaḅ avanôḅ
biḅ nena habobo pik lo leḅ
anêḅ daḅ ma avômalô doho tem
nêmbôliḅ dômiḅ esak iniḅ êvhaviḅ
Wapômbêḅ ba nesopa ḅḅôk takatu
ba even ek esau avômalô lôk elanô
auk takatu ba halêm anêḅ ḅḅôk.
² Ma avômalô takatu ba ethak
esopa ḅḅôk iniḅ abô lôk êv auk
hadêḅ avômalô ba enaḅ abô mavi
aleba avômalô eson nena thêlô ma
avômalô thêthôḅ. Ma doḅtom thêlô
ma ḅê abôḅayan. Thêlô êthô i ba eya
ma doḅtom idum kambom thêthô
aleba iniḅ auk mavi bôk habitak
hatôm atum la. Thêlô hatôm bok
mathanô ba miḅ leḅinḅmalaiḅ ami.
³ *Thêlô itip ek avômalô miḅ neḅa
i lôk neḅan nôm lomaloma ami.
Ma doḅtom Wapômbêḅ hapesaḅ
nôm takêḅ ek avômalô takatu ba
êvhaviḅ lôk eyala abô avanôḅ ma
neḅa ek nênem leḅinḅmavi êndêḅ
Wapômbêḅ. ⁴⁻⁵ Howa Wapômbêḅ
anêḅ nôm takêḅ ba hoten mek lôk
lemmavi êḅ ma nôm takêḅ tem
imbitak mavi. Anêm lemmavi lôk
Wapômbêḅ anêḅ abô hadum nôm
êḅ habitak mavi. Aêḅ ba nômkama
sapêḅ atu ba Wapômbêḅ hapesaḅ
ma mavi. Ba intu miḅ utip ek
nômplate ami.

Yisu anêḅ anyô ku mavi

⁶ Onaḅ abô takêḅ katô êndêḅ
Wapômbêḅ anêḅ avômalô. Ma
noḅḅwariḅ Wapômbêḅ anêḅ abô
avanôḅ lôk osopa anêḅ auk mavi
takatu ba bôk holaḅô yôv. Êḅ ma
avômalô tem nêḅê nena o ma Yisu
Kilisi anêḅ anyô ku mavi. ⁷⁻⁸ *Miḅ
onḅa kukuthiḅ abôḅayan ba onaḅ lôk
miḅ ondanô avôdôḅnena iniḅ auk

thôḅôthôḅ ami. Ôpatu ba hadum ku
lomaloma ek nênem lôklokwaḅ êndêḅ
liḅkupik tem êmô mavi dokte. Ma
doḅtom ôpatu ba hadum ku hasopa
Wapômbêḅ, yani tem êmô mavi
anôḅ. Wapômbêḅ habutiḅ abô ek
nênem avômalô sa êmô pik êntêk. Ba
ema ma tem nênem i sa aêḅ iyom. Aêḅ
ba nundum Wapômbêḅ anêḅ ku ek
nosopa yani.

⁹ Êntêk ma abô lôklokwaḅ anôḅ
ba avômalô sapêḅ nênemimbiḅ.
¹⁰ *Alalô lêk aêv maleḅinḅ hadêḅ
Wapômbêḅ. Yani ma Wapômbêḅ
atu ba hamô lôkmala ba hêv
avômalô sapêḅ bulubiḅ. Ba intu
yêlô adum ku lôk vovanik ek
nanêm avômalô sapêḅ sa ek ôpatu
ba hêvhaviḅ ma tem enḅa bulubiḅ
êḅ.

¹¹ Timoti yahananḅ hadêḅ o
nena ôndôḅ avômalô esak nôm
takêntêk lôk oson i lokwaḅ ek
nesopa. ¹² *O ma anyô muk. Ba
onaḅ abô mavi iyom lôk undum
thêthôḅ ma lemimbiḅ avômalô
lôk ônemimbiḅ Wapômbêḅ ma
ômô mabuḅ ek avômalô nêḅê o
ba nesopa vemgwam. Êḅ ma
avômalô miḅ hatôm nêpôlik esak o
ami. ¹³ Osam Wapômbêḅ anêḅ abô
êndêḅ avômalô wak nômbeḅ intu
sapêḅ lôk onanḅ anêḅ abô beḅ lôk
nênem auk êndêḅ thêlô endeba êtôm
wakma atu ba yahayô. ¹⁴ *Plopet
enaḅ abô hathak wapôm takatu
ba Wapômbêḅ hêv ma avaka etak
bahaḅinḅ hayô hêk o ma miḅ ômbi
wapôm êḅ thô ami.

¹⁵ Osopa abô êntêk katô oyaḅ ba
nênem anêm auk lôkthô ek undum
ku êntêk ek avômalô lôkthô nêḅê
nena anêm hôêvhaviḅ halumbak.
¹⁶ Oyabiḅ nôm takatu ba hudum lôk
auk takatu ba hôêv hadêḅ avômalô
katô. Ma osopa Wapômbêḅ lôk
onaḅ anêḅ abô wak nômbeḅ intu

* 4:3: Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:7-8: 1Ti 1:4 * 4:10: 1Ti 2:3-4 * 4:12: Tit 2:15

* 4:14: 2Ti 1:6

sapêḅ. Êḅ ma tem odanêḅ o bu-lubiḅ lôk avômalô takatu ba elañô anêḅ abô.

5

Noyabiḅ ḅê êvhaviḅ mavi

¹ Onaḅ abô yaô êndêḅ anyô bêḅ atu ba hadum kambom inaḅ honaḅ hadêḅ lemambô. Ma miḅ osaḅ yaḅ ami. Undum mavi êndêḅ ḅê muk inaḅ hudum hadêḅ mamuyaḅ molok. ² Ma avi bêḅbêḅ ma undum aêḅ iyom êtôm hudum hadêḅ lemtambô. Ma onja auk mabuḅ esak avi muk inaḅ hudum hadêḅ livômi.

Opalê eyabiḅ avi tôp

³ Avi tôp takatu ba iniaḅ avômalô mi ma oyabiḅ thêlô mavi. ⁴ Ma doḅtom avi tôp te anêḅ nali lôk limi êmô, êḅ ma iniaḅ ku môḅ anôḅ ma nindum thêthôḅ ek neyabiḅ yaḅ êtôm lami lôk limi bôk idum hadêḅ i ek nêwê mavi taksêbôk viyaḅ. Êḅ ma tem indum Wapômbêḅ lamavi. Ba intu nundum aêḅ ma miḅ nonaḅ esak abô iyom ami. ⁵ Avi tôp takatu ba iniaḅ thalaleḅ mi ethak êv maleḅiaḅ hadêḅ Wapômbêḅ bôlôvôḅ ba wak ma enaḅ hik yaḅ liḅ ek nêḅ thêlô sa. ⁶ Ma avi tôp takatu ba êbôlêḅ nôm pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êḅ ma iniaḅ leḅviḅkupik ma lôkmala ma doḅtom iniaḅ dahô bôk hama yôv. ⁷ Ma ôndôḅ avômalô esak auk takêḅ ek anyô te miḅ hatôm enaḅ nena thêlô ma avômalô kambom ami. ⁸ Ôpatu ba miḅ hayabiḅ anêḅ ôdôḅ katô ami êḅ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miḅ hayabiḅ anêḅ thalaleḅ katô ami, êḅ ma hatôm havôliḅ dôḅ ek anêḅ hêvhaviḅ. Yaḅ ma kambom anôḅ ek ḅê daluk.

⁹⁻¹⁰ Avi tôp takatu ba iniaḅ sondabêḅ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk haviḅ vêḅi iyom ba eyabiḅ iniaḅ avômena lôk ewa

avômalô loḅ buyaḅ thô ba ithik avômalô mathêḅ veḅiaḅ lôk êv avômalô ewa malaiḅ sa lôk idum ku mavi lomaloma wak nômbêḅ intu sapêḅ, êḅ ma oto iniaḅ athêḅ êndôk kapya.

¹¹ Ma miḅ oto avi tôp muk iniaḅ athêḅ êndôk kapya êntêk ami. Thêlôḅiaḅ thethaḅak tem imbitak bêḅ ba leḅiaḅimbiḅ neja anyô ¹² ma tem nêmbôliḅ dôḅiaḅ êndêḅ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êḅ ma tem nindum abô. ¹³ *Ba avi tôp muk takêḅ ida ethak êmô oyaḅ ba elom even lomalak. Nôm êḅ ma kambom. Lôk enaḅ abô kambom hathak avômalô lôk êv veḅiaḅbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaḅ avômalô iniaḅ abô loḅ kapô bêḅ. Êḅ ma kambom anôḅ. ¹⁴⁻¹⁵ Doho bôk êvôliḅ dôḅiaḅ hadêḅ Yisu ba esopa Sadaḅ. Aêḅ ba yahananaḅ hadêḅ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiḅ unyak ek ḅê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miḅ nenaḅ abô kambom esak alalô ami ma mi.

¹⁶ Aêḅ ba ôdôḅ la iniaḅ avi tôp te hamô, ma iniaḅ avi nêḅnêḅ yaḅ sa ek miḅ nêḅnêḅ malaiḅ êndêḅ avômalô êvhaviḅ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniaḅ avômalô mi ma avômalô êvhaviḅ nêḅnêḅ i sa.

Nê bêḅbêḅ iniaḅ abô

¹⁷⁻¹⁸ *Wapômbêḅ anêḅ abô hanan nena, “Bokmaḅkao atu ba hêv môlô sa ma miḅ numiaḅ yaḅ loḅ siḅ ek enaḅ nôm ami.” *Lo 25:4* Ma abô yaḅ haviḅ nena, “Anyô ku enja anêḅ vuli.” Ba intu nôḅnêḅ vuli mavi êndêḅ avaka takatu ba eyabiḅ avômalô êvhaviḅ mavi. Ma avaka takatu ba enaḅ Wapômbêḅ anêḅ abô lôk êv auk mavi, ma nôḅnêḅ iniaḅ vuli êmôḅ.

¹⁹⁻²¹ *Timoti, Wapômbêḅ lo Yisu Kilisi lôk aḅjela mathêḅ lêk êyê

* 5:13: 2Te 3:11 * 5:17-18: Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * 5:19-21: 2Ko 13:1; Ep 5:11

o. Aêḡ ba yahanaj abô lôklokwan hadêḡ o nena anyô te iyom hanaj avaka te anêḡ kambom ma miḡ ondanjô ami. Ju mena lô la enaj ma ondanjô nena abô êḡ avanôḡ mena abôyanḡ. Ma onaj ôpêḡ anêḡ kambom bêḡ êndêḡ avômalô ek lôkthô atu ba elanjô ma nêkô. Undum aêḡ êndêḡ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêḡ anyô môlô te hatôm anyô bêḡ ba hadum kambom ma osopa abô êḡ iyom.

²² Ma miḡ ômbi bahem êyômô anyô te kethenḡ ek imbitak ḡê êvhavinḡ iniḡ anyô bêḡ ami. Nôḡḡô am. Yakô anêḡ malaiḡ imbitak ba nêḡ malaiḡ êndêḡ o. Ba dô. Ma ômô mabunḡ.

²³ Timoti, o ma anyô lemhavinḡ unum ḡanḡ iyom. Ma doḡtom lemvovanḡ ba hôpôm lijinḡ bêḡ anôḡ. Ba intu unum wainḡ dokte imbinḡ.

²⁴ Anyô doho idum kambom ba iniḡ kambom hik i thô hamôḡ ba avômalô êyê nena tem neja vovanḡ êndêḡ waklavôḡ idum abô. Ma doho idum kambom ba iniḡ kambom haminḡ kapô ba avômalô êthôḡ aleba waklavôḡ idum abô hayô ma iniḡ kambom takêḡ tem injik i thô. ²⁵ Kobom mavi ma aêḡ iyom. Kobom mavi vi haminḡ yainḡ ma vi hêk lonḡ kapô. Ma doḡtom waklavôḡ idum abô ma kobom mavi takêḡ tem miḡ imbuḡi ami.

6

Nê ku nêmo alaḡsi vibinḡ

¹ *Avômalô takatu ba iniḡ alanḡ hamô ma nindum mavi êndêḡ i ek miḡ avômalô nenanḡ abô kambom esak yêlôaniḡ abô lôk Wapômbêḡ anêḡ athêḡ ami. ² *Ma anyô ku te lôk anêḡ alanḡ thai esopa Wapômbêḡ, ma ôpêḡ miḡ indum kambom êndêḡ anêḡ alanḡ ba enaj nena, “Alai ma ḡê loyanḡ. Ba miḡ

yamô o vibinḡ ami.” Miḡ onaj aêḡ ami. Anyô ku êḡ laimbinḡ anêḡ alanḡ êtôm anyô loyanḡ ba nêḡ yani sa êtôm Wapômbêḡ anêḡ avômalô te. Aêḡ ba indum ku mavi êmôḡ ek ku mavi sapêḡ. Nuḡḡwik auk êḡ thô êndêḡ avômalô ba onaj lôklokwan ek nesopa.

Avômalô takatu ba lenḡhavinḡ valuselenḡ

³ *Anyô te hik auk lokbanḡ thô ma miḡ hanaj abô hathak Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ abô avanôḡ lôk auk thêthôḡ ami, ⁴ ôpêḡ habôḡ ba hasonḡ nena yani anyô lôk auk bêḡ. Nê êḡ ma kédôḡwaga abôyanḡ ba êthôḡ iniḡ kambom paliḡ. Lelaik hamô iniḡ auk aleba enaj abô lôk vovak hathak auk lomaloma ba lenḡndanḡ lôk êpêḡ vovak ma enaj abô kambom. Thêlô esonḡ nena anyô yanḡ hawa auk êḡ ek indum kambom êndêḡ i la. ⁵ *Wak nômbêḡ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadanḡ hawa Wapômbêḡ anêḡ abô vani hêk i lôk habulinḡ iniḡ auk. Thêlô esonḡ nena thêlô êmô thêthôḡ ba tem thêlô neja valuselenḡ bêḡ anôḡ.

⁶ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêḡ ma miḡ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi. ⁷ *Alalô alêm pik êntêk oyanḡ. Ba ama ma tem ana oyanḡ aêḡ iyom. ⁸ Ba intu alalô miḡ malenḡnikilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniḡ nôḡm lôk sôp iyom hamô êḡ ma hatôm ek alalô. ⁹ Ma avômalô lenḡ hiki ek neja valu lôk nômkama bêḡ anôḡ, ma tem auk êḡ êndôk thêlô lenḡ lôk êmbôv thêlô ek ini nesak ḡwasilim. Iniḡ auk thethanaj êḡ habulinḡ i aleba hamô lenḡvinḡkupik lôk dahôlôḡniḡ sesonḡ ba mi. ¹⁰ *Avanôḡ! Lenḡhavinḡ valuselenḡ ma kambom sapêḡ anêḡ vêk. Avômalô doho iniḡ auk

* 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14 * 6:6: Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * 6:7: Jop 1:21 * 6:10: Ep 5:5

hathak valuselej habi thethajak ba hadum thêlô etak Wapômbêj. Êj ma hatôm biñ havatho thêlôda biñ daluk lu ba malaiñ bêj.

Lojôndê nasopa

11 *Ma doñtom o ma Wapômbêj anêj anyô. Ôsôv ba nu ek nômkambom takêj. Undum nômkam takatu ba Wapômbêj lamavi hathak. Ômô thêthônj. Osopa Wapômbêj anêj abô ba nêmbimbiñ yani. Lemimbij avômalô. Ombatho o loj lôk ômô labali. Ma ondanvij emberj abô nômbêj êj yam. 12 *Ma vovak êvhavij êntêk ma nômkam mavi. Êj ma nuñgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêj halam o yôv hathak. Honanj anêmk hôêvhavij ba avômalô bêj anôj bôk êyê o yôv. 13 *Timoti, Wapômbêj atu ba hêv lôkmala hadêj nômkama nômbêj êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hananj avanôj hadêj Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêj ba yahananj abô lôklokwanj hadêj o nena 14 osopa abô êj ma miñ undum tomberj ek anyôla etatale o ami. Undum ku êj endeba Yisu Kilisi alalôanij Anyô Bêj endelêm. 15 *Wapômbêj hadum ba waklavônj atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alanj ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiñ iniñ Kiñ ma nê bêjbêj iniñ Anyô Bêj. 16 Yanida tem miñ ema ami. Yani hamô deda atu ba miñ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miñ bôk hayê yani ami. Nê pik iniñ lôklokwanj mi ba intu miñ hatôm nêgê Wapômbêj ami. Nênkem athêj bêj êndêj yani iyom. Anêj lôklokwanj da hamô ba tem êmô aêj. Avanôj.

Nê lôk valuselej bêj iniñ abô

17 *Nonanj êndêj nê valuselej bêj takatu ba êmô pik

nena, “Nônêm malemim êndêj Wapômbêj. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêj êntêk ek alalô leñijmavi. Ma miñ nômbôam esak lôk miñ nônkem malemim êndêj valuselej lôk nômkama takatu ba tem nêmkam yak ami.” 18-19 *Ma onanj êndêj i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doñtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêj anôj ba nêmkam liñ siñ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniñ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêj ma lôkmala anêj ôdôj atu ba tem imbitak emberj yam ek neja lôkmala anôj.

Timoti eyabij anêj ku

20 Timoti oyabij o ek ku takatu ba êv hadêj o. Ômbôlij dômim esak abô mayaliv lôk auk lokbanj takatu ba elam nena “auk thêthônj”. Êj ma abôyanj. 21 *Ma avômalô doho esopa auk lokbanj êj ba evenj mayaliv aleba iniñ êvhavij mi.

Wapômbêj anêj wapôm êmô imbiñ o.

* 6:11: 2Ti 2:22

* 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7

* 6:13: Jon 18:36-37

* 6:15: ALK 17:14

* 6:17: Luk 12:20-21

* 6:18-19: Mat 6:20

* 6:21: 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hadêŋ Timoti Abô mông

Pol hamô koladông anêŋ Lom ma hato kapyã êntêk hadêŋ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêŋ nê molo bêŋ anông etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviŋ Pol ba intu yani kapô malaiŋ ba la-haviŋ Timoti ni Lom ek thêlô nêôm. Ba intu hato kapyã êntêk. Malaiŋ lomaloma hapôm nê êvhaviŋ ba intu hanaŋ abô ek embatho Timoti loŋ ek imiŋ lôklokwaŋ. Ma hanaŋ ek Timoti eyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ba enaŋ abô êŋ thêthông iyom.

Hato kapyã êntêk hadêŋ 66 AD la.

¹ Ya Pol yahato kapyã êntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak Yisu Kilisi anêŋ aposel ek yanaŋ abô êntêk bêŋ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêŋ bôk hakak abô hathak yôv.

² *Hadêŋ o Timoti yenaŋ okna anông. Wapôm lôk lahiki ma labali anêŋ Kamik Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

Alalô miŋ mama ek Wapômbêŋ anêŋ abô ami

³ *Yahayala hêk yakapôlông nena miŋ yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku tombeŋ ami. Wapômbêŋ êŋ ma bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ atu ba esopa. Bôlôvông lo wak ma yahanan yalenmavi lôk yahateŋ mek hadêŋ yani hathak o. ⁴ Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yalenhabi malem thôk êŋ. Ma lêk yalen hik ya kambom ek yaŋgê o ek itu auk êŋ vônô ek yalenmavi. ⁵ *Yalenhabi anêm hôêvhaviŋ anông.

Êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ lem-tambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ o aêŋ iyom. ⁶ *Ba intu yahanan hathak loŋbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o êtôm huyuv atum ek esaŋ bêŋ. Sêbôk ba yahatak yabaheŋ hayô hêk o ma Wapômbêŋ hêv lôkliŋyak ek undum ku êŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hêv dahô lôkliŋyak lôk dahô leŋiŋhaviŋ avômalô lôk dahô hapôviŋ anyô ek nindum mavi. Ma miŋ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

⁸ Yahanan Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ba intu yahamô koladông. Ma Wapômbêŋ bôk hik malaiŋ sam ba hêv anêm ek onja ma anêŋ lôklokwaŋ tem nêv o sa. Aêŋ ba miŋ o mama ek onaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ami. Lôk miŋ o mama ek ya ami. ⁹ *Yani ma anyô wapôm ba lahaviŋ nêv avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiŋ ba halam nena mathen. Miŋ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anông. Anêŋ wapôm êŋ hamô haviŋ Yisu Kilisi hadêŋ sêbôk atu ba mông anông ba hêv hadêŋ alalô. ¹⁰ *Ma lêk hik anêŋ wapôm êŋ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ. Ôpêŋ intu habuliŋ ŋama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêŋ intu sapêŋ. ¹¹ *Ma habi baŋ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaŋ Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êŋ. ¹² Aêŋ ba yahawa malaiŋ takêntêk ma doŋtom ya miŋ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhaviŋ. Yahayala katô nena tem eyabiŋ ya lôk yenaŋ ku mavi endeba êyô waklavông nindum abô.

¹³ Abô takatu ba bôk holaŋô anêŋ ya ma osopa. Êŋ ma auk thêthông.

* 1:2: Ap 16:1; 1Ti 1:2 * 1:3: Ap 23:1 * 1:5: Ap 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14 * 1:7: Lom 8:15 * 1:9: Ep 2:8-9; Tit 3:5 * 1:10: Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7

Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nê m o sa ek ô nê mimbij Wapômbêj lôk lemimbij avômalô. ¹⁴ *Ma oyabij nô m mavi takatu ba Wapômbêj hêv hadêj o hathak Lovak Mathej ôpatu ba hamô haviñ alalô.

¹⁵ Hoyala nena Pigelus lo Helmo-genes lôk avômalô nômbêj atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

¹⁶⁻¹⁷ Yahamô koladôj ma Onesipolus mij mama hathak yenañ malaiñ êj ami. Yani hayô Lom ma habôlê m ya lôklokwañ haveñ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô. Aêj ba Anyô Bêj nê m kapô ek Onesipolus lôk anêj thalalej. ¹⁸ Ma Anyô Bêj nê m lahiki êndêj yani êndêj waklavôj nindum abô. Hoyala lojôndê mavi bêj anôj atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêj anyô vovak

¹ Aêj ba Timoti yenañ okna umij lôklokwañ esak wapôm takatu ba halê m anêj Yisu Kilisi. ² O lôk avômalô doho bôk olanô abô nômbêj atu ba bôk yahanaj yôv. Aêj ba nômbôlê m anyô mavi doho ek neyabij abô êntêk lôk nêndôj anyô vi ek mij abô êntêk nê m yak ami. ³ *Ma umij lôklokwañ imbij yêlô êtôm Yisu Kilisi anêj anyô vovak mavi. ⁴ Anyô vovak mij hatak anêj auk ek indum ku malaklêvôj ami. Yani hapesañ i ek injik vovak ek indum jê vovak laik môj leñijmavi. ⁵ *Ôpatu ba hayabij i mavi ba halanjvij tem lovak ba enja anêj vuli êmôj aêj iyom. ⁶ Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôj ek enja anêj anôj. ⁷ Aêj ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêj nê m auk êndêj o.

⁸ *Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêj lim atu ba bôk hik lij haviyô hathak lojô. Abô êj ma Wapômbêj anêj Abô Mavi atu ba yahanaj bêj. ⁹ *Aêj ba intu yahawa malaij. Avanôj! Ekak ya loj hatôm jê vani. Ma donjom anyô te hatôm ekak Wapômbêj anêj abô loj ami. ¹⁰ Ba intu yahamij lôklokwañ ba yahawa malaij lomalama ek yanê m avômalô takatu ba Wapômbêj bôk habi ban hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nê m alalô bulubij ek naja lôkmala lôk namô Wapômbêj anêj lôkmanjij kapô wak nômbêj intu sapêj.

¹¹ *Êntêk ma abô avanôj.

Alalô bôk ama haviñ yani ba tem alalô namô aêj iyom imbij yani.

¹² *Alalô awa malaij lôk vovaj ba amij lôklokwañ êj ma tem nayabij ku imbij yani.

Ma alalô athôj yani paliñ ma tem êsôj alalô paliñ aêj iyom.

¹³ *Ma anêj abô mij hatôm yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma donjom aêv yak, êj ma yani tem esopa anêj abô takatu ba habutij.

Timoti imbitak Wapômbêj anêj anyô ku anôj

¹⁴ *Wapômbêj lêk hayê o ba onaj lôbôlôj ek avômalô mij nêkôki esak auk lomalama ami. Dô. Tem imbulij thêlô ma nê m i sa ami. ¹⁵ *Undum ku lôklokwañ lôk ôndôj Wapômbêj anêj abô avanôj thêthôj. Ma Wapômbêj tem ênjê anê m ku êj ma enaj nena hudum ku mavi. Ba tem mij o mama ami. ¹⁶ *Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv evenj lokban aleba ibitak kambom anôj. Êj ma otak abô lôk

* 1:14: 1Ti 6:20 * 2:3: 2Ti 1:8 * 2:5: 2Ti 4:8 * 2:8: Lom 1:3; 1Ko 15:4 * 2:9: Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 * 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Lom 3:3-4; Tit 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tit 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20

auk mayaliv takatu ba miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami. ¹⁷ *Auk êŋ ma hatôm palê hatêtô anyô liŋkupik sapêŋ. Nôŋgô Himeneus lo Piletus. ¹⁸ Thai bôk even daim ek Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ ma êdôŋ avômalô ba esau nena alalô leŋviŋkupik tem miŋ imbiyô esak loŋbô ami ba intu ibuliŋ avômalô doho iniŋ êvhaviŋ. ¹⁹ *Ma dorŋtom Wapômbêŋ anêŋ unyak landiŋ lôklokwaŋ kambom ba miŋ hatôm êŋgôli ami. Ma habutiŋ sêk nena, “Anyô Bêŋ hayala anêŋ avômalô” ma “Nê takatu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba esopa ma nêmbôliŋ dômiŋ esak kambom.”

²⁰ Ma unyak bêŋ te ma anêŋ uŋ gol doho lôk seleva doho lôk uŋ adaluk doho lôk uŋ anôŋ doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nôŋ mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk. ²¹ Aêŋ ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuŋ ma hatôm uŋ mavi atu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak matherŋ ba hamô ek Wapômbêŋ nêŋ ku mavi lomaloma êndêŋ yani.

²² *Ba intu ôsôv ênjêk ŋgôk anêŋ thethaŋak takatu ba hamô anyô muk kapôlôŋiŋ. Ma on-danŋviŋ endom loŋôndê thêthôŋ lôk ônêŋimbiŋ Wapômbêŋ lôk lemimbiŋ avômalô lôk osopa auk yôhok. Môlô takatu ba olam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthôŋ takêntêk. ²³ *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôliŋ dômiŋ ek abô thôŋôthôŋ takêŋ. ²⁴ Anyô Bêŋ anêŋ anyô ku ma êmô labali imbiŋ avômalô lôkthô lôk anêŋ auk ma thêthôŋ ek êndôŋ avômalô katô. Lôk êmô malinyaô ma miŋ injik

vovak ami. ²⁵ Ma yani miŋ lamaniŋ kethêŋ esak avômalô takatu ba miŋ elanô anêŋ abô ami ma êndôŋ thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêŋ tem nêŋ i sa ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek nesopa auk avanôŋ mena mi la. ²⁶ Ma ewa auk mavi hathak loŋbô ma tem nêsoŋv ênjêk Sadaŋ anêŋ gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêŋ ku.

3

Pik lo leŋ anêŋ danŋ

¹ *Odanô! Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ danŋ ma tem malaiŋ lomaloma imbitak. ² Avômalô tem leŋiŋimbiŋ thêlôda lôk leŋiŋimbiŋ valuselen ma nêmbôli lôk nêgê i danŋ ma nenan abôma lôk leŋiŋôndôŋ kôtoŋ êndêŋ taluvi lo lami. Ma tem miŋ leŋiŋmavi esak nôŋ takatu ba anyô vi êv hadêŋ i ami lôk êpôlik hathak kobom matherŋ ³ ma leŋiŋhaviŋ mi lôk miŋ etak kapôlôŋiŋ kambom ami. Ma tem nenan abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki loŋ ami ma nimbitak nê maleniŋ thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi. ⁴ Ma tem thêlô nimbuliŋ iniŋ nê môlô ma nindum nôŋkama mayaliv ma thêlôda tem nêŋêŋ iniŋ athêŋ liŋ ba nindum nôŋkama takatu ba indum thêlô leŋiŋmavi ma kobom leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ ma êdô. ⁵ *Avômalô takêŋ tem nindum thêthôŋ êtôm nê esopa Wapômbêŋ ma dorŋtom thêlô bôk etak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba intu nômbôliŋ dômiŋ êndêŋ i.

⁶ Ma anyô takêŋ ethak êyêyê hathak bôbôŋiŋ ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniŋ auk mayaliv ma ewa iniŋ auk. Avi takêŋ bôk idum kambom bêŋ anôŋ ba êmô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ. Ma thêlôŋiŋ thethaŋak lomaloma hayabiŋ i ba êbôlêŋ auk lukmuk wak nômbêŋ intu sapêŋ. ⁷ Avi takêŋ elanô nê

* 2:19: Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3

1Ti 4:1 * 3:5: Mat 7:15,21; Tit 1:16

* 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 3:1:

êḡ iniḡ abô lôbôlôḡ ba miḡ êpôm Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ ek nêḡ thêlô sa ami. ⁸ *Nê êḡ bôk êvôliḡ dômiḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ abô avanôḡ hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Mose. Sadaḡ habuliḡ thêlô iniḡ auk aleba ibitak kambom anôḡ ba êvhaviḡ ami ba intu Wapômbêḡ hadô thêlô. ⁹ Ma ḡê êḡ iniḡ kambom takêḡ tem imbitak yaiḡ ba avômalô tem nêḡê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniḡ auk kambom. Ba intu auk êḡ tem miḡ imbitak bêḡ ami.

Timoti ombaloḡ Wapômbêḡ anêḡ abô loḡ lôklokwaḡ

¹⁰ Ma doḡtom o Timoti hoyala yenaḡ auk lôk yenaḡ bôk lo loḡ takatu ba yahadôḡ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviḡ ya lôk yalenḡhaviḡ avômalô ma yahêvhaviḡ ba yahamiḡ lôklokwaḡ lôk miḡ yahasoḡv ami. ¹¹ *Ma vovaḡ lomaloma lôk malaiḡ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêḡ hêv ya bulubiḡ ek nôḡ kambom takêḡ. ¹² *Avanôḡ! Avômalô lôkthô atu ba lenḡhaviḡ nêḡnêḡmimbiḡ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêḡ tem nêpôm vovaḡ takêḡ imbiḡ. ¹³ Ma ḡê lôk ḡḡok lôk ḡê takatu ba esau avômalô tem nindum iniḡ auk kambom takêḡ endeba imbitak kambom anôḡ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiḡ. ¹⁴⁻¹⁵ Ma doḡtom Timoti hoyala kêdôḡwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêḡ anêḡ abô mathenḡ hik auk thô hadêḡ o aleba lêk. Abô êḡ hik avômalô liḡ ek neja auk mavi ek nêḡnêḡmimbiḡ Yisu Kilisi ma tem yaḡ nêḡ thêlô bulubiḡ. Bôk howa auk hathak nôḡ takêḡ ba intu hoyala katô nena abô avanôḡ. Ba ombaloḡ auk êḡ loḡ.

¹⁶ *Wapômbêḡ anêḡ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiḡ ba bôk eto halôk kapy a ek êndôḡ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbaḡ. Ma hik loḡôndê nepesaḡ i thô ek nimbitak thêthôḡ ¹⁷ ek Wapômbêḡ anêḡ avômalô neja nôḡkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

¹ Timoti, Wapômbêḡ lo Yisu Kilisi elaḡô yenaḡ abô. Yaḡi tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ḡê ḡama. Yaḡi tem êlêm ek eyabiḡ alalô. Aêḡ ba yahanaḡ lôklokwaḡ hadêḡ o nena ² onaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô. Miḡ oyabiḡ waklavôḡ mavi iyom ami. Onaḡ iyom. Nuḡgwik avômalô iniḡ kambom thô ma onaḡ ek netak. Osaḡ thêlô ek nesopa Wapômbêḡ anêḡ abô. Ombatho avômalô loḡ ma ôḡo malinḡyaô lôk ôndôḡ avômalô katô oyaḡ. ³ *Yakô wak te ma avômalô tem nimbi lenḡôndôḡ siḡ ek nedaḡô Wapômbêḡ anêḡ auk thêthôḡ. Thêlô tem venḡiḡ thethaḡak ba nêḡbôlêm kêdôḡwaga vi ek nenaḡ abô takatu ba indum thêlô lenḡḡmavi. ⁴ Thêlô tem nede dômiḡ liliḡ êndêḡ abô avanôḡ ma nemberḡ mayaliv ba nesopa kukuthiḡ oyaḡ. ⁵ Ma doḡtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nôḡmbêḡ atu ba hudum. Tem malaiḡ lôk vovaḡ êpôm o. Êḡ ma umiḡ lôklokwaḡ. Onaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi lôk undum Wapômbêḡ anêḡ ku lôkthô atu ba hêv hadêḡ o.

Pol hadum ek ema

⁶ *Timoti, yenaḡ thalalenḡ lêk haḡgasô hatôm waiḡ atu ba haḡgasô halôk da. Ma wakma êḡ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nôḡmbêḡ êḡ. ⁷ *Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalaḡviḡ aleba hayô

* 3:8: Kis 7:11 * 3:11: Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * 3:12: Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22

* 3:16: Lom 15:4 * 4:3: 1Ti 4:1 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12

anêḡ daḡ. Ma yahavalonḡ yenaḡ yahêvhavinḡ lonḡ denaḡ. ⁸ *Ba intu Wapômbêḡ lêk havalonḡ vuli mavi te lonḡ ek ya aêntêk. Waklavônḡ nindum abô ma Anyô Bêḡ atu ba hanaḡ abô avanônḡ hathak avômalô tem enaḡ nena ya anyô thêthônḡ. Ba tem enaḡ êndêḡ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôvinḡ waklavônḡ yani endelêm ma tem enaḡ aêḡ êndêḡ i imbiḡ.

Timoti êlêm kethenḡ ek Pol

⁹⁻¹⁰ *Dima lahavinḡ nômkama pik êntêk. Êḡ ma yani bôk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm kethenḡ êndêḡ ya. ¹¹ Luk iyom hamô havinḡ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenaḡ ku ba intu ondom yani êlêm êndêḡ ya. ¹² Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epesus. ¹³ *Yahatak yenaḡ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêḡ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenaḡ kapyâ lôkthô. Ma ya vovaḡ ek kapyâ ali atu ba epesaḡ hathak boksipsip kupik. ¹⁴ *Aleksanda ma anyô hadum ku hapesaḡ nômkama hathak aenḡ thekthek ba bôk hadum kambom bêḡ hadêḡ ya. Anyô Bêḡ tem indum aêḡ êndêḡ yani esak nôm atu ba hadum. ¹⁵ Yani hik vovak lôklokwaḡ hathak yêlôaniḡ abô. Ba intu oda oyabinḡ o mavi esak yani imbiḡ.

¹⁶ Yahadum abô mônḡ ma doho miḡ êv ya sa ami. Thêlô sapêḡ etak ya. Ma yalenḡhavinḡ nena thêlô miḡ nindum abô esak nôm êḡ ami. ¹⁷ Ma donḡtom Anyô Bêḡ hamiḡ ya dômiḡ ba hêv ya lôklokwaḡ ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô takêḡ bêḡ êndêḡ nê daluk ek thêlô nedaḡô. Yalenḡhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma donḡtom Anyô Bêḡ hêv ya sa.

¹⁸ Anyô Bêḡ tem nêḡ ya bulubinḡ ênjêk ḡḡok iniḡ vovak lomaloma. Nômlate miḡ hatôm imbulinḡ ya ami endeba enja ya vê ni anêḡ lonḡ lôkliḡyak atu ba hamô malak leḡ am. Nêḡnêḡ athêḡ lôkmaḡḡinḡ êndêḡ yani iyom wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanônḡ.

¹⁹ *Nêḡ yaḡsiḡ mavi lôk lôkbôk mavi êndêḡ Plisila lo Akwila ma Onesipolus lôk anêḡ avômalô.

²⁰ *Elastus hamô Kolin. Tlopimas hapôm lijinḡ ma yahadô yani hêk Miletus. ²¹ Ômbôlêm anêḡ lonḡondê ek ôlêm lonḡ êntêk êmônḡ vêḡmam ka belêḡ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyaḡ sapêḡ enaḡ yaḡsiḡ mavi lôk lôkbôk mavi hadêḡ o.

²² Anyô Bêḡ eyabinḡ o dahôlôm lôk anêḡ wapôm êmô imbiḡ o.

* **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:9-10:** Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * **4:13:** Ap 20:6 * **4:14:** Lom 2:6 * **4:19:** Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ Titi Abô mônḡ

Lom êv Pol vê hêk koladônḡ (Ap 28), êḡ ma thai lôk Titi i ḡgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ hadêḡ thêlô. Vêm ma Pol hanaḡ ek Titi indum ku êḡ endeba anêḡ daḡ lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loḡ buyaḡ. Titi hadum ku êḡ denaḡ, ma Pol hato kapya êntêk hadêḡ yani. Hato ek embatho Titi loḡ esak anêḡ ku lôk nêḡ auk ek êmbôv ḡê takatu ba êvôliḡ dômîḡ hathak abô anôḡ ek nêbônêlêm ma nêḡ auk esak êvhaviḡ lôk iniḡ ku ma eyabiḡ i esak kêdônḡwaga abôyaḡ.

Hato kapya êḡ hadêḡ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

¹ Ya Pol, Wapômbêḡ anêḡ anyô ku ma Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaḡ anêḡ abô bêḡ ma yambatho ḡê takatu ba bôk habi baḡ hayô hêk i iniḡ êvhaviḡ loḡ. Lôk yanêḡ auk ek neyala abô avanônḡ atu ba halom avômalô ek nêḡ êtôm Wapômbêḡ anêḡ la-haviḡ ² *ek nêḡnêḡ maleniḡ esak neja lôkmala atu ba tem nêḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ. Môḡ anôḡ ma Wapômbêḡ bôk havak abô yôv nena tem nêḡ êndêḡ i ba miḡ hatôm esau ami. ³ Alalôaniḡ bulubiḡ Wapômbêḡ bôk hatak waklavônḡ te yôv ba hatak ku halôk yabaheḡ lôk hanaḡ lôklokwaḡ ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi bêḡ êndêḡ avômalô ek batu Abô Mavi êḡ êlêm yaḡiḡ.

* 1:2: Kol 1:27

* 1:4: Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3

* 1:6: 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

* 1:10:

1Ti 4:7 * 1:11: 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2

⁴ *Yahato hadêḡ o Titi, yenaḡ okna anôḡ hathak alaianiḡ aêvhaviḡ.

Kamik Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Bulubiḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbiḡ o.

Titi endam avaka ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ lodônḡlodônḡ

⁵ Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaḡ lôk otak avaka doho anêḡ lomalak êtôm atu ba bôk yahananḡ hadêḡ o.

⁶ *Otak i êtôm aêntêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleniḡ ma hamô tiḡiḡ haviḡ yanavi. Ma anêḡ nali êvhaviḡ ba avômalô miḡ enaḡ abô hathak iniḡ maleḡ thaḡô lôk leḡôndônḡ kôtônḡ ami. ⁷ ḡê takatu ba eyabiḡ avômalô êvhaviḡ idum Wapômbêḡ da anêḡ ku ba intu thêlô abô mi êḡjêk avômalô maleniḡ. Ma miḡ thêlô nesonḡ nena thêlô ma ḡê bêḡ ek avômalô vi ami, lôk miḡ leḡiḡmaniḡ ketheḡ ami, ma miḡ ninum waiḡ ba molo ami, lôk miḡ maleniḡ thêlêv ami, ma miḡ ne-tantaḡi esak avômalô vi iniḡ valuse-leḡ ami. ⁸ Mi. Neja avômalô thô lôk leḡiḡimbiḡ kobom atu ba mavi ma nipuk i loḡ lôk nêḡmô thêthônḡ lôk matheniḡ ma neyabiḡ i mavi. ⁹ Ma nebalonḡ abô avanônḡ biḡ atu ba bôk êdônḡ loḡ lôklokwaḡ ek nêḡndônḡ avômalô esak auk thêthônḡ ek nem-batho iniḡ êvhaviḡ loḡ lôk nijik avômalô leḡôndônḡ kôtônḡ iniḡ auk lokbaḡ thô ek netak.

ḡê leḡôndônḡ kôtônḡ bêḡ anôḡ êmô Klit

¹⁰ *Otak avaka anêḡ aêḡ ek neyabiḡ avômalô êvhaviḡ ek nimiḡ loḡ siḡ ek ḡê nômbêḡ atu ba ibi leḡôndônḡ siḡ anêḡ Klit. Thêlô ma ḡê enaḡ abô mayaliv ba esau avômalô. ḡê Israêl takatu ba evalonḡ kobom neḡgothe kupik vê ethak êmônḡ ek kobom êḡ. ¹¹ *ḡê takêḡ ma

onan ek nêmo bônôn ba min otak i ek nêndôn avômalô ami. Thêlô lenjinhavin valuselen ba intu êdôn avômalô hathak auk lokban ba ibulinjê êvhavin lodônlodôn inij auk. ¹² Thêlô inij anyô lôkauk te hananj hathak thêlôda aêntêk, “Avômalô Klit sapênj ma nê abôyanj lôk êtôm bok ngalewanj ba êk ku mi ma eyanj nôm hatôm bok iyom.” ¹³ *Abô ênj ma avanônj. Ba intu osanj i lôklokwanj ek inij êvhavinj imbitak mavi ¹⁴ *ma netak Israe inij kukuthinj oyanj oyanj lôk minj nesopa nê takatu ba êvôlinj dôminj hathak abô avanônj inij abô majanj ami. ¹⁵ Avômalô takatu ba inij kapôlôninj mabunj hêk Wapômbênj ma, ma nôm eyanj lôk nômkama lôkthô ma mabunj aênj iyom. Ma donjom avômalô takatu ba minj êvhavinj ami lôk inij kapôlôninj lelaik ma nômlate minj mabunj ami. Aênj ba inij auk lôk kapôlôninj lelaik kambom. ¹⁶ *Thêlô enanj nena eyala Wapômbênj, ma donjom inij bôk lo lonj hik thô nena êthônj yani palinj. Thêlô lenjônndônj kôtônj ba minj hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbênj ma.

2

Ôndônj kobom mavi êndênj avômalô êvhavinj lodônlodônj

¹ Oda minj ôtôm thêlô ami. Ma ôndônj avômalô ek nesopa Wapômbênj anênj auk thêthônj. ² Ôndônj anyô bonjena ek nipuki lonj esak auk mayaliv ma nêmo batônj oyanj lôk neyabinj i dedauj mavi. Ma inij êvhavinj lôk lenjinhavinj avômalô embathonj mavi. Ma niminj lôklokwanj esak malanj.

³ *Ma aênj iyom ma ôndônj avôdônjena imbinj ek nêmo mathenj

êtôm Wapômbênj anênj lahavinj. Ma minj nenanj abôma esak avômalô vi ami ma minj netak wainj ek eyabinj inij auk ami. Mi, ôndônj thêlô ek neja auk mavi ⁴ ek nêndônj avi muk ek lenjimbij vênj lôk nali, ⁵ *ma nipuk i lonj lôk nêmo mabunj, ma nindum inij ku neyabinj inij avômalô mavi lôk nênem lenjinhavinj êndênj avômalô ma nedovak vênj inij abô vibinj. Idum aênj ma tem minj hatôm anyôla enanj abôma esak Wapômbênj anênj abô ami.

⁶ Ma anyô muk ma osanj i lokwanj aênj iyom ek nipuki lonj. ⁷ *Ma oda ôtôm lavôninj mavi esak nômkama sapênj ek apenena nêgê ba nesopa vemgwan. Ôndônj avômalô lôk malemdônj esak abô takatu ba halêm anênj o kapôlôm. ⁸ *Ma onanj abô thêthônj mavi iyom ek avômalô minj hatôm nêpôm anêm abô anênj kambom te ami. Undum aênj ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba minj hatôm nenanj abô kambom te esak alalô ami.

⁹ *Ma nê takatu ba êmô alanj si vibinj* ma osanj i lokwanj ek nêmo inij alanj vibinj esak nômkama sapênj ek nindum thêlô lenjinhavinj. Ma minj nêwê abô viyanj ami. ¹⁰ Lôk minj neja inij nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapênj thêthônj ek injik thô nena inij ku ma mavi ek inij alanj si nênemimbij thêlô. Idum aênj ma tem alalôaninj Wapômbênj atu ba hêv alalô bulubinj anênj abô imbitak lêlêyanj mavi ênjêk avômalô malenj.

Wapômbênj anênj wapôm hik alalô linj ek nasopa anênj lonjôndê ek nayabinj Kilisi

¹¹ Alalô nasopa kobom mavi takênj ek malê nena Wapômbênj anênj wapôm bôk halêm yainj yôv

* 1:13: 2Ti 4:2 * 1:14: 1Ti 4:7 * 1:16: 1Jon 1:6; 2:4 * 2:3: 1Ti 3:11 * 2:5: Ep 5:22

* 2:7: 1Ti 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15 * 2:9: 1Ti 6:1 * 2:9: ‘Nê takatu ba êmô alanj si vibinj’ ma

hathak abô Inglis ma ‘slave’. Nongô Epesus 6:5.

* 2:12: 1Jon 2:16

ba hawa bulubiņ halêm ek avômalô sapêņ nênemimbiņ. ¹² *Ma wapôm êņ hadôņ alalô ek natak kobom avôliņ dômiņ ek Wapômbêņ lôk pik anêņ thethaņak ma napuki loņ lôk namô thêthôņ ba nasopa Wapômbêņ anêņ lahaviņ êndêņ waklavôņ êntêk. ¹³ Ma alalô nasopa loņôndê êņ ba nanêm maleņiņ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êņ ma waklavôņ atu ba Yisu Kilisi anêņ deda lôkmaņgiņ êlêm yaiņ. Yani ma Anyô Bêņ Wapômbêņ, alalôaniņ bulubiņ. ¹⁴ *Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêm alalô vê êņjêk kambom lomaloma lôk havôkwiņ alalô ek nambitak yanida anêņ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

¹⁵ *Ba intu onja abô takêntêk anêņ ôdôņ sa êndêņ avômalô êvhaviņ. Lôk osoņ i lokwaņ ek nesopa ma avômalô leņiņôndôņ kôtôņ ma osañ i. Onañ abô takêņ esak Wapômbêņ anêņ lôklokwaņ. Ma miņ otak anyôla atu ba hoyabiņ i ek enañ nena anêm abô ma nôm oyaņ ami.

3

Nundum malêla takatu ba mavi

¹ *Nuņgwik avômalô iniņ auk liņ esak loņbô ek nedovak gavman lôk iniņ nê bêņbêņ ba nesopa iniņ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma. ² Ma miņ nenaņ abô kambom esak anyô vi lôk miņ nêkôki ami. Mi, netauviņ i dedaņ ba nêmo yôhokna imbiņ avômalô sapêņ.

³ *Ek malê nena sêbôk ma alalô thôņôthôņ hatôm thêlô. Alalô leņôndôņ kôtôņ lôk êvhaviņ abôyaņ ba atak Wapômbêņ anêņ loņôndê ma amô thethaņak lôk alak lomaloma vibin. Ma amô

lôk leņiņdaņ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô. ⁴ Ma donjom lêk ma Wapômbêņ, ôpatu ba hêv alalô bulubiņ, hik anêņ kobom mavi lôk anêņ lahaviņ thô hadêņ alalô. ⁵ *Yani hêv alalô bulubiņ hathak yanida anêņ lahiki. Ma miņ hathak alalôaniņ ku thêthôņ ami. Mi, havôkwiņ alalôaniņ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matherņ ba hêv lôkmala lukmuk hadêņ alalô. ⁶ *Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubiņ, Yisu Kilisi, ma Wapômbêņ haņgasô anêņ Lovak Matherņ bêņ anôņ hayô hamô alalô. ⁷ Yani habi anêņ wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôņ. Ba intu alalô awa athêņ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêņ intu sapêņ. Ma lêk aêv maleņiņ ek nôm êņ.

⁸ Abô takêņ ma avanôņ biņ. Ba intu yaleņhaviņ ombatho i loņ lôklokwaņ ek nesopa abô takêņ sapêņ ek vi atu ba bôk êvhaviņ Wapômbêņ yôv ma neyabiņ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêņ ma mavi anôņ ba tem nêm avômalô lôkthô sa.

⁹ *Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatuņ Israeļ iniņ limi bôbô iniņ athêņ ma abô lôkthango ma ethañ i hathak Mose anêņ balabuņ. Nôm takêņ ma nôm oyaņ ba miņ hatôm nêm anyôla sa ami. ¹⁰ *Anyôla havak avômalô vose hi lodôņlodôņ ma onañ bôlôņ ju êndêņ ôpêņ nena etak auk êņ. Ma mi ma otak yani ba nu. ¹¹ Alalô ayala nena avômalô anêņ aêņ iniņ auk ma lokbaņ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniņ bôk lo loņ takêņ da hik thêlô thô nena nê idum kambom.

Abô anêņ daņ

* **2:14:** Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9
 * **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Lom 13:1-7;
 1Pi 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8
 * **3:5:** 2Ti 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Ap 2:17-18
 * **3:9:** 2Ti 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17

¹² *Tem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êḡ ma o lôklokwaḡ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaḡ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêḡ waklavôḡ beleḡ simbak. ¹³ *Sena, anyô lôkauk hathak abô majana, lo Apolo etak môlô ba i buyana, ma noyabin i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêḡm thai sa. ¹⁴ *Ôndôḡ alaianiḡ avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nêḡnêḡm avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniḡ êvhavinḡ injik anôḡ.

¹⁵ Avômalô takatu ba êmô havinḡ ya êv iniḡ leḡinḡmavi hadêḡ o. Ma nêḡm yenaḡ aêḡ êndêḡ ḡê êvhavinḡ takatu ba leḡinḡhavinḡ yêlô.

Wapômbêḡ anêḡ wapôm êmô imbinḡ môlô lôkthô.

* **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6 * **3:14:** Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêḡ Pilemon Abô mônḡ

Pilemon ma anyô hévhaviḡ te anêḡ Kolosi. Yani ma alaḡ ek ḡê doho atu ba êmô yani vibinḡ ba idum anêḡ ku. Ma anêḡ anyô ku êḡ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêḡ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniḡ balabuḡ hanaḡ nena ôpatu ba hamô alaḡ vibinḡ hatak anêḡ ku ba hasôv ba hi, êḡ ma anêḡ alaḡ hatôm injik yani vônô. Havenḡ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôḡ ma halanḡ Abô Mavi ba hévhaviḡ. Ba intu Pol hato abô hadêḡ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hévhaviḡ ba nêḡ anêḡ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôḡ ba hato kapya ju êntêk, yaḡ ma Pilemon ma yaḡ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

¹Ya Pol, yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniḡ ayaḡ Timoti ato kapya êntêk hadêḡ o, Pilemon. O ma yaianiḡ ayaḡ anôḡ atu ba alalô adum ku doḡtom êntêk haviḡ i. ²*Lôk ato hadêḡ livôḡ Apia lo Alkipus haviḡ. Yani ma Wapômbêḡ anêḡ anyô vovak te atu ba hamiḡ haviḡ yai. Ma yai ato hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba ethak êv yeḡ hamô anêḡ unyak kapô haviḡ.

³Alalôaniḡ Kamik Wapômbêḡ lôk Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk labali êmô imbinḡ môlô sapêḡ.

Pol hanaḡ lamavi hathak Pilemon anêḡ ku

⁴⁻⁵Yahalanḡ hathak anêḡ lemhaviḡ avômalô mathenḡ sapêḡ lôk anêḡ hôêvhaviḡ hathak Anyô

Bêḡ Yisu. Ba intu mek sapêḡ atu ba yahatenḡ ma yalenḡhabi o ba yahanaḡ yalenḡmavi hadêḡ yenaḡ Wapômbêḡ. ⁶Hôêvhaviḡ Wapômbêḡ ba intu o anyô wapôm. Ma yahatenḡ mek ek anêḡ wapôm êḡ injik anôḡ ba Wapômbêḡ nêḡ auk mavi êndêḡ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêḡ anêḡ Kilisi. ⁷*Aiyaḡ, abô hathak hôthô avômalô mathenḡ iniḡ kapôlôḡniḡ liḡ hayô ek ya. Ba intu anêḡ kobom lemhaviḡ êḡ hêv ya thêvô lôk yalenḡmavi bêḡ anôḡ.

Pol hanaḡ ek Pilemon êḡê Onesimi êtôm yaḡ anôḡ

⁸Aêḡ ba yahadum ek yanaḡ injik anêḡ lemhaviḡ liḡ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviḡ undum. Nôm êḡ ma thêthôḡ mavi ba intu ya hatôm yanaḡ lôklokwaḡ ek undum aêḡ esak Kilisi anêḡ athêḡ. ⁹Ma doḡtom hathak lenḡhaviḡ êḡ iyom intu yahanaḡ hik o liḡ. Ya ma anyô boḡ Pol atu ba lêk yahamô koladôḡ hathak Yisu Kilisi, ¹⁰*yahanaḡ hik o liḡ hathak yenaḡ okna Onesimi ek nunḡwik anêḡ lemhaviḡ thô êndêḡ yani. Yahamô koladôḡ ma yani hévhaviḡ ba intu habitak yenaḡ okna. ¹¹Sêbôk ma yani miḡ hatôm nêḡ o sa ami. Ma doḡtom lêk habitak anyô mavi ek nêḡ alai luvi sa.*

¹²Lêk yahêv yani hatôm yabinḡdaluk anôḡ hathôk ek o hathak loḡbô. ¹³Yahamô koladôḡ hathak Abô Mavi ba intu yalenḡmavi ek yani enja anêḡ loḡ ba êmô imbinḡ ya ek nêḡ ya sa. ¹⁴Ma doḡtom yahadô yapôviḡ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miḡ hatôm yandum nômlate atu ba miḡ honaḡ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviḡ undum. ¹⁵Betha Onesimi hatak o vauna ek nêḡmimbinḡ Yisu Kilisi vêḡ ba havôhathôk hathak loḡbô ma

* 1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:10: 1Ko 4:15; Kol 4:9 * 1:11: Onesimi anêḡ athêḡ anêḡ ôdôḡ nena, "Hêv sa"

tem êmô imbiņ o wak nômbêņ intu sapêņ la. ¹⁶ *Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaņ anôņ ma miņ êtôm o alaņ ek yani esak loņbô ami. Yalenhaviņ yani bêņ anôņ. Ma doņtom yani ma anêm mamuyaņ lôk o ma alaņ ek yani haviņ ba intu tem lemimbiņ yani bêņ anôņ êmôņ ek ya.

¹⁷ Aêņ ba lemhabi nena alai ma ñê ku te iyom, êņ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô. ¹⁸ Yani hadum nômla kambom hadêņ o mena hawa anêm nômla, êņ ma otak êndôk yabaheņ. ¹⁹ Ya Pol yada yahato hathak yabaheņ nena tem yanêm vuli êņ viyaņ êndêņ o. Ma doņtom lemimbi nena bôk yahik loņôndê nêmô lôkmala thô hadêņ o ba anêm vuli viyaņ hêk haviņ ya denaņ.

²⁰ Avanôņ, aiyaņ, yalenhaviņ onja Onesimi thô esak Anyô Bêņ anêņ athêņ. Êņ ma hatôm hôthô yakapôlôņ liņ hathak Kilisi.

²¹ Yahato kapy a êntêk hadêņ o ba yahêvhaviņ nena tem ondovak yenaņ abô vibiņ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêņ anôņ êmôņ ek abô nômbêņ atu ba lêk yahato.

²² *Nômla yaņ nena opesaņ loņ êmô anêm unyak kapô ek ya. Yalenhabi nena tem Wapômbêņ endañô mólônim mek ma nêm ya vê êņjêk koladôņ ba yambô yasôk esak loņbô.

Pol anêņ kapy anêņ daņ

²³ *Eaplas ôpatu ba hamô koladôņ haviņ ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêņ lamavi hadêņ o.

²⁴ *Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô ñê ku te iyom, thêlô êv iniņ leniņmavi haviņ.

²⁵ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ wapôm embaloņ mólô sapêņ kapôlômim loņ.

Kapya hi hadêḡ avômalô Hiblu Abô môn

Ôpatu ba hatu kapya êntêk miḡ hatu anêḡ athêḡ ami. Ma hadêḡ 200 AD ma avômalô ḡaḡ iniḡ avaka te anêḡ athêḡ nena Teetulian hatu nena Banabas hatu kapya êntêk. Ma lêk doho enaḡ nena Apolo hatu ma doho enaḡ nena Silas hatu. Ma thêlô lôkthô enaḡ nena ôpatu ba hatu kapya êntêk ma hatu hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviniḡ.

Ôpatu ba hatu ma anyô Israeḡ te atu ba hêvhaviniḡ Yisu. Hatu hadêḡ avômalô Israeḡ takatu ba êvhaviniḡ Yisu. Kapya êntêk hik thô nena Yisu ma bêḡ ek Israeḡ iniḡ plopet lôk aḡela ma Mose lôk ḡê êbôk da. Ma hik thô haviniḡ nena Yisu ma anyô malêvônêḡ ek Wapômbêḡ lôk alalô ma anêḡ athêḡ ma bêḡ ek Alon anêḡ lôk Israeḡ iniḡ ḡê êbôk da sapêḡ. Lôk hanaḡ ek ḡê bôk êvhaviniḡ nimirḡ lôklokwaḡ ma miḡ nendeni nesopa Israeḡ iniḡ kobom bô ami. Yakô vovanḡ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Israeḡ halôk loḡ thiliv.

Hatu kapya êntêk hadêḡ 68 AD la.

Wapômbêḡ Nakaduḡ hamônê ek aḡela

¹ Sêbôk bôlada ma Wapômbêḡ hanaḡ abô hadêḡ alalôaniḡ bumalô lôbôlônḡ hathak lavônḡiḡ lomaloma hale plopet veniḡbôlêk. ² *Ma lêk êntêk mā pik lo leḡ anêḡ daḡ lêk habobo ba yani hawa Nakaduḡ abôlêk ba hanaḡ abô hadêḡ alalô. Wapômbêḡ habi baḡ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêḡ lôk hapesaḡ nômkama sapêḡ hathak yani iyom. ³ *Yani hik Lambô anêḡ deda lôkmaḡiḡ thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô

da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama sapêḡ loḡ aleba ilumbak mavi hathak anêḡ abô anêḡ lôklokwaḡ. Yani havôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô Wapômbêḡ Lôkmaḡiḡ anêḡ baḡ vianônḡ hamô malak leḡ. ⁴ *Aêḡ ba yani hamô vuliḡ ek aḡela ma athêḡ atu ba êv hadêḡ yani ma bêḡ aêḡ iyom.

⁵ *Ma abô atu ba Anyô Bêḡ bôk hanaḡ hadêḡ Yisu ma miḡ hanaḡ hadêḡ aḡela te ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Yisu iyom nena, “O ma yenaḡ okna, ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya Yeḡ 2:7*

Lôk hanaḡ nena, “Ya anêḡ lemambô, ma o ma yenaḡ okna.” ² *Samuel 7:14*

⁶ *Ma Wapômbêḡ hêv namalô bôp halôk ba halêḡ pik ma hanaḡ abô bute haviniḡ nena, “Wapômbêḡ anêḡ aḡela lôkthô nêḡnêḡ yeaḡ êndêḡ yani.” *Lo 32:43*

⁷ Ma hanaḡ hathak aḡela nena, “Anyô Bêḡ hapesaḡ anêḡ aḡela hatôm lovak ma anêḡ ḡê ku takêḡ ma hatôm atum dahalaḡ.” *Kapya Yeḡ 104:4*

⁸ Ma doḡtom hanaḡ hathak Nakaduḡ nena, “Wapômbêḡ, oda tem ôḡô anêḡ loḡ lôkliḡyak wak nômbêḡ intu sapêḡ, ma tem oyabiḡ avômalô esak kobom thêthônḡ iyom.

⁹ Lemhaviniḡ auk thêthônḡ ma hôpôlik ek auk lokbaḡ.

Ba intu Wapômbêḡ anêḡ Anyô Bêḡ halam o ba haḡgasô anêḡ nôḡ lêḡlêḡ hayô hamô o ek onja athêḡ bêḡ ek indum lemmavi.

Ma aḡela lôk avômalô miḡ êḡmônḡ ek o ami.” *Kapya Yeḡ 45:6-7*

* 1:2: Jon 1:3 * 1:3: Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1

13:33 * 1:6: Lom 8:29

* 1:4: Plp 2:9 * 1:5: 1Sto 17:13; Ap

10 Ma abô yan hanan nena,
 “Sêbôk ba môñ anôñ ma O Anyô Bêñ
 da holav pik anêñ landiñ,
 ma leñlêvôn ma oda anêm ku
 hopesanñ hathak bahem.

11 Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.
 Ma o iyom intu tem ômô
 thêthô.

12 Tem undunundun pik êtôm kwêv
 daim,
 ma tem ômbi sôp bô atu thô ma
 nuñgwik lukmuk.

Ma oda tem ômô aêñ,
 ma anêm sondabêñ anêñ dan
 ma mi.” *Kapya Yer*
102:25-27

13 Ma Wapômbêñ bôk hanan hadêñ
 Nakaduñ nena,

“Ômô yabaheñ vianôn endeba
 yatak nê takatu ba ik vovak
 hadêñ o nêmo vemkapô
 vibinñ am.” *Kapya Yer* 110:1

Ma miñ bôk hanan abô êñ hadêñ
 añela te ami ma mi.

14 *Añela ma êtôm ngôk yôhök
 ek nindum Wapômbêñ anêñ ku ek
 nêñem nê takatu ba tem neja bulu-
 binñ sa.

2

Nodanô katô ba nosopa!

1 Aêñ ba alalô nadañô nôñ takatu
 ba bôk alaño yôv ek miñ natôm
 yeñ atu ba lovak hayuv vökê ami.

2 *Ma abô takatu ba hale anêñ
 añela veniñbôlêk ba enañ intu bôk
 hik anôn yôv. Sêbôk ma avômalô
 miñ elañô abô êñ ami ba leñôndôn
 kôtôn ba bôk ewa iniñ vuli kam-
 bom êñ yôv. 3 *Ma lêk Anyô Bêñ
 da halök ba halêm pik ba hanan
 bêñ nena tem alalô naja bulubiñ.
 Ma avômalô bôk elañô ba esopa
 ma alalô ayê nena abô avanôn.
 Aêñ ba anyô te havôliñ dôñ hadêñ
 alalôaniñ bulubiñ bêñ atu ma ôpêñ
 miñ hatôm êsôv êñjêk vovañ êñ
 ami ma mi. 4 *Ma Wapômbêñ da

hadum lavônñ lo nômbithi ma ku
 lôkmaññ lomaloma. Ma hêv Lo-
 vak Mathen ek injik nôñ mavi lo-
 maloma sam êndêñ avômalô hatôm
 Anyô Bêñ anêñ lahaviñ ek injik thô
 nena abô avanôn.

Yisu hatôm alalô nê pik

5 Yêlô anañ hathak pik lukmuk
 atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêñ
 miñ hatak añela ek neyabiñ pik luk-
 muk êñ ami. 6 Bôk hanan hêk kapya
 nena,

“Yêlô avômalô pik ma nôñ oyañ.

Ma donjom O Wapômbêñ ma
 hothak lemhabi yêlô

lôk lemhaviñ ba hoyabiñ anyô
 anêñ nakaduñ mavi.

7 Ma hotak yani hamô añela vibinñ
 vaunâ,

ma hopesanñ yani hatôm anyô
 bêñ ba hôêv athêñ bêñ lôk
 deda lôkmaññ hadêñ yani,

8 ma hotak nômkama lôkthô
 hamô yani vakapô vibinñ.”

Kapya Yer 8:4-6

Wapômbêñ hatak nômkama lôkthô
 hamô yani vakapô vibinñ. Ba
 nômlate miñ hamô vuliñ ek yani
 ami. Ma donjom miñ hayabiñ
 nômkama sapêñ ami denañ. 9 *Ma
 hadum ba Yisu intu yaóna lôk ek
 añela vauna ek Wapômbêñ nêñ
 anêñ wapôm êndêñ alalô esak yani
 anêñ ñama. Yani hawa vovañ ba
 hama ek nêñ avômalô lôkthô sa.
 Ma lêk hawa athêñ bêñ lôk deda
 lôkmaññ.

10 Ma Wapômbêñ hapesanñ
 nômkama lôkthô ba hêv lôkmala
 hadêñ sapêñ. Yani hadum anêñ
 ku thêthôn ba Yisu habitak anyô
 vovak laik môñ anôn ek enja vovañ
 ek nêñ avômalô lôkthô bulubiñ
 ek endom avômalô ba ini ek neja
 lôkmala lôkmaññ. Aêñ ba Yisu
 anêñ ku êñ bôk hayô unlôv yôv.

11 *Ba intu Yisu atu ba hadum ba
 avômalô ibitak mathen ma yani

* 1:14: Sng 34:7; 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29; 12:25 * 2:4: Mak 16:20; 1Ko
 12:4,11 * 2:9: Plp 2:8-9 * 2:11: Mat 25:40

lôk avômalô takêj lêk ibitak ôdôj donjom. Aêj ba yani miñ mama ek endam i nena iviyañ lo livi ami¹² ma hanañ nena,

“Tem yandam anêm athêj êndêj yenañ aiyañ thêlô,
ma tem yambô anêm athêj êmô avômalô êvhaviñ malêvôj.” *Kapya Yeñ 22:22*

¹³ Ma abô yañ hanañ nena,
“Tem yanêmimbiñ Wapômbêj.” *Aisai 8:17*

Ma abô te hanañ nena,
“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêj bôk hêv yôv hadêj ya êntêk.” *Aisai 8:18*

¹⁴⁻¹⁵ *Avômena takêj ma iniñ lenjvinkupik lôk thalalenj hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm jê ekak venij lo bahenij lusu wak nômbêj intu sapêj. Aêj ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek imbulij Sadanj, ôpatu ba havalonj ñama anêj lôklokwanj lôk epole yak êj vê ênjêk avômalô.

¹⁶ Ma miñ hêv aña sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêj limi sa. ¹⁷ Ba intu Wapômbêj hapesanj Yisu êntêk êj hatôm iviyañ anôj ek imbitak êtôm avômalô iniñ anyô bêj habôk da. Yani lahiki ba havalonj anêj ku lonj ek indum Wapômbêj anêj ku ek nêm avômalô iniñ kambom vê. ¹⁸ Ma Sadanj êj bôk halôk yani la ba hawa vovanj. Aêj ba tem nêm avômalô takatu ba Sadanj halôk lenj sa aêj iyom.

3

Yisu ma bêj ek Mose

¹ *Aêj ba aiyañ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêj bôk halam yôv ek nômô imbiñ yani êmô malak lenj ba intu môlô ma mathenj. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêj hêv hatôm alalôaniñ aposel lôk anyô bêj habôk da, ôpatu ba alalô ananj iniñ êvhaviñ bêj

hathak. ² *Yani ma anyô ku anôj ba hadum ku takatu ba êv hadêj yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêj anêj avômalô. ³⁻⁴ Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêj ek unyak êj. Ma Wapômbêj da hapesanj nômkama sapêj. Aêj ba Wapômbêj ma bêj ek nômkama sapêj. Ma Yisu êntêk intu bêj ek Mose aêj iyom. ⁵ *Mose thai lôk Yisu ma jê ku anôj. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiñ Wapômbêj anêj avômalô ba hanañ anêj abô atu ba tem imbitak embenj yam. ⁶ Ma donjom Yisu êntêk intu nakadunj ba hayabiñ Wapômbêj anêj avômalô hatôm unyak alanj. Aêj ba alalô nabalonj iniñ aêvhaviñ lonj lôklokwanj. Ma alalô naminj êtôm anyô jê ba nanêm malenij, êj ma tem nambitak êtôm Wapômbêj anêj avômalô.

Abô lôklokwanj hathak jê takatu ba miñ êvhaviñ ami

⁷ *Ba intu Lovak Mathenj hanañ,
“Lêk êntêk holanjô Wapômbêj abôlêk,

⁸ *ma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êmô lonj thiliv ba êvôlinj dômiñ ek yani ma elanj mathalalenj

⁹ lôk ethanj yani aleba hanañ nena,
“Sondabêj 40 ma bôk yahadam ku lomaloma ba thêlô êyê yôv.

¹⁰ Ba intu yalenmanij hathak thêlô jê bôlôj yañ sêbôk atu.

Ba yahananj, “Thêlô kapôlôj hi mayaliv wak nômbêj intu sapêj
ba miñ eyala yenañ lonjôndê ami.”

¹¹ *Êj ma yalenmanij ba yahavak balabunj nena,

* 2:14-15: 1Jon 3:8; ALK 12:10 * 3:1: Hib 4:14; 7:26 * 3:2: Nam 12:7; Hib 3:5 * 3:5: Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19 * 3:7: Sng 95:7-11 * 3:8: Kis 17:7; Nam 20:2-5 * 3:11: Nam 14:21-23

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.” ’”
Kapya Yeñ 95:7-11

¹² Aiyañ thêlô, ôñgô katô. Môlô miñ nobalon kambom loñ ba no-tak unim ôêvhaviñ ba nômbôliñ dômim êndêñ Wapômbêñ lôkmala ami. ¹³ Lovak Matherñ bôk hanañ yôv nena “lêk êntêk”. Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êñ ba wak êñ miñ bôk hale ba hi ami denañ. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêñ intu ek kambom miñ esau môlô ek lemimôndôñ kôtôñ ami. ¹⁴ Ma alalô nabalon alalôaniñ aêvhaviñ môñ loñ endeba pik lo leñ anêñ dan, êñ ma tem injik thô nena alalô abítak Kilisi anêñ avômalô. ¹⁵ *Lêk yahanañ Lovak Matherñ anêñ abô atu,

“Lêk êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,
 ma miñ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliñ dômiñ ek yani ami.” *Kapya Yeñ 95:7-8*

¹⁶ *Nê alêla takatu ba bôk elañô ba êvôliñ dômiñ? Nê takatu ba Mose hawa i vê hêk Ijip! ¹⁷ *Nê alêla takatu ba Wapômbêñ lamanin ek i hatôm sondabêñ 40? Nê takatu ba idum kambom ba iniñ kupik hêv yak hêk loñ thiliv! ¹⁸ Nê alêla takatu ba Wapômbêñ havak bal-abuñ ek thêlô miñ nimbítak nêyô anêñ bamtu ami? Nê takatu ba miñ elañô abô ami! ¹⁹ Ba intu alalô ayê nena ñê takêñ ma thêlôniñ êvhaviñ mi. Êñ ma miñ hatôm nêyô Wapômbêñ anêñ bamtu ami.

4

Wapômbêñ anêñ bamtu

¹ Wapômbêñ bôk habutin abô ek avômalô nimbítak nêyô anêñ bamtu kapô ba ini. Ma miñ bôk hapole vê ami. Aêñ ba alalô nayabin i ek Wapômbêñ miñ êñjê

nena alalô te intu hamiñ yañ ami. ² Ma avômalô doho bôk enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ alalô hatôm atu ba bôk enañ hadêñ avômalô bôsêbôk. Ma doñtom thêlô miñ êvhaviñ ami. Ba intu abô takatu ba thêlô elañô ma miñ hêv thêlô sa ami. ³⁻⁴ *Wapômbêñ hapesañ pik lo leñ aleba anêñ dan ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêñ anêñ kapya bute ma hanañ hathak wak te baherñi ba lahavuju nena,

“Wak te baherñi ba lahavuju êñ ma Wapômbêñ hawa lovak hathak anêñ ku takatu ba hadum.” *Môñ Anôñ 2:2*

Ba alalô takatu ba aêvhaviñ lêk ayô bamtu êñ haviñ hatôm Wapômbêñ bôk hanañ yôv nena,

“Yalenmaniñ ba yahavak balabuñ nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.”
Kapya Yeñ 95:11

⁵ *Avanôñ! Wapômbêñ bôk hanañ abô atu yôv nena,

“Thêlô miñ hatôm nimbítak nêyô yenañ bamtu ami.”

⁶ Avômalô takêñ bôk elañô Abô Mavi ma doñtom miñ esopa ami. Ba intu miñ bôk ibítak êyô bamtu êñ ami. Ma doñtom avômalô doho tem nimbítak nêyô loñ lovak êñ.

⁷ Aêñ ba Wapômbêñ hatak wak yañ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêñ hêv abô hadêñ Devit ba hanañ,

“Lêk Êntêk holañô Wapômbêñ abôlêk,
 ma miñ ôpôlik ami.” *Kapya Yeñ 95:7-8*

⁸ *Josua miñ bôk hêv lovak hadêñ avômalô takêñ ami ba intu Wapômbêñ hanañ hathak wak yañ ek nêv lovak êndêñ alalô. ⁹ Aêñ ba sonda leninmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêñ anêñ avômalô

* 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3-4: Hib 3:11 * 4:5: Sng 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4

nêmô anêḡ bamtu. ¹⁰ *Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêḡ anêḡ bamtu êḡ ma yani hawa lovak hathak anêḡ ku hatôm atu ba Wapômbêḡ hadum aêḡ iyom. ¹¹ Aêḡ ba alalô mathalalenḡ ek nambitak nayô bamtu êḡ ek miḡ anyôla esopa limi iniḡ venḡḡwam leḡndôḡ kôtôḡ ba nêḡnêḡ yak ami.

¹² *Wapômbêḡ anêḡ abô ma lôkmala ba lôklokwaḡ bomaḡ. Ba anêḡ ma, ma ma bomaḡ hamôḡ ek biḡ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabêḡ dahô lôk lôkmala ma lokwaḡ lôk tabilôk kisi. Ma hatitiḡ anêḡ auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôḡ. ¹³ Nômplate hamô pik êntêk êḡ miḡ hatôm imbuḡ i êḡḡk Wapômbêḡ ma ami. Nôm takatu ba havuḡ i, lôkthô tem nimbatak yaḡ ba nimiḡ oyaḡ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêḡ habôk da

¹⁴ *Alalôaniḡ anyô bêḡ habôk da bôk hathak ba hi malak leḡ. Yani êḡ intu Yisu, Wapômbêḡ anêḡ namalô. Ba intu êḡhaviḡ atu ba alalô anaḡ bêḡ ma nabaloḡ loḡ lôklokwaḡ. ¹⁵ Alalôaniḡ anyô bêḡ habôk da bôk êlôk la lôbôlôḡ ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma doḡtom lahiki hathak alalôaniḡ kambom. ¹⁶ *Ba intu alalô ana bidôḡ ek Wapômbêḡ ma miḡ nakô ami. Ma awa malaiḡ ma tem nêḡ kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêḡ ek nêḡm alalô sa.

5

¹ Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêḡ da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bêḡ habôk da. Hatak yani ek imiḡ malêḡvôḡ ek avômalô pik lôk Wapômbêḡ. Ba intu habôk avômalô iniḡ da êḡ leḡḡḡmavi hadêḡ Wapômbêḡ lôk da êḡ iniḡ kambom

vê. ² Thêlô ma ḡê pik ba eyala nena alalô sapêḡ ma hatôm doḡtom iyom ba vau hakalabu alalô siḡ. Aêḡ ba intu thêlô leḡḡḡhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveḡ mayaliv.

³ *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêḡ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêḡ kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniḡ kambom.

⁴ *Ma anyô te miḡ hawa ku lôk athêḡ êḡ hatôm yanida anêḡ la-haviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ da endam êtôm atu ba halam Alon am. ⁵ Ma Kilisi aêḡ iyom. Yani miḡ hawa athêḡ anyô bêḡ habôk da hathak yanida anêḡ la-haviḡ ami. Mi. Wapômbêḡ hanaḡ hadêḡ yani nena,

“O ma yenaḡ okna,
lêk êntêk ma yahabitak
lemambô.” *Kapya Yeḡ 2:7*

⁶ *Ma hanaḡ hêk buyaḡ aêntêk,
“O ma anyô ômbôk da êtôm wak
nômbêḡ intu sapêḡ êtôm
Melkisedek.” *Kapya Yeḡ 110:4*

⁷ *Yisu hamô pik ma hatenḡ mek hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hatôm enja yani vê êḡḡk ḡama ba hanaḡ hik ôpêḡ liḡ lôklala lôk mathôk bêḡ. Yani hamô Wapômbêḡ vibinḡ ba intu halaḡô anêḡ abô. ⁸ *Ondaḡô! Yani ma Wapômbêḡ nakaduḡ. Ma doḡtom hawa vovaḡ ek êndôḡ yani ek esopa lambô. ⁹ Ôpêḡ hadôḡ yani ba hadum anêḡ ku aleba hayô uḡlôv ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubinḡ. ¹⁰ Ma Wapômbêḡ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêḡ habôk da êtôm Melkisedek.

Miḡ notak unim ôêḡhaviḡ ami

¹¹ Abô bêḡ anôḡ hêk ek nanaḡ. Ma doḡtom môm lôk vau ba unim auk ma thôḡḡthôḡ. Aêḡ ba malaiḡ ek nanaḡ abô êḡ anêḡ ôdôḡ bêḡ.

* **4:12:** Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15 * **4:14:** Hib 3:1; 10:23 * **4:16:** Hib 10:19 * **5:3:** Wkp 9:7; 16:6 * **5:4:** Kis 28:1 * **5:6:** Hib 6:20; 7:1 * **5:7:** Mat 26:36-46 * **5:8:** Plp 2:6-8 * **5:12:** 1Ko 3:1-3

12 *Môlô bôk oyalôv yôv ma donptom miñ ubitak kédôwaga ami denañ! Ba anyô yanj êlêm ek êndôñ môlô esak loñbô êtôm nê daluk esak Wapômbêñ anêñ abô. Môlô unum sum denañ ba miñ hatôm ongwaw nôm atu ba thekthek ami. 13 Ôpatu ba hanum sum denañ, ôpêñ hatôm amena ba hathôñ nôm thêthôñ paliñ. 14 Ma donptom nôm thekthek êñ ma avômalô bêñ inij nôm. Wak nômbêñ intu ma thêlôda nêndôñ i ek neyala mavi lo kambom.

6

1-2 Abô takêntêk hathak nênimbiñ ma avômena inij auk ba môlô bôk oyala auk takêñ yôv. Yahanañ hathak nede kapôlôñij liliñ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ñañ, lôk netak bahenj êyô ênjêk avômalô, ma nê ñama tem nimbiyô lôk waklavôñ nedañô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bêñ inij auk. 3 Ma Wapômbêñ hêv alalô sa ek nambitak avômalô bêñ, êñ ma tem nambitak aêñ.

4-6 *Ba nê takatu ba bôk êyê deda lôk eyañ nôm mavi anêñ malak lej ma ewa Lovak Mathenj lôk ewa Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk lôklokwanj atu ba tem êlêm êndênj waklavôñ êñ, thêlô êñ te hawa nôm takêñ lôkthô vêm ma hatak anêñ hêvhavinj. Alikakna! Ôpêñ habuliñ yanida ba hamiñ piklêvôñ ma hanañ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loñbô. Ba intu miñ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliñ esak loñbô ami. Mi anôñ!

7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêñ nôm lôk ya ma halumbak mavi ek nê takatu ba idum ku êñ, pik êñ tem enja Wapômbêñ anêñ mek mavi. 8 *Ma donptom pik atu ba kapañgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miñ nêv avômalô sa ami. Ma pik êñ

ma Wapômbêñ tem esañ ba embenj yam ma tem êmbôk esak atum.

9 Aiyañ thêlô, yêlô athañ môlô. Ma donptom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanoñ! Tem noja nôm yanj atu ba mavi anôñ, êñ ma bulubinj. 10 *Ma môlô bôk ôêv anêñ avômalô mathenj sa ba êntêk udum aêñ ômô. Êñ ma hik thô nena môlô lemimhavinj yani. Wapômbêñ ma thêthôñ ba tem miñ lapaliñ môlônim ku takêñ ami. 11 Ma yêlô leññhavinj môlô nundum ku lôklokwanj aêñ endeba anêñ danj ek lôkmala atu ba ôêv malemim êñ ma tem noja. 12 Miñ nôñgwêk vau ami. Malemkilik esak avômalô vi atu ba êvhavinj ba iminj lôklokwanj. Thêlô tem neja nômkama takatu ba Wapômbêñ habutiñ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miñ hatôm epole vê ami

13 Ma Wapômbêñ halam anêñ athênj ba habutiñ abô havinj Ablaham. Athênj la miñ bêñ ek yani ami. Aêñ ba intu havak abô hathak 14 ba hanañ,

“Avanoñ! Tem yanêm mek mavi êndênj o ek anêm libumi nambitak bêñ anôñ.” *Môñ Anôñ 22:17*

15 Ablaham hayabinj ba hamô maliñyaô sawa daim vêm ka miñ hapôm anêñ abô atu ba habutiñ anêñ anôñ.

16 Anyô te havak abô hathak anyô yanj atu ba anêñ athênj bêñ ek yani ma injik abô êñ loñ lôklokwanj. Ma miñ anyôla imbulav nena abô êñ ma abôyanj ami. 17 Wapômbêñ bôk habutiñ abô havinj anêñ avômalô yôv. Ma lahavinj thêlô neyala katô nena tem miñ injik anêñ auk liliñ ami. Ba intu havak abô ek injik abô êñ anêñ anôñ thô.

18 *Ma bôk havak abô ba habutiñ

* 6:4-6: Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jón 5:16

* 6:8: Stt 3:17-18; Mat 13:7,22

* 6:10:

yôv ba tem miñ enañ abôyan ami. Ma nôm ju êñ havatho alalô loñ ba hik thô nena tem miñ injik anêñ auk liliñ lôk epole abô êñ vê ami ek alalô takatu ba alanviñ hadêñ yani ek naja bulubiñ ma tem naja nôm takatu ba aêv malenñ hathak. ¹⁹* Alalôaniñ bulubiñ êñ hatôm yer anêñ anja ek alalô dahôlôñ imiñ lôklokwanñ ba miñ hatôm endowalinñ ami. Ma bulubiñ êñ iyom intu habitak hayô loñ mathenñ atu ba sôp hamiñ loñ siñ. ²⁰ Yisu intu ba hamôñ ek alalô ba habitak hayô unyak kapô êñ ba hi ek nêam alalô sa. Yani lêk habitak hatôm anyô bêñ habôk da wak nômbênñ intu sapênñ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêñ ek nê Livai

¹* Melkisedek êñ ma Selem iniñ kiñ ma Wapômbênñ Lôkmanñiñ anêñ anyô habôk da. Ablaham hik vovak hadêñ kiñ doho ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek hapôm ba hêv mek hadêñ yani. ² Ablaham hawa nômkama vovak ba habi sam hi ôdônñ laumiñ ba hêv ôdônñ te hadêñ yani. Yani anêñ athênñ anêñ ôdônñ nena “Anyô Thêthônñ”. Anêñ athênñ yanñ nena “Selem iniñ Kiñ” ba anêñ ôdônñ nena “Kiñ Yôhok”. ³ Yani anêñ lambô lo talêbô mi ma miñ ekatuñ anêñ limi ami. Miñ eyala anêñ waklavônñ evathu lôk hama ami. Yani hatôm Wapômbênñ nakaduñ atu ba habôk da wak nômbênñ intu sapênñ.

⁴ Odanô! Melkisedek êñ ma anyô lôk athênñ bêñ. Ablaham ma avômalô Israeł iniñ lim, anyô lôk athênñ bêñ aênñ iyom. Ma havak nômkama takatu ba hik vovak ba hawa vose hi ôdônñ laumiñ ba hêv ôdônñ te hadêñ Melkisedek. ⁵* Ma abô balabuñ hanañ nena avômalô Israeł nênem iniñ nômkama takatu

ba evak vose hi ôdônñ laumiñ ba nênem ôdônñ te êndênñ nê êbôk da. Nê êbôk da takênñ ma Livai anêñ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô Israeł ba nê lôk iviyanñ. Thêlô ma Ablaham anêñ limi. ⁶ Yani ma miñ Livai anêñ thalalenñ te ami. Ma donjom hawa nômkama ôdônñ laumiñ takatu te ba hêv mek hadêñ Ablaham atu ba Wapômbênñ habutiñ abô haviñ yani. ⁷ Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athênñ bêñ hêv mek hadêñ anyô lôk athênñ yaô. ⁸ Nê ôdônñ ju atu ba ewa nômkama ôdônñ laumiñ anêñ ôdônñ te. Nê êbôk da takênñ ma ôdônñ yanñ êlêm anêñ Livai anêñ ba bôk ema. Ma yanñ ma Melkisedek ba Wapômbênñ anêñ abô hanañ nena yani miñ hama ami. ⁹⁻¹⁰ Auk yanñ ma aêntêk. Yani hapôm Ablaham ma hayê nena Livai hamiñ Ablaham kapô denañ. Ba intu Ablaham lo Livai êñ ewa nôm ôdônñ ali êñ ba êv hadêñ yani. Aênñ ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdônñ êñ, lêk yani hêv hadêñ anyô yanñ.

Da lukmuk anêñ lôklokwanñ ma bêñ ek da bô

¹¹ Wapômbênñ hêv abô balabuñ hadêñ avômalô. Ma hanañ hadêñ Livai anêñ thalalenñ nena thêlô nimbitak nê êbôk da. Ma donjom thêlô miñ idum Wapômbênñ anêñ ku ba êyô anêñ unjlovñ ami. Aênñ ba Wapômbênñ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miñ hatôm Alon lôk nê Livai ami. ¹² Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yanña ek nê êbôk da vi. Ba intu abô balabuñ lukmuk habitak. ¹³ Abô balabuñ hanañ nena nê êbôk da takênñ ibitak anêñ ôdônñ te iyom iniñ thalalenñ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miñ habitak anêñ nê êbôk da bô takatu iniñ thalalenñ te ami. Mi. Ôpênñ anêñ thalalenñ miñ ethak

* **6:19:** Wkp 16:2-3 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:5:** Nam 18:21 * **7:14:** Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5

idum ku êmô loŋ êbôk da êŋ ami. ¹⁴ *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniŋ Anyô Bêŋ ma habitak anêŋ Juda anêŋ thalaleŋ. Ma Mose bôk hanaŋ nena Livai anêŋ thalaleŋ ma tem nimbítak nê êbôk da ma Juda ma mi. ¹⁵⁻¹⁷ *Avanôŋ! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êŋ habôk da ma yanŋa. Wapômbêŋ hanaŋ,

“O ma anyô hóbôk da hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm Melkisedek.” *Kapya Yeŋ 110:4*

Ôpêŋ habôk da hatôm Melkisedek ma doŋtom miŋ habitak anêŋ nê êbôk da iniŋ thalaleŋ hatôm abô balabuŋ hanaŋ ami. Mi. Anêŋ lôklokwaŋ ma bêŋ ba anyôla miŋ hatôm imbuliŋ yani ami. Aêŋ ba ôpêŋ ma anyô lukmuk ek habôk da.

¹⁸⁻¹⁹ *Abô balabuŋ môŋ ma anêŋ lôkliŋyak mi ba miŋ hatôm injik ku anêŋ daŋ siŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ hêv abô balabuŋ êŋ vê. Ma hêv nôm mavi anôŋ yanŋ ba hawa balabuŋ bô êŋ anêŋ loŋ. Ma alalô aêv maleŋiŋ hadêŋ nôm lukmuk êŋ ek ana bidoŋ ek Wapômbêŋ.

²⁰ Ma Wapômbêŋ hêv ku nêmbôk da hadêŋ Livai anêŋ thalaleŋ. Ma doŋtom havak abô hathak anyô yanŋ. ²¹ *Avanôŋ! Wapômbêŋ havak abô haviŋ ôpêŋ ek imbitak anyô habôk da ba hanaŋ,

“Anyô Bêŋ bôk havak abô ma miŋ hatôm injik anêŋ auk liliŋ ami,

‘O ma anyô hóbôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ.’” *Kapya Yeŋ 110:4*

²² *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ tabô lukmuk atu ba mavi anôŋ ba hamôŋ ek tabô bô.

²³ Sêbôk ma nê êbôk da ema ma yanŋ habitak hawa loŋ ek indum ku ba intu nê êbôk da bêŋ

anôŋ. ²⁴⁻²⁵ *Ma doŋtom Yisu hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek enaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nê avômalô sa ba hik ku anêŋ daŋ siŋ. Aêŋ ba hêv bulubiŋ hadêŋ avômalô takatu ba êvhaiŋ yani ek ini êndêŋ Wapômbêŋ. Ma anêŋ ku êmbôk da intu anêŋ daŋ mi.

²⁶ Avanôŋ. Anyô bêŋ habôk da atu tem nêv alalô sa. Yani ma matheŋ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek nê kambom lôk hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama nômbêŋ intu sapêŋ. ²⁷ *Yisu hêv i hatôm da ek nêv kambom vê. Da êŋ ma da lôkthô anêŋ daŋ. Nê bêŋ êbôk da vi ma wak nômbêŋ intu ma êbôk da ek nêv thêlôda iniŋ kambom vê vêv ka nêmbôk avômalô iniŋ da nêv iniŋ kambom vê emberŋ yam. Ma Yisu êŋ ma miŋ hatôm nê êbôk da takêŋ ami. ²⁸ Abô balabuŋ halam nê voloŋ ek nimbítak nê bêŋ êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êŋ aleba hayô unjlov ek êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

¹ Abô takatu ba lêk yêlô anaŋ yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêŋ Lôkmanŋiŋ anêŋ loŋ yôv hamô baŋ vianôŋ anêŋ malak leŋ. ² Yani hadum ku hamô unyak matheŋ, êŋ ma malak yeŋ anôŋ atu ba Anyô Bêŋ da halav ma miŋ anyô elav ami.

³ Anyô bêŋ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nêvêv da leŋiŋmavi lôk da atu ba hik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêŋ iyom. ⁴ Nê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô pik ma habitak anêŋ nê ôdôŋ yanŋa ba intu miŋ hatôm indum ku

* **7:15-17:** Hib 5:6 * **7:18-19:** Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1 * **7:21:** Hib 5:6

* **7:22:** Hib 8:6; 12:24 * **7:24-25:** Lom 8:34 * **7:27:** Hib 5:3 * **8:5:** Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23

êmbôk da êḡ ami. ⁵ *Ma ḡê êbôk da takêḡ idum iniḡ ku êmô malak yeḡ. Ma unyak êḡ hik malak leḡ anêḡ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeḡ ma Anyô Bêḡ hanaḡ abô lôkliḡyak hadêḡ yani nena, “Ondav katô. Opeḡaḡ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêḡ o halôk dumlolê.” ⁶ *Ma doḡtom hêv ku hadêḡ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku. Ma havak tabô lukmuk êḡ ba anêḡ abô hamô vuliḡ ek tabô bô. Aêḡ ba tabô bô anêḡ lôklokwaḡ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êḡ anêḡ ku anêḡ lôklokwaḡ ma hamôḡ ek ḡê êbôk da iniḡ ku.

Tabô lukmuk ma bêḡ ek tabô bô

⁷ Abô tabô bô anêḡ kambom mi, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ tabô lukmuk ami. ⁸ Ma Wapômbêḡ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaḡ,

“Anyô Bêḡ hanaḡ, ‘Wak te tem êlêḡ ek yambak tabô lukmuk imbiḡ avômalô Israeḡ lo Juda.*

⁹ Sêbôk ma yahavak tabô haviḡ thêlôniḡ limi

ma yahavalonḡ thêlô baheniḡ ba yahadadi thêlô vê hêk lḡip.

Thêlô miḡ êwê yenaḡ abô tabô vibinḡ ami ba yahavôlinḡ yadômiḡ hadêḡ thêlô.

Aêḡ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miḡ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêḡ yahanaḡ aêḡ.

¹⁰ Wak êḡ ma tem yambak tabô imbiḡ avômalô Israeḡ aêntêk.

Tem yato yenaḡ abô balabuḡ ênjêk thêlôniḡ auk

lôk yato ênjêk thêlô kapôlôniḡ.

Ma tem yambitak thêlôniḡ Wapômbêḡ

ma thêlô tem nimbitak yenaḡ avômalô.

Ya Anyô Bêḡ yahanaḡ aêḡ.

¹¹⁻¹² Yahêv thêlôniḡ kambom vê ma tem miḡ yalenḡimbi thêlôniḡ kambom esak lonḡbô ami.

Aêḡ ba ku mi ek anyô yaḡ êndônḡ yaḡ mena iviyaḡ la ba enaḡ, “Oyala Anyô Bêḡ”

ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ḡê athêḡ mi lôk ḡê athêḡ bêḡ.’” *Jelemmaia 31:31-34*

¹³ Wapômbêḡ halam abô tabô êntêk êḡ nena “lukmuk”. Aêḡ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôḡm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêḡ lôkliḡyak, nôḡm êḡ tem nêḡm yak ba ni.

9

Malak yeḡ atu ba hamô pik

¹ *Tabô bô atu lôk anêḡ abô ma-jaḡ hathak nêḡnêḡ yeḡ lôk anêḡ unyak matheniḡ bôk hamô pik êntêk yôv. ² Ma elav malak yeḡ te. Anêḡ kapô môḡ ma êdô atum lam lôk balê polom matheniḡ hamô. Lonḡ êḡ ma elam nena Lonḡ Matheriḡ. ³ *Ma kapô yaḡ atu ba sôp hayaḡ kisi ma elam nena Lonḡ Matheriḡ Anônḡ

Biniḡ. ⁴ *Ma kapô matheniḡ anônḡ êḡ ma alapa êmbôk kamuḡ ôv mavi

lôk alapa evak tabô atu ba ik siḡ hathak gol êdô hamô lonḡ êḡ. Ma alapa tabô êḡ anêḡ kapô ma êdô

tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêḡ kôm atu ba havuak

ma valu abô tabô. ⁵ *Alapa anêḡ vôv ma aḡela ju imiḡ ba Wapômbêḡ anêḡ deda lôkmaḡgiḡ habi hayô hêk

i. Ma anêḡ ḡgabôm ma lonḡ thalalenḡ hamô ek nêḡm avômalô iniḡ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miḡ

hatôm yanaḡ limamôk ami.

⁶ *Nômkama sapêḡ lêk hapeḡaḡ i yôv, ma ḡê êbôk da ibitak êyô unyak

* 8:6: Hib 7:22 * 8:8: Israeḡ lo Juda thai ma ôdônḡ te iyom. Ma doḡtom evak i vose hi ôdônḡ

ju ba intu elam nena “Israeḡ lo Juda”. * 9:1: Kis 25:23–26:30 * 9:3: Kis 26:31–33 * 9:4:

Kis 16:33; 25:10–16; 30:1–6; Nam 17:8–11; Lo 10:3–5 * 9:5: Kis 25:18–22 * 9:6: Nam 18:2–6

* 9:7: Wkp 16:2–34

êv yeŋ sapêŋ. ²² *Ma abô balabuŋ hanaŋ nena thalaleŋ tem isik nômkama sapêŋ ba nimbitak mabuŋ. Ma thalaleŋ mi, ma miŋ hatôm nênem kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôŋ te iyom

²³ *Nômkama pik hik nôm malak leŋ thô ba intu nê êbôk da êv da takêŋ ek nômkama malak yeŋ lôkthô imbitak mabuŋ. Ma nômkama malak leŋ ma nênem da ek imbitak mabuŋ aêŋ iyom. Da êŋ hamôŋ ek da yaŋ êntêk ek êmbôkwiŋ nômkama malak leŋ. ²⁴ Aêŋ ba Kilisi habitak hayô malak leŋ ba hi hamiŋ Wapômbêŋ ma ek nêem alalô sa. Ma miŋ habitak hayô unyak mathenŋ atu ba epesaŋ hathak bahenŋŋ atu ba loŋ anôŋ anêŋ dahô oyaŋ iyom ami. ²⁵ Ma ôpêŋ miŋ hatôm anyô bêŋ habôk da ba habitak hayô Loŋ Mathenŋ Anôŋ Biŋ lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô haviŋ thalaleŋ atu ba miŋ yanida anêŋ ami. ²⁶ *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ daŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliŋ kambom lôkthô. ²⁷ Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô. ²⁸ Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nêem avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiŋ yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nêem i bulubiŋ. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

¹ Aêŋ ba abô balabuŋ ma abô dahô hathak nôm mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nômkama takatu ba tem imbitak embenŋ

yam ma nôm anôŋ. Ma balabuŋ tem miŋ injik ku anêŋ daŋ siŋ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nênem yeŋ iniŋ kambom lôkthô vê ami. Avanôŋ. Da êv lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô miŋ hatôm indum ku êŋ ami. ² Ma da takêŋ hik ku daŋ siŋ, êŋ ma nê êbôk da tem netak iniŋ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeŋ ba ibitak mabuŋ, êŋ ma tem thêlô leŋŋmalaiŋ esak iniŋ kambom esak loŋbô ami. ³⁻⁴ *Ma bokmanŋkao malô lôk bokmeme iniŋ thalaleŋ êntêk êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. Aêŋ ba sondabêŋ nômbêŋ intu ma ethak êv da takêŋ ek avômalô leŋjimi iniŋ kambom.

⁵ Aêŋ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaŋ,

“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm da ma miŋ hatôm anêm lemhaŋŋ ami,
aêŋ ba bôk hopesaŋ yalenŋŋkupik yôv.

⁶ Da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da miŋ lemmavi ami.

⁷ Êŋ ma yahanaŋ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapyâ hathak ya nena yahalêm ek yandum O Wapômbêŋ anêm lemhaŋŋ.’”
Kapya Yeŋ 40:6-8

⁸ Abô balabuŋ hanaŋ nena nênem da, ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da ma miŋ lemhaŋŋ lôk lemmavi ami.” ⁹ Vêm ma yani hanaŋ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhaŋŋ.” Yani hatak nôm lukmuk ek enja yaŋ bô anêŋ loŋ. ¹⁰ *Ma hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaŋŋ ba hêv anêŋ liŋkupik hatôm da ek indum alalô nambitak mathenŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ.

¹¹ *Nê êbôk da imiŋ wak nômbêŋ intu ek nindum iniŋ ku nêmbôk

da. Thêlô êbôk da êḡ lôbôlôḡ. Ma doḡtom iniy da êḡ miḡ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôḡ. ¹² Ma anyô yaḡ atu ba hadum anêḡ ku habôk da ma habôk bôlôḡ doḡtom iyom ma da êḡ hadum ku hamô hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ek hêv kambom vê. Vêm ma hi hamô Wapômbêḡ baḡ vianôḡ ¹³ *ma hayabiḡ waklavôḡ atu ba netak ḡê ik vovak hadêḡ yani nêmoḡ yani vakapô vibiḡ am. ¹⁴ Yani hêv da bôlôḡ doḡtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak mathêḡ ba lêk êyô uḡlôv atu ba nêmoḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

¹⁵ Ma Lovak Mathêḡ hathak hanay hadêḡ alalô hathak nôḡm êḡ nena,

¹⁶ * “Anyô Bêḡ hanay nena,

‘Wak êḡ ma tem yambak tabô im-biḡ thêlô nena,

“Tem yatak yenaḡ abô balabuḡ êndôk thêlô kapôlôḡḡ lôk yato êḡḡek iniy auk.” ’”
Jelemaia 31:33

¹⁷ Êḡ ma hanay,

“Thêlôniy kambom lôk ibuliḡ abô balabuḡ

ma tem miḡ yalenimbi esak loḡbô ami.” *Jelemaia 31:34*

¹⁸ Aêḡ ba nôḡm takatu ba bôk êv vê, êḡ ma tem miḡ nêmbôk kambom anêḡ da esak loḡbô ami.

Alôana bidon ek Wapômbêḡ

¹⁹ *Aiyaḡ thêlô, avanôḡ! Nôḡmla miḡ havalon alalô loḡ ek nayô Loḡ Mathêḡ Anôḡ Biḡ kapô ba ana ami. Ma Yisu anêḡ thalaleḡ

²⁰ *hadabêḡ sôp êḡ kisi ba habitak hatôm alalôaniḡ loḡôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liḡkupik hatôm da ek ku êḡ. ²¹ Ba yani ma alalôaniḡ anyô habôk da mavi anôḡ atu ba hayabiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô. ²² *Ma yani hapaliv thalaleḡ halôk

alalô kapôlôḡḡ ba hêv alalôaniḡ leḡḡmalaiḡ vê. Ma alalôaniḡ leḡḡḡkupik ma bôk ithik hathak ḡay mabuḡ. Aêḡ ba alalô nanêḡ kapôlôḡḡ lôk nabalon alalôaniḡ aêvhaviḡ loḡ lôklokwaḡ ek alalô ana bidon ek Wapômbêḡ. ²³ Ôpatu ba havak abô êḡ ma miḡ hanay abôyaḡ ami. Ba intu bôk alalô aêv maleḡḡ hadêḡ aêvhaviḡ atu ba anaḡ hi yaḡḡ lôklokwaḡ. Ma alalô nabalon aêvhaviḡ êḡ loḡ ma miḡ nande lelaliliḡ ami. ²⁴ Lôk naḡḡik alalôaniḡ auk liḡ ma nambatho i loḡ esak kobom leḡḡimbiḡ i ma nandum mavi lomaloma. ²⁵ *Avômalô vi êdô anêḡ nesak doḡtom. Ma alalô ma miḡ nandum aêḡ ami ma nasôḡ ba naya ek malê nena waklavôḡ lêk habobo.

Alalô miḡ nandô Wapômbêḡ ami

²⁶ *Ôpatu ba hayala Wapômbêḡ anêḡ abô anôḡ ma doḡtom hêv anêḡ auk ek indum kambom lôbôlôḡ, êḡ ma kambom anêḡ da bôk hale ba hi yôv. ²⁷ *Ba intu ôpêḡ hakô ba hayabiḡ ek indum abô lôk êndôk atum dahalaḡ atu ba tem imbu-liḡ ḡê takatu ba leḡḡmaniḡ hathak Wapômbêḡ. ²⁸ *Sêbôk ba anyô te havôliḡ dôḡm ek Mose anêḡ abô balabuḡ ba anyô ju la êpôm ba enay yani bêḡ, ôpêḡ ma ik vônô ba avômalô la miḡ kapôlôḡ malaiḡ hathak ôpêḡ ami. ²⁹⁻³⁰ *Aêḡ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanay,

“Nijik anyô leḡkadôk liḡ, êḡ ma yenaḡ ku ba tem yandum.”
Lo 32:35

Ma abô yaḡ hanay nena,

“Anyô Bêḡ tem indum abô ek anêḡ avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêḡ Nakaduḡ pesa ma hayê thalaleḡ tabô atu ba hadum yani habitak

* 10:13: Sng 110:1 * 10:16: Hib 8:10 * 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51 * 10:22:

Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11

* 10:28: Lo 17:6; 19:15 * 10:29-30: Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14

mathen hatôm nôm oyan ba hanan abôma hathak Lovak Mathen anêy wapôm, êy ma tem enja anêy vuli atu ba kambom anôy ek nê takatu ba evak Mose anêy balabun pesa. ³¹ Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêy Lôkmalaba ba ba havalon o, êy ma malain boman.

Alalôanin êvhavin imin lôklokwan

³² Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bên ba owa vovan ma donjom umin lôklokwan. ³³ Wak doho ma etak môlô umin piklêvôn ba ethan môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umin yani lon sin ek hôêv yani thêvô. ³⁴ *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladôn. O kambom mi ma sôp bidon ewa anêm nômkama oyan. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêy dan mi êntêk hovalon lon denan. Aên ba lemimmavi.

³⁵ Anêm payen mavi tem êpôm o. Ba intu min ôkô ba ômbi anêm hôêvhavin ni ami. ³⁶ Ma umin lôklokwan ba undum Wapômbêy anêy lahavin ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv havin avômalô takatu ba êvhavin. ³⁷ Kasana iyom,

“Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem min esau ami.

³⁸ Ma nê thêthôn ida êvhavin wak nômbên intu sapên.

Ma ôpatu ba havôlin dôm

ma tem min yalenmavi esak yani ami.” *Habakuk 2:3-4*

³⁹ Yôv. Alalô min hatôm nê takatu ba êdô Wapômbêy ba tem nêpôm malain ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhavin ba tem Wapômbêy nêm alalô bulubin.

11

Êvhavin anêy vuli

* **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20 * **11:1:** 2Ko 5:7 * **11:3:** Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 * **11:4:** Stt 4:3-10 * **11:5:** Stt 5:21-24 * **11:7:** Stt 6:13-7:1 * **11:8:** Stt 12:1-5 * **11:9-10:** Stt 35:12

¹ *Anyô hêv ma ek nômlate ba min hayê ami ma donjom hayala katô nena tem enja, ôpên ma anyô hêvhavin. ² Bumalô thêlô idum aên ba intu Wapômbêy hanan abô mavi hathak thêlô.

³ *Alalô êvhavin ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêy hanan abô ba hapesan nômkama lôkthô. Ma min hawa nômla ba hapesan nômkama hathak ami. Mi, hanan hathak abôlêk iyom ma nômbên êy habitak.

⁴ *Abel hêvhavin ba hêv da mavi hadên Wapômbêy ba hamôn ek Kain anêy da. Yani hêvhavin ba Wapômbêy hanan abô mavi hathak anêy da ba hanan, “O anyô thêthôn anôn.” Yani hama ma donjom anêy hêvhavin êntêk hanan abô hadên alalô denan.

⁵ *Ma Inok, yani hêvhavin ba Wapômbêy hawa yani lôk linakupik ba min hama ami. Ba intu min êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêy hawa yani vê. Avônôn. Enan nena Anyô Bên lamavi bên anôn hathak yani ba intu hawa vê.

⁶ Ôpatu ba min hêvhavin ami tem min nêm lamavi êndên Wapômbêy ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nêminin nôm lokwanju êntêk. Wapômbêy da hamô aên ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêy tem êpôm vuli mavi anôn.

⁷ *Ma Noa hêvhavin. Ba Wapômbêy hanan hathak nôm takatu ba min bôk habitak ami denan. Ma hakô ba halanô Wapômbêy ba hapesan yey te ek nêm anêy thalalen sa. Ma anêy hêvhavin hik avômalô inin kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôn anôn.

⁸ *Ma Ablaham hêvhavin ba Wapômbêy halam yani, “Nu lon atu ba tem yanêm êndên o ek oyabin.”

Ma halarô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hi ma doḡtom miḡ hayala loḡ êḡ ami. ⁹⁻¹⁰ *Ablaham hapôviḡ ek ni pik atu ba Wapômbêḡ halav unyak lôk landiḡ lôklokwaḡ hatôm anêḡ auk. Ma Wapômbêḡ bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loḡ mavi êḡ. Ba intu ôpêḡ hêvhaviḡ ba hi hatôm anyô loḡ buyaḡ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.

¹¹ *Yani hêvhaviḡ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma doḡtom hayala nena Wapômbêḡ tem indum nôḡm atu ba yani havak. Aêḡ ba hawa lôklokwaḡ ba hêv amena hadêḡ Sala. ¹² *Ma yani ma anyô doḡtom iyom ba bôk anyô boḡ lôk hatôm anyô ḡama. Ma doḡtom limi ibitak bêḡ anôḡ hatôm vuliḡ leḡsawa lôk thathe ḡḡwêk daḡ.

¹³ *Ma avômalô takêntêk êvhaviḡ ba êḡmô aleba ema. Ma miḡ thêlô êyê nôḡm takatu ba Wapômbêḡ bôk havak haviḡ i ami. Mi. Thêlô leḡḡmavi iyom ba eyabiḡ nôḡm takatu ba lêk êyê ma doḡtom hêk daimbô denaḡ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm ḡê loḡ buyaḡ ba pik êntêk ma miḡ thêlôniḡ ami. ¹⁴ Ma avômalô takatu ba enaḡ aêḡ hik thô nena êbôlêḡm pik buyaḡ ek êtôm thêlôda iniḡ loḡ. ¹⁵ Ma avômalô takêntêk miḡ leḡḡḡhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leḡḡḡhiki ek nendeni esak loḡbô ami. Mi. ¹⁶ Thêlô leḡḡḡhiki hathak loḡ lukmuk mavi êḡ, malak leḡ atu ba Wapômbêḡ hapesaḡ malak lôḡ êḡ ek thêlô. Ba intu miḡ mama ek endam i nena anêḡ avômalô ami.

¹⁷⁻¹⁸ *Avanôḡ biḡ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêḡ bôk habutiḡ abô haviḡ yani ba hanaḡ nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimitak.” *Môḡ Anôḡ 21:12*

Ma doḡtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviḡ ba hadum ek nêḡm nakaduḡ doḡtom atu êtôm da. ¹⁹ *Yani anêḡ auk nena, “Wapômbêḡ hatôm injik yani liḡ imbiyô êḡḡêk ḡama.” Ba intu havayuḡniḡ nakaduḡ laselo hathak biḡ ba hatôm hama ma doḡtom Wapômbêḡ hik yani liḡ ba hêv hadêḡ lambô hathak loḡbô.

²⁰ *Ma Aisak hêvhaviḡ aêḡ iyom ba intu yani hêv mek hadêḡ Jekop lo Isau hathak nôḡm takatu tem imbitak embeḡ yam.

²¹ *Ma Jekop hêvhaviḡ ba hadum ek ema ma habi i loḡ hathak anêḡ kôm ba hamiḡ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeḡ.

²² *Ma Josep hêvhaviḡ ba habobo ema ma hanaḡ hadêḡ avômalô Is-lael ek waklavôḡ atu ba etak Ijip ma neja anêḡ lokwaḡ imbiḡ.

²³ *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviḡ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliḡ biḡ ba ivuḡ yani hatôm ayôḡ lô ma miḡ êkô ek kiḡ anêḡ abô balabuḡ ami.

²⁴ Yani halumbak ma hêvhaviḡ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêḡ nakaduḡ ba hanaḡ, ²⁵ “Yaleḡhaviḡ yamô imbiḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô ek yanja malaiḡ. Ma yahapôlik hathak leḡmavi atu ba halêḡm anêḡ kambom anêḡ ba hamô wak doho iyom.” ²⁶ Avanôḡ. Yani ma hadahaliḡ vuliḡ mavi atu ba tem enja embeḡ yam. Ba anêḡ auk nena, “Ya ma Mesia anêḡ avômalô te ba avômalô enaḡ abô kambom hathak ya, êḡ ma nôḡm mavi anôḡ hamô vuliḡ ek Ijip iniḡ nôḡmkama mavi lôkthô.” ²⁷ Yani hêvhaviḡ ba

* 11:11: Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * 11:12: Stt 15:5; 22:17 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15;

Sng 39:12; 1Pi 2:11 * 11:17-18: Stt 22:1-14 * 11:19: Lom 4:17 * 11:20: Stt 27:27-29,39-40

* 11:21: Stt 47:31-48:20 * 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19 * 11:23: Kis 1:22; 2:2

hatak Ijip ma miñ hakô ek kiñ anêñ lañaña ami. Ma hawa malaiñ ma doñtom hayê ôpatu ba hamô loñ kapô ba hamiñ lôklokwanj. ²⁸ *Yani hêvhaviñ ba hayabiñ waklavôñ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleñ ek añaña atu ba hik amena môñ vônô miñ injik avômalô Israeñ inin bôp vônô ami.

²⁹ *Ma avômalô êvhaviñ ba ibup êyô ñgwêk elam nena “Thalalenj” hatôm pik moma. Ma doñtom Ijip êlêm ek nindum aênj, ma ñgwêk hayô i vôn ba halok i vônô.

³⁰ *Thêlô êvhaviñ ba êwê lawê malak lôñ Jeliko hatôm wak baheñvi ba lahavuju ma badêñ hangôli.

³¹ *Ma avi sek walilin Lahap hêvhaviñ ba hawa ñê êyê loñ vani thô ba intu miñ hama haviñ ñê leñôndôñ kôtôñ ami.

³² *Bêñ anôñ hêk ek yanañ ma doñtom wakma halanvinj. Ba tem miñ yanañ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami.

³³ *Thêlô bôk êvhaviñ ba ik vovak ba ewa kiñ vi inin loñ lôk idum thêthôñ ba ewa nômkama takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avunj laion abôlêk sinj

³⁴ *ma ik atum dahalanj vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak binj vovak ma doñtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doñtom ibitak lôklokwanj ma ik vovak lôklokwanj ba ilupunin ñê loñ buyanj ba i.

³⁵ *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ñama ba êmô haviñ taluvi hathak loñbô. Ma avômalô vi ma ibulinj i kambom anôñ ma doñtom evalonj inin êvhaviñ loñ ek tem nijik i linj esak loñbô ba nêmkama mavi.

³⁶ *Doho ma enanj abôma lôk ik

hathak yak wabenj manjinj. Ma vi ma ekak loñ ba êdô i hamô koladôñ. ³⁷ *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma engothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak binj vovak. Ma thêlônin kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miñ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovanj bêñ lôk idum kambom lomaloma hadêñ i. ³⁸ Thêlô takêñ ewa athêñ bêñ ek avômalô pik. Thêlônin loñ nêmkama mi ba intu evenj mayaliv havenj loñ thiliv lo dumlolê ma valu abyanj lo pik abyanj.

³⁹ Thêlô miñ bôk ewa nômkama atu ba Wapômbêñ havak abô hathak ami. Ma doñtom avômalô takêñ êvhaviñ ba intu Wapômbêñ hananj abô mavi hathak inin ku. ⁴⁰ Ma alalô avômalô bôlônj êntêk ma Wapômbêñ bôk hêv nômkama mavi êñ hadêñ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loñ mavi atu.

12

Wapômbêñ hêv malainj ek êndôñ alalô

¹ *Môlô olanjô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô sinj ba evatho alalô loñ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba hatôm gwasilim havalonj alalô loñ ni. Ma nadarvinj ni êyô anêñ danj ma miñ natak ami.

² Alalô nagê Yisu iyom. Yani miñ makilik ek nômkama mavi lôk hêk ek alovalanjinj ma miñ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamônj ek alalô ba intu hik anêñ ku lôkthô anêñ danj sinj ek nanêmimbinj. Ma hi hamô Wapômbêñ banj vianônj hamô anêñ loñ hayabinj pik lo leñ. ³ Ñê kambom ibulinj yani bêñ anôñ. Aênj ba alalô leñinimbi yani

* 11:28: Kis 12:21-30 * 11:29: Kis 14:21-31 * 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21;

6:21-25; Jem 2:25 * 11:32: Het 4:6-5:31; 6:11-8:32 * 11:33: Dan 6:1-27 * 11:34: Dan

3:23-27 * 11:35: 1Kinj 17:17-24; 2Kinj 4:25-37 * 11:36: 1Kinj 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6

* 11:37: 2Sto 24:21 * 12:1: 1Ko 9:24-25

ek miñ nambitak vau lôk kapôlônjin malainj ba natak yani ami.

⁴ Môlô uik voyak hathak nôm kambom, ma doñtom môlônim thalalenj miñ hanjasô ami.

⁵⁻⁶ *Wapômbêñ havatho nali loñ hathak abô êntêk nena,

“Yenanj okna, ya Wapômbêñ yahêv malainj hadêñ avômalô takatu ba yalenjavinj

lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenanj avômena.

Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malainj, ma miñ lemimbi nena nôm yaôna ami.

Ma hudum kambom ba yani hathanj o, ma miñ lem-malainj ami.” *Gutpela*

Sindaun 3:11-12

Bôk lempalinj abô êñ e?

⁷ *Lami ethak êv malainj hadêñ nali ek êndôñji. Ma Wapômbêñ hadum aêñ iyom hathak alalô hatôm nali ek naminj lôklokwanj esak auk thêthônj. ⁸ Ma aêñ iyom ma avômena neja malainj ek nindumbak lôk auk. Malainj êñ miñ hapôm o ami, êñ ma o hatôm amena loñ sawa. ⁹ Alalôanianj wakamik pik hathak hêv malainj ek êdôñ alalô ba alanj anêñ abô. Ma Wapômbêñ ma dahôlônjinj anêñ alanj. Ba intu namô yani vibinj ek naja lôkmalâ. ¹⁰ Ma alalôanianj wakamik hêv malainj lomaloma ek êndôñ alalô bidonjna hatôm ininj auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doñtom Wapômbêñ hêv malainj ek imbi anêñ mathen anôñ sam êndêñ alalô. ¹¹ *Howa malainj lôk vovanj bêñ ba intu miñ lemmavi ami. Ma doñtom malainj takêñ tem injik anêñ anôñ mavi êtôm aêntêk, thêthônj lôk malinjaô.

¹² *Aêñ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuvinj ba thotho. ¹³ *Ombeñ loñondê thêthônj

ek avômalô venjuvinj nimbatak mavi ma miñ nêñem yak ami.

Alalô miñ nambôlinj dôminj ek Wapômbêñ ami

¹⁴ Môlô lôkthô nundum ku lôklokwanj ek numbitak yôhok lôk mathen. Mathen mi, ma miñ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêñ ami.

¹⁵ Noyabinj am ek anyôla miñ êmbôlinj dôm ek Wapômbêñ anêñ wapôm ami. Ma nôñgô katô ek livuk maninj kambom te miñ indumbak ek imbulinj avômalô ba nimbatak lelaik ami. ¹⁶ *Nôñgô ek anyôla miñ indum sek wallinj ami mena lapalinj Wapômbêñ êtôm Isau ami. Yani ma okna môñ ek eyabinj lambô anêñ nômkama lôkthô ma doñtom hêv nôm takêñ vuli hathak nôm belev te. ¹⁷ *Hoyala nena malê habitak. Yani lahavinj lambô enanj abô mavi lôk nêñ anêñ nômkama êndêñ yani, ma doñtom hadô ba hêv yani vê. Ma halanj ek enja nôñ takêñ ma doñtom miñ hatôm injik anêñ kambom liling ami.

¹⁸ *Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêñ hatôm sêbok ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbok êyê dumlolê êñ hatôm atum hathanj ba mo-marjiniñ hatôm bôlôvônj, maputup bomanj lôk kakalu lôk damak.

¹⁹⁻²⁰ *Thêlô elanj lavuak halanj lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enanj, “Ai! Sêbok atu ba enanj nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’” Êñ ma enanj hadêñ Mose nena miñ enanj abô êndêñ i ami. ²¹ *Thêlô êyê nôñ takêñ ba êkô kambom ba Mose hanañ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowalinj havinj.” Lêk ôlêm ek Wapômbêñ ma miñ hatôm aêsêbok

* 12:5-6: Jop 5:17; ALK 3:19 * 12:7: Lo 8:5 * 12:11: Jem 3:17-18 * 12:12: Ais 35:3

* 12:13: Snd 4:26 * 12:16: Stt 25:29-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20;

Lo 4:11-12 * 12:19-20: Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:21: Lo 9:19

doho enañ auk mavi nena Wapômbêñ anêñ wapôm tem embatho alalôaniñ kapôlôñiñ loñ. Ma doñtom esau nena nôñ takatu ba êbôk hatôm da ma hêv nê eyañ sa, ma doñtom miñ hêv thêlô sa dokte ami. ¹⁰ Avômalô takatu ba idum ku êmô malak yeñ bô iniñ athêñ mi ek nindum ku nêñmô alalôaniñ loñ êbôk da.

¹¹ *Alim anêñ thalalen ma anyô bêñ habôk da hawa ba habitak hayô Loñ Mathen Anôñ Biñ hatôm kambom lomaloma iniñ da. Ma doñtom iniñ leñviñkupik êbôk hêk malak lôñ viyaiñ atu. Ma miñ eyañ ami. ¹² *Aêñ ba Yisu hawa vovañ hêk malak lôñ viyaiñ ek indum avômalô nimbitak mathen hathak yanida anêñ thalalen. ¹³ *Aêñ ba alôana ek yani êndôk malak lôñ êñ viyaiñ ek naja anêñ mama atu ba bôk yani hawa. ¹⁴ *Pik êntêk ma tem êmô vauna. Ma doñtom alalô ayabiñ malak lôñ atu ba tem êlêm ba êmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.

¹⁵ *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêñ athêñ ba nanêm yeñ êndêñ Wapômbêñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ba alalôaniñ ku nanêm yeñ hêk alalô veñiñbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniñ da ni êndêñ Wapômbêñ. ¹⁶ *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêñ avômalô vi, êñ ma Wapômbêñ lamavi hathak da mavi êñ. Ba intu alalô miñ leñiñpalin wapôm êñ ami.

¹⁷ *Môlônim nê bêñbêñ idum ku eyabiñ môlô dahôlômim ma nê êñ tem nenan iniñ ku lavôñ êndêñ Wapômbêñ. Ba intu nodañô iniñ abô ba nodovak vibiñ ek thêlô nindum iniñ ku lôk leñiñmavi ma miñ leñiñmalain ami. Malain êñ tem miñ nêñ môlô sa ami.

¹⁸ *Yêlô kapôlôñiñ miñ hanan yêlô bêñ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leñiñhavin namô batôn oyañ. ¹⁹ Yahanan lôklokwañ ek môlô noteñ mek ek yasôk kethen.

²⁰ *Wapômbêñ bôk hawa alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu, boksipsip anêñ alan anôñ vê hêk nama hathak thalalen tabô atu ba anêñ dañ mi. Ma Wapômbêñ labali anêñ ôdôñ ²¹ nêñ môlô auk mavi lôk lôklokwañ ek nundum malêla takatu ba yani lahavin ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêñ lôkmanñiñ êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

²² Aiyañ thêlô, yahato kapya bidonña iyom. Aêñ ba yahanan lôklokwañ ek môlô nodañô yenan abô katô ek yambatho môlô loñ.

²³ Odañô! Alalôaniñ aiyañ Timoti bôk hale yain yôv. Ba yani hayô kethen ma tem yambiñ yani ba yasôk.

²⁴ Nônêm yêlôaniñ leñiñmavi êndêñ môlônim nê bêñbêñ lôk Wapômbêñ anêñ avômalô mathen sapêñ. Avômalô Itali êv iniñ leñiñmavi haviñ.

²⁵ Wapômbêñ anêñ wapôm êmô imbiñ môlô lôkthô.

* **13:11:** Wkp 16:27 * **13:12:** Jon 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22
 * **13:15:** Sng 50:14,23 * **13:16:** Plp 4:18 * **13:17:** 1Te 5:12 * **13:18:** Ap 24:16; 2Ko 1:12
 * **13:20:** Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems anêḡ kapyā Abô mōḡ

Jems ma Yisu anêḡ yaḡ molok. Yani hatō hadêḡ avômalô Israēl takatu ba êvhaviḡ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviḡ iniḡ êvhaviḡ imbitak lôklokwaḡ ba hadôḡ thêlô ek neyabiḡ i esak malêla takatu ba enaḡ. Ma hik thô nena êvhaviḡ anôḡ ma anêḡ ku hêk haviḡ. Ma hanaḡ nena miḡ onāḡ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôḡ i nena mek ma nôm lôklokwaḡ anôḡ.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêḡ lamavi

¹ *Ya Jems, Wapômbêḡ lo Anyô Bêḡ Yisu Kilisi iniḡ anyô ku. Yahato kapyā êntêk hi ek avômalô Israēl ôdôḡ laumiḡ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêḡ pik bêḡ êntêk lôkthô. Waklêvôḡ mavi!

Malaiḡ havatho ôêvhaviḡ loḡ

² *Aiyaḡ thêlô, malaiḡ lomaloma hapôm mólô, êḡ ma lemimimbi nena nôm takêḡ ma nôm leḡiḡmavi iyom. ³ *Mólô oyala nena malaiḡ takêḡ hasôm mólônim ôêvhaviḡ ba hadum ek numiḡ lôklokwaḡ. ⁴ Ma numiḡ lôklokwaḡ endeba ku êḡ injik anôḡ ba numbitak êtôm ḡêḡ talaḡ ba nundum nômkama sapêḡ thêthôḡ iyom ek nômla yaḡ miḡ êḡjêk ami. ⁵ *Mólô te hêv yak hathak auk, êḡ ma eteḡ Wapômbêḡ ma tem nêḡ. Yani hathak habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô lôkthô ma miḡ hatatale i ami. ⁶ Yani atu ba hateḡ ma nêḡmibiḡ iyom ma miḡ anêḡ auk mayaliv

ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ḡḡwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêḡ. ⁷ Anyô anêḡ aêḡ miḡ laimbi nena tem enja nômlate êlêḡ anêḡ Anyô Bêḡ anêḡ ami. ⁸ Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêḡ mayaliv.

Nêḡ valu mi lôk ḡê valu bêḡ

⁹ Aiyaḡ mena livôḡ la atu ba athêḡ mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê lôk athêḡ bêḡ. ¹⁰ *Ma ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak nômkama pik ma nêḡmô lôk leḡiḡmavi. Wapômbêḡ hayê thêlô hatôm ḡê athêḡ mi ba tem nêḡnêḡ yak êtôm kamuḡ anêḡ vuak hêv yak. ¹¹ Wak hapup ba habi lôklokwaḡ ba habôk kamuḡ ba iniḡ vuak lôk lêlêyaḡ mavi hakapok. Ma aêḡ iyom ḡê lôk valu bêḡ idum iniḡ ku denaḡ ba ema ma iniḡ nômkama tem egelelonḡ.

Wapômbêḡ miḡ halôk anyô leḡ ek nindum kambom ami

¹² Nêḡ takatu ba imiḡ lôklokwaḡ hathak malaiḡ ma Wapômbêḡ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êtôm iniḡ vuli. Wapômbêḡ bôk habitinḡ abô ek nêḡmêḡ ḡêḡ takatu ba leḡiḡhaviḡ yani. ¹³ Kambomlate miḡ hatôm êndôk Wapômbêḡ la ek indum kambom ami. Ma yani miḡ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma miḡ onāḡ nena, “Wapômbêḡ halôk yaleḡ ami.” ¹⁴ Mî. Alalôaniḡ thethaḡak ma hatôm etak alim halôk lôḡm ek nêḡbôv alim esak ba hakôk alalô leḡiḡ ek nandum kambom. ¹⁵ Ma thethaḡak êḡ halumbak bêḡ ba anêḡ anôḡ ma kambom. Ma kambom êḡ anêḡ palumbak lôkthô ma ḡama.

* 1:1: Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1

2:3-6 * 1:10: Ais 40:6-7

* 1:2: Lom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Snd

16 Yenan aiyay lókma anôy, noyabin am ek anyôla miy esau môlô ami. 17 Wapôm lôk nôm mavi anôy sapêy ma halôk ba halêm anêy lej. Kamik Bêy atu ba hapesay deda lej sapêy hêv wapôm mavi takêy. Wak lo bôlôvôy iniy deda hathak habitak yan da yan da, ma doytom Wapômbêy da hamô aêy iyom hatôm wak nômbêy intu sapêy. 18 *Yani anêy lahaviy ba intu alalô abitak anêy nali hathak abô avanôy. Hadum aêy ek alalô nambitak êtôm anêy nôm môy anôy ek nômkama vi atu ba hapesay haviy.

Nodanô ba nosopa

19 Yenan aiyay lókma anôy, môlô nodanô katô. Anyôla hanay nômla ma nômô tiniy ba nodanô bônôy ma miy lemimmaniya ba nonay viyay kethay ami. 20 *Avômalô iniy leinymaniya miy hatôm eto avômalô ba nimbatak thêthôy êtôm Wapômbêy anêy lahaviy ami. 21 *Aêy ba notak nôm lônghôlôngh lôk kambom nômbêy êy. Ma nômô yaô ba nobaloy Wapômbêy anêy abô atu ba havatho halôk môlô loy. Abô êy ma hatôm nêy môlô bulubiy.

22 *Ma môlô nodanô abô êy ba nundum anêy ku imbiy. Olayô oyan, êy ma hatôm osau amda. 23 Anyôla te halayô Wapômbêy anêy abô ba miy hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali. 24 Ma hatak liyali ba hi ma kethay oyan ma lapaliy nena yanida ma aisê. 25 *Ma doytom ôpatu ba hatitiy balabay mabay êy ma miy lapaliy ami ma indum êtôm atu ba hanay, êy ma Wapômbêy tem nêy mek ek anêy ku sapêy. Balabay mabay êy hêv alalô vê hêk kambom anêy lôklokwan.

26 *Anyôla hanay nena hasopa Wapômbêy ma doytom miy hayabin abôlêk ami, êy ma hasau yanida ba nômkama sapêy atu ba hadum ek esopa Wapômbêy ma nôm oyan. 27 Lemhaviy osopa Kamik Wapômbêy ek ênjê môlô êtôm nôm mabay thêthê mavi, êy ma nundum aêntêk. Noyabin avômena bilak lôk avi tôp esak iniy malay. Ma noyabin amda ek pik malim miy esak môlô ami.

2

Noyabin avômalô sapêy esak auk doytom

1 *Yenan aiyay thêlô, alalô aêvhaviy alalôaniy Anyô Bêy Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmaniy anôy. Ba intu noyabin avômalô sapêy esak auk doytom ma miy nônêy nêy lôk athêy bêy liy ma nosale nêy lôk athêy mi thô ami. 2 Odayô. Anyôla halêm hêv yey haviy môlô ba hik kwêv mabay anôy lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviy. 3 Êy ma môlô ôêv athêy bêy hadêy anyô lôk kwêv mabay ba onay, “Ôlêm ômô loy mavi êntêk.” Ma onay hadêy anyô siv nena, “Umiy loy intu” mena “Ôndôk ômô biy.” 4 Môlô udum aêy ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôy ju ba udum abô lokbay hathak i.

5 *Yenan aiyay lókma anôy, nodanô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena nêy siv ma Wapômbêy bôk hatak i yôv ek nimbatak nêy lôkmaniy hathak iniy êvhaviy ba tem nêy athêy bêy êndêy i ek nêy anêy loy lôkliyay êtôm bôk habutiya abô ek nêy êndêy nêy takatu ba leinyhaviy yani. Aêy e? 6 Ma doytom ôpôlik ek nêy siv. Ma opalê hathak hêv malay hadêy môlô ba havôv môlô hi loy idum

* 1:18: Jon 1:13 * 1:20: Sav 7:9 * 1:21: * 1:25: Lom 8:2; Jem 2:12 * 1:26: Sng 141:3

Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mat 7:26; Lom 2:13 * 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28

abô? Nê siv e? Mi, nê valu bêḡ iyom. ⁷Ma thêlô êḡ iyom intu enaḡ abôma hathak unim alaḡ Kilisi ba ibulin anêḡ athêḡ mavi.

⁸*Ma alalôaniḡ kiḡ Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ te hanaḡ hêk anêḡ kapyā nena, “Lemimbiḡ avômalô êtôm atu ba lemhaviḡ oda”. Udum aêḡ ma mavi. ⁹*Ma doḡtom ôêv nê lôk athêḡ bêḡ liḡ ma ôpôlik hathak nê athêḡ mi, êḡ ma udum kambom ba balabuḡ hik thô nena môlô ma nê ômô abô balabuḡ lu. ¹⁰*Ma ôpatu ba hayabiḡ balabuḡ sapêḡ ma doḡtom hêv yak hathak bute, êḡ ma habulin abô balabuḡ lôkthô. ¹¹*Ôpatu ba hanaḡ nena, “Miḡ undum sek imbiḡ anyô yaḡ yanavi ami” lôk hanaḡ haviḡ nena “Miḡ nuḡgwik anyô vônô ami.” Ba intu miḡ hudum sek haviḡ anyô yaḡ yanavi ami ma doḡtom huik anyô vônô, êḡ ma hômô abô balabuḡ lu.

¹²*Aêḡ ba malêla takatu ba udum lo onaḡ ma lemimimbi nena Wapômbêḡ tem indum abô esak balabuḡ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêḡ lôklokwaḡ. ¹³*Ma miḡ hêêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êḡ ma waklavôḡ nindum abô ma Wapômbêḡ tem miḡ nêḡ kapô ek o ami. Ma doḡtom hêêv kapôlôm ek avômalô vi, êḡ ma tem Wapômbêḡ nêḡ kapô ba nêḡ môlô vê êḡjêk loḡ nindum abô.

Êvhaviḡ anêḡ ku mi, êḡ ma ḡama

¹⁴Yenaḡ aiyaḡ thêlô, anyô te hanaḡ nena yani ma anyô hêvhaviḡ ma doḡtom miḡ hadum mavi ami, êḡ ma mavi e? Mi. Êvhaviḡ anêḡ aêḡ tem nêḡ yani bulubiḡ e? Mi. ¹⁵*Aiyaḡ te mena livôḡ late nôḡm lôk sôp mi ba hêv i sêkêya. ¹⁶Ma môlô

te hanaḡ hadêḡ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noḡgwaḡ nôḡm.” Ma doḡtom miḡ hêêv yani sa ami, êḡ ma mavi aisê? ¹⁷Ma aêḡ iyom ma êvhaviḡ atu ba hêk wavo ma ku mi, êḡ ma ḡama.

¹⁸*Ma doḡtom anyô late hanaḡ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviḡ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doḡtom yahanaiḡ nena, “Ya miḡ hatôm yaḡgê êvhaviḡ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaḡgik yenaḡ yahêvhaviḡ thô esak yenaḡ ku.”

¹⁹Môlô ôêvhaviḡ nena Wapômbêḡ doḡtom iyom hamô ba intu osoḡ nena unim ôêvhaviḡ ma anêḡ ku mi ma hatôm e? Auk êḡ ma auk mavi, ma doḡtom miḡ osoḡ nena auk êḡ intu mavi ek o ami. Mi, ḡgôk eyala auk êḡ haviḡ, ma doḡtom thêlô ma Wapômbêḡ anêḡ nê kambom ba intu êkô ba elowalinḡ.

²⁰Môlô nê auk thônôthônḡ, lemimhaviḡ noyala nena êvhaviḡ atu ba hêk wavo ma anêḡ ku mi, êḡ ma nôḡm oyaḡ e? ²¹*Lemimimbi alalôaniḡ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduḡ Aisak hatôm da hayô hêk loḡ êbôk da. Yani hadum ku êḡ ba intu Wapômbêḡ hanaḡ nena yani ma anyô thêthônḡ, aêḡ e? ²²*Intu êḡ, Ablaham anêḡ hêvhaviḡ lôk anêḡ ku idum ku haviḡ i. Ma anêḡ ku hadum ba anêḡ hêvhaviḡ hik anônḡ. ²³*Êḡ ma habitak hatôm Wapômbêḡ anêḡ kapyā hanaḡ, “Ablaham hêvhaviḡ Wapômbêḡ ba intu hayê yani nena anyô thêthônḡ.” Ma halam yani nena anêḡ anyô môlô. ²⁴Aêḡ ba oyala nena ôpatu ba hêvhaviḡ lôk hadum anêḡ ku haviḡ ma Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthônḡ. Ma miḡ hanaḡ abô êḡ hathak ôpatu ba hêvhaviḡ iyom ma anêḡ ku mi ami.

* 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Lo 1:17 * 2:10: Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19

* 2:11: Kis 20:13-14; Lom 13:9 * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mat 5:7; 18:32-35

* 2:15: 1Jon 3:17 * 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23:

Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

25*Ma lemimimbi avi sek walilin Lahap imbinj. Yani ma aêj iyom. Hawa Israel ininj nê êyê loj vani ba hêv i sa ek elom buyanj ba i. Yani hadum ku êj ba intu Wapômbêj halam yani nena avi thêthôj. 26 Kupik atu ba auk lôkmala minj hamô ami, êj ma njama. Ma êvhavinj atu ba anêj ku mi ma njama aêj iyom.

3

Oyabinj vembôlêk mavi

1 Aiyanj thêlô, alalô nayala nena Wapômbêj tem indum abô lôklokwanj ek yêlô atu ba adôj avômalô hathak êvhavinj. Ba intu minj môlô bêj anôj nundum ek numbitak nê êdôj avômalô ami.

2 Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomalama. Anyôla minj havak i silili hathak anêj abô ami, êj ma yani mabuj anôj ba hatôm eyabinj lijkupik sapêj.

3 Odañô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalanjanij hêk bokhos abôlêk ek êvôv hamô yak ma bok bêj êj hasopa ininj lenjinhavinj. 4 Ma nômla yanj ma yenj ngwêk. Yenj ngwêk ma nômbêj ma lovak bêj hayuv ma hathak hasisuj yenj êj ba hi. Ma doñtom nôm yaôna anôj te hêk dômlokwanj ek havusinj hi loj atu ba alanj lahavinj ni. 5 Ma aêj iyom venjôlêk ma nôm yaôna ek lenjinkupik. Ma doñtom hatôm indum ku bêj lomalama.

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esanj ba êmbôk kamuj bêj anôj. 6*Ma venjôlêk ma hatôm atum. Venjôlêk êj ma hayô sij hathak kambom lomalama ba halumbak bêj ba hadum lenjinkupik sapêj habitak lelaik. Atum êj halêm anêj loj atum da hamô ba intu hatôm esanj alalôanij lôkmala sapêj, lêk êntêk êj endeba êyô anêj danj.

7 Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ngwêk lôk alim lomalama ba eyabinj ba êmô tinij.

8*Ma doñtom anyô late minj hatôm eyabinj abôlêk ek ênjêk tinij ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm sininj habôk avômalô vônô.

9 Alalô êv yenj hathak venjôlêk hadêj alalôanij Kamik Anyô Bêj. Ma venjôlêk doñtom êj iyom intu hanañ ek Wapômbêj imbulinj avômalô takatu ba yani hapesanj i hatôm yanida. 10 Venjôlêk doñtom êj iyom intu habô Wapômbêj lôk hanañ abôma havinj. Aiyanj thêlô, êj ma kambom anôj. 11 Nanj lôk ngwêk hatôm nede valu abyanj te e? Mi anôj. 12 Aiyanj thêlô, ngwêk minj hatôm nêma njanj mavi êndêj alalô ami. Ma ngôbêj minj hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te minj hatôm injik êtôm ngôbêj ami. Mi anôj.

Auk mavi halêm anêj Wapômbêj

13 Môlô opalê atu ba lôkauk bêj ba hayala Wapômbêj anêj lahavinj? Injik anêj auk mavi êj thô esak anêj kobom thêthôj lôk ku takatu ba hadum ba hamô malinjaô. 14 Ma doñtom lemdanj hathak athêj bêj hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômôj, êj ma minj ômbô o ba onanj nena hosopa abô avanôj ami. Êj ma honanj abôyanj ba hubulinj abô avanôj. 15 Auk êj ma auk pik lôk kapôlôj bô ba halêm anêj Sadañ. Ma minj halêm anêj lenj ami. 16 Loj atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk lenjanj hathak athêj bêj hêk, êj ma tem ôpôm nena nômkama sapêj hamô mayaliv ma kambom lomalama hêk havinj.

17 Ma doñtom auk atu ba halêm anêj lenj ma mabuj anôj. Auk êj hadum ek avômalô nêmo yôhok imbinj i lôk netauvinj i ma nêwê abô

vibiñ, ma nêñem kapôlôñiñ lôk nindum ku mavi lomalama, ma nindum kobom doñtom êndêñ avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda iniñ abô sapêñ. ¹⁸ *Avômalô yôhok takatu ba ethak idum ek avômalô nêmo yôhok imbiñ i ma hatôm evatho iniñ yanvêk ba hik anôñ, êñ ma kobom thêthôñ mavi lomalama.

4

Anyô lahavij nômkama pik ma hatôm hik vovak hadêñ Wapômbêñ

¹ *Malê te hadum ba môlô lemimñaña ba uik vovak havij am? Nôm takêñ halêm anêñ unim thethañak takatu ba ibisok ek nundum kambom lomalama e? Intu êñ. ² Môlô lemimhavij nômlate atu ba mi hêk môlô. Ba intu môlô malemimkilik hathak nôm êñ ba uik anyô vônô ma doñtom miñ owa ami. Êñ ma hadum môlô lemimñaña ba uik vovak hathak. Môlô miñ onañ hik Wapômbêñ liñ ami ba intu miñ owa ami. ³ Ma onañ hik yani liñ hathak nômlate ma miñ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbañ ba lemimhavij noja ek injik unim thethañak vônô iyom. Ba intu yani havasiñ nôm êñ ek môlô.

⁴ *Môlô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek waliliñ ba êpôlik ek Wapômbêñ ma evalonj nômkama pik majañ. Odañô! Opalêla takatu ba leñiñhavij nômkama pik ma pik anêñ nê môlô ba hatôm ik vovak hadêñ Wapômbêñ. ⁵ Wapômbêñ anêñ abô te bôk hanañ nena, “Wapômbêñ madaluk ladañ hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêñ alalô.” Hosonj nena abô êñ ma nôm oyañ e? Mi anôñ! ⁶ *Ma Wapômbêñ lahavij nêmo alalô sa ba intu habi anêñ

wapôm sam bêñ anôñ hadêñ alalô. Hatôm anêñ kapy a hanañ nena, “Wapômbêñ havasiñ ek nê êbôi ma hêv wapôm ek nê etauviñ i.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁷ *Aêñ ba nodovak Wapômbêñ. Ma nobasiñ am ek Sadañ, êñ ma tem yani etak môlô ba êsôv. ⁸ *Ma unu bidonj ek Wapômbêñ ma tem yani êlêm bidonj ek môlô. Ma môlô nê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô nê auk ju, notak auk yañ ek unim kapôlômim imbitak mabuñ mavi. ⁹ Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodañ lôk lemimmalaiñ. Ma miñ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlômim malaiñ ba nodañ asêñ malêñ. ¹⁰ *Notauviñ am êñjêk Anyô Bêñ ma, ma tem êsô môlô liñ.

Miñ nonañ abôma esak anyô vi ami

¹¹ Aiyañ thêlô, miñ nonañ abôma esak môlôviyañ ami. Môlô takatu ba onañ abôma hathak môlôviyañ mena otatale môlôviyañ, êñ ma hatôm onañ abôma lo otatale abô balabuñ. Ma otatale abô balabuñ, êñ ma miñ osopa abô balabuñ êñ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuñ anêñ alañ. ¹² *Ma doñtom abô balabuñ anêñ alañ ma doñtom iyom. Yani êñ iyom hatôm indum abô ek anêñ mavi nêmo ma anêñ kambom nêmbini. O opalê ba honañ avômalô iniñ kambom bêñ?

Miñ nobam amda ami

¹³ *Odañô katô! Môlô takatu ba onañ, “Yaô mena yamuñ la ma tem yêlô ana malak bêñ te ek nandum ku valu êtôm sondabêñ te êmo loñ êñ ek napôm valuseleñ bêñ.” ¹⁴ *Aisê ka onañ aêñ? Oyala nômo atu ba tem imbitak e? Mi, ôthôñ nômo atu ba tem imbitak

* 3:18: Mat 5:9; Hib 12:11 * 4:1: Lom 7:23 * 4:4: Lom 8:7; 1Jon 2:15 * 4:6: 1Pi 5:5

* 4:7: Ep 6:12 * 4:8: Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Lom

2:1; 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Sng 39:5,11; Snd 27:1

anêᶇ athêᶇ. ¹⁵ *Ma iniᶇ mek atu ba eteᶇ lôk êvhaviᶇ ma tem indum ôpêᶇ mavi ma Anyô Bêᶇ tem êsô yani liᶇ. Ma bôk hadum kambom la, êᶇ ma tem Anyô Bêᶇ nêᶇ anêᶇ kambom êᶇ vê. ¹⁶ Ba intu môlô tomtom nonaᶇ unim kambom bêᶇ imbiᶇ am ma noteᶇ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêthôᶇ anêᶇ mek ma lôklokwaᶇ ba tem injik anôᶇ.

¹⁷ *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidonᶇ ba hateᶇ mek ek miᶇ ôthôm injik ami, êᶇ ma ôthôm miᶇ hik ami hatôm sondabêᶇ lô ma wata te. ¹⁸ *Vêᶇ ma hateᶇ mek hathak loᶇbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôᶇ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loᶇbô

¹⁹ *Yenaᶇ aiyaᶇ thêlô, môlô te hêv yak hathak abô avanôᶇ ba môlô te hawa ôpêᶇ hatup, ²⁰ *êᶇ ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêᶇ auk sa ek hatak anêᶇ kambom, êᶇ ma hêv ôpêᶇ vê hêk ᶇama ma haluviᶇ anêᶇ kambom bêᶇ anôᶇ.”

* 5:17: 1Kin 17:1; 18:1
4:8

* 5:18: 1Kin 18:42-45

* 5:19: Gal 6:1

* 5:20: Snd 10:12; 1Pi

Pita anêḡ kapya mōḡ Abô mōḡ

Pita ma Yisu anêḡ aposel lauminḡ ba lahavuju takatu te. Hato kapya êntêk ek embatho ḡê êvhavinḡ takatu ba avômalô vi êv malainḡ lomaloma hadêḡ i loḡ. Ma hato ek injik loḡôndê atu ba Wapômbêḡ lahavinḡ ḡê êvhavinḡ nesopa. Hato ek avômalô Israel lôk avômalô loḡ buyanḡ havinḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 64 AD la.

Pita anêḡ lamavi

¹ Ya Pita, Yisu Kilisi anêḡ aposel, yahato kapya êntêk hadêḡ Wapômbêḡ anêḡ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loḡ luvuluvu anêḡ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia. ² *Wakamik Wapômbêḡ bôk hayala môlô lôkthô ba bôk halam môlô yôv. Ma Lovak Mathenḡ hadum ba ubitak mathenḡ ma bôk hapaliv Yisu anêḡ thalalenḡ ek nosopa Wapômbêḡ. Ma wapôm lôk labalî êmbôlô môlô kapôlômim sinḡ.

Alalô aêv maleḡinḡ ek naja bulubij

³ Nambô Wapômbêḡ alalôaninḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi anêḡ Lambô Wapômbêḡ. Yani hêv kapô ek alalô bêḡ anôḡ ba hik Yisu Kilisi linḡ hêk ḡama ek embathu alalô esak loḡbô ek naminḡ lôklokwanḡ ba nanêv maleḡinḡ ⁴ *ek naja lôkmala atu ba ḡama lôk lelaik mi ba miḡ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabinḡ lôkmala êḡ hamô malak leḡ. ⁵ *Alalô aêvhavinḡ ba intu anêḡ lôklokwanḡ hakalabu alalô sinḡ ek nêv alalô bulubinḡ endeba

pik lo leḡ anêḡ danḡ ma avômalô sapêḡ tem nêḡê. ⁶⁻⁷ *Aêḡ ba môlô lemimmavi anêḡ dôêḡ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathanḡ gol êḡ ek injik anôḡ thô. Ba êvhavinḡ anêḡ mavi hamôḡ ek gol. Ba intu malainḡ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhavinḡ anêḡ anôḡ thô ek Yisu endelêm ma tem nêv môlô athêḡ bêḡ lôk deda lôkmanḡinḡ ma nêv môlô linḡ. ⁸⁻⁹ *Môlô lemimhavinḡ Yisu ba ôêvhavinḡ yani ma doḡtom miḡ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhavinḡ anêḡ anôḡ ma bulubinḡ atu ba Wapômbêḡ tem nêv êndêḡ môlô. Ba intu lêk môlô lemimmavi anôḡ ba ôbôam.

¹⁰ *Sêbôk ma plopet enanḡ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêḡ môlô. Ma bulubinḡ êḡ, ma thêlô leḡinḡhabi lôklokwanḡ lôk êbôlêm auk hathak. ¹¹ *Ma Kilisi anêḡ Lovak Mathenḡ atu ba hamô thêlôninḡ kapôlôninḡ hik auk thô hadêḡ i ba hananḡ hathak vovanḡ takatu ba tem Kilisi enja vêv ka enja athêḡ lôkmanḡinḡ embenḡ yam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôv êḡ tem imbitak ba imbitak aisê? ¹² Ma hik abô takêḡ thô hadêḡ plopet nena ku taksêbôk bôlada idum ma miḡ idum ek nêv thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêv alalô lôkthô sa. Ma doḡtom lêk hêv Lovak Mathenḡ anêḡ leḡ ba halêm ek enanḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi takêḡ lôkthô bêḡ êndêḡ môlô. Ma anḡela vovanḡ ek neja auk takêntêk imbinḡ.

Nômô mathenḡ

¹³ Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loḡ ma malev endahalinḡ Yisu Kilisi anêḡ waklavôḡ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nêv êndêḡ môlô. ¹⁴⁻¹⁶ *Môlô nômvô

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:14-16:** Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18

êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena,

“Ya mathen. Ba intu nômô mathen.” *Wok Plis 11:44-45*

Yani ma mathen. Aênj ba môlô nômô mathen êtôm yani atu ba halam môlô. Ma miñ nosopa thethajak êtôm sêbôk atu ba môlô njê auk mi ami.

17 *Pik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôñ ma hamô buyan. Aênj ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nômô tiññj êmô yani vibij ek malê nena yani hathak hatitij avômalô lôkthô iniñ ku ba miñ hathale njê loñ buyan thô ma hêv anênj avômalô liñ ami. Mi. 18-19 *Libumi iniñ bôk lo loñ sêbôk ba esopa ma miñ hik anôñ mavi ami. Ma donjom lêk oyalâ nena Wapômbênj hapole môlô vê hathak Kilisi anênj thalalenj atu ba anênj vuli bênj ba hatôm boksipsip atu ba anênj kambom lo palê mi lôk miñ hapole môlô hathak nôm pulusikna hatôm seleva lo gol ami. 20 *Sêbôk atu ba epesanj pik ma Wapômbênj halam Kilisi. Ma donjom lêk pik lo leñ anênj dañ ba Wapômbênj bôk hik yani thô yôv ek nêm môlô sa. 21 *Yani iyom intu hik Kilisi liñ hêk njama ba hêv athênj lôkmanjij hadênj yani ek môlô nôñemimbiñj lôk nôñem malemim êndênj Wapômbênj. Aênj ba Kilisi intu hadum ba môlô ôêvhavij Wapômbênj.

22-25 *Môlô bôk osopa Wapômbênj anênj abô avanôñj lôk ôvôkwiñ am yôv. Ma lêk môlô lemimhavij môlôvianj katô anôñ. Ma Wapômbênj anênj abô anênj lôkmala hamô ba tem êmô wak nômbênj intu sapênj. Ma hadum ku ba havathu môlô hathak loñjbô. Ma anênj vêk atu ba môlô upup habitak miñ vêk

njama ami ma mi anôñ. Yanj vêk êñ intu ida hamô lôkmala wak nômbênj intu sapênj hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô, ma iniñ lôkmanjij ma hatôm thiliñ vuak;

kavik dahô hakapok

ma thiliñ vuak êv yak

ma donjom Anyô Bênj anênj abô tem ida êmô aênj wak nômbênj intu sapênj.” *Aisaia 40:6-8*

Aênj ba lemimimbiñ am lôk nôñem kapôlômim êndênj am. Ma abô êñ iyom intu bôk ananj hadênj môlô yôv.

2

1 *Ba intu nôñem nôm lomaloma takêntêk vê. Siniñ, abôyanj, iluvij auk kambom hathak auk thêthôñj, lenjanj, lôk etatale anyô yanj.

2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bênj anênj va nena vasiñ. Aênj ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuñ anôñ halêm anênj Wapômbênj hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubij.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak mathenj

4-5 *Yani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma donjom yani ma Wapômbênj anênj payenj anôñ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êñ havij ba nôlêm êndênj yani ek endav anênj unyak mathenj êñ esak môlô. Ba lêk ubitak anênj njê êbôk da mathenj ek nôbôk anênj da. Da takênj ma Yisu Kilisi anênj ku ba Wapômbênj hawa lôk lamavi. 6 *Hatôm bôk eto halôk Wapômbênj anênj kapyâ aêntêk,

“Ôngô. Bôk yahadô valu lôklokwanj te hamô Saion

ba tem embalonj unyak loñ.

Yada yahatak hatôm payenj anôñ.

Ma ôpatu ba hêvhavij yani

* 1:17: Lom 2:11; ALK 2:23

* 1:18-19: Ap 20:28; Hib 9:12-14

* 1:20: Ep 1:4; 2Ti 1:9-10

* 1:21: Jon 14:6; Lom 5:1-2

* 1:22-25: Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10

* 2:1: Ep 4:22;

Jem 1:21 * 2:2-3: Sng 34:8

* 2:4-5: Ep 2:21-22; ALK 1:6

* 2:6: Ais 28:16; Ep 2:20

ma tem miñ nênem mama êndêñ yani ami. Mi anôñ.”

Aisaia 28:16

7 *Aênj ba môlô vi lêk ôêvhavinj ba ôyê valu êñ hatôm payej anôñ. Ma vi miñ êvhavinj ami ba intu Wapômbênj anêñ abô hanañ nena, “Valu atu ba nê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landinñ anôñ.”
Karya Yej 118:22

8 *Ma abô yañ hanañ nena, “Valu yaôna te ek ende anyô lilinñ ba imbi i pônêñ

lôk valu bênj te ek nembak sisilimbinñ ba nênem yak.” *Aisaia 8:14*

Nê takatu ba êdô Wapômbênj anêñ abô ma tem indum ba thêlô nênem yak.

9 *Ma donjom môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbênj dalam yôv. Môlô ma kinñ anêñ nê êbôk da lôk avômalô ôdôñ mathenñ. Yani bôk dalam môlô ba otak momaninij ba ôlêm uminñ anêñ deda lôkmanjinñ anôñ kapô. Aênj ba môlô ma Wapômbênj anêñ avômalô takatu ek nonañ anêñ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bênj. 10 *Sêbôk ma môlô avômalô paliñ. Ma donjom lêk ma môlô ma Wapômbênj anêñ avômalô. Sêbôk ma miñ hêv kapô hadênj môlô ami. Ma donjom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthônj

11 *Aiyañ thêlô, môlô ma hatôm nê loñ buyañ lôk nê takatu ba etak ininñ loñ. Ba intu yahalañ ek no-tak thethañak takatu ba hik vovak hadênj dahôlômim. 12 *Nômô batônj oyañ ek nê daluk esonñ nena môlô nê lemimmanij ba ethañ môlô, êñ ma tem nêgê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbênj

anêñ athênj êndênj anêñ waklavônj endelêm.

Nômô nê bênjbênj vibinñ

13-15 *Wapômbênj lahavinñ môlô nundum mavi êndênj avômalô takatu ba miñ ewa auk mavi ami ek thêlô nesañ venjñbôlêk sinñ. Aênj ba nômô gavman ininñ nê bênjbênj sapênj vibinñ êtôm atu ba Anyô Bênj anêñ lahavinñ. Nômô kinñ vibinñ. Yani hamônj ek eyabinñ avômalô lôkthô. Ma nômô kinñ anêñ nê ku takatu ba hêv ek nênem malainñ êndênj avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi. 16 Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma donjom môlô ma Wapômbênj anêñ nê ku. Ba intu miñ nunduinñ am esak auk nundum kambom ami. 17 *Nômô tinjinñ imbinñ avômalô sapênj. Lemimbinñ Wapômbênj anêñ avômalô. Thêlô ma môlôvinyañ. Ma nôkô ek Wapômbênj ba nônem athênj bênj êndênj kinñ.

18 *Ma môlô nê takatu ba udum ku hamô anyô yañ vibinñ nosopa unim nê bênjbênj ininñ abô. Vi ma yôhok ma vi ma lenjinñaña ma donjom nômô thêlô vibinñ. 19 Ba intu ôyê nena êv vovañ oyañ hadênj môlô takatu ba osopa Wapômbênj, êñ ma numinñ lôklokwañ ma tem Wapômbênj lamavi esak môlô. 20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba uminñ lôklokwañ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovañ oyañ, êñ ma tem Wapômbênj lamavi êndênj môlô. 21 *Kilisi hawa vovañ ek nê môtô sa. Ma aênj iyom ma Wapômbênj dalam môlô ba hapesañ loñôndê ek nosopa Kilisi vangwam.

22 *“Yani miñ hadum kambom lôk miñ hanañ abôyañ te ami.”
Aisaia 53:9

* 2:7: Sng 118:22 * 2:8: Ais 8:14 * 2:9: Lo 7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8 * 2:10: Hos 2:23 * 2:11: Gal 5:17,24 * 2:12: Mat 5:16 * 2:13-15: Tit 3:1; 1Pi 3:16 * 2:17: Lom 12:10 * 2:18: Ep 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Ais 53:9 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9

23 *Ma thêlô enañ abôma hathak yani ma doŋtom yani miñ hanañ viyañ ami. Êv vovañ hadêñ yani ma doŋtom miñ hadum nômla ek hawê kambom êñ viyañ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêñ ôpatu ba hadum abô thêthôn anôn iyom ek indum anêñ abô. 24 *Yanida liŋkupik hawa alalôaniñ kambom hathak alovalañsiñ ek alalô nambôliñ dômiñ esak kambom ma namô thêthôn iyom. Ma anêñ bêlêma hadum o mavi. 25 *Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathañô ma lêk ôvô ôlêm unim alañ lôk ôpatu ba hayabiñ môlô.

3

Nê ewa i iniñ abô

1-2 *Ma môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibiñ ek yani êñjê nena hosopa Wapômbêñ ba hômô mathen. Ku êñ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêñ endelêm esopa yani. 3 *Miñ nubutiñ lemkadôk ñauñ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliñ biñ ami. 4 Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliñ biñ. Avi yôhok labalinaena iniñ sôp takêñ tem miñ nema ami ma Wapômbêñ hayê hatôm nômlate anêñ vuli bêñ. 5 Sêbôk ma avi mathen takêñ êv maleñiñ hadêñ Wapômbêñ ba êmô iniñ anyô vibiñ. Êñ ma loŋôndê êñ hadum thêlô ibitak vuliñ biñ 6 *hatôm Sala. Yani hanañô yamalô ba halam yani nena anyô bêñ. Aêñ ba nômô batôn oyañ lôk miñ nôkô ek malaiñ ami, êñ ma tem numbitak Sala nali.

7 *Ma anyô aêñ iyom. Avi iniñ lôklokwañ ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbiñ vônim ek Wapômbêñ endañô

anêm mek. Mamu luvi tem noja Wapômbêñ anêñ wapôm doŋtom atu ba nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndêñ vônim.

Nômô yôhok imbiñ am

8 Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doŋtom imbiñ am. Ma môlô te hawa malaiñ ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbiñ am êtôm môlôviyañ. Lôk lemim injik am esak nê takatu ba ewa malaiñ ma nômô malinjaô. 9 Wapômbêñ bôk halam o. Ba intu anyôla habuliñ o mena hanañ abôma hathak o ma miñ nunçwik kambom êñ liliñ ami ek onja nôm mavi emben yam.

10-12 *Wapômbêñ hanañ, “Anyô Bêñ ma hayê nê thêthôn ma lêndôn hakyav ek endañô thêlônin mek.

Ma doŋtom mathêlêv hathak ôpatu ba hadum kambom.

Aêñ ba opalê atu ba lahaviñ anêñ lôkmala êmô mavi, ma eyabiñ dahalañ esak abô kambom ma abôlêk kupik esak abôyañ.

Ma nêm i liliñ esak kambom ma indum mavi.

Ma endañviñ esak êmbôlêm auk êmô yôhok.” *Kapya Yen* 34:12-16

Avômalô mavi atu ba ewa vovañ

13 Nôpôviñ am ek nundum mavi, êñ ma opalê hatôm imbuliñ môlô?

Mi. 14 *Ma doŋtom howa malaiñ hathak mavi takatu ba hudum ma Wapômbêñ tem lamavi esak o. Ba intu

“miñ ôkô lôk lemmalaiñ esak nê kambom takêñ ami.” *Aisaia* 8:12

15 Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêñ Kilisi vibiñ. Ma ôpôpêk oda wak nômbêñ intu ek anyôla hanañ hik o liñ ma onañ bêñ esak nôm takatu ba hêv malem hathak.

16 *Ma ômô malinjaô ba onañ abô

* 2:24: Ais 53:5-6; Lom 6:11 * 2:25: Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * 3:1-2: Ep 5:22 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Ep 5:25 * 3:10-12: Sng 34:12-16 * 3:14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * 3:16: 1Pi 2:12

êḡ ma miḡ otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba oya ek anyôla hanaḡ abôma hathak o mena hathaḡ o hathak hosopa Kilisi, êḡ ma tem yanida mama. ¹⁷ Wapômbêḡ lahaviḡ onja vovaḡ ba intu hudum mavi ba howa vovaḡ, êḡ ma mavi anôḡ. Ma doḡtom hudum kambom ba howa vovaḡ, êḡ ma miḡ mavi ami. ¹⁸ Kilisi hawa vovaḡ bôlôḡ te iyom ek injik kambom anêḡ ku vônô. Anyô thêthôḡ hêv avômalô kambom sa ek endom i ba ini êndêḡ Wapômbêḡ. Ik yani vônô hamô pik ma Lovak Mathêḡ hêv lôkmala hadêḡ yani. ¹⁹ Vêḡ ma hi hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ ngôk takatu ba êmô koladôḡ. ²⁰ *Sêbôk ma miḡ thêlô elañô Wapômbêḡ anêḡ abô ami. Yani hanaḡ hadêḡ Noa ek epesaḡ yeḡ. Ma hamô malinjaô ba hayabiḡ ek thêlô nedaḡô anêḡ abô. Ma doḡtom naju hatôm bahenḡvi ba lahavulô iyom elañô ba intu ḡaḡ hêv i bulubiḡ. ²¹ Ma ḡaḡ êḡ ma hatôm lavôḡiḡ ek ôpatu hathik ḡaḡ tem enja bulubiḡ aêḡ iyom. Ma ḡaḡ êḡ miḡ hathik leḡviḡkupik anêḡ lelaik vê ami. Mi. Ôpêḡ hathô ida ba haya ek havak abô haviḡ Wapômbêḡ. Êḡ ma hatôm Yisu anêḡ haviyô hêv ôpêḡ bulubiḡ. ²² Yisu intu bôk hi malak leḡ ba hamô Wapômbêḡ baḡ vi anôḡ. Ma aḡela lôknôm lôklokwaḡ ma iniḡ lôkliḡyak sapêḡ êmô yani vibiy.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêḡ

¹ *Kilisi hawa vovaḡ hamô pik. Ba intu ôpôpêk oda ma onja auk êḡ iyom. Ôpatu ba hawa vovaḡ bôk hatak kambom yôv ba ² hathak hasopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ iyom. Ma miḡ hathak hasopa

avômalô pik iniḡ thethaḡak loma-loma aleba hama ami. ³ *Sêbôk ma osopa ḡê daluk iniḡ auk takêntêk, thethaḡak lomalama lôk inum waiḡ ba molo ma sek waliliḡ lôk ibi anyô leḡiḡ hathak auk mayaliv ma kobom mama takatu ba êv yeḡ hadêḡ ngôkba. Bôk udum lôbôlôḡ ba hatôm. ⁴ Ma miḡ hôpôviḡ o ba hôsôv halôk lôv daim bomaḡ atu haviḡ thêlô ami ba intu thêlô eson kambom ba etatale o. ⁵ Ma doḡtom tem nindum abô esak yani atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endañô ḡê lôkmala lôk ḡê ḡama iniḡ abô. ⁶ Aêḡ ba intu bôk enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô hadêḡ ḡê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma doḡtom Lovak Mathêḡ hatôm nêḡm lôkmala êndêḡ i ek thêlô nêḡm lôkmala imbiḡ Wapômbêḡ.

⁷ *Nômkaḡma lôkthô anêḡ daḡ lêk habobo. Aêḡ ba ôpôpêk o esak auk mavi lomalama lôk upuk o loḡ ek oteḡ mek. ⁸ *Leḡiḡhaviḡ i hathak havuliv kambom bêḡ anôḡ siḡ. Ba intu ôpôviḡ o esak kobom leḡhaviḡ i. Êḡ ma nômbêḡ. ⁹ *Ma noja avômalô êvhaviḡ thô ma miḡ nosa i ami. ¹⁰ *Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ avômalô tomtom. Ba noyabiḡ wapôm takêḡ ek nundum ku esak ek nêḡm avômalô vi sa. ¹¹ Ma anyôla hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma enaḡ katô ma miḡ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ takatu ba hêv hadêḡ yani ek nebam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ esak Yisu Kilisi anêḡ ku. Athêḡ bêḡ lôk lôkmaḡḡiḡ ma yanida anêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ. Avanôḡ.

Avômalô êvhaviḡ takatu ba ewa vovaḡ

¹² Aiyaḡ thêlô miḡ noson kambom ba nonaḡ nena, “Aisé

* 3:20: Stt 6:1-7:24 * 4:1: Lom 6:2,7 * 4:3: Ep 2:2-3 * 4:7: Lom 13:11-12 * 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Lom 12:6-8 * 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7

ba malaiŋ hapôm ya?” Mólô owa vovaŋ hatôm atum hathaŋ mólô ek injik am thô. ¹³ *Howa vovaŋ hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma tem mólô nômbô am bêŋ anôŋ. ¹⁴ *Mólô ma Kilisi anêŋ avômalô ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matherŋ lôkmaŋgiŋ lêk hayô hamô mólô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêŋ lêk lamavi hathak mólô. ¹⁵ Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomalomana mena howa ku anêŋ ôv oyaŋ hathak o ba howa vovaŋ bêŋ, êŋ ma miŋ mavi ami. ¹⁶ Ma o anyô hôêvhaviŋ Kilisi ba howa vovaŋ miŋ o mama ami. Ômbô Wapômbêŋ esakathêŋ mavi atu ba howa. ¹⁷ Ma lêk waklavôŋ hayô ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhaviŋ tem ana êmôŋ ek nandum abô. Ma vi atu ba miŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

¹⁸ “Aêntu malaiŋ ek nê thêthôŋ neja bulubiŋ,

ma malê te tem êpôm nê daluk lôk nê idum kambom?” *Gutpela Sindaun 11:31*

¹⁹ Ba intu Wapômbêŋ hadum ek anyôla hawa malaiŋ ma ôpêŋ nêma ida êndêŋ Wapômbêŋ ba indum mavi iyom. Yani hapesaŋ nômkama lôkthô ba intu tem eyabiŋ alalô dedaŋ mavi.

5

Abô ek avaka

¹ Ya Pita avaka hatôm mólô vi atu ba alalô anaŋ Kilisi anêŋ vovaŋ bêŋ. Kasana ma Wapômbêŋ tem injik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma alalô lôkthô tem naja iniŋ sam wapôm tomtom. Ba intu yahanaiŋ

hadêŋ avaka takatu ba êmô haviŋ mólô ² *nena noyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ba bôk êv hadêŋ mólô hatôm boksipsip anêŋ alaiŋ hayabiŋ anêŋ bok. Wapômbêŋ lahaviŋ nena nônem lêlê esak anêŋ ku takatu ba lahaviŋ nundum. Miŋ mólô popabuk ami. Ma nôpôviŋ am esak ku êŋ. Ma miŋ nôkôkam esak valuselen ami. Mi. ³ *Ômô malinyaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma miŋ ombam o esak nê atu ba êmô o vibin ami. ⁴ Ma Alaŋ Bêŋ hayô ma tem onja kuluŋ lôkmaŋgiŋ atu ba tem miŋ imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô malinyaô

⁵ *Ma anyô muk nômô nê bêŋbêŋ vibin aêŋ iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêma malinyaô.

“Wapômbêŋ havôliŋ dôma ek nê ebam i, ma donjom hêv anêŋ wapôm hadêŋ nê êmô malinyaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

⁶ *Aêŋ ba nômô malinyaô êmô yani baiŋ lôklokwaŋ vibin ek anêŋ waklavôŋ ma tem nêma mólô liŋ.

⁷ *Wapômbêŋ lahiki hathak mólô ba intu nônem unim malaiŋ lôkthô ni êndêŋ yani.

Uŋgwik vovak lôklokwaŋ

⁸ *Nupuk am loŋ ba nôŋgwêk lêlê. Ôpatu ba lamanin ek mólô ma Sadaŋ atu ba kapôŋôŋô inaiŋ avuŋ laion ba habôlêma mólô haven ek esaŋ ba enaiŋ lêvôkê. ⁹ *Hoyala nena vovaŋ êŋ intu lêk hapôm mólôviyaŋ anêŋ pik êntêk ba intu nobaloŋ unim ôêvhaviŋ loŋ ma uŋgwik vovak lôklokwaŋ esak yani.

¹⁰ Ma tem noja vovaŋ bidon oyaŋ. Ma Wapômbêŋ ôpatu ba hêv mólô wapôm ba halam mólô hathak Kilisi ek nômô anêŋ

* 4:14: 1Pi 2:20 * 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7 * 5:5: Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * 5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mat 6:25-30 * 5:8: 1Te 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7

lôkmanġinġ atu ba tem êmô wak nômbêġ intu sapêġ, yani tem epesanġ môlô esak loġbô ba nêġm lôklokwanġ ma embatho môlô loġ lôk indum môlô numinġ majanġ êtôm landinġ havalonġ unyak loġ. ¹¹ Wapômbêġ ma lôkmanġinġ hatôm wak nômbêġ intu êġ sapêġ. Avanôġ.

Abô anêġ danġ

¹² *Silas, ôpatu ba hêġv ya sa bêġn anôġ ba yahayê hatôm yenanġ aijanġ hatu yenanġ auk lôkthô halôk kapya bidonġ êntêk. Yahananġ lôklokwanġ hadêġ môlô nena auk nômbêġ êntêk ma Wapômbêġ anêġ wapôm avanôġ ek yambatho môlô loġ. Ba intu numinġ lôklokwanġ. ¹³ *Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam yani yôġv havinġ môlô, yani lôk yenanġ okna Mak êġv ininġ leġinġmavi hadêġ môlô. ¹⁴ Nokam am tomtom esak kobom leġhavinġ i. Yôhôk êmô imbinġ môlô atu ba ômô havinġ Kilisi.

* 5:12: Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40 * 5:13: Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita anêḡ kapya yaḡ Abô môn

Aposel Pita hato kapya êntêk. Yani havatho ḡê êvhaviḡ loḡ ek nêmo mathenḡ. Ma hananḡ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabinḡ i esak kêdônwaga abôyanḡ takatu ba êmo avômalô êvhaviḡ kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêm ba lenḡinḡimbi nôm êḡ ba nêmo thêthônḡ.

Hato kapya êntêk hadêḡ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

¹ Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêḡ avômalô takatu ba bôk êvhaviḡ yôv. Ma alalôaniḡ Wapômbêḡ da lôk Yisu Kilisi atu ba êv môlô bulubiniḡ intu thêthônḡ. Ba yêlôaniḡ êvhaviḡ ma anêḡ vuli bêḡ hatôm môlônim ôêvhaviḡ. ² Bôk oyala Wapômbêḡ lo alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô môlô kapôlômim siḡ.

Loḡôndê nindumbak mavi

³ Yani ma lôkmanḡinḡ anêḡ ôdônḡ ba hamô batônḡ oyanḡ ba halam alalô. Anêḡ lôklokwanḡ ma halêm anêḡ Wapômbêḡ ba hêv nômkama lôkthô hadêḡ alalô ek nasopa anêḡ lahaviḡ ba namô lôkmala. ⁴ Ba intu habutinḡ abô ba abô êḡ ma lôkmanḡinḡ ba anêḡ vuli ma bêḡ ek epole alalô vé ênjêk pik anêḡ palê ôvathek atu ba halêm anêḡ thethanḡak ek nambitak êtôm Wapômbêḡ da.

⁵ Ba intu ôpôvinḡ o esak êvhaviḡ ek ômbôlô nôm takêntêk, ômo batônḡ oyanḡ lôk onja auk katô ⁶ *ma upuk o loḡ lôk umiḡ lôklokwanḡ lôk osopa Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ ⁷ lôk undum mavi êndêḡ mamuyanḡ

ma lemimbiḡ avômalô ⁸ ek nôm takêntêk indumbak ḡi ba ḡi ek indum ku endeba inḡik anônḡ ek onja auk katô esak alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi. ⁹ Anyôla hêv yak hathak nôm takêntêk ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba bôk êvôkwiḡ anêḡ kambom yôv ma donḡtom lapaliḡ.

¹⁰ Aêḡ ba aiyaniḡ thêlô nôpôvinḡ am ek nundum nôm takêḡ ek inḡik thô nena Wapômbêḡ bôk halam môlô ba habi baḡ hayô hêk môlô ba tem miḡ nônêm yak ami. Milôk. ¹¹ Ma Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiniḡ tem êmbôlô môlô esak anêḡ wapôm ba enja môlô thô ek numbitak nôyo anêḡ loḡ lôkliḡnyak atu ba anêḡ danḡ mi.

Nodanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ

¹² Môlô bôk oyala nôm takêḡ sapêḡ ba bôk olanḡ Wapômbêḡ anêḡ abô avanônḡ ba ôêv haviḡ lôklokwanḡ. Ma donḡtom yavatho môlô loḡ lôbôlônḡ hathak abô êḡ ek miḡ môlô lemimpaliḡ ami. ¹³⁻¹⁴ *Kasana ma yenanḡ unyak kudum tem neja vé hatôm alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi hik thô hadêḡ ya. Ba intu yahamô unyak kudum êntêk ek yandum yenanḡ ku katô ek yanḡik môlônim auk liḡ iyom. ¹⁵ Ma yalenḡvidonḡ ek waklavônḡ atu ba yaha ma tem môlô lemimimbi esak abô nômbêḡ atu ba bôk yahananḡ.

¹⁶ *Yêlô bôk ayê anêḡ lôkmanḡinḡ hathak yêlô maleniḡ ba intu ananḡ hadêḡ môlô nena alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu anêḡ lôklokwanḡ ma bêḡ anônḡ ba tem endelêm esak loḡbô. Ba yêlô miḡ abi môlô lemim hathak kukuthiḡ êntêk ami. ¹⁷ *Yani hawa deda lôk athêḡ lôkmanḡinḡ halêm anêḡ Kamik Wapômbêḡ. Ma kaêk te halam yani hêk Deda Lôkmanḡinḡ

* 1:6: Gal 5:22-23 * 1:13-14: Jon 21:18-19; 2Ko 5:1 * 1:16: Mat 17:1-5 * 1:17: Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35

ba hanañ nena, “Ôpêntêk ma yenañ okna atu ba yalenhaviñ videdaun. Ma ya kapôlôñ mavi hathak yani.”
 18 Yêlô amô dumlôlê mathen haviñ yani ma alañ abô êñ halêm anêñ leñ.

19 Ma yêlô ayala nena plopet iniñ abô ma avanôñ ba intu nodañ abô êñ katô ba nosopa endeba wak ipup lôk vuliñ lôkbôk imbi êndôk môlô kapôlômim. Abô êñ ma hatôm wak hapup ba habi deda halôk loñ momañiniñ ek nômô mavi. 20-21 *Ba auk bêñ atu ba noyala ma aêntêk. Miñ anyô da iniñ auk ba enañ abô plopet ami. Mi. Lovak Mathen hadum ku ba hêv Wapômbêñ anêñ abô ba enañ bêñ. Ba plopet iniñ abô ma miñ thêlôda iniñ auk ami. Mi.

2

Wapômbêñ tem imbuliñ kédôñwaga abôyañ

1 *Ma donjom kédôñwaga abôyañ doho tem nêmo môlô malêvôn êtôm plopet abôyañ doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvôn. Ma tem nimbi môlô lemim liñ esak auk lokbañ ba nimbuliñ môlônim ôêvhaviñ. Ma iniñ auk êñ tem indumbak endeba nêpôlik esak alañ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêñ ba kasana ma Wapômbêñ tem imbuliñ i. 2 Ma avômalô bêñ anôñ tem nesopa iniñ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenañ abôma esak Wapômbêñ anêñ abô avanôñ. 3 Thêlô malenkilik ek neja nômkama bêñ anôñ. Ba tem nenañ abôyañ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuselen. Sêbôk ma Wapômbêñ hanañ nena tem thêlô nema ba yani miñ hêk sôm ami. Ba intu tem imbuliñ thêlô. Avanôñ.

4 *Ma anêñ añela idum kambom ba hatak i halôk loñ atum ba havalon i loñ hamô lôv momañiniñ endeba nindum abô am. Ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami.

5 *Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêñ ma hêv ñañbô ba habuliñ i ma miñ hêv thêlô vê ba i oyañ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanañ abô thêthôn lôk avômalô bahenvi ba lahavulô iyom bulubiñ.

6 *Ma hanañ ba atum hathañ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miñ esopa Wapômbêñ ami tem neja malaiñ.

7-8 *Ma Lot anyô thêthôn atu ba hamô haviñ avômalô takatu ba êvôliñ dômiñ ek Wapômbêñ anêñ abô ma hayê lôk halañ thêlôniniñ thethañak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiñ lôk lahiki bêñ ba Wapômbêñ hêv yani iyom bulubiñ.

9 Anyô Bêñ bôk hadum nômo takêñ yôv. Ba intu tem nêmo avômalô takatu ba esopa yani bulubiñ esak malaiñ lomaloma. Ma embalon ñe leñôndôn kôtôn sapêñ loñ ba neja vovañ êmô endeba waklavôn nindum abô.

10 *Avanôn bin. Nê êñ esopa leñvinkupik anêñ thethañak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak ñe bêñbêñ iniñ abô ma tem neja vovañ bêñ ek avômalô vi. Nê takêñ êv ida liñ lôk leñôndôn kôtôn. Ma miñ êkô ek nenañ abôma esak añela lôk athêñ takatu ba êmô malak leñ ami.

11 *Añela ma iniñ lôklokwañ bêñ ba hamôn. Ma donjom miñ êmô Wapômbêñ anêñ loñ hadum abô ba etatale ñe lôkmañiñ takêñ ami. Mi.

12 *Ma donjom kédôñwaga abôyañ takêñ ethak enañ abôma hathak auk takatu ba miñ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniñ auk mi ba evalon i loñ ek nijik i vônô ma thêlô intu

* 1:20-21: 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12 * 2:1: Mat 24:11; Jut 4 * 2:4: Jut 6 * 2:5: Stt 6:5-8:19;

2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 * 2:6: Stt 19:24; Jut 7 * 2:7-8: Stt 19:1-16 * 2:10: Jut 7-8,16

* 2:11: Jut 9 * 2:12: Jut 10

tem mi aêḡ iyom.

¹³ Thêlô êv vovaḡ hadêḡ avômalô vi ma Anyô Bêḡ tem injik vovaḡ êḡ liliḡ. Waklêvôḡ biḡ ma thêlô miḡ mama ami ma leḡiḡmavi hathak nindum iniḡ thethaḡak lomaloma. Thêlô eyaḡ nôḡm haviḡ mômô ba leḡiḡmavi hathak iniḡ kambom ma doḡtom thêlô ma hatôm nôḡm palê lôk lelaik. ¹⁴ Ma thêlô maleḡiḡkilik ba idum sek haviḡ avi wak nôḡmbêḡ intu ma miḡ etak ami. Ma êvôv avômalô takatu ba iniḡ êvhaviḡ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdôḡ i yôv hathak auk nêbôv valuselaḡ lôk nôḡmkama mavi êḡjêk avômalô vi. Wapômbêḡ bôk hanaḡ yôv nena tem imbuliḡ i. ¹⁵ *Ma thêlô bôk etak loḡôndê thêthôḡ ba evenḡ mayaliv ba esopa Beo nakaduḡ Balam, ôpatu ba lahaviḡ kambom anêḡ vuli. ¹⁶ *Ma bok doḡki abôlêk putup ma doḡtom hanaḡ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êḡ ek nêḡm anêḡ auk molo atu vê.

¹⁷ *Thêlô ma hatôm ḡaḡma, ma doḡtom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leḡiḡmavi. Ma doḡtom lovak hayuv vôkê. Aêḡ ba Wapômbêḡ bôk hapesaḡ loḡ moḡaḡiniḡ kambom anôḡ ek thêlô. ¹⁸ Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêḡ anôḡ mi. Ma avômalô êvhaviḡ lukmuk takatu ba bôk etak ḡê daluk iniḡ auk ba ik kapôlôḡiḡ liliḡ, ma doḡtom ibi thêlô leḡiḡ hathak pik anêḡ thethaḡak lomaloma ba êvôv i hatup. ¹⁹ Thêlô ibutiḡ abô ba enaḡ nena, “Yêlô tem napole môlônim yak vê.” Ma doḡtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak ḡê takêḡ nena, “Thêlôda iniḡ alaḡ hamô ba alaḡ êḡ ma kambom takatu ba havalôḡ i loḡ ek imbuliḡ i.”

²⁰ *Opalêla takatu ba bôk eyala

* 2:15: Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * 2:16: Nam 22:28-35 * 2:17: Jut 12-13 * 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 3:2: Jut 17 * 3:3: 1Ti 4:1; Jut 18 * 3:4: Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9

Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêḡm ma idum hathak loḡbô aleba evalôḡ i, êḡ ma tem nêḡmô kambom anôḡ ek bôsêbôk. ²¹ *Avômalô takatu ba êthôḡ loḡôndê thêthôḡ paliḡ tem nêḡmô mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêḡ anêḡ abô mathaḡ takatu ba hêv hadêḡ i ma doḡtom êvôliḡ dômiḡ. ²² Abô bute bôk hanaḡ avanôḡ hathak i nena, “Avuḡ te hamoteḡ ma havôhi hayaḡ anêḡ moteḡ hathak loḡbô.” *Gutpela Sindaun 26:11*

Ma buyaḡ hanaḡ nena, “Bok te hathik i ba mabuḡ mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak loḡbô.”

3

Kapya êntêk anêḡ ôdôḡ

¹ Aiyaḡ thêlô, yenaḡ kapya yaḡ sêbôk lôk yaḡ êntêk ma yahato luvi hathôk ek môlô ek yaḡḡik môlônim auk liḡ esak auk maḡḡ.

² *Yaleḡhaviḡ nena abô môḡ taksêbôk ba plopet mathaḡ enaḡ lôk abô majaḡ takatu ba Anyô Bêḡ Yisu Kilisi alalôaniḡ bulubiḡ bôk hêv ba yêlô môlônim aposel anaḡ hadêḡ môlô ma nobaloḡ loḡ.

Anyô Bêḡ anêḡ waklavôḡ

³ *Odaḡô katô. Pik lo leḡ anêḡ daḡ ma ḡê abôma tem nêlêḡm nêyô ek môlô ba nesopa ida iniḡ thethaḡak ba nenaḡ abôma lomaloma nena, ⁴ * “Bôk ibutiḡ abô yôv nena Kilisi tem endelêḡm. Ma alalôaniḡ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêḡ anôḡ êsê? Ôḡḡô. Môḡ anôḡ sêbôk ba Wapômbêḡ hapesaḡ pik êntêk aleba lêk ma nôḡm êḡ miḡ habitak ami.” ⁵ *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêḡ hanaḡ ba leḡ habitak. Ma hawa ḡaḡ ba

hapesañ pik ma hasañ ñañ ba pik moma habitak hêk. ⁶ *Vêm ma hawa ñañ êñ ba hasañ hayô pik vôn ba habuliñ nômka sapêñ. ⁷ Ma abô êñ ma Wapômbêñ da hanañ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo leñ êntêk. Ma hayabiñ waklavôñ nindum abô ek imbuliñ avômalô takatu ba miñ esopa yani ami.

⁸ *Aêñ ba aiyañ thêlô, miñ lemimpaliñ abô êntêk ba tem yanañ ami. Anyô Bêñ hayê sondabêñ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêñ 1,000. ⁹ *Ba intu Anyô Bêñ hamô malinyaô ek alalô nande kapôlôñij liliñ ek miñ nanêm yak ami. Lôk miñ hapôviñ abô takatu ba habutiñ ami haleba avômalô eson nena yani hasau la.

¹⁰ *Ma waklavôñ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diñdiñ bêñ tem indili leñ ba nômkama takatu ba hamô leñ tem imbuliñ ba atum esañ. Ma pik lôk anêñ nômkama sapêñ tem ende liliñ ba êmô oyañ.

¹¹⁻¹² Ma nômkama lôkthô tem imbuliñ aêñ iyom. Aêñ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiñ Wapômbêñ anêñ waklavôñ endelêm ba ômô mathen ma osopa Wapômbêñ anêñ abô ek waklavôñ êñ êlêm kethen. Wak êñ ma tem atum esañ leñ ba nôm takêñ tem vovañ indij i ba nipulusik. ¹³ *Ma donjom Wapômbêñ bôk habutiñ abô yôv ba intu alalô nayabiñ leñ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm ñê thêthôn iniñ loñ.

Abô anêñ dañ

¹⁴ Aiyañ thêlô, mólô lêk oyabiñ nôm takêñ ba intu nôpôviñ am ek Wapômbêñ êñjê nena mólô ñê mabuñ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiñ yani. ¹⁵ *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêñ hamô malinyaô

ek avômalô nedanô anêñ abô ek nêm i bulubiñ. Wapômbêñ bôk hêv auk êñ hadêñ alalôaniñ aiyañ anôñ Pol ba intu hato abô hadêñ alalô. ¹⁶ Yani hato hathak nôm takêñ lôkthô halôk anêñ kapy. Vi ma auk lôkmanjiñ ba malaiñ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniñ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviñ Pol anêñ abô hatôm bôk iluviñ Wapômbêñ anêñ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiñ.

¹⁷ *Aiyañ thêlô, mólôda bôk oyala auk takêntêk. Aêñ ba noyabiñ am ek ñê kambom takatu ba iniñ auk ma lokbañ ek miñ nêbôn mólô vê êñjêk pik thekthek êntêk ba lêk umiñ ami. ¹⁸ Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêñ Yisu Kilisi alalôaniñ bulubiñ. Nanêm yani liñ êndênjê êntêk ma wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôñ.

* **3:6:** Stt 7:11; 2Pi 2:5 * **3:8:** Sng 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4 * **3:10:** Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2 * **3:13:** Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * **3:15:** Lom 2:4 * **3:17:** Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon anêḡ kapyā mōḡ Abô mōḡ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapyā êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ. Kêdôḡwaga abôyaḡ bôk êlêm ba enaḡ nena dahôlôḡ ma nôḡ mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôḡ lokwanju. Ba enaḡ nena Kilisi anêḡ dahô iyom intu halêm anêḡ leḡ ma anêḡ kupik ma miḡ Kilisi ami. Ma enaḡ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuḡ mavi denaḡ. Jon halaḡ abôyaḡ êḡ ba intu hato kapyā êntêk ek thêlô neyabin i esak abôyaḡ takêḡ.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvôḡ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiḡ

¹ *Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêḡ sêbôk atu ba mōḡ anôḡ. Yêlô bôk alaḡ lôk ayê hathak malenḡ lôk atitiḡ ba bahenḡ hasôm haviḡ. ² *Lôkmala êḡ bôk habitak yaiḡ ba yêlô ayê ba ik loḡ ba intu anaḡ abô hathak lôkmala atu ba nêḡ wak nômbêḡ intu sapêḡ bêḡ hadêḡ môlô. Bôk hamô haviḡ Lambô vêm ma hik i thô hadêḡ yêlô. ³ Nômkaḡ takatu ba yêlô bôk ayê lôk alaḡ yôv ma lêk anaḡ bêḡ hadêḡ môlô ek nôḡ esak doḡtom imbiḡ yêlô. Avanôḡ biḡ nena alalô lêk amô hathak doḡtom haviḡ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi. ⁴ *Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leḡḡmavi bêḡ anôḡ êḡ kapôlôḡ siḡ.

Alalô nambenḡ Wapômbêḡ anêḡ deda kapô

⁵ *Abô takatu ba bôk alaḡ anêḡ yaiḡ, êntêk yêlô anaḡ bêḡ hadêḡ

môlô nena Wapômbêḡ ma deda ba momaḡiniḡ la miḡ hamô haviḡ yaiḡ ami. Mi. ⁶ *Alalô anaḡ nena amô hathak doḡtom haviḡ yaiḡ ma doḡtom aveḡ momaḡiniḡ denaḡ, êḡ ma anaḡ abôyaḡ ba miḡ asopa abô avanôḡ ami. ⁷ Ma doḡtom alalô aveḡ deda kapô hatôm yaiḡ hamô deda kapô, êḡ ma alalô amô hathak doḡtom haviḡ i. Ma Namalô Yisu anêḡ thalalenḡ hathak havôkwiḡ alalôaniḡ kambom lôkthô vê.

⁸ *Alalô anaḡ nena kambom miḡ hamô alalô kapôlôḡḡ ami, êḡ ma asau alalôda ba abô avanôḡ miḡ hamiḡ alalô kapôlôḡḡ ami. ⁹ Alalô anaḡ alalôaniḡ kambom bêḡ ma yaiḡ ma anyô thêthôḡ ba abô takatu ba hanaḡ ma tem indum ba injik anôḡ ba intu tem nêḡ kambom takêḡ vê ma êḡmbôkwiḡ alalôaniḡ lelaik lôkthô. ¹⁰ Aêḡ ba alalô anaḡ nena miḡ bôk adum kambom te ami, êḡ ma adum yaiḡ hatôm anyô abôyaḡ ba anêḡ abô miḡ hamiḡ alalô kapôlôḡḡ ami.

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

¹ *Yenaḡ avômena, yahato abô takêntêk hadêḡ môlô ek miḡ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êḡ ma alalôaniḡ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanaḡ abô haviḡ Lambô ek hêv alalô bulubiḡ. Yaiḡ ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthôḡ anôḡ. ² *Yaiḡ hêv i hatôm da ek alalôaniḡ kambom anêḡ malaiḡ miḡ êpôm alalô ami. Ma yaiḡ miḡ hadum ku êḡ ek nêḡ alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêḡ avômalô pik sapêḡ sa.

³ Alalô asopa anêḡ abô balabuḡ, êḡ ma hik thô nena ayala yaiḡ.

⁴ Anyôla hanaḡ nena, “Yahayala

* 1:1: Jon 1:1 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Ti 6:16; Jem 1:17 * 1:6: 1Jon 2:4 * 1:8: Sng 32:5; Snd 28:13 * 2:1: Hib 7:25-26 * 2:2: Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10

Wapômbêḅ” ma doḅtom miḅ ha-
sopa anêḅ abô balabuḅ ami, êḅ
ma anyô abôyaḅ ba abô avanôḅ
miḅ hamiḅ ôpêḅ kapô ami. ⁵ *Ma
doḅtom anyôla hasopa Wapômbêḅ
anêḅ abô, êḅ ma avanôḅ biḅ nena
Wapômbêḅ anêḅ lahaḅiḅ hik anôḅ
hamiḅ yani kapô. Aêḅ ba intu
ayala nena alalô amô haḅiḅ yani.
⁶ Anyôla hanaḅ nena, “Yahamô
haḅiḅ Wapômbêḅ”, êḅ ma esopa
Yisu vanḅwam.

Balabuḅ leḅimbiḅ iviyaḅ

⁷ *Aiyaḅ thêlô, balabuḅ atu ba
yahato hadêḅ môlô ma miḅ bal-
abuḅ lukmuk ami. Mi, balabuḅ
bô ba bôk hamô haḅiḅ môlô môḅ
anôḅ. Balabuḅ bô êḅ ma abô atu
ba bôk olaḅô yôv. ⁸ *Ma doḅtom
balabuḅ bô êḅ ma hatôm balabuḅ
lukmuk haḅiḅ ek malê nena hik
anôḅ hamiḅ yani lôk môlô ba mo-
maḅiniḅ lêk hale ba hi ma deda
anôḅ lêk habi hayô yôv.

⁹ *Opalê atu ba hanaḅ nena
hamô deda kapô ma doḅtom
hapôlik ek iviyaḅ, êḅ ma hamô
momaḅiniḅ denaḅ. ¹⁰ *Ma opalê
atu ba lahaḅiḅ iviyaḅ hamô deda
kapô ba nômlate miḅ hamô yani
kapô ek indum yani nêḅ yak
ami. ¹¹ *Ma doḅtom opalê atu ba
hapôlik ek iviyaḅ ma yani hamô
momaḅiniḅ kapô ba momaḅiniḅ
habuliḅ yani madaluk ba intu
hasimô haḅeḅ ba miḅ hayala loḅ
atu ba hi ami.

¹² Avômena, hathak yani anêḅ athêḅ
bôk hêv môlônim kambom
vê yôv ba intu yahato hadêḅ
môlô.

¹³ Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu
ba hamô hadêḅ môḅ anôḅ
yôv ba intu yahato hadêḅ
môlô.

Anyô muk, môlô bôk lovak ba
ômô Sadaḅ atu lu yôv ba intu
yahato hadêḅ môlô.

Avômena, bôk oyala Lemambô yôv
ba intu yahato hadêḅ môlô.

¹⁴ Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu
ba hamô hadêḅ môḅ anôḅ
yôv ba intu yahato hadêḅ
môlô.

Anyô muk, môlô othak
umiḅ lôklokwaḅ lôk ovaloḅ
Wapômbêḅ anêḅ abô loḅ ba
intu lovak ba ômô Sadaḅ atu
lu yôv. Aêḅ ba intu yahato
hadêḅ môlô.

Miḅ lemimbiḅ nômkama pik ami

¹⁵ *Miḅ lemimbiḅ kobom pik lôk
anêḅ nômkama ami. Ôpatu ba la-
haḅiḅ kobom pik ma miḅ lahaḅiḅ
Lambô ami. ¹⁶ *Pik anêḅ nômkama
sapêḅ lôk anêḅ alak lôk maleḅkilik
lôk habôï hathak anêḅ nômkama
miḅ halêm anêḅ Lambô ami. Mi,
pik anêḅ. ¹⁷ *Pik lôk anêḅ alak
lêk hadum ek nêḅ yak, ma doḅtom
ôpatu ba hasopa Wapômbêḅ anêḅ
lahaḅiḅ tem êmô wak nômbêḅ intu
sapêḅ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

¹⁸ *Yenaḅ avômena, waklavôḅ pik
lo leḅ anêḅ daḅ lêk habobo. Ma
môlô bôk olaḅô nena anyô hapôlik
ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêḅ
anôḅ êlêm yôv. Ba intu ayala nena
waklavôḅ pik lo leḅ anêḅ daḅ lêk
habobo. ¹⁹ *Bôk thêlô êmô haḅiḅ
alalô ma doḅtom lêk etak ba i. Thêlô
miḅ alalôaniḅ te ami. Thêlô ma
alalôaniḅ ma tem miḅ netak alalô
ami. Ma doḅtom etak alalô ma hik
thô nena thêlô ma miḅ alalôaniḅ te
ami.

²⁰ *Ma doḅtom Anyô Matherḅ Yisu
bôk hêv Lovak Matherḅ hadêḅ môlô
yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô

* 2:5: Jon 14:21,23 * 2:7: Jon 13:34; 2Jon 5-6 * 2:8: Jon 1:9; Lom 13:12 * 2:9: 1Jon 4:20

* 2:10: Lom 14:13 * 2:11: Jon 12:35 * 2:15: Lom 8:7 * 2:16: Lom 13:14 * 2:17:

Mat 7:21 * 2:18: Mat 24:5,24; 2Jon 7 * 2:19: Ap 20:30 * 2:20: 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2

avanôḡ. ²¹ Miḡ yahakô nena môlô ôthôḡ abô avanôḡ paliḡ ba yahato abô takêntêk hadêḡ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyaḡ miḡ hamô abô avanôḡ kapô ami. Ba intu yahato hadêḡ môlô. ²² *Opalê intu anyô abôyaḡ? Ôpatu ba hanaḡ nena Yîsu ma miḡ Mesaya ami. Yani êḡ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliḡ dôḡ hadêḡ Lambô lo Nakaduḡ. ²³ *Ôpatu ba havôliḡ dôḡ hadêḡ Nakaduḡ miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma donḡtom ôpatu ba hanaḡ anêḡ hêvhaviḡ Nakaduḡ bêḡ, êḡ ma hamô haviḡ Lambô aêḡ iyom.

²⁴ Noyabiḡ am ek abô takatu ba bôk olaḡô hadêḡ môḡ anôḡ ma nobaloḡ loḡ lôklokwaḡ. Abô êḡ hamô haviḡ môlô, êḡ ma tem nôḡmô imbiḡ Nakaduḡ lo Lambô aêḡ iyom. ²⁵ Ma yani bôk havak abô yôv haviḡ alalô nena tem nêḡm lôkmala atu ba nêḡmô wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ êndêḡ alalô.

²⁶ Yahato abô takêntêk hadêḡ môlô hathak ḡê takatu ba idum ek nesau môlô. ²⁷ *Kilisi bôk hêv Lovak Mathenḡ hadêḡ môlô ba hamô haviḡ môlô denaḡ. Ma Lovak Mathenḡ êḡ hathak hadôḡ môlô hathak nôḡmkama lôkthô ma anêḡ abô ma avanôḡ iyom ma abôyaḡ mi. Aêḡ ba miḡ notak anyôla ek êndôḡ môlô esak loḡbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Mathenḡ hadôḡ môlô nena nôḡmô Yîsu kapô.

²⁸ Yenaḡ avômena, nôḡmô imbiḡ yani thêthô ek waklavôḡ yani hale halêḡm ma tem numiḡ lôklokwaḡ ma mama mi êḡḡêk yani ma. ²⁹ *Môlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôḡ lôk oyala haviḡ nena opalêla takatu ba êḡmô thêthôḡ ma bôk ibitak Wapômbêḡ nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêḡ nali

¹ *Kamik Bêḡ lahaviḡ alalô bo-maḡ anôḡ ba intu halam alalô nena anêḡ nali. Avanôḡ biḡ nena alalô ma anêḡ nali. Ma avômalô pik miḡ bôk eyala yani ami ba intu miḡ eyala alalô ami. ² *Aiyaḡ thêlô, alalô ma lêk Wapômbêḡ anêḡ nali. Ma embeḡ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêḡ miḡ hik thô ami denaḡ ba intu athôḡ paliḡ. Ma donḡtom waklavôḡ yani endelêḡm ma tem alalô nagê anêḡ lôkmaḡḡiḡ thô êtôḡm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôḡm yanida. ³ Avômalô sapêḡ atu ba êv maleḡḡiḡ ek yani ethak epesaḡ kapôlôḡḡiḡ ek nimbatak mabuḡ mavi êtôḡm yani atu ba mabuḡ mavi.

⁴ Nê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliḡ dôḡmiḡ ek abô balabuḡ. Avanôḡ, kambom anêḡ ôdôḡ nena êvôliḡ dôḡmiḡ hathak abô balabuḡ. ⁵ *Môlô oyala nena Kilisi halêḡm pik ek nêḡm alalôaniḡ kambom vê, ma yanida ma kambom mi. ⁶ Ôpatu ba hamô haviḡ yani miḡ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miḡ bôk hayê lo hayala yani ami.

⁷ Yenaḡ avômena, noyabiḡ am ek anyôla miḡ esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôḡ, yani ma thêthôḡ hatôḡm Kilisi atu ba thêthôḡ.

⁸ *Sadaḡ bôk hadum kambom hadêḡ môḡ anôḡ ba halêḡm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êḡ ma Sadaḡ anêḡ. Ba intu Wapômbêḡ Nakaduḡ halêḡm pik ek imbuliḡ Sadaḡ anêḡ ku. ⁹ *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêḡ nakaduḡ yôv miḡ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ

* 2:22: 1Jon 4:3; 2Jon 7 * 2:23: Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13 * 2:29: 1Jon 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2
* 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jon 5:18

yaŋvêk hamiŋ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêŋ nakaduŋ yôv ba intu miŋ hatôm indum kambom thêthô ami. ¹⁰ Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêŋ anêŋ nali ma opalêla ma Sadaŋ anêŋ ma opalêla. Nê takatu ba miŋ idum kobom thêthôŋ ami lôk miŋ leŋiŋhaviŋ iviyaŋ ami, thêlô ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ nali ami.

Lemimbiŋ môleŋviyaŋ

¹¹ *Abô atu ba bôk môleŋ olaŋô môleŋ anôŋ yôv nena môleŋ lemimimbiŋ môleŋviyaŋ. ¹² *Ma miŋ nosopa Kain ami. Yani ma ŋgôk kambom atu anêŋ ba hik yaŋ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yaŋ molok hathak hadum mavi. ¹³ *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, avômalô pik êpôlik ek môleŋ ma miŋ nosôŋ ami. ¹⁴ *Alalô leŋiŋhaviŋ iviyaŋ, êŋ ma hik thô nena bôk atak ŋama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ lahaviŋ iviyaŋ ami ma ŋama havalôŋ yani loŋ denaŋ. ¹⁵ *Nê takatu ba êpôlik hathak iviyaŋ ma hatôm nê ik anyô vônô. Ma môleŋ oyala nena nê ik anyô vônô tem miŋ nêmo lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ami.

¹⁶ *Yisu hêv anêŋ lôkmala ek alalô ba intu ayala leŋiŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ. Ma natak alalôaniŋ lôkmala aêŋ iyom ek nanêm alalôaniŋ iviyaŋ sa. ¹⁷ *Ma opalêla takatu ba iniŋ nômkama hamô ba êyê iviyaŋ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miŋ leŋhiki hathak i ami, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ miŋ hamô haviŋ i ami. ¹⁸ *Yenaŋ avômena, miŋ lemimbiŋ avômalô esak abô lôk venbôlêk iyom ami. Mi, nungwik thô esak kobom avanôŋ nena nônêm i sa.

¹⁹⁻²⁰ Kobom êŋ hik thô nena abô avanôŋ hamô haviŋ alalô. Ma doŋtom kapôlôŋiŋ malaiŋ hathak alalôaniŋ kambom, êŋ ma leŋimbi nena Wapômbêŋ hayala nômkama sapêŋ ba anêŋ lahiki hamôŋ ek alalô kapôlôŋiŋ. Ba intu umiŋ thohavloma ma kapôlômim ênjêk yaô. ²¹ *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô kapôlôŋiŋ miŋ hanaŋ alalô bêŋ ami, êŋ ma hatôm amiŋ lôklokwaŋ ma kô mi hêk Wapômbêŋ ma. ²² Ma malêla takatu ba alalô ateŋ yani ek nêm, ma tem nêm iyom ek malê nena alalô asopa anêŋ abô balabuŋ lôk adum nôm takatu ba hadum yani lamavi. ²³ *Ma anêŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nônêmbimbiŋ anêŋ Nakaduŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ lôk lemimimbiŋ môleŋviyaŋ êtôm atu ba hanaŋ. ²⁴ *Ôpatu ba hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ma hamô haviŋ yani ma yani hamô haviŋ ôpêŋ. Ma Lovak Matheŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô intu hik thô nena Wapômbêŋ hamô haviŋ alalô.

4

Noyawê ba ôŋgô nena halêm anêŋ êsê

¹ *Aiyaŋ thêlô, nê plopet abôyaŋ bêŋ anôŋ bôk i pik mayaliv. Ba intu miŋ nônêmbimbiŋ nê takatu ba enaŋ nena Lovak Matheŋ hêv abô hadêŋ i ami. Mi, noyawê katô ba ôŋgô nena iniŋ abô halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ mena mi e? ² *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ ma aêntêk. Ôpatu ba hanaŋ anêŋ hêvhaviŋ bêŋ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôŋ” ma Lovak Matheŋ hêv abô êŋ hadêŋ ôpêŋ. ³ *Ma doŋtom ôpatu

* **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Jon 5:18-19 * **3:14:** Jon 5:24 * **3:15:** ALK 21:8
 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Lo 15:7 * **3:18:** Jem 2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16
 * **3:23:** Jon 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Jon 4:13 * **4:1:** Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7
 * **4:2:** 1Ko 12:3 * **4:3:** 1Jon 2:18

ba miñ hanañ anêñ hêvHAVIÑ YISU bÊÑ aÊÑ ami, ÔPÊÑ anêñ abô miñ halêm anêñ Wapômbêñ ami. Mi, halêm anêñ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Mólô bôk olanô nena anyô hapôlik ek Kilisi êñ tem êlêm ma lêk anêñ auk hamô pik yôv.

⁴ *Ma donjom yenañ avômena, mólô ma Wapômbêñ anêñ ba ôpatu ba hamô haviñ mólô ma bÊÑ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu mólô bôk ômô nê takêñ lu yôv. ⁵ *Thêlô ma pik anêñ ba intu enañ pik anêñ abô ba avômalô pik elañô. ⁶ Ma donjom alalô ma Wapômbêñ anêñ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêñ elañô alalôaniñ abô. Ma donjom avômalô takatu ba miñ Wapômbêñ anêñ ami miñ elañô alalôaniñ abô ami. Ma aÊÑ iyom, alalô tem nayala Lovak Matherañ anêñ abô avanôñ lók auk pik anêñ abôyan.

Wapômbêñ ma leñhaviñ anêñ ôdôñ

⁷ Aiyañ thêlô, leñhaviñ halêm anêñ Wapômbêñ ba intu mólô lemimimbiñ am. Avômalô takatu ba leñjhaviñ hamô haviñ i, thêlô ma Wapômbêñ anêñ nali ba eyala yani. ⁸ Wapômbêñ ma leñjhaviñ anêñ ôdôñ ba intu opalêla takatu ba leñjhaviñ mi hêk i ma miñ eyala Wapômbêñ ami. ⁹ *Wapômbêñ anêñ Nakadun donjom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êñ hik thô nena yani lahaviñ alalô bÊÑ anôñ. ¹⁰ *Miñ osoñ nena leñjhaviñ anôñ ma alalôaniñ leñjhaviñ Wapômbêñ. Mi, leñjhaviñ anôñ ma aêntêk. Wapômbêñ lahaviñ alalô ba hêv Nakadun ba hama ek alalôaniñ kambom anêñ malain miñ êpôm alalô ami.

¹¹ Aêñ ba aiyañ thêlô, Wapômbêñ bôk lahaviñ alalô bÊÑ anôñ ba intu mavi ek mólô lemimimbiñ

mólôviyan aÊÑ iyom. ¹² *Anyô te miñ bôk hayê Wapômbêñ ami. Ma donjom alalô leñjhaviñ i ma Wapômbêñ hamô haviñ alalô ma anêñ lahaviñ êñ hik anôñ hamiñ alalô.

¹³ *Wapômbêñ bôk hêv anêñ Lovak Matherañ yôv hadêñ alalô ba intu nayala nena lêk amô haviñ yani ma yani hamô haviñ alalô. ¹⁴ Ma yêlô bôk ayê hathak maleññ ba lêk anañ bÊÑ nena Lambô bôk hêv Nakadun halêm ek nêm avômalô pik bulubiñ. ¹⁵ Opalêla takatu ba enañ iniñ évhaviñ bÊÑ nena, “YISU ma Wapômbêñ anêñ Nakadun”, êñ ma Wapômbêñ hamô haviñ thêlô ma thêlô êmô haviñ Wapômbêñ. ¹⁶ Ba intu alalô ayala lók aêvhaviñ nena Wapômbêñ lahaviñ alalô.

Wapômbêñ ma leñjhaviñ anêñ ôdôñ ba intu opalêla takatu ba leñjhaviñ hamô haviñ i ma êmô haviñ Wapômbêñ ma Wapômbêñ hamô haviñ i. ¹⁷ Alalô amô aÊÑ, êñ ma leñjhaviñ hik anôñ hamiñ alalô ba intu tem alalô namiñ lôklokwan ma kô mi êndêñ waklavôñ Wapômbêñ indum abô. Pik êntêk ma asopa loñôndê thêthôn hatôm yani bôk hasopa yôv ba intu tem miñ nakô ami. ¹⁸ Wapômbêñ lahaviñ alalô ba intu miñ nakô ami. Anêñ lahaviñ ma mabuñ anôñ ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô ek waklavôñ nindum abô hik thô nena leñjhaviñ miñ hik anôñ hamiñ yani ami.

¹⁹ Wapômbêñ lahaviñ alalô hamôn ba intu leñjhaviñ hamô haviñ alalô. ²⁰ Anyôla atu ba miñ lahaviñ iviyan atu ba hayê i ami, êñ ma miñ hatôm laimbiñ Wapômbêñ atu ba miñ hayê ami. Ba intu anyôla hanañ nena, “Yalenhaviñ Wapômbêñ” ma donjom hapôlik ek iviyan, ôpêñ ma anyô abôyan.

* 4:4: Mat 12:29; 1Jon 5:4-5

* 4:5: Jon 8:47; 15:19

* 4:9: Jon 3:16

* 4:10: Lom 5:8-10;

1Jon 2:2

* 4:12: Jon 1:18

* 4:13: 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

* 4:21: Mak 12:29-31

21 *Wapômbêḡ bôk hêv abô balabuḡ yôv hadêḡ alalô nena, “Opalêla takatu ba leḡiḡhaviḡ Wapômbêḡ ma leḡiḡimbiḡ iviyaḡ imbiḡ.”

5

Êvhaviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ

1 *Avômalô takatu ba êvhaviḡ nena Yisu ma Mesaya bôk ibitak Wapômbêḡ nali yôv. Ma avômalô takatu ba leḡiḡhaviḡ Lambô ma ethak leḡiḡhaviḡ anêḡ nali aêḡ iyom. 2 Alalô leḡiḡhaviḡ Wapômbêḡ lôk asopa anêḡ balabuḡ, êḡ ma hik thô nena alalô leḡiḡhaviḡ Wapômbêḡ nali haviḡ. 3 *Alalô leḡiḡhaviḡ Wapômbêḡ, êḡ ma athak asopa anêḡ abô balabuḡ. Ma anêḡ balabuḡ miḡ malaiḡ ek nasopa ami 4 ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ nali sapêḡ ik vovak ba êmô pik anêḡ lôklokwaḡ lu hathak êvhaviḡ. 5 Ma avômalô takatu ba ik vovak haviḡ pik anêḡ lôklokwaḡ ba êmô lu ma opalêla? Thêlô ma avômalô takatu ba êvhaviḡ nena Yisu ma Wapômbêḡ Nakaduḡ.

Lavôḡiḡ atu ba hik Yisu thô

6 *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anêḡ hathik ḡaḡ lo anêḡ thalaleḡ haḡḡasô hik yani thô. Miḡ ḡaḡ iyom ami. Mi, ḡaḡ lo thalaleḡ. Ma Lovak Matherḡ atu ba hanaḡ abô avanôḡ iyom hik yani thô haviḡ. 7 Aêḡ ba intu nôḡ lokwaḡlô hik yani thô aêntêk, 8 *Lovak Matherḡ lo ḡaḡ ma thalaleḡ. Ma thêlô lô êḡ êlôk hathak auk doḡtom iyom.* 9 *Alalô athak êvhaviḡ ḡê pik takatu ba ik nôḡla thô iniḡ abô. Ma Wapômbêḡ anêḡ abô ma hamô vuliḡ ek malê nena halêm anêḡ Wapômbêḡ da. Ma yani hik Nakaduḡ thô hathak nôḡ lô êntêk. 10 *Opalêla takatu ba

êvhaviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ eyala hêk kapôlôḡiḡ nena abô takêḡ ma avanôḡ. Ma doḡtom avômalô takatu ba miḡ êvhaviḡ Wapômbêḡ ami ma idum ba yani habitak hatôm anyô abôyaḡ ek malê nena miḡ êvhaviḡ abô takatu ba hanaḡ hathak Nakaduḡ ami.

11 Ma abô takatu ba Wapômbêḡ hêv hadêḡ alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala namô wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ. Ma lôkmala êḡ anêḡ ôdôḡ ma Nakaduḡ. 12 *Ôpatu ba hamô haviḡ Nakaduḡ ma hawa lôkmala êḡ. Ma doḡtom opalêla takatu ba miḡ êmô haviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ ami ma miḡ ewa lôkmala êḡ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

13 *Yahato abô takêntêk hadêḡ môlô takatu ba ôêvhaviḡ Wapômbêḡ Nakaduḡ anêḡ athêḡ ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nôḡmô wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ yôv. 14 *Ma alalô atêḡ yani hathak nôḡmlate hatôm yani anêḡ lahaviḡ, êḡ ma tem endanô. Ba intu miḡ nakô nena tem miḡ endanô alalôaniḡ abô ami. Mi, tem endanô. 15 Alalô ayala nena yani hathak halaḡô alalôaniḡ apetenak. Ba malêla takatu ba anaḡ hik yani liḡ ma nayala katô nena yani tem nêḡ.

16-17 Ma kobom lokbaḡ sapêḡ ma kambom iyom. Kambom vi tem miḡ endom anyô ni loḡ atum ami. Ba hâyê môlôviyaḡ idum kambom êḡ, ma notêḡ mek ma Wapômbêḡ tem nêḡ thêlô lôkmala. Ma doḡtom kambom vi halom anyô hi loḡ atum ba miḡ yahananaḡ ek notêḡ mek esak thêlô êḡ ami.*

Abô anêḡ dan

* 5:1: 1Jon 4:15 * 5:3: Jon 14:15,23-24 * 5:6: Jon 1:29-34 * 5:8: Jon 15:26 * 5:8: Mose anêḡ balabuḡ hanaḡ nena anyô ju mena lô la enaḡ abô te ma avanôḡ (Lo 19:15). * 5:9: Jon 5:32-37 * 5:10: Jon 5:36-40 * 5:12: Jon 3:36 * 5:13: Jon 20:31 * 5:14: Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * 5:16-17: Nôḡḡô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * 5:18: 1Jon 3:9

18 *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêᶇ nali miᶇ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêᶇ Nakaduᶇ hayabiᶇ thêlô ba ᶇgôk kambom atu miᶇ hatôm êsôm thêlô ami. 19 Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêᶇ anêᶇ, ma donᶇtom pik sapêᶇ ma êmô ᶇgôk kambom atu anêᶇ lôkᶇᶇyak kapô. 20 Alalô ayala nena Wapômbêᶇ Nakaduᶇ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêᶇ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêᶇ ôpatu ba avanôᶇ. Ma alalô amô haviᶇ yani atu ba avanôᶇ lôk Nakaduᶇ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêᶇ anôᶇ biᶇ lôk lôkmala atu ba nêᶇmô wak nômbêᶇ intu sapêᶇ.

21 Yenaᶇ avômena, nôᶇmô daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêᶇ anêᶇ loᶇ.

Jon anêḡ kapyā yan Abô mōḡ

Aposel Jon hato kapyā êntêk. Nê lôkauk enaḡ nena hato hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te. Waklavôḡ êḡ ma kêdôḡwaga ewa Yisu anêḡ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviḡ eyabiḡ thêlô. Ma doḡtom kêdôḡwaga abôyaḡ even haviḡ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiḡ nê takatu ba esopa Yisu anêḡ abô avanôḡ iyom.

Hato kapyā êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvôḡ doho la.

Jon hêv lamavi

¹ Ya Biḡsu Jon ba yahato abô êntêk hadêḡ o avi atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yalenḡhaviḡ môlô hathak abô avanôḡ ba miḡ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanôḡ êḡ haviḡ. ² Abô avanôḡ êḡ hamô alalô kapôlôḡḡḡ ba tem êmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ ba intu yêlô lenḡḡhaviḡ môlô.

³ Kamik Wapômbêḡ lo Namalô Yisu Kilisi iniḡ wapôm lôk lenḡḡhiki ma labali êmô imbiḡ alalô takatu ba amô abô avanôḡ lôk lenḡḡhaviḡ kapô.

Nobalonḡ abô avanôḡ lonḡ

⁴ *Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanôḡ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviḡ alalô ba intu yalenḡmavi anôḡ.

⁵ *Livôḡ, lêk yahathô o lokwaḡ nena alalô lenḡḡimbiḡ i. Balabuḡ êntêk ba yahato ma miḡ lukmuk ami. Mi, mōḡ anôḡ ma bôk alalô awa yôv. ⁶ Ma lenḡḡhaviḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk nena alalô nasopa

Wapômbêḡ anêḡ abô balabuḡ. Ma abô balabuḡ êḡ ma môlô bôk olanô hadêḡ mōḡ anôḡ nena nombenḡ imbiḡ lenḡḡhaviḡ.

⁷ *Kêdôḡwaga abôyaḡ bêḡ anôḡ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miḡ êvhaviḡ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêḡ aêḡ ma anyô abôyaḡ lôk anyô hapôlik ek Kilisi. ⁸ Noyabiḡ am ek miḡ nônêm yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êḡ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô. ⁹ Ôpatu ba hawa auk yaḡda ba miḡ havalonḡ Kilisi anêḡ abô lonḡ ami ma miḡ hamô haviḡ Lambô ami. Ma doḡtom ôpatu ba havalonḡ Kilisi anêḡ abô lonḡ hamô haviḡ Lambô lo Namalô. ¹⁰ Anyôla hayô ek môlô ba miḡ hawa abô êḡ ami, êḡ ma miḡ nônêm lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami. ¹¹ Hôêv lem-mavi hadêḡ yani, êḡ ma hudum ku kambom êḡ haviḡ yani.

¹² Abô bêḡ anôḡ hêk ek yanaḡ êndêḡ môlô, ma doḡtom yahadô ek yato êndôk kapyā. Yalenḡhabi yasôk ek alalô nanaḡ abô imbiḡ i ek alalô lenḡḡmavi bêḡ anôḡ.

¹³ Mamuyaḡ atu ba Wapômbêḡ bôk halam yôv anêḡ nali* êv lenḡḡmavi hadêḡ môlô.

* **1:1:** Nê lôkauk doho enaḡ nena, “Avi lôk nali êḡ ma abô lôk kup ma anêḡ ôdôḡ nena avômalô êvhaviḡ anêḡ unyak mathenḡ te. Ma yanḡ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak mathenḡ yanḡ.” * **1:4:** 3Jon 3 * **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3 * **1:13:** Hatôm unyak mathenḡ yanḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ. Nôḡgô 2 Jon 1.

Jon anêḡ kapyra te lô Abô mônḡ

Aposel Jon hato kapyra êntêk hadêḡ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviḡ anêḡ malak te iniḡ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdônḡwaga takatu ba Jon hêv i ba i loḡ êḡ thô. Ma donḡtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêḡ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapyra êntêk hadêḡ 85 lo 95 AD malêvônḡ doho la.

Jon hêv lamavi hadêḡ Gaius

¹ *Ya Biḡsu Jon ba yahato kapyra êntêk hadêḡ o yenaḡ aiyaḡ Gaius. Yalenḡhaviḡ o hathak abô avanônḡ.

² Aiyaḡ, yahateḡ mek ek lemvimkupik lôk anêm ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêm hôêvhaviḡ hamô mavi. ³ *Aiyaḡ doho êvô êlêm ba enaḡ nena hosopa abô avanônḡ dedaunḡ mavi hathak nômkama sapêḡ atu ba hudum ba intu yalenḡmavi anônḡ. ⁴ Yahalaḡô nena yenaḡ avômena esopa abô avanônḡ atu, êḡ ma hadum yalenḡmavi anêḡ dôêḡ.

Gaius hadum kobom mavi

⁵ Aiyaḡ, hoyabinḡ kêdônḡwaga abô avanônḡ takatu ba êlêm anêḡ loḡ buyaḡ ma thêlô ma ḡê masôm ek o, êḡ ma hudum nôm mavi anônḡ. ⁶ *Thêlô bôk enaḡ hathak anêm lemhaviḡ atu bêḡ hadêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ loḡ êḡ yôv. Ba êthôk hathak loḡbô ma mavi ek undum aêḡ ba nêḡm thêlô sa êtôm Wapômbêḡ da anêḡ lahaviḡ ek ini buyaḡ. ⁷ *Hathak athêḡ êḡ, ma thêlô i ma miḡ ewa nômlate anêḡ ḡê daluk ami. ⁸ Ba intu mavi ek nanêm

ḡê takêḡ sa ek alalô nambitak ḡê ku imbiḡ thêlô esak abô avanônḡ.

Diotlepes hadum kambom

⁹ Bôk yahato kapyra hi avômalô ôdônḡ êvhaviḡ yôv hathak nôḡm takatu, ma donḡtom Diotlepes miḡ hathak halaḡô yêlôaniḡ abô ami. Mi, lahaviḡ imbitak anyô bêḡ. ¹⁰ Aêḡ ba yahathôk ma tem yanaḡ anêḡ kambom êḡ bêḡ. Yani hathak hanaḡ abô kambom takatu ba ôdônḡ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêḡ yaḡ haviḡ nena hadô ek enja kêdônḡwaga abô avanônḡ takatu ba êlêm thô. Ma hamiḡ loḡ siḡ ek avômalô takatu ba lenḡḡhaviḡ neja i thô lôk hadum ek nêḡm i vé êḡḡek avômalô ôdônḡ êvhaviḡ.

Demitlius hadum mavi

¹¹ *Aiyaḡ, miḡ undum ek osopa ḡê kambom venḡḡḡwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêḡ anêḡ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miḡ bôk hayê Wapômbêḡ ami.

¹² Avômalô lôkthô enaḡ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanônḡ hik loḡ haviḡ. Ma yêlô ananḡ aêḡ iyom ma hoyala nena yêlôaniḡ abô ma avanônḡ.

Abô anêḡ danḡ

¹³ *Abô bêḡ anônḡ hêk ek yato êndêḡ o, ma donḡtom yahadô ek yato. ¹⁴ Yalenḡhaviḡ yasôk yanḡê o kethenḡ oyaḡ ek alai nanaḡ abô imbiḡ i.

¹⁵ Yôhôk êmô imbiḡ o. Anêm avômalô môlô êv iniḡ lenḡḡmavi hathôk ek o. Ma nêḡm yalenḡmavi êndêḡ yenaḡ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviḡ o.

* 1:1: Ap 19:29; Lom 16:23 * 1:3: 2Jon 4 * 1:6: Tit 3:13 * 1:7: 1Ko 9:11-12 * 1:11: 1Jon 3:6-10 * 1:13: 2Jon 12

Jut anêḡ kapya Abô môn

Yisu yaḡ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek ḡê êvhaviḡ neyabiḡ i esak kêdônḡwaga abôyaḡ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvônḡ. Kêdônḡwaga abôyaḡ enaḡ nena avômalô êvhaviḡ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêḡ anêḡ lahiki ma bêḡ anônḡ ba intu avômalô êvhaviḡ idum kambom ma tem miḡ nêḡ vovaḡ êndêḡ i ami.

Hato kapya êḡ hadêḡ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

¹ *Ya Jut, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku ma Jems anêḡ yaḡ molok. Ya-hato kapya êntêk ek môlô takatu ba bôk halam yôv ek nôḡmô Kamik Wapômbêḡ anêḡ lahaviḡ kapô lôk Kilisi eyabiḡ môlô.

² Wapômbêḡ anêḡ kapô lôk labali ma lahaviḡ êmô imbiḡ môlô bêḡ anônḡ.

Noyabiḡ am ek kêdônḡwaga abôyaḡ

³ Aiyaḡ thêlô, ya vovaḡ ek yato abô esak Wapômbêḡ anêḡ bulubiḡ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma donḡtom lêk malaiḡ bêḡ te habitak. Ba intu yahato ek yasoḡ môlô lokwaḡ ek numiḡ lôklokwaḡ ba nobaloḡ abô avanônḡ takatu ba alalô aêvhaviḡ loḡ. Wapômbêḡ bôk hêv abô avanônḡ êḡ yôv hadêḡ anêḡ avômalô mathenḡ ek neyabiḡ katô. ⁴ *Malaiḡ êḡ ma aêntêk. Nê abôyaḡ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniḡ Wapômbêḡ. Ma ethalamuniḡ anêḡ wapôm ek nindum sek waliliḡ lomalama

esak. Ma êvônḡ dômḡ ek alalôaniḡ Avaka atu Anyô Bêḡ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaḡ takatu ba tem êpôm thêlô.

⁵ *Abô takêntêk ba tem yaḡ ma bôk olanô yôv. Ma donḡtom tem yaḡ esak loḡbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêḡ hêv anêḡ avômalô bulubiḡ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma donḡtom vêḡ ma hik takatu ba miḡ êvhaviḡ ami pôpônô.

⁶ *Ma lemimimbi aḡela taksêbôk atu ba etak iniḡ loḡ ba i mayaliv ma miḡ êmô iniḡ loḡ lôkliḡyak tiḡiḡ ami. Ba intu Wapômbêḡ bôk hakak i loḡ hathak yak atu ba miḡ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loḡ momaḡiniḡ bêḡ kapô ek neyabiḡ waklavônḡ bêḡ nindum abô. ⁷ *Ma aêḡ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliḡ lôk ethak i mayaliv. Êḡ ma Wapômbêḡ habôk malak takêḡ hathak atum ba hik vovaḡ atum atu ba tem êpôm ḡê kambom thô hadêḡ alalô ek miḡ nasopa veḡiḡgwam ami. Atum êḡ tem esaḡ êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ.

⁸ Ma donḡtom lêk ma ḡê abôyaḡ takêḡ idum kambom takêḡ aêḡ iyom. Thêlô esopa iniḡ niaviḡ ba idum iniḡ leḡviḡkupik habitak lôḡgôlônḡ lôk êdô nêwê Anyô Bêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ vibinḡ ma esokwaḡ aḡela lôk athêḡ anêḡ leḡ. ⁹ *Ma donḡtom Maikel, aḡela lôk athêḡ bêḡ atu, miḡ hadum aêḡ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaḡ êkôki hathak Mose liḡkupik ma Maikel miḡ hasokwaḡ Sadaḡ ba hanaḡ anêḡ kambom bêḡ ami. Mi. Yani hanaḡ nena, “Anyô Bêḡ da tem esaḡ o.” ¹⁰ *Ma donḡtom lêk ḡê abôyaḡ takêḡ esokwaḡ nôḡkama takatu ba miḡ eyala ami. Hatôm alim bomaḡ, thêlô eyala leḡviḡkupik anêḡ thethaḡak

* 1:1: Mat 13:55 * 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5: Kis 12:51; Nam 14:29-30 * 1:6: 2Pi 2:4

* 1:7: Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * 1:9: Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7 * 1:10: 2Pi 2:12

iyom ba nô m takêj habulinj thêlô.

11 *Kikaknena, malainj bêj tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yanj molok vônô vanjgwan lôk esopa Balam anêj kambom lahavinj vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêj ba intu tem nema êtôm yani.

12 *Môlô othak donjtom ek onjgwanj nô m leminhavinj am, êj ma nê takêj lêk êtôm nô m lelaik hamô môlô malêvôj. Esonj nena nô m êj ma nô m oyanj ba minj lejinjhabi Wapômbêj ami. Ma lejinjhabi thêlôda iyom ba eyanj ma lejinjpalinj avômalô vi. Thêlô minj ik anôj ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba minj ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwanj takatu ba minj hik anôj hadêj anêj waklavôj ami ba intu elav ôdôj thô, êj ma hatôm njama hapôm i bôlôj ju. 13 Thêlô hatôm njgwêk belej lokwanj ba ininj kambom hatôm njgwêk budum hanjgôli ba anêj wapôk thapuk hik ininj mama thô. Ma êtôm vulinj atu ba i mayaliv. Wapômbêj bôk hapesanj bôlôvôj momanjiniinj kambom bomanj bêj te ek thêlô nê m ô aêj êtôm wak nô mbêj intu sapêj.

14 *Inok ma Adam anêj lim ôdôj te bahenji ba lahavuju. Bôk hananj abô plopet hathak nê abôyanj takatu ba lêk ibitak nena, “Odanô! Anyô Bêj tem êlê m imbinj anêj anjela mathenj lubunlubun 15 ek endanjô avômalô sapêj ininj abô. Ma avômalô takatu ba minj esopa Wapômbêj ami ma tem nê m ininj vuli vijanj êndêj i esak ininj kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enanj abô lôklala.” 16 Thêlô ethak kapôlônjinj dijinj lôk etha avômalô vi. Ma esopa ininj auk thethanjak. Ma êv ida linj lôk ebam

avômalô vi ek thêlô lejinjmavi esak i ma nê nê m nô mkama êndêj i.

Numinj lôklokwanj

17 O aijan thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj aposel bôk enanj 18 *hadêj môlô nena, “Waklavôj lôkthô anêj danj ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêj lôk anêj avômalô lilinj lôk nesopa ininj thethanjak ma nêpôlik ek Wapômbêj.” 19 Abô êj hananj hathak nê abôyanj takatu ba evak môlô vose hi lodôjlodôj, Lovak Mathenj minj hamô havinj i ami ba intu esopa auk pik iyom.

20 *O aijan thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhavinj atu ba mathenj anôj. Lôk notenj mek esak Lovak Mathenj anêj lôklokwanj. 21 Nômô Wapômbêj anêj lahavinj kapô lôk noyabinj alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi anêj lahiki atu ba tem nê m lôkmala atu ba tem ê m ô êtôm wak nô mbêj intu sapêj êndêj môlô.

22 Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlônjinj ju. 23 *Ma vi atu ba ebobo lonj atum ma nôbôv i vê kethenj ek nê m i bulubinj. Ma vi atu ba lelaik hathak ininj kambom, kapôlô mimm ek i lôk nôkô esak ininj lelaik ek minj esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêj anêj athênj

24-25 *Hathak alalôaninj Anyô Bêj Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêj donjtom atu ba hêv alalô bulubinj. Yani hatôm eyabinj o mavi ek minj nê m yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numinj Wapômbêj thohavloma anêj deda lôkmanjinj kapô lôk lemimmavi bêj anôj. Alalô nanê m deda lôkmanjinj lôk athênj lôkmanjinj ma lôklokwanj lôk lôklinjak ni êndêj yani. Yanida intu

* 1:11: Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * 1:12: 2Pi 2:13,17 * 1:14: Stt 5:18,21-24
* 1:18: 2Pi 3:3 * 1:20: Kol 2:7 * 1:23: Sek 3:2; ALK 3:4 * 1:24-25: Lom 16:27; 2Pi 3:18

hamô aêᶇ hadêᶇ sêbôk ma lêk ma
wak nômbêᶇ intu sapêᶇ! Avanôᶇ.

Yisu hik Auk Loj Kapô thô hadêñ Jon Abô môn

Aposel Jon hato kapy a êntêk hadêñ avômalô êvhaviñ takatu ba Lom iniñ gavman lôk avômalô vi êv malaiñ hadêñ i. Hato hathak wêñ takatu ba Wapômbêñ hik thô hadêñ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak kethen thô. Kapy a êntêk ma auk loj kapô bêñ anôn hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviñ loj ek nimiñ lôklokwan endeba êyô waklavôn Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êñ ma Sadan lôk anêñ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiñ bêñ. Ma avômalô êvhaviñ tem nêmo mavi imbiñ Yisu êtôm wak nômbêñ intu sapêñ.

Hato kapy a êntêk hadêñ 95 AD la.

Abô môn

¹ *Auk loj kapô êntêk ma Wapômbêñ hêv hadêñ Yisu Kilisi ek injik thô êndêñ anêñ avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak kethen. Yisu hêv anêñ anjela ba hi hanan ba hik thô hadêñ anêñ anyô ku Jon. ² Ma Jon hayê Wapômbêñ anêñ abô lôk abô avanôn takatu ba Yisu hanan ma hanan lôkthô bêñ. ³ *Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halanô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôn lêk habobo.

Jon hato abô hadêñ avômalô êvhaviñ ôdôn bahen vi ba lahavuju

⁴ *Ya Jon yahato kapy a êntêk hi hadêñ avômalô êvhaviñ anêñ malak bahen vi ba lahavuju takatu ba êmô

plovins Esia. Anyô Bêñ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô. Ma lovak mathen bahen vi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêñ atu anêñ loj hayabiñ avômalô anêñ wapôm lôk yôhok êmô imbiñ môlô. ⁵ *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiñ lôklokwan hathak Wapômbêñ anêñ abô anêñ wapôm lôk labali êmô imbiñ môlô aêñ iyom. Yani anyô haviyô môn hêk nama lôk hayabiñ kiñ pik sapêñ.

Yani lahaviñ alalô ba anêñ thalalen hapole alalô vê hêk alalôaniñ kambom. ⁶ *Ma yani hatak alalô ek nambitak nê nambôk da êmô Kamik Wapômbêñ anêñ loj lôklinyak kapô. Nanêm athêñ lôkmanjiñ lôk lôklokwan êndêñ yani êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Avanôn.

⁷ *Ôngô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêñ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêñ tem nêgê yani ba nedan asêñ malêñ. Avanôn, tem imbitak aêñ.

⁸ *Anyô Bêñ Wapômbêñ hanan nena, “Ya anyô môn anôn lôk haven yam haviñ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôklinyak sapêñ ma ya iyom yenan.”

Jon hayê Yisu

⁹ Ya Jon môlônim aiyan. Wapômbêñ hayabiñ alalô sapêñ hamô anêñ loj lôklinyak kapô ba alalô athak awa malaiñ lomalama ba amiñ lôklokwan hathak Yisu. Yahamô ngavithôm anêñ Patmos hathak yahanan Wapômbêñ anêñ abô lôk yahanan abô hathak Yisu. ¹⁰ Hadêñ Anyô Bêñ anêñ waklavôn ma Lovak Mathen anêñ lôklokwan hawa ya. Ma yahananô kaêk bêñ hatôm lavuak halan haven

* **1:1:** ALK 22:6 * **1:3:** ALK 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * **1:5:** Sng 89:27;
Kol 1:18 * **1:6:** 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37;
1Te 4:17 * **1:8:** ALK 21:6; 22:13

ya yam ¹¹ ba hanañ, “Oto nô m takatu ba hôyê êndôk kapy ba nê m êndêñ avômalô êvhaviñ ôdôñ bahenvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

¹² Ma yahik ya liliñ ek yanğê kaêk atu ba elam hadêñ ya, êñ ma yahayê atum lam gol bahenvi ba lahavuju hamiñ. ¹³ *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêñ malêvôn ba hatôm anyô te nakaduñ. Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma havañgiñ sôp gol te hawê haveñ bôm kabum. ¹⁴ *Ma anêñ wakadôk ñauñ ma thapuk anôn hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm buliv thapuk anôn. Ma anêñ madaluk ma hatôm atum dahalañ. ¹⁵ Ma anêñ vakapô ma hatôm aen mayav mabuñ mavi atu ba êbôk hamô atum ba habi kédêkêdê. Ma anêñ abô anêñ pôk ma diñdiñ hatôm ñañ bêñ halañ. ¹⁶ *Yani havalon vuliñ bahenvi ba lahavuju hamô yani bañ vianôn. Ma biñ vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani abôlêk. Ma yani thohavloma ma hatôm wak habi mathalalen kambom.

¹⁷ *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk yani va hatôm anyô ñama. Ma yani hatak bañ vianôn hayô hêk ya ma hanañ, “Miñ ôkô ami. Ya anyô môñ ba haveñ yam haviñ. ¹⁸ Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk yahama ma doñtom lêk yahamô lôkmala hatôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma yahavalon ñama lôk anêñ loñ iniñ vovaleñ. ¹⁹ Oto nô m takatu ba hôyê. Nôm takatu vi lêk hamô ma vi tem imbitak embeñ yam. ²⁰ Êntêk ma abô loñ kapô hathak vuliñ bahenvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô yabaheñ vianôn lôk atum lam gol ba-

henvi ba lahavuju. Anêñ ôdôn ma aêntêk: vuliñ bahenvi ba lahavuju takêñ ma anela bahenvi ba lahavuju takatu ba eyabiñ avômalô êvhaviñ ôdôn bahenvi ba lahavuju takatu. Ma atum lam gol bahenvi ba lahavuju takatu ma avômalô êvhaviñ ôdôn bahenvi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

¹ *Ma ôpêñ hanañ hadêñ ya nena, “Oto abô ni êndêñ anela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halê m anêñ ôpatu ba havalon vuliñ bahenvi ba lahavuju hamô bañ vianôn ma haveñ atum lam gol bahenvi ba lahavuju malêvôn. Ba hanañ nena: ² *Yahayala môlônim bôk lo loñ lôk unim ku takatu ba udum ba umiñ lôklokwañ. Ma ôpôlik hathak ñê kambom. Ma bôk olanô ñê takatu ba esau nena thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma ñê abôyañ. ³ Ma ovalon yenañ athêñ loñ ba malaiñ lomalomala hapôm môlô ma doñtom umiñ lôklokwañ lôk lemimvidon ma miñ vau ami.

⁴ Ma doñtom môlônim kambom te hamô ba yahadô. Môlô miñ lemimhaviñ ya hatôm môñ sêbôk ami. ⁵ *Aêñ ba lemimimbi kobom mavi sêbôk ma tem ôngô nena môlô lêk ôev yak bêñ anôn. Aêñ ba node kapôlômim liliñ ek nosopa loñôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma tem yasôk ek yanê m môlônim atum lam vê. ⁶ Ma doñtom môlô othak udum nô m mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô takatu ba esopa Nikolas anêñ kobom hatôm atu ba yahapôlik aêñ iyom.

* **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12 * **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13 * **2:1:** ALK 1:16 * **2:2:** 1Jon 4:1
* **2:5:** ALK 3:3 * **2:7:** Stt 2:9; ALK 22:2,19

7 *Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathej hanañ hadêñ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ. Nê takatu ba lenjñvidon ba miñ év yak ami ma tem yatak thêlô ek nejan alokwan va atu ba hêv lôkmala hamô Wapômbêñ anêñ loj mavi anôn kapô.”

Abô hi Smelna

8 Ma ôpêñ hanañ hathak lojnbô nena, “Oto abô ni êndêñ anela atu ba hayabin avômalô êvhaviñ anêñ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba hamôn ba haven yam ma bôk hama ba haviyô hathak lojnbô. Ma yani hanañ aêntêk:

9 *Yahayala malain lomaloma hapôm môlô ba ômô thavuthin, ma donjom môlô ma nê lôk nômkama bêñ hêk Wapômbêñ ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba avômalô vi enañ hathak môlô. Thêlô esau nena thêlô ma Wapômbêñ anêñ avômalô Israeël ma donjom mi. Thêlô ma Sadañ anêñ avômalô.

10 *Miñ môlô nôkô esak malain takatu ba tem êpôm môlô ketheñ ami. Odañô! Sadañ tem indum ek avômalô netak môlô doho êndôk koladôn ek nesaê môlô. Ma môlô noja malain êtôm wak laumin. Numin lôklokwan endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêôm êtôm wak nômbêñ intu sapêñ anêñ kulun gol êndêñ môlô.

11 *Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathej hanañ hadêñ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ. Nê takatu ba lenjñvidon ba miñ év yak ami ma tem miñ neja malain esak nana atu ba haven yam ami.”

Abô hi Pelgamum

12 Ma ôpêñ hanañ hathak lojnbô nena, “Oto abô ni êndêñ anela atu ba hayabin avômalô êvhaviñ anêñ Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba havalon bin vovak ba ma hêk luvi. Hanañ aêntêk: 13 Yahayala loj atu ba môlô ômô. Loj êñ ma Sadañ da hamô ba hayabin, ma donjom môlô ômô loj êñ ba ovalon yenañ athêñ loj lôklokwan. Ma hadêñ waklavôn atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô miñ otak unim ôêvhaviñ ya ami. Yani hêvhaviñ ya bêñ anôn ba hanañ yenañ abô bêñ hêk Sadañ anêñ loj.

14 *Ma donjom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêñ abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêñ Moap inin kin Balak ek êndôk avômalô Israeël lenin ek nindum kambom ba nejan nôm takatu ba bôk hêv hadêñ ngôk lôk nindum sek walilin. 15 Aên iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêñ abô. 16 Aên ba node kapôlômim lilin. Mi ma tem yasôk ketheñ oyan ba yangik vovak esak yenañ bin vovak atu ba hale yaverbôlêk êndêñ môlô takatu ba miñ ole am lilin ami.

17 *Opalê atu ba lôk lëndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Mathej hanañ hadêñ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ. Nê takatu ba lenjñvidon ba miñ év yak ami ma tem yanêm nôm ‘mana’ êndêñ thêlô hatôm bôk yahêv hadêñ Israeël êmô loj thiliv. Mana êñ ma lêk hamô loj kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêñ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miñ hayala athêñ lukmuk êñ ami ma ôpatu ba hawa

* 2:9: 2Ko 11:14-15; ALK 3:9

Nam 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15

* 2:10: 2Ti 4:8; Jem 1:12

* 2:17: Kis 16:4,14-15,33-34;

* 2:11: ALK 20:14; 21:8

* 2:14:

Ais 62:2; Jon 6:48-50

iyom intu hayala.”

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpêñ hanañ hathak loñbô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ Wapômbêñ anêñ Nakaduñ atu ba madaluk hatôm atum dahalañ ma vakapô hatôm aej mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanañ aêntêk: 19 Yahayala môlônim kobom. Yahayala môlônim lemimhaviñ lôk ôêvhaviñ ma ôêv avômalô sa ba umiñ lôklokwañ iyom. Hadêñ môñ ma môlô udum ku dokte, ma doñtom lêk môlô udum ku bêñ.

20 *Ma doñtom môlônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviñ môlô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doñtom yani anêñ abô halom yenañ ñê ku ek nindum sek waliliñ lôk nejan nôm takatu ba êv da hadêñ ñgôk. Yani hadum kambom takêñ, ma doñtom môlô miñ ôêv yani vê ami! 21 Yahêv waklavôñ ek yani ende kapô liliñ ba etak anêñ sek waliliñ, ma doñtom mi. Yani hadô. 22 Odañô! Tem yanêm lijiñ bêñ êndêñ yani lôk yanêm malaiñ bêñ êndêñ ñê takatu ba idum sek haviñ yani ba miñ ele kapôlôñjiñ liliñ ami. 23 *Ma tem yangik yani anêñ avômena pôpônô. Aêñ ba avômalô ôdôñ êvhaviñ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôñjiñ lôk iniñ auk. Ba tem yanêm vuli êndêñ môlô tomtom êtôm nôm takatu ba udum. 24 Ma doñtom lêk yahêv ku doñtom iyom hadêñ môlô vi anêñ Taiataila atu ba miñ osopa yani anêñ abô ami. Lôk miñ oyala nôm atu ba elam nena, ‘Sadañ

anêñ auk loj kapô’ ami. Ku êñ ma 25 *nobaloñ unim auk loj ende ba yatup am.

26 Nê takatu ba leñjiñvidon ba miñ êv yak ami ma idum yenañ yalenhaviñ aleba hayô anêñ dañ, ma tem yanêm athêñ bêñ êndêñ thêlô ek neyabiñ avômalô pik lôkthô. 27 *Thêlô tem neja kôm aej ek neyabiñ avômalô pik lôklokwañ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uñ anôñ. Wakamik bôk hêv athêñ bêñ hadêñ ya ba tem yandum aêñ iyom êndêñ thêlô. 28 *Ma tem yanêm vuliñ lôkbôk êndêñ thêlô imbiñ. 29 Opalê atu ba lôk lêndôñ ma endañô abô takatu ba Lovak Mathen hanañ hadêñ avômalô ôdôñ takatu ba êvhaviñ.”

3

Abô hi Saldis

1 *Ma ôpêñ hanañ hathak loñbô nena, “Oto abô ni êndêñ añela atu ba hayabiñ avômalô êvhaviñ anêñ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêñ ôpatu ba hayabiñ Wapômbêñ anêñ lovak mathen bahenji ba lahavuju ma havalon vuliñ bahenji ba lahavuju. Ma yani hanañ aêntêk: Yahayala môlônim kobom. Avômalô eson nena môlô ômô lôkmala. Ma doñtom mi, môlô bôk oma yôv. 2 Numbiyô! Môlônim ôêvhaviñ lêk habobo ema ba intu nobatho am loj ek malê nena môlônim ku ma volon oyañ hêk yenañ Wapômbêñ ma. 3 *Lemimimbi abô takatu ba bôk olañô ba ovalon. Ma node kapôlômim liliñ ba nodovak abô êñ vibiñ. Môlô miñ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

* 2:18: ALK 1:14-15 * 2:20: 1Kin 16:31; 2Kin 9:22 * 2:23: Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13

* 2:25: ALK 3:11 * 2:27: Sng 2:9 * 2:28: ALK 22:16 * 3:1: ALK 1:4,16 * 3:3: Mat

24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15 * 3:4: Jut 23

4 *Ma doŋtom mólô naju iyom anêŋ Saldis intu unim sôp mabun denaŋ. Unim kobom ma mavi ba intu embeŋ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombeŋ imbiŋ ya. 5 *Nê takatu ba leŋŋvidon ba miŋ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŋ yanêm thêlônin athêŋ vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yanaŋ êndêŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ aŋela nena, ‘Thêlô êŋ ma yenaŋ.’ 6 Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôn takatu ba êvhavinŋ.”

Abô hi Piladelpia

7 *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhavinŋ anêŋ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba mathenŋ ma hanaŋ abô avanônŋ iyom. Yani hayabiŋ Jerusalem lukmuk anêŋ badêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hatôm Devit bôk hayabiŋ Jerusalem bô anêŋ. Yani hik vê ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ma yani hik siŋ ma miŋ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaŋ aêntêk: 8 *Yahayala mólônim kobom. Odaŋô. Yahik unyak abôlêk te vê ek mólô ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Yahayala nena anêm lôklokwaŋ ma yaôna, ma doŋtom mólô osopa yenaŋ abô ba miŋ ôvôlinŋ dôminŋ hathak yenaŋ athêŋ ami. 9 *Sadaŋ anêŋ avômalô takatu ba enaŋ nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Israeŋ, ma doŋtom mi, thêlô enaŋ abôyaŋ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veŋŋdônŋ lêlô êndêŋ mólô ma neyala nena yalenhavinŋ mólô. 10 *Mólô othak osopa yenaŋ abô

balabuŋ lôk umiŋ lôklokwaŋ. Ba intu tem yayabiŋ mólô mavi êndêŋ waklavônŋ malaiŋ atu ba tem esaê avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô. 11 Tem yasôk ketheŋ. Nobaloŋ unim nômkama anônŋ loŋ lôklokwaŋ ek anyô yaŋ miŋ enja mólônim vuli ami.

12 *Nê takatu ba leŋŋvidonŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak mathenŋ anêŋ landiŋ. Thêlô tem miŋ netak ami. Ma tem yato yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ malak lôŋ anêŋ athêŋ nena Jerusalem lukmuk êyôŋgêk thêlô. Malak êŋ tem yenaŋ Wapômbêŋ nêŋ anêŋ leŋ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenaŋ athêŋ lukmuk êyôŋgêk thêlô imbiŋ. 13 Opalê atu ba lôk lêndônŋ ma endanô abô takatu ba Lovak Matherŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdônŋ takatu ba êvhavinŋ.”

Abô hi Laodisia

14 Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhavinŋ anêŋ Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêŋ ôpatu ba anêŋ athêŋ nena Avanônŋ Biŋ. Yani ma anyô hamiŋ lôklokwaŋ ek hik Wapômbêŋ anêŋ nôŋ avanônŋ thô. Ma yani pik lo leŋ sapêŋ anêŋ alaŋ. Ba hanaŋ nena: 15 *Yahayala nôŋ takatu ba mólô othak udum ba mólô miŋ vovaŋ mena thilibuŋ la ami. Yalenhavinŋ mólô vovaŋ mena thilibuŋ la ma doŋtom mi. 16 Mólô vovaŋ dokte ma thilibuŋ dokte iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup mólô vê ende yaveŋbôlêk. 17 *Mólô othak onanŋ nena, ‘Ya anyô valuselenŋ bêŋ ma ya anyô lôkmaŋŋiŋ ba yada

* 3:5: Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * 3:7: Ais 22:22 * 3:8: 1Ko 16:9 * 3:9: Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9 * 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12 * 3:12: Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2 * 3:15: Lom 12:11 * 3:17: Luk 12:21; 1Ko 4:8

hatôm.' Ma donjom mólô ôthôn palij nena mólô kapôlômim daluk kambom! Alikaknena, mólô avômalô thavuthij ma malemim pusip ba ômô kôlôlôj. ¹⁸ *Yahanañ ek mólô nônêm vuli yenañ gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek numbitak lôkmañij. Ma nônêm vuli sôp thapuk ek nupuk ek miñ mama esak lemvimpopam ami. Ma nônêm vuli yak thôk ek êndôk malemim daluk ek ôngô tak. ¹⁹ *Takatu ba yalenhaviñ i ma yahayanda thêlô ma yahêv vovañ hadêñ i ek nedanjo abô. Aêñ ba mólô nôngwêk lêlê ek node kapôlômim lilij.

²⁰ *Odanjo. Yahamiñ unyak abôlêk ba yahapididij. Ma ôpatu ba halanjo ya ba hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô ba yana ek yanğañ nôm imbiñ yani ma enjañ nôm imbiñ ya. ²¹ Nê takatu ba leñijvidon ba miñ êv yak ami tem yatak i nêmo yenañ loj yahayabiñ avômalô imbiñ ya, hatôm ya bôk lovak yôv ma yahamô haviñ Wakamik hamô anêñ loj hayabiñ avômalô. ²² Opalê atu ba lôk lêndôn ma endanjo abô takatu ba Lovak Matherñ hanañ hadêñ avômalô ôdôn takatu ba êvhaviñ."

4

Anyô Bêñ lôk anêñ loj hayabiñ avômalô

¹ *Vêm ma yahayê hathak lojbo ma unyak abôlêk anêñ malak leñ ida bôk hakyav ba hamiñ. Ma veñbôlêk atu ba bôk yahalanjo hatôm lavuak hanañ hadêñ ya, "Osak ba ôlêm ek yanğik nôm takatu ba tem imbitak embeñ yam thô êndêñ o." ² *Ketherñ oyañ ma Lovak

Matherñ anêñ lôklokwan hawa ya ba yahayê Anyô Bêñ anêñ loj hayabiñ avômalô hamô malak leñ ba anyô te hayô hamô. ³ *Ma ôpêñ anêñ kupik habi kêdêkêdê hatôm valu te anêñ athêñ nena jaspa lôk valu thalaleñ te anêñ athêñ nena konilian. Ma oktherñulij te hawê haveñ Anyô Bêñ êñ anêñ loj hayabiñ avômalô ba habi deda hatôm valu sanğek atu ba elam nena emelal. ⁴ *Anyô Bêñ anêñ loj hayabiñ avômalô hamô ma avaka hatôm 24 iniñ loj êmô eyabiñ avômalô hawê haveñ ba hathañ siñ. Ma iniñ sôp ma thapuk ma kiñ iniñ kuluj epesañ hathak gol hamô leñijkadok. ⁵ *Damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala halêm anêñ Anyô Bêñ anêñ loj hayabiñ avômalô. Ma Anyô Bêñ anêñ loj vima ma atum lam bahenji ba lahavuju hathañ hamô. Ma atum takêñ ma Wapômbêñ anêñ lovak matherñ bahenji ba lahavuju. ⁶ *Ma Anyô Bêñ anêñ loj êñ vima ma nômlate hatôm ngwêk hêk ma mabuñ mavi anôn hatôm liyali.

Ma yahayê nôm lôkmala ayova êmô malêvôn ba êwê even Anyô Bêñ anêñ loj. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma malenjaluk hêk leñijñkupik lôkthô, hêk maleñ ba dômiñ haviñ.

⁷ *Nôm lôkmala môn ma hatôm avuj laion, ma yañ haveñ yam hatôm bokmañkao malô. Ma te lu thohavloma hatôm anyô. Ma te ayova hatôm menak jeñ hayovak haveñ. ⁸ *Nôm lôkmala ayova takêñ tomtom iniñ banij bahenji ba lahavute ma malenjiñ hêk leñijñkupik lôkthô viyaiñ ba vikapô. Wak lo bôlôvôn sapêñ ma enañ nena, "Matherñ, matherñ, matherñ.

Wapômbêñ Lôklokwan Anôn ma anyô matherñ.

* 3:18: Ais 55:1 * 3:19: 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * 3:20: Jon 14:23 * 4:1: ALK 1:1,10 * 4:2: Ais 6:1 * 4:3: Ese 1:28 * 4:4: ALK 3:18 * 4:5: Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * 4:6: Ese 1:5-10,22; 10:14 * 4:7: Ese 1:10; 10:14 * 4:8: Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12

Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk.”

⁹ Nôm lôkmala takêj ethak êv athêj lôkmanjij hadêj yani lôk enañ nena yani ma Anyô Bêj lôk êv lenjijmavi hadêj ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêj intu sapêj. Thêlô idum aêj, ¹⁰ *êj ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêj atu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô ma, ma êv yej hadêj ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj. Thêlô etak iniñ kuluj gol halôk hamô Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ma enañ,

¹¹ “Anyô Bêj iyom intu yêlôaniñ Wapômbêj.

O iyom hatôm onja deda lôkmanjij lôk athêj bêj ma lôklokwanj ek malê nena o iyom hopesañ nômkkama lôkthô.

Ma nômkkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhavij.”

5

Boksipsip Nakaduj hawa kapya

¹ *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô. Ma havalonj kapya lôku bêj te hêk banj vianôj. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik sinj hathak nôm tôktôk bahenji ba lahavuju. ² Ma yahayê ajea lôklokwanj te halam kaêk bêj, “Opalê te hatôm nêm nôm tôktôk vê ba ekak kapya êntêk?” ³ Ma donjom anyôla te anêj lej mena pik mena pik kapô la miñ hatôm ekak kapya êj ba ênjê kapô ami. ⁴ Ba intu yahalanj ba yahalanj ek malê nena miñ êpôm anyô late ek ekak kapya êj ba ênjê kapô ami. ⁵ *Ma donjom avaka takatu te hananj hadêj ya, “Asêj dô. Nôngô avuj laion atu ba

habitak anêj ôdôj Juda. Êj ma su lukmuk atu ba habiluk anêj Devit. Bôk hik yovak ba hamô lu ba intu hatôm nêm nôm tôktôk bahenji ba lahavuju takêj vê ma ekak kapya êj.”

⁶ *Ma yahayê Boksipsip Nakaduj te hamiñ ba anêj pôpô hêk inañ bôk ik vônô. Yani hamiñ Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba hamiñ malêvônj ek nôm lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêj yakik bahenji ba lahavuju* ma madaluk bahenji ba lahavuju. Madaluk takêj ma Wapômbêj anêj lovak mathenj bahenji ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô. ⁷ Ma Boksipsip Nakaduj hi hawa kapya hêk ôpatu ba hamô anêj loj hayabinj avômalô banj vianôj. ⁸ *Yani hawa kapya yôv ma nôm lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk binj hêk Boksipsip Nakaduj ma. Tomtom ewa yej gita ma uñ gol yaôna lôk kamuj êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk sinj. Atum yova lôk ôv mavi êj ma avômalô mathenj iniñ mek. ⁹ *Ma thêlô êv yej lukmuk te aêntêk,

“O iyom hatôm onja kapya ba okak ma nêm nôm tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêm thalalenj ma hôêv avômalô vuli. Oda hôêv avômalô ôdôj lomaloma lôk abô lomaloma ma lenjijkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêj vuli ek hôêv hadêj Wapômbêj.

¹⁰ *Hudum thêlô ibitak alalôaniñ Wapômbêj anêj avômalô takatu ba nêmo anêj loj lôklinyak kapô lôk nindum anêj ku nêmbôk da. Ma tem nêtom kinj ba neyabinj avômalô pik.”

* **4:10:** ALK 19:4 * **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * **5:6:** Yakik bahenji ba lahavuju êj hik thô nena yani ma anyô lôklokwanj kambom. * **5:8:** Sng 141:2; ALK 8:3-4 * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * **5:10:** Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6

Thêlô êv yeŋ hadêŋ Boksipsip Nakaduŋ

11 *Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô aŋela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu. 12 Ma elam lôklala bêŋ aêntêk,

“Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma yani hatôm enja lôklokwaŋ bêŋ lôk nômkama bêŋ lôk auk bêŋ lôk lôklinyak bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk deda lôkmanŋiŋ lôk leŋiŋmavi bêŋ.”

13 Ma yahalaŋô nôm lôkmala lôkthô anêŋ malak leŋ lo leŋiêvônŋ ma pik lo pik kapô ma ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêŋ êv yeŋ aêntêk,

“Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai neja leŋiŋmavi bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk deda lôkmanŋiŋ lôk lôklokwaŋ bêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

14 Ma nôm lôkmala ayova atu enaŋ, “Avanôŋ biŋ”. Ma avaka takatu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ.

6

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapyã anêŋ nôm tôktôk vê

1 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te môŋ vê. Ma yahalaŋô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” 2 *Êŋ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havalon lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kulon hadêŋ yani. Ma hawa anêŋ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek iniŋ vovak ba êmô vovak sapêŋ lu.

3 Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” 4 Ma bokhos thalaleŋ te hale yaiŋ. Ma êv athêŋ hadêŋ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nêŋ avômalô pik sapêŋ iniŋ kapôlônŋiŋ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biŋ vovak bêŋ te hadêŋ yani.

5 Vêŋ ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te lô hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loŋgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havalon skel ek enja nôm anêŋ malaiŋ. 6 Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ nôm lôkmala ayova atu malêvônŋ ba hanaŋ, “Nu undum ba bôm bêŋ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêŋ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doŋtom mena bali êtôm kilo lokwaŋlô. Ma doŋtom miŋ umbuliŋ alokwaŋ lêŋlêŋ lôk yak waiŋ ami.”

7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te ayova hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” 8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm ñê ñama iniŋ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêŋ athêŋ nena, “Ñama” ma “Ñê Ñama Iniŋ Loŋ” haveŋ yani yam. Ma êv athêŋ hadêŋ thai ek ini pik ba nijik ñê pik ôdônŋ te ayova vônô esak biŋ vovak lôk bôm bêŋ ma liŋiŋ bêŋ lôk alim kamun kambom lomaloma.

9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te bahenŋi vê ma yahayê ñê ñama dahôlônŋiŋ hamô loŋ êbôk da vibiŋ anêŋ malak leŋ. Thêlô ma ñê takatu ba bôk êvhaveŋ Wapômbêŋ ba enaŋ anêŋ abô bêŋ ba ik i pôpônô. 10 Ma elam lôklala nena, “Pik anêŋ alaŋ Wapômbêŋ, o ma anyô mathenŋ ma honaŋ abô avanôŋ iyom. Anŋê am ka tem nêŋ vuli viyan êndêŋ avômalô pik

* 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 6:1: ALK 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6 * 6:8: Jer 15:1-3;

Ese 5:12,17; 14:21 * 6:11: ALK 7:9,13; 19:14

takatu ba ik yêlô vônô?” ¹¹ *Êŋ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêŋ i ma hanaŋ nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôviyaŋ takatu ba idum yenaŋ ku vônô imbiŋ am. Thêlô ik sapêŋ atu ba yahatak, êŋ ma tem yandum abô.”

¹² *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te bahenŋi ba lahavute vê. Ma duviaŋ bêŋ te hêv ma wak habitak loŋgavu hatôm sôp êkôk ek nê ŋama. Ma ayôŋ anêŋ lêlêyaŋ habitak thalalen. ¹³ *Ma vuliŋ leŋ êv yak halôk pik hatôm yaviŋ hayuv ba alokwaŋ va hageleloŋ halôk pik. ¹⁴ *Ma leŋ havuvi i ketheŋ oyaŋ hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ŋgavithôm sapêŋ etak iniŋ loŋ.

¹⁵ *Ma pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê vovak laik lôk nê lôk nômkama bêŋ lôk nê lôklokwaŋ lôk nê idum ku êmô alaŋsi vibinŋ lôk nê takatu ba alaŋsi mi, thêlô sapêŋ ekopak êmô loŋ abyaŋ lôk valu abyaŋ anêŋ dumlolê. ¹⁶ *Ma thêlô enaŋ hadêŋ dumlolê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubunŋ yêlô ênjêk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô maleŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ lamaninŋ. ¹⁷ *Thai iniŋ waklavôŋ leŋiŋmaniŋ bêŋ atu lêk halêm ba opalê te hatôm imiŋ loŋ siŋ am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêŋ anêŋ lêlêyaŋ hayô hêk Israeŋ hatôm 144,000

¹ *Vêm ma yahayê aŋela ayova imiŋ pik êntêk êŋ anêŋ saŋanêŋ ôdôŋ daŋ ayova. Thêlô imiŋ pik ayova atu iniŋ lovak siŋ ek lovak miŋ iyuv embeŋ pik mena ŋgwêk mena alokwaŋ ami. ² Ma yahayê aŋela yaŋ haviyô anêŋ loŋ

wak hathak ma hawa Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ tinde nekavu lêlêyaŋ esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwaŋ hi ek aŋela ayova atu ba ewa athêŋ ek nimbuliŋ pik lo ŋgwêk. Ba hanaŋ nena, ³ * “Miŋ numbuliŋ pik lo ŋgwêk ma alokwaŋ ami endeba yêlô nakavu lêlêyaŋ êyôŋgêk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ nê ku luvôŋiŋ am.” ⁴ *Ma yahalaŋô ekatuŋ nê takatu ba ekavu lêlêyaŋ hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêŋ Israeŋ anêŋ ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju takatu. ⁵ Aêŋ ba Juda anêŋ ôdôŋ hatôm 12,000. Ma Luben anêŋ 12,000. Ma Gat anêŋ 12,000. ⁶ Ma Asel anêŋ 12,000. Ma Naptali anêŋ 12,000. Ma Manasa anêŋ 12,000. ⁷ Ma Simeon anêŋ 12,000. Ma Livai anêŋ 12,000. Ma Isaka anêŋ 12,000. ⁸ Ma Sebulun anêŋ 12,000. Ma Josep anêŋ 12,000. Ma Benjamin anêŋ 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyaŋ êŋ iyom.

Avômalô lubunlubun lôk kwêv thapuk

⁹ Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma avômalô lubunlubun anêŋ pik lomaloma lôk ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêŋ imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ ma. Miŋ hatôm nekatuŋ i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evaloŋ nôkyaŋlo thaŋaŋ hamô bahenŋiŋ. ¹⁰ *Ma elam kaêk lôklokwaŋ ba enaŋ, “Wapômbêŋ intu hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ iyom intu êv avômalô bulubiŋ.”

¹¹ Ma aŋela takêŋ lôkthô imiŋ êwê evenŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv

* **6:12:** Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** ALK 16:20

* **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan

7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; ALK 9:4 * **7:4:** ALK 14:1,3 * **7:10:** ALK 5:6-7

yak halôk malenij hêk Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ma êv yey hadêj Wapômbêj. ¹² *Ba enaj, “Avanôj. Lenj mavi bêj lôk deda lôkmanjij lôk auk bêj lôk mavi anôj lôk athêj bêj lôk lôklokwanj lôk lôkliñyak ni êndêj alalôaniñ Wapômbêj êtôm wak nômbêj intu sapêj. Avanôj.”

¹³ Ma avaka takatu te hanaj hik ya lij nena, “Nê lôk sôp thapuk takêntêk ma nê alêla ba êlêm anêj êsê?” ¹⁴ *Ma yahanaj hadêj yani, “Yenaj anyô bêj, oda hoyala.” Ma yani hanaj hadêj ya, “Thêlô ma nê takatu ba bôk etak Malainj Bêj ba ithik iniñ kwêv halôk Boksipsip Nakaduñ anêj thalaleñ ba intu iniñ kwêv ma habitak thapuk. ¹⁵ Aêj ba thêlô imiñ Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô ba idum anêj ku wak ba bôlôvôñ imiñ anêj unyak mathenj. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêj anêj loj êj tem imbi anêj unyak êyôñgêk thêlô vov ¹⁶ *ek thêlô miñ nema kisi ami ma miñ nesakmunij ami lôk wak miñ esaj i ami ma vovaj la miñ êmbôk i ami. ¹⁷ *Boksipsip Nakaduñ atu ba hamiñ Anyô Bêj anêj loj malêvôñ tem imbitak thêlôniñ alaj ma tem endom thêlô ba ni ñaj lôkmala anêj loj. Ma tem Wapômbêj esav thêlô malenij thôk vê.”

8

Nôm tôktôk bahenji ba lahavuju

¹ Yov ma Boksipsip Nakaduñ hakyav nôm tôktôk bahenji ba lahavuju takatu te vê ma malak lej lêk taktij hatôm wakma te vi. ² Vêm ma yahayê anjela bahenji ba lahavuju takatu ba imiñ Wapômbêj ma. Ma êv lavuak bahenji ba lahavuju hadêj thêlô.

³ *Ma anjela yaj halêm hamiñ loj êbôk da ba havalonj unj yaônate atu ba epesaj hathak gol ek êmbôk nôm ov mavi êndôk. Ma nôm ov mavi bêj anôj êv hadêj yani ek yani etak êyômô avômalô mathenj iniñ mek takatu ba hamô loj êbôk da epesaj hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô. ⁴ Ma nôm ov mavi takatu anêj yova haviñ avômalô mathenj iniñ mek hatak anjela êj baj ba hi daku ek Wapômbêj. ⁵ *Ma anjela havalonj unj yaô êj ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êj ma kakalu lôk damak bêj hik mayaliv ma duviañ bêj hayôkwiñ.

Lavuak bahenji ba lahavuju

⁶ Ma anjela bahenji ba lahavuju takatu ewa iniñ lavuak bahenji ba lahavuju ba epesaj i ek niyuv.

⁷ *Anjela môj hayuv anêj ba halaj. Êj ma ôthôm valokwanj hatôm ais lôk atum hathak donjom haviñ thalalenj ba ibi halôk pik ma atum hathaj pik ôdôj te lô ma alokwanj lôk kamuj buêj lôkthô.

⁸ Ma anjela te ju hayuv anêj ba halaj ma nômlate hatôm atum hathaj dumlolê bêj te ba ibi halôk ñgwêk. Ma ñgwêk ôdôj te lô habitak thalalenj. ⁹ Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ñgwêk buêj lôkthô ema, ma yey loj êj lôkthô kambom.

¹⁰⁻¹¹ *Ma anjela te lô hayuv anêj ba halaj ma vulij bêj te hêv yak anêj lej ba hathaj inaj atum abij. Ma hêv yak halôk ñaj lôk kasukthôm ôdôj te lô. Vulij êj anêj athêj nena ‘Manij’ ba intu ñaj sapêj anêj ôdôj te lô habitak manij kambom anôj. Ma avômalô bêj anôj inum ñaj êj ba ema ek malê nena ñaj lêk habitak manij kambom.

* 7:12: ALK 5:12 * 7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sng 23:2; Ais 25:8; ALK 21:4 * 8:3: Kis 30:1-3; ALK 5:8 * 8:5: Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18
* 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * 8:10-11: Jer 9:15 * 8:12: Ese 32:7; ALK 6:12-13

12 *Ma aņela te ayova hayuv anêņ ba halaņ ma wak anêņ deda ôdôņ te lô lôk ayôņ anêņ deda ôdôņ te lô lôk vuliņ ôdôņ te lô miņ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôņ anêņ ôdôņ te lô momaņiniņ bêņ hêk.

13 *Ma yahayê hamiņ ma yaha-lanô menak jeņ hayovak haveņ leņlêvôņ ma halam kaêk, “Malaiņ, malaiņ, malaiņ tem êpôm avômalô pik ek malê nena aņela lokwanlô eyabiņ denaņ ba tem niyuv iniņ lavuak kethen.”

9

Aņela te bahenvi hayuv lavuak

1 *Ma aņela te bahenvi hayuv anêņ lavuak. Ma yahayê vuliņ te hêv yak anêņ leņ ba habup pik. Ma êv ku neyabiņ Viv atu anêņ abôlêk anêņ vovaleņ hadêņ vuliņ êņ. 2 *Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêņ habitak anêņ Viv abyan êņ ba hatôm atum dahaya bêņ te. Ma Viv anêņ yova hava wak lo leņ loj siņ ba habitak momaņiniņ kambom. 3 Ma atum yova êņ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwan hadêņ thêlô hatôm danġaviņ pik anêņ lôklokwan. 4 *Ma enaņ hadêņ thêlô nena, “Miņ num-buliņ kamuņ lomaloma lo alok-waņ ami. Ma numbuliņ nê takatu ba Wapômbêņ anêņ lêlêyaņ miņ hayôhêk thêlô luvôņiņ ami.” 5 Miņ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênem vovaņ bêņ iyom êtôm ayôņ bahenvi. Ba iniņ vovaņ êņ hatôm danġaviņ layuk habi anyô ba vovaņ kambom. 6 *Wak takêņ ma avômalô idum ek nema ma doņtom ņama hêv i vê hêk thêlô. Ba miņ ema ami.

7 *Ma kôm takêņ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesaņ i ek nijik vovak. Thêlôniņ maleņiņ hatôm anyô ma leņiņkadôk ma êkôk nômlate hatôm

kuluņ kiņ ba epesaņ hathak gol.

8 *Ma thêlôniņ leņiņkadôk ņauņ hatôm avi iniņ ma veņiņbôlêk yakik hatôm avuņ laion abôlêk yakik.

9 *Ma thêlôniņ bôbôņiņ hatôm moko epesaņ hathak aen. Ma thêlôniņ banik pôk ba diņdiņ bêņ hatôm yeņ vovak takatu ba bokhos êvôv. 10 Ma iniņ leņyuk ma hatôm danġaviņ ba iniņ lôklokwan hamô leņyuk takêņ ba ibi anyô hathak ma tem nênem vovaņ bêņ êndêņ i êtôm ayôņ bahenvi. 11 Ma iniņ kiņ te hayabiņ thêlô ba yani ma Viv anêņ aņela. Anêņ athêņ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêņ êņ anêņ ôdôņ nena “Anyô Habuliņ Nômka Sapeņ”.

12 Malaiņ môņ hale ba hi, ma doņtom malaiņ ju tem embeņ yam.

Aņela te bahenvi ba lahavute hayuv lavuak

13 Ma aņela ali bahenvi ba lahavute hayuv anêņ lavuak ba halaņ ma yahalaņô abô te halêm anêņ loj êbôk da anêņ saņaņeņ danġ ayova. Loj êbôk da êņ epesaņ hathak gol ba hamiņ Wapômbêņ ma. 14 Abô êņ hanaņ hadêņ aņela ali bahenvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aņela ayova takatu ba bôk êkak i loj ba êmô ņaņ bêņ Yupletis vê ek ini.” 15 Êņ ma epole aņela ayova êņ ek nijik avômalô pik ôdôņ te lô pôpônô. Wapômbêņ bôk hakak i loj ek neyabiņ sondabêņ lôk ayôņ ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniņ ku êņ. 16 Yahalaņô nê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuņlubuņ hatôm 200 milion.

17 Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk nê takatu ba êyô êmô bokhos takêņ. Thêlôniņ moko bôbôņiņ anêņ lêlêyaņ hatôm atum ba bôsôk

* 8:13: ALK 9:12; 11:14 * 9:1: ALK 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * 9:4: ALK 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3 * 9:7: Jol 2:4 * 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5

lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêj iniņ lenjinkadôk hatôm avuņ laion iniņ lenjinkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaņ solpa hale veņjibôlêk kapô ba hi. ¹⁸ Nôm malaiņ lô êj hale veņjibôlêk ba hik avômalô ôdôj te lô lôkthô vônô. ¹⁹ Bokhos iniņ lôklokwaņ ma hamô veņjibôlêk lôk lenjuk. Thêlôniņ lenjuk ma hatôm umya ma umya takêj iniņ lenjinkadôk ethak êv vovaņ hadêj avômalô.

²⁰ *Ma avômalô nômbêj atu ba malaiņ lô êj miņ hik i vônô ami ma evaloņ iniņ kambom lomaloma takatu loņ. Thêlô êv yej hadêj ngôk takatu ba epesaņ hathak gol lo seleva ma aeņ mayav lôk valu ma alokwaņ. Ngôk takêj ma miņ hatôm nêgê tak lo nedaņj abô ma nemben ami. ²¹ Lôk miņ etak iniņ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniņ ma idum sek waliliņ lôk iniņ vani ami.

10

Ajela lôk kapya yaôna

¹ Ma yahayê ajela lôklokwaņ yaņ halôk ba halêm anêj leņ. Ba havuliv i hathak buliv lôk okthenuliņ hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaņ hamô alokwaņ daim. ² Ma yani havaloņ kapya yaôna te ba hakak hêk baņ. Ma havakselap ba va vianôj hayô hamiņ ngwêk ma vikeņ hamiņ pik. ³ Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaņ. Yani halam, êj ma kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô. ⁴ *Yahalaņjô kakalu bahenji ba lahavuju enaņ abô, êj ma yahadum ek yato. Ma doņtom yahalaņjô abô halêm anêj leņ nena, “Miņ oto kakalu iniņ abô êj ami ma ênjêk oda anêj auk iyom.”

* **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 * **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7 * **10:9:** Ese 2:8-3:3 * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; ALK 13:5

⁵ *Êj ma ajela atu ba hamiņ ngwêk lo pik hêv baņ vianôj hathak leņ. ⁶ Ma havak balabuņ hathak ôpatu ba hamô lôkmla hatôm wak nômbêj intu sapêj ba hapesaņ pik lo leņ ma ngwêk lôk nômkama sapêj anêj athêj. Ba hanaņ nena, “Wakma lêk habobo anêj daņ. ⁷ *Ajela te bahenji ba lahavuju hayuv anêj lavuak, êj ma Wapômbêj anêj abô lôk kup tem anêj daņ êtôm bôk ba hanaņ hadêj anêj jê ku plopet.”

⁸ Ma yahalaņjô abô atu ba halêm anêj leņ hathak loņbô nena, “Nu ek ajela atu ba hayô hamiņ ngwêk lo pik ek onja kapya atu ba bôk ekak hêk baņ.”

⁹ *Êj ma yaha hadêj ajela êj ma yahanaņ ek nêm kapya yaôna êj êlêm. Ma hanaņ hadêj ya nena, “Onja ba nonjwaņ. Tem vasiņ mavi êtôm bio thôk êmô vembôlêk, ma doņtom tem eyelaņ lemsoam ba maniņ kambom.” ¹⁰ Êj ma yahawa kapya yaôna êj ba yahaņ ba hamô yaveņjibôlêk ma vasiņ mavi hatôm bio thôk. Ma doņtom yahatôkwêj ma yalensoam maniņ kambom. ¹¹ Vêm ma yani hanaņ hadêj ya, “Nu onaj abô plopet esak nôm takatu ba tem êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lomaloma lôk abô lomaloma lôk iniņ kin sapêj esak loņbô.”

11

Wapômbêj anêj anyô ju atu ba enaņ anêj abô

¹ *Ma ajela te hêv kôm êv dôj nômkama hathak hadêj ya. Ma hanaņ, “Nu otak ênjêk Wapômbêj anêj unyak matheņ lôk loņ êbôk da lôk avômalô takatu ba êmô kapô ek nôngô nena anêj daim vithê.

2 *Ma donjom miŋ otak ênjêk unyak mathen anêj piklêvôn ami ek malê nena loŋ êj ma Wapômbêj hêv hadêj nê loŋ buya. Thêlô tem nembak unyak mathen Jerusalem pesa êtôm ayôn 42. 3 Ma tem yanêm yenaŋ anyô ju ba thai neba kwêv kapôlônjin malain ma neja yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêj êtôm wak 1,260.”

4 *Anyô ju êj êtôm alokwan oliv ju atu lôk atum lam ju atu ba imin pik anêj alaŋ thohavloma. 5 *Ma anyôla hadum ek injik thai, êj ma tem atum ende thaivenjinbôlêk ba esaŋ ôpêj vônô. Avanoŋ biŋ, avômalô takatu ba idum ek nimbulin thai tem nema aêj iyom. 6 *Anyô ju êj enaŋ Wapômbêj anêj abô, êj ma thai inin lôklokwan hêk ek nenaŋ ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalaleŋ ma malain lomaloma imbitak pik êtôm thai inin leŋjinhavin.

7 *Thai idum ku enaŋ Wapômbêj anêj abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak halêm anêj Viv atu kapô tem êyô ba injik vovak êndêj thai ba embak thai pesa ba nema. 8 *Ma thai inin kupik tem ênjêk malak bêj anêj loŋondê bêj. Malak lôj êj anêj athên kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êj bôk ik inin Anyô Bêj vônô hathak alovalaŋsin. 9 Ma avômalô leŋvin kupik lomaloma lôk ôdôn lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik lomaloma sapêj tem nêlêm nêgê anyô ju êj inin kupik hêk loŋondê êtôm wak daluk lô ma wata te imbin. Êtôm bôk enaŋ nena miŋ hatôm nedav i ami. 10 Ma avômalô pik tem leŋjin mavi lôk lêlô ma nêlêm nômkama êndêj i ek malê nena plopet ju atu ba êv malain hadêj thêlô lêk ema.

11 *Ma donjom wak lô lôk wak te viyan haviŋ hale ba hi, ma Wapômbêj hayuv auk lôkmala halôk thai ba thai iviyô imin. Ma avômalô êyê thai ba êkô kambom.

12 *Ma kaêk lôklokwan anêj leŋ hanaŋ hadêj thai, “Nosak ba nôlêm.” Êj ma thai ethak ba i leŋ ma buliv hava thai sin ba nê takatu ba bôk ik vovak hadêj thai imin ba êyê. 13 *Ketheŋ oyaŋ ma duviaŋ bêj te hayô ba habulin malak lôj ôdôn te laumin ba hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba êv athên lôkmanjin hadêj Wapômbêj anêj leŋ.

14 *Malain te ju hale ba hi yôv. Ma malain te lô tem êyô ketheŋ.

Anjela te bahenvi ba lahavuju hayuv lavuak

15 *Ma anjela te bahenvi ba lahavuju hayuv anêj lavuak ba halan ma kaêk bêj anôn halêm anêj leŋ ba elam aêntêk, “Pik lêk hamô Anyô Bêj lôk anêj Kilisi bahenjin ma Anyô Bêj tem eyabin wak nômbêj intu sapêj.”

16 Ma avaka 24 takatu ba êmô inin loŋ eyabin avômalô hamô Wapômbêj thohavloma êkôm ba maleŋ halôk ma êv yen hadêj Wapômbêj. 17 Ma enaŋ, “Anyô Bêj Wapômbêj Lôklokwan Anôn,

lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêj. Mavi anôn ek lêk hoyabin nômkama sapêj hathak anêm lôklokwan.

18 *Avômalô daluk leŋjin manin ek o, ma donjom anêm lemmanin lêk hayô.

Anêm waklavôn hayô ek undum abô ek avômalô ŋama.

* 11:4: Sek 4:3,11-14 * 11:5: 2Sml 22:9; Sng 97:3 * 11:6: Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kin 17:1

* 11:7: Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * 11:8: Luk 13:34 * 11:11: Ese 37:5,10 * 11:12:

2Kin 2:11 * 11:13: ALK 6:12; 16:18 * 11:14: ALK 9:12 * 11:15: Kis 15:18; Sng 10:16;

Dan 2:44; 7:14 * 11:18: Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13

Êᵇ ma tem nêᵇ iniᵇ vuli mavi êndêᵇ anêᵇ ᵇê ku plopet lôk anêᵇ avômalô mathen takatu ba elanᵇ anêᵇ abô, avômalô bêᵇ lôk avômalô yaô.

Wakma hayô ek nimbulin avômalô takatu ba ibulin pik.”

¹⁹ *Ma Wapômbêᵇ anêᵇ unyak mathen atu ba hamô leᵇ anêᵇ abôlêk hakyav ba yahayê alapa tabô hamô unyak mathen êᵇ kapô. Ma damak hêᵇ lôk pôk lôk kakalu bêᵇ lôk duvianᵇ lôk ôthôm valokwan hatôm ais hêᵇ yak halôk.

12

Avi lo Wa boman

¹ Ma lavôᵇniᵇ bêᵇ te havova hêk leᵇ: avi te hamô ma wak hawê havenᵇ yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô haminᵇ ayôᵇ. Ma vulinᵇ lauminᵇ ba lahavuju haminᵇ wakadôk hatôm kinᵇ iniᵇ kulunᵇ.

² *Yani hasabenᵇ ba halanᵇ ek embathu.

³ *Ma lavôᵇniᵇ yanᵇ habitak leᵇ: Wa thalalenᵇ bomanᵇ bêᵇ te ba anêᵇ wakadôk bahenᵇvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kinᵇ iniᵇ kulunᵇ hamô. Ma wakadôk yakik hatôm lauminᵇ hamô. ⁴ *Ma layuk havali vulinᵇ ôdôᵇ te lô ba havalonᵇ ba habi halêm pik. Ma Wa bomanᵇ bêᵇ atu haminᵇ avi atu ba hapesanᵇ i ek embathu anêᵇ thohavloma ek havathu ma enjanᵇ amena êᵇ kethenᵇ oyanᵇ. ⁵ *Êᵇ ma avi êᵇ havathu namalô atu ba tem eyabinᵇ avômalô pik sapêᵇ lôklokwanᵇ esak yani ban malainᵇ. Aêᵇ ba kethenᵇ oyanᵇ ma ewa yani ba i daku Wapômbêᵇ atu ba hamô anêᵇ loᵇ hayabinᵇ avômalô. ⁶ Ma avi êᵇ hasôv ba hi loᵇ

thiliv atu ba Wapômbêᵇ bôk hapesanᵇ yôv ek eyabinᵇ yani êtôm wak 1,260.

⁷ *Ma vovak bêᵇ hêk malak leᵇ ba Maikel lôk anêᵇ anjela ik vovak hadêᵇ Wa bomanᵇ bêᵇ atu. Ma Wa atu lôk anêᵇ anjela iminᵇ viyanᵇ ba ik vovak êᵇ. ⁸ Ma Wa anêᵇ lôklokwanᵇ minᵇ hatôm ami. Ba intu minᵇ hatôm êᵇ malak leᵇ esak loᵇbô ami. ⁹ *Aêᵇ ba êᵇ Wa bomanᵇ bêᵇ êᵇ lôk anêᵇ anjela vê hêk malak leᵇ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Ngôk Bêᵇ ma Sadanᵇ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêᵇ. ¹⁰ *Ma yaha-lanᵇ kaêk te anêᵇ leᵇ ba hanaᵇ, “Lêk ma alalôaninᵇ Wapômbêᵇ hêᵇ alalô bulubinᵇ ma anêᵇ lôklokwanᵇ habitak yainᵇ ba yani hamô hatôm kinᵇ. Ma anêᵇ Kilisi hadum ku athêᵇ bêᵇ ek malê nena anjela lêk ibi ôpatu ba hanaᵇ aiyenᵇ thêlô bêᵇ hamô Wapômbêᵇ thohavloma bôlôvôᵇ lo wak halôk pik. ¹¹ Thêlô êᵇᵇ yani lu hathak Boksipsip Nakadunᵇ anêᵇ thalalenᵇ lôk Wapômbêᵇ anêᵇ abô takatu ba thêlô enanᵇ. Thêlô iminᵇ lôklokwanᵇ ba minᵇ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami. ¹² *Aêᵇ ba môlô avômalô leᵇ lemimmavi. Ma donᵇtom malainᵇ ek pik lo ᵇgwêk ek malê nena Sadanᵇ lêk halôk ba hathôk ek môlô. Yani lamaninᵇ kambom ek malê nena yani hayala nena anêᵇ waklavôᵇ lêk bidonᵇ.”

¹³ Wa bomanᵇ bêᵇ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupuninᵇ avi atu ba havathu okna atu. ¹⁴ *Ma donᵇtom Wapômbêᵇ hêᵇ menak jeᵇ bok anêᵇ banik luvi hadêᵇ avi êᵇ ek yani eyovak ba ni loᵇ atu ba bôk epesanᵇ yôv ek neyabinᵇ yani êtôm sondabêᵇ lô ma wata te imbinᵇ ek minᵇ Wa imbulinᵇ yani ami. ¹⁵ Ma Wa havululup

* 11:19: Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * 12:7: Jut 9 * 12:9: Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 * 12:10: Jop 1:9-11; Sek 3:1 * 12:12: Ais 44:23; 49:13 * 12:14: Dan 7:25; 12:7

ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba havenŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni. ¹⁶ Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ. ¹⁷ *Êŋ ma Wa lamaniŋ kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma nê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ. ¹⁸ Ma Wa hamiŋ ŋgwêk anêŋ thathe danŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

¹ *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk baheŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ hamiŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluj laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”. ² *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. ³ *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ eson kambom ba esopa yani. ⁴ Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.” ⁵ *Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbô ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*

⁶ Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak mathen lôk nê takatu ba êmô malak leŋ. ⁷ *Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô mathen ba nênem yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ. ⁸ *Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapyia lôkmala ami hadêŋ sébôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênem yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapyia lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapyia.

⁹ Opalê atu ba lôk lëndôŋ ma endanô abô êntêk. ¹⁰ *Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô mathen lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebalon iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

¹¹ Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu. ¹² Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv. ¹³ *Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê. ¹⁴ Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ

* 12:17: ALK 11:7 * 13:1: ALK 12:3; 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:3: ALK 17:8

* 13:5: Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * 13:5: Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * 13:7: ALK 11:7 * 13:8: Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15;

21:27 * 13:10: Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12 * 13:13: 1Kiŋ 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

takêj esak alim bomañ yañ mông anêj athêj ba esau avômalô pik. Yani hanañ ek avômalô nepesañ alim bomañ mông anêj dahô te ek nênmê athêj bêj êndêj ôpatu ba bôk ik vônô hathak biñ vovak ma donjom hamô lôkmala dena. ¹⁵ Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomañ mông anêj dahô ek dahô êj enañ abô. Ma avômalô takatu ba miñ êv yeñ hadêj dahô êj ami, ma tem nijik thêlô vônô. ¹⁶ *Ma yani hapôviñ avômalô lôkthô ek neja lêlêyañ ênjêk baherij vianôj mena ênjêk luvôrij. Avômalô athêj bêj lôk athêj mi ma nê valu bêj lôk nê valu mi ma nê takatu ba êmô alañsi vibiñ lôk nê takatu ba alañsi mi lôkthô neja lêlêyañ êj. ¹⁷ Avômalô takatu ba lêlêyañ mi miñ hatôm nênmê vuli nômkama lôk nênmê iniñ nômkama ek anyô vi nênmê vuli ami. Lêlêyañ êj ma alim bomañ anêj athêj ma anêj athêj anêj lavôj. ¹⁸ Lêlêyañ êj anêj ôdôj ma hamô kapô anôj. O anyô lôkauk bêj, êj ma undum ku ek oyala alim bomañ atu anêj lêlêyañ êj anêj ôdôj. Lêlêyañ êj ma anyô te anêj lêlêyañ. Ma ôpêj anêj lêlêyañ êj ma hatôm 666.

14

Boksipsip Nakaduñ lôk anêj avômalô

¹ Ma yahayê hathak lojbo ma Boksipsip Nakaduñ atu hamiñ dum Saion ma avômalô hatôm 144,000 imiñ haviñ yani. Ma anêj athêj lôk Lambô anêj athêj bôk eto yôv hêk thêlôniñ luvôrij. ² *Ma yahalañô thêlôniñ kaêk halêm anêj leñ hatôm ñambô diñdiñ ma hatôm kakalu bêj hêv yak. Kaêk êj ma hatôm avômalô êv yeñ gita. ³ *Thêlô êv yeñ lukmu te hêk Anyô Bêj anêj loj hayabiñ avômalô lôk

hêk nôm lôkmala ayova lôk avaka takatu maleñij. Anyôla miñ hatôm eyala yeñ êj ami, ma avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêj hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala. ⁴ Thêlô ma nê takatu ba miñ bôk eyov avi ami ek malê nena thêlô itip majañ. Thêlô esopa Boksipsip Nakaduñ haveñ loj nômbêj atu ba yani hi. Wapômbêj hêv thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôj ma thêlô ibitak hatôm da mông ek Wapômbêj lôk Boksipsip Nakaduñ. ⁵ Abôyañ te miñ hale thêlô veñijbôlêk ami lôk kambom mi hêk Wapômbêj ma.

Añela lokwanjlo iniñ abô

⁶ Ma yahayê añela yañ hayovak haveñ leñlêvôj. Yani havalon Abô Mavi atu ba hamô hatôm wak nômbêj intu sapêj ek enañ êndêj avômalô anêj pik lomaloma lôk ôdôj lomaloma ma abô lomaloma lôk leñvijkupik lomaloma sapêj. ⁷ Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô Wapômbêj ma nônmê athêj lôkmañij êndêj yani ek malê nena waklavôj nindum abô lêk hayô. Nônmê yeñ êndêj yani atu ba hapesañ pik lo leñ ma ñgwêk lo ñañ sapêj.”

⁸ *Yôv ma añela te ju hayô ma hanañ, “Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêj bêj Babilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô pik lôkthô inum anêj waiñ lôklokwañ ba elo molo ba idum sek lomaloma.”

⁹ *Ma añela te lô haveñ thai yam hayô ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeñ hathak alim bomañ atu lôk anêj dahô atu ba epesañ ma hawa anêj lêlêyañ hêk uvôv mena bañ, ¹⁰ *êj ma tem yani inum Wapômbêj anêj lamaniñ êtôm waiñ. Waiñ êj ma daluk ba maniñ bomañ. Ôpatu ba hanum

* **13:16:** ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * **14:2:** ALK 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4

* **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * **14:9:** ALK 13:12-17 * **14:10:** Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10

ma tem enja vovan bêtj ênjêk aŋela lôk Boksipsip Nakaduŋ malenij ba atum valu solpa tem esan yani. 11 *Ma atum atu ba hêv vovan hadêtj thêlô anêtj yova tem esak ba ni wak nômbêtj intu sapêtj. Thêlô takatu ba êv yen hadêtj alim bomanj lôk anêtj dahô atu ba epesan ba ewa anêtj athêtj anêtj lêlêyanj tem miŋ neja lovak dokte ami.” 12 *Aêtj ba avômalô mathenj takatu ba esopa Wapômbêtj anêtj abô balabunj lôk êvhavinj Yisu ma nebalonj inij êvhavinj loj ba nimirj lôklokwanj.

13 Ma yahalanô abô te anêtj lenj hananj, “Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma nê takatu ba esopa Yisu ba ema tem nêmolô mavi.’” Ma Lovak Mathenj hik abô êj loj havinj nena, “Avanôtj, thêlôninj kobom mavi tem ni imbij thêlô ba intu tem neja lovak esak inij ku malainj.”

Ewa pik anêtj nômolô anôtj

14 *Yahamô ma yahayê anyô te hayô hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô te nakaduŋ. Yani hakôk kulunj gol ma havalonj biŋ kamuŋ te ba ma kambom. 15 Ma aŋela yanj hale yainj anêtj unyak mathenj atu ma halam kaêk hadêtj ôpatu ba hamô buliv ba hananj, “Onja anêmolô biŋ kamuŋ ba onde nômolô esak ek malê nena waklavôtj neja nômolô anêtj anôtj lêk hayô.” 16 Êj ma ôpatu ba hamô buliv havalij anêtj biŋ halôk pik ba hadabêtj pik anêtj nômolô anôtj lôkthô ba hasup hathak donjom ba hawa.

17 Ma aŋela yanj hale unyak mathenj atu ba hamô malak lenj ba hawa biŋ kamuŋ ba ma kambom hatôm anyô hamô hawa. 18 *Ma aŋela yanj atu ba hayabinj atum êbôk da hale yainj ba halam kaêk bêtj hadêtj aŋela havalonj biŋ lôk ma atu nena, “Onja anêmolô biŋ ba

odabêtj yak wainj anêtj mangayak takatu ba hamô pik ek malê nena anêtj anôtj bôk hayôk yôv ba usup esak donjom.” 19 Êj ma yani havalij anêtj biŋ hayô pik ma hasup yak wainj anôtj hathak donjom ba hatak halôk loj evak wainj anôtj pesa ek neja anêtj thôk. Loj êj ma Wapômbêtj anêtj loj lamaninj. 20 *Hamô malak bêtj viyainj ma evak yak wainj anôtj pesa hamô loj evak pesa ba halom ba hale abyanj. Ma avômalô inij thalalenj hanjasô halôk pik ba hasunj aleba hayô bokhos abôlêk ma anêtj bêtj ma hatôm 300 kilomita.

15

Malainj anêtj danj

1 Ma yahayê nômbithi bêtj yanj hêk lenj ba yahasonj kambom. Nômolô êj ma aêntêk: aŋela bahenji ba lahavuju evalonj nômolô malainj anêtj danj bahenji ba lahavuju ek malê nena Wapômbêtj anêtj lamaninj lêk anêtj danj. 2 Ma yahayê nômlate hatôm ngwêk ba thêthê mavi hatôm liyali ba eyelanj havinj atum. Ma nê takatu ba leninjvidonj ba miŋ etak inij êvhavinj ami ba intu êmolô alim bomanj lôk anêtj dahô atu ba epesanj lôk anêtj athêtj anêtj lêlêyanj lu, thêlô iminj ngwêk danj ba ewa yenj gita atu ba Wapômbêtj hêv hadêtj thêlô. 3 *Ma êv Wapômbêtj anêtj anyô ku Mose lôk Boksipsip Nakaduŋ inij yenj ba êv nena,

“Anyô Bêtj Wapômbêtj Lôklokwanj Lôkthô anêtj Ôdôtj,
hudum ku bêtj ba intu yêlô asonj kambom.

Anêmolô kobom ma thêthônj ma avanôtj.

O ma kinj atu ba hoyabinj nômkama sapêtj hadêtj mônj anôtj ba hi hayô wak nômbêtj intu sapêtj.

* 14:11: Ais 34:10 * 14:12: ALK 13:10 * 14:14: Dan 7:13 * 14:18: Jol 3:13 * 14:20: Ais 63:3; ALK 19:15 * 15:3: Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17

4 *O iyom ma mathen, aên ba avômalô lôkthô nêmbô anêm athên ba nêkô ek o.

Avômalô sapên êyê anêm ku ma thêthôn ba intu thêlô tem nêlêm ek nêlêm yen êndên o.”

5 *Vêm ma yahayê hathak loj bô ma malak yen anên loj mathen anôn anên len hakyav. Wapômbên anên abô balabuñ atu ba hêv hadên Mose hêk loj êñ. 6 Ma aņela bahenvi ba lahavuju takatu ba ewa malain bahenvi ba lahavuju takatu êlêm anên unyak mathen kapô ba ele yain. Thêlô iniñ sôp ma thapuk ba mabuñ mavi ba habi kêdêkêdê ma evanġin bokngôp gol hawê lawê iniñ bôm kabum. 7 Ma nôm lôkmala ayova takatu te hêv kabum gol bahenvi ba lahavuju hadên aņela bahenvi ba lahavuju takatu. Kabum takên ma Wapômbên atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbên intu sapên anên lamanin halôk ba hayô abôlêk sin. 8 *Ma Wapômbên anên lôkmanġin lôk anên lôklokwan anên yova hava unyak mathen kapô sin ba anyô late miñ hatôm imbitak êyô unyak mathen êñ kapô ami endeba aņela bahenvi ba lahavuju takatu iniñ malain bahenvi ba lahavuju takatu ende êndôk am.

16

Aņela enġasô malain hatôm bahenvi ba lahavuju halôk pik

1 Ma yahalaņô kaêk halêm anên unyak mathen ba hanañ hadên aņela bahenvi ba lahavuju takatu aêntêk, “Unu nonġasô Wapômbên anên lamanin atu ba hamô kabum bahenvi ba lahavuju êndôk pik.”

2 *Aņela môn hi ma hanġasô anên kabum halôk pik ba habitak palê bên ba vovan kambom ba hatêtô avômalô takatu ba ewa alim boman

anên lêlêyan lôk êv yen hadên anên dahô atu ba epesaņ.

3 *Ma aņela te ju hi hanġasô anên kabum halôk nġwêk ba habitak hatôm anyô nama iniñ thôk mandalin. Ma nômkama takatu ba êmô nġwêk lôkthô ema.

4 Ma aņela te lô hanġasô anên kabum halôk njan bêġbên lôk njan yaônena sapên ba lôkthô ibitak thalalen. 5 Ma yahalaņô aņela atu ba hayabin njan sapên hanañ,

“O Anyô Mathen, lêk hômô ba bôk hômô. O ma anyô thêthôn ba intu anêm hudum abô ma thêthôn.

6 Thêlô bôk enġasô avômalô mathen lôk plopet iniñ thalalen, ba intu hêv thalalen ek thêlô ninum êtôm iniñ kambom anên viyan.”

7 *Ma yahalaņô abô te halêm anên loj êbôk da ba hanañ nena, “Intu êñ, O Anyô Bên Wapômbên Lôklokwan Lôkthô anên Ôdôn,

ba holaņô abô ba hêv vovan viyan, êñ ma thêthôn anôn.”

8 Ma aņela te ayova hanġasô anên kabum halôk wak ma Wapômbên hatak wak ek imbi lôklokwan ba êmbôk avômalô êtôm atum hathaņ i. 9 *Êñ ma wak hathaņ avômalô ba êyôk bubulik ba esokwan Wapômbên ek malê nena yani ma malain nômbên êñ anên ôdôn. Ma donġtom thêlô miñ ele kapôlônin liliñ ba êv athên lôkmanġin hadên yani ami.

10 *Ma aņela te bahenvi hanġasô anên kabum halôk alim boman anên loj hayabin avômalô ba momanin bên hayô anên loj lôklinyak. Êñ ma avômalô ethaņ dahalaņin ek malê nena vovan kambom. 11 Ma thêlô esokwan

* 15:4: Sng 86:9; Jer 10:6-7 * 15:5: Kis 38:21 * 15:8: 1Kġ 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

* 16:2: Kis 9:10; ALK 13:12-17 * 16:3: Kis 7:17-21 * 16:7: Sng 19:9; ALK 15:3 * 16:9:

ALK 9:20-21 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:21-22

Wapômbêj lej hathak vovaj lo palê, ma doŋtom miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba esopa Wapômbêj ami.

¹² *Ma aŋela te bahenji ba lahavute hanŋasô anêj kabum halôk ŋaŋ bêj Yupletis ba ŋaŋ êj hamoma ek epesaŋ loŋôndê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm anêj loj wak hathak. ¹³ Êj ma yahayê ŋgôk lelaik lokwanjlo hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomaŋ bêj atu abôlêk lôk alim bomaŋ atu abôlêk ma plopet abôyaŋ atu abôlêk. ¹⁴ *Thêlô ma ŋgôk ba idum lavôŋiŋ lomalama. Thêlô i ek nisup kiŋ sapêj esak doŋtom ek nijik vovak. Vovak êj tem imbitak êndêj Wapômbêj Lôklokwaŋ Anôj anêj wاكلavôŋ bêj.

¹⁵ *“Odanô! Tem yasôk kethen êtôm anyô vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêj sôp hamô haviŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena tem yani miŋ embenj kôlôlôŋ ba mama ami.”

¹⁶ *Êj ma ŋgôk lô atu isup kiŋ sapêj ethak doŋtom halôk loj te atu ba elam hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.

¹⁷ Ma aŋela te bahenji ba lahavuju hanŋasô anêj kabum halôk lenjêvôŋ ba kaêk bêj te halêm hale unyak mathen anêj loj hayabiŋ avômalô nena, “Lêk yôv!” ¹⁸ *Êj ma damak hêv ma kakalu hik ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô. Ma duviaŋ bêj te hayô ba miŋ bôk aêj habitak pik ami ek malê nena duviaŋ êj ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôj. ¹⁹ *Ma malak bêj Babilon hapup hi ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak bêjbêj êv yak. Wapômbêj lahabi malak bêj Babilon anêj sek ba intu hêv waiŋ lanjaŋa kambom

hadêj yani. ²⁰ *Ma ŋgavithôm lôk dumlolê sapêj i ba mi. ²¹ *Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk anêj lej ba hik avômalô. Ôthôm ais êj anêj malaiŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô esokwaŋ Wapômbêj hathak nôm malaiŋ êj ek malê nena nôm êj ma malaiŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêj hathak sek waliliŋ hawa vuli kambom

¹ *Ma aŋela bahenji ba lahavuju takatu ba ewa kabum malaiŋ bahenji ba lahavuju te halêm hadêj ya ma hanan, “Ôlêm, tem yanŋik avi lôk athêj hathak sek waliliŋ anêj vovaj atu ba tem enja anêj vuli thô êndêj o. Yani hayô hamô ŋaŋ bêj anôj vov. ² *Kiŋ pik ethak idum sek haviŋ yani ma avômalô pik inum anêj yak waiŋ sek haviŋ ba ibitak molo.”

³ *Vêm ma Lovak Mathen hakôk ya liŋ ba aŋela êj hawa ya ba hi loj thiliv. Ma yahayê avi te hayô hamô alim bomaŋ thalalen te. Abôma lomalama hathak Wapômbêj hatêtô alim êj liŋkupik sapêj ma anêj wakadôk ma bahenji ba lahavuju ma yakik laumiŋ. ⁴ *Ma avi êj hapuk sôp bôsôk lôk thalalen hatôm ŋê valu bêj ma evanŋiŋ nôm kêdêkêdê epesaŋ hathak gol lôk valu kêkêlô lôk kômkom. Yani havalov tase gol ma nôm ôvathek lomalama lôk anêj sek waliliŋ anêj lôŋgôlôŋ halôk ba hayô siŋ. ⁵ Athêj loj kapô te ma eto hêk uvôv nena,

“Malak lôk athêj bêj Babilon, avi sek waliliŋ iniŋ talêbô, ma kobom ôvathek pik sapêj iniŋ talêbô.”

* 16:12: Ais 11:15 * 16:14: ALK 19:19 * 16:15: Mat 24:43-44; ALK 3:3 * 16:16: Sek 12:11 * 16:18: ALK 4:5; 8:5 * 16:19: ALK 14:10 * 16:20: ALK 6:14 * 16:21: Kis 9:23-24; ALK 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * 17:3: ALK 13:1 * 17:4: Jer 51:7; ALK 18:16 * 17:6: ALK 18:24; 19:2

6 *Ma yahayê avi êḡ hanum ḡ mathenḡ lôk ḡ takatu ba enaḡ abô avanôḡ hathak Yisu ininḡ thalalenḡ ba intu halo molo hatôm hanum wainḡ bêḡ anôḡ.

Yahayê yani ba yahasonḡ kambom. 7 *Êḡ ma aḡela hanaḡ hadêḡ ya aêntêk, “Aisê ka hosonḡ kambom? Tem yanaḡ avi êḡ lôk alim bomaḡ lôk wakadôk bahenḡvi ba lahavuju lôk yakik lauminḡ takatu ba hawa yani anêḡ ôdôḡ bêḡ êndêḡ o. 8 *Alim bomaḡ atu ba hôyê ma bôk hamô ma lêk minḡ hamô ami ma tem etak Viv atu ba ni ek nimbulinḡ yani. Avômalô pik takatu ba ininḡ athêḡ minḡ hamô kapya lôkmala hadêḡ sêbôk atu ba Wapômbêḡ minḡ hapesaḡ pik ami denaḡ, thêlô tem nêgê alim bomaḡ êḡ ba nesonḡ kambom ek malê nena yani bôk hama yôv.

9 “Nê lôkauk ma tem neyala nôḡm êḡ anêḡ ôdôḡ ma aêntêk: Wakadôk bahenḡvi ba lahavuju êḡ ma hatôm dum bahenḡvi ba lahavuju atu ba avi êḡ hayô hamô loḡ. 10 Ma anêḡ ôdôḡ yaḡ nena kinḡ bahenḡvi ba lahavuju, ba bahenḡvi bôk êv yak yôv, ma te êntêk hamô, ma te ma minḡ habitak ami denaḡ. Yani habitak ma tem êḡmô bidonḡna iyom. 11 Ma alim bomaḡ atu ba bôk hamô ma lêk mi, yanida hatôm kinḡ te bahenḡvi ba lahavulô. Yani habitak anêḡ kinḡ bahenḡvi ba lahavuju takatu ininḡ. Ba tem ni ek nimbulinḡ yani.

12 * “Yakik lauminḡ takatu ba hôyê ma kinḡ lauminḡ. Thêlô minḡ bôk ewa ininḡ athêḡ ami denaḡ, ma donḡtom thêlô tem neja athêḡ êtôm kinḡ imbinḡ alim bomaḡ êtôm wak te iyom. 13 Thêlô tem ininḡ auk donḡtom ma nêḡnêḡ ininḡ lôklokwaḡ lôk ininḡ athêḡ êndêḡ alim bomaḡ. 14 Thêlô tem nijik vovak êndêḡ Boksipsip Nakaduḡ, ma Boksipsip Nakaduḡ tem êḡmô thêlô lu ek malê nena yani

ma ḡê bêḡbêḡ ininḡ Anyô Bêḡ ma kinḡ ininḡ Kinḡ. Ma ḡê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv ba êvhavinḡ yani dedaḡḡ tem nêḡmô imbinḡ yani.”

15 Ma aḡela atu hanaḡ hadêḡ ya aêntêk, “ḡaḡ atu ba hôyê ma avi sek walilinḡ hayô hamô ma hatôm avômalô lodôḡlodôḡ lôk avômalô lubuḡlubuḡ lôk pik sapêḡ lôk abô sapêḡ. 16 *Yakik lauminḡ lôk alim bomaḡ atu ba hôyê, thêlô tem leninḡḡaḡ esak avi sek atu ma tem nimbulinḡ yani ba iminḡ kôlôlôḡ. Thêlô tem nejaḡ anêḡ vathiap ma nêḡmbôk yani esak atum. 17 Nôm êḡ habitak ek malê nena Wapômbêḡ da hatak anêḡ auk êḡ halôk thêlô kapôlôḡḡinḡ ek thêlô ininḡ auk donḡtom ba nêḡnêḡ ininḡ loḡ lôklinḡyak êndêḡ alim bomaḡ ek nindum anêḡ ku atu ba yani lahavinḡ endeba Wapômbêḡ anêḡ abô sapêḡ injik anôḡ am. 18 Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêḡ bêḡ atu ba hayabinḡ kinḡ pik lôkthô.”

18

Babilon hêv yak

1 Yôv ma yahayê aḡela yaḡ halôk ba halêḡm anêḡ malak lenḡ ba anêḡ lôklokwaḡ bêḡ anôḡ ma anêḡ deda habi hayôhêk pik lôkthô. 2 *Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaḡ,

“Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêḡ bêḡ Babilon hêv yak.

Loḡ êḡ lêk ḡgathininḡ ba avômalô lêk mi ba ḡgôk lelaik lôk menaḡ kambom lomaloma iyom êḡmô loḡ êḡ.

3 Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêḡ wainḡ lôklokwaḡ ba elo molo ba idum sek lomaloma.

Ma kinḡ pik lôkthô ethak idum sek havinḡ yani.

Avi êḡ hathak hêv ininḡ nôḡmkama mavi bêḡ anôḡ vuli wak

* 17:7: ALK 13:1 * 17:8: Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7

* 17:12: Dan 7:7,24 * 17:16: ALK

18:8 * 18:2: Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8

nômbêḡ intu sapêḡ ba intu pik iniḡ ḡê eyabiḡ nômkama ibitak ḡê lôk athêḡ bêḡ hathak valuseleḡ.”

4 *Ma yahalaḡô kaêk yaḡ halêm anêḡ leḡ ba hananḡ,
“Yenanḡ avômalô, notak loḡ intu ma nôlêm yaḡḡ

ek miḡ nosopa anêḡ kobom kambom lôk noja anêḡ malaiḡ ami.

5 *Ek malê nena anêḡ sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leḡ ba Wapômbêḡ miḡ lapaliḡ anêḡ kambom êḡ ami.

6 *Nônêm malaiḡ êndêḡ yaḡi êtôm atu ba bôk hêv hadêḡ avômalô vi,
lôk nokapo vi êyômô loḡ imbiḡ. Ma waiḡ lôklokwaḡ atu ba bôk haḡgasô ek avômalô inum,
ma nokapo vi êyômô loḡ imbiḡ ek inum.

7 *Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêḡ nômkama bêḡ anôḡ,
êḡ ma nônêm vovaḡ lôk malaiḡ êtôm sêbôk atu ba yaḡi habam i.

Hatôm intu hananḡ halôk yanida kapô nena,

“Ya kwin ba yahamô loḡ neyabiḡ avômalô. Ya miḡ avi tôp ami ma miḡ hatôm yandaḡ asêḡ malêḡ êtôm avi tôp ami ma mi.”

8 *Aêḡ ba malaiḡ bêḡ lomaloma tem êpôm yaḡi ketheḡ oyaḡ. Anyô Bêḡ Wapômbêḡ atu ba hadum abô ek yaḡi ma lôklokwaḡ. Ba intu ḡama lôk asêḡ ma bôm bêḡ tem êpôm yaḡi ma atum tem esaḡ yaḡi ba kabukla.”

9 * “Ma kiḡ pik takatu ba bôk idum sek haviḡ yaḡi lôk êyô êmô anêḡ nômkama bêḡ anôḡ loḡ tem

nêḡê anêḡ atum yova ba nedanḡ asêḡ malêḡ esak yaḡi. ¹⁰ Thêlô êkô hathak yaḡi anêḡ vovaḡ ba imiḡ daim ba elanḡ,

“ ‘Ai, ai, malak lôk athêḡ bêḡ Babilon, o ma malak lôklokwaḡ. Ma ketheḡ oyaḡ ma anêm sek anêḡ vovaḡ lêk hapôm o.’

11 * “Ma pik anêḡ ḡê eyabiḡ nômkama nênêm vuli elanḡ asêḡ malêḡ bêḡ hathak yaḡi ek malê nena anyô late miḡ hêv vuli thêlôniḡ nômkama hathak loḡbô ami. ¹² *Thêlôniḡ nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêḡ lôk gwasuḡ ḡgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleḡ lôk sôp mavi anôḡ haviḡ lôk alokwaḡ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaḡ bok elepaḡ yakik lo alokwaḡ valuseleḡ bêḡ lôk aeḡ ma aeḡ mayav lôk valu kêdêkêdê bêḡbêḡ atu ba ethak elav unyak mavi hathak ¹³ lôk kamuḡ vasiḡ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaḡ hathak alokwaḡ thôk lôk yak waiḡ lôk nôm lêḡlêḡ lo plawa êbôk polom lôk wit eyaḡ ma bokmaḡkao ma boksipsip ma bokhos lôk iniḡ yeḡ pik takatu ba êvôv lôk ḡê takatu ba êdô hamô ek nênêm i vuli, thêlô ma ḡê lôk dahôlôḡiḡ.

14 “Ma ḡê eyabiḡ nômkama nênêm vuli takêḡ tem nenanḡ nena, ‘Babilon, nôm takatu ba lemhaviḡ lêk êv i vê hêk o. Anêm nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô lôkthô lêk mi ba miḡ hatôm ôpôm i esak loḡbô ami.’

15 * “Ma ḡê takatu ba ewa valu bêḡ hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli ma tem nêkô ek anêḡ vovaḡ ba nimiḡ daim ¹⁶ *ma nedanḡ asêḡ malêḡ nena,
“ ‘Ai, ai, malak lôk athêḡ bêḡ,

* 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17

137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6

* 18:7: Ais 47:7-9

* 18:5: Stt 18:20-21; Jer 51:9

* 18:8: ALK 17:16

* 18:6: Sng

* 18:9: Ese 26:17;

27:30-35 * 18:11: Ese 27:36

* 18:12: Ese 27:12-13,22

* 18:15: Ese 27:31,36

* 18:16:

ALK 17:4

bók ik kwêv kékêlô mavi, bôsók lo thalalen,
ma ik lélêyan gol lôk valu mavi
ma kômkom hathak o,

17* ma donjom nômkama kékêlô
bêj êj lèk mi kethej oyan!

“Ma nê bêj yej ngwék sapêj
lôk nê ethak yej lôk nê idum ku
hamô yej lôk nê sapêj atu ba
idum ku valuselej hamô ngwék
tem nimir daim. 18 *Ma nêgê
anêj atum yova ba nedañ nena,
‘Malak alé yan hatôm Babilon? Ma
mi.’ 19 Thêlô ibi pik anêj vonjovañ
hayô hamô leñin kadók ba elañ asêj
malêj nena,

“ ‘Ai, ai malak lôk athêj bêj. Yêlô
atu ba awa yej ngwék bók
avôv valu bêj hêk yani
hathak anêj nômkama.

Ai, kethej oyan ma lèk
ngathiniñ.’

20* Nê leñ, lemimmavi esak malain
atu ba hapôm yani!

Avômalô mathenj lôk aposel ma
plopet, lemimmavi anôj.

Yani bók habulin mólô ba intu
Wapômbêj hêv vovañ êj viyañ
hadêj yani.”

21* Ma aña lóklokwañ te hêv valu
lôngólôj bomañ te liñ ba habi halók
ngwék ba hanañ,

“Malak lôk athêj bêj Babilon,
tem nimbi o lôk leñinmaniñ aêj
iyom ba miñ hatôm nêpôm o
esak lojbô ami.

22 *Yej belej lôk yej gita lo abin
ma lavuak tem miñ hatôm
nedañ esak lojbô êmô o ami.

Lôk nê takatu ba epesañ nômkama
hatôm nêmô esak lojbô ami.

Ma valu êpôpêk nôm ma tem miñ
pók esak lojbô ami.

23* Atum lam te tem miñ esañ deda
esak lojbô ami.

Anyô lo avi tem miñ neja i esak
lojbô ami.

Anêm nê ewa nômkama ek êv
vuli bók ewa athêj bêj hêk
avômalô pik malenij.

Oda hosau avômalô pik sapêj
hathak anêm aloyak.

24 *Plopet lôk avômalô mathenj ma
avômalô pik nômbêj atu ba
bók ik vônô,

êj ma oda hongasô iniñ tha-
lalej. Ba intu malain êj
hapôm o.”

19

*Avômalô leñ êbô Wapômbêj anêj
athêj*

1 Yôv ma yahalañô kaêk te hatôm
avômalô bêj anôj vonjovañ anêj leñ
ba enañ,

“Aleluya!

Alalôaniñ Wapômbêj iyom hatôm
nêm avômalô bulubinj,
ma yani ma lóklokwañ lôk athêj
lókmanjin anêj alañ.

2 *Ek malê nena yani halañô abô
ba anêj abô ma avanôj ma
thêthôj.

Yani hêv vovañ hadêj avi sek
walilin atu ba hasau
avômalô pik ek nindum
kambom lomaloma,
ma hik anêj nê ku leñkadók liñ.”

3 Hathak lojbô ma thêlô enañ,
“Aleluya!

Anêj atum yova hathak ba hi wak
nômbêj intu sapêj.”

4 Ma avaka 24 takatu lôk nôm
lôkmala ayova atu êv yak halók bin
ma êv yej hadêj Wapômbêj atu ba
hamô anêj loj hayabin avômalô.
Ba enañ,

“Avanôj. Aleluya!”

5 Ma abô halêm anêj loj hayabin
avômalô ba hanañ,

“Mólô atu ba Wapômbêj anêj nê ku
lôk nê takatu ba ôkô ek yani,

* 18:17: Ais 23:14; Ese 27:27-29

* 18:18: Ese 27:32

* 18:20: Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48

* 18:21: Jer 51:63-64; Ese 26:21

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13

* 18:23: Jer 7:34; 16:9; 25:10

* 18:24: Jer 51:49; ALK 17:6

* 19:2: Lo 32:43; ALK 6:10

ma nê athên yaô lôk athên bêŋ,
môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ
Wapômbêŋ.”

6 *Ma yahalaŋô vonvon bêŋ
hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm
ŋaŋ bêŋ halaŋ ba pôk ma hatôm
kakalu lôklokwaŋ hik hamiŋ ba
halam,
“Aleluya,

lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ
Wapômbêŋ Lôklokwaŋ
hayabiŋ nômkama lôkthô!

7 *Boksipsip Nakaduŋ anêŋ
waklavôŋ enja avi lêk halêm
ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.

Ba intu alalô nambô i ba
leniŋmavi ma nanêm athên
lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani.

8 Sôp kêkêlô thapuk mabuŋ mavi
bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek
ipuk.”

Sôp kêkêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena
avômalô mathen inŋ ku mavi.

9 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya
nena, “Oto aêntêk: Nê takatu ba bôk
elam i yôv ek nêyô nejaŋ Boksipsip
Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi
anêŋ nôm nêmo lôk leniŋmavi.” Vêm
ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk
ma Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.”

10 *Ma yahêv yak hêk yani val-
uvi ek yanêm yeŋ êndêŋ yani. Ma
doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô!
Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ
takatu ba ovaloŋ abô atu ba Yisu
hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv
abô hadêŋ plopet ek nenaŋ abô
avanôŋ esak Yisu. Ba intu nêŋ yeŋ
êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê len hakyav ba
bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu
ba hayô hamô ba elam nena “Anyô
Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô
Avanôŋ”. Yani hathak hadum abô

ba hik vovak thêthôŋ iyom. 12 *Yani
madaluk hatôm atum dahalaŋ, ma
anêŋ wakadôk ma kiŋ inŋ kuluŋ
bêŋ anôŋ hamô. Athên te eto hêk
yani ba anyô te miŋ hayala ami,
ma yanida iyom hayala. 13 *Yani
hik kwêv daim te atu ba esoŋ halôk
thalalen. Yani anêŋ athên nena,
“Wapômbêŋ Anêŋ Abô”. 14 Ma
nê vovak anêŋ len ipuk sôp tha-
puk mabuŋ mavi kêkêlô ba ethak
bokhos thapuk ba esopa yani even
yam. 15 *Ma biŋ vovak ma te hale
yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ
avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô
esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm
aer. Yani tem embak avômalô
êtôm evak waiŋ anôŋ pesa ek malê
nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋa
kambom. 16 *Ma anêŋ kwêv daim
anêŋ vavun ma eto athên hayôhêk
aêntêk, “Kiŋ inŋ Kiŋ ma nê bêŋbêŋ
inŋ Anyô Bêŋ.”

17 *Ma yahayê aŋela te hamiŋ
wak ba halam kaêk lôklala ba
hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu
ba eyovak even lenlêvôŋ nena,
“Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba
nôlêm nosak doŋtom 18 ek oŋgwaŋ
kiŋ lôk nê vovak laik ma nê
lôklokwaŋ lo bokhos lôk nê takatu
ba êyômô lôk avômalô lôkthô inŋ
vathiap. Ma oŋgwaŋ nê takatu
ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk nê takatu
ba alaŋsi mi ma nê bêŋbêŋ lôk nê
yaônena inŋ vathiap.”

19 Ma yahayê alim bomaŋ atu
lôk pik inŋ kiŋ lôk inŋ nê vo-
vak ethak doŋtom ek nijik vovak
êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ
nê vovak. 20 *Ma evaloŋ alim bo-
maŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet
abôyaŋ bôk hadum lavôŋiŋ hathak
alim bomaŋ anêŋ lahaviŋ ba hasau
avômalô takatu ba ewa alim bo-
maŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yeŋ hathak

* 19:6: ALK 14:2 * 19:7: Ais 61:10; ALK 21:2 * 19:9: Mat 22:2 * 19:10: Ap 10:25-26;

ALK 22:8-9 * 19:11: Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * 19:12: Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17

* 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * 19:16: ALK 17:14

* 19:17: Ese 39:17-20 * 19:20: ALK 13:12-17; 20:10

anêj dahô atu ba epesañ. Êj ma ibi plopet abôyañ lôk alim bomañ halôk atum kasukthôm atu ba hathañ hathak atum valu solpa. ²¹ Ma ik nê vovak vi atu ba êmô denañ vônô hathak biñ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêj eyañ inij vathiap ba lenijviyak.

20

Sadañ hamô koladôj hatôm sondabêj 1,000

¹ *Ma yahayê añela te halôk anêj malak leñ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêj vovaleñ lôk havalon yak senj bêj te hêk yani bañ. ²⁻³ *Ma havalon Wa bomañ bêj atu loj. Wa êj ma umya bôsêbôk atu ba anêj athêj nena Sadañ, yani ma ngôk inij anyô bêj. Ba hakak va lo bañ loj ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siñ ma hakak loj ba hamô hatôm sondabêj 1,000 ek miñ yani esau avômalô pik esak loj bô ami endeba êtôm sondabêj 1,000 atu anêj dan am. Vêm ma Wapômbêj tem nêm yani ende yainj ba êmô bidonja iyom.

⁴ *Ma yahayê nê bêjbêj inij loj eyabinj avômalô lôk nê takatu ba êmô loj êj ba Wapômbêj hêv lôklokwañ hadêj thêlô ek nedanô abô. Ma yahayê avômalô dahôlônij takatu bôk enañ abô hathak Yisu lôk evalonj Wapômbêj anêj abô loj ba intu edabêj leñselo kisi. Thêlô miñ êv yeñ hathak alim bomañ lôk anêj dahô atu ba epesañ lôk miñ ewa anêj lêléyañ hêk luvônij lôk bahenij ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loj bô ba eyabinj pik havinj Kilisi hatôm sondabêj 1,000. ⁵ Waklavônj êj ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala

anêj môj. Ma nê ñama vi ma tem miñ nimbiyô ami denañ endeba sondabêj 1,000 atu anêj dan am. ⁶ *Nê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamônj tem nê mavi lôk nê mô mathenj. Ñama havenj yam miñ hatôm imbulinj thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêj lo Kilisi inij nê êbôk da ba neyabinj pik imbinj Kilisi êtôm sondabêj 1,000.

Sadañ hêv yak

⁷ Sondabêj 1,000 anêj dan, ma tem nedate koladôj abôlêk vê ek Sadañ ende yainj. ⁸ *Ma yani tem ni pik sapêj ek esau avômalô lodôn lodôn ek isup i esak donjom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ngwêk ba thêlônij athêj nena Gok lo Magok.

⁹ *Ma Sadañ lôk anêj nê vovak i pik sapêj ba ekalabu avômalô mathenj hêk malak atu ba Wapômbêj lahavinj siñ. Ma donjom atum halôk anêj leñ ba hathañ i thô. ¹⁰ *Êj ma ibi Sadañ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathañ hathak atum valu solpa. Loj êj bôk ibi alim bomañ lôk plopet abôyañ halôk yôv. Thêlô tem neja vovanj êtôm wak lo bôlvônj nômbêj intu sapêj.

Anyô Bêj hadum abô

¹¹ Ma yahayê Anyô Bêj hayô hamô anêj balê kinj thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabinj avômalô pik sapêj. Ma pik lo leñ êsôv ek yani ba i. Ba inij loj mi. ¹² *Ma yahayê nê ñama sapêj, nê lôk athêj bêj lôk nê athêj mi, iminj habobo Anyô Bêj anêj loj hayabinj avômalô. Ma ekyav kapyã doho vê. Ma ewa kapyã yanã ba ekyav havinj ba kapyã êj ma kapyã

* 20:1: ALK 9:1 * 20:2-3: Stt 3:1; ALK 12:9 * 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17

* 20:6: ALK 1:6 * 20:8: Ese 38:2,9,15-16 * 20:9: 2Kinj 1:10 * 20:10: Sng 11:6; ALK

19:20; 21:8 * 20:12: Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8

lôkmala. Ma Anyô Bêŋ hadum abô hathak nê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapy a doho atu lêk ekyav hamôŋ. ¹³ *Ma ŋgwêk hêv nê ŋama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ thai êv nê ŋama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêŋ i ek Anyô Bêŋ indum abô esak thêlôninŋ kobom takatu ba bôk idum. ¹⁴ Ma Wapômbêŋ habi kobom ŋama lôk ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êŋ ma ŋama havenŋ yam. ¹⁵ Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapy a lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

21

Jelusalem lukmuk

¹ *Ma yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ. ² *Ma yahayê unyak mathenŋ Jelusalem lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi ek enja anyô. ³ *Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô. Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba imbitak thêlôninŋ Wapômbêŋ. ⁴ *Yani tem esav thêlô maleniŋ thôk sapêŋ vé. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma kapôlôninŋ malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ lêk hi ba mi.”

⁵ *Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ avômalô hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yahapesaŋ nômkama sapêŋ habitak

lukmuk!” Êŋ ma yani hanaŋ nena, “Abô êntêk ma abô avanôŋ ek avômalô nênemimbiŋ ba intu oto êndôk kapy a.”

⁶ *Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Lêk yôv! Ya anyô môŋ lôk havenŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Avômalô lôkthô atu ba ethakmuninŋ ma tem yanêm ŋaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ onaŋ ek ninum ma anêŋ vuli mi. ⁷ *Ôpatu ba lavidonŋ ba miŋ hêv yak ami ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem yambitak anêŋ Wapômbêŋ ma yani imbitak yenaŋ okna. ⁸ *Ma doŋtom nê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ lôk nê êvhaviŋ ami ma nê idum sek ôvathek anôŋ lôk nê ik anyô vônô lôk nê idum sek waliliŋ ma nê siniŋ ma nê êvhaviŋ ŋgôk lôk nê abôyaŋ, thêlô sapêŋ tem ini atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak valu vovaŋ solpa. Êŋ ma ŋama yaŋ havenŋ yam.”

⁹ Ma aŋela bahenŋvi ba lahavuju takatu ba bôk ewa kabum malaiŋ bêŋ anêŋ daŋ bahenŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanaŋ hadêŋ ya nena, “Ôlêm ek yaŋgik avi lukmuk atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô êndêŋ o.” ¹⁰ *Êŋ ma Lovak Mathenŋ hakôk ya liŋ ba aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêŋ te ma hik unyak mathenŋ Jelusalem atu ba hamô haviŋ Wapômbêŋ halôk ba halêm thô hadêŋ ya. ¹¹ *Malak êŋ habi Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmanŋinŋ loŋ. Ma habi kêdêkêdê hatôm valu mavi anôŋ te anêŋ athêŋ nena jasp a ba mabuŋ anôŋ hatôm liyali. ¹² *Ma anêŋ badêŋ ma lôklokwaŋ ba daim kambom lôk abôlêk lau-

* **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12 * **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12 * **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35

miñ ba lahavuju. Ma aņela laumiñ ba lahavuju eyabiñ badêñ abôlêk tomtom. Ma Isael iniñ ôdôñ laumiñ ba lahavuju iniñ athêñ eto hêk badêñ abôlêk takêñ tomtom. ¹³ Badêñ abôlêk lokwanjlo hêk loj wak hathak, ma lô hêk loj wak halôk ma lô hêk vi ba vi. ¹⁴ Ma badêñ anêñ landiñ ma valu laumiñ ba lahavuju hamiñ ba Boksipsip Nakaduñ anêñ aposel laumiñ ba lahavuju iniñ athêñ hayôhêk.

¹⁵ *Ma aņela atu ba hanañ abô haviñ ya hawa kôm êv dôñ epe-sañ hathak gol ek nêm dôñ ek malak anêñ daim lôk anêñ badêñ lôk anêñ abôlêk. ¹⁶ Ma malak êñ anêñ daim lôk bidonñ hatôm doñtom iyom. Ma aņela hawa anêñ kôm ba hêv dôñ hathak malak anêñ daim ba bidonñ ba tibum sapêñ ma lôkthô hatôm 12,000 stadia.* ¹⁷ Ma aņela hêv dôñ hathak malak anêñ badêñ ba anêñ valaluk ma hatôm 144 kubit. Dôñ êñ ma aņela anêñ ma doñtom anyô iniñ dôñ ma aêñ iyom.* ¹⁸ *Malak anêñ badêñ epe-sañ hathak valu anêñ athêñ jaspâ, ma malak lôkthô epe-sañ hathak gol atu ba mabuñ anôñ hatôm liyali. ¹⁹ Ma malak anêñ badêñ landiñ ma valu bêñbêñ ba epe-sañ hathak valu lêlêyañ mavi mavi. Valu môñ ma thalalenñ mabômabô ba anêñ athêñ nena jaspâ, ma valu havenñ yam ma bôsôk ba anêñ athêñ nena sapaia, ma valu te lô ma lêlêyañ thapuk ba anêñ athêñ nena aget, ma valu te ayova ma sanjek ba anêñ athêñ nena emelal, ²⁰ ma valu te ba-heñvi anêñ lêlêyañ ma thalalenñ ba anêñ athêñ nena sadonikis, ma valu baheñvi ba lahavute ma thalalenñ ba anêñ athêñ nena konilian, ma valu baheñvi ba lahavuju ma mayav ba anêñ athêñ nena klisolait, ma valu baheñvi ba la-

havulô ma bôsôk ba anêñ athêñ nena belil, ma valu baheñvi ba lahavuva ma thalalenñ hayavônô ba anêñ athêñ nena topas, ma valu laumiñ ma thapuk ba anêñ athêñ nena klisoples, ma valu laumiñ ba lahavute ma bôsôk ba anêñ athêñ nena haiasin ma valu laumiñ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêñ athêñ nena ametis. Thêlô epe-sañ badêñ anêñ landiñ hathak valu mavi takêñ. ²¹ Ma badêñ abôlêk laumiñ ba lahavuju tomtom ma epe-sañ hathak gwasuñ thapuk dôñdôñ mavi te anêñ ñgwêk. Ma malak anêñ loñôndê ma epe-sañ hathak gol mabuñ hatôm liyali thapuk anôñ.

²² Ma Anyô Bêñ Wapômbêñ Lôklokwanñ Lôkthô anêñ Ôdôñ lôk Boksipsip Nakaduñ thaيدا intu loj êñ anêñ unyak mathenñ ba intu miñ yahayê unyak mathenñ yañ ami. ²³ *Ma malak êñ ma Wapômbêñ anêñ deda lôkmanñginñ habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduñ hatôm anêñ atum lam. Aêñ ba intu wak lo ayôñ miñ ibi ami. ²⁴ *Avômalô pik sapêñ tem nemberñ malak êñ anêñ deda. Ma pik iniñ kinñ lôkthô tem neja iniñ athêñ lôkmanñginñ ba ini loj êñ. ²⁵ *Bôlôvônñ tem êñjêk loj êñ ami ba intu badêñ abôlêk tem abyañ iyom. ²⁶ Ma avômalô sapêñ iniñ nômkama lôkmanñginñ lomaloma lôk athêñ bêñ tem neja ba ini loj êñ. ²⁷ *Ma doñtom nômlaika lôk ñê idum kobom ôvathek lôk ñê enañ abôyañ miñ hatôm nêyô malak êñ kapô ami. Mi, ñê takatu ba iniñ athêñ hêk Boksipsip Nakaduñ anêñ kapyâ lôkmala iyom hatôm nêyô malak êñ.

22

Ñañ lôk alokwanñ atu êv lôkmala

* 21:15: Ese 40:3; ALK 11:1 * 21:16: 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * 21:17: 144 kubit ma hatôm 65 mita. * 21:18: Ais 54:11-12 * 21:23: Ais 60:19-20; ALK 22:5 * 21:24: Ais 60:3,5 * 21:25: Ais 60:11 * 21:27: Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10

1 *Êŋ ma aŋela hik ŋaŋ atu ba hêv lôkmala thô hadêŋ ya. Ŋaŋ êŋ ma mabuŋ hatôm liyali ma anêŋ onanŋ hêk Wapômbêŋ lo Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô. 2 *Ma ŋaŋ êŋ halaŋ hasopa malak êŋ anêŋ loŋôndê bêŋ malêvôŋ. Ŋaŋ êŋ anêŋ danŋ luvi ma alokwanŋ atu ba hêv lôkmala hamiŋ ba hik anêŋ va hatôm ayôŋ lôkthô. Sondabêŋ te ma hik anôŋ hatôm bôlôŋ laumiŋ ba lahavuju. Ma anêŋ ŋauŋ hathak hadum avômalô lodôŋlodôŋ sapêŋ iniŋ lijiŋ mavi. 3 Ma malaiŋ atu ba bôk hapôm pik sapêŋ hadêŋ bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miŋ imbitak esak loŋbô ami.

Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô hamô loŋ êŋ ba anêŋ nê ku tem nênmê yeŋ êndêŋ yani. 4 *Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêŋ athêŋ ênjêk thêlô luvôŋiŋ. 5 *Bôlôvôŋ mi hêk loŋ êŋ ek malê nena Anyô Bêŋ Wapômbêŋ da hamô hatôm thêlôniŋ deda. Aêŋ ba atum lam lôk wak iniŋ ku mi. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô loŋ êŋ tem nênmô êtôm kiŋ ba neyabiŋ loŋ êŋ.

Yisu tem êlêm kethen

6 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya, “Abô takêntêk ma abô avanôŋ ek nênmimbiŋ. Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hêv anêŋ Lovak Mathenŋ hadêŋ anêŋ plopet, yani hêv anêŋ aŋela ek injik nôm atu ba tem imbitak kethenŋ thô êndêŋ anêŋ avômalô ku.”

7 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odanô! Tem yasôk kethenŋ. Ba ôpatu ba hêvhaviŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êŋ, yani êŋ êmô mavi.”

8 *Ya ma Jon atu ba yahalaŋô lôk yahayê nôm takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nôm takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanêm yeŋ êndêŋ yani. 9 Ma donŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyanŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêŋ abô. Nênm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loŋ kapô ami.

11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô mathenŋ, yani tem êmô mathenŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odanô! Tem yasôk kethenŋ ba yanênm vuli viyanŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nôm takatu ba idum. 13 *Ya anyô môŋ ba anyô havenŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ danŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nômkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nômkama sapêŋ anêŋ danŋ.

14 *Nê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nênmô mavi ek malê nena thêlô hatôm nejanŋ alokwanŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô. 15 Ma donŋtom nê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk nê siniŋ lôk nê sek lôk nê ik anyô vônô lôk nê êvhaviŋ ngôk lôk nê leniŋhaviŋ nenanŋ abôyanŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nênmô malak êŋ anêŋ badêŋ viyaiŋ.

* 22:1: Ese 47:1 * 22:2: Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8 * 22:4: Mat 5:8; ALK 3:12

* 22:5: Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25 * 22:6: ALK 1:1 * 22:7: ALK 1:3 * 22:8:

ALK 19:10 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * 22:13: Ais 44:6;

ALK 1:8,17; 21:6 * 22:14: Stt 2:9; 3:22 * 22:16: Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28;

5:5

16 **“Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nê m abô êntêk êndêŋ mólô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”*

17 **Ma Lovak Mathenj lôk Bok-sipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlêm.”*

Ma avômalô takatu ba elañô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlêm.”

Opalêla takatu ba ethakmuniŋ ma nêlêm. Ma thêlô lenjinhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlêm ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

18 **Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elañô abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk nena anyô te hatak abô yaŋda hayôhêk kapya êntêk loj, ma tem Wapômbêŋ nê m malaiŋ atu ba hêk kapya êntêk viyaŋ êndêŋ yani.*

19 *Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapya êntêk, ma Wapômbêŋ tem nê m yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak mathenj atu ba enaŋ hêk kapya êntêk.*

20 **Yisu da hik abô takêŋ loj nena, “Avanôŋ biŋ, tem yasôk kethenj.”*

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm! Avanôŋ.

21 *Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmô imbiŋ avômalô mathenj lôkthô. Avanôŋ.*